

*Jászberény története
a harmincas évektől az ezredfordulóig*

2017

JÁSZBERÉNY TÖRTÉNETE A HARMINCAS ÉVEKTŐL
AZ EZREDFORDULÓIG

FŐSZERKESZTŐ: PETHŐ LÁSZLÓ

JÁSZBERÉNY TÖRTÉNETE A HARMINCAS ÉVEKTŐL
AZ EZREDFORDULÓIG

Jászberény, 2017.

Főszerkesztő:

Pethő László

Szerzők:

Anka László, Ács Tibor, Babucs Zoltán, Bathó Edit, Csajka Gizella, Csósz László, Hajdu Ágnes, Kiss András, Kóródi Máté, Lukácsi Katalin, Metykó Béla, Molnár Marietta, Pethő László, Rohonczy Viktor, Sas István, Sebők Balázs, Szikszai Mihály, Szörös Zoltán, Varga Kamill, Vincze János Farkas

Az időrendi áttekintést készítette: Szabó Jánosné

A források és feldolgozások fejezetet összeállította: Gulyás Erzsébet

Olvasószerkesztő: Egyedfi Gizella

Nyelvi lektor: Nagy József

Tördelőszerkesztő: Buschmann Éva

Borítóterv: Nagyné Koncz Éva

A fényképek készítői és forráshelyei:

Babucs Zoltán, Baráth Károly, Mészárosné Csók Zsuzsanna, Hlavacska András, Molnár László, Morvay Lajos, Soós Imre, Tóth Tamás, Fortepan, Jász Múzeum fotótára, Jászsági Évkönyv fotógyűjteménye, Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum fotótára, Kertész Tamás gyűjteménye Stockholm, Lechner Tudásközpont és a Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár fotógyűjteménye

Nyomda: Creatív Color Stúdió Kft. Jászberény

Kiadja a Jászsági Évkönyv Alapítvány

Felelős kiadó: Kertész Ottó kuratóriumi elnök

A könyv megjelenését támogatta Jászberény Város Önkormányzata

ISBN 978-963-12-8755-4

TARTALOMJEGYZÉK

A VÁROS A HARMINCAS ÉVEKTŐL A NEGYVENES ÉVEKIG

Csősz László: A jászberényi zsidóság utolsó évtizedei a családtörténetek tükrében.....	7
Metykó Béla: A város gazdaságtörténete 1930–1950 között.....	25
Anka László: A város országgyűlési képviselői a Horthy-korban.....	68
Babucs Zoltán: A város honvéd helyőrsége a második világháborúban.....	84
Varga Kamill: A ferences templom, kolostor és plébánia jelenkori történetéből.....	112

A VÁROS AZ ÖTVENES ÉVEKTŐL A RENDSZERVÁLTÁSIG

Sebők Balázs: Jászberény és a szocialista ipar évtizedei.....	133
---	-----

SZÍNES KÉPMELLÉKLET I.....

193

Szikszai Mihály: Lakásépítés a szocializmus időszakában.....	209
Kóródi Máté: A város az '56-os forradalom idején.....	234
Sebők Balázs: A város társadalma a szocializmusban.....	256
Pethő László: Vezérigazgató és képviselő – Gorjanc Ignác pályaképe.....	311
Hajdu Ágnes: A főtér története az utóbbi évtizedekben.....	337
Pethő László: A város vezetésének lehetőségei és korlátai 1930–1990.....	367

TARTALOMJEGYZÉK

FEJEZETEK A HUMÁN VILÁG TÖRTÉNETÉBŐL

Molnár Marietta: Az oktatásügy hat évtizede.....	411
Bathó Edit: A város tánckultúrája a harmincas évektől az ezredfordulóig.....	460
Sas István: Mozaikok a város közművelődéséből.....	482
Ács Tibor–Szörös Zoltán: Fejezetek a város versenysportjából 1960–2000.....	517
Csajka Gizella: A város egészségügyének alakulása.....	557
Rohonczy Viktor: Beatkorszak Jászberényben.....	582

FEJEZETEK A KÖZELMÚLT TÖRTÉNELMÉBŐL

Vincze János Farkas: Rendszerváltás a városban.....	598
---	-----

SZÍNES KÉPMELLÉKLET II.....

673

Lukácsi Katalin: A kereszténydemokrata politizálás újjáéledése.....	689
---	-----

Kiss András: A helyi adózásban történt változások a rendszerváltás után.....	708
--	-----

IDŐRENDI ÁTTEKINTÉS.....

715

A szerzők anyagaiból összeállította: Szabó Jánosné Taczman Mária

FORRÁSOK ÉS FELDOLGOZÁSOK

A szerzők anyagaiból összeállította: Gulyás Erzsébet.....	731
---	-----

A szerkesztésben közreműködtek.....	752
-------------------------------------	-----

Császár László

A JÁSZBERÉNYI ZSIDÓSÁG UTOLSÓ ÉVTIZEDEI A CSALÁDTÖRTÉNETEK TÜKRÉBEN

Előzmények

Az etnikai és vallási szempontból sokszínű Kárpát-medencében a Jászság egyike a leginkább egységes arculatot mutató tájegységeknek. A modern korban Jászberény és vidéke lakói már szinte teljesen magyar etnikumúak, kevés kivétellel katolikus vallásúak voltak. Az országot a 18. század elejétől benépesítő tucatnyi kisebbségi csoport közül csak a zsidók, valamint a cigányok találtak nagyobb számban otthonra a Jászságban. A közös kiváltságok, a betelepülési igyekvők elé állított szigorú követelmények miatt a modernizáció előtti korszakban más vallásúakat csak kivételképpen fogadtak be. A Jászsággal szomszédos vármegyék településeinek a 18. század utolsó harmadától letelepülő zsidók állandó részeseivé váltak a térség gazdaságának és mindennapi életének. Egyre összetettebb helyi kapcsolattartásuk ellenére letelepülésük és befogadásuk hosszadalmas folyamat volt. A beköltözés elé állított jogi akadályok már 1840-ben elhárultak, amikor a magyar országgyűlés a bányavárosokat leszámítva lehetővé tette a zsidók letelepedését és iparúzását bárhol az országban. Ennek ellenére a tömeges beköltözés csak az 1848-as szabadságharcot követően vált lehetségessé, amikor végleg megszűnt a Jászság területi autonómiája. A jászberényi és más jászsági hitközségek az 1850-es években jöttek létre, ezzel a legkésőbbi alapítású magyar zsidó közösségek közé tartoztak. A helyi magyarok és zsidók együttélése mindössze néhány nemzedéki időre valósult meg. Alig száz esztendővel később, a második világháború utolsó esztendejében a jászsági zsidók zömét elpusztították. A megmaradt közösség az 1960-as évekre enyészett el teljesen.

A kulturálisan és vallásilag egységes, zárt társadalmat alkotó közegben a jászsági zsidók beilleszkedése különösen gyors folyamat volt. A Habsburg Birodalom más tartományaiából, elsősorban Morvaországból és Galíciából, illetve a környező magyar régiókból érkezett, társadalmi hátterüket tekintve igen tarka képet nyújtó bevándorlók egy-két nemzedék alatt teljesen elmagyarosodtak, és gyors ütemben integrálódtak, tehát alkalmazkodtak a helyi társadalmi-gazdasági viszonyokhoz. A jászberényi hitközség a judaizmus számos külső jegyét megreformálta, a keresztény többséghez hasonlítani igyekvő irányzathoz, a neológiához csatlakozott. Egyes jászsági közösségek megmaradtak a hagyományörző zsidó ortodoxia mellett, de ők is magas szinten beilleszkedtek a helyi társadalmakba. Az események ütemét jól példázza, hogy amikor az „első jász zsidó”, a Jászberénybe 1850-ben hosszas jogi huzavona után befogadott kereskedő, Buck Gábor 1889-ben meghalt, a zsidók már nyolcszáz főnyi, teljes jogú és fontos társadalmi-gazdasági szerepeket betöltő közösséget alkottak. Számos jászberényi zsidó család magyarosította a nevét, a vidéki városok átlagához képest nagyobb arányban tértek át keresztény hitre, és jó néhány vegyes házasságot is kötöttek.

	1880	1910	1920	1930	1941
Jászberény	21,507	29,675	31,971	30,101	31,070
ebből zsidó vallású	733	1017	922	676	574
%	3,41	3,43	2,88	2,25	1,85

A Jászberényben élő zsidók lélekszáma mindvégig jelentősen elmaradt a hasonló vidéki városok adatától, de az országos átlagtól is. A demográfiai tetőpontot az első világháború előtti időszakban érték el, amikor ezer fő körüli volt a közösség létszáma. Jász-Nagykun-Szolnok megyében ekkor körülbelül tízezer zsidó vallású polgár élt, minden ötödik a megyeszékhelyen, Solnokon. Ennek ellenére a zsidóságnak a 19-20. századi polgári fejlődésben játszott szerepe Jászberényben sem volt csekélyebb, mint az ország más részein, sőt egyes vonatkozásokban meg is haladta azt. A zsidó lakosok vezető szerepet vittek az első modern gyárak, üzletek és pénzintézetek megalakításában, az egészségügy és a jogrendszer fejlesztésében, a mezőgazdaság kapitalista átalakításában, és számos más szférában. Hasonlóképpen élen jártak a polgári életmódbeli minták, szakmák és eljárások elterjesztésében. Építkezéseikkel, befektetéseikkel jelentős módon formálták a városképet. A zsidóság társadalmi felemelkedésében és sikereiben döntő szerepet játszott a nőkre is kiterjedő, hagyományosan magas szintű iskolázottság. A jászberényi ferencrendi, utóbb állami főgimnáziumban a kiegészítés és az 1930-as évek dereka között 15.420 diák érettségizett. Közülük 3490 volt izraelita vallású, amely a keresztény hitre tért zsidókat is számítva azt jelenti, hogy az érettségit szerzetek közel negyede zsidó volt ebben a korszakban.

A nagyobb számban az 1870-es évektől érkező „bevándorlók” közül többen látványos karriert futottak be. A hevesi születésű Bender Jakab 1880-as években alapított kicsiny vaskereskedése például rövid idő alatt a kistérség legjelentősebb cégeinek egyikévé fejlődött. Üzlete a főtér és a Zirzen Janka utca sarkán ma is álló nagy sarokházban működött. Kortársa, a Felvidékről 1879-ben érkezett Berger Vilmos 16 évesen kereskedősegédként kezdte jászberényi pályáját. Tíz év múltán megnyitotta saját kis vegyeskereskedését, amely egy-két évtized alatt szintén a legnagyobb forgalmú jászvási cégek közé emelkedett. A családi ház az Apponyi tér és Tarnay Alajos utca sarkán állt, a mai OTP ház helyén. Itt működött a kereskedelem is, a harmincas években már nyolc alkalmazottal. Fűszer- és gyarmatárúk forgalmazása mellett festékkereskedéssel foglalkozott, sőt benzinkutat is üzemeltetett. Berger idős korára a kisváros társadalmának egyik legtekintélyesebb és legvagyonosabb polgárává vált. Társadalmi rangját jelezte, hogy nem csak az Izraelita Szentegylet (Chevra Kadisa) elnökévé választották meg, de tagja volt az Úri Kaszinónak és a jobboldali, hazafias egyesületeket tömörítő Társadalmi Egyesületek Szövetségének is, ahová elvértve fogadtak be zsidókat.

A gyors társadalmi felemelkedés és nyelvi-kulturális összeolvadás mellett azonban súlyos ellentmondások jellemezték a helyi zsidók és a befogadó társadalom kapcsolatait. A zsidóság egyes csoportjainak gazdasági és közéleti sikerei nem ritkán frusztrációt, irigységet, féltelme-

Bender Jakab vaskereskedése az 1930-as években

A Berger család háza az Apponyi téren 1945 után, már elhanyagolt állapotban

ket váltottak ki, különösen a modernizáció vesztesei körében. A kereskedő és iparos középrétegek vetélytársként tekintettek zsidó szomszédjaikra. A lakosság többségét alkotó „öslakos” gazdaréteg az olykor szívélyes személyi kapcsolatok ellenére mindig is idegeneknek, jöttmenteknek tekintette őket. Nem tűntek el az évszázados, az egyházak részéről is táplált zsidóellenes képzetek és hiedelmek sem. A Jászoknál modern antiszemitizmus ereje és hatásai országos összehasonlításban mérsékeltebben jelentkeztek. Az 1882-es tiszaezlári vérvádper idején, majd az első világháború és a forradalmak után az országot elárasztó zsidóellenes erőszak Jászberényt alapvetően elkerülte, bár a kisebb jász településeken akadtak példák atrocitásokra. Ebben a helyi zsidók kis lélekszáma, gyors magyarosodása és erőteljes beilleszkedési törekvései mellett a helyi politikai élet konzervatív vonásai is szerepet játszottak. A radikális, szélsőjobboldali ideológiák társadalmi bázisa Jászberényben országos mércével mindig is csekélyebb volt.

Mindazonáltal a helyi együttélés feltételrendszerét elsősorban az országos politika és közélet alakította. Ez a mező az első világháború katasztrófája következtében gyökeresen átalakult. A hatalmas emberi és anyagi veszteségek, a széles körű elszegényedés szerte Európában a szélsőséges nacionalizmus erősödéséhez, a polgári és liberális értékek értéktelenedéséhez vezettek. A zsidókat a társadalom más csoportjaihoz hasonlóan sújtották a háború nélkülözései. Ugyanakkor a sajátos foglalkozási szerkezetből fakadóan egyes zsidó származású csoportok (gyárosok, kereskedők, bankárok) a világégés haszonélvezői voltak. Ez fokozta az egyébként is erőteljes, antikapitalista gyökerű zsidóellenességet. A zsidókat a katonai szolgálat alóli kibújással, a hátszág meggyengítésével vádolták. A háborús válság által felerősített konfliktus végtelenül elválasztotta egymástól a társadalom zsidó és nem zsidó csoportjait. Ezeket a szakadékokat a következő évek polgárháborús eseményei (a vörös- és fehérterror) tovább mélyítették.

Napjainkban is széles körben elterjedt az a nézet, hogy a zsidók vezető szerepet játszottak az 1918-as polgári forradalom és az 1919-es proletárdiktatúra eseményeiben, illetve bün-

A jászberényi zsidó iskola utolsó tanítója, Bruder Elemér (1894–1944) diákjaival.

Bruder az első világháború után költözött Pápáról Jászberénybe. Az iskolában korszerű pedagógiai elveket vezetett be, többek között a Montessori-módszert, nagy figyelmet fordítva a testedzésre és a játéokra.

cselekményeiben. Valójában a zsidóknak a forradalmakhoz fűződő viszonya és azokban játszott szerepe ennél jóval összetettebb volt. A zsidóság túlnyomó többsége a háború előtti konzervatív-liberális rendszer helyreállításában, a piacgazdaság fenntartásában volt érdekelt. A zömmel hazafias, részben vallásos helyi zsidók zöme társadalmi helyzeténél fogva a proletárdiktatúra ellensége, áldozata vagy passzív elszenvédője volt. Ezt az állítást a Jászberényből származó adatok meggyőzően bizonyítják. A Jászberényi Fogházparancsnokságon 1919-1920 folyamán kommunista cselekményekért elítélt 230 személyből mintegy 20-25 fő volt zsidó származású, többségük nem helyi kötődésű. A vörösök által letartóztatott 25 tekintélyes jászberényi polgár közül ugyanekkor heten voltak zsidók. A Tanácsköztársaság ellen megszervezett fehér gárda parancsnoka Gere Lajos zsidó ügyvéd volt. A helyzet kétarcúságát jól jellemzi az az eset, amikor zsidó származású jászberényi vörösgárdisták erőszakkal rekviráltak árukat több zsidó tulajdonú üzletben.

Az eltérő helyi tapasztalatok és szociológiai tények ellenére a közvélemény nagy része egyenlőséget tett a baloldali politikai fordulatok és a zsidók közé. Az ellenforradalmi ideológusok a háborús vereségért és az országot igazságtalanul sújtó trianoni békeszerződésért is a baloldalt vádolták. Ebből következett, hogy a zsidók az ellenségkép központi elemévé váltak. Az antiliberalizmus, nacionalizmus és antibolsevizmus mellett az antiszemitizmus is jelentős szerepet játszott a Horthy-rendszer ideológiai arculatának formálásában. A magyar állam kezdetben átteleles formában, majd 1938 után nyíltan vallási és faji alapú diszkriminációt alkalmazott polgárai ellen. A korábban is széles tömegeket átható, de az államhatalom által a felszín alatt tartott antiszemitizmus 1920 után politikai legitimációt kapott. Ez a változás elsőként egy diszkriminatív oktatási törvényben mutatkozott meg. Az úgynevezett *numerus clausus* törvény radikálisan csökkentette a felsőoktatásba felvehető zsidó fiatalok számát. Ezt követően a kormányzat a rendszer gazdasági és külpolitikai stabilizációja érdekében mérsékeltebb politikát folytatott, és igyekezett semlegesíteni a gyökeres „megoldásokat” követelő fajvédő ellenzéket. A fehérterror és pogromok után az 1920-as évek elejétől egy szűk évtizednyi gazdasági-társadalmi konszolidációs periódus következett. A törekény nyugalmat azonban elsöpörte a gazdasági válság, majd a fajvédő és nemzetiszocialista ideológiák térhódítása.

Törvényektől sújtva

A viszonylagosan a „béke szigetét” jelentő kisvárosban jól nyomon követhető, hogy milyen mértékben változtak meg a zsidó polgárok életfeltételei a két világháború közötti időszakban. A továbbtanulás korlátozása, a csökkenő megélhetési lehetőségek a fiatal generáció gyorsuló elvándorlásához vezettek. Számos jászberényi zsidó fiatal letett a gimnáziumi tanulmányokról, és iparos vagy kereskedő szakmát tanult. A külföldi egyetemeken történő továbbtanulás lehetősége csak a vagyonosabb családok gyermekei előtt állt nyitva. A zsidók lélekszáma a húszas évek folyamán Jászberényben negyedével esett vissza, és a későbbiekben is folyamatosan csökkent. A közösség rohamos mértékben öregedett el. Az 1920-as években a születések és halálozások aránya nagyjából egyensúlyban volt. Ezzel szemben 1932 és 1943 között csak 48 izraelita vallású gyermek született, és 127-en haltak meg. A mind kedvezőtlenebbé

váló társadalmi légkör miatt egyre több szülő állami vagy keresztény felekezeti iskolába küldte gyermekeit. A jászberényi izraelita elemi iskolában az 1920-as évek elején még három tanár oktatott négy osztályt, míg az évtized végétől már csak egy összevont osztály működött, negyvennél kevesebb diákkal.

Szintén a beolvadási törekvések jele volt a kikeresztelkedések és a vegyes házasságok növekvő száma. Az első világháborútól az 1930-as évek elejéig tartó időszakban minden tízedik, a harmincas-egyvenes években már minden hatodik jászberényi zsidó fiatal helyi nem zsidó családból választott házastársat. A korábban említett Bender Jakab egyik fia, Pál a húszas évek derekán, erőteljesen zsidóellenes légkörben végezte egyetemi tanulmányait. Ekkoriban a magyar egyetemeken gyakoriak voltak a zsidó hallgatók ellen irányuló verbális és fizikai bántalmazások. Bender Pál gyógyszerészdiplomát szerzett, és Jászberényben maradt, ahol a Kőhid mellett patika bérlője volt. Több kortársához hasonlóan úgy vélte, hogy a szülőföldön maradás és a békés egymás mellett élés csak a zsidók teljes beolvadásával valósulhat meg. 1936-ban kikeresztelkedett, három évvel később pedig feleségül vette a tekintélyes kőfaragó mester és építési vállalkozó, Szabó Fekete János leányát, Máriát.

A két világháború közötti időszakban bizonyos foglalkozási átrétegződés is megfigyelhető. A családfelek zöme továbbra is kisebb-nagyobb kereskedelmi és ipari vállalkozásokból élt, értelmiségi szakmákban működött. A gazdasági világválság a keresztény és zsidó vállalkozásokat egyaránt megviselte, sok családi cég tönkrement, illetve más tevékenységbe fogott. A zsidó fiatalok közül a továbbtanulási nehézségek miatt sokan szakmát tanultak, a szolgáltató iparban igyekeztek megélhetést találni. Zsidó származású vállalkozó, Strompf Pál alapította 1926-ban a régió első közlekedési vállalatát, amely helyközi buszjáratokat üzemeltetett. Deutsch Pál 1933 januárjában indította fuvarozó vállalkozását egy teherautóval. Később a Bercsényi utcában a MATEOSZ helyi irodáját vezette, amely társa, Preisz Pál házában működött. Kettejükön kívül még öt, nem zsidó sofőr volt a szövetkezet tagja.

Jó néhány család földbirtokot szerzett, sőt a gazdálkodásba is bekapcsolódtak. Közéjük tartozott Fischer Ignác, aki szintén a telepések második hullámával érkezett az 1870-es években Jászberénybe. Szatócsként kezdte, majd a nyolcvanas évek második felében önálló rőfőskereskedést nyitott. A későbbiekben vagyont, a helyi középrétegek körében nem ritka stratégiaaként, szőlőbirtokba fektette. 1911-től már csak a gazdálkodásnak élt. A harmincas évek közepén 33 holdas szőlője a város környéki gazdaságok egyik legjelentősebbje volt. Miközben a helyi zsidóság összességében számarányát meghaladó gazdasági-társadalmi szerepet töltött be, nem kevesen tartoztak a kisvárosi szociális struktúra alsóbb régióiba, a kétkezi munkából élő, vagyontalan munkások, kisiparosok sorába. A Budapestről elszármazott Kaudesz Lajos például szamaras fogattal járta a vidéket, tüzelőt, terményt, egyéb árukat szállított. Gyermekei emlékezete szerint szinte folyamatosan úton volt, hogy családját el tudja tartani.

A helyi zsidók gazdasági és társadalmi pozícióira nézvést tanulságos forrás a legnagyobb adót fizető polgárok, az ún. virilisták évente közzétett jegyzéke. Az ötven legtöbb adót fizető polgár közé kerülni komoly presztízszt és döntéshozó szerepet jelentett: az első negyven virilista a városi képviselőtestület tagja, a következő tíz pedig póttagja lett. Jászberényben a harmincas évek folyamán a virilisták között a zsidók száma 15 és 20 fő között mozgott. A

zsidó és nem zsidó elitek foglalkozási megoszlása markáns eltéréseket mutatott. 1934-ben például a 31 nem zsidó virilista többsége a hagyományos paraszt-polgári vezető réteghez tartozott, tehát földbirtokos illetve háztulajdonos volt. Heten üztek értelmiségi szakmát, a maradék három iparos, kereskedő és bankár volt. A zsidók esetében szinte fordított a kép: 19 virilistából 14 volt ügyvéd, orvos, mérnök vagy bankár (beleértve a legjövendelmezőbb magánpraxisokat), hárman kereskedők, ketten szőlőbirtokosok voltak.

Jászberényben is teret nyert a szélsőségesen antiszemita, fájvédő politikai irányzat, de mindvégig kisebbségben maradt. A város vezetői a zsidókérdéssel kapcsolatban igazodtak a mindenkori kormánypolitikához, tehát elfogadták, támogatták és végrehajtották a harmincas évek végétől sorozatban születő zsidóellenes törvényeket és rendeleteket. Az állami korlátozásokon túlmenő javaslatokra és helyi túlkapásokra azonban itt (számos más megyével és várossal ellentétben) nem volt példa. A kormánypárt helyi képviselőinek és közigazgatási vezetőinek politikai beszédei és nyilatkozatait mérsékelt hangvétel jellemezte. Friedvalszky Ferenc (1922–1940), majd Péntes Sándor (1940–1944) polgármesterek régi vágású, konzervatív vezetők voltak, akik jó kapcsolatokat ápoltak a helyi zsidó elittel, és a zsidó polgárok ügyeit – a lehetőségekhez mérten – elfogultságtól mentesen intézték. A személyes visszaemlékezések is azt a feltételezést erősítik, hogy 1938 előtt Jászberényben nyílt zsidóellenes ségét, a „hétköznapi antiszemitizmus” megnyilvánulásait nem lehetett érzékelni. A szakmai kapcsolatok, helyi érdekek és megfontolások nem ritkán felülírták a zsidóellenes előítéleteket. A húszas években például a katolikus nagytemplom tornyának és keresztjének aranyozási, felújítási munkáit a többszörös díjnyertes Braun Ignác bádogosmesterre bízták.

Az erősödő antiszemita korszak jelként a világháború küszöbén gyors egymásutánban két zsidóellenes törvény is született, amelyek a zsidó származású polgárok gazdasági és társadalmi szerepvállalásának korlátozását célozták. Az első zsidótörvény (1938. évi XV. tc.) korlátozta a zsidó vallásúak számarányát az értelmiségi pályákon, valamint a nagyobb ipari és kereskedelmi vállalatoknál. A zsidók a szakmai kamarákba felvehető tagok legfeljebb ötödreszét alkothatták. A törvény a kormány szándékaitól eltérően nem fogta vissza, sőt erősítette a zsidóellenes hangulatot és közbeszédet. Az új miniszterelnök, Imrédy Béla, aki néhány évvel korábban Jászberény parlamenti képviselőjeként még viszonylag mérsékelt felfogású gazdasági szakember hírében állt, a náciizmus sikerei hatására és a hazai nemzetiszocialisták felemelkedésére reagálva új tömegmozgalom szervezését kezdte meg, amely a szélsőjobb szavazóit megcélozva annak programját is fokozatosan átvette. 1938 novemberében a kormányfő gyorsabb ütemű „önvédelmet” hirdetett és megkezdték egy újabb zsidóellenes törvény tervezetének kidolgozását. A második zsidótörvény (1939. évi IV. tc.) nem pusztán elődjének szigorított verziója volt, de minőségileg is különbözött attól: faji alapon határozta meg a zsidóknak tekintendők körét. A célkitűzés és az érvelés is lényegesen módosult. A nemzetrészek közötti „megbomlott egyensúly” békés helyreállítása helyett a teljes őrsgváltás és a zsidók kivándoroltatása került előtérbe. A kormány programja végső célkitűzésként a zsidóság kiiktatását jelölte meg a szellemi életből és a gazdaságból, ezzel együtt vagyonuk államosítását.

Az első zsidótörvény közvetlen hatása a jászberényi zsidóságra nem volt jelentős. A Jászban nem voltak nagyvállalatok, másrészt a törvény rendelkezéseit felmenő rendszerben

hajtották végre, illetve igyekeztek megkerülni. Annál komolyabb következményei voltak a második zsidótörvénynek. A 20%-os foglalkozási kvótát az értelmiségi szakmákban a zsidók országos arányszámának megfelelő 6%-ra (egy esetben 12%) csökkentették (9.§). A törvény rendelkezései szerint el kellett bocsátani a zsidó közalkalmazottakat, például bírókat, közjegyzőket és tanárokat (5.§). Az ötnél kevesebb értelmiségit foglalkoztató kisvállalkozásoknak egy kivételével el kellett bocsátaniuk zsidó alkalmazottaikat (17.§). Zsidók nem forgalmazhattak állami egyedárúsítási jog alá eső árucikkeket, így alkoholt, dohányt, cukrot, olajat és tüzelőanyagot (12.§). Ez súlyosan megrendítette sok jászberényi kiskereskedő, elsősorban a szatócsok, szén- és fakereskedők, valamint a vendéglősök egzisztenciáját. A törvény rendelkezései alól kivételt képeztek – több más kategória mellett – a hadirokkantak, hadiérdemesek és az ellenforradalmi tevékenységért kitüntetett személyek. Ennek ellenére a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztérium valamennyi kivételezett jászberényi zsidó kérvényét visszautasította. A törvény megtiltotta, hogy zsidók számára iparendélyt vagy iparigazolványt adjanak ki mindaddig, amíg az adott településen a zsidók részére kiadott engedélyek száma 6 százalék alá nem esik (14.§). Noha a kereskedelem- és közlekedésügyi, illetve iparügyi miniszter a törvény rendelkezése szerint „közérdekből” ez esetben is tehetett kivételt, az illetékesek egy alkalommal sem éltek ezzel a jogukkal, még a jászberényi polgármester támogató állásfoglalása nyomán sem. Megszüntették a zsidók virilista jogon szerzett képviselőtestületi tagságát is. Ez alól egy ideig még kivételt képeztek az első világháború magas kitüntetést szerzett frontharcosai, ezért három jászberényi zsidó polgár 1941-ig a testület tagja maradhatott.

A következő években a zsidótörvények korlátozásai miatt legkevesebb tizennégy jászberényi zsidó család vállalkozása ment tönkre. A legsúlyosabb helyzetbe a zsidóság alsó és középső rétegei, ezen belül is a kiskereskedők és az állami munkahelyeken dolgozók, valamint a fiatal generációk kerültek. Ugyanakkor a magánszektorban a tiltó rendelkezéseket szelektíven hajtották végre, hiszen ellenkező esetben a gazdaság működőképessége került volna veszélybe. Számosan őrizték meg helyzetüket és jövedelemforrásaikat keresztény csendestársak formális kinevezése, illetve a vállalkozásba való bevonása (az ún. strómanrendszer) révén. A törvény nem érintette a magánpraxisból származó jövedelmeket, bár az általános elszegényedés másodlagosan erre is kihatott. Segíthetett a helyzet átvészelésében az átképzés, pályamódosítás, gazdasági mobilitás is. Több zsidó vállalkozás profilt váltott. Az elbocsátott tisztviselők vállalkozóként, ügynökként próbáltak megélni, több-kevesebb sikerrel. Fischer Ignácnak nyolcvan esztendősen kellett megérnie, hogy birtokát (a második zsidótörvény rendelkezései szerint) kötelezően be kellett jelentenie. Halála évében, a zsidók mező- és erdőgazdasági ingatlanairól szóló törvénycikk (1942: XV. tc.) értelmében 17 másik jászberényi zsidó családdal együtt az ő birtokát is átengedésre kötelezték.

Népirtás 1944-ben

Az 1944-es tragédia küszöbén a Jászországban a kikeresztelkedettekkel együtt mintegy 1200 zsidó élt, ebből közel hatszázan Jászberényben. A háborús áldozatok és a nélkülözések ellenére a többség abban reménykedett, hogy a háborúnak hamarosan vége és már csak egy rövid

nehéz időszakot kell átvészelnük. Az 1938–1942 között sorozatban megszületett antiszemita törvények és rendelkezések hullámát nem követték újabbak. A magyar kormány a háború kétséges kimenetelére is gondolva mérsékeltebb politikát folytatott, és elutasította a fizikai üldözést, megjelölést, kitelepítést célzó német és szélsőjobboldali követeléseket.

Egy csapásra megváltozott azonban a helyzet 1944. március 19-én, amikor a német hadsereg megszállta Magyarországot. Horthy Miklós államfő német nyomásra a megszállókkal mindenben együttműködő kormányt nevezett ki, Sztójay Döme volt berlini követ, közismert nácibarát politikussal vezetésével. Az új kormány gyors ütemben hozzáfogott a zsidókérdés „végső megoldásához”. Március végétől kezdve nap mint nap újabb zsidóellenes rendelkezések születtek, amelyek közül a legfontosabbak a zsidóság megjelölését célzó, az utazást és az információáramlást korlátozó, valamint a zsidó vagyon elkobzását előíró kormányrendeletek voltak. Április 5-e reggelén a város több mint ötszáz polgára sárga csillaggal megbélyegezve jelent meg az utcán, ha egyáltalán kimerészkedett odáig. Egy visszaemlékezés szerint: „Akkorra már óriási szakadék volt zsidó és nem zsidó között. Fokozatosan alakult ki ez a helyzet, és mintha mindkét tábor lassan ... beletanult volna szerepébe. Az egyik szégyellte megalázó szerepét, a másik büntudattal kerülte egykori ismerőseit”.

A vidéki társadalom zsidó és nem zsidó csoportjait összetartó szálak meggyengülését, elszakadását számos adat alátámasztja. A szakmai egyesületek, ipartestületek például évtizedeken át a társadalmi integráció fontos tényezőjét jelentették. Amikor a jászberényi szobafestő szakosztály egyik régi tagja, Barta György 1944 tavaszán munkaszolgálatos behívót kapott, tagtársai hajszát indítottak keresztény felesége ellen, aki férje helyett nem zsidó alkalmazottakkal tovább vezette a családi vállalkozást. A hatóságoknál követelték iparától való megfosztását. Az asszony idős, beteg édesanyjára és gyermekeire hivatkozva azt kérte, hogy legalább már vállalt munkáit beféjezhesse. Az iparügyi minisztérium kivételes méltányosság-ból augusztus végéig haladékot engedélyezett számára, de a konkurens nyomása miatt a város már két hónappal korábban bezáratta az üzemet.

Április 16-án jelent meg az ingó és ingatlan vagyon bejelentését kéthetes határidővel előíró rendelet. Személyes holmik, tárgyak szűk körét leszámítva az üldözöttek minden java az állam fenntartása alá került.

Elrendelték a zsidó üzletek, műhelyek, és egyéb vállalkozások felszámolását. Jászberényben negyven zsidó kereskedést zártak be, így az Apponyi téren sorakozó üzletek többsége április 22-én reggel lehúzott redőnnyel fogadta a vásárlókat. A Kereskedelmi Egyesület tagjainak több mint negyven százalékát kizárta: a létszám 380-ról 220-ra csökkent. Ugyanez történt számos más foglalkozási ágban: a Jászországban működő 37 ügyvédi irodából tizenhatot zártak be.

„*A szüleim kezdik elhelyezni az értékebb holmijaikat ismerősöknél, amíg jobb idők jönnek. Fontos személyes iratokat ... egy nagy bádogdobozba ... a veranda kövezete alá ..., az ékszereket kis dobozkában a fűskamrába ásnak el...*” – emlékezett az akkor kamasz lány Müller Teréz. Sokan próbálkoztak ilyesmivel, sokszor keresztényekre bízva javaikat, pedig a kockázat nem volt csekély. A „nemzeti vagyon” megóvása érdekében a rendőrség szigorú utasításokat kapott a rendeletek végrehajtásának ellenőrzésére.

Súlyos pénzbüntetéssel sújtották azokat, akik árucikkeket, vagyontárgyakat nem jelentettek be, illetve el akarták ajándékozni. Nagyobb mennyiség esetén keményebb volt a retorzió:

Gyárfás Miklós ügyvéd (1888–1944) a harmincas évek közepén. Kitüntetett első világháborús veterán volt, három évet töltött orosz fogságban. 100%-os hadirokkanti minősítését tiltakozására 50%-ra csökkentették. A gettósítás idején a 75%-os rokkantság mentesítést jelentett volna, de hiába kérelmezte a módosítást, a felülvizsgáló főorvos elutasította. Gyárfást deportálták és Auschwitzban megölték.

özvegy Kun Edéné kereskedő például kertjében családi ezüstöket és étkészleteket ázott el, ezért az 5000 pengős büntetés mellett internálását is elrendelték. Hasonló indokkal letartóztatták Brünauer Endrét is. Mindketten a sárvári internálótáborba, majd onnan Auschwitzba kerültek. A rejtegetésben közreműködő keresztények pénzbüntetést, szabálysértési eljárást, súlyosabb esetekben letartóztatást kockáztattak.

1944. április 16-ától kezdve a zsidónak minősített lakosokat országszerte gettókba és gyűjtőtáborokba hurcolták. Jász-Nagykun-Szolnok megyében május 15-én indult meg az akció. A végrehajtás azokra a közigazgatási vezetőkre, rendőrökre és csendőrökre várt, akik évek, évtizedek óta szolgáltak a megye településein és személyesen ismerték az üldözöttek egy részét. A Jászság közigazgatásának irányítói a korábbi kabinethez hű, a radikális zsidóellenes politikát elutasító vezetők közé tartoztak. A zsidóság felső rétege az utolsó negyedszázad antiszemita kurzusa, a növekvő feszültségek ellenére még mindig jó, vagy legalábbis korrektnek nevezhető személyes kapcsolatokat tartott fenn a keresztény középosztállyal és vezetőkkel. Ezt üzleti összefonódások, családi és baráti szálak is erősítették. Emiatt a gettósítást Jászberényben országos összehasonlításban és a körülményekhez képest emberségesen hajtották végre. Pénzes Sándor polgármester számos kollégájához hasonlóan halogatni próbálta a gettó létrehozását. Erkölcsei aggályait az is növelhette, hogy számos ismerőse mellett

volt anyósa is a gettóba került. A zsidókat végül az általuk sűrűbben lakott belvárosban, a Bercsényi utcai zsinagógában és környékén helyezték el, részben saját komfortos lakásaikban. A bútorok, ruházat és élelem bevitelét nem korlátozták, bár az előírt férőhely rendkívül szűk volt. A központi előírások szerint mindössze két négyzetméter terveztek egy személyre. A melléképületekben és a zsinagóga karzatán is alvóhelyeket kellett kialakítani. A gettót egy ideig nem zárták le, szabad volt a ki- és bejárás. A rendőrség támogatta csomagok, levelek és élelem bejuttatását. A helyi vezetők igyekeztek ismerőseiknek kedvezményeket nyújtani, szemet hunytak mentési vagy enyhítési próbálkozások felett.

Az átmeneti helyzet nem tartott sokáig. Május végén a zsidóellenes kampányt irányító belügyi kormányzat vizsgálatot indított a vonakodó jázsberényi vezetők ellen. Áthelyezték a polgármesterrel együttműködő Vass János rendőrparancsnokot. Ugyanekkor az idős városi főjegyző, Muhoray Zoltán azonnali nyugdíjazását kérte. Pénzes polgármester a posztján maradt, mozgásteret azonban minimálisra szűkült. A zsidókkal kapcsolatos intézkedések a Ceglédre áthelyezett Bálint Sándor kezébe kerültek, aki igyekezett pontosan megfelelni a központi előírásoknak. Ennek megfelelően az új rendőrkapitánnyal együtt azonnal intézkedtek az addig halogatott rendelkezések végrehajtásáról. A gettót körülkerítették, kijárási tilalmat és más rendszabályokat fogantatosítottak.

A szigorítások dacára a jázsberényi gettóban az országos átlagnál elviselhetőbb körülmények uralkodtak, volt vezetékes víz és elegendő élelem. A visszaemlékezések szerint több helyi polgár, köztük Friedvalszky Ferenc volt polgármester, adományokkal és információkkal támogatta a zsidókat, majd tájékoztatták őket elhurcolásuk tervezett időpontjáról is. Barátok, rokonok, tanítványok, amíg lehetett, bejártak a gettóba, később lopva igyekeztek üzeneteket, híreket közvetíteni. Berger Endre kereskedő például volt alkalmazottjával tartotta a kapcsolatot, aki leveleket csempészett ki a Budapesten tartózkodó hozzátartozóknak. A gettóba költöztetés és a gettó felszámolása során az ismerős helyi rendőrök, csendőrök és hivatalnokok nem bántották a zsidókat. Az időseket és betegeket kocsin szállították. Ugyanakkor a hatóságok itt is tartották magukat a gettósításkor kiadott végrehajtási utasítás szelleméhez, mely szerint „*a leghatározottabban és legerélyesebben kell fellépniük*” és „*semmilyen érzelmi momentumokra figyelemmel lenniük nem szabad*”.

A munkaszolgálatos rokonok, keresztény ismerősök által közvetített információk nyomán a gettóba zárt jázsberényiek tudtak arról, hogy az országban tömeges deportálások folynak, a zsidókat marhavagonokban, mindenüktől megfosztva hurcolják ismeretlen cél felé. Mindez a hatóságok helyi képviselői és a civilek jó része számára sem volt titok. Általános megdöbbenést okozott Gere Aladár halála: a köztiszteletben álló orvos, a vármegye egyik legelőkelőbb zsidó családjának tagja gyógyszerrel öngyilkosságot kísérelt meg, majd beszállítása után az Erzsébet kórház kórtermében felakasztotta magát. Félelmei és szorongásai ellenére a többség még mindig reménykedett és a helyzet átvészelésére törekedett.

Nagy riadalmat okozott a Honvédelmi Minisztérium akciója, amelynek során 1944 májusában országsszerte számos zsidó férfit, köztük a korhatár (18-50 év) felett és alatt lévőket is behívtak munkaszolgálatra.

A felnőtt férfiak zöme tehát eleve nem került gettóba, ami számukra végül a túlélést jelenthette, de el kellett szakadniuk veszedelemben hagyott családjuktól, akiket időközben de-

portáltak. Braun Károly vaskereskedő a német megszállás idején a hitközség alelnöke volt, ebbéli minőségében a zsidó tanács tagjává nevezték ki. A gettó létrehozásakor számos más férfival együtt munkaszolgálatos behívót kapott, így megmenekült a deportálástól. Tanúvallomása szerint több ízben, legutoljára június 28-án még visszatért Jászberénybe. Miután már nem engedélyezték a látogatást, beszökött a gettóba. Ekkor találkozott utoljára szeretteivel. 1945-ben hazatérve már nem talált otthon senkit: feleségét, lányát és édesanyját deportálták és Birkenauban elpusztították. Házában a szovjet városparancsnokság rendezkedett be.

A hosszú évek antiszemita propagandájával fertőzött, a háborús veszteségek és nélkülözések miatt is közönyös lakosság zöme nem foglalkozott zsidó szomszédjai kálváriájával. Csak kevesek próbáltak valamilyen formában segítő kezet nyújtani. Ugyanakkor tömegek reménykedtek abban, hogy részesülhetnek a magyar állam által elrabolt zsidó vagyonból. A hivatalos felhívások hangsúlyozták, hogy a zsidó holmik felhasználásáról később döntenek, és osztogatásról szó sincs. Ennek ellenére a lakások, üzletek és ingóságok iránt a jászberényi polgármesteri hivatalba is kérvények százai érkeztek. A megalapozatlan igények miatt előfordultak spontán népi megmozdulások. Az újra megnyitott Apponyi téri Braun-féle kereskedésnél például a tülekedő tömeg feloszlatásához karhatalmat kellett kivezényelni, mert elterjedt, hogy kedvezményes kiárusítás van. A tömeghangulattal szembe helyezkedők helyzete sem volt könnyű. A jászberényi Fiala Endrét, a zombori tanítóképző igazgatóját azért jelentették fel a tantszövetület tagjai, mert nem volt hajlandó az intézmény nevében zsidó lakásokat és rendezési tárgyakat igényelni nekik.

Az államilag irányított rablás végeredménye sokakat nem elégített ki, és még jóval a tulajdonosok deportálása után is beszédtema volt a zsidó vagyon sorsa. Jászberényben „*a gettólakások leltározása csalódást okozott azoknak, kik azt remélték, hogy ott sok elrejtett s be nem jelentett értéket fognak találni*” – írta a *Jász Hírlap* 1944 szeptemberében. „*Az egész gettóban alig találtak valami értékes dolgot.*” Pénzt egyáltalán nem, arany és ezüst tárgyakat is alig, mindössze hét értéktelen női bundát, „*noha köztudomású, hogy az eltávozottaknak (sic!) sok, nagyon értékes bundájuk volt*”. Sokan fogtak ekkor „*ásatásokba*”, kevés eredménnyel. Egy túlélő szerint a gettóban minden kertet felástak a kincsvadászok. 1945 után, sőt még az 1960-as években is előfordult, hogy befalazott, elásott zsidó vagyontárgyakat találtak.

A hatósági fenyegetések ellenére akadt jó néhány vállalkozó, aki segített elrejtetni zsidó ismerősei javait, akár jó szándékból, akár nyereségvágyból. A legnagyobb rizikót a személyek mentése, rejtegetése jelentette. Nem meglepő, hogy közvetlen embermentéssel kizárólag az üldözöttek rokonai, barátai, szerelmei, lekötelezettjei próbálkoztak. Akadt olyan is, aki életével fizetett zsidómentő hőstettéért. A jászberényi Kiss Ferenc zsidó származású szerelmét bújtatta a városban „árja” papírokkal. Amikor feljelentették és letartóztatták őket, a férfi is zsidónak vallotta magát, osztozva társa sorsában. Az internálótáborból sikerült megszökniük, de 1944 novemberében Budapesten egy újabb feljelentés nyomán Kisst a németek kiégezték. A fiatalasszony túlélte az ostromot, de röviddel később az elszenvedett gyötrelmek következtében meghalt.

Jászberényből több sikeres mentési történetet ismerünk. K. Júlia családja a jászberényi gettóban a Bercsényi utca 6. alatt, Holló Kálmán mosókonyhájában kapott helyet. A rokonai által szervezett mentőakció során a kislányt egy ablakon kicsempézték és megszöktették.

Braun vaskereskedés

Keresztény hitre tért nagybátyja felesége Kalocsára vitte őt a szüleikhez, akik nyíltan, saját unokáikkal együtt nevelték. Az apácák óvodájába írták be, jelenléte köztudomású volt, ami igen nagy kockázatot jelentett. A sikerhez a nagyszülők bátorsága és ügyessége mellett az is hozzájárult, hogy a nagymama antiszemita érzelmeiről volt ismert, ezért kevésbé keltett gyanút. Ugyanekkor egy másik zsidó fiatalasszonynak is felajánlották a szöktetés lehetőségét. Ő azonban nem merte vállalni, hogy elszakad gyermekétől. Darvas Éva ismerősei segítségével vészelté át az üldöztetéseket: először Budapesten majd Jászberényben, üresen maradt lakásokban bujkálva. 1944 augusztusa után a front közeledése miatt a megyében megnőtt az embermentési próbálkozások száma. Kivételezett, mentesített vagy munkaszolgálatos zsidókat bújtattak több településen. Jászberényben például Németh Ferenc ügyvédet rejtgették helyi lakosok.

Aktív ellenszegülésre gondolni sem lehetett, számos más tényező mellett azért sem, mert a fegyverforgatásra alkalmas férfiak szinte mind munkaszolgálatot teljesítettek a gettósítás és deportálás idején. Három jászberényi zsidó fiatal ugyanakkor beírta nevét a náciellenes európai ellenállás történetébe. Holló András szökött munkaszolgálatosként Budapesten csatlakozott a németekkel szembeni fegyveres szervezkedéshez. Egy razzia során kilenc társával együtt a nyilasok kezére került, és 1944. december 4-én kivégezték. Ma Jászberényben utca viseli a nevét. Strausz Sándor a harmincas években elhagyta az országot. Prágai egyetemi tanulmányok után harcolt a spanyol polgárháborúban a köztársaságiak oldalán. Végül Brüsszelben telepedett le, ahol a német megszállás után ellenálló csoportot szervezett. 1944 augusztusában közvetlenül a város felszabadítása előtt a németek kivégezték. Társai közül a szintén jászberényi Braun András túlélte a háborút és Izraelben telepedett le.

Közvetlenül a város felszabadítása előtt, 1944 augusztusában a jászberényi gettó foglyait 1944. június 30-án délután a monori gyűjtőtáborba szállították. Itt az egyik téglagyárban a Budapesttől délre és keletre fekvő régió zsidó lakosaival együtt a magyar és német hatóságok összesen közel nyolcezer embert zsúfoltak össze. A zsidókat Monorról három transzportban, július 6-8. között deportálták az auschwitz-birkenai megsemmisítő táborba. Egy túlélő egy évvel később a Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság előtt tett tanúvallomásában (3436. sz. jegyzőkönyv) így emlékezett a történetekre: „*A csendőrök ütöttek-verték bennünket, a német tiszték is gyakran ütlegeltek. Se élelmet, se vizet nem kaptunk, WC-re nem engedtek és mosakodni sem lehetett. Piszkosak, mocskosak voltunk, már itt megtetvesedtünk. 40-50 000-en lehettünk bezúfolva ebbe a téglagyárba, szabad ég alatt aludtunk, esőben, sárban, áztunk-fáztunk. A csendőrök teljesen kifosztottak bennünket, nemcsak pénzünket és értékeinket vették el, de felszereléseinket is és iratainkat. Csak egy ruhát, egy kabátot és egy váltás fehérneműt hagytak meg. 10 napi elképzelhetetlen szenvedés után megkezdődött Németországba hurcolásunk. 90 embert tettek be egy vagonba és minden élelem és víz nélkül, lezárva vittek Kassáig. Borzalmasan szenvedtünk az éhségtől és szomjúságtól, sokan megőrültek, meghaltak. A csendőrök még itt a vagonban is tovább kutattak elrabolható dolgok után, vertek és megfenyegettek, hogy megölnek, ha nem adjuk oda a még esetleg megmaradt, elrejtett értékeinket. Kassán átadtak az SS-eknek, de élelmet ezután sem kaptunk. Négy napig az elrejtett száraztésztaival etettük a gyermekeket, mi felnőttek nem mertünk enni belőle, hogy a gyerekeknek elég maradjon. Hajnali szürkületben érkezünk meg Auschwitzba.*”

A jászberényi Müller Teréz memoárja felidézte, hogy a fémtesteű marhavagonok kibíratatlanul felforrósodtak, az áldozatok különösen a levegőtleniségtől és a szomjúságtól szenvedtek. Szinte minden kocsiban voltak halottak, különösen az idősek közül. „*A vagonok színültig lesznek emberekkel. Nyolcvan személy, négy ló helyén. Mindenki a csomagján ül, háttal egymásnak. A vagon úgy tele van, hogy alig lehet megmozdulni.*” A szükségletek elvégzésére egyetlen vödör szolgált: „*egy takaró mögé bújnak el, sokszor egy kabát mögé. Azután elküldik az edényt az ablak felé, a falak mentén. Ott a rabbi vállalta el – sokaknak a tiltakozása ellenére – hogy kidobja a tartalmát az ablakon át, a drótok között.*” Jászberényben csak néhány részben nem zsidó származású illetve különleges indokkal mentesített személy maradt. A deportáltak háromnegyedét Birkenauban munkaképtelennek nyilvánították,

A holokauszt idején meggyilkolt 78 jászberényi és környékbeli gyermek egyike, Klein Ágnes

és az érkezés után néhány órával gázkamrákban meggyilkolták. A legfiatalabb jászberényi áldozat az alig néhány hetes Berger Marianne volt, a legidősebb pedig a kilencvenhat esztendő Kohn Fülöpné, akit percekkel a megérkezés után a rámpán a vagonokból kihajtott tömeg eltaposott.

A munkaszolgálatra vitt férfiak útja sokfelé ágazott el. 1943–1944 folyamán a magyar kormány több mint hatezer munkaszolgálatost adott át a németeknek, akik a szerbiai Bor stratégiai fontosságú rézbányaiban dolgoztatták az ingyen munkaerőt. Akadtak köztük jászberényi férfiak is, mint Barta Géza szobafestő, aki tehetséges amatőr labdarúgó volt, a harmincas években a Lehel AC „sztárjainak” egyike. A kemény munka és zord életkörülmények mellett a munkaszolgálatosok a magyar honvédekből verbuválódott keret kegyetlen bánásmódjától is szenvedtek. A front közeledtével 1944 szeptemberében kiürítették a táborokat, és a munkásokat két menetoszlopban Magyarország felé hajtották. A második oszlop foglyait a jugoszláv partizánok kiszabadították. Az első csoport tagjai nem voltak ilyen szerencsések. Soraikban menetelt a magyar szellemi élet számos kiválósága, köztük Radnóti Miklós költő, és Barta Géza is. Az út során a munkaszolgálatosokat számos atrocitás érte az őket ellenségnek tekintő, elsősorban német származású polgári lakosság részéről. 1944. október 8-ára virradó éjjel a cservenkai téglagyárban egy helyi SS-alakulat több száz embert legyilkolt és kirabolt. Barta Gézának és egy másik jászberényinek, Erdei Istvánnak sikerült elmenekülnie. Utóbbi végül túlélte a megpróbáltatásokat, Géza viszont azonban az éhezés és a kimerültség következtében az úton, 1944 novemberében meghalt.

Több munkaszolgálatos jászberényi családfőt a nyugati határszélre vittek erődítési munkákra. Onnan 1945 tavaszán gyalogmenetben hajtották őket az Alpokon át a mauthauseni, majd a günskircheni lágerbe. Az extrém körülmények, a megfelelő ellátás és szállás hiánya, valamint az őrség gyilkosságai miatt sokan nem éltek túl az utat. Május elején az amerikai csapatok felszabadították a táborokat, de még ezután is ezrek pusztultak el az átélt nélkülözések és a járványok következtében. A jászberényiek közül itt veszett oda Gombos Lajos, a főtéri Rákos és Gombos bőrkereskedés alapítója, és öccse Imre, aki apjuk nyomdokaiba lépve a kocsigyártó, majd később a paplankészítő szakmát tanulta ki. Voltak szerencsésebb munkaszolgálatosok is, akik az ország területén maradvá, bujkálva, vagy védettebb munkahelyeken vésztették át a front időszakát és végül hazatérhettek. Barta Géza fivére, Sándor például másodmagával megszökött az alakulattól és egy fővárosi lakatos pincéjében bujkáltak.

Az auschwitzzi szelekciót többnyire a fiatalabb, gyermektelen nők éltek túl. Őket rabszolgamunkára küldték, és több tucatnyi helyszínt is megjártak a náci lágervilágban. Mivel ekkorra a német birodalom súlyos munkaerőhiánnyal küszködött, többségüket hadianyaggyárakban dolgoztatták. A Gross Rosen-i koncentrációs táborhoz tartozó sziléziai Peterswaldauban (ma: Pieszyce, Lengyelország), Langenbillauban (ma: Bielawa, Lengyelország) és Parschnitzban (ma: Trutnov-Poříčí, Csehország) lőszergyártó üzemben robotoltak a jázsági lányok és asszonyok, női SS őrség felügyelete alatt. Mások a flossenburgi láger szászországi altáborába kerültek, egyebek mellett a zschopaui DKW autógyárba (Auto Union AG) és a rochlitz-i hadiüzembe (Mechanik GmbH), ahol alkatrészeket gyártottak a német légierőnek. A ravensbrücki női koncentrációs tábor felügyelete alá tartozó szászországi Venusbergben Junkers repülőgépmotorokat szereltek össze 12 órás műszakokban egy földalatti üzemben. A dachau-i láger-

rendszerhez tartozó bajorországi Mühltdorfban a sugárhajtású Messerschmitt vadászgépeket (Me-262) gyártó egység építésén dolgoztak. A hiányos ellátás, bántalmazások és a túlfeszített munkatempó miatt a foglyok százával pusztultak el. Számos jázsági lány és asszony került abba az 1700 magyar nőből álló transzportba, amely Frankfurt-am-Main repülőterén dolgozott egy új kifutópálya építésén. A front közeledtével a munkatáborokat kiürítették. A nőket gyalogmenetben, illetve marhavagonokban Ravensbrückbe, majd Bergen-Belsenbe hurcolták. A jázsberényiek közül többen itt pusztultak el 1945 tavaszán, nem egy közülük már a felszabadulás után, a táborokban szerzett betegségek illetve végelgyengülés következtében.

Az idősebb férfiak és kamasz fiúk egy részét is munkára válogatták ki. Ők többnyire Buchenwaldba és altáboriba kerültek, ahol gyárakban, vegyi üzemekben, építkezéseken robotoltak. Az ötvenéves Berger Endrét, akinek Jázsberényben jól menő fűszerüzlete volt, vasúton Buchenwaldba, majd röviddel később a Lipcse melletti Rehmsdorfba vitték. Itt a zeitzi Brabag cég műbenzin-gyáranak építésén több ezer magyarországi zsidó kényszermunkás dolgozott. Hevenyészett sátortáborban helyezték el őket. Hiányos ételmezés és katasztrofális higiénés viszonyok mellett napi tizenkét óra kemény fizikai munkát kellett végezniük. Sokat szenvedtek az SS-őrség bántalmazásaitól is. Minden nap nagy számban voltak halottjaik, az átlagos túlélési idő négy-öt hét volt. A kimerült, megbetegedett foglyokat visszaküldték Buchenwaldba, ahol többségüket kivégezték, és új transzportokban érkezett foglyokat állították a helyükre. 1944 decemberében a rabokkal barakkokat építettek kőből, de a valamivel kedvezőbb elhelyezés Berger Endrén már nem segített: legkésőbb 1945 februárjában belehalt a megpróbáltatásokba.

Szintén a buchenwaldi lágerrendszerbe került a Kertész család több tagja. Ők szerencsésebbek voltak, és megérték, hogy az angol csapatok felszabadítsák a tábor 1945 áprilisában. Voltak, akiket végül szintén Günskirchenbe evakuáltak, mások a csehországi Theresienstadt lágerében éltek meg a felszabadulást. Idősebb Kertész Gyula huszonnyolc és tizennégy éves fiaival együtt került Auschwitzból Buchenwaldba. A környékbeli munkatáborok egyikében végeztek kényszermunkát, gyárakban, építkezéseken. Az idősebb fiú, György esetenként szakmájában, állatorvosként dolgozhatott, sőt a körülmények miatt embereket is gyógyított, operált. Pozícióját kihasználva édesapját időről időre a tábori kórházban helyezte el, ahol kicsit erőre kaphatott. Öccsét is igyekezett könnyebb munkákhoz segíteni, így végül sikerült megmentenie őket a szelekciótól, és mindhárman túléltek a háborút. A megszabadult deportáltak és munkaszolgálatosok közül többeket elfogtak a megszálló szovjet és román csapatok, és a nem zsidó civilekkel együtt fogoly- és munkatáborokba hurcolták őket, ahonnan csak több hónap, olykor év elteltével térhettek haza.

Túlélők és elvándorlók

Jázsberény és környéke zsidó polgárainak legfeljebb egynegyede, mintegy háromszáz ember élte túl a holokausztot. A többséget a férfiak alkották, mert a munkaszolgálatban a túlélés esélye általában nagyobb volt. Egyesek a táborokból azonnal külföldre kerültek vagy Budapesten (esetleg más vidéken élő rokonoknál) folytatták életüket. A túlélők zöme azonban visszatért, és óriási erőfeszítésekkel igyekezett lerombolt egzisztenciáját (és az országot) új-

jáépíteni. A zsidó polgárok szaktudása nélkülözhetetlen volt a közellátás, egészségügy és az állami adminisztráció újjászervezésében. Székely András egykori munkaszolgálatos például hosszú évtizedekig számított a város lelkiismeretes és megbecsült gyermekorvosának. Holló János vegyészmérnök, egyetemi tanár és akadémikus (1919-2012) szintén munkaszolgálatban élte túl a holokausztot. Az általa létrehozott alapítvány több mint hatvan éve támogatja a Lehel Vezér Gimnázium ifjú tehetségeit. Számos olyan pozíciót is betöltöttek, ahonnan korábban kizárták őket, többek között részt vettek az újjáalakuló önkormányzatok és pártok munkájában. Nem meglepő, hogy a közéleti aktivitást tanúsító zsidók többsége a baloldali és liberális pártokat (Szociáldemokrata Párt, Kommunista Párt, Polgári Demokrata Párt) támogatta, hiszen ezek a mozgalmak jelentették számukra annak garanciáját, hogy az 1945 előtti rendszer nem térhet vissza. A jázsági zsidók közül a legfontosabb közéleti funkciót a jászfényszarui illetőségű Kuti György töltötte be, aki 1945-ben a községi képviselő-testület tagjaként kezdte pályáját, 1950-54 között a Jászberényi Járási Tanács, majd 1954-től a Szolnok Megyei Tanács VB titkáráként dolgozott.

Ismert tény, hogy a zsidók felülreprezentáltak voltak és helyenként kulcsfontosságú posztokat töltöttek be az 1945 utáni rendőrségben és az igazságszolgáltatásban. Ennek részben az volt az oka, hogy megfelelő képzettségű, viszont a korábbi rendszerben nem kompromittálódott tisztviselőkre volt szükség. Sokakat ugyanakkor az elégtétel-keresés szándéka is vezetett ezekbe a pozíciókba. A háború utáni felelősségre vonás során a tényleges háborús bűnösök megbüntetése mellett törvénytelenésekre és túlkapasokra is sor került, ezekben holokauszt-túlélők is részt vettek. A bosszúállás egyéni szinten tehát létezett. Közösségi szinten viszont nyilvánvalóan nem, és még kevésbé igaz ez a teljes magyar zsidó közösségre vonatkoztatva. A felelősségre vonás sem volt kollektív jellegű. A magyar közösségi emlékezetbe az 1945 utáni kommunista rendszerrel kapcsolatban mélyen bevéődött az a tény, hogy a rezsim felső vezetői zsidó származású káderek voltak. Sokkal kevesebben tudják azt, hogy az 1947-től fokozatosan kibontakozó diktatúra a zömében kistulajdonos („burzsoá”) és értelmiségi elemekből álló zsidókat szintén aránytalanul sújtotta. Számarányuknál nagyobb arányban voltak zsidók az államosítások során kisémmizett, kitelepített, bebörtönzött emberek között éppúgy, mint a kivándorlók soraiban.

A zsidó közösségek és magánszemélyek vagyontárgyait az állam, a megszálló hadseregek és a lakosság nagyrészt elrabolták, üzleteiket kiürítették, lakásaikat elfoglalták. A visszaszerzésre, jóvátételre tett erőfeszítések további konfliktusokat gerjesztettek. A helyzetet természetesen súlyosbította az általános nyomor, hiszen sokan az elfoglalt zsidó lakásokból nem is tudtak volna hová menni, illetve valóban szükségük volt a kiutalt, ellopott bútorokra, ruháneműkre. Az infláció, áruhiány és feketepiac jelenségeire a bejáratott sztereotípiák mentén az antiszemita magyarázatok kínáltak leegyszerűsített választ. Az anyagi természetű viszályok, személyes és politikai konfliktusok az ország számos pontján zsidóellenes erőszakhoz vezettek. Jászberényben ilyen atrocitás nem történt, de a mindennapokra itt is nyilvánvalóan kihatott az országot elárasztó antiszemita hisztéria.

1956-ban a forradalmi események helyenként antiszemita jelenségekkel is jártak. Ugyanakkor nem mondható, hogy az antiszemitizmus az események hangsúlyos részét képezte volna. Több jászberényi túlélő úgy emlékezett, hogy utcájukban 1956 októberében „Icig,

nem mész Auszvicig” falfelirat fogadta őket. Más források erre nem utalnak, az mindenesetre tény: sokan tartottak attól, hogy a rend felbomlása nyomán ismét veszélybe kerülhet az életük. Az üldöztetésektől való félelem is szerepet játszott abban, hogy 1956 után újabb elköltözési illetve kivándorlási hullám indult el. A megmaradt jászberényi zsidók a világ számos országába szóródtak szét: Nyugat-Európába (Svédország, Svájc, Nagy-Britannia), Észak- és Dél-Amerika országaiba, Ausztráliába, és természetesen Izraelbe. A Magyarországon maradók többsége az üldöztek emlékével együtt igyekezett elrejtetni, elfeledni zsidó származását is. Gyakori volt a vegyes házasság és a névmagyarosítás.

Jászberényben más kisvárosokhoz hasonlóan megszűnt a közösségi élet. Az elhanyagolt, de szerkezetileg jó állapotú kéttornyú zsinagógát 1968-ban elbontották. Helyén jellegtelen kockaházat emeltek, városi könyvtár céljára (1970). Példaértékűnek tekinthető, hogy ezt az épületet 2005-ben lebontották, és motívumaiban az egykori zsinagógára utaló új épülettel helyettesítették, mintegy szimbolikus visszafogadási gesztusként.

A leszármazottak adományának köszönhetően megmaradt a temető sírköveinek egy része, és emléktábla is került a könyvtár épületére. A közösség utolsó Jászberényben született tagjainak egyike, Kertész Tamás stockholmi könyvtáros az elmúlt két évtizedben fáradhatatlan szorgalommal felkutatta a világ minden táján élő leszármazottakat. Életút-interjúikból, tárgyaikból, fényképeikből és személyes irataikból gazdag gyűjteményt hozott létre. Ez a tanulmány jelentős részben ezekre a forrásokra épül.

*Kuti György (1921–1994),
a Szolnoki Megyei Tanács VB titkára
az 1970-es években*

Metykó Béla

A VÁROS GAZDASÁGTÖRTÉNETE 1930–1950 KÖZÖTT

Gazdasági élet általánosan

Jászberény gazdaságának közel húszéves időszakát átfogó története döntően a nagy gazdasági világválságtól a II. világháborún át a kommunisták hatalomra jutásáig terjedő időszakot öleli át. Ez az időszak magába foglalta az ellentmondásos Horthy-korszakot is. Az 1929-ben kezdődő nagy gazdasági világválság Jászberény mezőgazdasági és kisiparos társadalmát is súlyosan érintette. Ebben az időszakban a koronát frissen felváltó pengő lépett be, de a II. világháborút követően a pengő pénzromlása kétes hírű világrekord inflációt okozott.

Jászberény húszéves gazdaságtörténetének összeállításánál vezérelvként követtem a meghatározó helyi sajtó, a *Jász Hírlap* gazdasági tárgyú cikkeit. Mellette statisztikai adatokat vizsgáltam, szakkönyveket és más forrásanyagokat is felhasználtam. A téma bonyolultságánál fogva nem részleteztem a két világháború közötti zsidótörvények által kiváltott drámai helyzetet a Jászság és Jászberény gazdasági életét illetően.

Mezőgazdaság

Jászberényben, de valójában az egész Jászságban a mezőgazdaság volt az első számú gazdasági ágazat. A mezőgazdaság elsődlegessége elmondható az egész vármegyére is. Ez alól a városok közül egyedül a megyeszékhely, Szolnok volt kivételével.

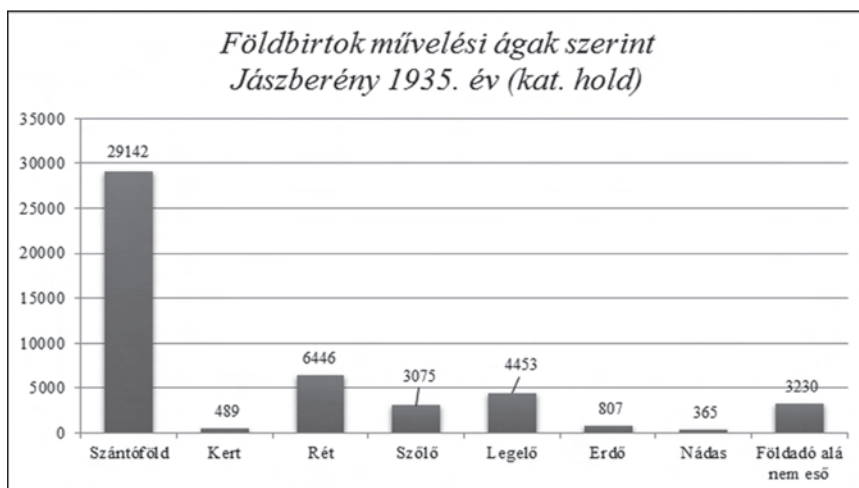
A mezőgazdasággal és az őstermeléssel foglalkozó népesség alakulása

Népszámlálás éve	1900	1910	1920	1930
Lélekszám	26 791	29 675	31 971	30 101
Összes kereső népesség	11 229	11 567	14 140	13 276
Kereső	6 863	6 864	n. a.	8 364
Eltartott	9 727	11 796	n. a.	10 311
Mg-i kereső népesség a keresők % -ában	61,1%	59,3%	n. a.	63,0%

Nem vállalunk nagy kockázatot, ha azt mondjuk: a dualizmusban és a két világháború közötti időszakban Jászberény megmaradt döntően mezőgazdasági jellegű városnak. Az át-törést az 1950-es évek szocialista iparosítása hozta meg a város számára. Jászberény és annak mezőgazdasági tevékenységét gazdasági áganként értékeljük a XX. században, 1930–1950 közötti időszakot a következőkben jellemezhetjük.

Növénytermesztés

A Jászberényhez közigazgatásilag hozzátartozó területek a következő százalékos megosztást mutatták a mezőgazdasági művelés alapján:

Jászberényben az 5 holdnál kisebb paraszti gazdaságok aránya elérte a 76%-ot, amelyet a mezőgazdasági szakemberek „*fejlődésképtelen törpebirtokoknak*” neveztek az akkori időkből. Az ilyen birtokszerkezet mellett érdemi fejlődést a mezőgazdaság termelékenységében nem volt lehetséges elérni, és ez nem is történt meg, elsősorban a tőkeerő hiánya miatt. Ez döntő módon akadályozta (fékezte) a korszerű földművelési technikák elterjedését. *Fodor Ferenc: A Jászság életrajza* című könyvében így fogalmaz: „...*az egykor gazdag redemptus társadalom helyébe egy elaprózott birtokállományú mezőgazdasági réteg lépett.*”

A korszak alapmunkájának számító Illyefalvi Lajos által szerkesztett statisztikai könyv adatai alapján az 1900-as években – 1901-től 1937-ig terjedő közel 40 évben – a legfontosabb gabonák termésátlagai a következő módon alakultak a jászberényi határban:

Legfontosabb gabonák termésátlaga métermázsza/kat. holdanként

Év	Búza (őszi+tavaszi)	Rozs (őszi+tavaszi)	Árpa (őszi+tavaszi)	Zab
1901/02	6,0	4,0	6,0	8,0
1925/26	7,2-8,0	6,6-6,8	7,4-6,1	8,8
1935/36	6,5-7,0	4,2-5,3	6,2-7,8	6,6
1936/37	5,4	4,3-4,6	4,5-4,8	4,5

Forrás: Illyefalvi Lajos: Csonka hazánk városai a statisztika tükrében, I-II. köt., Budapest, 1940–1944.

A kapásnövények (kukorica, burgonya, cukorrépa és takarmányrépa) terméseredményei (métermázsza)

Év	Szemes tengeri (kukorica)	Burgonya	Cukorrépa	Takarmányrépa
1901/02	32 160	21 000	21 450	45 000
1925/26	61 294	83 184	6 211	n. a.
1935/36	78 969	37 255	1 596	n. a.
1936/37	87 868	33 584	2 041	90 709

Forrás: Illyefalvi Lajos: Csonka hazánk városai a statisztika tükrében, I-II. köt., Budapest, 1940–1944.

A mezőgazdasági szakemberek már régen javasolták a jászberényi gazdáknak, hogy térjenek át a vetésváltó gazdaság (vetésforgó) használatára. Ez annyit jelentett, hogy a búza vetésterületét csökkenteni, a kapásnövényekét viszont növelni szükséges. Utóbbiak közül elsősorban a kukorica termesztését javasolták fokozni, mivel ebből ritkán volt felesleg az országban, sok esetben inkább behozatalra szorult az ország. Továbbá gazdasági szempontból a kukorica exportálásával jobb árat lehetett elérni, mint a búzával, és nagyobb volt a holdankénti vetés-átlag is. A megnövekedett takarmánytermés az eddiginél nagyobb számú állattenyésztést tett lehetővé. Erre igen nagy szüksége volt a magyar mezőgazdaságnak a jövedelem növelése és annak tartósabbá tétele szempontjából. A búza vetésterületének csökkentése mellett nagyobb területeken lehetett volna termelni kendert és lent. Ez utóbbiból hazai szükségletünk majdnem felét behozatal útján fedezte az ország.

Motoros gépek (erőgépek és munkagépek) használata

Jászberényben először 1925-ben mutatták be a Fordson traktort. „Szántógép” volt a neve abban az időben, szántott, csépeelt, vontatott és gépet hajtott. A motoros erővel hajtott mezőgazdasági gépek száma 203 db volt. Az emberi és állati erővel hajtott mezőgazdasági gépek száma 8700 körül volt, arányában mindössze 2,3%-os volt a gépesítés. A döntően jászberényi törpebirtokos gazdáknak nem volt tőkéjük arra, hogy a gépesítés arányát jelentősen növelni tudták volna.

Különösen nagy akadályt jelentett, hogy a mezőgazdasági termékek árai – összevetve az iparcikkek árszintjével – sokkal alacsonyabb nívón mozogtak. Jelentősen növekedett a mezőgazdaság számára hátrányos árkülönbözet, *szélesre nyílt az agrárrolló*. Csökkent a parasztság pénzbevétele, az adók fizetésére és a gazdaságuk fenntartására hitelt vettek fel, nőtt az eladósodás. Az 1929–33-as világválság megpróbáltatásai után növekedett az elsősorban kézi erővel dolgozó mezőgazdaság termelése, s javult az állatállomány minőségi összetétele is. Mindez azonban csak arra volt elegendő, hogy munkaalkalmat adjon az olcsó munkaerőnek. A mezőgazdaság gépesítése viszont stagnált, sőt már a meglévő gépparkot is csak mintegy kétharmados arányban üzemeltették. A lótenyésztés azért is volt jelentős és fontos, mert a gépeket a kis törpegazdaságok nem tudták tőkeerő hiányában megvenni vagy bérelni. Az első világháború után a *cséplésnél* indult el először erőteljesen a gépesítés. A talajmegmunkálás kiterjedtebb gépesítése csak később történt meg.

Gyümölcs- és zöldségtermesztés

Az első világháború után a gyümölcs- és szőlőtermesztés jelentősen fejlődött, az utóbbi azonban (illetve a vele kapcsolatos bortermelés) erősen ingadozott. „*Tegyük Magyarországot Európa gyümölcsöskertjévé*” – írta a korabeli helyi újság. De ez nemcsak jelszó volt, hanem tény is, hogy a gyümölcs kétszer-háromszor annyit jövedelmezett, mint a gabona. A gyümölcs-termelésnél nem kellett tartani a túltermeléstől, ugyanis a zamatos magyar gyümölcsöknek nagyon jó híre volt szerte Európában, széles fogyasztói kör kereste nemcsak Bécsben, hanem Berlin és London piacain is.

A jász gyümölcsstermelő gazdák figyelmét felhívták arra a tényre is, hogy fejlődni eredményesen csak akkor tudnak, ha egységes, standard gyümölcsöt termelnek, mert csak így tudnak nagyobb volumenű rendeléseket kielégíteni. Fontos lett volna egy hűtőház építése is a biztonságos tárolás érdekében. Kiemelt szempont volt a gyümölcs szállítási idejének redukálása, a kereskedelem fejlesztése is annak érdekében, hogy lerövidüljön az út a termelőtől a fogyasztóig.

Állattenyésztés

Ebben a közel 20 éves történelmi időszakban Jászberényben az állattenyésztés jelentős belső struktúra-átalakuláson és fajtaváltáson ment keresztül. A sokáig uralkodó szarvasmarha-tenyésztés válságba került, az állomány számottevően csökkent (a juhtenyésztésnél is volt kisebb-nagyobb ingadozás), viszont a korszak során lejátszódó *fajtaváltás* miatt a tej- és húsfajták kimagaslóan javultak. A helyi újság 1938-ban egy nagyon fontos adatot jelentetett meg:

Jászberény állatállománya 1929–1938

Év	Szarvasmarha	Ló	Sertés	Juh	Szamár	Kecske	Összesen
1929	4660	2359	8269	9 612	16	62	24 978
1930	4406	2436	5952	10 017	18	132	22 961
1931	4222	2676	6232	9 796	20	119	23 065
1932	4469	2450	6045	8 432	24	162	21 582
1933	4405	2322	4362	7 390	20	159	18 658
1934	3650	2402	5610	8 016	15	270	19 963
1935	3834	2292	6077	7 386	19	229	19 837
1936	3773	2275	4254	7 405	13	190	17 910
1937	3763	2211	4281	8 643	16	150	19 064
1938	3849	2130	4575	10 338	11	130	21 033

Állatvásárok forgalma 1930 és 1938 között

A magyar kir. kormány éves szinten megjelentetett statisztikai évkönyvében rendszeresen beszámolt a jelentékenyebb országos állatvásárok forgalmáról. A statisztikai adatok nemcsak az évenként megtartott vásárok számát tartalmazták, hanem a vásár sikerét is értékelték, illetve minősítették. Az értékelési adatokat nagyon befolyásolta az időjárás, és feltüntették az eladási forgalom szempontjából „kedvező-túrhető vagy kedvezőtlen” módon a vásár minősítését.

A városi állatvásárokon a felhajtott állatok %-ában az eladási arány

Év	Város, piac neve	A tartott vásárok száma	A vásár tartama alatt az időjárás a vásár szempontjából			A felhajtott				Az eladott			
			kedvező	túrhető	kedvezőtlen	sz. marha	ló és csikó	juh	sertés	sz. marha	ló és csikó	juh	sertés
			volt			darabszáma							
1921		5	3	2	0	5159	11 285	2 203	5 953	1504	630	375	833
		Eladási arány								29,2%	5,6%	17,0%	14,0%
1924		5	2	1	2	8110	9 270	6 740	2 605	1566	1020	826	885
		Eladási arány								19,3%	11,0%	12,3%	34,0%
1930		5	5	0		9227	5 100	6 650	4 020	3958	1191	1773	2060
		Eladási arány								42,9%	23,4%	26,7%	51,2%
1938		6	n.a	n.a	n.a	9227	8 118	4 285	7 431	2789	792	1431	1838
		Eladási arány								30,2%	9,8%	33,4%	24,7%

A fenti táblázat a jászberényi állatvásárra felhajtott állatok eladási arányát mutatja. Jól látható, hogy a húszas évek elején a szarvasmarha eladási aránya még alig érte el a 30%-ot, 1930-ban viszont már jelentősen növekedett. A sertésnél volt a legmagasabb az 51%-ot is meghaladó eladási arány, a szarvasmarha esetében hullámozó volt a vásárra felhajtott állatok eladási arányának alakulása. Az állatállomány növelésének első és legfontosabb alapfeltétele a takarmány termelésének jelentős növelése volt. A kisbirtokosságnak azonban nem volt hozzá földterülete, így nem tudta pozitív irányban befolyásolni a növekedési mutatókat. A városvezetés is szabályozta a sertéstartást, a belterületen 5 db-nál több sertést nem lehetett tartani a nyári meleg időszakban, május 15-e és augusztus 15-e között.

Jászberényi állami méntelep

A Magyar Királyság területén az állami ménesek mellett a loállomány javítására 4 méntelepet állítottak fel székesfehérvári, nagykőrösi, debreceni és sepsiszentgyörgyi központtal. A négy méntelepet összesen 19 ménteleposztály alkotta, a jászberényi a debreceni központhoz tartozott. A méntelepek első számú szolgálata és feladata az volt – a jászberényi is –, hogy javítsák a köztenyésztésben lévő loállomány minőségét. További fontos kötelezettségük volt, hogy a parasztságot, akik lovakat tartottak, szakmai tanácsadással is segítsék. „A csikónevelés minősége a jászberényi méntelep eredményes működtetése következtében minőségileg sokat emelkedett.” Ezt állapították meg jó 50 évvel később, 1986-ban, egy salgótarjáni konferencián, amely a „Polgári társadalom társadalomtörténeti módszereit” vizsgálta.

A jászberényi méntelepen átlagosan 150-180 lovat tartottak. A város nagy állami méntelepe a Nagykátai út mellett, a közút és a vasút találkozásánál helyezkedett el. Parancsnoka vitéz Csizsár Dezső méneskarizvezető volt. Két beosztottal dolgozott, nevezetesen Adolf Iván méneskarizvezetővel és a főhadnagyi rangban levő Süle Gábor állatorvossal.

Mezőgazdasági termékek feldolgozása és kereskedelme

Egy 1939-es statisztikai adat tartalmazta a Budapestre történt élő állatok és állati termékek szállítási mutatóit. A helyi lap 1938. januári száma is részletesen beszámolt az 1931–1937 közötti években a közvágóhídon levágásra került állatokról. Rekord kivitel mutatott az 1937-ben elszállított bárányok száma, amely meghaladta a 7300-at. Belső fogyasztásban a sertés bizonyult a legkelendőbbnek.

Kimutatás az évenként levágott és kivitt állatokról

Év	Marha	Borjú	Juh	Bárány	Sertés	Kivitelek		
						Bárány	Borjú	Sertés
1931	348	388	1335	462	1277	4217	0	0
1932	348	542	1462	252	1031	4093	0	0
1933	347	528	1012	193	1110	2206	0	0
1934	288	504	865	179	1174	1849	0	0
1935	325	620	865	140	1176	4447	140	0
1936	291	537	991	145	1203	5630	13	10
1937	273	388	1033	111	1626	7312	16	74

Forrás: Jász-Hírlap 1938. január 15-i száma

Élelmiszer-felhozatal Budapestre a Jászságból és Jászberényből (1939)

Járás/ város	Szarvas- marha	Borjú	Sertés	Élő baromfi	Vágott baromfi	Tojás	Tej napi felhozatala
	darab			métermázsa			liter
Jászsági alsó járás	83	881	2883	1621	5159	212	2500
Jászsági felsőjáras	35	767	171	96	193	124	2133
Jászberény	60	181	838	896	2513	141	4028
Összesen	178	1829	3892	2613	7865	477	8661

A Jászság és ezen belül Jászberény is jelentős mezőgazdasági beszállítója volt Budapestnek. A következő táblázat jól mutatja, hogy a baromfiállomány alakulása milyen fontos szerepet, stabil megélhetést és jövedelmet biztosított a jászberényi emberek számára. A két világháború közötti időszakban ismert mondás volt Jászberényben, hogy az itt nevelt pulykák és ludak számos londoni család karácsonyi ünnepi asztalának fő étkei voltak.

Baromfiállomány alakulása 1928 és 1935 évben statisztikai adatok alapján

	Tyúk	Pulyka	Lúd	Kacsa	Galamb	Összesen
1928. május	63 180	1828	15 051	1801	6192	88 052
1935. február	63 782	1860	8 798	2959	6582	83 981

Forrás: Illyefalvi Lajos: Csonka hazánk városai a statisztika tükrében, I-II. köt., Budapest, 1940–1944.

Tejszövetkezet

A szövetkezés létrehozásának újbóli gondolatát Czettler Jenő – a jászárokszállási választókerület országgyűlési képviselője – vetette fel újra a jászsági gazdák körében. „*A szövetkezés, az önsegítés az egyedüli gyógyszer a kiscgazda fájó sebeire*” – írta cikkében. 1930-ban előadást tartott a jászberényi gazdáknak is, ahol tejszövetkezet megalakítására buzdította őket. A gondolat csak néhány év múltán talált termékeny talajra.

1934. január 26-án a városháza nagytermében megalakult a Jászberényi Tejszövetkezet az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ (OMTK) hatékony segítségével. Megalakulásakor a szövetkezetbe 364 gazda lépett be. Naponta 1200-1300 liter tejet vettek át, amelynek egy része a helyi és a fővárosi piacokon talált vevőre. A szövetkezet március 15-én nyitotta meg kapuját, és mind a termelők, mind a fogyasztók érdekeit szolgálta. A tejszövetkezet első üzeme és boltja a Kőhíddal szemben a Hold utca 1. szám alatt működött.

Négy évvel később, 1938-ban a tejszövetkezet „*erőtéljes fejlődéséről*” számolt be a szövetkezet vezetősége éves közgyűlésén. Koncsik Béla elnök kiemelte a tagok kölcsönös összefogását, egyetértését, és további támogatásra ösztönözte a jelenlévőket. Kérte továbbá, hogy „*minden széthúzást, egyenetlenkedést és konkolyt irtsanak ki maguk közül*”, mert ez ellentétes a szövetkezeti gondolattal, és ennek csak maguk a gazdák látják a kárát. Egészségügyi szempontból nagyon fontos volt, hogy pasztörözött tejjel látták el az iskolákat, és egyre több közintézménynek is beszállítója lett a szövetkezet.

Méhészet

A két világháború közötti időszak méhészetének elterjedtségéről az 1935-ös összeírásból nyerhetünk képet (*Magyar Statisztikai Közlemények 100. köt.*). Ekkor Magyarországon 37 938 méhészt írtak össze, akik az ország lakosságának közel fél százalékát tették ki. Jászberényben a statisztikai adat szerint 622 db volt a méhcsaládok száma.

Az 1930-as évek végéig a Jászsági Méhészegylet fogta össze és tömörítette döntően a Jászság méhészeit. Az 1940-es években sorra alakultak a Jászság falvaiban az önálló méhészkörök.

Jászberény méhészeti termelése 1936–1938 között

Évek		1936	1937	1938
Méhtenyésztők száma		146	200	98
Méhcsaládok száma		800	1000	1019
Évi termelés (q)	Méz	50	60	65
(kg)	Viasz	20	-	75
Méhtermékek értéke (pengő)	Méz	5000	6600	8450
	Viasz	56	-	210

Forrás: Illyefalvi Lajos: Csonka hazánk városai a statisztika tükrében, I-II. köt., Budapest 1940–1944.

Az 1938-as statisztikai adatok alapján a méhtenyésztéssel foglalkozó családok száma a felére csökkent, mindössze 98 jászberényi család tartott méheket. A méhcsaládok száma ezzel ellentételen szerény növekedést mutatott. A megtermelt évi méz 65 mázsa, a viasz pedig 75 kg volt. Az eladott méhtermékek értéke összesen közel 8700 pengő értékű volt.

Szőlészet és borászat

Jászberényben az 1930-as években közel 3000 szőlőbirtokos volt, és az eltartottakkal együtt ez több mint tízezer ember megélhetését segítette. 1935 tavaszán rendellenes időjárás, komoly fagykár sújtotta a közel 4000 holdas jászberényi szőlőterületet.

Jászberényi bortermés 1934–1935-ben hektoliterben

		1934	1935
1.	I-II. ker. szőlősgazdáknál	2 441	2 510
2.	III-IV. ker. szőlősgazdáknál	9 446	6 122
3.	V-VI. ker. szőlősgazdáknál	2 620	2 590
4.	VII-VIII. ker. szőlősgazdáknál	3 006	2 822
5.	Tanyai lakosok	8 444	6 037
6.	Összesen	23 516	20 081

A szőlősgazdák egyesületének vezetősége részéről Koncsik Béla közjegyző, valamint a város előljárói Mosó Dezső alpolgármesterrel Budapestre utaztak, és Jászberény országgyűlési képviselőjétől, Antal István igazságügyi államtitkártól kértek segítséget. A kormánytól sürgős intézkedéseket vártak a súlyos helyzetbe jutott jászberényi szőlősgazdák és szőlőmun-

lakások megmentése érdekében. Miután a fagykár országos volt, a kormány még 1935-ben jelentős segítséget nyújtott a jászberényi szőlősgazdáknak is.

1938-ban megnyílt a Jászberényi Állami Borpince (ismertebb nevén a Bor-közpince), írta a Borászati Lapok országos szaklap márciusi száma. Az ünnepélyes megnyitás keretében átadott pince 5000 hektoliter befogadóképességű volt. A város országgyűlési képviselője a megnyitó ünnepségen azt hangsúlyozta, hogy mekkora jelentősége van ennek a szövetségi tömörülésnek a gazdatársadalom vonatkozásában. Ez a létesítmény nagy befogadóképessége, illetve tárolókapacitása miatt a szőlőfeldolgozás és a bortárolás központjaként működött Jászberényben.

Dohánytermesztés

Míg 1920-ban 12,1 métermázsra volt, 1921-ben csak 9,3, 1922-ben pedig 8,8 métermázsra esett vissza a hektáronkénti átlag. A kamara 1923 szeptemberében Debrecenben országos dohánytermesztési értekezletet tartott. Erre a fontos találkozóra a jászberényi kerület dohánytermelőit is meghívták. Először az érdekképviselőt közbenjárására a kormány (pénzügyminisztérium) engedélyezte, hogy a dohánytermelők saját használatra is termeszthetnek 200 darabos mennyiségben dohánypalántát. 1924-ben azonban a pénzügyminisztérium már a kérelmet nem engedélyezte újra, mert *a dohányjövedék bevételeit a külföldi államkölcsön kamatainak törlesztésére lekötötték*. A pénzügyminisztérium azonban más témában is engedett, és újabb kedvezményes kölcsönt bocsátott a dohánytermelők részére. Azok, akik igénybe vették holdanként hét is fél millió koronához jutottak hozzá. A felvett összeget tíz év alatt kellett visszafizetni, és az állam kezelési költség címén csak 2%-os kamatot számított fel, amely igen kedvező volt a jóval magasabb inflációt figyelembe véve.

A II. világháború után Molnár László főfelügyelő, a Dohánybeváltó üzem tekintélyes vezetője volt, hiszen már több mint 25 éve dolgozott a szakmában. Nyolc járás tartozott a Jászberényi Dohánybeváltó Hivatal körzetébe. Szolnok, Heves, Pest, Nógrád megyéből 2-2 járás, Cegléd-től Salgótarjánig 54 község szorgos gazdája termelte a dohányt mintegy 600-700 holdon. Körülbelül ezerre volt tehető azoknak a gazdáknak a száma, akinek a dohányját a jászberényi dohánybeváltó dolgozta fel. Jászberényben éves átlagban 150 fő idénymunkás is foglalkoztattak, de főszezonban ez a szám meghaladta a 200 főt. Ebből irodai munkás mindössze 8-10 fő volt. A jászberényi gazdák tiszai, szabolcsi, kerti, hevesi (más néven virginiai) és kapadohányt termeltek. A laza homokos talajnak leginkább a kerti és a hevesi dohány felelt meg a legjobban. Júliusban kezdődött az idény, zölden vették át a dohányt, innen mesterséges szárítókba került, ahol október közepéig szárították. Ezután jött a válogatás, az erjesztés, a préselés és a bálázás. Itt végezték a dohánygyárak számára a végleges előkészítést.

Az elkészült korszerű szárítók a kor akkori színvonalát figyelembe véve nagyon modernek voltak és kifogástalanul működtek. Egy szárító teljes kapacitással közel 100 hold dohánytermését is fel tudta dolgozni. A szárítás időtartama átlagosan 70-100 órát vett igénybe.

1948-ban még nagyobb célt tűztek ki az egész üzem bővítésére. Először a tároló raktárakat kellett bővíteni, mivel azok szűknek bizonyultak a termelés feldolgozásához. A felsza-

badulás előtt 150-200 holdnak megfelelő termést dolgoztak fel, de 1948–49-ben már 800 holdon közel 1000 termesztő által termelt dohányfeldolgozását végezték el. Ekkor még az is felmerült, hogy egy dohánygyárat telepítenek Jászberénybe, azonban az ország meglévő 10 dohánygyára fel tudta dolgozni az ország dohánytermését. A dohánygyárak nem sok munkakésznek adtak munkát, mert teljesen gépesített volt a folyamat.

Sokan hihetetlennek tartották, de a legtöbb „*nemes valutár*” a magyar dohány szolgáltatva az országnak. Főként a magyar pipadohány iránt volt nagy a kereslet, legfőképpen az angol dohányosok részéről, mivel a legtöbb brit tengerész magyar dohányt szívott. A szigetországon kívül Franciaország és Hollandia is erősen érdeklődött a jó minőségű magyar dohány iránt. A kapadohányból pedig sok nikotint vontak ki – Debrecenben volt a nikotingyár –, amely az akkori időkből a legolcsóbb növényvédőszer volt. Az 1948-as év kiváló eredményeket hozott a jászberényi dohánytermelőknek. Ráadásul ezt nem a helyi újság, hanem az országos megjelenésű *Friss Újság* írta. A cikk kiemelte, hogy a jászberényi dohánytermelők a magas minőségű termelést részesítették előnyben. Elsősorban a hevesi „Virginia” dohányt termelték, ebből készült a jó minőségű, illatos „Tulipán” szivar, amely a korszak egyik legdivatosabb szivarja volt. *(Lásd a színes képmellékletben a „Tulipán szivarka” reklámját.)*

Ipar és kereskedelem

Első lépésben bemutatjuk Jász-Nagykun-Szolnok vármegye nagyobb városainak az iparban, a kereskedelemben és a közlekedésben – a keresők és eltartottak együttesen – foglalkoztatottak számát. 1930-ban Jászberényben az iparban dolgozók száma az összes lakosok közel 23%-a volt.

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye nagyobb városaiban iparral foglalkozók száma 1930-ban

Népszámlálás	1930					
	Lakosok száma	1920-hoz a %-os növekedés/csökkenés	Mezőgazd. fogl. száma	Mg. %-os aránya	Ippal foglalkozók száma	Ipar %-os aránya
Jászberény	30 101	-5,8%	18 585	61,7%	6 845	22,7%
Szolnok	38 764	19,1%	5 548	14,3%	20 189	52,1%
Mezőtúr	27 647	2,7%	15 386	55,7%	7 876	28,5%
Karcag	24 248	7,4%	14 934	61,6%	5 504	22,7%
Túrkeve	13 320	2,7%	9 493	71,3%	2 248	16,9%
Vármegye mind. össz.	412 509	6,5%	266 181	64,5%	93 809	22,7%

Forrás: MSK 1930. évi népszámlálási adatokból

Az 1930-as részletes statisztikai felmérés alapján kitekintésként, összevetésként a vármegye nagyobb városainál és megyei összesítésben is megnéztük az iparral foglalkozók arányát. Szolnok város, mint megyeszékhely kivételével Jász-Nagykun-Szolnok megye iparral foglalkozó (kereső + eltartottak) népességének aránya alig haladta meg a 20%-ot.

Nagyon sokat elárult az ipar szerkezetéről a következő táblázat. Jászberénynek a két világháború közötti években egyetlen olyan ipari vállalata sem volt, amely 20 főnél több embert foglalkoztatott. A megyeszékhelyen e cégek száma 12-14 között alakult.

Ipparral foglalkozó vállalatok (műhelyek) száma a foglalkoztatottság szerint

Település	Jászberény	Szolnok	JNSZ összes
Népszámlálás évei	1930	1930	1930
Vállalatok (műhelyek) száma			
Összes	852	972	9632
Segéd nélkül	537	520	6155
1-5 fő segéd fogl.	295	392	3282
6-10 fő segéd fogl.	14	38	130
11-20 fő segéd fogl.	6	8	34
20 főnél több segéd fogl.	0	14	31

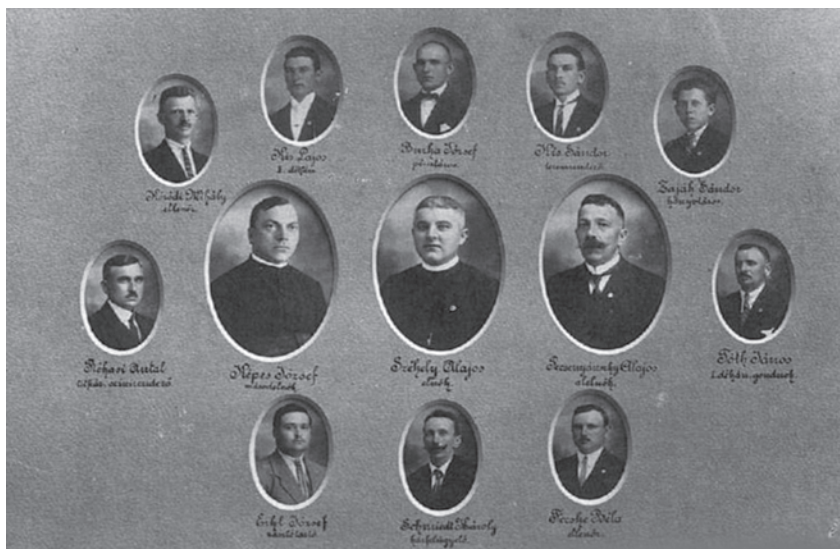
Ha csak egy rövid időre kitekintünk a város határán túlra, de még a megyehatáron belül maradunk, akkor Jász-Nagykun-Szolnok megyében 34 db 20 főnél több személyt foglalkoztató vállalat volt az 1930-as év statisztikájában.

Az a tény, hogy nem volt egyetlen olyan ipari vállalat Jászberényben, amelynek 20 főnél több alkalmazottja volt, a városvezetés hibájának is betudható. Több olyan konkrét eset ismert, amikor egy vállalkozó ide akarta telepíteni ruházati termékek gyártását, de a városvezetés ebben nem volt megfelelő partner, így az üzlet meghiúsulásában komoly felelősség terhelte. Az egyik ilyen tényleges példa, amikor Jászberény város képviselő-testülete nagy érdeklődés mellett tárgyalta 1923. május 1-én az Országos Ruházati Intézet Rt. ajánlatát. A budapesti központú cégnek – székhelye az V. kerületi belváros – az alapítója egy Amerikából visszatért, komoly tőkeerővel rendelkező magyar vállalkozó ember volt. A fővárosi cég tulajdonosa ajánlatot tett a város vezetésének, hogy egy fióktelepet óhajt létesíteni, amely ruházati cikket gyártana, és a várost igen alkalmasnak tartotta erre a feladatra. Az üzlet létesítésének feltételeit több szempontból is igen kedvezőnek ítélte meg. Rendelkezésre állt elegendő – főleg női – munkáskéz, továbbá közel volt a fővároshoz, és vasúton is jól megközelíthető volt. A cég további célja az volt, hogy bevonják az üzletbe a jászberényi szabókat is, akik a kiszabott anyagot otthon elkészítik, és a készruhát szolgáltatják be. Tervezték továbbá gyermekruhák házilag való elkészítését is. A tulajdonos érdeke azt kívánta, hogy legyen egy megfelelő ipari telepük, és ezért a várostól megfelelő helyiséget, nappali villanyáramot és méltányos áramdíjszabást kért.

Első lépcsőben a városvezetés úgy döntött, hogy a Lehel szálló emeleti sarkoszobáiban (!) ad néhány kis helyiséget, ahol 1923. június elején el is indult a tevékenység. Ténylegesen 24 fő dolgozott a sarkoszobákban, de a munkák jelentős részét kiadták bér munkaként a kisiparos szabómestereknek. Mindenki – a vezetés és a dolgozók is – reménykedtek abban, hogy a vállalat hamarosan nagyobb helyiséghez fog jutni. A vállalatnak nem titkolt célja volt, hogy működésének központját Jászberénybe helyezze. 1923 októberére nyilvánvalóvá vált, hogy a helyiségek alapterülete igen szűkös. A tulajdonos bővíteni kívánta a termelést, további gépeket akart beállítani, és ezért új iparterületet kért a várostól. Pozitív döntés sajnos nem született a városvezetés részéről, bár ez nagyon kívánatos lett volna mindkét fél számára. A Jászberényi Ipartestületnek az 1928-as adatok alapján 90 férfi- és 30 női szabó tagja volt. Ha ehhez még hozzávesszük a segédek és a tanoncok számát, az közel 180-200 főt jelentett. Végül a cégvezetés türelme elfogyott, és a vezetés úgy döntött, hogy a Lehel szálló két kis helyiségében végzett munkát a tárgyév végén megszünteti, és magánházakhoz adja ki. Mai szóhasználattal egy ún. bedolgozó rendszert hozott létre. Ezzel a döntéssel a cég ejtette azt a tervét, hogy egy nagyobb létszám foglalkoztatásával működő termelőüzemet hozzon létre Jászberényben.

Ipartestület

Jászberényben az ipartestületi tagok adták az iparban foglalkozók döntő többségét. A Jászberényi Ipartestület alakulásának története még a múlt századba nyúlt vissza. 1885. januárban lépett életbe az a törvény, amelyet már nagyon várt a város iparossága is, és a törvény főbb

Az Ipartestület vezetősége 1945-ben

Kispál Sándor tanyasi fuvarozó

szabályaival lényegében elégedett volt. Jászberényben az ipartestület megalakulását az 1885. május 10-én tartott közgyűlés mondta ki azzal, hogy megalkotta és elfogadta az alapszabályát. A Jászberényi Ipartestület hivatalos bejegyzése 1885. IV. 19-én megtörtént, és az egyesületi mutató bejegyzésében a tagok induló száma közel 500 fő volt.

Az ipartestület első elnöke Baráth József kovácsmester volt, aki a tagság teljes bizalmát élvezte. A kezdeti időben még nem volt székháza a testületnek, bár Gyurkó János kovácsmester elnöksége alatt (1908-ban) a taglétszám már meghaladta a 800 főt. Országos mozgalom indult az ipartestületekben azzal a céllal, hogy az 1884. évi törvényt módosítsák.

A Nagy Háborút megelőző években Szabó Fekete János kőművesmester lett a jászberényi ipartestület elnöke.

Az 1912-es év telén (februárban) a helybeli kisiparosok (fa- és bőriparosok) egy nagyon előremutató kezdeménnyel fordultak az őket felügyelő miniszterhez. Egy közös gépműhely létrehozása volt a céljuk, ahová nagy értékű gépek beszerzését tervezték, amelyeket később közösen üzemeltettek volna. Ezzel azt szerették volna elérni, hogy az aprólékos és nagyon munkaigényes munkákat is jobb hatékonysággal és termelékenységgel tudják elvégezni. Ezeket a gépeket nem volt lehetőségük egyénenként megvásárolni megfelelő pénztöke hiányában, ráadásul nem is tudták volna hatékonyan kihasználni. Több országosan is ismert és befolyásos embert megnyertek ügyük támogatására. A város országgyűlési képviselője, gróf Apponyi Albert is felkarolta a témát, és erőteljesen lobbizott a megvalósítás érdekében a minisztériumban. Apponyi sikerét jelzi, hogy két iparfelügyelőt küldtek a minisztériumból Jászberénybe tájékozódás végett, de a gróf személyesen is eljött választókerületébe.

Bármennyire is pozitívan állt mindenki a témához, a terv, a gépek beszerzése végül nem valósult meg. 1914-ben alakult az Országos Iparos Nyugdíjért egyesület, melynek célja az volt, hogy a munkaképtelen, már megöregedett iparosok és kereskedők nyugdíját kapjanak.

Az I. világháború és az 1919-es forradalom után a kormányzatnak nagy gondot kellett fordítani arra, hogy a háborús sérülések folytán bezárt üzemeket a kisiparosok újra tudják indítani. Ebből a célból a kormány hitelakciót szervezett, amelyből vidékre is jutott támogató összeg. Az egy-egy iparos által felvehető kölcsön összegét vidéken, így Jászberényben is 3000 koronában állapították meg. A 1919-es forradalmi fosztogatások következtében károsodott kisiparosoknak segítyt bocsátott ki a minisztérium a kereskedelmi és iparkamarákon keresztül, amely összeget a károsultak iparuk újraindítására használhatták fel.

Az 1922. évben lépett érvénybe az új ipartörvény (XII. törvénycikk), amely az 1884. évi ipartörvényt módosította. Az új törvénynek csak a legfontosabb első részét idézzük: „az 1.&-ban az iparüzés feltételei szerint az iparoknak következő csoportjait különböztette meg: a) képesítéshez kötött iparok, b) engedélyhez kötött iparok, c) szabad iparok.”

A törvény részletesen és tételesen felsorolta a három csoporthoz tartozó valamennyi ipart. Szabályozta az iparigazolvány, illetőleg iparendély kiállítását, az ipardíjat, valamint az ipari realjogokat. A törvény nagyon alaposan és részletesen kidolgozta a tanonciskolák működési rendjét is. Nagyon fontos és előremutató szabály volt a gyermekmunka fogalmának újbóli szabályozása. A 14 éven aluli gyermekeket, akik az elemi népiskola látogatására kötelezettek, „A jelen törvény hatálya alá eső üzemekben és vállalatokban, ideértve azok irodáit is, sem tanonci, sem egyéb minőségben foglalkoztatni, általa bárminő munkát, akár csak kiegészítő minőségben is, végeztetni nem szabad”.

Az 1925. március 25-én tartott ipartestületi közgyűlés elnökválasztást is tartott, és 196 szavazattal újra Szabó Fekete Jánost választották meg elnöknek. Kihívója Pecsényánszky Alajos volt, aki 129 voksot kapott. Az ipartestületben az azonos ipart végzők szakosztályt alapítottak, és megválasztották a tanonc- és mestervizsga bizottságokat az egyes iparágakban. Az 1926. novemberi ipartestületi gyűlésen bejelentették, hogy 1927-től a pengőszámítás lép életbe, és az ipartestületi tagdíjakat is át kell majd számítani erre a pénznemre. Elfogadták, hogy 1927. január 1-től minden iparos 2 pengőt fizet maga után, a segéd után 1 pengő 20 fillért, a tanonc után pedig 60 fillért. A tagsági díjat negyedévenként előre kellett fizetni.

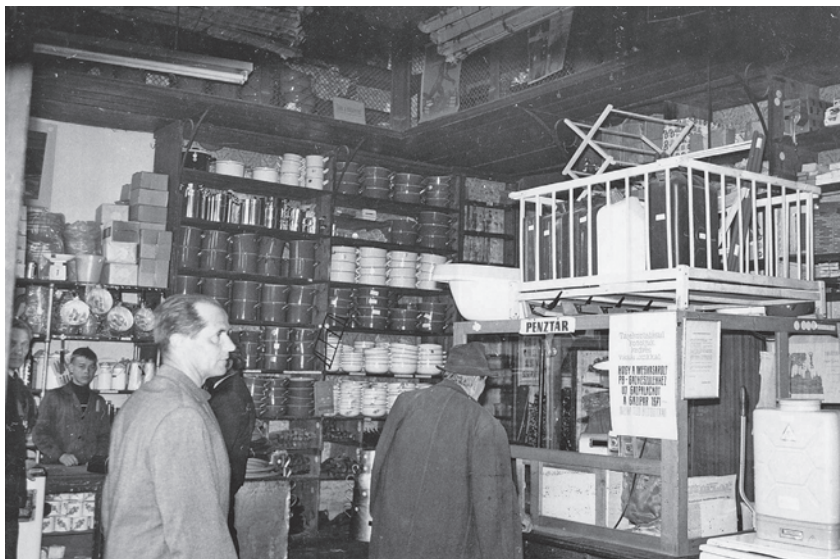
A kontárok elleni védekezés volt a másik legégetőbb kérdése az ipartestületnek. Az egész országban általános volt az elégedetlenség és az elkeseredés a kontárok üzelmői és a hatóság tehetetlensége, a velük szembeni eredménytelen fellépések miatt. Különösen érzékenyen érintette a kontárok egyre nagyobb elterjedése az építőiparosságot. Hiába fordultak panasszal a hatósághoz az iparosok, a legtöbb esetben a lassú, bürokratikus intézkedés miatt az elvállalt munkát akkorra már elvégezték. Az új kereskedelemügyi miniszter beiktatásakor megígérte az iparosságnak, hogy a jogosulatlan iparüzők ellen a lehető legrövidebb időn belül rendeletet ad ki. Ezért az iparosság már nagyon várta az ipartestületi reformot, melyre vonatkozóan megkapták a biztatást a kereskedelemügyi minisztertől, és amelytől panaszaiuk orvoslását remélték.

Bemutatunk egy híres jászberényi órás dinasztiát, a Spekonya családot. Spekonya Lajos még 1873-ban alapított Platta Antallal egy órás üzletet Jászberényben. De nemcsak az órákkal foglalkoztak, hanem ékszerész, műszerész és látszerész feladatokat is végeztek az üzletben.

Platta Antal tártulajdonos kiválása után a cég már Spekonya Lajos néven szerepelt és hirdette magát. Az üzlet (a cég) törekedett arra, hogy mindig a korszak technikai vívmányainak megfelelő árucikkeket tartson raktáron. 1929-től ifj. Spekonya Lajos vette át atyjától a cég vezetését. Az 1938-as ipartestületi adatok nyilvántartása alapján abban az évben hét órásmester működött Jászberényben. A Spekonya család foglalkoztatta a legtöbb tanoncot a jászberényi órásmesterek közül, szám szerint hét főt. Spekonya Lajos ajánlatot tett a város vezetésének, hogy évi 360 aranykoronáért elvállalja a négy toronyóra kezelését, rendszeres karbantartását. A közgyűléssel végül 300 aranykoronás árban egyeztek meg. Ebben az időben a főtemplom órája eléggé elhanyagolt állapotban volt, ezért a vállalkozó szellemű órásmester ajánlatot tett annak felújítására 12 millió koronáért. A közgyűlés végül úgy határozott, hogy a toronyóra rekonstrukciójára – megbízva a polgármestert – pályázatot írnak ki. Ekkor fogalmazódott meg az a kérés is, hogy a főtemplom óráját még külön világító szerkezettel lássák el. A jászapátiak is Spekonya Lajos órásmestert kérték fel a templomuk toronyórájának megjavítására. Döntésükben szerepet játszott, hogy a neves órás nemrégiben Jákóhalmán állította helyre a templom tornyának időmérőjét a lakosság általános közmegelegedésére.

1928-ban a jászberényi ipartestület elnökének, Szabó Fekete Jánosnak a mandátuma lejárt. A testület titkos szavazással választotta meg az új elnöknek Pecsényánszky Alajost, aki 160 szavazatot, a régi elnök, Szabó Fekete János pedig 92-t kapott a tagoktól. Válenyi Demetert választották az első, Piffkó Jánost a második alelnöknek. Bármilyen súlyos időkét élt is át az ipartestület, de a jászberényi iparosságban mindig erősen élt a remény, hogy jobb idők fognak beköszönten. A két világháború között az ipar érdekeit már önálló iparminisztérium igazgatta.

A Braun-féle vasbolt

**A konyha díszo,
a háziasszony öröme:
Salgótarjáni
takaréktűzhely**
szép, gazdaságos, olcsó!

„Hekla” tűzhely fehér zománc, 48×87 cm. tűzállóan kifalazva, reklámár . . . csak P 112—
ugyanaz, defekete . . . . . csak P 86—

Kis háztartás részére:
salgótarjáni „H. F.” tűzhely
242. sz. 40×71 cm.
kifalazva . . . . . P 45—
243. sz. 40×79 cm.
kifalazva . . . . . P 52—
csiszolt ajtókeretekkel és
fényes veretekkel.
**á salgótarjáni tűzhelyek
gyári lerakata:**
BRAUN ZSIGMOND
vaskereskedése,
Jászberény

Braun Zsigmond vaskereskedés tűzhely reklámja

sen kifogásolta, és követelte, hogy a közgyűlés által eredetileg megszavazott 50 pengőn felüli összeget, vagyis 150 pengőt az elnökség fizesse meg.

Végül a szenvedélyeket a polgármester, Friedvalszky Ferenc nyugodt szavai csendesítették le. Ezután következett a gyűlés legérdekesebb része, az elnökválasztás. A leadott szavazatok alapján Pecsényánszky Alajos 102, Kalla János 85 és Szabó Fekete János 71 szavazatot kapott. Ennek alapján az elnök újból Pecsényánszky Alajos lett.

Ez év érdeklődésre számot tartó híre az volt még, hogy a nagy hírű Bata-féle cseh cipőgyár Magyarországon történő letelepedését és gyártóbázis létrehozását tervezte. Az ipartestület elnöksége első lépcsőben felkereste Apponyi Albert országgyűlési képviselőt, hogy járjon el az illetékeseknél a gyár létrehozásának megakadályozása ügyében. Küldöttség járt a kereskedelmi miniszternél is, hogy akadályozza meg „az effajta cipők beözönlését”, mert ez több ezer iparoscsaládot tenne tönkre. Az iparosok látogatásakor Fabinyi Tihamér kereskedelmi miniszter részletesen ismertette a kisipar érdekében eddig megtett kormányintézkedéseket. A tiltakozás eredményes volt, az üzem nem jött létre Magyarországon.

Az ipartestületi ház egyre szűkösebbnek bizonyult a feladatok ellátására, ezért a mellette lévő házat is megvásárolták 1933-ban. Friedvalszky polgármester is erőteljesen támogatta az ipartestületet abban a törekvésében, hogy mielőbb új székházat sikerüljön felépíteniük. A pénzügyújtási akciókban Imrédy Béla – 1933 és 1935 között Jászberény országgyűlési képviselője volt – 7000 pengőt, Fabinyi Tihamér kereskedelmi miniszter 3000 pengő adományt juttatott a testületnek. Az új vezetőség nagy figyelmet fordított arra, hogy a tagság díjhátralékát is ren-

A kormányzat felismerte az ipar meghatározó szerepét a gazdasági, társadalmi életben, és ennek megfelelő módon gondoskodott az iparosság érdekeinek képviseléséről. Erre szükség is volt, mivel az 1930-as évben az iparosok ismét harcot indítottak legnagyobb ellenségük, a kontárkodók ellen.

1931. március 14-én a Jász Hírlap első oldalán közölte, hogy a jászberényi ipartestület Pecsényánszky Alajost választotta meg elnöké. Rendhagyó volt az egyesület közgyűlése, mivel „...szokatlanul viharos jelenetek között zajlott le”. A nagy vihar kiváltó oka az volt, hogy a testület elnöksége 200 pengőt adományozott a jubiláló Katolikus Legényegylet új zászlójára. Az ellenzék ezt erő-

SPEKONYA LAJOS

Órás, ékszerész, látszerész, műszerész és toronyóra mester.

JÁSZBERÉNY, APPONYI-TÉR.

Legmodernebb, új toronyórákat készít és régi toronyórákat javít 15 évi jótállással. Legújabb rendszerű ingaórák nagy választékban.

Mindenféle varrógép raktáron. „PFAFF” varrógép képviselője.

Legfinomabb szemüvegek és mindennemű fényképezési cikkek igen jutányos áron kaphatók.

Spekonya Lajos hirdetése

1-jén ünnepelte. A gazdag hagyományokkal rendelkező testület szép és nagyszerű külsőségek között ünnepelte meg a jubileumi évfordulót. Az ünnepség díszvendége Antal István államtitkár – Jászberény város országgyűlési képviselője – volt, aki a miniszterelnök üdvözlését hozta az 50. éves ipartestület díszközgyűlésének. Megható eseménye is volt a jubileumi rendezvénynek. Harsányi Imre országos kamarai titkár átnyújtotta a kamara díszoklevelét Váradi Antalnak, aki akkor Jászberény legöregebb, ötven éve dolgozó iparos és alapító tagja volt a jászberényi testületnek. A díszközgyűlés meleg ünneplésben részesítette az idős mestert.

dezzék. Az így összegyűlt közel 14 000 pengő pénzügyi tőke biztosította, hogy az ötvenéves ipartestület egy hagyományaihoz méltó székház építését kezdhette meg. Ehhez a pénzügyminiszter hétezer pengő kamatmentes kölcsönt is engedélyezett, így 1934. október 14-én megtarthatták az új székház avatóját.

A Jászberényi Ipartestület fennállásának ötvenéves évfordulóját 1935. szeptember

Tunggram rádiócsöves rádió reklámja

Az ipartestület vezetősége részéről az ünnepi beszédet Csiky Gusztáv tartotta. „Itt Jászberényben az iparosság története nyitott könyv... az erkölcsi szó legszorosabb értelmében, mert ez a társadalmi réteg itt Jászberényben mindig az volt, amelyre a közönség, a város vezetői mindig nyugodtan és bizton számíthattak.” Még az ünnepi évben, 1935 decemberében Jászberénybe látogatott Bornemissza Péter iparügyi miniszter, és tárgyalt a jászberényi iparosok küldöttségével.

1937 februárjában jött el újra a tisztújítás ideje az iparkamarában. „Rezsimváltozás történt az ipartestületben” – ahogy a helyi lap öles címmel fogalmazott.

Kadlecsek Mártont 150 szavazattal választották meg új elnöknek a régi elnökkel, Pecsényánszky Alajossal szemben, aki 117 voksot kapott. 1937. november 28-án fontos változás történt az ipartestület életében, ugyanis a kereskedelmi és iparügyi miniszter 23029/1937 III. számú rendeletével Jászberény megyei város, valamint a környékbeli községek közül Jászfelsőszentgyörgy, Puzstamonostor és Alattyan területén a képesítéshez kötött ipart üző iparosokból Jászberény és Vidéke Ipartestület alakítását rendelte el. A jászberényi ipartestületnek ekkor közel 800 tagja volt, és a csatlakozó községek közel 400 iparosával gyarapodva közel 1200 tagot számlált az új, kibővített egyesület. Jászberény polgármestere, Friedvalszky Ferenc személyesen is részt vett az alakuló ülésen, és hozzászólásában garanciát ígért az újonnan csatlakozó vidéki iparosoknak arra vonatkozóan, hogy nem fogják elveszíteni eddig kivívott önállóságukat. „Ő maga is személyesen vigyáz arra, hogy az újonnan csatlakozó „vidékiek” semmiben hátrányt nem fognak szenvedni” – írta a helyi tudósító az alakuló közgyűlésről. A tisztújításon ismét az eddig regnáló Kadlecsek Mártont választották meg elnöknek. Ennek az évnek még volt egy nevezetes eseménye: Bíró F. Lajos a budapesti felsőipari iskolában építőmesteri képesítést szerzett. Ezzel ő lett az első jászberényi építőmester az ipartestület történetében. Családjában az édesapja is híres kőműves és ácsmester volt 1900-tól.

A már korábban említett Illyefalvi Lajos által szerkesztett és 1940-ben megjelent „Csonka hazánk városai a statisztika tükrében” II. kötetében részletes adatokat találunk a Jászberényi Ipartestület 1936. és 1937. évi üzleti eredményeiről. A következő két táblázat a bevételek és a kiadások tényleges adatait tartalmazza.

Jászberényi Ipartestület üzleti eredményei (1936–1937 között pengőben)

Év	Bevételek									
	Tagsági és felvételi díjak	Szegédítési és szabadítási díjak	Házbérek	Kamatok	Adományok	Kölcsönök	Tőkéik visszavétele	Egyéb bevételek	Pénzüri maradvány az előző évről	Összesen
1936	3272	999	288	0	94	0	0	3227	867	8747
1937	2682	1071	477	6	189	0	2157	699	926	8207

Forrás: Illyefalvi I. Lajos: Csonka hazánk városai a statisztika tükrében II. kötet. Budapest, 1940. A bevétel közel 35-37%-át a tagsági díjak adták.

Jászberény ipartestület üzleti eredményei (1936–1937)

Év	Kiadások								Pengő		
	Személyi kiadások	Felszerelés és irodaszerek	Házbér, fűtés, világítás	Adók és illetékek	Tanoncok jutalmazása, isk. és ipari célokra kiadások	Segélyek	Tőkeelhelyezés	Tőkeelhelyezés és kamatok	Egyéb	Pénztári maradvány	Összesen
1936	2 059	193	932	677	178	49	0	560	3 173	926	8 747
1937	2 540	393	965	881	140	110	973	0	1 618	587	8 207

Forrás: Illyefalvi I. Lajos: Csonka hazánk városai a statisztika tükrében II. kötet. Budapest, 1940.

Az 1938. februári éves közgyűlés is emlékezetes volt, mert több kitüntetés átadására került sor. Először a Tiszántúli Kovács- és Kerékgyártó mesterek Szövetsége adott kitüntető oklevelet Jankovics Sándor, Pernyéz Antal kovácsoknak és Váczi Antal kerékgyártó mesternek, akik szakmájukat már több évtizede kimagaslóan művelték. Az ipartestület igen lelkes éljenzésben részesítette Dancsa János szücs mestert, aki a jászberényi szücs munka elismerése és jutalmazásaként az Országos Kézművesipari Kiállításon az országos ezüstkoszorút nyerte el. Fontosnak tartjuk, hogy a Dancsa család (világsikert elért jászberényi szücsiparos-dinasztia) sikertörténetét megemlítsük. A Dancsa név a Jászságban nem volt ismeretlen, a név hallatán sokaknak rögtön az ősi szücs mesterség jutott eszébe. A családban apáról fiúra, nemzedékről nemzedékre hagyományozódott a mesterség tudása. Az első kiemelkedő szücs mester Dancsa János volt, viszont fia, Dancsa András érte el a legnagyobb sikert a családban. A bőr szép hímzését Benke János tanítómestertől sajátították el. András magába szívta e tudás legjavát, és alkotó fantáziájával, szorgalmával olyan szintre emelkedett, hogy ország-világ csodálta és kereste remekbe szabott termékeit. Pedig az apa eredetileg papnak szánta a fiát, de a gyermek osztályfőnöke lebeszélte őt erről: „Van magának jó mestersége, maradjon mester a fia is.” Dancsa András tanulóéveit Pesten végezte egy Erdélyből menekült jó nevű, híres szücs által alapított cégnél, a Bálint cégnél. Később úgy fogalmazott, hogy édesapámtól tanultam meg a magyar szücs mesterséget, a Bálint cégnél eltöltött tanulóévek alatt pedig a divatos termékek szücs mesterségét. A magyar szücsök maguk készítették ki a bőroket, bekecseket, ködmönöket és a subákat. A divatos termékeket gyártó mesterek pedig nemes prémekből szőrmebundákat, ruhadíszítéseket és díszmagyarokat is készítettek. Legnagyobb „felfedezése” a szőrmés bőrök olyan módon való kikészítése volt krómcserezéssel, amellyel a bőrt úgy lehetett mosni, hogy nem keményedett meg.

Erre a technológiára teljesen véletlenül jött rá. Az 1926-ban alapított Pannonia Szőrme-gyárnál sem ismerték még akkor ezt az új, forradalmi technológiát.

1934-től társult apjával, a céget már ő vezette, de édesapja nevén futott „Dancsa János szűcsáru üzeme” cégjelzéssel. Mai szóhasználattal élve, csendestárs lett az apja vállalkozásában. A sikerek pedig nem maradtak el. Először 1935-ben állították ki a Budapesti Nemzetközi Vásáron – apja ellenkezése ellenére. Olyan nagy volt a siker, olyan sok megrendelést kaptak, hogy alig tudták kielégíteni azokat. 1937-ben a Magyarország Koszorús Mestere címet nyerték el. 1938-ban az Iparművészeti társulat javaslatára részt vettek a berlini nemzetközi vásáron. Igazából nem is vásár volt ez, hanem nemzetközi mesterverseny. A sikerek csúcsát 1939-ben érték el, amikor a New York-i Világkiállításra eljutottak a Dancsa cég termékei, és ott is kiemelt oklevelet kaptak. A siker hatására folyamatosan nőtt a megrendelésük. A régi műhely mellett egy egyemeletes üzemet építettek. Ekkor már családi vállalkozásban nem lehetett működtetni a céget, így alkalmazottakat vettek fel, de a szakmai munka irányítását továbbra is a családtagok végezték. A cég oly mértékben felfejlődött, hogy a háború kitörése előtt már közel 40-en dolgoztak a társaságnál. A háború alatt hadiüzemmé nyilvánították a Dancsa céget. A háború után viszont már sem anyag, sem kereslet nem volt, a létszám is lecsökkent, és végül 1948-ban államosították az üzemet.

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár adatait felhasználva az alábbi táblázatban rögzítettük az ipartestület 1938-as évi taglétszáma alapján – csak a jászberényi tagok adatai álltak rendelkezésre – a *szakmák szerinti összetételt*. A számadatok azt mutatják, hogy közel 44 foglalkozási ágban ténykedtek az iparosok Jászberény területén.

Az ipartestület 1938-as évi taglétszáma szakmák szerinti bontásban

Foglalkozás / szakosztály	Mesterek száma	Tanoncok és segédek száma	Foglalkozási ág %-os arány	Tanoncok %-os aránya	Egy mesterre jutó tanoncok és segédek száma
Cipész	117	261	15,1%	22,8%	2,2
Kovács és géplakatos	81	87	10,4%	7,6%	1,1
Férfiszabó	74	73	9,5%	6,4%	1,0
Hentes és mészáros	61	49	7,9%	4,3%	0,8
Asztalos	39	50	5,0%	4,4%	1,3
Csizmadia	38	33	4,9%	2,9%	0,9
Női és férfifodrász	34	44	4,4%	3,8%	1,3

Kőműves és építő	34	127	4,4%	11,1%	3,7
Női szabó	33	121	4,3%	10,6%	3,7
Kerékgyártó	31	19	4,0%	1,7%	0,6
Ácsmester	22	7	2,8%	0,6%	0,3
Szobafestő	21	35	2,7%	3,1%	1,7
Kádár	20	14	2,6%	1,2%	0,7
Pék-sütő	20	44	2,6%	3,8%	2,2
Szűcs	17	31	2,2%	2,7%	1,8
Timár és takács	12	3	1,5%	0,3%	0,3
Bádogos	10	4	1,3%	0,3%	0,4
Cukrász és mézesbáb	10	2	1,3%	0,2%	0,2
Vendéglős	9	10	1,2%	0,9%	1,1
Órás	7	12	0,9%	1,0%	1,7
Molnár, malomtulajd.	6	19	0,8%	1,7%	3,2
Kárpitos	6	3	0,8%	0,3%	0,5
Egyéb	6	8	0,8%	0,7%	1,3
Szijgyártó	5	8	0,6%	0,7%	1,6
Kötélgyártó, köteles	5	1	0,6%	0,1%	0,2
Kosárfonó	5	3	0,6%	0,3%	0,6
Autószerelő+egyéb	4	15	0,5%	1,3%	3,8
Nyomdász	4	16	0,5%	1,4%	4,0
Kalapos	4	5	0,5%	0,4%	1,3

Női kalapkészítő/ kalapos	4	5	0,5%	0,4%	1,3
Műszerész	4	5	0,5%	0,4%	1,3
Szítás	4	0	0,5%	0,0%	0,0
Kéményseprő	3	9	0,4%	0,8%	3,0
Fényképész	3	4	0,4%	0,3%	1,3
Fehérneművarró (tisztító)	3	0	0,4%	0,0%	0,0
Szappanfőző/ szappanos	3	0	0,4%	0,0%	0,0
Kútfúró	3	0	0,4%	0,0%	0,0
Teknőkészítő	3	0	0,4%	0,0%	0,0
Késes-köszörűs	2	1	0,3%	0,1%	0,5
Villanszerelő	2	10	0,3%	0,9%	5,0
Fogtechnikus/ fogműves	2	5	0,3%	0,4%	2,5
Faesztergályos	2	0	0,3%	0,0%	0,0
Taligakészítő	1	0	0,1%	0,0%	0,0
Fazekas	1	0	0,1%	0,0%	0,0
Kőfaragó	1	1	0,1%	0,1%	1,0
Fésűs	0	0	0,0%	0,0%	0,0
Gyógyárakészítő	0	0	0,0%	0,0%	0,0
Kaptafakészítő	0	0	0,0%	0,0%	0,0
Kelmefestő	0	0	0,0%	0,0%	0,0
Kefekötő	0	0	0,0%	0,0%	0,0
Összesen	776	1144	100,0%	100,0%	0,7

Összevetettük az 1928-as és az 1938-as év adatait azokban a foglalkozási ágakban, ahol a legtöbb volt a jászberényi mesteremberek száma. Tíz év alatt jelentős változások történtek az iparos szakmákban. Létszámbeli növekedést mutató foglalkozási ágak a cipész, kovács és géplakatos szakmák voltak, míg jelentős csökkenés történt a férfiszabóknál, a csizmadiáknál és a női- és férfifodrászok tekintetében.

Jászberényi Ipartestületben a jelentősebb változások a foglalkozásokban

Foglalkozás	Mesterek száma		Eltérés 1938 és 1928 között
	1928	1938	
Cipész	42	117	75
Kovács és géplakatos	13	81	68
Kerékgyártó	6	31	25
Asztalos	22	39	17
Kőműves és építő	30	34	4
Hentes és mészáros	66	61	-5
Női szabó	70	33	-37
Csizmadia	79	38	-41
Női- és férfifodrász	90	34	-56
Férfiszabó	130	74	-56

Ahogy a gazdaság minden területén, a II. világháború utáni kommunista hatalomátvételt követően az ipartestület tagjai ellen is megindult a hatalom zaklatása és támadása. Első lépésként megszüntették (1947 szeptemberétől) az Országos Központi Szövetségét. Decemberben hatósági vizsgálat indult a tímárok és a szücsök ellen. Bevezették, hogy a gyapjú felvásárlására kizárólag a földműves-szövetkezetek jogosultak. A gazdasági rendőrség állandó razziákat tartott a kisiparosoknál. Korlátozták a kereskedelmi jogosítványok kiadását. 1947 májusától bevezették, hogy a jövőben a *közadót, köztartozást a postán, csekken kell befizetni*. Állandósult az ár-razzia a jászberényi piacokon. Főleg az őstermelőket és a kereskedőket vádolták az árak emelkedésért.

Az 1947 tavaszi ipartestületi ülésen az iparosok zöme már látta, hogy a közelgő új „szocialista” politika nem nekik fog kedvezni. Aggodalmuk nem volt alaptalan, egy ún. *előigazolás* rendszeresítése további költséget jelentett az iparosoknak. A forint bevezetése után egy évvel a 7 forintos díj nagy megterhelés volt a közel 1110 iparosnak, és emiatt tiltakozó levelet is írtak a felettes hatóságuknak. Ebben az évben ismét tisztújításra került sor, Kiss Sándor szabómester lett az elnök és Cserna Pál kovácsmester pedig az alelnök. A háborúban sok ipartestületi tag odaveszett, hadifogságba került, vagy súlyos testi és lelki sérülésekkel tért haza. Sajnos olyan is előfordult, hogy valaki szerencsés megérkezését követően nagy nehézségek közepette újra beindította az üzletét, de a balsors tovább üldözte. Feltörték és kirabolták az

üzletét. Ez történt 1948 júniusában Fehér Kaplár István hentesmesterrel. Az egyébként is nehéz körülmények között élő iparos üzletét kirabolták, és onnan nagyobb mennyiségű kolbászt, szalonnát és zsírt vittek el. A rendőrség azonnal elindította a nyomozást, és néhány héten belül a bűnüldöző szervek elfogták a hentesüzletet kifosztó rablókat. Előfordult, hogy a Budapesti Gazdasági Rendőrség bőr és szőrme osztálya – merthogy ilyen szervezete is volt a hatóságnak – váratlan razzitát tartott a jászberényi szücsöknél, bőrkereskedőknél. Az ellenőrzés során több személynél visszaélést állapítottak meg, pénzbüntetés és áruelkobzás volt a leggyakoribb büntetés.

Malomipar

A *Jász Hírlap* 1934. februári hírei között szerepelt, hogy a „Kormányzó úr öfőméltósága a magyar királyi miniszterelnök előterjesztésére Fecske Sándor jászberényi lakosnak, a gőzmalom tulajdonosának közhasznú érdemi tevékenysége elismeréséül kormánytanácsosi címet adományozott. A magas kitüntetés valóban érdemes férfit ért s a város társadalmának széles rétegeiben osztatlan örömet szerzett”.

1938-ban a cséplési időszak végén a jó termés eredményeképpen annyira felszaporodott az „őrlési munka”, hogy a Vallus és Fecske-féle gőzmalom azzal a kérelemmel fordult az elsőfokú iparhatósághoz – a polgármesterhez –, hogy engedélyezze a nyolcórás munkaidő(!) meghosszabbítását. Természetesen a város vezetője helyt adott a két malomtulajdonos kérelmének.

Az 1929-es év egy jászberényi molnár nagy sikerét hozta. Gibás Ferenc főmolnár, üzemvezető hosszas kísérletezgetés után egy olyan „őrlési beállító készüléket” talált fel, amelynek segítségével nagy munkamegtakarítással a búzamazvaknál a legtökéletesebb őrleményt lehetett előállítani. A Magyar Királyi Szabadalmi Bíróság 97963. számon szabadalmaztatta a találmányát.

Malomtulajdonosok és molnárok 1938-ban

No.	Sorszám	Iparos mester neve	foglalkozása	Iparig. kiadás éve	Tanoncok vagy segédek száma
92	1302	Halász Sámuelné özv.	malomtulajdonos	1925	3
93	1305	Fecske Sándor	malomtulajdonos	1929	6
94	1301	Miskolczi Antal	molnár	?	0
95	1599	Pokorny Gusztáv	molnár	1937	1
96	1306	Vallus István	malomtulajdonos	?	9
97	1637	Víg Gusztáv	daráló	1937	0
				Összesen	19

„A második világháború idején 1939-től sorozatosan jelentek meg az államnak olyan korlátozó intézkedései, amelyekben a gabona- és lisztgazdálkodást szabályozták. A közellátás érdekében megszüntették a malmok önálló kereskedelmi tevékenységét és a terménykészleteket 1940-től zárolták. A következő években bevezették a liszt- és kenyérjegyrendszert. Az állam meghatározta azoknak a malmoknak a körét, amelyek közellátási őrlést végezhetnek.”

A második világháború hadműveletei következtében Jászberény város malomipara is súlyos károkat szenvedett. Jászberényben teljesen tönkrement a Vallus-féle gőzmalom. Szolnokon a Gulyás és a Neubauer malmot felgyújtották, Karcagon megrongálódott a Hungária nevű gőzmalom.

A II. világháború után a hatóságok részéről elindult a malmosok állandó „vegzése” a Jászságban. Elsősorban az a búzahiány volt, és emiatt a malmosokat próbálta a kommunista hatalom felülre szabni. 1946. december 23-án hamis rágalom alapján – „*Nagyarányú búzapanama*” címen – a jászárokszállási Surányi malom vezetőjét és annak főmolnárját őrizetbe vették. 1947. október 11-én a gazdasági rendszert liszt- és gabonaüzérkedés miatt őrizetbe vett és internált négy malomtulajdonost a Jászságban. 1948. február 28-án közellátást fenyegető bűncselekmény miatt eljárás indult 3 malomtulajdonos ellen. Mint minden esetben, itt is hamis és koholt vádak voltak a rendőrség letartóztatási indokai. Az első számú vádpont mindig az volt, hogy silány minőségű lisztet akartak forgalomba hozni.

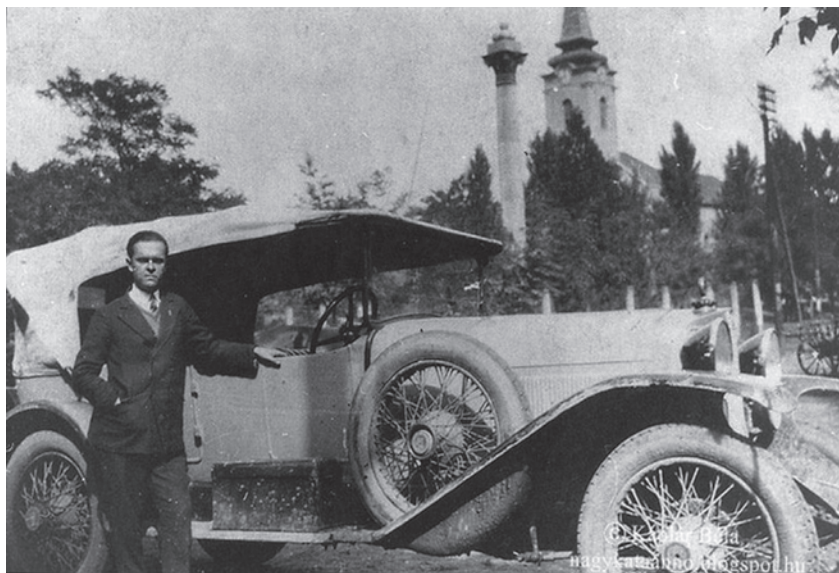
A Jászberényi személy- és autóbusz szállítás rövid áttekintése

1926 májusában újra napirenden volt egy nagyobb volumenű autóbusz közlekedési vállalat megalakításának terve. Egy szegedi vállalkozó 10 évre kért kizárólagos jogot autóbusszal történő szállítás megszervezésére a városi vezetéstől. Tervei szerint nemcsak a jászberényi, hanem a vonzáskörzetébe tartozó községek lakosai számára is biztosította volna az utazási lehetőséget. A városi vezetés első lépésben elutasította az ajánlatot, de elindultak a tárgyalások arról, hogy csak 5 évre adják meg a koncessziós jogot. A városi tanács még az év júliusában hozott döntésével végleges áttörést és sorsdöntő, fontos fordulatot hozott az autóbusszal történő közlekedés beindítására. Három vállalkozó kapott jogot arra, hogy a Jászságban autóbusz járatokat indítsanak. Régóta megoldatlan problémát jelentett, a városi közgyűléseken is többször felvetett téma volt a Jászság községeinek egymáshoz történő „közéltése” modern járművek beiktatásával. Először a gazdasági kisvasutak voltak állandó napirendi témák, de akárhány számos vonzó terv merült is fel, pénztöke hiányában és erőteljes kormányzati támogatás nélkül minden jó szándékú elképzelés megbukott. Ezek után merült fel, hogy nem a kötött pályás közlekedés, hanem az autóbusz vállalatok fogják megoldani a lakossági szállítását. Szigorú előírás volt, hogy naponta meghatározott időkből – menetrend szerint – és meghatározott útvonalakon kell hogy szállítsák az utasokat a Jászság egész területén, Jászberény város főteréről kiindulva. További döntő szempont az volt az autóbusz közlekedés kialakításánál, hogy a nagykátai, jászárokszállási, vámosgyörki és a jászapáti vonatok indulásához közvetlen csatlakozásként kellett tervezni a menetrendet. A városi testület által kiadott rendelkezésben a menetdíjak maximumát is korlátozták. Nem lehetett több a menetjegy ára, mint 1500 korona kilométerenként.

A közgyűlés döntése alapján a következő vállalkozók kaptak engedélyt személyfuvarozásra: *Gál Ferenc* a szegedi autótársulat tulajdonosa *Jászberény–Jákóhalma–Jászapati–Jánoshida és Puzstamonostor* közötti utakra; *Strompf Pál* mérnök, akkor még váci lakos a *Jászberény–Nagykátá* közötti közlekedés megindítására kapott engedélyt. A Jászberény Apponyi tér és Nagykátá vasútállomása közötti úton megállókat alakítottak ki: így a Jászberény vasútállomásánál, a Földmívesiskolánál, a Neszűr szőlőknél, a Hajtai iskolánál, a Keglevich kastélynál és végül Nagykátá vasútállomáson. A *Hangai és Társa cég* – a budapesti székhelyű *Start autótársulat* – pedig a *Jászberény–Jászárokszállás–Vámosgyörk* közötti útszakasz autóbusz közlekedésének a megszervezésére kapott engedélyt.

A kiadott engedélyek szerint minden vonalon kötelező jelleggel előírták napon-ta minimálisan 4 járat – két járat oda és 2 járat vissza – indítását. A város annak érdekében, hogy a vállalkozók egyértelműen betartsák az előírt követelményeket, egy „autóbusz szabályrendelet”-et készített, amelynek állandó ellenőrzésére egy külön bizottságot hozott létre. Gál Ferenc vállalkozó még arra is engedélyt kapott, hogy Jászberény főterén benzintöltő állomást létesítsen.

A *Pesti Hírlap* 1926. évi októberi száma részletesen beszámolt a Strompf Pál által indított menetrend szerinti autóbusz járatról, amelynek eredményeképpen Jászberényből 2 óra alatt lehetett eljutni Budapestre. „Nagykátánál a budapesti utas leszáll a vonatról és a Strompf vállalat 14 üléses kényelmes, télen fűtött Renault automobilja elröpíti a jász városba. Így az egész út csak 2 órát vesz igénybe (visszafelé is annyi), végig vasúton a duplájánál is hossz-

Strompf Pál

Strompf Pál vállalkozó egyik autóbusszával

szabb az út. A Pesti Hírlapot is ekként szállítják Jászberénybe. A cikk írója lelkesen beszámolt róla, hogy olyan szép kiállítású autóbusz közlekedik, amely a fővárosnak is dicséretre válna.” Később Strompf Pál vállalkozó felvásárolta Gál Ferenc cégét, és jelentősen bővítette a járatokat. Miután az akkori időkben a közlekedési utak keskenyek voltak, ezt az első induló időszakot nyugodtan nevezhetjük hóskornak. Gyakori volt a buszok és a lovas kocsik találkozások a konfliktus. Valakinek az út szélére kellett húzódnia, és ezen néha összevitattokoztak a felek. Később az egész országra vonatkozó kötelező szabályt alkottak, amely szerint mindig a lovas kocsinak kellett kitérnie.

Strompf Pál tudatosan fejlesztette, növelte egyre terebélyesedő vállalkozását. Mindenekelőtt új telephelyre volt szüksége, ennek első lépéseként 1933-ban a régi Sörházat bérelte a várostól. Itt jelentős összegű felújítást végzett. Kialakított egy autóbusz összeszerelésére alkalmas iparsarnokot, és a szerelőivel megkezdte az új autóbusz(ok) építését. Nem csak a karosszériát, de az üléseket és a belső kialakítást is itt készítették. Egy évvel később, 1936-ban a *Jász Hírlap* arról adott hírt arról, hogy üzemében egy újabb autóbusz elkészült. „*Acélbordás autóbusz készül a Strompf autóműhelyében. Néhány évvel ezelőtt még a Mandl és Társa cég bérelte a meglehetősen kihalt épülettömeget. Amikor a cég kivonult, az épület hasznosítására Strompf Pál mérnök tett ajánlatot a polgármesternek. A várossal kötött szerződés folytán az autóbuszüzem és egy nagy motorjavító műhely költözött be az évszázados falak közé. Most alig három hete egy Mercedes Benz alvázon egy 24 személyes autóbusz karosszéria építésébe fogtak. A legújabb elvek alapján készülő, szegecselt és hegesztett acélbordás karosszéria áprilisra lesz készen... az új áramvonalas jászberényi autóbusszon, amely húsvétkor már*

szolgálatra fog jelentkezni a Lehel előtt. Addig legalább tíz ember, néha tizenöt dolgozik a legújabb remeken. A büszkeség érthető: olyasvalami készül Jászberényben, amit csak a legjobban felszerelt pesti és külföldi gyárak tudnak készíteni.”

Strompf Pál más területen is segített a városnak, egy locsolóautó megjavítását is elvégezte szerelőivel. Továbbá vállalta, hogy saját költségén épít egy mentőautót. Felszerelte az akkori idők legkorszerűbb gyógyászati eszközeivel. „*A magyar ipar remeke lett a Strompf-vállalat mentőkocsija*” – írta a *Jáskürt* 1937. november 30-i számában. Ezért a nemes cselekedetért semmilyen hozzájárulást nem kért, csupán annyit, hogy az engedélyek beszerzésében a város legyen segítségére. A következő évben a Serház bérletének újabb 6 évre történő meghosszabbításáért folyamodott, kérvényét jóváhagyta a város közgyűlése. Az 1940-es év eleje Jászberény autós történetében újabb mérföldkő volt. Strompf megnyitotta az Opel gyártmányú autók(!) eladására és szervizelésére szolgáló első képviselőjét.

A II. világháború borzalmas pusztításai nemcsak az országot, hanem a gépkocsiparkot is szinte teljesen megsemmisítették. A gépkocsiallóomány nagy része roncs lett vagy teljesen megsemmisült. Strompf Pál azonban olyan ember volt, akire tökéletesen illett a motor hőskorszakában – az 1900-as években – keletkezett német autóiipari szállóige: „*A benzín vagy boldogít, vagy tönkretesz.*” A háború végére az üzemét is kifosztották, csak egy autóbusz váza maradt meg a telepen. Nem adta fel, kemény munkával helyreállította az üzemcsarnokot, és 1946. november közepén már a bokrétaünnepet is megtartották az üzemben.

Középen Budai József MATEOSZ fuvarozó tag és alkalmazottai

Elkészült a második felújított autóbusza is, amely a Jászberény–Nagykátá közötti vonalon menetrend szerint közlekedett.

Ekkor talán még nem is sejtette, hogy a hamarosan hatalomra kerülő kommunisták államosítani fogják vállalatát. 1948 júliusában ez is megtörtént, az állam „átvette” a Strompf autóbusz-vállalatát. Az államosított cég új neve „Mogürt-Bart” lett, és ebben a formációban a tulajdonos, Strompf Pál csak műszaki- és forgalmi irányító beosztást kapott.

Teherfuvarozás

1933. augusztus 23-án megalakult a *MATEOSZ*, azaz Magyar Teherautó Fuvarozók Országos Központi Szövetkezete. Az országot 6 körzetre osztották fel, és Jászberény a budapesti körzethez tartozott. A jászberényi *MATEOSZ* tagok között ott volt a korábban már említett Strompf Pál is. Mai értelemben véve ő egy igazi nagyvállalkozó volt, jelentős érdekeltséggel a teherfuvarozásban is. A többi jászberényi *MATEOSZ* szövetkezeti tag – ahogy az országban döntően közel 90 %-ban – 1 vagy 2 teherautóval rendelkező kisvállalkozó volt. Felmerülhet rögtön az a kérdés, hogyan jutottak tehergépkocsikhoz. Miután az indulásnál nem voltak vagyonos emberek, éltek azzal a kedvező lehetőséggel, hogy a szövetkezet garanciát nyújtott a felvett hiteleikhez. A jászberényi tagokat is támogatta az új hazai gyártmányú gépkocsik megvételében. Említünk erre egy konkrét példát. Budai József jászberényi *MATEOSZ* tag volt, aki édesapja révén kb. 20 hold földet örökölt Jászszentandrason. 1936-ban sikerült megvásárolnia a győri Magyar Waggon- és Gépgyártól egy RÁBA 3,5 tonnás tehergépkocsit. A teherautó megvásárlása után a földjüket a bank jelzáloggal terhelte, és egy éven át tartó éjjeli-nappali munkával sikerült a teherautó részletét időben törleszteni. A tét nagy volt, ha nem sikerült volna időben a hitelek visszafizetése, akkor a családi örökség – a föld és a tehergépkocsi is – elveszett volna.

A következő táblázat a jászberényi tagok üzletrész és szavazati jog számát mutatja:

A MATEOSZ Jászberényi szervezetének tehergépkocsival rendelkező (üzletrészes) tagjai

No.	Név	MATEOSZ törzskönyvi szám	Üzletrész	Szavazati jog
1	Strompf Pál	59	10	10
2	íjf. Budai József	122	1	1
3	Nyitó József	265	1	1
4	Deutsch Pál	291	1	1
5	Kiss József	674	1	1
6	Bakky Árpád	692	1	1
7	Mizsei Árpád	n.a.		
8	Fónagy Dezső	n.a.		

Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár 1. tétel Közgyűlési iratok 1938–1939.

A MATEOSZ tagok egyrészt saját tehergépkocsijukat is vezették, de voltak sofőrjeik, és alkalmaztak kocsikísérőket is. Arra tényleges adatunk nincs, hogy hány embert foglalkoztattak, de ha az országos statisztikát „vetítjük le”, akkor közel 30-40 családnak, tehát több mint 100 embernek biztosították a megélhetését.

A szövetkezet döntése alapján az országot 6 körzetre osztották fel, úgymint Budapest, Szeged, Miskolc, Debrecen, Győr és Pécs. A létrehozott szerződésnek az volt az egyik legszigorúbb pontja, hogy az egyes körzetek területén működő tagoknak csak a saját körzetük területén volt fuvarozási lehetősége. Az induláskor ez az intézkedés rontotta a vasúttal folytatott versenyt. A későbbiekben azonban bebizonyosodott, hogy a szövetkezet által bevezetett ún. „*telephely védelem*” nagyon bevált, és a békeévek alatt a fuvarozó tagok anyagi megerősödését eredményezte. Ez így történt a jászberényi MATEOSZ szervezetnél is, amely a budapesti körzethez tartozott, ahogy már korábban említettük. Természetesen a legtöbb szállítás Budapestre és vissza irányban történt. A helyi szervezet fuvarvállaló irodája Jászberényben a Bercsényi út 52. számú helyen volt.

Gróf Teleki János – a szövetkezet országos alapító elnöke – 1934 áprilisában a kormány képviselőletében meglátogatta a jászberényi körzeti kirendeltséget, adta hírül a *Jász Hírlap* április 7-i száma. Teleki gróf elévülhetetlen érdemeket szerzett a szövetkezet megalapításában, aki külön is megköszönte Friedvalszky Ferenc polgármester támogatását. Ő volt az országban az első polgármester, aki nagy megértéssel fogadta az autós ügyeket, és a körzeti kirendeltséget is erkölcsi támogatásban részesítette.

1936-ban egy pesti baleset miatt az egyik legnagyobb példányszámú fővárosi napilap, a Pesti Hírlap augusztus 1-jei száma részletesen beszámolt a jászberényi teherautó karamboljáról. „Az Erzsébet körút és a Dob utca sarkán péntek délelőtt a MATEOSZ egyik jászberényi teherautója összeütközött a 6-os villamossal, majd a Modiano gyár egyik teherautójához ütdött. Az autó sofőrje, Hajós László és a mellette ülő Szalóky Imre megsérült. Mindkettőjüket a Rókus kórházba vitték. A karambol után olyan nagy tömeg gyűlt össze, hogy rendőri készsültségnek kellett kivonulnia a rend fenntartására.”

A MATEOSZ történetének egyik nehéz szakasza a II. világháború idejére datálható. Több gépkocsit vett „kölcson” a honvédség, a háborúban az autók többsége károsodott, használatuk korlátokba ütközött. Továbbá egyre nehezebb lett a benzinnel való ellátás, különösen problémás volt a megfelelő gumik beszerzése, a javítás és a kocsik szervizelése. A háborús helyzet minden területen súlyos ellátási nehézségeket okozott. A kocsik szervizelését viszonylag gond nélkül oldották meg, hiszen a tagok nagy része ügyes műszaki szakember volt, és jól értettek a szerelési munkákhoz is. A nagyobb javításokhoz, vagy az esetleges alkatrészellátáshoz a szövetkezet beszerzési forrása is jelentős segítséget tudott nyújtani.

„Ha valaki szabálytalanságot követett el, akkor a benzinjegyének kiutalását 30 napos időtartamra letiltották.” Ez volt az egyik legszigorúbb büntetés a szövetkezeti tagok számára. Sok MATEOSZ tag gépkocsiját átszerelte gázolin hajtására – ez finomított petróleumot jelentett. Ennek a beszerzése némileg könnyebb volt, mint a benziné, ezért akinek a motorja átszerelhető volt, ezt a hajtóanyagot használta. Viszont az ilyen üzemanyagot használó tagoknak szigorú jelentési kötelezettsége volt, amelyet heti rendszerességgel kellett megtenni. Minden változást, amely az átállított tehergépjárművel összefüggött, jelenteni kellett a

MAORT Gáz Értékesítő R.T. cégnek. A háborús időszak csúcán országosan a szövetkezet 1400 tehergépkocsijából közel 430-at vett igénybe a honvédség, és közel 10%-a (150 jármű) állt gumihány miatt.

A háború után a szövetkezet országos vezetőségének első és legfontosabb intézkedése az volt, hogy roncsgyűjtési engedélyt adott ki a saját tagjai részére. A cél az volt, hogy a tagok mindegyike mielőbb egy használható teherautóhoz újra hozzájusson, mert az országnak közlekedési eszközökre volt szüksége. Ebben a megmozdulásban a jászberényi tulajdonos kiskülvárosok, a sofőrjeik és a szerelők végeztek közösen emberfeletti munkát. Az Országos Levéltárban megtaláltam a kimutatást a jászberényi tagok részére a gépkocsi roncsok bevontatására kiadott igazolványokról, amelyeket Budapesten 1945. április 27-i dátummal adtak ki.

<i>Kimutatás gépkocsi roncsok bevontatására kiadott igazolványokról</i>						
Sorszám	Tulajdonos	Rendszám	Gk. típusa	Típus	Gépkocsi vontatandó	
					Honnan	Hová
205	Strompf Pál	JN 008	autóbusz	n. a.	Jászberény környéke	Autóbusz buszgarázs
206	“	JN 009	autóbusz	“	Jászberény környéke	Autóbusz buszgarázs
207	“	JN 011	“	“	“	“
208	“	JN 013	“	“	“	“
209	“	JN 016		“		
276	Budai József	CZ 403	tehergépkocsi	3,5 tonnás Rába 1407	Jászberény környéke	Jászberény
277	Baky Árpád	JS 021	tehergépkocsi	2,0 tonnás Rába 1908	Jászberény környéke	Jászberény
278	“	JS 023	tehergépkocsi	2,5 tonnás MÁVAG 2041	“	“
279	Mizsei Árpád	JS 004	tehergépkocsi	2,0 tonnás Rába 1689	“	“
280	Nyitó József	CZ 222	tehergépkocsi	3,0 tonnás Opel 13-336	“	“
<i>Forrás:</i>	<i>MNL Z-1560-9.d.32.1941–1945.</i>					

A MATEOSZ tagjainak munkája rendkívül fontos volt, mert a roncsokban heverő teherautókat újra üzemképesé tették és a közlekedés szolgálatába állították. A roncsgyűjtési engedélyek megvoltak, de a jászberényi MATEOSZ tagok saját autóikat nem találták. Az engedély birtokában sikerült minden tulajdonosnak egy-egy autót helyreállítani, felújítani

és üzembe állítani. A kiéhezett lakosság számára a közlekedés minden városban létkérdés volt. A felszabadulást követő 3 hónap után már tekintélyes számú üzemképes gépkocsi állt a MATEOSZ tagok rendelkezésére, és ez így volt a jászberényiek esetében is. Az 1946–47-es igen zord télben a jászberényi MATEOSZ tagok jelentős feladatot vállaltak a tüzelőanyag fuvarozása terén. További szállítmányozási munkaalkalmat teremtett az egész ország területére kiterjedő dohányfuvarozás.

Az 1948-ban elindult államosítással megkezdődött a közúti közhasznú teherautó közlekedés állami központosítása. Először létrehozták a MÁVAUT Autóbusz-közlekedési Nemzeti Vállalatot, majd a Teherfuvarozási Nemzeti Vállalatot (TEFU NV). Először még a MATEOSZ tagok saját járművekkel külső telephelyesként a TEFU vállalat keretei között vállalhattak fuvarot. Később, 1949-ben a MATEOSZ lehetlenné tételével meghatározóvá vált az állami TEFU vállalatok szerepe. 1950-ben pedig egyszerűen elvették a tagoktól a tehergépkocsijukat. Ezzel a szomorú ténnyel végérvényesen megszűnt az 1933-ban alapított és közel 17 évig virágzó múlttal rendelkező országos szövetkezet és annak helyi jászberényi szervezete is.

Építőipar

Releváns fordulópontot jelentett a városban – az építkezés felgyorsítása érdekében – a *Jászberényi Ipartestület* építőiparosságának a felhívása 1926. február 15-én. A címzett a város polgármestere volt. *„Az elmúlt években az építkezési munka hiánya miatt az ipartestület építőiparban érdekelt iparossága a tönk szélére jutott”,* és ezért kötelességüknek érezték, hogy a város vezetéséhez forduljanak. Nyílt felhívásukban megemlítették Jászapáti és Jászárokszállás községeket, ahol már megvalósultak jelentős építőipari fejlesztések. Az iparosok részletes előterjesztést is letettek a városvezetés asztalára, hogy hogyan lehetne megindítani és felgyorsítani az építkezést. Az általuk javasolt legfontosabb szempontok a következők voltak: *„Biztosítson a kormány hosszú lejáratú olcsó hitelt a magánemberek házépítéséhez. A kontárkodás elleni vádakban a lehető leggyorsabban intézkedjenek. A házilag építkezést teljesen szüntessék meg. A város által eladott telkek záros határidőn belül kerüljenek beépítésre. Végezetül a városvezetés szüntessen meg minden olyan bürokratikus akadályt, amely az építkezést akadályozza vagy lassítja.”* A felhívást aláírta a Jászberényi Ipartestület minden olyan szakosztálya, amely érdekelt volt az építkezésekben. Az asztalosok, festők és mázolóok, építő- és ácsmesterek, lakatosok, valamint a bádigosok voltak a fő lobbizók.

1927 elején olyan kritikus helyzet adódott, hogy egy kiemelt építkezés – konkrétan az új tanítóképző épületének felépítése – veszélybe került. Friedvalszky Ferenc polgármester azonnali módon Apponyi Albert országgyűlési képviselő segítségét kérte, akinek a közbenjárása rendkívül sikeres volt. Az ügyintézés „ára” a város költségvetését terhelte. A kultuszminisztérium meghatározta, hogy a városnak kell biztosítania 800 000 téglát – később ezt 400 000 db-ra csökkentették –, továbbá az építőanyagot és a homokot az építkezés helyszínére kell szállítani. Ez nem volt kis feladat. Az építési anyag közel 1400 tehervagon tartalmát, és 4500 köbméter homok kitermelését, valamint a helyszínre történő kiszállítását jelentette.

További feladatai is voltak a városnak. Ki kellett építeni a megfelelő vízellátást, és a szennyvíz elvezetését is meg kellett oldani. Összességében az „*építési előkészület*” költségei a város szám-láját közel 40-45 ezer pengővel terhelték meg.

1928 februárjában megindult a városi téglagyártás is, igaz egyelőre próbaképpen. Egy vá-rosi téglagyár létesítése a város vezetésének tervei között már hosszú évek óta szerepelt. A létrehozott bizottság úgy döntött, hogy próbaképpen csináljanak 100 000 db téglát. „*Ha a téglá előállítás költsége a szabályos határértékek között mozog, azaz, ha versenyképes lesz, akkor létrehozhatnak egy nagyobb üzemi téglagyárat*” – emelte ki a polgármester egy városi közgyűlé-sen. Hangsúlyozta: nagyon fontos a város lakosainak, hogy helyben legyen egy téglagyár, és ne kelljen idegenből hozatni a szállítási költséggel jelentősen megrágított téglát.

A tanítóképző építésére kiírták a versenytárgyalást, a határidő lejárta után a kultuszminiszter azonnali módon döntött, és a munkálatokat Bátori és Klebovics fővárosi vállalkozók nyerték el azzal a kikötéssel, hogy lépjenek érintkezésbe a jászberényi kisiparosokkal, és a részletmun-kákat a lehetőség szerint a helyi iparosokkal végeztessék. Ez sikerült is, mert a legelőnyösebb ajánlatokat a jászberényiek adták. A polgármester külön kérése alapján a városban lakó összes kőművest bevonták az építkezésbe. 1928 novemberében a munkálatok már javában folytak. Ebben az időben közel 30 kőművesmester (segédekkel és tanoncokkal) dolgozott az építkezé-sen. 1929 januárjában rossz hírt kapott a Jászberényi Ipartestület festő-mázoló szakosztálya, az előzetes hírekkel ellentétben nem ők nyerték el a munkákat. „*Hogyan siklott ki a berényi kisiparosok kezéből húszezer pengőnyi állami munka*” címmel írt erről a helyi lap. Nagy volt az elkeseredés, amikor végérvényesen kiderült, hogy a kb. 24 000 pengőt érő munkából a jász-berényi kisiparosok csak 5674 pengőt érő munkát végezhetnek, és a többit a minisztérium egy budapesti cégnek adta ki. Ez nagy anyagi veszteség volt a jászberényi iparosság számára. A Tanítóképző épületének sikeres műszaki átadása 1930 júniusában megtörtént.

Még 1928-ban készült el a magyar királyi adóhivatal szép palotája. Ezt az épületet Bathó Lajos jászberényi építész tervezte. Nagyobb építkezés volt még az 1936-ban elkészülő Postapa-lota a főtéren, mely három kiváló jászberényi „*építővállalkozó*”, nevezetesen Bíró Lajos, Kiss Sándor és Pintér László lelkiismeretes munkáját dicséri.

A JNSZ Megyei Levéltár 1938-as adatai alapján a következő kőműves- és építőmesterek voltak tagjai az ipartestületnek, akik legalább 1 segédet vagy tanoncot foglalkoztattak:

Legalább 1 segédet vagy tanoncot foglalkoztatott építőmesterek (kőművesek) 1938-ban

Iparos mester neve	Foglalkozása	Lakása/üzlet/műhely	Iparig. kiadás éve	Tanoncok száma
urini Kovács Kocsárd Ákos	építészmérnök	Budapest VI. Liszt Ferenc tér 11.	?	63
Bíró Fekete Lajos	építőmester	IV/ Liliom u. 17.	1938	29
Oláh József	kőműves	II/ Sármány u. 4.	1928	7
Gerőcs István	kőműves	Potyka u. 3.	1935	4
Pintér László	kőműves	VIII/ Tompa Mihály u. 41.	1930	4
Bajmóczi Géza	kőműves	Budapest VIII. Népszínház u. 29.	?	3

Horti István	kőműves	I/ Szent Ferenc u. 4.	1933	3
Piffkó Dezső	kőműves	IV/ Iskola u. 5.	?	3
Rigó János	kőműves	I/ Tündér u. 4.	1928	3
Babúcs István	kőműves	II/ Kádár u. 15.	1936	2
Kucza József ifj.	kőműves	VI/ Átjáró u. 2.	?	2
Tóth Marinka József	kőműves	III/ Kinizsi u. 2.	1928	2
Bató Kálmán	kőműves	VIII/ Zrínyi u. 26.	1928	1
Serfőző József	kőműves	VIII/ Kápolna u. 8.	1928	1

Lakóházépítések Jászberényben

A *Jász Hírlap* 1927. szeptember 25-i száma „Mit nyerhetünk az új házak építésével” című vezércikkében azzal érvel, hogy a házépítés felgyorsítása pozitív gazdasági hatások kiváltója és előidézője lehet a város számára. Egyrészt foglalkoztatást teremt a jászberényi építőiparosoknak, másrészt javítja és csökkenti a városban meglévő kritikus lakáshiányt. A kormányzat is határozottan fellépett, s először olyan adócsökkentési intézkedéseket hozott, amelyek az ingatlanadó mérséklésével erőteljesen támogatták az országos házépítési programot. A cikk szerzője részletes számítással érvelt, hogy a házadó 30 évre történő mentességének bevezetésével egy új ház építési költségeinek a megtérülése lecsökken 15-16 esztendőre.

Nem egészen egy év múlva a város képviselő-testülete jóváhagyta a kertvárosrész építési szabályrendeletét, és jóváhagyta a rendezési tervet is a parcellázással együtt. Az ipartestületnek az építésben érdekelt iparosai is nagyon várták ezt az intézkedést. 1931-ben a város harmincezer pengős előleget kapott a földmunkálatok céljaira. Újabb építkezések is elindultak ebben az időben, miután a miniszter értesítette a várost, hogy 90 000 pengőt biztosított a központi kormányzat egy pénzügyőri laktanya felépítéséhez. További intézkedésként 35 000 pengőt a honvédlaktanya tatarozására és 25 000 pengőt pedig a városháza tatarozására és átalakítására is biztosítottak. A Magyar Mérnök- és Építész Egylet 1938-ban tartott egy szakmai ankétot, ahol tulajdonképpen rehabilitálták az ősi, vályogból történő építkezést. Ezt a tervet a magyar kormány is erőteljesen támogatta. Tervbe vették, hogy ezzel 45 000 falusi ház építését segítik elő, de azt is megállapították, hogy *ez csak az olcsó vályoggal valósítható meg*, mert a téglá csaknem kétszeresére emelné az építési költségeket.

Részletek Jászberény áramhálózatának kiépítési történetéből

1927. szeptember 27-i *Jász-Hírlap* részletesen beszámolt arról a fontos tényről, hogy Jászberény város közgyűlése aláírta a szerződést a Salgótarjáni Köszénbánya R. T. vállalattal. Az ülésen a téma fontosságára tekintettel a város képviselő-testületének minden tagja kivétel nélkül megjelent. Ez a döntés a város jövője szempontjából nagy hatással bírt. A városvezetés is alaposan felkészült, kinyomtatta és szétküldte a képviselőknek a szerződés tervezetét, hogy legyen idejük az alapos áttanulmányozásra. Friedvalszky Ferenc polgármester terjesztette be a szerző-

Wittmann Zsigmond útépitést vezet

désre vonatkozó javaslatot. Részletesen ismertette, hogy az új szerződés mennyivel lesz előnyösebb a réginél és „...így a magánfogyasztás 1,2 pengőfillért takarít meg hektówatt-óránként, míg a közvilágítás az eddigi 4 pengőfillér helyett ugyanily egységért csak 2 fillért fizet.” Az új szerződés egyik legfontosabb gazdaságélénkítő eleme az volt, hogy jelentős megtakarítást tett lehetővé mind a kis- és a nagyiparnak. A közvilágításban is kardinális fejlődést eredményezett. A polgármester külön is kiemelte, hogy a város villamos hálózatának hosszúsága eddig 26 km volt, de az új szerződés szerint egy 14 km-es fejlesztéssel bővült, és 1928-ra a város hálózatának hosszúsága elérte a 40 km-t. Friedvalszky polgármester hangsúlyozta, hogy a városnak közel 800 iparos van, akik eddig a világitást és az ipari áramot is nélkülözték. Ez a korszerűsítés nagymértékű fejlődést eredményezett az iparosságnak, és jelentősen hozzájárult új munkaalakalmak megeremtéséhez.

Az új szolgáltató, a *Salgótarjáni Villamos Centrálé Rt.* még számos szimbolikus felajánlást is tett. Lehetővé tette például a főtemplom toronyórájának egész éjjeli világítását, és a renoválás alatt álló szentkúti templom villanyvezeték cseréjét is ingyen elvégezte. Nagyobb gazdasági hatással bírt az a dotációja, hogy a szerény tőkével rendelkező kisiparosoknak elektromotorokat és más villamos berendezéseket biztosított részletfizetésre. A szolgáltató képviselője megerősítette, hogy az új hálózat átcserélése jövő novemberre készen lesz. Szabó Fekete János, a Jászberényi Ipartestület vezetője is kérte az „*iparosság érdekeinek szem előtt tartását*”, de nyomatékosította, hogy ez a szerződés nagyban elő fogja mozdítani az iparosok gazdasági helyzetének javulását.

A háború után, az 1946-os évben egyre többször írta a helyi újság, hogy gyakran nincs villanyáram, és azt is kezdte firtatni, hogy miért fordult elő olyan sűrűn az áramszolgáltatá-

tási hiány. Az akkori szolgáltató, a Hungária Rt. jászberényi kirendeltsége nyilatkozott a problémáról. A fő okot még mindig a háborús pusztítás következményeként aposztrofálták. A harcok során a „salgótarjáni villanyfejlesztő központ” döntő hányada megsemmisült. A legnagyobb terhelések idején Jászberényt és vidékét gyakorta lekapcsolják, továbbá azokat a területeket, ahol kevés volt az áramot felhasználó közüzem. A helyzet változatlanul kilátástalan volt, egyáltalán nem javult. Az „*Itt a villany...! Ott a villany...! Hol a villany ...?*” című cikk írója már keményen fogalmazott. Kimondta, hogy a lakosság részéről nagy a felháborodás, az egyre fokozódó mértékű áramszünetek súlyos károkat okoztak a Jászság gazdasági életében. A szolgáltató véleménye mindenki számára sokkoló volt: nyilvánossá tették, hogy csak a háború előtti termelés 40%-át tudják leadni. 1947 tavaszán már jelentősen javult a helyzet. „*Ritkulnak a villanyáramszolgáltatási zavarok*” – írta a helyi újság.

Nyomdaipar

Városi nyomdák 1920–50 között

No.	Nyomda neve	Tulajdonos	Működési évek	Főbb tevékenységek
1.	Balázs nyomda	Balázs Ferenc és utóda	1907–1930	Jászberény hetilapot itt nyomtatták
2.	Pesti nyomda	Pesti Péter	1908–1949	Jászberény legnagyobb nyomdája volt
3.	Novotha nyomda	Novotha Andor	1912–1928	Jász Újság és jászberényi napilapok nyomdája
4.	Demether nyomda	Demether István	1921–1948	Nyomatvány, segédlevelek
5.	Baranyi nyomda	Baranyi József	1934–1937	Igazgatási bizonylatok
6.	Kovács nyomda	Kovács Vendel és Kovács Gyula	1934–1939	Igényes plakátok

A jászsági nyomdák és tulajdonosaik is sokat tettek a város kulturális felemelkedéséért. A nyomdák jelentősen gazdagították a Jászság (Jászberény) társadalmi potenciálját nem csak azzal, hogy a nyomtatványok tömegét bocsátották ki, hanem egy új foglalkoztatási ággal ismertették meg a régió lakóit. A nyomdászok az iparosság legöntudatosabb részét alkották. Közülük sokan a kézművesség mesterei voltak, és a nyomdászatot művészeti értékű rajzokkal tették hatékonyabbá. A jászsági nyomdák nagyon kevés idegen nyelvű kiadványt bocsátottak ki, de néhány latinul íródott, főleg egyházi műről is tudunk.

Nagy figyelmet fordítottak a nyomdásztanulók képzésére a Jászságban. Gyakori volt az a tény, hogy a nyomdatulajdonos valamelyik fiúgyermeke tanulta a szakmát, de arra is akadt példa, hogy leánygyermek lépett az apa nyomdokaiba. Pesti Márta segédi képesítéssel vezette az édesapja által alapított nagyhírű Pesti nyomdát. A jászberényi nyomdák közül azonban nem mindegyik folytatott tanoncképzést, csak a nagyobb kapacitással bírók

vállalkoztak arra, hogy szakembereket képezzenek. A század első két évtizedében Vértes Adolf műhelyében edukáltak tanoncokat. Pesti Péter és jogutódja volt a másik műhely, amely számos fiatalat vezetett be a mesterség fortélyába. Például a jászberényi ipartestület 1938. évi törzskönyvi kimutatása szerint Kovács Vendel műhelyében 3, Demeter Istvánnál 4 és özv. Pesti Péterné által vezetett nyomdánál 9 tanoncot oktattak. Természetesen a jászberényi nyomdák döntően azért folytattak tanoncképzést, hogy a munkaerő szükségletük folytonosságát biztosítsák.

Pénzügyi szektor (Bankok, hitel- és pénzügyintézetek)

Az I. világháború előtt 4 bank és hitelintézet működött Jászberényben. A legrégebben alapított a Jászkerületi Népbank és Takarékpénztár volt 1868-ban, a Jászsági Hitelintézet és Takarékpénztár Rt. 1893-ban, a Jászberényi Gazdasági Takarékpénztár Rt. a századforduló első évének végén, a Gazdák, Kereskedők és Iparosok Bankja 1910-ben jött létre.

Az első egyesülés a bankok között 1925-ben történt, amikor a Jászsági Hitelintézet és a Gazdák, Kereskedők és Iparosok Bankja fuzionált, és létrejött a Jászsági Hitelintézet és Gazdák Bankja Rt. A harmadik bank a Jászberényi Gazdasági Takarékpénztár Rt. volt, a negyedik pénzügyintézet pedig 1929 áprilisában alakult meg a Jászberényi Hitelbank és Kereskedelmi Rt. néven, amely az Országos Központi Hitelszövetkezet tagjaként működött. Az új bank megalapításának elsődleges célja az volt, hogy beolvadjon egy országos hálózattal rendelkező tőkeerős szövetkezetbe, aminek következtében lehetősége nyílt az üzletkör gyorsabb bővítésére, és a tagok hiteligényének legelőnyösebb kielégítésére. A Jász Hírlap 1931. február 21-én megjelent számában nagy igényességgel és pontossággal számolt be „Mérlegek a mérlegen” címmel a jászberényi bankok forgalmáról.

Jászberényi bankok fő mérlegadatai az 1930. évre (Adatok: pengőben)

No.	Bank neve	Mérlegfőösszeg	Alaptőke	Nyereség (éves)	Osztalék
1.	Jászkerületi Népbank és Takarékpénztár	1 584 718	150 000	29 947	10%
2.	Jászsági Hitelintézet és Gazdák Bankja Rt.	2 074 605	150 000	32 500	10%
3.	Jászberényi Gazdasági Takarékpénztár Rt.	1 554 653	150 000	29 640	10%
4.	Hitelbank és Kereskedelmi Rt.		80 000	10 409	8%

1940 áprilisában a két legnagyobb helybeli pénzintézet, a *Jászkerületi Népbank és Takarékpénztár*, valamint a *Jászsági Hitelintézet és Gazdák Bankja Rt.* közgyűléseiken a két bank egyesüléséről határozott. Ebben a formációban az egyesült pénzintézet az ország egyik legnagyobb és legjelentékenyebb vidéki bankjává vált. Az egyesült bank vezetője Szabó József elnök-igazgató lett, akinek több évtizedes bankvezetési múltja volt, ami garanciát jelentett arra, hogy a vezetés megfelelő kezekbe kerül. Az új bank neve *Jászkerületi Népbank és Takarékpénztár* lett. Saját tőkéje meghaladta a kétmillió pengőt, míg a tőkekihelyezései megközelítették a négymilliós összeget. A Jászberényi Gazdasági Takarékpénztár Rt. 1946-ban önkéntes felszámolással megszűnt.

Jászberényben működő bankok, pénzintézetek

<i>No.</i>	<i>Bankok, hitelintézetek</i>	<i>Dátum szerint alakulása</i>	<i>Bankok fúziója</i>	<i>Fúzió</i>
1.	Jászkerületi Népbank és Takarékpénztár	1868. március 29.		Jászkerületi Népbank és Takarékpénztár (1940)
2.	Jászsági Hitelintézet és Takarékpénztár Rt.	1893. július 11.	Jászsági Hitelintézet és Gazdák Bankja Rt. Jászberény (1925)	
3.	Gazdák, kereskedők és iparosok bankja	1910. február 13.		
4.	Jászberényi Gazdasági Takarékpénztár Részvénytár	1900. december 31.		1946-ban önkéntes felszámolással megszűnt

A mezőgazdaság esélyei és korlátai a II. világháború után

A Jászságban és Jászberényben nem lévén nagybirtokrendszer az 1945-ös földosztás alapvető változást nem hozott a birtokrendszerben. Az új hatalmi viszonyok viszont fontos strukturális átalakulásokat idéztek elő Jászberény agrárváros társadalmi rétegződésében. A földosztás lényeges adatait a következő táblázat mutatja be, egyrészt Jász-Nagykun-Szolnok megye lényegesebb városai és természetesen Jászberény településére vonatkoztatva, elsősorban a földosztásban részesültek száma a népesség arányában, másrészt a kapott föld százalékos megoszlásában.

Az 1945. évi földosztás lényeges adatai Jász-Nagykun-Szolnok megyében

Város	Földjuttatásban részesültek száma	A népesség %-ban	A mezőgazdasági népesség %-ban	A földjuttatásban részesültek száma					
				0-2	2-4	4-6	6-8	8-10	10-
				kat. hold földet kaptak százalékos megoszlása					
Jászberény	607	2,2	3,8	49,1	11,4	18,4	8,9	8,7	3,5
Karcag	1183	4,7	8,1	9,6	12,9	20,1	16,7	18,4	22,3
Kisújszállás	1112	8,0	13,3	11,5	45,6	31,0	8,3	2,0	1,6
Mezőtúr	1232	4,6	7,8	2,2	10,3	30,0	8,3	2,0	1,6
Szolnok	579	1,6	10,6	17,8	39,0	20,2	12,3	7,9	2,8
Túrkeve	1273	9,6	13,4	9,6	46,5	30,3	7,3	4,6	1,7

1946 novemberétől bevezették a *sertésvágás korlátozását*, ami annyit jelentett, hogy csak hatósági engedéllyel volt vágható 100 kg súly feletti hízó. A kényszervágáshoz állatorvos által kiállított igazolvány vált szükségessé. Aki engedély nélkül sertést vágott, az ellen a hatóság eljárást indított, és az állat húsát elkobozta. Egy év múlva további szabályozásokat vezetett be a közellátásügyi miniszter. Sertést kizárólag engedéllyel lehetett „*magánháztartás*” céljára leölni, egy háromszemélyes család pl. csak egy malacot vágathatott le. A beszolgáltatás díjaként az első személy után 5 kg, a második személy után 4 kg és a 3. személy után 3 kg zsírt kellett leadni. 1948 decemberében újra szabályozták a sertésvágásról és a zsírbeszolgáltatásról szóló rendeletet. Ekkor egy öttagú családban már 3 sertés vágását engedélyezték.

1946-ban hozták az első intézkedést a gazdálkodók elszámoltatásáról, keményebben fogalmazva, termésük egy részét *be kellett szolgáltatni*. 1947 év februárjában indult el ez a mezőgazdaságot és a magyar parasztembereket „keresztre feszítő” folyamat. Ezzel egyidejűleg a politikai propaganda is kezdetét vette: aki időben teljesítette, azokat jutalmazták, akik ezt elmulasztották, azokat pedig megbírságozták. Az első beszolgáltatás a gabona, burgonya és az olajos magvokról szólt.

1948 áprilisában megjelent az 1948–49. évi terménybeszolgáltatási kötelezettség. A részletes szabályozás ismertetése itt terjedelmi okok miatt nem kaphat helyet, de a szabályozás első mondata mindent elárult: „*A gazdálkodó, ha 1 kat. holdnál nagyobb földterületen gazdálkodik az 1948–49. gazdasági évben terménybeszolgáltatásra kötelezett.*” Minden magyar parasztembert évről évre egyre jobban kizsákmányolt a beszolgáltatás embertelen kényszere.

Az 1946-os rossz termés miatt komoly takarmányhiány volt, ami a Jászsági állatállomány teljes leromlásával fenyegetett. A Jászság gazdatársadalma a kormányzathoz fordult segítségért. Első és legfontosabb kérésük, hogy a kukoricaszár és takarmányfélék támogatására

adjon a kormányzat 75%-os vasúti szállítási kedvezményt. A Nemzetközi Élelmezési Tanács 40 000 tonna gabona kontingenst állapított meg Magyarország részére. A magyar kormány által megvásárolt mennyiségekről az Egyesült Államok azonnal megadta a kiviteli és szállítási engedélyt.

1947. szeptember végén egy érdekes hír jelent meg a *Jász-Kürt* újságban: „*Mezőgazdasági munkások toborzása Jászberényben Svédország számára.*” Az ok: olyan nagy méreteket öltött a svéd ipari fellendülés, hogy komoly munkaerőhiány alakult ki az országban. A svédek célja egyértelmű volt, sok mezőgazdasági munkást akartak csábítani Európa szegényebb régiójából. Elsősorban Magyarországra esett a választásuk, és az volt a céljuk, hogy Jászberényből közel 100 munkást vigyenek ki két éves időtartamra dolgozni. A svéd küldöttség első látogatásakor közvetlenül a polgármesterrel tárgyaltak. A jászberényiek a vendégek számára bemutatták a méntelep és a dohánybevéáltó üzem korszerű szárító berendezését. Ez utóbbi szinte teljesen ismeretlen volt Svédországban. A második látogatás után el is indult a jelentkezők közül a vendégmunkások kiválasztása. Már a bérekről is lehetett hallani. Egy nőtlen munkás keresete 5-600 svéd korona – akkori árfolyamon 1 korona 3,5 forint volt –, plusz teljes ellátás. A nő családos munkás keresete 1200-1300 forint. A ki- és hazaszállítást a svédek fizették, de ezzel szemben kétéves szerződést kellett aláírni.

1948 márciusában a *Jáskürt* részletesen beszámolt a Svédországban dolgozó magyar és jászberényi mezőgazdasági munkások életéről. „*Jól érzik magukat a magyar földművesek Svédországban.*” Nagyon fontos, hogy nemcsak a magyarok érezték jól magukat, hanem a svédek is nagyra értékelték és megbecsülték a magyar emberek szorgalmát és hozzáértését. A jászberényi parasztemberek áldozatos munkájukkal elismerést vívtak ki az északi országban. (Ekkor még nem gondolta senki, hogy több mint 40 év múlva egy komoly jászberényi iparvállalatot 100%-ban privatizál a svéd nagytőke.)

1948 májusában megjelent az új *tejbeszolgáltatási rendelet*. E szigorú intézkedés alapján május 1-jétől már 1 db tehén után évenként 270 liter(!) tejet kellett beszolgáltatni. A rendelet csak azokat mentesítette ez alól, akiknek négy 16 éven aluli gyermekük volt. Két tehén esetén már teljesen hiábavaló volt a mentesítés feltétele, ugyanis 6 tizenhat éven aluli gyermeknek kellett lenni a családban. Előírás volt, hogy a beszolgáltatásban csak 95 nap lehet a szünetelés ideje.

1948-tól az aratás is szigorúbbá vált, ahogy erről az új cséplési rendelet előkészítői nyilatkoztak. Csak néhány szigorú követelményt idézzünk a rendeletből. „*Az idén csak géppel szabad csépelni! A hatósági cséplési ellenőröket ún. főellenőrök fogják látogatni, akik a Közellátási Hivatal alkalmazottai lesznek.*” Amikor 1948 júliusában elindult a cséplés, a városban 43, a járásban közel 100 gép végezte az aratást. A rendőrség alig várta, hogy a szinte betarthatatlan cséplési rendelkezések megsértőire lecsapjon. Elsősorban példát akartak statuálni és megfélemlíteni a parasztságot. Első alkalommal őrizetbe vettek egy cséplési ellenőrt, egy cséplőgép tulajdonost és hét csépeltető gazdát. A „vád” ellenük az volt, hogy közel 20 q búzát nem jegyeztek be a „*cséplési mázsakönyvbe*”, és ezt a mennyiséget a gazdák meghagyták maguknak.

Zárógondolat

Jászberényben, mint egy tipikus alföldi városban a lakosság több mint a fele élt a mezőgazdaságból. Olyan alapvető társadalmi változások történtek, amelyek a város jellegét mélyen érintették. Jászberényben még az 1940-es évek elején minden második ember, 1960-ban már csak minden harmadik ember élt a mezőgazdaságból.

A keresők átrétegződésének ilyen gyors üteme a mezőgazdaságból elsősorban az iparba, másodsorban egyéb gazdasági ágakba történő átlépést messze felülmúlta, még a legfejlettebb országok történetének ütemét is. „... *Angliában 100, Németországban 80 év kellett ahhoz, hogy a mezőgazdasági keresők aránya az összes kereső feléről a negyedére csökkenjen, addig Magyarországon ez a társadalmi átrétegződés közel 20 év alatt zajlott le!*”

Ez már az 1950-60-as évek jászberényi gazdaságtörténete, amely a következő fejezetek témája.

Anka László

A VÁROS ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐI A HORTHY-KORBAN

Apponyi Albert gróf képviselősége (1920–1933)

A *Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig* című műben bemutatásra került a dualizmuskori országgyűlési választások és a jászberényi helyi politizálás története, valamint Cseh Géza két tanulmánya is megjelent a *Zounok* 1988-as és 1990-es kiadású kötetében, amelyek a városban, a boldog békeidőkben zajló politikai folyamatokat elemezték, illetve bemutatták, hogy választották meg újra és újra nagyapponyi Apponyi Albert grófot a város országgyűlési képviselőjévé. A VERITAS Történetkutató Intézet 2014-es évkönyvében egy tanulmány szintén kimerítő módon foglalkozott Apponyi és Jászberény öt évtizedes együttműködésével, elsősorban a gróf lokális kultuszára fókuszálva. Mindezen részletes ismertetések miatt felesleges kitérni e tanulmányban – amelyet Jászberény és a Horthy-korban megválasztott parlamenti képviselőinek szentelünk – az 1918 előtti lokális politikai előzményekre.

1919. november 24-én megalakult Budapesten a Huszár Károly miniszterelnök vezette, úgynevezett koncentrációs kormány, amely két feladatot tűzött ki maga elé. A külpolitika mezéjén el kellett érnie, hogy mielőbb megszerezze az első világháborút megnyerő antantállamok elismerését, és békét kössenek. A belpolitika dimenziójában egy cél lebegett a kabinet előtt: parlamenti választások által életre kelteni egy törvényhozó testületet.

Nagyapponyi Apponyi Albert gróf (1846–1933), aki 1881-től 1918 őszéig volt Jászberény képviselője a parlamentben, újra feltűnt az országos politika színterén. Az új miniszterelnök őt kérte fel, hogy vezesse a magyar béke delegációt a párizsi béketárgyalásokon, jelölését a minisztertanács meg is szavazta. Ez a delegációs munka nem akadályozta meg abban a szándékában az idős grófot, hogy a belpolitikai életbe is visszatérjen, és képviselő-jelöltként induljon az 1920-as nemzetgyűlési választáson.

Amikor híre ment, hogy a Huszár-kormány választásokat fog tartani, dr. Koncsek Béla jászberényi királyi közjegyző Budapestre utazott, hogy megtudakolja, a pártok vezetői közötti alkudozások eredményeképpen szánják-e konkrétan valakinek a jászberényi választókerületi mandátumot, vagy több jelölt fog indulni a képviselőségért. A pártok országos vezetői azonban már megegyeztek egymás között, és úgy döntöttek, Apponyinak lehetőséget adnak, hogy továbbra is megtarthassa régi választókerülete mandátumát, és vele szemben nem indítanak más jelöltet. Minderről Koncsek Béla évekkel később számolt be egy lapinterjúban, melyet a *Jász Hírlap* közölt le. Politikai értelemben furcsán is vette volna ki magát, hogy rábízzák a nemzet nevében béketárgyalásokat (amelynek küldöttségébe minden pártnak delegálnia kellett Huszár miniszterelnök kérésére egy-egy tagot), közben pedig egy választáson jelöltet állítanak vele szemben.

Koncsek – akit a két világháború között megjelenő jászberényi újságok többször is Koncsik néven emlegettek – Apponyi régi hívének számított. A gróf még az ifjú Béla egye-

temi vizsgájának körülményeibe is beavatkozott a századfordulón, amikor az édesapja erre megkérte. A fiú sikeresen átment a vizsgán, jogi doktorátust szerzett, és évtizedeken keresztül hűségesen támogatta, idővel vezette a jászberényi apponyista pártot.

Az 1920. január 25–26-án megrendezett nemzetgyűlési választások alkalmával tehát Apponyinak nem volt a kerületben kihívója. Ugyanakkor reá figyelte az egész országot, mivel ezekben a napokban a magyar béke delegáció elnökeként Franciaországban tartózkodott, ahol az antant hatalmak vezetőit próbálta rávenni, hogy enyhítsenek a szigorú békefeltételeken. Ennek érdekében mondta el híressé vált védőbeszédét 1920. január 16-án a párizsi külügy-minisztérium palotájában a brit, a francia és az olasz miniszterelnök előtt. Bár a béke delegáció semmilyen eredményt nem tudott elérni, érdemleges tárgyalásokat nem is folytattak velük az antant képviselői, Apponyi személye körül Magyarországon kultusz alakult ki a revizionizmus jegyében. Ennek alapját éppen a védőbeszéd képezte, mely rögtön a revíziós mozgalom alapjátévé vált mint az elfogadhatatlan békefeltételekkel szembeni ellenvetések összefoglalója.

A dualizmus-kori városi Apponyi-kultusz, amely egészen más forrásokból táplálkozott, országos rangra emelkedett a Horthy-kor hajnalán, összekapcsolódva a revizionista eszmékkel.

A politikai elit tagjai – kormány, kormányzó, parlamenti pártok – megkülönböztetett tisztelettel vették körül Apponyi Albertet, és Bethlen István miniszterelnök felkérte, hogy legyen a népszövetségi magyar delegáció vezetője, amely kiváló fórumnak ígérkezett ahhoz, hogy a békediktátum miatti magyar sérelmeknek nemzetközi nyilvánosság előtt adjanak hangot. A több nyelven beszélő, korábban két évtizedig az Interparlamentáris Unió mellett tevékenykedő, pacifista nézeteket terjesztő és széleskörű nemzetközi kapcsolati hálóval rendelkező Apponyi teljesen alkalmas volt erre a szerepe.

Bár az 1922-es nemzetgyűlési választások idején az idős gróf a legitimista tábor szellemi vezéréként már ellenzékiként politizált, Bethlen miniszterelnök a pártok közötti alkuk eredményképpen lehetővé tette, hogy a kultusztól övezett politikus ekkor is kihívó nélkül induljon a jászberényi kerületben. A polgármesternek nem is volt más dolga, minthogy tisztelettel tájékoztassa a képviselő-jelöltet a választás eredményéről: „*Jászberény város közönsége nevében hódoló tisztelettel köszöntjük Excellentiádat és imáinkban kérjük a Mindenhatót, hogy e városnak évtizedek óta ragyogó tisztasága és a mai napon is egyhangu lelkesedéssel megújított mandátumát a magyar nemzet örök dicsőségére Nagyméltóságod erőben és egészségben sokáig gyümölcsöztesse.*” (*Jász Hírlap*, 1922. június 4. 2.)

A nagy hatalmú kormányfő a kihívó nélküli jelölés lehetőségét az 1926-os és 1931-es választások idején is megadta. Ráadásul ezekben az esztendőkből ünnepelte az ország Apponyi nyolcvanadik és nyolcvanötödik születésnapját. Előbbi alkalmával kastélyt adományozott neki a magyar állam, hogy kárpótolja a Trianon miatt csehszlovák impérium alá kerülő éberhardi kastélya és birtokai elvesztése miatt. Utóbbi esetben pedig miniszterelnöki fizetésnek megfelelő összegű nyugdíjat szavaztak meg számára a képviselőházban, és egyben felkérték, folytassa már korábban megkezdett emlékiratai írását és kiadását. Több száz falu és város pedig díszpolgárává választotta az 1920–1930-as években. Ilyen ünnepi környezettel nem is férhetett volna össze, hogy valamelyik parlamenti párt jelöltet állítson vele szemben Jászberényben.

Az egyre idősebb Apponyi tehát saját hitbizományaként tekinthetett a mandátumra. A tétnélküli választások, a városban tett kampányfellépései, programbeszédei, évfordulókhoz, ünnepi eseményekhez kötődő látogatásai a jászok részéről tömeges ünneplésbe torkollottak.

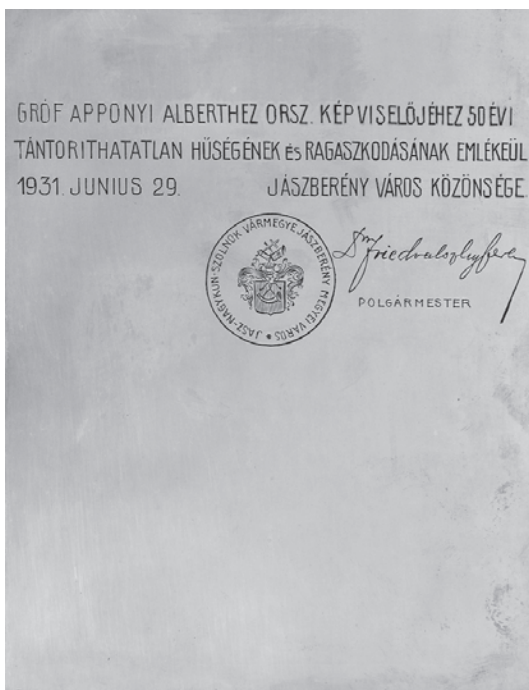
Fogadtatása mindig azonos forgatókönyv szerint zajlott. A fővárosból vonattal érkező gróf és kísérete elé a városi magisztrátus delegációt küldött, amely Hatvan, Jászfényszaru, vagy éppen Pusztamonostor vasúti megállójában várt Apponyira. Együtt utaztak tovább Jászberényig, ahol az állomáson hintó várt a grófra, amely huszárbandérium kíséretében vitte a belvárosba a róla elnevezett térig, miközben az út két oldalán éljenző tömeg köszöntötte. A város házait ilyenkor fellobogózták, diadalkaput emeltek, mozsárágyúk üdvözlő lövéseket adtak le.

Apponyi misét hallgatott, a főtéren beszédet intézett az összegyűlt tömeghez, majd különböző fogadásokon, bankettekben vett részt, és meglátogatta a helyi oktatási intézményeket, egyleteket, hitfelekezetek papjait. Történt mindig mindez országos nyilvánosság előtt a sajtó közvetítése által. A bevonulás és a program forgatókönyve már a dualizmus évtizedeiben be lett járva. (Az évtizedek folyamán hagyománnyá váló esemény főbb pillanatait a *Vasárnapi Ujság* 1902. évi 22. száma négy, illetve az 1906. évi 37. száma kilenc fényképpel örökítette meg.)

Az 1931-es képviselőházi választások idején Apponyi már ötven éve birtokolta a választókerület mandátumát – amennyiben eltekintünk attól, hogy 1918 őszétől 1920 januárig nem létezett Magyarországon működő törvényhozás, így Jászberénynek sem lehetett Apponyi a képviselője. Az ötven éves házassági évfordulót nevezik aranylakodalomnak. A jászok ennek mintájára aranymandátumos képviselőnek nevezték Apponyit, és képviselői megbízólevelének szövegét is aranylemezre írták, és díszes bársonytokban nyújtották át ünnepélyes keretek között.

A ceremóniát a korabeli *Filmhíradó* kamerája is rögzítette (<http://filmhiraadokonline.hu/watch.php?id=9660>).

Apponyi Albert 1933-ban bekövetkező halála után a kultusza minőségi változáson ment át. Ez elsősorban amiatt történt, hogy a kultusz főszereplője elhunyt és az addig alapvetően a látogatásaihoz kötött ünnepeltetés lehetősége megszűnt. A jászberényi apponyistáknak azt kellett kitalálni, milyen formában ápolják tovább kultuszát. Nem siették el ennek kigondolását.

Apponyi Albert aranymandátuma

Évekig nem is történt ebben a dimenzióban előrelépés, beérték annyival, hogy Apponyi halálának évfordulóján a főtemplomban misét tartottak a halott lelki üdvéért. 1934-ben még háromnapos gyászt is elrendelt a magisztrátus, de később már csak misével emlékeztek róla, amiről rövid cikkekből közölt tájékoztatót a helyi újság. Ez az állapot 1936-ig semmit nem változott.

Apponyi és felesége a Jászberényi Nőegylet tagjaival

Ekkor a Jászberényi Kaszinó Egyesület döntött úgy az éves közgyűlésén, hogy a gróf emlékének ápolására díszserleget készíttetnek, mellyel azután Apponyi halálának évfordulóján emlékbeszédet, úgynevezett serlegbeszédet tartanak. A serlegbeszéd megírásának akkoriban nagy divatja volt. 1864-től a Nemzeti Kaszinóban évente tartottak serlegbeszédet Széchenyi István emlékére. Az első világháború után Tisza István és Wekerle Sándor miniszterelnökök emlékét is serlegbeszédekkel ápták. Az országos hírű, a napi sajtóban mindig megjelenő példák rangjára tervezték emelni az apponyisták az ő helyi kultuszukat. A Kaszinó Egyesületnek azonban valószínűleg nem volt elég forrása hozzá, hogy nemesfém felhasználásával készüljön el a serleg, ezért esztendőket késtek az első beszéd megtartásával.

Ezt csak 1940. február 8-án tartották meg, az eseménynek otthont adó rendezvénynek pedig az Apponyi-emlékvacsora elnevezést adták. A beszédet Bathó Károly ügyvéd mondta el, és ez volt az egyetlen, amely nyomtatásban különkiadásban is megjelent és napjainkig fennmaradt a szövege (*Bathó Károly ünnepi beszéde a Jászberényi Kaszinó Egyesületben első ízben – 1940. február 8-án – megtartott Apponyi-emlékvacsorán.*). 1944-ig minden év februárjában megrendezték az Apponyi-emlékvacsorát. Közben a *Jász Hírlap* tudósítása sze-

rint a gróf halálának tizedik évfordulója alkalmából 1943-ban Pénzes Sándor polgármester egy másik Apponyi-serleget is csináltatott ezüstből (*Jász Hírlap*, 1943. február 13. 1.). Ez utóbbi nem maradt fenn, az elsőt mind a mai napig a városi Jász Múzeumban őrzik, de már elkészülte után is itt helyezték el, és csak a serlegbeszédék idejére hozták ki a Múzeumból.

1936-ban az Apponyi-kultusz mezején nem csupán arról született döntés, hogy díszserleg készüljön, hanem egy régi Apponyi-párti helyi közszereplő, Németh Ferenc cikket írt az *Állítsuk fel Apponyi Albert szobrát!* címmel a *Jász Hírlap* 1936. május 23. számába, a gróf születésének évfordulójához közeledve. Ekkor derült ki a polgárok számára, hogy a város irattárának mélyén hosszú évek óta rejtőzködik egy mellszobor, ami a gróftól ábrázolja.

Apponyi jászberényi gyerekekkel

Sem Apponyi, sem a városi előljáróság nem fogadta el, hogy elő embernek, aktív politikusként közterületen szobrot állítsanak. Így került az alkotás az irattár mélyére, és lepte be a feledés homálya. Egy alkalommal hozták elő onnan, amikor a gróf halálakor gyászülést rendezett a közgyűlés. (A szobrot Maróti Géza szobrászművész készítette, aki a *Jász Hírlap* 1940. március 16. számában meg is írta az alkotás keletkezésének történetét.)

Németh kezdeményezését két évig tartó csend követte, de 1938-ban elkészültek a városvezetés tervei, amiből - miután nyilvánosságra került - rögtön vita robbant ki a helyi újságban, de ez a magisztrátust nem zavarta. A szobrot 1939. február 7-én állították fel közvetlenül a városháza előtt, az épület főbejáratától alig néhány méter távolságra.

Az Apponyi-kultusz a szobor felállítása után még kétszer emelkedett ki a város életének hétköznapijaiból. A gróf özvegye, Mensdorff-Dietrichstein-Pouilly Clotild grófnő, mint a

Magyarországi Nőegyletek Országos Szövetségének elnöke 1939 júniusában ellátogatott Jászberénybe, mivel ekkor ünnepelte a helyi Keresztény Nőegylet a fennállásának hatvanadik évfordulóját. Ez lehetőséget teremtett arra, hogy Apponyi emlékét alkalmi jellegűen újra felelevenítsék a jászok. Másodsor akkor került ismét rivaldafénybe Apponyi, amikor a Bathó-famíliával rokonságban álló – tehát a régi lokális apponyista vezető körökhöz közeli személynek számító – Streitman Károly 1943–1944 fordulóján a *Jász Hírlapban* cikksorozatban osztotta meg emlékeit a gróf és a város fél évszázados kapcsolatáról.

Imrédy Béla képviselősége (1933–1935)

Apponyi Albert temetése után négy nap telt el mindössze, és a városban megjelenő újság máris arról tájékoztatta az olvasóit, hogy elkezdődött a megüresedett jászberényi mandátum miatti időközi választásra való felkészülés. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter utasítást adott a városi választási központ választmányának, hogy tűzzék ki a képviselőházi voksolás napját Jászberényben.

A *Jász Hírlap* ugyanebben a február 18. számában arról is beszámolt, hogy az eddigi helyi apponyista párt vezetői, élükön Tarnay Tibor és Koncsek Béla királyi közjegyzőkkel, máris megalapították a Gömbös Gyula miniszterelnök kabinetjét támogató Nemzeti Egység Pártja jászberényi szervezetét a Lehel Szállóban. Az alakuló gyűlést Tarnay hívta egybe és vezette le, a pártszervezet elnökének pedig Koncsek Bélát választották. Apponyi régi híve elnöki bemutatkozó beszédében egyszerű képlet alapján képzelte el a jövőt. Az öreg gróf idején kevés anyagi támogatás jutott a város számára. A fő hasznot inkább az a makulátlan hírnév jelentette, amely az Apponyi-kultusz keretében a városra is kisugárzott, de most egy jó jelölttel már gondolhatnak komolyabb városfejlesztésekre is. Koncsek saját személyére is kitért beszédében. „*Városom iránti aggódó szeretetemért nem kívánok Önöktől egyebet csak azt, hogy a pártot, melynek elnöki tisztségét vállaltam, csak azok támogassák, akik városuk és országuk jövőjét szívükön viselve tudnak megértéssel és szeretettel támogatni.*” (*Jász Hírlap*, 1933. február 18. 3.)

Ugyanekkor az érdeklődők arról is értesülhettek, hogy valószínűleg Imrédy Béla pénzügyminiszter lesz a kormánypárt jelöltje az időközi voksoláson. Ugyanis a csütörtöki napon megválasztott Koncsek, másnap, péntek reggel felkerekedett, és egy pártdelegációval Budapestre utazott, hogy felkérje a pénzügyi tárca vezetőjét, vállalja el a helyi kormánypárt nevében a képviselő-jelöltséget.

A miniszter képviselői jelölésének hírére kedvezően fogadták a jászok fővárosában. Egy pénzügyi tárcavezető – tudták jól a városvezetők – mindig a kormányzat erős emberének, az egyik legbefolyásosabb politikusnak számít, akitől a lehető legtöbb anyagi támogatás remélhető a városfejlesztés részére. Imrédy Béla 1891-ben született katolikus család gyermekeként Budapesten. A fővárosi piarista gimnáziumban érettségizett, majd jogi egyetemet végzett. Az első világháború csatáerein az 5. huszárezred kötelékében harcolt, főhadnagyként szerelt le. Az 1920-as években a pénzügyminisztériumban dolgozott különböző beosztásokban, majd átkerült a Magyar Nemzeti Bankba. Gömbös Gyula kormányfő felkérésére 1932-ben vállalta el a pénzügyminisztérium irányítását.

Addig országgyűlési képviselői tisztséget sem töltött be. A dualizmus és a Horthy-kor idején azonban politikai hagyománynak számított, hogy azok, akik nem országgyűlési képviselői karrier, hanem más előzmények után lettek tárcavezetők vagy államtitkárok, megmérettették magukat képviselő-jelöltként. Imrédy esetében az Apponyi Albert gróf halála után megüresedett jászberényi mandátum megszerzése kínált erre lehetőséget, amellyel rögtön élt is, és a felkérés miatt elébe járuló delegációnak igent mondott. Abban a korszakban egyáltalán nem volt szokatlan, hogy egy-egy országgyűlési mandátum megszerzéséért úgy indult egy jelölt, hogy nem is élt az adott választókerületben, és korábbi életéből sem fűzte a helyhez semmilyen kötődés. A képviselő lakhelye miatt nagy földrajzi távolság nem volt akadályozó tényező a mandátum birtokosa és a kerület közötti együttműködésnek, erre Apponyi és utódai esetei jó példának számítottak.

A Nemzeti Egység Pártja központi és lokális vezetése semmit sem bízott a véletlenre, és alaposan felkészültek a rendelkezésükre álló rövid kampányidőszakra. A miniszterelnök és Sztranyavszky Sándor, a kormánypárt országos elnöke személyesen is elkísérték Imrédy Bélát a városban tett körútjára, melyen az ottani választóközönségnek bemutatkozott. A sajtó azt is megszelleztette, hogy Fabinyi Tihamér kereskedelemügyi és Darányi Kálmán földművelésügyi miniszter is el fog látogatni Jászberénybe a voksolások előtt, hogy minisztertársuk mellett kampányoljanak. A fejlesztési támogatást ígérő kormánypárti kortesek e két gazdasági vezetővel is ezt az irányvonalat kívánták erősíteni a szavazat-maximalizáció érdekében. Helyettük azonban csak Lázár Andor igazságügyi miniszter kísérte el Imrédyt, amikor megtartotta programbeszédét.

Annál is inkább szükségük volt az apponyistákból lett imrédyistáknak a magas rangú támogatókra, mert olyan dolog történt, amire 1910 óta nem volt példa a jász fővárosban. Nem egy jelölt indult a képviselői mandátum megszerzéséért, tehát tétje volt az agitációnak, és az alig egy éve miniszterelnökösködő Gömbös sem engedhette meg, hogy egy ilyen választáson a kormánypárti jelölt veszítsen. Ugyanakkor a jászberényi Nemzeti Egység Pártja sem engedhette meg magának a vereséget, hiszen a pénzügyminisztertől több támogatást remélhetett a város, mint egy ellenzéki képviselőtől. Imrédy kihívója Baráth Endre volt a Független Kisgazdapárt színeiben.

A pénzügyminiszter egy február végi szombat reggel érkezett autóval és feleségével a városba, de mielőtt itt szétnézett volna, tett egy körutat a Jászberény körül elterülő tanyavilágban, amely a választókerület részét képezte. Vasárnapi városi programja hasonló volt Apponyi korábbi látogatásaihoz. Reggel misén vett részt a főtemplomban, majd népgyűlésen szónokolt, amelyet a Lehel Szállóban rendezett bankett követett.

Hogy Imrédy győztesen fog kikerülni a választási küzdelemből, már előre sejtethetővé vált, amikor a jelöltek mellett a pártoknak ajánlást kellett gyűjteni. A pénzügyminiszter érdekében ugyanis nagyságrendekkel többen aláírtak, mint a kisgazda jelölt mellett. A *Jász Ujság* 1933. március 2-i lapszáma szerint a kormánypárt jelöltje 3050, a kisgazdapárti 624 ajánlást szerzett. A városban és környékén megjelenő lokális hetilapok (*Jász Hírlap*, *Jász Ujság*) szemmel látható módon a Nemzeti Egység Pártja jelöltjét támogatták. Amíg Imrédy Béla jelöléséről, programjáról, kampánykörútjáról részletesen beszámoltak, addig Baráth Endre neve alig jelent meg az újságok hasábjain.

A Kisgazdapárt országos napilapja, a *Kis Ujság* figyelemmel követte a választási eredményeket, és február végén arról számolt be, hogy Baráth Endrét a rendőrség nem engedte ki a tanyavilágba kampányolni, majd a rendőrök és a kisgazdapárti szimpatizánsok között verekedés tört ki Baráth programbeszéde után, aminek eredményeként huszonnyolc kisgazda szimpatizáns megsebesült. Amikor híre ment, hogy a lovas rendőrök kardlappal verték szét a tömeget, a rendőri vezetés és a polgármester is tagadta, hogy ilyesmi történt volna.

A választások magas részvétel mellett zajlottak március 2-án, mivel a választási törvény szerint kötelező volt a részvétel, bár így sem jelent meg minden választópolgár a szavazatszámláló bizottságok előtt. Ők büntetésre számíthattak, ugyanis a távolmaradást a törvény szankcióval sújtotta. A részvételi arányt azonban az éppen ekkor tomboló influenzajárvány jobban tudta befolyásolni, mint a pártok kortesei vagy a szigorú törvényi kötelezettség. A kisgazdapárti újság tömören foglalta össze a választás napjának eseményeit. „*A választás mindvégig a legnagyobb rendben folyt le. A kormánypárt részéről 25 képviselő korteskedett a kerületben Imrédy érdekében Sztranyavszky Sándor pártelnök vezetése mellett. A kisgazdapárt részéről négy képviselő tartózkodott csütörtök délig a kerületben.*” (*Kis Ujság*, 1933. március 3.6.o.)

Imrédy Béla a nyílt szavazáson 3649 voksot kapott, Baráth Endre mellett 1176 fő szavazott. A nap folyamán óránként adtak ki közleményeket a választás aktuális eredményéről, amelyek minden esetben a miniszter főlényét mutatták. Az utolsó helyzetjelentés délután 15 órakor született, amely szerint addig 3387 személy Imrédyt támogatta, 1089 választó pedig Baráth mellé állt. Ez elég volt a pénzügyminiszter számára, hogy bízson a saját győzelmében. Meg sem várva a választás végét és az összes szavazat összeszámlálását, autóba ült, és családjával Budapestről Jászberénybe hajtatott. Az Apponyi téren összegyűlt óriási tömeg ovációval fogadta. A mandátumot este ünnepélyes keretek között nyújtották át neki. Köszönő beszédében az új képviselő elődjéről – Apponyi Albertről – is megemlékezett.

A város megválasztott új országgyűlési képviselője időnként ellátogatott a választókerületébe, hogy reprezentatív kötelességeinek eleget tegyen. Ilyen alkalom volt 1934. május 27-e amikor a nemzeti ünnep, a *Hősök emléknapja* alkalmából kereste fel kerületét. Ekkor a hadirokkantak helyi szervezetének zászlószentelésére érkezett a feleségével, aki a zászlóanya szerepét töltötte be az ünnepségen. A városi újság cikkében, amiben előre jelezték, hogy a pénzügyminiszter jelen lesz a rendezvényen, így írtak arról, hogy milyen – Apponyira emlékeztető – fogadtatásban kell részesíteni Imrédyt: „*Népünk ragaszkodása ma is bizonyára olyan szilárd lesz és olyan maradandó, mint a nagy előddel szemben volt.*” (*Jász Hírlap*, 1933. május 26. 1.o.) A jászberényiek természetesen megfeleltek a lap felszólításának, és a helyi hagyományoknak megfelelő külsőségek között fogadták Imrédyt és nejét.

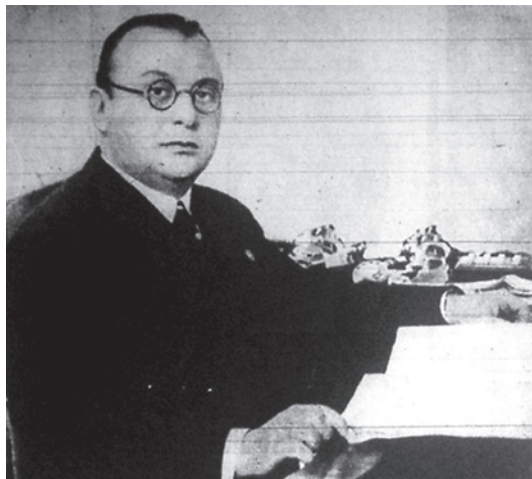
Imrédy pénzügyminiszter azonban nem sokáig maradt a város országgyűlési képviselője. 1935. január 7-i dátummal kinevezték a Magyar Nemzeti Bank elnökévé, és ezzel megszakadt rövid kapcsolata Jászberénnyel. Azonban fejlesztési szempontból az alig két éves időtartamú képviselősége is eredményes volt. A Jászberény és Boldogháza közötti utat sokáig Imrédy útjaként emlegették és emlegetik, mivel állítólag a miniszter volt az, aki segített a városvezetésnek pénzt szerezni az út megépítéséhez. A jászok természetesen nem is kívánták, hogy ennek az együttműködésnek a mandátumról való lemondással vége szakadjon. A búcsúlatogatás alkal-

mával Koncsek a következő szavakkal köszönt el Imrédytől: „*Jászberény polgárságának tenyerét nyújtom hálás köszönettel, el ne eressze és maradjon továbbra is igaz barátunk.*” (Jász Hírlap, 1935. február 2. 1.o.)

A nyomtatott városi sajtó ebben az időben minőségi változáson ment át. A *Jász Hírlap* ugyanis úgynevezett *Képes Melléklettel* jelentkezett, melyek egyes számai folytatólagosan közöltek képviselőikről és a helyi politikai elitről fényképfelvételeket. Így Imrédyről és az őt követő képviselőkről már akkor láthattak képeket a jászok, amikor még csak jelöltségükről tárgyaltak, míg korábban Apponyi esetében ilyen nem fordulhatott elő.

Miközben az országos sajtó azon vitakozott, hogy a Magyar Nemzeti Bank elnöki tisztsége összeférhető vagy összeférhetetlen az országgyűlési képviselői státusszal, Imrédy levelet intézett a kormánypárt elnökéhez, Sztranyavszky Sándorhoz, és bejelentette lemondását a jászberényi mandátumról. A városban tehát megkezdődött az újabb időközi választásra való felkészülés.

Antal István képviselősége (1935–1939)

Antal István

Koncsek Béla, aki még ekkor is betöltötte a helyi Nemzeti Egység Pártja elnöki pozícióját, telefonon konzultált Sztranyavszkyval, hogy megérdeklődjé, milyen tervei vannak a budapesti pártközpontnak a jelöltállítás kapcsolatban. Az ország a rádió adásából értesült arról, hogy Koncsek Béla vezetésével Antal Istvánnak ajánlja fel az egységpárti jelöltséget a helyi pártszervezet.

Az 1935-ben és 1939-ben összeült parlamentek képviselői almanachjai szerint Sztranyavszky jelöltje szintén katolikus volt, mint két híres elődje. A Millennium évében született Kenderesen. A budapesti egyetemen jogi doktorátust szerzett, majd az ügyvédi és bírói vizsgát is letette. Az első világháború éveiben az orosz és olasz hadszíntereken teljesített

frontszolgálatot a budapesti 1. honvéd gyalogezred kötelékében. A doberdói, isonzói és a Monte San Michel körüli csatákban többször is megsebesült. A háborús évek folyamán több alkalommal kitüntették. 1919-ben már a szegedi ellenforradalmi kormány idején Gömbös mellett volt, és követte a későbbi miniszterelnököt a fájvédős időktől kezdve. Alapító tagja és elnöke lett a MEFHOSZ-nak, majd a *Szózat* című lap vezércikkírójaként tevékenykedett. Gömbös Gyula kabinetjében a kormányfő közvetlen környezetében dolgozott mint sajtófőnök, miniszteri tanácsosi besorolásban. Apponyihoz hasonlóan tagja volt az Interparlamentá-

ris Uniónak. Franciául és németül kiválóan beszélt. A miniszterelnök bizalmából nem sokkal később, 1936-ban igazságügyi államtitkárrá nevezték ki, mely tisztségét a Gömbös halálát követő Darányi-, Imrédy-, Teleki- és a Kállay-kabinetekben is megőrizte. Sőt, 1944 tavaszán a nácikkal kollaboráló Sztójay-kabinetben még az igazságügyi, illetve a vallás- és közoktatásügyi miniszteri bársonyszékeket is megkapta egyszerre. Azonban ezt a komoly karriert 1935-ben még senki sem láthatta előre.

Antal Istvánról a városban addig még soha senki nem hallott, pedig személyében Imrédy után szintén egy igen befolyásos politikust állított jelöltként a kormányzópárt. Olyan szürke eminenciás volt, aki sajtófőnökként a miniszterelnök közvetlen környezetéből származott, ő felelt a kormányzati kommunikációért. A *Jász Hírlap* azonban gyorsan pótolta a hiátust, és bemutatta a jelöltet. Közzölték életrajzát, és igen pozitívan festették le személyét. „*A fiatal háborús nemzedék egyik legkiválóbb tagja. Nagy tudása, kiváló munkabírása, értékes közéleti szereplése, mind csak azt bizonyítja, hogy benne, Jászberény méltó utódjára talál a nagy elődöknek, akik világhírt szereztek városunknak.*” (*Jász Hírlap*, 1935. január 12. 2.o.) A jász atyafiak az ismertetőből megérthették, hogy Gömbös legszűkebb stábjának egyik kulcsfigurája lehet a város parlamenti képviselője, vagyis olyan valaki, aki közel áll a tüzhöz.

Némi kommunikációs zavar kerekedett a sajtófőnök jelöltsége körül. Kele István prelátus, főesperes és Friedvalszky polgármester állítólag titokban jártak Antalnál a fővárosban, hogy megbeszéljék vele informálisan, színpad mögött a jelölését, de ez kiszivárgott a sajtóba és magyarázkodásra késztette a két jászberényit, akik utólag azt állították, hogy nem találkoztak Antallal. Ennek a sajtóinformációnak a valóság alapját már képtelenség kideríteni, de ez egyszerre jelent meg azokkal a hírekkel, amelyekben még nem volt eldöntött tényként kezelve a jelölés, és így kellemetlen helyzetbe került mindenki, mert úgy tűnhetett, hogy a párttagságot megkerülve egy szűk vezetői réteg döntött a jelöltállításról.

Koncsek Béla pártelnök január 13-ára összehívta a Nemzeti Egység Pártja alapszervezetét, amely a vármegye főispánja, roffi Borbély György jelenlétében állapotodott meg a jelöltállítás részleteiről. Koncsek felolvasta a párttagok előtt Sztranyavszky pártelnök levelét, amelyben Budapestről tudatták, hogy a leköszönő Imrédy Béla Antal István képviselői jelölését javasolta a kormánypárt számára. A javaslatot a pártszervezet vita nélkül elfogadta, és Antalt távirati úton értesítették a jelöltségről, melyet az köszönettel rögtön elfogadott.

A választás napját 1935. január 27-ére tűzték ki, ami a jelöltállítást alig két héttel követte. Antal nem töltötte tétlenül az agitációra való rövid időszakot. Először nem is Jászberénybe utazott, hanem Egerbe, hogy meglátogassa Szmrecsányi Lajos érseket, akinek a főegyház-megyéjéhez tartozott a Jászság egész vidéke. Jászberény lakossága túlnyomó többségben katolikusokból állt, ez az egyszerű kampányfogás jó benyomást keltett azok körében, akik előtt az egyház befolyással bírt.

Programbeszédében – melyet az agráriumból és kisiparból élőkhez intézett – a jelölt nem feledkezett meg tekintélyes elődeiről sem, úgy fogalmazott, hogy Apponyi Albert idealizmusára és Imrédy Béla realizmusára kell nemzedékének támaszkodnia. Bár a választásig még egy hét volt hátra, de az ajánlásokat január 19-ig be kellett nyújtani a helyi választási szervezeteknek. Mivel a sajtófőnök volt az egyetlen, aki mellett a határidőre ajánlásokat nyújtottak be (összesen 4723 aláírással), gyakorlatilag a választások előtt eldőlt, hogy ő nyeri el a képviselő-

lői mandátumot: „(...) lejár az ajánlások beadásának határideje és miután ellenjelöltje nincs, már most egyhangulag megválasztott képviselőnek tekinthető.” (Kis Ujság, 1935. január 19. 4. o.) Valószínűleg amúgy is fölényesen tudott volna győzni, Koncsek Béla magabiztosan négyezer egypárti szimpatizánsról beszélt Antal előtt a *Jász Hírlap* 1935. január 20-án megjelent száma szerint, amit az aláírások száma meg is haladott.

Nem zárult le a kampány Antal számára azzal, hogy a mandátumnak ilyen egyszerűen a birtokába jutott, ugyanis az év tavaszán (március 31-e és április 4-e között) általános parlamenti választásokat is tartottak az országban, miután Gömbös elérte Horthy Miklós kormányzónál, hogy oszlassák fel a képviselőházat. Így az újdonsült képviselőnek folytatnia kellett a korteskedést, hogy a március végére kiírt választásokból is győztessen kerülhessen ki. Ennek érdekében a tavasz első napjaiban meglátogatta a helyi Levente Egyesület bálját, és meghallgatta a Palotási Dalkör hangversenyét, melyekről a helyi újság is beszámolt. Ezt követően végiglátogatta Boldogháza, Négyszállás és Pörtelek tanyavilágát, amelyek a választókerület részét képezték. Imrédyhez hasonló módon a sajtófőnök is olyan kabinettagot kért fel a korteskedésben való részvételre, aki a gazdasági erőt személyesítette meg a választók előtt. Így jött el a jászok közé Bornemissza Gergely kereskedelemügyi miniszter agitálni a sajtófőnök érdekében.

Mint kiderült, nem kellett volna ennyit fáradoznia a kerületben a korteskedéssel, mert március utolsó napjaiban már egyértelmű volt, hogy Antalnak ezúttal sem lesz kihívója. A Független Kisgazdapárt lapja már a választások előtti napon közzé tette, hogy a százhetvennégy nyíltan szavazó kerületből több tucatban a Nemzeti Egység Pártja jelöltjének nincs riválisa, vagyis egyhangulag fogják a kormány emberét megválasztani. Jász-Nagykun-Szolnok

Baráth Endre a családja körében

*Gömbös Gyula Antallal és Imrédyvel a Friss Újság
karikatúráján 1933-ban*

szempontjából igen tanulságosnak tekinthető ez a gyűlés, ugyanis kiderült a róla tájékoztató újságcikkből, hogy kik alkották a városban a kormánypárt vezérkarát. A párt városi elnöki tisztességét Pénzes Sándor városi tisztii főügyész töltötte be. Koncek Béla volt a párt kerületi elnöke. Koncek mellett Friedvalszky Ferenc polgármester, Kele István prelátus, főesperes és Muhoray Károly főszolgabíró lettek társelnökké választva. Elnökhelyetteseik Oláh István ügyvéd, föld-birtokos, Szabó József városi bankigazgató és Csíky Gusztáv királyi közjegyző lettek. A névsorból egyértelműen kiderült a város politikai, egyházi és közigazgatási előljárósága lefedte a teljes pártvezetést, vagyis a pártszervezés és -irányítás feladatait nem bízta másra.

Az 1939 május végi választások előtt a kisgazdapárti újság így írt a jelöltállításokról: „*Jenes András Jászberényben akar fellépni Antal Istvánnal szemben.*” (Kis Újság, 1939. május 2. o.) De a publicista azt is hozzátette előbbi mondatához, hogy „*a kormánypártban még majdnem minden fontosabb kérdés nyitva áll. A miniszterelnök döntésétől függ minden.*” A kisgazda jelölt természetesnek vette, hogy a jászok támogatásáért Antallal, a kerületi mandátum jelenlegi birtokosával kell megmérkőznie. Teleki miniszterelnök és pártja korifeusai azonban más személy mellett döntöttek Jászberényt illetően.

vármegeye tizenkét kerületéből az egységpárti jelölttel szemben mindössze öt helyen indított másik párt is képviselő-jelöltet. Antal István helyzete tehát egyáltalán nem volt kivételes, de mindenképpen kényelmesnek tekinthető.

Az évek során Antal igyekezett mindenben eljárni a választókerület érdekében. Szorgalmas látogatója volt a városnak, ő és felesége gyakran részt vettek különböző helyi rendezvényeken. Gazdasági előadást tartott az Ipartestület hallgatósága előtt, népszerűsítette a helyi lapban a miniszterelnökké előlépő Imrédy politikáját, felkereste a helyi pártszervezet tisztújító gyűléseit, ahol előszeretettel fejtette ki véleményét a politika aktuális kérdéseiben. A Tanítóképző Intézet hangversenyeit is örömmel meghallgatta.

Jelen volt a jászberényi Nemzeti Egység Pártja 1939 februári tisztújító közgyűlésén is, amelyet a Lehel Szállóban tartottak. A helyi párttörténet

Takách-Tolvaj József gróf képviselőisége (1939–1944)

Antal István államtitkár után egészen más típusú jelöltet állított a kormánypárt, a Magyar Élet Pártja (a Nemzeti Egység Pártja utóda) Jászberényben vitéz Takách-Tolvaj József gróf személyében. Takách-Tolvaj ugyanis katona volt, az 1939-es országgyűlési választások idején már nyugalmazott altábornagy. Az *Országgyűlési almanach* tájékoztatása szerint 1876-ban született a dunántúli Celdömölk városában, képviselői elődeihez hasonlóan katolikus család gyermekeként. Katonai iskolát végzett, majd a gyermek Habsburg-Lotharingiai József Ferenc főherceg nevelője volt öt esztendeig, és pedagógiai munkásságának jutalma a grófi cím megszerzése volt 1905-ben. Az első világháború folyamán vezérkari tisztként teljesített szolgálatot. 1919-ben ő hajtotta végre az Antibolsevista Comitè megbízásából a híres-hírhedt Bank Gasse-i 'pucscsot' Bécsben. Már nyugállományba helyezett tábornok volt, amikor el kezdte szervezni az első világháborús veteránok szervezetét, az Országos Frontharcos Szövetséget. (Jászberényben a jogász végzettségű Bathó Károly volt a frontharcosok lokális szervezetének elnöke az 1930–1940-es években.) Az 1935-ös országgyűlési választásokon indult először képviselő-jelöltként a Nemzeti Egység Pártja színeiben. Ekkor a dunántúli Szentgotthárd kerületében választották meg. A képviselőházban a véderőbizottság elnöki tisztségét töltötte be.

A Kiszgazdapárt lapja nem csak abban tévedett, hogy Jenes Andrásnak Antallal kell megmérkőzni Takách-Tolvajt is 'leírta' az egyik újságíró. „*Takách-Tolvaj József gróf nyugalmazott altábornagy, titkos tanácsos (...) nem lesz hivatalos jelölt, visszavonul a politikától.*” (*Kis Újság*, 1939. május 5. 3. o.)

Az 1939-es választások előtt a kormánypárt soraiban újraosztották a képviselő-jelöltek között a választókerületeket és ekkor döntöttek úgy, hogy a nyugalmazott katonatisztet indítja a Magyar Élet Pártja Jászberényben. A hatvanhárom esztendő altábornagyot a városi kormánypárt ugyanolyan lelkesedéssel fogadta, mint Apponyit, Imrédyt vagy Antal Istvánt.

Az igazságügyi államtitkár szívhez szóló nyílt levélben búcsúzott el a kerülettől, melyet a *Jász Hírlap* május 13. számában közölték le. Hogy egy másik választókerületben méretteti meg magát, a kabinet és pártja magasabb szempontjaival indokolta.

Takách-Tolvaj tábornoknak nem volt olyan szerencséje, mint korábban Apponyinak, vagy Antalnak. Az 1939-es választásokon – amely az 1920-as nemzetgyűlési választások után az első titkos választás volt Magyarországon – a grófnak meg kellett küzdenie a mandátum megszerzéséért a Független Kiszgazdapárt által indított Jenes Andrással, akit a korábban Imrédyvel szemben választási vereséget szenvedett Baráth Endre kiszgazdapárti politikus is támogatott a kampányban.

„*Százezer elesett szív baját ismertem meg eddig, a ti sorsotok gondját is szívesen vállalom*” (*Jász Hírlap*, 1939. május 17. 1. o.) – kezdte programbeszédeit Takách-Tolvaj gróf, amikor a választókerülethez tartozó Jászfelsőszentgyörgy, Pórtelek, Négyszállás, Pusztamonostor, Jászfényszaru, Jásztelek, Boldogháza falvait és tanyáit végigjárva vagy éppen Jászberényben elmondta programbeszédét. Kampánykörútjára gróf Teleki Mihály földművelésügyi miniszter kísérte el párttársát.

A titkos szavazás az altábornagy győzelmét eredményezte, 5235 szavazatot kapott, míg Jenes András mellett 3321 választó sorakozott fel. A tizenhat szavazóköre osztott kerületben

csak két körben kapott Jenes többséget. „Az átadott mandátum, – úgy amint átadtam, – csak pusztá keret s Nagyméltóságod feladata, hogy azt a keretet az ész és a szív tartalmával kitöltse” (*Jász Hírlap*, 1939. június 3. 1.) – figyelmeztette a választási elnöki tisztséget betöltő Bathó Károly a tábornoikat, amikor átnyújtotta a voksolás győztesét megillető országgyűlési képviselői megbízólevelet.

Kiss Erika helytörténész kutatási eredményei szerint vitéz Takách-Tolvaj gróf nem mutatott olyan érdeklődést a város iránt a megválasztását követően (Kiss Erika: *Jászberényi múltidéző*. Jászberény, 2006. 73–74.). A következő években nem is hozzá, hanem Antal Istvánhoz fordult a városvezetés, ha olyan problémát kellett megoldani, amely meghaladta a helyi lehetőségeket. Ilyen volt például a Nagykatái úti laktanya építése, amelyre a város 90 ezer pengő hitelt vett fel, de Antal kijárta a jászok kérésére, hogy ebből az összegből 30 ezret a pénzügyminisztérium elengedjen, és mindössze 60 ezer pengőt kelljen visszafizetni, de azt is tíz esztendő alatt. Egy fiúiskola építéséhez az államtitkár szerzett a belügyminisztériumtól 250 ezer pengőt, melyet huszoneg év alatt kellett a magisztrátusnak megtéríteni az állam irányába.

Az 1940-es évek első fele a korabeli lokális sajtón keresztül úgy mutatkozik be az utókor olvasója előtt, mintha két országgyűlési képviselője lett volna a városnak. Antal és Takách-Tolvaj felváltva mutatkozott a jászok előtt és a *Jász Hírlap* is felváltva tudósította olvasóit, hogy a két politikus éppen milyen tevékenységet folytatott az országos politika dimenziójában. Olyan ügyeikről is részletesen cikkeztek, amelyeknek semmi közük nem volt a jászokhoz.

Kétségtelen tény, hogy Antal legalább olyan sűrűn járt a városban 1939 után mint az altábornagy, talán még többször is. Az is furcsának tekinthető, hogy Jászberényben állomásozott a második világháború idején két honvéd alakulat (egy harcokszó és egy kerékpáros zászlóalj), amelyeknek rendszeresen voltak protokolláris rendezvényeik (bál, zászlószentelés, kitüntetések adományozása, újoncok eskütétele, díszfelvonulások, Honvédnep, Hősök Napja), melyek ideális terepül szolgálhattak volna a katonamúltú vitéz Takách-Tolvaj gróf számára, hogy reprezentáljon, de ő egyik ilyen rendezvényen sem jelent meg képviselőisége folyamán, legalábbis a forrásként felhasznált városi sajtó egyetlen esetben sem tett említést a jelenlétéről. Viszont részt vett számos más jászberényi nyilvános eseményen. Sőt néhány alkalommal még a miniszterelnökké kinevezett, majd az 1944-es, náci kollaboráns Sztójay-kabinetben miniszteri tárcavezetést vállaló Imrédy is ellátogatott a jászok fővárosába.

Takách-Tolvaj József

Összegzés

A Horthy-korban négy politikus birtokolta egymást követően Jászberény országgyűlési képviselői mandátumát. A négyből három igen kivételezett helyzetben volt. Apponyit össznézeti kultusz vette körül, ami bizonyos befolyást is eredményezett, melynek a város is hasznát látta. Elég, ha csupán a tanítóképző főiskola megépítésére és 1930-as megnyitására gondolunk ebből a korszakból. Imrédy befolyásos kabinettag volt, Antal István szintén meghatározó lobbistának számított a kormánypártban, és ennek konkrét városfejlesztési eredményei is voltak a jász városban. Takách-Tolvaj tábormokot már más fából faragták. Az idős katonatiszt talán nem érdeklődött annyira a város iránt, nem volt olyan érdekérvényesítő képessége és kiterjedt kapcsolati tőkéje, amilyenre egy eredményes és folyamatos lobbimunkát építhetett volna, a jászberényiek pedig továbbra is inkább Antal segítségét kérték az olyan fontos ügyek megoldásához, amelyek feltételei túlmutattak a város határain. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Takách-Tolvaj passzív vagy közönyös lett volna. Sokkal inkább hangsúlyoznunk kell, hogy egy képviselői lobbí mibenlétét és eredményességét nem könnyű vagy egyáltalán nem lehet objektív módon meghatározni a korabeli sajtóban megjelenő cikkek alapján, ha más forrás nem áll rendelkezésünkre, hiszen a politikusok választókerületért kifejtett érdekérvényesítő munkája általában nem a nyilvánosság előtt zajló tevékenység. Az altábornagy a városi sajtó szerint egyáltalán nem minősíthető passzívnak. 1940 tavaszán pénzadományal támogatta a helyi árvízkárosultakat, és többször szerepelt protokolláris rendezvényeken az évek folyamán.

Apponyi Albert abban különbözött a másik három képviselőtől, hogy a Horthy-kori parlamenti választásokon a személyét övező kultusz miatt kihívó nélkül indulhatott, és számára egy-egy választás az ünnepeltetést jelentette, a városnak pedig pénzkiadást. De az Apponyi és a város közötti kapcsolat Trianon után a nyugodt együttműködés jegyében telt, és azt kölcsönös ragaszkodás jellemezte. Ami a kihívók elmaradását illeti, hasonló szerencsében volt része Antalnak is.

De Imrédy, Antal és Takách-Tolvaj gróf számára a jászberényi országgyűlési mandátum egy politikai pályafutás szükséges részének számított érzelmi kötődés nélkül, a mandátumot a Nemzeti Egység Pártja és a Magyar Élet Pártja hitbizományának tekintették, amelyek országos központjában döntöttek arról, hogy az egyes képviselő-jelöltek hol indulhatnak. Vagyis Jászberény a politika zsákmányszerzésének, elosztásának tárgyává vált. Így pályafutása során sem Imrédy, sem Antal nem ragaszkodott ahhoz, hogy a már megismert városban, a korábban már megnyert mandátumért harcoljon, és az 1939-es választásokon egészen más kerületekben méretették meg magukat. Antal a dunántúli Pápán, egy református fellegráznak számító kerületben próbálkozott, Takách-Tolvaj tábormok pedig egy dunántúli kerületi újrászás helyett került át a jászok városába.

Eltérő mennyiségű és minőségű – korabeli sajtóból származó – információk állnak rendelkezésünkre, hogy megítéljük, melyik képviselő tudta a legtöbb anyagi támogatást megszerezni a fővárosban székelő minisztériumokból, ezek elégtelenek arra nézve, hogy eldöntsük, Apponyi, Imrédy, Antal vagy Takách-Tolvaj számított a legeredményesebb érdekkijárónak. Ráadásul összehasonlítani azért sem szerencsés a négy képviselő munkáját, mert az 1920-as

évek eleje vagy a második világháború évei más és más gazdasági környezetet és feltétel-rendszert teremtettek.

Apponyi és a jászok fővárosa kapcsolatának utolsó tizenhárom éve a kultusz jegyében telt el. Ez a kultusz ugyan túlélte a grófot, de a halálát követő években olyan minőségi változáson – antiliberális irányú jobbratulódáson – ment keresztül a politikai kultúra Magyarországon, amely nem volt összeegyeztethető azzal a liberális konzervativizmussal, amit Apponyi életben képviselt. Ez egyben azt is jelentette, hogy az általa vallott eszmék nem voltak vonzóak az 1930-as évek közepétől a második világháború végéig terjedő időszakban. Mandátumának örökösei, Imrédy és Antal sem azonosult velük, Apponyira csak általánosságban tudtak választóik előtt hivatkozni. Kultuszának helyi ápolásában sem vettek részt. És az általános ideológiai eltolódás miatt sem lehet csodálkozni azon, hogy a kultusz olyan gyorsan vesztett régi fényéből Apponyi halálát követően, és egyes eredményei – emlékszerleg készítése, köz-téri szobor felállítása – a döntés meghozatalától a fizikális megvalósításig évekig vártak magukra.

A világháború után a Magyar Élet Pártjának vezetőire és tagjaira rossz idők köszöntöttek. Imrédyt, Antalt háborús bűnösöknek nyilvánították. Imrédy Bélát felakasztották. Antalt kö-tél általi halálra ítélték, de Tildy Zoltán köztársasági elnök kegyelemben részesítette, ezután közel egy évtizedet töltött börtönben. Takách-Tolvaj gróf egy bombatámadás során életét vesztette Budapest ostromában. A politikai rendőrség 1945-ben letartóztatta Jászberényben Koncsek Bélát, Péntes Sándor volt polgármestert és több egykori párttársukat népellenes bűntettek gyanújával, mivel háborús bűnösöknek nyilvánított politikusokat segítettek mandátumhoz juttatni. A világháborús vereség maga alá temette az addigi jászberényi politikai elitet, és teljesen felszámolta a városban Apponyi Albert gróf kultuszát, amely csak az 1989–1990-es rendszerváltást követő években éledt újjá.

Babucs Zoltán

A VÁROS HONVÉD HELYŐRSÉGE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN

Jász és kun őseink kardjukkal és vérükkel írták be magukat az ezeréves magyar vitézség aranykönyvébe. A magyar történelem vérzivataros évszázadai során a jász-kun huszár számtalan alkalommal bizonyította vitézségét és rátermettségét, olyannyira, hogy a jász-kun katonai virtus a második világháború végéig fogalom volt. Amíg a redemptio jász-kun huszárjai, valamint az 1848/1849. évi magyar függetlenségi háború Nádor- és Lehel-huszárjai, a fehér-sipkás 24. és a 65. honvédszászlóalj vitéz honvédei élénken élnek köztudatunkban, addig az 1914–1918 közötti Nagy Háború jász-sági alakulatai már kevésbé, a második világháború jászmagyar csapattestei pedig szinte teljes elfeledésre ítéltettek 1945 után.

Kerékpárosok és páncélosok a jászberényi huszárlaktanyában (1921–1944)

A trianoni Magyarországon 1921-ben szervezték meg a Nemzeti Hadsereg Jász-kun-gyalogezredének állományából az 5. kerékpáros zászlóaljat, amelynek állomáshelye az 1850 és 1872 között épített U alakú, fedeles lovardával rendelkező jászberényi huszárlaktanya volt. A motorizált alakulatoknál lényegesen olcsóbb, ám mégis gyorsan mozgó zászlóalj 1931-ben az Aradon 1849. október 6-án vértanúhalált halt nemes eleméri és ittebei Kiss Ernő honvéd altábornagyról neveztetett el. A zászlóalj még az 1920-as években kapott Jászberény megyei város közönségétől egy „szabálytalan szabályos”, 78x112,5 cm-es, fehér selyem zászlót, melynek előlapján az angyalos magyar kiscimer és a „M. KIR. 5. HONV. KERÉKPÁROS ZÁSzlÓALJ” körirat himzése, hátlapján a felhőkön trónoló Magyarország Védasszonya a kised Jézussal, és fölötté a „JÁSZ VITÉZEK RAJTA, ELŐRE!” felirat szerepelt. A zászló szabadon lévő széleit piros-zöld lángnyelvek díszítették, és a két alsó sarkára egy-egy kerékpáros csapatjelvényt hímeztek.

A zászlóalj a szokásos békebeli kiképzések és gyakorlatok mellett nagyobb díszelgéseken is részt vett, mint például 1937. május 4-én Wilhelm Miklas osztrák köztársasági elnök, 1937. május 20-án pedig III. Viktor Emánuel olasz király és felesége tiszteletére rendezett ünnepélyen, melyekre a jász-kiséri M. Molnár Ferenc őrzetű 63 esztendő múltán így emlékezett: „... 1937 évben 2 alkalommal volt a zászlóalj Budapestre vezényelve. Első alkalommal az osztrák államelnök, hazánkba látogatása alkalmából fogadásáni díszfelvonuláson, majd továbbá, nyár derekán Viktor Emmánuel olasz király és császár családjával együtti látogatásáni díszfelvonuláson, káprázatos volt a lovastestőrök felvonulása. Igen gazdag élmény volt, hogy királyt, királynét és királykisasszonyt láttam.” Ebben az esztendőben a kerékpáros laktanya bejárati folyosóján avatták fel névadójuk, Kiss Ernő altábornagy emléktábláját. Ugyanekkor leplezték le az 5. kerékpáros zászlóalj elődalakulata, a császári és királyi 28. tábori vadász-zászlóalj emléktábláját is.

1938. június 5-én, pünkösd vasárnap a laktanyában nagyszabású ünnepély keretében avatták fel I. Ferdinánd volt bolgár cár emléktábláját, aki 1887-ben mint huszár főhadnagy szolgált Jászberényben. A meghívott vendégek között bolgár diplomaták és honvédségi előjárók voltak, s az ünnepségen a város előkelőségei és lakosai is nagy számban megjelentek. Az emléktáblát gróf Festetics Domonkos országgyűlési képviselő adta át, a zászlóalj nevében vitéz Lóskay Ferenc alezredes, zászlóaljparancsnok mondott beszédet, majd a jelentésbeadást követően „(...) a magas vendégek a teljes díszben kivonult kerékpáros zászlóalj arcvonalának lelépése után a tisztai étkező előcsarnokába vonultak”.

Az 1938. november 5-10. közötti felvidéki bevonulás során a miskolci 7. vegyesdandár (később: VII. hadtest) alárendeltségében lévő jászberényi kerékpárosok Ungvár és Munkács térségéig jutottak el, s az előzetes tervek szerint részt vettek volna Kárpátalja fegyveres visszafoglalásában, amely akkor német nyomásra elmaradt. A november 5-i határátlépés történelmi pillanatáról Éltető Gábor hadnagy – az 1. kerékpáros század fiatal szakasparancsnoka – az alábbiakat őrizte meg emlékezetében: „A határhoz érve, egy pillanatra megálltunk, majd indultunk tovább. A határt elsőnek én léptem át. A haditudósító az egyik újságban, hazafias lelkesedéstől átfütve, ezt a jelenetet úgy írta le, hogy letérdeltem és a visszakerült anyaföldet megcsókoltam. Ezzel a ránk kényszerített több éves határ szünt meg határnak lenni. Akkor azt hittük: örökre. Az első falu, Pribenik, ünneplőbe öltözve fogadott minket. Virággal vártak. Mi a kerékpáros él azonban nem állhattunk meg, mentünk tovább. A falut már elhagyva ért utol a parancs, megállni. A további parancsig az utat táboriörszerűen kellett lezárunk. Bent a faluban ünnepélyes üdvözlés, beszédek, majd indultunk tovább. A cél: Királyhelmec... A nagyközség diszkapuval fogadott. Ünnepséget készítettek

Sorakozó a laktanyaudvaron

elő. Lelkes, örömteli beszédekkel fogadtak. Örömben mindjárt szét akartak szedni, mindenki magyar katonát akart vendégül látni.”

1939. január 23-án a kerékpáros zászlóalj a gyorscsapatok alárendeltségébe kerültek. Ekkor a jászberényi zászlóalj hadrendi száma 5.-ről 9.-re változott és a budapesti 1. gépkocsizó dandár állományába került át. A „gumihuszároknak” vagy „dróthuszároknak” is nevezett jászberényi kerékpárosok az 1940. szeptember 5-13. közötti erdélyi bevonulás során egészen Székelyföldre jutottak, és Marosvásárhelyről kerültek vissza békehelyőrségükbe, ahol október 19-én, laktanyájuk előtt fogadták őket ünnepélyes keretek között.

A laktanyaudvar és a harcocszín (1942 eleje)

Az ún. győri programnak és a bledi egyezménynek köszönhetően 1938-tól megindult a Magyar Királyi Honvédség minőségi és mennyiségi fejlesztése. Mivel a kerékpáros zászlóalj teljesítményük és terepjáró hiányosságaik miatt elmaradtak a gépkocsizó és harcokosi zászlóaljtól, a megindult hazai harcoksigyártásnak köszönhetően, átszervezésük 1940 decemberében vette kezdetét, így a jászberényi 9. kerékpáros zászlóalj is. Az 1941 júniusának végéig tartó „páncélos átképző tanfolyam” (helyszínei: Jászberény és Esztergom-tábor) oktató keretét a nyíregyházi 1. lovasdandár páncélos zászlóaljának könnyűharcokosi százada adta, melyet 1941 januárjában helyeztek át Jászberénybe, és az a zászlóalj 4. századaként ténykedett tovább.

Az átszervezés még javában tartott, amikor 1941. június 27-én a Magyar Királyság belépett a hadviselő felek sorába, és mozgósították a gyorshadtestet, köztük a jászberényieket is. A zászlóalj 1-2. százada kerékpáros maradt, míg a zászlóaljtörzs, a 3. és a 4. század 39 db 1938 M. Toldi (A20 és B20) könnyűharcokocsit kapott. A zászlóalj hadinaplójából kiderül, hogy „... a

harckocsik fele már a többszörösét lefutotta annak a kilométerszámnak, melynél hivatalosan generáljavításba kellett adni a harckocsit... a másik fele viszont vadonat új. Ezeknél a régi-ekkel szemben a gyártásnál több változtatást eszközöltek. Minthogy ezeket a harckocsikat néhány nappal az elindulás előtt vette át a zászlóalj, tartalék alkatrészekkel, ezen változtatásoknak megfelelően nem rendelkezünk. Ezek hiányában azután egész csekély műszaki hiba miatt, mely egyébként a századoknál hamar kijavítható lenne, – harckocsikat vagyunk kénytelenek hátrahagyni, mint üzemképteleneket. Egyébként maga a harckocsi anyag igen jó, kísérő feladatok megoldására kiválóan alkalmas, gyors, mozgékony és páncélatáához mérten tüzerős.”

Jászberényi 1940 M. Turán közepes harckocsik úton Szolnok felé (1944. október 8.)

Mozgósításuk alatti hangulatokról ekképp emlékezett Zytás István százados, zászlóaljsegédtsízt: „A lelkünk már amugy is tele volt izgalmas várakozással a szovjet elleni háboruba való belépést illetően, amelyet különösen a román mozgósítás elrendelése váltott ki. Ugyanis, – mint politikailag tájékozatlan elemek, – féltünk attól, hogy a szovjet elleni hadjáratban esetleg nem veszünk részt, ami – a mi elképzelésünk szerint – a románoknak nagy erkölcsi előnyt jelentett volna szövetségeseinknél. Eltekintve attól, hogy az 1919-es magyarországi kommunizmus szenvedése miatt legtöbbünknek még elszámolnivalónk volt a kommunizmus felidézőivel szemben és erre a kedvező alkalom lehetőségét elérkezettnek találtuk.”

A gyorshadtest alárendeltségébe tartozó jászberényi 9. kerékpáros-harckocsi zászlóalj páncélos részei a Donyec menti Izjum városáig jutottak el, míg műhely alosztálya, 1. és 2. kerékpáros százada 1941. július 8-án vonult be Obertynbe, ahol hadtestközvetlen alakulatként maradt vissza a mihalcezi Dnyeszter-híd, a horodenkai cukorgyár és zsákmányanyag

Páncélos hadapródok csoportképe. Középpontban: Simon László főhadnagy, zászlóaljsegedtisz (1942 eleje)

őrzésére, fogolykísérésre. A jászberényi páncélosok 1941. július 13-án este át a tűzkeresztségen Antonowka-Filjanowka térségében, amelynek mérlege: 9 hősi halott, 2 sebesült honvéd és 6 könnyűharckocsi elvesztése. A német alárendeltségben lévő 9/3. harckocsi század és a 9/4. század egy szakasza erőszakos felderítést hajtott végre. A visszaközölgő szovjetek a faluba vezető út mentén és a faluban bújtak meg. Az élszakasz páncélosai 18 óra körül érték el a falut, ahol a szovjetek páncéltörő ágyúval két Toldit kilőtték. A századparancsnoki harckocsi és szakasza rádióösszeköttetés hiányában (a gyártósorról legördült harckocsik többségébe ekkor még nem voltak beszerelve az R/5 rádió adó-vevők) nem tudta, mi történt, így követte Dorsan Alfonz hadnagy szakaszát. A helység bejáratánál aztán a századparancsnoki harckocsit is kilőtték. A parancsnok, vitéz Kárpáthy Tibor százados sebesüléssel megúsza, kezelőit viszont széttepte a robbanás. A zászlóalj hadinaplója szerint „a páncéltörő löveg újból [a századparancsnok] kocsiját választja célpontul, mint ez várható volt. Nincs kiút. Ekkor Hábel Pál hdp.[hadapród] őrmester villámgyorsan felismerve a sulyos helyzetet, hősi elszántsággal kocsijával a kilőtt, önmagával tehetetlen parancsnoki harckocsi elé kanyarodik és saját testével fogja fel a neki szánt lövést. A hősi önfeláldozásban Hábel Pál hadapród őrmester és mindkét kezelője életét veszti és ezzel örökérvényű példáját adja a magyar katonai erényeknek és önfeláldozó készségnek (...)”

Később a jászberényi páncélosok a Fekete-tenger partján elterülő Nyikolajev városából a Dnyeper felé vonultak „talpon”, ahol 1941. szeptember 27-éig a folyamvédelmet ellátó magyar gyalogságot támogatták – gyorstartalékként bevetve a veszélyeztetett helyeken. Ezután

harcképes részeket összevonták a rétsági 11. kerékpáros-harcocsi zászlóaljjal, s az ebből létrehozott 1. lovas páncélos zászlóalj soraiban harcoltak a Donyec mentén. A jászberényiek zöme 1941. október 16-án tért haza békehelyőrségébe, ahol nagy lelkesedéssel fogadták a szovjet elleni hadjáratból visszatérőket.

Jászberényben folytatódott az átszervezés. Az akkor már 31. önálló harcocsi zászlóalj könnyűharcocsi századai mellé 1940 M. Nimród páncélvadász századot is kapott. Később az 1940 M. Turán közepes- és az 1941 M. Turán nehéz harcocsi gyártásának köszönhetően a jászberényiek is kaptak ezen új harcocsi típusokból.

1942. október 1-jén új elnevezést vett fel az alakulat, így lett a magyar királyi „József nádor” 1. honvéd harcocsiezred II. zászlóalja. Szervezet szerint a zászlóaljparancsnokságon és közvetlenül két nehéz, két közepes harcocsi század, valamint egy páncélgépgyűs század alkotta a zászlóaljat, előírás szerinti harcocsi állománya 22 db Turán nehéz-, 37 db Turán közepes harcocsi és 26 db Toldi könnyűharcocsi, illetve 5 db Nimród páncélgépgyűs, összesen 90 db páncélos volt. (Ám a valóságban csak az előírt harcocsi állomány töredékével rendelkezett a zászlóalj.) 1942 végén megkezdődött a páncélos laktanya átépítése és korszerűsítése, ezért a zászlóalj állományát századonként szállásolták be Jászberény különböző részein, így például a Thököly úton, a Margitszigeten, az ipartestületi székházban, a Vásártéren, az Öreg és az Új laktanyában.

Az átszervezés alatti zászlóaljtól csupán egy szakasz páncélos került ki a Donhoz, mely az 1. tábori páncéloshadosztály 1. gyors híradó-zászlóaljában ténykedett. Ennél nagyobb erőben voltak jelen az ukrainai megszálló csapatok állományában, ahol jászberényiek szolgáltak a 101. és 102. önálló harcocsi századokban.

A jászberényi páncélosok zászlószentelési ünnepsége (1942. március 22.)

1940 M. Turán közepes harckocsi és két db 1940 M. Nimród páncélgépjármű a Nagytemplom előtt (1943. december 6.)

Magyarország hadszíntérré válásakor a zászlóalj harc képes részei – például az 1/6., 1/7. és 1/8. vegyes harckocsi századok, illetve századerőnél kisebb, többnyire kombinált harckocsi szakaszok – az 1. páncélososztály alárendeltségében vettek részt az 1944. szeptember 13-án megindított Arad környéki támadásban, majd az októberi alföldi harcokban, végül Budapest védelmében. Ezen küzdelmek során derekasan helytálltak a jászberényiek annak ellenére, hogy harckocsijaik mind tüzerő, mind páncélvédelem szempontjából alulmaradtak a szovjet páncélosokkal szemben. Külön említésre méltó a Gombos Elemér százados vezette 1/8. vegyes harckocsi század „foltozott” Toldi könnyűharckocsi-szakaszparancsnokának Arad mellett véghezvitt haditette. Vitéz Váradi János tartalékos zászlós 1944. szeptember 13-án kapta azon parancsot, miszerint az Arad külterületéhez tartozó Gáj repülőteret kell az ellenségtől birtokba vennie. Mivel a reptér előtt egy kukoricatábla volt, annak takarásában törtek előre, majd onnan kijutva repeszgránátot használva, közvetlen lövegirányzással vették tűz alá a meglepett 8,8 cm-es légvédelmi ágyúk román kezelő legénységét. Kb. 20 percnyi kemény, véres harc után bejutottak a földi célokra irányított légvédelmi ágyúk közé, elfoglalták a repteret, s az egyik hangárból kiszabadították a légvédelmi ágyúk német kezelőit. Hőstettét a rádió is közölte, vitéz Váradi zászlóst felterjesztették a Magyar Érdemrend lovagkeresztje hadiszalagon a kardokkal fokozatára, valamint a német Vaskereszt II. osztályára. Végül 1945. február 15-én kapta meg a Bronz Signum Laudis hadiszalagon a kardokkal.

Az 1/II. harckocsi zászlóalj pótkerete – köztük zászlóaljparancsnokuk, Horváth Endre alezredes vegyes páncélos csoportja, amely a Velencei-tónál harcolt 1944 decemberében –, és a Harckocsi Kiképző és Felszerelési Központ és az esztergom-tábori 1. újonc harc-

kocsiezredhez került jászberényiek a Harmadik Birodalom területén fejezték be a második világháborút. A zászlóalj magyarországi hadszíntéren bevetett alosztályai szovjet, míg a német területekre hátravont részei angol vagy amerikai hadifogságba estek. Külön fejezetet érdemelne a Hannover melletti bergeni páncélos kiképző táborba került 1. újonc harcokcsiezred története, melynek parancsnoka, vitéz nemes kissároslaki Bercsényi László ezredes 1945. április 15-én különleges fegyverszüneti megállapodást kötött az angolokkal, melynek értelmében a páncélosok 1945. október 20-ig adtak fegyveres őrszolgálatot a bergen-belseni koncentrációs tábornál. A szovjet nyomásra leszerelt honvédek, mielőtt hadifogolytáborba kerültek volna, angol–magyar nyelvű igazolást kaptak különleges szolgálatukról, mint pl. a jászberényi születésű Kocza István tizedes is: „*Cpl.[Corporal] Kocza István tiz.[tizedes] of the Hungarian Regt[Regiment] was retained in Belsen Camp under the terms of truce. He was employed in the camp and carried out all duties satisfactorily. Kocza István tiz. mint a bergeni magyar csapatok tagja Bergen-táborban angol parancsnokság alatt, különleges fegyverszüneti feltételek értelmében az angol parancsnokság legnagyobb meglegedésére látta el szolgálatát.*”

„Pocsolyakerülő” bakák Jászberényben (1939–1943)

A magyar királyi „József nádor” 2. honvéd gyalogezred III. zászlóalját 1939 végén helyezték át Gyuláról Jászberénybe az akkor elkészült „József nádor” gyalogsági laktanyába, melyet a honvédek Új-, Zsávolyn- vagy Barakk laktanyának is neveztek. A *Jász Hírlap* 1939. évi híradásaiból tudható, hogy a jász főváros kerületei mekkora harcot vívtak egymással azért,

Vincze László tizedes a 32/III. géppuskás század tisztese a Don partján
(1942 ősze)

*Pénzes Sándor polgármester köszönti az Erdélyből hazatért gyalogosokat
(1940. szeptember 24.)*

hogy saját területükön épüljön fel a laktanya, mivel az akkori közfelfogás szerint „*a honvédség jelenléte megnyugtatóan hatott a jász lakosokra*”. Az új laktanya építésének alapmunkálata még Gömbös Gyula miniszterelnökségének idején született meg, s Friedvalszky Ferenc jászberényi polgármester is támogatta. Számos terv készült el arra vonatkozóan, hogy hol kezdődjenek el a munkálatok. Szóba kerültek a Hatvani, illetve a Nagykátai út menti területek is. A Bíró-Fekete cég végül a Nagykátai út melletti 5-6 hold alapterületű, beépítetlen telken, közvetlenül a Magyar–Belga benzinkút után kezdte meg a laktanya építését. A mintegy 400 000 pengő összegű beruházást a Pénzügyminisztérium 90 000 pengő kamatmentes államkölcsönnel támogatta.

1940 nyarán a 2. gyalogezredet is mozgósították, amely felállította 30-cal nagyobb hadrendi számú ikerezredét, a 32. gyalogezredet. Az ezredek budapesti és jászberényi részeit a Nyírségbe szállították, ahol július és augusztus hava a támadásra való felkészülés jegyében zajlott.

A második bécsi döntés eredményeként 1940. augusztus 30-án visszaadott észak-erdélyi és székelyföldi területek birtokbavétele 1940. szeptember 5. és 13. között történt meg, amelyben a jászberényi 2/III. és 32/III. zászlóaljak is tevékenyen részt vettek. A budapesti 2. gyalogdandár kötelékébe tartozó zászlóaljak Nagykároly térségén áthaladva értek el végállomásukra, Szilágysomlyó környékére. Mivel a Szilágyság a Maniu-gárda bölcsőjeként volt ismeretes, a 32. gyalogezred zászlóaljait több ízben vezényelték karhatalmi akciókra, melyek során jogos fegyverhasználatra is sor került, mint például Szilágyippen, Debrenben és Somlyócsehiben. A jászberényi gyalogosok 1940. szeptember 24-én tértek haza békehelyőrségükbe, ahol ünnepélyesen fogadták őket.

A délvidéki hadműveletek megkezdése előtt, 1941. április 10-én újból mozgósították a jászberényi zászlóaljakat, melyek részt vettek a Bácska visszaszerzésében. A jászberényiek egészen Zomborig jutottak, ahonnan április végén kerültek haza.

A haderőfejlesztési program keretén belül 1942. szeptember 30-án megszűnt a 2. gyalogezred, s alosztályait más alakulatokhoz osztották be. Ikeralakulata, a 32. gyalogezred azonban tovább működött, hiszen az ezredparancsnokság és a 32/II. zászlóalj a megszállt erők állományában tevékenykedett Ukrajnában, a 32/I. és 32/III. zászlóaljak pedig a magyar 2. hadsereg kötelékében küzdöttek a Donnál.

A jászberényi gyalogzászlóalj 1942. január 12-én mozgósított, ekkor állította fel újból ikeralakulatát, a 32/III. zászlóaljat, melyet eredetileg a megszállt ukrán területekre szántak, ám végül a keleti hadművelési területre készülődő magyar 2. hadsereg VII. hadtestének kassai 23. könnyű hadosztályába tartozó kassai 21. gyalogezred alosztályaként nyert hadibeosztást.

Mivel az anya- és az ikerzászlóalj számára szükségesnek bizonyult a laktanya, a 32/III. zászlóalj teljes mozgósított állományát – a tábori öltözet, felszerelés, fegyverzet kiadása után – századonként kvártélyozták be a város nyugati részében (példának okáért a 32/7. puskászszázadot a Rákóczi és Kossuth úti házakban, fél, illetve egész rajonként helyezték el).

Legénységi állományukról ekkor készült a következő jelentés: „Zlj[zászlóalj]-unk ujoncállománya ezidőben budapesti /ferencvárosi/ és jász, magyarajku... A ferencvárosiak szabadgondolkodásu, felelőtlen, nagyvárosias gondolkodásuak, melyek azonban fegyvelmre szorítva igen jó katonának mutatkoznak. A zlj. leg[énységé]-nek legnagyobb hányada a környék jász szinmagyar lakosságából kerül ki. Kiváló katonai erényei folytán példát

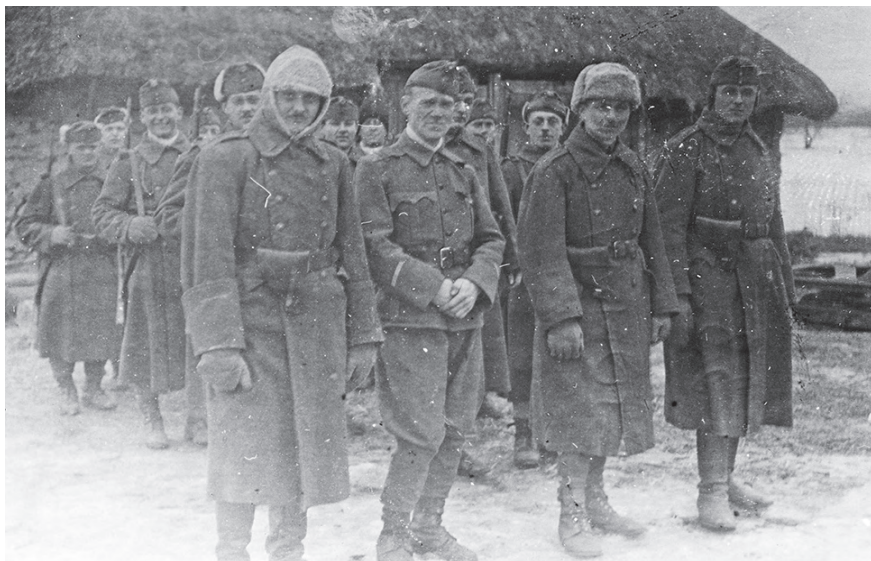
Bugyi József főhadnagy és a 2/9. puskászszázad Jászberényben (1941. április eleje)

mutatnak és elősegítik a nemzetiségek magyarosítását magyar katonaszellem megértését és átérzését.”

A keleti hadműveleti területre készülő 32/III. zászlóalj 1942. június 28-án búcsúztatta Jászberény városa. Vitéz Oszlányi Kornél ezredes – anyaezredük parancsnoka – emlékparancsában így fordult az elvonuló állományhoz: *„Kettes honvédek! Az ezrednek, mint anyaalakulatnak egyes részei nemsokára kelet felé indulnak arra a földre, ahol ezer évvel ezelőtt őseink védték hazájukat, fajtájukat, családi otthonukat. Egy pillanatra se felejtsetek el: messze idegenben is hazátokért és családi tűzhelyeitekért harcoltok. Veletek lesz a Legfelsőbb Hadúrnak és népünknek rendületlen bizalma, az otthon szeretete... Kísérje a magyarok Istenének áldása fegyvereiteket. Legyetek méltók elődeitekhez. Legyetek eskütökhöz hívek mindhalálig.”*

A jászberényi csapatost a magyar 2. hadsereg harmadik kiszállítási lépcsőjében került ki Kurszk térségébe, ahonnan még kb. 400 km-t kellett gyalogmenetben megtennie a Don partjáig. A 32/III. zászlóalj puskásszázadai Kologyezsnojé területén, illetve közvetlen környékén estek át a tűzkeresztségen 1942. július 24–25-én. Miután a naponkénti 50-60 kilométeres gyalogmenet után a Don közelébe értek, a németek hevenyészett védelmi vonalát kellett átvenniük. A jászberényi Dalmadi István, a 32/7. puskásszázad csapatcsendőr tizedesének emlékezete szerint: *„A 9. meg a 8. század harccal foglalta el az állásait, mert az oroszok felgyűttek előbbre. Minket meg tartalékba tettek. Másnap kiadták a parancsot, hogy mindenki ásson gödröt, amibe be tud bújni. Én is összefogtam a csapatcsendőr társammal és gyalogsági ásóval nekifogtunk. Az erdőben sok volt a fatöve, azokat el kellett volna vágni,*

A 32/III. zászlóalj egyik megmenekült csoportja (1943. február)

de nem tudtuk, így csak térdig érő gödröket ástunk. Aztán elkezdtek aknázni a ruszki. Minket se kellett biztatni, ástunk kegyetlen módon. Estére embermagasságú lett a gödör, de a tenyerünk véres és hólyagos lett a munkától. Aztán csináltunk neki tetejét. Szerztünk fejszét, oszt vágtunk gallyakat. Keresztbe raktuk, beföldeltük, csak egy lukat hagytunk rajta, amin bele tudtunk bújni.”

Kezdetben Kologyezsnoje és környéke része volt mind a 32/III., mind az esztergom-tábori 32/I. zászlóalj védőkörletének, ugyanis a két zászlóalj közötti sávhatár ezen kiürített faluban húzódott, s ide települt a 32/III. zászlóalj parancsnoksága is. A 32/III. zászlóalj közel 15 kilométer széles arcvonala Kologyezsnojétól északi, a 32/I. zászlóalj pedig attól déli irányban folytatódott. Az utóbbi csapatot 13 kilométeres védővonala előtt terült el a Don folyó Kologyezsnoje és Kolovert közötti kiszögellése, melyet alakja után „csizma-kiszögellésnek” neveztek a magyar honvédek. Az ártéri erdővel borított, mocsaras területet kisebb ellenséges erők tartották ellenőrzésük alatt. A honvédek több alkalommal próbálták kifüstölni az oda befészkelte szovjeteket, ám vállalkozásaikkal csak részeredményeket tudtak elérni, s ezen terület végig ellenséges kézen maradt.

A szovjetek 1942. augusztus 16-án itt kíséreltek meg hídfőállást kiépíteni, s az éjszakai sötétséget kihasználva mintegy két zászlóaljnyi erőben szivárogtak át a Don túlsópartjáról, majd a hajnali órákban megrohanták a 32/3. és 32/8. puskásszázadok védőállását. A géppisztolyokkal felszerelt szovjetek a védők egy részét közelharcban szorították Kologyezsnoje házaihoz, ám a saját tüzéség közbeavatkozása révén, súlyos harcok árán sikerült a támadókat megállítani és reggel 7 órára az állásokból kiűzni. Dalmadi István csapatcsendőr tizedes elbeszélése szerint az augusztus 16-i támadás nemcsak a 32/8., hanem a 32/7. puskásszázad állásait is érte: „A ruszki támadták a 7. és a 8. század állásait. Késő este kezdték el, hullámokban támadtak ránk és borzasztó részek voltak. Annyira lőttek, hogy ki sem tudtunk nézni az árokból. Feltűztük a szuronyokat és úgy vártuk őket. Azok meg ugráltak be az árokba, de a szuronyainkon fennakadtak. Nagy öldöklés volt, így harcolhattak apáink is a Nagy Háborúban. Ez a támadás másnap reggelre összeomlott.” Ezen támadás a szovjeteknek jelentős veszteségeket okozott, ugyanis a VII. hadtestparancsnokság másnapi jelentése szerint: „Ellenség az arcvonal előtt számbavehetően kb. 300 halottat veszített a tegnapi napon

Csáky Kálmán hadapród őrmester, a 32/9. puskásszázad egyik szakasparancsnoka (1942 nyara)

Jászberényi puskás

a 23. könnyű hadosztály előtt.” Saját részről a 32/3. puskásszázad 3 szakaszparancsnoka és 11 honvéde esett el, 16-an megsebesültek, míg a 32/7-8. puskásszázadok vesztesége 2 hősi halott és 15 sebesült volt.

A jászberényiek védőállásai a Don jobb partján magasodó dombvonulaton, a folyómedertől mintegy 50-300 méterre húzódtak, melyeket – munkaszolgálatosok igénybevételével – a nehezen feltörhető meszes talajban kellett kiásniuk. A folyó partját a Kologyezsnoje és Kolovert közötti szakaszon – így az ún. „csizma-kiszögellést” is – sűrű ártéri erdő borította, a zászlóalj arcvonalának többi szakaszán viszont a magaspart dominált. A magasabb partról horhosok, vízmosások futottak le a folyóig, melyek sűrűn be voltak növe bokrokkal és aljnövényzettel. Ez kedvezett az ellenségnek, hiszen felderítői itt észrevétlenül szivároghattak fel, ahol pedig a folyópart távolabb volt a védőállásoktól, a köztes terület bokros-erdős részeinek takarása miatt az innenső partot és a Don vizét még a dombvonulatról sem lehetett belátni. A három puskásszázad arcvonala átlag 4-5 km szélességű volt, a géppuskás század szakaszait a puskásszázadok mögött egyenletesen elosztva helyezték el.

A sztálingrádi hadműveletekkel összefüggésben, 1942. október végén a magyar 2. hadsereg déli sávjára északabbra tolódott, így került az olasz 8. hadsereg szomszédságába a 32/III. és 32/I. zászlóalj. A kassai 21. gyalogezred védelmi kiterjedése ezt követően jelentősen – mintegy 15 km-re – lecsökkent, melyből 6 km a 32/III., 9 km pedig a 32/I. zászlóaljra jutott. 1942 decemberében Kolovert és Karabut között megnövekedett a jászberényiek védőállása, mivel a 32/I. zászlóaljat tartalékul vonták hátra Sirokijba.

A hadműveleti szünet alatt – melynek során mindkét oldalról számos vállalkozást hajtottak végre – a jászberényiek állásaikat téliesítették, és személyi utánpótlásként két me-

netszázad (32/3. M és 32/3. M 2.) érkezett hozzájuk Jászberényből 1942 decemberében. A jászszági honvédek háborús hátországa, Jászberény és környéke eközben nem feledkezett meg a Donnál küzdő fiairól. Az „*adjatok, hogy honvédeink megállják a helyüket...*” szellemében 1942 nyarától cigarettát, pénzadományt, illetve három zárt tehervagont megtöltő téli ruhaneműt és óvócikket gyűjtöttek össze a Jászág településein, melyek java megérkezett a 32/III. zászlóaljhoz. A keleti hadműveleti területen lévő honvédek családtagjairól sem feledkeztek meg, különös gondot fordítottak az özvegyek és árvák ellátására. Időközben az anyaezred megszűnt, ám pótkerete tovább működött, s Jászberény előljárósága 1942. szeptember végén búcsúzott el a 2/III. zászlóalj tisztikarától. Erről a jászberényi sajtó is tudósított: „... a polgármester élőlétszóval is kifejezést adott annak a tiszteletnek, szeretetnek és nagyrabecsülésnek, melyet a zászlóalj minden tagja iránt a közönsége táplált és megköszönte azt a meleg együttérzést, melyet a távozó honvédség a város polgárai iránt is tanusított.”

A szovjetek urivi támadását követő ötödik napon, 1943. január 17-én a 32/III. zászlóalj a VII. hadtest többi alakulatával együtt parancsot kapott a visszavonulásra. A miskolci seregetestet ekkorra már bekerítették a szovjet csapatok, mely több részre szakadva tudott visszavonulni nyugati irányba. A jászberényiek másnap a Goncsarovkán rekedt 23. könnyű hadosztálybeli tüzér és vonat alakulatroncsok kitörésénél segítettek, amikor délután 14 óra tájt kikergették a szovjeteket a faluból. Dalmadi István csapatcsendőr tizedes a fenti harcselekmény részeseként számolt be arról, hogy Goncsarovka keleti szélénél ütköztek ellenséges csoportokba. Megmaradt nehézfegyverzetükkel tűz alá vették és felgyújtották a szélső faházakat. Márton Ferenc alezredes, zászlóaljparancsnok minden nélkülözhető felszerelési cikket eldobáltatott, miközben a tisztek egy része lóhátról bízta a legénységet: „*Jázmagyar bakák! Mutassátok meg, mit tudtok! Szuronyt szegezz!*” és a 32-eseket rohamra vezényelték, akik közelharcban, szuronnal „piszkálták ki” a szovjeteket Goncsarovkáról.

A jászberényi zászlóalj az olasz Tridentina-hadosztály visszavonulását fedezte, miközben súlyos utóvédharcokba keveredett Sztjepanovka és Nyikolajevka térségében. A honvédeknek a rendkívül kegyetlen orosz télben nem csak az elemekkel, az ellenséggel, de olykor saját olasz fegyvertársaikkal is meg kellett küzdeniük.

A doni harcok során a jászberényi zászlóalj állománya számos kitüntetést kapott. Két tiszt a Magyar Érdemrend kardos-hadiszalagos lovagkeresztjét, öt tiszt a kardos-hadiszalagos bronz Signum Laudist kapta meg. A tiszthelyettesek, tisztesek és a legénység soraiból ketten a Nagyezüst, tizenötén a Kisezüst, kilencvenötén pedig a Bronz Vitézségi Érmét kapták meg, többnyire post mortem. A zászlóalj 90%-os anyagi vesztesége (kézfegyverek tekintetében 70%, nehézfegyverzet terén 100%) eltörpült a személyi veszteségek mellett, ugyanis a jászberényi csapattest közel 1000 fős hadiállományából alig 250 lesoványodott, megtört honvéd tért haza a „doni pokolból”, akiket három hetes egészségügyi karantén után 1943. május végén fogadott Jászberény városa.

A 32/III. zászlóalj veszteségei:

	1942	1943
Elesett	13 fő	6 fő
Eltűnt	-	582 fő
Hadifogságba esett	1 fő	122 fő
Meghalt	4 fő	11 fő
Összesen	18 fő	721 fő

A 32/III. zászlóalj személyi veszteségeinek számbavételekor szembevetendő, hogy az 1943. január-februári visszavonulás alkalmával a zászlóalj állományának több mint 50%-a tűnt el. Akik bajtársaiktól lemaradtak, azok megfagytak a rettentő orosz télben, elesetek a szovjetekkel vívott harcokban, meghaltak az éhségtől és a kimerültségtől, vagy szovjet hadifogságba estek. Olyan honvéd is akadt, akit eltűntként tartottak nyilván, ám később szerencsésen visszakerült alakukatához. Nem minden szovjet hadifogságba esett magyar került haza a háború után, ugyanis a sztálingrádi hadműveletek idején a szovjetek több százezer német és velük szövetséges katonát – köztük 26 ezer magyart – ejtettek fogságba. Nem voltak felkészülve ekkora tömegű hadifogoly elhelyezésére és ellátására, így azok többsége rövid időn belül valamilyen fertőző betegség következtében halt meg, s csak elenyésző hányaduk került haza 1945 után.

Márton Ferenc alezredes, zászlóaljparancsnok így sommázza harctéri tapasztalatait: „A nagy hideg miatt tüzfegyverek, géppuska, golyószóró általánosságban nem működtek. Harckocsik ellen harcot csak megfelelő és kellő számban rendelkezésre álló elhárítófegyverekkel lehet vívni, illetve harcot felvenni, különben a gyalogság harckocsitámadás esetén alul marad, mert kézigránátunk is kötegekbe kötésre nem alkalmas. [A] Zászlóaljnak [220-225 lovából] 27 lóva hullott el a visszavonulás napjáig, azonkívül parancsra 80 lovat kényszerült a lóteleltetőbe hátraküldeni, így az elrendelt visszavonulásra sem elegendő lóva, sem szánkója, géppuskák, nehézfegyverek, lőszer és élelemszállításra nem állt rendelkezésre. [A] Zászlóalj lovai júliustól takarmányt nem kaptak, csak a zászlóalj által gyűjtött szénát, szalmát és januárban kapott kevés rozson éltek, miáltal erőbeni állapotuk annyira legyengült, hogy visszavonulás közben megtett nagy utakat nem bírták, egymásután dűltek ki, miáltal épp a nehézfegyvereket kellett egymásután idő előtt felrobbantani. Kiadott bakancsok az orosz hidegre és nagy óra teljesen alkalmatlanok. Hiába volt a meleg gyapjúkapca, bár a bakancs nagy volt, de a lábfejboltozatnál szűk volt, a hólevet áteresztette, miáltal igen sok fagyás keletkezett. A ruházat sem felelt meg az orosz hidegnek. Mert míg az irhasapkák minden tekintetben beváltak, addig az irhamellények, mivel ujjuk nem volt, csak a derekat melegítették, ellenben a karokat nem. Hiányzott a meleg nadrág is. Mivel a trikónadrág és a gyalogsági nadrág mellett éjjel a havon tartózkodni még nagy tűz mellett is csak állandó mozgás mellett – járkálás – volt lehetséges. A zászlóalj [1943.

január] 17-től reggeltől február 1-ig bezárólag semmiféle ellátást nem kapott. Az elinduláskor kiosztott 2 napi szalonnaadag mellett a legénység erőállapota rövidesen – erősen leromlott, a legénység teljesen lesóványodott, és mivel az olaszok minden közbeeső községet megszálltak, a zászlóalj sem élelemhez, sem főrőhelyhez éjszakára nem jutott ...”

Jászmagyar honvédek azonban nemcsak Jászberény honvéd helyőrségének alakulataiban szolgáltak, hanem más magyar királyi honvéd csapatteknél is, mint például az egri „Dobó István” 14. honvéd gyalogezrednél, a gyöngyösi 20. tábori tüzérsztyálynál, vagy éppen a budapesti 1. honvéd gépkocsizó lövészezrednél. Lovas erényeink sem merültek feledésbe, hiszen számos jászmagyar katonáskodott a budapesti „I. Ferencz József–Jászkun” 1. honvéd huszárezrednél, illetve az 1942 őszén bekövetkezett átszervezést követően a budapesti „I. Ferencz József – Jászkun” I. önálló huszársztyálynál.

A város és helyőrségének kapcsolata

A város és a laktanyáiban állomásozó honvéd alakulatok kapcsolata példaértékűnek számított, hiszen a jászberényi helyőrség soraiban – leszámítva a hivatásos tiszteket – döntő többségükben helybeli és jászszági származású tartalékos tisztek, altisztek és legénységi állományúak szolgáltak. A város vezető rétege befogadta a tisztikart, amely a polgári bálók és összejövetelek állandó vendége volt, s még az egyszerű „vitéz uraknak”, a honvédeknek is nagy volt a becsülete a jászberényiek szemében. Az évek során hagyománnyá nemesedett állami (március 15., Hősök Emléknapja), egyházi (úrnapi körmenet) és városi ünnepségeken Jászberény helyőrsége méltó módon képviselte a honvédséget, Jászberény pedig ugyanígy vállalt szerepet a városban állomásozó katonaság ünnepélyein és megmozdulásain, mint például 1940 őszén az erdélyi országyarapításból hazatért zászlóaljok fogadásán.

Adódott olyan helyzet, amikor a város kérte a honvédség segítségét. Ez történt 1940 telén, amikor február vége felé a Jászberény–Nagykátai közötti műutat a hó annyira betemette, hogy több jármű is elakadt rajta. A kerékpárosoktól egy századot vezényeltek ki, és „*a 120 kerékpáros csodát művelt és megérdemli, hogy a város ... kifejezze köszönetét és háláját.*” – tudósított a *Jász Hírlap*. A polgármester felkérésére a helyi autóbusz közlekedést működtető Stompf Pál vendéglelte meg a „gumihuszárokat”.

A helyőrség hivatásos és tartalékos tisztjei, tartalékos tisztjelöltjei szórakozására több lehetőség is nyílt Jászberényben. A Lehel Szálló éttermében rendszeres tiszt összejövetelt tartottak, a mozi mellett alkalmi színtársulatok is megfordultak a városban. A báli szezon idején több táncos összejövetelt (mint például 1938. február 15-én vagy 1939. január 14-én, amikor a kerékpáros zászlóalj tisztikara szervezett farsangi mulatságot, és a cigányzene mellett az egri „Dobó István” 14. honvéd gyalogezred zenekara fújta a talpalávalót) rendeztek, melyeken főként a nőtlen tisztek fordultak meg. A zászlóalj tisztikara szombatonként más-más tisztnél gyűlt össze, vasárnaponként a 10 órai „szagos misét” követően a Nagytemplomból a Lehel étterembe mentek egy ebéd előtti korsó sör elfogyasztására. Budapest közelsége folytán a fővárosba is felruccanhattak szórakozni a tisztek.

Társadalmi szokás volt akkoriban, hogy a helyőrség új tisztjei bejelentkeztek a város notabilitásainál, valamint tiszttársaiknál az ún. tízperces vizit formájában. Ennek mikéntjéről

Éltető Gábor hadnagy számolt be: „... a fiatal ... tiszt kisatillába vágta magát és pontban a megbeszélte időpontban bekopogtatott. Ha valamilyen alkalmazott nyitott ajtót, annak át kellett adni a névjegyet azzal, hogy jelentsen be ... Első vizitnél az volt az előírás, hogy az illető glasszé kesztyűben, karddal az oldalán ment be a fogadó szobába. Mikor a háziasszony hellyel kínálta, kardostól ült le és a csákóját a széke alá, vagy ha nem fért be, mellé a földre tette le. A kesztyűjét sem huzhatta le. Ez az első vizit maximum 10 percig tarthatott. Akkor az illető felállt, megköszönve hogy eljöhett, távozott. Na azonban legtöbbször nem ment ez ilyen mereven. Pláne ha előzőleg már némi ismeretség volt ...”

A város katonái és polgári életének színpompás eseménye volt, amikor valamelyik tiszt jászberényi leányt vett feleségül. E helyütt elegendő, ha Husznay Miklós főhadnagy és Firczky Éva, Zytás István főhadnagy és Uhларыk Edith frigyére utalunk. Az utolsó, békebeli tiszt esküvőre 1943. június 26-án került sor a jászberényi Nagytemplomban, mikor Simon László pánccélos főhadnagy, zászlóaljsegédtsízt vezette oltár elé Balla Rozália Katalint, Balla Pál fakeserkedő leányát, s utána olyan lakodalmat ültek, hogy azt jelen sorok írójának az egykori pánccélos tisztek még az ezredfordulón is emlegették.

Jászberényben számtalan sportolási lehetőség is adódott: nyáron úszás, evezés és tenisz, egész évben lovaglás és a tiszt vadásztársaságban vadászat. Lovagolni a katonai méntelepen lehetett, melynek szervezésében minden évben megrendezték a jászberényi helyőrség tisztikara részére a Hubertus-napi vadászlovaglást.

A kiváló jász emberanyagot valamennyi tiszt dicsérte. Például Éltető Gábor hadnagy, amikor 1937 őszén átvette szakaszának parancsnokságát, már tudta, hogy a jászok kiváló katonák, akik nem bírják a szigorú fegyelmet, s néha ereszteni kellett a gyepőlőjükön, hogy utána újból megregulázhassák őket.

„Tudtam, a sok beszéd ezeknél [mármint a rajparancsnokainál] nem sokat ér, a személyes kapcsolat annál többet... Mondtam a laktanyát én nagyon jól ismerem, ebben kezdtem négy évvel ezelőtt én is a katona életemet ... Tehát ne mint idegent fogadjanak, hanem mint régi jászberényit. Mert ezeknél a jászoknál a „jött-ment” ember csak nehezen vágódhat be.” Ugyanő emlékezett vissza arra, hogy „... a jászoknál nemzeti ededel volt a birge. Vasárnap büzlött az egész város, mert vasárnap mindenütt birkapaprikást csináltak”, és volt eset, amikor a laktanyában kis híján lázadás tört ki, mert a jász legények egy hétig nem kaptak birkapagulyást.

„A város lakói és a környékbeliek általában szerették a katonákat.” – erről számolt be Mészáros Ernő, az 1/5. nehéz harcokcsi század egyik tartalékos zászlósa. „Ha gyakorlatoztunk kérés nélkül is megkínáltak gyümölcscsel, kenyérrel, ennivalóval. A laktanya környékén lakó asszonyok hetenként jelentkeztek a fehérenemű kimosására. Időközben kialakultak baráti körök is ahova meghívásokat is kaptunk.”

A 2/III. zászlóalj állománya – csakúgy, mint a kerékpáros, majd pánccélos zászlóalj – rendszeresen vonult ki a vasárnapi felekezetenkénti istentiszteletre. A zászlóalj gyalogmenetben a 7., 8., 9. puskásszázad, távbeszélő szakasz, géppuskás század sorrendjében vonult ki a Főtemplomhoz, miközben a kürtösök folyamatosan fújták a „Gyalogmenetet”. A szabályzatnak megfelelően a Főtemplom melletti Hősi szobor előtt a zászlóaljnak díszmenetet vezényeltek, s a bakák úgy verték a bakancsaikat, hogy szinte beleremegett a környék. Csupán kimenő alkalmával volt kapcsolatuk a városban állomásozó más fegyvernembeli katonákkal. Az élcelődéseken kívül

nem nagyon „akasztottak tengelyt” egymással a honvédek. Mikor a városban zárt alakzatban meneteltek és elhaladtak a méntelep előtt, parancsszó nélkül is felhangzott a jótékonyan bosszantó nóta: „Hallja maga kisasszony, de rövid a szoknyája, talán bizony csődörös a babája.” Az Öreg laktanya katonái is fogékonyak voltak a sikamlós dalok, nóták éneklésére, hiszen az 1930-as években nem egy alkalommal fordult elő, hogy a lányok szórakoztatására és az idősebbek bosszantására ilyen dalokat énekeltek, mikor a Nagytemplom mellett vonultak el. A kimenőt vagy szabadságot kapott honvédeket, akik kimenő egyenruhában, oldalukon szuronnyal tértek haza, „a lányok megnézték, ki az a katona, nagy volt a becsületük a katonáknak.”

„A Bolsevizmus ellei kereszties hadjáratból” hazatért jászberényi páncélosok tiszteletére a város közönsége nagyszabású ünnepséget rendezett 1941. október 16. délelőttjén. A *Jász Hírlap* szeretettel üdvözölte a frontról hazatérőket: „Honvédek! Szeretett páncélosaink! Hálátelt szívvel és nagy szeretettel üdvözlünk Benneteket hazatéréstek alkalmával. A Ti nagy, hősi küzdelmeteket aranybetűkkel írja majd fel a történelem! Hüek maradtatok a magyar eszményhez és bebizonyítottátok, hogy a magyar katonának nincs párja a világon! Mikor a haza szólit: Isten és Haza nevével a szívetekben életeteket és véreteket áldoztatok, akadályokat nem ismerve törtök mindig csak előre és ott, ahol kell – mint most ott a messzi, és kegyetlen csatamezőkön – véditek és oltalmaztatok az otthont és a Hazát! A jó Isten áldása kísérfen továbbra is Benneteket és a még mindig harcoló Bajtársakat!”

A város apraja-nagyja ott tolongott a Hősök szobra előtt, hogy a hazatért zászlóaljat köszöntse. Kele István pápai prelátus celebrálta a táborig misét, utána Halasy Miklós református lelkész idézte az Evangélium szavait. Ezt követően Koritsánszky-Koháry Endre alezredes, a harcokosi zászlóalj új parancsnoka, Jászberény városparancsnoka szólott a páncélosokhoz: „... első hálás gondolatom a Hadak Urához száll, aki megsegített Benneteket, hogy majdnem kétezer kilométer távolságról, soha el nem képzelt istentelen, vad, barbár, erkölcstelen, hazátlan bitangok által félrevezetett tömegekkel mindig dicsőséggel vívott óriási harcok után – habár megfogyva is –, de újból ennek a vérrel, könnyel sokszor áztatott dicső Haza szent földjére léphettetek. Öröm tör elő szívetből, mert itt láthatlak Benneteket, azokat, akik minden időre példát adtatok, példát mutattatok az egész ország itthon maradt lakosságának, hogy a Haza érdekében hogyan kell viselkedni, példát adtatok, hogy ezt az ezeréves Hazánkat a legnagyobb nélkülözések között is hogyan kell szeretni és megmenteni... Azért jötünk ide először a Hősök szobrához, hogy Nektek a világháborus hősöknek elmondjuk, hogy már nyugodtabban aludhatjátok örök álmotokat, mert már itt vannak azok a hős honvédek, hős páncélosok, akik a Ti példádotkat követve megbosszulják a világháboru utáni gyalázatot. Halljátok-e a messze távolból jövő siró magyar hangokat? Még több helyen ma is verik, üldözik, gunyolják a magyart. Igérjük, hogy már közeleg az az idő, amikor Ti világháboru hősei valamennyien nyugodtan aludhatjátok örök álmotokat, mert bárhol is feküsztek a régi nagy Magyarország területén, ott mindenütt magyar honvéd fog örködni örök álmotok felett. Ebben a nagy harcban mi páncélosok első vonalban kérünk helyet...” A városparancsnok szavait követően Pénez Sándor polgármester beszéde hangzott el: „Jászberény város közönsége nevében ez ünnepi percekben első szavam Hozzátok: Isten hozott!... Vitéz Honvédek! A hadjárat melyben résztvettetek, nem területi hódításért nem anyagi előnyökért folyt, hanem sokkal drágább erkölcsi értékekért: az Isten, Haza és család megszentelt eszméiért és azok

védelmében. *A magyar nemzetnek nem voltak és nincsenek ma sem idegen területi igényei egy nép rovására sem, de viszont ezeréves ősi jussának, a szentistváni birodalmának minden talpalatnyi területéhez törhetetlen hűséggel ragaszkodik és ezért a magyar katona, amint a múltban, úgy a jövőben is mindenkor kész vérét és életét áldozni...*” A Tűzharcosok nevében Bathó Károly szólott, azután Csikós Béla VIII. osztályos gimnazista köszöntötte az ifjúság képviselőiben a honvédeket. A hazatértek nevében Toronyi Béla százados koszorúzta meg kegyeletes szavak kíséretében a Hősök szobrát. Az ünnepség zárásaként a harcokosi zászlóalj és a 2/III. zászlóalj kivезényelt díszszázada virágosó közepette vonult el a város lakossága előtt, majd a zászlóalj tisztikara ünnepi ebéden vett részt a Lehel Szálló éttermében.

A jászberényi páncélosok 1942. március 22-én, ünnepi külsőségek között kapták meg új csapatzászlajukat a Hősök szobra előtt. A hadvezetőség rendelkezése értelmében 1938 M. kürtzászlajukat Jászberény városától kapták, mivel „... az új csapatzászlókat, – mint a Hazának, a hazaszeretnek és a Haza iránti hűségnek szent jelképeit – a mult hagyományaihoz hiven most is a polgárság adományozza a csapattestnek.” A kürtzászlót Pintér László hivatásos őrmester tartotta, a zászlótestet pedig Emőkey Ferenc hadnagy volt, aki így emlékezett ezen ünnepségre: „A zászlószentelés felemelő érzésű volt és örök emlék maradt számomra, annál is inkább, mivel mint fiatal hadnagy, engem jelöltek ki erre a magasztos feladatra, hogy zászlós tiszt lehettem. A zlj. legkatonásabb altisztje, Pintér őrm.[őrmester] lett a zászlós altiszt.” A ceremónián Jászberény előjárósága, notabilitásai és lakossága mellett a város másik zászlóalja, a 2/III. gyalogzászlóalj is kivonult.

Az 1941. évi hadjárat során hősi halált halt páncélosok emlékét kegyelettel ápolta a hazatért zászlóalj. Hábel Pál hadapród őrmester önfeláldozó hőstettét szekkó formájában is megörökítették, melyet egyik karpaszományosuk, Donászi Ede festett meg a Lehel Szálló lépcsőházában. Ekkor született meg két hadapród őrmester jóvoltából a zászlóalj „Zúg a harcokosi, készülj fel Bajtárs” kezdetű indulója, melyet a *Jász Hírlap* is közölt. A 31. önálló harcokosi zászlóalj tisztikara 1942. január 11-én, vasárnap délelőtt 11 órakor avatta fel a hősi halott páncélosok emléktábláját. A leleplezés előtt Koritsánszky-Koháry alezredes méltatta a zászlóalj hőseinek emlékét, majd leleplezte a táblát, melynek szövege az alábbi volt: „Ezen laktanyából indultak el 1941. évi július hó 1-én a bolsevizmus elleni harcra és onnan nem tértek vissza, mert a dicsőség mezején áldozták fel példaadó életüket: Kerényi Sándor m. kir.[magyar királyi] százados, Laczkó Győző m. kir. főhadnagy, Hábel Pál hadapród címz.[címzetes] őrmester, Kiss Gyula ht.[hivatásos] címz. őrmester, Horváth Dezső tsz.[továbbszolgáló] szakaszvezető, Forgács László tizedes, Korsós Hugó c.[címzetes] tizedes, Bencs József őrzető, Török István őrzető, Csontó Imre c. őrzető, Horváth János c. őrzető, Bogdán Lajos honvéd, Hégely János honvéd, Horváth János honvéd, Kakuk Kálmán honvéd, Kerekes Miklós honvéd.” Még ebben az évben, május 30-án a jászberényi Keresztény Nőegylet, az Úrilányok Mária Kongregációja és a jászberényi Tűzkereszt Főcsoport anyagi áldozatának köszönhetően újabb emléktáblát avattak az 1941-es hadjárat jászberényi páncélos hőseinek tiszteletére. Az ünnepségen jelen voltak a hősi halottak hozzátartozói, valamint a város vezetősége és testületei. Zytás százados beszélt a zászlóalj előző évi harcairól, majd a zászlóaljparancsnoktól engedélyt kért a tábla leleplezéséhez.

Toldi könnyűharcocsi a cserőhalmi kökeresztnél

Az „Imához!” kürtjel elhangzását követően Koritsánszky-Koháry alezredes Kerényi százados özvegyének átnyújtotta a Magyar Érdemrend lovagkeresztje hadiszalagon a kardokkal okmányát, a koszorúzás után pedig a harcocsai zászlóalj díszszázada dübörgött el a közönség előtt. A zászlóalj hadapródjai műsoros estet is adtak a hősi halottak tiszteletére, melynek teljes bevételét a hozzátartozóknak és a Vöröskeresztnek szánták. A rendezvény a kultúrházban zajlott le 1942. december 13-án, ahol a hadapródok szereplése mellett Rátonyi Róbert színművész, valamint Orbán Sándor néptáncos és Németh Miklós zenekara is fellépett. A megjelenteket az új zászlóaljparancsnok, Kardos Károly alezredes köszöntötte, az egyes műsorszámokat Somogyi Tibor tartalékos zászlós konferálta be.

A keleti hadszíntérre mozgósított 32/III. zászlóaljat 1942. június 28-án, az akkori honvédnapon Koritsánszky-Koháry alezredes, állomás- és páncélos zászlóaljparancsnok búcsúztatta a Hősök szobra előtt. A város polgármestere, Péntes Sándor kijelentette, hogy „*Mi itthonmaradók, szeretteiteket szívünkbe zárjuk és könnyebbé kívánjuk tenni nekik az élet terhét*”. Vitéz Oszlányi Kornél ezredes, a 2. gyalogezred parancsnoka az alábbi szavakkal bocsátotta útra a jászmagyar honvédeket: „*Kísérje a magyarok Istenének áldása fegyvereiteket. Legyetek méltók elődeitekhez. Legyetek eskütökhöz hivek mindhalálig*.” Végül Márton Ferenc alezredes, az elvonuló zászlóalj parancsnoka így zárta elköszönő beszédét: „*A katona szíve este mindig haza gondol. Gondoljanak ránk az itthon maradottak is, hogy legyen erőnk. Mert most dől el, hogy lesz-e ima az Isten templomában, lesz-e családi élet, lesz-e nagy, boldog Magyarország. Itt a világháborús hősök emléke előtt ígérem, hogy mindig teljesítjük kötelességünket az Istenbe vetett hittel és hazaszeretettel*.”

A Nagytemplom előtt (Hősök Napja, 1943. május)

A 32/III. zászlóaljhoz kiküldendő 32/3. M és 32/3. M 2. menetszázadok állományát Jászberény 1942. november 12-én búcsúztatta ünnepélyes módon. A Hősök szobra előtt nagyszámú közönség gyűlt egybe, a levente zenekar a Hiszekegyet játszotta, majd elsőként a polgármester emelkedett szólásra: *„Elhangzott a legfelsőbb hadúr parancsa – úgymond – s ti indultok, hogy a becsület mezején küzdve harcoljatok, miként őseitek már ezer év óta annyiszor tették. Nem területszerzés, nem hódítás az a cél, miért a magyar katonának ma harcolnia kell, hanem saját otthona, saját hazája, melyet a barbár ellenség elpusztítással fenyegetett. Azért kell küzdenetek..., hogy ezeréves országunk idegen járom alá ne kerüljön, hozzátartozóitok az egész országgal együtt el ne pusztuljanak.”* A polgármester említést tett arról, hogy Márton Ferenc alezredes, a Donnál küzdő 32/III. zászlóalj parancsnoka leveleiben eddig is rendszeresen tájékoztatta őt „fiainak” vitéz és hősies helytállásáról. A jászberényi sajtó az alábbi záró gondolatokat közölte még beszédéből: *„... a most kiinduló egyesített század méltó lesz a zászlóalj többi századaihoz, s majdan együtt, győztesen, s dicsőséggel fognak ide visszatérni. Ezután ígéretet tett a polgármester arra, hogy a hadbavonultak hozzátartozóinak ügyeit mindig szíven fogja viselni, s rajta lesz, hogy a város minden polgára így gondolkozzék. Isten áldását kéri távozó vitéz katonáinkra.”* Az egyházak nevében Farkas István római katolikus hittanár és Halasy Miklós református lelkész patetikus hangvételű szónoklattal búcsúzott el a honvédektől. Farkas Lajos Lőrinc tartalékos főhadnagynak, az egyesített menetszázad parancsnokának elköszönő beszédéről a *Jász Hírlap* így tudósított: *„[a századparancsnok] teljes erejével azon lesz, hogy katonáinak sorsát minél elviselhetőbbé tegye, s őket épségben visszavezethesse békés otthonukba. Igéri, hogy mindent megtesz katonáival együtt, hogy méltók legyenek törzszászlóaljukhoz és az egész dicső magyar hadsereghez.”*

Tisztek a Hősök Napi ünnepélyen (1943. május)

Az ünnepséget a Himnusz hangjai zárták és a menetszázad díszmenetben vonult el a hősi emlékmű előtti térről.

Jászberény városa – közel 11 hónap múltán – 1943. május 23-án a Hősök szobra előtt fogadta hazatérő fiait, akiket a *Jász Hírlap* is méltatott: „Az egész Európát pusztítással fenyegető orosz bolsevizmus elleni harcban magyar vitézséggel és kemény helytállással eltöltött majdnem egy esztendő után hazatért a helybeli gyalogos zászlóalj. A város közönsége meleg szeretettel köszöntötte a sokat szenvedett magyar hősokeket.” A vasárnap délelőtti ünnepségen – a vallásfelekezetenként tartott misék után 10 óra tájt – a Hiszekegy dallamát követően vitéz Parragh Gyula ezredes, Jászberény állomásparancsnoka „a honvédség legmagasabb elöljárói és a magyar honvédség minden tagja nevében üdvözölte a hazatérteket. Indítványára az ünnepély közönsége egy perces némasággal áldozott a hősi halottak szellemének. – Azoknak a hősi halottaknak emléke, akik nem térhettek vissza szeretteikhez, akik messze idegen földben nyugszanak, de azoké, a most még távollevőké is, akik megcsonkultak, megbénultak, megrokantak, kötelez bennünket, hogy kitartsunk a végső győzelemig. – Forduljunk naponta imánkkal a magyarok Istenéhez, hogy mindazokat, akik még kint harcolnak a harctéren, vezéreljen vissza szeretteikhez. Róluk és hozzátartozóikról gondoskodni mindnyájunk szent kötelessége. Szent fogadást kell tennünk, hogy hűen és vitézül harcolunk tovább nagy szövetségeseink oldalán, hogy ezt a háborút hazánktól minél távolabb tarthassuk. A magyar honvédség soraiban harcolni mindenkor dicsőség. Ezt a dicsőséget, honvédségünk jó hírnevét kötelességünk tovább is öregbíteni. Fel kell készülnünk arra, hogy Legfőbb Hadurunk ismét üzen, és akkor: Mindnyájunknak el kell menni. »Istennel a hazáért, legfelsőbb Hadurunkért mindhalálig!«” Ezt követően a polgármester üdvözölte meleg szeretettel a csaknem egy esztendőszovjet-

oroszlói frontszolgálatot teljesített jászsági katonákat: „Tudjuk, hogy az eltelt tíz hónap alatt a Don mentén milyen hatalmas küzdelemben álltátok meg vitézül a helyeteket. Most, amikor dülő csaták után visszatértetek a hazai földre, ez a forrón szeretett föld túlaradó szeretettel és megbecsüléssel ölel keblére mindnyájatokat. Küzdelmetek nem volt hiába való, mert a haza földje így elkerülte az ellenség pusztításait. Megemlékezett ezután a szónok a zászlóalj hősi halottairól és a sebesültekről, köztük a zászlóalj hős parancsnokáról, aki szintén az egyik honvédkórházba várja felgyógyulását... Végezetül ismét a hazatért honvédekhez szólt, és arra kérte őket, hogy amint a külső fronton megállták a helyüket, álljanak helyt itthon, a belső arcvonalon is, a munka frontján. Legyenek példaadók az itthoniak előtt.” A hazatért alakulat nevében nemes Mihályi Győző százados, zászlóaljparancsnok köszöntötte meg a szíves fogadtatást, s kijelentette, hogy „...a zászlóalj elindulásától fogva érezték a város társadalmának segítő kezét. Kérte, hogy a város nyújtsa ki segítő kezét a hősi halottak árván maradt hozzátartozói felé, adjon meg nekik minden lehető támogatást. Mert nincs nagyobb fájdalom, mint az anyák és hitvesek fájdalma, akik legfőbb támaszukat veszítették el. A világháborús hősök emléke előtt hódolt ezután a szónok, ígérte a visszatért zászlóalj honvédei készek tovább is az ő példájuk nyomán a végsőkig harcolni. Kegyeletes szavakkal helyezett koszorút a hősi emlékművére.” Az ünnepélyt a csonka zászlóalj és a páncélosok díszmenete zárta.

A 32/III. zászlóalj lábadozó sebesültjeit féltő gondoskodással vette körül Jászberény. Az első világháborúban becsülettel helytállt vitéz Rigó Ferenc, a Lehel Mozgó és a gőzfürdő tulajdonosa lehetővé tette a sebesült honvédeknek, hogy ingyen látogathassák a filmszínházat és a fürdőt, a Vöröskereszt jászberényi fiókegylete pedig szeretetsomagokat vitt ki az Új lak-tanyában gyógyuló sebesülteknek.

1943. december 6-án a kormányzó névnapján utolsó alkalommal sorakozott fel páncélosaival a Hősi emlékmű előtt az 1/II. harcokosi zászlóalj teljes személyi állománya, hogy búcsút vegyen bajtársaitól, a megszállt területekre készülődő 102. önálló harcokosi század katonáitól. Délelőtt 10 órakor még e helyütt sorakozott fel a jászberényi méntelep katonai osztaga és az 1. kiegészítő munkaszolgálatos zászlóalj, amelynek újonc állománya is ekkor tette le az esküt. A mise után vitéz Deák János főhadnagy, az 1/7. közepes harcokosi század parancsnoka méltatta a katonai eskü jelentőségét, őt követően Simon László főhadnagy, zászlóaljsegédtiszt eskette fel az elvonulókat és az újoncokat. Az elvonuló század nevében nemes Parázsó Zoltán őrnagy, parancsnok helyezte el koszorút a Hősök szobránál. Több katonai ünnepélyre már nem került sor a „Huszárszobor” előtt. 1944 késő nyarán, amikor a szovjet csapatok már magyar földre tették lábukat, a frontra indított páncélos menetszázadok és szakaszok búcsúztatására nem maradt idő, legfeljebb a vasútállomáson.

Jászberény a világegés forgószeleiben

1944. október 29-én délután 14 órakor indult meg a 2. Ukrán Front támadása Kecskemét térségében, s ezzel kezdetét vette a magyar fővárosért vívott, 108 napig tartó budapesti csata. Ezen hadműveletek során, 1944 novemberének első felében vált hadszíntérré a Jászság térsége is. Az Alföldön védekező magyar 3. hadsereg balszárnyához csatlakozó német alakulatok közül – Szolnok 1944. november 7-i elestét követően – a 4. „Polizei” SS-páncélgránátos-hadosztály

részei hátráltak a Szolnok és Abony közötti terepszakasról a Jászság felé, nyomukban a szovjetekkel, akiket az SS-páncélgránátosok rohamlövegekkel végrehajtott ellenlökések sorozatával próbáltak meg feltartóztatni. Egy ideig úgy tűnt, hogy Jászberénytől délre, Jászladány–Tápiógyörgye–Tápiószele térségében a német védelem megszilárdulhat, ám november 11-én a 2. Ukrán Front csapásmérő csoportosítása (7. gárdahadsereg, Issza Alekszandrovics Plijev altábornagy 1. lovas-gépesített csoportja, valamint a 2. és 4. gárda-gépesítetthadtest) mintegy 481 harcokosi és önjáró löveg támogatásával felújította a Budapestért indított támadást. A szovjetek áttörték a 18. „Horst Wessel” SS-önkéntes-páncélgránátos-hadosztály csapataival megerősített „Polizei” SS-páncélgránátosok állásait, így Jászladány és Jászsalsószentgyörgy között rendkívül súlyos harcok folytak le. A támadás hevességére jellemző, hogy a 4. SS-páncélososztály Unterer SS-Untersturmführer parancsnoksága alatt lévő három rohamlövege az ellenük támadó 23 db szovjet harcokosi közül 15-öt kilőtt, a többit pedig visszaszorította. Heves harcok zajlottak Jászapáti, majd Jászárokszállás térségében, ahol a vonalánál a németek mellett a kecskeméti 2. páncélos- és a nagyvárad 25. honvéd gyaloghadosztály részei is harcoltak, s a védelem megszilárdítására itt vetették be a német 1. és 13. páncélos-hadosztályok harccsoportjait, továbbá a német 503. nehézpáncélos-osztály Királytigriseit.

Jászberényben ekkor már nem tartózkodtak magyar alakulatok. A város békehelyőrségét alkotó honvéd csapattek közül a jászberényi méntelep katonai osztaga még 1944. október 11-én üritette ki a vasút mellett lévő, 1901-ben készült ún. Csődörös laktanyát, és települt át a Dunántúlra, lábón hajtva 250 mént. A város házi zászlóalja, a „József nádor” 1. honvéd harcokoszred II. zászlóaljának harc képes részei már 1944 szeptemberének elejétől bekapcsolódtak a délkelet-alföldi harcokba, s ekkorra a főváros előterébe szorultak vissza. A páncélosok Jászberényben maradt részei 1944. október 23-án üritették ki laktanyájukat és települtek át a Dunántúlra. A város katonai parancsnoksága a felső-jászsági 6. számú kiegészítő kirendeltséggel együtt 1944. november 5-én kapta meg a kiürítési parancsot, így előbb Tésre, Koroncóra, végül Ausztriába települt.

Jászberény déli határrészét november 11-én foglalták el a szovjetek, és másnap már lövetni kezdték a várost. A lakosság egy része, aki csak tehetett, a tűzérési lövedékek elől a pincékbe, óvóhelyekre húzódott. A város és Jászapáti környéke több napig tartó páncélos összecsapások színtere volt. Jászberényt és környékét 1944. november 15-én, az esti órákig tartották a Waffen-SS fenti alakulatai, majd az Aszód–Hatvan–Sátoraljaújhely közötti Karola-állás felé vonultak vissza, és megakadályozandó a szovjetek gyors előrenyomulását, felrobbantották a városban lévő Zagyva-hidakat. A Jászság fővárosa ezen a napon került a szovjet csapatok kezére.

1944–1945 folyamán több katonai kórház volt Jászberényben. 1944. november 15-ig német katonai kórház működött a zárdában. Miután a szovjet csapatok birtokba vették a november 12. óta alaposan összelőtt várost, az Erzsébet kórház központi épületében rendezték be saját kórházukat, a gimnáziumban pedig egy hadifogoly kórházat, míg a tanítóképzőben és a központi elemi leányiskola épületében sebesült, beteg román katonákat ápoltak.

A budapesti hadműveletek idején Jászberényben a szovjetek 1944. november végétől létesítettek hadifogoly-gyűjtőtábor, csakúgy, mint Cegléden, Kecskeméten és Baján. A forrásokból nem derül ki, hogy a páncélos laktanyában vagy a méntelepen létesült az első gyűjtőtábor, de később mindkettő a 2. Ukrán Front 33. számú hadifogoly-gyűjtőtáboraként volt ismeretes.

Ezen lágerekben 5-15 ezer hadifoglyot őriztek, akiknek 30-50%-a civil volt, ugyanis a város 50 km-es körzetéből ide hajtották a férfilakosság egy részét, akik később a mezőtúri gyűjtőlágerbe kerültek. A Jászberényben uralkodó állapotokról igen szemléletes képet ad a helybéli kommunista párt 1945. február végén Rákosi Mátyáshoz írott levele, melyben a helyi szovjet parancsnok leváltását sürgették: „Az orosz katonai parancsnok intézkedéseinek következtében úgy a földmunkásság, mint a parasztság elhagyja földjeit és birtokait, úgyhogy a mezőgazdasági munkák megindulása csöddel fenyeget. ... Reggelenként, amikor az emberek munkájuk után mennének, a leghetetlenebb és legellentétebb parancsokkal tartóztatja le és viteti őket az általunk teljesen fölöslegesnek talált munkák elvégzésére. Számtalan esetben megtörténik ilyen eset, 9 órakor parancsot ad 300 ember előállítására azzal az utasítással, hogy ½ órán belül ez a 300 ember együtt legyen. A parancs kiadásával egyidejűleg letartóztatja az egyes pártvezetőséget, úgyhogy még az sem marad szabadlában, aki a parancsot végrehajtsa. ... Hason oda a Központi Kommunista Párt, hogy egy komoly és intelligens kommunista párttaggal váltsák le a jelenlegi orosz katonai parancsnokot, akitől legalább végrehajtható parancsokat kapunk, úgyhogy a környék lakossága előtt legalább a tekintélyünket megőrizni képesek legyünk.”

A katonák közül Jászberénybe főleg a budapesti ostromban fogságba esett honvédek kerültek, mint például a jászberényi születésű Medve Pál alabárdos testőr őrmester vagy Dévényi Sándor tartalékos zászlós, aki a sors furcsa firtoraként a páncélos laktanya azon körletébe került, ahol egykoron újoncidejét töltötte. A szovjet oldalon – önként vagy kényszerből – harcoló honvédek sem jártak jobban, hiszen a belőlük szervezett Budai Önkéntes Ezred nagyobb része is a jászberényi táborba került. 1945. március 15-én megszűnt a méntelepi tábor, ugyanis a szovjet segéderőként működő „demokratikus” honvédség itt szervezte meg 1. gyaloghadosztályát, amely április 24-én került ki Ausztriába, és szovjet parancsra az Alpokban bujkáló kisebb-nagyobb SS-kötelékek felszámolásában vett részt. A huszárlaktanyában 1945 májusában számolták fel az ottani gyűjtőtábor.

A Jászberényért vívott harcokban elesett katonákat, a katonai kórházakban, illetve a gyűjtőtáborokban elhunytakat a Szent Imre úti temetőben hantolták el. Egy 1948-ban keletkezett jelentés szerint Jászberényben 160 ismeretlen személyazonosságú SS-katonát, ismeretlen számú szovjet katonát és 47 román katonát (közülük 44 ismeretlen) temettek el. A jászberényi hadifogolytáborokban meghaltak közül 297 főről (közülük 173 ismeretlen) van tudomásunk, ám ennél jóval több hadifogoly végső nyughelye lehet Jászberény. Mint ahogy a város határában – a jászárokszállási és a jászboldogházi út mentén – is számos elfeledett német és szovjet egyes, illetve tömegsír található, annak ellenére, hogy 1945 végétől a Fehértői temetőbe igyekeztek összegyűjteni a város körüli harcokban elesett szovjet katonák exhumált földi maradványait (mintegy 236 főt, közülük 89 ismeretlen személyazonosságú).

A második világháború jászberényi emlékezete

Amíg a Nagy Háborúban elesettek emlékét kegyelettel ápolták a két világháború közötti Magyar Királyságban, ugyanezen végtisztesség már nem adatott meg a második világháborúban hősi halált halt honvédeknek az 1990 előtti Magyarországon.

A Vörös Hadsereg „felszabadító dicsőségét” megőrkítő első emlékművet már 1945. au-

gusztus 20-án felavatták Jászberény főterén. Ezt 1956 vihara sodorta el, de helyére 1957. április 4-én újabb obeliszk került, mely a rendszerváltozást követően került ki a szovjet hősi temetőbe. Helyén maradt viszont az a Szabadság téri emléktábla, amelyet 1970. március 1-jén avattak fel az 1. „demokratikus” hadosztály megalakulásának 25. évfordulója alkalmából.

A rendszerváltozást követően, 1992. május 17-én került sor a végtiszesség kései megadására, amikor nagy tömeg jelenlétében avatták fel a Szentkúti téren a hősi halált halt, hadifogságban meghalt jászberényi honvédeknek, munkaszolgálatosoknak és civileknek állított második világháborús emlékművet. A bronz oszlopba vésett nevek között szerepelnek a holokauszt áldozatai is, annak ellenére, hogy a Szent Imre herceg úti zsidó temetőben már az 1960-as évek második felétől van mementójuk.

Jászberényben vitéz Szádvári János volt magyar királyi hivatásos főhadnagy vezetésével alakult meg a Honvéd Hagományörző Egyesület helyi szervezete, amely igyekezett magába tömöríteni az egykori második világháborús honvédeket. Az 1990-es évek második felétől lelkes fiatal segítők is akadtak, hiszen 1996 tavaszán alakult meg – elsőként az országban – a jászberényi „Magyar Királyi I. Ferencz József-Jászkun 1. Honvéd Huszárezred Hagományörző Egyesülete”, amely nyíltan vállalta fel a világháborús Magyar Királyi Honvédség hagyományainak ápolását. Ezen tevékenységüket támogatta a Jász Honvédekért Alapítvány, így kerülhetett sor a huszárlaktanyában katonai tiszteletadás mellett a jászberényi páncélosok emléktábla-avató ünnepségére 1998. május 6-án. A jászberényi hadastyánok számára több bajtársi találkozót is szerveztek, amelyek évente két alkalommal, január 12-én, ill. a Hősök Napján kerültek megrendezésre – néhai Sólyom József esperesplébános jóvoltából – a Szent József Cserkészotthonban. A jászberényi katonasírok történetében új fejezetet jelentett az ezredforduló időszaka, amikor a megye területén megjelentek a német Hadisirigondozó Nép Szövetség képviselői, hogy exhumálják és központi temetőbe – például Budaörsre – vigyék át az itt nyugvó német katonák földi maradványait. Jászapatiban vagy épp Pusztamonostoron sikerrel jártak, ám a jászberényi Szent Imre temetőben lévő német sírokat nem tudták exhumálni, ugyanis nemzeti érzésű fiatalok jártak el annak érdekében, hogy a temetőfenntartó katolikus egyház ne adjon engedélyt a sírok felszámolásra, és ők vállalták, hogy az ottani katonai parcellát rendben tartják. A Fehértói temetőben lévő szovjet sírok 2008 tavaszán kerültek felújításra. 2012. január 1-jétől a temetőkről szóló 1999. évi XLIII. törvénycikk külön intézkedik valamennyi magyarországi hadisír védelméről.

Amíg a Nagy Háború esetében pontosan tudható, hogy 774 jászberényi katona – köztük jelen tanulmány szerzőjének úkapja, a 35 esztendősen, 1915. szeptember 5-én hősi halált halt Babucs János 68. közös gyalogezredbeli közlegény – adta életét „császáráért, királyért és hazáért”, addig ez a második világháború esetében már nem írható le. A fennmaradt, korabeli veszteségi dokumentumok, okmányok alapján csak töredékesen tudjuk rekonstruálni a jászberényi honvédek világháborús embervesztését, hiszen a szovjet hadifogságba esett mintegy 600 ezer honvéd, munkaszolgálatos és elhurcolt civil személy közül kb. 230-280 ezren haltak meg, s pontosan nem tudható, közülük hány volt jászberényi születésű vagy illetőségű. A háborúban eltűntként nyilvántartottak többsége sohasem került haza, esetükben az 1940-es évek végétől indultak meg a bírósági holtánnyilváníti eljárások.

Jászberényi születésű, illetve jászberényi illetőségű honvédek veszteségei a második világháborúban

	Keleti hadműveleti terület (1941–1944)	Magyarországi hadszíntér (1944–1945)	Nyugat-Európai hadifogság (1945–1947)
Elesett/meghalt	34 fő	76 fő	-
Eltűnt	82 fő	?	-
Hadifogságban hunyt el	?	?	8 fő
Összesen	116 fő elesett/meghalt/eltűnt	76 fő elesett/meghalt	8 fő meghalt
Mindösszesen	200 fő elesett/meghalt/eltűnt		

Majd minden jászberényi család megfizette a maga háborús véradóját. Jelen tanulmány szerzőjének apai rokonságából ketten is hősi halált haltak: Babucs Károly honvéd egy 1944-es budapesti bombatámadás következtében vesztette életét, míg Berecz Ferenc tizedes, a gyöngösi 20. tábori tüzérsztály tisztjeként 1944. október 6-án esett el a medgyesegyházi református temető mellett, amikor egy T-34-es közepes harckocsi kilövését követően tüzelőállásukat aknatakalat érte. Post mortem kapta meg 1945. január 10-én a Magyar Bronz Vitézségi Érmét. Mindössze 21 esztendő volt.

A második világháborúval foglalkozó magyar hadtörténetírás igen behatárolt keretek közé szorult az 1989 előtti Magyarországon, ugyanis idomulnia kellett a „bűnös nemzet” és az „utolsó csatlós” terminológiához, így háborús részvételünket eleve elítélt, annak okait pedig „osztályharcos” szemlélet alapján vizsgálta, a magyar hadsereg részvételével elnagyoltan – például „2. magyar hadsereg” –, a hazai ellenállás szerepével pedig túlhangsúlyozva volt ildomos foglalkozni. Habár a rendszerváltozás óta eltelt negyedszázadban számos, új szemléletű, objektívítésra törekvő magyar hadtörténeti munka jelent meg, a 45 évig tartó „kommunista agymosás” ma is érezteti hatását. A társadalom többségének elemi ismeretei sincsenek második világháborús szerepükről, a Vörös Hadsereg magyarországi harcait felszabadulásként értelmezik, annak ellenére, hogy az 1944/1945. évi „gépesített tatárjárás” addig nem tapasztalt észak-hullámmal söpört végig az országon, és a „felszabadítók” egészen 1990-ig határozták meg hazánk sorsát. Manapság egyre inkább két új kutatási irány dominál a második világháborús magyar történetírásban: a holokauszt és a magyar háborús bűntettek kidomborítása, amelyek veszélyes tendenciákat hordoznak magukban, hiszen azon látszatot igyekeznek kelte-

ni, miszerint az akkori magyar társadalom minden egyes tagja – köztük apáink, anyáink, nagyapáink, nagyanyáink – kollektív háborús bűnösséggel vagy hallgatólagos cinkossággal vádolható.

Tokody Mihály, a jászberényi 1/7. közepes harckocsi század tartalékos zászlósa szovjet hadifogságban íródott, „*Egy hősi emlékmű talapzatára*” című versében adózott elesett jászberényi bajtársai emlékének:

*„Hunyjatok hősök nyugton a rögben!
Béke lakozzék ott veletek!
Még kikel egyszer drága vetétek,
Hő ima lesz még szent nevetek!”*

Egy számunkra vesztes világháborúnak is lehetnek magyar katonahősei. Olyanok, akiket példaként lehet állítani a felnövekvő magyar ifjúságnak, valamint a jelenkor Magyar Honvédsége elé. Ilyenek a második világháborúban becsülettel helytálló jászmagyar honvédek is.

Varga Kamill

A FERENCES TEMPLOM, KOLOSTOR ÉS PLÉBÁNIA JELENKORI TÖRTÉNETÉBŐL

A jászberényi ferencesek XX. századi története igen sok érdekességet tartogat számunkra. Ugyanakkor e források elég hiányosak. P. Riba Hugó házfőnököt P. Luptovics Kolos követte a rendház élén, ő az, aki a háztörténetet is írta. Sajnos, olyan tintát használt az események lejegyzéséhez, amely ma már helyenként olvashatatlaná teszi az írottakat. Másik nehézség, hogy az 1950-es évek viharai eltüntették a háztörténet egy részét, így csak az 1937-ig írt kötet maradt fenn, az 1937 és 1950 közötti időszakról szóló részek elvesztek. A plébánia felállításától kezdve vezették a plébánosok a *Historia Parochiae*-t, mely számos kérdésben eligazítást nyújt.

A templomban folyó munkák

A templomot 1924 és 1926 között felújították. Ennek során kijavították a tetőszerkezetet, majd szimbolikus tetteként a végén felhúzták a Szlezák József által öntött 14 mázsás nagyharangot a toronyba, melyet Zadravecz István áldott meg 1928. június 20-án. A felújítás során teljesen elbontották a régi Szent László kápolnát, melynek használatát II. József tiltotta meg, köveit a kultúrház építéséhez használták fel. A belső renováláshoz 1929-ben kezdtek hozzá. Steffek Albin al-secco technikájú festményeket készített a mennyezetre. Ezt követte az oltárok újraaranyozása, melyet Herdicska József aranyozó mester végzett el. Némelyik oltárra új képek kerültek, melyeket Hollós Endre budapesti festőművész készített el. Nevéhez fűződik a főoltárkép, mely Jézusnak a templomban való bemutatását ábrázolja, körötte a nemzetek képviselői. Szintén ekkor készült a Szent Erzsébet és Szent Vendel oltárának képe is. A templom üvegablakait Palka József üvegfestő készítette. Felújították a templom padjait és járólapjait is. A templom megáldására Zadravecz István ferences tábori püspököt kérték fel, aki 1930. január 2-án, a Jézus Neve templombúcsú napján föl is szentelte a templomot.

1. Nevelési tevékenység a kolostor falai között

Szeráfi Kollégium

A XIII. Leó pápa-féle reformok hatására 1900-ban újjáalakult a Kapisztrán Szent János Ferences Rendtartomány, s ezt követően átszervezték a növendékképzést is. Ettől kezdve a közösségbe felvett 10-12 éves fiatalok a rendház egyik szárnyában laktak, részt vettek bizonyos imádságokon, étkezéseken, ugyanakkor az állami gimnáziumba jártak tanulni. A gimnázium alsóbb osztályainak elvégzése után beöltöztek, és megkezdték a noviciátus évét, ennek letelével visszatértek a kollégiumokba, befejezték a gimnázium felsőbb osztályait: belőlük lettek a „filozófusok”. Ez volt a rendszer Radnán, Szatmárnémetiben, Baján, Pécsen, Jászberényben és Egerben. A jászberényi kollégium 1928-tól működött, s a főiskolán filozófiát tanuló kleri-

kusokkal egy közösségben éltek ugyanazon magiszter vezetése alatt. Tanulóyaikat a József Nádor Állami Gimnáziumban végezték. A gimnázium tanárai örömmel fogadták a növendékeket, hiszen szorgalmas diákok voltak, emelték az iskola színvonalát. Így ír erről a Magyar Umbra krónikása 1936 júniusában: „Évzáró a gimnáziumban. Ennyi meglepetésre még mi sem számítottunk. Reméltünk pár jutalmat, de ennyit azért nem. S némelyek jövőre még többet akarnak. Ezt tisztelettel meg is engedjük.”

A Magyar Umbria 1938-as nyári számában ezt olvassuk: „Tíz éves a jászberényi bölcséleti Studium. 1928 nyarán határozta el P. Oslay Oswald akkori tartományfőnök atya és P. Unghváry Antal tanulmányi felügyelő a külön filozófiai Studium létesítését. Az első tanév 1928 szeptemberében nyílt meg. Az 1935/36. tanévig bezárólag egy évfolyamos volt a Studium. Az 1936/37. tanévtől kezdve P. Hermann Hermenegild jelenlegi tartományfőnök atyánk a kedvező körülményekhez mérten, a római előírások szellemében 2 évre terjesztette ki a bölcsélet tanulását. A bölcséleti évfolyamokkal párhuzamosan az 1937/38. tanévig bezárólag a még nem érettségizett testvérek a helybeli József Nádor-reálgimnáziumban végezték a középiskola felsőbb osztályait és tették le az érettségit. A jelen tanévtől kezdve nincs gimnazista testvér, mert a Noviciátusba már érettségivel veszik fel a pályázókat. A Studium első magisztere P. Karácsonyi Aladár volt (1928–1934), aki ügybuzgóságával és nagy áldozatokkal a zárda klerikátusi szárnyát barátságos, kellemes otthonná varázsolt. 1934 nyarán szentelték fel az új gyönyörű barokk oratóriumot, mely az Eucharisztia jelenlétével az ifjúság lelkiéletének erőforrásává és középpontjává lett. A bölcséletanhallgató testvérek jelenleg 30-an vannak (17 elsőéves, 13 másodéves), köztük egy amerikai és egy zágrábi.”

A bölcséleti iskola idehelyezéséről a *Jász Hírlap* is megemlékezett 1927. október 7-én: „Építkezés a barátoknál. A tartományi főnök határozata folytán a jövő tavasszal a szerzetesi filozófiai tanfolyam Jászberénybe lesz áthelyezve mintegy 15 növendékkel és két lektorral. A barátoknál végtelen gondnal nevelik a növendékeket jövő pályájukra... A filozófia, mely két évi tanfolyamú, itt fog lenni nálunk, innen mennek át a növendékek a IV. évi theológiára Gyöngyösre... A filozófia hozzánk való áthelyezése a zárda északi frontján úgy a felső, mint alsó emeleti folyosóján nagy átalakításokat tesz szükségessé. Reméljük azonban, hogy a mi nagylelkű, energikus házfőnökünk ezzel is meg fog birkózni.”

A templomtorony felújítása a 20-as évek végén

Bölcslelettudományi főiskola

Az elmúlt században a főiskolai képzés négyéves volt, ebből egy év filozófia és három év teológia. A növendékek a bajai rendházban tanultak (1900–1911), ezt követően pedig a gyöngyösi rendházba került át a képzés. 1927-ben újabb változás történt, melyről a háztörténet így számol be: *„A rendtartományfőnök úr bejelentette a káptalani gyűlésen, hogy határozata értelmében, Berénybe helyezi át a filozófiát. A kolostor nyugati szárnyát át fogják alakítani és rendbe hozzák. A munkálatok már meg is kezdődtek. A kiadásokat a provincia fedezi.”* Következő említésre méltó esemény, hogy 1934-ben elkészült a kápolna, melyet július 12-én szentelt fel P. Ferenc Vilmos vajdahunyadi házfőnök. A munkálatokhoz az 1933 nyarán itthon tartózkodó Schrotty Pál definitor generális (a római általános előljáró tanácsadója) biztosított 3700 pengő támogatást. A kápolna oltárképén főalakként Szeplőtelenül Fogantatott Mária látható, mellékalakként pedig Boldog Duns Scotus János ferences teológus.

Kiváló nevelők gondoskodtak a növendékek képzéséről: Luptovics Kolos, a leuveni egyetemen doktorált Karácsonyi Aladár, P. Galambos Imre, Szalay Szalvátor, illetve Kiss Szaléz, aki később életét áldozta hitéért.

P. Szántó Konrád így emlékezik vissza 1991-ben a *Jászkunság* folyóiratban megjelent interjúban: *„1938 szeptember elsején öltöztem be, egy évig újonc voltam, utána áthelyeztek Jászberénybe... Jászberényben végeztem a két évig tartó filozófiai kurzust... Jászberényi tanáraink közül sohasem felejttem el Ákos atyát, aki Rómában végzett. Nehéz tárgyakat tanított: lételméletet, kozmológiát és az anyagi világ filozófiáját. Előadásai mindmáig bennem élnek. Nem kevésbé Béla atyáé, aki a ferences rend tartományfőnöke volt. Ő filozófiatörténetet és logikát tanított. Első jászberényi éveimben gyönyörű csónaktúrákat tettünk a Zagyván színter minden héten... Máskülönben szeparált életet éltünk, nem volt kapcsolatunk a néppel.”*

Az iskola életének fontos eseményei voltak a Boldog Duns Scotus János Önképzőkör összejövetelei, ahol a fiatalok kutathattak, szabadon előadhattak, megoszthatták gondolataikat, persze ha vállalták a pozitív és negatív kritikákat. A Magyar Umbria lapjain feljegyezték az 1935/36-os tanév eseményeit: *„Dolgoztunk mindnyájan. Legalább háromszor szerepelt mindenki, de volt olyan is, aki 10-szer, sőt többször is szerepelt... Díszgyűlést tartottunk hármat, melyek közül egy teljesen nyilvános volt. Rendes gyűlésünk volt 15... Ezeket elhangzott Beszéd: 36, Írásmű (költemény, novella, értekezés): 56, Szavalat 19, Zenemű, ének: 7, Összesen: 118.”*

1935. november 25-én Kiss Szaléz irányításával nagyszabású, nyitott díszünnepséget tartottak Szent Katalin tiszteletére: *„Ünnepségünkön megjelentek Kele István prelátus-plébánossal az élen a város papjai, városunk polgári vezetői, a gimnázium és tanítóképző tanári testülete, valamint a két középiskola legfelső osztályának növendékei.”* A Jász Hírlap így emlékezett meg az ünnepségről: *„A ferences szellemet, amelyet a fiatal franciskánusok élénk tártak, megszerettük és magunkévá tettük.”*

A növendékek jó fizikai erőnlétéről a ház körüli munkák révén gondoskodtak: a kert gondozásába is jelentősen besegítettek, az udvar parkosításának feladata is rájuk hárult. 1936-ban a krónikás megemlékezik arról, hogy új tornaszereket vásároltak. A sportolásra pedig világbajnokok biztatták őket: Pelle István tornász, Énekes István ökölvívó, Kárpáti Rudolf vívó.

A diákok rendelkezésére állt a rendház nagykönyvtára, de külön tanulmányi könyvtárral is rendelkeztek, melyet Luptovics Kolos irányításával rendeztek be 1935-ben. A könyvkötők évente bekötötték az elhasználódott köteteket. (A gimnáziumban tanultak könyvkötészetet a diákok. Kovács Istvánt, a későbbi fr. Kristófot az iskola évkönyvében mindig megdicsérték a könyvkötészeti munkáiért.) Minden esztendőben nagy gondot fordítottak az állomány gyarapítására.

Noviciátus

A reform utáni Kapisztrán Provinciában a pécsi, az egri és a szécsényi rendház hosszabb ideig, a jászberényi rövidebb ideig noviciátusházként is működött. A II. világháború idején azonban Szécsény városa és a kolostor is szinte romhalmazzá váltak. A front itt léte alatt a novíciusok hazamentek a szüleikhez, s csak 1945 áprilisában térhettek vissza. Ekkor katasztrofális körülmények fogadták őket, és a felújítások június 8-áig elhúzódtak. Azonban nem sokáig maradhattak itt, ugyanis 1950-ben újra el kellett hagyniuk a szécsényi rendházat. A novíciusok számára az állam a berényi rendházat jelölte ki tartózkodási helyül. Az 1949–50. év novíciusai ebben a rendházban tettek fogadalmat. A jászberényi rendház internáló táborként működött, ahová különböző rendek szerzeteseit szállítottak június 10-étől kezdve. A szécsényi rendház lakóit július 30-án éjjel szállították Jászberénybe (ez volt az utolsó „szállítmány” ide): P. Kiefer Szilvér házfőnököt, P. Martinov Fortunát vikáriust, P. Iglói Ignác hitoktatót, P. Szabó Lipót novícius magisztert, továbbá néhány fogadalmas testvért, 5 novíciust: Kádasi Lőrincet, Tölgyesi Menyhértet, Kalniács Andrást, Bicskei Aport és Posta Benjamint.

A rendtartomány laikus novíciusai különböző rendházakban éltek, így volt laikus noviciátus 1950-ben Jászberényben is: fr. Fekete Kasszián, fr. Vass Viktor, fr. Kakukk Kornél, fr. Pásztor Andrásy, fr. Kovács Norbert, fr. Kovács Kristóf.

2. A közösségi élet fellendülése

A kultúrház építése

P. Riba Hugó az agilis házfőnök többeket megnyert a város értelmiségi rétegéből egy ferences kultúrház építésének ügyére, így Almásy Sándor főispánt-fővédnököt, Gosztonyi Aladárt, Fecske Sándort, Szabó Józsefet, Bathó Kálmánt, Balázsovich Oszkárt, Tarnay Tibort és Magyar Jánost. 1926. augusztus 22-én ezt a felhívást tették közzé:

Sok nehézséget, utánajárást, kölcsön felvételt követően elkészült a ház. A barátok kultúrháza a város legnagyobb terme volt, zenekari árokkal, a kor legmodernebb világításával, külön színpaddal rendelkezett. A kultúrház elkészülte előtt csupán a Lehel Szálló egyik termében üzemelő Városi Mozgó vetített filmeket a városban. A kultúrház változatos programokat nyújtott az érdeklődőknek, többek között filmeket is bemutatott, amikről a *Jász Hírlap* is tájékoztatta az olvasóit:

1927. szeptember 17 és 18-án

Melyiket kedveljem burleszkfilm, majd

Ne izgasd magad című film

1927. szeptember 17-én *Iglói diákok*: a szolnoki legényegylet előadása,

Rendezte: Farkas Imre

1927. szeptember 24-25 17 és 19 óra. *Ben-Hur*, Rendezte Fred Niblo

1927. október 3-4-5-6: *A gyónási titok áldozata*. Így tájékoztat minket erről az előadásról a *Jász Hírlap* szeptember 18-án: „*Akik a mozikat látogatni szokták s eleven érzékűk van a jó és nemes iránt, bizonyára felvetődött bennük az a kérdés: mire fog ez vezetni, ha a filmgyártás ily tempóban halad. Nem szolgálja – kevés kivétellel – az erkölcsös nevelést és a társadalom javítását. Amerikából – az újtások hazájából örvendetes hírt kaptunk, ahol a jezsuita és ferencrend összeállva egy filmgyárat létesített s az egész világra árasztja szét megbízottjai által a teljesen vallásos és erkölcsre nevelő filmjeit. A társulat »Catholic Mission Film Society« néven ismeretes. Pár héttel ezelőtt jött Magyarországra megbízottjuk Mr. Michael Hahn s felkereste P. Riba Hugó házfőnököt s megtárgyalták e fontos ügyet, amidőn felajánlotta, hogy a Kultúrházban fogja először lejátszani a legelső vallásos filmjüket: *A gyónás titok áldozata* című remek művet, melyet történelmi felfogásban Spielmann jezsuita atya készített s a magyar felírást P. Bruno ferencrendi pap szerkesztette, ki még pár évvel ezelőtt a gyöngyösi zárda lakója volt.*”

II. film e napokon: *Kis Teréz élete*.

1927. október 8. *Ham a végrehajtó* (burleszk); *A Pony express*

1927. október 9. a főtemplomi kongreganisták műsoros ünnepélye

1927. október 15-én *Párizsi verebek* c. film, majd *Polgármester úr* című film bemutatása

1927. október 19-én népénektanítás, majd vetített képes előadás

1927. október 20-án népoktatás: Tarnay Antal: A nevelés célja és lehetősége

1927. október 21-én népoktatás: Réz Kálmán: A Jászság a török hódoltság idején, utána vetített képes előadás: P. Marián

1927. november 3: „A chikágói eucharisztikus kongresszus”

1927. november 12-13: *A vértanú anyja* színdarab, valamint *Hamupipőke*, *Nem akarok autót látni* vígjáték

A kultúrház jövedelméből 1929 májusában „gyermekotthont” nyitottak, vagyis a szegény gyermekek májustól októberig kaptak egy meleg ebédet. A rendház erre a célra kapott a várostól némi segílyt is. Azonban a világgazdasági válság begyűrűzött, egyre nagyobb lett az infláció és egyre kevesebben jártak a moziba. A háztörténet írója megjegyzi, hogy már azt a pár fillért sem tudják kifizetni. 1931. november 15-én a következő bejegyzést olvassuk a háztörténetben: „Műkedvelői műsoros estet adott a helybéli róm. kath. Egyházközség miniszteri szerepléssel. A tiszta jövedelem elsősorban a szegény gyermekek fölruházására van szánva, és a szegény gyerekek ingyenes étkeztetésére. Az ünnepet Szent Erzsébeti jubileum teszi aktuálissá (700 év)... A miniszteri szereplő Ernst Sándor népijóléti miniszter ökegyelmessége volt.” 1934 márciusában

ezt a bejegyzést találjuk a háztörténet lapjain: „*Február 24-ről keltezte miniszteri elismerést kaptunk Hóman kultuszminisztertől azért a nagyszabású ruha-segélyezésért melyben a két állami iskola szegény gyermekeit részesítettük.*”

A plébánia megalakulása

A ferences szerzetesek térítették meg a XIII. században betelepülő jászokat. E térítő munka fontos állomásának tekinthetjük, amikor 1472-ben Mátyás király és Igali Fábán tartományfőnök IV. Sixtus pápához folyamodtak, és engedélyt kértek egy templom és egy rendház építésére. Az ide telepedő testvérek a szentségek kiszolgáltatásával, beteglátogatással, hitoktatással, társulatok vezetésével, tanítással és hitoktatással foglalkoztak, a történelem folyamán többször előfordult, hogy ezeket a szolgálatokat csak a ferencesek látták el. Biztosan többször felvetődött a plébánia megalapításának kérdése is. Amiről tudunk, hogy 1926-ban Erdős András plébános halála után Csordás István nyugalmazott mozdonyvezető irányításával kérvényt adtak be az érsekségre 745 aláírással, hogy a város I. és V. kerületéből hozzanak létre egy önálló plébániát, és annak vezetését bízzák a ferences szerzetesekre. A városi képviselő-testület is tárgyalta a kérdést, de a plébános ellenvetése miatt megakadt az ügy. Közben Kele István lett az új plébános (1926–1957), aki a plébánialapítás ellen nyilatkozott. A plébános a következő pontokban foglalta össze az érseki hatóságnak ellenvetéseit:

- 1., a két templom közelsége,
- 2., anyagi érdekek,
- 3., a szerzetesek versengenének a világi papsággal,
- 4., a szerzetest a jáász nép soha nem ismerné el papjának, lelkipásztorának,
- 5., a szerzetesek a világi papságtól eltérő hagyományai és felfogása és sajátos szabályai szerint élő szerzetes papság lelkipásztorokodása megzavarná a hívek eddigi egységes vezetését és irányítását.

Ezekre a vádakra Jenei Jenő mind szóban, mind írásban válaszolt az érsekségnek, illetve Kele István plébánosnak.

Időnként újra és újra föllángolt az alapítás ügye, majd elhamvadt, míg végül csak a „II. világháborúnak sikerült ezt elérnie”. Czapik Gyula egri érsek 1944-ben kiadott 5649. számú levelével alapítja meg ideiglenesen az önálló lelkészi állomást. Területe az I. kerület: Gyöngyösi út, Nádor utca és a Zagyva folyó által határolt terület, első plébánosa Jenei Jenő házfőnök lett. A parókia történetben így írnak az alapításról: „*1944. október 10-én Érsek úr megbízásából kolostorunkba jött Kele István pápai preláthus-főesperes plébános Jakab János káplánnal és hozták az ideiglenes lelkészi állomás létesítésére vonatkozó iratokat. E megbeszélésen a kolostor részéről: P. Jenei Jenő guardian, P. Tóth Ottokár vikárius és P. Merk Tiborc mint discretoriumi tag vett részt. Jakab káplán úr felolvasta az Érsek úrnak P. Jenő guardianhoz intézett levelét, melyben közli plébánialapító szándékát és nyilatkozatot kér annak elfogadásáról.*”

Első plébánosi ténykedésként október 14-én P. Jenő megkeresztelte Bató István Kis utca 9. szám alatti lakost, Bató István gyermekét. Az alapítás tényét október 15-én a szószékről olvasta

fő P. Jenő. Az 1944-es esztendőben összesen 6 keresztelés (5 fiú és 1 lány), 4 házasságkötés, 20 temetés (9 férfi, 9 nő és 2 gyermek) volt, elláttak 231 beteget, 147 haldoklónak adták fel az utolsó kenetet. 1946 januárjában 250 házszentelést is tartottak.

	Keresztelő	Bérmálás	Temetés	Áldozás	Házasságkötés	Betegellátás
1944	6	-	20	60 938	4	231
1945	84	-		72 803	24	
1946	61	1551	35	68 439	38	279
1947	73	-	63	68 843	35	318
1948	70		38	85 514	35	232
1949						
1950	98		57	85 510	43	260

A szentáldozások száma folyamatosan növekedett: a háztörténet jegyzője 1928-ban rögzíti, hogy a szentáldozások száma 44 800 volt (a nagytemplomban 31 500, a zárdában 8201, Szentkútnál 6509).

A háborús viszonyok között a plébánián használatos eszközök beszerzése akadozott (anyakönyvek, lobogók, bélyegzők...). A plébániatörténet megjegyzi, hogy a keresztelői tálat és az esküvői tálcát Spekonya Lajos és felesége adományozta a templomnak, aki egyébként korábban a templom toronyóráját is javította. 1947. május 26-án volt az első bérmálás, mely szentséget Kriston Endre püspök szolgáltatta ki. Ezen alkalommal 857 fő részesült a Szentlélek kiáradásában, 300 fő az első kerületi iskolából, a többi iskolás Hajta, Homok, Szelei út, Újerdő és Tötevény tanyakörzetéből érkezett. A második bérmálási alkalom május 30-án volt, ekkor a Bercsényi úti iskola, a Kossuth úti iskola és a polgári fiúiskola növendékei kerültek sorra, szám szerint 694-en.

A háború után a megnyílt fogolytáborból 25 tiszt virágvasárnapon a szentgyónását a templomban végezte el, ezután pedig a ferences testvérek maguk is kimentek gyóntatni, misézni a táborba. Sőt a kolostorban is létesítettek hadifogoly kórházat, s így az itt lábadozókat is rendszeresen ellátták, bár központilag is kiküldtek egy görög katolikus tábori lelkészt teljes felszereléssel. P. Jenő fölkerésére a hívek gyakran látogatták a hadifoglyokat, és ruhával, étellel is ellátták őket. Számtalan könyörgést, litániát, kérést imádságot tartottak a magyar hadifogoly katonák kiszabadulásáért, a hazatértek pedig sokszor kértek hálaadó szentmiséket tőlük. A templomban 1945. október 8–11-ig Monostory Imre vezetésével triduumot is tartottak a Foglykiváltó Boldogasszony tiszteletére. A vasárnapi ünnepi szentmisét Kele István mutatta be, melynek végén a körmenet a nagytemplomba ment. Ezeken a könyörgéseken, szentmiséken annyi hívő vett részt, hogy a pap alig fért az oltárhoz. 1947. január 10-én Siess! Adj! Segíts! elnevezéssel mozgalom indul a hazatérő hadifoglyok és hozzátartozóik megsegítésére, melynek vezetője P. Jenő plébános lett.

Az 1945. szeptember 25-én tartott városi hitoktatói értekezlet határozata alapján ettől kezdve a Bercsényi úti, a Kossuth úti és a polgári iskola növendékei a ferences templom 9 órai miséjén vettek részt. A háború utáni években a plébániához körülbelül 3500 hívő tartozott, ezenkívül kijártak a városi iskolákba hitoktatni. A ferences atyák 1948-ban 1472 diákot tanítottak 76 órában.

Azért a vidámságból is kivették a barátok a részüket. A farsang három napján 1946-ban alig győzték a sok bált, mivel külön tartottak összejövetelt az óvodások, az elemisták, a középiskolások és a pedagógusok is.

A templomot jelentős háborús kár nem érte, így csak a szükséges karbantartási munkákat kellett elvégezniük, egyedül az orgonát javította meg 1948-ban Novoth Lajos váci orgonamester. A plébániatörténetben ezt olvassuk: *„...nagy mennyiségű és sokféle szemét került ki belőle. 22 évre alapos javítást s 13 évre hangolást, azóta csak port és sok kántori ütést kapott szegény orgona. Egyházközségünk 1000 forintot juttatott az orgona rendbehozatalára az 1948. évi költségvetés terhére.”*

A ferences testvérek rendszeresen kíségtettek a környékbeli településeken a nagybőjtű, vagy karácsonyi gyóntatásban, lelkigyakorlatok tartásában, de tartottak búcsúi szónoklatokat is. Rendszeres lelkipásztori szolgálatokat láttak el Homokon, Borsóhalmán, Csíkoston, Hajtán, Meggyespelén, Peresen és a Szelei úton, korábban még kijártak Alsóboldogházára, Felsőboldogházára, Kerekudvarra, valamint a Tápiómajorba is. A rendház irattárában megőrizték az egri érsek leveleit, melyekben engedélyt adott arra, hogy az atyák vasárnapokon több szentmisét is bemutatthassanak. A háztörténet lapjain 1936 januárjában a következő bejegyzést találjuk: *„Sok gondot okoznak a tanyai kiszállások. Akárhányszor 3-4 felé kell mennünk egy-ugyanazon vasárnapon vagy ünnepen, a tanyai hívek mindig nagyobb és nagyobb igényekkel lépnek föl. Igyekszünk ez igényeknek eleget tenniük: de kötelességünk is eleget tenni... Igyekszünk mindent úgy rendezni, hogy a tanyai hívek is mindent maradék nélkül megkapjanak, ugyanakkor nekünk se kelljen túl hosszú időt künn töltenünk, s a híveket se terheljük meg túlságosan fuvarral. Ezt a célt szolgálta az is, hogy az egyik tanyára – Hajtára – ezentúl autóbusszal megyünk ki ¼ 9-re, és vissza is van autóbusz ½ 11-kor. A közbeeső időtartam bőven elegendő a szentmise és szentbeszéd és a szükséges gyóntatás elvégzésére. Ez utazásra egyszersmindenkorra a Strompf autóbusz vállalat megértő vezetése ingyen szabadjegyet biztosított a kiszálló páternek. Ezzel az ottani híveken is nagyban segítve van, mert mentesítve vannak a kocsival való fuvarozástól, ami nekik ugyan nagy probléma, lévén arra nagyon kevés lovas gazda. Eddig alig volt náluk évente 3-4-szer szentmise éppen emiatt. Ezentúl náluk is minden hónapban lesz egyszer szentmise.”* Az 1948. évi schematismusban P. Szita Gergely, P. Kálmán Celerin, P. Csertő Jakab és P. Veres Géza neve mellett szerepel az „Excurrens” kifejezés, vagyis az ő feladatuk volt a vidékre „kijárás”.

A Porciunkula kápolna

A portiuncula szó az olasz nyelvben kicsiny földet, kicsiny rétet jelent. Szent Ferenc így nevezett egy kis területet Assisi városán kívül, melyet nagyon szeretett. Az Assisi városa határában álló kicsiny „Angyalokról elnevezett Miasszonyunk” kápolnát valószínűleg négy, a Szentföld-

ről hazatérő remete építette Libériusz pápa uralkodása idején valamikor a 6. században. Az viszont biztos, hogy a bencések birtokolták 576 és 1075 között, amikor végül elhagyták a romos épületet. Szent Ferenc megtérése idején Krisztustól azt az utasítást kapta, hogy menjen és építse újjá egyházát. Ekkor Ferenc ezt úgy értette, hogy a San Damiano kápolnát kell renoválnia, később pedig hozzáfogott az Angyalos Boldogasszony kápolna felújításához is. Testvéreitől azt kérte, hogy ez legyen a rend központja, ide jöjjenek össze nagykáptalanra, és ezt a helyet soha fel ne adják.

A kápolna „előzménye”: a XIII. században betelepülő jászok a Zagyva két partját foglalták el. Királyi rendeletre ferences testvérek érkeztek hozzájuk az evangélium terjesztésére. Jelentős sikereket értek el közöttük, s Jászberényben egy kis kápolnát építhettek Szent László király tiszteletére. (1472-ben fordult Mátyás király és Igal Fábrián tartományfőnök a pápához, hogy templomot és rendházat építhessenek.) Ez a kis kápolna a XX. század első feléig állt, de sajnos 1928-ban lebontották, s anyagát felhasználták a kultúrház építéséhez.

A jászsági zarándokoknak minden esztendőben fontos ünnepe volt a berényi porciunkulai búcsú. Augusztus másodikán mindig szekerek és gyalogosok érkeztek a településre legalább 15 000-ren, hogy felkeressék a templomot, és Mária segítségét, közbenjárását kérik. A 105 éves korában elhunyt özv. Takács Józsefné született Pető Veronika így emlékezik vissza ezekre a búcsúkra: *„Kislány koromban tanyánk előtt az országhúton jöttek a jászladányi, újszászi, alsószentgyörgyi és szelei búcsúsok lobogók és kereszteltek alatt. Mentek Porciukulára. Mi gyerekek eléjük szaladtunk, hogy megcsókoljuk Jézuskát, és ivóvizet vigyünk a szomjazóknak. Édesanyám a legszebb virágait tépte le, hogy a búcsúsok keresztjére és lobogóira köthesse. A búcsúsok visszafelé jövet, nekünk gyerekeknek cukrot adtak a vízért.”* 1958-ban a 100 éves Baráth Ferenc bácsi születésnapját a berényi búcsún ünnepelte népes családjával együtt. A kérdésre, hogy miért éppen itt ad hálát, s mondat szentmisét, így válaszolt: *„Mind a három berényi templomot nagyon szeretem, de mégis legjobban a barátok templomát. Gyermekkoromban is ide jártam nagyszüleimmel. Ez az én templomom. Baráth a nevem, és ez a templom a barátoké. Már gyermekkoromban is volt Porciunkulai búcsú! Ma már negyedrésznyi nép sem jön össze mint régen. Minden nagyobb udvarban két-három búcsúkocsit szállásoltak be. A barátpást meg tele volt néppel, akik egész éjjel énekeltek.”* Természetesen időnként akadtak problémák mint 1933-ban, amiről így számolt be a jegyző: *„Illusztris szónokunk volt Porciukulakor: P. Marián salgótarjáni házfőnök és adminisztrátor. A másik szónokunkkal ugyan megjártuk. Gyöngyösről hívtam meg P. Zsigmondot. Nem tudtam, hogy nincs otthon – lenn nyaralt Siklóson. Az utolsó pillanatban jelezte, hogy nem jöhet. Így a soros koncionátornak kellett itthonról hirtelen beugrania.”*

Az egyik búcsúra Riba Hugó házfőnök meghívta a ferencesek nagy barátját, Mécs László premontrei papköltőt. Kamill testvér a kalandozásaiiban így ír erről: *„Előtte azonban néhány napra pihenni, kikapcsolódnai is meginvitálta. Meglátogatta a Jász Múzeumot, ahol is a múzeumigazgató kivette az üvegszekrényből a Lehel kürtöt és a kezébe adta. Ezzel tiszteletbeli jászsá avatta őt. A házfőnök csónakkirándulást is rendezett a részére. A kolostor kertje alatt folyt el a Zagyva. Egy tizenkilenc személyes csónakon indult el Mécs László felfelé a folyón. A ferences atyafiókák, a kispapok eveztek. ... a környezet varázsa úgy elragadta, hogy egymás után szavalt el költeményit. Amikor megpihent, a kispapok rázendítettek egy-egy szép népdalra. Amerre*

a csónak elhaladt, a parton sütkérező és pihenő nyaralók felugráltak és ők is tapssal köszönték meg a költő szavatait és a kispapok énekét. A kispapok énekét Tamás Alajos testvér, a későbbi ferences zeneszerző irányította és vezette.” A pihenés alkalmával meglátogatták Gosztonyi Aladár kerekudvari jótévőt is, ahol a költő nagyon jól érezte magát, másnap szentmisét is mutatott be a kápolnában. *„Mécs László berényi pihenőjébe beleesett a nagy Porciunkula búcsú. Nemcsak a Jászföldről, hanem Heves, Nógrád és Pest megyéből is özönlött a nép, egymás után érkeztek a búcsús csapatok. A költő is bekapcsolódott a hívek ellátásába. Mély hatást tett rá a nép áhítata. Otthon egy esztendő alatt nem gyóntatok annyit, mint itt másfél nap alatt – mondotta. Az itt szerzett élményeinek és benyomásainak hatása érezhető a Lehel kürtjéről írott költeményén is.”* A háztörténetben is feljegyezték kisebb gondokat, mint például 1932 nyarán P. Luptovics Kolos: *„Nehéz Porciunkula ünnepünk volt. Amúgy nagy ilyenkor a concursus, most még súlyosbította az, hogy összeesett az elsőpéntekkel. Az áldozók száma meghaladta a 3000-t. Isten segítségével általános meglepődésre elvégeztünk minden munkát. Ünnepi szónokunk P. Aladár definitor volt Gyöngyösről... Az idei nyár hallatlanul száraz. Április vége óta nem volt említésre méltó eső a jászberényi határban. A helybeli plébános – prelátus úr öméltségűsége – itt járt nálam, hogy másik vasárnap tartanánk könyörgő körmenetet esőért. Mondtam, hogy a szükség olyan nagy, hogy nincs mit várni második vasárnapig.”* Így hát meg is tartották a könyörgő körmenetet. Később így folytatja: *„Nem nagyon lehetünk méltók, mert egész héten nem jött meg a várva várt eső. A hét végén elhatároztuk a Familiával, hogy vasárnap reggel a rituáléban előírt módon a Familia tart esőért könyörgő körmenetet. Ezzel az elhatározással feküdtünk le szombaton este. Vasárnap reggelre arra ébredtünk, hogy szakad az eső... Egész litániánk alatt úgy ömlött az eső, mintha dézsából öntötték volna... Délutáni litánia alkalmával a néppel együtt hatalmas Te Deumot zengtünk a rajtunk könyörülő Istennek. A jászok még ilyen szívbéli Te Deumot nem énekeltek, mint ezen a napon.”*

A Porciunkula kápolna építése, a három „köves zarándoklat”

Már esett szó Kamill testvér kalandozásairól, mely a vallásos néprajzi írások kimagasló írása. De ki is volt ő? És hogyan vállalt tevékeny részt a kápolna építésében?

Kovács Sándor 1909. november 21-én született Jászberény-Portelken. Szülei Kovács Vendel és Ács Erzsébet tanyasi gazdálkodók voltak. Mivel Sándornak gyenge volt a fizikuma, így alkalmatlannak tartották a mezőgazdasági munkára, ezért cipészinasnak adták, melyet 1925-ben jeles eredménnyel el is végzett. Fiatalkorában rendszeresen részt vett a mátraverebélyi búcsúkon, de eljárt a jászberényi barátok templomának ünnepeire is. 1927-ben jelentkezett a ferences rendbe, beöltözésére 1928. augusztus 28-án került sor. 1940-ben tett örökfogadalmat. Minden rendházban rábízták a cipésműhelyt, sekrestyét, néha a konyhát vagy a kertet, részt vett a *Magyar Barát* újság kiadásában és terjesztésében is. Állomáshelyei voltak: Baja, Szécsény, Vác, Jászberény, Magyar Szentföld, Máriagyúd. A feloszlítás után Jászberényben élt mint búcsúvezető, sírgondozó, egyházadoszedő, sekrestyés, dolgozott az Aprítógépgyárban mint éjjeliőr. 1979. január 16-án agyvérzés érte. Így ír erről: *„Míg a városból a kórház felé szaladt velem a mentőkocsi, felajánlottam szenvedésem rendem jövőjéért, legyen Rendünk bölcsőjében mindig egy-két ringatni valója az újoncmesternek a noviciátusban.”*

A kápolna építése

A *Magyar Kurír* 1948. április 28-án így írt: „Jászberényben a Boldogasszony éve emlékére meg akarják építeni az Assisibeli Angyalos Boldogasszony kegykápolnájának hű mását. Külön figyelmet érdemel a nagyszerű terv, hogy édes hazánk minden búcsújáró helyéről visznek oda egy darab követ. Ezeket aztán beépítik az új, a Magyar Porciunkula falába. Az első követ fr. Kovács Kamill, a Kapisztrán Rendtartomány búcsúrendezője hozta a 800 éves jubileumát ünneplő Máriagyűdről, melyet alapkőül használnak fel. Így ír Kamill testvér a könyvében az első kő

Templombelső 1937-ben

szállításáról: „A követ a Tenkes-hegyen a jubileumi kereszt közelében emeltem fel a talajból. Meglehetősen nehéz volt, valóban alapba való. Lehoztam a hegyről és a szabadtéri oltár mellett helyeztem el... Felvittem a második emeleti szobámba, bőröndbe csomagoltam és az esti vonattal Pécsen át irány Budapestre. Mikor a vonat befutott a Déli pályaudvarra, a vámós emberek nyomban behajtottak a csomagvizsgáló irodába. Gondolták: zsírral, sonkával feketéző barátok fogtak. Csomagot tesék feltenni az asztalra – vezényelt a fővamos –, és kinyitni. Parancs, kérem – feleltem én. Mikor leoldom a szíjat és felnyitom a bőröndöt, a vámósok meglátják a nagy követ. Erősen a szemembe néztek. Talán azt figyelték, nem zavaros-e a tekintetem. Nincs semmi bajom kérem – mondtam –, csak Angyalos Boldogasszonynak viszek a gyűditől egy kis emléket! Elmehet – mondja az ellenőr.”

1948-ban Szent József ünnepén kihirdette Kamill testvér a Magyar Szentföldön, hogy köves zarándoklatot akar indítani Jászberénybe, ahol egy Porciunkula kápolnát szeretne építtetni. A köveket Magyarország különböző Mária zarándokhelyeiről

szertné összegyűjteni. Az első köves zarándoklaton a Krisztinavárosi plébániatemplomban gyűltek össze a következő helyekről: Andocs, Krisztinaváros, Budapest-Koronázó templom, Óbuda, Budapest-Kövi Szűz Mária, Magyar Szentföld, Celldömölk, Csobánka, Mátraverebély-Szentkút, Eger, Máriapócs, Máriaremete, Solymár, Vasvár, Búcsúszentlászló, Bodajk, Szeged, Pálósszentkút, Márianosztra, Mária-Könnye (Vodica, Baja), Máriabesnyő, Gyöngyös, Győr, Csatka, Péli-földszentkereszt, Szekszárd, Vác-Hétkápolna, Pilisszentkereszt, Sümeg, Makkosmária, Máriakéménd. Witz Béla érseki helynök megáldotta a köveket, majd a zarándokok Szabó Imre krisztinavárosi plébános vezetésével június 19-én a Keleti pályaudvarról indultak Jászberénybe. Többen csatlakoztak hozzájuk Gödöllőn, Hévízgyörkön, Turán, Galgahévízen és Hatvanban. P. Jenei Jenő házfőnök fogadta a zarándokokat és köveket. A második zarándoklat a következő kegyhelyek köveit hozta: Pécs-Havihegy, Hajós,

Magyaregregy, Egerszalók, Budapest (Egyetemi templom, Budapest Bazilika, Szent Rita Templom, Újlak, Margit körút, Rókus Kápolna, Karmelita templom), Esztergom, Székesfehérvár (Kaszap István temploma), Pannonhalma, Doroszló. A zárandoklat augusztus 1-jén érkezett Jászberénybe. A harmadik zárandoklatot Tover Vilmos vezette, és a Rózsafüzéres búcsúhoz kapcsolódott. A következő helyekről érkeztek kövek: Máriavölgy, Csíksomlyó, Assisi-Porciunkula, Róma (Santa Maria Maggiore, Fatima, Lourdes, Tre Fontane), Máriazell, BÉlapátfalva, Rudnok, Sany, Lőrinci, Máriaradna, Szárhegy. P. Fenyvesi Jeromos domonkos atyának köszönhetően Svájc legtöbb zárandokhelyéről érkezett kő.

Így azután elindulhatott a kápolna építése, mely bár egy rövid időre megszakadt 1950-ben, 1955-re elkészült, és Lékó Béla címzetes kanonok, kerületi esperes Porciunkula búcsúján (augusztus 2-án) megáldhatta a kápolnát körülbelül tizenötezer zárandokseregtől övezve. Az ünnepi szentmisét Szabó Imre püspök végezte. A kápolna falán látható XII. Piusz pápa 1958-ban a Porciunkulai búcsú résztvevőinek küldött áldása bekeretezve. Az angyali üdvözléssel ábrázoló főoltárképet a neves egyházi festő, Kontuly Béla festette.

Ezt az ünnepet az elmúlt évtizedekben is mindig megtartották. Az ünnepre valamely Jászberényből elszármazott atyát, vagy az egri szeminárium neves tanárát hívták misézőnek és szónoknak. A program szombaton kezdődött gyóntatással, 19 óraker szentmisével, éjszakai szentségimádással, melyet különböző búcsúvezetők osztottak be egymás között. Volt olyan esztendő, hogy az első szentségimádási órát nekünk fiataloknak kellett tartani. Vasárnap 10 óraker kezdődött a nagymise, melyet körmenet követett. A rendszerváltozás után már ferencesek is jöhettek az ünnepre. Ma is előttem van az ide érkező Faddi Otmár, Hegedűs Kolos vagy Szántó Konrád atyák képe. Az 1976. augusztus elsejei búcsú azért volt nevezetes, mert erre a napra esett a plébánia egyházmegyei szentségimádási napja is, így már délután 3 óraker kitették az Oltáriszentséget imádásra.

3. A ferencesek részvétele a városi és országos megmozdulásokon

1927. október 23-án a piactéren tartották meg a Katolikus Népszövetség jázsági nagygyűlését Gróf Károlyi József, Haller István, Frűchwirt Mátyás, Czettler Jenő és Kele István vezetésével. A szövetség 1907-ben alakult meg. Célja a nép hitbeli, erkölcsi, gazdasági és társadalmi fejlődésének előmozdítása, annak védelme, oktatása, nevelése és szervezése; a katolicizmus eszméinek a köz- és magánéletben való érvényesítése. Másnap alakult meg a Katolikus Népszövetség jázsági helyi szervezetének központja a kultúrházunkban. Az első közös gyűlésen részt vettek a Jázság különböző településeinek plébánosai, jegyzői, tanítói. Az ünnepi beszédeket Czettler Jenő egyetemi tanár, országgyűlési képviselő, mint központi kiküldött, valamint Frűhvirth Mátyás országgyűlési képviselő mondták. Eddig már 1500 tagja volt a Jázság területén a szövetségnek, s a központot azért hozták létre, hogy a közösségi munkát intenzívebbé tegye. A gyűlésen megválasztották a vezetőséget: Balázsovcics Oszkárt elnöknek, Gosztonyi Aladárt és Czettler Jenőt társelnöknek, ezenkívül Kovács Mihály plébánost, Varga Sándor plébánost, Kele István plébánost, valamint Friedvalszky Ferenc polgármestert, Horvát Józsefet, Koler Andort, Markovits Pált, Peér Leó premontrei, P. Riba Hugó ferences házfőnököket. A különböző jász településeken 15-15 taggal alakultak meg a

helyi igazgatóságok. Mind a gyűlésről, mind az alakuló ülésről részletesen beszámolt a *Jász Hírlap* 1927. október 30-án.

1928. október 7-9. között tartották a XX. Katolikus Nagygyűlést és az első Magyar Nemzeti Eucharisztikus Kongresszust, melyre a berényiek is elküldték képviselőiket. A rendházat P. Mészáros Keczely Albert (hitszónok, hitoktató, a III. rend igazgatója) képviselte, aki többek között részt vett a nagygyűlés keretén belül a III. rend gyűlésén is.

A Katolikus Akció irányításával több városi Katolikus Heted is szerveztek. Egy ilyen rendezvénysorozat alkalmával, 1935. április 8-a és 13-a között, előadások hangzottak el az Actio Chatolica jelen helyzetéről, természetéről, katolicizmusról, politikai kérdésekről, családvédelemről. „*P. Szaléz a szülői hivatás etikájáról beszélt igen szellemesen és mélyrehatóan. Rámutatott arra, hogy a gyermek nevelése a legnagyobb erkölcsi felelősséget jelenti a szülő számára. A válságok és rekordok korát éljük, és az erkölcsi válság éppen a családot kezdte ki a legjobban. Önző a nő, önző a férfi, és mindkettő önzésének szomorú áldozata a magára hagyott, „neveletlen” gyermek, akinek – a szülők rekordra menő válásai és hűtlenkedései között – bőséges alkalma van arra, hogy korán megismerkedjék az élet szennyes oldalával. Nagyon sokszor a cselédek és pesztonkák gondjára maradt, épp azokban az időkben, melyeknek testi-lelki válságai az egész életére döntő hatással vannak.*” – írta a *Jász Hírlap*.

A szervita búcsúhoz kapcsolódóan 1947. szeptember 19-21-én Mária-napokat tartottak Egerben, melyen 120 000 hívő vett részt. Természetesen a berényiek is nagy számban zarándokoltak el. Ennek mintájára 24-én Jászberényben is tartottak egy Mária-napot 12 000 résztvevővel.

A növendékek és Bundás 1937-ben

A templom és a kolostor a Zagyva felől 1935 körül

A program a ferences templomban szentségimádással kezdődött, majd 9 órakor Kele István prélátus vezetett szentséges körmenetet a főtérré, melyet szentmise követett, a szentbeszédet Bánhegyi Béla mondta, az alkalom a hazatért hadifoglyok hálaimejével fejeződött be.

Serédi Jusztinián bíboros a Nemzeti Eucharisztikus Kongresszus megrendezése után (1928. október 7-9-én) elhatározta, hogy meghívja ide a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszust is. Ennek időpontja 1938. május 25-30-a lett. Jászberényben is megindultak az előkészítés munkái. Az Érseki Nőnevelő Intézetben március 28-án, az Ipartestületben április 21-23-án tartottak gyűléseket. Különböző lelkigyakorlatokat, előkészítő szentmiséket mondtak, melyekre a tanulóifjúság, valamint a közalkalmazottak szünetet kaptak. Május 8-ra Kele István prélátus tábori misével egybekötött ifjúsági Eucharisztikus ünnepséget hirdetett meg. Május 22-én Jászsági Eucharisztikus napot tartottak, melyen részt vett 20-30 ezer

jász katolikus hívő.

A kongresszus programja:

- 1., május 22-én közös szentmise a rendőröknek,
- 2., május 23-án a Keleti pályaudvaron fogadták a pápai küldöttet, ezt a Mátyás templomban nyitó ceremónia követte,
- 3., május 24-én esti ünnepség,
- 4., május 25-én Szentmise a Hősök terén, hivatalos nyitóünnepség,
- 5., május 26-án ifjúsági szentmise a Hősök terén, majd hajóskörmenet a Dunán,
- 6., május 27-én az elcsendesedés napja,
- 7., május 28-án az Operaházban előadták Liszt Ferenc Krisztus Oratóriumát, valamint az 8., Egyház egységéért tartottak konferenciát, május 29-én a KALOT 25 000 fős fiatalága vonult fel, majd záró szentmise következett.

A Jász Hírlap így számol be az eseményekről: „Az előkészítő munka eredményeképpen Jászberényből a külön vonatokon mintegy 1500 imádságos lélek vett részt az ország fővárosában tartott két napos szentségimádáson. (Sokan, nagyon sokan más járműveken jutottak el a felejthetetlennek ígérkező országos ünneplésre.)

A növendékek Luptovics Kolos házfőnökkel és Kiss Szález magiszterrel 1937 körül

A hazatérő papok és tanítók lelkiekben meggazdagodva Jászberény város határában, a kápolnás tanyákban szórták szíjjel a lelki ajándékokat, hogy a tanyavilág 10 000 lelket számláló népe is részesüljön benne. A városi iskolán kívül népművelői munkások is megtették a magukét az olvasóköroökben s a tanyai iskolákban egyaránt.” A vilá kongresszusról készült riportfilmet heteken keresztül vetítették a Kultúr Mozgóban.

Természetesen a rendház tagjai is kivették részüket mind az előkészítő munkából, mind a helyi eseményekből. Így számol be a *Magyar Umbria* folyóirat a növendékek fővárosi zarándoklatáról (1938/3): „Május 25. Felmérhetetlen jelentőségű ünnepek kezdődtek a mai nappal az ország fővárosában. Az Eucharisztikus Vilá kongresszus megnyitására mi is felmentünk autóbusszon, hogy részt vegyünk az Eucharisztia ünneplésén. Ezeken a napokon az egész világ keresztényeinek a szeme kicsiny országunkon és gyönyörű fővárosunkon van, ahol Krisztus Urunk most diadalútját tartja. Valóban most látszik csak meg, hogy az Eucharisztia mennyire »Vinculum Charitatis!« Egy bensőséges érzés fűz itt össze mindenkit: mindannyian egy Atyának gyermekei vagyunk. Az ünnepek káprázatosak voltak. Részt vettünk az áldozócüstitörtői ifjúsági misén, utána megnéztük a városmajori és a pasaréti templomot, a magyar szentföldi múzeumot, ahol egyébként a szállásunk is volt. Délután a nemzetközi gyűlésen voltunk, este pedig a pazar pompájú hajós-körmeneten vettünk részt. Felejthetetlen élményekkel gazdagon indultunk haza éjfélkor. Hálás szívvel köszönjük mindazoknak, akik lehetővé tették, hogy mi is részt vehettünk e felejthetetlen ünnepen.”

4. A szerzetesrendek feloszlata és a kolostor további sorsa

A Magyar Dolgozók Pártja így határozta meg a reakciót: „*A klerikalizmus olyan politikai irányzat, amely az imperialistákat, a tőkés kizsákmányolókat támogató egyház és papság gazdasági és politikai hatalmának megszilárdítására és növelésére törekszik. Reakciónak – a politikában – a társadalmi haladással való szembenállást, a régi, pusztulásra ítélt társadalmi rendszer visszaállítására irányuló törekvést nevezzük.*”

Igyekeztek hát minél hathatósabb nyomást gyakorolni az egyház vezetőire, a klerikális reakcióra. Ennek a nyomásgyakorlásnak fontos állomásai voltak P. Uzdóczi Zadravecz István meghurcolása, a P. Kiss Szaléz és Lukács Pelbárt ferencesek elleni koncepciók perek. Mindszenty József esztergomi érseket 1948. december 26-án letartóztatták, az ÁVÓ-sok napokon keresztül verték, kínozták, majd a következő év februárjában életfogytiglani börtönre ítélték koncepciók per keretében. Ugyanezen évben eltávolítják a betegápoló rendeket, majd megszüntetik az egyházi iskolák jelentős részét. Hogy a püspöki karral való tárgyalásokat mégis kierőszakolják, 1950. június 9-én éjszaka az ÁVÓ-sok megkezdték a határszéli kolostorokból a szerzetesek internálását előre kijelölt – az ország belsejében lévő – kolostorokba. Egyik ilyen internáló tábor volt a jászberényi.

A rendház lakói ebben az időben:

- P. Tóth Ottokár házfőnök, káplán, a III. rendi igazgató, a háztörténet jegyzője, könyvtáros, hitszónok, gyóntató, hitoktató
- P. Mária földi Lukács házfőnök helyettes, a házitanács tagja, a laikus novíciusok magisztere, hitszónok és gyóntató, plébános
- P. Merk Tibor a házitanács tagja, hitszónok, gyóntató és hitoktató
- P. Szita Gergely a házitanács tagja, hitoktató, hitszónok és gyóntató
- P. Simon Antal hitoktató, hitszónok és gyóntató
- P. Szántó Konrád hitoktató, népmissziós, a III. rend regionális igazgatója, hitszónok és gyóntató
- Fr. Kanizsai Nagy Martin sekrestyés és kapus
- Fr. Kuhajda Cyrus a kolostor szolgálatában lévő testvér, pincemester
- Fr. Gáspár Vulmár a kolostor szolgálatában,
- Fr. Plank Protáz,
- Fr. László Benitusz kapus, alamizsnagyűjtő
- Fr. Varga Válen szakács
- Fr. Borgély Benitusz kukta

Laikus novíciusok:

Fr. Fekete Kasszián, Fr. Vassa Viktor, Fr. Kakuk Kornél, Fr. Pásztor András, Fr. Kovács Norbert és Fr. Kovács Kristóf.

Az első deportáltak, 35 jezsuita 1950. június 9-én éjjel érkezett meg: P. Gyenis András, P. Merényi József, P. Turzó István, Zborovszky Ferenc, illetve novíciusok: Feigl Vilmos, Lukács Imre, Müller József, Póta László, Simó Zoltán, Szatmárhegyi Lajos, Vanó Károly, Babos István, Bárdos Domonkos, Bejczy Antal, Bencsik József, Bernáth Kálmán, Brunner Tibor, Cseke Lajos, Enesy György, Jámbor Ottó, Kiss Ottó, Leskó Béla, Loór Péter, Miklósházy Attila, Morlin Imre, Nagy Ferenc, Nemesszeghy Ervin, Palkó László, Renkey Miklós, Rényes Imre, Romhányi József, Szabó János, Szucsák József, Tegvey Gábor és Terescsényi Ágoston. P. Csávossy Elemér tartományfőnök utasítására háromnapos lelkigyakorlatot tartottak, a novíciusok letették a fogadalmukat, majd június végén és július elején két csoportban megszöktek a rendházból és külföldre távoztak. Két atya azonban nem vállalta a szökést: P. Merényi József és P. Zborovszky Ferenc, ezenkívül két-három testvér is maradt. A szökés természetesen nem maradhatott titokban. Július 4-én este a rendőrség ellenőrzést tartott, ennek végeztével a házfőnökön számon kérték, hogy miért engedte meg ezt a „gyalázatot”, amikor június 10-én aláírásával garantálta, hogy megőrzésre átveszi a csoportot. P. Ottokár mentegetőzni próbált, ezért az ávosok nekiestek és agyba-főbe verték. A megszököttek közül néhányat elfogtak, de a legtöbbjüknek sikerült nyugatra menekülnie. 1950. június 18-án éjjel két piaristát is internáltak Budapestről, az egyikük biztosan P. Szűcs Vince, a másikuk nevét nem ismerjük.

Ezután következtek a nagykanizsai ferences rendház lakói, akik június 10-én este 8 órára értek Jászberénybe: P. Szórádi Béla házfőnök, hitszónok, a III. rend igazgatója, az Oltár-egyesület, a Credo és a Szent Antal Társulat vezetője, P. Csohány Cirill házfőnök helyettes, a rendház anyagi ügyeinek intézője, segédlelkész, P. Horváth Szeργiusz gyóntató és hitoktató, P. Királyfalvy Jenő hitszónok, gyóntató és irodavezető. P. Hajdú Antal a laikusok magisztere, a háztörténet jegyzője, népmissziós, P. Bischof Artúr hitszónok, gyóntató, segédlelkész és hitoktató. A laikus testvérek: Fr. Mandl Dániel ökonómus, Fr. Tonomér Adjut szakács és kertész, Garamvölgyi Szilveszter kertész és alamizsnagyűjtő, Sipőcz Leander sekrestyés, Fr. Barabás Jób alamizsnagyűjtő. P. Horváth Domonkos népmissziós és hitszónok is ebben a házban lakott, de az internálási listákban nem szerepel! A ház lakója volt még Honvéd Polikárp népmissziós, nagybőjti hitszónok és a Jézus Szíve Társulat moderátora, de az internálási listákban nem szerepel. Továbbá itt lakott még Fr. Gurgulits Tarzícus kapus és kukta. A teherautó innen Kiskanizsára ment, ahonnan begyűjtötte még: P. Tóth Lukács házfőnököt, a háztörténet jegyzőjét, Pfleger Wolfgang segédlelkészt, Pócza Árpád hitszónok és gyóntatót, valamint Szabó Cirjék hitszónok, hitoktatót és Fr. Bene Didák szakácsot.

P. Pichler Emil halálos betegem feküdt, ezért egy rendőrségi autó a zalaegerszegi kórházba vitte, ahol jobblétre szenderült. P. Kassai Roland hitszónok, hitoktató, könyvtáros pedig kiugrott az ablakon és elmenekült.

P. Szántó Konrád így emlékezik vissza erre a napra, a már idézett folyóiratban megjelent interjúban: „...életem egyik eltörölhetetlen élménye a június 10-i reggeli szentmise. Mise után leveleköztem, kinéztem az ablakon és láttam, hogy egymás után gördülnek be a leponyvázott teherautók a kolostor udvarára. Az ávosok felügyeletével 300 férfi és női szerzetest hoztak akkor Jászberénybe. Alig fértünk, hiszen a jászberényi kolostor 15-20 szerzetes és 20 kispap részére való. 50 embernél többet normális körülmények közt képtelen volt befogadni.

A jászberényi kápolna az 1960-as években

Attól kezdve viszont 300 internált és mi voltunk oda bezsúfolva. Megpróbáltunk ehhez az abszurd helyzethez alkalmazkodni, kicseréltük gondolatainkat, sétálgattunk, beszélgettünk, előadásokat tartottunk. Végeredményben csak az éjszakai létszámmellenőrzéssel kombinált zaklatások voltak kellemetlenek, amihez társult a nagyfokú létbizonytalanság.”

A segedi és nagyatádi rendház lakói egy órával később értek Jászberénybe, mivel Kecskeméten is rostokoltak valamennyi időt. A segedi rendházból ide került: P. Kelemen Alán házfőnök, lelkész, a laikusok magisztere, a jelöltek prefektusa, a háztörténet jegyzője, hitoktató, a Credo és Mária Kongregáció vezetője, P. Andreidesz Teofil házfőnök-helyettes, a házitanács tagja, hitoktató, segédlelkész, könyvtáros, P. Andreska Felicián hitszónok, ökonómus, a házitanács tagja, P. Huszár Jeromos hitszónok, III. rendi igazgató, a jelöltek helyettes prefektusa, fr. Horvát Alfréd szakács és kertész, Berkes Odiló alamizsnagyűjtő. A rendházban lakott még Dudás Balduin sekrestyés és kapus, de az internáltak listájából hiányzik. A segedi testvérek begyűjtése után ment a teher-

autó Nagyatádra, ahonnan még begyűjtötték: P. Ambrus Máté házfőnököt, lelkészt, a laikusok magiszterét, a Credo és az Oltáregylet vezetőjét, nővérek gyóntatóját, P. Erdi Vazul helyettes házfőnököt, a házitanács tagját, segédlelkészt, hitoktatót, a III. rend igazgatóját, a Rózsafüzér Társulat vezetőjét, P. Süly Szaléz kiérdemesült novícius magisztert, P. Német Joachim hitoktatót és hitszónokot, Szakály Celesztint, a házitanács tagját, hitoktatót és hitszónokot, P. Mórocz István hitszónokot, gyóntatót, hitoktatót és könyvtárost, Fr. Réfi Kornél alamizsnagyűjtőt, Ottucsák Euszták alamizsnagyűjtőt, Fr. Bontó Szerafin szakácsot és kertészt. A rendházban lakott még P. Törzsök Ignác hitszónok, segédlelkész, Ötvöskönyi lelkipásztora és Fr. Zömbik Linusz tertiárius, kapus, de ők nem szerepelnek a kitelepítettek listáján.

Ugyanezen a napon érkezett még három soproni domonkos szerzetes: István, Tádé és Gábor nevűek. Ide kerültek az Isteni Ige Társaság községi rendházának tagjai is: P. Farkas Antal, P. Szemeter János, Patakfalvi Géza és Surányi Tibor újoncok, valamint a dolgozó testvérek: Bíró Paszkál, Lukács Márk, Tillinger Vince, Varga Szerefin, Kocka Antal, Harsányi Ágnusz és Zoltán Ottokár. A háztartásukat vezető annunciáta nővérekkel együtt szállították őket: Göncz Mária Alfonza, Göncz Rozália Bartalomea és Matyók Margit Anakléta. Eredetileg őket Nyírbátorba vitték a minorita rendházba, később átszállították a jászberényi internálótáborba.

A péli főldszentkereszt tanulóházból ide kerültek: P. Deli Béla, P. Pintér József, P. Kurusz Károly és P. Réfi Lajos, akik június 12-én érkeztek meg. A szalézi növendékeket

még korábban külföldre menekítették. Július 11-én érkeztek meg Jászberénybe P. Labancz György István, P. Keserű Szilárd Ignác premontrei kanonokok, akik eredetileg Budapesten laktak, de egy hónapra Piliscsabára internálták őket. Ugyanígy jártak a háztartásukat vezető Szalvátor Nővérek is: Sztrátya Veronika Éva, André Katalin Aranka, Butás Rozália Angelona és Pásztor Mária Norberta nővérek. Július közepén érkeztek meg a békéscsabai kapucinusok P. Juhász Imre és P. Temesi Paszkál.

A nyár folyamán P. Luptovics Kolos tartományfőnök elhelyezte a szécsényi rendházból P. Áldási Amandot és P. Galicz Töhötömöt. Így 31-én éjjel a következő testvéreket internálták: Kiefer Szilvér házfőnököt, a háztörténet jegyzőjét, hitszónokot, gyóntatót és segédlelkészt, P. Martinov Fortunát gyóntatót, P. Szabó Lipót egyházi jogi doktort, novícius magisztert, a III. rend regionális igazgatóját, hitszónokot és gyóntatót, P. Iglói Ignácot a novíciusok vicemagiszterét, hitszónokot, gyóntatót és hitoktatót, Fr. Laurinyecz Fulgenc szakácsot, Fr. Veres Nikimédot, Fr. Szlancsik Hubert alamizsnagyűjtőt, Fr. Boros Zepherin sekrestyést és kapust, Fr. Hanyecz Flóriánt, Fr. Bodri Boldizsárt és Varga Valért. Ekkor már a novíciusokat hazaküldték, de öten mégis visszatértek közülük: Fr. Kádasi Lőrinc, Fr. Tölgyesi Menyhért, Fr. Kalniács András, Fr. Bicskei Apor és Fr. Posta Benjamin. Ekkor kerültek sorra a Mátraverebély-Szentkúti rendház lakói: P. Tamás Krizánt házfőnök, a háztörténet jegyzője, a III. rend igazgatója, hitszónok és gyóntató, P. Szabó Brúnó a házitanács tagja, könyvtáros, hitszónok és gyóntató, P. Takács Teodor hitszónok és gyóntató, Fr. Varga Adjut a rendház szolgálatában dolgozó testvér, Fr. Ádám Evariszt sekrestyés, irodavezető, kapus, Fr. Bagó Teobald szakács, ökonómus, alamizsnagyűjtő, Fr. Szendei Teodor kertész és alamizsnagyűjtő, Fr. Sándor Szalvátor a kolostor szolgálatában dolgozó testvér. Valószínű, hogy Fr. Bakos Dezső jelöltet, szakácsot ekkor már hazaküldték.

Salgótarjánból a következő testvérek érkeztek: P. Zuber Zefirin házfőnök helyettes, segédlelkész, hitoktató, rendkívüli klerikus magiszter, hitszónok és gyóntató, a III. rend regionális vezetője, Kóczán Attila hitoktató, hitszónok és gyóntató, P. Buczkó Atanáz hitoktató, salgóbányai lelkipásztor, hitszónok és gyóntató, Fr. Tarjányi Berard kertész, ebédlős, Fr. Fűtő György szakács és Varga Kármel sekrestyés. P. Tátrai Gyula házfőnök, egyházi jogi doktor, a háztörténet jegyzője, III. rendi igazgató, a Credo és a Mária Kongregáció vezetője és P. Krupa Rókus hitoktató, hitszónok és gyóntató nem tartott velük, mert menlevelük volt.

Augusztus elsején érkeztek a piliscsabai és szobi lazaristák: P. Szabó Lajos, P. Kulcsár László, Fr. Spilák József, P. Kiss Árpád, P. Tóth István, P. Hartung István, Fr. Fábíán Viktor, Fr. Fehér László és Fr. Pulai László.

Ezután több deportált már nem érkezett. Így is több száz szerzetes ellátásáról kellett gondoskodnia a házfőnöknek. Ezt nem tehetné volna meg a hívek nagylelkű adományai nélkül pedig ők is nélkülöztek! A templomban bemutathattak szentmisét, így a plébániai szolgálat nem szenvedett kárt. Az idejüket felhasználták lelkigyakorlat tartására, továbbképzések rendezésére, nem maradhatott el a szórakozás sem. A novíciusokról megjegyzik, hogy lejártak a Zagyvára fürdeni.

Ilyen nyomás hatására a püspöki kar kénytelen volt leülni tárgyalni. Rákosi Mátyás többször kijelentette, hogy a szerzetesek ügye csak vasúti vagon kérdése, ha nem megfelelően alakul a tárgyalás, akkor mindenkit elvisznek Szibériába. A püspöki kar megbízottjai Czapik

Gyula egri érsek, Hamvas Endre csanádi püspök, továbbá tanácsadóként Sárközi Pál pannonhalmi bencés főpáthelyettes, Sik Sándor piarista tartományfőnök és Schrotty Pál ferences lettek. A kormány megbízottjai pedig Darvas József miniszter vezetésével Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyettes, Bognár József belkereskedelmi miniszter, továbbá a Belügyminisztérium kiküldöttjei, tanácsadói. A tárgyalások június 28-tól kezdve 8 alkalommal folytak főként a szerzetesek helyzetéről, a szocialista társadalom építéséről, valamint a békepapi mozgalmról. A kikényszerített megállapodást 1950. augusztus 30-án írták alá, melyben nyolc katolikus iskola működését és a hozzá tartozó szerzetesek megmaradását engedélyezték. A megállapodás azzal a hazugsággal ért véget, hogy a Magyar Népköztársaság Kormánya biztosítja a vallás szabad gyakorlását, és az iskolák független működését.

A plébániatörténet írója 1949 augusztusában abbahagyta az események lejegyzését. Utoljára még megemlékezett arról, hogy Kontuly Béla elkészítette a Portiunkula kápolna oltárképét, hogy sok zarándok érkezett a búcsúra, melynek szervezésében fontos szerepet játszott Kovács Kamill jászberényi származású testvér. A feljegyzések aztán 1950 szeptemberében folytatódtak: *„A kormány rendelete értelmében a jászberényi ferences kolostornak is fel kellett oszlania. A kolostor minden ingatlanja és nagy részben az ingósága is az állam tulajdonába ment át. Az egyház és az állam közötti megegyezés értelmében a magyar püspöki kar a szerzetesek közül bizonyos meghatározott mennyiséget felvehetett az egyházmegye kötelékébe, akik továbbra is mint lelkipásztorok működhetnek a megyéspüspök által kijelölt helyen. Az egri főpásztor a jászberényi plébánia élére, amely mint Jézus Neve Plébánia tovább működhetik, P. Zentai M. Károlyt nevezte ki, aki eddig mint káplán és hitoktató működött a gyöngyösi ferences plébánián. P. Zentai Károly szeptember 27-én kapta kézhez a kinevezést. A kinevezés számára bármekkora kitüntetésnek is vette az érsek főpásztor részéről, nem örömet jelentett, ellenkezőleg a legnagyobb meglepetést... P. Zentai szeptember 28-án helyszíni szemlére utazott Jászberénybe. Ott volt két napig. Az ottani körülmények semmivel sem enyhítették aggodalmát, mégis az esetleges további bonyodalmak elkerülése végett, nehéz szívvel bár, mégis elfogadta a plébániát... E hó (október) másodikán az esti vonattal megérkezett az új plébános. Elődje ugyanaznap délután elutazott. Tehát nem is várta meg utódját. Semmiféle átadás nem történt... A plébános segítőitársai: Szita G. Imre káplán, Merk T. István és Guba I. Béla hitoktatók... Október 7. Megjelent a leltározó bizottság s leltározta a házat. Nekünk pedig vissza kellett vonulnunk arra a részre, amit számunkra meghagytak, vagyis az emeletre az udvar felőli folyosóra... A templomban minden a szokott módon megy tovább... A kolostor nagy része az állam tulajdonába ment át, s benne a 60 éven felüli szerzetesnők számára szociális otthon rendeztek be. Ma hozták a rendőrségi autók az első szerzetesnő csoportot, mintegy 80 szerzetesnőt. Elfalazták tőlünk és a kórus felőli kápolnát.”*

Az Elnöki Tanács 1950. szeptember 7-én kiadta a 34/1950. sz. törvényerejű rendeletet, melyben megvonta a működés jogát a szerzetesrendektől. Ebben az időben 63 rend létezett Magyarországon 11 538 taggal. Ebből csupán négy tanító rendet engedélyeztek nyolc gimnáziummal, 400 szerzetest átvehettek az egyházmegyék lelkészi beosztásba, 1000 szerzetespapot tiltottak a működéstől, továbbá az idős és magatehetetlen szerzetesek részére otthonokat létesítettek. A jászberényi ferences rendházban 1950. november 5-től szintén

szociális otthon működött idős nővérek számára, melyet az Egyházi szeretetszolgálat működtetett, és az állam tartott fenn. (Ezen időben még Bakonybélben, Csákváron, Gyóron alakult szociális otthon nővéreknek, a férfiszervezeteknek pedig a jánoshidai premontrei rendházban. Ez azonban rövid időn belül szűkössé bizonyult, s 1952-ben Pannonhalmára költözött át.) A jászberényi rendházba 100 idős szerzetes költözött, és a neve II. számú Állami Szociális Otthon lett.

Látható, hogy a ferencesek története igen mozgalmas volt a vizsgált században. Továbbá az is nyilvánvaló, hogy a ferences közösség szervesen bekapcsolódott a város közönségének életébe, mindennapjaiba, melynek sajnos a kiépülő diktatúra véget vetett. A vizsgált háztörténet, plébániatörténet megsárgult lapjai eseményeket, programokat írnak le, de ezek mögött mindig élő emberek, emberi sorsok, örömök és bánatok húzódnak meg. Így volt ez a múltban is, s így lesz a jövőben is.

Sebők Balázs

JÁSZBERÉNY ÉS A SZOCIALISTA IPAR ÉVTIZEDEI

Jászberény és a szocialista ipartelepítés

Jászberény társadalmi és gazdasági berendezkedését nagymértékben átalakította a szocialista iparosítás. Ennek legintenzívebb időszaka éppen a szocialista berendezkedés első éveire tehető. Jászberény is az első ötéves népgazdasági tervidőszak (1950–1954) során kapta azt a két nehézipari beruházást, amelyek hatására talán soha nem látott mértékben változott meg a város mindennapi élete. A két ide telepített nagyüzem, sorrendben az Aprítógépgyár (1951), illetve a Hűtőgépgyár elődje, a Fémnyomó- és Lemezárugyár (1952) voltak. A szocialista iparosítás sokszor kapkodó, átgondolatlan, erőltetett – vagy Nagy Imrét idézve kalandor – jelzőit a legtöbben elfogadják. Azért mégis létezett egyfajta előre tervezési folyamat is, amely a hatalmasra duzzasztott Országos Tervhivatal (OT) nevével fémjelvezhető, illetve a kezdeti időszakban ide sorolható még a rövid életű Területrendezési Intézet (TERINT) is, amelyet hamarosan beolvasztottak a Tervhivatalba. Az iparosítást megelőzően a TERINT feltérképezte az egész országot, településként is megvizsgálta az ipartelepítéshez szükséges feltételeket, valamint a lehetséges társadalmi/gazdasági következményeket. A településeket kategóriákba sorolták, amelyek közül az ún. I. osztályú településeket javasolták a legjelentősebb mértékben fejleszteni. Szolnok megyében együtt összesen öt I. osztályú települést jelöltek ki, amelyek az alábbiak voltak: Szolnok, Jászberény, Karcag, Mezőtúr és Túrkeve. Utóbbi eleve mezőgazdasági mintavárosnak szánták, míg Karcag és Mezőtúr tervezett ipari fejlesztése erőforrások hiányában és a politika változása miatt elmaradt. Tehát Szolnok megyéből a megyeszékhely mellett valójában csak Jászberény kapta meg azokat a később megkerülhetetlen nagyipari beruházásokat, amelyek egészen napjainkig meghatározzák a város gazdasági berendezkedését és társadalmának képét. A TERINT irataiból átfogó kép tárul elénk Jászberény iparosítás előtti gazdasági/társadalmi állapotáról. Az 1949-es népszámlálás adatai alapján a város 27 515 fős lakosságának mintegy harmada, 9165 fő élt külterületen. A jászberényiek 57,8%-a a mezőgazdaságban, 18,4%-a az iparban, 6,5%-a pedig a közszolgálatban dolgozott, míg 17,3%-ot az „egyéb” kategóriába soroltak be. Az alapvetően mezőgazdasági népesség lakta város ipara a következőképpen nézett ki:

- egy kapacitását nem teljesen kihasználó téglagyár (30-40 fő)
- egy villanyüzemű hengermalom (50 fő)
- egy dohányszárító és dohánybeváltó (80-200 fő)
- a Magasépítő Nemzeti Vállalat (500 fő) és annak asztalos üzeme (20-30 fő)
- egy műjéggyár.

Jászberény az alábbi leállított üzemekkel is rendelkezett: egy olajütő, egy korszerűen berendezett ecetgyár, egy nyersbőr feldolgozó üzem, egy szörmeáru gyár, egy malom és egy konzervgyár, amely ekkoriban lett átalakítva szeretetházzá. Az 1951. június 18-án elkészített városvizsgálat az ipartelepítésre alkalmas további befejezetlen vagy ideiglenesen használt épületeket is számba vette. A két objektum egy tető alatt álló vasbeton vázas iskola, valamint a Lehel Ház volt. Utóbbit ekkor még a honvédség használta.

A Szovjetuniót másoló gazdaság- és társadalompolitika mindenáron az ipari jelleg irányába akarta fejleszteni a zömében mezőgazdasági jellegű, és mezőgazdasági adottságokkal rendelkező országot. Különösen szúrta a hatalom szemét az Alföldön található sok agrárváros, ezért ezeken a helyeken társadalompolitikai szempontból is kiemelten fontosnak tartották az ipartelepítést. Az MDP Államgazdasági Bizottságának 1950. január 24-én lezajlott ülésén Jászberényt egyszerűen „kulákvárosnak” minősítették. De visszamenőlegesen a *Szolnok Megyei Néplap* is „*parasztvárosnak*” nevezte Jászberényt egy 1952. szeptember 17-i cikkében, amely a két szocialista nagyüzem telepítése után a következő címet kapta: „*Jászberény, a modern nagyüzemek városa*”. A TERINT „területfelhasználási javaslata” a város iparfejlesztését 3 tényezővel indokolta: politikai szempontok (lásd: kulákváros), a Zagyvából való ipari víznyerési lehetőség, illetve a mezőgazdasági nyersanyagok jelenléte.

Az Aprítógépgyár

Az Aprítógépgyár Jászberénybe való telepítését 1950. július 27-én engedélyezte véglegesen a Nehézipari Minisztérium. Az ipartelepítés egyik indokaként itt már az szerepelt, hogy „*Jászberény nyersanyagmozgatás szempontjából viszonylag kedvező helyen fekszik*”. A beruházás teljes keretösszege eredetileg 51,78 millió Ft volt, azonban – igazodva a korabeli gyakorlathoz – a befejezésig az elköltött összeg jelentősen megemelkedett és elérte a 75 millió Ft-ot. A jászberényi Aprítógépgyár tulajdonképpen annak köszönhette létét, hogy a budapesti Ganz Vagongyárban addig folyó aprítógép-gyártás helyszűke miatt már nem volt továbbfejleszhető, hiszen a Ganz profilja egyre inkább a motorvonatok, a Diesel-motorok, a nagy szivattyúk és a vízturbinák gyártására lett átváltva. Ráadásul az első ötéves terv jellege miatt egyre nagyobb kereslet mutatkozott a létesítendő új Aprítógépgyár termékeire (ipari törő- és őrlőberendezések, téglagyári gépek), hiszen az ilyen jellegű nehézgép gyártás a budapesti üzemben addig nem mint főgyártmány szerepelt, „*hanem mint jórészt kitöltő munka*”. Ezen ok és a helyszűke miatt a gyártmányok kifizetési ideje 12-20 hónapig is eltartott, amit már nem tudott kivárni az erőltetett iparosítás gépszükséglete. Mivel az új létesítmény a helyes anyagmozgatást is biztosítani tudta (amely a szűk, túlterhelt budapesti ipartelepen már megvalósíthatatlan volt), a gyártmányok átfutási ideje 6-12 hónapra rövidülhetett le. A gyár építését végül a Gépipari Beruházási Nagyvállalat kapta feladatul CM-066/B beruházási egységszám alatt (az MDP városi végrehajtó bizottsági ülésén a „*22/8-as új gyárépítkezés*” néven emlegették az építkezést). A munkálatok ütemezését – vagyis az építkezés megkezdését és befejezését – az ötéves terv szokásainak megfelelően állandóan változtatták. Végül a gyár alapkőletételére 1950. augusztus 19-én került sor, majd egy év múlva, 1951. augusztus 20-án a még nem egészen befejezett gyár elkészült üzemegységeit ünnepélyesen felavatták és elméletileg átadták a termelésnek, noha tervekőte-

Az Aprítógépgyár lát képe szocialista jelszavakkal

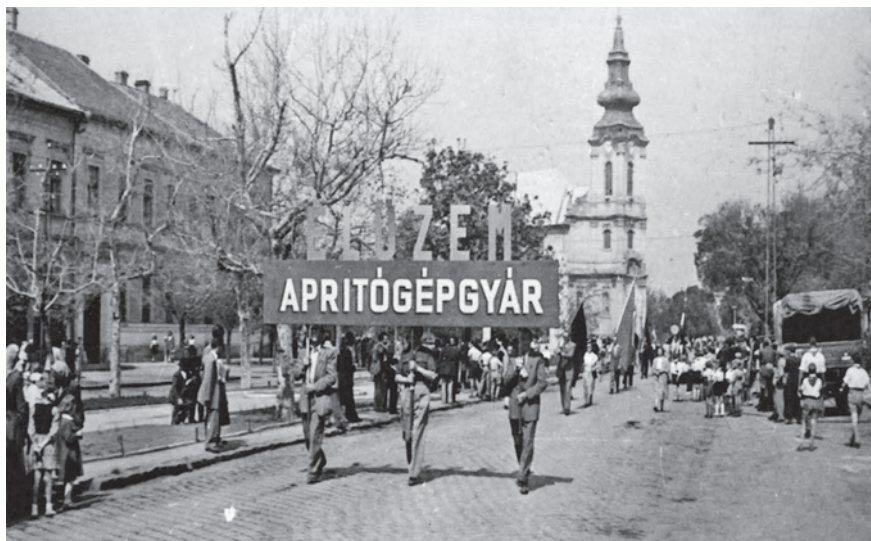
lezettként a tervszerű, folyamatos termelés csak 1952. január 1-jén kezdődött meg. Az átadás idején inkább csak a folyamatosan érkező gépek próbaindítása folyt. Az ünnepélyes gyárátadás előtt nem sokkal még nem készült el a 2 emeletes irodaépület, a kazánház, a gyárkémény, a tűzoltószertár, a garázs, de javában folyt még a daruk felszerelése, a gépalapok betonozása és a meglévő gépek elhelyezése is.

Az Aprítógépgyár telephelyét már jóval az üzem Jászberénybe történő telepítésének engedélyezése előtt alkalmasnak találták ipartelepítésre. Erről tanúskodik az 1950. március 21-én, Perényi Imre vezetésével összeülő Helykijelölő Bizottság (É.M. VII. Tervezési Főosztály 8. ülés, 1. tárgysorozat) határozata, amely szerint az Aprítógépgyárat az eredetileg tervezett helyen, a vasúttól 80 méter távolságra érdemes telepíteni. A 200x300 méteres ipartelephez egy vasútról leágazó iparvágányra és a vasútállomásig kiépített útról leágazó új útszakaszra is szükség volt. A Helykijelölő Bizottság szerint a város ÉNy-i részére tervezett üzem elhelyezése az uralkodó szélirány szempontjából ugyan kifogásolható volt, ám a tervezők végül arra az elhatározásra jutottak, hogy „mindez a várost nem fogja zavarni, mert a termelés füsttelkorommal nem jár, csak a központi fűtéshez szükséges tüzelőanyagot tüzelik el”. Ugyanezen megfontolásból nem tartották aggályosnak, hogy az ipartelep a lakásépítésre kijelölt területtel közvetlenül érintkezik, mert „az üzem ártalmait a lakóterületet nem veszélyeztetik”. Noha a Helykijelölő Bizottság beépítésre rendelkezésre álló teljesen üres területről beszélt, a létesítendő iparvágányhoz készült térképen a gyártelep helyén még egy tanyaépület is látható. A telephelyet a Honvédelmi Minisztérium (HM), a TERINT és a Gépipari Tervező Intézet (GÉTI) is elfogadta.

Megkezdődik a termelés az Aprítógépgyárban

Az Aprítógépgyár 1955-ben élüzem lett

A Helykijelölő Bizottságnak a létesítendő új ipari üzemhez kellő számú munkaerő meg-létéről is meg kellett bizonyosodnia, így kimutatást készítettek Jászberény és környékének mezőgazdasági munkaerőviszonyairól.

Az 1948-as adatokra támaszkodva kiderült, hogy a gyár vonzáskörzetében lévő, Jászbe-rényel együtt 17 település kettő kivételével munkaerő-felesleggel rendelkezik, csak Hat-vanban és Szentmártonkátán volt bizonyos fokú munkaerőhiány. Az új gyár teljes munkaerő szükséglete maximális kapacitásnál 670 fő volt az előzetes tervek szerint, amelyből 370 fő szakmunkás, 200 fő segédmunkás és 100 fő műszaki értelmiségi, ezen felül 50 fő ipari tanuló fogadását is tervezték. A gyár beindításához 50-60 fő „különös képzettségű szakmunkásra” és 20 fő műszaki értelmiségire volt azonnal szükség, akiket egyrészt a városból elszármazott, vagy naponta eljáró munkások közül próbáltak verbuválni: „beszerzett értesüléseink szerint Jászberényből mintegy 50 vasgyári munkás jár el naponta dolgozni” – olvasható az előzetes felmérésben. A fenti kimutatások alapján csak a városban a mezőgazdasági munkaerő-feles-leg mintegy 1100 főt tett ki, míg az egy órán belül megközelíthető területeken ez kb. 6400 főt ért el. Részletes kimutatás készült arról is, mely területekről érhető el a gyár egy órán belül gyalog, kerékpárral, autóbuszon, illetve vasúton.

Az előzetes tervek szerint az üzem a gyártmányokhoz való acél- és szürkeöntvény meny-nyiséget, valamint a hengerelt anyagot Budapestről és Diósgyőrből kapta, tehát csak ma-gyarországi nyersanyaggal dolgozott. A hazai nyersanyag később állandósuló minőségi és mennyiségi alapanyag-problémák forrása lett, amit csak a saját öntöde 1975-ös elkészülte oldott meg véglegesen. A legyártott gépek jelentős része (45-50%-a) azonban már a budapesti üzemből is exportálásra került. Az előzetes üzemmenet-leírás hangsúlyozta, hogy a gyártott gépek minősége azonos szinten volt a külföldi piac hasonló gyártmányaival (ami nem egé-szen fedte a valóságot), így a baráti államokon túl például a Közel-Keleten is jelentős expor-tálási lehetőségek kínálkoztak. A létesítmény leendő kapacitását is előre megadták, ami évi 6 ezer tonna vegyes aprítógép kb. 70 millió Ft értékben: ebben különféle török, hengerek és egyéb őrlőgépek, osztályozó, valamint flotáló berendezések, cementmalmok és téglagyári gé-pek szerepeltek 1 és 100 tonna súlyhatárok között. Az üzem felhútatását fokozatosan tervezték, így 1953-ra vagy 1954-re már valamennyi terv szerint teljes kapacitással működött volna az új jászberényi gépgyár.

A jászberényi gyárépítkezés során a munkálatok általában ugyan gyorsan haladtak, időnként azonban építőanyag-hiány lassította az építkezés ütemét. Az Aprítógépgyár építkezésének elő-rehaladásáról az Ipariépület Tervező Intézet munkatársainak 1951. március 7-én történt kiszál-lása alapján készült jelentésből értesülhetünk. Ekkor a gyár iparvágányának vasúti alépítménye már készen állt, a felépítményből viszont még hiányzott 200 folyóméter sínanyag, amelynek leszállítása bizonytalan volt. Ez a hiány a beinduló gépszállításokat is hátrányosan befolyásol-ta, így eleinte sok gépet kocsival kellett a helyszínre szállítani. A sínvas mellett átmenetileg betonvasból is előfordult hiány. Az építkezés során a gépesítés igen alacsony fokot mutatott, mert a kivitelező idegenkedett a gépesítéstől. Az irodaépület helyét ekkor műszaki tervek hiá-nyában még ki sem tűzték. Ez az épület az ünnepélyes gyárátadásra sem készült el. Az épülő Aprítógépgyár igencsak megmozgatta a város munkaképes lakosságának és a jelentős számú munkanélkülinek a fantáziáját, hiszen a magasabb bérek reményében egyre többen szerettek

A Fémnyomó polgári profiltermékei 1955-ben

volna az épülő gyár munkásai lenni. Ez a jászberényi Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának ülése is rendszeresen téma volt az 1951-es esztendőben, hiszen például a városi tanács dolgozói közül többen is az új gyárban képzelték el a jövőjüket, ezért Kapus Ferencné, az MDP jászberényi párttitkára is fellépett szóban az Aprítógépgyár munkaerő-toborzása ellen, hogy „*pár forint fizetés-differenciáért senki ne hagyja ott a tanácsot*”. 1951. január 28-án az épülő üzem munkáslétszámának biztosítása érdekében kiszállt a gépgyár egy bizottsága Jászberénybe, és a városi tanácsháza nagytermében megkezdődött a jelentkezők kiválogatása. A gépgyár kiküldöttei elcsodálkoztak, hogy a városi tanácsnál dolgozóknak milyen alacsony a fizetése.

„*Jászberény apró, csinos házai közül, a semmiből nőtt ki ez a komor épületóriás. Sokáig csak a szürke betonoszlopok, áthatolhatatlannak látszó állványrengeteg látszott a dohánygyár – hozzá képest – apró épülete mögül.*” Ez olvasható a *Szolnok Megyei Néplap* 1951. október 27-i számának propagandisztikus tudósításában. A kor szellemére jellemző, hogy Jászberényt „*alföldi parasztvároskának*” jellemezték, lakóit pedig már-már elmaradott embereknek, „*akik előtt még a gyárkérmény is csaknem ismeretlen volt*”. A cikkből megtudható, hogy a munkások a Ganz műhelyeiben sajátították el a szakmát, akik közül sokan „*eddig Nagykátán és Pesten hánykolódtak kiségitő munkán.*” Bármilyen hihetetlen, az Aprítógépgyár építkezésénél és a termelés beindításánál a korábban még munkanélküliséggel sújtott városban már ekkor komoly gondot jelentett a kellő számú munkaerő biztosítása, amely probléma később, a második nagyüzem építésénél még hatványozottabban jelentkezett. Egy pártaktívá értekezleten már korábban, 1950. június 20-án elhangzott, hogy a városban lényegében megszűnt a munkanélküliség, sőt inkább az okozott gondot, hogy az aratáshoz és a csépléshez szükséges munkaerőt biztosítsák.

A hűtőszekrénygyártás igazi áttörést hozott

A jászsági felső járásban még három községben is ugyanez volt a helyzet a munkaerő tekintetében.

1951 decemberében részletes jelentés készült az induló gyár életéről, amelyből kiderül, hogy nem csak szakmunkásokból volt hiány, de segédmunkásokból sem lehetett kellő létszámot biztosítani, még toborzással sem. A munkaerő toborzó kampány hatására a városból mindössze 50 fő jelentkezett, a környező településekről jelentkezők többsége pedig hamar felhagyott az itteni munkával. Ekkoriban 800 főnek tudtak volna munkát adni az üzem területén, de csak 376-an dolgoztak ott. Hiába a diktatórikus kommunista berendezkedés, úgy tűnik, az állam és annak helyi szervei nem tudták minden tekintetben kézben tartani az irányítást az élet valamennyi területén. Igaz volt ez a viharos ütemű iparosítás új jászberényi helyszínére, az Aprítógépgyárra is. Ahogyan akkoriban fogalmaztak, jellemző volt „*a munkafegyelem lazasága*” és az ittasság. Gyakran előfordult,

hogy a munkaidőt csak fél órával később kezdték, illetve hamarabb be is fejezték a dolgozók. A szombati munkanapokon többen már 10 órakeresztet, hétfőn viszont csak dél körül érkeztek. Sok „*lógó embert*” lehetett látni a gyár területén. „*Ez a jelenség főleg az új munkásoknál tapasztalható, akik a mezőgazdaságból kerültek az iparos munkába, és még nem ismerik a munkafegyelem kérdését.*” Igaz, a termelés szervezetlensége miatt sok volt az állás, a művezetők pedig csak későn adták ki a munkalapot, hogy mit is kellene aznap csinálni. Így talán nem csoda, hogy sokan nem vették komolyan, illetve félvállról vették az aprító állásukat, és idő előtt hazamentek. Magyarán a gyárban a munkaerőhiány mellett a meglévő munkaerő sem volt kellőképpen kihasználva. A városi pártbizottság felrótta a gyár dolgozóinak, hogy nem ítélik el a fenti jelenségeket, illetve megtűrik maguk között a fegyelmezetlen, hanyag dolgozókat, így „*az ellenség ügyét szolgálják*”. Szinte kötelező volt tudatni azokban az időkben – hűen követve a sztálini éberség előírásait –, hogy az ellenség elleni harc sem megfelelő, és „*le kell leplezni az üzemben megbúvó jobboldali szocdemeket és egyéb ellenséges elemeket*”. Az iránymutatás szerint megfelelő kérdésekkel kellett volna pótolni a „*befurakodott elemeket*”. Az állandó munkaerőhiánnyal küzdő gyár vezetőinek azonban sem akkor, sem később nem állt módjukban ilyen kéréseket teljesíteni. „*Ha elküldjük a megbízhatatlan elemeket, végképp nem marad remény a terv teljesítésére.*” Olyan is előfordult, hogy valaki „*önként*” felmondott osztályidegen származása miatt, így futni hagyták. Néhol viszont úgy beszéltek a gyárról, mint egy reakciós fészekről, amivel nem lehet összedolgozni. Előfordult

olyan is, hogy a pártbizottság helyezett vissza a gyárba „oda nem való elemeket”, akik elégtelen munkateljesítménye ellen mindenki tiltakozott, de hiába. Hogy nem ment minden zökkenőmentesen a kiépülő pártállam kiemelt szektorában, az iparban, azt jól mutatja, hogy a gyár 519 dolgozójából mindössze 20 fő volt az MDP tagja, amit a városi pártbizottságon nagyon keveselltek. Pártoktatásban is csak 43 fő vett részt, ami egy ilyen nagyüzemnél kirívóan alacsony számnak számított. A korabeli önkritikus pártjelentés szerint sem a szak-szervezet, sem a tömegszervezetek nem működtek megfelelően, az üzemi párttitkár pedig nem foglalkozott a dolgozókkal. Néhány jó eredményről is be lehetett azonban számolni az Aprítógépgyárban. A „régii dolgozók” között ugyanis már működött a munkaverseny, és a brigádok 90%-a páros versenyben volt egymással. Sztálin születésnapjára a dolgozók 75%-a tett valamilyen felajánlást. A legkiemelkedőbb eredményt Nagy G. Illés kőműves brigádja érte el, hiszen a norma 183%-át teljesítették, míg Kovács László ács brigádja 126%-ot ért el. A vállalat területén összesen 50 sztahanovista dolgozott ekkoriban.

Az Aprítógépgyárban 1952. január 1-jétől indult meg az igazi termelés, de ezekben a kezdeti években a hiányos anyagellátás, a szervezetlenség, a kezdetleges módszerek és a tapasztalatlanság miatt erősen ingadozó volt a teljesítmény. 1955-ig a termelés éves növekedése 1% alatt maradt. Sajnos a nagy nehezen legyártott berendezések egy részét eleve ellenérték nélkül, a háborús jóvátétel jegyében kellett külföldre szállítani. Az első ilyen szállítmányok 1952-ben Romániába tartottak, ahol az induló bányákat kellett felszerelni – többek között az ingyenes magyar gépekkel. 1953-tól már rendszeressé vált az export tevékenység, a gyár teljes termelésének mintegy 15%-a jutott külföldre – szinte kivétel nélkül a szocialista országokba. Tökés export minőségi termékek, illetve megfelelő kapcsolatok híján nem volt lehetséges. Meg kell jegyezni, hogy a gyár alapításakor Budapestről eleve elavult technológia került Jászberénybe. Ebben az időszakban a gyár külföldi partnerei közé tartozott Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország, Románia, Korea, Kína, Pakisztán és elsősorban a Szovjetunió. Az Aprító azért kiemelten a magyarországi iparosítás ekkoriban létrehozott, illetve felfejlesztett nagyberuházásai részére állított elő berendezéseket. A hagyományos aprítógépgyári termékeken kívül – 1954 és 1957 között – átmenetileg, a mezőgazdaság megsegítése jegyében mezőgazdasági cikkeket is gyártottak. Ezen termékek közül a legismertebb a borona volt, amelyből egy időben a jászberényi gyár volt a legnagyobb hazai gyártó. De készültek egyes közszükségleti cikkek is. Az első nagyobb siker 1955-ben érkezett el, amikor az I. negyedéves, 108%-os teljesítménye alapján a gyár kiérdemelte az „élüzem” címet. Ezért láthatjuk már „élüzem” feliratú transzparensekkel a gyár dolgozóit az 1955. május 1-jei felvonuláson. Hiába azonban a kitüntető cím, még ugyanebben az évben a gyár az összesített teljesítménye miatt elmarasztalásban részesült a felügyeleti hatóság részéről.

Az Aprítógépgyár gyártmányaival kapcsolatban rendszeresen merültek fel minőségi kifogások. Egy 1953. márciusi városi pártaktíva értekezleten a gyár igazgatója kijelentette, hogy a termelés egyik legfőbb akadálya a dolgozók munkához való rossz viszonya. Bár hozzátette, hogy az üzemből ekkor már nem lehetett csak úgy ellődörögni, mint korábban. A MEO vezetője, Balázs et. szerint „borzalom, hogy milyen minőségi munka van a gyárban”. Előfordult, hogy a bolgár határról kellett visszahozni egy golyósmalmot egy kicsorbult csapágymű miatt, így a

gyár vezetői inkább vállalták a többlet költséget, de nem akarták ilyennel lejártni a magyar ipart. Szintén problémák voltak például a Sztálinvárosba, a Tűzálló Téglagyárba szállított berendezéssel is. Gróf Károly így védte a mundér becsületét egy 1954 augusztusi pártaktívaülésen: „*A magyar ipar nem rossz, csak kis mértékben felületes. Ott festik, ahol látszik.*”

Az Aprítógépgyárban kezdetektől jelen volt a munkaerővel kapcsolatos probléma. Az eredeti elképzelések szerint mintegy száz fő gyári tőzsgárda költözött volna le Budapestről Jászberénybe, azonban ez – többek között a lakásépítések elmaradása, valamint a város szegényes kulturális és szociális lehetőségei miatt – meghiúsult, és az eredeti elképzelésekhez képest alig 10-15 fő telepedett le a városban. A gyár legfontosabb vezetői, kulcsemberei is ingáztak Jászberény és a főváros között, köztük Gróf Károly, a gyár második igazgatója is. Az Aprító tőzsgárdája tehát elsősorban abból a 95 főnyi átképzősből került ki, akik még 1951 februárjában kezdték el kitanulni a Ganz Gépgyárban a vasas szakma rejtélyeit. A féléves átképzés jól sikerült, hiszen a pesti szakik nem láttak konkurenciát a berényi átképzősökben, így tudásuk legjavát próbálták átadni mind elméletben, mind gyakorlatban. Segítőkések és emberségesek voltak. Már az első években igen erős volt a fluktuáció a gyárban, ami főként a mezőgazdasági munkák idején felerősödött. A másik berényi nagyüzem, a Fémnyomó pedig szakmunkásokat szívott el, hiszen jobb munkalehetőséget tudott biztosítani. Már innentől elkezdődött a két nagyüzem rivalizálása. A városi pártbizottsági üléseken is sokszor felmerült, hogy nem megfelelő a kapcsolat, kevés a kommunikáció a két szocialista nagyüzem között. „*Hiba, hogy a két gyár között nincs meg a kellő kapcsolat. Az ottani normák igen lazák, ami nálunk megbontja a munkafegyelmet, mert ha egy dolgozót figyelmeztetünk, akkor mindjárt azzal jön, hogy átmegy a Fémnyomóba, ott többet is keres.*” – panaszkodott Gróf Károly 1954 őszén a városi párt VB ülésén. Ugyanitt hangzott el, hogy „*egy Aprítógépgyárban negyedik kategóriájú szakmunkás a Fémnyomóban sztahanovista lett*”. Az Aprítógépgyárban a munkaversenyek idején, illetve a hó végi hajrák, rohammunkák időszakában rendszeresen lerendelték az irodistákat a gyártó csarnokokba fizikai munkára. Ez nem volt számukra ismeretlen munkakör, hiszen általában a termelésből kerültek korábban irodai munkára. Más volt viszont a helyzet, amikor az Új Szakaszi idején sort kellett keríteni minden vállalatnál a munkaerő racionalizálására, amit az átlag munkások leegyszerűsítve csak racizásnak neveztek. Ez nem jelentett mást, mint a nem termelő munkakörben dolgozók számát egy ésszerű arányig le kellett szorítani. A racionalizálás 1954-ban az Aprító esetében 35 főt érintett volna, azonban közülük csak 2 fő vállalta, hogy véglegesen visszatér a termelő munkába.

Az Aprítógépgyárban 1955. augusztus 23-án megtartott nagy aktíva-értekezleten a gyár és a dolgozók legfőbb feladatai között a tervteljesítést, a termelékenység növelését, a minőség javítását, az önköltség csökkentését és a munkafegyelem javítását említették meg. A munkafegyelem terén még sok volt a tennivaló, hiszen a munkára igazolatlanul késve jelentkező dolgozók száma igen nagy volt. Sok dolgozó nem törődött a munkahelyével, és egyik napról a másikra nem ment be dolgozni, amit közvetlen feletteseik rendszeresen igazoltak, s ez a megalkuvást tükrözte – jelentette ki Gróf Károly vállalatvezető. Gábor Zoltán főmérnök elsősorban a gyártmányok korszerűsítését és a sok selejt kiküszöbölését tartotta fontos feladatnak, különben félt, hogy a külföldi piac elvész, és a gyár végleg lemarad a nyugati gépipar mögött (a lemaradás valójában a gyár indulásától kezdve adott volt).

Május 1-i felvonulás a hatvanas években. Középen Gorjanc Ignác és Bányai János

Felhívta a figyelmet a helytelen munkaszervezésre, amikor a hónap első felében a szerelők semmit sem dolgoznak, a hó végén pedig rohammunkában, éjt nappallá téve igyekeznek teljesíteni a tervet. Czirják Imre főtechnológus szerint, amikor a Technológiai Osztály új, korszerű gyártási eljárásokat próbált bevezetni, a dolgozók nem segítették a technológusokat, hanem ellenségeskedtek velük szemben. Az ülésen felhívták a figyelmet az óriási mértékű szerszám-pazarlásra és a sok munkaórányi állásidőre is.

Ezekben az években folyamatos bírálat érte az Aprítógépgyárat, hogy ott háttérbe van szorítva a pártszervezet. *„Ebben az üzemben a pártszervezet a gazdasági vezetés függvénye a csúcsvezetőktől kiindulva az alapszervezetekig. A pártvezetés el van nyomva. [...] A gazdasági vezetés dirigál. Az alapszervezet vezetése a termelési kérdésekről teljesen tájékozatlan, és ezt tudja a gazdasági vezetés is.”* – hangzott el egy 1955. októberi városi párt VB ülésen. Ugyanitt Kapus Ferencné egyenesen azt állította, hogy sok esetben nem a 100 Ft többlettfizetésért mentek át aprítós dolgozók a Fémnyomóba, hanem azért, mert észlelték, hogy mint párttagok, háttérbe vannak szorítva. Érdekes még, hogy ezen az ülésen mennyire megosztotta a VB tagjait a gyár dolgozói és a város lakossága közötti viszony megítélése. Míg Czirják Imre azt állította, hogy igen nagy válaszfal van a gyár dolgozói és a lakosság között, amit azal bizonyított, hogy a gyári focicsapat és a városi csapat mérkőzésén még késeles is előfordult. Soós Pál szerint viszont egyáltalán nem nézték a városban görbe szemmel a vasasokat, hiszen a városi csapatnál négyszer több szurkolója volt a gyári csapatnak.

Az 1956-os forradalom leverését követően egy darabig még az MSZMP városi vezetőségének tagjai is forradalomról (és nem ellenforradalomról) beszéltek az 1956-os események kapcsán, természetesen már ekkor is negatív felhanggal. Később, 1959-ben, amikor

már tisztázódtak a terminológiai kérdések, Kapus Ferencné feladatául adták, hogy a párt részéről elfogadott „ellenforradalom” megnevezést sugározza a város dolgozóira felé. Mindkét nagyüzemben, így az Aprítógépgyárban is 1956. november 10-én indult meg az MSZMP szervezése, az MDP-hez képest igen alacsony tagsággal. Ez a kis belépési hajlandóság mellett annak is a következménye volt, hogy a kommunista álláspont szerint az addigi tömegpárt mennyiségi szemlélete helyett inkább a minőségre kellett helyezni a hangsúlyt, vagyis alaposabban meg kellett válogatni, kik léphettek be a pártba.

Az Aprítógépgyárban 1956. november 20-án tartották meg az MSZMP alakuló ülését Szőrös István városi párttitkár irányításával. Az alakuló gyűlésen 14 aprító dolgozó vett részt, így Beszteri Béla, Vasas Márton, Pálfi Sándor, Sárosi Zoltán, Blaskó István, Czinege István, Gróf Károly, Lukács Pál, Fekete István, Farkas Ferenc, Farkas Sándor, Gugi László, Bánfi Ferencné és Abonyi Sándor. A gyár igazgatója továbbra is Gróf Károly maradt, noha őt a forradalom alatt – miközben kórházi kezelés alatt állt – felmentették pozíciójából. De lehet, hogy éppen ezért maradhatott igazgató a szocialista rendszer második felvonásában is, egészen 1962-es leváltásáig. A párttagság létszáma lassan növekedett: 1956 karácsonyára 25-en, 1957 áprilisának végére már 100-an voltak. 1957 márciusának végére a Munkástanácsból eltávolították az „ellenforradalmi elemeket”, így lényegében elhalt, megszűnt a szervezet. Közben megalakult a KISZ szervezete is Beszteri Béla, Vasas Márton és Jergel Zoltán irányításával. A 18 fős tagság nemigen akart duzzadni, és a szervezet sem működött megfelelően. „Nagyfokú visszahúzódság tapasztalható az ifjúság körében” – áll a KISZ Városi Szervező Bizottságának 1957. májusi jelentésében. A termelés fokozatosan helyreállt, így 1959-ben – hasonlóan a Fémnyomóhoz – az Aprítógépgyár is 103-104% körül teljesítette a tervét, és elérte azt a termelési szintet, amit a forradalom előtti legjobb évben teljesített.

Az Aprítógépgyárban éppen az 1960-as esztendő volt az első, amikor a termelés már meghaladta a forradalom előtti legjobb év, az élüzem címet is hozó 1955-ös termelési év volumenét (és rögtön mintegy 30%-kal). A gyárban 853 fő dolgozott, $\frac{3}{4}$ részben munkások, akiknek döntő többsége (67%-a) szakmunkás volt. A vállalat csúcspanelje még mindig Budapestről „járt le” Jászberénybe, tehát egy évtized alatt sem akart kialakulni a városban lakó gyári vezető réteg. Budapest és Jászberény között ingázott a 3 fős vezetés, a főkonstruktőr és a főosztályvezetők egy része is. Nagy volt a gyárban a fluktuáció, de ez a műszaki/gazdasági területen dolgozók körében magasabbnak mutatkozott, mint a munkások között. A Fémnyomóval ellentétben az export nagysága nem indult növekedésnek, hiszen az Aprítógépgyárhoz hasonló profilú gépgyárak más szocialista országokban is voltak, a nyugati piac pedig – kapcsolatok és minőség hiányában – elérhetetlennek tűnt. A gyár legnagyobb problémája talán az volt, hogy nem rendelkezett ún. hordozóprofilal. A túl sokféle gyártmány miatt a termelés egésze szinte áttekinthetetlennek tűnt, ezért sürgős profilredezésre lett volna szükség. 1962-ben a fenti okok miatt helyezhették el a gyár éléről Gróf Károly igazgatót, aki ezután az ország távoli pontján a Mohácsi Vasöntöde vezetője lett. A helyébe érkező Jakos János igazgatósága (1962–1964) alatt sem sikerült javulást elérni, sőt az Aprító válsága talán tovább mélyült (bár a híres Binder vibrátorok gyártási jogát éppen 1962-ben sikerült megszerezni Ausztriától). A válságos éveknek nem kizárólag a gyár mindenkori vezetője volt az oka, hanem ebben az iparpolitikai bizonytalankodása játszott a legnagyobb szerepet. Az

1960-as évek közepén ugyanis a Tervhivatal úgy számolt, hogy a gyárat szovjet megrendelésre szállítandó vegyipari berendezések gyártására fogják átállítani. A szovjetek később egyszerűen lemondták a vegyipari gépek iránti igényüket, így tovább lehetett gondolkodni a válságból való kilábalás módján. Éppen a gyár válságának mélypontján derült ki, hogy több, korábban gyártott termékkel is komoly minőségi kifogások merültek fel az üzemeltetés során, így főként az 1963-as és 1964-es évet egyfajta morális mélypontnak is tekinthetjük. A mélyrepülést jól mutatja, hogy 1964-ben az igazgató helyett miniszteri biztost neveztek ki a Jászberényi gépgyár élére, Keresztes János személyében. A drávaiványi születésű miniszteri biztost sikerei elismerése jeléül 1966-ban aztán igazgatóvá nevezték ki, amely pozíciót 1970-ig töltötte be. Amikor elhatározták, hogy miniszteri biztosból igazgató lett, Bacsa Ferenc, az MSZMP városi párttitkára a következőket fogalmazta meg vele kapcsolatban: *„Nagy szerepe van abban, hogy folyamatosan felszámolódik az ott uralkodó szervezetlenség, és a korábbi munkára jellemző kapkodás.”* Vezetésével a termelés volumene előbb 3%-kal, majd több mint 11%-kal növekedett évente. Véget ért a létszámstop, és ismét jelentősebb mértékben nöhetett a dolgozók bére. Sőt, a III. ötéves terv végén, 1968 és 1970 között kibővítették az A és a B csarnokot, valamint új irodát, öltözőt és fürdőt adtak át. Keresztes János tehát sínrre tette a vállalatot, hogy 1970-től egy igazán sikeres korszak vehesse kezdetét Horváth József irányítása alatt.

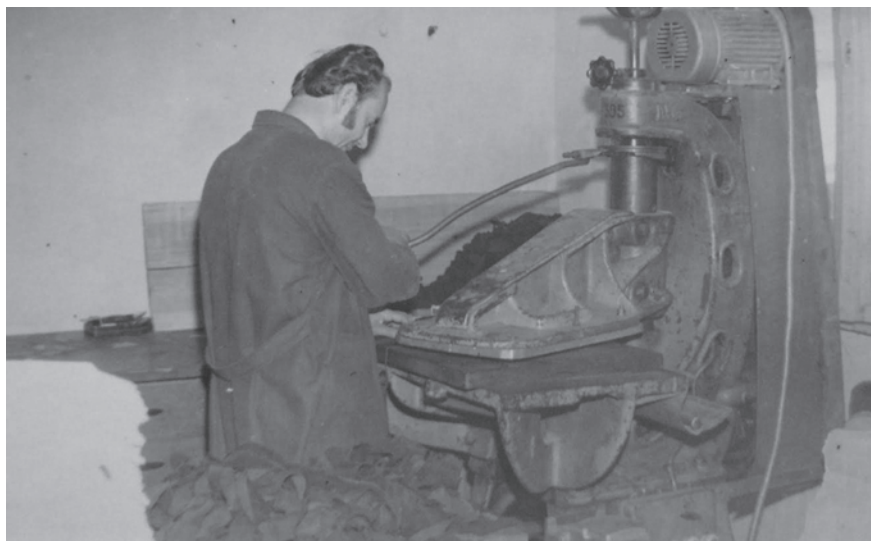
Két évtizeddel a szocialista tervgazdálkodás- és iparosítás után milyen körülmények között éltek és dolgoztak az ipari munkások Jászberényben? A két szocialista nagyüzem közül elsőként az Aprítógépgyár dolgozóinak szociális, kulturális, egészségügyi- és munkavédelmi helyzetéről készült részletes jelentés 1969-ben. A jelentést a városi párt VB is tárgyalta, ahol Bacsa Ferenc röviden összefoglalta a lényegét: *„Amilyen mértékben növekszik az Aprítógépgyárban a termelés, úgy fognak növekedni a dolgozók anyagi-, munka-, élet- és szociális körülményei”*. A kijelentéssel nehezen lehetne vitatkozni, hiszen ellentétben az '50-es évek első felének időszakával, ezek a szavak már nem pusztán az üres és kötelező pártpropaganda részét képezték. A gyár termelése a '60-as évek során megkétszereződött annak ellenére, hogy az évtized közepén válságosabb éveket is megélt az Aprító: a gyár éves termelése 90,5 millióról 199,5 millió Ft-ra növekedett. A termelékenység évi átlagos növekedése 4-4,5% volt évente. A keresetek folyamatosan növekedtek a gyárban úgy, hogy közben csökkent az egy főre eső túlórák mennyisége és nőtt a szabadnapok száma. Valamint 1969. január 1-jétől itt is bevezették a 44 órás munkahetet. 1968. I. negyedévében egy aprító munkás átlagosan 1745 Ft-ot, egy alkalmazott pedig 1838 Ft-ot keresett, amely értékek jó 8-9%-kal magasabbak voltak a tíz évvel korábbiaknál. Nöttek a munkabéren felüli jövedelmek is, amelyek 1966–1968 között már 1,3 millió Ft-ot tettek ki. Ez majdnem háromszorosa volt a tíz évvel korábbi összegnek. 1958-tól kezdve – leszámítva az 1963–1964 közötti válságos éveket – minden évben fizettek nyereségrészesedést az üzemből, ami 1968-ban már 24 nap nyereségének felelt meg. Az alábbi táblázatból kiolvasható, hogy az aprítógépgyárinál jobban csak három, illetve két helyen kerestek a dolgozók munkás-, illetve alkalmazotti munkakör esetén is.

Munkások és alkalmazottak átlagos havi keresete a városban (1968. I. negyedév, Ft)

Vállalat	Munkások	Alkalmazottak	Vállalat	Munkások	Alkalmazottak
Hűtőgépgyár	1621	2041	Asztalosipari Váll.	1462	1777
Aprítógépgyár	1745	1838	Közszéggazdálkodási Vállalat	1427	1592
AKÖV	1772	1833	Építőipari KTSZ	1468	1766
Gépjavító	1805	1792	Műszerész KTSZ	1438	1806
Háziipari Vállalat	1342	1550	Felsőruha KTSZ	1478	2063
Kenyérgyár	1862	1706	Cipész KTSZ	1470	1690

Országosan is jellemző volt, hogy a munkások jelentős része csak igen alacsony iskolai végzettséggel rendelkezett. 1968-ban az Aprítógépgyár dolgozói 29%-ának nem volt meg a 8 általános iskolai végzettsége. Sokan az idősebbek közé tartoztak közülük, így a továbbtanulásra, beiskolázásra esetükben már nem lehetett gondolni. Az iskolázatlanok aránya még néhány évvel ezt megelőzően is magasabb volt, tehát a rendszer kívárta, míg ez a réteg eléri a nyugdíjkorhatárt. A másik oldalon viszont azért képezték is magukat az aprítós munkások: a Gépipari Technikum jászberényi kihelyezett tagozatán a '60-as évek második felében általában 20-40 fő tanult, valamint évente 25-30 ipari tanuló tett szakmunkás vizsgát különböző szakmákban. Tíz év alatt sem változott viszont a gyári munkásság szakképzettség szerinti megoszlása: az aprítósok $\frac{3}{4}$ -e volt szakmunkás, 12-12%-a pedig betanított munkás, illetve segédmunkás. Az üzem területén a kulturálódást két könyvtár is segítette: egy szakszervezeti és egy műszaki könyvtár. A szakszervezeti könyvtár mintegy 2200 kötettel rendelkezett, és 368 látogatójából 212 munkás volt. A gyári könyvtáros évenként 4 ezer Ft-tal gazdálkodhatott új könyvek beszerzése terén. A vállalat a kezdetekhez képest – amikor még sátrakban helyezték el a dolgozókat – jelentősen fejlesztette siófoki „Hétfévi Pihenőjét”, ahol a '60-as években vikendházak épültek, így egyszerre 9 család, kb. 30 fő üdülhetett. 1968-ban 180 vállalati dolgozó pihent itt, ezen kívül még 74 esetben SZOT-üdülést vehettek igénybe az aprítósok. Egyértelmű lemaradás volt a lakásellátottságban, ezenkívül a gyár nem rendelkezett sem bölcsődével, sem óvodával, ami a fiatal női munkavállalók életét nehezítette meg. Noha a jászberényi üzlethálózat sokat fejlődött, a dolgozók még gyakran panaszkodtak a hiányos közellátásra. Az üzemi étkeztetés megoldott volt, bár a 44 órás munkahét bevezetése után kevesebben vették igénybe a Kelet-Magyarországi Üzemélelmezési Vállalat által üzemeltetett 253m²-es étkezőt.

Élet a kisiparban

Itt 1958-ban 4 Ft-ba, 1969-ben 4,90 Ft-ba került egy adag étel, utóbbi esetben 2,91 Ft volt a vállalati hozzájárulás mértéke. Az étel mennyisége és minősége is jó volt a dolgozók megítélése szerint. A dolgozók 14 db 200 literes hűtőszekrényben tárolhatták ennilójukat. A gyár 1959-től rendelkezett orvosi rendelővel (amelyet kisebb műtétekre is alkalmasnak tartottak), előtte üzemi ápolónők látták el a dolgozókat. A '60-as évek végétől tervezték a fogászati rendelés bevezetését, ahol Dr. Forgó Pál városi főorvosnak kellett biztosítania a kellő ellátást.

A kezdetekhez képest a '60-as évek végére javult a helyzet a munkavédelem területén: az utolsó halálos üzemi baleset 1964-ben, csonkolásos baleset pedig 1966-ban következett be. A 3 napon túl gyógyuló balesetek száma viszont hullámzó tendenciát mutatott ebben az időszakban: számuk 50 és 104 között alakult, 1968-ban 89 ilyen baleset történt. Viszont a súlyos balesetek már ritkák voltak. 1962-től munkavédelmi őrség működött a gyárban. A kiesett munkanapok száma szinte ugyanígy változott, 1968-ban 1298 napot tett ki. Az egész gyárat általában tiszta, világos munkahelynek írták le, viszont gondot jelentett a túlzásfoltosság, ami a balesetek melegágya lehetett. Ennek kiküszöbölésére 1969 végére tervezték átadni a csarnoképület meghosszabbítását. Szintén a túlzásfoltosság csökkentését célozta, hogy a csarnokból kitelepítették a félkészáru-raktárat, a szerszámüzemet és a lemezlakatos üzemvezetői irodát. Az üzem természetes fénnel való ellátását jól megoldotta az ablak- és tetővilágítás, a mesterséges, izzólámpás világítási mód viszont ekkorra már elavultnak számított. Zuhanyzók tekintetében az előírt fele sem állt a dolgozók rendelkezésére, és az öltözők nagysága is kisebb volt az előírtnál, tehát ezekben a helyiségekben is túlzásfoltosság uralkodott. Viszont ekkor már épült az új, 240 fős öltöző/mosdó/zuhanyzó épület.

Az 1970-es éveket az Aprítógépgyárban lényegében a Horváth József igazgatósága alatt bekövetkezett fellendüléssel jellemezhetjük. Horváth József éppen 1970-ben került a gyár élére, és nyomban neki is látott azoknak a változtatásoknak, reformoknak, amelyekkel a gyár nagyobb mértékben bekerülhetett a tőkés piacra, és jelentősen megnövelhette termelését. A mennyiségi növekedés mellett immár jelentős minőségi javulásról is beszélhetünk, tehát ugyanazok a változások, amelyek a korabeli Fémnyomóban is bekövetkeztek, jó 15 év késéssel az Aprítógépgyár termelését is korszerűbbé, versenyképesebbé tették. A gyár életében a sikerek évtizedeként is jellemezhető '70-es évek elején éppen a IV. ötéves népgazdasági terv (1971–1975) időszakát élte az ország. Ebben a tervidőszakban sikerült a termelést 60%-kal növelni, de ennél is lényegesebb volt, hogy a tőkés export több mint nyolcszorosára növekedett, a szocialista országokba irányuló kivitel pedig még nagyobb mértékben nőtt. A fejlődés mértéke összességében nagyobbak mutatkoztak, mint az az ágazaton belül általában jellemző volt Magyarországon. Az Aprítógépgyár sikerei az országos sajtóban is helyet kaptak, jól mutatja ezt a *Népszabadságban* 1977. január 19-én közölt nagy terjedelmű elemzés is, amelyben Horváth József a következőképpen fejtette ki a véleményét: *„Az Aprítógépgyár sajátos profilú vállalat, ebben van ereje és ezzel függnek össze fejlődésének lehetőségei is. Az egyedi nehézipari termékek árfekvése mind a szocialista, mind a tőkés piacokon igen jó. E termékek kereslete a fejlett tőkés országokban a recesszió idején sem csökken az átlagos keresletcsökkenés arányában, a fejlődő piacok országaiban pedig az igények folytonosan nőnek. Vállalatunk munkája színvonalának emelésével a kedvező piaci helyzet, különösen a konvertibilis exportbővítési lehetőségek maximális kihasználására törekszik.*” Ebben az időszakban új termékcsaládok jelentek meg a gyár termékszerkezetében, ezzel együtt pedig csökkent a hagyományos aprítógépgyári gépek és berendezések hányada. Az Aprítógépgyár gyártmányai közé tartoztak például a légtartályok, a fermentorok, az oldalkeverők, a forgókemencék és a golyósmalmok, de gyártottak besűrítőket, szőlőfeldolgozó gépeket, valamint csőgyengetőket is. A '70-es évek végén kezdődött a szénőrlő malmok jászberényi gyártása, amely az Aprítógépgyár legnagyobb szabású termelési programja volt. Ezekből a monumentális méretű berendezésekből 64 darab készült. A legnagyobb szénőrlő malmok 130-150 tonnát nyomtak, és Görögországba kerültek. Az évtized során a legnevesebb nyugati cégek lettek az Aprítógépgyár partnerei. Számos esetben ezek a partnerek adták az új gyártmányok terveit, néha pedig a gyártóberendezéseket is. Cserébe a berényi mérnökök a nyugati országokban sajátíthatták el a gyártáshoz szükséges ismereteket, hiszen a minőséggel immár nem lehetett gond: bármilyen minőségi kifogás esetén gyorsan véget érhetett volna a jövedelmező nyugati kaland. A jászberényi vállalat, benne a mérnökök és a kétkezi munkások felnőttek az új feladathoz, és kiválóan megállták a helyüket olyan körülmények között, mint a nyugati tőkés piac, ahol egy szocialista vállalat eleve komoly hátránnyal indult. Az első, nagy volumenű külföldi export Jugoszláviába irányult, ahová az Obrovácon épülő új timföldgyár speciális berendezéseit kellett legyártania és leszállítania a jászberényi vállalatnak, mintegy 160 millió Ft értékben. Az export, és egyáltalán a folyamatos, biztos termelés érdekében biztosítani kellett az anyagellátást, amely az induló évektől kezdve mindig bizonytalan tényezőnek számított. Ennek előfeltétele az önálló öntöde beruházása volt, amiről Horváth József időszakáig csak álmodoztak Jászberényben. Az új igazgató viszont lépett, és 1971–1974 között

megvalósította a régi álmat: egy 1500 tonna/év kapacitású acélöntöde épült a gyár telephelyén, amelynek ünnepélyes avatására 1975 januárjában került sor. A kifejezetten nagyméretű öntvényektől eltekintve az Aprítógépgyár gyakorlatilag függetlenítette magát a bizonytalan magyarországi beszállítóktól, sőt, acélöntvényeket még értékesítésére is tudott gyártani. A '70-es évekre így emlékezett vissza a gyár akkori igazgatója: „Amikor átvettem a gyárat, egy stagnáló, kissé visszafejlődött céget találtam. Az aprítás éveim alatt viszont folyamatosan fejlődött minden, ott volt az öntödeépítés, a csarnokbővítés, a tőkés export hangsúlyos megjelenése, új termékeket kezdtünk gyártani, a régi termékek kezdtek elmaradozni a gyárból. Mondhatjuk, hogy ebben találta meg önmagát az Aprítógépgyár, sikerült váltania. Amilyen fejlődés ezután következett, azt a '70-es években történt előrelépések nélkül nem lehetett volna felvállalni.”

A lendületes fejlődés töretlennek tűnt, hiszen 1977-ben a gyár megvásárolta a Szolnok Megyei Tanács Vasipari Vállalatának jászberényi részlegét a jákóhalmi úton. Itt felszámolták az addigi termelést, a dolgozóknak viszont a központi telephelyen adtak munkát. Még ugyanebben az évben létrehozták a gyár 1. számú gyáregységét azzal, hogy megvásárolták a MEZŐGÉP jászberényi telephelyét. Ez a gyáregység egészen 1996-ig megmaradt. 1978-ban aztán a város- és egyben a megyehatáron túl is terjeszkedett a vállalat, amikor Hatvanban megszerezte a Lenin MgTsz telkét, létrehozva így a gyár 2. számú gyáregységét. Lerobbant, alacsony építésű tehénistálló állt a telken, de annál nagyobbak voltak a tervek az új gyáregységgel kapcsolatban: ide tervezték az Aprítógépgyár új profiljába tartozó berendezések gyártását. A felügyelő minisztérium, a KGM ugyanis az Aprítógépgyárat jelölte ki az atomenergetikai technológiai szállítóberendezések gyártójává. Az újabb sikertörténet helyett ez az

ügylet vezetett Horváth József megbuktatásához. Az MSZMP mindenható megyei első titkára, Andrikó Miklós ugyanis szerette volna, ha a beruházás Szolnok megye területén valósul meg, és kifejezetten megharagudott, amikor hírét hallotta a gyáregység hatvani létrehozásának. A megyei pártvezetés korábban ugyan felajánlott egy Mezőtúr melletti kukoricaföldet az ipartelepítés helyszínéül, ott azonban sem közművek és kellő infrastruktúra nem volt, de még a kellő munkaerő sem volt megnyugtatóan biztosítva. Mindezt a vállalat igazgatóságának kellett volna megoldania, ami rövid távon kilátástalannak tűnt, ezért döntöttek inkább a hatvani telepítés mellett. Ezt a lépést viszont úgy értékelték a párt megyei vezetőségénél, hogy így kivi-

A hűtőelemek fontos exportcikknek számítottak

Mélyhúzás

segítségnyújtás, közös összejövetelek – nem volt más, mint önámítás.” Hosszas huzavona után végül az Andrikó Miklós által favorizált Fehérváry Rudolf került a gyár élére, igaz, nem nagy kedvvel jött. Hálátlan feladat lehetett egy jól teljesítő és dicstelenül megbukatott igazgató helyét elfoglalni úgy, hogy az új igazgató addig kiválóan érzete magát Túrkevén, ahol az Autójavító Vállalat főmérnökeként dolgozott. Azonban a párt „hívó szavának” akkoriban nem lehetett ellentmondani, így 1979. október 1-jén már Fehérváry Rudolf irányította az Aprítógépgyárat. Ő maga erre a következőképpen emlékezett vissza: „Egyáltalán nem akartam Jászberénybe jönni. Nem ismertem itt senkit, talán ha kétszer jártam addig a városban, de a gyárral semmilyen kapcsolatom nem volt. Szakmámtól, a közlekedési- és gépjárműipartól távol esett az egyedi gépgyártás. Jól érzetem magam Túrkevén, az Autójavító Vállalat főmérnökeként, 27 éves munkásságom azért ott jelentett valamit. Az országos hírű cég jól ment, széles kapcsolatrendszerem alakult ki, amit Jászberényben aligha kamatoztathattam volna. Akkor 48 éves volta, feleségem is Túrkevén dolgozott, gyermekeink otthona ott volt. Szóval nemet mondtam. A meggyőzősem, agitálásom azonban folytatódott. Elindultam a Közlekedési Minisztériumba is tájékozódni, hogy hivatali főnökeimnek mi a véleménye erről a felkérésről. Többen velem értettek egyet, s nem akartak elengedni. A Szolnok megyei pártbizottság és Andrikó Miklós első titkár – máig sem tudom, miért – azonban ragaszkodott hozzám. Még az akkori közlekedési miniszterhez, Pullai Árpádnhoz is felmentem Budapestre, hogy járjon közben Túrkevén ma-

szik a pénzt, az eredményeket és a lehetőségeket a megyéből. Andrikóék részéről megkezdődött a Horváth József igazgatói székéből történő „kinyírását” célzó hadjárat, amely végül sikerre vezetett. Ezzel sikerült elérni, hogy a lendületet kapott vállalat sikerkovácsát leválsák, és fél évig ne legyen igazgatója az Aprítógépgyárnak. A szűklátókörűség, a kicsinyes hatalmi játszmák és a „kiskirálykodás” tipikus példája a szocialista rendszer Magyarországon. „Egy MSZMP megyei első titkár saját területén úgy viselkedhetett, mintha államfő lenne” – nyilatkozta a rendszerváltozás után a megbukatott igazgató. Az állam-párt korabeli befolyásáról – más összefüggésben – Cserni Pál így emlékezett a gyár jubileumi emlékkötetében: „A gazdasági élet minden területén jelen volt a párt, megjegyzem, teljesen feleslegesen. Ez olykor bénítólag hatott bármely beosztásban lévő vezetőre. A bizalmatlanság bizonytalanságot szült. Ott volt például a munkaverseny. Eltekintve néhány kivételtől – emberbaráti

A munkaverseny mozgalom dicsőségtáblája

radásom érdekében. Ő azt mondta, hogy meg kell értenem, a megyei pártvezetéssel nem lehet szembe szállni, mert egy életre tönkreteszem magam. [...] Amikor láttam, hogy még a miniszter sem tud segíteni, végül igent mondtam. [...] Akkor a gyárban szétzilált állapotokat találtam, a termelés lefelé ívelt, súlyos vezetési válság volt. Az előző igazgatót dicstelen körülmények között távolították el. Én magam lelkesedés nélkül érkeztem ilyen körülmények után. A gyáriak bizalmatlanul fogadtak, sokan méricskéltek, hogy »megint kit tettek a nyakunkra?« Megfelelő szakmai tapasztalatom sem volt, hiszen teljesen más szakterületről érkeztem. Az egyedi gépgyártás új volt számomra, de az is, hogy a gyárnak nem volt saját tervezőgárdája, azaz kész tervekkel kaptak a gyártás megvalósításához. Mindkettő speciális helyzetnek számított az én szemszögemből.”

Az új igazgató tehát messze nem a legkedvezőbb körülmények között került a gyár élére. Először is rendeznie kellett a személyi problémákat, torzsalkodásokat a vállalatnál, majd pedig neki kellett látni a termelés felfuttatásának. Személyi vonalon fontos változtatásokat is meg kellett lépni, például a kevésbé alkalmas műszaki igazgató leváltását. Erre így emlékezett vissza az igazgató közel 20 év távlatából: „Az én koncepcióm végig az volt, hogy a gyár meglévő szakembereit kell vezetővé nevelni. Nem jó, ha máshonnan hoznak ide vezetőket. Azt hiszem ezt saját példám is illusztrálta, hiszen nagyon keserves 2-3 évem volt az elején. A nyolcvanas években a minisztérium még erősködött egy-két személyi kérdésben, de sikerült a szakmaiságot érvényesíttetni. Így Goda Zoltán lett a műszaki igazgató, aki a legjobb volt a szakmájában, és nem érdekelt bennünket, hogy nem párttag. A nyolcvanas években a minisztériumi irányítást már alig éreztük. Az Andrikó-korszak után a megyei és a városi pártbizottság sem szólt bele a

A Fémnyomó- és Lemezárugyár Jászberény legnagyobb iparvállalata lett

dolgokba, elfogadták azt, amit mi javasoltunk. Személyi kérdésekben ugyan egyeztetni kellett, de mindig meg tudtuk védeni álláspontunkat.” A másik fontos kérdés, a termelés felfuttatása, és a nullához közeli tőkés export előmozdítása már nehezebb feladatnak ígérkezett, ugyanis ekkoriban éppen recesszió volt a világgazdaságban, ami 1977-től körülbelül 1983/1984-ig tartott. A gazdasági élet válsága a kissé elszeparált magyar szocialista népgazdaságra is hatott, ugyanis itt is visszafogták a beruházásokat, sőt beruházási stop volt. A Szovjetunióban ugyan lehetett volna üzletet kötni, de ők már nem nagyon tudtak fizetni akkoriban, így komoly volt a kockázat. Ekkor jött a lehetőség tőkés vonalon az építőgép részegységek gyártására. Ez mérőben új feladat volt, hiszen az addig megszokott egyéni gépgyártás helyett ez sorozatjellegű gyártást jelentett. Sikerült több neves NSZK-beli céggel együttműködést kialakítani, így végre ismét volt megrendelés a tőkés piacról. A terveket is átadták, csak minőségi munkát kellett végezni, és a nyugatiak azonnal fizettek. A '80-as évek második felében ismét akadtak jelentős magyar megrendelések is, például a Váci Cementmű rekonstrukciójával kapcsolatban, a Mátra Gázbetongyárnál vagy a kórházi hulladékégetők kapcsán. Összességében a rendszerváltásig az építőgép részegységek gyártása a teljes termelésből már 40% körüli arányban volt jelen, miközben hagyományos aprítógépek gyártására inkább csak mutatóban került sor. Emiatt a vállalat nevének megváltoztatása is felmerült, amit azonban a név addigi ismertté válása miatt mégsem lépett meg a vezetés, így maradt az Aprítógépgyár elnevezés. Ebben az évtizedben a földmunkagép részegységek gyártása meghatározó lett: ide tartoztak például az emelőkarok, a tolólapok, a kanalak, a markolók vagy az alvázak. A vállalatnál 1985. október 1-jén került sor a Vállalati Tanács alakuló ülésére, amelynek elnöke Kármán Antal lett. Ezt a vállalat élén lévő új

önkormányzati szervezetet is a közelgő jelentős változások előszeleként értelmezhetjük, miként azt is, hogy a gyár hitelfelvételre is kényszerült, illetve 1987-ben exportfejlesztési kötvényt is kibocsátott. Összességében elmondható, hogy az Aprító jól állta a sarat a változó világban, de a makrogazdasági helyzet kedvezőtlen hatásait egymagában nem tudta kivédeni (infláció, belső fogyasztás csökkenése, hitelezési válság stb.). Jó példa erre az öntöde sorsa, amelyet csaknem magával ragadott a magyar kohászat óriási méretű válsága, illetve a piacok csökkenése. Az öntödét végül egy magyar–német vegyesvállalat létrehozásával lehetett csak megmenteni 1990-ben, abban az évben, amikor Fehérvári Rudolf nyugdíjba vonult, hogy átadja a helyét utódjának, Kármán Antalnak. Ebben az esztendőben a vállalat tőkés exportja a kezdeti időszak közel nulla értékéről már 60%-ra emelkedett. A szocialista kurzus utolsó aprítós vállalatvezetője így emlékezett vissza vezetői éveire: „*A nagyon nehéz kezdet után egy sikeres kollektíva élén eredményekre lehettem büszke. Elfogadtak a gyáriak, s a városi vezetőkkel is korrekt kapcsolat alakult ki. A nyolcvanas években Buzás Sándor volt a tanácselnök, őt is messziről hozták ide, mint engem, neki sem volt egyszerű az élet. [...] Kölcsonösen elfogadtuk, tiszteltük egymást, emberileg is jó kapcsolatunk volt. Nem akartunk mi kitűnni, csak a gyárat jól vinni, gazdasági eredményeket produkálni, s ezáltal a dolgozók megélhetését biztosítani, javítani. A termelést, az árbevételt, a tőkés exportot folyamatosan növelni tudtuk. A pártnak is ugyanaz volt a célja, így nem volt olyan, amiben összekülönbözhattünk volna [...] A mi munkánk nem volt olyan volumenű és látványos, mint a Hűtőgépgyáré, hiszen volt, hogy egy berendezésen másfél évet is dolgoztunk, mire elkészült.*”

A Fémnyomó- és Lemezárugyár

Még javában folyt az országos szintű nagyberuházás, az Aprítógépgyár építése, amikor váratlanul egy másik, az elsőnél is nagyobb méretű és több munkást foglalkoztató ipari üzem jászberényi telepítéséről érkezett hír a városba. A TERINT 1951. április 6-án kelt határozata értelmében az Országos Városrendezési és Helykijelölő Bizottság a BÉTA Vegyiművek Beruházó Vállalat által létesítendő GH létesítmény helyét Jászberénytől ÉNy-ra, a Zagyva folyó kanyarulatánál jelölte ki, miután a fenti terület a telephellyel szemben támasztott igényeket kielégítette. A beruházás megnevezése: GH, beruházási egység száma DK 297-0-196 volt. Jászberényben hivatalosan élelmezésiipari gépgyár épült 99,16 millió Ft teljes beruházási összeggel, amely közel kétszerese volt a másik jászberényi nagyüzem építési költségeinek. A gyár elkészülte után a teljes bekerülési összeg azonban itt is jóval magasabb lett az eredetileg tervezettnél, és elérte a 150 millió Ft-ot. Valójában hadianyagot gyártó üzem létesült a város határában, amelynek fő feladata különböző tűzérési löszelhűvelők gyártása volt 37 mm-es, 45 mm-es, 57 mm-es, 76 mm-es, 122 mm-es, 152 mm-es és 203 mm-es űrméretben. Mivel hadiüzemről beszélünk, ezért sokáig a gyár meg sem jelent a hivatalos statisztikában, de egy ideig még fényképeket sem lehetett készíteni a területén. Az új üzemből foglalkoztatottak létszámát összesen 2370 főre tervezték, amely több mint háromszorosa volt az Aprítógépgyár létszámának.

Az újonnan telepítendő üzemet eredetileg a Heves megyei Kerecsend település határában tervezték felépíteni egy erdős völgykatlanban, azonban az eredeti helyszínen több nehezen áthidalható műszaki, építési és egyéb probléma is akadt, ezért inkább a frissen az iparosítás

útjára lépett Jászberényt szemelték ki az új üzem helyéül. Az utolsó pillanatban úgy ítélték meg, hogy a gyártelepre könnyű belátás nyílt volna egyes terepszakaszokról, a mélyépítési és az egyéb földmunkák költségei pedig túl magasak lettek volna. Jászberényben a Zagyva biztosabb víznyerési lehetőséggel szolgált az Eger- és a Laskó-pataknál, a vasútvonal pedig jóval közelebb esett a kiválasztott helyszínhez. A kerecsendi nehézségek egy 1951. február 28-án keltezett, az Építésügyi Minisztérium által kiadott irat szerint már ismertek voltak az illetékesek előtt, akik azonban ekkor még ragaszkodtak az eredeti helyszínhez. Tavasszal viszont már egyértelműen Jászberény volt megjelölve az „*élelmezézipari gépgyár*” fedőnéven futó létesítmény építésének helyszínéül. Az új ipari üzemhez a kellő számú munkaerőt áthelyezésekkel és átképzős tanfolyamok beindításával kívánták biztosítani. Az Aprítógépgyárhoz hasonlóan számításba vették a környéken dolgozó falusi munkásokat is. Tudták, hogy vonatok és autóbuszok megfelelő menetrendi közlekedéséről külön gondoskodni kell, hogy „*a dolgozók minden különösebb fáradság nélkül juthassanak munkahelyükre*”.

Az előzetes elképzelések szerint a Fémnyomó- és Lemezárugyárban gyártott minden termék kizárólag a honvédség részére készült volna. „*Exportra vagy egyéb fogyasztásra történő gyártás nincs, így devizabevétel nem várható. Külföldi lehetőségének biztosítására nincs szükség.*” Az előzetes tervekkel ellentétben a kivitelezés során már egyértelműen arra törekedtek, hogy a gépek polgári profilgyártásra is alkalmasak legyenek, így speciális, csak egyfajta munkára alkalmas gépeket nem szereltek fel a gyárban. A gépek beszerzésénél elsősorban arra törekedtek, hogy az itthon vagy a tervállamok piacán beszerezhető gépekkel legyen a gyár felszerelve, de számoltak olyan speciális berendezések tervezésével is, amelyeket készen nem lehetett kapni.

Somogyi Miklós, a SZOT elnöke a Fémnyomóban

A szerszámgépi berendezéseket a fenti piacokon megtalálható legjobb gépekből választották ki és minden téren a lehetőségek szerinti legnagyobb korszerűsége törekedtek. Gondot jelentett a kivitelezésénél, hogy Magyarországon akkor hasonló profilú, önálló egységként működő üzemmel nem lehetett összehasonlítani az épülő gyárat, külföldi üzemet pedig még szakirodalomban sem állt módjukban megismerni a tervezőknek a szocialista országokban sem. További problémaként merült fel, hogy a betekintésre adott szovjet technológia nem lágvasból, hanem rézből készült hüvelyekre vonatkozott, így ebben az esetben is fennállt a bizonytalanság. A gyár termékeinek kiinduló anyagát réz híján ugyanis az Ózdi Hengerműből való lágvas tárcsák adták, így a szovjet helyett a magyar gyárak technológiáját voltak kénytelenek átvenni.

A város határában kijelölt terület jellege tanyavilág volt, az ipartelep környékén szétszórva tanyaépületek álltak. A kisajátítandó 25,6 ha terület nagyobb részét addig szántóként, kisebb részét legelőként használták. Az ipartelepítés a meglévő főutak vonalvezetésének megfelelően és „*a táji jelleg szem előtt tartásával*” történt. A szolnoki Árvízvédelmi és Folyamszabályozási Hivatal a Zagyva árvízvédelmi töltéseinek magasságát 100 m-es tengerszint feletti magasságra tervezte, míg az addig mért maximális vízállás a közeli dűlőút fahídjánál mérve 98,9 m volt a tenger szintje felett. A talajviszonyok megnyugtatónak tűntek, így az épületek különleges alapozást nem igényeltek. A Fémnyomó- és Lemezárugyár tervezése idején a vas és cement megtakarítása érdekében már eleve előtérbe helyezték a téglából készült szerkezeteket. A Jászberény–Budapest főútvonalról a gyártelephez vezető bekötőút vasbeton hídjának építése anyaghiány miatt sokáig halasztást szenvedett, ezért az építkezés időtartamára a meglévő kis teherbírású fahídat cölöpjármök segítségével, illetve a pályaszerkezetet tartó hossztartók számának növelésével erősítették meg. Jászberény második nagyüzemének

Munkásnő a Fémnyomóban

építési munkálatainál az építőanyag hiánya mellett a munkaerőhiány is lassította az építkezés ütemét. Ahogyan akkoriban emlegették, a „külső gyárépítkezésnél” 1951 nyarán egy hónap késésben voltak az ütemtervhez képest, mert az aratási munkák elvitték a munkaerőt. Az építkezés gyorsabb előrehaladását hátráltatta a munkafegyelem lazasága, a rendszeres késés és az ittasság. Az építkezésen a segédmunkás-hiány több mint 400 főt tett ki, így a 800 főre beütemezett építési tervet jó ideig csak kevesebb, mint a fele létszámmal tudták végezni. A munkaerő toborzása ezúttal sem járt eredménnyel. Az építkezésen egyrészt munkaerőhiány jelentkezett, másrészt viszont a meglévő munkaerőt sem használták ki mindig teljesen. Az új gyár építésével kapcsolatban még a mai napig élnek a városban és környékén azok a történetek, amelyek a munkálatok idején az ide vezényelt rabokról szólnak. A keringő történeteknek van valóságalapja, ugyanis 1951 decemberében a munkaerőhiány – amely ekkor már országosan előforduló jelenség volt – csökkentésére a gyár beruházási főelőadója az Igazságügyi Minisztériumhoz fordult segítségért. Kérésüknek helyt adtak a minisztériumnál, így hamarosan 400 fő elitelt munkába állítására került sor Jászberény határában, akiknek a munkáját örbódékból figyelték. A gyár indulásakor a dolgozók túlnyomó része, mintegy 80%-a jászberényi, jászapáti és egyéb környékbeli lakos volt, de a vezetőkön kívül érkezett több jól képzett pesti és csepeli szakmunkás is. A helyi munkaerőt ezúttal is a fővárosban képezték át.

A Fémnyomó- és Lemezárugyár 1952-ben kezdte meg a termelést, és az év IV. negyedévére már termelési mérlegbeszámoló is készült. Ebből kitűnik, hogy az egy főre eső tervezett termelési értéknek csak 47%-át érte el a gyár, aminek okait a munkások „önfenyképezése” által derítették ki. Gondot jelentett, hogy a zömmel átképzősökből a gépek mellé állított gyári munkásság még nem tudta elsajátítani a gépek helyes kezelési technikáját. Kiderült, hogy a termelés közben előforduló rengeteg állásidő 2/3-a anyaghiány miatt következett be, és csak decemberben 273 munkaórát töltöttek el a dolgozók beszélgetéssel, fecsegéssel és lógással. A művezetők döntő többsége nem ellenőrizte a rájuk bízott munkásokat, így igen sok volt a selejt, bár a kezdeti időszakhoz képest már csökkent. A munkafegyelem nagymértékű lazaságára jellemző, hogy csak ebben a negyedévben 224 napra rúgott az igazolatlan hiányzások száma.

Az 1953-as teljes termelési év mutatta meg, mire is képes az újonnan épült gyár valójában: ekkor az éves tervhez képest a befejezett termékeknél csak 34%-os tervteljesítést ért el, ami a IV. negyedévben mindössze 9%-os volt. Ez elsősorban az anyaghiányból, a géphiányból és az anyagellátás teljes tervezetlenségéből fakadt. Különösen az I-es és a II-es műhelyekben volt nagymértékű a tervszerűtlenség és szervezetlenség. Mivel itt a termelés beütemezését csak papíron oldották meg, jelentős volt a túlóráztatás és szembetűnő a munkafegyelem lazasága, ráadásul itt próbálkoztak az új technológiából adódó kísérleti gyártásokkal, ami gyakori gépátállításhoz és rengeteg állásidőhöz vezetett. Általános volt a munkaerő szakmai és műszaki képzettségének alacsony szintje, a szakmunkásállomány pedig teljesen elégtelen volt, például a kiemelt fontosságú alumínium-hegesztés- és szerelés terén egyáltalán nem rendelkezett a gyár szakmunkásokkal. Az előző évhez hasonlóan a munkaverseny csak papíron volt meg. Nagyobb hidegben az energiaellátás zavarai miatt időnként le kellett állítani a termelés egyes szakaszait, mert a kazánház rossz szívet vett át. A tervekkel ellentétben a munkások szállításánál is komoly gondok akadtak, hiszen a megrendelt buszok nem érkeztek meg, így a meglévő két busznak többször is fordulni kellett, hogy valamelyest

megoldódjon a munkások szállítása. Ráadásul a buszokat igénybe vevő dolgozók rendszeresen jegy nélkül utaztak. Az 1953-as év összefoglalásaként a mérlegbeszámoló az előre nem látást, a szervezetlenséget, a tapasztalatatlanságot és a hanyagságot adja meg – hasonlóan az akkori országos trendekhez.

Az 1954-es mérlegbeszámoló is lényegében megegyezik az előző két évével, bár ebben már a túlzott tervezés és a rendszeres rohammunkára is panaszkodnak: „*több feladatot kapunk, mint amennyit a biztonságos és gazdaságos termelés elveit betartva elbírtunk*”. Ebben az évben a gyárnak már 9 H.M. és 18 polgári gyártmány beindítását és folyamatos termelését kellett végrehajtania. Az anyagfelhasználás a rengeteg selejt miatt továbbra is pazarló volt: a selejt döntő része az I-es és II-es üzemekben képződött, amelyek még mindig a technológia pontatlanságával küzdöttek. Az ipari termelés hatékonyságának emelése és az önköltség csökkentése jegyében összehívott jászberényi MDP pártaktíva-értekezleten is téma volt a gyár gyenge teljesítménye. Itt – országos felsőbb utasításra – elhatározták, hogy a legdrágább szigorral fognak fellépni mindenféle pazarlás ellen, és továbbbszervezik az energia- és széntakarékossági mozgalmat: „*a kényelmeskedést fel kell számolni, semmiféle kéz-kezet mos politikát ezen a téren nem lehet megengedni*”. A vállalat az 1954-es évtől lett terveköttelezett. Elméletileg január 1-jétől, de a gyár akkori főmérnöke, Gorjanc Ignác így nyilatkozott az 1954. július 8-i városi párt VB ülésen: „*áprilistól indult meg a teljes és normális termelés, amióta a vállalat teljesíti is a közvetlen katonai cikkekből tervét*.” Ekkoriban a Fémnyomó termelési terve 3 részből állt: közvetett és közvetlen katonai cikkek, valamint a polgári profil termékei. A gyárban már ekkoriban is a főmérnök próbált erős kézzel rendet tartani. Hogy nem csak a termeléssel akadtak problémák, az Varga Antalné fenti párt VB ülésen elhangzott hozzászólásából is kiderült: „*a dolgozók nem a legszebben beszélnek a Fémnyomó vezetőségéről. A gyárban a csinos nőket előnyben részesítik a felvételnél, és olyan hangok hallatszanak, hogy azokat, akik megnyerik az osztályvezetők tetszését, előnyösebb beosztásba helyezik*.”

A következő pártaktíva-ülésem a gyárral kapcsolatos újabb problémák kerültek napirendre. Elhangzott, hogy nem léptek fel kellő eréllyel a társadalmi tulajdon fosztogatása ellen arra hivatkozva, hogy a lopások zömét egyszerű dolgozók követték el, akik ellen nem kell eljárni. A gyári lopások zöme a büntetendő 200 Ft-os kategórián belül mozgott, a korabeli törvények pedig csak az ennél nagyobb értékű lopásokat kezelték bűncselekményként – amit a pártaktíva helytelen és liberális politikának minősített, amivel minél gyorsabban szakítani kell. Nem voltak tehát hatásosak azok az „*általános éberségi intézkedések*”, amelyeket még a gyár tervezésekor írtak elő. A portaépületnél ugyanis női- és férfimotató helyiségek épültek, az üzemet sodronyfonat-kerítés övezte világító lámpatestekkel, belépni csak igazolással lehetett, a gyáron belül pedig 20 személyes őrszoba vigyázta elméletileg a rendet. Volt még mit tenni az üzemben a széntakarékosság terén is, hiszen a Fémnyomó egyik vezetőjének beszámolója szerint még az ülés ideje alatt is égett az a 15 vagonnyi széntömeg, amelynél a hanyagság miatt öngyulladás jött létre, és azt hónapok óta nem tudták eloltani. Voltak, akik mindenféle következmény nélkül 2-3 napot nem mentek be dolgozni. Elhangzott, hogy például az edénygyártás megkezdésekor azért volt olyan sok a selejt, mert a dolgozók nem értettek hozzá, és nem volt, aki betanítsa őket. A Fémnyomó vezetői szerint a dolgozók még mindig nem érezték a magukénak a gyárat, ugyanis az alig kétéves üzemnek csak ablakbetörésekből 50-60 ezer forintos kára keletkezett.

A nemtörődömségre jellemző, hogy a tapasztalatlan, korábban a mezőgazdaságban dolgozó munkásokkal a művezetők egyáltalán nem törődtek, és csak akkor néztek rájuk, ha már géptörés volt. Az egész gyár területén igen értékes nyersanyagokat lehetett a szemétkben találni.

A jászberényi Fémnyomó- és Lemezárugyárban 1955. február 2–9-e között együttes vizsgálat folyt a vállalat politikai, gazdasági és vagyonkezelési helyzetéről. Ebből kiderül, hogy a súlyos hiányosságokkal működő üzem dolgozói nem mertek bírálatot mondani sem a gyárról, sem a vezetőkről, mert féltek, hogy az utcára kerülnek. Példaként egy rendészeti osztályvezető esetét említették, aki megbírált egy üzemvezetőt, aki éjjel az üzemen munkaidő alatt elbújt aludni. Az érintett rendészeti osztályvezetőt ezért felettesei behívták és megfeddték, hogy „*az ilyen bírálatot tartsa meg magának és ne járassa le a vezetőket, mert valami baja lehet.*” A dolgozók közül igen sokan felvetették, hogy „*a vezetők és a beosztottak között nagy a barbarság*”, és baráti alapon igyekeztek magasabb bérbesorolást kiharcolni, „*hogy jó fiúk legyenek*”. Egy, a felmérés idején 3 hete a gyárban dolgozó munkás így nyilatkozott: „*Nem az érdemeiken keresztül jutnak előbbre egyes emberek, hanem a nyalizáson keresztül*”. A vizsgálat a gyár személyzeti osztályán a belső ügyvitelt ugyan általában rendben találta, azonban az osztály mégis elmarasztalásban részesült, mert a racionalizálási rendelet megjelenésekor nem éltek a lehetőséggel és „*egyetlen kétes elemű személyt sem távolítottak el a vállalatától.*” Pedig a vizsgálat készítői szerint a gyárban 8 olyan vezető is volt, aki „kétes elemnek” számított, ezenkívül 45 fő osztályidegen, 51 fő pedig olyan, akinek az anyagát tisztázni kellett. A gyárban vizsgálódók ezen a téren a liberalizmus jelenlétére hívták fel a figyelmet, mert voltak olyan kétes elemek is, akik nem szerepeltek a nyilvántartásban.

Az elfekvő anyagok feltárása és értékesítése, valamint a raktározási idő – és ezen keresztül a raktári készletek – csökkentése terén a Fémnyomó bemutatta, hogyan kell rosszul gazdálkodni – adta hírül az együttes vizsgálat. A kijelentés alátámasztására több példát is felhoztak. Az egyik szerint a beruházási raktárban hevert 4 hordó ismeretlen kristályos anyag, amihez egy éve nem is nyúltak, és ekkor már senki sem tudta, mit tartalmaznak a hordók. Ekkoriban kívánták vegyelemezteni, hogy használhatóságáról némi képet is kapjanak. A raktárban kb. 30 hordó csiszoló masszát evett meg addig a nedvesség: a szükséglet havi fél hordó volt. Kb. 50 ezer kg súlyú lövedéket tárolt a raktár, „*aminek csak a rozsdá veszi hasznát*”. Szintén feleslegesen tároltak közel 10 tonna kenőszappant, amely csupán takarítási célokat szolgált. A beszerzése után jöttek ugyanis rá arra, hogy ipari célra alkalmatlan. „*Mire ajtómosáshoz ezt a mennyiséget elhasználják, addigra a beszerzést végző dolgozó kb. 90 éves lesz (jelenleg kb. 30)*” – állapították meg ironikusan a vizsgálat készítői.

Az utazási- és közlekedési költségek terén is jelentősen túlköltekezett a vállalat, amely elsősorban a kiküldetések túlzott számából adódott. Az anyagosztály vezetője hetente több napot töltött Budapesten, és „*minden kisebb anyagmegrendelés után maga szaladgált*”, holott a vállalatnak volt Budapesten kirendeltsége 5 anyagbeszerzővel. A személyzeti osztályvezető csak 1954 második félévében 42 napot volt kiküldetésben, valamennyi alkalommal Budapesten: kiküldetéseinek zöme azokra a hónapokra esett, amikor „*köztudomásúan kedvezőbb az időjárás az utazásra*”. Amikor a vállalati személygépkocsik javításának idejére a gyár egy taxit bérelt, a taxit vitte „boldog-boldogtalan”, amiről semmiféle nyilvántartás nem készült. Csak ez a taxi-igénybevétel közel 160 ezer forintjába került a vállalatnak. Az óriási

rendetlenségre jellemző, hogy a katlangyártás a gyárban ekkorra már régen befejeződött, a technológiáján viszont még mindig dolgoztak. Jellemző, hogy a szerszámok indokolatlan pazarlásáért és kiosztásáért a szerszámgazdálkodási részleget vonták felelősségre egy mérlegbeszámolóban, amire a vizsgálat készítői így reagáltak: „Ehhez csak annyit kívánunk hozzátenni, hogy szerszámgazdálkodási részleg nincs is.” A gyár csődtömegének láttán a jelentés készítői továbbra sem fukarkodtak az iróniával: „Műszaki intézkedési tervet az 1955. évre már készítettek (nagy eredmény!).”

A vagyonbiztonság terén sem változott az előző évhez képest. A gyárat ugyan kerítést vette körül, de a hozzá tartozó magas figyelőhelyek és jelzőberendezések építése sehogyan sem akart haladni. „A biztonsági követelmények általában nem képezik a vállalatvezetés szívügyét” – állapították meg a vállalatnál vizsgálódók. A vizsgálatot megelőző évben a kerítésen keresztül loptak el egy villanymotort, azonban mégis a rendszert dolgozóinak kellett társadalmi munkában lekaszálni a gyárat körülvevő gatz, amely embermagasságúvá növe az őrség munkáját lehetetlenné tette. Az 1955. március 16-án lezajlott pártaktíva-ülésem kiderült, hogy a gyár egyik részlegében a közvetlen termelő dolgozók bérezése havonta összesen 65 ezer Ft, a termelést irányító dolgozóké pedig 105 ezer Ft. Ennek éppen fordítva kellett volna lennie a gyár vezetői szerint. A Fémnyomó vezetői elmondták, hogy csak az 1954-es esztendőben 4 millió Ft veszteséget termelt a gyár, miközben egy 1955. március 4-i vizsgálat során 72 ezer Ft értékű alapanyagot találtak a gyár különböző helyein szétszórva. Az üzem munkavédelmi felelőse szerint komoly hibát követtek el a gyár átadásakor, amikor nem vettek észre, hogy a kivitelezők nem megfelelő munkát végeztek a gépburkolatok készítésénél, a vízvezetékknél és a lakótelep építésénél. A gyár egyik vezetője elmondta, hogy a jövőben igen nehéz lesz lemosni azt a bélyeget, miszerint a Fémnyomó rossz munkát végez. Ugyanis ekkorra már olyan „hírnévre” tett szert, hogy állandóan a Fémnyomó- és Lemezárugyárat hozták fel negatív példaként, mint rossz munkát végző vállalatot.

A jelentés munkavédelemről szóló része azzal kezdődik, hogy „munkavédelmi téren a gyár igen vegyes képet mutat”. Mint új üzem, természetesen a gyár szerelésénél a gépekkel együtt szerelték mindazokat a biztonsági berendezéseket, melyek a gépekre elő vannak írva. Azonban rossz tervezésből, a beruházások hiányosságaiból és hanyagságból mégis jelentkeztek munkavédelmi problémák. Rosszul tervezték a kazánház egész épületét, melynek építése során jó néhány munkavédelmi előírást figyelmen kívül hagytak. A kazánteremben a gázok feltörése ellen semmilyen intézkedést nem tettek, mert a salakkamra nem volt megnyugtatóan elválasztva a kazánteremtől, így annak légtérében állandóan volt szén-monoxid és szén-dioxid gáz. A salakozó is igen rossz volt. A kazánban az összesült salak gépi vagy vízzel történő eltávolítása nem volt megoldva, ezért a dolgozóknak a salak leeresztése után a porral és gázokkal telített levegőjű tüzes salak közé be kellett menniük, és az összesült salakot egy rúddal kipiszkálni. Ezek után a tüzes salaktérből a csillével a szabadba kimenni, ami télen a nagy hőingás miatt igen komoly ártalmat jelentett. A kazánházi dolgozók 1955-ben fátalpu bakancsot kaptak, amely a keskeny vaslépcsőkön és vaslejáratokon több emelet magasságban mozogva komoly balesetveszélyt jelentett. A kazánházi anyagmozgatók közül ekkor 12 dolgozó még nem volt téli ruhával ellátva. A köszörműhely dolgozói, valamint az alumínium-csiszolók sem porelszívóval, sem porvédő álarcokkal nem védhették magukat a káros

anyagok ellen, ugyanis nem kaptak ilyen felszerelést. Az alumínium-csiszolók kezei és arcuk munka közben olyan volt, hogy alig lehetett a fémpor alatt rájuk ismerni. Az élköszörű üzemban egy dolgozó a porelszívó hiánya miatt TBC megbetegedést kapott. Megjegyzendő, hogy a gyár tervezésekor a munkavédelemről a következőket írták: *„Azokban a műhelyekben, ahol gőz, gáz, illetve porképződés van, hatásos elszívó berendezést létesítettünk.”*

A II-es csarnok férfi fürdőjéről hiányzott az ajtó. Ennek a fürdőnek a nem megfelelő szigetelése miatt átáztak a szomszédos irodák falai. Az új üzemban a bérelszámolók omló falú, nyirkos-penészes helyiségben dolgoztak. *„Az éjszakai műszakban nem kell nagyon kutatni, hogy fiatalokót fedezhessen fel az ember.”* A fájárok többfelé úsztak a krómsavas vízben, és a dolgozók – bár gumicsizmában – állandóan abban tapostak. Ennek oka az volt, hogy a beruházás során elfelejtettek a passzivizáló mosókádjainak leeresztő tisztítócsapokat beépíteni, így a víztisztítás után a szennyes vizet a munkások a padlólefolyón keresztül engedték le a lábuk alatt. A III-as csarnokban a gépek kapcsolótáblái nem voltak rögzítve, így azok bármikor felborulhattak és áramütést okozhattak. A jelentés kiemeli, hogy *„a vállalat, mint egész beruházás a mai napig nincs befejezve, bár egyes egységei már működnek, más egységei tekintetében folyamatban lévő beruházásnak lehet tekinteni”*. A vállalatnak beruházási terve állítólag volt – írja a jelentés –, a műszaki dolgozók tárgyaltak is róla, azonban a tervezővezetője nem ismerte, és azt számára a vizsgálóbizottság látogatásáig nem tették hozzáférhetővé. A beruházásokra különben is rányomta a bélyegét a nyilvántartás hiánya, a kapkodás és a szervezetlenség, amihez importnehézségek is párosultak. Külön fejezetet érdemelt a III-as csarnok felvonója, amelynek leírását érdemes szó szerint idézni: *„A III-as csarnok felvonója tipikus esete annak, hogy hogyan nem szabad valamit kivitelezni. A felvonó I. vaspályája 1,5-2,5 méteres hulladékdarabokból van összehegesztve. Az egyes darabok illesztése pontatlan, az I-vasak össze-vissza dőlnek, a daru mozgatókerekei nem fekszenek fel, a daru terheletlen állapotban sem tud végigmenni külső segítség nélkül a pályáján. Még így üresen is négy helyen kézi erővel kell cibálni, mire egy-egy kritikus ponton áthalad. Az egész útján a felvonó össze-vissza billeg, úgyhogy minden pillanatban attól lehet tartani, hogy mindenestől a kezelő fejére esik. Amellett nincs meg a sebessége, szinte lehetetlen kívárni, mire a csarnok feléig elballag. Üzemeltetése lehetetlen, így az egy tonnás felvonó az egész csarnok üzemban helyezését lehetetlenné teszi. Terheléssel ugyanis a daru nemcsak hogy egyáltalán nem lenne hajlandó működni, és talán az első órában leszakadna, de ha menne is, állandó rázkódásával a félkészre húzott és lágyított anyagú hüvelyeket 100%-ban selejtté horpasztaná. [...] Ezt a darut, mint kifogástalan műszakilag átvették.”*

A jelentés azt is megállapította, hogy a Fémnyomó- és Lemezárugyárban *„az egyes hónapokon belül az ütemes terhelés biztosítása nem megfelelő”*, így rendszeres lett a hó végi rohammunka, a vasárnapi műszakok megtartása, a dolgozók egy részének 16 órán keresztül való dolgoztatása. Ennek oka elsősorban az állandó alapanyag- és alkatrész-ellátási zavarok, illetve a műszaki dolgozók nem kellő előrelátása, munkaszervezése volt. Hogy a termelés terén nem volt minden rendben, mutatta az is, hogy *„megy a pletyka: mi lenne, ha komoly hadiállapot lenne?”* – pusmogták akkoriban a városban. Előfordult ugyanis olyan eset, hogy a HM 10 ezer darab gyártmányt küldött vissza azzal az indokkal, hogy nem jó az anyag. Az export alapanyagból készült termék mintájátán a fővárosban egy Kossuth-díjas mér-

nökkel vizsgáltatták be, aki semmi kifogásolni valót nem talált, így pathhelyzet alakult ki. Kísértetiesen hasonlít a másik jászberényi üzem esetéhez az, hogy a Fémnyomóban is úgy látták a vizsgálódók, miszerint nem érvényesül megfelelően a párt befolyása. Az új igazgatót és a főkönyvelőt egyenesen azzal gyanúsították, hogy lebecsülik a pártszervezetet. A fenti súlyos elmarasztalás ellenére – hasonlóan az Aprítógépgyárhoz – még ennek az évnek az I. negyedévében a Fémnyomó is megkapta az „élüzem” kitüntető címet, amelyhez legalább 103%-os tervteljesítést kellett elérni. A gyár azonban az első két negyedévben 106, illetve 109%-ot teljesített. Azon lehetne vitatkozni, hogy e kitüntető cím adományozása hogyan volt lehetséges a fent leírt termelési körülmények között? Ha ilyenek voltak az élüzemek, mi lehetett az ipar többi, nem kitüntetett objektumaiban? Vagy a súlyosan kritikus jelentések voltak inkább túlzóak? Az igazság valószínűleg a két véglet között keresendő. Ami azonban biztos: az első évek akadozó termelése, és az országos viszonylatban is rossznak számító megítélés után az '50-es évtized végére szinte varázsütésre változott meg a gyár termelése és egyben hírneve. „Utolsókból lesznek az elsők” – tartja az ősi mondás, amelyet itt, Jászberényben a gyár két első számú vezetője, Gorjanc Ignác igazgató és László Károly főmérnök maradéktalanul megvalósított.

A kezdeti időszak súlyos problémái mellett azért akadtak komoly munkateljesítmények már az első években is. 1955 első félévében például Ricnyák István 200%-ot, Vörös János 150%-ot, Szabó Ferenc 142%-ot, Gergi Mária pedig 135%-ot teljesített. Komoly problémák adódtak viszont egyes német gépekkel, amelyeket 1954-ben és 1955-ben mintegy másfél éven át próbált megjavítani 10 német szerelő, de azok továbbra sem működtek megfelelően. Éppen emiatt egyes gyártmányokat Budapestre kellett szállítani megmunkálásra, ami jelentős többletkiadást eredményezett. És nem lehetett minden hibát a jászberényi gyárra fogni, mert a felügyelő minisztérium, a KGM sem állt a helyzet magaslatán. Ezt Gorjanc Ignác egy 1955. júliusi hozzászólása is alátámasztja, amely a városi párt VB-n hangzott el: *„A helyzet az, hogy ma sem tudom, hogy milyen önköltségi tervünk van, jelenleg háromféle is, mert a minisztérium először a mi tervünket figyelembe sem véve olyan magas számot adott, amit lehetetlen teljesíteni.”* Akárcsak az Aprítóban, a gyáron belüli anyagellátás/anyagmozgatás sem volt megfelelően megoldott, így sokszor a termelésben dolgozó munkásnak kellett szaladgálnia anyagért akár másfél órát is. A gyárban ezzel párhuzamosan létezett kapun belüli munkanélküliség is, hiszen az orvosi kimutatás szerint havonta kb. a dolgozók 15%-a került betegállományba, általában azok, akiknek nem tudtak folyamatos munkát biztosítani. Gyakori fegyelmetlenség volt hétfőnként, hogy miután a bejáró dolgozó elkésett, az orvoshoz ment vizsgálatra, aki igazolta neki, hogy ott járt, ezzel legalíssá tette a késést. Az Aprítógépgyárban pedig főként a focisták jártak élen ezen a téren.

A két jászberényi nehézipari üzem telepítése is megmutatta, hogy az Alföld iparosítása teljesen más irányt vett a szocialista időszakban, mint ahogyan azt a két világháború között, például Ruisz Rezső gondolta. Hogyan is hangzottak egykori gondolatai? *„Aligha remélhető a vidék iparának fejlődése addig, amíg az ipari decentralizációt úgy fogjuk fel, hogy vasgyárak számára az alföldi városokban keresünk helyet.”* Ruisz már az 1930-as években megfogalmazta gondolatait, miszerint az alföldi agrárvárosoknak a saját, természetes adottságaihoz igazodó, a helyi mezőgazdaságot és a telepítendő ipart összhangba hozó fejlesztésre lenne

szükségük. Tehát kifejezetten a belterjes mezőgazdaságra épülő ipartelepítést tartotta volna kívánatosnak ezen városok esetében, így mozdítva elő az ország ipari decentralizációját. Amikor 1953 tavaszán a megyei sajtó cikket közölt „*Jászberény megváltozott életéről*” címmel, a városban már megszűnt a munkanélküliség, és összességében a korábbi mezőgazdasági dolgozók közel fele vált politikai munkássá. A korabeli szokásoknak megfelelően a *Szolnok Megyei Néplap* a korábbi politikai rendszert tette felelőssé a város iparfejlődésének elmaradásáért. A város korábbi vezetését azzal vádolták, hogy azért nem akarták az iparosodást, mert akkor a mezőgazdaságban nem jutottak volna elegendő olcsó munkaerőhöz. „*A vasúti fővonal építését elgáncsolták s az eredetileg Jászberénybe tervezett cukorgyárat is Hatvanban építették fel [...] Megszüntették a város egyetlen ipari üzemét, a mész-homok téglagyárat is, s a Horthy-rendszer földrajz »tudósai« nagyképpen jelentették ki, hogy Jászberénynek nincsenek lehetőségei az iparosodásra.*” A cikknek egy valamiben kétségtelenül igaz a város élete az ipartelepítések hatására korábban soha nem látott mértékű fordulatot vett.

Az 1956-os események következtében a Fémnyomóban is megakadt a termelés. A gyár újjászervezésének fontos eleme volt, hogy a pártirányítás helyreálljon: be kellett látni, hogy a bukott MDP után immár az MSZMP fogja irányítani a dolgok menetét. 1956 novemberének végére már 73 MSZMP tag volt, igaz, ez még mindig jóval alacsonyabb a korábbi 315 fős MDP tagsághoz képest, akikkel a vezetőség személyesen is elbeszélgetett. Mivel időközben ketten bevonultak a Karhatalomhoz, az üzemi pártvezetőség csak 7 főből állt: Száraz János (elnök), Oláh János, Bazsó Sándor, Gorjanc Ignác, Molnár János, Deme Ferenc és Grundtner János. A gyár igazgatója továbbra is Gorjanc Ignác maradt. 1957 augusztusáig összesen 46 dolgozót bocsátottak el az üzemből „*1956. októberi magatartása miatt*”. Komoly feszültségre adott okot, hogy a racionalizálás folytán 14 kommunistát is elküldtek az üzemből, miközben több „ellenforradalmár” ott maradhatott. Szintén feszültséget okozott, hogy nem jött ki egymással a gyár igazgatója és a pártszervezet vezetője: Gorjanc és Száraz János között „*láthatatlan válaszfal*” volt, amit mindketten meg is erősítettek a városi pártvezetőség színe előtt. Gorjanc szerint Száraznak kisebbségi érzése volt vele szemben, mert benne nem a kommunistát látta, hanem az igazgatót. A még létező Munkástanácsot természetesen a pártszervezet és az igazgatóság sem támogatta, a forradalmi szervezet elhalására játszottak. Egy 1957. májusi városi párt VB ülésen Grundtner János a budapesti tapasztalatai alapján azt javasolta, hogy a Munkástanáccsal ne foglalkozzanak, szép lassan ügyis beolvasztják majd, mint a fővárosi példák mutatták. Ebben nem volt vita, mindenki osztotta a véleményét, hogy nem kell beavatkozni, a szervezet ügyis elhal magától. Kapus Ferencné az alábbiakkal indokolta a szervezet szükségletlenségét: „*Munkástanács a Szovjetunióban sincs, mégis jól megvanak, igaz, Jugoszláviában van, de nekünk nem fontos őket utánozni.*” Oláh János azt javasolta, hogy az olyan kellemetlen kérdéseket kell a Munkástanácsra bízni, mint a felvételek/elbocsátások, szociális ügyek, lakáskérdés, míg a pártszervezetnek az ideológiai kérdésekkel kellene foglalkoznia, amit az MDP elhanyagolt. A KISZ szervezése jobban haladt, mint a másikkal jászberényi nagyüzemben: „*Az ifjúság körében a hangulat sokkal jobb, egészségesebb, mint az Aprítógépgyárban.*” A Fémnyomóban már két táncos összejövetelt és egy mátraházai kirándulást is sikerült megszerveznie az ifjúsági szervezetnek, ami a levert forradalom és a megtorlások utáni letargia időszakában nagy szónak számított.

1958-ban újabb átfogó vizsgálatot tartottak a Fémnyomó- és Lemezárugyár területén, amelyben a Kohó- és Gépipari Minisztérium kiküldötte is részt vett. Továbbra is problémák voltak a német gépekkel: a gyár mérnökei szerint a gépek nem működtek jól, ami magyarázata is lehetett a sok selejtnek, míg a németek ezt továbbra sem ismerték el. Úgy nézett ki, az ügy egy helyben állt, mert a magyarok nem kívántak a kérdésből diplomáciai botrányt előidézni. A KGM részéről megállapították: „*A vállalatnál tarthatatlan felelőtlenség tapasztalható az álló- és forgóeszközöknél. Úgy mondják, hogy a Pénzügyi osztály vezetője borotvaélen táncoltatja a vállalatot.*” Az anyaggazdálkodás területe továbbra is hagyott kívánnivalót maga után, hiszen csak a megelőző két év során mintegy 3 vagon öntőhomokot hordott el a szél a gyár területén. Két, egyenként 12 ezer Ft értékű trafót találtak a szabad ég alatt tárolva. Az anyagihiány miatt az anyagosztályt rótták meg, akik a szükséges anyagokat nem tudták időben beszerezni, felesleges anyagokat viszont biztosítottak. Túlzónak tartották a vizsgálat készítői, hogy a vállalat két gépkocsija akár napjában kétszer is megfordult Jászberény és a főváros között. Ezzel kapcsolatban Csáki István az MSZMP megyei bizottsága részéről kétszer is megismételte, hogy a gyár vezetőinek Jászberénybe kellene költöznie: „*Nem volna probléma az utazással annyi abban az esetben, ha a vezető elvtársak itt laknának Jászberényben.*” Utóbbi megállapítással elsősorban a vállalat igazgatójára céltzott, aki biztosította a vizsgáló bizottságot, hogy magáncélra nem szokta igénybe venni a gépkocsikat. Ugyanezt a kérdést már 1955-ben is feszegették egy városi párt VB ülésen, amikor elhangzott: „*A tapasztalat az, hogy a Budapesten lakó műszaki vezetőknek mindig a hétvégén van sürgős kiszállásuk Budapestre, és haza sem jönnek, csak a másik hét elején. Felveszik a kiszállási pénzt, ami igen komoly összeget tesz ki.*” Gorjanc Ignácról egyébként pozitív képet alkotott a Fegyelmi Bizottság, hiszen jórészt neki tulajdonították, hogy a hadiipari termelésről a gyár zökkenőmentesen át tudott állni a polgári termelésre. László Károly főmérnök munkájával kapcsolatban sem merült fel érdemi kifogás, viszont kiemelték, hogy pártonkívüliként töltötte be ezt a pozíciót. Zárásként Csáki István méltatta a gyár teljesítményét: „*Nem kis dolog az, hogy a fejlett kapitalista országok, mint például Anglia, ebből a gyárból rendelik meg a hűtőberendezést és egyebet.*”

1959-ben a Fémnyomó 7977 db hűtőszekrényt, valamint 2200 m²-nyi hűtőelemet gyártott. A hűtőszekrények száma 813 darabbal több is lehetett volna, ha megérkeznék a hiányzó hőfokszabályozók. Ebben az évben vezették még be a boroshordók és a szállító rekeszek sorozatgyártását is. Már valóban tervszerűen irányították az újítási mozgalmat, hiszen csak ebben az évben 482 újítást nyújtottak be, amelyből 152-t fogadtak el, és 135-öt alkalmaztak is a termelésben. Az újításokkal elért megtakarítás meghaladta a 3 millió Ft-ot, amelyből az újító dolgozóknak és a közreműködőknek több mint 300 ezer Ft-ot fizettek ki. A Fémnyomóban ekkor 29 brigád állt munkaversenyben. A legkiválóbb brigádnak a 7 fős Sass-brigád bizonyult, akik 10 ezer Ft jutalmat kaptak. Jól szerepelt a 11 fős Krasnyánszki-brigád és a 14 fős Vígh-brigád is, akik 8 ezer, illetve 14 ezer Ft jutalomban részesültek. A gyár fejlődését mutatja, hogy időközben megépült a horganyozó üzem a hűtőelemek gyártásához, míg az egyes termékek önköltsége az év során is jelentősen csökkent: egy hűtőszekrény önköltsége 13 700 Ft-ról 8400 Ft-ra, egy tonna alumínium edényé pedig 72 ezer Ft-ról 68 ezer Ft-ra változott. Sárgarézből készült tüzeréségi lőszerhüvelyt továbbra is több ürméretben gyártottak szovjet do-

kumentáció alapján. Acél löszerhüvelyek gyártására import alapanyagból folytak ugyan biztató kísérletek, megfelelő minőségű hazai alapanyag hiánya miatt azonban ennek a terméknek a sorozatgyártását nem sikerült megvalósítani. A Fémnyomóban folyó löszerhüvely-gyártáshoz érdemes még megjegyezni, hogy a környező szocialista országokban magasabb műszaki színvonalon tudták előállítani ezeket a termékeket, mint amire a jászberényi gyár gépparkja lehetőséget biztosított. A technológián túl gondok adódtak a gyár területén elhelyezett fiatal ipari tanulók viselkedésével is, akik egy része már nem is köszönt az idősebb szakmunkásoknak. „Az az irányzat, hogy nevelni kell őket, de egyszer csak elfogy a türelmünk” – fakadt ki Grundtner János a városi párt VB ülésén.

Hűtőgépgyár lesz a Fémnyomó- és Lemezárugyárból

A Fémnyomó- és Lemezárugyárban az '50-es évek legvégén kezdődött meg a hűtőelemek gyártása, ami komoly exportlehetőségekkel kecsegtetett. A magyar mérnökök, Heller László és Forgó László találmányával a nagy erőművek hűtési problémái akár vízszegény vidékeken is megoldhatóak voltak. A nagy teljesítményű alumínium hőcserélők gyártása magyar szabadalom alapján, magyar alumíniumból valósulhatott meg. Az 1958-ban, a Brüsszeli Világkiállításon nagydíjat nyert terméket a világon elsőként Jászberényben kezdték el gyártani, így a hűtőelemek lettek a gyár első világhírű termékei. A '60-as évek elején a gyárnak 20 ezer m²-nyi gyártókapacitása volt erre a termékre, amit már exportáltak is a Szovjetunióba és Nagy-Britanniába. Sztálinváros hőerőműve is jászberényi hűtőelemeket kapott, ahol várakozáson felül működtek ezek a berendezések, jelentős energiát megtakarítva. A kedvező tapasztalatok miatt már Japánból és az USA részéről is volt érdeklődés a hűtőelemek iránt. Az angol hűtőelemnél egyébként m²-enként 16 fonttal volt olcsóbb a magyar, így az angolok nem is akartak ilyet gyártani, csak a biztonság kedvéért tartottak készenlében gyártó kapacitást, ha a magyar szállítások valamiért leálltak volna. 1961-ben a hűtőelemre egyébként még nem volt kellő megrendelés, csak érdeklődés, hiszen a nemzetközi piacon egyelőre kivártak, és megvárták az üzemeltetéssel kapcsolatos tapasztalatokat. A hűtőelemek elhúzódoó kiviteléből adódó bevétel-kiesést ekkor még az alumínium edények terven felüli exportja pótolta, amelyek nagy számban kerültek Dél-Amerikába a FERUNION vállalatlan keresztül. A jászberényi Fémnyomó- és Lemezárugyárban részben technológiai problémák és a gépek elavultsága, részben pedig a hadiipar visszafogása miatt meg kellett találni a kiutat jelentő, megfelelő polgári profilterméket. Már a gyár indulását követő esztendőben át-átállt a gyár a tűzérési löszerhüvelyek gyártásáról különféle polgári profiltermékekre, „fedőprofilokra” (alumíniumedények és -fazekak, honvédségi katalnokok, söröshordók, hústálcák stb.), de az áttörést kétségtelenül a hűtőszekrények gyártásának Jászberénybe telepítése hozta meg. Magyarországon a szocialista időszakban hűtőszekrények előállításával előbb a Klement Gottwald Gyárban, majd Sárváron kísérleteztek. 1955-ben a Klement Gottwald gyárban legyártott 5 db hűtőszekrény-prototípus pl. az előírt +5°C helyett csak +10°C-ra volt képes hűteni, és komoly gondok adódtak a szabadalmak megszerzésével is. A Gorjanc Ignác vezette jászberényi gyárban először egy év kísérleti üzem után 1958-ban indulhatott meg a sorozatgyártás. A II. hároméves terv (1958–1960) során csak a híres Super-100-as hűtőszekrényből 8 ezer darab készült.

Vége a munkaidőnek a Hűtőgépgyárban

Ezt a kompresszoros hűtőgépet még nagyrészt szovjet minta alapján készítették el a jászberényi gyárban. Merész elképzelések, nagy tettek kellettek a Fémnyomó termelési szerkezetének teljes átalakításához. Sokkal egyszerűbb lett volna ugyanis az addig gyártott termékek darabszámát növelni, ebben nem rejtett volna különösebb kockázat. A gyártási profil teljes átalakításához, az igazán nagy tettekhez komoly, és talpraesett emberek is szükségeltettek: Gorjanc Ignác, a gyár igazgatója és László Károly főmérnök jól kiegészítették egymást, és párosuk mára lényegében legendává vált Jászberény ipartörténetének emlékeztetőben. Amint korábban említettük, első lépésként, még az '50-es évek közepén felszámolták a gyárra jellemző pazarlást és rendetlenséget, majd pedig – látva, hogy a hagyományos profillal inkább csak csekély előrelépés történhet – belevágtak az akkor még szinte lehetetlennek tűnő vállalkozásba, és a szocializmus keretei között versenyképes, modern termékeket gyártó vállalattá alakították az egykori hadianyaggyárat. A gyár igazgatója később

így emlékezett vissza az új profil indításának időszakára: „Amikor a főhatóság, a Kohó- és Gépipari Minisztérium illetékes iparigazgatóságának bejelentettük ezt az elképzelésünket, hát bizony zömmel és majdnem mindenki erősen fantasztának képzelt bennünket, hogy Magyarországon évi 20 ezer darab hűtőgépet ki fog megvenni, és hogy tudjuk ezt egyáltalán értékesíteni. Kinevettek bennünket.” A további fejlődés során a gyár alapítási határozatában előírt termékek gyártása fokozatosan csökkent, majd megszűnt, illetve csak próbagyártásokra került sor, hiszen a gyárnak egy esetleges háborús helyzet idején ismét vissza kellett volna állnia a hadianyag gyártására. Nagy sikernek számított, hogy az addig veszteséges gyártmányok – elsősorban a hűtőelem és a hűtőgépek gyártása – 1960 elejére nyereségessé vált. A gyár hűtőszekrényei iránt már 1961-ben érdeklődés mutatkozott Csehszlovákiából, Romániából és az NDK-ból, Jugoszlávia pedig 4 ezer db-ot meg is rendelt. Ekkoriban még úgy tűnt, hogy a közeli években csak szocialista országokba lesz lehetőség hűtőszekrényeket exportálni, de már tudni lehetett, hogy a termékek versenyképesek lehetnek a nyugati piacon is. A csehszlovákok például 16féle máshol készített hűtőszekrényvel vetették össze a jászberényi terméket, és kifejezetten jó tapasztalataik voltak. Az esetleges nyugati piacon történő megjelenés előtt azért volt még mit rendezni a hűtőszekrények gyártásának terén: a Szolnok megyei gép- és vasipari üzemek termelését tárgyaló 1963-as jelentés kiemeli, hogy Jászberényben

a hűtőszekrények munkaráfördítése kétszerese volt a világszínvonalnak. A hűtőszekrények tömegtermelésének megkezdéséhez egyre inkább törekedni kellett a munkafolyamatok gépesítésére és a szalagszerű, folyamatos gyártás és szerelés megszervezésére. Az addigi egyedi, kézi erővel történő barkácsolásnak hamarosan vége szakadt. Sokatmondó adatok, hogy míg 1959-ben egy Super 100-as hűtőszekrény előállításához 41,8 normaóra volt szükség, addig alig négy évvel később egy Lehel 120-as már 6,8 normaóra alatt elkészült. A Fémnyomó már 1960-ban kiemelkedett Szolnok megye iparvállalatainak sorából. Ez nemcsak a dolgozói létszámban mutatkozott meg (amely téren csak a Szolnoki Járműjavító Üzemi Vállalat előzte meg), hanem a termékszerkezetben, a gyártmányok eladhatóságának, népszerűségének terén is. Az 1960-as Budapesti Ipari Vásáron, a magyar ipar seregszemlájén a Szolnok megyei vállalatok közül a legnagyobb standja a berényi gyárnak volt. A kiállítóter nemcsak viszonylag nagy, de igen népszerű is volt, hiszen rengetegen voltak kíváncsiak az akkor újdonságnak számító magyar gyártmányú hűtőszekrényekre. De a gyár képviselhette magát egyéb termékeivel (szifonok, edények, hordók, mosogató garnitúrák stb.) is. Ehhez képest az Aprítógépgyár gyártmányai – nyilván méretük miatt is – csak fényképen jelenhettek meg.

A Fémnyomó- és Lemezárugyárból 1964. január 1-jén lett a nevében is Hűtőgépgyár. Ekkor egyesítették ugyanis a jászberényi Fémnyomót, a Budapesti Hűtőgépgyárat és annak sárvári telepét (utóbbi telephelyet két év múlva meg is szüntették). Az új vállalat székhelye Jászberény lett, és innentől kezdve valamennyi Magyarországon készült hűtőszekrényt a Hűtőgépgyár gyártotta. A megnövekedett vállalat gyártmányait az alábbi termékcsoportok alkották: háztartási hűtőszekrények, kereskedelmi hűtőbútorok, hőcserélők, klimatechnikai berendezések, sajtolt alumínium termékek, valamint hűtő- és légkompresszorok. A vállalat-összevonások ebben az időben tendenciaszerűen zajlottak, mert a gazdaságirányítás radikálisan csökkenteni akarta az önálló vállalatok számát, jelentősen növelve így a magyar ipar koncentrációját. Ettől a változástól várták, hogy az új vállalatok az elvárt nagy sorozatú tömegtermelést majd biztosítani tudják. Az összevonások még két, korábban önálló berényi ipari egységet érintettek: a Vasipari Vállalatot ekkor olvasztották egybe Szolnok megye többi azonos profilú vállalatával, az Asztalosipari Vállalatot pedig összevonták az árokszállással (utóbbi 1963. január 1-jén).

Az ipari üzemek termelékenységének egyik hajtóereje az újító munka volt. Egy 1966-os beszámolójában Gorjanc Ignác még mindig nem volt megelégedve a vállalatánál folyó újító munkával: hosszú volt az újításokkal kapcsolatos szakvélemények átfutási ideje, az újítók között viszont kevés munkás akadt (44%). „Az újítók szinte pénzszerzésnek tekintik az újítások beadását” – méltatlankodott a gyár vezetője. Hiába készültek a vállalat részéről újítási feladattervek, vagyis hiába gyűjtötték össze azokat a termelési problémákat, amelyekre a leg-sürgősebben megoldást kellett volna találni, az újítók ezt nemigen vették figyelembe: olyan újításokkal foglalkoztak, amelyekre a vállalatnak sokszor semmi szüksége nem volt. 1964 és 1966 között jelentős mértékben csökkent a beadott újítások száma, hiszen közben olyan vállalati szervezetet hoztak létre, amelyek hivatalból foglalkoztak ezekkel a kérdésekkel: ilyenek voltak a Gyártmányfejlesztési Főosztály és a Célgép Osztály. 1964-ben még 696 újítást adtak be, 1966 I. félévében viszont már csak 271-et. A legjobb újítók a Kiváló Újító jelvény arany-, ezüst- és bronz fokozatát kaphatták meg, amellyel 600-1000 Ft nagyságú pénzjutalom

is járt. A gyárban 3 személy már kétszeres arany fokozatú újtónak számított: Ignács Kálmán, Safcsák Gyula és Sipos Pál. 1963-ban a kiváló újtók még 3 napos balatonfüredi kiránduláson is részt vehettek. 1968-ban, az Új Gazdasági Mechanizmus bevezetésének évében jelentős profiltisztítás kezdődött a Hűtőgépgyárban. A háztartási alumínium termékek gyártásának nagy része – amely termékek magyarországi gyártásából 1965-ben még közel 20%-kal részesült a gyár – Hajdúböszörménybe került át, miközben egyre újabb és újabb tagokkal bővült a Lehel hűtőszekrény család. Gorjanc Ignác vezetésével tehát megindult a gyár szekere, amit jól mutat, hogy az „Elüzem” cím 1955-ös elnyerése után a '60-as években további 5 alkalommal kapták meg ezt a kivitűtető titulust (1960, 1961, 1962, 1964, 1967). Továbbá 1968-ban „Kiváló Vállalat” lett a Hűtőgépgyár, illetve háromszor került a gyárba az MT-SZOT Vörös Vándorzászlaja is. 1968 után a vállalat felülvizsgálta fejlesztési politikáját, és ezentúl a fejlesztési kapacitását csak egy-két területre koncentráltta, a többi területre pedig inkább licencet próbált vásárolni. Profiltisztítás következett be: az alapítási határozatban szereplő termékek gyártása fokozatosan megszűnt, bár az esetleges haditermeléshez szükséges technikai kapacitást fenn kellett tartani. A nyugati licencek megvásárlásához az is szükségeltetett, hogy az Új Gazdasági Mechanizmussal megnövekedjen a vállalati önállóság, így a korábbinál jóval szabadabban lehessen mozogni a szabad piacon, kedvezőbb pénzügyi feltételek mellett. A Hűtőgépgyár igazi fénykora lényegében ekkor kezdődött, amikor reális lehetőség nyílt együttműködni a nyugati vállalatokkal.

A '70-es években tovább folytatódott, sőt még tovább gyorsult a Hűtőgépgyár fejlődése. A vállalat már olyan szintet ért el, amely az '50-es évek fentebb ismertetett állapotai idején elképzelhetetlennek tűnt. 1970-ben létesült a vállalat jászboldogházi gyáregysége, ahová az 1962-ben beindított radiátorgyártást helyezték ki. A boldogházi gyáregység indulásának évében készült el az egymilliomodik jászberényi hűtőszekrény. Ezt követően, 1972-ben pedig Jászárokszálláson jött létre egy üzemegység, ahol a Tyler-licence alapján készültek a hűtőberendezések. A gyáregységekkel együtt a Hűtőgépgyár dolgozói létszáma az évtized végére már elérte a 8 ezer főt. 1970-től a svájci Sibir cég licence alapján készülhettek „S” jelzésű gyártmányok a jászberényi gyárban, majd 1976-ban átadták a Bosch-üzemet. A III-as üzemben gyártott autoszifonok és habszifonok darabszáma az '70-es évtized végének csúcsa idején elérte az évi 1 millió darabot, így a berényi lett a világ legnagyobb szifongyára. Ezek a termékek minden kontinensre eljutottak. 1973-ban már olyan presztízs-beruházásra is futotta, mint az alumíniumborítású irodaház, amelynek 9. emeletén kapott helyett a vezérigazgató, Gorjanc Ignác irodája. 1974-ben saját sportcsarnoka, 1976-ban strandja, 1977-ben pedig műjégpályája volt a vállalatnak. 1978-ban nyitott a városi könyvtár mellett a Munkás és Ifjúsági Ház, amely megépítése hosszú idő után komoly hiánypótló kulturális beruházásnak számított Jászberényben. A gyári dolgozók részére Zamárdiban, Mátrászentistvánon és Tiszapüspökiben állt rendelkezésre üdülési lehetőség. Az itt dióhéjban leírt évtizedes történet egy fantasztikus sikertörténet is egyben, amelyre talán a legmerészebb álmaikban sem gondoltak azok, akik 1952-ben külterületen építeni kezdték a gyárat. De milyenek voltak a gyári viszonyok?

1973-ban – 4 évvel az Aprítógépgyárról szóló jelentés után – a Városi Tanács VB elé került a Hűtőgépgyár dolgozóinak hétköznapjairól szóló jelentés. Ebben azt tárgyalták,

hogy milyen művelődési, egészségügyi, szociális és munkavédelmi keretek között dolgoznak Jászberény legnagyobb ipari üzemében. Azzal nehezen lehetne vitatkozni, hogy a gyár vezetése mindent megtett a dolgozóikért, egyfajta mintát teremtve más vállalatok előtt. A Megyei Tanács részéről is elismerték a hűtőgépgyári dolgozóikért tett erőfeszítéseket: „*A megyében nincs másik olyan üzem, ahol a dolgozók lakáskérdésével, gyerekintézményekkel ilyen sokat és eredményesen foglalkoznának.*” És valóban, nem csak üres frázis volt, hogy a Hűtőgépgyár szemlélete az emberekről való messzemenő gondoskodás. Azzal sem lehet vitatkozni, hogy a gyárnak nagy szerepe volt abban, hogy jelentősen megváltozott a város arculata, és az alapítás óta eltelt 20 esztendő alatt Jászberény város neve összeforrott a Hűtőgépgyárral. Szinte minden berényi családból dolgozott itt valaki, akik igencsak szerették a gyárat, mert itt megtalálhatták a számításukat nemcsak munka, hanem anyagiak vonatkozásában is. Jól mutatja ezt, hogy munkabérükön felül a dolgozók minden évben jelentős nyereségrészesedést, jutalmat kaptak a jól működő, nyereséges vállalatától. Csak 1972-ben 10 millió Ft nagyságú nyereségrészesedést, nyereségprémiumot és jutalmat osztottak ki a dolgozók között. A Hűtőgépgyár eredményeit országos szinten is elismerték. Az előző két évtizedben begyűjtött kitüntető címek mellé a '70-es évek elején újabbak jöttek: 1972-ben „Kiváló Vállalat” lett a Hűtőgépgyár, 1971 és 1973 között pedig egymás után 3 évben is elnyerte a „Szocialista Munka Vállalata” címet, amelyre országos viszonylatban is kevés példa akadt.

A vállalat általános állományi létszáma 1973-ban már kevéssel meghaladta a 6 ezer főt, akik közül mintegy 1400 fő ingázott. A szakmunkás utánpótlás biztosításáért éppen ekkoriban bővítették a tanműhelyt, amely az addigi 90 helyett már 250 fő fogadására volt alkalmas. A tanműhelyben a fiatalokat – a munkafogásokon túl – közösségi szellemre is próbálták nevelni. A vállalat dolgozóinak ötöde olyan, zömében idős munkásokból állt, akik a 8 általános iskolai végzettséggel sem rendelkeztek. Ők már nem vállalták a tanulást, alacsony iskolai végzettségük csak nyugdíjba vonulásukkal került ki a statisztikából. Ettől függetlenül nyilván lehettek szorgalmas, munkájukat megbecsülő emberek, akik jól beletanultak az egyes munkafolyamatokba, így akár papír nélkül is előrelendíthették a gyár szekerét. Dolgozott viszont a gyárban közel 4%-nyi diplomás is, és folyamatosak voltak a beiskolázások a dolgozók köréből (1971/72-ben pl. 254 fő). A Hűtőgépgyár saját szaktanfolyamokat is szervezett pl. hegesztők, darukötözők, raktárosok részére. A nemzetközi kapcsolatok kiszélesedésével egyre inkább szükség volt a nyelvtudásra, és éppen a '70-es évek elején kezdték el a gyárban az idegen nyelvek oktatását, melynek során az angol, a német és az orosz nyelvet is el lehetett sajátítani. Továbbra is a szocialista időszakban vagyunk, tehát nem lehet csodálkozni azon, hogy folyamatosan nőtt a politikai oktatásban részt vevők száma (1972/73-ban pl. 1943 fő volt valamilyen politikai kurzusra beiskolázva). Kedvelt volt a TIT szervezte, filmvetítéssel egybekötött Munkásakadémia, amelynek előadásain a dolgozók közel harmada vett részt. Csak 1972-ben 11 kirándulást szerveztek a dolgozóknak, és havonta egy-két alkalommal színházba, operettre, operába, kabaréba is el lehetett jutni a gyár jóvoltából. Gondoltak a már nyugdíjba vonult dolgozókra is, akiknek szintén adottak voltak hasonló lehetőségek. 1972-ben lett 20 éves a vállalat, és ebből az alkalomból vetélkedőt rendeztek „*Ki tud többet vállalatunkról?*” címmel, de volt vállalatok

közötti kispályás labdarúgó bajnokság is „20 éves a Hűtőgépgyár” néven. Nyáron heti 3 napra, kora reggeli úszás céljára kibérelte a vállalat a városi strandot, amely lehetőséggel élt is 230 dolgozó. A Hűtőgépgyár 1972-ben 220 ezer Ft-ot, 1973-ban pedig 296 ezer Ft összeget juttatott a kultúra támogatására. 30 ezer Ft-ot csak a Déryné Művelődési Központ kapott. Külön gyári támogatást élveztek a munkás festők is. A Hűtőgépgyárban két könyvtár is működött. Az üzemi szakszervezeti könyvtárnak mintegy 6 ezer kötetes állománya volt, és 600 olvasóval rendelkezett. A Műszaki Könyvtár 12 ezer kötetet számlált, és 820 olvasója volt. A könyvek közötti eligazodást függetlenített népművelő-könyvtáros segítette. Éppen ekkoriban kezdte meg a gyár a konyha korszerűsítését, mert úgy érezték, hogy a konyhát üzemeltető vállalat nem tud lépést tartani a létszám emelkedésével járó kihívásokkal. A Városi Tanács VB 1973-as, a Hűtőgépgyárról szóló vitájában Gorjanc Ignácné egyenesen helytelennek látta, hogy az Alföld Üzemélelmezési Vállalat működik a gyárban. Az ételek mennyiségét és minőségét a dolgozók megfelelőnek tartották, típus- és kímélő menü is volt, de étlapról is lehetett rendelni. Egy előfizetéses ebéd ekkor 6,50 Ft-ba került, a vállalati hozzájárulás ebben az esetben 3,13 Ft volt. Egyes munkakörökben a dolgozókat a konyháról látták el védőétellel és védőitalal. Az előbbieik körébe tartozott a sajt, a tej, a citrom, az alma, a cukorka és egyéb gyümölcsök. Védőítalként citromos teát és szódavizet lehetett vételezni. A gyári öltözőkben akasztós rendszerű típus-vasszekrények voltak elhelyezve. A korábbiakhoz képest bővült az egészségügyi ellátás: itt dolgozott 1 fő munkaegészségügyi szakorvos, 1 fő fogorvos rövidített munkaidőben, de rendelt már nőgyógyász is, hiszen a dolgozók 46%-a női munkaerő volt. 1973 februárjában a gyár már saját laborral is rendelkezett, ahol szakképzett laboráns látott el szolgálatot. Minden egyes üzemegységben működött az elsősegélynyújtó szolgálat. Ellentétben az '50-es évekkel, ekkoriban megbetegedés már jóval kevesebb fordult elő, azok is inkább bőrgyógyászati jellegűek voltak.

A korábbi időszakhoz viszonyítva még mindig csak kis mértékben csökkent a munkaerő fluktuációja. A kilépőket (1972-ben ez éppen 999 fő volt) általában „vándormadaraknak” minősítették, akik – noha szinte minden biztosítva volt számukra – mégsem találták meg a helyüket a gyár szervezetében, és új munkahelyet kerestek. Nyilván előfordult, hogy valaki elköltözött, vagy a családi állapotában olyan változás következett be, hogy el kellett hagynia a munkahelyét. A nem vándormadár kilépések harmadik legjellemzőbb oka pedig az volt, hogy sokan nem akarták vállalni a 3 műszakot. Pedig az átlagos munkásjövedelem folyamatosan emelkedett, 1971 és 1972 között pl. 5,9%-kal. Elsősorban a Hűtőelem Üzemben dolgozott annak a 91 fiatalos munkavállalónak a nagyobb része, akik a távtartó gyűrűk fűzését végezték, néhányan pedig üzemi kézbesítőként dolgoztak közülük. A fiatalokat napi 6 órás munkarendben alkalmazták, havi keresetük 7-800 Ft körül mozgott. Fentebb említettük, hogy magas volt a női munkavállalók aránya. A Hűtőgépgyárban még arra is odafigyeltek, hogy indokolt esetben a nők felmentést kapjanak a 3 műszakos termelési rend alól. Ez 1972-ben 356 nőt érintett, akik többgyermekesek, gyermeküket egyedül nevelők, vagy 10 évesnél kisebb gyermeket nevelők voltak. Éppen 1973 második felévére tervezték megnyitni az új százfős óvodát, amellyel megszűntek a gyermekelhelyezési problémák is. Növekedett a gyárban a női vezetők aránya, amely már elérte a 12,8%-ot. Sok nőt is beiskoláztak, de a női dolgozók negyede még mindig úgy dolgozott, hogy csak 6 általános iskolai végzettséggel vagy ennél kevesebbel rendelkezett.

Érdekes, hogy a frissen végzett női szakmunkások közül sokan gyorsan lemorzsolódtak, akik anno csak azért vállaltak egy bizonyos szakmát, mert máshová nem nyertek felvételt. Emiatt a végzős nők munkabeállítása előtt mindenkivel egyenként elbeszélgettek, és megpróbálták figyelembe venni a kéréseiket, kívánságaikat. Sikerült leszorítani az üzemi balesetek számát is: 1971-ben 183, 1972-ben 157 fordult elő. Ezen a téren csak az anyagmozgatás gépesítésére 20 millió Ft-ot költött a gyár, ezenkívül felújították az összes belső közlekedési utat, a gyár területén pedig színes, világító közlekedési táblákat helyeztek el. Jelentősen csökkent a nehéz fizikai munka azzal, hogy a korábbi széntüzelésű kazánok helyett olajkazánokat állítottak üzembe. A gyár területe immár tiszta, rendezett, szépen parkosított volt, ami homlokegyenest ellenkezett az '50-es években megszokott képpel.

A '80-as években tovább folytatódott a gyár sikertörténete. 1981-ben például megnyitották a gyár mellett a tekepályát, 1983-ban átadták a Kutató-Fejlesztő Intézetet, majd egy év múlva már fedett uszodában úszhattak a gyár dolgozói. Ebben az évben állt rá a gáz üzemmódra a Hűtőgépgyár kazánháza, hiszen Gorjanc Ignác, mint országgyűlési képviselő és egyben az országgyűlés ipari bizottságának elnöke kijárta, hogy a gázvezeték elérje Jászberényt is. 1985-ben épült meg a hűtőgépgyári bekötőúton az új, nagy teherbírású Zagyva híd, zökkenőmentesebbé téve az egyre nagyobb teherforgalom lebonyolítását. Történt mindez annak ellenére, hogy a közeledő változások már az ajtón kopogtattak. Egyrészt egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy előbb-utóbb nyugati tőkebevonásra lesz szüksége a vállalatnak, és ezzel kapcsolatban már több nyugati céggel is folytak bizonyos előtárgyalások. Másrészt pedig 1985-ben itt is meg kellett alakítani a Vállalati Tanácsot, ami a 3 évtizede regnáló vezérigazgatót lelkileg bizonyos mértékben megtörte. Gorjanc Ignác akkoriban sokat emésztette magát, hogy az új testület vajon meg fogja-e őt választani vezérigazgatónak? És pontosan mi lesz az ő hatásköre az új felállásban? „*Ilyen bizalmatlansági légkörben nem lehet dolgozni*” – ismételtette. Végül a Vállalati Tanács nagy többséggel, 30 szavazattal megválasztotta, azonban ketten nem szavaztak rá. „*De ki lehet az a kettő?*” – tételődött többször hátralévő idejében. A Hűtőgépgyár alapító vezérigazgatójának egészsége időközben megrendült, a fővárosi Kútvolgyi Kórházba szállították, ahonnan már nem tért vissza. Utódja a vezérigazgatói székben addigi helyettese, Szabó István lett, aki 1992-ig állt a vállalat élén. Igaz, ebből az utolsó évben már nem magyar tulajdonban volt a gyár, hiszen időközben megtörtént a privatizáció. De visszakanyarodva a '80-as évekre, ekkor kezdődött a Vállalati Gazdasági Munkaközösségek (VGMK) működése, amely a munkaerőgondokkal küzdő vállalatnál megoldotta a folyamatos termelést, miközben jelentős plusz jövedelmet biztosított a dolgozóknak. Ezzel a szerződéses túlmunkával megszerzhető plusz kereset kellett is az embereknek, hiszen 1984-ben megszűnt a dolgozóknak járó addigi nyereségrészesedés. 1984-ben már 14 VGMK működött a gyárban mintegy 300 dolgozóval, teljesítményük pedig elérte az összes vállalati teljesítmény 5,3%-át. Ez a teljesítmény a későbbiekben tovább emelkedett, és 1987-ben már 7,2%-ot tett ki. A gyár termékei jól megállták a helyüket a tőkés piacon is, amit mi sem bizonyít jobban, hogy például csak 1986-ról 1987-re, egyetlen esztendő alatt 34%-kal sikerült növelni a tőkés árbevételt. Ezért is mondhatta a gyár akkori párttitkára egy városi párt VB ülésen, hogy „*a vállalat hosszú idő óta deviza kitermelő tevékenységet folytat, mely az utóbbi években dinamikusan javult*”. Noha a vállalat termékei iránt a piaci igény folyamatosan növekedett, a szocialista

gazdaság továbbra sem tudta mindig biztosítani a kellő mennyiségű és minőségű alapanyagot. Főként kohászati és fémkész hazai gyártású termékekből volt gyakori a hiány, mint például az acél finomlemezek vagy az alumínium sajtoló és húzott profilok, csövek, keskeny- és szélesszalagok. Az állami tulajdonú vállalat viszont hiába termelte a devizát a szocialista gazdaságnak, a bevétel eltűnt a feneketlen zsákban, így a sikerkovácsnak gondot jelentett, hogy a szükséges, hiányzó alumínium mennyiséget konvertibilis valutáért megvásárolhassa a nyugati piacon. A Hűtőgépgyár termékeire belföldön is óriási volt a kereslet, hiszen a gyártmányok 60%-a a belföldi piacon talált vevőre. A '80-as évek végén a szifonok nyugati értékesítése viszont megakadt, amelynek okaként az esztétikai kivitel, illetve a használati érték jellemzőit adták meg a vállalat jelentésében. Hozzá kell még tenni, hogy a palackozott ásványvíz, illetve a kész habtejszín piacon való tömeges megjelenése sem kedvezett az eladásoknak. Felvetődött az is, hogy a komplett szifonyárat eladják, idehaza viszont még mindig évi 400-450 ezer darab szifont sikerült értékesíteni. *„Van egy nagy gépparkunk, amelyet áruba akarunk bocsájtani. Érdeklődő van, de a nagysága miatt nincs rá vevő. A szifon önmagában ma már nem eladható, különböző kiegészítőket kell hozzá gyártani. Hullámzó piaca van. Rendkívül vevőkövető-igényes ez a cikk”* – jelentette ki a gyár vezérigazgatója 1988-ban. Nagyhőcserélőket ekkoriban Iránba, Törökországba és Szíriába gyártottak.

A Hűtőgépgyárban a '80-as évek elején, vagyis a VI. ötéves terv során (1981–1985) a foglalkoztatotti létszám folyamatos, intenzív csökkenése volt megfigyelhető, amely csak 1985-re állt meg. Ebben az időszakban a foglalkoztatottak létszáma 9%-kal csökkent, sőt a fizikai munkaerő esetében ez a csökkenés 11%-os volt. A létszámcsökkenés komoly kapacitáskihasználási problémát jelentett, amit a VGMK-k beindításán túl idegen munkaerő foglalkoztatásával oldottak fel. A külső munkaerő érdekes színfoltját jelentették a lengyel vendégmunkások, akik 1983 és 1987 között tartózkodtak a városban. Létszámuk 30 és 100 fő között mozgott. A lengyel munkaerőt végül a pénzügyi szabályozás szigorítása miatt 1987-re leépítették. Ezenkívül a tsz-ekből kölcsönöztek még munkaerőt, de a jászboldogházi gyáregységéből is jartak át besegíteni a berényi termelésbe. A '80-as évek végén a gyár vezetése feszültségekkel terheltnek látta a műszaki értelmiség helyzetét, bár ez akkoriban országos jelenségnek számított. A Hűtőgépgyár helyzetét tárgyaló 1988. június 30-i városi párt VB ülésen a vállalat vezérigazgatója az alábbiakban számolt be a gyári hangulatról: *„A dolgozók hangulatával kapcsolatosan kétségtelen, hogy különböző feszültségpontok vannak. Például a fiatal pályakezdők körében. Az ifjúsági parlament résztvevője voltam, melyet a higgadtság, reális látás jellemezte, de mégis egyfajta elégedetlenség volt tapasztalható, ami a kevés anyagi okból adódik. A fiatal pályakezdőt irritálja, hogy a korábbi gyári nagy lehetőségek megszűntek, például a lakáshoz jutás lehetősége könnyebb volt, érdemes volt idejönni dolgozni. Megvolt a vonzerő, nagyon sok bérlakásunk volt. A középkorúak 80%-ának is lakásproblémája van. A leromlott állapotú lakásuk felújításához, új lakás vásárlásához kérnek segítséget. A nyugdíj előtt állók gondolja, hogy a nyugdíj leértékelődése miatt hogyan lehetne nyugdíjat emelni. [...] Esetenként előfordul, hogy a TV, sajtó, rádió vállalat-ellenes hangulatot keltenek az országban. Egyes pályakezdők úgy nyilatkoznak, hogy más vállalat többet fizet, ezért elmennek. Pedig ugyanazért a munkáért nem fizetnek többet, hacsak nem vállal túlmunkát, vagy pedig vezető beosztásba kerül. Van hangulat az alulfoglalkoztatott műszakiak körében is. A műszaki*

rajzolói beosztást műszaki egyetemi végzettségűvel tudjuk betölteni, mert nincs választék. Hiányoznak a technikai végzettségűek.” A szavakból kitűnik, hogy ekkoriban már túl volt a gyár a szociális juttatások fénykorán, azon az időszakon, amit úgy is meg lehetett fogalmazni, hogy „*amit a Hűtőgépgyárból nem lehet elérni, azt kár keresni az országban*”. Látogatásaik során a nyugati partnerek is gyakran méltatták a gyárat, mint egyfajta csodát, amit a szocialista körülmények között is sikerült ilyen magas szintre fejleszteni. Szinte minden nyugati cég fantáziát látott benne, ami igen nagy szóznak számított. A KGST országaiból érkező vendégek pedig kifejezetten irigyelték a vállalatot, annak önállósága, pénzügyi és műszaki paraméterei miatt. A '80-as évek végén sem a vállalattal, vagy a vállalatvezetéssel adódott gond, hanem rendszerszintű problémák jelentkeztek a szocialista gazdaságban. Ezek a problémák pedig hatással voltak a 100%-ban állami tulajdonú vállalatra, amely hiába törte az utat rendületlenül a nyugati piacon, az egyre mélyebb válságba sodródó szocialista gazdaság ólomsúlyként nehezedett a lábára, amivel egyre nehezebb volt a víz felszínén maradni és előre haladni. Azonban még ezekben a nehezebb években is jutott pénz a szociális kiadásokra. Noha a költséges lakásépítés terén például már nem tervezhettek további fejlesztéseket, az egy főre jutó szociális támogatás nagyságrendje még mindig jelentős volt (1987-ben például 17 408 Ft), a gyár tehát nem engedte el az emberek kezét, egészen a privatizációig. A helyzet komolyságát jellemzi, hogy az 1988 júniusi városi párt VB ülésén az egyik hozzászóló így nyilatkozott a Hűtőgépgyár kilátásairól a VII. ötéves terv (1986–1990) kapcsán: „*A hetedik ötéves terv hátralévő idejében a legfontosabbnak a talpon maradást tartom.*” A rendszerváltozás után aztán hamarosan, 1991. március 19-én bekövetkezett a teljes privatizáció, és az állam 100%-ban eladta a még mindig nyereséges Hűtőgépgyárat. Azt, hogy mi lett volna a privatizáció nélkül, már sohasem fogjuk megtudni. Valószínűleg kedvezőbb lett volna az a típusú korlátozott mértékű tőkebevonás, amelyet már korábban is tervezett a gyár vezetése, és amellyel továbbra is magyar kézben maradt volna a többségi tulajdon. Az államnak azonban úgy tűnik, minden áron gyors bevételre volt szüksége, ezért drasztikus lépésre szánta rá magát. A hűtősöket (dolgozókat és vezetőket egyaránt) derült égből villámcsapásként érte a teljes eladás híre, amelynek részleteibe őket nem avatták be a privatizációt irányító állami szervek. Ha a gyár legendás vezetője, Gorjanc Ignác megélte volna a gyár eladását, azt valószínűleg nem bírta volna ki. Úgy érezte volna, hogy elárulták, az életművét pedig lerombolták. Talán mondani sem kell, hogy többen még mindig így éreznek Jászberényben.

A lakosság részére nyújtott ipari szolgáltatások a városban: a szövetkezeti ipar, a tanácsai ipar és a kisipar

Az '50-es évek elejétől a város iparát egyértelműen a két szocialista nagyüzem határozta meg. E két gyár alkotta Jászberényben az ún. minisztériumi ipart, hiszen ezek voltak az igazán nagyméretű, országos jelentőségű vállalatok. A szocialista iparhoz tartozott még a jóval kisebb volumenű szövetkezeti ipar és helyi ipar. A magánkézben lévő kisipart inkább egyfajta szükséges rosszként kezelte a rendszer, hiszen a lakosság szükségleteinek ellátásához még elengedhetetlenek voltak, de fokozatosan a teljes elsorvasztásukat tervezték. A

város szocialista iparának második vonalában egy 1954-es pártjelentés szerint az Építőipari Szövetkezet és a Felsőruhakészítő KTSZ emelkedett ki. Előbbit a város legfőbb vállalataként egyfajta példaképpül állította a pártvezetés a többi vállalat elé. Mindkét vállalat kiváló munkával jelentősen túlteljesítette a tervet. A Cipőipari KTSZ szintén terven felül teljesített, de itt túl sok volt a dolgozó, mert csak megyei piacra termelhetett, országosra nem. Alulteljesítő volt viszont a 62/3-as számú Építőipari Vállalat és az Asztalosipari Vállalat. 1955-ben a jászberényi Általános Műszerész KTSZ-t Szolnok megye összes szövetkezetei között az első helyen emlegették. A városban működött még a Patyolat Vállalat, a Háziipari Vállalat és a Vegyesipari Javító Vállalat is.

A szocialista iparosítással párhuzamosan megkezdődött a kisipar erőszakos visszaszorítása. A sztálinista gazdaságpolitika általában sem tűrt meg szinte semmiféle magántulajdont a gazdaságban, legyen az mezőgazdaság, kereskedelem vagy ipar. A kisipart a szocialista ipar fejlesztésével párhuzamosan le kívánták építeni, miközben szinte kriminalizálták a kisiparosokat. Jászberény városában is az országos gazdaság- és társadalompolitika aktuális változásaihoz igazodott a vezetésnek a magánkisiparosokhoz való hozzáállása. A Rákosi-féle diktatúra első időszakában itt is a magánkisipar durva visszaszorítása folyt: a Nagy Imre névvel fémjelzett Új Szakaszból kezdetéig egyre többük kedvét vették el addigi foglalkozásuk gyakorlásától, így 1953 nyarára számuk már mindösszesen csak 114 főre volt tehető. Ez a szám pedig – összehasonlítva a két világháború közötti időszak közel ezerfős kisiparos tömegével – igencsak kicsinek mondható. A kisiparból kivonulók pedig gyárakba, ktsz-ekbe áramlottak, és ipari munkásokká váltak (amint azt a hatalom jó előre eltervezte). Az újabb politikai fordulat hatására a kisiparosok lehetőségei ismét kedvezőbbre fordultak, így az ezt követő két évben a számuk több mint kétszeresére nőtt. Az 1956-os események után, 1957 novemberében és 1958 februárjában a városi párt végrehajtó bizottsága részletesen tárgyalta a jászberényi magánkisipar helyzetét: ekkor a városban működő magánkisiparosok száma már meghaladta a 400-at is, tehát a legsötétebb évekhez képest majdnem négyszeres volt azoknak a száma, akik a lakosság részére iparszolgáltatással foglalkoztak. Ők 60 szakmában dolgoztak. A városban működő magánkisiparosok közül 352 fő rendelkezett képesítéshez kötött iparendéllyel, 58 fő pedig képesítéshez nem kötött, szabad iparral rendelkező iparos volt. A legtöbben cipészként és asztalosként dolgoztak.

Ekkoriban azonban már ismét láthatóak voltak a kisipar visszaszorításának jelei. Az MSZMP városi VB tagja, Rabi Imre rendőr hadnagy szerint már túl sok kisiparos működött a városban, ezért a létszámukat feltétlenül le kívánta szorítani elsősorban az asztalosokra, a cipészekre és a kőművesekre célozva. A hatalom nézőpontjából negatív példákat is említettek a VB előtt: az egyik ilyen kisiparos Horti János cipész volt, aki földtulajdonát másokkal műveltette meg, maga pedig szabadon üzhette mesterségét. Az MSZMP helyi vezetésének szúrta a szemét Szórád Elek és Borics János kőműves is, akiknél 8-10 ember is dolgozott, viszont maguk vakolókánalat nemigen fogtak a kezükbe – legalábbis a párt álláspontja szerint. Szórád ezeket a támadásokat azzal védte ki, hogy nála kizárólag rokonok dolgoztak. A beérkezett információ szerint a Forradalmi Bizottságnak is tagja volt 1956-ban. Összességében a kisiparosokkal általában volt problémája a hatalomnak, hiszen megítélésük szerint sokan közülük az állami iparral versenyezve dolgoztak, így tevékenységük már nem a lakosság számára nyújtott

szolgáltatást, javítást. Azt hangoztatták, hogy ezzel a tevékenységük eltorzult. „*A kisiparosok sorában tapasztalható a kapitalista tendencia feltörése.*” Kiemelték, hogy „*a legtöbben becsületesen dolgoznak*”, azonban több szakma képviselőit vádolták spekulációval, jótalan haszonszerzéssel, vásározással. Ide tartozott 5 asztalos (pl. Szódi János), 17 cipész (pl. ifj. Virsinger Kálmán), 2 férfiszabó (pl. Ilonka Pál), 1 fodrász (Stern Lipót), 4 órás (pl. Spekonya Lajos), 5 kőműves (pl. Borics János), 6 hentes (pl. Jeles Mihály), 1 szikvízkészítő (Csollák Rudolf) és 1 fényképész (Zsák Jenő) is. Ezekről a kisiparosokról kimutatás készült az alábbi alcímmel: „*Azokról a kisiparosokról, akiknek a ténykedésük túlnőtt a kisipar, valamint a lakosság szükségletének kielégítésén.*” A kimutatásban szerepelt a kisiparosok „bűne”, vagyis az a tevékenység, amit nem lett volna szabad folytatniuk. Az asztalosok esetében ez új bútor készítése, a cipészeknél és a férfiszabóknál raktárra dolgozás és vásározás, a kőműveseknél több munkás alkalmazása, másoknál pedig zömmel az alacsony adózás volt. A kisiparosok számának fokozatos csökkenését az alábbiak szerint határozta el a VB: „*Minden olyan esetben, mikor a kisiparos részéről figyelmeztetés ellenére meg nem engedett tevékenységet tapasztalunk, az iparendelő megvonását fogjuk alkalmazni.*” Egy 1960. márciusi párt VB ülésen Oláh János, az Ipari Állandó Bizottság elnöke elismerte, hogy a kisiparosok nélkül nem elégséges a lakossági szolgáltatások rendszere, így egy darabig még együtt kell élni a kisiparosokkal a szocializmusban is: „*A lakosság szükségletének ellátása rossz [...] El kell ismerni, hogy a lakosság bizonyos vonatkozásban ki van uzsorázva, mert ki van téve a kisiparosok szolgálatára. A kisiparos úgy dolgozik és annyit kér, amennyit akar.*”

A helyi ipari vállalatoknál és ktsz-eknél dolgozók közül szabadidejükben sokan szintén meg nem engedett kisipari tevékenységet folytattak. „*Bizony eléggé el van harapózva a kontárkodás a városban*” – hangzott el a városi párt VB-n. Igazságtalannak tartották, hogy sokan a szabad szombat vagy vasárnap folyamán többet kerestek a vásározással, mint egész héten a vállalatnál, fő munkahelyükön, ahol ráadásul a rendszeres túlmunka miatt nem megfelelő minőségben dolgoztak. Úgy látták, hogy egész Szolnok megyében éppen Jászberényben volt a legelterjedtebb ez a jelenség. A Városi Tanács ipari csoportja alá ekkoriban 4 vállalat és 5 ktsz tartozott. Ezeket az ipari egységeket az 1956-os események eltérő mértékben érintették: az Asztalosipari Vállalatnál például teljesen leállt a termelés, Gömöri Imrét pedig le is váltották vezető pozíciójából. A helyi iparból a Vasipari Vállalatot érte a legkisebb visszaesés, ahol nem volt sztrájk, illetve „*indokolatlan béremelés-követelés*” sem. A Műszerész KTSZ országos hírnevet szerzett a villamos motorok tekerceslési munkáival. A magánkisiparhoz hasonlóan a ktsz-eket is az a vád érte, hogy több, elsősorban nem a lakosság részére nyújtott javító/szolgáltató tevékenységet folytatnak, hanem jórészt már az állami nagykereskedelem felé dolgoznak. A Vasipari Vállalat, valamint a Ruházati és Háziipari Vállalat tevékenységének már csak 30%-nyi része irányult közvetlenül a lakosság felé, míg kapacitásuk zöme a nagyüzemek és a nagykereskedelem irányába mutatott. Az Általános Műszerész KTSZ tevékenységének 70%-a viszont még valóban a lakosság igényeinek kielégítését szolgálta. Transzformátor hiányában nem volt megfelelő energia ellátása a Vasipari Vállalatnak, az Asztalosipari Vállalatnak és a Tanács Malomnak. Bányai János a párt VB tagjának 1959-es hozzászólása szerint éppen a Vasipari- és az Asztalosipari Vállalat volt Jászberény helyi jelentőségű iparának két legstabilabb üzeme. Utóbbi 47 dolgozóval ekkor már évek óta a

„Békés” jelű hálószoza bútort gyártotta. A vállalatnak azonban szűk volt a Zagyva melletti telephelye, a raktárban pedig rendszeresen megnedvedtek a kész bútordarabok. A vállalat karbantartó műhelye például elrozsdásodott bádogtető alatt és elnedvedett vályogfalak között egy mélyen fekvő, dohos helyiségben nyert elhelyezést. A dohos levegő nemcsak a dolgozók egészségét fenyegette, de az itt elhelyezett gépek szombattól hétfőig az olajozás ellenére is megrozsdásodtak. A bútoralapok raktározásához sem rendelkezett a vállalat megfelelő zárt, fűtött helyiséggel. A nyílt színben történő tárolás miatt a bútoralapok gyorsan átnedvedtek, és hamar használhatatlanná váltak. A telephelyen még nádfedeles üzembrész is volt, amely sem a tűzrendészeti, sem az életvédelmi előírásoknak nem felelt meg semmilyen tekintetben. A Zagyvára tekintő fő üzemépület sem vészkijáratokkal, sem villámhárítóval nem volt ellátva. Igen mostoha körülmények uralkodtak tehát a város egyik legjobb helyi ipari üzeménél. Ennek ellenére itt lehetett a legjobban keresni a tanács iparvállalatai közül, míg a legkevesebb bért a Háziipari Vállalat dolgozói kapták. A körülmények egyébként utóbbi vállalat esetében sem voltak elégségesek, hiszen sem öltöző, sem ebédlő helyiség nem állt rendelkezésre. Ebben az időszakban a 8 részleggel dolgozó Községgazdálkodási Vállalat érte el a legjobb termelési értéket. Meg kell még említeni az 1957-ben átadott kenyérgyárat, amely 170 dolgozót foglalkoztatott, és jelentős szerepet játszott az egyre nagyobb részben bérből és fizetésből élő lakosság kenyérellátásának normalizálásában (noha a minőséggel akadtak gondok). Ipari jellegű üzemnek számított még a Fehértói temető mellett felépült, rövid életű műtrágyaszemcséző üzem (1954–1958), amelynek működését végül a megerősödő szocialista vegyipar okafoyottá tette, ezért termelését leállították.

Jászberény helyi vállalatai 1959-ben

Helyi ipari vállalat	Munkáslétszám	Egy munkásra jutó éves bér
Asztalosipari Vállalat	47 fő	16 042 Ft
Háziipari Vállalat	40 fő	10 325 Ft
Községgazdálkodási Vállalat	95 fő	13 010 Ft
Vasipari Vállalat	41 fő	15 948 Ft
Összesen/bérátlag	223 fő	13 708 Ft

1969-ben összesen 248 kisiparos maradt a városban, akik közül 26-an másodállásban tevékenykedtek. Pusztán a szocialista szektor helyi vállalatai és a ktsz-ek két évtized szocialista gazdálkodása után sem tudták még maradéktalanul kielégíteni a lakosság ipari szolgáltatásokra és javításokra való igényét, amit a helyi pártbizottság is elismert. Igaz, mindig hozzátették, hogy a kisiparosok csak kiegészítik a szocialista szektor javító-szolgáltató tevékenységét. Viszont legalább már semmilyen szolgáltatásból nem volt teljes hiány, illetve az alapvető szolgáltatásokban a lakosság ellátása többé-kevésbé megoldott volt. A lakosság

részére történő szolgáltatásokban Jászberény területén összesen 3 vállalat, 4 ktsz, 4 kihelyezett önálló vállalati, illetve szövetkezeti részleg, valamint a 248 kisiparos vett részt. A helyi ipari vállalatok közé sorolható a Cipő- és Háziipari Vállalat, a Városgazdálkodási Vállalat és a Csökkent Munkaképességűeket Foglalkoztató Vállalat. A 4 ktsz közül a Műszerész KTSZ sokféle profiljával, javító-szolgáltató tevékenységével emelkedett ki. Egy ideig ők próbálkoztak a gépjárművek szervizelésével is, de kapacitásukat egy idő után messze meghaladta a lakosság általános motorizációjából fakadó hatalmas igény, amit már nem tudtak egyedül ellátni. Ide tartozott még a Cipész KTSZ, a Felsőruha KTSZ és az Építőipari KTSZ is: utóbbinak a lakosság irányába történő szolgáltatási tevékenysége egyre csökkent, így a hiányzó kapacitást a város új iparigazolványok kiadásával próbálta megoldani az építőipar területén. Kihelyezett javító-szolgáltató részleggel rendelkezett Jászberényben a TEMPÓ KTSZ, a GELKA Vállalat, az OFOTÉRT Vállalat és a FÉNYSZÖV. A fenti vállalatok és ktsz-ek felvevőhálózata összesen 42 egységből állt, amelyből 24 foglalkozott ipari javító tevékenységgel, 4 építőipari tevékenységgel, 9 pedig személyi szolgáltatásokkal (fodrászat, fényképészet). A fenti vállalatok, ktsz-ek és kihelyezett szolgáltató egységek közül többnek a tevékenységében is nagyobb részt tett ki a termelés, mint a szolgáltatás/javítás. Érdekes, hogy a Hűtőgépgyár és az Aprítógépgyár mellett egyedül a Cipész KTSZ termelt exportra is. Legfőbb kiviteli cikke az autós cipő volt. A Műszerész KTSZ-nek is voltak export ambíciói, de egyelőre nem tudta megvetni a lábát egyik külföldi piacon sem. Új gyártmányként nyomógombos kapcsolókat, háztartási csengőket és mikrokapcsolókat gyártottak, viszont a profiltisztítás jegyében leadták a levélsekrények gyártását. A Háziipari Vállalat teljes profiltisztításon esett át: „*A hagyományos, nem éppen izléses házi cipő gyártásáról áttértek az utcai szandálok, pantonettek gyártására.*” A tanácsai vállalatoknál – éppen a Háziipari Vállalatot leszámítva – általában rossz körülmények között dolgoztak a munkások. A Vasipari Vállalatnál például félórás váltással ugyanabban a zuhanyzóban fürödtek a férfi és a női dolgozók.

Korlátozott volt tehát a lakosság ellátása a gépjárművek javítása terén, de ide sorolhatóak még egyes építőipari-szakipari tevékenységek (pl. bádogos, ács, vízvezeték szerelési munkák), illetve az egyéb vasipari szolgáltatások is (pl. kovács, lakatos). Amint fentebb említettük, a legnagyobb gondot a növekvő számú gépjármű javítási, szerelési munkáinak hiánya okozta. Már ekkor tervbe vették egy önálló autószerviz létrehozását, de addig is a Kossuth TSZ kapott megbízatást ilyen tevékenység beindítására, valamint egy kisipari iparendélyt is kiadtak ezen a területen. Karosszéria-javítással már 3 lakatos is foglalkozhatott a városban. Különösen szúrta a szemét a város pártvezetőségének, hogy bizonyos területeken monopolhelyzetben lévő kisiparosok is működhetnek Jászberényben, vagyis az adott szakmában csak egyetlen személy képviselt egy tevékenységet: mindössze egy vegytisztító, illetve egy tűzifa-fűrészelő dolgozott a városban. Az évtized végén, 1968-ban és 1969-ben is több új iparendélyt adtak ki, mint amennyi megszűnt, tehát éppen nem visszaszorult, hanem kisebb mértékben terjeszkedett a kisiparosság Jászberényben. 1968-ban pl. 34 új engedélyt adtak ki, és csak 22 szűnt meg. Ebben az évben a legtöbb, szám szerint 5 iparendélyt a kőműves-javító szakmában adtak ki, és éppen ebben a szakmában is fejezte be a tevékenységét a legtöbb kisiparos: hárman hagytak fel tevékenységükkel. Egyes szakmákban éppen 1968-ban szűnt meg a kisipari tevékenység: nem maradt több kerékgyártó, faáru készítő és bérsütő sem a

városban. A korábbi évtizedhez képest csökkent az élő kisipari szakmák száma, hiszen már csak 52 mesterség képviseltette magát. A legtöbb kisiparos a cipész szakmában dolgozott (34 fő), de sokan voltak a szekérfuvarozók (25 fő), a kőműves javítók (16 fő), a női szabók (14 fő), a szobafestők és az asztalosok (11-11 fő), a vályogvetők (10 fő) és a lakatosok (9 fő) is. Kőművesből 7, órásból 4 mester dolgozott a városban. Mindössze egyetlen képviselője volt pl. a fogtechnikus, a kárpitos, a köteles- és hálókészítő, a szíjgyártó, a tímár, a daráló, a pék, a hentes- és mészáros, az ostoros, és az üveges szakmáknak. Iparengedéllyel rendelkezett a városban egy vándoriparos, valamint egy gipsz- és terrakottaszobrász kisiparos is. Az OKISZ és több ktsz beruházásával az évtized végére felépült a Szolgáltató Ház, amely ha nem is bővítette a szolgáltatások lehetőségét, de a korábnál lényegesen jobb körülményeket biztosított, és egy helyen koncentrált több szolgáltatási ágazatot. Elhagyva régi telephelyét, be is költözhetett a Szolgáltató Házba mind a 4 ktsz, de a FÉNYSZÖV egyes részlegei is itt kaptak elhelyezést. A földszintre költözött pl. a fényképészet, az 1. emeletre többek között a kozmetika és a női fodrászat került, a 2. emeleten pedig – egyebek mellett – cipész és szabóműhely kapott elhelyezést.

Az 1970-es évekre a javuló életszínvonal következtében a lakosság részéről egyre nagyobb igény mutatkozott a különféle ipari szolgáltatásokra. Mivel a város lakosságának létszáma és a dolgozók szabadideje is folyamatosan növekedett, a pártbizottságon tudták, hogy a szolgáltatások minőségi és mennyiségi fejlődését kell elérni, hiszen ez elengedhetetlen volt az életszínvonal érzékelhető emelkedéséhez. Ráadásul kormányhatározat jelölte meg azt a 4 szolgáltatást, amelyeket országosan is kiemelten kellett fejleszteni. Ezek az alábbiak voltak: textiltisztítás, gépjárműjavítás, elektromos háztartási cikkek javítása és lakáskarbantartás. Gorjanc Ignác, a városi párt VB tagja szerint 1975-ben két területen lett volna égetően szükséges gyors lépéseket tenni a lakossági szolgáltatások megjavítása terén. Szerinte az egyik ilyen az akkor már 3 éve húzódo GELKA beruházása volt, míg a város másik komoly problémájának a megoldatlan taxi-szolgáltatást látta. A GELKA beruházásra a Hűtőgépgyár részéről anyagi támogatást is kilátásba helyezett, míg a taxi szolgáltatással kapcsolatban kiemelte, hogy akkoriban még egy központi ügyelet sem volt a városban, ahol a rendeléseket felvették volna. Szintén a lakossági szolgáltatások színvonalának javítására tervezték ekkor egy új szolgáltató ház létesítését, amelynek helyéül a pártbizottság melletti üres telket nézték ki. Itt kapott volna helyet eredetileg az OTP is. Később aztán a szolgáltatóház a Zagyván túlra került, a 31-es út akkori új szakaszának É-i oldalára, a 3x42 lakásos lakótömb és az új út közé, kiegészülve az ÁFÉSZ 552 m²-es ABC-áruházával, a GELKA 215 m²-es szervizével, és a Patyolat vállalat egységével. A lakosság gyorsuló ütemű motorizációja egyre sürgetőbbé tette, hogy tartós megoldást találjanak a gépjárműjavítás kérdésre. Ekkor már biztos volt, hogy a Vásártér területén fog megépülni az új, 100 ezer üzemóra kapacitású, 1030 m²-es autószervez csarnoka, 12 szerelőállással. Az új szerviznek a tervek szerint a környező települések lakossági igényeit is ki kellett szolgálnia. Ekkoriban – a két önálló és egy mellékfoglalkozású kisiparos mellett – csak a Műszeripari Szövetkezet végzett gépjárműjavítást, de ők csak egy kocsállású műhellyel rendelkeztek. Ráadásul a Műszeripari Szövetkezetre további megoldandó feladatok vártak, hiszen a jövőben tőlük várták el két, a városban addig még el nem érhető szolgáltatás végzését, jelesül az akkumulátortöltést és a varrógépjavítást. Gorjanc Ignác javaslatára 1975-ben határozták el, hogy a város létrehoz egy olyan szövetkezetet, amelynek csak a szolgáltatás a feladata. A minta az egri Univerzál

KTSZ volt, amely csak szolgáltatást végzett, emellett pedig semmilyen termelő tevékenységet nem folytatott, viszont Gorjanc Ignác szavaival élve „*csodálatos jövedelmekre tesznek szert, 30%-os haszonnal dolgoznak.*” Noha Jászberényben is voltak hiányosságok, a megyei átlagnál itt magasabb volt az ipari szolgáltatások mértéke. Ekkor a lakossági szolgáltatások legnagyobb részét (47,3%-át) a szövetkezetek vitték, 32,7% jutott az állami vagy tanácsi vállalatokra, míg a magánkisipar részesedése már csak 20%-os volt, és – az előbbi kettővel ellentétben – csökkenő tendenciát mutatott.

A kisiparral kapcsolatban ekkorra jelentősen enyhült a hatalom ellenérzése. Már nem feltétlenül tartották őket ellenségnek, átmeneti jelenségnek, hanem úgy tűnt, megbékéltek a kisiparosok hosszabb távú jelenlétével. Sőt, egy 1972-es Városi Tanács VB ülésen még köszönet is elhangzott a kisiparosok felé. „*A VB köszönetét fejezi ki mindazon becsületes kisiparosoknak, kiskereskedőknek, akik becsülettel tesznek eleget a lakosság igényeinek kielégítésében, teljesítik az állam felé történő kötelezettségüket is.*” Ekkoriban elegendő számú, sőt – ahogyan fogalmaztak – viszonylag sok kisiparos működött a városban, viszont egyes szakmák esetében hiány mutatkozott, sokan nyugdíjba mentek az öreg mesterek közül, az utánpótlás pedig nem minden esetben volt biztosítva. „*Viszonylag sok a kisiparos Jászberényben, mégis vannak kielégítetlen igények, fedezetlen szükségletek. Ez abból adódik, hogy nincs tudatos irányítás az iparengedélyek kiadásánál és a struktúra alakításánál.*” A hiányzó szakmák esetében már arról volt szó, hogy „*kedvet kellene csinálni*” hozzájuk az üzemi munkások és a nyugdíjasok körében. Főként a lakáskarbantartás és a textiltisztítás területén volt hatalmas a kielégítetlen lakossági igény. Régi probléma volt Jászberényben, hogy alig működött a kontárok felderítése. Sok be nem jelentett alkalmazott dolgozott a kisiparosoknál, viszont a hatóságnak nehéz volt bizonyítani, hogy azok ellenszolgáltatásért, tehát feketén segítenek be, nem csak szívességből. Igen differenciált volt a kisiparosok által teljesített termelési érték: míg egyesek csak 10-20 ezer Ft/év nagyságrendben végeztek szolgáltatást, addig az igazi nagymenők már 800 ezer Ft/év értéket is kimutattak. Utóbbiaknál valóban hihetetlennek tűnt, hogy mindezt szinte egyedül érik el. „*Főleg a nagy iparosoknál harácsolási tevékenység tapasztalható*” – hangzott el a Városi Tanács VB ülésén. 1970 és 1973 között valamelyest csökkent a kisiparosok száma Jászberényben (257 főről 243 főre). A legnagyobb fogyatkozás a háziiparosok körében volt megfigyelhető, míg az építőipar területén kis mértékben növekedett a számuk. A fogyatkozással kapcsolatban egy 1974-es tanácsi anyag már-már aggodalmas hangnemet ütött meg, és azt vizsgálta, miért nem váltanak ki többen iparengedélyt. Az okok között szerepelt, hogy a munkaerőhiány miatt az egyes vállalatok szívesen foglalkoztatták tovább nyugdíjba vonult munkatársaikat, így azok még véletlenül sem gondolkodtak azon, hogy nyugdíjas éveikben önálló kisipari tevékenységet folytassanak. Sok nyugdíjas inkább nem vállalta a kisiparral járó adminisztrációt, illetve a közterheket. Akik pedig belevágtak volna, nem biztos, hogy rendelkeztek megfelelő műhellyel, gépekkel, felszerelésekkel. A létszámcsökkenés mellett szembetűnő volt a nagy fluktuáció a kisiparosok körében. 1972 és 1974 között, tehát 3 év alatt 212 iparengedély mozgás volt, ez pedig a kisiparosok összlétszámának 87%-át tette ki. A nagy fluktuáció amiatt zajlott, mert a nyugdíjasok inkább visszaadták az iparengedélyt, míg több fiatalabb kisiparos nem találta meg a számítását és vállalatoknál helyezkedett el. A városban 1975-ben 257 kisiparos működött, de ezek közül csak 184 volt önálló. A többiek mellékfoglalkozásként, vagy nyugdíj mellett üzték

a mesterséget. A kisiparban pl. csak mellékfoglalkozású vízvezeték szerelőt lehetett találni (5 fő), de ugyanez volt a helyzet a fényszűrőknél (2 fő), illetve az egy-egy gumijavitó és rádió-TV műszerész esetében is.

A városban működő önálló kisiparosok 1975. január 30-án

Kisiparos mesterség	Fő	Kisiparos mesterség	Fő
Fuvaros	21	Kalapos	3
Cipész	15	Vegyztisztító	3
Női szabó	14	Autószerelő	2
Kőműves	14	Műszerész	2
Szobafestő	13	Késes, köszörűs	2
Lakatos	8	Szűcs	2
Kádár	7	Cserépkályhás	2
Asztalos	7	Üveges	2
Villanyszerelő	5	Női fodrász	2
Férfiszabó	5	Kárpitos	1
Órás	4	Bádogos	1
Műköves	4	Központifűtés- szerelő	1
Kovács	3	Egyéb szakmák	41

Az MSZMP városi párt VB 1981. június 12-én ismét napirendjére tűzte a lakossági szolgáltatások helyzetének kérdését. A jelentéssel kapcsolatos vitából kiderül, hogy a város vezetői – igazodva a kormány elvárásaihoz – mindent próbáltak megtenni a lakossági szolgáltatások fejlesztése kapcsán. Elhangzott, hogy Jászberényben igen sok szolgáltatás eleve hiányzott, akadozóan működött, viszont a meglévők közül semmiképpen nem engedték, hogy valamely szolgáltatás anélkül szűnt volna meg, hogy annak lehetséges politikai következményeiről előzetes tájékoztatást nem kapnak. *„Körülbelül 61 szolgáltatási tevékenységi ág van, amelyből nincs a városban, és nem is lesz.”* Tudvalévő volt, hogy amennyiben a meglévő szolgáltatásokat aszerint csoportosítanák, hogy közülük melyik a nyereséges, abban az esetben nagyon sok szolgáltatást meg kellett volna szüntetni. Volt olyan VB-tag, aki a város infrastruktúrájának egészét kifejezetten elmaradottnak látta az országos átlaghoz viszonyítva, míg más a város vezetékes ivóvízzel való ellátottságának mindössze 42-43%-os arányát látta falusias jellegűnek. Azt tudni lehetett, hogy az aktuális középtávú terv, a VI. ötéves terv (1981–1986) előirányzatában 4,2 millió Ft állt rendelkezésre a szolgáltatások javításának fejlesztésére: ebből a Pelyhespart kisipari szolgáltatásainak fejlesztésére, valamint fodrászat és kozmetika fejlesztésére 1,5 millió-1,5 millió Ft, elektronikus háztartási gépek javítására pedig 1,2 millió Ft. A változó időkre jellemző, hogy a párt már elnőzte, sőt lényegében támogatta, hogy a korábban üldözött, illetve háttérbe szorított kisipar rövid időn belül jelentős mértékben növelje a szolgáltatások terén

betöltött súlyát. Így fordulhatott elő, hogy a jelentés idejére, az 1981-es év derekára aránya már 46,84%-ra nőtt, míg 5 évvel korábban, az V. ötéves tervidőszak elején ez az arány még csak 27,44% volt. 3 évtizeddel a szocialista kurzus elindulása után tehát el kellett ismerni, hogy pusztán a szocialista szektor képtelen ellátni a lakosság egyre csak fokozódó szolgáltatási igényeit. *„A párt életszínvonal politikájának következetes érvényre juttatása és megvalósulása eredményeként fokozódó mértékben növekszik a lakások száma, a tartós fogyasztási cikkekkel ellátott háztartások aránya. Változás következett be az életmódban, a lakáskultúrában, előtérbe került a növekvő szabadidő célszerű felhasználása. Mindezek a szolgáltatások iránti igények növekedésével járnak együtt [...] Elő kell segíteni a szolgáltatást végző kisiparosok számának növelését hiányszakmákban, hiányterületeken. Támogatni kell a megalapozáshoz, az induláshoz szükséges eszközök, felszerelések beszerzését, hitel folyósítását.”* A legfontosabb, kiemelt szolgáltatási ágak közül a textiltisztítás terén a '70-es évek vége hozott jelentősebb fejlődést. Addig ugyanis zömében kisiparosok végeztek a városban ilyen tevékenységet, azonban csak hosszú vállalási idővel tudtak dolgozni a kis kapacitásuk miatt, ez pedig sok lakossági panaszra adott okot. 1977-ben nyílt meg a Patyolat Vállalat utcai felvevőhelye, valamint a Szövetkezet utcai fiókja, így a meglévő Varjas utcai felvevőhellyel együtt már 3 helyen tudták fogadni az ügyfeleket. Az igazi áttörés azonban 1979-ben következett be, amikor megnyílt a Szövetkezet úti Patyolat Szalon. Az új szalon országos összehasonlításban is kiváló minősítést kapott, és mind a város, mind a környező települések lakossági igényeit is ki tudta szolgálni. Óriási mértékben nőtt az igény a lakosság körében a gépjárműjavítás szolgáltatásaira, hiszen egyetlen évtized alatt a város gépjárműállománya közel hétszeresére (!) nőtt, így 1981-re már megközelítette a 4 ezer darabot. Ekkor már működött a Műszeripari Szövetkezet 100 ezer üzemóra kapacitású új autószerelve, amin túl még 5 kisiparos is foglalkozott autószereléssel. A szerviz területén 1981-ben bővítésre került sor, amelynek során gépi mosó-, illetve festő- és szárító fülke létesült. Az autószerelés egy főre eső szolgáltatási értéke az új beruházások miatt 6 év alatt 27-szeresére növekedett. Várható volt, hogy a gépjárműjavítás területén további kapacitások létrehozására lesz szükség, noha éppen akkoriban a magas benzinárak kissé visszafogták a gépjárművek használatát. *„Gépjárműjavítás területén a jelentkező igények kielégítésére a megnövekedett kapacitású autószervez nem lesz elegendő. Szükségesnek látszik egy, a város ipartelepi részén kialakítandó gyorsjavító szervizrészleg kiépítése, ahol mosás, alvázvédelem és kisebb javítások gyors hibaelhárítása biztosított.”* A gépjárművek nagy száma, illetve a meglévő parkolóhelyek zsúfoltsága miatt felvetődött, hogy a parkolást parkolóórák felállításával a város bizonyos részein fizetőssé teszik: ennek az elképzelésnek a megvalósítását azonban forráshiány miatt elhalasztották. A kiemelt szolgáltatások közé tartozott a háztartási gépek és elektroakusztikai berendezések javítása. A lakosság egyre nagyobb része rendelkezett már elektronikus háztartási gépekkel, amelyek javítási feladatait el kellett látni. Az importból származó háztartási és elektroakusztikai készülékek javítását ekkor a Műszeripari Szövetkezet, a magyar készülékek és berendezések javítását pedig a GELKA Vállalat végezte. Utóbbi vállalat 1979-ben megnyitotta a Szövetkezet utcai felvevő-javító egységét, amivel rugalmasabbá, gyorsabbá vált az ügyfelek kiszolgálása. Elterjedőben volt az átalánydíjas javítási rendszer, a város vonzáskörzetébe eső községekből hibabejelentő- és felvevőhelyek létesültek. Ekkoriban terjedt el az ünnepi ügyeleti javítószolgálat is.

Az igények azonban nem teljes mértékben voltak kielégítve. A szocialista szektor mellett mindössze 6 fő kisiparos végzett ehhez kapcsolódó tevékenységet. Az alábbi táblázat azt illusztrálja, milyen meredeken nőtt a lakosság tulajdonában lévő elektronikus tartós fogyasztási cikkek, illetve a gépjárművek száma és aránya.

Fontosabb tartós fogyasztási cikkek számának alakulása (1970–1980)

Tartós fogyasztási cikk	1970 (db)	1980 (db)	Növekedés (%)	A háztartások hány %-ában van
Személygépkocsi	552	3 742	578%	Nincs adat
Rádió	7085	10 910	54%	99%
TV	7085	8 674	22%	87%
Mosógép	4442	7 869	77%	79%
Centrifuga	4000	5 992	50%	60%
Hűtőszekrény	1500	6 707	347%	68%
Porszívó	2200	5 634	156%	60%

A legfontosabb szolgáltatások körében rossz helyzetben volt a lakáskarbantartó tevékenység. Hiába vártak ezen a téren nagyon meredek, 5 év alatt 219%-os emelkedést a szocialista szektortól, az kapacitásainak nagy részét inkább a beruházások terén kötötte le, így a növekedés alig 10%-os volt. A lakáskarbantartás terén szóba jöhető szakmákban 96 fő kisiparos is dolgozott még a városban. A személyi szolgáltatások körébe tartozó fodrászati tevékenységgel a szocialista szektorban 58 fő, kisiparosként pedig 4 fő foglalkozott Jászberényben. A hálózat a szolgáltatóházban és a fürdőben elhelyezett egységeinek kivételével elavult, kis alapterületű, helyenként már-már a közegészségügyi elvárásoknak sem megfelelő volt (például a Kossuth utcában, a Thököly úton vagy a Dózsa György úton). Sürgető volt a kis egységek felújítása, illetve a hálózat bővítése. A cipőjavítás terén a szocialista szektort a Cipőipari Szövetkezet javító részlege képviselte, ahol összesen 9 fő dolgozott. Ebben az időben csökkent a szövetkezet felvevőhelyeinek a száma, mert csökkent a lakossági igény erre a szolgáltatásra. A '80-as évek elején cipész kisiparosként még 12 fő tevékenykedett a városban, de számuk folyamatosan csökkent, az előregedés mellett nem volt biztosítva az utánpótlás, így ezen a területen szakemberhiány kezdett kialakulni. Méretes ruhakészítéssel a megyei Minőségi Szabó Szövetkezet 23 dolgozója mellett 24 magánkisiparos is foglalkozott a városban. A szállítás terén 1981-ben 34 bérfuvaros dolgozott

Jászberényben. Ezen a területen a szocialista szektor jelentősége visszaszorulóban volt, ezzel párhuzamosan viszont megerősödött a magánszektor. *„A városban meglévő, illegálisan tevékenykedő fuvarosokat felderítettük, tevékenységüket iparjogosítvány kiadásával megfelelő mederbe tereltük [...] A helyzetet nem tartjuk kielégítőnek, különösen tüzelő- és építőanyag szállítás vonatkozásában. A tervidőszakban sem a SZOLTISZ, sem a VOLÁN lényegesen nem fejlesztette teherszállítási kapacitását”* – írta le a korabeli állapotokat a városi pártbizottságon elkészített jelentés. Részletes anyag készült a kommunális szolgáltatások köréről is. A megelőző, V. ötéves tervidőszakban (1976–1980) a város területén mintegy ezer új lakás épült, a tiszta lakásszaporulat pedig 820 lakás volt. A vízhálózatra a 11 ezer lakásnak még a fele sem volt bekötve, a 4500 lakás bekötését többen kevesellték. 1980-ban kezdte meg a működését a 4500 m³ kapacitású szennyvíztisztító mű, amelynek kapacitása ekkor még nem volt teljes mértékben kihasználva. Egy VB-tag nehezményezte is, hogy az új családi házak építésekor többen a régi ház ástott kútjára kötötték a derítőt, így a talaj fertőzöttségi szintje helyenként kétségbeesítő volt. *„Jászberény talaj alatti vízfertőzöttsége magas, ezért társadalmi összefogással ki kell építeni a csatornát a tragédiák megelőzése érdekében.”* A város szennyvízhálózata ekkor 9 km hosszúságú volt, viszont mindössze 340 lakást kötöttek be rá. Komoly gondok adódtak a szemétszállítással: ez a tevékenység a város mintegy 240 utcájában volt úgyahogy megoldva, viszont 120 utca ebből a szempontból még ellátatlannak számított. Többek között emiatt is vezették be 1980-tól a konténeres szemétszállítást, ami valamelyest javított a helyzeten. *„A város belterületi részein is rengeteg a szétszóródott szemét, ami közegészségügyi szempontból is veszélyes. A város szélén még rosszabb a helyzet, ami a lakosságnak is szegénységi bizonyítvány”* – tette hozzá egy másik VB-tag. Ráadásul az illegális szeméttlerakás is egyre inkább szokássá vált a város egyes lakói részéről. A változó időkre jellemző, hogy a rég megszokott, tradicionális szolgáltatások mellett egyre újabbakra és újabbakra is igény merült fel az emberek részéről. *„Igen jelentős a régi, úgynevezett hagyományos szolgáltatások mellett az életforma változásával együtt jelentkező új szolgáltatások iránti igény is. Ezek közül mint kielégítetlen a takarítást, a kirakattisztítást, a gépirást, a fordítást, a virágküldést, a növényvédelmi szaktanácsadást, a gombavizsgálatot, a hirdetésfelvételt említeném, de a gyermekmegőrzés, a „pótmama” szolgálat iránti igény is ide sorolható.”*

Szolgáltatást végzők létszámának alakulása szolgáltatási ágazatok szerinti csoportosításban (1970–1980)

Szolgáltatás	Kisipar		Szocialista szektor
	1970 (fő)	1980 (fő)	1980 (fő)
Textiltisztítás	1	4	14
Gépjárműjavítás	3	5	38
Háztartási gépjavítás	3	6	23
Lakáskarbantartás	70	96	28
Egyéb ipari és személyi szolgáltatás	148	139	141

Ipari szolgáltatás összesen	225	250	244
Szállítás	25	38	13
Szolgáltatás összesen	250	288	257
Tanuló és alkalmazottak összesen	45	67	-
Szolgáltatást végzők összesen	295	355	257

Az ipari szakmunkásképzés helyzete

Az extenzív szocialista iparosítás munkaerőhiányt teremtett a városban, de még nagyobb volt a hiány szakmunkásokból, akikért időnként versengtek a vállalatok. Nagy szüksége volt ugyanis a népgazdaságnak jól képzett szakmunkásokra. Azt hihetnénk, hogy a szakmunkásképzés számára minden feltétel adott volt ebben az időszakban, de ez korántsem volt így. Sőt, Jászberényben, a Munkaügyi Minisztérium 606. számú Iparitanuló Intézetében kifejezetten mostoha körülmények uralkodtak. Az iskola múltja egészen 1886-ig nyúlik vissza, de az 1948-as államosítással vette kezdetét az ipari tanulók képzése, felváltva az addigi tanoncképzést. Előbb a Könnyűipari Minisztérium alá tartozott a jászberényi intézmény, később pedig – 1950 nyaráig – a Munkaerőtartalékok Hivatala (MTH) 124. számú Ipari Tanuló Iskola néven működött. Ekkor az iskolát megszüntették, és csak 1951. november 12-én indult újra, immár a jól ismert „606-os” néven. Az MTH megszüntetésével 1956-ban az intézmény a Munkaügyi Minisztérium Szakoktatási Főosztályának felügyelete alá került. A kisipar erőszakos visszaszorításával párhuzamosan a magánkisiparban való tanulóképzést teljesen megszüntették (1950–1953), majd az Új Szakaszhatalom politikájának hatására – belátva, hogy a kisipar továbbra is megkerülhetetlen a lakosság ellátása terén – újraindították azt. A tanulók képzése 3 éves volt, viszont a kalandor iparosítás éveiben a tanulóképzés idejét 2 évre rövidítették, hogy a végzett szakmunkások minél előbb a termelésbe kerülhessenek. Az 1951-es újraindulás óta a tanulói létszám folyamatosan emelkedett, az akkori 66 főről az 1961/1962-es tanévre már 680 tanuló tanult az intézményben, az iskola infrastruktúrája azonban nem bővült. *„A megnövekedett létszám azt fogja eredményezni, hogy még a tanári szobában is kell tanítani, mint történt ez két évvel ezelőtt”* – fejezte ki aggodalmát Hulin István, az intézmény akkori igazgatója. A tanulók kb. 60%-a a Munkaügyi Minisztérium rendszerében (tehát minisztériumi irányítású vállalatoknál) tanult, a többiek pedig a helyi ipari rendszerben gyakorolták a választott szakmát. Előbbi tanulók a két szocialista nagyüzemnél, illetve az 54. sz. AKÖV Vállalatnál voltak elhelyezve, míg a helyi ipari rendszer tanulói a tanácsai vállalatoknál, a szövetkezeti iparban, a magánkisiparban, illetve a mezőgazdasági iparban töltötték gyakorlati idejüket. A 606-osban összesen 33 szakmát lehetett tanulni, ezen belül 14 szakma a szocialista nagyiparhoz kötődött. A legtöbben természetesen a vasas szakmákat tanulták: 1961-ben pl. 82 esztergályos, 45 géplakatos, 38 szerszámkészítő, 30 vasszerkezeti lakatos és 29 marós tanulót tartottak számon. A tanulható helyi ipari szakmák közé tartozott néhány ritka szakma is, úgymint pl. az órák, a fényképezés és a kertész szakmák.

A fent említett mostoha körülmények legfőbb jellemzője, hogy a szakmunkásképzés már régen kinőtte a rendelkezésre álló épületet, ahol összesen 5 tanterem állt rendelkezésre, viszont a 23 osztályt 4 tanteremben kellett összezsúfolni. Emiatt a tanítás reggeltől estig, 7 órától 18 óráig tartott, délelőtti és délutáni turnusokban. Állandó problémát jelentett, hogy az általános iskolából mindig a leggyengébb tanulók mentek ipari tanulóknak, akiket általában máshová nem vettek fel. A már bent lévő tanulmányi átlaga sem volt kimagasló, 3,4-3,67 között mozgott. Gyakori volt a bukás. A leggyengébb eredményeket a kisipari- és a mezőgazdasági szakmákat tanulók között jegyezték fel. Az intézmény összesen 32 fős dolgozói létszámmal működött, amelyből 26 fő volt oktató, közülük pedig 15 szakoktató. Ezenkívül még 12 fő óraadó segítette az oktatást. A kedvezőtlen körülmények ellenére 1956-ban az intézmény az ország 125 ipari tanuló intézete közül a 3. helyezést érte el az Ipari Tanulók Országos Kiállításán. Az intézmény tanulóinak munkáit a város lakossága is megismerhette, mert pl. 1960-ban és 1962-ben is kiállították a szakmunkás vizsgázók remekműveit a Készruházati Boltban. Mivel a tanulói létszám folyamatosan emelkedett, Hulin István igazgató az iskola mellett álló Tejszarnok épületét kérte a helyi szervektől, hiszen azt éppen abban az időben készültek elkötöztetni. Ebben az épületben 2 tantermet és 2-3 kiszolgáló helyiséget nyerhetett az ipari iskola. Az új helyiségeknek az oktatáson kívüli gyakorlati haszna is volt: *„Ez azt eredményezné, hogy az esti időben el tudnánk vonni a tanulókat az utcától és a nekik meg nem felelő szórakozóhelyektől.”* Volt még tehát mit tenni az ipari szakmunkásképzés frontján, de a „606-os” megoldatlan helyzete még sokáig húzódtott. Az ipari tanulók igazi szocialista emberré válását néhány esetben komolyan gátolta a vállalatoknál szerzett gyakorlati tapasztalat: látták ugyanis, hogy az ott dolgozó szakmunkások munkaidő alatt *„fusiznak”*, vagyis saját részre készítenek különböző dolgokat, gyártmányokat. Előfordult, hogy a tanuló szóvá tette az esetet, mire letolták, hogy ne avatkozzon bele a munkások dolgába. Pedig a kor gyakorlatának elvileg részét képezte az *„üzemi demokrácia”*, vagyis a tanulónak is jogában állt felvetni akár az ilyen eseteket is. Ismerünk viszont olyan bejelentett fusizót, akinek kivizsgálták az ügyét, melynek során kiderült, hogy nagyüzemben gyártotta a hurkatöltőket a gyári műszak alatt.

A '70-es évtized nagy része a szakmunkásképző életében még nem hozott érdemi változásokat, már ami az infrastrukturális feltételeket illeti: a városi pártbizottság VB 1975-ben és 1976-ban is tárgyalta a szakmunkásképzés helyzetét, de lényegében továbbra is csak a mostoha feltételek mielőbbi javulásában lehetett reménykedni. A helyszűke és a magas létszám miatt maradt a reggeltől estig, több turnusban történő oktatási rend, hiszen a tanulók egyszerűen nem fértek el egyszerre az épületben. 1973-ban a tanítás 7 órától 19 óráig tartott, ami – főként a délutánba, estebe nyúló órák tekintetében – messze nem a legideálisabb beosztás volt. Emellett továbbra sem rendelkezett az intézmény tornateremmel, az elméleti oktatáshoz szükséges, elegendő számú szaktanteremmel, saját tanműhellyel és kollégiummal sem (pedig a tanulók közel 60%-a nem Jászberényben lakott). 1976-ban a pártbizottságon már egyre többet feszegették az iskola tarthatatlan helyzetének megoldását: volt, aki a jelentős bővítés, volt, aki egy teljesen új épület felépítése mellett érvelt. Tudni kell, hogy 1973. szeptember 1-jétől – kihelyezett tagozatként – ide tartozott Jászapáti szakmunkásképző iskolája is. A két helyen együttvéve az 1974/1975-ös tanévben 1039, az 1976/1977-es tanévben pedig 907 leendő szakmunkás képzése folyt, akik kb. ¾-e Jászberényben tanult. A tanulók létszáma ekkoriban már jó néhány éve fokozatos csök-

kenést mutatott, talán ezért is indították be 1974-től a Dolgozók Kétéves Szakközépiskoláját, amely képzésre hamarosan már száznál is többen jártak. A közel elégtelen feltételek ellenére a Hűtőgépgyár vezérigazgatója, Gorjanc Ignác egy 1975-ös városi párt VB ülésen jelentős előrehaladásról beszélt: *„Mérhetetlen fejlődés ment végbe ebben az iskolában. [...] Én ismertem a szakmunkásképző munkáját már akkor is, amikor 200 fő volt az iskola létszáma, és igen kezdetleges és mostoha körülmények között dolgoztak. Ma már igen rangos iskolává fejlődött, és innen kerülnek ki azok a szakmunkások, akik Jászberény város munkásosztályának gerincét adják.”* A szakmunkásképzés és maga a fizikai munka sem volt ebben az időben kellően megbecsülve, ezt több VB-tag is megerősítette. De talán adjuk a szót ismét az egyik legilletékesebbnek, Gorjanc Ignácnak: *„Sajnos olyan szemlélet van még mindig, hogy nem baj fiam, ha nem tanulsz, majd elmehetsz lakatosnak, vagy más tanulónak. [...] Az elmúlt időszakban egy kicsit lebecsültük a fizikai munkát, de azt látni kell, hogy nem lehet mindenki mérnök, vezető, közgazdász, szükség van jó szakmunkásokra is.”* A szocialista iparosítás korában változtatni kellett volna a szakmunkásképzéshez való szülői hozzáálláson is, hiszen az általános iskola utáni továbbtanulás során a szülők is csak egyfajta utolsó lehetőségként számoltak azzal, hogy gyermekükből esetleg szakmunkás lesz. Egyértelmű volt, hogy az ide kerülő tanulók az általános iskolában közepe, vagy gyengébb tanulmányi eredményt értek csak el, egyes tantárgyakhoz pedig *„nem volt megfelelő a viszonyuk”*. Az intézményben a bukási arány megközelítette a 9%-ot, noha ez még mindig alulmúlta a megyei 10-12%-os értéket.

1975-ben a jászberényi „606-os” 42 szakmát kínált a növendékeinek, akik gyakorlati idejüket 40 vállalatnál és szövetkezetnél, és 40 kisiparosnál tölthették. A gyakorlat eltöltésének legjobb helyei a korbéli közvélekedés szerint az ún. minisztériumi ipari vállalatok voltak, ahol intézeti szakoktatók segítségével sajátíthatták el a tanulók az egyes szakmák fortélyait. A Hűtőgépgyár és az Aprítógépgyár mellett ide tartozott még a MÁV Épületgépjavitó Üzeme, a ME-ZÖGÉP Vállalat 2. sz. gyáregysége, a Szolnok Megyei Állami Építőipari Vállalat jászberényi építésvezetőisége és a VOLÁN 7. sz. Vállalat jászberényi üzemegysége is. Ekkoriban a tanulók körében már csökkent az érdeklődés a minisztériumi ipari vállalatok iránt, növekedett viszont a könnyűipari, illetve a javító-szolgáltató ipar szakmái irányában. Főként a hagyományos vasas szakmák esetében súlyos beiskolázási gondok is fennálltak: ide tartozott az esztergályos, a marós, a vas- és fémszerkezeti lakatos, a szerszámkészítő szakma, de ugyanez volt a probléma a kőműves, a galvanizáló vagy akár a mezőgazdasági gépszerelő szakmák esetében is. *„Egyes szakmákra még lasszóval sem tudunk tanulókat beiskolázni”* – jelentette ki egy városi párt VB ülésen Humli Dezső, a Megyei Tanács Művelődési Osztályának munkatársa. 1976-ban már az intézet célkitűzései között szerepelt a lány tanulók vasipari szakmákba való irányítása. Sokan szerettek volna viszont pl. autószerelők, kozmetikusok, szobafestők vagy szabók lenni. Az intézmény oktatói gárdája Jászberényben 1975-ben 19 tanárból és 25 szakoktatóból, Jászapátin 6 tanárból és 4 szakoktatóból állt. Problémát jelentett, hogy az oktatók nagy részének csak középiskolai végzettsége volt, ennél kevesebben végeztek főiskolát, és mindössze 4 fő rendelkezett egyetemi végzettséggel. 2 oktatónak viszont csak általános iskolai papírjai voltak. Tudvalévő, hogy akkoriban a szakmunkásképzés egyben a szocialista gondolkodásra való nevelés/átnevelés egyik legfontosabb helyszíne is volt. 1976-os jelentésében az igazgató, Bethlendy Béla le is írta, hogy *„tanulóink döntő többségénél a szocialista emberre jellemző személyiségjegyek a*

meghatározók.” A valóság azonban ennél összetettebb volt, ami a kötelező körök után ugyanabban a jelentésben olvasható. Gondok adódtak ugyanis a tanulók munkafegyelmével és munkaszeretetével. Az 1975-ös városi párt VB vitán elhangzott, hogy „*a munkahelyeken az ipari tanulók sok fegyelmetlenséget követnek el: összetörnek, szétszerelnek dolgokat*”. Sok „*téves nézet*” is teret hódított magának a fiatalok körében, pl. a két világrendszer fejlettségével kapcsolatban. Mindemellett a tanulók világnézeti ismereteit hiányosnak, rendszertelennek ítélték meg. A városi pártbizottságon úgy látták, hogy az akkori tizenéveseknek már nem volt érzelmi kötődésük a szocialista rendszer nyújtotta lehetőségekhez, egyfajta „*érzelmi hidegséget*” véltek bennük felfedezni. Nem tartották viszont mindegynek, hogy az üzemalapító szakmunkások kiknek fogják majd átadni a stafétabotot. Az iskola tanulói sok közlekedési szabálysértést követtek el, és magas volt az igazolatlan mulasztások száma. A rossz képen sokat javított, hogy a tanulók 2-3 hetente mentek túrázni az Országjáró Diákkör szervezésében, és jelentősen kivették a részüket a városban folyó társadalmi munkákban is.

A munkaerő és a munkaerő-gazdálkodás kérdései

Magyarország, és benne Jászberény gazdasága a '60-as évek végén közelítette meg a fejlődésnek azt a fokát, amikor az extenzív fejlődési periódust az intenzív fejlődési szakasznak kellett felváltania. Vagyis amikor a gazdaság és benne az ipar fejlődését már nem csupán újabb és újabb munkaerő-tartalékok munkába állításával, hanem inkább a termelékenység növelésével, korszerű technikai-technológiai fejlesztéssel lehetett volna megoldani. Jászberény munkaerő tekintetében egyébként is kifogyott már a tartalékokból, illetve csak korlátozott számban állt rendelkezésre megfelelő munkaerő. Jó látták ezt a pártbizottságon is, amikor a város munkaerő-helyzetét tárgyalták 1968. május 8-án: „*Új munkaerő beállítása útján a termelés fokozása sokáig nem járható út.*” A Jászberényben foglalkoztatott munkaerő létszáma ekkor 15 500 fő volt, amelyből az iparban 7027-en dolgoztak. Az iparban foglalkoztatottak aránya folyamatosan emelkedett, 1968-ra egy év alatt pl. 11,5%-kal. Az iparban legtöbbször munkásként dolgoztak (76,4%), ezt követte az alkalmazottak tömege (18,0%), majd a technikusok (4,82%) és a mérnökök (1,53%) következtek. Az egyéb kategóriába (kiszegítő, ipari tanuló, fiatalkorú) az iparban dolgozók 5,6%-a tartozott. Jászberény férfi munkaerő-tartalékkal már egyáltalán nem rendelkezett, és a nők körében is csak olyan munkaerőt találhattak a vállalatok, akik egészségügyi okok miatt gépi munkát nem végezhettek, illetve családi állapotuknál fogva nem vállalhattak három műszakot. Pedig az üzemek munkaerőigénye 1968-ban elérte az ezer főt, 1969-ben pedig a város teljes munkaerőigénye csak az első negyedévben 770 fő volt. Ilyen tömegű munkaerő pótlását már csak a környező településekről lehetett megoldani, amit viszont a mostoha közlekedési viszonyok gátoltak. Noha az úthálózat mindenütt lehetővé tette volna, hogy a dolgozó fél órán belül a városba érjen, a szállítóeszközök elavultak, túlszűfoltak voltak, és az ingázók sokat panaszkodtak az illetékes szerveknél. Pedig a járásban még mintegy 9800 főnyi munkaerő-tartalékot mutattak ki. A munkaerőhiány pótlásának másik lehetséges módja az volt, hogy a harmadéves szakmunkás tanulók státuszát megváltoztatták, és az üzemek állományba vették őket, általában 6-800 Ft-os fizetés mellett. Erre azonban 1968-ban csak 76 tanuló esetében kerülhetett sor. A legtöbbször a két szocialista nagyüzem, illetve a Gépjavító Állomás vette fel.

További lehetőség lett volna még a járás kihasználatlan cigány munkaerőjének igénybevétele, de őket általában nem szívesen alkalmazták, a cigány dolgozókat pedig sokszor lenézték egy-egy munkahelyen. Pedig mintegy 1500 cigány férfi és 1500 nő kérdéséről beszélünk. Az is igaz, hogy iskolázottságuk és szakképzettségük bőven hagyott kívánnivalót maga után. A fenti okok miatt tehát rövidtávon nem volt más lehetőség, mint az üzemek belső tartalékait felderíteni, illetve a meglévő munkaerőt hatékonyabban kihasználni.

Mivel ekkorra már világossá vált, hogy a környező települések legtöbbször (Jászárokszállás és Jászboldogháza kivételével) nem fog jelentősebb ipart telepíteni a tervutasításos gazdaság-irányítás, nyilvánvalóvá vált, hogy ezen mezőgazdasági jelentőségű települések lakossága jelentős részének foglalkoztatását is Jászberénynek kell megoldania. A nagyüzemi mezőgazdaság ugyanis csak korlátozott számú munkaerőt tudott felszívni. Hiába azonban az extenzív iparosítás időszakának várható leáldozása, az Új Gazdasági Mechanizmus (ÚGM) beindítása után a nagyobb önállóságot kapott vállalatok továbbra is extenzív módon oldották meg a termelés bővítését: létszámemeléssel, illetve több műszak bevezetésével. Jászberény munkaerő-gazdálkodásának legfőbb problémája tehát az volt, hogy lényegében kimerült a 14-60 éves férfi munkaerőforrás. Azonban ebből a férfi korosztályból még mindig nem dolgozott mintegy ezer fő (tanulók, rokkantak). Számon tartották az iskolából kikerülő fiatalok további sorsának a kérdését is: ezek szerint az általános iskolát végzettek közel harmada nem tanult tovább, így velük elméletileg már számolni lehetett az olyan 4-6 órás munkahelyeken, amelyeket a Hűtőgépgyár, az Asztalosipari Vállalat, a Városgazdálkodási Vállalat vagy a Jászvári Állami Gazdaság kínált. A városban érettségizettek több mint 44%-a nem tanult tovább: nagyobb részük munkába állt, kisebb részük sorsa viszont a párt előtt ismeretlen volt. Egyébként az érettségizettek elhelyezkedése akkoriban nem jelentett gondot, hiszen egyre több vállalat kifejezetten kereste őket. A párt VB részére készített jelentés szerint szívesen mentek akár termelő munkába is (a „jobb híján” kifejezés lehet, hogy közelebb állt volna a valósághoz). Az érettségit szerzettek nagyobb része továbbtanult, igaz, egyetemre vagy főiskolára csak 21%-uk jutott be. A többiek az ipar szempontjából kifejezetten kedvező helyre, vagyis felsőfokú technikumba (11,6%), illetve szakmunkásképzőbe (22,7%) kerültek. Igen sokan voltak tehát azok, akik érettségi után szakmát tanultak, bár sokan közülük egy sikertelen felsőoktatási felvételi után döntöttek így.

A város munkaerő felhasználása 1968-ban (fő)

Gazdasági ágazat	Férfi	Nő	Összesen
Ipar	4247	2428	6675 (45,3%)
Építőipar	731	48	779 (5,3%)
Közlekedés	545	59	604 (4,1%)
Kereskedelem	399	452	851 (5,7%)
Egyéb nem mezőgazdasági ágazat	717	1112	1829 (12,4%)
Mezőgazdaság	2979	1023	4002 (27,1%)
Összesen	9618	5122	14 740

Óriási volt akkoriban a munkaerő-áramlás mértéke is. Sokan jártak be a városba dolgozni, viszont sokan is jártak el innen. A Jászberényi eljárási, illetve bejárási alapján számított egyenleg negatív volt (-253 fő), vagyis többen jártak el innen dolgozni más településre. Szintén nagymértékű volt a munkaerő hullámlása egyes vállalatokon belül: viszonylag kevesen maradtak meg tartósan egy-egy munkahelyen, viszont sokan mentek el, illetve léptek be: nagy volt tehát a cserélődés, a fluktuáció. A törzsgárda tagokat nagyon meg kellett becsülni. 1966-ban a város fiatal (10-15 éves) vállalatainál 30-70% körüli arányban dolgoztak még a törzsgárda tagok, az Aprítógépgyárban ez az arány 40% volt. A szakmunkások döntő többsége általában még a törzsgárdához tartozott, de el kellett ismerni, hogy továbbra is voltak „*vándormadarak*”, akik nem ragaszkodtak egyetlen vállalathoz sem, hanem pillanatnyi érdekeik alapján gyorsan továbbálltak. 1968-ban a város vizsgált 14 vállalatánál (amelyből 11 ipari vállalat volt) közel 4 ezer ki- és belépés történt egyetlen év alatt. A legnagyobb fluktuáció – nyilván a vállalat nagysága miatt is – a Hűtőgépgyárnál fordult elő: itt az év során 681 fő távozott, és 1364 munkavállalót vettek állományba. Ezt követte az Aprítógépgyár: itt többen távoztak (169 fő), mint amennyien érkeztek (147 fő). Az ipari vállalatok fluktuációjában még a Műszerész KTSZ emelkedett ki: 104 érkezővel és 92 távozóval.

A városi Tanács VB a '60-as években rendszeresen napirendre tűzte a város területén működő vállalatok, így az ipari egységek munkavédelmi és szociális helyzetét. Az ezen a területen uralkodó állapotok jelentősen jobbak voltak az egy évtizeddel korábbanál, hiszen mind a munkavédelmet, mind a munkások szociális ellátottságát jóval komolyabban vették abban az időben. Egy 1966-os feljegyzést példának véve azonban megállapítható, hogy – a jelentősen javuló tendencia ellenére – még ezekben az években is volt tennivaló bőven. *„Az Aprítógépgyárban a nagy csarnok túlszűfolt, konyhája és fürdője elavult, az üzemi utak el vannak torlaszolva. A Műszerész KTSZ részlegeinek elhelyezése, szociális és munkavédelmi helyiségei nem felelnek meg a követelményeknek. A Vasipari Vállalatnál a szociális helyiségek szűfoltak, piszkosak, anyagtárolásuk balesetveszélyes, a szennyvíz elvezetése nincs biztosítva. A Nyomdaipari Vállalatnál a szeméttárolás nincs megoldva.”* A Végrehajtó Bizottság megállapította továbbá, hogy több üzemben és intézményben előzetes orvosi vizsgálat nélkül vették fel a dolgozókat, akiket később sem köteleztek időszakos orvosi vizsgálatra. Több helyen nem készültek jegyzőkönyvek az üzemi szemlékről. Jellemző módon kicsik és korszerűtlenek voltak az öltözők és a mosdók, a munkavédelmi oktatás nem volt eléggé hatékony, üzemi szemléket pedig csak rendszertelenül tartottak.

A '70-es években, különösen annak második felében egyre komolyabb problémát jelentett Jászberényben a munkaerőhiány. Jól mutatja ezt, hogy az MSZMP jászberényi párt VB is többször napirendre tűzte a munkaerő-gazdálkodás kérdését (1976-ban, 1977-ben, és 1979-ben is), hiszen a munkaerő hiánya már a növekedés elsőszámú okává vált. Elfogytak a korábban kifogyhatatlannak tűnő munkaerő-tartalékok, hiszen immár sem a mezőgazdaságból, sem a nők köréből nem maradt az iparba újonnan bevonható nagyobb létszámú munkaerő. Akik viszont először a munka világába léptek, zömében szakképzetlenek voltak, ami tovább növelte a problémát. Az igazsághoz hozzátartozott, hogy a munkaerőhiánnyal párhuzamosan az ipari üzemeknél is létezett rejtett munkaerő-felesleg, hiszen elsősorban az adminisztratív állomány igencsak fel volt duzzasztva. Csak Jászberény 17

nagyobb gazdálkodási egységénél 1063 fő dolgozott ilyen, tehát létszámkorlát hatálya alá tartozó munkakörben. A fiataloknak sem mindig egyezett a jövőről alkotott elképzelése azzal, ahogyan azt a politika berkeiben elképzelték. A termelő egységek között lényegi sorrendet kellett felállítani, hogy hová fontosabb a kevés szabad munkaerő felvétele, illetve meg kellett állapítani azt is, hogy mely nem gazdaságos termelő egységeket kell leállítani, átadva a munkaerőt a fontosabb helyeknek. Gorjanc Ignác hozzászólásában már az 1976-os ülésen kijelentette, hogy lényegében sem a vállalatoknál, sem a megyében máshol nem létezik munkaerő-gazdálkodás, sőt még országos szinten is csak néhol van ilyen. Már ekkor megkérdőjelezte néhány alacsony hatékonyságú gazdasági egység létjogosultságát, mint például a Megyei Tanács Vasipari Vállalata, vagy a Lenin TSZ lakatos üzeme. Ezek a kisüzemek ugyan nyereségesen működtek, de csak azért, mert kellő munkaerő hiányában a termelékenyebb vállalatok kénytelenek voltak velük kooperálni. Kiemelte, hogy a munkaerőt oda kellene csoportosítani, ahol nagyobb szükség van rá. Nyilvánvaló volt, hogy a kevésbé hatékony termelést folytató kisüzemek leállításával munkaerő szabadulna fel. A város vas- és fémiparát – a Műszerész KTSZ-t is ide számítva – 6 termelési egység alkotta, amelyek közül csak az Aprítógépgyár és a Hűtőgépgyár felelt meg a modern ipar szabta követelményeknek. Jelentősebb volumenű exportjuk csak ezeknek a nagyvállalatoknak volt, így a városi párt VB elhatározta, hogy a jövőben ezeknek a vállalatoknak kell előnyben részesülniük a kisszámú munkaerő elosztását illetően.

Egy 1977-ben készült kimutatás szerint a város ipari üzemének munkaerő-ellátottsága csak 96,4%-os volt. A hiányzó munkaerő 50%-át szakmunkások, 42%-át betanított- és segédmunkások, míg 8%-át nem fizikai dolgozók jelentették. Az ipari üzemek a növekedésük legfőbb akadályaként – az anyagellátás mellett – egyértelműen a munkaerő szűkös hozzáférhetőségét adták meg. „*Városunkban a munkaerő foglalkoztatottságot teljesnek mondhatjuk [...] A munkaképes korú férfiak foglalkoztatottsága a demográfiai, a nőké a társadalmi maximumon van*” – írták le a csatolt jelentésben. Ez azt jelentette, hogy akadt még elméletileg a munkába bevonható munkaerő a városban (1977-ben 2398 fő), ez azonban a meglévő társadalmi státuszából gyakorlatilag kimozdíthatatlan volt (például idősebb háztartásbeli nők, továbbtanuló ifjúság stb.). Külön megvizsgálták a fizikai dolgozók műszakszámát is. Ebből kiderült, hogy a munkások 71,7%-a dolgozott egy műszakban, 5,4%-a pedig 3 műszakban. A 3 műszakos foglalkoztatás a minisztériumi iparban alakult a legmagasabban: a Hűtőgépgyárban 304-en, az Aprítógépgyárban pedig 114-en dolgoztak ilyen embert próbáló munkabeosztásban. A szűkös szabad munkaerő elosztásának függvényében a jáászberényi vállalatokat 4 csoportra osztották, amint az alábbi táblázat is mutatja.

Egyes jáászberényi vállalatok besorolása a munkaerő elosztása alapján (1977)

Vállalati besorolás	Minisztériumi ipar	Tanácsi ipar	Szövetkezeti ipar	Építőipar
Kiemelt vállalatok	Hűtőgépgyár, Aprítógépgyár, Tejipari Üzem, Sz.M.Áll.Építőipari Váll.	Sütőipari Üzem		
Létszám-fejlesztésre besorolt vállalatok	Gabonafelvásárló	Cipőipari Vállalat	J. Ruházati Szöv., J. Műszeripari Szöv., FOTK	Városgazdálkodás, J. Építőipari Szöv.
Létszámszint tartására besorolt vállalatok	BUBIV IX. sz. Gyáregy., MEZŐGÉP 2. sz. Gyáregy.	VT. Költségvetési Üzem, Vegyesipari Szolg. Váll.		
Létszám-csökkentésre besorolt vállalatok	SZMT Vasipari Vállalat			

1979. október 18-án a korábban meghozott intézkedések szellemében a városi párt VB ismét tárgyalta a munkaerő-gazdálkodás helyzetét. Ismét Gorjanc Ignác hozzászólásából érdemes idézni, hiszen az ő szavainak különösen nagy súlya volt ebben a kérdésben: „*Majdnem mindenütt munkaerőhiányról beszélünk. Merem állítani, hogy nincs munkaerőhiány az országban, sokkal nagyobb a belső foglalkoztatási probléma [...] Sok esetben szinte büntetlenül lehet otthagyni olyan munkahelyeket, ahol nem keresnek rosszul az emberek [...] Olyan példák is előfordulnak, hogy állami költségen, külföldi ösztöndíjon egyetemet végzett, két nyelvvizsgával rendelkező, évente nyolcszor, tízszer külföldet járó mérnök elmegy maszek paprikásnak [...] Tapasztalatból mondom, hogy a futószalagon nálunk érettségizett gyerekek dolgoznak, akik el vannak keseredve, ezért tanultak? Meg kellene ezt vizsgálni, és csak azokat a tehetséges gyerekeket kell gimnáziumba engedni, akiknek van reményük, hogy bekerülnek felsőbb intézetekbe.*” A Hűtőgépgyár vezérigazgatójának hozzászólása érintette az indokolatlanul magas fluktuációt, amely a szocialista rendszer fennállása óta felszámolhatatlannak tűnt, de olyan kényes kérdést is érintett, mint a tömegessé vált gimnáziumi érettségik kérdése, amelyek tulajdonosai közül soknak esélye nem volt felvételt nyerni a felsőoktatásba. Akkoriban tudvalévő volt, hogy például a jászárokszállási gimnáziumba úgy toborozták össze a tanulókat, hogy ne szűnjön meg az intézmény. A Jászság négy gimnáziumában tanuló, leendő érettségizett tömeget pedig az üzemek szívesen látták volna a termelésben, lehetőleg szakmával a zsebükben. Ezt a kérdést a vita végén, az összefoglalóban a következőkben fogalmazták meg: „*Kell-e nekünk minden évben a Jászságban ezer gyereket a gimnáziumba beiskolázní,*

amiből elmegy felsőfokú iskolába 150, a többi 850 pedig csalódott emberré válik.” A munkaerőhiány olyan méreteket öltött, hogy egyes munkakörökbe (például portás, fűtő, telep- és vagyónőr) már nyugdíjasokat is vissza lehetett hívni, de jellemző volt az is, hogy a vállalatok nem mertek komolyabb követeléseket támasztani a munkavállalókkal szemben félve attól, hogy azok faképnél hagyják őket: *„Hangadó emberek kerülnek előtérbe, akik azzal fenyegetőznek, hogy ha nem kapnak ennyi és ennyi pénzt, akkor továbbállnak.”* A gyakori kilépések legfőbb oka az alacsonynak tartott fizetés volt, amely indoklás immár megelőzte a 3 műszakra való korábbi hivatkozást. Amint az a téma vitájában egyértelművé vált, immár nemcsak a vándormadarak, hanem kifejezetten jó szakmunkások is elmentek más munkakörbe, ha onnan jobb fizetést remélhettek. A pártbizottságon hibának tartották, hogy a béremelésnél még mindig érvényesült a *„mindenkinek egy keveset”* elv, ahelyett, hogy inkább a *„több, és jobb munkáért több bért”* elve vált volna jellemzővé. A tapasztalatok szerint egyre kevésbé voltak hatékonyak azok a személyre szabott elbeszélgetések, amelyek a munkahelyről történő elvándorlásról beszélték volna le a dolgozókat, de csökkent a szocialista brigádok és a törzsgárdához való tartozás megtartó ereje is.

A város munkaerőmérlege 1977. január 1-jén

Munkaerő-felhasználás	Férfi (fő)	Nő (fő)	Összesen (fő)	Összesen (%)
Ipar	5264	4086	9350	53,5
Építőipar	724	107	831	4,7
Kereskedelem	394	789	1183	6,8
Szállítás, hírközlés	635	117	752	4,3
Egyéb, nem mezőgazdasági	949	1579	2528	14,4
Nem mg.-i ágazat összesen	7966	6678	14 644	83,7
Mezőgazdaság	2165	689	2854	16,3
Összesen	10 131	7367	17 498	100,0

A szocialista berendezkedés utolsó évtizedében, a '80-as években már csökkent a vállalatok munkaerőigénye, sőt az évtized végére megjelentek azok a válságtünetek is, amelyek a rendszerváltozás után hamarosan a teljes foglalkoztatottság megszűnéséhez vezettek. Egy 1981-es pártanyag tanúsága szerint 1979-ről 1980-ra egyetlen év alatt 20%-kal csökkent a városban a tényleges munkaerőigény, így 1980-ban már „csak” 844 szabad állást tartottak nyilván. Gondok voltak tehát a munkaerő mennyiségével, de emellett a minőségével is. Egyes vélemények szerint a szakmunkásképzőkből és a szakközépiskolákból egyre kisebb műszaki műveltséggel kerültek ki a tanulók, mint akár 4-5 évvel azelőtt. A kulcsfontosságú szakmák esetében a jelentkezők száma nem érte el a kívánt szintet, ráadásul *„a jelentkezők képessége is igen alacsony”* –

hangzott el a városi párt VB egyik ülésén. Ekkoriban a dolgozók gond nélkül maradhattak otthon, mert az orvosok könnyen írták ki őket, de aki megjelent az orvosi rendelésen, annak egész napos hiányzását is igazolták – panaszolta a hozzászólók egyike. Nehéz fizikai munkát huzamosabb ideig immár egyre kevesebben akartak végezni, noha ez még mindig magasabb keresetet biztosított volna. Úgy látták, hogy a városban mozgó munkaerő jelentős hányada továbbra is a nyughatatlan „vándormadarakból” állt, korcsoportos lebontásban pedig a fiatalok változtattak a legtöbbször munkahelyet. Ennek oka az volt, hogy több esetben a szakmát ismerő, érettségizett fiatalok jóval kevesebb bért kaptak az idősebb munkásoknál, ezért inkább mentek a pénz, a magasabb kereset után. A munkaerő-áramlás jelentős létszámcsökkenést okozott az építőiparban (-9%), de csökkent a létszám az iparban, a szállításban és a mezőgazdaság területén is. Egyre többen dolgoztak viszont a kereskedelemben. Érdekes adat, hogy 1980-ban, egyetlen év alatt az Aprítógépgyárban a szakmunkások 15,3%-a, emellett a betanított munkások több mint harmada cserélődött ki! 1979-ben és 1980-ban a Hűtőgépgyárban is jóval több volt a kilépő, mint a belépő dolgozó (-465, illetve -196 fő). A városban egyedül a Hűtőgépgyárban került sor jelentősebb mértékű vállalaton belüli átcsoportosításra, amelynek során mintegy 80 fővel csökkentették az adminisztratív dolgozói állományt. Emellett továbbra is akadt a járás területén több mint 8 ezer munkaképes korú, de nem dolgozó ember, akik közül körülbelül 3 ezer férfi volt. Több helyen is lépéseket kellett volna tenni a meglévő munkaerő belső átcsoportosítására, hiszen – mint ahogyan fogalmaztak – *„belső tartalék az is, ha a dolgozó a munkaidőt nem kielégítő intenzitással dolgozza végig, így a munkaidő egy részében nem végez munkát, mert nincs anyag, vagy nincs szerszám.”* Időközben a munka törvénykönyvének módosításával lehetővé vált a munkafegyelem erősítése oly módon, hogy a munkájukat hanyagul végzőket, a fegyelmezetlen dolgozókat fegyelmi elbocsátással, bércsökkentéssel, illetve egyéb fegyelmi büntetéssel sújthatták a vállalatok – még ha adott esetben munkaerőhiánnyal is küzdöttek.

Egyfajta veszélyt jelentett a jászberényi vállalatok munkaerő-gazdálkodására az ORION Jászfényszarun épülő beruházása, amelynek elkészülte után várható volt, hogy az ottaniak már nem fognak bejárni Jászberénybe dolgozni. Fontos lett volna ekkoriban, hogy a munkaerő kérdéseivel valamilyen felsőbb központi szerv foglalkozzon, de ahogyan az egyik VB-tag fogalmazott: *„Tudomásul kell venni, hogy a munkaerő-gazdálkodásnak nincs gazdája.”* Noha a Városi Tanácsnak volt ezzel a kérdéssel foglalkozó szerve, az súlytalanannak bizonyult a fontosabb kérdésekben, valaki egyenesen túl kis hatalomnak tartotta ahhoz a tanácsot, hogy beleszóljon például a munkaerő képzésének tervébe. A pártbizottság akkori titkára az alábbiakban foglalta össze a munkaerő-gazdálkodás kérdéseit: *„Az egész munkaerő-gazdálkodásnak az lenne a lényege, hogy mindenki ott dolgozzon, ahol tehetségéhez mérten a legtöbbet tud tenni. Sajnos ez nem így van, mert mindenki a könnyebbik oldalát keresi az adott munkaterületnek, vagy máshol kíván elhelyezkedni, amiből adódik a munkaerőmozgás. A munkaerő-gazdálkodást sok tényező befolyásolja, de alapvető szempont a munkahelyi légkör, a munkahelyi morál, az anyagiak, a fizikai munka nehézségi foka, a technikai színvonal.”* A pártbizottságon tudták, hogy a hatékonyabb munkaerő-gazdálkodásért több változást is meg kellett volna lépni: célként tűzték ki például a nehéz fizikai munka kiváltását, az anyagmozgatás gépesítését, a munkaidő jobb kihasználását, a munkakörülmények javítását, és a minőséget javító eljárások bevezetését is.

Egy 1989 tavaszán kelt pártanyag szerint tovább csökkent a városban a munkaerő iránti kereslet, azonban továbbra is hiány mutatkozott olyan munkavállalókból, akik többműszakos munkarendben, illetve a szerelőszalag mellett is hajlandóak lettek volna dolgozni. Ekkoriban már szállóigévé vált a Hűtőgépgyárban: „*A szalag mellett mindig van hely!*” A másik oldalon viszont gondot jelentett a pályakezdők, illetve az egyműszakos munkarendben dolgozni akaró anyukák elhelyezkedése. Utóbbiak számára például a kisállat-feldolgozónál próbálkoztak rész munkaidős foglalkoztatással, azonban a jelentkezők végül a munkakörülmények miatt általában mégsem vállalták a munkát. A diplomások közül nehezen kaptak munkát a pedagógusok, az óvónők, illetve az agrárvégzettséggel rendelkezők, míg a más típusú felsőfokú végzettségük viszonylag könnyen el tudtak helyezkedni. Új jelenségnek számított, hogy már egyes szakmunkások is csak nehezen találtak munkát: ide tartoztak a szobafestők és az autószerelők is. Súlyos gondot jelentett a városban a megváltozott munkaképességük munkába állítása. Számukra külön üzembrészt csak a Hűtőgépgyár alakított ki. Továbbra is problémát jelentett a szakmunkásképzés színvonala, amelyet a városi párt VB egyik hozzászólója ki is fejtett: „*Régi téma, 10-15 éve érkeznek jelzések, hogy egyre csökken a szakmunkás tanulók szellemi színvonala. Jelenleg a fiatalok nem akarnak olyan munkát vállalni, amely teljesítménnyel mérhető. Az Aprítógépgyárban éves szinten 30-50 tanfolyam indul, amelyeken 250-300 fő vesz részt. A munkaerőgondok is jelentősek a gyárban, az ország különböző részeiről kell szakmunkásokat toborozni.*” A változó idők közeledtét mutatja, hogy nem sokkal ezelőtt alakult meg 2 fős dolgozói létszámmal a munkaerő-szolgálati iroda. Feladatuk a munkaerő közvetítése, illetve a munkanélküli segélyek jogosultságáról való döntések meghozatala volt. Valódi, szolgáltatás jellegű kapcsolat azonban még nem alakult ki az iroda és a gazdálkodó szervek között, így inkább csak dőcögött a közvetítés. Ami nem is csoda, hiszen kereslet általában szakmunkásokra volt, míg a kínálati oldalon túlnyomórészt szakképzetlenek álltak. 1988-ban összesen 1423 fő kereste fel az irodát munkaközvetítés céljából. Munkanélküli segélyre 30 jelentkező akadt, akik közül mindösszesen 4 fő esetben tudták pozitívan elbírálni a kérelmet, hiszen a legtöbben a felajánlott munkahelyet nem fogadták el, így pedig nem lehetett munkanélküli segílyt juttatni. Új jelenség volt a közhasznú munkavégzés is, amelyet átmeneti jelleggel a kellő munkahely betöltéséig lehetett végezni. Ilyen munkában egyszerűre 15 fő vehetett részt a városban, 1989 tavaszáig összesen 60 munkakereső dolgozott így Jászberényben. Ekkoriban egyedül a Hűtőgépgyárban ösztönözték eredményesen a dolgozókat második szakma vagy rokonszakma megszerzésére, míg más gazdálkodó egységeknél zömében más volt a helyzet. Ahogyan a vonatkozó pártjelentésben is olvasható, ekkorra már megszépült az előző időszak teljes foglalkoztatásra alapuló, mégis akadozó munkaerő-gazdálkodása: „*A korábban jól működő munkaerőtervezés rendszere – a nagyüzemeket kivéve – az elmúlt évek alatt teljesen leépült. A munkaerőkinálat befolyásolására vonatkozó elgondolások évek óta az ötletek szintjén mozognak.*” 1989 tavaszán még nem lehetett tudni, hogy a szocialista gazdaság végül nem képes kilábalni a válságból, a rendszerváltozás utáni években pedig évtizedek óta nem tapasztalt munkanélküliség üti fel a fejét Jászberényben is. A teljes foglalkoztatottság tovatűnt, a bizonytalan helyzetben pedig sokan nosztalgiáztak a szocialista rendszer gazdasági- és társadalmi berendezkedésével.

Anka László tanulmányához

Apponyi Albert aranymandátumának díszborítója

Babucs Zoltán tanulmányához

II. világháborús emlékmű – Györfi Sándor alkotása a Szentkerti téren

Metykó Béla tanulmányához

Segédlevél 1941-ből

Metykó Béla tanulmányához

Tulipán szivarka reklámja a 30-as évekből

Varga Kamill tanulmányához

Cella a ferences rendházban 1934.

Varga Kamill tanulmányához

Konuly Béla festménye a Porciunkála kápolnában

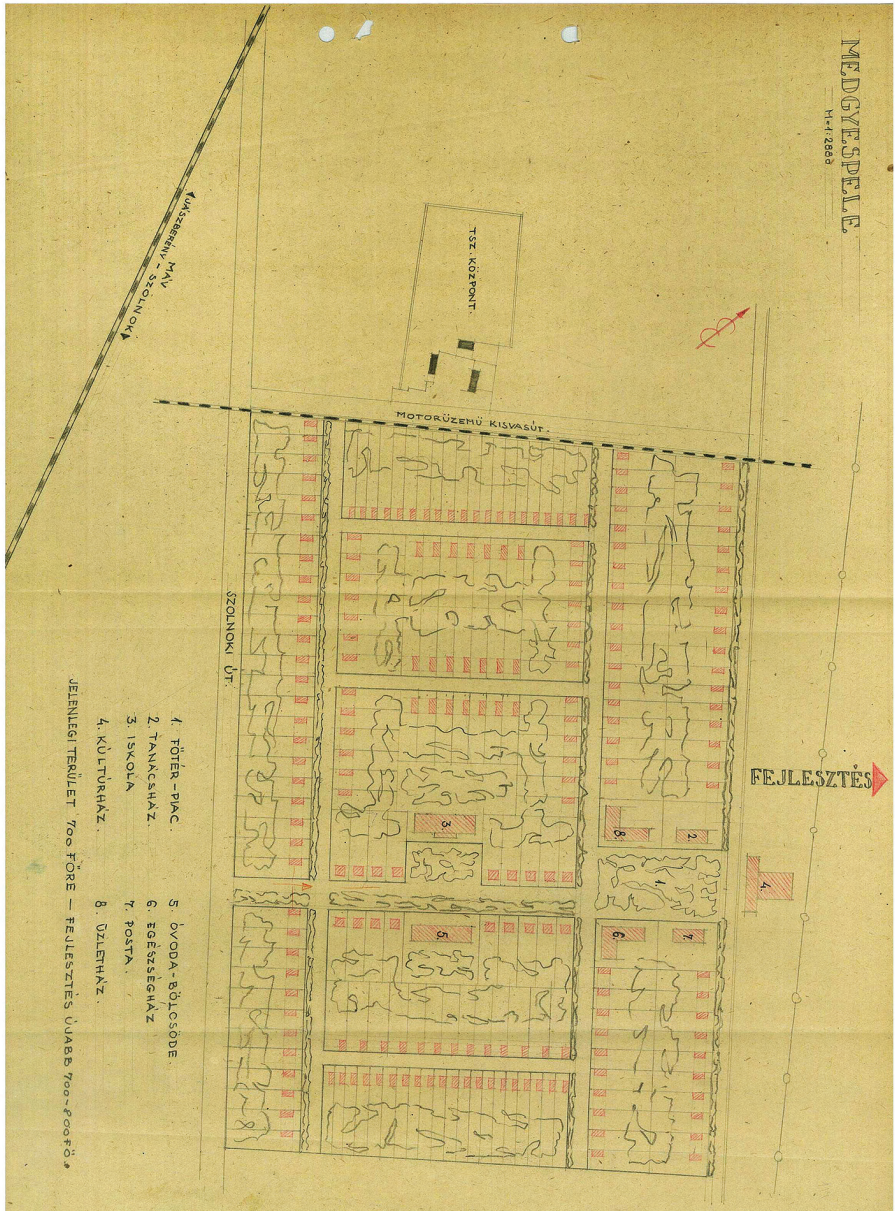

Sebők Balázs tanulmányához

Búza Barna - Öntőmunkás

Szikszai Mihály tanulmányához

Megyespelle fejlesztési terve az 50-es évektől

Szikszai Mihály tanulmányához

Jászberény városközpont lakásállománya 1960-ban

Szikszai Mihály tanulmányához

Sorházak a Fáy András utcában

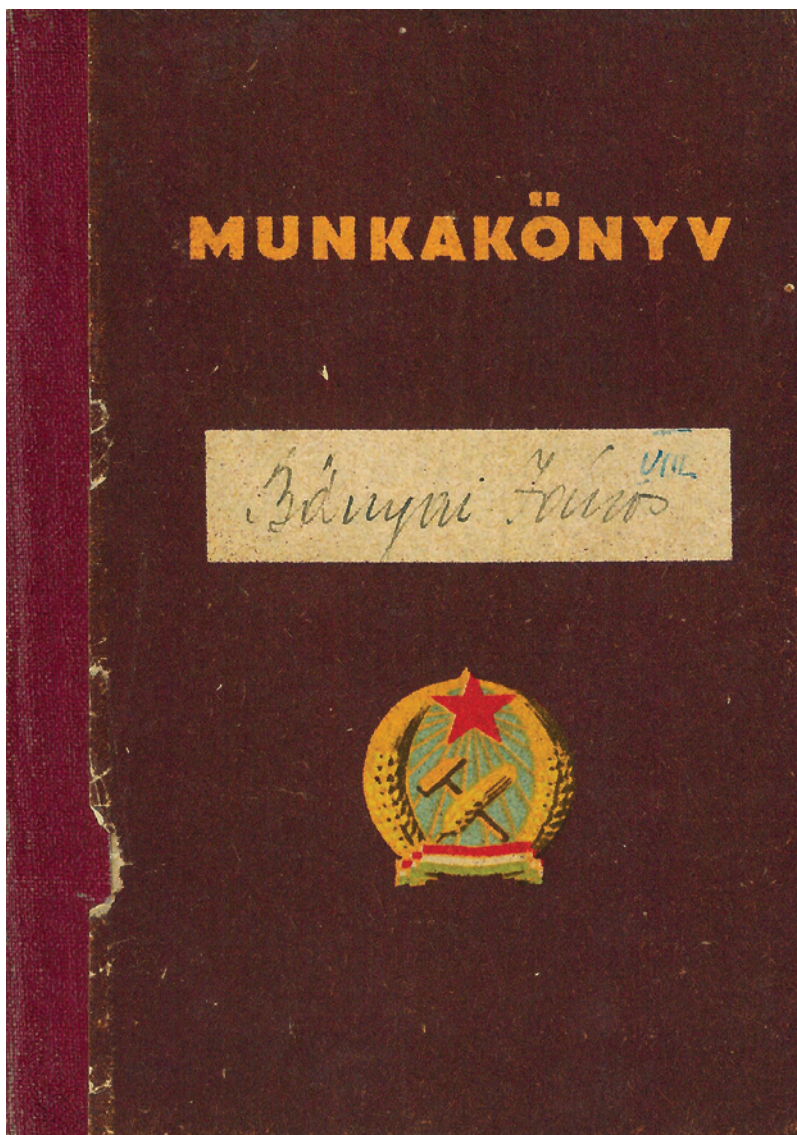

Szikszi Mihály tanulmányához

Érpárti lakótelep

Pethő László tanulmányához

Bányai János VB elnök munkakönyve

Hajdu Ágnes tanulmányához

Városi Tanácsháza - szökőkúttal

Hajdu Ágnes tanulmányához

Marton László – Új termés – Felszabadulási emlékmű

Hajdu Ágnes tanulmányához

Korsós lány – Zilahy Zoltán alkotása

Hajdu Ágnes tanulmányához

Jász emlékmű – Jászkapitány – Győrfi Sándor alkotása

Szikszai Mihály

LAKÁSÉPÍTÉS A SZOCIALIZMUS IDŐSZAKÁBAN

Jászberény városszerkezetének kialakulása

„...*A település a Duna–Tisza közén Szolnok és Hatvan között a Zagyva partján. Jelleget az alföldi település terjengős városmaggal és jelentős tanyavilággal. Területe, ill. felszíne jellegzetesen alföldi síkság...*” 1959-ben írták le ezeket a sorokat Jászberény általános rendezési tervénél a város akkori állapotának bemutatására. Érdemes megjegyezni ezt a dátumot, ugyanis nem egyéb, mint a tanácsi korszakát élő település első rendezési tervének előmunkálata. Egy évtized ha eltelt a tanácsok megalakulása óta, és a „Jászság fővárosában” is megkezdődött a szocialista városkép kialakítása. Mire eljutunk a rendszerváltozás (1990) időszakáig, már rá sem ismerünk Jászberényre. Pedig a változás nem volt olyan jelentős, mint a megyeszékhelyen, ahol a régi Szolnokot képviselő házaknak csupán néhány példánya maradt meg a Tabánban.

Bagi Gábor és H. Bathó Edit említi, hogy a régi Jászberény főként nádtetős, vályogépületekből állt. A náddal fedett fakémények azonban rendkívül tűzveszélyesek voltak, ezért lebontásukat többször is sürgették. A reformkor idején kezdték meg a tehetősebb lakók építeni a téglapépületeket tűzbiztos cseréptetővel. A 19. század első felében már több építészeti érdekes magánház is épült, amelyek közül többet az 1930-as években Komáromy József még leírt. A város lakossága a 19. század első felében igyekezett a kor igényeit szem előtt tartva – különösen a főtéren – szép, igényes házakat építeni. Az 1820-as évekig a Jászberényben látható középületek és magánházak zöme földszintes volt. A kerületek székházát is 1827-ben alakították át emeletesre, de a mellette álló özv. Dózsa Józsefné jászkapitányné lakása már korábban is emeletes ház volt. Jellemző azonban, hogy a városháza szintén földszintes épület volt, az új emeletes városháza csak 1839-re készült el.

A városnak az állattartásra szolgáló építményei egy idő után kikerültek a környező kertekbe. A 19. század elején megindult a tanyák kialakulása, a lakó- és gazdasági épületeket a határban, a művelésre kerülő földeken építették fel. Jászberény lakóinak 35 %-a az 1930-as években a tanyákon élt. A város középkori városmagja a főtér környékén a főtemplom körül volt. A Zagyva kanyarulatától és a ferences kolostortól északra terült el a törökkori „jedam”. Itt voltak a népi építészet legjelentősebb emlékei. Keletre egy hosszú központi tér alakult ki a Hatvan–Szolnoki út mentén, mint egy vásártér, északi részén a főtemplommal, két oldalán fontos közösségi épületekkel. Ebből a térből ágaztak ki sugárszerűen a kivezető utak. A Főtér az 1950-es években már városias kinézetű lett emeletes és építészeti szempontból összehangolt házakkal, a környező városrészek azonban megtartották mezőgazdasági jellegüket. Az 1950-es évekre így Jászberényben három nagyobb lakóövezet alakult ki. A kisvárosias terület főként a belvárost jelentette. Ezenkívül megtalálhatóak voltak a környező falusias lakó-gazdálkodó településrészek és a külterület. A városra jellemző volt a jász fésűs beépítési

mód. Az újabb útvonalak, mint például a pályaudvar felé vezető Rákóczi út, már városias kialakítású lett.

Jászberény jellegzetes házai a 19. sz. közepéig tornác nélküli vályogházak voltak, fűrésztel oromdíszekkel. A házak belső elrendezése általában a hármás osztatú parasztházakra emlékeztetett (nappali szoba, konyha, kamra). A nádfedelet azután a cseréptető váltotta fel. Az 1950-es év építészeti irataiban azonban rendre felbukkannak olyan építési engedélyek, amelyeknél a tervrajzok a hagyományos építészeti stílusra jellemző jegyeket mutatnak. A VI. kerületben szoba, konyhás, nádfedeles, az utca felé két ablakkal néző lakóházat alakítanak át. Az épület utcai ajtajáról fedett tornácra lehetett belépni. Nagysága kb. 4x7 m volt, kb. 2 m-es tornáccal. A VIII. kerületben ugyancsak szoba, konyhás, tornácos házat említenek. Itt is fedett tornácra juthatunk az utcai ajtón keresztül. A II. kerületben már egy hagyományos parasztház képe tűnik elénk. Tornác nincs, az épület konyhájába a közepén lévő ajtón keresztül léphetünk be. Innen jobbra nyílik a tisztaszoba utcára néző ablakkal, balra a másik szoba. Ehhez a szobához csatlakozik a kamra külön bejárattal. Méretei már tekintélyesebbek, 14x5,5 m. De megtalálható volt a szoba-konyhás épület terve is: az egyiknél a házhoz fűskamra és sertésól kapcsolódott. A IV. kerületben hagyományos háromsztatú lakóház alaprajza található. A közepén lévő ajtón át juthatunk a konyhába, innen jobbra és balra nyíltak az ajtók, ahonnan a szobákat érthetük el. Az utca felőli szoba két ablakán jutott be a fény. A ház méretei 14x6 m. Az iparosok házai ennél jóval nagyobbak voltak. A VII. kerületben egy kovácsmester házához műhely is tartozott, de már megtalálható volt itt kamra és a fürdőhelyiség is. 1960-ban még mindig feltűnt a háromsztatú épület, annyi különbséggel, hogy egy külön bejárattal kamrárt is találhatunk, és már volt mosdófülke is.

A 19. század közepétől a város gazdagabb lakosai, főként a belvárosban, nagyobb méretű polgárházakat kezdtek építeni. Még 1950-ben is látható volt ilyen polgári ház terve, kétszoba-konyhás, kamrával és fürdőszobával ellátott épület.

Jászberény rendkívül nagy tanyavilággal rendelkezett. Igaz, külterülete csökkent 1946-ban, amikor Jászboldogháza önálló településsé vált. 1948-ban pedig Alsómuszájt csatolták a város VIII. kerületéhez. A szocialista időszak beköszöntekor a népességnek azonban 27,7 %-a, tehát 1/3-a még mindig tanyákon élt. A város teljes területe 38 421 hold volt, ebből belterület 3089 hold, míg a külterület 35 132 hold. A külterületen ekkor 5 nagyobb központot említenek: Portelek, Hajta, Négyszállás, Peres, Borsóhalma.

A tanyák jellegzetes farazatos tüzelőolakkal épültek. Az 1950-es években egy külterületi tanya tipikus rajza található az engedélyek között, tornácos háromsztatú lakóépület, a konyhából nyílik jobboldalt a kamra, balra a szoba. Az épület 12x5 m-es volt. De sok tanya feltűnt a bontási engedélyekhez mellékelte rajzokon is. A Tötevényi tanya egyik képviselőjét bontották le 1960-ban. Ez hasonló az előzőben ismertetett épülethez, szinte ugyanazokkal a méretekkkel. A tornácot négy faoszlop tartotta, a helyiségek padlója földből volt. Módosabb gazda tanyája látható a Réti tanya bontásához készült rajzon. A kamra, konyha, szoba elrendezésű épület tornácát kőlábak tartották. A szobában kemence rajza, amelyet a konyhából fűtöttek fel. Az épülethez egy istálló csatlakozott. A helyszínrajzon távolabb feltűnik egy szín és egy kút is. Némelyik rajzon a mérnök feltűntette az épületek anyagát is. Úgy látszik, a tanyák dögölt alappal és vertfallal készültek. A belső helyiségek padozata dögölt agyag volt.

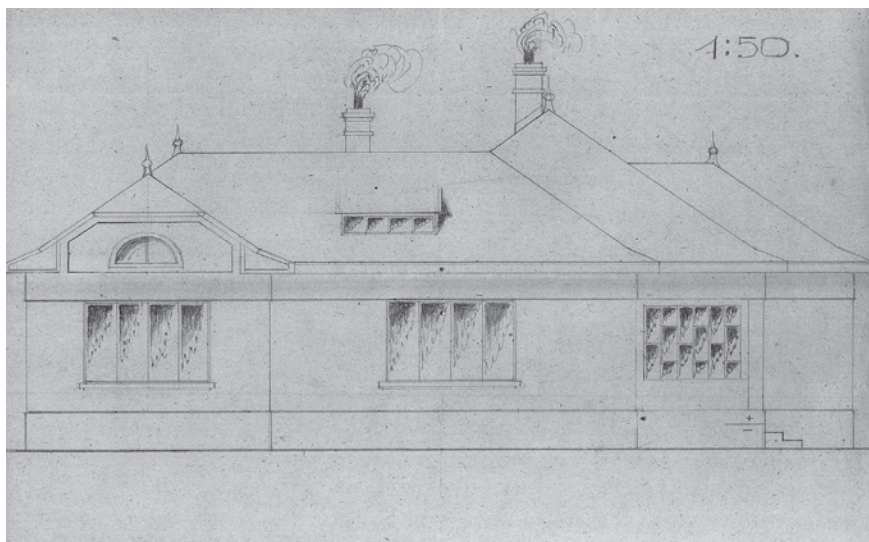

Nagyon soknál a lakóépület cserépfedéssel készült, de a melléképületek tetejét még náddal fedték be. Az egyik négyszállási tanya rajzánál a lakóépület lopott tornácos volt. A hármas helyiségekkel elrendezett lakóépülethez bal oldalon egy nádfedeles istálló és ól csatlakozott.

A város rendezési tervei

Magyarországon a 19. század utolsó harmadáig a települések nagy része a természeti adottságokat követve fejlődött. A kiegyezés után azonban felgyorsult a polgári átalakulás, vasutak, gyárak, üzemek épültek, és növekedett a városok lakossága is. A fejlesztések alakulását rajzokon, térképeken kezdték ábrázolni, eleinte a kisebb településrészekben, majd az egész településen. A rendezési tervek készítését az 1937. évi VI. törvény tette kötelezővé. A városok általános rendezési terveket (ÁRT) készítették.

Az igazság az, hogy Jászberény vezetői már 1893-ban felvetették egy városrendezési terv elkészítését. A szükséges pénzügyi fedezet hiányában azonban a kérdést hosszú ideig halogatták. A törvény után, 1938-ban kelt jelentésében Köröskényi városi főmérnök részletesen leírja Jászberény kísérleteit a városrendezési munkák elkezdésével kapcsolatban. 1929-ben felszólították, hogy a városrendezés ügyéről tegyen jelentést. A munkálatok állítólag el is kezdődtek, sőt a Földművelésügyi Minisztérium a város csatornázásához magassági felméréseket végzett. A főmérnök el is készítette a jelentést, fel is terjesztette a felsőbb hatósághoz, de mint írja: „... Ezen jelentésem 9 év óta valószínűleg valamelyik előadó szekrényében a többi porlepte iratok között hever, vagy talán már el is kallódott a nélkül, hogy az tárgyalás alá került volna és talán az még el sem olvastatott...”

Jászberényi polgári ház homlokzata 1950-es évek

A rendezési terv nélkül a város belterületén a szabálytalan és beépítésre alkalmatlan kis telkek rohamosan elszaporodtak. A törvény életbelépése után annyiban javult a helyzet, hogy a belterületen a telekmegosztáshoz ezután az építésügyi hatóság engedélyére is szükség volt. A külterületen viszont csak akkor kellett a hatóság engedélye, ha a felosztás során 800 négyszög-ölnél kisebb telkek keletkeztek.

Az iparügyi miniszter 1000/1938. sz. rendelete azután konkrétan intézkedett a városrendezési tervek elkészítéséről. Jászberényben elkészült a költségvetés a felmérési munkák elvégzéséhez, de a közben kitört háború megakadályozta annak elkezdését. A főmérnök levele 1942-ben még mindig a munkák elkezdéséről szólt.

1948-ban, jóval a háború befejezése után került csak ismét napirendre a városrendezés. „Jászberény rendezett tanácsú város belsőségének térképét” 1909-ben készítette Kurucz Jenő mérnök. A térképen már szaggatott vonallal jelölte a Kőhídtól a vasútállomásig vezető egyenes vonalú Rákóczi utat, amelynek kinyitása azonban csak hosszú évek huzavonája után valósult meg. 1948 márciusában azután az építés- és közmunkaügyi miniszter képviselőjében eljáró Kolbányi Géza miniszteri tanácsos dörögdelmes levéllel fordult a városhoz. Nyomatékosan felhívta a polgármester figyelmét, hogy a városrendezési munkákat haladéktalanul meg kívánja indítani. Meg is jegyezte: *„Az előkészítő munkálatokat a gyorsabb és rendszeres előrehaladás érdekében állandóan irányítani fogom, Polgármester Urat viszont arra hívom fel, hogy az ilyen célból kiadott rendelkezéseimnek mindenkor kimerítően és késedelem nélkül tegyen eleget.”* A rendezési tervek első lépéseként egy 1:200 000 méretarányú térkép elkészítését követelte, amelyen a város közúti forgalmának állapotát tüntetik fel. A város kérésére végül ennek elkészítési határidejét módosították, de a következő feladatként egy olyan 1:75 000 méretarányú térkép elkészítését határozták meg, ahol feltüntetésre került a város egész területe, az átmenő útszakaszok, a vasútvonal és a külterület. A következő feladatként azután egy 1:10 000 méretarányú térképen kellett feltüntetni az úthálózatot. A minisztérium az alkalmazandó jeleket is meghatározta. Piros körökkel kellett jelezni a napközi otthonokat, iskolákat, feketével a bölcsődéket, egészségházakat, kórházakat, barnával a közigazgatás épületeit, kaszárnnyakat, pályaudvarokat, kék színnel a templomokat, sárgával a színházakat, mozikat.

A térképek elkészítése után következett a városrendezési terv előkészítése. Szeptemberben azonban Beszteri Mihály polgármester azt válaszolta a minisztériumnak, hogy a városi mérnöki hivatal ezzel a munkával nem tud foglalkozni, ezért javasolta, hogy Köröskényi Jenő mérnököt – akinek nevével az előzményeknél már találkoztunk – bizzák meg ezzel a feladattal. Ő volt az, aki 1910-ben Szatmárnémeti város rendezési és fejlesztési munkáit kidolgozta. Később Jászberény főmérnöke lett, és itt dolgozott 1946-ig, amikor B listára tették. A város szabályozására vonatkozó adatok gyűjtését pedig már évekkorábban elkezdte, amint az előzőekben már említettük. A megbízást így Köröskényi és Bojtó Ernő építész-mester kapta meg. A következő feladatokat tűzték ki célul számukra: 1. A lakott területek beépítettségének vizsgálata. 2. Javaslat a városias kialakításra szánt terület határáinak megállapítására. 3. Javaslat a új közlekedési hálózatra. Ezen belül a vasúthálózat, közúthálózat elhelyezésére új javaslat kidolgozása. Minden vizsgálat eredményét térképeken és szöveges beszámolóban kellett összefoglalni. A munkák díjazását 4000 Ft-ban határozták meg. A munkálatokat decemberig kellett elvégezni. A felméréssel kapcsolatos vázlatok határidőre el is készültek, a minisztérium pedig

még egy év haladékot adott a végleges tervek és műleírás elkészítésére. 1949. december 21-én a tervezők végül bemutatták az elkészült térképet és műszaki leírást, amelyek további sorsáról azonban nincs tudomásunk.

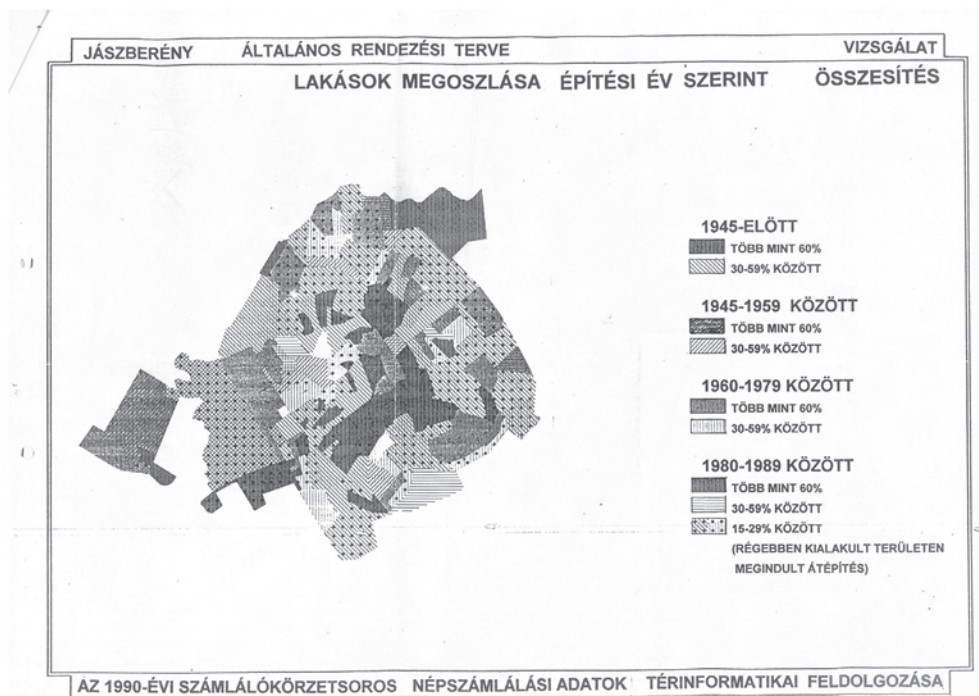
Magyarországon 1949. augusztus 20-án hirdették ki az új alkotmányt (1949. évi XX. törvény), amely egy új politikai berendezkedés jogi alapjait teremtette meg. Az új alkotmányban foglaltak alapján az államhatalom helyi szervei a megyei, járási, városi és községi tanácsok lettek. Ennek eredményeként született meg az 1950. május 18-án kihirdetett 1950. I. törvény a helyi tanácsokról. A polgári kori közigazgatástól mind szervezetében, mind a felépítésében lényegesen eltért az új rendszer. A törvényhatóságok az állami szabályozás kezei alatt önállóan látták el feladataikat a főispán egész tevékenységükre kiható ellenőrzése mellett. A szakfeladatok ellátása az állami szervekre hárult, szervezetileg függetlenül az önkormányzatoktól. A kapcsolatot a gyakorlatban a két terület között a közigazgatási bizottság jelentette. Ennek ülésén ugyanis egyenlő arányban vettek részt az önkormányzat és az állami intézmények képviselői. A tanácsok esetében a tanácstestület feladata lett az önkormányzatiság megvalósítása (hiszen választott testületként működött), míg a végrehajtó bizottság a hatósági feladatok intézésével a szakigazgatási szervek útján irányította az állami feladatok végrehajtását. Ennek megfelelően a vb-k a felettes tanács végrehajtó bizottságának, illetve az ország minisztertanácsának voltak alárendelve. Bizonyos magyarázattal is próbálkozik ezzel kapcsolatban a törvény. A korábbi törvényhatósági rendszerben számos, egymástól független szerv működött, amely bürokratikusá tette a közigazgatást. Ezek megszüntetésével a szakigazgatás is áttekinthetőbbé vált. A korábban önálló közigazgatási egységek (városgazdálkodás, adóügy) mind beolvadtak a végrehajtó bizottságokba, illetve azok osztályaiba.

Jászberényben is megalakult a városi tanács. Kezdetben öt osztály: pénzügyi, igazgatási, ipari-kereskedelmi-mezőgazdasági, építésügyi és közlekedési, oktatási-népművelési-közegészségügyi-népjóléti megszervezésére került sor. Az építkezésekkel kapcsolatos ügyek az építésügyi osztály hatáskörébe kerültek.

A városi tanács elnöke Kapás Rezső lett, akit 1950. augusztus elején helyeztek Jászberénybe. Előbb polgármesterként, majd a városi tanács elnökeként tevékenykedett. Mivel a város járási székhely is volt, ezért helyet biztosítottak a Jászberényi Járási Tanácsnak is. Ez a volt Jászvári felsőjárás községeinek irányítását vette át, és kezdetben a Jászberényi Városi Tanács is közvetlen irányítása alá tartozott. 1961-ben, amikor megszűnt a Jászvári járás, ennek községeit is (Jászladány és Tiszasüly kivételével) a Jászberényi járáshoz sorolták be.

1959-ben a városi tanács elkészítette Jászberény városrendezési tervét. Ezzel végül egy hosszú folyamat végére került pont, hiszen a terv ügye már vagy két évtizede vajdúdt.

A rendezési tervhez 1959-ben készült egy közlekedéshálózat fejlesztési tanulmány is, amely elsőként említett szinteltolós keresztezést a vasút és a 31. sz. főút találkozásánál. A tanulmány elkészítése előtt forgalomszámlálást végeztek. Az akkori viszonyokra jellemzően azonban csak három járműfajtát tüntettek fel: a motorkerékpárt, a fogatolt járművet és a kerékpárt. Jól mutatja az ötvenes évek végének közlekedését, hogy július 17-én egy piaci napon például 104 fogat és 3 vontató várakozott a piac körül. A kerékpártárolóban 500 biciklit őriztek. Az állomáson átlagban 800 ember fordult meg. Ennél jelentősebb volt az autóbusz forgalom. Az AKÖV (Autóközlekedési Vállalat, a VOLÁN Vállalat elődje) na-

Jászberény lakásállománya építési évek szerint. 1990-es népszámlálás alapján.

ponta 3137 főt szállított. Ez érthető is, hiszen Jászberény a környező településekkel a közvetlen kapcsolatot csak közúton tartotta. A vasútvonal és a 31. sz. útnál naponta legalább 30 alkalommal kellett a sorompót zárni. Ennek ellenére nem javasolták a szinteltolások keresztezést, mivel a befektetés csak 1989-re lehetett gazdaságos. Külön említést érdemel a heliport ötlete. Ugyanis helikopter közlekedés bevezetését tervezték, ennek megfelelően a vásártéren 2 db egyenként 40 utas szállítására alkalmas helikopter leszállópályát kívántak létrehozni.

Elképzelések születtek a várost átszelő két főút, a 31. számú és 32. számú nyomvonal módosítására is. A 31. számú főútnál elfogadták azt a variációt, hogy a főváros felől jövő út a Kossuth utcán keresztül átvágással a Lehel vezér tér déli oldalára érkezzon, és onnan a régi nyomvonalon keresztül a Dózsa György úton vezessen tovább Heves felé. A 32. számú út pedig az akkori nyomvonalától eltérve nem a Hatvani úton és a Nádor utcán keresztül érne a városközpontba, hanem a város északi határa előtt, a Gyöngyös felé vezető útvonalra csatlakozva, a Lenin úton keresztül vezetne, és a Lehel vezér téren áthaladva hagyná el a várost. Cegléd–Farnos felől is elterelésre kerül a forgalom, a Néphadsereg útjáról az Alkotmány úton keresztül érné el a városközpontot.

A rendezési terv is megállapította, hogy a város lakóházai nagyrészt földszintes épületek. A 6851 lakóházból 6351 egylakásos, 435 kétlakásos és 66 többlakásos. Emeletes lakóház csak az 1950-es években épült, jórészt állami erőből, így a város 23 emeletes lakóházzal rendelkezett. Viszonylag kevés lakóépületbe vezették be a vizet. Még a belterületen is a lakóépületek alig egynegyede rendelkezett vízvezeték hálózattal. A helyzet valamivel kedvezőbb volt a város-magtól keletre lévő területen. A nagyobb lakások a legbelső területen álltak, itt arányuk elérte az 50 %-ot is. De még mindig említés történik 21 olyan helyiségről, amely lakás céljára egyáltalán nem alkalmas. A lakások építésével kapcsolatban a tervező megjegyzi, hogy „*a jászberényi lakosság nem szereti a társas lakásokat, és inkább az önálló családi házas lakóviszonyokat szeretik*”.

A megnövekedett népesség elhelyezésére két alternatívát javasoltak. Egyrészt a külső, még beépítetlen területen létesüljenek új lakótelepek, amelyek azonban előnytelenek. A másik a belső városrészek magas beépítése, amelyet helyes megoldásnak tartottak. Elképzelés született a Lehel vezér tér két oldalának, majd a Szabadság térnek emeletes beépítésére, ezen kívül a Rákóczi út két oldalának többszintes beépítésére. Magas beépítésű magot terveztek a Szabadság tér és a Zagyva közti területeken.

A külső területeken családi házas övezet létesítésére készült javaslat (legalább 1600 ház-helyre). Ezek a területek: a hatvani országút menti részen, az Alkotmány és a Rét utca környékén, a füzesabonyi országút menti részen, az Alkotmány és a Rét utca környékén.

A terv felvetette azt az elképzelést, hogy az új magas beépítésű lakónegyedekben alakítsanak ki egy új lakóközpontot, és e köré csoportosítsák az összes közintézményt, így legalább 6000 fő ellátását biztosítják. Kitelepítésre javasolták a MÁVAUT (VOLÁN) buszpályaudvarát, helyére a piac került volna. A Jász kun Kerületek székházát (a járásbíróóság épülete) a városi múzeumnak és könyvtárnak akarták átadni. A járásbíróóság számára új épületet alakítottak volna ki. Tervezték, hogy a Rákóczi úti leánygimnázium épületét általános iskolának adják át, helyette új gimnáziumi épület létesüljön az új vásártéri lakótelepen. A rendezési tervet a városi tanácsülés 1960. október 14-én megvitatta és 25/1960. sz. határozatával elfogadta. A terv 10 éven át szolgálta Jászberény tervszerű fejlesztését. 1961-ben részletes rendezési terv készült a Vásártérhez és környékéhez. Ezen a területen kb. 6400 főt akartak elhelyezni. A lakóépületeket főként típustervek alapján, nagyüzemi módszerekkel kívánták felhúzni. Ezen a területen különösen sok vályogfalú és nádtetős épület állt. Itt három olyan épületet említettek, amelyek megtartását javasolták: az állatvásártér, a kétszintes, jó állapotú kaszárnya épülete, valamint a 2 tiszti lakóépület.

Jórészt négyszintes lakóépületek megvalósítását vették tervbe. Az emeletes „kockaházakat” négy lakótömbre osztották fel:

1. lakótömb: Itt helyezkednek el a honvédségi lakóépületek, ezek kétemeletesek, hozzájuk terveztek újabb 3 szintes házakat 515 lakásnak.
2. lakótömb: Ide 3 szintes épületeket kívántak felhúzni, 398 lakás biztosítására.
3. lakótömb: Ez a súlyponti rész 517 lakással.
4. lakótömb: Ide 656 lakást terveztek.

1961. február 15-én a városi tanács épületében tervegyeztető tárgyalást tartottak a vásártér rendezési tervéről. A jelenlévők a lakóépületek elhelyezését jónak ítélték meg, javasolták viszont egy rendelőintézet és gyógyszertár létesítését. A lakótelephez egyébként általános iskolát, óvodát, bölcsődét, irodaházat, éttermet, garázsokat és vízművet is terveztek.

Az értekezleten megjelentek szükségesnek tartották a közművek módosítását, mindegyiket a szennyvízelvezetés megoldását. A városban ebben az időszakban indultak meg a csatornázási munkák, amelyek azonban a jelen terület igényeivel nem számoltak, így egy átemelő telep kialakítását tartották szükségesnek. Ugyanakkor felmerült a gázellátásba való bekapcsolódás, mégpedig két lehetőség mérlegelésével. Az egyik természetesen a gázvezeték kiépítése a városig, a másik a település dél-keleti részén felépülő bio-gáz fejlesztő telep.

Az 1960-as városrendezési tervben szereplő elképzelések nagyrészt meg is valósultak, de az 1960-as évek végére szükség volt egy újabb rendezési tervre. A 21/1967. sz. tanácsi határozattal az építés- közlekedési-vízügyi osztályt megbízták egy újabb általános rendezési terv megalkotásával. Az osztály a VÁTI-ra (Városépítési Tudományos és Tervező Intézet) bízta a terv elkészítését. Így került a munka Loydl Tamás tervezőhöz. 1968 decemberére el is készült egy új program vázlata.

Az újabb városrendezési terv a lakóterületet 3 övezetbe sorolta:

- a) magasépítésű, 2-5 szintes övezet
- b) városias családi házas övezet
- c) gazdaportás földszintes beépítésű övezet

A többszintes beépítésre négy lakótelepet jelöltek ki:

1. A Kossuth úti telephely: a Zagyva folyótól nyugatra kb. 600 lakás helyezhető el, 4-5 szintes házgyári elemek felhasználásával. A területen sok lakóépületet kellett szanálni, de lehetőség nyílt a 32. számú főút új nyomvonalának kialakítására és egy új Zagyva híd megépítésére.

2. A városközpontban – ahová az új autóbusz pályaudvart is terveztek – 4 és 5, valamint 11 szintes épületek létesítését javasolták, így legalább 400 lakás építhető fel.

3. A Lehel vezér téren a 31. számú főút tengelyén lévő központi terület, ahová 16 szintes magas házat lehet építeni. Célszerűnek látszott a magas ház tetejére helyezni a 600 m³-es víztornyot. Az építkezést öntött technológiával, csúszó zsaluzással kívánták elvégezni. Legalább 100 lakást akartak építeni ezzel a technológiával.

4. A Vásártéri terület, ahol szintén házgyári termékek felhasználásával látták célszerűnek az építkezést. Legalább 2000 lakás megvalósulásával számoltak.

Az elképzeléseket először a város meghatározó emberei előtt ismertették. Erre december 4-én Jászberényben a tanácsházán került sor. Az értekezleten részt vett Gorjanc Ignác, a Hűtőgépgyár igazgatója és Bányai János, a városi tanács elnöke is. Az ülést Terjéki Miklós, a városi tanács építési osztályának vezetője nyitotta meg, majd Loydl Tamás ismertette a rendezési program vázlatát. A hozzászólásokat Bányai János tanácselnök kezdte. Mivel az akkori lakásépítési igény már a 800-at is meghaladta, szükségesnek tartotta a lakásmutató felülvizsgálatát. A többszintes lakóterület fejlesztését a központban helyesnek tartotta. A zöldterület kialakításánál a déli raktárterület és a vasútvonal közti rész bevonására is javaslatot tett. Gorjanc egyetértett

a programmal, de szükségesnek tartotta a vállalati erőből történő lakásépítéshez terület biztosítását. Elsősorban a kertes házak kialakítását szorgalmazta. Hozzászólása végén megjegyezte, számolni kell a város gázellátásával, tehát a házakat már ennek megfelelően kell tervezni. A következő hozzászóló Nagy József tanácselnök-helyettes szintén megemlítette a város gázellátását.

December 11-én újabb megbeszélésre került sor a tanácsházán, de most már a város intézményvezetőinek részvételével. Ismét Terjéki vezette be Loydl Tamás előadását. A tervező már részletesen elmondta a programot. A város középfokú ellátási központnak számított, de a járási székhely szerepét is betöltötte. Vonzáskörzetébe 16 település tartozott. Településszerkezeti szempontból a várost 5 egységre bontották. A mezőgazdasági területen az állami gazdaság, az erdőgazdaság és a termelőszövetkezetek majorjainak összevonásával számoltak. Az állami gazdaság lakóterületét készenléti üzemű lakóteleppé akarták nyilvánítani. A zöldterületet a város igényeinek megfelelően kívánták fejleszteni.

Változtatásokat javasoltak a 31-es útnál. A vasúti kereszteződésnél már ekkor felmerült a felüljáró, illetve aluljáró építésének ötlete (ez a Nagykáta–Jászapáti út). A 32. számú út (Szolnok–Hatvan út) forgalmának elterelése szintén szóba került a városközpont tehermentesítése miatt. Az autóbusz-pályaudvar elhelyezése ismét felmerült, az egyik elgondolás szerint a Szabadság térre kívánták áthelyezni. Ivóvíz-ellátás szempontjából a Szigeti vízmű és a Béta telepi vízmű maradt volna. Több üzemet is kitelepítésre javasoltak a városból: így az Asztalosipari Vállalatot, a Baromfikellető Vállalatot, a Megyei Építőipari Vállalat Bercsényi úti részlegét. A malmot a Hűtőgépgyár mellé javasolták áthelyezni. Ugyancsak az ipartelepre kívánták száműzni a Bőripari Vállalatot és a Vasipari Vállalatot.

Az általános rendezési tervet Jászberény Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága 1972. november 30-án tartott ülésén a 24/1972. sz. határozattal jóváhagyta, bár a lakások elhelyezésénél több változtatást javasolt. Így változásokra került sor a Toborzó utca térségében, a Súlyom–Gyöker utcánál, ahol kétszintes, szabadon álló beépítésre került sor. A Lázár Henrik utca nyugati oldalán kétszintes, oldalhatáron álló beépítést határoztak meg. A Vécsei–Tulipán–Vaspálya–Rákóczi út által határolt területen kétszintes beépítést javasoltak, a háromszintes előírást túlzásnak tartották. A Szabadság tér–Szövetkezet u.–Zagyvapart–Molnár utcák által határolt tömbnél viszont a három szint helyett négy szintes beépítést írtak elő. A Dinamit térnél családi házas építési területet jelöltek meg. A Pelyhespartnál egyszintes, szabadon álló beépítési módot rögzítettek.

A lakásépítés 1950–1959-ig

Jászberény történeténél kötelező megemlíteni a két nagy gyáregységet, az Aprítógépgyárat és a Hűtőgépgyárat, akkori nevén Fémnyomó és Lemezárugyárat. A gyárak történetét részletesen bemutatja Sebők Balázs több munkájában, ezek közül kiemelkedik a „Szolnok megye szocialista iparosítása (1950–1970)” című könyve. Mi most csak a fontosabb ipartelepítési eseményeket írjuk le.

Az ipartelepítést az akkori párt, a Magyar Dolgozók Pártja politikája határozta meg. Az alföldi agrárvárosokat „kulákvárosoknak” tekintették, ide sorolták Jászberényt is.

Családi ház építése „kalákában”

Elképzelésük szerint a modern ipari üzemek felszívják azt a munkaerőt, amely felhagy a mezőgazdasági termeléssel. 1952-ben a Néplap már a „modern nagyüzemek városának” nevezte Jászberényt.

Az első modern nagyüzem, az Aprítógépgyár alapkövetételére 1950. augusztus 19-én került sor, majd egy év múlva 1951. augusztus 20-án a már elkészült üzemegységeket felavatták. Az ipartelep egy vasútról leágazó iparvágányt is kapott. A gyár teljes munkaerőszükséglete a kezdetekben 670 fő volt.

A másik gyár helyét a várostól ÉNY-ra jelölték ki a Zagyva folyó kanyarulatánál. Hivatatosan élelmezéssipari gépgyár épült, a valóságban azonban hadianyagot gyártó üzemet hoztak létre. Fő profilja a különböző űrméretű tüzérségi lőszerhüvelyek gyártása lett. Az új üzem dolgozóinak létszámát 2370 főre tervezték. Az üzemet Fémnyomó és Lemezárugyárnak nevezték el, később kapta az országosan ismert Hűtőgépgyár elnevezést. Az országban az ilyen jellegű hadiipari üzemek „civil” termékek gyártására nem rendezkedtek be, ezzel szemben Jászberényben már az 1950-es években gyártottak alumínium edényeket.

Amint Sebők Balázs megállapítja, az építendő új ipari üzemhez (Hűtőgépgyár) lakások építésének tervezése is elengedhetetlen feladat volt, hiszen főként a gyár beindításához nem jászberényi munkaerővel is számoltak. A környékről verbuvált munkások és dolgozók összességét ugyanis nem lehetett ingáztatni a lakóhely és a munkahely között. Jászberényben eleinte 50, majd 96 lakást terveztek a gyárhoz, amelyek kétemeletes, 8-12 lakásos lakóházak részeként épülhettek fel. Jellemző, hogy a gyár járulékos beruházásaként építendő lakásokhoz az építési költségek felét sem fedezte a meglévő hitelkeret. A korábban tervbe vett 104 fős legényszállásról is le kellett mondani, hogy a lakások elkészülhessenek.

A mezőgazdasági szakiskola és a méntelep közt 1952-ben kétszintes bérház épült a Fémnyomó és Lemezárugyár dolgozóinak. Mindennek ellenére a két nagy nehézipari beruházással nem járt együtt a kellő számú lakásépítés. Mind a két gyár dolgozóinak a beütemezett 500 lakás helyett csak 90 lakás épült meg.

A két jászberényi nagyüzem részére megépített 90 lakás körül is problémák adódtak. 1954 februárjában a megépült 90 lakásból csak 53-ba költözhetek be a lakók. Az Aprítógépgyár 1954 februárjában 18 lakással rendelkezett.

Nem segítette elő a lakáshelyzet megoldását az 1952-ben lezajlott házállamosítási hullám sem. A magánházak állami tulajdonba vételét az 1952. évi 4. sz. törvényerejű rendelet tette lehetővé. Ez „*egyres házingatlanok állami tulajdonba vételéről*” intézkedett. A házállamosítások Jászberényben 1952 márciusában zajlottak le, és legalább 170 ingatlant érintettek. Az államosítás ellen körülbelül 70 fellebbezést adtak be, de alig 10-nél tekintettek el az állami tulajdonba vétel alól. A többit azután telekkönyvezték a Magyar Állam javára. Így került államosításra például az Ady E. úton lévő Friedvalszky-kúria vagy a Koller-kúria.

1953-ban főleg üzemek, szövetkezetek, vállalatok „irodaéhségét” próbálták kielégíteni. Akkori szóhasználattal élve a „közületeket”. Az 1952. évi házállamosítás némileg összefügg az ingatlankezelő vállalatok megalakulásával. A 14/1952. M.T. rendelet kimondta: „*Az állami tulajdonba vett lakóingatlanokat további intézkedésig a területileg illetékes ingatlankezelő vállalat veszi kezelésbe.*” Az ingatlankezelők azután a házakat átalakították, falakat húztak fel, és több lakást is kialakítottak egy-egy államosított házban. November 20-án a városban lévő lakásproblémák megoldására a városi tanács végrehajtó bizottsága létrehozott egy „társadalmi bírálóbizottságot”. Ennek az volt a feladata, hogy a lakásügyi előadóval egyeztetve próbálták kiutalni a lakásokat.

1953-ban a jászberényi régi laktanyába újabb szovjet csapatok érkeztek. A tiszteknek és családtagjaiknak újabb 40 lakást kellett kiüríteni.

A Rákóczi úton a korcsolyapálya mellett 1953-ban 20 család számára épült bérlakás, és a későbbi években egyre több házhelyet osztottak ki. A lakáskihasználás 95%-os volt, de sok család lakhatatlan, egészségtelen lakásban élt. A magánlakások állagmegóvására nem fordítottak kellő figyelmet, így azután nagy esőzések után egymásután dőltek össze a házak. A helyi tanács szerint csak 400 új lakással lehetett volna kielégíteni a dolgozók igényeit. 1955-ben 108 házhelykiosztásra került sor (legnagyobb mértékben a Dinamit téren és az Áldomás utcában). 1956-ban csak 22 házhelyet osztottak ki. A Faiskola utcában megkezdtek az 54 szoba-konyhás lakásból álló lakóépület építését. Jászberényben a második öt éves terv során 200 új lakást irányoztak elő.

A Zagyva ebben az időszakban a mai állapotától teljesen eltérő képet mutatott. A Külső-zúgónál – ahol valamikor a vízimalom kerekei forogtak – 3 db fogas-léces zsiliptábla tette lehetővé, hogy minden kis víz a városon át vezető „Malom-csatornán”, illetve a Városi-Zagyván folyjon keresztül. A város közepén volt még egy zúgó, ami a belső vízimalom miatt készült. Ennek környéke alacsony vízállásos terület volt 1953-ig, amikor körülötte 1 m magas, 2 m széles védtöltés épült, ami az árvizekkel szemben biztonságot nyújtott. Ezután a város felparcelláztatta a területet és beépítette. A „Belső-zúgótól” meder húzódik a „Pelyhespartig”, amelynek mocsár jellegét úgy szüntették meg, hogy fenékduzzasztót építettek be. Kis víz

idején duzzasztott víz van a Zagyvában, árvíz idején a zsilip táblákat felhúzzák és a víz a „Külső-zúgón” – a Királyosi árkon át – az északról húzódó „Nagyéren” keresztül elfolyik. A harmadik meder a város nyugati részében a „Csinsza patak” volt. A Zagyva rendezésére végül az 1963-as árvíz után került sor.

1956-ban felmerült a külterületi lakótelepek létrehozása. Az ötlet a megyei tanács városgazdálkodási osztályáról indult ki azzal a céllal, hogy a szétszórta fekvő tanyákat egy tanyaközpontban egyesítsék. A felméréssel még a következő évben is foglalkoztak, Jászberény környékén Portelek, Újerdő és Meggyespele neve merült fel. A meggyespelei vasúti megállótól délre fekvő ún. Sárközi-féle tanya környékét a több mint 700 hold földterülettel rendelkező Március 15. Termelőszövetkezet lakótelepeként javasolták kiépíteni. A tanyaközpontba 121 házat terveztek, a hozzá tartozó igazgatási és szociális épületekkel egyetemben. Ezért láthatók a terven a központban tanácsház, iskola, kultúrház, óvoda, egészségház, posta, üzletház. A terület fejlesztésével is számoltak, ezért újabb 700-800 fő részére kívántak még házakat építeni.

A lakáshelyzet 1960–1970 között

1956 után Magyarországon változott a lakáspolitiká is. Az állam nagyobb összegeket juttatott lakásépítésre, a családi házak építését megtúrta a városokban is. Az 1960-ban kezdődött „15 éves lakásépítési terv” az országban legalább 1 millió lakás építését irányozta elő. A következő években az újonnan felépült lakások száma gyors ütemben növekedett. A lakásépítés 1975-ben érte el csúcspontját, egyetlen év alatt csaknem 100 ezer lakást építettek fel. Ebben azonban szerepet játszott a magánérvős építkezések szerény mértékű növekedése is. Az országos folyamatok hatással voltak Jászberényre is.

Az 1960-as népszámlálás adatai szerint a városban kevés volt a lakás, annak is fele vertföldes padozatú volt. A lakosság 26,2 %-a külterületen, tanyákon élt. A lakások 63%-a volt villannyal, 7% vízvezetékekkel ellátva, és csak 660 lakásban volt fürdőszoba. Hiányzott a csatornázás, vezetékes vízellátás és a fürdő. A tanyák, tanyaközpontok várták a villanyt, de az egész villanyhálózat rekonstrukcióra szorult, mert a városi igényeket sem tudta már kielégíteni. A város útjainak zöme burkolatlan volt. Kevés volt az utcákban a kiépített járda.

1960-ban kezdték meg építeni a főtéri 48 szolgálati lakást, amire először 2 millió, majd még 7 millió Ft-ot fordítottak. A Kossuth út végén újabb 54 egyszobás lakás felépítésével a lakótelep nagyjából kiépült. Az Ebháton (Kórháztól délre eső terület) 84 kertes ház felépítésével újabb városrész keletkezett. 1960 januárjában lettek készen a főtéri tiszti lakások. 1961-ben a nagytemplom mellett megindult a Fémnyomó- és Lemezárugyár lakásépítése, s a 48 lakás 1962-re felépült. Ezzel egy újabb lakótelep körvonala kezdtek kibontakozni a Nádor utcában.

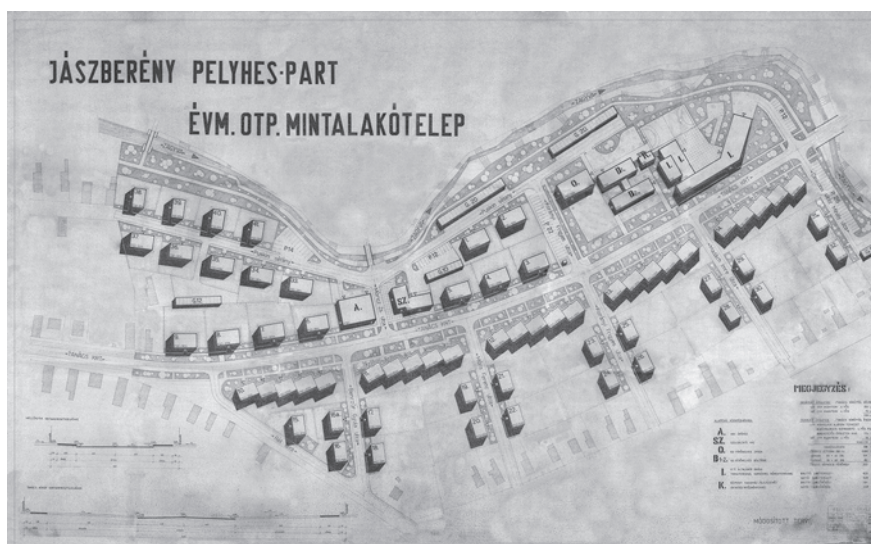
1968-ban a régi lakások állapota már olyan gyors ütemben romlott, hogy egyre többször kellett hóolvadás vagy nagyobb esőzések után a lakásokat életveszélyessé nyilvánítani.

Az ipari keresők növekedése, a tanyai lakosság kisszámú csökkenése, városba való bekerülése, új munkaerők városba költözése ezt a lakásállományt elviselhetetlenül leterhelte. A helyzeten csak új lakások építésével lehetett enyhíteni. A második 5 éves terv végéig az ál-

lami lakásépítés azonban nem sokat jutott előbbre. Állami és magánereiből a tervidőszakban mindössze 283 új lakás épült. Az ezer lakosra jutó évi lakásszaporulat a hasonló kisvárosok 3,06 átlagával szemben Jászberényben 2,94 volt. De a város lakásainak száma még a megépítettekkel sem szaporodott jelentősen, mert 1960–1965 között a külterületi lakások száma 70 darabbal, tehát az újonnan épített lakások egynegyedével csökkent.

A városi tanács a magánépítkezés fellendítésére számba vette a város területén az építkezésre alkalmas telkeket, s ezeket igyekezett az építkezni vágyó lakosok rendelkezésére bocsátani. 1964-ben a Sándor és Kiss Ernő utcák közötti részen, a leendő Székely Mihály utcában alakítottak ki társas építésre alkalmas területet. A szükséges telekrészeket a tanács kisajátította megfelelő térítés ellenében, majd átadta az igénylőknek. Az építkezések 1965-ben a Jászsági Egyesült Építőipari Szövetkezet közreműködésével meg is indultak.

Jászberény Pelyhes-part OTP mintalakótelep helyszínrajza 1972.

1963-ban a városi tanács felkérésére a Városépítési Tervező Vállalat elkészítette a Pelyhespart rendezési tervét. Az első tervezet szerint 129 ház felépítésével számoltak. Már a kezdéskor három épülettípust határoztak meg. Az első: földszintes családi házak 150-200 m² területtel. A következő: emeletes sorházak kb. 70-100 m² öllal telekkel. A harmadik típust a négylakásos emeletes ikerházak képviselték, 234 m² öllal területen, amelyeket négy önálló kertre osztottak. Tervbe vették 50 fős óvoda, 40 fős bölcsőde, üzletház, étterem és presszó létesítését.

A távlati fejlesztési tervek szellemében 1965-ben ezen a területen is kertes családi házak övezetének kialakítására került sor. Gyorsabb ütemű megvalósítását csak a közművesítés hi-

ánya gátolta egy ideig. 1966-ban új területeket jelöltek ki kislakásépítésre a Mező és Kárpát utcák környékén.

1967-ben a tanács az OTP-vel közösen új lendületet adott a lakásépítésnek. Egy év múlva a Típustervező Intézettel újabb terveket készítettettek. Ezen időpontig elkészült 226 lakás hagyományos szerkezettel és technológiával. 1971-ben az OTP és a Jászszági Építőipari Szövetkezet úgy döntött, hogy a lakásszám növelése és az építkezésre fordított idő csökkentésére új épülettípusra térnek át. A tervezet elkészítését a Szegedi Tervező Szövetkezet végezte el 1971-ben. Időközben a 100 férőhelyes óvoda mellett egy 8 tantermes általános iskola (műhely, napközi, tornaterem) és 40 fős bölcsőde felépítése is indokolttá vált. Elkészültek a tervei egy ABC áruháznak és egy szolgáltatóháznak is. A Zagyva partján (a terület nyugati részén) a 4 db négylakásos emeletes épületet meghagyták átmenetként a tulsó oldalon lévő földszintes családi házak elrendezéséhez igazodva. A négyemeletesek mellé háromemeleteseket telepítettek. A Zagyva partján garázssorokat alakítottak ki, így végül az egész területen 86 parkolóhelyet és 117 db garázst tudtak elhelyezni. Az épületekhez telek is tartozott, azokat a tervezet szerint zöldterületként, illetve játszóudvarként kívánták hasznosítani. A módosításokkal a rendelkezésre álló építési helyen a tervezett 328 lakás helyett 396-ot tudtak realizálni.

1971-ben a Kárpát utca térségében újabb 150 családi ház építéséhez szükséges telket alakítottak ki, ezt követte 80 telek átadása értékesítés céljából az OTP-nek.

Az építkezések második szakaszában a Pelyhesparton (Tanács körút–Réhely utca–Zagyva közti terület) 15 db egyemeletes, négylakásos épületet, egy szolgáltató létesítményt és egy árusító pavilont terveztek.

1973 novemberében a Pelyhesparton kisebb ünnepség keretében adták át a Hűtőgépgyár beruházásában készült 100. lakást. Az ünnepségen részt vett dr. Szirmai Jenő, az OTP vezérigazgatója, Szalóki László, a városi tanács elnökhelyettese. Beszédében rámutatott, hogy a városban 1960-ban kezdték el a korszerű lakótelepek kialakítását. Először a Székely Mihály utcában 52 lakásos lakótelep készült el, majd az OTP és a Hűtőgépgyár együttműködésével elkezdték a Pelyhesparti lakótelep kialakítását. Az új városrész az évek során mintalakótelep lett, 326 társasház épült itt. A megnyitó beszédet követően Szirmai méltatta az OTP szerepét az új városrész kialakításában. Mint mondta: „...*ebben a városban mindenki – a tanács, a vállalatok, a szövetkezetek – komolyan veszik a lakásépítési programot...*” A kivitelezésben méltó partnerként említették a Jászszági Építőipari Szövetkezetet. A 100. lakás tulajdonosa egyébként Krupa Sándor volt, aki lakatosként dolgozott a Hűtőgépgyárban.

A Pelyhesparton az évek folyamán OTP-mintalakótelep alakult ki. Dr. Pethő László visszaemlékezése szerint (aki éveken keresztül élt itt) volt újszerűség a lakóterületen, de azért a telepjelleg és a többszintűség vált uralkodóvá. A lakások többsége háromszintes, 60 m²-es volt, de a mellékutcákban kétszintes, nagy kertekkel rendelkező házak épültek. A tervek itt is számoltak a gázfűtéssel, de az 1970-es években ez csak elméletben valósult meg. Ezért a lakások többségét olajkályhákkal fűtötték. Az 1-2 napi fűtésre elegendő olajat kannákban tárolták a lépcsőházi rekeszben, a nagyobb, 200 literes olajoshordókat pedig a padláson helyezték el. A telep azért vonzónak tűnt, hiszen volt itt óvoda, iskola, üzlet,

játszótér. Sok fiatal költözött a telepre. A megközelítése azonban nehéz volt, mert a Hűtőgépgyárhoz több autóbuszjárat indult, mint a város központjába.

Az állami építkezések közül a következők valósultak meg. 1965-ben kezdődött a főtéren 12 új lakás építése. Ennek földszinti részén az új élelmiszerbolt számára alakítottak ki korszerű üzlethelyiséget. Ősszel a Hűtőgépgyár 32 lakással bővítette Lehel vezér téri szolgálati lakásait. 1966-ban 14, 1967-ben 1 lakás épült állami költségvetésből. 1968 első felében fejeződött be a Nádor utcai 16 lakás építése, amivel ez a lakótelepi rész is megkapta végleges arculatát. 1966–1967-ben a tanács mindössze 26 lakást utalhatott ki, míg a jogos igénylők száma a 300-at is meghaladta. A telekjuttatások hatására 1966-ban már 222 építési engedélyt adtak ki a városban. Az 1963–1966 között felépült új lakások száma 474-re emelkedett. Ebben az időben 148 állami lakás valósult meg.

1966–1967-ben kezdődött meg a város távlati fejlesztési tervének új programja: a főtér és a Kossuth út közötti terület átvágása, új híd és új lakások építése a városi-járási pártbizottság új épülete mögött. Ennek első lépése a pártbizottság 1964-ben történt felépítése volt. Ezt követték a kisajátítások, a főtér és Zagyva közötti lakások szanálása. 1967-ben indult meg az első lakások felépítése. Ennek keretében 48 lakás 1968 első felére el is készült.

Két, egyenként 24 lakásos szövetkezeti lakásépítés kezdődött meg. Ezzel a város arculata átfemlódott. 1968-ban a felépített otthonok száma 235 kis lakással, a Székely Mihály utcában 24 társasházi lakással is gyarapodott.

1969 áprilisában újabb 44 lakás építéséről tárgyaltak a tanács illetékesei a Debreceni Tervező Vállalat képviselőivel. A Szövetkezet utcai épületben kettő és fél szobás lakások elhelyezését döntötték el. Itt kaptak lakást egyébként a 31. sz. műút építése miatt szanált lakások tulajdonosai is.

Az időszakra jellemző a nagy építési telkek kialakítása (például a Kárpát utca, ahol 180-200 □ öl nagyságú telkekre építkeztek). Uralkodó volt az oldalhatáron álló épület.

A város tanácselnöke ekkor már Bányai János, akit 1957 decemberében választottak meg a Jászberényi Városi Tanács elnökének, és 1970 novemberéig töltötte be hivatalát. Rajta kívül okvetlenül meg kell említeni Paksy Gábort. Ő Jászberényben született, 1956-ban szerzett építészmérnöki oklevelet. Rövid egrí városi mérnöki munkája után szülővárosába helyezték, ahol egy évtizedig a Jászberényi Városi Tanácsnál dolgozott a műszaki csoport vezetőjeként, majd osztályvezető főmérnök lett. 1965-ben helyezték át a Városépítési Tudományos és Tervező Intézetbe (VÁTI). Ezután ismét Szolnok megyében találjuk, a Szolnok Megyei Tanács Építési, Közlekedési és Vízügyi Osztályának a vezetője lett. 1972-ben ismét a VÁTI-ba került, majd 10 év múlva az intézet általános igazgatóhelyettese lett, 1989-től pedig igazgatója. Több kitüntetés jelzi munkájának elismerését.

A vízellátással kapcsolatos problémák is felmerültek a rendezési tervben. A városi vízmű építése 1958-ban elkezdődött, a munkálatok befejezése után 5 db mélyfúrású kút vizét juttatja el a fogyasztókhoz. A Május 1 szigeten egy 400 m³-es medence gyűjti össze a kutak vizét. Három vízellátási övezet létesült a városban: a hatvani országút környékén, a vásártér környékén, a vasút felőli városrészben. 1959-ben a szigeten fel is építették az ország első 100 m³-es hidroglobuszát.

A csatornázásban 1961 jelentette a fordulópontot. Ez év májusában megkezdődött a szennyvíz- és csatornahálózat első szakaszának megépítése, amire a tanács 1961-ben 1 millió, a következő évi befejezésnél pedig 4 millió Ft-ot fordított. 1961-ben kezdték meg a termálfürdő építését is.

Jászberény vasútállomásán a legnagyobb építkezés az 1950-es években a 100 m³-es víztorony kialakítása volt. Az állomás felújítása 1961-ben kezdődött, a következő évben pedig a pályaudvar területének bővítése is. A tervezők elképzelése szerint az új pályának el kellett bírnia a mozdonyok és vasúti kocsik 100 km/órás sebességét. Az elképzelésekre két változat készült, az elsónél a vasúti Zagyva-hidat új szerkezettel építették volna át az eredeti helyétől 14 m-re. A másik elképzelésnél a híd megerősítve a helyén marad. Végül az utóbbi került elfogadásra. 1964-ben azután áttervezték és megerősítették a hidat. Az állomás bővítése összefüggésben volt azzal, hogy a Hatvani Cukorgyárba töméntelen mennyiségű cukorrépat szállítottak vagonokban a kampány idején. A tehervonatokra jórészt az V. sz. vágányon rakodtak fel a répat, amelyet addig a mellette elterülő 600-800 m² rakodóterületen tároltak. A répa és egyéb teheráru felmérésére még 1958-ban mérlegházat építettek. A megnövekedett szállítási feladatok ellátására azután még egy VI. sz. vágányt is építettek. Az átépítéskor beterveztek még VII. és VIII. számú vágányokat is éppen a répakampány idején megnövekedett feladatok zökkenőmentes ellátására, hiszen ebben az időszakban legalább 1500 vagon indított Jászberény állomás a cukorgyár felé.

Itt említjük meg az iparvágányokat. Ezek közül a két legfontosabb a Hűtőgépgyárhoz és az Aprítógépgyárhoz vezetett. De iparvágányok vezettek a Gabonaforgalmi Vállalat telephelyére és az ÁFOR telepre is.

A lakásépítkezés csúcspontja 1971–1980

Az 1970. évi népszámlálás adatai szerint a város lakóépületei még mindig földszintesek, és 35%-uk a múlt században épült, 39,6%-uk alapozás nélküli és vályogfalú. Ennél rosszabb helyzet a megyében csak Túrkeven és Kisújszálláson volt. 1970–75 között megszűnt 258 db lakás, 70% avulás, 30% városrendezés miatt, de ezek nagy része is avultnak volt tekinthető. Az 1 szobás lakások aránya 41% volt még a város belterületén is. A Hűtőgépgyári lakótelep kialakítása már az 1970-es rendezési tervet megelőző előkészítő munkálatok során felmerült. Az építkezéshez szükséges területet még 1969 májusában a helybéli Vörös Csillag Termelőszövetkezet átadta a Hűtőgépgyárnak. 1970 januárjában előzetes tervbírálatra került sor Jászberényben a helyi tanács és a Szolnok Megyei Állami Építőipari Vállalat közreműködésével. (Ez a város rendezési tervének jóváhagyása előtt történt, ezért vált szükségessé az általános rendezési terv elfogadásához külön egyeztetés a Hűtőgépgyári lakótelep miatt). A tanácskozáson 5 variációt terjesztettek elő, jelezve azt, hogy még nem kristályosodott ki, milyen létesítményeket akart látni a gyár vezető gárdája. Abban azonban megegyezés született, hogy a gyárat kiszolgáló úttól délre fekvő kb. 12 hold területen lakótelep és különböző szociális és kulturális egységek létesüljenek. Az első tervben még csak 39 családi ház szerepel a következő elosztásban: 10 lakás földszintes épületben, iker elrendezésben (két szoba, kiegészítő helyiségek, garázs = 80 m²), 19 lakás szabadon álló földszintes épületben (három

szoba, kiegészítő helyiség = 100 m²), és 10 lakás földszintes épületben belső lépcsővel (négy szoba, kiegészítő helyiségek, garázs = 160 m²). Ezenkívül tervbe vettek egy 75 főt befogadó óvodát, sportpályát, műjégpályát, tenisz-, röplabda- és kézilabdapályát, valamint játszóteret. A lakótömbhöz terveztek új ABC áruházat és presszót. Elkészült a terve egy 250 gépkocsit befogadó parkolóhelynek is.

A lakásokat három épülettípusban tervezték elhelyezni. A házak előtt mindenütt 5 m széles előkertet alakítottak ki, a telkeket egymástól sövényvel választották el. A közterületeken fákat, bokrokat ültettek. Az első 10 lakásban olajkályhával oldották meg a fűtést.

1971 szeptemberében a megyei napilap már arról cikkezett, hogy a Hűtőgépgyár főbejárataival szemben nagy építkezés tanúi a járókelők és a dolgozók. A tereprendezés munkái után gombamód kezdtek szaporodni a lakótelep házai. Az első ütemben 19 háromszobás lakás épült kis kerttel. Ezek központi fűtését az óvodánál épülő kazánház biztosítja. Ugyanis elkezdték az óvoda alapjainak lerakását is. Ezzel azután kezdetét vette egy másfél évtizedig tartó lakásépítési időszak, amelynek a vége a Hűtőgépgyári lakótelep létrejöttével. Ezt a gyárban azután elnevezték „Flinston-telepnek”.

Az OTP is elkezdte a társasház építkezést a területen. 1985. október 8-án ünnepélyes keretek között adták át a megye 10 ezredik OTP lakását, amely a Hűtőgépgyár lakótelepén épült fel. A gyár központi előadótermében rendezett ünnepségen Szücs Ferenc, az OTP megyei igazgatója köszöntötte a jelenlévőket. Sándor László, a Hazafias Népfront Szolnok Megyei Bizottságának titkára tartott ünnepi beszédet, ismertette a lakásépítés eredményeit. A 10 ezredik lakás tulajdonosa Tóth D. József üzemmérnök az OTP vezérigazgatójától, Tisza Lászlótól vehette át a kulcsokat.

1984-ben már a Jászszági Építőipari Szövetkezet építette a lakásokat, 24-et az ún. PEVA technológiával készítették el. Az eljárás a magyar Pelle József és Varga István tervezőpáros találmánya volt. Az épületek gyors elkészítését segítette elő az új zsaluzási rendszer. A fém anyagból készített lefelé fordított U alakú alagút zsaluzat hatékony segítséget jelentett az építkezéseknél. A szövetkezet 1986-ig több házat ezzel a technológiával épített meg a telepen. Ebben az évben gyakorlatilag be is fejezték a 150 házból álló lakótelep kialakítását.

Az 1980-as években néhány kuriózum is megjelent a lakótelepen. Itt működött éveken keresztül a város „nyári mozija”, és 1989-ben az országban az elsők között alakítottak ki műholdas tv-műsorok vételére alkalmas nagyközösségi rendszert. A Hűtőgépgyárnak a nyolcvanas évek végére saját művelődési otthona, könyvtára, uszodája, sportszarnoka, automatikus tekepályája, műjégpályája és egzotikus állatokat is bemutató parkja állt a dolgozók és a város rendelkezésére.

1972-ben a Szolnok Megyei Néplap terjedelmes cikkben ecsetelte Jászberény fejlődését. Már itt is olvasható, hogy a várospolitika célkitűzései között szerepelt a IV. ötéves tervben megfelelő mennyiségű lakás építése a városban. A tervek között szerepelt 150 tanácsi, 236 OTP társasházi lakás és 350 családi ház felépítése. A 150 tanácsi lakásból 44 lakásé kezdődött meg a Varjas Sándor utcában, és a Varga utca térségében elkezdték 42 lakás építését. Ebben az évben akarták elkezdni egy 48 lakásos magas ház építését a Varga utca térségében, az új Zagyva-híd mellett, amelynek legfelső szintjén 700 m³-es víztároló létesítését vették tervbe, így egyúttal megoldották volna a víztorony kérdését is. Az épülő lakások 80%-a kétszobás,

20 %-a egy, illetve másfél szobás lakás volt. Valamennyi összkomfortos, beépített konyhával, központi fűtéssel. Kooperáció eredményeként a Lehel vezér tér és a Szövetkezet utca sarkán OTP beruházásban olyan lakóépület létesült, melynek földszintjén üzlethelyiségeket alakítottak ki. 1971-ben az Aprítógépgyár 10 lakást épített. 1972-ben pedig a Hűtőgépgyár a Serház utcában 32 lakás építését kezdte meg. Az üzemmel szemben lévő lakótelepen 19 kislakás építése fejeződött be.

1972-ben kezdődött a városközpont, tehát a Lehel vezér tér–Táncsics u.–Bercsényi u.–Megyeház utca által határolt rész rendezése. Az épületek kialakítását nagyban befolyásolta a Tanácsháza, a Múzeum, és a Bíróság műemlék jellegű épületeinek jelenléte. A tervezők megkísérelték ezeket kiszabadítani, hogy hangsúlyosabb megjelenést sugározzanak számukra.

Az új épületeket igyekeztek a műemlékekkel hasonló külsővel ellátni. 1973-ban eldőlt a magas ház sorsa is. Eredetileg egy 16 emeletes épület volt tervezve, a tetejére 700 m³-es víztárolóval a Kállai híd mellé a Varga utca, Híd utca térségébe. A ház terveit megelőzően 1970-ben a MÉLYÉPTERV talajmechanikai szakvéleményt is készített. 1972-ben azonban az Építési és Városfejlesztési Minisztérium utasítást adott ki, amely szerint a 10 emeletnél magasabb, illetve 30 méter feletti lakóépületekre az állásfoglalását kellett kérni. A Jászberényiek kérelmét toronyház építésére nem hagyták jóvá. Emiatt azután új víztornyot kellett terveztetni, amelynek építése azonban valóságos kálváriába torkollott. A MÉLYÉPTERV új tervet készített a vízműre és víztornyra. Az építkezésre a Szolnok Megyei Beruházási Vállalatot kérték fel, a költségeket akkor 36,6 millió forintra becsülték, és az átadás napját 1974. szeptember 15-re tűzték ki. A tervek szerint a víztorony negyvenkét méter magas, víztároló medencéjének űrtartalma 800 m³. Tekintélyes méretű vasbeton alapú korongra volt szükség. Amikor ez elkészült, az Építőipari Vállalat felhúzta a hatalmas köpenyfalat. Ezután hibák sorozatát fedezték fel. Az alap rossz volt, az is előfordulhatott, hogy a torony megsüllyed vagy (elgondolni is rossz) ledől. Vasbeton rudakkal erősítették meg, de így az átadás is jócskán megcsúszott, és ezzel párhuzamosan az ára is. Összességében így 60 millió forintba került a víztorony. Jászberény nem kapott toronyházat, nem úgy, mint a megyeszékhely, ahol ma is négy „felhőkarcoló” mered az ég felé. A Várkonyi téri magas ház bejáratánál pedig ma is olvasható a tábla „*Épült hazánk felszabadulásának 25. évében*”. Igaz, 1989-ben egy újságcikkben Szinyei Béla megyei főépítész megemlíti egy „szolid ellenállást” a város részéről, ami közrejátszott abban, hogy nem épült magas ház Jászberényben. A város részéről azonban az „ellenállás” – a rendelkezésre álló dokumentumok szerint – csupán annyiban mutatkozott meg, hogy többet nem merült fel a toronyház elképzelése.

1974-ben 115 családra jutott 100 lakás, 1975 végéig mindenképpen meg akarták valósítani azt a programot, hogy 106 családra jusson 100 lakás. Az állami beruházásból épülő 175 lakásból 1974-ig 44 lakás készült el. A Pelyhesparton (Tanács körüti lakótelepnek is említik) 270 lakást vehettek birtokba az új lakók. A tanácstól állami bérlakást, tanácsi értékesítésű szövetkezeti lakást és OTP lakást lehetett igényelni. Az állami bérlakásra átlag 3-4 évig, a tanácsi értékesítésű lakásra 2 évig, az OTP-társasházra 10 hónapig kellett várni. Az év elejéig állami bérlakásra 149, tanácsi értékesítésű szövetkezeti lakásra 182, OTP-társasházi lakásra pedig 126 igényt nyújtottak be a tanácsnak. A vállalatok támogatást nyújthattak dolgozóiknak lakásépítésre. Itt is élen járt a Hűtőgépgyár, a IV. öt éves terv időszakában

(1971–1975) legalább 56 millió forintot fordított lakásépítésre. 5 millió forintot vissza nem térítendő hűségjutalomként, 5 milliót pedig kamatmentes kölcsönként adott a dolgozóknak. A város a tervidőszakban 600 magánlakás építését tűzte ki célul a tanács, illetve az OTP útján értékesített telkeken. A Pelyhesparton történt építkezés kezdetén például megállapodás született, hogy a lakások vevőinek legalább 80 %-át a tanács, a többit az OTP jelöli ki.

1975-ben újabb 15 éves lakásépítési terv elfogadása mellett döntöttek országos szinten, amely azonban még több, 1,2 millió lakás felépítését tűzte ki célul. Ebben az évben fejeződött be a IV. ötéves terv A tervidőszakban a városban 350 lakás felépítését irányozták elő, de ezt túlteljesítették, mert 586 db épült. A kettő- vagy többszobás lakások aránya már jóval nagyobb volt, mint a korábbi években. Az épületeknél a sátor tetős formát kezdte felváltani a nagyobb variációt biztosító nyeregtető. Fürdőszoba és WC nélkül most már nem épült lakás.

1975 és a következő év a városban a lakásépítési csúcsot jelentette. 1975-ben 293, a következő évben pedig 309 lakás épült. Az elkövetkező években viszont ennél kevesebb. A nagy mennyiséghez azonban hozzájárult a magánszféra is, ezt a városnál a végrehajtó bizottság is elismerte. A Jászszági Építőipari Szövetkezet az 586 lakásból 108-at épített (ez 20%), míg a „maszek köművesek” a lakások 65%-át hozták tető alá. Volt még 15%, amit ún. „kalákában” (barátok, munkatársak, rokonok közös összefogása) készítettek el.

1978-ban a 15 éves lakásépítési program keretében a következő javaslatok hangzottak el. A város belterületén lévő lakásmegszűnést nem pótolja ugyanazokon a telkeken történő lakásépítés a szanálás-mentes beépítési terület igénybevétele miatt. A tanyai lakások megszűnését és ezeknek a lakosoknak a városba költözését bizonytalanoknak ítélték meg.

A városszerkezet kismértékben változott, mert a Külső-Pelyhesparton és a Munkás úttól északra az új lakóterületek közvetlenül kapcsolódtak a beépített belterülethez. A Lehel-lakótelep pedig a vasútállomáson és az iparterületeken túl különálló lakótelepi egységként jelent meg.

Nagyvárosias jelleget mutatott a Külső-Pelyhesparti teletszerű, többszintes beépítésű új városrészt, és a városközpont melletti részeken is tömeges többszintes, városias területek jöttek létre.

A kiválasztott lakásépítési területek:

– A Szövetkezet út térsége közvetlenül csatlakozik a városközponthoz, beépítése a jelzett időpontban megkezdődött és folyamatos. A tervek szerint itt 1100 db lakás és alapfokú közintézmények helyezhetők el ötszintes lakóépületekben. A Vörösmarty utca térségében, két nagyobb tömbbelsőben 670 db lakás épülhet ötszintes beépítéssel.

– A Lehel-lakótelep építését a Hűtőgépgyár szervezi, és a 212 db lakás 1-2 szintes épületekben 1980-ban befejeződik.

– A Deák F. úti tömbbelső üres területén 80 db lakás építhető 1-2 szintes épületekben. A beépítés csak 1981 után kezdődhet.

– A Hatvani u. térsége a második legnagyobb építésre kijelölt terület. A városközponthoz északról csatlakozik, a tömegesen avult lakások szanálásával építhetők itt az újak. Többszintes, ötemeletes lakások létesítését képzelték el. A javaslatban 310 lakás elhelyezése szerepelt.

– A Külső-Pelyhesparton még 20 hektáros üres terület van, 1400 db lakás elhelyezése lehetséges. Általában ötszintes, teletszerű lakásra gondoltak.

– A Kalap u. környéke nagy és majdnem beépítetlen tömbbelső. 400 lakás megépítését tervezték 4-5 szintes épületekkel.

– A Sólom utca és Gyökér út környéke: 80 lakás építését tervezték itt korszerű családi házak formájában. Az építkezések már elkezdődtek, és 1981-ig befejeződtek.

– A Tűzok utcában két tömbbelső családi házas beépítése már folyamatban volt. 70 lakás épült, és 1981-ig az építés befejeződött.

– A Munkás úttól északra a Zagyva-partig terjedő magasabb területen, 35 hektáron 480 lakás elhelyezése volt tervbe véve, 1-2 szintes, korszerű családi házak kialakítását tervezték.

Lakásépítés 1980–1990

1981-ben ismét újabb rendezési terv készült Jászberényben, jóvá is hagyták még ez év decemberében. Az elkövetkező években azonban hamarosan megváltoztak a városfejlesztés lehetőségei.

A városi tanács 1984-ben ismét megbízta a VÁTI-t a városközpont részletes rendezési tervének elkészítésével. „...*Jászberény központja a Lehel vezér tér, még nincs elrontva – a két új és az a néhány régi épület is jól illeszkedik a környezetéhez. A szűkebb városközpont éppen úgy mai, mint amennyire múlt századi – és ez nagyon jó. Az viszont nem, hogy a piac, az autóbusz pályaudvar, de még egy malom is a közelben van...*” nyilatkozta akkor a sajtóban Rodé Katalin felelős tervező. A cikkből kiderült, hogy a malom épületébe sportközpontot terveztek, de a piacot és a buszpályaudvart meghagyták eredeti helyén, a strand bővítését és fedett uszoda létesítését tervezték. A néptáncosok pedig a Zagyva-parton a Kőhid és a piac közt építendő művelődési központba költözhetnek. Elhangzott még, hogy a Kőhidat eredeti formájában állítják helyre, a Cipőipari Vállalat pedig turistaszállónak adja át a volt börtön épületét. Zajovics András városi főmérnök ugyanakkor megfogalmazta „...*A 60-as 70-es években például lesöpörtek mindent a föld színéről, és új utcákat új városrészeket építettek. Most ragaszkodtunk a hagyományokhoz, a régi utcaképekhez, és csak a legszükségesebb esetben kell jó állapotú házakat lebontani...*”

A rendezési terv és a tervezők véleménye újfajta gondolkodást tükröz az 1980-as években körvonalazódó urbanisztikai elképzelésekhez kapcsolódóan. Az építészek a hagyományok tiszteletben tartásával és az új elemek ötvözésével próbálták elképzeléseiket véghezvinni. Az előzőekben ismertetett elképzelések közül Jászberényben volt, ami az eredeti elképzelések szerint valósult meg, volt, ami módosított formában. Legnagyobb eredmény azonban az volt, hogy a régi épületeket megmentették az utókornak.

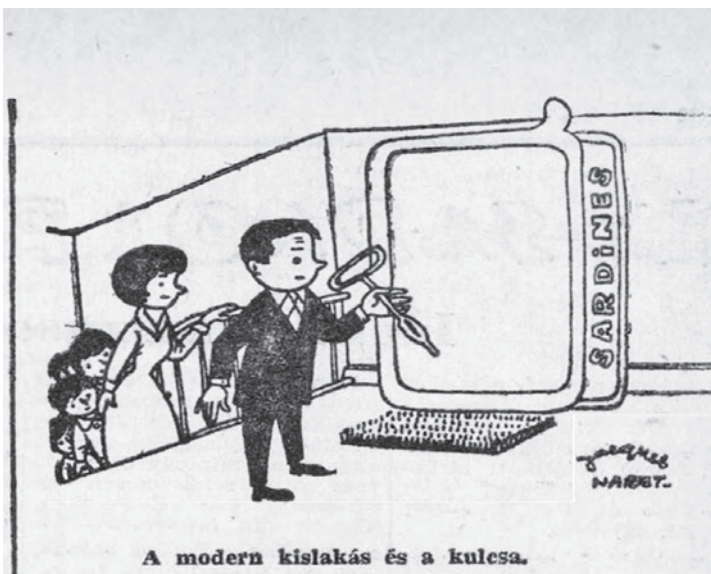
Egy év múlva, 1985. április 5-én, a Városi Tanács elfogadta az 1981. évi 8. sz. tanácsrendelet módosításáról szóló 1985. évi 2. sz. tanácsrendeletet, amely a város rendezési tervéről intézkedett.

1986. július 1-én újabb Országos Építésügyi Szabályzat lépett életbe. A városban részletes rendezési tervek készültek az Érpártra (1982–1983), a városközpontra (1983), a Külső-Pelyhespartra (1984), az Attila út környékére (1987). Nem készültek viszont tervek az aprótelkes régi városrészekre, ezért már 1983-ban ezeken a területeken felülvizsgálták az építési tilalmakat. A munka végén a tilalmak 75%-át feloldották.

1986-ban azután elkészült a város 1:1000 méretarányú síkrajzi térképsorozata, s ennek felhasználásával a VÁTI elkészítette a rendezési tervek térképen való ábrázolását.

Az 1981-es rendezési tervben szerepelt az Érpárt területe is, ahol kb. 692 lakás felépítésével, valamint 8 tantermes általános iskola és 80 férőhelyes bölcsőde létesítésével számoltak. A tanácselnök felkérésére a műszaki osztály fiatal mérnökei (Lukácsi Pál és Elek Károly) az „Alkotó Ifjúság” pályázat keretében vállalták a beépítéshez szükséges tervdokumentációk elkészítését. A rendelkezésre álló kb. 51 hektáros területen két építési övezetet alakítottak ki. A családi házas elrendezésű telkek tervezett mérete 392 m², illetve 490 m². A házakhoz 3 m-es előkert is tartozott. A lakásokat az ún. VELOX technológiára tervezték, ugyanis a városi tanács a technológia magyarországi képviselőjével, a Szegedi Tervező Szövetkezettel tárgyalásokat folytatott annak Jászberényben történő meghonosításáról. A VELOX technológia alapja a falakba, födémekbe öntött beton zsaluzásához használt, véglegesen beépített, ún. bennmaradó zsaluzat. 1983. január 27-én a városi tanács végrehajtó bizottsága jóváhagyta az Érpárti lakótelep részletes rendezési tervét, és márciusában meg is kezdődött annak kialakítása. A városi tanács 380 lakóház építésére alkalmas telket biztosított a vevőknek. Az első körben 230 telket értékesítettek, amelyek kertes családi házak építésére voltak alkalmasak. Az Érpárton alakították ki azt a 150 telket is, amelyeken korszerű társasházak és átriumos házak épültek az OTP beruházásában. Az utóbbi épületeket földszintesre, a családi házakat és a csoportos lakásokat tetőtér beépítésűekre tervezték.

A kivitelezést legnagyobb részben a Jászvári Építőipari Szövetkezet végezte. A kislakásépítésben végzett munkáért 1985. április 25-én a szövetkezet elnöke, Novotni Jánosné Kiváló

A modern kislakás és a kulcsa.

Karikatúra a Néplapban 1960-ból

Szövetkezet kitüntetését vehetett át Szücs Endre építésügyi és városfejlesztési miniszter-helyettestől. A szövetkezet – Novotniné vezetése alatt – az 1984-es évben fennállásának legeredményesebb évét zárta. Árbevétele a tervezett 88 millió Ft helyett 100 millió Ft volt. A szövetkezet építőipari dolgozói rendszeresen nívós kivitelű lakásokat adtak át az OTP-nek, elenyészően kevés hibával.

A szövetkezet jó munkájának híre külföldre is eljutott. Így történt, hogy 1988-ban ész

vendégek érkeztek a városba. Október 19-én háromtagú észt delegáció tett látogatást a Jászsági Építőipari Szövetkezetben. A látogatás célja éppen az ÉVM minta-lakótelepének tekintett Érpárti építkezés volt. A látogatást az OKISZ (Országos Kisiparosok Szervezete) szervezte meg, mivel az észtek is érdeklődtek a magyarországi szövetkezeti építőipar iránt. A delegáció vezetője, Panov Vladimir az Észtkolhoztroj elnökhelyettese volt. A vendégek megtekintették a szövetkezet által épített házakat, és elismerően nyilatkoztak mind az építési technológiáról, mind a munkaszervezetről. A szövetkezet 1993-ig folytatta a lakásépítéseket az Érparton, majd ezen szakaszon abbahagyták tevékenységüket, és a belvárosban emeltek új épületeket.

Jászberény földgázellátásának vizsgálatát először a TIGÁZ végezte el még az 1970-es évek elején. A megállapítás szerint a város mezőgazdasági és ipari létesítményei nagyrészt fűtőolajt használtak, ebből közel 55%-ot a Hűtőgépgyár fogyasztott el. A lakásoknál hosszú távon kb. 2800 lakás földgázszolgáltatásra történő telepítését vették figyelembe. Lehetőségként a tervezett Testvériség gázvezetékéről történő leágazással számoltak kb. 15-17 km hosszú vezetékkel.

1973-ig Szolnok, Karcag, Törökszentmiklós, Kisújszállás kapott vezetékes gázt. Ezután újabb 15 éves programot terveztek, amivel többek között Jászberény, Túrkeve, Mezőtúr gázellátását kívánták megoldani.

1974 márciusában energetikai konferenciát tartottak a megyeszékhelyen. Itt hangozott el Kovács Sámuel (TIGÁZ műszaki főosztályvezetője) előadásában, hogy a közeljövőben Jászberény is kapni fog földgázt a Szovjetunióból érkező Testvériség gázvezetékéből. A megvalósulásra azonban még legalább egy évtizedet várni kellett.

Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság 1979-ben tanulmányt készített, hogy az ország települései milyen beruházási eszközökkel kapcsolódhatnak be a gázszolgáltatásba. A vizsgálat a háztartásokra jutó elosztó hálózati fejlesztési költség alapján a településeket kategóriákba sorolta. Jászberény is a legkedvezőbb kategóriába került, ez kb. 10 ezer Ft/lakás fajlagos eszközértéket jelentett. A gázellátás megvalósítására a tanulmány 49 millió Ft-ot irányzott elő.

A földgázellátást a Szovjet–Magyar gázvezetékéből Csány körzetében induló leágazó vezetékkel oldották meg. Az átadó állomást Jászberénytől ÉNY-ra, a Hűtőgépgyár mögötti területen építették ki. A várost három nagy fogyasztói körzetre osztották: 1. városközpont, 2. Pelyhespart–Vásártér utca, 3. Kossuth L. út környéke. Az első ütemben kb. 2340 lakás gázellátását oldották meg.

A város tanácselnöke ekkor már Buzás Sándor volt, aki 1935. október 24-én született Törökszentmiklóson. 1979-től töltötte be Jászberény Város tanácselnöki funkcióját. Hivatali idejének egyik legnagyobb eredménye a vezetékes gáz Jászberénybe történő becsatlakoztatása volt. Az ő visszaemlékezése szerint a földgáz bevezetésére a lehetőséget egy 1981-es minisztertanácsi rendelet teremtette meg. Ez ugyanis fűtőolaj helyett a gázenergia felhasználását támogatta. Az akkori lehetőségek szerint a beruházásra 40%-ot az állam adott, a maradék 60%-ot kellett helyi erőforrásból biztosítani. A kezdeményezést a megyei tanács is támogatta, ők intézték a gázbevezetéssel kapcsolatos tanulmány megvalósítását is. A gázbekötésben a Hűtőgépgyár is érdekelt volt, hiszen pakurával fűtött. Más volt a helyzet az Aprítógépgyárral, itt ugyanis a tanulmány szerint szénnel tüzeltek, és ezt irányozták elő 1990-ig. Gorjanc Ignác viszont az Országgyűlés Ipari Bizottságának elnökeként segített a gázbevezetés megvalósításában. Buzás elmondása szerint a vezérigazgatónak jó kapcsolata

volt Havasi Ferencsel, az MSZMP gazdaságpolitikai titkárával, így a Tervhivatalnál kedvező döntést hoztak.

Az Állami Fejlesztési Bank és az Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt 1983-ban a gáz-hálózat bővítésére ún. „gázkötvényt” bocsátott ki több mint 200 millió Ft értékben. A kötvények törlesztését 1989-ben kívánták megkezdeni úgy, hogy öt év alatt minden kötvény ellenértékét visszafizetik. A megyében bármely vállalat, szövetkezet, gazdálkodó szervezet vásárolhatott gázkötvényt, ha szabad fejlesztési alappal rendelkezett. A jegyzési íven jelezték, melyik település gázellátását finanszírozzák. Márciusban Jászberényben 24,3 millió Ft értékben jegyezték a kötvényekből.

A „gázkötvények” vásárlását lehetővé tették magánszemélyeknek is, amikor 4 millió Ft értékben lakossági gázkötvényeket dobtak piacra. Az egy, kettő, öt és tízezer Ft-os kötvényeket az OTP kezdte forgalmazni októbertől. Vásárláskor részletfizetést is engedélyeztek, visszafizetésükért az állam vállalt garanciát.

A gázhálózat kivitelezési munkáit 1984 tavaszán megkezdték. Megépítették a 17 km hosszú nagynyomású leágazó vezetékét és a városi gerincvezetékét. 1984. november 2-án a délelőtti órákban azután ünnepélyesen meggyújtották a gázfáklyát Jászberényben. Ezt követően Buzás Sándor tanácselnök mondott rövid beszédet, amelyben ismertette az akkor még olcsó és környezetkímélő energiahordozó jelentőségét. A városi hálózatba az első ütemben kb. 2500 lakást, hét intézményt és kilenc üzemet, vállalatot, szövetkezetet kapcsoltak be 1984 novemberében.

1987. június 12-én a Jászberényi Városi Tanács megbízta a VÁTI-t, hogy az újonnan felmerült építési igények megoldására készítsen egy programot. A tervzet 6 területen javasolt módosításokat. Ezek a következők:

1. A Harcos utca északi végén egy ún. Z alakú kanyart terveztek kiiktatni, de ezt elvetették.
2. A Szűnyogosnál (Szilvás dűlő) a Városi Zagyva északi partján az Öntő utca északi végénél lévő gyaloghídtól a tervezett közpark helyett lakóterület marad.
3. A Kossuth Lajos út szélességének csökkentése is napirendre került, mégpedig olyan formában, hogy a 40 m-es szélességet csökkentsék 35 m-re.
4. Az Attila út környékének a részletes rendezési programja elkészült. A terület eredeti magas intenzitású tervzetét közepesre módosították. Ezt a város lakosságának csökkenésével indokolták.
5. A városi Zagyva mentén tervezett zöldsávot a József A. úti közparkkal egy lakóterület kisajátításával kívánták összekapcsolni, de ezt egyelőre elhalasztották.
6. A város délkeleti részén az ún. Rokla hídtól délkeletre a városi Zagyva és a 32. sz. főút közötti kb. 6 ha területet üdülőterületté módosították. A területen 25 magánjellegű, valamint 2-3 közületi üdülőt elhelyeztek. A kezdeményezés nagy jelentőségű lépés volt, hiszen Jászberényben ez idáig nem létezett üdülőterület.

1988-ban azután már nemcsak az OTP, hanem a Jászfényszaruí Takarékszövetkezet Jászberényi Kirendeltsége is elkezdte a lakásépítést. A Szabadság téren a kisajátított házakat lebontatták, és a Szolnok Megyei Állami Építőipari Vállalatot megbízták új lakások építésével. Az épület földszintjén üzleteket alakítottak ki, de ide költözött a Hungária Biztosító és a takarékszövetkezet is. A két emeleten és a tetőtérben 27 lakást építettek fel.

Összegzés

Jászberényben 1950 és 1990 között elsősorban az ipari területek kialakítása miatt extenzív városnövekedés történt. A jelzett időszakban azonban a város lakónépességének száma alig változott. 1949-ben 27 526 fő, 1990-ben 29 461 fő volt. Másat mutat azonban a belterületi népességszám változása. 1949-ben a 18 651 fő a rendszerváltáskor már 27 419 főre nőtt. Ez igen jelentős előrelépés, hiszen négy évtized alatt a város belterületi népessége legalább 50%-kal gyarapodott. Ebben szerepet játszott a tanyás térségből a városba költözés is. Mindezek magával értetődően a lakóépületek számának növekedését hozták magukkal. 1949-ben 4750 a lakóépületek száma, 1990-ben már 11 171. Mivel a belterület alig változott, a megnövekedett számú népességet csak többszintes, többlakásos lakóépületekben tudták elhelyezni. Igaz, a jászberényiek ezt idegenkedve fogadták, de kétségkívül megállapítható, hogy az adott korban csak így lehetett a lakáskérdést megoldani. Az 1949-es évben 4746 földszintes épület volt a városban, és mindössze 4 emeletes épület állt. 1990-re aztán megváltozott ez az arány is, a földszintes épületek száma duplájára emelkedett (8478), az emeletes épületek száma legalább hatvanszorosára (242).

A város arculatának változására ezek az emeletes lakóépületek meghatározóak voltak. Mert a város ugyan megőrizte eredeti formáját, de a Hűtőgépgyár kiépülése, majd a várostesttel összeépítése jelentős alakí változást hozott. Mindez azonban elhanyagolható a megyeszékhelyhez viszonyítva, ahol például a Széchenyi-lakótelep kiépítésével egy új városrész jött létre, megváltoztatva ezzel a város formai elrendeződését.

Jászberényben a belterület más célra használt részeit osztották ki lakótelekeknek (ezek a vízimalom környéke, Ebhát, Pelyhespart, Érhát), ami nem módosította a város alakzatát. Jászberényben az 1990-es népszámlálás tanúsága szerint az 1945 előtt épült lakások száma 3973, az 1945–1959-ig terjedő időszakban 1007, 1960–1969 között 1778, 1970–1979 években 2381 és 1980–1989 között 2032 lakás épült fel.

A lakótelepek többsége az 1960-as, 70-es években létesült, amikor a lakáshiány a legnagyobb volt, nem csak nálunk, de a fejlett világ más országaiban is. Jellemzőjük volt, hogy iparszerű technológiát alkalmaztak építésüknél (panelekből építés), az átadott lakások többsége állami segítséggel valósult meg. Magyarországon az ún. „szocialista városokban” a lakásállomány több, mint 90%-a a II. világháború után épült, nagy nehézipari üzemek mellé, a lakótelepeknek pedig uralkodó jellege van (például Dunaújváros). A másik típus a „vásárváros”, ahol 1945 után a lakásoknak már csak 75%-a épült. Ezeket is elérte a lakótelepek építésének hulláma, de a lakásállomány az előzőhöz képest változatosabb, lakótelep-kertváros-belváros volt a jellemző (például Vác). A harmadik típus a „mezőváros”, ahová Jászberény is tartozik (de ide sorolható Mezőtúr és Karcag is). Itt a lakáspiacon még jelen-

tős részt képviselnek az 1945 előtt épült lakások (Jászberénynél 35,57%). A lakótelepek pedig alig játszanak szerepet. A hátrány azonban a rendszerváltás után előnnyé változott. A szocialista városok lakáspiacát a növekvő elvándorlás miatt csökkenő kereslet jellemzi. A mezővárosok lakásai vonzóbbak a vásárlók számára. Ezt bizonyítja, hogy Jászberényben a lakások átlagára magasabb lett, mint a megyeszékhelyen. A rendszerváltás idején Szolnokon a 29 882 lakásból 7620 állami, míg Jászberényben a 11 171 lakásból mindössze 1086 állami lakás.

Jászberényben a város szerkezetére jelentős hatást gyakorolt a közlekedési hálózat változása. Az 1950–1990 közötti időszakban történt a 32. számú és a 31. számú főközlekedési utak nyomvonalainak módosítása. Kisebb mértékű hatást gyakorolt a városszerkezetre az új iparterületek várostesthez való kapcsolatának kiépítése is.

Az infrastruktúránál meg kell említeni az ivóvízhálózatot. Ez fejlődött a legnagyobb mértékben, hiszen több mint harmincszorosára emelkedett. Ezzel összefüggésben van a csatornahálózat is, amely a vizsgált időszakban legalább tízszeres mértékre nőtt.

A jellegzetes jászberényi házak közül az országos jelentőségű műemlék lakóházak a Kígyó utca 12. számú, a Kun utca 2. sz. és a Bercsényi utca 73. szám alattiak. A helyi védettségű épületek az Ady Endre úton és a Hatvani úton található nagyobb számban. A város jelentős részét kitevő családi házas beépítésű területeken még sok ház őrzi a település régi építészeti emlékét. Ezek között több védendő épület található, amiket a beépítés jellege miatt megőrzésre javasoltak (ilyen például a Balaton utca).

2015-től Jászberényben a következő városrészeket különböztetik meg: 1. Belváros, 2. Kertváros, 3. Érpárt, 4. Káposztáskert, 5. Pelyhespart, 6. Szentkúti városrész, 7. Szent László városrész, 8. Hűtőgépgyár, 9. Portelek, 10. Külterület.

Kóródi Máté

A VÁROS AZ '56-OS FORRADALOM IDEJÉN

Az 1956-os forradalom és szabadságharc előzményei

A II. világháború idején, 1945. április 13-án a megszálló náci Németország utolsó csapatait kiűzték Magyarország földjéről az új megszállók, a szovjet Vörös Hadsereg egységei. Magyarország szovjet megszállása miatt létrejött a sztálinista Rákosi Mátyás diktatúrája. Ez a diktatúra elnyomta és terrorizálta a magyar népet, ez volt az 1956-os forradalom és szabadságharc egyik fő oka.

Jászberényben a parasztság elégedetlen volt a Rákosi-rendszer ideológiájával, politikai, gazdasági intézkedéseivel. Az akkor még zömmel mezőgazdasági lakosságot keményen sújtották az erőszakos tsz-szervezések, a beszolgáltatások és a kuláklista. Az önállósághoz, a szabad élethez szokott parasztság szenvedett a legtöbbet a Rákosi-rendszerből.

Jászberényben sok volt a gyári munkás is. Az I. ötéves terv vidéki ipartelepítési politikájának megfelelően telepítették az Aprítógépgyárat Jászberénybe. A profilt (aprítógépek, téglagyári és vegyipari gépek stb.) a Ganz Vagon és Gépgyár egyik részlegétől vette át az Aprítógépgyár. Az építkezést és a munkaerő toborzását 1950-ben kezdték meg.

A munkások is elégedetlenek voltak, az országos társadalmi és politikai feszültség érezhető volt az Aprítógépgyárban is. Czigány István köszörűs, aki az Aprítógépgyár munkástanácsának elnöke lett a forradalom idején, így vélekedett erről: *„A dolgozók, különösen a munkások egyre nyíltabban beszéltek a hibákról, túlkapasokról és törvénytelenégekről. A városi pártfunkcionáriusok is érezték a feszültséget, s gyakran kilátogattak a gyárba. Meglepődve vették észre a nyílt ellentmondást, szembeszegülést. A vállalati »párteberek« is aktivizálódtak, próbálták magyarázni a helyzetet, de nem várt ellenállásba ütköztek. A viták során néha már majdnem tettelességre is sor került.»*

1956. október 22-én a poznani munkásfelkelés hírére a Budapesti Műszaki Egyetem hallgatói nagygyűlést rendeztek az egyetem aulájában. Itt elhatározták, hogy másnap délután 3 órára a lengyel néppel szimpatizáló tüntetést hirdetnek. A demonstráció helyszínéként a lengyel–magyar barátságot jelképező Bem József szobrát jelölték meg. Másnap le is zajlott a tüntetés, majd Nagy Imrét is meghallgatta a tömeg. Ezek után a Sztálin-szobrot ledöntötték, majd a Magyar Rádióban akarták beolvastatni a 16 pontból álló követelésüket. Ezt nem engedték, ellenálltak, ezért a Rádiót megostromolta a tömeg, hajnalra elfoglalta azt. 1956. október 24-én hajnalban a szovjet csapatok beavatkoztak a magyar forradalomba, így az szabadságharcra alakult. (Ennek ellenére a Kádár-rendszer az 1956-os forradalmat „ellenforradalomnak” nevezte 1957 és 1989 között.) A témáról található forrás a Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltárában: MNL JNSZML 1956-os külön gyűjtemény. Belügyminisztériumi jelentések 1959. (Ugyanez az anyag az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában is megtalálható.) Ebben található egy Jászberényben, 1959. február 18-án készült belügyminisztériumi jelentés, erre alapoztam ezt a tanulmányt.

A másik fontos forrásanyag Járomi József 1956-os jászberényi forradalmár 1995-ben megjelent könyve, amely „Vihar a városban. A forradalom és a szabadságharc napjai Jászberényben 1956-ban” címmel jelent meg. Járomi könyve és a későbbi feldolgozások több évtized elmúltával íródtak, és nem is mindig egyöntetűek.

A két forrásanyag mennyiben tér el egymástól, és mennyiben azonos: Az 1959-es belügyminisztériumi jelentés 1956 után nem sokkal íródott, így nem esett abba a hibába, hogy rosszul emlékezzen a jelentésben írottakra. Viszont elfogult ez a jelentés, mert a forradalomellenes kádárista belügyminisztérium írta. Sok esetben hibás, elfogult dolgokat állított, például Altordai Sándort, a jászberényi Nemzetőrség parancsnokát „horthysta rendőrtisztnek” nevezte, pedig Altordai 1939–1943-ig rendőr-fogalmazó gyakornok volt.

Járomi József könyvében a saját emlékeit írta le, de idéz más forrásokat is. Könyve tárgyilagoss, és tekintettel van a személyiségi jogokra is. (Így például egyes embereket, akik a kádárista megtorlás irányítói voltak, csupán monogrammal említ.)

Emellett használ levéltári forrásokat is. Az 1956-os szabadságharc leverése után bíróság elé állított forradalmárok peranyagait is idézi a könyv, amelyben bemutat néhány 1956-os plakátot és későbbi fényképeket is. A két forrásanyag természetesen a főbb dolgokban (például a forradalom jászberényi eseménytörténete, a jászberényiek elleni megtorlás története) megegyezik.

A város története az 1956-os forradalom idején

Elsősorban a rádióból értesültek a jászberényiek a forradalmi eseményekről. A Magyar Rádió szűkszavúan beszélt ezekről, ezért az emberek inkább a Szabad Európa Rádiót hallgatták. 1956. október 23-a után Jászberényből főleg az Autóközlekedési Vállalat (AKÖV) gépkocsivezetői jártak fel Budapestre, onnan hozták a forradalom híreit. Ezeket elmondták Jászberény lakosainak, így szétterjedtek a hírek.

A budapesti események hatására október 24–25-én egyre inkább tapasztalható volt, hogy kisebb-nagyobb tömegek verődtek össze Jászberény főterén. Jászberényben október 26-ig semmi „ellenséges” tevékenység nem történt. Ekkor (26-án) az esti órákban Budapestről Jászberénybe négy egyetemista érkezett: Pintér Lajos orvostanhallgató, Liskay Tamás joghallgató, Gedai István bölcsészhallgató és Kosztya Lujza magyar–lengyel szakos bölcsészhallgató. Ők Jászberényben felvették a kapcsolatot a helyi gimnáziummal, a Zirzen Janka Tanítóképzővel, Erdész Sándorral, a Jász Múzeum vezetőjével (Erdész 1955-ben a Hazafias Népfront városi titkára volt, és a Jászberényi krónika ügyében együtt dolgoztak Császtvay István párttitkárral) és Járomi Józseffel, a jászberényi Járási és Városi Könyvtár vezetőjével. A budapestiek elmondták a fővárosi helyzetet, és a jászberényieket megkérték, hogy szervezzék meg a Forradalmi Ifjúsági Szövetséget (FISZ), és fegyverezzék fel a fiatalokat, hogy segítséget nyújtsanak Budapestnek.

A budapestiek kérdezték, hogy miért nem döntötték még le a szovjet hősi emlékművet Jászberényben.

Ezek hatására október 27-én Kovács Tibor autóbuszkalauz, Dobra Ilona bérelszámoló és még 2-3 AKÖV dolgozó indítványozták az emlékmű ledöntését. (1956. október 27-én Kovács Tibor, Dobra Ilona, Házkötő Lajos géplakatos – a forradalom alatt fegyveres szolgáló-

latot teljesített a templomtoronyban, és sztrájkra buzdított a munkahelyén – és Orendás Béla főművezető vezetésével fiatalokból, és a városban lévő két gyár dolgozóiból álló csoport ledöntötte a szovjet emlékművet.)

A szovjet emlékmű ledöntésével kapcsolatban a rendőrkapitányságot megkeresték, hogy azok ne emeljenek kifogást ellene. Ekkor két tehergépkocsi kiment a két nagyüzembe – a Jászberényi Fémnyomó és Lemezárugyár és a Jászberényi Aprítógépgyár –, hogy munkásokat szervezzenek az emlékmű ledöntésére. A tehergépkocsi visszajött az üzemekből munkásokkal megrakva, élükön Házkötő Lajos és Orendás Béla álltak. A tömeg a rendőrség elé ment, onnan elindultak az emlékmű ledöntésére Kovács Tibor vezetésével. Az emlékműnél kb. 4-500 fős tömeg gyülekezett. Az emlékművet egy ZISZ tehergépkocsival húzták le, a tehergépkocsi a budapesti 12. sz. TEFU (Teherfuvarozó Vállalat) gépkocsija volt. A gépkocsi jászberényi munkára (a vasútállomáson dolgozott) volt iderendelve. Az emlékmű ledöntésekor a tömeg a Himnuszot és a Szózatot énekelte. (Az emlékművet délelőtt 9 óra körül döntötték le.)

Az emlékmű ledöntésekor egy állítólagos lengyel állampolgár is ott volt, aki november 4-ig volt Jászberényben, és tevékenyen részt vett a megmozdulásokban. Egy 1959-es kádárlista belügyi jelentés – a jelentésekben csak azokról voltak adatok, akik a forradalom idején „ellenséges tevékenységet” fejtettek ki – szerint „az emlékműnél levő tömegben nagyszámú munkás” volt. (A szabadságharc leverése után az emlékmű ledöntése miatt 6 ember ellen indítottak bírósági eljárást.)

Az emlékmű ledöntése után a főtér felé tartott a tömeg. Ekkor Somogyi Jenő honvéd százados, volt ezredparancsnok indítványozta a tömegnek, hogy válasszák meg a Forradalmi Munkás-Paraszt-Katonai Tanácsot. (Később Somogyi intézkedése alapján lett leváltva az egyik tanácsfunkcionárius.) A tömeg helyeselte ezt, majd indítványozta, hogy menjenek a Járási Pártbizottság elé és követeljék a 16 pont felolvasását. A tömeg Imre Béla, a Járási Tanács építész technikus vezetésével a Járási Pártbizottság elé vonult. Itt a tömeg nyomására Árvai István járási párttitkár felolvasta a 16 pontból álló követelést, majd a tömeg a Városi Tanács elé vonult, hogy a Forradalmi Tanácsot megválassza.

Még ezen a napon (27-én) alakult meg a 18 tagú *Járási és városi Munkás-Paraszt és Katonai Forradalmi Tanács*. Elnöke Somogyi Jenő honvéd százados lett, akinek három helyettese volt: Torma Ferenc honvéd százados, aki a Járási Katonai Kiegészítő Parancsnokság vezetője volt, Szigeti István, a Fémnyomó dolgozója és Nagy Pál gazdálkodó. A megalakulását az „Éljen a független Magyarország” feliratú plakáton hozták nyilvánosságra. A plakátot a *Munkás-Paraszt-Katona Tanács Jászberényi Bizottsága* címmel írták alá.

Ezen a napon, az esti órákban egy kb. 100 fős tömeg betört a Városi Pártbizottságra. Itt szétrombolták a különböző dekorációs anyagokat és a bútorokat. A tömegből a kádárlista szerveknek a szabadságharc leverése után mindössze 12 főt sikerült megállapítaniuk: Krasnyánszki Pál géplakatos, Lampé Ernő csőkarbantartó, Rigó János géplakatos, Ötvös Béla lakatos, Tamus Béla kőműves, András György, a Fémnyomó és Lemezárugyár segédmunkása, Bujdosó Gyula asztalos, Berkes István hegesztő (a pártbizottságot feldúló tömeg élén állt, egyike volt a legaktívabb tevékenységet kifejtőknek, a forradalom után eljárás indult ellene), Mech József, a Fémnyomó és Lemezárugyár munkása, Horti Béla volt fűszerkereskedő, földműves, Cservenka Mihály könyvelő és Bíró Fekete Lajos főépítész, volt építész-vállalkozó.

Ezután a FISZ-t is megalakították, vezetői: Járomi József lett a titkár, a vezetőség tagjai Szívós József, Erdész Sándor, Bándi Erzsébet (1959-ben már Czigány István felesége volt), és Apter Károly lettek, katonai előadónak pedig Haklár József jászberényi lakost választották.

A FISZ fegyverviselésre jogosító igazolványokat adott ki, később a megalakuló Nemzetőrségtől fegyvereket szerzett. A múzeumot és a városi könyvtárat fegyverraktárrá alakították át.

A megalakult Járási és városi Munkás-Paraszt és Katonai Forradalmi Tanács október 28-án a városi tanács vezetőit, összesen hét embert eltávolított, köztük Soós Pál vb. elnököt, Beszteri Mihály vb. elnökhelyettest, Oláh János vb. titkárt, illetve Göblyös Istvánt, a Beszolgáltatási Hivatal vezetőjét elbocsátotta az egész begyűjtési apparátussal együtt.

Ezekre a tisztségekre a Forradalmi Tanács vezetői kerültek. Így Nagy Pál gazdálkodó a közigazgatási osztály vezetője lett, Pusztai András földműves a közellátási ügyek intézője lett. A Forradalmi Tanács megszervezi felhíváson keresztül az élelmiszergyűjtést és szállítást Budapestre. Így kb. 12-14 teherautó szállítmány lett.

A Járási és városi Munkás-Paraszt és Katonai Forradalmi Tanács felhívására Jászberényben az üzemek, vállalatok és állami gazdaságok megalakították a különböző Forradalmi Tanácsokat.

Október 28-án a Forradalmi Tanácsok veszik át az irányítást. 24 vállalati, üzemi, intézményi munkástanács alakult Jászberényben a Városi Forradalmi Tanács felhívására. Tevékenységük fő iránya a kommunista vezetők leváltása és eltávolítása volt.

Október 30-án Somogyi Jenőt, a *Járási és városi Munkás-Paraszt és Katonai Forradalmi Tanács* elnökét alakulatával Budapestre vezényelték.

Felvonuló gimnazisták

A szovjet emlékmű ledöntése előtt

Ezután a Forradalmi Tanács ülést hívott össze, hogy Somogyi Jenő helyett elnököt válasszanak és a meglévő tanácsot kiegészítsék az üzemek, vállalatok munkástanácsainak küldötteivel. Az előző tanácsot 42 főre bővítették ki, és a *Jászberényi Járási és Városi Nemzeti Forradalmi Bizottság* nevet vette fel. Ennek kiemelkedő tagjai voltak: Házkötő Lajos, Orendás Béla, Váradi János, Máté Lajos, Rátkai István, Papp Mihály, Székely Albert, Beszteri Pál, Márton Bach Farkas István, Diós István, Zsák Jenő, Pusztai András, Friedvalszky Béla, Potemkin Károly, Imre Béla, Torma Ferenc, Nagy Pál, Zalai Ernő, Szigeti István, Szabó Kálmán, Gedei János és Lakatos István. Elnöke Potemkin Károly utókalkulátor lett, helyettesei: Imre Béla, Torma Ferenc, Nagy Pál és Zalai Ernő tanfelügyelő. A kereskedő származású Potemkin Károlynak része volt a Nemzetőrség megalakításában és a szovjet csapatok elleni fegyveres ellenállás megszervezésében. Elnökként egyetértett és jóváhagyta az államvédelmi tisztek őrizetbe vételét.

Imre Béla részt vett a jászberényi szovjet emlékmű ledöntésében, és a szovjetek elleni fegyveres támadásban szervezőként tevékenykedett. A bizottságon belül alakult operatív bizottság elnöke volt, amely a funkcionáriusok és az államvédelmi tisztek letartóztatásával foglalkozott. Részt vett a szovjet csapatok elleni ellenállás megszervezésében.

Torma Ferenc, a munkásszármazású ht. százados részt vett a szovjet csapatok elleni fegyveres ellenállás megszervezésében. A fegyvereket is ő szerezte meg a forradalmárok részére több társával együtt.

A középparaszt származású, jogi egyetemet végzett, 5 kataszteri holdon (kh) gazdálkodó Nagy Pál közigazgatási osztályvezetőként működött. Részt vett a fegyveres ellenállás megszervezésében.

Előkészület a szovjet emlékmű ledöntésére

Zalai Ernő, a jogi egyetemet végzett tanfelügyelő, aki a Járási Tanács dolgozója volt egyetértett a kommunista vezetők és tanárok eltávolításával.

A megválasztott *Jászberényi Járási és Városi Nemzeti Forradalmi Bizottság* megkezdte munkáját. Imre Béla és más tisztek javasolták, hogy Jászberényben alakítsák meg a Nemzetőrséget. A Nemzetőrség parancsnokává Altordai Sándor volt rendőr százados, jogügyi előadót választották meg, aki 1939–1943-ig rendőr-fogalmazó gyakornok volt. Altordai a jászberényi AKÖV-nél kezdeményezte a kommunista vezetők leváltását és eltávolítását, részt vett a fegyveres ellenállás megszervezésében is. Egy ideig Altordai helyettese a kapitányság korábbi vezető helyettese, Kóczi Ferenc rendőr főhadnagy volt. Altordai Sándor elfoglalta hivatali helyét a rendőrkapitányság épületében.

A *Járási és Városi Nemzeti Forradalmi Bizottság* „Jászság népe, magyarok” címmel felhívást bocsátott ki a lakosságnak, ebben felszólította őket, hogy minél nagyobb számban jelentkezzenek a Nemzetőrségbe. Altordai Sándor még ezen a napon 250 db fegyvert szerzett a helyi laktanyából, a helyi honvédségi alakulattól. Ezt a Nemzetőrségnek később kiosztották. Ezeket a fegyvereket a rendőrkapitányság épületében tárolták, október 31-én Altordai Sándor utasítására Brunner István rendőr törzsrőmester, Varga István rendőr törzsrőmester, Lakatos István rendőr hadnagy és Bankovics István rendőr százados a jelentkezett nemzetőrök részére kiosztotta.

Október 31-én, a tanácsulésen Orendás Bélát, a *Jászberényi Járási és Városi Nemzeti Forradalmi Bizottság* tagját kijelölték a budapesti Nemzeti Bizottmány (az ottani forradalmi tanács) és a *Jászberényi Járási és Városi Nemzeti Forradalmi Bizottság* közötti összekötőnek.

Drótkötél felhelyezése a szovjet emlékműre

hagyta jóvá. De ezt nem tudták végrehajtani, mert a volt államvédelmi tisztek, egy kivétellel, a szovjet laktanyában voltak.

Október 31-től a FISZ tagjait felfegyverzték, és a börtön udvarán Ország István főhadnagy és Haklár József vezetésével megkezdték a fiatalok fegyveres kiképzését. A *Jászberényi Járási és Városi Nemzeti Forradalmi Bizottság* a Jászberényből eltávozott tüzéralakulat helyett mozgósítást rendelt el a volt tüzérségnél szolgáló személyek részére, hogy védelem szempontjából pótezredet szervezzenek.

Ekkoriban a paraszti tömegek közé Pusztai András és Nagy Pál rendszeresen kijártak. Ott „izgattak a népi demokrácia és a Szovjetunió ellen”, és nyílt gyűléseken hangoztatták a tsz-ek és az állami gazdaságok feloszlatását.

A budapesti egyetemisták is tevékenyen bekapcsolódtak az ifjúság kiképzésébe. Ők, Pintér Lajossal az élen, november 2-án az Altordai Sándor által kiküldött Senográczi rendőr szakaszvezetővel együtt Jászberényben cirkáltak, majd kimentek a helyi Kossuth Tsz tanyáját átkutatni, ahol államvédelmi tiszteket kerestek. Ezután Jászárokszállásra vették az irányt, ott Liszkay Tamás egyetemista őrizetbe vette Füleki József volt államvédelmi hadnagyot, akit ezután a rendőrkapitányságra állították elő. November 3-án a *Jászberényi Járási és Városi Nemzeti Forradalmi Bizottság* katonai szakértői megtárgyalták a szovjet csapatok elleni ellenállás

Ugyanezen a napon a Jászberényi Járási és Városi Nemzeti Forradalmi Bizottság tagjaiból megalakult egy operatív bizottság, melynek elnöke Imre Béla lett. Tagjai: Pusztai András, Szigeti István, Szabó Kálmán és Gedei János voltak.

Pusztai András földműves részese volt a fegyveres ellenállás megszervezésének, Szigeti István, a Fémnyomó munkásszázarmazású dolgozója, forradalmár társaival, valamint Szabó Kálmán tisztviselő Torma századossal fegyvereket szereztek a Nemzetőrség részére. Gedei János esztergályos, aki a Horthy-rendszerben és 1945 után is egy ideig főjegyző volt, és abban jegyzőként tevékenykedett. E bizottság feladata volt, hogy lefegyverezze a párt-funkcionáriusokat, és előkészítse a volt államvédelmi tisztek őrizetbe vételét. Ez utóbbi intézkedést Potemkin Károly, a *Jászberényi Járási és Városi Nemzeti Forradalmi Bizottság* elnöke

*A jászberényi szovjet hősi emlékmű ledöntését követő pillanatok.
Nagyított kép (1956. október 27.)*

lehetőségét. Ezért Torma százados, Szabó Kálmán, Imre Béla és Apter Károly Tápiószecsőre, majd Budapestre mentek fegyverekért, onnan gépkocsikkal kb. 2000 db különböző fegyvert hoztak. Miután megérkeztek, a Forradalmi Tanács és a FISZ vezetői átmentek a Jászberényi börtön udvarára. Ott a fegyveres harcra kiképzett fiatalokat Ország István főhadnagy feleskette Nagy Imre miniszterelnökre és a magyar szabadságharcra.

Járomi József *Vihar a városban* című könyvében a 101. oldalon leírja a következő részletet az eskü szövegéből: „Esküszünk a Mindenható Istenre... a titkot megtartom, az ellenséget leleplezem... a haza függetlenségéért és szabadságáért az utolsó csepp véremig harcolok. Isten engem úgy segítsen.”

November 4-én Jászberényben lázas fegyverkezési hajsza vonult végig, sok iskolás gyerek is fegyvert ragadott.

November 4-én a rádióból értesült a *Jászberényi Járási és Városi Nemzeti Forradalmi Bizottság*, hogy Budapesten a szovjet csapatok megkezdték a hadműveleteket. Ezért a katonai szakértők összeültek, és kidolgozták Jászberény városának védelmi tervét a szovjet csapatok ellen. Ennek a katonai tanácsnak a vezetői voltak: Imre Béla, Torma Ferenc, Szabó Kálmán, Ország István, Szigeti István, Altordai Sándor és Varga Ferenc. (Varga Ferencet szabadságáról hívták be.) Ez a bizottság a város és a két gyár védelmére ágyúkat állított fel a gyárak, illetve a város különböző pontjain.

November 4-e délután 16 óra körül vonultak be a szovjet csapatok Jászberénybe. Szovjet részről Viktor Ivanovics Trabanovszkij főhadnagy vezette a főtéri harcokat. A tanácsháza előtt az állítólagos lengyel állampolgár és egy ismeretlen nemzetőr rálőtt a szovjetekre, mire tüzharc

keletkezett. A szomorú eredmény: 9 halott és kb. 25 sebesült. Ebből 3 szovjet halott, és 10 sebesült volt. A Nagytemplomot is eltalálták a szovjet csapatok, Járomi József *Vihar a városban* című könyvében a 129. és a 145. oldalon írt erről: a templom tornyát a szovjet laktanyából előre becélzott löveggel lőtték le. A fa toronyfeljáró lépcsője égett le. (A templom tornyát két gyújtógránáttal felgyújtották, ez tetőzetének egy részével együtt leégett.)

A magyar halottak: Sztárek Csaba 13 éves általános iskolai tanuló, aki elvérzett a lövések miatt, illetve Bugyi Mária 21 éves kertészeti munkás az 1956. november 4-i tűzharc véttlen áldozatai voltak. Bugyi Mária több lövést kapott, a szíve körül is találat érte. Endrődi József 29 éves alkalmi munkás fejlövést kapott, Kiss László 18 éves kereskedősegéd elvérzett a lövések miatt, Nyitó Sándor 23 éves műszerész haslövést kapott, ők a tűzharcban estek el. Torma István 14 éves alkalmi munkás haslövést kapott, elvérzett. Mindnyájan a Sztálin téren haltak meg, kivéve Nyitó Sándort, ő a Néphadsereg utca 2-ben hunyt el.

A szabadságharc leverése után 34 ember emigrált a jászberényiek közül (nagy részt fiatalok), azonban 8 fiatal visszatért szüleihez.

A Jászberényben működő *Jászberényi Járási és Városi Nemzeti Forradalmi Bizottság*, a különböző üzemi vállalati munkástanácsok és a Nemzetőrség tagjai, az egyéb „ellenséges tevékenységet kifejtő személyek”, valamint az emigrált és hazatért személyek adatait a kádáriista szervek ismertették 1959-es jelentéseikben:

- Várad János tanító, akit állásából elbocsátottak a szabadságharc leverése után.
- Máté Lajos tanító, aki Császtvay István – a Tanítóképző tanára és egykori párttitkára - kommunista nevelőt eltávolította Jászberényből.
- Papp Mihály városi tisztiorvos, akit azzal bízták meg, hogy a fegyveres harc során megsebesülteket helyezze el és részesítse orvosi kezelésben.

A ledöntés utáni pillanatok 1.

- Beszteri Pál géplakatos, aki mint a *Jászberényi Járási és Városi Nemzeti Forradalmi Bizottság* tagja javasolta a Nemzetőrség felállítását. A KIOSZ helyiségében letépte a dekorációt.
- Márton Bach Farkas István esztergályos, aki az Aprítógépgyár munkástanácsának tagja volt.
- Diós István géplakatos, aki a *Jászberényi Járási és Városi Nemzeti Forradalmi Bizottság* tagja volt. Ott a Nemzetőrség megalakítása és a fegyveres ellenállás megszervezése mellett foglalt állást. Részt vett a szovjet emlékmű ledöntésében is.

– Zsák Jenő fényképészmeister, aki fényképeket készített a szovjet emlékmű leledéséről.

– Rátkai István villanyszerelő és Székely Albert földműves is fontos szerepet játszottak a helyi eseményekben.

Pártok a forradalomban

A Független Kisgazdapártot (FKgP) a következő emberek szervezték újjá az 1956-os forradalom idején: Pusztai András földműves – aki részese volt a fegyveres ellenállás megszervezésének – hívta fel Fridvalszky Béla tanítót, gazdálkodót, hogy szervezze újra az FKgP-t. A párt régi helyiségét is megszerezte Fridvalszky Béla, amely ekkor a Kossuth Tsz tulajdona volt. Ifj. Szőke Péter, Fózél Árpád és Sárközi Sándor földművesek is az FKgP aktív szervezői voltak. (Fridvalszky Bélának 57 kat. h., ifj. Szőke Péternek 50 kat. h. földje volt.) Id. Batta István és Muhari Sándor jászberényi lakosok megkezdték a Nemzeti Parasztpárt újjászervezését. Ezt nyíltan közhírelték is.

A ledöntés utáni pillanatok 2.

A FISZ és aktív tagjai

Jászberényben a FISZ-t 1956. október 27-én a Fémnyomó és Lemezárugyár klubhelyiségében a Járomi József városi könyvtáros, Erdész Sándor múzeumigazgató és Szívós József klubvezető által összehívott alakuló gyűlésen szervezték meg. Járomi és Erdész a budapesti egyetemisták (Pintér Lajos, LiszKay Tamás, Gedai István és Kosztya Lujza) felhívására vettek részt a FISZ megszervezésében, valamint részesei voltak az ifjúság felfegyverzésének és a szovjetek elleni fegyveres harc megszervezésének. Járomi a FISZ titkára, Erdész a FISZ vezetőségi tagja lett.

Apter Károly, a Járási Tanács dolgozója az ifjúság és a Nemzetőrség részére több társával együtt fegyvereket szerzett. A FISZ vezetőségi tagja is lett, és részt vett a jászberényi tüntetéseken az 1956-os forradalom idején. Bándi Erzsébet jászberényi lakos a FISZ vezetőségi tagjaként a Zirzen Janka Tanítóképzőben aktívan szervezte a diákokat a FISZ-be. A Nemzetőrség tagja volt, fegyveresen teljesített szolgálatot. Részt vett a fegyveres kiképzés beindításában is. A forradalom alatti tevékenysége miatt a forradalom után a Tanítóképzőből kizárták.

Szívós József, a Fémnyomó és Lemezárugyár klubvezetője is részt vett a FISZ megszervezésében, a Fémnyomó klubhelyiségét a FISZ részére bocsátotta. Ezért a forradalom után az üzemből eltávolították.

Haklár József irányítása alatt történt a fiatalok fegyveres kiképzése.

Országh István főhadnagy volt a Néphadseregben, ő képezte ki a fiatalokat és a Nemzetőrség tagjait a fegyverhasználatra.

Varga József, a Néphadsereg főhadnagya is részt vett a FISZ tagjainak fegyveres kiképzésében.

A Jászberényi Aprítógépgyár Forradalmi Munkástanácsa

Jászberényben lévő üzemek számára sztrájkfelhívást bocsátottak ki. Határozatot hoztak a kommunisták eltávolítására, amit végre is hajtottak. A leváltott személyeket becsémélték, hogy orosz besúgók. A 11 fős munkástanácsnak 10 fős Nemzetőrsége volt. Az üzem területén a Lenin és Sztálin szobrokat darura felakasztották és végighordozták az üzemben. Ekkor egyes munkástanács-tagok részéről felvetődött, hogy a kommunistákat is a szobrok mellé kell akasztani.

Az üzemben 1956. október 26-án indult el a forradalmi tevékenység. A tangazdasági küldöttség felhívására kezdődött el a „forrongás”. Az ő javaslatukra hívták össze a dolgozókat az üzemszerelde egy részlegén, ahol 11 fős munkástanácsot választottak. A munkástanács október 27-én küldöttséget küldött a Fémnyomó és Lemezárugyárba sztrájkfelhívásra. Külön pontokat is írtak, ezt Nagy Imre miniszterelnökhöz akarták eljuttatni, de a szovjetek Hatvannál visszafordították őket. Határozatot hoztak a kommunisták eltávolítására azonnali hatállyal, amit végre is hajtottak. Leváltották a gyár igazgatóját, másokat kommunista magatartásukért elzavartak, így Kisémet Imrét, valamint Bánfi Ferencet és feleségét.

Fontos szerepet játszottak a forradalom idején a következő személyek:

- Kovács István technikus tagja volt a gyár forradalmi tanácsának.
- Haraszi József „volt horthysta ht. alhadnagy” tagja volt a gyár forradalmi tanácsának. Haraszi kijelentette, hogy a 12 éves szenvedést nem lehet elfelejteni. A forradalom alatti tevékenységéért tartalékos tiszti rendfokozatát 1958-ban meg vonták.
- Parádi Eszter esztergályos tagja volt a gyár munkástanácsának, a Lenin és Sztálin szobrok végighurcolásakor azt kiabálta, hogy a párttitkárt is húzzák fel.
- Ifj. Lugosi József munkásszarmazású jászberényi lakos részt vett az üzemben lévő vörös csillagok leverésében.
- Czigány István, az üzem köszörűse az aprítógépgyári munkástanács (a Forradalmi Tanács) lelke és elnöke volt a gyáron belül. A forradalom alatt Nagy Imre miniszterelnökhöz akart menni tárgyalni, de a szovjetek Hatvannál nem engedték tovább.
- Czirják Imre mérnök a Forradalmi Tanács tagja volt, és felvetette, hogy el kell égetni a párttagsági könyveiket. 1956. október végén az egyik gyűlésen megjelenő Deli János városi pártbizottsági tagot kiutasította a gyűlésről.
- Goda Zoltán gépészmérnök állítólag részt vett a pártszervezet feldúlásában.
- Kohut László főmérnök utasítására leverték a vörös csillagot, és leváltották a gyár igazgatóját. Helyette Kohut és Czirják Imre kezdeményezésére Kohut kapott megbízást az igazgatói beosztás ellátására.

– Szántó László budapesti lakost a forradalom alatt a munkástanácsba választották meg.

A gyár Nemzetőrségének kiemelkedő tagjai voltak:

– Báró Alfréd hegesztő. (1944-ben Ausztriában „nyilas iskolát” végzett. „Fasiszta tevékenységért” a szovjet hatóságok 10 évre ítélték.)

– Helm Tibor jászberényi lakos, „volt horthysta ht. főhadnagy”.

– Demeter Mihály kovács, gyári munkás október 29-én Patyi Tibor ipari tanulóval kiment az Állami Gazdaságba, ott az ő kezdeményezésükre távolították el a tangazdaságból a kommunista vezetőket.

– Császár Lászlót beválasztották ugyan, de otthagyta őket, azért mert „badarság a szovjetek ellen így fellépni.”

A forradalom idején „ellenséges tevékenységet” fejtettek ki, de nem voltak forradalmi szervezetek tagjai:

– Erdélyi Tibor jászberényi lakos a forradalom alatt fegyveresen járt a munkások között. 1956. november 4-e után az Amerikai Egyesült Államokba (USA) emigrált.

– Szabó Ottokár jászberényi lakos géppisztollyal fegyverkezve harcolt a szovjet csapatok ellen november 4-én, utána emigrált.

– Vigh József jászberényi lakos a forradalom alatt fegyvert szerzett, és részt vett a megmozdulásokban.

A Jászberényi Fémnyomó és Lemezárugyár Forradalmi Munkástanácsa

1956. október 27-én két gépkocsival kb. 60 ember – több egyetemista – érkezett, hogy a Forradalmi Munkástanácsot megszervezzék, ami 14 taggal meg is alakult. (Ez volt az első, ideiglenes Munkástanács, két napig működött.) A második Munkástanács felülvizsgálta az első által elbocsátott személyek ügyét, azt jegyzőkönyvileg is jóváhagyta. Az üzemben belül megszervezték a Nemzetőrséget is, ez 23 fős volt, november 4-e előtt fel is fegyverezték. Három löveget vezényeltek ki a gyár védelmére. Az első munkástanács létrehozta az 5 tagú bizottságot, hogy vizsgálja felül a Személyzeti Osztály káderanyagait, hogy a részükre megbízhatatlan személyeket az üzemből eltávolíthassák. A bizottság döntése alapján égettek el a káderanyagok jelentős részét is. Az üzemben megszervezték a sztrájkot, a második tanácsválasztáskor döntöttek úgy, hogy tovább fogják folytatni az üzem a munkát, azzal a feltétellel, hogy az oroszok hagyják el az országot.

Kiemelkedő szerepet játszottak a forradalom idején:

– László Károly, a gyár főmérnöke, a gyár forradalmi tanácsának elnöke lett. Javaslatára határozatot hoztak Kereszturi Zoltán személyzeti osztályvezető, Kardos Zoltán tervosztályvezető és mások eltávolítására.

- Takács László adagoló a gyár forradalmi tanácsának titkára lett, a kommunisták eltávolításáról szóló határozatot ő is aláírta.
- Ganz Rudolf munkavezető, munkástanács-tag volt. A forradalom idején, amikor az üzemből két dolgozót azzal vezettek ki, hogy az ÁVH besúgói, kijelentette, hogy „majd sorra kerülnek még a többi patkányok is.”
- Sebestyén Károly jászberényi lakos, MEO-s, tagja volt a forradalmi tanácsnak. Részt vett az üzemben a kommunisták eltávolításában. A forradalom leverése után azt mondta, hogy „*a pufajkások közé érdemes lenne egy sorozatot eresztetni.*”
- Bognár Béla (1956 után a gyár csoportvezetője) a gyár forradalmi tanácsának tagja lett. A gyárban tagja volt a káderanyagok felülvizsgálatára létrehozott bizottságnak.
- Gedei Béla tisztviselő, volt szerkesztési osztályvezető, 1956 után a szerkesztési osztályon beosztott volt, a gyár forradalmi tanácsának elnöke lett. Több embert javasolt elbocsátásra.
- Kohári Béla szerelő, a gyár forradalmi tanácsának tagja lett. Szervezte az üzem dolgozóit a szovjet emlékmű ledöntésére. Követelte a kommunisták elbocsátását.
- Dudás Béla diszpécser, a volt személyzeti osztály előadója, a forradalmi tanács tagja lett. Az igazgatóság épületének emeletéről ledobta Lenin és Sztálin szobraikat. Két embert, „az ÁVH besúgóit”, eltávolított az üzemből.

– A Fémnyomó és Lemezárugyáron belül 23-an jelentkeztek a Nemzetőrségbe, ők a városi fronton teljesítették szolgálatot.

A Fémnyomóban kiemelkedő tevékenységet végeztek:

- Koncsik Imre földműves a hajtai iskola igazgatóját piszkos kommunistának nevezte, társaival meg akarták verni, majd a lakása ablakait beverték. (Pethő István földműves, jászfelsőszentgyörgyi, hajtai tanyai lakos vezetése alatt keresték fel a hajtai iskola igazgatóját.)
- Papp Mihály vasesztergályos a forradalom alatt fegyverrel járt, azzal egyeseket megfélemlített.
- Névrokona, Papp Árpád bányász budapesti kapcsolataival részt vett a forradalmi megmozdulásokban.
- Bicskei József műszerész is Budapestre utazott november első napjaiban.
- Kátai Mihály hegesztő, aki 1950-ben lopásért büntetve volt, a jászberényi Március 15. Tsz elnöke, Baranyi István előtt kijelentette, hogy „*ideje már, hogy ezek a mocskos oroszok hazamenjenek.*” Később azt mondta, hogy a kommunistákra is sor fog kerülni.
- Liszokay Tamás egyetemi hallgató, részt vett a Pártbizottságon a káderanyagok felkutatásában.
- Rigó Lehel kisiparos származású hentesmester, Slezák Józsefnek az október 27-i tüntetés után néhány nappal mondta: „*Minek jöttél te ide, itt nincs szükség kommunistákra, a kommunistákat, a tanács dolgozóit kinyírják. A kommunisták világa letűnt, most egy másik rendszer, a mi rendszerünk lesz.*”
- Birgés Frigyes kisiparost az újerdői szőlőgazdaság udvarán lévő vörös csillagot levverte.
- Borissza Ödön, volt uradalmi főintéző és a Dohánykutató Kísérleti Gazdaság volt vezetője

Kabai Sándort, az adóügyi osztály vezetőjét szovjetbérencnek nevezte és pofonvágt a szovjet hősi emlékmű ledöntése után.

A Jászberényben megválasztott 90 fős Nemzetőrség kiemelkedő tagjai

- Ötvös Béla, a Fémnyomó Munkástanácsának és a Nemzetőrség tagja, részt vett a városi párt-ház feldúlásában.
- András György, a kéményseprő vállalat dolgozója, a Nemzetőrség aktív tagja volt, és részt vett a városi párt-ház feldúlásában.
- Hegedűs Károly gépmunkás a Nemzetőrség tagja volt, és részt vett a budapesti egyetemistákkal az államvédelmi tisztek felkutatásában.
- Bartók Ferenc „volt csendőrormester”, földműves a Nemzetőrség aktív tagja volt.
- Lauer László munkásszarmazású futballkapus, a villanyszerelőknél dolgozott. A Nemzetőrség aktív tagja volt, és tevékenyen részt vett a szovjet csapatok elleni fegyveres harcban.
- Laczi Lajos hivatalsegéd a jászberényi Nemzetőrség tagja volt, és buzdított a szovjet csapatok elleni ellenállás megszervezésére.
- Krasnyánszki Pál jászberényi lakos, a jászberényi Nemzetőrség tagja volt, és részt vett a Városi Pártbizottság feldúlásában.
- Kmett József rézöntő a jászberényi Nemzetőrség tagja volt, és részt vett a Városi Pártbizottság feldúlásában.
- Farkas Sándor gimnazistaként tagja volt a FISZ-nek és a Nemzetőrségnek. A forradalom alatti tevékenységéért iskolájából kizárták.
- Kun Zoltán jászárokszállási lakos tagja a volt FISZ-nek és a Nemzetőrségnek.
- Baráth Endre nagykőrüi lakos tagja volt a Tanítóképzőben megalakult a FISZ-nek és a Nemzetőrségnek.
- Szabó János jászberényi lakos a Tanítóképzőben tagja volt a FISZ-nek és a Nemzetőrségnek. A forradalom idején kézzel írt, „ellenséges” röplapokat terjesztett.
- Testvére, Szabó Antal jászberényi lakos a Tanítóképzőben szintén tagja volt a FISZ-nek és a Nemzetőrségnek. 1956. október 31-től november 3-ig a budapesti Agrártudományi Egyetemen teljesített fegyveres nemzetőri szolgálatot.
- Klinkó György jászberényi lakos a Tanítóképzőben tagja volt a FISZ-nek és a Nemzetőrségnek. Október 31-től november 3-ig a budapesti Agrártudományi Egyetemen teljesített fegyveres nemzetőri szolgálatot.
- Sándor György alattyáni lakos a Tanítóképzőben tagja a FISZ-nek és a Nemzetőrségnek. A budapesti Agrártudományi Egyetemen teljesített fegyveres nemzetőri szolgálatot 1956. október 31-től november 3-ig.
- Szabó Béla tiszaszőlősi lakos a jászberényi Tanítóképzőben tagja volt a FISZ-nek és a Nemzetőrségnek. Fegyveres nemzetőri szolgálatot teljesített 1956. október 31-től november 3-ig a budapesti Agrártudományi Egyetemen.
- Szuhrár István jászberényi lakos tagja volt a FISZ-nek és a Nemzetőrségnek. Fegyverét november 4-e után nem adta le, fegyverrejtegetésért eljárás indult ellene.

A Nagyboldogasszony templom előtt tornya

Forradalmi Bizottság felhívására november 3-án.

– Hargitai József főhadnagy a forradalom alatt megszervezte a gyár védelmét, a gyár területén két ágyút állíttatott fel, hogy a szovjetek ellen felvegyék a harcot.

– A büntetett előéletű és „kulákszarmazású” Görbe Sándor, a Jászberényi AKÖV dolgozója a forradalom idején Altordai Sándor utasítására fegyvereket szállított.

A többi forradalmi munkástanács

A Jászberényi Felsőjászsági Állami Gazdaság forradalmi munkástanácsa 7 tagú volt. Itt „el-
lenséges tevékenységet” fejtett ki Ungári Gyula agronómus, aki a Jászberényi Felsőjászsági
Állami Gazdaság forradalmi munkástanácsának elnöke volt, részt vett a kommunista igazgató
és több kommunista dolgozó leváltásában.

A Jászberényi Újerdői Állami Gazdaság munkástanácsa 5 tagú volt. Itt „ellenséges tevékenysé-
get” fejtettek ki: Sebők József főkertész és Papp József könyvelő. Ők váltották le a Jászberényi
Újerdői Állami Gazdaság igazgatóját.

– Enk Gábor jászberényi lakos a Nemzet-
őrség tagja volt. 1956 végén emigrált, a
Francia Idegenlégióban teljesített szolgálá-
tot, majd 1957-ben hazatért szüleihez.

– Harmath Ilona kereskedő tagja volt a
Nemzetőrségnek és a jászfényszaru Forra-
dalmi Tanácsnak. Hangos híradón a „népi
demokrácia és a Szovjetunió ellen uszít-
tott”. Jászfényszarun részt vett a tanács ira-
tainak elégetésében, a Községi Tanácsnál
kivágta a népköztársasági címet a nemzeti
zászlóból.

– Apter Károlyné Korompai Mária asszisz-
tens tagja volt a Nemzetőrségnek és a For-
radalmi Tanács vezetőségének is.

– László József jászberényi lakos a FISZ
vezetőségi tagja, egyben tagja volt a Nem-
zetőrségnek is. Nemzetőrként Budapesten
is teljesített szolgálatot.

– Szarvas Gábor jászfelsőszentgyörgyi la-
kos a FISZ tagja, és tagja volt a Nemzet-
őrségnek is. A forradalom leverése után a
Kossuth és a Hatvani utcákon forradalmi
röpcédulákat terjesztett.

– Varga Ferenc őrnagy több tisztársával
együtt kidolgozta Jászberény védelmi ter-
vét a *Jászberényi Járási és Városi Nemzeti*

A Jászberényi Állami Erdőgazdaság forradalmi tanácsa 6 tagú volt. Itt „ellenséges tevékenységet” fejtett ki Faragó Ferenc brigádvezető. Ő volt az egyetlen „osztályidegen”, akit a forradalmi tanácsba beválasztottak. Ő volt a munkástanács elnökhelyettese.

A Jászberényi Tangazdaság forradalmi munkástanácsa 12 tagú volt. A munkástanács tagjai közül többen részt vettek marxista könyvek és munkásmozgalmi jelvények elégetésében.

– Bathó László mezőgazdasági munkás a munkástanács elnöke volt. Kezdeményezte a marxista könyvek és dekorációs anyagok elégetését.

– Eipl József bányász a munkástanács tagja volt. Részt vett a dekorációs anyagok elégetésében és a kommunista vezetők eltávolításában.

– Fülöp Béla mezőgazdasági szaktanár a Jászberényi Tangazdaság forradalmi munkástanácsának vezetőségi tagja volt. Részt vett a dekorációs anyagok elégetésében is.

– Frankó Vilmos mezőgazdasági szaktanár a Jászberényi Tangazdaság forradalmi tanácsának tagja volt. Részt vett a dekorációs anyagok elégetésében és a kommunista vezetők eltávolításában.

– Benedek István könyvelő is tagja volt a munkástanácsnak.

– Erki Ferenc segédmunkás a Tangazdaságban részt vett a marxista könyvek összegyűjtésében. A könyveket kihordták az udvarra, és máglyán elégették.

– Nagy Sándor, a Tangazdaság traktorosa a Tangazdaság orvosi rendelőjéből kivitte a szabadszobrot, és azt az udvaron földhöz vágva összetörte. Részt vett a marxista könyvek elégetésében is.

– Berkó József, a Tangazdaság dolgozója a Tangazdaság iskolájában részt vett a marxista könyvek összegyűjtésében és elégetésében. Amikor egy ember azt mondta neki, hogy a Lenin könyveket ne tegyék tűzre, mert azok nincsenek indexen, kijelentette, hogy majd ők teszik indexre.

– Kolos Ferenc, az Állami Gazdaság traktorosa a Tangazdaság iskolájában részt vett a marxista könyvek összeszedésében és elégetésében. A Jászberényi 10. sz. Autóközlekedési Vállalat Munkástanácsa 19 tagú volt. (A jászberényi cégek közül elsőként – 1956. október 27-én – itt alakult meg a munkástanács.)

A munkástanács több tagja részt vett a szovjet hősi emlékmű ledöntésében, mások követelték a kommunisták leváltását és eltávolítását.

– Sárközi Árpád tevékenyen részt vett a szovjet hősi emlékmű ledöntésében. A rendőrség előtt leverte a népköztársasági címert. Tagja volt a vállalat Forradalmi Tanácsának.

– Pócz Nagy Imre autószerelő tevékenyen részt vett a szovjet emlékmű ledöntésében. Nagy Jánossal együtt felkötötték a drótkötelet az emlékműre.

– Nagy János autószerelő, Horti Sándor forgalmi ellenőr és Husznai Miklós, a Vállalat könyvelője tagjai voltak a vállalat Forradalmi Tanácsának.

A Jászberényi Vasipari Vállalat munkástanácsa 15 tagú volt. Vittmann Zsigmond gépkocsivezető tagja volt a vállalat Forradalmi Tanácsának. Fegyverrejtegetésért 2 év börtönre ítélték.

A Jászberényi Szövetkezeti Áruraktár munkástanácsa 5 tagú volt. Vencz János, az áruraktár vezetője tagja volt a forradalmi munkástanácsnak.

– Bálint Simon rakodómunkás részt vett a szovjet emlékmű ledöntésében, és Vencz Jánossal egy 15 évre ítélt rab nyugatra szöktetésében.

– Cservenka Mihály könyvelő, nemzetőr volt, és tagja a vállalat forradalmi tanácsának. November 4-e után kijelentette, hogy „nem vesz részt a munkástanács munkájában, mivel nem dolgoznak tovább szovjetbérencekkel együtt.”

Jászberényi Járási Tanács alkalmazottainak munkástanácsa: Novotni János adminisztrátor és Kabai Sándor volt pénzügyi előadó, illetve Jákói Gábor agronómus, volt mezőgazdasági osztályvezető a Járási Tanács forradalmi munkástanácsának tagjai voltak.

A munkástanácsok, ahol „ellenséges tevékenységet” nem fejtettek ki:

Jászberényi Állami Építőipari Vállalat Főépítésvezetőségének Forradalmi Munkástanácsa: 12 fő, Jászberényi Cipész Ktsz. munkástanácsa: 6 fő, Jászberényi Szabó Ktsz. munkástanácsa: 9 fő, Jászberényi Építőipari Szövetkezet munkástanácsa: 5 fő, Jászberényi Postahivatal munkástanácsa: 12 fő, Jászberényi Községgazdálkodási Vállalat munkástanácsa: 5 fő, Jászberényi Talajérőgazdálkodási Vállalat munkástanácsa: 5 fő, Jászberényi Vízügyi Igazgatóság munkástanácsa, Háziipari Vállalat munkástanácsa, Patyolat Vállalat munkástanácsa, Dohánybevéltő Vállalat munkástanácsa, MÁV állomás munkástanácsa, Jászberényi igazságügyi szervek forradalmi munkástanácsa, Jászberényi Városi Tanács alkalmazottainak munkástanácsa és a Jászberényi ÁMG. forradalmi tanácsa: 12 fő.

A jászberényi Kossuth Tsz.

Az 1956-os forradalom idején a Kossuth Tsz-ben minden munka ugyanúgy folyt tovább, mint ha mi sem történt volna. Deme János tsz-elnök továbbra is járta a telepeket. Az ötágú vörös csillagokat leszedték, emellett a tanyákat, eszközöket és a takarmányt is őrizték. 1956. november 2-án közgyűlést tartottak és megalakították a Munkástanácsot. Elnökévé a régi tsz-elnököt, Deme Jánost választották. (A Kossuth Tsz. vezetősége átalakult munkástanácsá, majd 1956. november 4-e után újra vezetőség lett.)

Megtorlás

1956. november 7-én összeült a Jászberényi Városi és Járási Forradalmi Munkás-Paraszt Tanács. A jegyzőkönyv tanúsága szerint itt Soós Pál már nem támogatta a forradalmat, mivel azt mondta, hogy „az elmúlt időkben megalakult munkás-paraszt és katonai forradalmi bizottság tagjai gyakran váltakoztak és egy bizonyos része restaurációra törekedett”. A jegyzőkönyv felsorolja azokat az embereket, akik a továbbiakban fontos pozíciókat töltöttek be Jászberényben: Molnár József, Szücs Béla, Dudás Béla, Váci Géza, Beszteri Mihály, Togyela István, Deme János, Madácsy József és Kapus Ferencné tanácsstagok. (Soós Pál a későbbiekben nem játszott szerepet Jászberényben.)

1959-re a Jászberényi Járási és Városi Nemzeti Forradalmi Bizottságot a kádárista szervek teljesen felszámolták, 22 embert vettek őrizetbe, ellenük bírósági eljárás indult. A tangazdaságban aktív forradalmi tevékenységet kifejtők közül 4 embert vettek őrizetbe a kádáristák.

Szolnokon 1956. november 11-én a Szolnok megyei Főosztály vizsgálati osztályának kimutatása „az őrizetben lévő személyekről” jelentette, hogy Imre Bélát, Nagy Pált és Altordai Sándort a szovjet parancsnokság átvette. A Szovjetunióba, az ungvári börtönbe szállították őket. A Szovjetunióba kivitt jászberényieket 1956. december közepén visszavitték Szolnokra, majd december 23-án szabadon engedték őket.

„Ellenforradalmi” tevékenységért eljárás alá vontak több embert, közülük egy kádárista jelentés szerint börtönbüntetést kaptak: Kovács Tibor 1 évet, Dobra Ilona 1 évet, Torma Ferenc 4 évet, Imre Béla 6 évet, Nagy Pál 1 évet, Potemkin Károly 3 évet, Szigeti István 1 évet, Szabó Kálmán 2 évet, Pusztai András 2 év 4 hónapot, Altordai Sándor 4 évet, Orendás Béla 3 évet, Diós István 1 évet, Lauer László 3 évet, Szuhár István 6 hónapot, Járomi József 1 évet, Erdész Sándor 1 évet, Apter Károly 1 évet, Ország István 1 év 4 hónapot, Varga József 1 évet, Hargitai József 1 év 6 hónapot, Szabó Kálmán 1 év 6 hónapot, Erki Ferenc 6 hónapot, Nagy Sándor 4 hónapot, Berkó József 4 hónapot, Kolos Ferenc 3 hónapot, Vittmann Zsigmond 2 évet, Vencz János 1 évet, Borissza Ödön 10 hónapot, Berkes István 10 hónapot, Kovács István 1 év 8 hónapot, Birgés Frigyes 4 hónapot, Kátai Mihály 1 év 2 hónapot, Liskay Tamás 2 évet, Somogyi Jenő 6 évet kapott börtönbüntetésként. (Somogyi Jenő fő bűne nem is a *Járási és városi Munkás-Paraszt és Katonai Forradalmi Tanácsi* elnökség volt, hanem az, hogy nem kellően vigyázott a forradalom idején a jászberényi laktanyába menekült káderekre.)

Eipl József 5 hónapot, Pócz Nagy Imre 1 évet és Nagy János 1 évet kapott felfüggesztve. A következő embereket felmentették a vádak alól: Varga Ferenc, Bathó László, Frankó Vilmos, Cservenka Mihály, Czirják Imre, Rigó Lehel és Bartók Ferenc.

A Tanítóképzőben is voltak büntetések Császtvay István, a Tanítóképző tanára és egykori párttitkára, kommunista nevelő miatt. Császtvay párttitkárként 1956. október 27-én együtt ment a diákokkal teherautón forradalmat csinálni. Október 30-án tanártársaival került összeütközésbe, akik megfenyegették, és emiatt el kellett menekülnie. A Tanítóképzőből Edelényi Béla volt az ellene fellépő tanárok hangadója. (Edelényit 1957-ben egy cikkében: „Őszinte szavak a jászberényi Zirzen Janka Tanítóképző tanáraitól és fiataljairól” Császtvay is említi.) Ezek után Császtvay „illegálisba” menekült, és kb. 2 hónapig nem volt benn a Tanítóképzőben. 1957. január 13-án jelent meg újra az intézetben, amikor a diákok faliújság cikkel tiltakoztak a kétes szerepet játszó tanár ellen. Igazi bosszúhadjáratot Lengyel Boldizsár ellen akart folytatni, de őt az egykori igazgató kimentette, és ő Egerben képesítő vizsgát tehetett. Nincs egyértelmű bizonyíték arra, hogy Császtvay jelentette fel a diákokat.

1957. május 15-én született Budapesten döntés a fegyelmi eljárás alá vont tanulók ügyében. A következő büntetéseket kapták: Bándi Erzsébet tanulót VII. fokú fegyelmi büntetésben részesítették, az ország összes középiskolájából kizárták. Baráth Endre tanulót IV. fokú fegyelmi büntetésben részesítették, az 1958. július 1-ig gyakorló évre való beosztását felfüggesztették. Kalla József tanulót és Szabó Antal tanulót IV. fokú fegyelmi büntetésben részesítették. Szabó János tanulót IV. fokú fegyelmi büntetésben részesítették és 1958. július 1-ig gyakorlóévre való beosztását felfüggesztették. Klinkó György tanulót IV. fokú fegyelmi büntetésben részesítették, s a tanítói hivatás gyakorlásától eltiltották. Mihalik Erzsébet tanulót IV. fokú fegyelmi büntetésben részesítették. Sándor György tanulót a jászberényi tanítóképzőből kizárták.

A Nagyboldogasszony tornyának helyreállítása 1969-ben

Az egri tanítóképző kivételével más tanítóképzőben tanítói érettségi-vizsgát tehetett. Gyakorló tanítói beosztásáról nem gondoskodtak, mert „meggondolatlan, szélsőséges egyénisége tanítói hivatás betöltésére egyelőre alkalmatlanná teszi.” Szabó Béla tanulót II. fokú fegyelmi büntetésben részesítették. Adorján Gizella tanulót III. fokú fegyelmi büntetésben részesítették.

Az 1959-es kádárista belügyi jelentés szerint Máthé Lajos pedagógus távolította el Császtvay Istvánt Jászberényből.

Perek

Altordai Sándor és társai pere

Vádirat dátuma: 1957. június 25.

Első fokú ítélet dátuma: 1957. augusztus 31.

Elsőfokú bíróság és tanácsvezető bíró:

Budapesti Katonai Bíróság, Jacsó János hadbíró
százados

Ülnökök: Kiszely Sándor őrnagy, Soós Gyula őrnagy

Ügyész: Szöllősi János százados

Másodfokú ítélet dátuma: 1957. november 21. Másodfokú bíróság és tanácsvezető bíró:

Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Katonai Kollégiumának Különtanácsa,
Sömjén György hadbíró őrnagy

<i>... rendű vádlott</i>	<i>I. fok</i>	<i>II. fok</i>
I. Altordai Sándor	3 év	helybenhagyva
II. Potemkin Károly	2 év	3 év
III. Imre Béla	4 év	6 év
IV. Járomi József	3 év	1 év
V. Torma Ferenc	4 év	hh.
VI. Ország István	1 év	1 év (3 évre felfüggesztve)
VII. Varga Ferenc	felmentés	-
VIII. Apter Károly	1 év	1 év (3 évre ff.)
IX. Erdész Sándor	1 év	hh.
X. Szabó Kálmán	1 év	hh.

Nagy Pál és társai pere

Elsőfokú bíróság és tanácsvezető bíró: Pest Megyei Bíróság Népbíróági Tanácsa,
Boros János

Népbírák: Madarász Viktor, Sági Gyula

Ügyész: Pásztor Péter

Másodfokú bíróság: Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Népbíróági Tanácsa

<i>... rendű vádlott</i>	<i>I. fok</i>	<i>II. fok</i>
I. Nagy Pál	2 év	1 év
II. Gedai István	5 év	1 év 6 hónap
III. Kovács Tibor	1 év	1 év
IV. Orendás Béla	1 év 6 hónap	1 év
VIII. Lauer László	1 év	3 év

Összegzés

A parasztság és a gyári munkásság Jászberényben is forrongott volt a Rákosi-rendszerrel szemben. A parasztságot keményen sújtották az erőszakos tsz-szervezések, a beszolgáltatások és a kuláklista. Az országos társadalmi és politikai feszültség érezhető volt a gyárakban is.

A városban az 1956-os forradalom és a szabadságharc megkésve (október 26-án) kezdődött, és a kívülről érkező „importált” szereplők (a budapesti egyetemisták) ténykedése is lényeges. A budapestiek felvették a kapcsolatot a jászberényiekkel, hogy szervezzék meg a Forradalmi Ifjúsági Szövetséget, és fegyverezzék fel a fiatalokat, hogy segítséget nyújtsanak Budapestnek. A budapestiek hatására a jászberényi szovjet hősi emlékművet ledöntötték.

A városban több forradalmi szervezet is létrejött, Somogyi Jenő honvéd százados javaslatára alakult meg a Járási és városi Munkás-Paraszt és Katonai Forradalmi Tanács. Október 30-án Somogyi Jenőt alakulatával Budapestre vezényelték. Ezután a Forradalmi Tanács ülést hívott össze, hogy Somogyi helyett elnököt válasszanak és a meglévő tanácsot kiegészítsék az üzemek, vállalatok munkástanácsainak küldötteivel. Az előző tanácsot 42 főre bővítették, és az a Jászberényi Járási és Városi Nemzeti Forradalmi Bizottság nevet vette fel.

A forradalom idején munkástanácsok is alakultak Jászberény gyáraiban, az Aprítógépgyárban, illetve a Fémnyomó és Lemezárugyárban.

1956. november 4-ig Jászberényben nem történt fegyveres összecsapás a magyar forradalmárok és a szovjet csapatok között. A szovjet intervencióról érkező hírek hatására fegy-

verkeztek a jászberényiek, és 1956. november 4-én tűzharc is volt a városban. Mindkét oldalon többen életüket veszítették. Komoly károk keletkeztek a városban: a Nagytemplomot és a Bíróság épületét is eltalálták a szovjet csapatok.

A templom tornyát a szovjet laktanyából előre becélzott löveggel lőtték le. A fából épített toronyfeljáró lépcsője leégett. (A templom tornyát két gyújtógránáttal gyújtották fel, ez tetőzetének egy részével együtt leégett.) Az újjáépítés 1968–1969-ben történt meg. Ehhez hasonló, több emberéletet is követelő lövöldözés csupán 1919. július 13-án volt Jászberényben a Magyarországi Tanácsköztársaság idején. Ekkor 11 ember halt meg, miután vöröskatonák a népgyűlésen részt vevő tömegre lőttek.

A szabadságharc leverése után berendezkedő Kádár-rendszer megkezdte a forradalmárok felelősségre vonását. A jászberényiek közül halálos ítéletet senki sem kapott, de sokakat bebörtönöztek. Az 1956-os forradalom és szabadságharc tanulsága az volt, hogy nincsenek kis népek, csak tehetetlenek. A Szovjetunió hadserege nagyon erős volt, a magyar forradalmárok mégis harcoltak ellene. Ebben a hősiességű fegyveres küzdelemben a jászberényiek is megvívták saját harcukat.

Sebők Balázs

A VÁROS TÁRSADALMA A SZOCIALIZMUSBAN

A város munkássága

A szocialista nagyipar telepítésével, majd a két nagyüzem termelésének felfuttatásával folyamatosan és gyorsan bővült az ipari munkásság száma Jászberényben. Az új munkásság nagy része mezőgazdasági napszámosokból, illetve kisbirtokosokból tevődött össze az ipari üzemekben. Többek között éppen ez volt az oka a kezdeti időszak magas fluktuációjának, hiszen ezek az első generációs, ekkor még kétlaki munkások ősztől tavaszig dolgoztak a gyárakban, tavasszal azonban többen kiléptek és mezőgazdasági munkákra szerződtek, például szőlőmunkákra, aratásra, cséplésre vagy betakarításra. Ennek az ipari munkásrétegnek egy része az ipari munkát inkább csak átmeneti segítségként értelmezte a téli időszak idejére, a gyárat pedig egy helynek, ahol állandó jövedelem mellett ki lehet telelni. Akik bent is maradtak a gyárban, a nagy mezőgazdasági munkák idején sokat mulasztottak igazolatlanul, amelynek következtében elbocsájtásokra is sor került. Összességében egyre több mezőgazdasági dolgozó került az iparba, amit a hatalom erőszakos mezőgazdasági kollektivizálása is elősegített. A gyarapodó létszámú munkásságon belül egyre több lett a szakmunkás. A Fémnyomó- és Lemezárugyár adatait vizsgálva megállapítható, hogy 1952 és 1955 között a munkások létszáma négyeszeresére, ezen belül pedig a szakmunkások száma az ötszörösére emelkedett. A nagyipar a mezőgazdaságból, a kisiparból, a fokozatosan munkába állított nők köréből, illetve az ifjúság köréből szívta folyamatosan a munkaerőt. A város korábbi foglalkozási arányai így megbomlottak, a foglalkozási struktúra pedig alapvetően átrendeződött. Ennek legjelentősebb összetevőjeként az ipari keresők létszáma fokozatosan közelítette meg a mezőgazdasági keresőkét. A szocialista átalakulás első évtizedének végén a városi pártbizottság képet szeretett volna kapni a munkásosztály helyzetéről, az emberek megváltozott életéről. Ehhez a város 19 üzemegységében mintegy 500 fő megkérdezésével gyűjtöttek információkat. Mindenképpen bizonyítani szerették volna, hogy a dolgozó átlagember életkörülményei, lehetőségei nagymértékben javultak a szocialista évek során. Evidenciaként kijelentették, hogy az 1945 előtti időkből *„a dolgozókról való gondoskodásról gyakorlatilag nem lehetett beszélni”*. Ehhez tudni kell, hogy az életszínvonal emelését az iparosítás első időszakában inkább csak szavakban tartották fontosnak, mert az ilyen nem termelő, a gazdaság ún. „B” szektorába tartozó beruházások helyett a gazdaságirányítás a közvetlenül termelő, „A” szektoros beruházásokat részesítette előnyben. Persze megvalósultak az életszínvonal emelését célzó beruházások, de jóval kevesebb, mint azt akár a tervszámokban lefektették, illetve amennyire szükség lett volna. A szocialista időszak változásai körébe tartozott a közművesített vízellátás beindítása, amelyet ekkor elsősorban még csak a lakótelepek kaptak. Igaz, kellő magasságú víztorony hiányában a felsőbb emeleteken nem volt megfelelő a víznyomás, és eleinte mérőórákat sem biztosítottak a fogyasztóknak. Megkezdődtek a város csatornázási

munkálatai is, amelytől azt várták, hogy a szennyvízlevetőként is szolgáló Zagyva nem fog többé fertőzni. Főként a nyári apadás idején a folyó rossz levegőt árasztott, ezért szoba került a víz duzzasztása is. A lakosság életszínvonalának emelését szolgálta a rendelőintézet bővítése, a szabadtéri színpad építése és a mozi korszerűsítése is. Sok kilométernyi járda épült, a villanyhálózat pedig tovább bővült a város külterületén. A kereskedelem terén új tejjüzlet és TŰZÉP is létesült. Ami biztos: a szocializmus nosztalgiát kiváltó jelentős életszínvonal-emelése nem az '50-es években valósult meg.

Az 1970. évi népszámlálás adatai egyértelműen mutatták, hogy a megelőző két évtized szocialista társadalom átalakítása immár azt eredményezte, hogy az egykor mezőgazdasági jellegű megye agrár-ipari megyévé változott. A néhány erősebben iparosított település esetében pedig a keresők között már többségbe kerültek az iparban és építőiparban dolgozók. Utóbbi települések közé tartozott Jászberény is, amelyet már „közepesen fejlett ipari városnak” kategorizáltak, ahol „a munkásosztály – létszamarányánál fogva is – a város legjelentősebb társadalmi rétege” lett. 1971-ben a város aktív keresőinek 55%-a dolgozott az iparban, és csak 21%-a a mezőgazdaságban. A város munkásságának létszáma elérte a 7300 főt, igaz, közöttük voltak nem jászberényi lakosok, tehát bejárók is. Mivel a szocialista rendszer – részben ideológiai okokból – rendkívül fontosnak tartotta az ipari munkásság magas számárányát, ezért a pártbizottságon 1971-ben és 1973-ban is részletes elemzést készítettek róluk. A vizsgálatokból kiderült, hogy az ipari munkásság több mint fele, 3584 fő egy helyen, a város legnagyobb ipari egységében, a Hűtőgépgyárban koncentrált. A korszak jellemzője az is, hogy a nemrégiben tömegesen munkába állított nők közel fele, 46%-a is munkásként dolgozott, és közülük sokan 3 műszakot kellett hogy vállaljanak. Volt még mit tenni a férfi és a női keresetek egyenlősítése érdekében, hiszen sok helyen – akár ugyanabban a munkakörben – a férfiak jelentősen többet kerestek, mint a nők. 1971-ben a férfiak átlagosan 2152 Ft-os havi keresetével szemben a nők csak 1650 Ft-ot kaptak. A különböző nemek keresete közötti különbség az átlagosnál is nagyobbak mutatkozott a BUBIV IX. számú gyáregységénél, a Cipő- és Háziipari Vállalatnál, a Műszerész KTSZ-nél és a Ruházati KTSZ-nél. A nők és férfiak keresetének egyenlőtlensége jórészt a szakképzettség meglétéből, illetve hiányából adódott: míg a munkás férfiak 58,4%-a dolgozott szakmunkásként, addig ugyanez az érték a nők esetében mindössze 8,5% volt. El kellett ismerni, hogy a fizikai munkakörökben a férfi munkaerőt szívesebben alkalmazták nagyobb állóképességük miatt, a férfiakra több túlórárt lehetett rábízni, és nagyobb volt a munkaintenzitásuk is. Az is igaz, hogy egyes vezetők „*maradi szemlélete*” sokszor indokolatlanul is a férfiakat részesítette előnyben mind a munkahelyi felvételnél, mind a keresetek megállapítása terén. Erre a maradi szemléletre példaként hozták fel a városi pártbizottságon, hogy az egyes vállalatok már akkor a férfi/fiú munkaerőhöz ragaszkodtak, amikor a 606-os számú ipari iskolában leadták igényüket a szakmunkástanulói létszámra. Komoly kritikaként fogalmazódott viszont meg, hogy a munkásosztálynak, mint a jászberényi társadalom immár legjelentősebb szegmensének „*a választott szervekben való részvételi aránya növelésre szorul, nem éri el az optimális mértéket*”. A számokat tekintve mindez azt jelentette, hogy a 47 tagú városi pártbizottságnak csak 14,9%-a volt fizikai munkás, viszont az alapszervezeti vezetőségekben már majdnem 30% volt a súlyuk, sőt az MSZMP városi párttagságán belül kedvezőbben alakult az arányuk

még az országos átlagnál is (40,3%). A 80 tagú Városi Tanácsban viszont mindössze 11,3%-kal voltak jelen a fizikai munkások, amely igen alacsony értéket – amint fogalmaztak – „a következő választásnál figyelembe kell venni”.

Mivel a társadalom szocialista átalakítása igen rövid idő alatt zajlott le, ezért nem kell csodálkoznunk azon, hogy az akkori munkások nagy része korábban mezőgazdasági munkás volt, vagy legalább szülei azok voltak. Azonban kialakulóban voltak már a „tisztá munkáscsaládok” is, igaz, „életkörülményeikre még hatottak a régi szokások, magatartásmódok”. Utóbbi megjegyzés például azt jelentette, hogy a gyári dolgozók jelentős része továbbra sem szakadt el a földtől, a háztáji mezőgazdasági munkától: 45%-uknak volt ugyanis 100 négyszögölnél nagyobb földje, ahol zömében zöldség- és gyümölcsstermesztéssel foglalkoztak. 74%-uk úgy nyilatkozott, hogy szokott mezőgazdasági munkát végezni, és több mint felük szívesen is vállalta is ezt. További 10% mondta azt, hogy amennyiben tehetné, szívesen végezne mezőgazdasági munkát, de pillanatnyilag nincs rá lehetősége. A pártbizottság munkatársai a következőképpen magyarázták ezt a jelenséget: „A mezőgazdasági munkának – egy bizonyos mértékig – feltétlenül van pihentető, kikapcsoló jellege is. Azonban sok munkásnak ez még elsősorban fizetéskiegészítési forrás.” 1960 és 1970 között egyébként újabb 1400 fő külterületi lakos költözött be Jászberénybe, de a '70-es évek elejére ez a folyamat egyértelműen lelassult, sőt a mezőgazdaság gépesítésének következtében már bizonyos mértékű visszaáramlást is meg lehetett figyelni. Jászberény külterületi lakosságának aránya ekkor jóval a megyei átlag felett, 19,4% körül alakult. Mivel éppen ekkoriban vezették be az országban a szabad szombatot, ezzel a plusz szabadidőforrással való gazdálkodásról is szerettek volna képet alkotni a pártbizottságon. „Az utóbbi két évben az ipari üzemek egymás után vezették be a szabad szombatot, áttértek a 44 órás munkahétre. Ez már az ipari munkások 4/5-ét közvetlenül érinti [...] A szabad szombaton még kevés a pihenésre, művelődésre fordított idő” – olvasható a jelentésben. Érdekes, hogy a munkásoknak csak 18%-a vallotta azt, hogy pihen, vagy szórakozik a szabad szombatján, míg 74% ezen a napon is inkább dolgozott valamit. A fizikai dolgok háztartásainak felszereltségéről kaphatunk képet az alábbi táblázatban. Ebből kiderül, hogy a hűtőszekrénygyártás fellegetvában kifejezetten kevés munkásnak volt a birtokában ez az emblemikus tartós fogyasztási cikk, amelyről egy egész korszak találó elnevezése, a „fridzsiderszocializmus” is született. Sok munkás tudott már televíziót nézni saját otthonában, viszont a munkásosztály motorizációja – egyelőre – még váratott magára.

A jászberényi fizikai dolgozók háztartásainak tartós fogyasztási cikkekkkel való ellátottsága 1971-ben (%)

Rádió	97%	Gáz/villanytűzhely	72%	Hűtőszekrény	27%
Mosógép	83%	Porszívó	44%	Lemezjátszó/ magnetofon	16%
Televízió	80%	Motorkerékpár	35%	Autó	8%

Amint azt az előző két évtized során már megszokhatták az illetékesek országos, megyei és városi szinten is, igen magas volt a munkahelyi fluktuáció, amely az ipart kiemelten érintette. Egyetlen év alatt (1969 novembere és 1970 novembere között), csak Jászberényben, 1963 megszűnt munkaviszonyt tartottak nyilván a munkás kategóriában. Ez az akkori munkáslétszámhoz viszonyítva elérte a 27%-os értéket, ami igen magas szám, tekintve, hogy ugyanez a fejlett ipari országok esetében jellemzően 15% alatt maradt. A munkahely elhagyása nagyobb mértékben érintette a férfiakat, míg a nők egy kissé jobban ragaszkodtak ahhoz a helyhez, ahol dolgoztak. A munkahelyváltás okai között legtöbbször a kereseti különbségeket, az eltérő munkahelyi környezetet, a nehezebb utáni könnyebb munkakört, a kulturáltabb munkafeltételeket, a lakóhely közelségét és a családi okokat adták meg. A munkakörülményekről csak annyit, hogy – függetlenül attól, elhagyta-e munkahelyét, vagy sem – a munkások 42%-a gyengének, vagy egyenesen kritikán alulinak látta saját munkahelye szociális intézményeinek minőségét. A dolgozók kicserélődése egyes jászberényi vállalatoknál nagyon magas volt: ide tartozott a Vasipari Vállalat, a Sütőipari Vállalat és a Városgazdálkodási Vállalat. E három gazdasági egységénél a fluktuáció bőven meghaladta az 50%-ot. A városban dolgozó munkások 18%-a, 1300 fő vidéki volt, és naponta ingázott lakóhelye és munkahelye között. Viszont az utazás időtartama többnyire nem érte el a 30 perctet. Továbbra is zsúfoltak voltak viszont azok a buszok, amelyekkel az ingázók utaztak. Az ingázó munkások döntő többsége (61%-a) a Hűtőgépgyárba járt be dolgozni, ehhez képest a másik szocialista nagyüzem, az Aprítógépgyár csak az ingázók 8,4%-át foglalkoztatta. Amint az alábbi adatokból is kiolvasható, a legtöbben Jászfákóhálmáról és Jászárokszállásról jártak be dolgozni Jászberénybe.

A környező településekről Jászberénybe ingázó munkások száma 1971-ben (fő)

Jászfákóhalma	273 fő	Alattyán	91 fő
Jászárokszállás	206 fő	Jászdózsa	83 fő
Pusztamonostor	139 fő	Jászfelsőszentgyörgy	67 fő
Jásztelek	100 fő	Jászapáti	55 fő

Noha a bejárók abszolút számát tekintve a Hűtőgépgyárba ingáztak a legtöbben a környező településekről, addig néhány kisebb vállalat esetében a bejáró munkások összes dolgozóhoz viszonyított aránya jóval magasabb volt a Hűtőgépgyárénál. Ebben a tekintetben a Hűtőgépgyár 22,3%-nyi bejáróval csak a lista 5. helyét foglalta el, viszont a legnagyobb berényi vállalatot megelőzte ebben a tekintetben a Gépjavító Vállalat (46,6% bejáró), a Vasipari Vállalat (35,7%), a Cipész KTSZ (28,8%) és a Cipő- és Háziipari Vállalat is (28,8%). Az Aprítógépgyár dolgozói közül csak 19% ingázott.

A munkásság iskolai végzettségi szintje továbbra is tragikusan alacsonynak mutatkozott. 41%-uknak nem volt meg a 8 osztálya sem, érettségivel pedig csak 5% rendelkezett. Sokan

az előző rendszerben megszerzett 6 elemi iskolai végzettségük voltak, így ezeknél a dolgozóknál a statisztika nem tudta kimutatni a 8 általános iskolai végzettséget. A további két osztály elvégzésére pedig nem sok mindenkit lehetett rábeszélni: az 1969/1970-es tanévben a városban mindössze 28 fő végzett ilyen iskolát, ezek közül pedig 21 fő volt munkás. „*A dolgozók esti általános iskolájában elenyészően kevesen tanulnak évente*” – állapíthatták meg a pártbizottságon. Nem volt jobb a helyzet a felnőtt dolgozók szakmunkássá képzésének terén sem, amely nem volt számottevő, sőt csökkenő tendenciát mutatott Jászberényben: például 1969-ben és 1970-ben is csak 5 fő kapott így szakmunkás bizonyítványt. Üdítő jelenség volt viszont a tanulók szempontjából, hogy a 606-osban az Aprítógépgyár 72 tanulónak fizetett rendszeres ösztöndíjat. Az 1969/1970-es tanévben még a Lehel Vezér Gimnáziumban és a Kállai Éva Gimnáziumban is végzetek szakmunkások (31, illetve 18 fő).

1986. október 24-én az MSZMP városi pártbizottsága a munkásság életmódjának fontosabb jellemzőit tárgyalta. A napirendhez az Agitációs és Propaganda Bizottság által elkészített, a munkások megkérdezésén alapuló jelentést csatolták. A leíratakból pontos képet kaphatunk a munkásságot jellemző vonásokról a rendszerváltozást közvetlenül megelőző évek idején. „*A munkások – főleg a szakmunkások – szeretnek dolgozni, az életet nem tudják munka nélkül elképzelni. Még akkor sem, ha anyagi körülményeik megengednék, hogy munka nélkül éljenek.*” Ekkoriban a munkások döntő többsége a napi fő munkaidőn túl már végzett valamilyen keresetkiegészítő tevékenységet, átlagosan napi 3-4 órában. Mindezt az életszínvonaluk fenntartásáért tették, nem pedig a meggazdagodás reményében. „*Nem a munkások közül kerülnek ki a milliomosok*” – hangzott el a pártbizottsági vitán. Azonban ellenérzést váltott ki, hogy a túlmunkák jövedelmezősége sokszor magasabbnak mutatkozott, sőt néha többszöröse volt a főfoglalkozás keretében elvégzett munkának. „*A munkások azonban a napi 8 órai munkából szeretnék megélni. Szívesen dolgoznának feszítettebben, fegyelmettebben a hivatalos munkaidőben is, de akkor kivétel nélkül mindenki úgy dolgozzon*” – vallották a megkérdezett munkások. Szintén ellenérzéseket tápláltak azokkal szemben, akik mások munkájának eredményeiből, szociális juttatásokból próbáltak megélni. A normál munkaidőn túl végzett munka a már hagyományokkal rendelkező vállalatoknál döntően túlórák, úgynevezett VGMK-k (vállalati gazdasági munkaközösségek) keretében zajlott, a szolgáltatások terén jól hasznosítható szakmával rendelkezők sokszor kisipari tevékenységet folytattak, a hagyományos paraszti életmódhoz még közelebb álló munkások pedig állattartással, illetve főliázással foglalkoztak. Tudvalévő volt, hogy a plusz munka, esetenként a túlhajszoltság a munkások egészségének rovására mehet. „*Egyes embereknél a túlmunka olyan mértékű, ami a szocialista életmód elemeit csorbítja, és kihat az egészségre is.*” Úgy fogalmaztak, hogy a túlzottan nagy terhet vállaló munkások – akik döntő többsége a tapasztalatok szerint középkorúak közül került ki – az indokoltnál gyorsabban felhasználták élettartalékaikat, amire bizonyítékként szolgáltak az emelkedő számú szív- és idegrendszeri megbetegedések is. A jelentés készítői a „túlhajtást” a szocializmustól idegen jelenségnek tekintették, és meglátásuk szerint az esett bele ebbe a csapdába, aki már egyébként is nagyobb mértékű magántulajdonnal rendelkezett. Ráadásul éppen ebben a körben találtak a legtöbb elégedetlen emberrel. A kiegészítő jövedelem megszerzésének módjában és mennyiségében, ebből kifolyólag pedig a fogyasztásban is nagy különbségek voltak a szakmunkások és egyes segédmunkások

között. Általában a képzetlen, gyakorlatlan segéd munkásokat nem vették be a VGMK csoportokba, és az ilyeneknek jóval kevesebb lehetőségük adódott az úgynevezett „fusi” munkák vállalására is. A munkásságnak egy nem jelentős része a társadalom peremére került emberekből tevődött össze. Az ilyen típusú dolgozókat úgy tartották számon, mint akiknek a számára csak kényszer a munka, akik zavarják a különböző közösségek életét. Ide tartoztak az iszákosok, a rendbontók, a munkahelyen fegyelmezetlenek, de a „vándormadarak” is igen alacsony életszínvonalal. Általánosságban elmondható, hogy a családokban az egy főre eső havi munkabér összege 1200-6000 Ft között szóródott, azonban az esetek döntő többségében ez egy középtértéket vett fel, úgy 2500 és 3500 Ft között. A legtöbbit általában az építőipari szakmunkások keresték, míg a legalacsonyabb jövedelemmel a ruhaipari munkások rendelkeztek. A munkába járás eszköze a legtöbb esetben az autóbusz volt, főként nyári időszakban pedig a kerékpár. Az utazási bérletjegyek árának 80-90%-át általában átvállalta a munkahely, így a dolgozók lassan el is felejtették, hogy mindennapi munkába járásuk jelentős kedvezménnyel valósul meg. Erre fel is hívták a jelentésben a pártbizottság figyelmét: „*Ugyanakkor nem tudatosult még kellő mértékben, hogy a munkahelyek milyen, a munkabéren túli juttatásokban, kedvezményekben részesítik dolgozóikat.*”

Ahogy a szocialista korszak egészségében, még ekkor is nagyon bízott a vezetőség a kollektív munka erejében. A hivatalos ideológia azt hangoztatta, miszerint az emberi munka egyik legfontosabb vonása, hogy csoportkeretek között zajlik, és magatartásformáló ereje van. „*A munkahelyi közösségeken belül meghatározó a szocialista brigádok szerepe. A munkások több mint 60%-a brigádtag. A szocialista brigádok jól segítik az üzem termelési célkitűzéseinek végrehajtását, élen járnak a társadalmi munkák szervezésében. A brigádfelajánlások között legnagyobb mértékben a kommunista műszak szerepel. Emellett gyakori az iskolák, óvodák patronálása. A hagyományosan magas színvonalú, régi, kitüntetett szakmunkás brigádok továbbra is példamutató brigádtevékenységet folytatnak, jó közösségi életet élnek. A brigádok tagjai személy szerint is megfelelő elismerésben részesülnek, jelentős hányad Kiváló Dolgozó kitüntetéssel rendelkezik.*” A jelentés arra is kitért, hogy főként a betanított munkások körében már visszaesést tapasztaltak a brigádmozgalombeli aktivitás tekintetében. Ennek két fő okát látták: egyrészt egyes területeken (például a munkahelyen kívüli közösségi életben) formálissá váltak a kapcsolatok, ami kiábrándultságot okozott, a másik ok pedig a jelentős mennyiségű többletmunka végzése volt. A párttagsággal rendelkező munkások magatartását – egy-két kivételtől eltekintve – példamutatónak látták a munkahelyi közösségek életében, a munkafegyelem, és a közösségi tevékenység tekintetében is. Hangsúlyozták, hogy a párttagság semmiféle anyagi vagy társadalmi előnnyel nem járt, annál inkább vártak el önzetlen viselkedést a közösség érdekében végzett tevékenységgel (ezekkel a gondolatokkal azért utólag lehet vitatkozni). Például a kommunista műszakra, patronáló tevékenységre jelentkezők döntő többsége párttag volt.

Jászberényben a munkáscsaládok közel fele két gyermek nevelését vállalta. Viszonylag magas volt a gyermektelen és az egygyermekes családok száma, és kifejezetten kevés a 3 gyermekes családoké, amit a pártvezetés ideálisnak tartott volna. A saját lakással rendelkezők aránya megközelítette a 80%-ot, ezek több mint 2/3 része családi ház volt. A saját családot még nem alapított fiatalok általában családtagként laktak a szüleiknél, és mindössze

1% élt albérletben. A munkások lakásainak döntő többsége 2-3 szobás, komfortos, illetve összkomfortos lakás volt, azonban akadtak olyanok is, akik 5-6 szobás, teljesen felszerelt családi házban laktak. A másik véletlet képviselte az a 15%-nyi munkás, aki komfort nélküli lakásban élt. Általánosnak számított az olyan tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottság, mint a háztartási gépek, a televízió vagy a rádió. Ekkor már minden harmadik munkáscsalád rendelkezett saját személygépkocsival is, amit főként hétvégén és a nyári kirándulások alkalmával használtak, de egy szűkebb réteg fuvarozott vele, illetve egyéb munkái esetén használta. A családi munkamegosztásban, szokásrendben ekkor már a kétkeresős családmodell volt a meghatározó. Viszont a még mindig erős hagyományoknak megfelelően a háztartási munka és a gyermeknevelés feladatai döntő mértékben a nőkre hárultak. A vizsgálatokból kiderült, hogy többnyire csak a magasabb műveltségű családoknál terjedt el az ezzel kapcsolatos munkamegosztás. A nők terheinek csökkenését hátráltatta, hogy a férfiak a hivatalos munkaidő után többnyire valamilyen keresetkiegészítő tevékenységet folytattak, de az sem volt előnyös ebből a szempontból, hogy több szolgáltatás drágult, illetve csak akadozva működött (példaként a Patyolat esetét említették). Emiatt továbbra is általánosak voltak olyan háztartási munkák, mint a befőzés, vagy a nagymosás. Sőt, a nők közül sokan az év végi szabadságuk nagy részét ilyen munkák elvégzésére vették ki. A munkáscsaládok fogyasztási struktúráját hasonlónak látta a vizsgálat. A családok a legtöbbet élelmiszerre költöttek, ezt követte az OTP kölcsönök törlesztésére fordított összeg (lakásépítési és lakásvásárlási kölcsönök törlesztése). A fogyasztásban jelentős volt még a ruházkodásra, és a gyermekek taníttatására fordított összeg. A fentiekhez képest elenyésző hányadot tett ki a művelődésre és kulturálódásra fordított anyagiak nagyságrendje. A szocialista társadalomban szinte jellemző életszemlélet a jászberényi munkáscsaládoknál is tapasztalható volt, ami röviden a „*nekem nem volt rá lehetőségem, legalább a gyerekeim megkapják*” szövegben foglalható össze röviden. A 30 éven aluli munkások úgy látták, hogy könnyebb a helyzetük a megelőző generációénál, mert szüleik jobb körülmények között élnek, így az indulásnál tudnak segíteni. Előfordultak azonban olyan szélsőséges esetek is, amikor a szülők erőn felül hajszolták magukat, hogy gyermekeik számára biztosítani tudják az anyagi javakat, ám közben nem vették észre, hogy ezzel hozzászoktatták őket a munka nélkül szerzett javakhoz, így lényegében egy könnyelmű életmódhoz.

A szabadidő eltöltésével kapcsolatban kiderült, hogy főként a betanított munkások és a segédmunkások közül sokan önálló elhatározásból még soha nem voltak sem színházban, sem múzeumban, sem látogatogatókon. A vállalatok által szervezett közös utakon azonban mind többen vettek részt, bár az első alkalommal általában csak hosszas rábeszélést követően kapcsolódtak be. Még mindig akadtak munkások, akik soha életükben nem voltak üdülni. Az olvasók száma azokon a helyeken volt magasabb, ahol önálló könyvtári lerakat működött, és ezzel együtt megfelelő hatékonyságú agitációs munka folyt. A munkások részére létrehozott sportlétesítmények között országos szinten is kiemelkedő helyen szerepelt a Hűtőgépgyár sporttelepe, illetve szabadidőközpontja. Azonban a fiatalok közül is csak kevesen sportoltak, a családos nők pedig jellemzően egyáltalán nem. A megkérdezettek 72%-a semmilyen sporttal vagy természetjárással kapcsolatos tevékenységet nem végzett, csak alkalmanként vettek részt kiránduláson a munkahely szervezésében. Az időmérleg tanúsága szerint igen kevés volt a munkáscsaládok szabad ideje. Ez általában napi egy-két órát tett ki, ezen túl többnyire

Katonák és munkások az 1955. május 1-jei felvonuláson

csak a vasárnap délutánok tartoztak ide. A szabadidő felhasználási módjai közül a leggyakoribbak a passzív pihenési formák voltak, amelyek gyakorisága sorrendben a következő képet mutatta: rokonlátogatás, horgászat, családi séták, kirándulások. Alvásra általában 6-7 órát fordítottak. A rendszerváltást közvetlenül megelőző években a jászberényi munkásságon belül a szakmunkások és a közvetlen termelésirányítók 16%-a rendelkezett középiskolai érettségivel, viszont a segédmunkások és a betanított munkások több mint 3%-ának nem volt meg a 8 osztályos általános iskolai végzettsége sem. Még mindig akadtak analfabéta munkások – még a viszonylag fiatal korosztályban is. Mindezek ellenére továbbra is csak nagyon kevesen vettek részt állami oktatásban, inkább csak az üzemek által szervezett szakmai továbbképző tanfolyamokon voltak nagyobb számban. Több vállalat évente 2-3 tanfolyamot is indított, amelyeken csoportonként általában mintegy 25 fő vett részt. Ezek témája a szakmunkások körében egy-egy új technológia bevezetéséhez szükséges szakismeretek megszerzése, a segédmunkások és a betanított munkások között pedig valamilyen más munkafolyamatra történő betanítás volt. Azok a fiatal segédmunkások, akik szakmunkások szerettek volna lenni, általában kevés erőfeszítést tettek céljaik elérése érdekében. A szakmával nem rendelkező munkások, ha tanulásra adták a fejüket, általában olyan szakmák megszerzésében gondolkodtak, amelyek a leginkább alkalmasak voltak kisipari tevékenységek végzésére. A továbbképzési formák közül a leggyakoribbnak továbbra is a politikai oktatásban való részvétel számított. A munkások közel 38%-a vett részt a pártoktatás különböző formáiban, illetve szakszervezeti vagy KISZ oktatáson. Általában jellemző volt, hogy a szellemi javak fogyasztása elmaradt a kívánatostól, amit gyakran az anyagiak túlértékelése szorított háttérbe. Ez a szemléletmód megjelent a gyermekek továbbtanulásának megítélésében is, hiszen

Jelszavak az 1955. május 1-jei felvonuláson

több, a szellemi munkára tehetséges gyermekeket azért nem tanítottak tovább, mert diplomásként kisebb jövedelemre számíthattak, mint szakmunkásként. A művelődési ház különböző ismeretterjesztő előadásait vagy kulturális rendezvényeit a munkások mindössze 10%-a látogatta. A szakkörök közül a gyakorlatias foglalkozások számítottak kedveltnek, mint a varró tanfolyam, a kertbarát klub vagy a kisállattenyésztők klubja. A fiatalok jellemzően disco-ba és moziba jártak szabad idejükben. Meglehetősen kevesen olvastak, és azok is csak kevés időt fordítottak olvasásra. Az üzemi könyvtárak látogatottsága a munkások részéről 6-7% körül alakult. A legelterjedtebb művelődési forma ekkoriban a TV-nézés volt, amire naponta általában 1-2 órát fordítottak. A pártbizottsági vitában az egyik hozzászóló a következőképpen beszélt erről a jelenségről: „*A legelterjedtebb művelődési forma a TV-nézés. A TV műsorpolitikája kívánnivalót hagy maga után. Zúdíják ránk az amerikai giccset, limonádét. Vagy megutáltatják velünk a nagy művészeinket a hetekig tartó rájuk való emlékezéssel.*”

Nők a munkahelyeken és a közéletben

A szocialista rendszerben folyamatosan emelkedett a munkába állított nők száma, ezzel párhuzamosan pedig csökkent a háztartásbeliek aránya. Noha az elvek terén a nők mindenütt egyenjogúak voltak a férfiakkal, a valóságban azonban nem volt ennyire egyértelmű a helyzet. Egy 1965-ös jelentés szerint pl. a Műszerész KTSZ-nél nem ismerték el a nők munkáját, és inkább férfiakat vettek fel dolgozni, mert velük kevesebb volt a probléma. Ugyanebben az évben viszont a Felsőruha KTSZ esetében mindent rendben találtak a vizsgálódó szervek. Fő-

ként a tsz-ek gazdasági vetőire volt jellemző, hogy nem tettek meg mindent a lehetőségeken belül a náluk dolgozó nők munkakörülményeinek kényelmesebbé tételére.

Néhány munkahelyen még mindig kétségbe vonták, illetve csorbitották a női egyenjogúságot. A női lakosság társadalmi-, gazdasági- és politikai életbe való bevonását, illetve ennek a folyamatnak a felügyeletét látta el a Városi Nőtanács. A szervezet titkára a '60-as évek közepén Nagy Lajosné volt, aki társadalmi munkában látta el ezt a feladatot. Függetlenítésére akkoriban nem láttak lehetőséget, pedig folyamatosan napirenden volt az ügy. A Jászberényi Nőtanács 35 tagból állt, és 11 főt számlált a szűkebb körű Végrehajtó Bizottsága. A Városi Nőtanács szervei voltak: a Nők Akadémiája, a Szülők Akadémiája (400 fővel), illetve a Nők Iskolája (110 fővel). A város minden tsz-ében működött nőbizottság, más termelő üzemekben pedig a szakszervezeteken belüli nőfelelősök, illetve szakszervezeti nőbizottságok felügyelték a női munkaerő hétköznapijait. A nők korabeli iskolázottságát jól mutatja, hogy amelyik nő ilyen funkciót vállalt, azokat éppen ezekben az időkben próbálták rábírní arra, hogy vállalják a 8 általános iskola elvégzését. Jászberényben mintegy 10 ezer háziasszony élt, akik közül viszont csak minden második sikerült megszólítani, elérni. Kudarok is kísérték a nők életének szervezett keretekbe terelését: ilyen volt például a Háziasszonyok Klubja, amely a kezdeti nagy felbuzdulást követően csak rendszertelenül működött.

A '60-as évek végén a munkaképes korú nőknek már mintegy 60%-a dolgozott, ami ugyan jobb volt a megyei átlagnál, de a maradék nem dolgozó (zömében háztartásbeli) nőt igen nehéz volt a munkaerőpiacra csábítani, illetve ott elhelyezni. „*A munkát keresők többsége nem kényszerül arra, hogy bármilyen munkahelyet elfogadjon*” – állapították meg az MSZMP városi VB egyik 1969-es ülésén. Kényszeríteni pedig még a korabeli autoriter rendszerben sem lehetett senkit. Kényszerhelyzetben csak a családfenntartó nők voltak, de ezek a munkára jelentkező

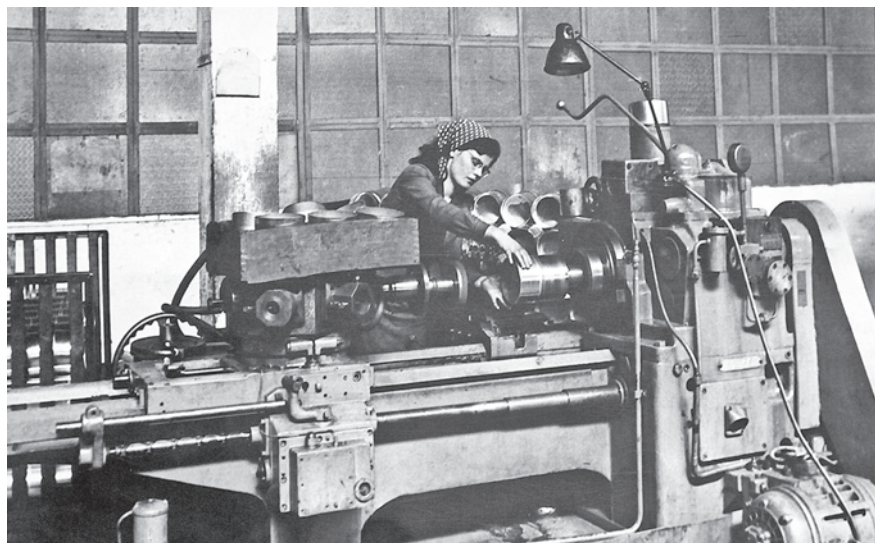

Dolgozó nők a papírboltban

Munkásörök biztosítják az 1964. május 1-jei felvonulást

Munkásnő az esztergapadnál

nőknek csak 2-3%-át tették ki. Ráadásul a nők döntő többségének, 81%-ának nem volt szakképzettsége, illetve kellő iskolai végzettsége. A dolgozó, gyerekes nők újabb megoldandó problémát jelentettek: valahogyan el kellett helyezni munkaidejük alatt a gyermeküket, amihez nem állt rendelkezésre elegendő óvodai férőhely. 1969-ben – a meglévő óvodák 120%-os telítettsége mellett – mintegy 400 gyermeknek nem jutott férőhely, tehát legalább 3-4 óvodát kellett volna építeni a városban. Jellemző, hogy pénzühiány miatt 1945-től 1968-ig egyetlen óvoda sem létesült Jászberényben. Érdekes, hogy a berényi helyi ipari vállalatok viszonylag kevés szakképzett női munkaerőre tartottak igényt, így a szakmunkásképzőbe csak korlátozott számban vettek fel nőket bizonyos szakmákra.

A '70-es évek közepén Jászberény 30 500 fős lakosságának 51%-a volt nő. Javult a munkaképes korú nők foglalkoztatási aránya, amely már elérte a 86,5%-ot. Csak az évtized első felében mintegy 1500 fővel növekedett a dolgozó nők száma. A növekedés okai között a vállalatok növekvő munkaerő igényét, a női munkahelyek számának növekedését, illetve a munkahelyek korszerűsödését említhetjük. Az újonnan munkába álló nők legnagyobb része azonban továbbra is szakképzetlenként került valamely munkahelyre, és legfeljebb csak rövidebb gyakorlattal rendelkezett. Szakmunkás végzettséggel a dolgozó nők mindössze 8,7%-a rendelkezett, míg ez az arány a férfiak körében jóval magasabb volt, elérte az 55%-ot. Minden ötödik dolgozó nőnek a 8 általános iskolai végzettsége sem volt meg, és felsőfokú végzettséggel is csak 5,7%-uk bírt. A nők alacsony iskolázottsági fokán, valamint általános szakmai- és műveltségi szintjének emelésén különböző továbbképzésekkel próbáltak segíteni a '70-es években. Különösen kedveltek voltak a nők körében a kihelyezett általános- és középiskolai osztályok, ellentétben a szakmunkásképző tanfolyamokkal, amelyekre csak kevesen jelentkeztek, viszont a kevés jelentkező között is mintegy 40%-os volt a lemorzsolódás. A város vizsgált 26 gazdasági egységében továbbra is kevés első számú női vezető dolgozott. Mivel a kormány 1970-ben határozatot hozott a nők helyzetének megjavításáról, az ezt követő években kampányszerűen növelték a közép- és magasabb szintű női vezetők számarányát. Jászberényben ennek szellemében rövid időn belül 34%-kal, 173 főre növekedett azon nők száma, akik közép- vagy felsővezetőként dolgoztak munkahelyükön. A kormányzat, és így a helyi szervek is, elsősorban azokon a munkahelyeken várták el a női vezetők arányának növelését, ahol zömében nők dolgoztak, ez pedig az oktatás és a kereskedelem szektora volt. Ezen a téren a Városi Tanács VB igen jó példának látta a Lenin Tsz-t, ahol a nők a dolgozók 17,3%-át, míg a vezetőség 23%-át tették ki. A nők közéleti szerepvállalásában is megmutatkozott már előtérbe helyezésük, hiszen 1975-ben a Városi Tanácsnak immár közel harmada női tag volt, akiknek többsége a fiatalabb generációból került ki. Több munkahelyen is javítottak a nők munkafeltételein. Sok helyen megszüntették a nők éjszakai műszakra való beosztását, más termelő üzemekben kismama-szalagokat hoztak létre, vagy kiegészítő munkakörbe utalták a várandós nőket, akiknek veszélymentes munkakörnyezetet próbáltak biztosítani.

Azonban továbbra is mintegy 1500 fő „nem dolgozó nő”, illetve „háziasszony” élt a városban. Közülük már pótlólagos munkaerőként is csak kevesekkel számolhattak a későbbiekben, hiszen java részük előrehaladott korban volt, illetve alacsony iskolai végzettséggel rendelkezett. A háztartásbeliekről a pártbizottsági jelentésben is pozitívan nyilatkoztak, akik „rendkívül felelősségteljes munkát végeznek, amely tiszteletet parancsol, elismerést érdemel”. Túlnyomó több-

ségük a gyermeknevelés és a család tagjainak ellátása mellett belterületen bedolgozó munkával, külterületen pedig a háztáji állomány gondozásával jelentős terhet viselt, és társadalmilag nélkülözhetetlen tevékenységet fejtett ki – áll a városi pártbizottság 1975-ben készült anyagában. Az ilyen, munkahellyel nem rendelkező nőket, asszonyokat továbbra is szerette volna a hatalom valahogyan bevonni a társadalmi életbe. Mivel 1970 februárjában az MSZMP megszüntette a Nőtanácsokat, ez a munka a Hazafiás Népfronton belül tevékenykedő Nőbizottságokra hárult. Központilag célként jelölték ki, hogy a nők el tudjanak igazodni a társadalmi és politikai élet különböző kérdéseiben, illetve ne maradjanak le, lépést tudjanak tartani a fejlődéssel. Ennek a munkának a legátfogóbb szervezeti formája a HNF irányította Szülői Munkaközösség volt. Ezek a munkaközösségek közvetítették a nők felé többek között azt, hogyan kell és lehet a gyermeket a megfelelő világnézetre, illetve hazafiasságra, munkára nevelni, hogyan lehet a gyermekből közösségi ember vagy akár olvasó. A nők hasznos szabad idejének eltöltése érdekében szervezték a Déryné Művelődési Központban a szabás-varrás tanfolyamokat, amelyeken mintegy 60-70 fő vett részt, de működött díszítőművészeti szakkör is, 25-30 fővel. A HNF a Vörös Kereszttel együttműködve Családvédelmi Napokat is szervezett, ahol a családi élet egyes kérdéseit is meg lehetett vitatni. A város vezetői úgy látták, hogy a dolgozó nők kettős megterhelésnek vannak kitéve azzal, hogy a munka mellett a gyermeknevelés és a háztartás ellátása is rájuk hárul. A tapasztalatok szerint ezek a nők tartózkodtak a továbbképzéstől, önműveléstől, elmaradtak a közélettől, és nem vállaltak vezető beosztást. Ezért – hogy minél nagyobb terhet levegyenek a vállukról – szorgalmazták a közellátás javítását, a közétkeztetés fejlesztését, illetve a gyermekintézmények férőhely számának emelését. A nők munka utáni gyermeknevelő és háztartásbeli szerepét nevezték a nők ún. „második műszakjának”. Egy 1977-es pártjelentés éppen ennek nehézségeit részletezte: *„Bár a háztartások döntő többsége megfelelően képesített – a berögzött régi szokások nem engedik a házimunka megosztását a család tagjai között. A fiatalok szemlélete azonban már kedvezőbb irányban fejlődik.”* A gyermekintézmények befogadási kapacitása 1972 és 1975 között 565 főről 822 főre nőtt, így 1976-ra már kilátásba lehetett helyezni, hogy valamennyi óvodába jelentkező gyermeknek lesz férőhely a városban. A bölcsődei férőhelyek száma sokáig nem mutatott emelkedést, bár ekkor már nem sokat kellett várni a pelyhesparti bölcsőde megnyitására. 1970-ben egy tanácsai és egy üzemi bölcsőde működött a városban 74 férőhellyel, 1977-re ez a szám – a pelyhesparti bölcsőde megnyitásával – 114 férőhelyre emelkedett, de a 3 bölcsődét kénytelenek voltak 140%-os kapacitással működtetni, hiszen a bővüléssel még nem oldódott meg a helyhiány. A női „második műszak” könnyebb megélése érdekében 1977-ig újabb fejlesztések következtek be a bolthálózatban, amely főként az addig ellátatlan városrészeket célozta: megnyílt az ABC a Jókai úton és a Pelyhesparton, átadták a Hűtőgépgyári Csemegét, a Patyolatot, de ide sorolták a fedett piaci csarnok megépülését is.

1977-re a városban élő munkaképes korú nőknek már a 78%-a állt munkaviszonyban, ami 7725 dolgozó nőt jelentett. *„A KB határozat egyik legsarkalatosabb pontja a nők munkába állásával kapcsolatos maradi és téves nézetek elosztatását, a gyakorlati problémák megoldását tűzte ki célul – melyet a városban lényegében megoldottunk. Teljes a nők foglalkoztatása olyan tekintetben, hogy mindenki dolgozhat, aki akar”* – hangoztatta a korabeli pártbizottsági jelentés. Ebben az időben Jászberény városában 1151 anyuka vette igénybe a gyermekgondozási segílyt.

A kisgyermekes anyukákat évi egy-két alkalommal kismama találkozókra hívták meg, ahol tájékoztatást kaphattak munkahelyük helyzetéről, életéről. Azonban a városi pártvezetés nem volt maradéktalanul elégedett a GYES-en lévők aktivitásával: „*Problémaként jelentkezik azonban, hogy a GYES-en lévők egy részének érdeklődési köre leszűkül, munkahelye különböző rendezvényein nem vesz részt. Megbízatását, közéleti funkcióját (ha van) 'leadja', sőt, bár nagy részük szakképzetlen, tanulással, továbbképzéssel sem foglalkoznak.*” Folyamatosan javult, de még korántsem egyenlítődtött ki az azonos munkakörben dolgozó férfiak és nők jövedelmének különbsége. Az egyenlő bérezés elve szinte már teljes béregyenlőséget biztosított a férfiaknak és a nőknek a különböző hivataloknál és intézményeknél, így pl. a Városi Tanácsnál, a kórházban, a pénzügyintézetknél, vagy a pedagógusok körében. A termelő tevékenységet folytató üzemek esetében azonban még mindig a férfiak kerestek többet a nőknél, hiába dolgoztak azonos beosztásban, munkakörben. Például az Aprítógépgyárban az 1977. januári bérfejlesztésnél külön odafigyeltek, hogy a női munkabérek közelítsenek a férfiakéhoz: a 3-4% körüli béremelés a nők esetében 0,6-0,7%-kal magasabb volt, mint a férfiak esetében. A munkabérekkel és a férfi-női társadalmi szerepekkel kapcsolatban Kárpáti József hozzászólásából érdemes idézni: „*Még mindig van olyan szemlélet, hogy a férfiak a családfenntartók, nekik kell a magasabb kereset. Egyes munkakörökben csak férfiakat lehet alkalmazni a nehéz fizikai munkavégzés miatt.*” 1977-ben a városban dolgozó 624 szocialista brigád közül 72 már tisztán nőkből állt, az összes brigádtagoknak pedig közel 42%-a volt női dolgozó. Elsősorban vezetőként 26 nő dolgozott a városban (16,4%), míg a középvezetők és az alsó szintű vezetők között már valamelyest magasabban alakult a női vezetők száma (23,7% és 37,6%), de a pártbizottság ezeket az arányokat még mindig kedvezőtlennek ítélte meg. Az MSZMP tagságán belül is fokozatosan növekedett a nők aránya: 1976-ban Jászberény 2259 fős párttagságából 644 fő volt nő (28,5%), amely közel 3%-kal haladta meg az 1970-es értéket. Ahol viszont már többségbe kerültek a nők, az például a felsőoktatás volt: a város főiskolásainak és egyetemistáinak 52,6%-át tették ki a női hallgatók.

Egy 1983-as pártjelentés úgy látta, hogy a nők közéletbe való bevonása még mindig nem volt kielégítő mértékű.

Kapus Ferencné kiemelt női káder

*Ruhakészítés a Háziipari Vállalatnál
az ötvenes évek elején*

zeta a kereskedelemben és az ipari szövetkezeteknél, ezeken a munkahelyeken azonban eleve nők dolgoztak döntő többségében. A tapasztalatok azt mutatták, hogy sokszor nem megfelelő időben ajánlották fel a nők részére a vezető beosztást (például amikor a gyermek még kicsi volt), amit az első elutasítás után később már nem ismétettek meg. Néhány munkahelyen még érezni lehetett a női vezetőkkel szembeni bizalmatlanságot, illetve általános jelenség volt, hogy a női vezetőknek többet kellett teljesítenie, hogy jó vezetőnek ismerje el a kollektíva. „*Összességében a nők közéleti tevékenységéről szerzett tapasztalatok azt bizonyítják, hogy egyre jobban betöltik társadalmi hivatásukat a szocialista demokrácia gyakorlásában. Egy részüknél még a bátortalanság is megfigyelhető a véleménynyilvánításban, kisebb az önbizalmuk. Az alaposabb ismeret, a megfelelő felkészítés hiányában gyakran csak a közvetlenül a nőket érintő kérdésekhez szólnak hozzá, átfogóbb politikai, gazdasági vagy ideológiai kérdésekben nem mondanak véleményt.*” Az 1986-ban keletkezett pártjelentés főként a 35-50 éves női korosztályt látta a közéletbe való bevonásra különösen jól aktivizálhatónak. Ekkor már úgy fogalmaztak, hogy „*a nők közéleti tevékenysége semmivel sem alacsonyabb fokú, mint a férfiaké, annak ellenére, hogy a családi terhek vállalásában a nőkre még mindig több hárul.*” Lassan, de folyamatosan

Elsősorban a fizikai munkakörben dolgozó nők maradtak passzívak ezen a téren, igaz, közöttük sokan ingáztak lakóhelyük és a munkahelyük között. A nők közéleti aktivitásának másik pólusán a pedagógusok és az intézményi dolgozók álltak. Ekkoriban a közoktatás már szinte teljesen elnöiesedett, hiszen az ott dolgozó pedagógusoknak közel 80%-a a nők köréből került ki. A felmérés alapján magas volt a nők aránya az egyes szakszervezeti tisztségekben: a szakszervezeti bizalmik 53%-a, a főbizalmik 35%-a került ki közülük. Hasonló volt a helyzet a KISZ-ben, ahol a titkárok 44%-a, a vezetőségi tagok 48%-a került ki a nők köréből. A pártanyag szerint túlzottan magas volt viszont a nők részvétele a szülői munkaközösségekben, valamint a Vöröskereszt vezetőségi testületeiben, ahol a nők 80% feletti arányban voltak jelen. „*Mindkét jelenség indokolatlan*” – reagált a pártbizottság. A vállalatok esetében negatív példaként szerepelt a Hűtőgépgyár, ahol a vezető beosztások csak 10%-át töltötte be női munkavállaló, noha a vállalatnál a főiskolát, illetve egyetemet végzettek harmada, míg a középiskolát végzettek közel fele került ki a nők köréből. Sokkal jobb volt viszont a hely-

emelkedett a párttagságon belül a nők aránya, amely 1986-ban már elérte a 35,8%-ot. A vezető funkciókba való bekerülés mértékét még mindig nem látták elegendőnek, amit azzal magyaráztak, hogy a nagyobb idegi megterheléssel és munkaidőtöbblettel járó beosztásokat a nők egyébként sem szívesen vállalták. A pártbizottság részéről főként a műszaki és mezőgazdasági szakterületen dolgozó női vezetők számát kevesellték.

Egy 1983-as városi párt VB ülésen külön vizsgálták a munkásnők helyzetét. Ebből kiderül, hogy a nagyrészt betanított munkára alapozott iparban a nők a legtöbb esetben két műszakban dolgoztak. Bérezésük sok esetben még mindig elmaradt a hasonló munkát végző férfiaké mögött, ami átlagosan 3100-3500 Ft havi jövedelmet jelentett. *„Gazdasági munkájuk értékes, munkavégzésük jó színvonalú. A férfiaknál fegyelmезettebbek, jobban ragaszkodnak munkahelyükhöz, kisebb a fluktuáció körükben”* – áll a pártjelentésben. A Hűtőgépgyár volt az a vállalat, ahol talán a legjobban érvényesült az *„egyenlő munkáért egyenlő bér”* elve. Problémák azonban itt is adódtak a női munkavállalók körül: *„Gondunk a beiskolázással van, szeretnénk az általános műveltség nagyobb fokú megszerzését elérni. Sajnos egyre kevesebb sikerrel járunk. Az ötnapos munkahétre történő átállással az a tapasztalatunk, hogy a többlet szabadidő többlet házimunkával párosul, ahelyett, hogy továbbtanulásra, kulturálódásra fordítanák.”* A VB ülésen vita alakult ki, hogy miért elégednek meg a nők a betanított munkás pozíciójukkal, és miért nem törekednek szakmunkássá válni. Volt, aki szerint erre igénye sem volt a dolgozó nők nagy részének, amire a VB egyik női tagja az alábbiakban reagált, rávilágítva a nők speciális helyzetére: *„Biztosan van igénytelenség a továbbtanulásra. De látnunk kell, hogy a nők élete eléggé szakaszos. A nőknek egy időben kell, hogy eleget tegyenek az anya- és a társsze-repnek. Ebből kifolyólag lépéshátrányban vannak. Ha van is szakmája, sok esetben megelőzi a házasságkötés, a gyermek nevelése. Jelenleg nem gyakorlat még, hogy ha a gyerek beteg, az apa menjen gyermekgondozási szabadságra. Azt hiszem, ezen a téren akad még bőven tenni-való.”* Sok esetben a 8 osztályos végzettség hiánya jelentette az akadályát a szakmunkásképzésbe történő bevonásnak. A már említett két műszakos munkarendet általában a 35-45 éves korosztályba tartozók vállalták, hiszen így magasabb keresethez, emellett pedig pótlékokhoz is juthattak. Érdekes, hogy az üzemi étkezést azonban kevesen vették igénybe közülük. Az üzemek igyekeztek figyelembe venni a dolgozó nők családi körülményeit, így több helyen létesítettek *„kismama szalagot”*, ahol egy műszakban lehetett dolgozni, és nagyobb lehetőséget adtak a bedolgozói rendszerben való munkavégzésre is. Volt, ahol későbbi munkakezdéssel, illetve műszakváltoztatással segítették az anyukákat. A munkásnők életvitelében segítséget jelentett, hogy Jászberényben kifejezetten jó volt az üzletek áru kínálata, nagy volt a választék konyhakész, félkész- és készételekből. Igaz, ekkoriban az árak növekedése miatt már kissé visszaesett a kereslet. Szabadidős tevékenységeik között ritkaságnak számított a könyvolvasás, ehelyett ezt az időt zömében TV-nézéssel töltötték el. Szabadságukat sokan még mindig nem pihenésre fordították, hanem inkább a háztartásban, vagy a második gazdaságban tevékenykedtek. Sok családban még mindig a nőkre hárult az otthoni tevékenységek döntő része is: *„A munkásnők egyenjogúsága a családban lassabban érvényesül, mint a társadalmi, gazdasági életben. A családok nagy részében a dolgozó feleség – megszokásból – maga végzi a háztartási munkát, többet vállal a gyermeknevelésből. A fiatal házások között már gyakoribb a munkamegosztás.”*

Az ifjúság és az ifjúsági szervezetek hétköznapijai a szocializmusban

Az 1956-os forradalmi események után nem lehet csodálkozni, hogy a városi pártbizottság kiemelten foglalkozott az ifjúság helyzetével. Saját megnyugtatójukra a fiatalokról szóló jelentés úgy kezdődik, hogy „*az ifjúság nagy tömegei távol maradtak a jászberényi ellenforradalmi cselekményektől*”. Fontosnak tartották, hogy az új kommunista ifjúsági szervezet, a KISZ minél több fiatalt tömörítsen. 1957-ben a KISZ alapszervezetek csak kis létszámmal indultak, egyedül a Tanítóképző tudott felmutatni nagyobb létszámot, 61 főt. 1957 decemberében a város nyolc KISZ alapszervezete 280 tagot számlált. Az MSZMP városi vezetői úgy látták, hogy a fiataloknak csak elenyésző száma lépett be a KISZ-be, amelynek okát a tagjelöltekkel szemben támasztott irreális elvárásokkal magyarázták. A kommunista vezetés akkoriban próbálta megértetni az ifjúsággal, hogy az áhított életszínvonal-emelés csak a szocializmussal lehetséges, annak felépítését pedig a párt és a KISZ vállalja. Hangsúlyozták a KISZ politikai szervezet jellegét, ami – mint a félreértések elkerülése jegyében fogalmaztak – „*nem egyenlő sportegyesülettel, lövészegylettel, termelési brigáddal, vagy éppen tánc tánárook egyesületével*.” A KISZ-nek ekkor már nem kellett számolni azzal a konkurenciával, amely a forradalom alatt öltött testet különböző ifjúsági szervezetek képében: ilyen volt a Forradalmi Ifjúsági Szövetség, a Szőlőgazdaság területén az EPOSZ, a Fémnyomó- és Lemezárugyárban pedig a MAFISZ. A KISZ elsődleges feladataul tűzték ki a forradalom okozta „*elméleti zűrzavar*” felszámolását. A kommunisták úgy látták, hogy a fiatalok – mivel nem rendelkeztek a kapitalizmusban szerzett élettapasztalattal – általában hitelt adtak a nyugatról érkező és „*a szocializmust rágalmozó híreknek*.” Tovább nehezítette a kommunisták helyzetét, hogy a városban még mindig komoly befolyással bírt az egyház, és előfordult, hogy párttagok gyermekei is hittanórára jártak. A fiatalabb generáció szocialista nevelését az úttörőmozgalomra bízták, amelynek 1957 végén összesen 11 csoportja volt a város területén (igaz, ebből 11 csoport külterületen), mintegy 1200 fővel. Közben az '50-es évek legvégén már riasztó képet mutatott a fiatalok mezőgazdaságból történő elvándorlása. Egy ideig, a tervgazdaság kezdetén támogatták, illetve elősegítették ezt a párt részéről, azonban a fiatalságnak az agráréletről való leszoktatása túl jól sikerült. Az MSZMP jászberényi szervezete a város nyolc tsz-e közül a Március 15. Tsz-ben vizsgálódott, ahol már mintegy 25-30 családban ment át a gyerek az iparba dolgozni. Az életmódváltást időnként már a szülők is javasolták, de az elvándorlás okai között találjuk, hogy az általános iskola egyáltalán nem készítette fel a tanulókat az agrár életvitelre, a propaganda pedig mindig csak a mezőgazdasági munkák nehézségeit mutatta be, egyfajta „*szükséges rosszként*” állítva be az egész agráriumot.

Mivel a város nyilvános helyein a fiatalok is rendszeresen megjelentek, ezért a '60-as évek elején a KISZ-karszalagot viselő Ifjú Gárdája – rendőri segítséggel, valamint a Nőtanács, a Hazafias Népfrent, egyes pedagógusok és egyéb társadalmi szervezetek aktivistáinak bevonásával – kéthetente ellenőrizte a nyilvános helyeket. Megfordultak a moziban, szórakozóhelyeken, táncmultságokon, italboltokban, de még a parkokban is. A KISZ strandügyeletet is szervezett. Kirívó esetekkel csak elvétve találkozott, akkoriban a fiatalok általában kerültek a feltűnő öltözködést és a „*kirívó táncokat*” – áll az 1960-ból és 1961-ből származó városi tanácsi anyagokban. Fiatalokat az italkimérésekben elvileg nem szolgálhattak ki, a

nem ajánlott, vagy korhatáros filmeket pedig nem nézhették a moziban. 1960-ban összesen 8 fiataikorúak által elkövetett bűncselekményt regisztrált a rendőrség. Viszont az önkiszolgáló rendszerű üzletek megnyitása után 9 esetben volt kiskorú által elkövetett lopás. 1966-ban a tanács jelentéseiből már arra lehet következtetni, hogy egyértelműen romlott a helyzet az ifjúság helyzetét illetően. A tapasztalatok azt mutatták, hogy 21 és 23 óra között rendszeresen 11-13 éves gyerekek tartózkodtak az utcán, akik közül – ha nem volt erős a szülői kötődés és felügyelet – többen már ún. galerikhez csatlakoztak. A Városi Tanács VB ülésén volt, aki egyenesen azt javasolta, hogy akár a magatartás jeggyel is lehessen buktatni az iskolában. A züllés és a bűnözés veszélyeztette családok ellenőrzésére a tanács 60 főből álló aktív-hálózatot hozott létre. Az ebben részt vevők családi és erkölcsi helyzete feddhetetlen kellett hogy legyen. Munkájuk során züllött, iszákos, erkölcstelen, gyermekeiket elhanyagoló szülőket részesítettek jegyzőkönyvi figyelmeztetésben, vagy az iskolát kerülő fiatalokat idéztek be szüleikkel együtt. Volt olyan munkakerülő, iszákos apa, aki ifjúság elleni büntett miatt fél évre börtönbe került.

1965 augusztusában az ifjúság szocialista nevelése kapcsán a KISZ felé az alábbiak hangzottak el az MSZMP városi VB ülésén: „*Folyamatosan számolják fel a fiatalok körében meglévő közömbösséget, érzék el, hogy ne legyenek olyan fiatalok, akik szemben állnak társadalmunkkal.*” További éles kritika fogalmazódott meg a KISZ szervezetével szemben, akikről a pártbizottságon azt állították, hogy a legtöbb esetben csak csendes szemlélői a nemzetközi politikai helyzetről folyó vitáknak. Gyakran előfordult, főleg a munkahelyek középszintű vezetői között, hogy éppen a KISZ-titkárt, illetve az aktivistákat tartották „*a legnagyobb lógósnak*”, mert ők voltak azok, akik naponta, munkaidő alatt megtalálták a módját, hogy mozgalmi munkát végezzenek. Ugyanerről a jelenségről cikkezett két évvel később a Magyar Nemzet, miszerint az ország egyes üzeimiben éppen emiatt hagyták ki a KISZ-vezetőket az aktuális béremelésből. A pártbizottságon úgy látták, hogy a fiatalok szocialista fejlődését több ellentétes irányú behatás is akadályozza. Ilyenek voltak az ún. kispolgári erkölcs és gondolkodás maradványai, ide tartozott a „*nyugati propaganda*”, illetve a Nyugaton jártak élménybeszámolóit, de megzavarták a fiatalokat a szocialista világrendszer belső ellentmondásai is. A fiatalok sokszor szereztek negatív tapasztalatot a felnőttek viselkedéséről és magatartásáról: „*Fiataljaink rendkívül kritikus szemmel szemlélik, bírálják környezetüket, a felnőtteket.*” Többen felvetették, hogy amíg a fiatalok társadalmi munkában dolgoznak, addig a felnőttek másodállásban pénzt keresnek. Sárközi János városi KISZ-titkárnak és munkatársainak volt még mit tennie az ifjúság szabadidős elfoglaltságának terén is, hiszen a párt ebben az esetben is kíméletlenül fogalmazott: „*Városunkban jelenleg a KISZ éppen a szabadidő ésszerű felhasználást tudja a legkevésbé befolyásolni, s emiatt számtalan nevelési lehetőség kihasználatlanul marad.*” Arról azonban talán mégsem a KISZ vezetése tehetett, hogy még mindig nem állt rendelkezésére a városban Ifjúsági Ház, helyette a Művelődési Ház segítségével Ifjúsági Klub működött Jászberényben.

Ennek keretében heti egyszer szerveztek ötórás teát, ahol mintegy 200 fiatal jelent meg rendszeresen, illetve egy másik alkalommal különböző foglalkozásokra került sor, ide viszont nem jártak el 50-nél többen. Az ifjúság nagy része azonban nem élt szervezett klub-életet, és nem szívesen járt sem ismeretterjesztő, de különösen nem világnézetű előadásokra.

A Lehel étterem személyzete a 70-es években

Ki kellett mondani, hogy „*A Szakma Ifjú Mestere*” mozgalomnak nem volt meg a megfelelő tekintélye, de a „*Kiváló Ifjú Mérnök*”, illetve a „*Kiváló Ifjú Technikus*” mozgalomban sem vettek részt többen 52 főnél, ami az iparosodás útjára lépett városban nem tűnik túl nagy számnak. A pártbizottságon ekkor többen hiányolták az „*Ifjú Gárda*” mozgalmat, amely korábban már működött a városban (lásd az esti ellenőrzéseket), de személyi ellentétek miatt végül felbomlott. Azonban csak az egyenruha mintegy 7-800 Ft-ba került volna személyenként, amire akkor nem volt keret. Az Ifjú Gárda aztán 1967-re ismét felállt, igaz, az előirányzott 250 fő helyett csak 150 fővel. Kiképzésüket a rendőri szervek és az MHSZ irányításával valósították meg. Az 1965-ös párt VB anyagban a bőséges kritika mellett az elismerés hangján is szóltak a fiatalságról: „*Ma nyugodtan elmondhatjuk, hogy városunk ifjúsága döntő többségében a szocializmus híve.*” A tanulóifjúság nagy részét becsületesnek írták le, akik közül évi 100-110 fő vett részt építőtáborokban. A jelentés elkészültének idején mintegy 500 berényi fiatal dolgozott brigádmozgalomban becsületesen, de – amint fogalmaztak – nem tudatosan. A pártbizottságon mindig hangoztatták az „*üzemi négszög*” működésének fontosságát az egyes vállalatoknál, ahol a különböző csoportok és szervek hetenként tájékoztathatták egymást az aktuális kérdésekről: ebbe a vállalati vezetés, a pártvezetés és a szakszervezet mellett a KISZ szervezetét is bevonták. Ez a nagyüzemekben már jól működött, a kisebb üzemekben, a ktsz-ekben és a tsz-ekben azonban már korántsem ez volt a helyzet. Jó politikai akciónak tartották a KISZ részéről

a „*Vádoljuk az imperializmust*” akciót, amely a függetlenségükért küzdő népek harcáért állt ki. Hasonló volt a „*Gyarmati Ifjúság Napja*” nagygyűlés április 23-án, vagy a „*Vietnámi műszak*” Hanoi amerikai bombázása kapcsán, amelynek során városszerzte 23 röpgyűlést szerveztek a KISZ csoportjai. Ebben az évben nagy sikere volt a „*Salgói Felszabadulási Túra*” nevű szervezett kirándulásnak, amelyen a rossz idő ellenére is mintegy ezer fiatal vett részt. A KISZ rendszeresen szervezett fejtűrő vetélkedőket „*Ki mit tud a Szovjetunióról?*” címmel – többkevesebb sikerrel.

Egy 1967-es városi párt VB vitában a város 6 ezer főnyi ifjúságának szabadidős lehetőségei között – az ötörai teán kívül – már szerepelnek a Víz utcai táncos rendezvények is, itt azonban a kulturált szórakozásra nem volt lehetőség „*néhány fiatal lehetetlen magatartása miatt*”. Ugyanez volt a helyzet a Lehel Étteremben is, ahová az egyes eseményekre többen a környék italboltjaiból érkeztek, viselkedésükkel tönkretéve a rendezvényeket. A Hűtőgépgyárban egyre több fiatal férfi hosszú hajjal jelent meg a munkában – panaszolták a pártbizottságon. Amikor kifogást emeltek a megjelenésük ellen, erre az válaszolták, hogy ők a „*Halló fiúk, halló lányok*” esti adásában szereplő fiatalok hajviseletét utánozzák, hiszen ott szinte minden szerepeltetett együttes vállig érő hosszú hajjal lépett fel. Abba pedig, hogy milyen műsor megy a televízióban, a helyi pártbizottságnak nem volt beleszólása. Ezen csak központilag lehetett volna változtatni, de az ilyen műsorok valahogyan mégis tovább folytatódhattak. Ebben a kérdésben szólalt fel pl. Száraz János a Városi Tanács VB egyik 1967-es ülésén, ahol a megyei KISZ Bizottságot kérte, hogy „*történjen jelzés a rádió, a televízió, az Ifjúsági Magazin szerkesztősege felé a KISZ KB-n keresztül, hogy a jól dolgozó szakmunkásokat is népszerűsítsék, ne csak a Beatles-frizurás fiatalokat*”. A tanács VB másik tagja, Nagy Kálmán is úgy látta, hogy a TV-műsorokban egyértelműen a hosszú hajat propagálják a fiataloknak, így nem csoda, ha ezt utánozza az ifjúság egy része. A szórakozás mellett a sportolás feltételei sem voltak a legjobbak Jászberényben. A fiatalok részére teremsport lehetőség nem volt, a sporttelepet csak tanári felügyelet mellett használhatták, régi fajta grundok pedig nem léteztek a városban. A vízi sportok gyakorlására kifejezetten kedvezőtlenek voltak a lehetőségek, hiszen a strand medencéjét már régen kinőtte a város lakossága. Egyedül a Bathó-kert bővítése számított pozitívumnak ezen a területen, amelyet – némi túlzással – „*sportkombinátnak*” neveztek egy városi Tanács VB ülésen. Viszont a honvédelmi nevelés terén az MHSZ jól teljesített: lövészklub, illetve ejtőernyős- és repülőszakosztály is működött, a rádióamatőrök klubja pedig országos hírnévre tett szert. Az MHSZ utánpótlását az általános iskolákban működő honvédelmi szakkörök biztosították. A szabadidő hasznos eltöltésére lehetőség volt még pl. a Pethes Imre színjátszó csoportban, amely 1961-ben kezdte meg működését, illetve a Művelődési Ház képzőművészeti szakkörében. Hogy a KISZ tevékenysége továbbra sem ért el átütő sikert, azt jól mutatja az Aprítógépgyár 1969-ből származó jelentése, amelyben a KISZ vezetői között sokat politikailag közömbösnek, bátortalannak és szenvedélytelennek írtak le. A gyorsan cserélődő KISZ-titkárok vezetésével nem sok fiatal lehetett rávenni a mozgalmi munkára, pedig akkoriban a gyár dolgozóinak több mint harmada 30 éven aluliakból állt. Csak kevesen vettek részt a megemlékezéseken, évfordulókon, amelyek így inkább formálisak voltak (III.15.; III.21; Gyarmati Ifjúság Napja). Jól működő sportélet egyedül a természetjáró szakosztályban volt, míg a tömegsport iránt (üzemi labdarúgó bajnokság, asztalitenisz) hullámzó érdeklődés mutatkozott.

A tanulóifjúság nyári foglalkoztatását igen pozitívnak mutatta be egy 1967-ben készült városi tanácsí anyag. Abban az évben összesen 844 fiatal végzett a szünidő alatt valamilyen nyári munkát, ami több mint 42%-kal volt magasabb az előző évi számnál. A nyáron dolgozó tanulók több mint fele középiskolás, míg a harmadánál valamivel több általános iskolás. Egy tanuló általában 16 napot dolgozott nyáron, amelynek során óránként 4,33 Ft-ot keresett. Messze a legtöbb nyári munka a mezőgazdaságban adódott, ezt követte az ipar, az építőipar és a kereskedelem. Az iskolások munkaerejére a szeptemberi és októberi szüret, illetve a paprika betakarítás idején is számíthatott a mezőgazdaság. A tsz-ek állandó munkaerőként továbbra is kevés fiatalra számíthattak, a mezőgazdaság a kollektivizálás óta – és az alacsonyabb keresetek miatt – nem számított vonzó perspektívának. A város helyi vezetése elsősorban a tovább nem tanuló fiatalok köréből próbált fiatal munkaerőt verbuválni az agráriumba – nem sok sikerrel. Pedig ekkoriban már folyt a mezőgazdaság bemutatása, népszerűsítése az iskolákban.

1984-ben az MSZMP városi VB ismét napirendjére tűzte a város fiatalságának helyzetét. A témát korábban a város négy helyszínén is megvitták aktívaértekezletek keretében, amelyeken általában 15-35 fő vett részt. Noha ekkoriban is élt még a párt berkein belül az a nézet, hogy „*a fiatalok nagy többségénél a marxista világnézet a meghatározó*”, egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a változó világ mind nagyobb mértékben az anyagi javak előtérbe helyezése irányába mozdítja el a fiatalok gondolkodását. Ezt jól alátámasztja, hogy mind a négy aktívaértekezleten felvetődött: „*Él az a helytelen szemlélet közöttük, hogy az a példakép, aki gyorsan meggazdagodik, aki jól él, és nem az, aki a munkában kiemelkedő, a közéletben aktív. [...] A társadalom ellentmondásait a fiatalok egy része nem érti, a társadalom fejlődésének történetiségét nem ismeri.*” Az anyagi gondolkodás mellett a vallásos nézeteket is ugyanolyan károsnak tartották még akkoriban is, amelyet az alábbiakban foglaltak össze: „*Eredményesebb politikai munkát kell folytatni a pártok kívüliek körében előforduló vallásos nézetek, a túlzott anyagi szemlélet visszaszorítása érdekében.*” Noha összességében kevés volt a templomba járó fiatal, a főiskolások között például magasabb volt a számuk (sőt, ott egyes hallgatók körében egyfajta divattá is vált a vallásosság), amelyre oda kellett figyelni a városi pártvezetésnek. A pártbizottságon úgy látták, hogy a felnőtt társadalom negatív jelenségei rossz hatással vannak a fiatalokra: „*A családok nem egy jelentéktelen hányadában kispolgári, csaknem anyagi alapokon történik a nevelés. Ezen az oktatási intézményekben, a mozgalmi szervezetben folyó nevelő, tudatformáló tevékenység sem tudott változtatni.*” A kommunista aktívákon a legtöbb hozzászóló a fiatalok egzisztenciális helyzetéhez, ezen belül is a lakáshoz jutásuk lehetőségeihez szólt hozzá. A hozzászólók többsége azt fogalmazta meg, hogy az akkori életszínvonal-politika hátrányosan érintette a fiatalokat, elsősorban pedig önálló életkezdésüket. Jászberényben ekkoriban átlagosan 8-10 évet kellett várni a kérelmezőknek, mire az igényelt lakásukat megkapták. Igaz, tanácsrendelet szabályozta, hogy a lakások 40-50%-át fiatalok számára kell biztosítani. Noha a tanács még ezt az arányt is próbálta túlteljesíteni, úgy látszik, ez még mindig nem volt elegendő. 1983-ban például az épített 31 m²-es garzonlakások közel ¾-ét fiatal házaspárok részére juttatta a tanács. Ez része volt annak a kétfélelépcsős tervnek, melynek során az érintettek először garzonlakáshoz juthattak, majd öt év múlva, a második lépcsőben kaphattak nagyobb lakást. Ekkoriban 303 lakásigénylőt tartottak számon, akik közül 111 volt a fiatal és a nagycsalád. A tapasztalatok alapján további problémaként jelentkezett, hogy a fiatalok csak nehezen önállósodtak:

„A családi környezet jobb megélhetést ad a fiataloknak, mint amikor önálló életet kell kezdeniük. A szülők még a szükségésnél és gyakran a lehetőségeiknél is jobb körülményeket akarnak megteremteni a gyermekeiknek. Nem készítik fel őket a munkára, talán éppen azért, mert saját életük tőlük ezt megkövetelte. De talán éppen ezért kicsi a fiatalok tűrőképessége. A pályakezdésük során nem sikerül a megszokott életmódot elérniük, türelmetlenek. A viták során is alátámasztották, hogy a fiatalok anyagi helyzete igen differenciált és alapvetően a családi háttér függvénye.” Egyértelmű volt, hogy amennyiben a szülők anyagi helyzete nem volt megfelelő, az egyre magasabb lakásárak miatt reménytelennek tűnt a fiatalok önálló lakáshoz jutása. Egy VB-tag szerint sok családban már az iskolás gyermeket sem a fizikai munka szeretetére nevelték. Amint a korábbiakban is, a TV műsorpolitikáját ezúttal sem tartották megfelelőnek a fiatalok nevelésével kapcsolatban. Többen hiányolták a KISZ-es műsorokat, a munkásmozgalomban kiemelkedő egyéniségek bemutatását, és általában „a pozitív irányú szemléletformálást”.

A cigányság

Az 1960-as évektől egyre sűrűbben került a Városi Tanács VB napirendjére a cigány lakosság helyzetének rendezése. Ez a korábban szőnyeg alá söpört probléma, illetve annak megoldása főként 1964-től vált különösen sürgetővé minden magyar település számára, amikor kormányhatározat született „A szociális körülményeknek meg nem felelő telepek felszámolásáról”. A cigány telepeket onnantól kezdték fokozatosan felszámolni Jászberényben is, és az addig ott lakó cigány családokat széttelapították a város különböző pontjain új vagy használt ingatlanokba. A Városi Tanács VB már a kormányhatározatot megelőzően, 1962. június 12-én is részletesen tárgyalta a jászberényi cigányság helyzetét. Ekkor a város területén mintegy 82 cigány család élt, ami 379 lakost jelentett. A cigányság számára alig haladta meg a város lakosságának 1%-át. A cigányság döntő többsége elképesztő körülmények között, telepeken lakott. Ezek közül a leghírhedtebbek a Nyíl utca és a Róka utca telepei voltak. A Nyíl utcában 32 család lakott putriban, a Róka utcai tömeglakásban pedig 45 fő zsúfolódott össze. Kisebb-nagyobb családi háza a berényi cigányság alig több mint negyedének volt, viszont a helyi szervek mindössze 6 megfelelő lakást tartottak számon, amelyben cigányok éltek. A tanácsi vitában lényegében egyetértés alakult ki, hogy a szegregátumokat fel kell számolni, és a cigányokat széttelapítással, valamint munkavállalással és iskolázással kell a többségi lakosságba integrálni. A tanács megerősítette az akkori hivatalos álláspontot, miszerint „minden intézkedésnél figyelme kell venni, hogy a cigányok nem alkotnak nemzetiséget. Olyan embercsoportot képeznek, amely szétszórta él az országban, sőt az egész világon. Kisebb-nagyobb mértékben gazdaságilag, nyelvi és műveltségileg hozzáidomultak a helyi lakossághoz, ennyiben a nemzet részévé váltak”. A tanács semmiképpen nem látott volna szívesen a városban vajda-rendszert, mint egyfajta cigány közigazgatást, amire akkoriban Jászteleken volt példa. A tanács egyes tagjai akkoriban tartottak egy nagyobb fokú bevándorlástól: „Ne legyen bevándorlás, mert ha az itt élő cigányság helyzetén a tanács segít, akkor egyre többen költöznek ide, és ezzel újabb problémája lesz a tanácsnak.” Egyértelmű volt, hogy a cigánysággal kapcsolatban előítéletek is éltek a lakosságban, viszont az is köztudott

volt, hogy magatartásukkal sokszor elősegítették ezen előítéletek kialakulását. Igaz, nem volt ennyire egyértelmű a kép: „*A magyarok között is vannak olyanok, akik magatartásukban is alatta vannak a cigányokétól.*” A teljes foglalkoztatottság szocializmusában – ahol már csak a háztartásbeli nők nem dolgoztak a munkaképes lakosságból – a felnőtt cigány lakosság mindössze 30,5%-a dolgozott. A cigány munkaerőt sok helyen nem szívesen fogadták, és munkaejüket fenntartásokkal kezelték. „*Az üzemek, ha fel is veszik a cigányokat munkára, igyekeznek az első alkalommal megszabadulni tőlük, pedig ezek között is vannak becsületesen dolgozók. [...] Nehéz munkára beállítani csak nagyon keveset lehet közülük. [...] Nagy részüket nehezen lehet állandó munkára helyhez kötni. [...] Probléma a munkába helyezésük-nél, ha munkába állnak, azonnal pénzt kérnek.*” A cigányság megítélése sem volt azonban teljesen homogén, hiszen megjegyezték, hogy az ún. kolompár, illetve az oláh cigányokkal semmilyen probléma nem volt. Speciális helyzetben voltak az ún. zenész cigányok. A 20 fő családfenntartó muzsikos megélhetése éppen ekkoriban került veszélybe, hiszen zenélésre nem kaptak már működési engedélyt, de az egyre inkább teret hódító jazz zene is kiszorította az általuk játszott hagyományos zenét a különböző rendezvényekről. A jövőt eléggé borúsra festette, hogy a telepekről sok gyerek nem járt iskolába, az általános iskolákban jó részük túlkoros volt, „*akik drasztikus szavakat használnak*”, az ipari tanulók között pedig egyetlen cigány tanuló sem akadt. Üdítő kivételként viszont dolgozott a városban egy cigány tanár, egy óvónő, illetve az egyetemen tanult egy fő az orvosi karon. 1962-ben állandó segélyben viszont csak 10 fő részült.

A kormányhatározat értelmében aztán 1965-től megkezdődött a telepek folyamatos felszámolása. A telepekről elköltöztetett cigány családoknak új házat építettek, illetve használt ingatlant vásároltak. Gondot jelentett, hogy az OTP csak abban az esetben adott hitelt, ha a költségek legalább 10%-a rendelkezésre állt, illetve ha a családból legalább egy fő huzamosabb ideje állandó munkaviszonnyal rendelkezett. A telepekről kiköltöztetettek lakóhelyét azonnal szanálni kellett, csak ebben az esetben lehetett elfoglalni az új lakóhelyet. A III. ötéves terv (1966–1970) idejére 10 utcában összesen 50 alkalmatlan lakóhelyet jelöltek ki lépcsőzetesen lebontásra. Ezek között a legtöbb, 30 a Nyíl utcában, 6 pedig a Róka utcában volt, de kisebb mértékben az alábbi utcák is érintve voltak: Ártér u., Fuvaros u., Kard u., Patkó u., Darázs u., Kökény u., Kalap u., Lévai Oszkár u. 1966-ban 5 család részére kezdődhetett meg az építkezés, 1966-ban pedig 19 lakás épülhetett. Erre természetesen csak azok számára volt lehetőség, ahol már rendelkeztek állandó munkahellyel, illetve vállalni tudták az induló 10% befizetését. Az 1966-os programban részt vevők az alábbi munkahelyeken dolgoztak: TEFU, Városgazdálkodási Vállalat, Útépítő Vállalat, Hűtőgépgyár, Építőipari Vállalat, Vízmű Vállalat. Ezután csökkent a lendület, hiszen 1967-ben már csak 2 új ház építésére kapott a tanács keretet. Hogy a telepfelszámolási folyamat még 1968-ban is csak kezdeti stádiumában járt, azt a cigányságra vonatkozó tanácsi jegyzőkönyvi sorok is alátámasztják: „*Lakásvizonyaik rosszak. A jelenlegi lakások romosak, egészségtelenek, az egy helyiségből álló épületekben általában 8-10 fő él. A minimális egészségügyi követelményeket sem lehet biztosítani ilyen mérvű zsúfoltság mellett.*” A cigányság helyzetének megoldása tehát további megoldandó problémát jelentett az elkövetkező időszak mindenkor városvezetésének.

„A városban az összes társadalmi és anyagi feltételek adottak a cigánykérdés teljes megoldásához, lezárásához. Nem lehet közömbös számunkra az, hogy e feladatot mennyi idő alatt hajjuk végre. [...] A magyarországi cigánykérdés olyan probléma, amely hazánkban talán minden embert érdekel. Előítéletek, objektív adottságok, a faji ideológia még meglévő maradványai – a cigányság eddigi életformája és körülötte az épülő szocializmus viszonyai – rendkívül bonyolult összképet adnak. [...] Bonyolultnak és nehéznek találják az elvtársak a megoldást és annak hogyanját” – olvasható egy 1970-es városi pártjelentésben, illetve az azzal kapcsolatos vita jegyzőkönyvében. Az 1970-ben, a városi párt VB részére készült kimutatás szerint a jászberényi cigányság létszáma 425 főt tett ki 65 családban, ami a teljes lakosság 1,4%-át jelentette. Ekkor már 7. éve folyt a cigány telepek kormány által elrendelt felszámolási programja. A jelentés a városban élő cigányságot 3 csoportra osztotta: a legjobb helyzetben a már beilleszkedettek éltek, akik az előző évek során lakáshoz jutottak, állandó munkahelyük volt, gyermekeik rendszeresen jártak iskolába, és gyakorlatilag teljes mértékben szakítottak korábbi életmódjukkal. Ez a csoport 20 családban összesen 149 főt tett ki, és a cigányság 35%-ának felelt meg. A második csoportba a beilleszkedésben lévőket sorolták, akik a városban szétszórtan éltek. 14 család tartozott ide 81 fővel (19%). A jászberényi cigányság döntő része viszont továbbra is a két nagy telepen, a Nyíl utcában és a Róka utcában élt: ebben a csoportban 31 családot tartottak nyilván 195 fővel, és az összes cigány 46%-a tartozott ide. A telepeken élők továbbra sem rendelkeztek állandó munkahellyel, vagy csak alkalmi munkáik voltak, a felnőttek a teljes analfabetizmus jellemezte, gyermekeik iskolába járása pedig igen körülményesen alakult. A két jászberényi cigánytelepen egy „lakás” általában egy darab 4x4 méteres helyiségből állt, ahol 6-8 fő zsúfolódott össze igen piszkos és rendezetlen környezetben. Ezeknek az otthonoknak a berendezése igencsak szegényes volt: általában egy mozsár kályha, egy-két fekhely és egy asztal alkotta a berendezést, szék és szekrény inkább csak minden második ilyen lakóhelyen fordult elő. A cigánytelepek lakóinak életkörülményein a város vezetése azzal próbált segíteni, hogy 1970-ben bevezették a vezetékes ivóvizet, ürgödörös árnyékszékeket létesítettek, javították a környék közvilágításán, és vas szeméttárolókat helyeztek ki. Noha a jelentés évében éppen egyetlen eset sem fordult elő, nem volt ismeretlen a cigánytelepeken a vérhas és a fertőző májgyulladás. 1968-ban két esetben csecsemők elhalálózása is előfordult. Az illetékes szerven rendszeresen észleltek a lakók körében tetvességet. „A gyerekek táplálkozása igen hiányos, bár a felnőtt lakosság sem táplálkozik rendszeresen. [...] A gyerekek ruházódása igen hiányos. Télen is előfordul, hogy teljesen ruhátlanul szaladgálnak a hóban. [...] A rosszul táplált gyerekek a kórházban csak több hetes megfeszített munka eredményeként gyógyulnak fel.” A körülményekre jellemző, hogy a város 51 állami gondozott gyermekéből 17 fő volt cigány származású. A gyerekek körében az iskolázottság lassan javult, egyre többen jártak már felső tagozatba, sőt két ipari tanuló és egy gimnazista is kikerült a köreiből. „A legnagyobb nehézség a Nyíl- és a Róka utcai telepeken lakó gyerekek beiskolázása. A korábbi felmérések, erőfeszítések nem sok eredménnyel jártak” – olvasható a pártanyagban. 1970 tavaszán éppen ezért tartottak a városban a Tanács és a Népfront szervezésében cigánygyűlést. Az iskolázás megkönnyítése érdekében a cigány gyerekek ingyenes iskolaköpenyhez, könyvekhez, füzetekhez, írószerekhez és szintén térítésmentes étkezéshez jutottak. A következő, 1970/1971-es tanévtől túlkoros gyerekekből álló önálló cigány osztályt is szerveztek a Kossuth úti iskolában. Noha már 1964

óta folyamatosan nyomon követték a város hivatalos szervei részéről a cigányok életmódját, a felnőtt lakosságról, szokásaikról még sok mindent nem tudtak. Néhány dolog már akkoriban köztudott volt: „Az elhaltak temetési költségeit általában az állam kénytelen viselni. [...] Társadalmi ünnepség körükben teljesen ismeretlen. [...] A cigány fiatalok magatartása nem egy esetben megbotránkoztatja az előadások más látogatóit (kiabálás, trágár beszéd, éles fütty).” Kiderült, hogy azon kevesek, akik alkalmasnak bizonyultak a sorkatonai szolgálatra, és bevonultak, sokkal jobban megállták a helyüket az életben. „A felnőttek kulturális igényeit alig ismerjük. Moziban, kocsmában töltik el a szabadidejüket nagy részét [...] A 18-20 év közötti hadköteles fiatalok közül nagyon keveset hívnak be katonának. Ennek oka az írástudatlanság és a gyenge fizikum. A katonai szolgálatot teljesített fiú az életben jól állja meg a helyét.” Noha ugyanezen adatok a közbiztonság helyzetének tárgyalásakor vitákat szültek, a városi tanácsi jelentés tényként kezelte, hogy a városban elkövetett bűncselekmények 8-10%-a volt cigány elkövető számlájára írható. Ezek zöme ezer Ft-ot el nem érő vagy onnan kevesebb, 5-6% cigány elkövetőt tartottak számon, a 14 év alattiak által elkövetett esetek tettesei azonban 60-70%-ban a cigányok közül kerültek ki.

A munkahelyen elhelyezkedett cigányok fogadtatása, munkateljesítménye és megítélése igen vegyes képet mutatott, amint az a vonatkozó 1970-es pártjelentésből is kiderül. „Szinte általános jelenség, hogy akit felvesznek üzemekbe, gyárakba, a legrosszabb munkahelyeket kapja – gyakran indokoltan, a szakmai képzettség hiánya, az analfabetizmus miatt. Így viszont az átlagosnál kevesebbet keres, a legtöbbször éppen a legnehezebb munkával. Ezért is gyakori a munkaerő-vándorlás, a fluktuáció. Azok az üzemek (Hűtőgépgyár, Építőipari KTSZ, Városgazdálkodási Vállalat), ahol egy kicsit is törődnek a cigány dolgozóikkal, tartósan le tudják kötni őket, szívesen maradnak ezeken a munkahelyeken. Sajnos ez nem általános módszer. A munkaerőhiány következtében elhelyezkedési probléma nincs, bár egyes személyeket már alig hajlandók fogadni, mivel már szinte valamennyi üzemben megfordultak, magatartásuk munkafegyelem-lazulásra inspirál.” Cigány munkaerő a legnagyobb számban a Hűtőgépgyárban (40 fő), az építőiparban (18 fő), az Aprítógépgyárban (7 fő) és a Dohánybevéltónál (6 fő) dolgozott. A munkaerőhiány időszakában a legtöbben éppen a Nyíl utcai telep lakói közül nem vállaltak munkát (itt összesen 35 fő felnőtt munkaképes korú cigány lakos nem dolgozott), velük szemben viszont nem alkalmazta a hatóság a munkakerüléssel kapcsolatos, érvényben lévő jogszabályt – vetette fel egy tanácsi képviselő 1971-ben. Ugyanezen az ülésen hangzott el, hogy a Március 15. Tsz olyan rossz tapasztalatokat szerzett a munkába állított cigányokkal kapcsolatban, hogy a továbbiakban nem akarta őket foglalkoztatni.

A város felnőtt cigány lakosságának megoszlása munkakör szerint

Munkahely	Férfi (fő)	Nő (fő)	Összesen (fő)	%-os arány
Vállalatnál, intézménynél	78	24	102	48
Alkalmi munkás	13	1	14	6
Tényleges katona	1	-	1	-
Háztartásbeli	-	57	57	26
Nyugdíjas, járadékos	7	4	11	5
Beteg	7	1	8	4
Börtönben van	3	-	3	1
Nem dolgozik	7	14	21	10
Összesen	116	101	217	100

A cigánysággal kapcsolatos intézkedések, intézkedési tervek erősen megosztották az MSZMP városi párt VB-t is. Volt, aki kijelentette, hogy a magyarok nem nézik jó szemmel, hogy cigányokat telepítenek közéjük. Egy másik VB tag szerint pedig éppen a cigányok és magyarok közötti gyakoribb vegyes házasságok vezethettek volna eredményre a cigányság részéről meglévő nagy elmaradás felszámolása érdekében.

Közellátás az '50-es és '60-as években

A közellátási zavarok már az 1949-es év végén tetten érhetők Jászberényben, hiszen a Városi Pártbizottságnak a Megyei Pártbizottsághoz küldött hangulatjelentésében megjegyzi, hogy „*az elmúlt hetekben a zsír- és a faellátás kérdésénél is bizonyos zavarok mutatkoztak a városban. November hó első felében ezért küldöttségek keresték fel a pártszervezetünket és kérték a pártot, hogy tegyünk valamilyen intézkedést*”. 1950 elején elsősorban a tüzelőanyag beszerzésénél mutatkoztak nagyobb nehézségek, ugyanis folyamatos árusításról nem lehetett

beszélni. Így elsősorban a szegényebb dolgozók, akik egyszerre csak kisebb mennyiséget tudtak megvenni, viszont ezért gyakrabban keresték a tüzelőt, többször tüzelőanyag nélkül maradtak. A helyi pártbizottság elsősorban ezen a téren, a tüzelőanyag-fronton tapasztalt elégedetlenséget. Az 1950 húsvétjára vonatkozó jászberényi hangulatjelentés azt emeli ki, hogy a reakció minden rést kihasznál, hiszen a tejszernak előtt a húsvéti ünnepek alatt igen nagy volt a sorban állás tejért és vajért, amikor a reakció beküldte embereit a sorok közé, és pillanatnyi hangulatot teremtett magának. Ugyanezt tapasztalták a tüzelőért sorban állók esetében is, ahol 10 kg-nyi fáért órákat várokoztak az emberek. A reakció igyekezett kihasználni a kenyérellátás körül tapasztalt fennakadást is, ám „*a közigazgatás a párt utasítására belenyúlt ebbe a kérdésbe és megállítottuk a reakció támadását*”. És még egy rövid mondat az egyik jelentésből az 1950-es év jászberényi viszonyaihoz: „*A hangulat a piacokon elég rossz, mert burgonya még a heti piacokon is elég kevés vagy egyáltalán nincs.*” Ezenkívül súlyos hiány mutatkozott a városban még húsból, tejből, zöldségből és hagymából is, és Jászberény például a szeptember hónapra vonatkozó 3600 kg-os zsírigényléséből mindössze 625 kg-ot kapott meg az elosztó központból, így nem lehet csodálkozni a zsírhiányon sem.

Az országos problémaként jelentkező közellátási nehézségeken az ország kommunista vezetése a jegyrendszer bevezetésével, vagy ahogyan akkoriban megfogalmazták, az adagolt közellátás bevezetésével próbált segíteni. Jászberényben az MDP Városi Pártbizottsága az 1951. január 4-i ülésén foglalkozott a jegyrendszer bevezetésével, ahol megállapították, hogy „*a dolgozók örömmel fogadták a Minisztertanácsnak a jegyrendszer bevezetésére vonatkozó határozatát, hiszen így legalább azok a dolgozók is hozzájutottak a cukorhoz és a liszthez, akik egész napos munkájuk miatt nem tudtak sorban állni. Az ellenség munkája itt is megmutatkozott, mert azt hangoztatta, hogy a cukor és a liszt ára a kettősörösére emelkedett és hogy hamarosan bevezetik a kenyérfegyvet is, mire kenyérfelvásárlás indult meg. Ezt a támadást azonban felvilágosító munkával sikerült visszaverni, ami után a párt immár jobban odafigyelt az ellenség aknamunkájára, nehogy háborús pánikot keltsen és más területen is megindítsa a felvásárlást*”. A kor viszonyaira jellemző, hogy az intézkedést hamarosan visszavonták, és inkább komoly áremelésekkel próbálták meg elvonni a piacról a „*fölös vásárlóerőt*”.

A jászberényi Városi Tanács Kereskedelmi Osztályának 1953. január 28-án kelt jelentése szerint a városban „*kereskedelmi vonalon a legnagyobb probléma a kenyér kérdése volt*”. A város ekkorra túl van a kenyérhiány mélypontján, hiszen a jelentés szerint ekkor már legalább a reggeli órákban lehetett kapni kenyeret, sőt időnként még a déli és délutáni órákra is maradt néhol a készletből. A 28-as számú főtéri Népboltban meg kellett szüntetni a kenyér árusítását, hogy az ott rendszeresen sorban álló tömeg más üzletekbe oszoljon el. A jelentés kiemeli, hogy az utóbbi időszakban igen keresettek lettek a lakosság körében a szárított tésztafélések, amely jelenséget minden bizonnyal az állandó kenyérhiánynak lehetett betudni. A Kereskedelmi Osztály kifejezte azt a reményét, hogy a város kenyérellátása hamarosan visszatér az előző év decemberének állapotához, amikor a dolgozók válogathattak a kenyér között. További probléma volt a város 4,60-as liszttel való ellátásában is, hiszen ezt az árut csak kiszámíthatatlan időpontokban mérték az üzletekben, „*így azok, akik ráérnek egész nap a boltokat járni, kifigyelik és elviszik 3-4 helyről is a lisztet, míg aki dolgozik és nem ér rá a boltokat sorra járni, annak egy helyről sem jut*”. Pedig a Kereskedelmi Állandó Bizottság

aktívái ebben az időben rendszeresen figyelték az embereket a boltokban, és akit gyanúsnak találtak, annak feljegyezték a nevét. Ekkor az Ellenőrző Bizottság kiment kivizsgálni a tényeket, és ha valaki „*indokolatlanul vásárolta a kenyeret*”, az ellen szigorú eljárást indítottak. 1953 elején teljes hiány volt a városban gyermekharisnyából és magas szárú női cipőből, míg zsírból és cukorból éppen nem lehetett nagyobb felvásárlást tapasztalni.

Az új, Nagy Imre-féle kormányprogram hatása a jászberényi pártbizottságot sem kerülte el, hiszen az 1953. július 23-án megtartott ülésen elhangzott, hogy az ellenség kihasználja az új helyzetet: „*A mezőőr elvtársak beszámoltak arról, hogy beadás-ellenes hangulatok vannak. Az ellenség azt híresztelte, hogy a beadásnál első a fejadag és a vetőmag, csak azután a beadás. A kulákság Nagy Imre elvtárs beszéde után lábra kapott. Volt olyan kulák, aki a Begyűjtési Osztályon flegmán azt mondta, hogy adják ki a másik beadási könyvét, mert már megszűnt a kulák.*” A Városi Tanács VB őszi ülésén már a Kereskedelmi Csoport árleszállításokkal kapcsolatban jelentését tüzte napirendre. Ebben kiemelték, hogy ilyen nagymértékű árleszállítás hazánkban még nem volt, és az árleszállítást a dolgozók örömmel fogadták (akárcsak korábban a jegyrendszert és a párt bármely intézkedését). Hozzáfügték, hogy az intézkedést követő napokban Jászberényben egy üzletben sem volt „*megrohanás-szerű kereslet*” a leszállított árucikkek iránt, a fogyasztók szükségleteit és igényeit mindenből ki tudták elégíteni. Nagyobb arányú vásárlás különösen a ruhaszövet, a gyermek- és női lóden, a takaró és az ágygarnitúrák terén jelentkezett. Kerékpárból is többet adtak el, és „*az elmúlt héten megvásárlásra került egy varrógép a KERAVILL-ban, pedig már hosszabb idő óta nem volt eladás belőle*”. Az élelmiszer-ellátás terén a zsírért továbbra is rendszeresen sorban kellett állni, ezért a vásárlók kérték, hogy legyen helyette margarin és étolaj is az üzletekben. Húsból az azt megelőzőnél nagyobb keretet kapott a város, és javult a kínálat, de felvágottakból továbbra sem volt rendszeres az ellátás. Ahogy cukorkából és darab-áruból sem, hiszen sokszor a rendelt mennyiség 1/3-át sem küldték meg az elosztó központokból. A dolgozók sokat panaszkodtak a kenyér égett héjára, valamint az Üzemélelmiszeri Vállalat ételeinek rossz minőségére és zsírtartalanságára.

1953 karácsonyára sokat javult a közellátás helyzete Jászberényben, hiszen ekkor kivételesen már a húsért és a zsírért sem kellett sorban állni, sőt az addig hiánycikkeknek számító felvágottból még a külterületekre is jutott. Egyedül a szaloncukor-ellátás nem volt megfelelő, ezért a cukrászda 6 mázsa szaloncukrot készített, bár ezek egy része csomagolás nélkül került a kereskedelembe. Az ötvenes évek során egyedülálló módon „*semegeként kisebb mennyiségű narancs is került a boltokba*”. Hiánycikkeknek számított ekkor a gyermekcipő, a nadrág, a harisnya, a mackó és szinte minden általános gyermekruházati cikk. A Városi Tanács VB határozati javaslatában szőlította fel a jászberényi BELSPED Vállalat vezetőjét, hogy a zavartalan húsellátás érdekében a lehető legrövidebb időn belül szerezzék be a hússzállításra alkalmas bádoglemezzel borított kocsi, amivel addig nem rendelkezett a város. Érdekes, hogy a VB ülésen az egyik tanácsstag a maximalizmus jegyében megkérdezte, hogy miért lehet csak kétféle péksüteményt kapni a városban, noha a párt határozata országosan 21 féle péksütemény árusítását biztosítja?

1954-ben a legrosszabb évekhez, az 1950/1953-as időszakhoz viszonyítva továbbra is jó volt az élelmiszer ellátás helyzete, hiszen ekkor csak húsból volt komolyabb hiány a város-

ban, amelyből heti egy vagy két alkalommal lehetett vásárolni. Igaz, csak hosszas sorban állás után, és még ekkor sem jutott mindenkinek.

A kereskedelem helyzetéről szóló jelentés itt rögtön megjegyzi, hogy az előző évben még több termék miatt is állandó volt a sorban állás: „a vásárlók így igyekeztek biztosítani magukat, hogy már órákkal az üzletnyitás előtt sorban álltak, várakoztak.” Noha a Tanács a sorban állások megszüntetésére tett intézkedéseket, ezek csak némileg enyhítettek a helyzeten. A Városi Tanács szerint a textilellátás terén is nagymértékű volt a javulás, de még itt is voltak hiányosságok, főként a kötöttárúk, a gyermekholmik, a harisnya, a mackó és a gyermekcipő esetében. A fűtési szezon kezdetére, 1954 őszére menetrendszerűen ismét beköszöntöttek a tüzelőanyag-ellátás körüli problémák: állandósultak a sorok a TŰZÉP előtt. Ráadásul tűzifa egyáltalán nem volt, szénből pedig csak ún. iszapszennet lehetett kapni. Az építőanyag-ellátás is igen kedvezőtlen képet mutatott, hiszen jóformán semmit sem lehetett beszerezni: „kevés a fűrészáru, cserepet nem kapunk, a mész és cement biztosítása is igen rapszodikus.”

Továbbra is sok panasz volt a kenyér minőségével kapcsolatban, amelynek oka a párt szerint a városi malom korszerűtlensége volt, hiszen a malomnak nem volt keverőkamrája.

A Rákosi-féle visszarendeződés után, 1955 nyarán az MDP Jászberényi VB ülésén ismét súlyosbodó helyzetről számoltak be. Noha a kenyér minőségével kapcsolatban már egyre kevesebb volt a panasz, igen nagy feladat elé állította a Sütőipari Vállalatot, hogy a megújuló felvásárlás miatt a város addigi napi 60 mázsás átlagfogyasztása hirtelen 100-110 mázsára nőtt. Ismét előkerültek azok a vádak, miszerint sok helyen a disznókkal etetik fel a kenyéret, mert a kenyér kilója csak 3 forint, míg a korpáé 7-8 forint volt. A VB ülésén többen is szorgalmazták, hogy leplezzék le azokat, akik ilyen tettekkel kenyérhiányt, illetve a kenyérellátás terén problémát idéznek elő. A VB egyik tagja azt javasolta, hogy „állítsanak a boltokba valakit, aki ki tudja figyelni, ki viszi el a sok kenyéret vagy lisztet és annál beszélgetés ürügye alatt ellenőrzést lehetne tartani, hogy hová teszi a mennyiséget, nem-e az állataival eteti fel”. Szintén felvásárlás volt tapasztalható lisztből is, a tanyai boltokban például három-négyszeresére növekedett

Lőgyakorlat az MHSZ-nél

a lisztfogyasztás. Ennek oka a VB szerint az volt, hogy a város és a járás területén elterjedt, miszerint a szárazság miatt nem várható jó gabonatermés, ezért nem lesz elegendő liszt: *„ezzel pedig az ellenség azt igyekszik elérni, hogy a hiszékeny parasztság és a dolgozó is felvásárlást kezdjenek és ezáltal problémákat okozzanak a közellátásban”* – hangzott az érvelés.

A város hűselltátása továbbra is elégtelennek volt mondható, hiszen a Szolnoki Kiskereskedelmi Vállalattól keretként kapott heti 5 mázsa hús egyetlen napra sem volt elegendő, hiába jelezték a jáászberényi pártvezetők, hogy a városnak ennél jóval nagyobb mennyiségre lenne szüksége (Jászberény a hűsbeadási tervek alapján a kapott mennyiségnél jóval többet adott be a közös raktárakba, ám azt minden bizonnyal a kiemelt szocialista iparvárosok és Budapest kapták meg). További gondot jelentett, hogy különösen piaci napokon a járás területéről (főként Jákóhalmáról) bejövők *„kivitték a városból a zsírt”*, Árokszállásról pedig rendszeresen bejártak Berénybe sorban állni hűsért. Igen elterjedt volt a piaci üzérkedés és spekuláció, amikor a városi piacon tevékenykedő kofák gyorsan felvásárolták a piacra behozott terményeket, majd azokat jelentős felárral adták tovább. Ez a tevékenység – a helyi pártbizottság megállapítása szerint – *„Nagy Imre politikája óta nagymértékben felélénkült”*. Mindenképpen el szeretnék volna kerülni a továbbiakban azt, hogy a város dolgozói másod- vagy harmadkézből legyenek kénytelenek megvenni a terményeket a termelőkötől való közvetlen és olcsóbb vásárlás helyett, ezért határozati javaslatban döntöttek a gyakoribb és szigorúbb piaci ellenörzések mellett. Június 21-én például a vasútállomás területén megtartott ellenörzés alkalmával 4 személyt fogtak el, akik összesen 40 db baromfit és 956 db tojást akartak a városból *„spekulációs céllal”* kiszállítani. Másnap pedig a Jászberény–Nagykátá útvonalon ütöttek rajta az üzérkedőkön, amelynek során 4 személytötl összesen 64 db csirkét, további egy személytötl pedig 25 kg túrót, 2 kg sajtót és 6 kg vaját koboztak el.

1955 őszén zsíról, cukorból, hűsból és burgonyából is hiány mutatkozott a jáászberényi üzletekben. *„Az áruellátás nem tart lépést az iparosítással”* – állapították meg a városi párt VB-n. Hubai Ida kereskedelmi előadó jelentése szerint tovább folyt a piaci spekuláció elleni harc, amelynek során a baromfit és a tejtermékeket tömegével kobozták el a hatóságok. Bár a leleplezett piaci árusok nem kapták meg a büntetésüket: *„az utóbbi időszakban feljelentett 12 személy spekuláns ellen nem tett semmit az ügyészség, így nem lehet őket megfékezni.”* Emiatt a pártvezetés és a illető ügyészt pártfegyelmi eljárás alá kívánta vonni, mert *„az elvtárs semmibe veszi a párt javaslatait, söt egyes pártmunkásokat ki is gúnyol”*. Felmerült, hogy a város területén lévő üzletek igen piszkosak és szűkek, alig fér el azokban egyszerre 2-3 vásárló. Jászberényben továbbra sem volt illatszér üzlet, viszont a vasboltot dicsérték a vásárlók. A cukrászda piszkos volt és rendezetlen, ahol a dolgozók nem estek át orvosi vizsgálaton. A piacon pedig a tejtermékeket a földön árusították, mert nem volt elegendő asztal. A pártbizottság javaslatként fogalmazta meg, hogy hetipiaci napokon ne árusítsanak a városban zsírt és kenyeret, mert ezeket igen nagy mennyiségben viszik külterületre és a járás egyéb településeire azok a dolgozó parasztkok is, akiknek meglenne a fejadagjuk. Ráadásul a járás minden településének megvolt a saját tervszáma ezekből az alapvető élelmiszerekből. A boltvezetők pedig nem azt nézték, hogy mindenkinek jusson, hanem – ahogyan a pártbizottságon fogalmaztak – ebben is csak az üzletet látták. Különösen a tanyasi boltokkal kapcsolatosan szorgalmazta a helyi pártbizottság a kenyérellátás mérséklését, *„ahonnan mázszaszámra viszik a kenyeret”*.

A kereskedelmi dolgozók és vezetők nem mindig nyerték el a városi pártbizottság szimpátiáját: „*az osztályidegen elemeket most számoljuk fel*”. Antal Margit, a városi párt VB tagja arról számolt be, hogy a Rákóczi úti boltban is dolgozott egy osztályidegen személy, aki még akkor is elnézett a boltba betérő szovjet elvtársnő feje felett, amikor az kisgyermekével vásárolt volna. Osztályidegen elemek azonban egészen váratlan helyeken is felbukkantak 1955-ben: „*Az utóbbi időben a szovjet kálint az osztályidegen elemek gyülekező helye, állandóan 10-15 egység tartózkodik ott, akik felvásárolják a teatojást, rizsát, zsírt stb., és másnak drágábban adják el.*”

Továbbra sem volt elegendő húsrú: amint érkezett a városba 1-2 mázsa ellátmány, azt azonnal szétkapkodták. Ezen a VB-ülésem merült fel a főtéri húsbolt áthelyezésének kérdése, mert „*nem helyes az, ha a Tanács, a BM és a Pártbizottság tőzsomszédságában, a Főtéren ha hús van, akkor 150 asszony is sort áll*”. A jászberényi húshiánnyal kapcsolatban a VB egy tagja felvetette, hogy ilyen súlyos helyzetben át kellene gondolni a Budapestre szállítandó 7 mázsa jászberényi hús kérdését, amire a VB egy másik tagja azt válaszolta, hogy a városnak mindenképpen eleget kell tennie a 7 mázsa hús szállításának, hiszen „*erre megvan a városnak a lehetősége és nem egyezhetünk abba bele, hogy a munkásosztálynak szállítandó élelmiszer küldése meg legyen akadályozva*”. A húshiány enyhítésére az illetékesek ekkoriban engedélyezték kísérletként a lóhús- és kolbász forgalomba hozatalát. A lakosság véleménye ezzel kapcsolatban igen eltérő volt, és az iránta való érdeklődés is megoszlott. Azonban előfordult, hogy még a kínálatnál is nagyobb érdeklődés mutatkozott. Az „új” hústermékeket a hét első négy napján forgalmazták, amikor nem volt húskiadás, és az üzletekben kötelező volt táblán feltüntetni, hogy lóhús árusítása folyik. A Kereskedelmi Csoport jelentése megemlíti azt is, hogy zsírból és cukorból a hiány mellett korlátozni kellett a kiadható mennyiséget, de gyümölcsből is csak 1 kg járt személyenként. Szintén a hiányos jászberényi ellátáshoz tartozik, hogy a városban ekkoriban csak egyetlen szórakozóhely működött, szálló viszont egyáltalán nem volt. „*Nem megengedhető, hogy ilyen nagy városban csak egy szórakozóhely van, az is olyan, hogy oda jó érzésű ember be sem megy. [...] Nincs a városnak egyetlen szállodája sem, az átutazó emberek kénytelenek házaknál megaludni, amellyel csak a spekulánsok tömik meg a zsebeiket.*”

1956 nyarára az ellátási nehézségek megmaradtak, de ekkor tojásból és sörből is hiány mutatkozott. Csak barna sört szállították a városba, azt viszont a dolgozók nem szerették. A lakosság húsigénye a tervszámokhoz képest akkora volt, hogy kijelentették: friss sertés- és marhahúsból a kapott mennyiség sokszorosa, 50 mázsa is kevés lenne. Az MDP városi VB 1956. június 21-i ülésén egymásnak feszültek a városi és a megyei hozzászólók: a helyi VB tagok bíralták a megyei vezetést, hogy Jászberény hátrányos megkülönböztetést szenved a közellátás terén, míg a másik oldal ezt cáfolni próbálta. A jászberényiek többen is azon sejtelmüknek adtak hangot, hogy a megyei felsőbb szervek áruellátás terén kivételt tesznek Szolnok és Törökszentmiklós javára, hiszen Berénybe több alkalommal is olyan áru érkezett, ami máshol nem kellett (például „Derü” cigaretta). Soós Pál VB tag kérte is, hogy „*a megyei szervek úgy kezeljék Jászberényt, mint az édes gyermeküket, úgy, mint a többi várost a megyében*”. A jászberényiek fájtlalták, hogy húsellátás terén a megyei elosztó nem veszi figyelembe, hogy Jászberény már nem csak mezőgazdasági jellegű város, hanem – elsősorban a két nagy ipari üzem telepítésének köszönhetően – immár igen nagyszámú lakosság él bérből és fizetésből. A Szolnokról kiküldött hozzászóló cáfolta, hogy a megyén belül Jászberényt hátrányos megkülönböztetés érné az áruellátás terén,

hiszen a megye is országos keretből kap árut, amely nagyon kicsi. Ő úgy látta, hogy sokszor éppen Szolnok terhére látják el Jászberényt, és a várost jobban dotálják, mint azt a tervszám megengedné. De a megyénél alapvetően súlyponti kérdésként kezelik, Szolnok után Jászberény következik a sorban. Erre Szörös István VB tag reagált: „*A város ellátása nem azt mutatja, hogy mi vagyunk a súlyponti kérdés Szolnok után.*” Elhangzott az is, hogy Törökszentmiklós előtérbe helyezése nem igaz, de Szolnokét meg lehet érteni, hiszen az egy 60 ezres lakosságú nagyváros tisztán bérből és fizetésből élőkkel, nem mezőgazdasági jellegű, mint Jászberény. Kapus Ferencné VB tag a város érdekérvényesítésének lehetőségét abban látta, hogy „*a mi elvtársainknak is sokkal harcosabban kell kikövetelni a szolnoki elvtársaktól a választékos árukat*”. Az áruellátással kapcsolatban további panasz volt, hogy az üzemi boltban heteken keresztül nem volt kapható töltelékáru, mindössze ujjnyi vékony nyúzott szalonnát lehetett kapni, ami a dolgozók igényét egyáltalán nem elégítette ki. A dolgozók kérték, hogy heti kétszer legyen hús is a boltban, hogy ne kelljen a városba kilométerekre bejárni érte. Az egyik résztvevő megjegyezte, hogy a részletakció bevezetésekor az 5 éves készlet egy hét alatt elfogyott rádióból, lemezjátékszövből, ballonöltönyökből és kabátokból, igaz, az egész megye összesen 60 darab ballonkabátot kapott abban az időszakban. Kapusné az éttermet és az ottani ételeket bírálta éles hangon: „*Az ételek nem változatosak, maholnap pörköltmérgezésben fogunk meghalni. [...] A mi éttermünk nem más, mint egy lebuja, amit szégyellünk a külföldi vendégek előtt is.*” Tovább húzódott a Lehel Szálló megnyitása is: székhiányról és a hanyag bádogos munkák miatti beázásról lehetett hallani, valamint elhangzott, hogy a város illetékese már személyesen is járt Gerő Ernőnél, hogy segítsen ebben a kérdésben. A szálló átadását ugyanis nem ígérték az illetékes szervek a 2. ötéves tervben, ellentétben a fedett piaci csarnokkal – ami aztán csak jóval később valósulhatott meg. Lett volna még mit tenni a papírboltban is, ahol az áru egy részét a földön tartották polcok hiányában. Ezen a napon elhatározták, hogy áruellátás szempontjából 3 boltot fognak súlypontként kezelni: a 105. sz. boltot a Fémnyomónál, a 114. sz. főtéri boltot, illetve a 134. sz. boltot az Aprítógépgyárnál.

A forradalom után 1957 nyarára a közellátás helyzete normalizálódott. A piacon jó volt az áruellátás, hiszen zöldáruval a kistermelőkön kívül már megjelent a Kossuth Tsz és a Tangazdaság is. A legfontosabb alapvető élelmiszerekből nem volt hiány a városban, viszont a húselállítás helyzete tovább romlott, mert ekkoriban 12 hentes iparos működési engedélyét szüntették meg. A pártbizottság nem panaszkodott már a parasztok kenyérfelvásárlására sem. Sört csak a hó végén lehetett kapni, viszont rendszeres hiánycikknek számított például a szőnyeg, a függönyáru, a drótfonat, a rádiótelep, a kerékpár vagy a motorkerékpár. Utóbbit a spekuláció miatt már csak tanácsi kiutalás ellenében lehetett beszerezni. 1958-ban húst legfeljebb csak délelőtt lehetett kapni keddi, csütörtöki és szombati napokon, akkor is csak sorban állás után. Ekkor már 3 műszakban dolgozott a kenyérgyár, amelyet 1957-ben adtak át a termelésnek. Kapacitása napi 100 mázsa kenyér volt. Ruházati cikkekből csak hiányos volt az ellátás, cipőt és gyerekzandált például alig lehetett kapni. Jászberényben ekkor 40 állami és 30 szövetkezeti bolt, bolthelyiség, illetve 13 vendéglátóipari egység működött, valamint összesen 59 engedélyezett magán-kiskereskedő dolgozott a városban. Természetesen az állami és szövetkezeti boltok számát növelni, a magánkereskedőket pedig csökkenteni szerették volna.

A magán-kiskereskedelem a városban (1958. június)

A kiskereskedés jellege	Száma (fő)	A kiskereskedés jellege	Száma (fő)
Zöldség-gyümölcs	7	Játék-bazár	3
Tejtermék	6	Cserépedény	1
Cukorka	2	Tüzelőanyag	2
Dohányáru	12	Használcikk	9
Virág	2	Kölcsönző	1
Vegyekereskedés	1	Háziiparcikk, kézimunka, egyéb	5
Rövidáru-divat	8	Összesen	59

Az 1960-as évek mind országos szinten, mind Jászberényben a közellátás javulását hozták. Az állandó hiány és sorban állás időszakából ez az évtized vezetett át a „gulyáskommunizmus/fridsidersocializmus” világába. A közellátás minőségi megjavulása nem ment egyik napról a másikra, de azért fokozatosan és láthatóan javult a helyzet, és lassan már tényleg komolyan lehetett venni a dolgozók életkörülményeinek állandó javulásáról szóló propagandát. Gondok, problémák azonban még ebben az évtizedben is adódtak, noha fogyasztó jelleggel. Jászberény lakosságának közellátásáért 1961-ben alapvetően 4 vállalat gondoskodott: a Szolnok Megyei Élelmiszer Kiskereskedelmi Vállalat 30 boltja, a Szolnok Megyei Iparcikk Kiskereskedelmi Vállalat 13 boltja, a Jászberényi Földművelésügyi Vállalat 37 üzlete, illetve a Szolnok és Vidéke Vendéglátóipari Vállalat 17 egysége. Ezekon kívül még egyéb vállalatok, ktsz-ek és tsz-ek is tartottak fenn néhány kereskedelmi egységet, pl. a TŰZÉP 1 telepet és 3 boltot, a Községgazdálkodási Vállalat egy virágboltot, vagy a Sütőipari Vállalat egy kenyérboltot. Ebben az időszakban számított forradalmi újításnak az egyes boltok önkiszolgáló rendszerűvé átalakítása, hiszen így jóval gyorsabb volt a vásárlás. Az első ilyen jellegű berényi kereskedelmi egységek a 104. sz. Nádor utcai, a 106. sz. Rákóczi úti és a 114. sz. Lehel vezér téri üzletek voltak. Az átállás nehézségeit mutatja, hogy a Városi Tanács részéről azt kellett javasolni a Lehel vezér téri üzlet dolgozóinak, hogy az új kialakítású üzletben az árut kereső és tanácstalanul álldogáló vevőket ne rögtön gyanús egyéenként figyeljék. Nem csak az élelmiszerboltok, hanem lassan az egyéb szaküzletek között is találni már önkiszolgáló rendszerben működőt: 1960-ban alakították át ilyenné a cipőboltot. Az

iparcikk kiskereskedelem terén működött a városban pl. sport-játékbolt, üveg-porcelánbolt, műszaki szaküzlet, méteráru és rövidáru bolt is. A Földművesszövetkezet (FMSZ) 17 fűszer-vegyesboltot működtetett, ebből 10-et a tanyavilágban. Ekkor készült el a szövetkezet bambi-töltőüzeme, de foglalkoztak már szikvíz-készítéssel is, mert a magánosokat innen is ki akarta szorítani a hatalom. Mivel a Söripari Vállalat elhanyagolta a jégkészítést, a tanács ezt is az FMSZ-re szerette volna bízni. Tarthatatlan volt ugyanis az, hogy a fővárosból szállítanak jeget Jászberénybe, időnként 30-40%-os veszteséggel. 1960-ban még mindig 45 főt tett ki a magán-kiskereskedők száma.

A Szolnok Megyei Élelmiszer Kiskereskedelmi Vállalatnak 1963-ban már 40 boltja volt Jászberényben, és lényegében ezzel a hálózattal kellett ellátni Jászberény 30 322 fős lakosságát. A legtöbb áruféleségből megfelelő volt már az ellátás, de a hús- és húskészítmények terén továbbra is csak az „*elfogadható*” jelzőt használhatták a jelentésükben. Noha maga a vállalat szolnoki központtal működött, Túróczi Ferencné igazgató mégis furcsának tartotta, hogy a 26 berényi élelmiszer vegyesboltjukból 9-ben még mindig nem rendelkeztek semmiféle hűtéssel. Kérték is a tanácsot, hogy vegye fel a kapcsolatot a Fémnyomó igazgatójával, és intézzenek a boltokba 20 db 120 literes hűtőszekrényt, „*minthogy ezek a készülékek Jászberényben készülnek*”. A vállalat ekkoriban nyitott a városban új kenyér- és tejboltot, ezzel együtt pedig megszüntették a piaci tej- és péksütemény árusítását. Igaz, a Petőfi téri autóbusz állomáson megmaradhatott az ideiglenes elárúsító helyük, amely pavilon 1960-ban még hiába kérvényezték. „*A város fejlődésétől a kereskedelmi üzlethálózat fejlődése erősen elmaradt, illetve csak némi korszerűsítésre korlátozódott. Boltbővítési lehetőségeinket már teljes egészében kihasználtuk, további bővítésre a jelen adottságok mellett további lehetőségünk nincsen*” – áll egy 1964-es tanácsí anyagban. Akkoriban még úgy számoltak, hogy a város akkor 30 200 fős lakossága 1980-ra 39 ezer főre nőhet, amelyből pedig várhatóan még magasabb lehet a bérből és fizetésből élők aránya. Tehát az üzlethálózat jelentősebb fejlesztése elengedhetetlennek tűnt. Pedig a '60-as évek elején is minden évben növekvő számban nyíltak új üzletek, de ez a növekvő vásárlói igényeket nem elégítette ki. 1961-ben 3 új üzlet nyílt Jászberényben (pl. a főtéri rövidárubolt), 1962-ben újabb 3 (pl. a főtéri OFOTÉRT), 1963-ban már 7 új üzlet és raktár létesült (pl. a Dózsa György úti italboltból ekkor lett Bundás falatozó), 1964-ben pedig 9 új egység nyitott, ezek közé tartozott pl. a háztartási propán-butángáz lerakat a Bajcsy-Zsilinszky úton.

A város összes élelmiszerüzlete 1964-ben 62 egység volt, ebből 10 működött a tanyavilágban. Néhány kivételtől eltekintve ezek kicsik, korszerűtlenek és túlszűfoltak voltak, 1-2 fős kiszolgáló személyzettel. Lényegében ugyanez volt elmondható a ruházati- és vegyesiparcikk üzletekre is. A 27 boltegység közül megfelelő raktár szinte egyikben sem volt. A rövidáru üzlet pl. 16m²-en, a leértékelt bolt 15m²-en dolgozott. Az élelmiszerek forgalma egyre növekedett, hiszen a társadalmat nagymértékben átformálta az iparosítás és a mezőgazdaság kollektivizálása által fémjelezett szocialista átalakulás. „*Az élelmiszer forgalom növekedése részint abból adódik, hogy az a réteg, amely eddig termelő volt, most fogyasztóként jelentkezik mind többféle élelmiszerből.*” A szocialista mezőgazdaság állattenyésztési ágazata ekkor még mindig nem tudott megbirkózni a lakosság kielégítő ellátásával. „*A legkeresettebb élelmiszerek egyike a hús, amelyből a fogyasztók keresletét csak korlátozott mértékben tudjuk kielégíteni.*” 1965-ben komoly gond volt a vajellátás terén is, ugyanis Jászberény vajkeretét

központilag felére csökkentették. „Gyakorlatilag nincs vaj a városban, mert a beérkezést követően azonnal elfogy.” Konzervfélések is csak a szállításokat követő 2-3 napig, mutatóban voltak kaphatók az üzletekben. A fenti élelmiszereken kívül hiányos volt még az ellátás vasárukból, műszaki cikkekből, és általában a tartós fogyasztási cikkekből. A korabeli tanácsi iratok szerint a korábbiakhoz képest javult a bútorellátás, akár import bútort is be lehetett szerezni. Egyes visszaemlékezések alapján viszont úgy tűnik, hogy igényesebb bútorokért legtöbbször Nagykátára vagy Budapestre kellett utazni, és az állandó bútorellátás sem volt mindig biztosítva a városban. Időnként a művelődési házban adtak teret bútorvásároknak. 1966-ban új színfoltként nyitott meg a Csemege Élelmiszerkereskedelmi Vállalat főtéri üzlete. Az 1967-es, Hubai Ida kereskedelmi főelőadó által a tanács részére összeállított jelentés szerint kisebb hiányosságok még továbbra is akadtak a lakosság ellátása terén, de nagyobb ellátási nehézségek nem voltak jellemzőek. A tőkehús-ellátás továbbra sem elégitette ki a vásárlói igényeket. Talán ezért is vezette be az ÉKV az élőbaromfi árusítását. Ekkoriban közismert hiánycikkeknek számított pl. a paradicsomsűrítmény és egyéb paradicsomos készítmények, a hazai befőttek, az olajos hal és a déligyümölcs. A sörrelátás akadozott. A vásárlók panaszkodtak, hogy fehér kenyérből csak 2 kg-osat lehetett kapni, 1 kg-osat viszont nem készített a kenyérgyár. Az élelmiszereken átlépvén nagy hiány volt gyerek orkán cikkekből, bébi cipőkből, de a nagy volumenű vas- és acélglyártás nem tudta ellátni a lakosságot például lemezáruval, idomacéllal, gömbvassal és drótfonattal sem. A műszaki termékek közül a táskarádiót és a Delta TV-t keresték hiába a vevők, míg a háztartási vegyipari cikkek körében hipóból és Ultra mosogatóporból mutatkozott hiány.

A város kiskereskedelmi áruforgalma az 1960. évhez viszonyítva (1960=100%)

Kiskereskedelmi ágazat	1960	1961	1962	1963	1964
Élelmiszer	100,0	105,8	115,0	125,4	133,3
Ruházat	100,0	86,7	87,1	90,0	99,2
Vegyesiparcikk	100,0	100,3	102,2	116,6	120,5
Bolti kisker. összesen	100,0	98,1	101,9	111,6	118,4
Vendéglátás	100,0	103,2	102,8	110,1	127,5
Kiskereskedelem összesen	100,0	98,7	102,0	111,5	119,0

Jászberény lakosságának tüzelőanyag-ellátását a Szolnoki Tüzelőszer és Építőanyag Értékesítő Vállalat (TÜZÉP) helyi telepeinek kellett biztosítania. Az ellátás kisebb-nagyobb zökkenőkkel ugyan, de biztosított volt. Gondot jelentett, hogy a mezőgazdaság kollektivi-

zálásának következményeként egyre több, korábban tüzelőanyag terén önellátó ember jelent meg vásárlóként a TÜZÉP telepeken. A fejenként kiadható tüzelőanyagot limitálták, a vidéki vásárlókat pedig több alkalommal nem szolgálták ki a jászberényi telepeken, hogy a városi lakosság minimális ellátása biztosított legyen. Ez időnként komoly vitákat generált a Városi Tanács VB ülésein. A megvásárolt anyagokat 1960-tól csak az Autóközlekedési Vállalat (AKÖV) járműveivel lehetett szállítani, a tanács a „kontárfuvarozókat” próbálta kiszorítani erről a területről. 1960-ban az AKÖV részéről 9 egylovas kocsi, 2 db 1 tonnás, valamint 6 db 2 tonnás tehergépkocsi állt rendelkezésre. A lovas kocsik főként az esős, saras időszakban bizonyultak előnyösebbnek, hiszen egyes utcák szinte járhatatlanok voltak a teherautók számára. A városban ekkor 19 helyi magánfuvaros szállíthatta volna a tüzelőt a lakosságnak, ha engedték volna nekik. A szállítás főként a kezdeti időszakban akadozott, amelynek oka az AKÖV gyakorlatlansága, illetve a telepek munkájának szervezetlensége volt. A gyors kiszállítást akadályozta a lassú mérlegelés is, hiszen előfordult, hogy egy vásárlónak 2-4 féle minőségű és árú szemet is kímértek. Szintén gyakran előfordult, hogy a megvásárolt tüzelőt nem a megadott címen, hanem csak az utca végén borították le a kocsiról, így a kedves vásárló cipekedhetett a tüzelővel. De a bizalom sem volt teljes minden téren a lakosság részéről. *„Mivel az AKÖV az árukat aznap nem tudja szállítani, amikor az eladás megtörtént, a vevők általában nincsenek itt az átvételnél, így bizalmatlanok a mennyiség és minőség tekintetében. [...] Nehogy előforduljon, hogy esetleg borra valóért egyik helyre tiszta darabos szemet, a másikra pedig port vigyenek ki. Valamint ne forduljon elő, hogy lebillentik a vevőnél a szemet, fát, alágyújtást együtt, és ezt összekeveredve a vevő válogassa ki, ha tudja.”* Természetesen a vásárlók között is akadt, aki idejekorán biztosítani akarta magának a jó minőségű tüzelőt. *„Az igénylők 5-10%-a a kiértékelés után nem jelenik meg, hogy részére a kiadható szénmennyiséget átvegye. Meggyőződünk, hogy ezek a személyek nem azért adták be igényüket, mert nem rendelkeztek tüzelővel, hanem azért, hogy a szükségleten felül szerezzenek olyan mennyiségű szemet, ami részükre a legjobban megfelelő.”* A '60-as években a jászberényi TÜZÉP telepek választékában megtalálható volt a magyar és a lengyel szén, a német brikett, valamint a kocsz, a tűzifa és a fűrészpor. De kedvelt fűtőanyag volt még a morzsolt kukoricacsutka is. Mivel a gyenge minőség nógrádi szén mindig felhalmozódott, visszamaradt a telepeken, így a későbbi években nem szívesen rendeltek belőle, a felesleget pedig a helyi üzemek kazánjai égették el (1962-ben például 60 vagonnyit).

A hazai szénfélések közül jóval kedveltebbek voltak az „A” minőségű berentei, királdi, egercsehi és oroszlányi szének. Egy ideig korlátozták a szén mellé kiadható tűzifa mennyiségét: 1962-ben pl. csak 10 kg tűzifát vihetett el a vásárló 1q szén megvétele esetén. Az egy vásárlóra jutó elvihető tüzelő maximális mennyisége 1964-ben 20q volt a telepről, 5q pedig a boltokból. A TÜZÉP telepek látták el a lakosságot építőanyaggal is. Fennakadások az ellátásban ezen a téren is előfordultak. Amikor 1962-ben bezárták Jászberény elavult téglagyárát, évi 400 vagon, mintegy 2 millió darab téglá beszerzését kellett máshonnan megoldani. A téglával egyébként is akadtak minőségi problémák, hiszen egyes téglagyárak nem a szabvány minőséget szállították: emiatt 1962-ben a Népi Ellenőrző Bizottsághoz kellett fordulni. Építőanyagok terén 1960-ban hiány csak fűrészáruból, 1962-ben a faanyagok mellett csempefélésegekből, 1964-ben pedig cserépből és fedéllemezekből volt.

A Szövetkezet úti üzletsor részlete

A közétkeztetés és a vendéglátás a '60-as években

A bérből és fizetésből élők számának rohamos emelkedésével egyre többen szerették volna igénybe venni a közétkeztetést, mert életmódjuk megváltozásával a hétköznapiakban már nem jutott idő és energia az otthoni főzésre. 1964-ben már mintegy 10 500 főt tett ki a bérből és fizetésből élők száma. Az igények gyorsan növekedtek Jászberényben, viszont a közétkeztetés infrastruktúrája, lehetőségei még nem tudták követni a társadalmi változásokat. Kivételt jelentett ez alól a két nagyüzemi konyha. Az Aprítógépgyár és a Fémnyomó konyhája nem sokkal a termelés beindulása után, 1953-ban kezdte meg a működését. Mindkettő az Alföldi Üzemi Vendéglátó Vállalathoz tartozott, annak 9. sz., illetve 8. sz. konyhájaként. A konyhák indulásáig a nagyipari munkásság étkeztetését átmenetileg a Pannónia épületében, illetve a Rákóczi úton, a Turcsányi-féle házban oldották meg. A két üzemi konyha megnyitásával óriásit javult a munkások ellátása. Az 1964-es állapot szerint az aprítós konyha 750 fő, a hűtőgépgyári konyha pedig 900 fő részére tudott ellátást biztosítani. Igaz, a kapacitásuk nem volt kellően kihasználva, hiszen az csak 75, illetve 60%-os értéket ért el. Az üzemi konyhákban csak ebéd főzés volt, reggelit és vacsorát azonban nem állt módjukban biztosítani. Saját dolgozóikon kívül a városba is szállítottak az ebédből: az Aprítóból mintegy 300 adagot, a Hűtőgépgyárból pedig 100 adagot. A kiszállítást viszont nem szívesen vállalták, mert az komoly minőségi kockázattal járt. Kiszállítással az aprítós konyha főztjét ették például az Építőipari Vállalatnál (80 fő), a Vasipari Vállalatnál (40 fő), vagy éppen a Városi Tanácsnál (10 fő). Az üzemi konyhák étkezőiben 1961-től (Hűtőgépgyár), illetve 1963-tól (Aprítógépgyár) már önkiszolgáló rendszerben folyt az ebédeltetés, ami nagyban lerövidítette az étkezési időt.

Az Aprítógépgyár konyhájáról egy 1961-ben készült, a vállalat szociális ellátottságát vizsgáló jelentés nem fest teljesen pozitív képet: „Az üzemi étkezéssel a dolgozók elégedettek, a konyha azonban sok kívánnivalót hagy maga után. A fal a mennyezettől a padlózatig piszkos a penészre rakódott portól. Sok a légy, nem minden ablakon van szúnyogháló. Főzés közben a kövezetet nem takarítják, és így ragad a beletaposott ételhulladéktól.” A két nagyüzemi konyha mellett a Vendéglátóipari Vállalat két egysége vett még részt a köztisztításban. A Lehel Étterem 480 fő részére, a Zöldfa Kisvendéglő pedig 70 fő részére tudott ebédet biztosítani. Ezek a számok az igényeket messze nem elégítették ki, ráadásul a Lehel már így is túlszűfolt volt, hiszen a 300 adagos kapacitású konyhájában még további 200-250 adag étlap szerint fogyasztó vendégre is főztek. Szerencsére egyéb intézményeknél is működtek kisebb-nagyobb konyhák, igaz, ezek csak saját dolgozók, kuncsaftjaik részére főztek. Ezen 12 konyha közül a legnagyobb kapacitású a napköziotthon, a kórház és a tanítóképző konyhája volt, sorrendben 720, 360 és 340 fős kapacitással. A felmérések szerint a városban viszont még szükség lett volna egy új 1500-2000 adagos konyhára, 150-200 ülőhellyel.

1968-ban a Városi Tanács VB első ízben külön napirendi pontként tárgyalta a jászberényi vendéglátóipari egységek közegészségügyi helyzetét. Ennek egy oka volt: az, hogy higiénias szempontból ezek szinte mindegyike nagymértékben kifogásolható állapotban működött. Forgó Pál városi főorvos a következőképpen fogalmazott: „El kell mondanom, hogy Jászberényben kulturált vendéglátóiparral nem rendelkezünk. [...] Ha túl szigorúan vesszük a közegészségügyi előírások betartását, úgy Jászberény városában majdnem minden egységet különböző hiányosságok miatt fel kellene függeszteni az üzemeltetés alól.” A városban ekkor 4 cukrászda, illetve presszó, valamint 3 mozgó- és 2 ablakon át kiszolgáló fagyaltos működött. A vizsgálat a Vendéglátóipari Vállalat cukrászműhelyével kapcsolatban például megállapította, hogy „a fagyaltos a legminimálisabb közegészségügyi előírásoknak sem felel meg”. A Csalogány presszóban és a Rozmaring presszóban nem voltak meg az előírt szociális helyiségek, utóbbi raktárral sem rendelkezett. Az Oszterhuber-féle cukrászda és termelőműhely fagyaltfőzésre vonatkozó engedélyét ideiglenesen fel is kellett függeszteni. A városban egyedül a Vásár téren 1968-ban nyílt Lőrinc cukrászda termelőműhelye volt az, amely minden tekintetben megfelelt a közegészségügyi előírásoknak. A Vendéglátóipari Vállalat egységei közül egyedül az 1966-ban felújított Kőhídi Vendéglő üzemeltetett kifogástalan állapotban a vizsgálat során. Más egységeknél helyenként elképesztő állapotokat lehetett felfedezni. A Zöldfa vendéglőben például nem volt mosakodási lehetőség, csak egy kézmosó kagyló állt a dolgozók rendelkezésére. „A vendéglő egy erősen kifogásolható ürgödrös árnyékszékkal rendelkezik” – a nagy forgalom mellett ennek tisztán tartása és fertőtlenítése komoly gondot jelentett. A Lehel étteremnek éppen ebben az évben korszerűsítették a konyháját, de még mindig túlszűfoltnak számított. 1965-ben a konyhának még nem volt előkészítője, azt jó idő esetén az udvarban rendezték be. De zsirtalanító és fertőtlenítő szert sem találtak a helyszínen. Rendszeresen kiszolgálták viszont azokat az ittas vendégeket, akik a környező italkimérések és italboltok zárása után tértek be. A főút mellett lévő Dózsa György úti italbolt vendégei gyakran pohárral a kezükben, az utcán fogyasztották az alkoholt, ami nem túl jó fényt vetett a városra az itt átutazók körében. A Bercsényi úti italbolt éppen az iskola közvetlen szomszédságában helyezkedett el, és a gyerekek gyakran láttak ittas embereket a környé-

kén. Ez a vendéglátóipari egység is ürgödörös árnyékszékkel rendelkezett, amelynek omlott a fala, szellőzése alig volt, így a bűze betorkollott az italboltba. A korábbi, 1965-ben végzett vizsgálat a 14. sz. italbolt (Kossuth u. 98.) és a 17. sz. italbolt (Dózsa György út 31.) esetében megállapította, hogy ezekbe az egységekbe még nem vezették be a közüzemi vízszolgáltatást, így a folyóvízes mosogatás gyakorlatilag nem volt lehetséges. Tisztának és rendezettnek találták viszont a Bundás falatozót, illetve a Fémnyomó kisvendéglőjét.

Küzdelem az alkoholizmussal

A szocialista társadalom átalakításával párhuzamos jelenség volt az alkoholizmus tömegessé válása: az emberek nehezen dolgozták fel a mezőgazdaság kollektivizálását, de más okokból is sok lett a gyökerét veszített ember (a vallás háttérbe szorítása, a lakótelepi lét stb.), ami egyfajta anómiás állapotot szült a társadalomban. Az alkoholhoz ráadásul könnyen és olcsón hozzá lehetett jutni. Főként az égetett szeszes italok és a sör fogyasztása növekedett meg hatalmas mértékben, és az alkohol túlzott mértékű fogyasztása egyfajta szokássá, divattá vált különböző események, illetve társadalmi csoportok kapcsán. Jászberényben a városi tanács művelődési osztálya, az üzemek területén pedig a személyi- és szociális előadók foglalkoztak ezzel a kérdéssel. Megelőzésről gyakorlatilag nem beszélhetünk, az egészségügyi ellátásba már csak a kialakult alkohol betegséggel rendelkező személy került be. A városi tapasztalatok szerint az alkoholizmus gyakran párosult erkölcstelenséggel és munkanélküliséggel. A mértéktelenül fogyasztott alkohol a családok életét is tönkretette. A Városi Tanács előtt név szerint ismertek voltak azok a berényi alkoholisták, akik káros szenvedélyükkel már saját családjukat is veszélyeztették. Közülük 1962-ben 4 iszákos, munkakerülő apát vontak hatósági eljárás alá, a vád általában ifjúság elleni bűncselekmény, vagy egyéb, család elleni súlyos mulasztás volt. Egyeseket börtönbüntetésre is ítélték, ahol kötelezően kényszer elvonókúrán kellett részt venniük. Az alkoholizmussal és az azzal járó társadalmi problémákkal külön napirendi pontban foglalkozott a Városi Tanács VB 1967. november 23-i ülése. Az alkoholizmus elleni harc ekkor már régóta folyt, de „*az alkoholizmus elleni küzdelemben sajnos e pillanatban jelentősebb eredményről nem tudunk beszámolni*” – áll az írásos jelentésben. Az alkohol sok garázdaság elkövetésének okozója volt a városban. A botrányos berúgások miatt előfordult, hogy családtagok, vagy haragos szomszédok panasszal éltek az egészségügyi szakigazgatás felé, kérve a kényszerelvonó kúrát az illető személlyel szemben. Az ilyen elvonókúrára utaltakat sokszor nem tudta előállítani sem a rendőr, mert vagy eltűnt a páciens, vagy olyan ittas volt, hogy a kényszergyógykezelést sem lehetett megkezdeni. 1966 és 1967 között a hivatalos adatok szerint összesen 71 fő elvonókúrára utalását javasolták az illetékes szervek, ebből 5 esetben a rendőrség kérte ezt. 1967-ben 24 fő jászberényi lakos esetében kérték a kezelést, ebből azonban csak 7 főt köteleztek erre, a többiek pedig vagy önként mentek, vagy az újabb panaszig megúszták a kezelést. A fenti számok egyébként a szakhatóságok szerint messze nem fedték a valóságot. Alkoholisták számára ambuláns kezelés legközelebb Szolnokon volt, elvonókúrára pedig Gyöngyösön adódott lehetőség, de az ot-tani kórház ilyen kezelésre csak kevés ágygal rendelkezett. A Városi Tanács már 1966-ban is jónak látta volna, ha ilyen kezelésre a város kórházában is lehetőség nyílik, de ez az elégtelen

létszám és a dolgozók leterheltsége miatt nem volt biztosítható. A korra jellemző, hogy már az alkoholisták, az alkoholizmus meghatározásánál sem volt egyértelmű a kép. A jelentés még menteegetni is próbálta a nagyívókat: „*Nem alkoholisták az a dolgozó, aki hetenként, kéthetenként berúg, de a hét többi napján nem fogyaszt alkoholt.*” A zűrzavart jellemzi, hogy néhány sorral lejjebb már alkoholistának minősítették azt, „*aki rendszeresen fogyaszt nagyobb mennyiségű alkoholt.*” A város alkoholistáinak számát egyébként nem is tudták nyilvántartani, mert a retorziótól félve vagy nem merték őket jelenteni, vagy közömbösek voltak az alkoholbeteg környezetében lévő emberek. A társadalom teljes átalakítása következtében felmerült problémát a hatóságok megpróbálták a szórakozóhelyek okozta problémának feltüntetni: „*Megnehezíti a munkát, hogy kulturált szórakozó helyek a város területén nincsenek. [...] A vendéglátóipari egységeknek tervet kell teljesíteniük, s emiatt ittas embert is kiszolgálnak.*” Tanácsi határozat is született, hogy a vendéglátóipari egységeket – a működés felfüggesztésének kilátásba helyezésével – kulturáltabbá kell tenni, és propagálni kellett a különböző hűsítő italokat. Abban, hogy a határozattal bármiféle eredményt is el fognak érni, talán még annak aláírói, a tanács VB titkára, a művelődési osztály vezetője és a városi főorvos sem hitt. A Szolnok és Vidéke Vendéglátóipari Vállalat 1965-ös jelentésében az alábbiak olvashatók az alkoholizmus elleni küzdelem jegyében: „*Vállalatunk az alkoholizmus elleni küzdelemben azzal vette ki a részét, hogy igyekezett megfelelő mennyiségű alkoholmentes italokat forgalomba hozni. Nehezítette ezen munkánkat az, hogy a termelő vállalat nem mindenkor tudta igényeinket maradéktalanul kielégíteni. Szikvíz ellátásunk jelenleg sem megoldott, de nem volt az ellátás biztosítva gyümölcslevekből sem. A legkeresettebb ízek (meggylé, meggyvör, almuska) alig volt beszerezhető, de nem állt rendelkezésünkre megfelelő mennyiségben gyümölcs alapanyagokból készült szörp sem.*”

A közbiztonság helyzete

A város közbiztonságának rendőri értékelését erősen befolyásolta a politikai széljárás, illetve a politikai események. Előjáróban ki kell emelni, hogy hiába a korlátlan diktatúra, a társadalom minden szegmensében itt sem érhető tetten ijedtség, illetve az ebből fakadó rend és fegyelem. Egy 1955 novemberében a párt VB elé került rendőrségi jelentés például az „Új Szakaszból” politikáját hibáztatta a város közbiztonságának romlásáért: a rendőri vezetők liberalizmussal és jobboldali elhajlással vádolták az akkori kormányprogramot. Úgy látták, hogy ekkor teljesen meg kellett hátrálniuk az osztályharcban, így teret nyervehettek az osztályellenség, virágozhatott az üzérkedés, a spekuláció. Azért nemcsak másokon kerestek fogást, hanem a kor szokásának megfelelően súlyosan önkritikus megjegyzések is belekerültek a jelentésbe. „*Eddig sok kisebb hibáért sok egyszerű embert a börtönbe juttattunk. Nem az osztályellenséggel töltöttük meg a börtönt, hanem munkásokkal és dolgozó parasztokkal.*” A rendőrség jelentése szerint ebben az időben több bűncselekmény-típus kapcsán volt még mit tennie a hatóságnak. Akkoriban bűncselekménynek számított a „fekete vágás”, ami igen elterjedt jelenség volt. Kézre kerítették olyan kulácot, akinél 8 sonka is lógott a padláson, holott csak egy vágási engedélyt kapott. A városi pártvezetés tudomása szerint az egykori hentes, Fehér Kaplár volt „*a legnagyobb fekete vágó*”, de még sohasem tudták elkapni. Szintén

gyakori volt a városban az engedély nélküli italmérés: a volt kocsmárosok szinte mind illegálisan mérték a szeszes italt. A város vezetői úgy érezték, hogy a tanyavilágban a rendőröknek nem volt meg a megfelelő tekintélye. *„Hajtán egyetlen bál sem múlik el verekedés nélkül, Portelekről jobb nem is beszélni.”* Ilyen botrányoknál a rendőrök általában nem avatkoztak be, mert úgy vélték, az nem az ő dolguk. A pártbizottságon is úgy gondolták, hogy az ilyen eseményekre inkább *„markos embereket”* kellene felfogadniuk a szervezőknek, akik kidobálják a botrányt okozó vendégeket. Egy ideig szintén nagyon sok volt mezei lopásokból is, mert elterjedt, hogy 20 kg alatti mennyiségben nem büntetik a lopást. Amíg a mezei lopások általában szabálysértésnek számítottak, nem volt rend a külterületen, de mihelyt bűncselekménnyé nyilvánították az ilyen tettet, és megtörténtek az őrizetbe vételek, megszűntek a lopások. A rendőrség létszámával, illetve a közterületeken való jelenlétével is gondok akadtak. A Főtéren például a rendőrségnek nem volt létszáma egy állandó őrszemre, de a párt VB ülésén Antal Margit hozzászólása is sok mindenre rávilágított: *„Én állandóan este jövök be a városba, de még egyetlen egyszer sem találkoztam járőrrel. Többször tapasztaltam, hogy ha járőrt keresnek, akkor az italboltban biztosan meg lehet találni, különösen Pádár törzsőrmester elvtársat.”* Éppen ezekben az időkben kezdte meg a rendőrség azoknak a *„huligán bandáknak”* a felszámolását, akik rendszeresen zaklatták a későn munkából hazafelé tartó fiatal lányokat. Volt olyan jászberényi bűnöző, akit betörés közben értek tetten, a nyomozás folyamán pedig további 27 betörést tudtak rábizonyítani. Név szerint ismertek voltak a legfőbb kerékpár tolvajok is: egyikük lakásán egy kocsinyi alkatrész került elő. A fenti bűncselekményeken túl gyakran fordult még elő a városban testi sértés, üzérkedés, baromfilopás, sőt néhány esetben hatóság elleni erőszak is történt.

Azt gondolhatnánk, hogy az 1956-os eseményeket követő megtorlás hatására jelentősen javult a közbiztonság Jászberényben, a bűnelkövetésre hajlamos személyek csak kevesebbet mertek megengedni maguknak, de úgy néz ki, ez nem így volt. 1957 novemberében Bojtos Gyula rendőr őrnagy – aki a forradalom óta már a jászberényi kapitányság 4. vezetője volt – jelentést készített a jászberényi párt VB részére. Ebből kiderült, hogy 1957 első három negyedéve folyamán enyhén, de folyamatosan emelkedett a bűncselekmények száma: 76, 79, majd 81 volt. A testi sértések, a lopások és a garázdaságok viszont valamelyest visszaszorultak a forradalom előtti állapothoz képest. A közbiztonságról szóló párt VB ülés természetesen továbbra is tartalmazott politikai töltetet, hiszen például elhangzott: *„1956. november 4. után a rendőrség megszilárdult. Voltak különböző megjegyzések egyes elvtársak részéről, hogy a rendőrség nem mer odavágni.”* Csak 1957 első negyedévében 70 fő került előzetes letartóztatásba *„ellenforradalmi tevékenység”* miatt, amelyből 34-en álltak bíróság elé. A rendőrség nehezményezte, hogy a szerintük enyhe ítéletek miatt sokan kerültek közülük szabadlábra. A forradalom első évfordulóján a városban semmiféle szervezett *„ellenséges tevékenység”* nem fordult elő, viszont a rendőrök többekkel szemben intézkedtek, akik ezen a napon a kabáthajtókán kívül vagy belül kokárdát viseltek. Akkoriban érezhető feszültség alakult ki az egyes fegyveres szervek tagjai között. Bojtos rendőrkapitány a város honvéd tisztjeinek viselkedésére így utalt jelentésében: *„Egyes honvéd tisztek vagy azok barátai sokat megengednek maguknak.”* Gróf Károly, az Aprítógépgyár igazgatója többek között arra hívta fel a VB figyelmét, hogy nagyon elterjedt a lakosság körében a gúnyos szavak használata

a rendőrséggel kapcsolatban: ilyenek voltak az „*András*” vagy a „*Fakabátos*” megnevezések. Kiderült, hogy egyes esetekben a rendőrök érdemi munka helyett csak borozgatni jártak ki területre.

A közbiztonság tárgyalásakor érdemes szót ejteni az új fegyveres pártmilícia, a Munkásőrség szerepéről. Jászberényben 1957. április 1-jén jött létre a munkásőr század, amely később, 1957. augusztus 25-én, egy ünnepélyes zászlóavatás keretében vette fel Kókai László nevét. A Munkásőrség rövid ideig még párhuzamosan működött a karhatalmi alakulattal, majd azok tagjai közül többeket átvéve működött tovább. A néhány függetlenített tiszt kivételével önkéntesekből álló Munkásőrség fő feladata „*a szocializmus vívmányainak megvédése, a dolgozó nép nyugalmának és a termelés zavartalanságának a biztosítása, valamint az ellenforradalmi elemek restaurációs kísérleteinek megakadályozása*” volt. Jászberényben állandó fegyveres ügyeletet biztosítottak a pártházban, de készen állt az a riadóterv, amely alapján rövid idő alatt mozgósítani lehetett a munkásőröket. Szolgálatban lévő egyenruhás munkásőrt inkább csak ünnepségek alkalmával, illetve akkor lehetett látni közterületen, amikor a rendőrség megerősítésére vezényelték ki őket. Intézkedési jogkörük azonban ekkor is csak korlátozott volt, lényegében a rendőrök munkáját biztosították. Érdekes viszont, hogy eleinte komoly feszültség volt tapasztalható megyei, sőt országos szinten is a rendőrség, valamint a párt új fegyveres ereje, a Munkásőrség között. A megyei párt VB többször is foglalkozott olyan rendkívüli eseményekkel, amikor igazoltatás során rendőrök vertek meg munkásőröket. A megyei pártvezetés egy tagja tipikus „*kutyamacska barátság*nak” jellemezte a két, egymással rivalizáló fegyveres testület viszonyát. A feszültség minden bizonnyal Jászberényben is fennállt, azonban olyan tettelegességre, ami a megye más településein előfordult, a pártiratok tanúsága szerint itt nem került sor. Sőt, a jászberényi munkásőr parancsnok 1957. december 29-i jelentése szerint, amikor a rendőrök és a munkásőrök együtt biztosították a kétnapos ünnepi vásárt, olyan jól tudtak együttműködni, hogy utána többször is kérdezték, mikor lesznek már ismét közös szolgálatban, „*mert igen megszerették egymást*”. Néhány évig működött a városban egy lovas munkásőr szakasz is. A lovas munkásőrökre – a nagyobb tekintély kivívásán túl – azért volt szükség, hogy biztosítani lehessen a nehezen megközelíthető külterületi részek felügyeletét. Aztán a mezőgazdaság kollektivizálásával, a megfelelő terepjáró gépkocsik beszerzésével, valamint a rendszer konszolidációjának előrehaladtával a lovas munkásőr egységek fenntartása okafogyottá vált, így 1961-ben országos szinten is elrendelték a leszerelésüket. A Munkásőrséget élesben, fegyveres harcban soha nem vetették be, viszont érdekes, hogy egyszer fel kellett őket vonultatni a főtéren, egyfajta erődemonstrációt mutatva. Történt, hogy 1959 októberében, a mezőgazdaság kollektivizálását követően nem sokkal elterjedt a hír a városban, hogy „*jönnek a minisztériumból, a népi ellenőrzési bizottságtól igazságot tenni, a földet visszaadni*”. A félreértéseken alapuló hírré 80-100 főnyi, ünneplőbe öltözött parasztember is összegyűlt a tanácsháza előtt. A párt és a tanácsí vezetés tudta nélkül már nagygyűlést is kihirdettek, ahol Z. Nagy Ferenc országgyűlési képviselő lett volna a szónok (öt Czinege Lajos, a párt megyei első titkára a kulákok szóvivőjének tartotta). A megyei pártbizottság az egész eseményt anarchikus jelenségnek nyilvánította, Czinege Lajos pedig Jászberényt leértékelve kijelentette, hogy „*abból kell kiindulnunk, hogy a vá-*

ros vezetése rendkívül gyenge”. Végül a gyűlést egy héttel elhalasztották, a Munkásőrség részére pedig összetartást rendeltek el, akiknek – a mihez tartás végett – zárt rendben kellett elvonulniuk a nagygyűlés helyszínén.

Az '50-es évtized utolsó évében, 1959-ben összesen 151 bűncselekmény történt Jászberényben. Továbbra is gyakori bűncselekménynek számítottak a testi sértések, amelyeket általában ittas személyek követtek el. Az italboltokban pedig sokszor nem vették figyelembe az ittas személyek kiszolgáltatásának tilalmára vonatkozó szabályokat. Szintén gyakoriak voltak a mezei lopások, valamint a baromfival és libával való üzérkedés is. A rendőrség a meglévő 4 mellé további 3 fő KMB-s szolgálatba állítását szeretne volna elérni. A leggyakoribb szabálysértések közé tartozott ekkoriban a botránys viselkedés és részegség, a vezetői engedély nélküli motorozás, a köztisztasági kihágások, de sokan kerékpároztak a gyalogos járdán, illetve sötétben világítás nélkül is. Jászberény város közbiztonságának helyzetét 1964. április 28-án tárgyalta a Városi Tanács VB, amelynek alapjául Rabi Imre, a városi tisztii őrs parancsnokának jelentése szolgált. A város közrendjéért és közbiztonságáért akkoriban többek között már 6 KMB-s és 7 önkéntes rendőri csoport felelt 98 fővel. Utóbbiak megfelelő szervezése és tevékenységük megszilárdítása még a jövő feladatai közé tartozott. Akkoriban sem a társadalmi, sem a személyi tulajdon kárára nem fordult elő jelentősebb vagyon elleni bűncselekmény, nőtt viszont a társadalmi tulajdon elleni kisebb bűnesetek száma, főként a Tsz-eknél. Pl. a lófogatós tengeri szállításhoz fordultak elő lopások, amit a szállítással megbíztak próbáltak meg értékesíteni. Jellemző volt, hogy a takarmánytáp egy része is kiáramlott a tsz-ekből „*fekete csatornákon*” keresztül. Több kereskedelmi egységnél (pl. KERAVILL, Cipőbolt) leltárhányt mutattak ki, amely esetek a hatóság elé kerültek. Élet elleni bűncselekmény ekkoriban nem fordult elő, és csökkent a testi sértések száma is, főként Portelken. 1964 áprilisában viszont halálos kimenetelű közlekedési balesetre került sor a Bercsényi út és a Dózsa György út sarkán. A legtöbb közlekedési baleset külterületen, főként a Nagykáta, Jászfákóhalma és Jásztelek felé vezető közutakon következett be, ahol „*a vezetők az aránylag kedvező útvizonyokat kihasználva szinte felszabadultnak érzik magukat*”. Gondot jelentett a közutakon, hogy a tsz-ek vezetői engedéllyel nem rendelkező személyeket is ültettek a járműveikre, amelyek sokszor világítással sem rendelkeztek. Továbbra is jelentős számban fordult elő a városban botrányt okozó részegség, botránys verekedés, illetve ittas vezetés. Sokan próbáltak meg részt venni a közlekedésben vezetői engedély nélkül, illetve műszaki vizsga nélküli gépjárművel. Igen sokat rontott a városképen, illetve a köztisztaság helyzetén, hogy piaci napokon akár 100-200 lovas kocsi a város központjában, illetve a környező utcákban parkírozott, de az állatok ürülékét és az egyéb keletkezett szemetet senki sem takarította el. Továbbra is jellemző maradt az „*idényjellegű üzérkedés*” a tojás, a baromfi, a tejtermékek és a gabonaféleségek esetében.

A rendőrségi jelentésekből kitérünk, hogy a '70-es évek elején „*a Hűtőgépgyár rendkívül gyors fejlődése*” nemcsak a város gazdasági életét pezsdítette és lakóink jólétét biztosította, hanem pl. a forgalom kellemetlen mértékű növekedésével is járt, illetve bizonyos mértékben növelte a város bűnügyi veszélyeztetettségét is, hiszen sokan csak átmenetileg, alkalmilag tartózkodtak a városban. A Városi Tanács VB egy 1973-as vitájában is felhívták a figyelmet arra, hogy a munkaerőhiány miatt a vállalatok kényszerűségből már büntetett előéletű, nem

megbízható személyeket is alkalmaztak. A városi munkásszállásokon élők egy része sajnos csak az italboltokban talált szórakozási lehetőséget, ami szintén potenciális veszélyforrás volt a közbiztonságra. Magas volt a „*botrányos részegség*” néven emlegetett bűnesetek száma, amely megközelítette az évi 200-at. A testi sértések zöme nyilvános helyen, italos állapotban történt. Gyakran loptak meg a városban lerészegedett embereket. A '70-es években a bűncselekményeket előidéző tényezők közül a legjelentősebb az alkoholos befolyásoltság volt, mintegy 40%-kal. Évente elég sok esetben fordult elő vezetés közbeni, illetve kerékpározás közbeni italfogyasztás. Emelkedő tendenciát mutatott az ittas vezetés, amely a kerékpárosokat és a lovas kocsik hajtóit is érintette. A rendőrség munkáját 1973-ban 6 csoportban 85 főnyi önkéntes rendőr is segítette, akik munkája főként a tanyavilágban volt igen eredményes. A külterületen elsősorban idegen, munka nélkül csavargó személyek elfogásában segítették a rendőrséget. Rajtuk kívül még 14 főből álló közlekedési önkéntes rendőri csoport is működött a városban. Az önkéntes rendőrök a lakosság körében nem voltak feltétlenül népszerűek. Egyenruhát nem hordhattak, csak karszalaggal és jelvénnel különböztethették meg magukat. A rendőrség munkáját segítette még, hogy jó kapcsolatot ápoltak a társ-fegyveres szervekkel, így a Magyar Néphadsereg, illetve a Munkásőrség helyi alakulataival. Bojtos Gyula, a rendőrkapitányság helyi vezetője jó gyakorlatnak tartotta az „*Ifjúsági járőrszolgálat*” közös ellenőrzéseit, amelyeket a rendőrség a KISZ aktivistáival és a Városi Tanács előadóival folytatott. A lakosság részéről a '70-es évek elején évi 100-120 bejelentés érkezett a rendőrségre névvel vagy név nélkül, amelyek között akadtak konkrét esetek, találgató jellegű, sőt kifejezetten rosszindulatú bejelentések is. A bűncselekmények típusai között – a hagyományos bűncselekményeken túl – kiemelten számon tartották a politikai jellegű eseteket. A rendőrségnek mindig külön figyelnie kellett a politikai jellegű ünnepek zavartalan lebonyolítására. 1973-ban jellemzően a diákok körében fordult elő több „*fellátással kapcsolatos tevékenység*”, elsősorban az akkor üldözendő kategóriába tartozó nacionalista megnyilvánulások. A rendőrség odafigyelt azokra, akik esetleg külföldi zászlókat vagy rendjeleket viseltek ruházatukon. Külön felhívták az állomány figyelmét arra, hogy előfordulhat a katonai alakulat utáni érdeklődés, vizuális felderítés is. A hagyományos bűncselekmények körében kisebb súlyú lopások érintették a társadalmi tulajdont, a személyi tulajdon elleni bűnesetek körében pedig alkalmi lopások, besurranás, álkulcsos behatolás, illetve nyilvános helyen elkövetett esetek voltak jellemzőek. A társadalmi változásokra jellemző, hogy a bűnelkövetők kilétével kapcsolatban 1977. május 5-én éles vita bontakozott ki a városi párt VB ülésén, hogy az elkövetett bűncselekményekben mekkora súllyal vesznek részt a cigány fiatalok. A bűnügyi statisztikák azt mutatták, hogy a Jászság területén a bűnelkövetők egyre nagyobb százaléka került ki a fiatalok közül. Noha a Jászságban a bűnügyi fertőzöttség kedvezőbb képet mutatott a megyei, sőt az országos átlagnál is, a fiatalok elkövetők arányát tekintve azonban itt volt rosszabb a helyzet. Ez is okot adott arra, hogy 1978. május 31-én együttes járási-városi párt VB ülést tartsanak a jászberényi párházban, ahol helyi, illetve megyei szintű rendőri- és pártvezetők vitatták meg a fiatalok bűnelkövetés problémáit. Ebben a tekintetben a járás legrosszabb helyzetben lévő települései között nem találjuk Jászberényt, hiszen a legtöbb fiatalok bűnelkövetőt Jászladyban, Jászapátin, Jászkiséren és Jászárokszálláson tartották nyilván. A jelenség ettől függetlenül Jászberény-

ben is tapasztalható volt. Az okok között sokszor a rendezetlen családi környezet, a rossz baráti kapcsolatok, illetve az alkoholizmus állt, de kiemelték, hogy az alacsony iskolai végzettség és az alacsony fokú általános műveltség is nagyban hozzájárult az elkövetett esetekhez. És persze politikai ízű, hagyományos magyarázatok is születtek: „*Hatnak a fiatalokra a régi szokások. [...] Érvényesülnek még sajnós a kispolgári nézetek.*” A témáról szóló jelentés kiemelte, hogy minden évben előfordult 3-6 eset, amikor 14 év alatti gyermekkorúak voltak a bűncselekmények elkövetői. Ezekben az esetekben egyértelműen a megfelelő felügyelet hiánya volt az elsődleges kiváltó ok. Ebben a tekintetben Jászberény városa sem állt a legjobban: „*Az iskolai napközi otthonokba helyhiány miatt nem tudják felvenni – különösen Jászberény városban – a 13-14 éves gyerekeket, akik közül sokan – különösen, ha a szülők dolgoznak – szabadidejüket csavargással töltik.*” A fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények körében gyakori volt a vagyon elleni, illetve az erőszakos, garázda bűncselekmény: ezeknél az eseteknél változatlanul magasnak bizonyult a cigány származású elkövetők aránya, amelyet a rendőrség külön figyelt és nyilvántartott. 1975 és 1977 között a Jászság területén minden évben előfordult fiatalkorúak által elkövetett hivatalos személy elleni erőszak, súlyos testi sértés, erőszakos nemi közöszlés és botrányos részegség. Sőt, például 1975-ben és 1977-ben egy-egy esetben emberölést is elkövetett fiatalkorú személy. A kor hangulatát jellemzi egy 1977-es rendőrségi jelentés részlete, amely a bűncselekmények elkövetésének okait boncolgatja: „*Szocialista társadalmunk fejlődése folyamán a bűncselekmények elkövetésének objektív és szubjektív okai változtak ugyan, de nem szűntek meg. Még erősen érezteti hatását a tudat elmaradása a társadalmi rendszerünk fejlettségi fokától.*”

Elkövetett bűncselekmények 1975–1976

Bűncselekmény típusa	1975	1976	Bűncselekmény típusa	1975	1976
Hivatalos személy elleni erőszak	11	8	Személyek ellen irányuló bűncs.	79	91
Népgazdaság elleni bűncselekmény	3	5	Család, ifjúság elleni bűncs.	35	48
Társadalmi tulajdon elleni bűncs.	111	110	Garázdaság	47	57
Személyek javai elleni bűncs.	178	149	<i>Előzetes letartóztatás</i>	47	41

A '80-as évek rendőri jelentései alapján a Jászság – és benne Jászberény – továbbra is az ország bűnügyileg kevésbé fertőzött területei közé tartozott. A bűncselekmények megelőzése érdekében évente 25-30 közbiztonsági razziaát, fokozott közlekedési ellenőrzést tartottak a járás frekvenciát területein. Az 1983-as adatok szerint a rendőri intézkedések miatti jogos panasz nem érte el az évi fél %-ot. A kapitányság már ekkor kisebb létszámhiánnyal küzdött, hiszen 3 fő közbiztonsági járőr hiányzott az állományból. Az ekkor fennálló helyzetet jól szemlélteti Szalados József rendőrkapitány jelentése: „*A társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények száma viszonylag magas szinten stagnál. Egyes gazdasági egységeknél laza az ellenőrzés, a bizonylati fegyelem. [...] Az állampolgárok nyugalmát jelentősen befolyásoló, tömeges rendbontás évek óta nem fordult elő. [...] Rendőrkapitányságunk széleskörű társadalmi bázissal rendelkezik. 34 csoportban 500 fő önkéntes rendőr segíti munkánkat. Megszerveztünk egy közlekedésrendészeti önkéntes rendőri egységet, melytől elsősorban a városban lehet várni a közlekedési fegyelem további javulását. [...] Államellenes, politikai vonatkozású bűncselekmények száma nem számottevő. Évente egy-két esetben tapasztalható, hogy meggondolatlan fiatalok falfirkalást, zászló vagy koszorúlopást követtek el.*” A változó időkre és az emberek megváltozó értékrendjére jellemző, hogy egyre inkább megjelentek az olyan bűncselekmények, amelyek – általában a társadalmi tulajdon kárára – nagy tételben károsítottak meg különböző gazdálkodási szerveket, üzemeket, vállalatokat. Az elkövetők dolgát megkönnyítette, hogy az értékek, a tulajdon védelmére a károsultak vajmi kevés erőfeszítést tettek. „*Emelkedett a nagyobb károkat eredményező, szervezeten elkövetett bűncselekmények száma. A rossz értelemben vett anyagiassági szemlélet terjedésére nem kevés példát lehetne említeni. Ilyen az, amikor az emberek válogatás nélkül lopnak (szifonokat, alkatrészeket, hűtőgépeket. [...]) A javak őrzésére gyakran csak látszatintézkedések történnek. Például olyan idős, magatehetetlen éjjeliőröket alkalmaznak, akik képtelenek a feladat ellátásra. Korszerű biztonsági- vagy jelzőberendezésre – főként a kereskedelem területén – sajnálják a pénzt. [...] Megbízhatatlan emberekre bizzák a társadalmi tulajdont.*” Ekkoriban már évek óta magas volt a kerékpárok, illetve a segédmotoros kerékpárok lopása, amely esetekben az elkövetők leginkább a gyermekkorúak vagy a fiatalkorúak közül kerültek ki. Növekedett a hétvégi házak feltörésének száma, illetve a betöréses lopások esetszáma is. A rablások esetében gyakran előfordult, hogy az elkövetők a sértettel együtt italoztak, ennek során észlelték, hogy az ittas embernél pénz van, amelyre az állapotánál fogva nem tudott vigyázni. Az alkoholos befolyásoltság több verekedést, botrányos részegséget, illetve ittas járművezetést okozott, amire így reagált a rendőrkapitány: „*Az a véleményem, hogy az alkoholizmus visszaszorítása érdekében még mindig nem folyik elég hatékony munka.*” A motorizáció fejlődésének következtében egyre több esetben érkeztek egyes bűncselekmények elkövetői akár más megyék területéről is. A '80-as évek elején a járás területén minden évben előfordult emberölés is, évente 2-5 esetben. Nagyon magas volt a halálos kimenetelű közlekedési balesetek száma, amely az 1980 és 1983 közötti 4 évben elérte a 60 esetet (ez is a járás egészére vonatkozó adat). A közlekedési bűncselekmények 64%-át ittasan követték el, de a balesetek 18%-ában is szerepet játszott az alkohol. Többek között a fenti lesújtó adatok miatt vált gyakorlattá, hogy a súlyosabb közlekedési kihágások esetében a rendőr már a helyszínen elvette a vezetői engedélyt az elkövetőtől. A közrend fenntartásában a rendőrséget önkéntes rendőrök, KBT-s úttörők, és az Ifjú Gárda segítette.

Az 1986-os rendőri jelentésben az előzőekhez képest újdonság, hogy már korrupciós, a közélet tisztaságát sértő cselekmények is szerepelnek benne, melyek elsősorban a kereskedelem terén fordultak elő, mint jogtalan előnyszerzés, illetve vesztegetés. Ekkor már Mosonyi Sándor állt a rendőrkapitányság élén. Egyelőre továbbra is eljárás alá lehetett vonni az ún. közveszélyes munkakerülőket (KMK), de az enyhülő szigort jól mutatja a megyei vezetésből a városi párt VB ülésére meghívott Zsmurin Lajos hozzászólása: *„Nem kell félni, hogy büntetőjogi felelősségre vonást alkalmazunk. Ezt a nyugati sajtóorgánumok nyíltan támadták. Ugyanis állampolgári jog, hogy valaki dolgozik, vagy nem. Csak úgy éljen meg, hogy másoknak a javát ne csökkentse, ne vonja el. A munkakerülés ott kezdődik, ha társadalomellenes magatartást tanúsít valaki. De akkor is 6 hónapnak el kell telnie, hogy felelősségre lehessen vonni.”* 1984-ben egyébként 18 esetben, 1985-ben pedig 30 esetben indítottak a járás területén eljárást közveszélyes munkakerülő, ahogyan akkoriban mondták, KMK-s ellen. A rendőrség indokolatlanul enyhének tartotta a társadalmi tulajdont bűncselekménnyel károsító dolgozók elleni fegyelmi eljárásokat: a Hűtőgépgyárban például előfordult, hogy egy ilyen eset után a fegyelmi úton elbocsátott dolgozó büntetését a munkaerőhiányra hivatkozva végül mellőzték, és az illetőt tovább foglalkoztatták a vállalatnál. Ezek voltak az utolsó évek, amikor a rendőrség munkáját még a Munkásőrség is segítette, amikor még munkásőröket is beosztottak a rendőri erők segítésére ún. közrendvédelmi szolgálatba. A szocialista rendszer és egyben a Munkásőrség fennállásának utolsó évében, 1989-ben az előre elkészített terv a hat ünnep köré csoportosult volna, de ebben az évben már közbeszólt a történelem. Az ünnepnapokon és az azt megelőző napokon 4-8 munkásőr szolgálatteljesítése volt tervbe véve a rendőrség megerősítésére. Ezenkívül a Jászágó területén a hagyományos helyi közbiztonsági razziaikon számoltak még a munkásőrök részvételével. Ezekre a razziaakra minden hónapban egyszer került sor a Szolnok Megyei Rendőr Főkapitányság szervezésében, és a Kókai László Munkásőr Egységnek 8-10 fő munkásőrt kellett biztosítania.

A rendszerváltást közvetlenül megelőzően mind a közbiztonság helyzetének alakulásában, mind a rendőrség helyzetében tetten érhető a gazdasági- és társadalmi válság. Röviddel a pártállami rendszer összeomlása előtt az MSZMP városi párt VB még kétszer is napirendjére tűzte a közbiztonság kérdését (1989. augusztus 10-én és 1989. szeptember 21-én). Mosonyi Sándor rendőrkapitány ekkor úgy látta, hogy 1986 óta egyértelműen romlott a város és a járás közbiztonsági helyzete. Ennek okát az állampolgári fegyelem nagymértékű visszaesésében látta: *„Tisztelet a kivételnek, de az állampolgárok nagy része fittyet hány a kötelességekre, inkább előtérbe került mindenkinél a jog. Ez a tendencia főleg az elmúlt egy-két évben következett be.”* Úgy látta, hogy a rendőri állomány a teljesítőképessége határához ért. A rendőrök anyagi elismerése és ösztönzése nem állt arányban a vállalt felelősséggel és a veszélyekkel. A kapitányság létszám gondokkal küzdött, a rendőri utánpótlás nem volt biztosított. Ekkoriban igen nagy volt a fluktuáció a rendőrség berkeiben, amit jól mutat, hogy 4 év alatt a jászberényi kapitányság állományának 50%-a cserélődött ki. Sok volt az egészségügyi okok miatti nyugdíjazás, viszont a fiatalok csak vonakodva vállalták a közterületi szolgálatot. Igaz, akkoriban már érettségizett, kellő általános műveltséggel rendelkező fiatalokat szerettek volna a rendőrség soraiban tudni. Anyagi és technikai téren sem állt jól a rendőrség, hiszen az elavult, elhasználdott technika helyett nem kaptak újat,

az állam nem biztosította azok cseréjét: „*Híreszközeink elavultak, ezekkel az eszközökkel nem lehet felvenni a mai bűnözéssel a harcot*” – panasolta a rendőrkapitány, miközben tudni lehetett, hogy a bűnelkövetők haladtak a korrallal, és akár komolyabb technikával is fel voltak szerelve (például CB rádiókkal). Az általános gazdasági válság és a pénzühiány tehát elérte a bűnüldöző szerveket is. A szolgálati járművek általános állapota sem volt kielégítő, nem volt ritka a 200 ezer kilométert futott rendőrautó. A rendőri állomány egészségügyi és szociális helyzetét sem látta kielégítőnek, amely helyzet szerinte egyre csak romlott. A társ-fegyveres szervekkel is felemás volt már a viszony ezekben az időkben: a Munkásőrséggel hatékony, a honvédséggel viszont javuló együttműködésről tett jelentést. Azonban társadalmi nyomásra éppen ekkoriban kellett lassan lemondani a munkásőrökkel való további együttműködésről: „*Az utóbbi időben a sorozatos kritika miatt a Munkásőrség szolgálatvezénylését csökkentettük.*” Ekkor még nem lehetett tudni, hogy már csak alig több mint két hónap volt hátra a Munkásőrség felosztatásáig, amelyet később népszavazás is megerősített. A növekvő bűnözés évek óta országos szintű problémaként jelentkezett. „*Ismert, hogy az ország egyes területein az év első felében az elmúlt év első feléhez képest 50%-os vagy még magasabb az emelkedés. A problémák okai elsősorban társadalmi jellegűek. Ezért a bűnözés elleni harc össztársadalmi feladat. Mi eddig nem tapasztaltuk a bűnözés elleni harcban sem az össztársadalmi összefogást, sem azt, hogy a rendőri feladatok végrehajtásához kellő feltételek rendelkezésünkre állnának. A közrend, közbiztonság, lét- és vagyónbiztonság fenntartásához fűződő társadalmi érdek vitathatatlan. A rendőrség képtelen egyedül felvenni a küzdelmet a növekvő bűnözéssel szemben.*” Komoly bizonytalansággal terhelt időszak volt ez, amikor a régi, jól megszokott rendszer elsüllyedőben volt, viszont az új társadalmi/politikai felállás még inkább csak körvonalazódott. A bűncselekményeket elkövetők viszont nem vártak, és kihasználták az átmeneti állapotokat, valamint azt, hogy sok esetben a rendőr már nem mert intézkedni, mert félt a katonai ügyészségtől, félt a feljelentéstől és biztos állásának megszűnésétől. Ekkorra ugyanis ismét felütötte a fejét a munkanélküliség, és terjedt a létbizonytalanság. Jól mutatja ezt, hogy BM utasítás alapján immár a KMK-sok ellen sem lehetett eljárást indítani. A romló közbiztonságot nem lehetett kellemes szinte tehetetlenül nézni: „*Ha meglesz a rendőrségről szóló jogszabály és az új alkotmány, az új szolgálati szabályzat, akkor lesznek intézkedések. Manapság a vezető ellenesség, a kommunista ellenesség, és a fegyveres ellenesség a sikk. Sikk az, hogy ég a piros lámpa, és átmegy, elhúz a rendőr mellett stb. [...] Társadalmi tulajdon, mezei lopások. Intézkedni kellene, de nincs rá erő. Gátlástalanság van, a visszatartó erő kicsi.*” Ekkor már új bűncselekmény típusok is megjelentek Jászberényben, így például nem idevalósi, szervezett bandák loptak autókat, illetve előfordult két kábítószeres eset is, egy halálos áldozattal. A főtér környéki szórakozóhelyek látogatóira is sok volt a lakossági panasz, gyakori volt az éjszakai randalírozás. Sok gépjárművezetőt kaptak a rendőrök ittas vezetésen, de a büntetési tételeknek nem volt igazi visszatartó ereje. A vizsgálatok tanúsága szerint nem volt ritka a 3-4 ezrelékes véralkohol szint sem! Az egész járás területén nőtt a rendőrök sérelmére elkövetett hivatalos személy elleni erőszakos esetek száma. A főügyész hozzászólása azért megmutatja, hogy ebben az esetben nem volt annyira egyértelmű a kép: „*Nem szükséges, hogy a közlekedési vétséget hivatalos személy elleni erőszak kövesse. A vizsgá-*

latok tapasztalatai és a belső rendőri vizsgálatok is azt mutatják, hogy a hivatalos személy elleni erőszakhoz az intézkedő rendőr magatartása is hozzájárul.” Közben a rendszerváltás előszeleként egyre többen, Jászberényben összesen 11-en léptek ki a pártból a rendőrségen belül. Pedig 1983-ban még az állomány 57,4%-a párttag volt. Ekkoriban már körvonalazódni látszott, hogy a rendőrkapitányságokon a jövőben semmiféle párt nem lesz jelen. Válság volt tehát, a közbiztonság megingott, de helyesen látták a rendőrök, hogy a lakosság döntő része rendpárti, így előbb-utóbb a rend is helyre fog állni.

Külterületi viszonyok

A szocialista rendszer egyértelműen a tanya, mint településtípus teljes felszámolását tűzte ki célul. Jól mutatja ezt a külterületi építési tilalom bevezetése, amely ekkor is érvényben volt. Még 1961-ben, Gyulán, a Mezővárosi Napok keretében is többen hangoztatták, hogy Szolnok megye 20 ezer tanyából álló hálózata akár egyetlen alatt felszámolható. Nem lett igazuk. Jászberényben az országos átlaghoz képest is csak lassan haladt a tanyák felszámolásának folyamata, hiszen 1964-ben a város külterületén még mindig sok tanya állt, ahol a lakosság 26%-a lakott. „*A vidéki városok közül országosan talán legelmáradottabb városunk a külterületi lakosság betelepülésére vonatkozóan.*” Tanyák lebontása csak csekély számban valósult meg: mindössze évi 16-22 tanyát bontottak el 1961 és 1963 között, ami azt vetítette előre, hogy így több mint egy évszázadig tart majd ez a folyamat – türelmetlenkedtek a Városi Tanácsnál. Egy évtizeddel később, 1974-ben ismét napirendjére tűzte a Városi Tanács a jászberényi tanyák kérdését. Ekkorra már valamelyest mérséklődött az a kezdeti forradalmi elszántság, hogy a tanyahálózatot és a tanyasi életmódot mihamarabb fel kell számolni. Nagyon úgy tűnt, hogy a város környéki tanyákkal hosszabb távon is számolni kell, mert az ott lakók egy része önként nem szívesen költözött volna be a városba, ráadásul Jászberényben folyamatosan lakáshiány volt, tehát nem is nagyon lehetett volna hová beköltözni. A kényszerbetelepítés tehát több okból sem került napirendre, számolni lehetett viszont a tanyai lakosság fokozatos elöregedésével, hiszen a fiatalok közül mind kevesebben láttak perspektívát a külterületi életben. Ezt az Állami Gazdaság egy dolgozója, Sebők József a következőképpen fogalmazta meg: „*Véleményem szerint nem megoldás, ha kijelölnek felszámolásra egy-egy területrészt. Ha lassan is, de folytatódik a kiöregedés, ugyanakkor a lakosokat meg kell győzni a városba költözés hasznosságáról.*” A város vezetése a tanyai lakosság belterületre való költözésének lehetőségét elsősorban Jászberénybe, másodsorban Nagykátára, harmadsorban pedig Jászboldogházára tartotta volna kívánatosnak. A Városi Tanács VB vitáján többen azzal érveltek, hogy a legjobb megoldás a tanyai lakosság tanyaközpontokba való költöztetése lett volna, mert ott már adva voltak az infrastruktúra olyan elemei, mint például a víztorony és a villany. Erre jó példaként szolgált Portelek, amelyet mint „*egyéb belterületi lakott hely*” tartottak nyilván. A tények azt mutatták, hogy öt éves távlatban évi 50-60 tanya megszűnése következik be. Főként a sűrűn lakott tanyatelepülések megszűnése tűnt igen lassúnak, így ezek létével még legalább 25-30 évig számolni kellett a hatóságoknak. 1968 és 1973 között összesen 317 tanya lebontására került sor Jászberény külterületén. Ezek közül a legtöbbet, 40 tanyát Négyszálláson,

Az 1969 augusztusában megnyílt áruház

a legkevesebbet, 10 tanyát pedig Öregerdőn bontottak le. Ráadásul a tanyák számának csökkenése a megelőző években még lassúbbá is vált, hasonlóan az országos trendekhez. A lassulás okai között egyrészt anyagi okok húzódtak meg, hiszen külterületen olcsóbb volt a megélhetés, viszont a háztáji munkák nagyobb jövedelmezőséget biztosíthattak. A háztáji zöldség- és gyümölcsstermesztés, valamint az állattartás terén a Városi Tanács számított is a tanyasi lakosság termelésére, hiszen ez is kellett volna a városi lakosság jobb ellátásának biztosításához: ebből a szempontból tehát mégis szükség volt a tanyákra. Másrészt szubjektív okok is közrejátszottak a tanyák megszűnésének lassulásban, hiszen az emberek kötődtek a tradíciók és a család, a tanyai életforma pedig egyértelműen nyugodtabb életet biztosított. A tanyahálózat fennmaradásának legfőbb ellenérveként szerepelt, hogy a szétszórt tanyák útjában álltak a nagyüzemi mezőgazdasági termelés iparszerű rendszerének, de azzal is érveltek, hogy a külterületi lakosság kulturális, egészségügyi és infrastrukturális ellátása racionálisan a tanyaterületek központjaiban sem oldható meg. Az 1973. január 1-jei adat szerint a város külterületén még mindig 1485 tanyaépület állt 1937 lakással, amelyek közül 1370-et állandóan laktak. A külterületi lakosok száma 4319 fő volt, ami az összlakosság 14%-át tette ki.

Egyelőre úgy tűnt, hogy a tanyahálózat még évtizedekig megmarad, ezért az ott élők ellátásáról mindenképpen gondoskodni kellett, még ha az veszteségesnek is tűnt. 1974-

ben az ÁFÉSZ 10 vegyesboltot és további 3 vendéglátóegységet tartott fenn a jáászberényi tanyavilágban. A tanácsnál a bolthálózat nagyságát megfelelőnek tartották, ezért új egység nyitását nem tervezték. Komoly problémát jelentett viszont, hogy a tanyai boltok többsége nem volt az üzemeltető kereskedelmi szerv tulajdonában, így a szükséges felújítások, korszerűsítések halasztást szenvedtek, illetve nem kezdődhettek el. Pedig lett volna indok a korszerűsítésre, hiszen a fent említett 13 kereskedelmi egységből mindössze kettőben volt bevezetve az elektromos áram, így hűtött áruk forgalmazásáról a legtöbb esetben szó sem lehetett. Éppen ekkoriban került sor például a porteleki italbolt bezárására, ahol a minimális higiéniai követelmények sem voltak biztosítva. De higiéniai szempontból más egységek esetében sem volt sokkal jobb a helyzet. Egyre csökkenő mértékben, de továbbra is üzemeltek a tanyai iskolák. A csökkenést jól mutatja, hogy míg az 1968/1969-es tanévben 644 tanuló iratkozott be tanyai iskolába, addig az 1973/1974-es tanévre ez a szám 374 főre olvadt, tehát néhány év leforgása alatt a létszám majdnem megfeleződött. Ebben az időszakban 6 tanyai iskola meg is szűnt a Hajtán, Réten, Rekettyésen, Kormosparton, Meggyespeleén és Újerdőn. A tötévényi általános iskola tanulói létszáma például kevesebb, mint a felére csökkent: 104 tanuló helyett már csak 46-an jártak oda. Az oktatás színvonalára ellenben nem lehetett panasz, hiszen a Városi Tanácsnál is elismerték, hogy az itteni pedagógusok igen sokat tettek a lakosság általános és szakmai műveltségének emeléséért. A külterületi iskolák szülői értekezletei például jóval látogatottabbak voltak a városiaknál. Szintén a tanyai tanítók munkáját dicséri, hogy 3 év alatt 50 felnőtt végezte el az általános iskola 8 osztályát a négyzállási és a peresi iskolában. A kulturális élet terén meg kell említeni, hogy a Városi Tanács segítségével Portelken könyvtárat is létesítettek, ahol egyes rendezvényeken 250 főnél is többen megjelentek. A Városi-Járási Könyvtár 22 könyvkölcsönzője és fiókkönyvtára közül 13 a tanyavilágban működött 1518 olvasóval, és 17 ezret is meghaladó könyvvállománnyal. Többször is rendeztek a külterületi lakosoknak mezőgazdasági szakíró-olvasó találkozókat. Az egészségügyi ellátás hiányos volt, hiszen a külterületen nem volt körzeti orvos, így az alapellátás egy részét a szakellátásnak kellett megoldania, ami túlzásfolttséghez vezetett. *„A tanyai településeken a csecsemő- terhes- és családgondozást a járműhiány nehezíti, főleg ősztől tavaszig. Különösen azok a területek jelentenek nehézséget a védőnők számára, amelyek sem autóbusszal, sem vonattal nem közelíthetők meg. A tanyán élő csecsemők, kisgyermekes folyamatos oltása nehézségekbe ütközik, mivel az a városi egészségvédelem szolgáltatásánál történik. A teljes sterilitás elleni védőoltást azonban a körzeti orvosok felügyelete mellett 3 külterületi tanácsadóban (Homok, Portelek, Tötévény) a védőnők végzik el.”*

Jászberény külterületének érdekes, üde színfoltja volt ekkoriban a Neszür és környéke (Kishegy, Bánhegy, Antalhegy, Öregerdő), amely területen több ezer önálló ingatlan helyezkedett el, kedvező, tehát nem túl nagy távolságra a várostól. 1976-ban a városi párt VB is tárgyalta a terület zártkert termelésének fejlesztési lehetőségeit. A talajadottságokat tekintve intenzív termőhomokon, helyenként futóhomokon ugyanis kiváló lehetőség nyílt zöldség- és gyümölcsstermesztésre. A terület döntő része jól művelhető volt, viszont nagyjából 20%-át ekkor nem művelték megfelelően, illetve elhanyagolták a tulajdonosai. Mivel a területet a nagyüzemi művelésre alkalmatlannak tartották, elsősorban a városi lakosság

buzgalmára számítottak a terület megművelése kapcsán, nem is alaptalanul, hiszen az általában 200 méter hosszú és néhány méter széles nadrágszíjparcella-szerű telkeken a legtöbben már ekkor is borszőlőt, különféle gyümölcsöket és paprikát termesztettek. A pártbizottságon elérendő célként jelölték ki a termelési kedv fokozását, hogy az itt megtermelt termények nagyobb mértékben hozzá tudjanak járulni a város ellátásának javulásához. *„A munkások és alkalmazottak szívesen mennek ki oda munkaidő után felfrissülni, behatóan foglalkoznak zöldség- és gyümölcsstermesztéssel. [...] A város nem paraszti foglalkozású lakossága érdeklődést tanúsít e terület iránt, és ennek jelei abban mutatkoznak, hogy a termelés fellendülőben van.”* Gorjanc Ignác is hozzászólt a Neszúrról szóló vitához: *„A területet ismerem, a problémákat is, sok dolgozónak van ott területe. Olyan feltételeket biztosítani kell, hogy villany legyen, a locsoláshoz is szükséges.”* Érdekes, hogy már ekkor is a Neszűr környékének nem odavaló lakosság általi betelepülésétől tartottak a pártbizottságon, többek között ezért sem tartották helyesnek, hogy üdülőkörzetté váljon a terület. *„Visszatartó tényező, hogy nemkívánatos elemek, felhasználva a terület olcsó vételi lehetőségeit, a területen ingatlant vásárolnak, és azt letelepedési szándékkal állandó lakás céljára használják. [...] Nem kívánatos, hogy ezen a területen üdülési cézzal más településekről hosszabb, vagy rövidebb ott tartózkodás szándékával családok települjenek le.”*

1976-ban az adóhatóság szerint 379 család élt a földterületek jövedelméből. A kis földek inkább csak az idősebb generációnak jelentettek megélhetési forrást, a fiatalok nagy részének már munkaviszonya volt valamelyik üzemnél vagy szövetkezetnél, így csak munkaidő után, jövedelem-kiegészítési cézzal járt ki dolgozni. Volt, aki komolyabb háztáji gazdálkodást folytatott, és a fent említett terményeken túl kenyérgabonát, kukoricát, burgonyát, takarmányrépát és lucernát termesztett. A többség lóval vagy egyéb igásállattal művelte a kis földjét, de feltűntek a kisebb gépek, traktorok, cséplőgépek is. Volt, aki az aratáshoz kombájnt is igényelt. *„A háztáji jelentősége azért is nagy, mert az üzemekben, intézményekben ledolgozott munkaidő után a munkaerő továbbra is hasznosul.”* A háztáji földeket nem a megélhetés miatt művelték elsősorban, hanem a gazdaságos jövedelemszerzés miatt. Volt, aki csak hobbiból vásárolt vagy bérelt állami tartalék földet. *„Végrehajtó Bizottságunk egyetért a Megyei Párt Végrehajtó Bizottság megállapításával, hogy a háztáji és kiegészítő gazdaságok létjogosultsága, tartós működése vitathatatlan.”* A városi párt VB azt is megállapíthatta az adatok alapján, hogy a jászberényi lakosság jelentős hányada foglalkozott mezőgazdasági termékek előállításával, hiszen az egyéni gazdaságok száma 717 volt (205 ha), tsz háztájit 2545 fő művelt (1545 ha), míg a zártkerttel rendelkező tulajdonosok száma elérte a 11 595 főt (887 ha). A kistermelők összefogását a Kertbarát Klub és a Szőlőtermelő Szakcsoport is segítette.

A népesedéspolitika irányvonalai a '70-es években

A Ratkó-korszak (1953–1956) demográfiai hullámát követő második demográfiai hullám (1973–1976) idején, 1975-ben a tűzte napirendjére Jászberény népesedéspolitikájával kapcsolatos feladatokat az MSZMP városi VB. Ekkoriban megemelkedett a születések száma, és általánossá vált a kétgyermekes családmóddal. A viszonylag magas születésszámok hát-

terében egyfelől az állt, hogy ekkorra ért a szülőképes korba a Ratkó-korszakban született nagyobb létszámú generáció, másfelől viszont kedvező szociálpolitikai intézkedéseket is hozott a kormányzat, amely ösztönözte a gyermekvállalást. A népesedéspolitikáról szóló vitában elhangzott, hogy az elérendő cél a családokban a harmadik gyermek megszületése lett volna. Szóvá tették azt is, hogy bizonyos előítéletek léteztek a társadalomban a 3-4 gyermekes anyukákkal szemben a munkahelyen, vagy akár a szomszédasszony részéről. A gyermekvállalási kedv elősegítésének helyi lehetőségei között szerepelt az édesanyák hétköznapijainak megkönnyítése a bővülő bölcsődei- és óvodai hálózattal. Az 1975-ös év folyamán a város gyermekintézményi hálózata 40 bölcsődei és 200 óvodai férőhellyel bővült, valamint 1976-ra egy újabb 100 férőhelyes óvoda felépülése volt várható. Az óvodai hálózat bővülésével az intézmények helykihasználtsága 120%-ról 115%-ra csökkent, amely a legjobb aránynak mutatkozott a megyében. A zsúfoltság viszont továbbra is fennállt. A bölcsődei férőhelyek száma a későbbiekben is nagyon alacsonyan alakult, a jáászberényi férőhelyek számát még kisebb városok lehetőségei is felülmúlták. A bölcsődei- és óvodai hálózat bővítését a jáászberényi vállalatok is komoly összegekkel támogatták, de a Hűtőgépgyár a már meglévő gyermekintézmények működési kiadásaihoz is hozzájárult 250 ezer Ft-tal. Szintén az édesanyák életének megkönnyítésére vették tervbe a következő évre egy Patyolat szalon megnyitását a gyors mosatás érdekében, amely beruházást a megyei szervezetek már engedélyeztek is. Megnehezítette a gyermeket vállaló családok életét, hogy kevés volt a városban az olcsó gyermekruházati cikk, de a félkész gyermekételek választéka sem volt elegendő. A tanácsnál el szerették volna érni, hogy terhességmegszakítást csak nagyon indokolt esetben lehessen elvégezni. Ennek érdekében új terhességmegszakítást engedélyező bizottságot állítottak fel, amely hetente kétszer ülésezett és 3 főből állt: elnöke egy orvos volt, tagjai pedig egy védőnő és a tanács szociálpolitikai előadója.

A terhességmegszakítások száma az 1973-as 506-ról 1974-re 294-re csökkent a városban, de 1975 első félévében már 163 ilyen beavatkozásról kaptak jelentést a tanácsnál, tehát a csökkenés nem tűnt tartós folyamatnak. Szintén a népesedéspolitika helyi akciói közé tartozott, hogy az 1975/1976-os tanévtől kezdve bevezették a „*Családi életre nevelés*” nevű tantárgyat a Lehel Vezér Gimnáziumban és két általános iskolában. A további tervek között szerepelt, hogy a többi általános iskolában is bevezetik ezt a tantárgyat. Ma már tudjuk, hogy a viszonylag magas születésszám nem maradt tartós jelenség, és a második demográfiai hullám csak átmenetinek bizonyult, hiszen 1976-ot követően már ismét csökkent a születésszám nem csak Jáászberényben, de országos szinten is.

A város lakónépességének korcsoportos összetétele (1976. december 31.)

Korcsoportok	Férfi (fő)	Nő (fő)	Összesen (fő)	Összesen (%)
0–6 éves	1403	1400	2803	9%
6–14 éves	1935	1896	3831	12,4%
Munkaképes koron aluliak összesen	3338	3296	6634	21,4%
14–59 éves férfi	9242	-	9242	29,8%
14–54 éves nő	-	9894	9894	31,9%
Munkaképes korúak összesen	9242	9894	19136	61,7%
60–64 éves férfi	1955	-	1955	6,3%
55–59 éves nő	-	2645	2645	8,5%
65–x férfi, 60–x nő	440	190	630	2,0%
Munkaképes koron felüliek összesen	2395	2835	5230	16,9%
Lakónépesség összesen	14975	16025	31000	100,0%

A szocialista korszak társadalmi munkáiról

Nem lenne teljes a szocialista rendszer társadalmáról alkotott kép akkor, ha nem szólnánk az akkoriban megszokott, és a dolgozók részéről elvárt társadalmi munkákról. A társadalmi munka során a dolgozó ingyenesen végzett munkát a köz javára. Elsősorban a Városi Tanács beruházásainál valósultak meg ezek a kampányszerűen szervezett munkálatok, amelyek eredményeképpen javulhatott a város kommunális, kulturális, egészségügyi és szociális ellátási szintje. *„Valamit tettem és ezzel hozzájárultam egy épület, vagy más hasznos létesítmény megvalósításához”* – hangzott a pártbizottság mottója. A '70-es években 1974 előtt inkább csak alkalmászerűen szerveztek ilyen jellegű munkákat, majd az igazi áttérés 1974-ben következett be, amikor Jászberény már rendelkezett átfogó, részletes, egy évre szóló társadalmi munkatervvel. Ebben az évben a város a 3. helyen végzett a Megyei Tanács által meghirdetett megyei társadalmi munkaversenyben. Nagymértékben nőtt a társadalmi munkák pénzben kifejezett összértéke: ez az 1971-es 2,4 millió Ft-ról 1975-re 12,4 millió Ft-ra növekedett, míg egy lakosra vetítve 1971-ben évi 79 Ft értékű társadalmi munka jutott, 1975-ben pedig már 412 Ft. Minden évben megszervezték az *„Üzemek a városért”* összlakossági kommu-

nista műszakot, és 1976-tól tervezték a „*Két kommunista szombat a városért*” és az „*Ifjúsági kommunista műszak*” kampányt is. 1974-ben a Vöröskereszt szervezésében valósult meg a „*Tiszta utca mozgalom*” és a „*Tavaszi utcarendezési, takarítási hetek*” megmozdulás. Ugyanebben az évben társadalmi munkában folyt a Tanácsháza udvarának rendezése, burkolatlan belterületi utak kátyúzása, utcák parkosítása vagy a fásítási program, mintegy 1200 darab kiosztott facsemetével. A Hűtőgépgyár dolgozóinak társadalmi munkájában valósult meg a Déryné épületének villamosítási, fűtési és világítási korszerűsítése. Szintén társadalmi munka keretében bővítették a Rákóczi úti iskolát. Az 1975-ös munkálatok közé tartozott a Marx téri közlekedési park és játszótér kialakítása, valamint a 2. sz. Állami Szociális Betegotthon felújítása. A fentiekhez érdemes hozzátenni, hogy a szabadidő terhére, ingyenesen végzett munkához nem biztos, hogy mindenkinek volt kedve. Ami viszont bizonyos, hogy a közösen, a köz javára elvégzett munkának mindig volt közösségépítő szerepe. A társadalmi munka máig érvényes jelentőségét próbálták megfogalmazni a városi pártbizottság 1976-ban készített jelentésében is: „*Sok példa van arra, hogy a közügyek iránt kevésbé érdeklődő emberek a társadalmi munka útján kerültek közelebb a város ügyeihez, dolgaihoz, osztozva a munkában, és ezzel részt vállalva a közös gondok, teendők megoldásában.*”

Pethő László

VEZÉRIGAZGATÓ ÉS KÉPVISELŐ – GORJANC IGNÁC PÁLYAKÉPE

Gorjanc Ignác pályaképe

Gorjanc Ignác a szocialista időszak Jászberényének kulcsfigurája, hiszen 33 éven keresztül nyílt alkalmá és lehetősége arra, hogy befolyásolja a város lakóinak életét. A Fémnyomó- és Lemezárugyár, majd a jogutód Lehel Hűtőgépgyár vezetőjeként elsősorban rajta múltott, hogy a bizonytalan sorsú gyárból több ezer alkalmazottat eltartó, piacképes vállalat lett. A több mint három évtizedes menedzseri karrier háttérét egy alföldi, gyáripari múlttal nem rendelkező kisváros adta, melyet mindenképpen korlátozottabb és szerényebb módon alakíthatott, mint a gyárét. Ez még akkor is így van, ha 16 éven keresztül a város országgyűlési képviselőjeként, a hazai elit tagjaként esetenként hatékonyan, máskor kevésbé eredményesen lobbizhatott a városért. Pályáját nyomon követve levéltári, sajtóadatok és egykori munkatársaival készült interjúk, valamint egyéb háttérbeszélgetések alapján rekonstruálom fordulatokban gazdag élet- és karriertörténetét.

Gyökerek a Monarchiában és az iparban

Gorjanc Ignác családi háttere, származása szinte tipikus Osztrák–Magyar Monarchia-beli történet. A negyed Európa nagyságú ország egykori lakóit vagy lakóinak egy jelentős részét kettős vagy éppen többes identitás jellemezte. Az identitások forrása a kultúra, illetve a nyelv volt. Az osztrákok, a magyarok vagy éppen a csehek többsége ugyan németül, magyarul és cseh nyelven beszélt. Semmi különös nem volt abban, ha szomszédjuk viszont már más nációhoz tartozó olasz, szlovén, román, szerb, horvát vagy szlovák ajkú volt. Nem volt másként mindez a mai Szlovénia területének egy részét képező Alsó-Ausztriában sem, ahova a Gorjanc család gyökerei vezetnek.

A Gorjanc család felmenői a mai Celje, egykori Cilli város környékén éltek. Otthon és a hivatalosságban leginkább a német nyelvet használták. Jó és szemléletes példa és bizonyíték erre az, hogy a nagyapa segédlevelét német nyelven állították ki. Mellette az is tény, hogy a család otthon leginkább a német nyelvet használta, de minden valószínűség szerint szlovénül vagy éppen olaszul is értettek. A nyelvi és kulturális különbségekből nemegyszer konfliktusok támadtak, ami a szóban forgó térségben osztrák–szlovén viszálykodásban öltött testet. A Monarchia bukása után itt is új határokat jelöltek ki, amelynek eredményeként Alsó-Ausztria nyugati része Ausztriához, a délkeleti rész pedig a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került.

További monarchia korából eredő sajátosság a vidék vagy országrész fejlettsége volt. Míg Magyarországot és benne különösen az Alföldet az agrárjelleg jellemezte, addig Csehországban és az osztrák örökös tartományokban sokkal inkább az ipar dominált. Alsó-Ausztria szintén az

iparosodottabb országrészekhez tartozott. Nos, Gorjanc Ignác, a Tuchernben született apa ebből a komoly ipari háttérű térségből érkezett. A mai Celje mellett Store Berg und Hüttenwerken (Bánya és acélművek) szerzett 1916-ban géplakatosi és esztergályos bizonyítványt, s ezt követően rögtön úgy döntött, hogy Csepelen, a viharos gyorsasággal fejlődő Weiss Manfréd Művekben vállal állást. (Sőt nemcsak az apa váltott, hanem a nagypapa is.) Róla az 1934-ben megjelent *Csepel* című munkából értesülünk, miszerint: „*Goriantz Ignác nyugdíjas művezető 1871-ben született Ausztriában. Iskoláit és iparát is a szülőhelyén tanulta ki. Majd a STORÉ vasyárban működött, míg 1916-ban a Weiss Manfréd gyárba került, mint művezető. 1933-ban vonult nyugalmába.*” A monográfiába való felvétele arra utal, hogy a művezető nagypapa akkor már Csepel elismert polgárának számíthatott, akit a jegyzővel, az orvossal, a postamesterrel és a Weiss Manfréd Művek különböző szintet betöltő munkatársaival együtt mutatott be a kötet.

Csepelen tehát beilleszkedett és berendezkedett a család. Gorjanc Ignác édesapja vasesztergályosi végzettséget szerzett, majd ebben a munkakörben dolgozott, s a maga módján karriert épített, hiszen a hatvanas években főművezetőként ment nyugdíjba. Fia, Ignác 1924. július 31-én született, akit a kor szokásainak megfelelően rögtön meg is kereszteltek. Gyermekek- és ifjúkorát Csepelen töltötte. Családi házuk ma is áll a Temesvári (korábban Templom) utcában, ahol jelenleg lánya és annak férje lakik. A többszobás, később átalakított és korszerűsített ház egyfajta jómódra utal, tulajdonosai (vagy bérlői) a Csepel Művek megbecsült középvezetői és szakmunkásai lehettek.

A „csepeliség”

Csepel az 1890-es népszámlálás szerint 2246 lakosú, német többségű (1559) falu volt. Amerikai típusúnak nevezhető látványos és gyors ipari felfutása a századfordulótól indult, amikor a Weiss család a szigeten vásárolt olcsó telkeket a tervezett ipari tevékenységre, illetve annak kibővítésére. Weissék ambícióit nagymértékben növelték a kilátásba helyezett komoly állami (hadiipari) megrendelések, melyek rövidesen meg is érkeztek. Mindezek nyomán az 1913-ban még csak 5000 főt foglalkoztató üzem 1918-ra villámgyorsan 28 000 fős gyáróriássá növekedett. A növekedés háttérében igen lényeges tényező, hogy a közös hadsereg beszállítói is lettek. A Monarchia hadserege töltényhüvely szükségletének 23,4%-át Csepelen állították elő.

A látványos fejlődést hozó első szakasz után komoly visszaesés – 1919 júniusában már csak 6551 fő dolgozott itt – következett, így kríziskezelést kellett alkalmazni. A csepeli gyár viszont változatlanul a magyar ipar központja maradt, a hadicélú termelés helyett viszont békés célú ipari termelésre váltottak, illetve kényszerültek váltani.

Gorjanc Ignác ebbe a világba született bele. Korábban említett szülőháza a gyár közelében található. Apjától és nagyapjától megörökölte foglalkozásukat és az iparüzés tradícióját. Az ipari foglalkozás, a gyárhoz tartozás Csepelen rangot, presztízst jelentett. Az idézett *Csepel* monográfiában községet reprezentáló értelmiségiek, jelentősebb kereskedők, kézműiparosok mellett szépszámu „jegyzett” gyári alkalmazott is megjelenik, olyanok, akik pályafutásukkal nevet szereztek maguknak a gyár jóvoltából városiasodó községben. Igaz ugyan, hogy Csepel sokáig csak Pesterzsébet felől lehetett megközelíteni, de a jóléti intézmények urbanizáltabb életfeltételeket teremtettek, mint a sziget egyéb településein.

Csepel, Temesvári utca, szülőháza

Mindez az ott élők mentalitását, magatartását is formálta és alakította. Csepel a magyar szociáldemokrácia fontos bázisa lett, olyannyira, hogy ez a párt a harmincas évek második felében és a negyvenes évek elején 70%-nyi voksot is kapott a választásokon. A szociáldemokrata kötődés Gorjanc esetében is jelentősnek bizonyult, hiszen 1945-ben maga is ebbe a pártba lépett be. Indítékait pontosan nem ismerjük, de valószínűsíthető, hogy a Vas- és Fém-munkás Szakszervezetbe való belépése szintén hozzájárult pártválasztásához.

A karrier előzményei, tanulmányok

Tanulási és továbbképzési előzményei és tervei korábban is voltak, hiszen a háború kezdete előtt Pesterzsébeten elkezdte reálgimnáziumi tanulmányait, ahonnan azonban – az életrajzban leírtak szerint anyagi nehézségek miatt – kimaradt. Ezt követően szegődött el gépmunkásnak a csepeli gyár fémtömegcikk osztályára, majd 1940-ben esztergályos tanoncnak szerződött, s 1943-ban szabadult, mint vas- és fémesztergályos. Később újra tanulni kezdett, s elvégezte a gimnázium 5. osztályát. Ezt maradandó teljesítménnyel tette, mert a jászberényi gimnázium egykori igazgatója szerint hibátlanul idézett latin szövegeket. Ezután néhány évig nem vett részt szervezett oktatásban.

Tanulmányai pár év elmúltával kaptak újabb lendületet, hiszen nem mindennapi lehetőség nyílt meg előtte. Az eddig publikált életrajzok ezt jobbra elintézik a mérnöki diploma megszerzésével, miszerint az esztergályosból – némi munka melletti tanulás árán – mérnök lett. Gorjanc esetében azonban jóval összetettebb, sokféle eredőjű megoldással szembesülünk. Kor- és pályatársainak jelentős részével szemben nem úgy futott be ipari vezetői karriert, hogy egy-

1924-ben kelt keresztlevele

szerűen kiemelték. A számtalan példa egyikeként érdemes felidézni Horváth Ede pályafutását, aki esztergályosként rendkívülinek számító, sztahnovista teljesítményt produkált, s ezt követően szinte máról holnapra egy győri gyár igazgatói székében találta magát. Így szerzett pozícióját évtizedeken keresztül megtartotta, s a Kádár-korszak sokra tartott menedzsere lett.

Gorjancz karrierje lényegesen pontokon eltér ettől a modelltől. Az eltérést legjobban életrajza tükrözi: „1945-ben – a felszabadulás után – a Csepel Vas és Fémművek sportosztályára kerültem, mint tömegsport szervező. 1945-ben beléptem a Szociáldemokrata Pártba és a Vasas Szakszervezetbe. Három éven keresztül a Csepeli Barátság Sportegyesület főtitkára voltam.” – írta 1976. április 15-én kelt önéletrajzában. Az akkor 21 éves fiatalember számára valószínűleg az volt a legfontosabb, hogy levehette a munkásruhát, az overallt. A fizikai megterheléssel és egyéb kööttségekkel járó munka helyett új lehetőségek nyíltak meg számára, melyekkel élni próbált és tudott. A tömegsport szervezői állás minden bizonnyal politikai elköteleződést s egyben komoly hozadékot eredményezett. Erre utalnak az életrajz további mondatai. „A Központi Oszályon, mint sajtófelelős és pártcsoport-bizalmi

végeztem pártmunkát. Tevékenyen részt vettem falujáráson és agitációs munkában. 1949-ben visszakerültem az átszervezett Nagytömegcikk Osztályra, mint tervezési csoportvezető.” Munkája mellett – élve a kínálkozó lehetőséggel – szinte folyamatosan tanult. Előbb felső ipariskolai végzettséget szerzett, 1949-től kezdve pedig már felsőfokú tanulmányokat folytattott. Az utóbbira érdemes részletesebben kitérni, mert a kor egyik kevésbé ismert továbbtanulási lehetőségével élt, olyannal, amely azután döntő módon változtatta meg karrierjét.

1947-ben hozták létre az Állami Műszaki Főiskolát, amely Magyarországon új szakmai továbbképzési és káderképzési lehetőséget jelentett. Az intézményt politikai megfontolásokból hívták életre. Az ún. erőltetett iparosítási program a materiális beruházások megvalósítása mellett jócskán tartalmazott humán erőforrás fejlesztési célkitűzéseket is. A deklarált szándékok szerint nemcsak gyárak, üzemek létesítésére, hanem nagyszámú, több ezer képzett mérnökre is szükség mutatkozott. A mérnökök képzését elsősorban a Műegyetemtől várták volna, de az egyetem vezetése és professzorai – minőségi garanciák hiányában – nem vállalták vagy csak kis részben vállalták a kirótt feladatot. A politikai tényezők viszont fenntartották az iparfejlesztési programot, így más megoldást kerestek, és 1947-ben megalapították

az Állami Műszaki Főiskolát. Létrehozását műszaki értelmiségi és egyéb szakszervezetek is támogatták, sőt fiatal oktatókat, szakembereket is megnyertek az ügynek. A főiskola sajátos képzési modellt követett, ami annyit jelentett, hogy főleg a munka melletti tanulást, illetve ennek kiszolgálását tekintette feladatának. Szembetűnő sajátossága volt a 11 kihelyezett tagozat, melyek egyikét éppen Csepelen szervezték meg.

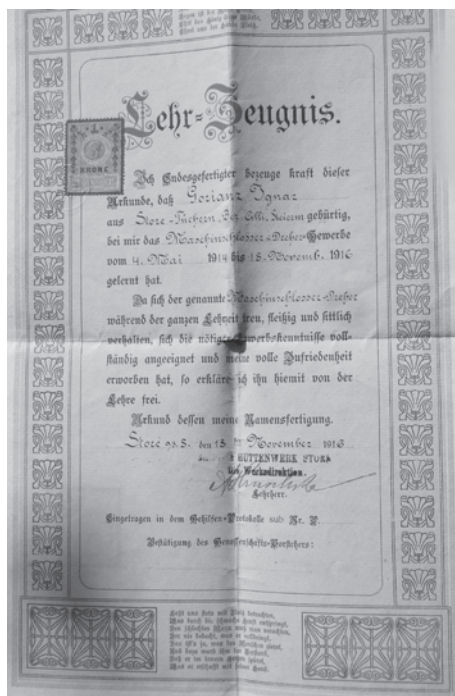
Az új képzési forma bevezetését Csepelen is élénk figyelem kísérte, a *Fogaskerekék* című üzemi lap igen gyakran foglalkozott a kezdeményezéssel és mutatta be a képzésben való részvételre vállalkozó jelentkezőket. A lapban terjedelmes írásban mutatták be az új kezdeményezést, különösen azért, mert 1948-tól a csepeli tagozat is elindult. Az erről készült riportban az üzemi szervezők kiemelték, hogy „*A főiskolának nem az a célja, hogy mindenáron főiskolásokat gyártson. Aki a felvételi vizsgán megfelel, azt felvesszük akár érettségije van, akár nyolc elemije.*” A hétköznapi gyakorlat ennél sokkal differenciáltabban alakult. Az Állami Műszaki Főiskola jegyzőkönyvei szerint a főiskolának nem vagy alig volt beleszólása a felvételbe. A jegyzőkönyveiben olvasható megjegyzésekből és hozzászólásokból kiviláglik, hogy a szelektálást és a delegálást a szakszervezetek végezték. Sőt esetenként mások is, mert egy-egy hallgató távolmaradásáról az illetékes minisztériumok ugyanúgy bekértek információkat, mint a DISZ szervezetek. A sorolt szervezetek a bejutástól a végzésig folyamatosan követték a hallgatók előmenetelét. Jelentést kértek tőlük vagy róluk, hiányzásairól vagy éppen arról, ha nem vettek részt valamilyen szakmai konferencián. Külön érdemes szólni az instruktorok tevékenységéről. Ők – ma talán inkább neveznénk tutoroknak, vagy mentoroknak őket – olyan képzett és gyakorló szakemberek voltak, akiket megbíztak azzal, hogy kísérjék figyelemmel, támogassák és segítsék a rájuk bízott hallgatók tanulmányi munkáját. Az egyetemi anyakönyvekben vezetett nyilvántartásokból látható, hogy a hallgatók 8 félév alatt sokféle szaktárgy követelményeit teljesítették. Orszul is kellett tanulniuk, de lényegesen kevesebb ideológiai tárgyból kellett vizsgázniuk, mint későbbi utódaiknak.

Visszatérve alanyunkra, ő 1949-ben lett az ÁMF csepeli fémtechnológiai tagozat hallgatója, 1953 júniusában kapott diplomát. Sokféle legenda kering arról, hogy legközelebbi munkatársával, László Károllyal hogyan és mikor ismerkedtek meg. A fellelt adatok tanúsága szerint valószínűsíthetően éppen a főiskolai tanulmányok idején ismerték meg egymást, hiszen László Károly 1951 februárjában ugyanezen intézményben szerezte meg diplomáját. Figyelemre méltó, hogy László Károly érettségi birtokában kezdte el tanulmányait, mígnem Gorjanc 1949-ben nem rendelkezett ilyen előképzettséggel. (Valószínűsíthető, hogy az előbb idézett felvételi gyakorlat szerint Lászlót „túlképzettsége miatt” 1949-ben már nem is vették volna fel az Állami Műszaki Főiskolára, de két évvel korábban „magas” végzettsége sem számított kizáró tényezőnek.) Az is megjegyzendő, hogy a főiskola 1951-ben visszatért a Műegyetem kebelébe, melynek következményeként az ÁMF hallgatói is egyetemi végzettséget szereztek.

Magánélet, névhasználat, identitás

A felkutatott és a rendelkezésre álló források több problémát feltárnak és megvilágítanak, másokkal kapcsolatban viszont újabb kérdőjelek kerülnek előtérbe. A felmerült problémák egy része magánjellegű, a családi háttérhez, illetve annak változásaihoz köthető.

Szaktanulmány bizonyítvány

1947-ben vette el feleségül a „csepeli illetőségű Ernhoffer Ilonát”. Életrajzában néhány bekezdés után visszatér a házasságra és gyerekeikre: „*Feleségem több évi betegség után 1954-ben meghalt. Első házasságomból 1950-ben született lányom.*” Ezután egy sajátos, lányára vonatkozó mondat következik: „*Férjemet, Nagy Zsigmondné, csepeli lakos, férje gépkocsiveető a Csepel Művekben.*” A következő mondat, váratlan fordulatként visszatér egykori házastársára családjára: „*Volt feleségem édesapja hentes és mészáros kisiparos, kereskedő volt, 1940-ben meghalt. Volt feleségem rokonságával a kapcsolatot nem tartom.*” Az ötletszerűen egymás mellé került mondatok nehezen értelmezhetők. Egyáltalán nem világos, hogy miért kell lánya sorsán keresztül is kiemelni és kihangsúlyozni saját védjegyének számító csepeliségét. Tovább bonyolítja a megoldás keresését a 36 éve halott apósa emlékéit felidéző, de tőle és a felesége rokonságától elhatárolódó mondat. Talán tragikus sorsú felesége emlékeit idézte fel ez a rendhagyó módon elhelyezett mondat.

A családi ügyeket taglalva feltétlenül meg kell említeni második feleségét, Krisztián Margit doktorált közgazdászt, akivel 1956 júniusában kötöttek házasságot. Az új feleség aktív részt vállalt az árván maradt Gorjanc Gabriella felneveléséből, a kisgyereket egy időben Krisztián Margit rokonainál, Gadányban helyezték el. A közgazdással Zuglóban a Limanova tér 2. szám alatt laktak, egészen addig, amíg – egy 1961-ben kelt pártbizottsági állásfoglalás értelmében – le nem költöztek Jászberénybe. A háromtagú családról – a velük folyamatos kapcsolatban levők – eltérő módon vélekedtek. Lánya visszaemlékezése szerint Krisztián Margit képzettsége, felkészültsége és ambíciózussága nagyban segítette, jócskán egyengette Gorjanc karrierjét, munkájára is kihatott. Kisebbségi jelentőségű példa erre, hogy a közgazdásznő a másik jelentős gyár főkönyvelőjeként helyezkedett el. A két vezető munkahelyi pozíció egyik hozadéka lett, hogy a két gyár soha le nem írt, de a gyakorlatban betartott „megnemtámadási egyezményt” kötött egymással. Ez a gyakorlatban annyit jelentett, hogy nem vettek fel olyan dolgozót, aki korábban a másik gyár alkalmazottja volt.

Visszatérve a szűkebb magánéletre, az érem másik oldalán negatív megnyilvánulások idéződtek. A városszerte ismert – számos forrásból megerősített – szóbeszéd szerint Gorjanc lánya és a második feleség nem szívelték egymást, olyannyira, hogy a Lehel Vezér Gimnáziumban letett érettségi után Gabriella szinte azonnal távozott Jászberényből.

Több mint tanulságos Gorjanc névhasználat. Az idegen családnév ugyancsak szokot-

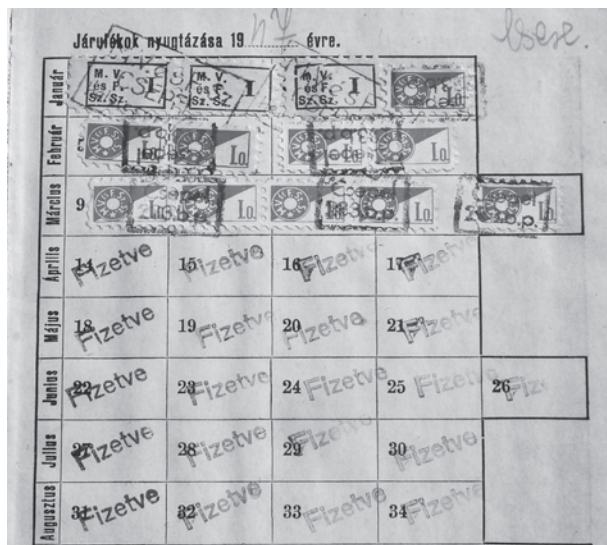
lanul hangzott, kimondani vagy még inkább leírni korántsem volt egyszerű. Erre már a nagyapa esetében is találunk példát, amikor Csepel megbecsült polgárát *Goriantz*-nak nevezték az idézett könyvben. Jászberényben megjelenve nem kis hatalommal rendelkezett, a nevére való visszakérdezéshez vagy pontosításhoz már némi bátorság is kellett. A keresztlevélben, a bizonyítványokban, házassági anyakönyvi kivonatban és az egyetemi dokumentumokban rendre a *Gorjanc Ignác* név szerepel. A hivatalos jegyzőkönyvekben, a megyei és az országos sajtóban viszont hosszú évekig a *Goriancz*, *Goriáncz* névvel találkozunk. A *Szolnok Megyei Néplapban* 1958–1969 között 28 alkalommal jelent meg a neve *Goriáncz* névalakban, míg nem 1966 és 1996 között 189-szer szerepelt a neve az anyakönyv szerinti formátumban. Tehát 1966 és 1969 között vagylagos használatot alkalmazott a lap. Mielőtt vidékinek, mucsainak” neveznénk a megyei lapot, megállapíthatjuk, hogy a *Népszavában* 1966 és 1971 között 5, a *Népszabadságban* pedig 1958–1971 között 11 alkalommal használták a *Goriáncz* névalakot. A *Gorjanc* névre való áttérés a *Népszavában* 1968-ban kezdődött, és 2004-ig 86 említés regisztrálható. A *Népszabadság* gyakorlata némileg másként alakult, ők 1970–1995 között 112-szer írták le helyesen a nevét. A rendhagyó névhasználat minősíthető pongyolaságnak, felületességnek vagy egyszerű elhallásnak, illetve elírásnak. Habár az utóbbit megkérdőjelezi, hogy olyan esetekben is előfordul a hibás névhasználat, amikor saját cikkét jegyzi így, vagy éppen a saját minősítésében rosszul leír – *Gorjanz* – nevét hitelesítette és látta el kézjegyével.

A kapott adatokat nyomon követve körvonalazódik és feltételezhető, hogy a magasabb szintű közéleti pozíció – a parlamenti képviselőség 1967-es elnyerése – hozta meg az anyakönyvi formulához való visszatérést. Az Országgyűlés jegyzőkönyveiben már következetesen csak a *Gorjanc* névalak szerepel. Úgy látszik egy vezérigazgatónak képviselővé kellett válnia, hogy helyesen írják le a nevét...

A hivatalosan kívül létezett egy hétköznapi nyelvhasználat is. *Gorjanc* – a visszaemlékezők szerint – munkatársainak többségével magázódott, s egy kézen megszámolható azok köre, akivel a bizalmasabb viszonyt jelentő tegeződést is megengedte. Általában *Vezér*-nek, *Góré*-nak, a hozzá közelebb állók *Náci*-nak, *Pubi*-nak emlegették a hétköznapiokban. Hivatalosan – nem csak pártrendezvényeken – kijárt neki az *elvtárs* megszólítás. Külföldi partnereivel találkozva azonban leginkább *úr*-nak szólították egymást.

A karrier kezdeti évei

Korábban *Gorjanc* a diplomája birtokában és az üzemi ranglétrán szépen haladva minden bizonnal csepeli, de legalábbis fővárosi karrierben gondolkodott. Nem így történt, mert a magas szinten képzett kádernek másfajta feladatot szántak felettesei. Életének és sorsának váratlan fordulata következett: 1954 februárjában el kellett hagynia a csepeli gyárat. „*Amikor 1954-ben parancsot kaptam — akkor még így festett a kinevezés —, hogy irány Jászberény, nehéz szívvel jöttem el. Nem lett könnyebb akkor sem, amikor körülnéztem. Út helyett valami kátyús, latyakos ösvény, az üzemben használhatatlan gépek, város helyett földszintes település. Ma már nem is tudják, mi az a fakarusz, a pöfögő bányászjárat, amellyel az emberek a környező községekből naponta bejártak. Az ötvenes évek ipari zűrzavara itt ugyancsak tetten érhető volt. Szóval nem voltam feltétlenül boldog.*

Szakszervezeti tagsági könyve

és Gépipari Minisztérium miniszterhelyettese lett. Az idézett *Fogaskerék* című lap rendre bemutatott olyan kádereket, akik az ország valamelyik gyáranak vezetői lettek. Gorjanc is ebbe a körbe tartozott, hiszen 1954-ben az akkor még Fémnyomó- és Lemezárugyár főmérnöke lett 30 évesen! Egy év elteltével pedig már igazgatóvá nevezték ki. Tegyük hozzá, olyan helyre került, ahol életében sem járt, s ahol Csepellel szemben korábban semmiféle gyáripi tevékenység sem folyt. A negyvenes évek végén és az ötvenes évek elején megvalósult iparfejlesztés jegyében viszont az 1952-ben alapított Aprítógépgyárral és az egy évvel később elindult Fémnyomó- és Lemezárugyárral rögtön két gyára is lett a harmincezer lakosú kisvárosnak. Mindkét üzemnek volt elődje Budapesten, az onnan kitelepített gyáregységek nyomán indult el az ipari termelés Jászberényben. A két üzem profilja jócskán eltért egymástól. Az Aprítógépgyár egyedi bányá-, útépítő- és egyéb gépgyártásra szakosodott, melynek komoly szakmunkásigénye volt. A fővárosból nagyon kevesen jöttek, Jászberényben pedig alig akadt megfelelő szakmunkás. Így a kezdeti években néhány hónapos átképzések szervezésével igyekeztek a feladatok ellátására képes munkaerőt biztosítani. Az átképzés a budapesti anyaüzemben folyt, ahol a kisvárosból toborzott jelöltek a gépek mellett tanulva, mestereik kezét lesve igyekeztek elsajátítani a legalapvetőbb, legszükségesebb ismereteket.

Számos vonatkozásban merőben másként alakultak a Fémnyomó- és Lemezárugyár kezdeti évei. A gyárat a haditermelés üzése érdekében telepítették le, majd 1953 után folyamatosan módosult a profil. A töltényhüvelyek gyártása mellett előtérbe került a polgáribb, alumínium-edényeket, tálcákat vagy éppen söröshordókat előállító profil. Lényegében ez a hidegalakításnak nevezett technológia volt Gorjanc Jászberénybe vezénylésének szakmai indoka.

De hát nem sokat kérdeztek a kedélyállapotomról. Tekintve, hogy a szakmám a hidegalakítás volt, s ez egy speciális mesterség, nem volt belőle sok akkoriban, jön-nöm kellett.” – emlékezett vissza egy 1986-ban készült interjúban. Gorjanc Ignác esete egyáltalán nem példa nélküli. Akkoriban a Pártközpont, az illetékes minisztériumok és Csepel között állandó napi kapcsolat és összeköttetés volt. A Csepel Művek szakszervezeti titkárából egyik napról a másikra az országgyűlés elnöke lett. Rákosi Mátyas testvére, a Szovjetunióból hazatért Bíró Ferenc 1947-től műszaki igazgatója és vezérigazgatója lett a Csepel Műveknek, majd 1950-től a Kohó-

20.

Lapszám: 49-063-139/1

Érettségiző tagozat **Esküit tett 1950 JAN 1 9**

Név: *Gorjanc Ignác*

Született: *1924* év *10* hó *31* -n, állampolgársága: *magyar*

Atyja neve: *Gorjanc Ignác* Atyja foglalkozása: *vasutas*

Iskolai végzettség: *1949* évben

Felvételi vizsgát tett *1949* évben *aug* hó *31* nap, amelynek alapján az Állami Műszaki Főiskola rendes hallgatójává felvételt.

Szakmai képzettsége a felvételhez:

I. félév				II. félév					
Tanév: <i>1949/50</i>				Tanév: <i>1949/50</i>					
Tantárgy	Bejegyzés	Átlag	Osztályzat	Megjegyzés	Tantárgy	Bejegyzés	Átlag	Osztályzat	Megjegyzés
<i>Mathematika</i>	<i>11/10</i>	<i>3</i>			<i>Matematika</i>	<i>12/10</i>	<i>4</i>		

Bejegyzés az Állami Műszaki Főiskola anyakönyvében

Ezen termékek gyártását hosszú évekig megtartották, de hozzávetőleg igazgatóvá való ki-nevezésével párhuzamosan elindult a más termékek befogadására irányuló tájékozódás. Ezen lépések közül a Heller–Forgó hűtőtornyok gyártásának meghonosítását kell kiemelni, mellyel ez a termék 1958-ban a Brüsszeli Világkiállításon aranyérmet nyert. Innen már csak „néhány lépés” volt a háztartási hűtőszekrény gyártásának megszervezése. Gorjanc egy 1969-ben el-hangzott rádióriportban így idézte fel a hűtőszekrénygyártás kezdeteit:

„Mosonmagyaróváron 1954–55-ben 2 év alatt csináltak az ottani fiatal lelkes mérnökök, technikusok mintapéldányt, ami önmagában nem volt egy új hűtőgép. A szovjet ZIL hűtőgép alakját vették át, sőt az egész kompresszor aggregát a ZIL hűtőgép formája alapján készült el. Gyártási hajlandóság a mosonmagyaróvári fémszerelvény gyár vezetőiben, abban az időben nem volt. Nálunk 2-3 kalorikus mérnök javaslatára és ötletére kezdtünk el, teljesen öntevékenyen, senkit meg nem kérdezve hűtőgépgyártással foglalkozni. Az üzem fejlődési tempója messze maga mögött hagyja a magyar ipar átlagát. A probléma rendkívül érdekes, tekintettel arra, hogy az első felkészülés évi 20 ezer hűtőgépre történt. S amikor a főha-tóság a Kohó- és Gépipari Minisztérium illetékes iparigazgatóságának bejelentettük ezt az elképzelésünket, hát bizony zömmel és majdnem mindenki erősen fantasztának képzelt bennünket, hogy Magyarországon évi 20 ezer hűtőgépet ki fog megvenni, és hogy tudjuk ezt egyáltalán értékesíteni.” (Más adatok 8 ezer hűtőgép gyártásáról szólnak.)

A korabeli sajtóadatok szerint viszont politikailag is hangsúlyosan kezelt üggyé vált a gyártás elindítása. Alig ültek el 1956 októberének és novemberének viharos napjai, amikor a *Népszabadság* 1957. februári számában a következő tudósítás látott napvilágot: *„Új hű-tőszekrényt terveztek a Jászberényi Aprítógépgyár mérnökei. A mintapéldányt már elkészí-tették. A gyártás előreláthatólag csak 1958 nyarán kezdődik.”*

Megjegyzendő, hogy a hír forrása nem sok helyismerettel rendelkezett, hiszen a Fémnyomó- és Lemezárugyár helyett a másik, nemrégiben felépült – de merőben más profilú – jászberényi gyárat jelölte meg a hűtőgépet tervező- és gyártóműnek. Pontosabban fogalmazott a hírrel kapcsolatban a *Tiszavidék* nevű megyei lap: *„Még 1957-ben megindul az elektromos hűtőszekrények gyártása. Hazánkban eddig ilyen berendezés nem készült, hanem a Szovjetunióból és Csehszlovákiából vásároltuk. Áruk meglehetősen magas, 7-8000 forint volt. Jövőre már a jászberényi üzemből is kerülnek az üzletekbe elektromos hűtőszekrények, melyeknek az ára előzetes számítások szerint 4-5000 forint lesz. A 90 literes hűtőszekrény ráadásul még jégkockákat is gyárt.”* A hűtőgépek forgalmazása, piaci bevezetése sokáig problémát vetett fel. A külföldi gépek magas árával szemben valóban mérsékeltebb árú termékekkel jelentkezett a gyár. Így az 1958-ban forgalomba hozott termékek hamarosan gazdára találtak, olyannyira, hogy 1959-re már a mennyiség megduplázását tervezte a gyár. Emellett az is igaz, hogy a forgalomba került néhány ezer hűtőszekrény birtoklása mégiscsak kisszámú, kivételezett helyzetű háztartást érintett. Ennek egyik példája, hogy a megjelenés első évében a havonta megrendezett lottó tárgynyeremény sorsolásokon 10-10 darab hűtőgépet is kisorsoltak. A kiskereskedelmi forgalomban megjelent néhány ezer darab hűtőgép a hatvanas évek elejéig inkább egyedi gyártást jelentett, mintsem tömeggyártást, melynek megvalósítására csak évekkel később került sor.

A gyártás előkészítésében maga az igazgató is szerepet vállalt, és fontos partnerre talált László Károly főmérnök személyében, aki a folyamat műszaki feltételeinek biztosításában lényeges szerepet játszott. Nézőpontunkat követve érdemes felidézni, hogy a főmérnök maga is részt vett a felvett munkások képzésében. A zömmel mezőgazdaságból érkezett munkásokat a legelemibb fogásokra: reszelésre, vágásokra és egyebekre tanította. Ugyanitt meg kell említeni, hogy a gyártás felfutásával egyre inkább a szalagszerű termelés, az összeszerelés került előtérbe, melyhez mindenekelőtt betanított munkásokra, pontosabban inkább munkásnőkre volt szükség, akik képzése akkoriban sem igényelt hosszabb időt.

A gyártás kezdeti éveit felidézve érdemes kitérni a korszak számos tekintetben fémjelzett disputájára, az ún. „fridzsider szocializmus” vitára. A nagyon gyakran pontatlanul idézett vitában az egoizmustól, az elidegenedéstől való félelem került a középpontba. A korszak vezető irodalmi folyóirataiban – az *Új Írásban* és a *Kortársban* – megjelent írásokban véleményt nyilvánító humán értelmiségiek főleg amiatt aggódtak, hogy a háztartásokba újonnan bekerülő gépek – köztük elsősorban a fridzsidereknek titulált hűtőgépek – egoistává, önzővé és egymástól elidegenedővé teszik az embereket. *„Csupán arról álmodoztam, hogy a jövő házaiban nem külön skatulya, hanem külön sziget lesz minden egyes lakás.”* A helyzet furcsaságát és fonákságát mutatja, hogy ebben az esetben valamiféle sajátos humán-reál megközelítés szembesüléséről, egymásnak feszüléséről volt szó. Az irodalmi folyóiratokban aggódó hozzászólásokban a sötét jövőt vizionáló, efelett aggódó írások hosszú sora látott napvilágot. Ezzel egyidejűleg és nem kis mértékben az aggodalmakkal szemben a Fémnyomó- és Lemezárugyárban – sajátos körülmények közepette – új profilt és terméket kerestek, amit hamarosan meg is találtak.

A menedzseri pálya további állomásai

Gorjanc 1955-től igazgatóvá lépett elő, de nem Jászberényben tervezte jövőjét, amit egyértelműen jelez, hogy nem telepedett le a városban. Emiatt kezdetekben az igazgató csupán a hétköznapijait töltötte Jászberényben, s jobbára csak a hétvégén találkozhatott a fővárosban családjával.

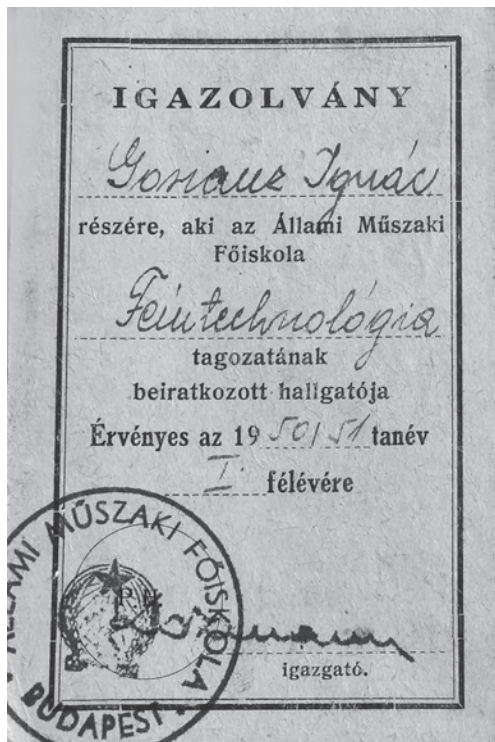
Az első évek eredményeiről és megpróbáltatásairól főleg egy 1961-ben készült minősítés alapján alkothatunk képet. A minősítés két egymástól elkülöníthető részből áll. Első, három és fél gépelt oldal terjedelmű részét a Kohó- és Gépipari Minisztérium/3. II. Iparigazgatósága készítette el, s ezt Kolos Richárd miniszterhelyettes írta alá. A fennmaradt dokumentum másik része a Megyei Pártbizottságon készült, s Csáki István első titkár látta el kézjegyével. A minisztérium által készült anyag főleg az igazgatói-menedzseri tevékenység szakmai vonatkozásainak mérlegelésére koncentrált, politikai elemeket elvétve, szinte csak utalásszerűen találhatunk benne. Tartalmának hangsúlyos részét képezik a gazdasági eredmények áttekintését tartalmazó bekezdések és mondatok. „Az elmúlt három év során a termelési érték megkétszereződött. A vállalat kollektívájának eredményes munkája során a termelési tervet 1958-ban 101,1, 1959-ben 103,4, 1960-ban 107,1%-ra teljesítették. 1957-ben a veszteség 3,3% volt, a tervezett 7,2%-hoz képest. 1958-ban a költségsszint: terv 90,8% (tény) 87,2%; 1959-ben terv 93,4% (tény) 87,2; 1960-ban terv 83,2 (tény) 80,2%. Termelékenységi tervüket 1960-ban 107,4%-ra teljesítették.”

Szembetűnő, hogy az eredmények megállapítása és sorolása mellett, a tényeket több oldalról megvizsgálva negatívumokat is megállapít a minősítés. Sőt a feltárt hiányosságok ismertetése mellett kitér a felmerült problémák megelőzésének módjára és elhárítására is.

„A gazdasági munka egyes területén, 1957. végén, 1958. elején bizonyos visszaesés volt tapasztalható. A bizonylati fegyelem szabályozása és annak betartására vonatkozó igazgatói utasítások ellenőrzését elhanyagolták és ebből adódóan visszaélésekre adtak lehetőséget, melyet az iparági revízió vizsgálat rögzített. A fenti hiányosságokért Miniszter elvtárs 1959. II. 14-i határozatában írásbeli megrovásban részesítette. A szabálytalanságokat el lehetett volna kerülni, ha az igazgató elvtárs több gondot fordított volna az utasítások ellenőrzésére, és ha a felelősségre vonást következetesebben alkalmazta volna.”

A minisztérium által elkészített anyag részletesen elemzi a vállalati profilkeresés, a műszaki fejlesztés és a gazdálkodás adatait, majd rendre kitér a megjelölt feladatok taglalására. Sőt, nemcsak kijelöl, hanem megoldási módozatokat is javasol a fejlesztés intenzívebbé tétele érdekében.

„Igazgatói kinevezése után továbbra is komoly problémát okozott a vállalat kapacitásának polgári cikkekkal történő leterhelése. E téren munkatársaival együtt komoly erőfeszítést tettek és az eredményre is vezetett. Megvalósították különböző alumíniumedény-féleségek, alumíniumtálcák, alumíniumládák, csomagolóeszközök stb. sorozatgyártását. 1958-tól fokozatosan vezették be a háztartási hűtőszekrény sorozatgyártását és 1960-évből a hűtőelem gyártását /főleg mélyhűzást/ végzik, jelentősebb beruházás nélkül, ezzel mindjobban lekötötték a vállalat szabad kapacitását...A kialakított profil továbbfejlesztése érdekében dolgozzanak ki a vezetésével egy tanulmányt, mely külön a hűtőelem és hűtőszekrény gyártást hivatott feldolgozni.

Az Állami Műszaki Főiskola igazolványa

létszámhoz viszonyítva 3,3%, míg az Iparág átlagos száma 1,8%. Technikus 5,2%, iparági átlag 4,6%. Nemcsak számszerűen biztosította a műszaki fejlesztéshez, konstrukcióhoz, korszerű technológiai eljárásokhoz szükséges műszaki munkaerőt, hanem azok szakmai továbbképzésére is súlyt helyez, bár politikai képzésük, állásfoglalásuk, társadalmi tevékenységüket illetően van még tennivaló.”

A szakmai képzés és fejlesztés mellett az igazgató vezetői tulajdonságait veszi górcső alá a dokumentum. Ebben a szakaszban a jelentésben mindössze kétszer megjelenő elvtárs szó minősül politikai jellegű elemnek. Ezzel szemben sokkal inkább vezetéstudományi, szociálpszichológiai fogalmakkal operálva elemzi a minősített személyiségének, vezetői erényeinek néhány hiányosságát a jelentés készítője. Külön kiemelendő az a mondat, amelyben a „hirtelen és meggondolatlan” igazgatót, legfontosabb munkatársával és támaszával, a „lassú és megfontolt” főmérnökkel hasonlítja össze a dolgozat. „A vezető munkatársakkal való kapcsolata jó. Különösen ki kell emelni a főmérnökkel és főkönyvelővel való jó kapcsolatot. Így jó együttműködést biztosít úgy a műszaki, mint a közgazdasági és ügyvitel területén. A főmérnök lassú és megfontolt munkatílusa mellett Gorjanz elvtárs hirtelenebb és néha

A tanulmány térjen ki a műszaki fejlesztésre, mennyiségi és minőségi növekedés, a belker és export igények figyelembevételével, a szükséges káder biztosításra, gazdasági mutatók kidolgozására, az önköltség csökkentésére, valamint összehasonlítás a külföldi gyárak által előállított termékekre vonatkozóan.”

A következő bekezdésben a személyzeti és képzési feladatok áttekintésére került sor. Bizonyos mértékig korjellemző, hogy főleg a műszaki képzésére koncentrált az elemzés, s megállapította, hogy a vezetés komoly előrehaladást ért el, hiszen szakember ellátottsági adataik felülmúlták az iparág átlagát. Megjegyzendő, hogy a politikai képzés terén nem szerepeltetnek adatokat, hanem mintegy függeléként ejtenek szót róla egy fél mondat erejéig.

„A gyártmányok kiszélesítésével párhuzamosan hozzáfogtak a szakmunkások képzéséhez, a műszaki állomány növeléséhez, a törzsgárda kialakításához személy szerint is hozzájárult. Igen helyesen, a szakmunkás és műszaki képzést, ezek továbbképzését személyesen ellenőrzi. E következetes munka eredménye, hogy a mérnökök száma az össz-

meggondolatlanabb. A gazdasági vezetők tevékenységét illetően helyes módszert alakított ki. A vezetőkkel történő tárgyalásai, megbeszélései, eligazításai egyértelműek és érthetőek. A megbeszélések során a feladatokat csak nagy vonalakban ismerteti, azok végrehajtásának mikéntjét az illetékes gazdasági egység vezetőjére bizza. Munkatársait önállóságra, kezdeményezésre neveli, a helyes vezetési módszer kialakításához komoly segítséget nyújt. Munkatársai ennek alapján feladatukat önbizalommal és nagy lendülettel hajtják végre. Hatáskörüket nem sérti, műszaki és egyéb vonatkozású kérdésekben nem tapasztalható átnyúlás. Utasításai megfontoltak, határozottak. A tökéletesebb vezetési módszer kialakításához szükséges, hogy a kiadott feladatok ellenőrzésére még több gondot fordítson Gorjanc elvtárs.

Kapcsolata a személyzeti vezetővel jó. Mindjobban valósul meg az, hogy a gazdasági vezető az első káderes. A jobb kádermunka érdekében nagyobb határozottságra van szüksége. 1960-évre 48 fő minősítését tervezték és 47 lett végrehajtva.”

A minősítés további részei politikai jellegűek. Rögzítik Gorjanc párttagságát, a városi és megyei pártbizottságban viselt tisztségeit. A minisztérium jelentésétől elkülönítve fogalmazták meg a megyei pártbizottság elvárásait, miszerint „*le kell költöznie Jászberénybe*”, továbbá „*meg kell oldani feleségének elhelyezkedését*”. (Nem sokkal ezt követően megtörtént a leköltözés, felesége a korábban említett Aprítógépgyár főkönyvelője lett.)

Az igazgató és a gyár önállóvá válása

A hűtőszekrénygyártás és forgalmazás sikeres megszervezése önmagában is jelentős menedzseri teljesítmény volt, amit tovább növelt az a tény, hogy hamarosan központi szerepet vívott ki magának a Fémnyomó- és Lemezárugyár. 1964. januártól Lehel Hűtőgépgyárként működött, Jászberény lett a központ, s ettől kezdve ide tartoztak a budapesti és a sárvári gyáregységek is. Gorjanc igazgató is előbbre lépett, vezérigazgatói teendőkkel bízta meg a minisztérium.

A formálisnak minősíthető változások mögött megannyi új feladat megoldása került előtérbe. A tömeggyártás meghonosítása megsokszorozta a dolgozók létszámát, sőt nemcsak a termelés közvetlen részvevőit, hanem diplomás műszaki, közgazdasági és egyéb szakértelmiségiek számát is.

Munkatársainak megválasztásában többféle szempont és gyakorlat érvényesült. A kezdetekben fontos szempont volt a „csepeliség”. Így került Jászberénybe személyes közbenjárásával László Károly főmérnök és Orendás Béla szakmunkás, akit a hüvelygyártásban való jártassága miatt hívott a gyárba. Feltételezhető, hogy az egykori kereskedelmi igazgató által megfogalmazott kiválasztási és cselekvőképességi gyakorlat nemcsak egyetlen esetben, hanem folyamatosan érvényesült. „*A Góré nem szerette a hajbókoló embereket. Azokat sokkal inkább becsülte, akik mernek neki ellentmondani. Lehet, hogy elsőre ledorongolta őket, de nemegyszer előfordult, hogy rövid idővel visszatért a bátor véleményt nyilvánítóhoz és igazat adott neki.*”

A kereskedelmi osztály egyik vezetőjét, később a gyárat külföldön képviselő munkatársát, németországi tartózkodása során kereste fel, tájékozódott teljesítményéről, sőt német nyelvtudását is ellenőrizte, mintegy „levizsgáztatta” a jelöltet. Elmondható, hogy általánosságban

önálló teljesítményt várt el munkatársaitól, de ha valaki „túlzottan önállósodott” és saját érdekeit helyezte előtérbe, attól rövid úton megvált.

A hazai piac ellátása mellett a hatvanas évek második felétől a fokról-fokra felfutó export szervezése és bonyolítása egyre nagyobb létszámú szakembergárdát igényelt. Ez nemcsak a késztermékek forgalmazásában öltött testet, hanem a gyártáshoz szükséges anyagok és alkatrészek beszerzésében is. Az e területen dolgozó szakemberek mindennapi tevékenységének része lett a piac minél alaposabb ismerete, ami nemcsak szimpla áru- vagy termékismeretet jelentett, hanem kockázatvállalást is. Gorjanc vezérigazgató maga is igyekezett minél több információ birtokába jutva irányítani. Példa erre egyik vezető munkatársának visszaemlékezése: „1975-ig dolgoztam műszaki vonalon, majd váltottam. Előbb kereskedelmi igazgatóhelyettes, 1982-től 1987-ig kereskedelmi igazgató voltam. A Góré azt mondta, hogy nem tud csirkéket eladni az, akinek még nem volt tyúkszaros a lába. Így lettem mérnök létemre kereskedő. Kicsit tartottam a feladattól, mert addig jobbra Pestről érkezett külsősök kapták ezt a feladatkört. 1978-tól önálló export jogot kapott a gyár, ami annyit jelentett, hogy megváltunk a felettünk gyámkodó TRANSELEKTRO-tól és termékeink zömét önállóan értékesíthettük. 1987 novemberében Frankfurtba kerültem, ahonnan a Hűtőgépgyár és az IVG Bulka vegyesvállalat társigazgatójaként a gyár legnagyobb piacát jelentő nyugat-németországi forgalmazásokat koordináltam és irányítottam.”

A kereskedelmi igazgató a döntések meghozatalának mechanizmusát is felidézte a vele készült interjúban. Az itt közölt részlet visszaidézi a hetvenes évek gyakorlatát, de egyben

Családi fénykép lányával és első feleségével az ötvenes évek elején

azt is megvilágítja, hogy a kulcsszerepet játszó vezérigazgató milyen taktikai elemeket alkalmazott. *A legnagyobb rizikó az ún. camping hűtőszekrények értékesítésében volt. Ennek a legnagyobb nyugat-európai elosztója és vevője a francia Camping Gaz nevű cég volt. Nekünk akkor az Electroluxon keresztül már volt egy stabil kapcsolatunk, ami annyit jelentett, hogy évente több 10 000 hűtőszekrényt is adtunk el nekik. Kinn jártam náluk, s a francia cégtől előnyös ajánlatot kaptunk. Felajánlották nekünk az összes általuk forgalmazott camping hűtőszekrény gyártását. Kikötötték viszont, hogy a termékeknek a legszigorúbb garanciális és biztonsági feltételeknek is meg kell felelniük. Hazatérve előadtam a franciák ajánlatát, amit nagy fenntartással, sőt egyenesen vonakodva fogadtak. Gorjanc úgy döntött, hogy a párt, szakszervezet és KISZ képviselőkkel együtt 16 tagú igazgató tanács elé viszi az ajánlatot. Számunkra meglehetősen kilátástalannak tűnt a helyzet, hiszen rajtam kívül csak*

Az 1961-ben készült minősítésén szereplő aláírása

két kollégám támogatására számíthattam. Gorjanc ennek ellenére kezébe vette az ügyet, s fokról-fokra haladva feltárta a lehetőségeket, szembesítette az egymással ellentétes véleményeket. A vita csaknem két órán keresztül, szenvedélyektől sem mentesen zajlott. Újabb és újabb érvekkel igyekeztem bizonyítani az üzletben rejlő kiemelkedő lehetőséget. A Góré nagy taktikusként szinte végig hallgatott, s ezzel elérte, hogy amikor szavazásra került sor, a nagy többség mellém állt és támogatta az üzlet megkötését. Ez annyit jelentett, hogy ettől kezdve 120 000 camping hűtőszekrényt gyárthattunk a franciák részére.”

A visszaidézett esetek között olyan is akadt, amikor a szakigazgatói funkcióban tevékenykedő társaival igyekezett megosztani döntéseit, időnként akár nagyon direkt módon hozta helyzetbe, sőt egyenesen kockázat felvállalására kényszerítette az illetékest: „A legnagyobb francia vevőnk a Sideme, aki évente 60 000 hűtőszekrényt vett, fizetési nehézségekkel küszködött. Kint voltunk náluk ártárgyaláson, amikor D’Ovince úr, a cég igazgatója feltárta helyzetüket és a következő ajánlatot tette: fogadjuk el 60 nap helyett a 180 napra kiterjedő késleltetett fizetést, vagy nem tudnak venni tőlünk egy darab hűtőszekrényt sem és pénzügyi nehézségeik miatt csődöt kell, hogy jelentsenek. Több millió frankos tételről volt szó, magam nem dönthettem, így felhívtam a Góré-t. Felvázoltam neki a helyzetet, s rákérdeztem, mit tegyek? – Te vagy az iparos, dönts belátásod szerint! – válaszolta. Rögtön hozzátette: – Ha viszont ebből balhé lesz, akkor ki leszel rúgva!”

1954 körül készült igazolványkép – ekkoriban került Jászberénybe

A bemutatott példák is illusztrálják, hogy a gyár jócskán kilépett a hazai piac kizárólagos ellátásának köréből. Nem kis kockázatot vállalva megvásárolták a svájci Sibir cég licencét, mellyel új piacot szereztek maguknak. Ezzel a döntéssel azonban magukra „haragították” régi partnerüket, az Electroluxot, amely azonnal drasztikusan csökkentette megrendeléseit. (Ez a cég vásárolta meg 1991-ben a gyárat!)

A menedzseri teljesítmény időközben számos külső visszaigazolást kapott. A Lehel Hűtőgépgyár sorozatban érdemelte ki az élüzem, a Munka Vörös Zászlórendje címekeket. Maga a vezérigazgató számtalan alkalommal kapott Kiváló Dolgozó és egyéb elismeréseket. Csúcsra ért akkor, amikor menedzseri teljesítményét – László Károllyal megosztva – 1976-ban Állami Díjjal ismerték el. Ezt követően – haláláig – 10 éven keresztül vezette a gyár munkáját, de csak egyetlen jelentős kitértetést: Április 4. Érdemrendet kapott.

Politikai szerepvállalása

A szocialista időszak vállalatigazgatóinak többségét közéleti-politikai szerepvállalásra készítették. Nem mentesült ettől Gorjanc sem. Karrierjét politikai tevékenysége is alakította, egyengette és formálta. Pártba való belépésére már korábban kitértünk, 1948-ban pedig szinte automatikusan vállalta fel az egyesült pártba, az MDP-be való belépést.

1948 és 1954 között sokféle hatás és kihívás érte vagy érthette Csepelen, amely a korabeli magyar politika egyik fontos műhelye volt. A szociáldemokrata, a kommunista párt, majd a Magyar Dolgozók Pártja megannyi vezető politikusa tett demonstratív látogatást, tartott előadást vagy mondott beszédet a gyárvárosban. Fiatalemberként és vezetőként érzékelhette a hétköznapokba beivódó politikai megnyilvánulásokat, közelről láthatta egyes káderek elképzeltetlenül gyors felemelkedését, vagy esetenként pedig látványos bukását.

A vállalat a legdinamikusabban fejlődő vállalatok köze tartozik és meghaladja a Széchenyi állapot a közel 7 ezer fő 6 gyáregységben megközelítőleg 3 milliárd forintot termel jelentős töltés és demokratikus csoportot képzeltettség mellett. Vezetői tevékenységben 2 esetben vette részt 3 és 2 hetes turnusokban.

Jaukóczy 1976 ápr 15
György László

Kézírása az 1976-ban készült önéletrajzából

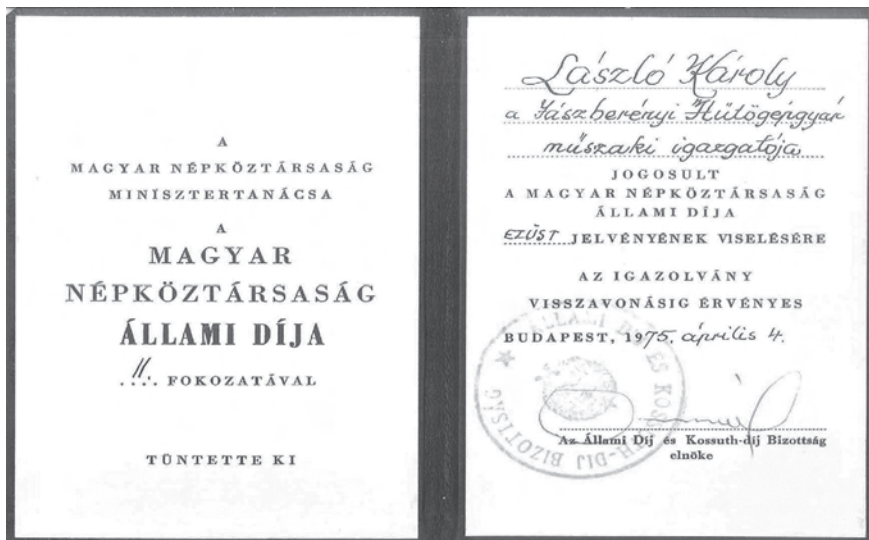
Gorjanc közvetlenebb, direktebb politikai-közéleti szerepvállalása azonban nem Csepelen, hanem Jászberényben kezdődött. Igazgatóvá való kinevezése után az addig funkcióját kereső Lehel Szálló felújításában és a Fémnyomó- és Lemezárugyár Lehel Klubba való átalakításában vállalt szerepet. Máskor ellátogatott a frissen épült vállalati lakásokba, ahol végighallgatta és feljegyezte a gyár dolgozóinak panaszait és kéréseit.

Közvetlenebb politikai állásfoglalást és cselekvést követelt számára 1956 forradalma, majd a megtorlás. Legközvetlenebb munkatársát, László Károlyt a Munkástanács elnökévé választották, sőt Gorjancot is jelölték a város Forradalmi Bizottságába. Ezt követően viszont nem tartózkodott a városban. A forradalom további napjait Budapesten és Gadányban töltötte.

A novemberi fordulat után viszont elsők között lépett be az MSZMP-be. Ennek ellenére a balos érzelmű pártbizottsági munkatárs, Száraz János lépésével egyáltalán nem volt elégedett. Kettőjük között vita- és konfliktushelyzet alakult ki. A számonkérések alkalmával László Károly melletti kiállását méltányolták, de egykori csepeli munkatársa, Orendás Béla főművezető nem kerülhette el a megtorlást. Annak ellenére sem, hogy az ő szakmai ismeretire továbbra is szükség lett volna a gyárban.

Politikai szerepvállalásának további állomásai a Jászberényi Városi Pártbizottsághoz kötődnek, melynek az ötvenes évek végén lett tagja. Összetettebb és differenciáltabb a megye politikai életében való megjelenése. A növekvő számú iparvállalat megjelenése és működése ellenére változatlanul agrárjellegű maradt a megye, a korszak vezető kádereinek túlnyomó többsége valamilyen módon kötődött a mezőgazdasághoz. Az adott körben a mérnöki képzettségű, ipari háttérű Gorjanc megjelenése ugyanúgy rendhagyónak, idegennek, fehér hollónak számított, mint néhány orvosi vagy tanári diplomával rendelkező értelmiségi káderé. Mindezek következményeként Gorjanc neve viszonylag keveset szerepelt a különféle jegyzőkönyvekben és a megyei sajtóban.

Lényeges változások regisztrálhatók a hatvanas években keletkezett adatok és hírek alapján. 1962. október 26-án választották meg a Megyei Pártbizottság tagjának, és tanácskozási jogú küldöttként vehetett részt az MSZMP VIII. Kongresszusán. Az esemény anynyit jelentett, hogy Gorjanc bekerült a magyar politikai elit holdudvarába. Befolyása és presztízse lépésről-lépésre növekedett, amit menedzserként is hasznosíthatott. Részben ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy Jászberénybe került a hazai hűtőgépgyártás központja. Menedzseri és pártfunkcióinak szaporodásával lassanként politikai szerepvállalása is növekedett, 1963-ban pótképviselőnek jelölték, 1967-ben pedig teljes jogú parlamenti mandátumot szerzett a 15. választókerület (Jászberény) képviselőjeként. 1971-ben viszont a város vezetésében kialakult krízishelyzet következtében – a városi PB első titkárának leváltásával és a tanácselnök távozásával – Gorjancnak is meg kellett válnia a jászberényi kerület mandátumától. Helyette a környék (14. vk.) képviselőjében indították. Feltételezhető, hogy a döntésben kulcsszerepet játszó megyei pártvezetés „megleckéztette” a vezérigazgatót, amit az is jelez, hogy Jászberény képviselőjeként Oláh Isvännét, az Aprítógépgyár darukezelőjét juttatták mandátumhoz. (Oláhné saját üzemében sem részesült különösebb megbecsülésben. E sorok írója tanúja volt annak, amikor az Aprítógépgyárban rendezett nőnap ünnepségen Oláhnét nemhogy „főhelyre” ültették volna, hanem helyette az utolsó sorok egyikében foglalt helyet.)

László Károllyal megosztva kapott Állami díjat 1976-ban

Az évente mindössze néhány ülészakot tartó parlament befolyása és döntési kompetenciája ugyancsak korlátozott volt. Sokszor előfordult, hogy egyszerűen csak a Pártközpont és a Központi Bizottság által elhatározottakat változtatták törvénné. Visszatérve Gorjanc ez irányú pályájára, rögzíthető, hogy először – valószínűleg német nyelvtudása miatt – az Országgyűlés nemzetközi bizottságának lett tagja. Közelebbi szakterületének képviselőté csak később, 1973 decemberében kapott megbízatást, akkor kooptálták az ipari bizottság tagjai közé. 1975-ös újjáválasztása után lépett egyet, elnyerte az ipari bizottság elnöki tisztségét, melyet haláláig megtartott. Az elnöki cím megszerzésével tovább növelte presztízsét és bővítette kapcsolatrendszerét. 1975-ben e bizottság tagjai között található – többek között – vezető pártpolitikus és miniszter (Méhes Lajos), a Fővárosi Tanács elnöke (Szépvölgyi Zoltán) és több, az iparban komoly szerepet játszó megye Pártbizottságának első titkára (Bodnár Ferenc, Borsod-Abaúj-Zemplén és Lombos Ferenc, Győr-Sopron). A későbbiekben is több vezető politikus – köztük Fock Jenő korábbi miniszterelnök – volt tagja a bizottságnak. Az Ipari Bizottság tagjai között a későbbiekben is sok befolyásos menedzser és politikus szerepelt, de a Kádár-rendszer igazán favorizált prominensei – Horvát Ede, Tatai Ilona és mások – a nagyobb befolyást jelentő Politikai, vagy Központi Bizottság-beli tagsággal rendelkeztek.

A parlamenti jegyzőkönyveket tanulmányozva kiderül, hogy ülészakonként 1-1 alkalommal mondott hosszabb beszédet. A beszédek változó tartalmúak. 1971-ben a tanácstörvény módosításához szolt hozzá a megyei képviselőcsoport nevében, és megye-, illetve városbeli érvekkel támasztotta alá mondanivalóját. „A törvény keretei biztosítják mindazokat a jogokat, amelyek a tanácsoknak a nem tanácsai szervekkel történő együttműködését megha-

Lakóháza a Kiss Ernő utcában

tározzák, illetőleg elősegítik... Tevékenységük szervezése és irányítása során elmélyíthették kapcsolataikat a nem tanácsai szervekkel, és mert a közös beruházások egyben közös anyagi érdekeltséget is jelentettek, ezáltal a helyi tanácsok közelebből és mélyebben ismerhették meg a területükön működő gazdasági egységek tevékenységét, gazdálkodásuk körülményeit és eredményeit... Jászberény városában például a városi tanács és a város területén működő vállalatok és egyéb intézmények közösen hoztak létre óvodát, közösen teremtették meg az iskolai oktatás különböző szintjén az alapfokú, politechnikai képzés objektív és szubjektív feltételeit, a város középiskolaiban a magas szintű fizika- és kémiaoktatás lehetőségeit biztosító felszereléseket, berendezéseket, a nyelvoktatáshoz szükséges nyelvi laboratóriumot, ahol például jelenleg a város különböző üzemének, intézményeinek dolgozói közül közel száz fő tanul különböző szinten idegen nyelveket. Ezenkívül a közös beruházások nagyban elősegítették a lakásépítések meggyorsítását, az üzlethálózat bővítését, a szolgáltatás fejlesztését. És még nagyobb öröm, amikor a közös munka, az összefogás eredményének hatása már túllépi a szűkebb városi vagy megyei határokat és az már országosan figyelmet felkeltő, mint például a jászberényi kórház lelkes orvos kollektívájának a korai gyomorrák felismerése és gyógyítása terén elért eredményei, mely iránt mind hazai, mind külföldi szakkörökben nagy az érdeklődés, amely aligha fejlődött volna a jelenlegi szintre az említett összefogás hiányában.”

A pozitív hangvételű, a kor zsargonjában „építőnek” nevezett beszéd politikai énjének teljesítménye. Ha közelebből megnézzük egyéb megnyilvánulásait, kiderül, hogy ebben az időszakban többször fogalmazott meg kritikai észrevételeket. Sőt mi több, a beszédben kiemelt, tanácsokkal való együttműködés helyett szemléletében a külön utak keresése és realizálása került előtérbe.

Lakóháza a Flinston telepen Jászberényben

1974 és 1975-ben jegyzett beszédeiben – pozíciójából és szakmai érdeklődésétől vezérelve – főleg ipar- és gazdaságpolitikai kérdések ügyében nyilvánult meg. Előbb a külkereskedelem szabályozásának megváltozását véleményezte, az utóbbiban a gazdaságirányítás rendszerének továbbfejlesztése, azon belül pedig a vállalatok önállóságának fejlesztése mellett érvelt. Ipari bizottsági elnöki funkciójában is többször kapott szót, többnyire a terület összesített véleményét tolmácsolta a parlament plénuma számára.

Mecenatúra és város

Jászberénybe kerülve meglehetősen idegenül mozgott a városban. A falusias környezet Csepelre emlékeztette ugyan, de nehezen barátkozott meg új környezetével. Munkanapokon tartózkodott a városban, a hétvégén sorstársaival együtt felült a fakaruszra, felutazott a fővárosba. A kezdeti években motorkerékpáron járt. Az MTH ipari tanulóit is tanította. Az idő elmúltával egyre jobban megismerte környezetét, olyannyira, hogy néhány emberrel összejártak, megbarátkoztak. Közéjük tartozott a gimnázium egykori igazgatója és más értelmiségiek.

Bekapcsolódás, kooperáció és részleges mecenatúra

A várossal alakított kapcsolatában elkülöníthetők bizonyos szakaszok. Időben kinevezésétől a hatvanas évek végéig terjed ez az időszak. Gorjanc akkoriban a közéletbe való bekapcsol-

lódáson túlmenően kisebb-nagyobb részt vállalt a városban jelentkező feladatok megoldásából. Erre az időszakra jellemzők a kulturális életben, az oktatás és az egészségügy különböző intézményeivel kialakított kooperációk. Konkrét együttműködési felületeket keresve alakította kapcsolatait az iskolákkal. Támogatta a Lehel Vezér Gimnáziumban folyó nyelvtanulás feltételeinek bővítését, ahol a gyár alkalmazottai is tanulhattak idegen nyelveket. A legsokoldalúbb együttműködés a szakképző iskolákkal: a Szakmunkásképző Intézettel és a Liska József Szakközépiskolával jött létre. Egyáltalán nem véletlenül, hiszen ezen intézmények a Hűtőgépgyár számára is képeztek szakembereket. A Székely Mihály nevét felvevő iskola kezdeményezését támogatva részt vállalt a Székely Mihály Zenei Napok rendezvényeinek finanszírozásából. A legjelentősebb és a legnagyobb publicitást kiérdemlő kezdeményezése a kórház indirekt módon való támogatása volt. A Figus Albert által elindított gastroenterológiai vizsgálatokban és kutatásokban kulcsszerepet játszó japán műszerek beszerzését a Hűtőgépgyár fedezte.

Többnyire egy-egy feladat bizonyos hányadának támogatását vállalta. Konkrét példaként megemlítem a felújításra szoruló szabadtéri színpad festésének ügyét. A Déryné Művelődési Központ egykori igazgatójaként találkoztam vele egy rendezvényen, amikor háborogva fejezte ki elégedetlenségét a színpad állapotát illetően. Majd kifakadt: „*Nálunk a gyárban naponta kiégetnek annyi festéket a szórópisztolyokból, amivel le lehetne festeni a székeket!*” Ezt hallva rákérdeztem: „*Tudna nekünk a szükséges festék biztosításában és a székek lefestésében segíteni? – Hívjon fel!*” – válaszolta. Néhány nap múlva felhívtam, és ő rendelkezésünkre bocsátotta a festéket azzal, hogy a lefestést szervezzük meg, arról magunk gondoskodjunk.

A városfejlesztés kérdéseiben is megfogalmazta véleményét. Az 1969. december 4-én a tanácsházán tartott, a városfejlesztési terv megvitatásáról szóló értekezleten Bányai János tanácselnök a növekvő lakossági igényekre reagálva nagyobb ívű, távlatosabb tervek, a többszintes beépítések arányának növelése mellett tört lándzsát. A szándékot önmagában nem vitatva Gorjanc viszont újabb házhelyek kijelölését és ott a kertes házak kialakítását szorgalmazta.

Elterő szándékok, különböző lehetőségek, szembekerülés

A hetvenes évek első éveire jócskán megváltoztak a Hűtőgépgyár lehetőségei, a gyár árbevétele fokról-fokra növekedett. Ettől kezdve olyan beruházásokat és fejlesztéseket is megengedhetett magának, amelyekre korábban nem vagy csak tanácsi szervekkel kooperálva vállalkozhatott.

*Buzás Sándor tanácselnöktől
díszpolgári címet vesz át 1985-ben*

Tovább növelte a lehetőségeket az a tény, hogy 1973-ban Gorjanc „visszakapta” jászberényi képviselői mandátumát. Emellett befolyása, kapcsolatai és a „fejlesztési lehetőségekre való rálátása” is növekedett és fokozódott. A kijáró mechanizmusokban egyre jobban eligazodva olyan forrásokat is tudott szerezni, melyekhez enélkül nem juthatott volna hozzá.

A tanácselnöki székéből 1970-ben távozó Bányai Jánostól – a családtagok visszaemlékezése szerint – díszőrrel búcsúzott, a helyébe lépő Bojti Jánossal viszont több konfliktusa akadt. Bojti évtizedet meghaladó közigazgatási tapasztalattal rendelkezett, aki jól tudhatta, hogy a testület által jóváhagyott, meghozott döntéseket be kell tartania vagy illik betartania. Vele szemben Gorjanc a gyorsabb, személyes felelősséget felvállaló döntések meghozatalában rendelkezett nagyobb gyakorlattal. A két habitus ütközéséből keletkezett az, hogy Bojti például ragaszkodott az 1972-ben elfogadott városfejlesztési tervekben foglaltakhoz, míg nem Gorjanc a gyári vagy a saját érdekeit jobban érvényesítő elképzelések megvalósításában volt érdekelt.

A rendelkezésre álló forrásokból nem deríthető ki, hogy 1973-ban miért is távozott Bojti János, sőt az sem tudható pontosan, hogy miért és miként került helyébe Kárpáti József. Az viszont biztosan állítható, hogy a váltásban szerepet kapott Gorjanc álláspontja. A városban e döntés idejére karakteresen megfogalmazódott, hogy a megye más részeiből érkezők helyett ideje lenne helybeli kádert emelni a városvezetői pozícióba. Nagyon valószínű, hogy – ilyen esetekben ez rendre előfordult és előfordul – több jelölt neve merült fel, és végül Kárpáti Józsefet, a gyár addigi MSZMP titkárát „húzták ki a kalapból”. További feltételezés, hogy az új tanácselnök jelölését Gorjanc támogatta, illetve nem vétőzta meg. Azt is mondhatnánk, hogy megtalálta maga és a város emberét, de együttműködésük egyáltalán nem bizonyult problémamentesnek.

A hetvenes évek közepére Gorjanc befolyása csúcsra ért, akkora egyértelműen tagja lett a magyar elitnek. Magát ezt a tényt a sorolt funkciókkal is lehetne igazolni, de ettől is szemléletesebb egy interjúalany visszaemlékezése egy 1976-os eseményre. Abban az évben ünnepelte a megyeszékhely fennállásának 900. évfordulóját. A jubileum alkalmával a megye vezetése Szolnok mellé állt, s arra törekedett, hogy minél több helyi forrást is mozgósítson az ünneplés fényét emelve. A forrásbevonás egyik kiszemeltje éppen a Hűtőgépgyár lett, s a gyár számára előírták, hogy járuljanak hozzá a rendezvények költségeihez. Konkrétan azt kérték a gyártól, hogy a nyereségrészesedésük egy részét, 13 millió forintot ajánlják fel Szolnok ünnepségei javára. Az előirányzatot nem diktátum formájában jutatták el Jászberénybe, hanem egy előre egyeztetett napra tűzték ki a témában való egyeztető megbeszélést. Elkövetkezett a találkozó napja, melyre Gorjanc összehívta a vállalat valamennyi funkcionális és mozgalmi vezetőjét, mintegy 100 embert. A gyáriak össze is gyűltek a tanácsteremben, ahol meg is jelent Gergely István, az MSZMP megyei első titkára és Hegedűs Lajos, a Megyei Tanács elnöke. A gyűlést László Károly műszaki igazgató vezette le, aki előbb a párvezetőnek, utána pedig a tanácselnöknek adott szót. Ők előadták a részvevőknek jövetelük indítékát, s egyben kifejtették, hogy milyen célra kéri a gyáriak felajánlását. Az illemszabályokat betartva meg is hallgatták őket, majd Gorjanc emelkedett szólásra. Ő üdvözölte a megyei vezetők látogatását, de rögtön a tárgyra térve kijelentette, hogy a Hűtőgépgyárnak nincs módjában megajánlani a szükséges összeget. Ezt követően hamarosan véget ért az összejövetel, s a két prominens szinte leforrázva távozott Jászberényből.

A rendkívülinek minősíthető eseménynek több olvasata is lehet:

- Gorjanc olyan erős emberré vált, hogy akár a megyei vezetőkkel is nyíltan szembeállhatott.

- További lehetséges változat, hogy a megyei vezetők valakitől vagy valakiktől mégis elvonták a 13 millió forintot.

- Nem merész feltételezés, hogy a szenvedő fél éppen Jászberény városa lett, amely közvetlenebb, függelmibb viszonyban volt a megye vezetésétől. Lehet, hogy Gorjanc látványosan kontrázott, de adott alkalommal mégiscsak bekerült a megyeszékhely kasszájába az így már hiányzó összeg. A funkcióban levő Kárpáti tanácselnök számára pedig egy betömendő lyuk keletkezhetett. . .

Sokkal harmonikusabb és kiegyensúlyozottabb viszonyba került Buzás Sándorral, a város utolsó tanácselnökével. *„Megesz téged Gorjanc – mondták félve néhányan”,* idézte fel a funkció vállalásával kapcsolatos, a baráti-ismeretségi körben megfogalmazott aggodalmakat a tanácselnök felesége. Buzás azonban diplomatikusabbnak bizonyult elődjénél. *„Először a pártbizottságon jártam. Utána pedig körbevittek a városban. Első utam a Hűtőgépgyárba vezetett. Ott Gorjanc összehívta a vezérkart, és bemutattak. Megjegyzem, akkor talákoztam vele először. Ezt követően többször találkoztunk, én mindig felköszöntöttem a névnapján, amit ő viszonzott. Idővel nagyon jó munkatársi viszonyba kerültünk egymással. ...Alkalmanként bizonyos ügyek megoldásához a segítségét kértem, és azt ő sohasem utasította vissza. Úgy érezte, hogy neki ezért a városért tenni kell, és tett is.”* Kettőjük viszonyának további jelzésértékű eseménye volt, amikor 1985-ben Jászberény díszpolgári címével tüntették ki.

Jóléti beruházások

Az adott időszakban látványos jóléti beruházásokat hajtott végre a Hűtőgépgyár. Az új létesítmények egy része – óvoda, bölcsőde – egyértelműen szociális célokat szolgált, ezek létrehozását aligha vitatta valaki. Távolról sem volt egyértelmű a helyszín megválasztása, mert az objektumok a város beépített területétől távol épültek fel. A felsorolásban nem szereplő készenléti lakótelep – Flinston telep – felépítésével a legszűkebb vezetés több tagja sem értett egyet. László Károlyék soha nem költöztek ki, és Tavaszi Ferenc kereskedelmi igazgatóék is csak több évi gondolkodás után váltották fel városközponti lakásukat a gyár szájában levő kertes házra. Az ellenzőkkel és tartózkodókkal szemben viszont nagyszámú fontos vezető vállalta a készenléti lakótelepre való kiköltözést. Sőt, tőlük is nagyobb számban vettek később lakást az OTP és a gyár által közösen finanszírozott kertes sorházakban és lakásokban.

Merészebb, rendhagyóbb kezdeményezésnek számítottak a sport-, szabadidő- és reprezentációs célokat magában foglaló létesítmények. Kétségtelen, hogy a legkülönfélébb üzemek, bányák, közlekedési vállalatok múltját felidézve megannyi hasonló kezdeményezést ismerünk. Az úgynevezett munkásjóléthez a szolgálati lakások ugyanúgy hozzá tartoztak, mint a kedvezményeket adó konzumok, munkásotthonok és egyéb hasonló funkciójú épületek. A többségében mindmáig jól funkcionáló gyári létesítmények Gorjanc nélkül nem kerültek volna tető alá. Lét-rehozásuk egy csokorba köthető, megvalósításuk mégis eltérő indítékok mentén valósult meg. A sportszarnok felépítését főleg az motiválta, hogy a Lehel SE röplabdacsapata bekerült az

NB I-be, s ilyen követelményeknek megfelelő csarnok nem volt a városban. (Egyes vélekedések szerint csupán annyi történt, hogy elhalasztották egy raktár felépítését.)

Bonyolultabb szituáció keletkezett a strand létesítésekor, hiszen éppen a város központjában működött már egy – egyre kevésbé hasznosított, avulási jeleket mutató – termálvizes fürdő. A megvalósítást kételkedéssel fogadókkal szemben az is tény, hogy sokan „kommunista szombatokon, társadalmi munkában” vettek részt a strand kialakításában. Végeredményben a strand használói is visszaigazolták a döntést, a gyári strandra „trendibb lett járni”, mint a városira. Hasonló népszerűsége tett szert a műjégpálya, amelynek gazdaságos üzemeltetését az akkoriban már országszerte tiltott tizemeletes irodaház léteéhez kapcsolták, kinyilvánítva, hogy az irodaház gépészeti és a műjégpálya jégkészítő berendezései kiegészítik egymást. A legkisebb konszenzus az állatkert megvalósítását övezte, amit a viták megkerülése érdekében el is neveztek semlegesebb hangzású kultúrparknak. Megint más történet a Művelődési és Ifjúsági ház felépítése. A létesítményt eredetileg városi kooperációban valósítottak volna meg. 1974-ben a Hűtőgépgyár 10 millió forint saját erőt ajánlott fel, de a terv meghúsult. A gyár vezetése mégsem állt el eredeti szándékaitól. Szerényebb terv birtokában, de mégiscsak tető alá került az épület a Bercsényi utcában, a város központjában, és igazán fel sem merült, hogy a többi jóléti intézmény közelében helyezték el.

A jóléti létesítmények építési éve és beruházási költsége (sajtóadatok alapján)

Építés éve	Létesítmény	Bekerülési költség MFt
1973	Óvoda	3,5
1974	Fedett sportsarnok	5,0
1975	Étterem (Lehel Gyöngye)	1,1
1976	Strand	2,0
1977	Műjégpálya	
1977	Állatkert	
1979	Művelődési és Ifjúsági Ház	9,0
1980	Bölcsőde	
1981	Automata tekepálya	
1984	Uszoda befedése	5,3

A sors 1984-ben az uszoda befedése követte, melyhez nemcsak gyári, hanem központi forrást is sikerült szerezni a sportszervektől. Gorjanc halálával megszakadt a gyári létesítmények bővítésének sora. Később többször felmerült ugyan a műjégpálya befedésének ügye, de erre már sem gyári, sem városi, sem megyei vagy központi forrást nem sikerült szerezni.

Ha mérleget vonunk, megállapíthatjuk, hogy a gyári beruházásokkal jócskán gyarapodott az infrastruktúra, a város is vonzóbbá vált. A megye és a város meg- és kikerülésével hozott döntések mellett az is tény, hogy ennek következtében a szocialista időszak újraelosztási és kompenzáló mechanizmusával hátrány is érthette a várost. *„Nektek úgyis mindenetek van, mit akartok még?”* – foglalta össze tapasztalatait egyik interjúalanyom. A hozadékok mellett az is tény, hogy létesítmények távvoli elhelyezkedése csökkenti értéküket és kihasználtságukat, esetenkénti megkettőződésük pedig terhet jelentett és jelent a város költségvetésében.

A privatizáció után az új tulajdonos igyekezett megszabadulni az imént sorolt intézményektől. Legtöbbjüket a város önkormányzata vette át, de a bölcsődében kisebb üzemet alakítottak ki. A MACI Óvoda alapítványi kezelésbe került, a műjégpályát pedig bezárták. Komolyabb fejlesztésekre került sor az állatkertben. A sportsarnok, a strand és az uszoda szolgáltatásait – kisebb nagyobb felújításokkal – sikerült szinten tartani.

Halála és utóélete

Gorjanc Ignác 1987. február 10-én meghalt. A *Néplapban* közölt – megyei, városi párt- és tanácsosi szervek, valamint a Hűtőgépgyár vezetése által aláírt – nekrológ a következőket emelte ki: *„Az alföldi mezővárosban kellett – előzmények és hagyományok nélkül – gyárat, ipart teremtenie. Nem is mozdult el többé Jászberényből, több mint három évtizeden át, haláláig vezette a termékeivel nemzetközi hírnevet szerzett Lehel Hűtőgépgyárat, 1968-tól vezérigazgatóként. Hatalmas munkabírása, emberszeretete és az ipari nagyvállalatnak a vezetése alatt elért fejlődése méltán alapozta meg tekintélyét. Nevéhez nemcsak a gyár, hanem a város gyarapodása is kötődik, többek között a hűtőgépgyári lakótelep, művelődési- és gyermekintézmények, sport- és kulturális létesítmények sora őrzi emlékét... Ismét eltávozott közülünk a felszabadulást követő évtizedek legendás nemzedékének egyik megbecsült tagja, egy olyan ember, aki egy személyben volt gyáralapító, honatyja, városi polgár, munkás és vezető. Korai halála közéletünk súlyos vesztesége. A hazai ipar, a megye és Jászberény gyarapításában szerzett érdemei elévülhetetlenek. Emlékét elvtársai és munkatársai, szeretett városának lakói kegyelettel megőrzik.”*

Ugyanezen a napon hosszabb, személyes hangvételű, de az ilyen esetekben alkalmazott zsargont és kliséket is tükröző nekrológot közölt róla a *Népszava*. *„Gorjanc Ignác megszállott ember volt, akinek számára a munka és a közéleti elfoglaltság mindig sokkal többet jelentett az átlagember számára elvégzendő és elvégezhető feladatnál. Gorjanc Ignác érdeklődése, segítőkész aktivitása – bármilyen nagy elánnal vetette is be magát a vállalatvezetői munkába – soha nem rekedt meg a gyárkapun belül. Olyan ember volt, aki egész életében mindig többet akart, mindig többet vállalt az elvégezhetőnél. Sorsa ennyit engedélyezett neki. A megállás, a régen megszolgált pihenés helyett a végső nyugalom jutott osztályrészül.”*

Temetéséről a megyei lap viszonylag rövid tudósítást közölt, melyben a következőket emelte ki: *„A veszteség – mondta Kapolyi László ipari miniszter –, amit most érzünk, ezért is súlyos, mert azok közé a kiváló vállalati igazgatók közé tartozott, akik ott voltak Magyarország szocialista iparának születésénél. Volt erejük táplálni annak fejlődését is a nagykorúsáig. Jászberény város, a Hűtőgépgyár munkaskollektívája nevében Szabó István vezérigazgató-helyettes búcsúzott az elhunytól. Gorjanc Ignác hamvait az Internacionálé hangjai mellett helyezték végső*

nyugvóhelyére. Eljött a temetésre több európai ország kereskedelmi, ipari vezető személyisége is.”

A központi lapok közül a *Népszabadság* adott bővebb beszámolót: „*Kapolyi László ipari miniszter búcsúbeszédében szólt arról a veszteségről, ami Gorjanc Ignác halálával érte a magyar társadalmat, a gazdasági életet. Az urnasírnál a gyári kollektíva, a közvetlen munkatársak nevében Szabó István vezérigazgató-helyettes vett végső búcsút az elhunyttól.*”

A parlament március 19-i ülésén ekképpen emlékeztek meg róla: „*Gorjanc Ignác Állami-díjas vezérigazgató 1967 óta volt tagja az Országgyűlésnek. Több ciklusban töltötte be az ipari bizottság elnöki tisztségét. Széles látókörű gazdasági szakemberként jelentős szerepet vállalt bizottságunk eredményes és gazdasági életünk vezetői által is elismert munkájából. Élete javarésztében vezetése alatt világhírűvé vált Jászberényi Hűtőgépgyárban dolgozott. Környezete nemcsak vezetői, hanem politikai tevékenységéért is tisztelte.*”

Utódlása körül komolyabbnak minősíthető rivalizálás keletkezett. Hivatalosan három jelölt akadt a posztra, de mások fejében is megfordult a pályázás. Végül egyik legközvetlenebb munkatársa, a temetéskor beszédet mondó Szabó István követte a vezérigazgatói székben.

Halála miatt nem kellett megérmie, hogy „vörös bárónak” nevezzék. A rendszerváltás egyik előszeléből azonban még részesedett. 1986. szeptember végén tagja volt annak az országgyűlési küldöttségnek, amely a Bundestag meghívására tett látogatást az NSZK-ban.

A rendszerváltást követő első évtizedben hovatovább elfelejtették, majd 2003-ban szocialista képviselők javaslatára felmerült, hogy utcát nevezzenek el róla. Ezt elsőre elvetették, majd utolsó jászberényi lakóhelyének egyik utcája kapta a Gorjanc Ignác sétány nevet. Díszpolgári címét nem vonták vissza, de a felújított városháza falán és a város honlapján nem szerepel a neve.

További lényeges adalék életművének újraértékelése szempontjából egy 2004-ben megjelent, a Lehel Hűtőgépgyár történetét feldolgozó könyv. Ebben a Magyar Levente polgármester által jegyzett előszóban a gyár múltját vázolja csak László Károly nevét és érdemeit emeli ki a szerző, Gorjanc Ignácot viszont meg sem említi! A könyv többi szerzője azonban többször is felidézi az egykori vezérigazgató emlékét és érdemeit.

Sírja a Fehértói temetőben. Mellette temették el második feleségét, Krisztián Margitot

Hajdu Ágnes

A FŐTÉR TÖRTÉNETE AZ UTÓBBI ÉVTIZEDEKBEN

Bevezetés

Jászberény város főtere egy sajátos térformát körülfogó épületegyüttes, nagyban eltér attól a főtérképtől, mely a Jászság fővárosát nem ismerőkben felidéződhet e szó hallatán.

Sajátossága abban áll, hogy főtér alatt tulajdonképpen egy egymásba kapcsolódó, elnyújtott térsorozatot értünk, mely északon a Gyöngyösi út kiindulásától egészen a Szabadság utca leágazásáig mintegy 800 méter hosszan és átlag 35-60, de néhol akár 100 méteres szélességben húzódik. Voltaképpen Jászberény legjellegzetesebb ősi piacutcája ez, melynek egy részét műemléki védettséget élvező épületek határolják: a tér arculatát még ma is markánsan alakítja a nagytemplom, a bíróság, a városháza, a Lehel Szálló, a gimnázium tömbje, a Bathópalota és a banképület.

Ennek az Alföldön is egyedülálló térsorozatnak, városmagnak az alakulását, építéstörténetét veszi górcső alá a jelen írás a 20. század utolsó két harmadára és a 21. századi mozzanatokra koncentrálván.

A levéltári kutatómunkát főképp a VÁTI jogutód Lechner Tudásközpont Dokumentációs Tárában végeztem, áttekintettem valamennyi anyagot, amely a kezelésükben jelenleg (2016-ban) Jászberény központjáról hozzáférhető. A levéltári források mellett helytörténeti munkákból, kéziratos visszaemlékezésekből, önéletrészekből dolgoztam. Az így összegyűlt adatokból alkotható kép töredékes: nem rajzolódna ki olyan településfejlesztési, városépítészeti folyamatok, melyek elégséges alapot teremtenének egy kronologikus áttekintésnek, az időbeli szempontot viszont az egyes alfejezeteken belül törekedtem érvényesíteni. Éppen ezért a tanulmány első felében a térbeli rendezőelvet, az egyes épületeket, objektumokat választottam az anyag rendszerezésének, bemutatásának alapjául, mintegy főtértörténeti sémára invitálva a kedves olvasót. A szöveg második felében pedig olyan tematikus egységeket igyekszem megragadni – mint a lakásépítések vagy a térhasználat hétköznapi formái és ünnepi gyakorlatai –, amelyek meghatározóak voltak a főtér alakulásának, használatának szempontjából.

Városfejlődés, településszerkezet és fejlesztési irányok

A településszerkezet minden esetben egy hosszú fejlődés eredménye, melyre földrajzi – táji, topográfiai – adottságok mellett számos társadalmi – népességszámbeli, foglalkozási, életmódbeli – tényező is hatással van. A település lakosságához, a társadalmi tevékenységek jellemzőihez képest lényegesen lassabb ütemű, de folyamatos változásban van tehát a települések szerkezete is.

Fentiekre tekintettel indokolt nagyon röviden áttekinteni Jászberény történetének a vizsgált korszakot megelőző főbb állomásait.

Az 1870-ben emelt, majd többször áthelyezett 48-as emlékmű

Jászberényről a 14. század közepe óta ismertek olyan írásos emlékek, amelyek a várost mint a Jászság kulcsfontosságú települését aposztrofálják. A 14–15. században a térségben játszott kiemelt közigazgatási, gazdasági, politikai szerepe már egyértelmű volt. A 17–18. században folyamatosan épült ki a Zagyva két partján a nagykertes, sugaras szerkezetű település, ahonnan egyre inkább kiszorultak az állattartás épületei. Az ezáltal kialakuló ólaskertes településszerkezet külső övezetében a 18. század második felében, a redemptiot követően indult meg a tanyásodás, mely a következő század elején még nagyobb lendületet vett. A település a 19. században is folytatódó fejlődése 1876-ban torpant meg, amikor megváltozott a közigazgatási státusa. Ennek ellenére sorra épültek fel azok a középületek, melyeknek köszönhetően kialakult a főtérből, azaz a három térből és térnívóványaikból álló térsorozat. A városias jellegű központot körben mezővárosi jellegű településrészek övezeték, melyeket az oldalhatáron álló fésűs beépítés dominált.

A településszerkezet lassú, szerves formálódása a 20. század közepéig harmonikusan követte a településfejlődésből, a társadalmi, gazdasági elmozdulásokból származó változásokat. Ez az egység az '50-es, '60-as évek során bomlott meg. Kezdőpontja az volt, amikor Jászberényt 1950–51-ben kiemelten fejlesztendő településsé nyilvánították. A „kulákvárosból” a „modern nagyüzemek városává” válásra predesztinált Jászberény fejlődését évtizedekkel későbbre is kiható módon határozta meg ez a fejlesztési irány.

Római Katolikus Plébánia az ötvenes években – az akkori elnevezés szerint a Sztálin tér 3. alatt

Ezt támasztják alá az alábbi, 1949-es és 1980-as állapotokat rögzítő adatpárok is. Ezen időhatárok között a népesség bár lényegében stagnált, de meredeken emelkedett a belterületi lakosság száma. Ez egyértelmű összefüggésben van azzal, hogy míg '49-ben, a foglalkoztatottság jellege alapján Jászberény még mezőgazdasági jellegű város volt, '80-ra már ipari jellegű városként határozható meg. (A mezőgazdaságban dolgozók aránya 59%-ról 19%-ra csökkent, míg az iparban dolgozók száma 17%-ról 53%-ra emelkedett a fenti időintervallumon belül.) A beépítettség és a lakóépületek viszonylatában elmondható, hogy míg az előbbi aránya 70%-kal nőtt a megjelölt 30 éves periódusban, az utóbbiak száma 2278 darabbal emelkedett. Ez azt is jelentette, hogy a város emeletes épületeinek aránya huszonötszörösére (2,5%), számuk pedig közel ötvenszeresére nőtt. Az ugrásszerűen emelkedő mutatók ellenére Jászberényre a nagy tehetetlenségű várostest és lassú szerkezeti változások voltak jellemzőek. A városszerkezetet meghatározó úthálózat sugaras kiépülése jól példázza ezt: a központtal való kapcsolat biztosításán túl a külső városrészek egymással való összeköttetésének biztosítására nem volt igény. A kirajzolódó extenzív városnövekedés – melynek egyik fő mozgatórugója az iparfejlesztés, az ipari és raktározási területek arányának dinamikus növekedése volt – megtorpanása 1970 körülre tehető.

A fent vázolt fejlődés mögött meghúzódó tervezés szempontjai kapcsán fontos megjegyezni, hogy a városrendezés elméletében és főleg gyakorlatában ebben az időben még nem volt jelen meghatározó jelleggel a települési értékvédelem. Szempontjainak első szórványos megjelenése épp a '70-es évek elejére tehető, jóllehet műemlékvédelmi területen ez a fajta értékori-

entált szemlélet mindvégig markánsan jelen volt. Jászberény 1970-es általános rendezési tervét egy két évvel későbbi VB határozat olyan módosításokkal hagyta jóvá, amely kiemelt figyelmet fordított a városközpont történelmi magjának városképi védelmére. A határozat kimondta, hogy a szerkezetében jellegzetes utcahálózat rendszerét, az utcaképek hangulatát, karakterét meg kell tartani. A Lehel vezér tér zártsorú jellegét és kialakult párkánymagasságát védelemben kell részesíteni, valamint a főtéren és környékén kizárólag magastetős épület építhető.

A '80-as években előrelépés érhető tetten az adottságok, történelmi meghatározottságok és a tervezett fejlesztési irányok összehangolása terén. A városközpontra kidolgozott 1983-as részletes rendezési tervben a főtérről mint a Zagyva kanyarulatától keletre elterülő, hosszú, központi, tipikus vásártérről esik szó, melynek északi részén a főtemplom helyezkedik el, két oldalán pedig a város összes fontos közösségi épülete megtalálható. A terv felhívja a figyelmet a főtér és a környező háztömbök építészeti jellegének erőteljes különbségére: míg a főtér megjelenése egészében városias, a környező városrészek megtartották mezővárosi, sokszor akár falusias jellegüket. A fejlesztési program célkitűzése tehát a városias jelleg fokozása volt, a kialakult városszerkezet megtartása mellett. A gyakorlatban ez a Lehel vezér térre nézve a régi és új elemek összehangolását jelentette, a műemléki környezethez való alkalmazkodás mellett, azaz az új épületek is legfeljebb földszint + kétemeletesek lehettek, magastetővel (mely lehetőséget adott tetőtérbeépítésre). A '80-as évek városrendezési elképzeléseit alapjaiban határozta meg, hogy az Országos Településhálózatfejlesztési Koncepció Jászberényt középfokú központként kategorizálta, mely általános funkciókat látott el a térségben: oktatási, makrokörzeti igazgatási,

*A Városi Tanács az ötvenes években a Sztálin tér 18. szám alatt.
A földszinten üzletek helyezkedtek el*

kulturális, egészségügyi, kereskedelmi központ volt; továbbá speciális funkciókkal is rendelkezett a termál gyógyfürdőnek, a Jász Múzeumnak és műemlékeinek köszönhetően. Az e funkciókat hordozó, ellátó intézmények fő tengelye a Lehel vezér tér volt. Az igazgatási és társadalmi intézmények részben műemléki vagy műemléki jellegű épületekben vagy a Szabadság tér nyugati oldalán helyezkedtek el. A kereskedelmi, vendéglátási, szolgáltatási létesítmények uralták a Lehel vezér tér két oldalát, ugyanakkor ebben az időszakban intenzív beépítésű lakóterületek megépülésével a Lehel vezér térre merőleges intézményi tengely volt kialakulóban. Az intézményi ellátottság sajátos jellemzője volt a lakófunkcióval való keveredés: számos kereskedelmi, szolgáltató, vendéglátó intézmény lakóépületek földszintjén működött.

Az '50-es évektől fokozatosan intézményesülő településtervezés – melynek minden fázisán keresztülment Jászberény – a '90-es évekre már olyan kiérlelt módszertannal rendelkezett, melyben kiemelt szerepet kapott a helyi értékek vizsgálata és a megőrzésüket célzó megoldások előnyben részesítése. Egy '93-ban készült felmérés egyik fő megállapítása az volt, hogy a város legnagyobb értéke a szinte érintetlen történelmi szerkezete és az ezzel, valamint a jász településmóddal összefüggő beépítési rendszer. A halmazos település- és a sugaras utcaszerkezet mellett további meghatározó tényező, hogy a város két történelmi mag köré szerveződött: egyrészt a mai Ferencesek tere, a kolostorból alakult védelmi település, a török palánk helye köré, másrészt pedig a mai főtér környékére. A főútvonalak keresztesződésénél sűrűsödő régi központ, a legrégebbi középületek közelében eredetileg tagolatlan, kerítetlen, sűrű beépítésű lakóházak álltak, ezek és a zezugos utcák, sikátorok, zsákutcák mind-mind az egykori halmazos település emlékei. Ez a keskeny, de régen is lakóhelynek használt városmag, a legrégebbi emeletes épületeket, közintézményeket, legkorábbi földszintes üzletsorokat és városias jellegű, zártosuló polgári házakat egyaránt magában foglaló központi terület áll jelen írás fókuszának középpontjában.

Kiemelkedő jelentőségű épületek a Lehel vezér téren

Jászberényt 1944. november 15-én, a németek várakozásainál korábban foglalták el a szovjet csapatok, ezért a németeknek „már nem maradt idejük” a nagytemplom tornyának felrobbantására, pedig korábban ez a terveik között szerepelt. 1946-ban a hatalomra kerülő kommunista városvezetés el akarta távolítani a templom tornyáról a kereszt alatt található koronát. Az elképzelés megvalósítása anyagi okok miatt meghiúsult (az állványozás 28 ezer forintba került volna). 1956. november 4-én szovjet találat érte a templomtornyot (egy harckocsi gyújtógránátja csapódott bele), mely ennek következtében leégett, ilyen módon a korona is megsemmisült. Ezt követően több mint egy évtizedig csonkán árválkodott a torony. A műemlék-felügyelőség szakmai állásfoglalásának köszönhetően az 1968–69-ben zajló újjáépítés folyamán visszakerült a kereszt alá a korona, jóllehet a helyreállítás színvonalára hagyott némi kívánnivalót maga után. A korona alatt található párna egyik bojtjának hiányát 1981. július 3-án Sáros András gimnáziumi tanár, a renoválás egyik fő szorgalmazója és fia, László vették észre a templom és a torony fotózása közben.

A templommal szemben, a Lehel vezér tér 7–8. szám alatt találjuk a postát, melynek épülete 1935 végére készült el.

*A Bathó palota az 50-es években, homlokzatán
vörös csillaggal*

lefonellátását. További funkcióvesztést jelentett a Postabank felszámolása. Az épület az ezredfordulón felújításon esett át: 2000. január 17-én adták át a megújult postát.

A főtér két világháború közötti viszonylag egységes arculatától elütött az ún. Bartal-ház, mely a templommal szemben a tér és a Beleznay Antal (ma Nagytemplom utca) sarkán állt, romos állapotban. Tulajdonosa, Sárközy Ferenc fel akarta újítani, de a város erre csak úgy adott volna engedélyt, ha egyúttal a Beleznay utcát is kiegyenesítik, kiszélesítik. Mivel ez a terület-rendezés kisebbitette volna a telkét, ezért Sárközy visszautasította a javaslatot. Ezzel egy évtizedes, 1931-től 1941-ig tartó huzavona kezdődött, melynek végén az a döntés született, hogy a házat – melynek egy része már '39-ben leomlott – le kell bontani. A telekrészt a város kisajátította, a módosított telket a tulajdonos körbekerítette, így végre megkezdődhetett az építkezés, ám annak kimeneteléről, befejezéséről nem tudunk. A '60-as években honvédségi egyemeletes bérház épült az egykori Bartal-ház helyén.

A Jász kun Kerület barokk stílusú egykori székháza majd három évszázados története során számos átépítésen ment keresztül, 1953-ban és a '60-as években is mind építészeti, mind műemlékvédelmi szempontból kedvezőtlen átalakításokat szenvedett. Az ebben az időszakban

A postahivatal az építkezés ideje alatt átköltözött a közeli római katolikus központi elemi iskola földszintes épületébe. Az emeletes postapalota a városlakóknak csalódást okozott, a felháborodás tárgya az volt, hogy a közvélemény stílustalan, magtárszerű épületnek találta. A postahivatal végül 1936. március 19-én kezdte meg működését az új épületben. A levél- és csomagforgalom lebonyolításán túl a postának távírdája is volt, majd pedig itt alakították ki a telefonközpontot is. 1970-ben felmerült a távközlés fejlesztésének igénye, azonban az akkor rendelkezésre álló terekben erre nem volt lehetőség, ezért a postaigazgatóság egy új, 450 m² alapterületű toldaléképülettel kívánta a problémát megoldani. Jóllehet 1983-ban a posta mintegy 760 m²-en működött, a rendszerváltást követően funkciói szűkültek: a telefónia kikerült az épületből.

A JászTel a közeli Alsócsincsaparton épített fel reprezentatív irodaházat, s a Matáv egyik vidéki konkurenseként innen irányította több vidéki térség te-

a járásbíróóság által használt épülethez csatlakozó, emeletes, U alakú későbarokk épület 1945 előtt szigorított dologházként, az '50-es években börtönként működött. Az eredetileg a székház homlokzatának díszítésére hivatott rokokó szobrok egy része a hátsó épület udvarát elzáró kerítés pillérein kapott helyet. A méltatlan állapotokra az 1954-es műemléki vizsgálat is felhívta a figyelmet „A járásbíróóság udvara a börtönnek használt hátsó épület és udvara a szobrokkal sem városrendezés, sem műemlékvédelmi szempontból nem megnyugtató, felhasználásuk nem szerencsés. A börtönt ki kell helyezni a város külső részére. A műemlékek érvényesülését, hozzáférhetőségét, megfelelő helyreállítását, ill. kijavítását mielőbb biztosítani kell (pl. a Jász Múzeum számára).” A börtön végül 1963. december 1-jén szűnt meg az épületben működni. A szobordíszeket a börtön udvaráról 1962-ben távolították el, '66-ban kerültek a Fürdő utcai parkba. Az alkotásokat és a homlokzaton elhelyezett címet 1974 nyarán restaurálták, ez év októberében kerültek vissza a helyükre. 1968-ban a járásbíróóság mellett már a járási ügyészség is az épületben működött, a '80-as években is az igazságszolgáltatás városi és járási intézményei székeltek itt. A '83-as rendezési terv ezt a megoldást, az elhelyezést és az épület állapotát is megfelelőnek találta. Továbbra is problémás volt viszont az egykori börtönépület, mely ekkor a Cipőipari Vállalat raktár és irodaépületeként funkcionált. Ezek mielőbbi kiköltöztetésével az épület turisztaszállóként való hasznosítását tervezték. A ma bíróságként és ügyészségként működő épület a 2010-es műemléki felmérés megállapítása szerint megfelelő állapotban van, eddigre már a hátsó épületrész is országos védettség alá került. 2011-ben a műemlék épület kiemelkedő szerepe miatt (jászkun kerületi székház) történelmi emlékhely minősítést kapott.

Keravill vásár 1957-ben

Az 1895-ben Moneszterly Szilárd tervei alapján épült Lehel Szálló nagyterme számos különböző, elsősorban közművelődési-kulturális intézménynek, eseménynek adott helyett története során, gyakran előfordult, hogy több célra használták egy adott időszakban. 1921. december 22-én itt nyílt meg a 450 férőhelyes Városi Mozdgó, azonban mivel bálteremnek is ezt használta a város, ezért már ekkor felmerült egy önálló mozi építésének gondolata. Egy évvel később, 1923-ban az Országos Ruházati Vállalat telephelyet kért a várostól, a szálló emeletén bocsátottak a rendelkezésükre két sarokszobát. A bedolgozói rendszerben női munkaerőt foglalkoztató vállalat azonban – éppen a helyszűke miatt – még az év végén elment Jászberényből. Az önálló moziépület létesítésének gondolata – a kultúrpalota építésének ügyével összekapcsolódva – 1927-ben és 1930-ban is felmerült, a Lehel Szálló udvarán egy istálló lebontásával alakítottak volna ki alkalmas területet a 600 fős befogadóképességűre álmódott intézménynek. A problémás helyzet rendezése többek között azért is égető volt, mert a '20-as, '40-es években a vándor színelőadásokat is a Lehel Szálló nagytermében tartották, ezalatt viszont a filmvetítéseknek szünetelniük kellett. Speciális funkciót is ellátott az épület a '30-as évek közepén és az azt követő évtizedekben: felépítményében a rendszeres vízvezetékot ekkor nélkülöző város egyik vízmedencéje volt. 1933-ban történt az első lépés a vezetékes ivóvízhálózat kiépítésének irányába. A Lehel Szálló udvarán található bővizű artézi kútból vezettek vizet először a városházára, majd később erre kapcsolódott rá a Lehel utca (mai Holló András utca), a Kaszinó utca (mai Táncsics Mihály utca), a főtér, a Szentháromság tér s vele a plébánia vízvezetéke. Az emeletes épület földszintjén étterem, kávéház és üzlethelyiségek voltak (és vannak ma is), itt volt többek között szabóműhelye Tóth György István egykori polgármesternek. A '40-es években bár működött a Lehel Kávéház, kisvárosi miliője viszont azt a benyomást keltette az átutazóban, hogy „Jászberényben nincs kávéházi élet”. '44-ben, miután az orosz csapatok átvették a város irányítását, hadikonyhát rendeztek be az épületben, számos helyi nő végzett itt kényszermunkát. A '40-es évek közepén bekövetkező politikai hatalomváltást követően a Lehel Szálló nagyterme gyakorta lett különböző ünnepek, megemlékezések színhelye, a szovjet ünnepeken és a hazai kommunista berendezkedés kiépülésének évfordulóin leggyakrabban itt, és a – végül '41 karácsonyán a Fecske Közfürdő helyén megnyitó – Lehel Filmszínházban gyűltek össze a jászberényiek. Az épület egyik földszinti helyiségében működött 1949-es megalapításától kezdve 1952-ig az Országos Takarékpénztár jászberényi fiókja, 3 alkalmazottal. Az épület egy része az '50-es években részben a Honvédelmi Minisztérium használatában volt, részben pedig használaton kívül állt. Jóllehet az épület ekkor még csak „városképi jelentőségű” besorolással rendelkezett, műemlékvédelmi szempontok figyelembevételével a félköríves lezárású földszinti sor teljes visszaállítását, az udvari rész és a Zagyva felé eső homlokzat rendbe hozását, ezek után pedig az épület szállodaként, kávéházként és vendéglőként való hasznosítását tervezték. 1956. május 5-én nyílt meg a Fémnyomó Dolgozók Klubja a 700 000 Ft-os átalakításon átesett épületben. A Fémnyomó- és Lemezárugyár intézményeként működő klubban többek között olyan rendezvényekre került sor már a megnyitás évében, mint a „Férjet keresek” című műsoros est a budapesti Rákosi Mátyás Művek aranyéremmel kitüntetett kultúr csoportja előadásában, vagy Lazarij Berman, a nemzetközi Liszt Ferenc Zongoraverseny 3. helyeztjének koncertje.

A Szolnok megyei Iparcikk Kiskereskedelmi Vállalat vasboltja (az egykori Braun-féle vaskereskedés) a mai Budapest Bank helyén

A Szolnok megyei Iparcikk Kiskereskedelmi Vállalat vasboltja (az egykori Braun-féle vaskereskedés) a mai Budapest Bank helyén

Fényképész üzlet a Pannónia Szálló épületében a '60-as években

Ugyan nem a klub szervezésében, de ebben az évben a Lehel Szálló nagyterme adott ottont június elején az ünnepi könyvhétnek is. A harmadik öt éves terv keretében (1966–70) a nagyteremben és a klubszobákban is felújítási munkák, olajozás, festés zajlottak. 1970-ben még működött az épületben egy 18 szobás, 44 férőhelyes szálloda, azonban állapota sok kívánnivalót hagyott maga után, működése ellenére a város szállodaellátottságát megoldatlannak ítélték. A '80-as évek elején az épületet a 400 férőhelyes Lehel Klub használta, a Déryné Művelődési Központ is részben itt kapott elhelyezést. A korábban szállodaként használt épületrészeket átadták a Lehel Vezér Gimnázium használatába, maga az épület azonban korszerűtlennek számított, és erősen felújítandó állapotban volt. 2010-ben az eklektikus, erőteljes, díszes középrizalittal rendelkező épületet megfelelő állapotúnak találta a műemléki felmérés, ekkorra már helyi védeltséget élvezett.

A Lehel Szálló mellett, a Lehel vezér tér 34. szám alatt, egy 1895-ben épült házban működött a Braun-féle vaskereskedés, melynek berendezése egyidős volt magával az épülettel. A Braun Zsigmond vezetésével működő 118. sz. vaskereskedés berendezése az 1970-es években bekerült a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum gyűjteményébe, ahol 1983-ig az állandó kiállításban is látható volt a 135 árumintával felszerelt fiókocskával rendelkező pult.

Felvonulás május 1-jén a '60-as években

Fentiekől egy keskeny utcával elválasztva állt az egykori „Balogh Sándor-féle ház”. A klasszicista, földszintes, L alakú épület tér felőli homlokzatát eklektikus stílusban modernizálták. A helyi emlékezet úgy tartja számon, hogy ennek az épületnek a tetejéről lőttek a tömeg közé az 1919-es események során. A műemlék jellegű épülethez a Lehel utcában három külső lépcsős, öreg épület csatlakozott, felújítását ezekkel egységben javasolták az '50-es években. 1949. június 19-én avatta fel az épületben az MDP jászberényi szervezete a párttagok önkéntes munkájával átalakított és rendbe hozott székházát, melyben színpadot is kialakítottak. A főtér épületegyüttesébe illeszkedő épületet végül lebontották, helyén egy modern épületet húztak fel, ebben működött a megyei Élelmiszerkiskereskedelmi Vállalat üzlete, a „szolnoki csemege”. Az üzlethelyiségben ma Nemzeti Dohánybolt üzemel.

A saroképület tőszomszédságában található a Bathó-palota, amelyben 1945-ben a szovjet parancsnokság rendezkedett be. A '60-as évek végén itt találjuk a járási és városi rendőrkapitányságot, mely korábban a Déryné utcában működött. A későbbiekben a járási hivatalt, majd pedig a városi tanács némely funkcióit – okmányiroda, családsegítő központ – helyezték el itt. A 2000-es évek elején annak ellenére, hogy egy helyi védettség alatt álló, karakteres oromfalú eklektikus épületről van szó, kihasználatlanul állt, állapota egyre romlott. Mielőbb tatarozására és megjelenéséhez méltó funkció betöltésére magántulajdonba kerülésével nyílt remény.

A főtér és a Táncsics utca (korábban Kaszinó utca) sarkán állt az 1832-ben Taczmann István főadószedő által építtetett egykori Pannonia Szálló, mely a kolostor után a második

emeletes ház volt Jászberényben. A '40-es évek első felében buszmegálló is helyet kapott az épület előtt. Az '50-es években „városképi jelentőségű”-ként nyilvántartott épület emeletén lakások, a földszintjén üzletek helyezkedtek el, utóbbiak kevésbé illeszkedtek az épület egészének stílusába. Az '50-es évek végén ugyancsak itt, az épület első emeletén működött a Jászberényi Felsőruha KTSZ. A Pannónia Szállót az 1970-es években lebontották, csak az utcafronti, földszintes szárny, az egykori bálterem maradt meg, átalakítva. Ez utóbbi 2010-ben megfelelő állapotban, helyi védettség alatt állt.

A Táncsics utca másik sarkán áll a városháza műemlék épülete, mely a település egyik legjellegzetesebb egyemeletes klasszicista építménye. Az 1839-ben Pollack Mihály tervei alapján, majd Bedekovits Lőrinc áttervezésében készült épület két későbbi (egy 1914-es és egy 1931-es) mellékutcai toldással nyerte el L alakú alaprajzát. 1933-ban fejeződött be a városháza bővítése 25 000 pengő államsegélynek és ínségmunkások közmunkájának köszönhetően. 1944. november végén a posta átmenetileg a tanácsháza egyik termében rendezkedett be. A főtéri homlokzat timpanonját díszítő Justitia szobrot 1952-ben ledöntötte egy szélvihar (pótlása csak 2015-ben történt meg). Az épület földszintjén található üzlethelyiségek többek között könyvkereskedésnek, cukrászdának, fényképelőhívást is bonyolító drogériának, rőfös üzletnek biztosítottak elhelyezést. Ezen funkciókat már az '50-es években szeretnék volna kitelepíteni, helyükön a város különböző hivatalait helyezték volna el. Ez a törekvés azonban még a '60-as évek végére sem ért el látványos eredményeket, egy '68-as dokumentációban azt olvashatjuk, hogy a városi tanács épületéből az üzletek és az 1951 áprilisában idekerült könyvtár mielőbb kitelepítendő. Ráadásul az objektum korszerű irodahelyiségekkel sem rendelkezett, ennek ellenére, múltja és elhelyezkedése miatt indokoltnak látták a városvezetés épületben való működését. A helyzet a '80-as évek elejére sem sokat javult, bár változni változott: jöllehet az üzletek kiköltöztek, ekkor azonban a városi és járási állatorvosi hivatal is az épületben működött. Az 1974-ben tetőfelújításon átesett épület bejárata mellé ugyancsak ebben az évben helyezték el a két falilámpát, egy 1890-es fotó alapján. A lámpákat 1982-ben egy átfogó – az épület alapját és szigetelését megerősítő – restaurálás során eltávolították. Napjainkban az épület – a fenti, évtizedes törekvések nyomán – a polgármesteri hivatalnak ad otthont, 2010-ben elfogadható állapotban lévőknek találta a műemlékvédelmi felmérés. 2015-ben teljes felújításon esett át.

Oktatási intézmények

Az 1888-89-ben épült iskolaépület ad otthont az 1767-ben alapított gimnáziumnak, mely 1779-től működik ezen a helyen, kezdetben egy földszintes, huszártornyo, hosszú épületben. Az 1922-től József nádor nevét viselő intézmény 1946-ban kapta mai elnevezését. A német megszállás ideje alatt az épületet gyakran katonai célokra is igénybe vették, többek között ez is hozzájárult a tanítás átmeneti beszüntetéséhez, melyet követően az épületet kórháznak rendezték be. '45-től az épület visszakapta oktatási funkcióját, '46-tól pedig elindult a „dolgozók gimnáziuma”, az esti tagozat is. 1961-ben újabb profillal gyarapodott az intézmény, ekkor indult meg a szakmunkásképzés. Az egyre bővülő funkciók és a növekvő létszám miatt az '50-es évektől napirenden volt a gimnázium bővítése.

Bacsa Ferenc, Oláh János, Bányai János és Bojtos Gyula a dísztribünön május 1-jén

1954. szeptember 18-án a városi tanács végrehajtó bizottsága engedélyezte a gimnázium udvarának és tantermeinek bővítését a Lehel Szálló épületének terhére, de már ekkor felmerült az emeletráépítés lehetősége is. 1966-ra készült el a gimnázium új tornakertje a Bathó-kertben, melyet később Szántai-kertre neveztek át. A '60-as évek végén, '70-es évek elején 24 tantermesre bővítést terveztek, azonban a helyszűke megnyugtató rendezésére még másfél évtizedet kellett várni. A Zagyva-parti, Varjas Sándor utcai földszintes, két ütemben épült szárny már 1978-ban is nagyon elavult volt, ennek helyére mielőbb új traktus építését tervezték. Ezzel egy időben a Köztársaság téri szárny udvari, lépcsőházhoz csatlakozó egyszintes részére emelet építését szorgalmazták. A '70-es '80-as évek fordulóján előbb a Varjas Sándor utcai szárnyat, majd hamarosan az udvari traktushoz utólag hozzáépített, erősen megsüllyedt épületrészt is lebontották. 1983-ban lezajlott a régóta várt átalakítás: közvetlen összeköttetést alakítottak ki a 12x24m-es tornateremmel, öltözőket, mosdókat, szertárakat, az emeleten pedig 5 db kabinetfülkés tantermet húztak fel. Végül 1984-ben adták át az új épületszárnyat.

A Lehel vezér tér 5–6. szám alatti egyemeletes Érseki Leánynevelő Intézet, azaz a zárdaépület 1934-ben új szárnyal bővült: a várostól kapott 4000 pengőnek köszönhetően tornaterem, színpad és tantermek létesültek. A római katolikus Központi Elemi Iskola földszintes épületére 1937-ben húztak emeletet. Az intézmény többszöri átszervezése és az ehhez kapcsolódó névváltoztatások érzékletes lenyomatai a 20. század politikai rendszerváltásainak. A szocialista berendezkedés hozadékaként megvalósuló államosítási hullámot ez

az iskola sem kerülhette el: az egykori zárdából lett fiúiskola idővel egy munkásmozgalmi hős, Gyetvai János nevét vette fel. Az épületben korábban külön működő általános fiú- és leányiskola a '60-as évek végén egyaránt bővítésre szorult, nem volt elegendő kapacitásuk ellátni a népesség alapfokú oktatását. A problémát tovább súlyosbította, hogy felnőttek oktatását is végezték, a tanítás így azonban a helyhiány miatt csak „három műszakban” volt megvalósítható. 1983-ban az 5-ös szám alatt működő Gyetvai János Általános Iskolának (a korábbi fiúiskola) 12+4 tanterme volt, 2 tanterem pedig épülőfélben volt, de még így is a telek további bővítése lett volna indokolt. A szomszédos Székely Mihály Általános Iskolának (6-os szám alatt, a korábbi leányiskola) ugyanebben az időpontban 12 tanterem állt a rendelkezésére, így ez az intézmény is területnövelésre szorult. A rendszerváltást követően helyi szinten ez volt az első újjászervezett katolikus oktatási intézmény, mely azóta a Nagyboldogasszony nevet viseli. A napjainkban helyi védetség alatt álló épület köré mára komplex oktatási épületegyüttes épült ki, időszerű homlokzati felújítása azonban csak szakaszosan – az ideálisnál lassabb ütemben – zajlik.

A „Csemege-tömb”

A város főterének talán legtöbb változáson átesett szeglete a Lehel vezér tér és a Dózsa György út találkozásában fekvő terület, a mai Conselve tér.

A tömb 20. századi (építés)történetének alakulását alapvetően határozta meg az a tény, hogy itt helyezkedtek el a helyi zsidóság intézményei és üzletei, vállalkozásai. A környéken volt Székely Mihály operaénekes édesapjának órasüzlete, magán a téren üzletek, nyomdák és kocsmák sorakoztak, de a közelben lakott Klein László kórházigazgató is. A városháza melletti üzletsoron található Jászberény egyik muzeális értékű üzlete: Kertész Miklós egykori boltja, melyet a helyiek ma már inkább Lantos- vagy Czudarik-féle méteráruboltként ismernek. Kertész Miklós 1922-ben nyitotta meg saját üzletét, a kereskedelemhez való érzéke, rátermettsége már korán, inasévei alatt megmutatkozott. Kertész a családjából egyedülként túlélte a holokausztot (a deportálások idején munkaszolgálaton volt), így a háború után újra megnyithatta boltját. A méteráru-kereskedést végül 1952-ben államosították, többek között ez is hozzájárult ahhoz, hogy Kertész Miklós végül 1957-ben Svédországba emigrált. Az üzlet különlegessége a kontinuitás: a kereskedés nem csupán profilját őrizte meg, de ha valaki ma betér a bolthelyiségbe, lényegében ugyanolyan be- és elrendezés fogadja, mint évtizedekkel ezelőtt.

1944 májusában ezt, a Horthy Miklós (ma Dózsa György) út, a Zoltán, Zirzen Janka, Mázsa (ma Mészáros Lázár), Kaszinó (ma Táncsics Mihály) és a Bercsényi utcák által határolt két lakótömböt jelölték ki gettónak, ahova Jászberényen kívül a járás másik hat községének zsidóságát is telepítették, nagyon szűkös elhelyezést biztosítva ezzel: minden helyiségben 4-8 ember szorongott, a mellékhelyiségeket is beleértve. A helyszínválasztást indokolta, hogy az érintett területen mindössze négy keresztény család lakott. A gettó területe kiterjedt a Bercsényi utca másik oldalán álló hitközségi épületekre és a zsinagógára is. A jászberényi gettó kiürítésére 1944. június 30-án került sor, 494 embert szállítottak el a monori gyűjtőtáborba. A holokauszt után öt évvel a jászberényi hitközség mintegy száznegyven lelket számlált,

Jászberényben a szervezett vallási élet az 1960-as évek második felében szűnt meg, a zsinagógát 1968-ban bontották le. A menthetetlen műszaki állapotú épület helyére 1970-ben városi könyvtár céljára jellegtelen „szocreal” kockaházat emeltek, melyet 2005-ben helyi kezdeményezésre lebontottak. Helyére – mintegy szimbolikus visszafogadási gesztusként – motívumaiban az egykori zsinagógára utaló új épület került.

A későbbiekben a terület névadójául is szolgáló „pesti csemege” üzlet az Országos Csemege Vállalat első jászberényi boltjaként 1965. október 1-jén nyílt meg a Lehel vezér tér 22. számú épületben, a Ruházati Háziipari Vállalat egykori helyén. Az új élelmiszerüzlet megnyitása nagymértékben Bányai János akkori tanácselnöknek volt köszönhető, akinek feltett szándéka volt, hogy ellensúlyozza a megyei élelmiszer-kereskedelmi vállalat monopolhelyzetét. A kezdeményezést nagymértékben segítette az a tény, hogy az Országos Csemege Vállalat hűtőkapacitása szinte teljes egészében a jászberényi hűtőgépgyár gyártmányaira épült.

A „Csemege-tömb”, a Lehel vezér tér–Dózsa György út–Bercsényi út–Zoltán utca–Zirzen Janka utca által határolt terület rendszerváltás utáni története mozgalmasan alakult. A húszéves időszak alatt kitartóan jelentkező megőrző–értékművelő jellegű törekvések végül sajnos nem értek célra.

1989-ben már felépült a területen egy lakóház, egy másik pedig a '90-es évek elején épülőfélben volt. Az építkezések alapjául szolgáló terv egy új átkötő út kialakítását javasolta a Zoltán utca és a Bercsényi út között, ezt adottságként kezelték, később meg is valósult. 1993-ban új beépítési terv született a területre vonatkozóan, melynek „... aktualitását az adja, hogy a jelenlegi földszintes, magastetős, rossz állapotú épületekből álló, helyenként foghíjas tömb belvárosi jellegénél fogva rendkívül értékes terület új beruházások megvalósítására, a teljes tömb rehabilitációjára”. Az érintett terület ekkor közművekkel nem volt teljes körűen ellátott, főképp a burkolatlan földút (Zoltán utca) infrastruktúrája volt alacsony. A területen található épületek közül az elég rossz állapotban lévő Lehel vezér tér 21. szám alatti ingatlan önkormányzati tulajdonban volt, melynek egy részét a Csemege Meinel üzlet bérelte, a többi részén néhány kisebb lakás volt. A 22-es szám alatti épület volt maga a Csemege Meinel üzlet, ez az üzlethálózat tulajdonában állt, azonban mivel „sem műszaki állapota, sem alaprajzi kialakítása nem jelenthetett hosszú távú megoldást a tulajdonos számára”, ezért a cég jelentős felújítást végzett az épületen, mely – a helyi sajtó beszámolója szerint – európai szintre emelte a „pesti csemeget.” A Zoltán utca 3. szám alatti épületben üzletek működtek, az egyik telekrészen azonban az épületet már elbontották, üresen állt, '93-ban még nem született döntés a hasznosítását illetően. A Lehel vezér tér 24. szám önkormányzati tulajdonban lévő épületében korábban nyomda működött, azonban rossz állapota miatt kiürítették, üresen állt. A szomszédos 25. szám alatti épületet az egyház visszaigényelte, a tér felőli részén az üzlethelyiséget bérbe adták. Ezzel a jobb állapotú egységével ellentétben a Zoltán utcára néző rész nagyon rossz műszaki állapotban volt. A Dózsa György út 2. szám alatti önkormányzati épület tér felőli oldalának egy részét elbontották, másik részét üzlet céljára bérbe adták, a Zoltán utca felőli részben pedig egy lakás volt. A telek részleges beépítettségét nem ítélték tartósan fenntarthatónak. A Dózsa György út 4. szám alatti saroktelek magántulajdonba került (nem sokkal korábban vették meg az önkormányzattól), a tulajdonos '93-ban újította fel az épületet, melyben autószalont tervezett üzemeltetni. A Dózsa György út 8., a Bercsényi

út 2. és 4., a Zoltán utca 8. szám alatti telkek mind magántulajdonban voltak. Az elsőben üzletet működtettek, a többi lakóházként funkcionált.

Részben a Julius Meinel üzlet felújítása katalizálta azt az elképzelést, amelyben az új beépítés alapkonceptiója az volt, hogy a tömb központi fekvése egyértelműen indokolja intézményterületként való kialakítását. Ezt erősítette, hogy a forgalmas Dózsa György út mentén a lakásépítés nem volt célszerű, sem üzletileg reális. A tervezett épületek földszintjére üzleteket, vendéglátást és egyéb szolgáltató intézményeket telepítettek volna, a további szintekre pedig szintén üzleteket, az üzletekhez kapcsolódó kiszolgáló (szociális) helyiségeket és önállóan megközelíthető irodákat. Ezekhez a funkciókhoz kapcsolódóan reálisan mérték fel a parkolási igényeket, a parkolást – a belvárosi környezethez alkalmazkodva – a pincszinten, összevont parkolókkal oldották volna meg.

A tervezet a helyi tradicionális építési gyakorlat és a kialakult épített környezet figyelembe vételével határozta meg a beépítési magasságot. „Fontos és nem egyszerű építészeti kérdés a javasolt beépítés magasságának, szintszámának megállapítása. A környezetben a belvárosban domináns földszint + kétemeletes tetőteres beépítés, egyik oldalról tehát természetes módon adódik ez a beépítési magasság. Másik oldalról azonban a jellegzetes jászberényi beépítés földszintes volt, és csak a legfontosabb középületek voltak emeletesek (városháza). A fokozatos átépítés során újabb és újabb magasabb épület épült, megváltoztatva a jellegzetes, hangulatos kisvárosi léptéket. A közvetlen belvárosban szinte csak ez a tömb maradt meg földszintesnek, az épületek együtt képviselnek egy sajátos, kisvárosi hangulatot. Önmagában egyik épület sem hordoz sem műszakilag, sem építészetiileg jelentős értéket, ebből az együttes hangulatból azonban jó lenne minél többet megőrizni. Ezt a véleményt képviselik a területtel foglalkozó műemlékes tervezők is. Ezért azt javasoljuk, hogy a jelenlegi legmagasabb párkánymagasság kb. 6,80-7 m megtartásával egyrészt lehet földszint + egyemeletes, tetőteres beépítést teremteni, mely a beruházások gazdaságosságához megfelelő területet hoz létre, másrészt igényes tervezéssel megőrizhető lenne valami a meglévő hangulatból. ... nagyon fontos szempont, hogy igényes, a környezetbe illeszkedő, együttes hatásra építő, ne „szóló” épületek valósuljanak meg. ...Az épületek építészeti megjelenésére az egységes párkánymagasság, a kevés tetőfelépítmény, a bejáratok hangsúlyozása, a Jászberényben jellegzetes félköríves portálok és ablakok használata jellemző.”

E városképre érzékeny szellemben megalkotott, nagyívű tervekben 1995-re mindössze a Zirzen Janka utca–Zoltán utca sarkán valósult meg építkezés. (Amögött, hogy a tervek nagy része rajzasztalon maradt, minden bizonnyal a – mind az önkormányzat, mind pedig a potenciális befektető vállalkozók részéről fennálló – tőkehiány állhatott.) A többszintes, zártsorú beépítés a földszinten üzleteknek, az emeleten lakásoknak biztosított elhelyezést. További előrelépést jelentett, hogy az 1994-ben jóváhagyott Általános Rendezési Terv a területet „városközpont” területfelhasználási kategóriába sorolta. Ugyanebben az évben a város képviselő-testülete a Lehel vezér tér és a Zoltán utca által határolt 5 hektáros terület beépíthetőségét 100%-ra növelte. A '95-ös rendezési terv a leendő épületek hasznosítását illetően a földszinten kereskedelmi, vendéglátó funkcióval számolt, míg az emeleten, illetve a tetőtérben lakások, irodák kialakítását javasolta, hasonlóan a két évvel korábbi dokumentumokhoz. Újat annyiban hozott, hogy a Lehel vezér térhez kapcsolódó tömbben – gazdaságos beruházási lehetőségekre hivatkozva – egy

szinttel magasabb beépítést tervezett (földszint + 2 emelet + tetőtér). Mivel az érintett terület része volt a város védett műemléki környezetének, ezért zárt soros, városias, a történetileg kialakult beépítéshez illeszkedő, magastetős beépítésben gondolkodtak. A főtér összképébe való belesimulás törekvése tetten érhető például a homlokzatmagasság konkrét meghatározásában: a Lehel vezér tér mellett 11,5 m-ben, a Zirzen Janka utca és a Bercsényi út mellett 10,5 m-ben, a Dózsa György út és a Bercsényi út sarkán pedig 7,5 m-ben szabták meg ezt a méretet. Ezzel azt biztosították, hogy a központ magasabb beépítése fokozatosan vezessen át a környék hagyományos, földszintes jáász beépítési formájára.

Az igen rossz állagú épületeket is tartalmazó, fejlesztési szempontból viszont kiváló adottságú területen megindult tehát az intenzívebb hasznosításra irányuló szándék, ennek megfelelően 1998-ra a Lehel vezér tér 24., a Zoltán utca 3., a Dózsa György út 2. telkek felépítményeit már lebontották, a megmaradt épületekben továbbra is üzletek, kereskedelmi raktárak, lakások működtek.

Jelentős, a „Csemege-tömb” területének lefelőremutatóbb hasznosítási terve volt az a 2010-es kezdeményezés, mely a Lehel vezér tér 21–22–23. és 25. száma alatti utcavonalon álló, földszintes sorházait helyi védelem alá helyezte volna. A megalapozott indoklás szerint „A város központjában összefüggő, egységes beépítést, azonos kisvárosi hangulatot keltő utcakép alig van. Ezt nem az elmúlt idők rombolásai okozták, hanem a polgári fejlődésben való lemaradás. A várost elkerülték azok a gazdasági és társadalmi hatások, amelyek a polgárosodással járó városiasodást kikényszerítették volna. A két világháború közötti időszakban már megindult ez a folyamat, de a kifejlődését a szocialista rendszerváltás meggátolta. Ez a legfőbb oka annak, hogy nem alakult ki egy egységesen polgári-kisvárosi, nagyobb összefüggő területet magába foglaló városrész. Ennek létrehozásához három terület városias rendezése, élénk városközponti funkciókkal megtöltése szükséges: a Lehel vezér tér és a mögötte lévő Bercsényi utcáig terjedő terület, a Thököly út környéke és a városi Zagyva mente. A Lehel vezér tér és a hozzá kapcsolódó Szentháromság tér térfaljai megépültek. Egyetlen veszélyeztetett része a valódi kisvárosi üzletsor mára foghíjas, befektetői például kínálózó a Lehel tér 21–25. sz. és az ehhez szervesen csatlakozó Dózsa György út 2–8. sz. közötti szakasz. A Lehel vezér tér utcaképét, városközponti, kiemelt színvonalú kereskedelmi szerepét feltétlenül meg kellene őrizni. A foghíjakat a csatlakozó épületekkel nagyjából azonos méretű üzletekkel, bankokkal, vendéglátást befogadó kis falnyílású házakkal kell beépíteni. A Lehel tér 21, 22, 23., és talán még a 25. sz. épületeinek utcai szárnyai a mai igényeknek megfelelő gondos műemléki felújítással megőrizhetők. Ezzel a Lehel vezér tér 19. számtól a Dózsa György út 20. számig kialakulhatna a kisvárosi üzletsor, amely a mai városhoz és múltjához is méltó lenne. Ennek megvalósulásában reménykedve ezt az utcaszakaszt utcaképi védelemre ajánljuk”.

A védelem alá helyezésre és a kisvárosi üzletsor kialakítására olyannyira nem volt fogékonyság, hogy 2013-ban a terület egy részét „városközpont” területhasznosítási kategóriából zöldövezetbe sorolták át. Ez lényegében egyet jelentett a városképi szempontból kiemelt lehetőséget rejtő épületek bontásával. Ez a következő évre meg is történt, az egykori „Csemege-tömb” helyén előbb hevenyészett parkoló létesült, majd 2014. szeptember 12-én átadták Conselve és Jászberény 25 éves testvérvárosi kapcsolatának tiszteletére a Conselve parkot, mely ma leginkább játszótérként és – továbbra is – parkolóként funkcionál.

Bundáskút, mögötte a Pártházzal

A Szabadság tér

A Szabadság tér arculatát máig markánsan meghatározó köz- és intézményépületek építéstörténetéről az alábbiak mondhatók el.

Átfogóbb rendezési terv 1967-ből ismert, amikor is irodaház, új áruház, új pártház és magasabb szintszámú lakóépületek elhelyezésével kívánták emelni a városközponti fekvésű terület reprezentativitását, melyen addig a banképület kivételével földszintes, családi lakóházak, raktárépület és üzletek álltak. Már ekkor felmerült az autóbusz-állomás Szabadság terre telepítésének gondolata is. Az irodaházat a banképület tömegével egybekomponálva tervezték, majd a beépítést dél felé egy egyedi tervezésű, U alakú függőfolyosós lakóházzal folytatták. Ettől délre telepítették az áruházat: északi oldalán gyalogos út vezetett, míg a délin várakozó területet biztosítottak a vidékről érkezőknek és a bevásárlóknak. A tervezési terület déli részén további 11, illetve 5 szintes típuslakóházak (a Szolnoki Házgyár III. ötéves tervének típusa) elhelyezését tervezték.

Az 1905-ben épült eklektikus banképületben 1983-ban 800 m²-en működött az MNB járási fiókja, tőzsomszédságában a Totó-Lottó irodával. 2010-ben az egyemeletes „L” alaprajzú sarokház – köszönhetően részben nyerstégla-vakolat architektúrájának és a sarok félkörívesen kiugró toronytetős zárterkélyének – helyi védettség alatt állt. Az 1967-ben tervek szintjén már létező, a banképülethez kapcsolódó bővítés kivitelezése csak a 1988-ban indult meg. Ekkor a helyén még egy elavult, földszintes épület állt, lebontása után való-

szulhatott meg a 17 egységet: 12 lakást és 5 üzletet magába foglaló földszint + kétemeletes, nyeregvetős beépítés. A kibővített épületegyüttes átadására 1990-ben került sor.

Az iparcikkáruházzal tervezése tehát 1967-ben már zajlott, a kivitelezés kezdeti szakaszában lebontották a Szabadság tér 4–5–6-os, valamint a Bérkocsis utca 5/a, 7., 9. számú lakóházakat. Helyük és egykori udvarterük beépítésével létesült a földszint + egyemeletes iparcikkáruházzal. 1982–83-ban az akkor 680 m²-es áruházzal kétszeresére bővítették: a meglévőhöz kapcsolódva egy új, kétszintes épületet húztak fel. A földszinten ABC létesült (ez volt a mai COOP áruházzal elődje), az emeleten előadóteret, öltözőt, raktárt, irodákat alakítottak ki.

A Szabadság tér 6. szám alatt 1983-ban már működött a „Varia” bútoráruházzal, és egy lakberendezési áruházzal létesítésének terve is napirenden volt a szomszédos telken. Az utóbbi helyén azonban még 1986-ban is egy elavult, földszintes épület állt. A későbbiekben az áruházzal és a ma is meglévő Szabadság tér 7. számú épület közötti házakat lebontották, területüket az áruházzal 2002-ben elkészült bővítése és a hozzá tartozó parkoló foglalja el.

Az MSZMP székház a Szövetkezet utca és a Szabadság tér sarkán épült meg a második öt éves terv keretében, 1963-ban. Itt korábban egy helytörténeti szempontból kiemelt létesítmény, a Redemptus Közbirtokosság épülete állt, amelyet a negyvenes évektől a Kiszgazdapárt helyi szervezete használt. A '60-as években a két épületszárnyból és az ezeket összekötő nyaktágból álló együttes felhúzásához három – zártsorú beépítéssel rendelkező, szűk udvaros – épületet kellett lebontani. 1968-ban az új épületben működött a járási és a városi MSZMP, a járási és a városi KISZ bizottság és a munkásörtség, 1983-ban az előbbieket mellett az Úttörő városi elnökség is. A munkásörtség részére később, a szomszédos Szabadság tér 16. számú telken külön székház épült, amely 1989-ben a Lehel Vezér Gimnázium kollégiuma lett. A rendszerváltás után az egykori pártházban a kórház részeként gondozóház működött, és bank is létesült benne.

Lakásépítések a főtéren és környékén

Szakítva ez eddig többé-kevésbé következetesen érvényesített térbeli rendezőelvvvel – melynek keretében áttekintettem a Lehel vezér tér és a Szabadság tér meghatározó épületeinek 20. századi történetét – jelen alfejezet a főtéren és környékén a vizsgált korszakban megvalósuló lakásépítések rövid, tematikus bemutatására vállalkozik.

A sajátos főtér egyik jellegzetessége a hivatali, igazgatási funkciót ellátó és különböző szolgáltató intézmények mellett a lakófunkció erőteljes jelenléte, mely a Lehel vezér tértől mindkét irányba távolodva – mind a Köztársaság, mind a Szabadság tér felé – egyre meghatározóbbá válik. A fenti funkciók együttes jelenléte számos esetben egy-egy épületen belül is jellemző, ahogy azt az alábbi példák közül több is szemlélteti. Összességében fontos szem előtt tartani, hogy a többszintes épületek terjedését nem lakossági igények, hanem igazgatási döntések határozták meg.

A '60-as évek elején a járási városokat az országos átlaghoz képest nagyon rossz lakáskörülmények jellemezték, részben a rossz lakásellátottság, részben pedig a magas telekárak miatt. Jászberényben 1962-ben 8901 lakás állt rendelkezésre, ebből 2230 1945 után

ÓRA-ÉKSZER bolt reklámja a hetvenes években

épült, a túlnyomó többsége 1960 óta. A lakások nagyobb hányada vert falú, régi építésű, egyszobás, fürdőszoba nélküli kivitelben létezett, éppen ezért nem meglepő a magas bontási arány (42-57db/ év).

1960-ban már dolgoztak annak az összesen 48 lakásos két lakóépületnek a tervein, mely a nagytemplomtól északra fekvő, beépítetlen területen épült meg a Lehel vezér téren. Az 1920 körül feltöltött, mélyebben fekvő területen egy 4 és egy 3 emeletes lakóépület készült el a Fémnyomó- és Lemezárugyár megrendelésére.

Az 1960-as évek második felének lakásépítési ütemét jól mutatja az alábbi áttekintés. A lakásütemezés '60-as évek közepén jellemző számai a városközpontban 40 lakás, 1967-ben 260 panellakás átadását írták elő. A városközpont befejezéséhez azonban 1967-ben 324 lakás átadása lett volna szükséges. Ellenkező esetben 1970-ben a fennmaradó 64 lakást is meg kellett volna valósítani a vásártéri lakásépítkezéseken felül, ezért látták szükségesnek az 1967-es lakásszám megemelését.

A vásártér, azaz a Szabadság tér beépítését a 4. ötéves tervben, azaz 1971 és 1975 közöttre ütemezték. A nagyléptékű átalakítást részben az tette lehetővé, hogy a város ekkor hatályos rendezési terve magas beépítésre adott lehetőséget, ez 2-5 emeletes épületeket jelentett a vásártéren és a városközpontban. A beépítendő terület kijelölésében az is szerepet játszott, hogy a főtéri lakásberuházások kapcsán 1968–70 között jelentős kisajátítási költségek merültek fel, a vásártéren viszont 2000 db lakás építésére alkalmas szanálásmentes, állami tulajdonban lévő terület állt rendelkezésre, igaz, ezt a beruházás első lépéseként előbb közművesíteni kellett. 1970-ben városszerte négy lakótelep többszintes beépítésében gondolkodtak, ezek közül egy a

Lehel vezér tér és a 31-es út tengelyében tervezett 16 szintes 100 lakást biztosító magasház lett volna, egy másik pedig a már említett vásártéri beruházás.

Az OTP fióknak ma is helyet adó társasház tervezése a '70-es évek elején indult, a három szárnyból álló épület Lehel vezér téri részét földszint + háromemeletesre, a Szövetkezet és a Déryné utcai traktusokat pedig földszint + kétemeletesre tervezték 1974-ben. Az épületegyüttes helyén álló földszintes épületeket ekkorra már lebontották. A Szövetkezet utcában a szomszédos telken álló földszint + háromemeletes lakóház 1971–72-ben épült (az új épület egyik szárnya ehhez kívánt csatlakozni). A járási OTP fiók 1980-ban nyílt meg az épületben, 1983-ban 300m²-en működött. A Jászság legjelentősebb pénzügyintézeteként csakhamar kinőtte a rendelkezésére álló tereket, ezért 1994–95-ben új épületrésszel bővítették.

A Szabadság téren is jelentős lakásépítési hullám indult meg a '70-es évek elején, ennek során a zárt sorú építési jelleg megőrzésére törekedtek. Ehhez azonban első lépésben a régi, földszintes vályog és téglapépületek bontására volt szükség. 1971-ben a Szabadság tér nyugati térfalát földszint + három-, illetve négyemeletes épületekkel tervezték kialakítani, mely megszerülve mintegy 75 lakást és 50 kisgarázst jelentett. Ezzel egy időben a Zagyva-parton egy sétányt terveztek kiépíteni. 1973-ban már folytak az előkészítő munkálatok a Szabadság tér 14. szám alatti ötszintes, a földszinten irodákat, az emeleten lakásokat tartalmazó épület megvalósításához. Nyolc évvel későbbre tolódott a Szabadság tér 11–13. számú telken a földszintes épületek szanálása, amellyel egy földszint + négyemeletes, 24 lakásos épületnek biztosítottak elhelyezést. Az épület földszintjén egykor önkiszolgáló étterem működött, jelenleg ruházati bolt található. A Szabadság tér a tulajdonképpeni főtértől legtávolabb eső részén a '80-as évek végén indult meg az Alkotmány utca (ma: Szent Imre herceg út) és a Liliom utca sarkán takarékszövetkezetnek is helyet adó földszint + háromemeletes, tetőtér-beépítéses épület kialakítása.

A Lehel vezér tér 12–14. szám alatti 45 lakásos társasház helyén 1988 őszén még két elavultnak ítélt, földszintes épület állt, ezeket '89 februárjára lebontották. Helyére húzták fel a földszint + kétemeletes L alakú épületet, mely magastető kialakításával tetőtér-beépítésre is lehetőséget adott. Az épület zárt sorúan csatlakozik a 10–11. szám alatti, az építés idején már álló földszint + kétemeletes épülethez.

(Fő)Térhasználat

Térhasználat a mindennapokban

Sajátos elhelyezkedésének köszönhetően a jászberényi főter egyike a legfőbb meghatározottsága a jelentős átmenő forgalom. A forgalomkezelés és a főter gyalogos központtá alakítása szempontok összehangolása évtizedeken átívelő törekvésként jelentkezik a különböző forrásokban, dokumentumokban.

Az elnyújtott térsorozat valóban magában hordozza egy egységes gyalogos tengely, „promenádnád” kialakításának lehetőségét, északon a templom előterétől a Lehel vezér tér nyugati homlokzatsora előtt egészen a Szabadság tér keleti oldaláig. Az 1912-ben lekövetett főtéren a '40-es évekig valódi Promenádként szolgált a főtemplom melletti terület, amely ekkoriban három oldalról vaskerítéssel volt körülkerítve, a Zagyva felőli oldala viszont nyitott volt. A két vi-

IBUSZ-reklám a '70-es években

lágháború között még parkőr is dolgozott itt, aki 10-20 fillért szedhetett azoktól, akik a padokra leültek. A főtér gyalogos használatának rendszeres és kitüntetett időpontja volt a vasárnap, amikor a két épületsor közötti, két úttal határolt sétányon korzóztak a miséről távozók. Rendszerint a templomból kijövet a gimnázium melletti járdán mentek végig a Déryné utcáig, azután középén sétáltak négyesével, ötösével. A gazdalányok korzója a 9 órai nagymise után, a polgárlányoké a fél 12-kor kezdődő „szagos mise” után, míg a cseledeké délután, a litánia végeztével a városháza melletti járdán történt, a mellette futó 4-5 méter széles kavicsos utat celtisz fák szegélyezték.

A tér közepén a '30-as, '40-es években széles járdasziget húzódott, ez volt az ún. „nagykő”, mely „emberpiac”-ként is szolgált. A munkalehetőségek keresése és a napszamosok fogadása mellett egyben az információcsere kitüntetett helyszíne is volt. A 20. század elejétől fokozatosan nőtt a városban a magántulajdonban lévő gépjárművek száma. Ez a növekedés különösen számottevő mértéket öltött a két háború között, egyre több autótulajdonost találunk az értelmiség felső rétegében, az orvosok és ügyvédek körében. Az ötvenes évekre a gépkocsik száma visszaesett, majd a hatvanas évektől ismét növekedésnek indult. A magántulajdonban lévő gépjárművek terjedése generálta a postával szemben egy parkoló kialakításának igényét, melyre 1968 tavaszán került sor. A parkolóhelyek kialakítása sajnos nem kellő körültekintéssel valósult meg, a munkálatok során több jelentős sír is megsemmisült.

Közlekedés, gyalogos térhasználat

A gépjárműforgalomnak a 20. század második felében jelentkező folyamatos élénkülése oda vezetett, hogy a 32. sz. főút átmenő forgalma a Lehel vezér tér gyalogosvonzó funkciója, illetve a műemléki környezet miatt a '80-as évekre már felettebb zavaróvá vált. Ezért 1983-ban új nyomvonalat terveztek kijelölni a főút településen való áthaladására, hogy a belváros gyalogoscentrikus kialakítására lehetőség nyíljon. Utóbbi a Lehel vezér tér nyugati homlokzata előtt egységes térburkolat és növényzet telepítését eredményezte volna oly módon, hogy oda csak a kiszolgáló forgalom és a megkülönböztetett járművek hajthattak volna be. Tíz év alatt azonban nem sikerült gyökeres változást elérni, „a kimunkált szerkezet következtében a rendkívül szép, épületeivel és zöldfelületeivel a város igazi szívét képező Lehel vezér tér” 1993-ban még mindig elsődlegesen a forgalmi csomópont szerepét töltötte be. Ezen az a forgalomcsökkentő intézkedés sem változtatott érdemben, hogy az autóbussz megálló megszüntetésével a szervizút átjárhatósága lényegében megszűnt. A központban ráadásul gondot jelentett a parkolás is. 2010-ben még mindig hangsúlyos törekvésnek számított a Lehel vezér tér vonzerejének fokozása egy valódi gyalogos belváros kialakításával. A közterületek vendéglátásba való bevonása mellett felmerült az is, hogy „a Lehel vezér tér és a Bercsényi utca közötti területen intézménykertek megnyitásával, átjárhatóságuk fokozásával, összekapcsolásukkal olyan kulturális és pihenősétány alakítható ki, ahol a múzeumokhoz kapcsolódó szabadtéri kiállítások, szabadtéri programok, foglalkoztatók is helyet kaphatnak, növelve ezzel nemcsak a turisztikai vonzerőt, hanem a városi lakosság –

Az illatszerbolt reklámja a '70-es években

köztéri – kultúrába bevonását is”. A 32. számú főút elkerülő szakaszának megépítése továbbra is napirenden van, ennek elkészültével komoly változásokkal számolnak a városközpont közlekedésében. Egy 2010-ben megfogalmazott javaslat szerint „A Lehel Vezér Gimnázium és Szabadság tér közötti szakasza a főközlekedési út helyett a városhoz méltó kialakítást nyerhet – városi dísz térré alakítható át. Mindössze a jelenlegi egyirányú szervizút helyén kétirányú kiszolgáló utca lesz 30 km/óra sebességkorlátozással. A kiszolgáló utca hagyományos kialakítása (kiemelt szegély) helyett az utca szintjét a gyalogos szinttel egyenlő magasságra kell emelni. A kiszolgáló utca a Lehel Vezér Gimnázium mellett létesítendő mini körforgalomból indul döntött szegéllyel a hagyományos keresztmetszetű útpályától, és hasonlóan végződik a déli része a közepes méretű körforgalomnál a Szabadság téren. A Lehel vezér tér javasolt forgalmi rendjével összefüggésben a Petőfi Sándor utca, Nagytemplom utca, Megyeház utca, Zirzen Janka utca és Déryné utca egyirányúsítása változatlan marad. A Táncsics Mihály utca a Mészáros Lázár utcától a Lehel vezér térig zsákutca lesz, így közúti forgalomtól mentesen lehet kialakítani a városi főteret. A Zirzen Janka egyirányú utca csak déli irányból lesz megközelíthető”.

A főter gyalogos övezetté alakításával párhuzamosan folyamatos kísérletek történtek a terület egységes kertészeti kezelésére, parkosítására is. 1930-ban a promenádon franciaparkot alakítottak ki, ’40-ben platánfák ékesítették a sétateret. 1954-ben a védett zöldterületi besorolással rendelkező tereket egységes sétaparkká kívánták alakítani. A méltó zöldfelület-kezelésnek részét képezte a város szegélytáblájának mielőbbi lebontása is. Hasonló szellemben született meg az az 1983-as javaslat, amely 0,56 hektáros városi pihenőkert kialakítását célozta a Köztársaság téren. E törekvések eredményességét jól érzékelteti a város növényzettel borított belterületének átstrukturálódása 1949 és 1980 között: míg 1949-ben a belterület csupán 1%-a volt park, ’80-ra ez az arány 4%-ra növekedett.

A térhasználat és a parkosítás témáihoz egyaránt kapcsolódik a nyilvános illemhely kérdése, amely különböző időpontokban és szempontokból, de többször is felbukkan a főter történetével kapcsolatos dokumentumokban. 1925-ben felmerült, hogy nyilvános WC-t létesítsenek a piacon, a Zagyva-parton, a Fürdő előtt, de ez annak ellenére nem valósult meg, hogy rendszeresen jelentek meg olyan olvasói levelek az újságban, amelyek a főtéren terjedő szagokra és a „szükség törvényt bont” elv sajátos érvényesítésére hívták fel a figyelmet. (Az emberek a templom melletti gesztenyefákat vették igénybe vagy a vásártér környékén lévő házakba rontottak be.) 1930-ban panaszt tettek Müller Józsefre, a Lehel Szálló bérlőjére, mert nem engedte, hogy a piaci árusok a szálló mosdóját használják, akik így a városháza borzalmas állapotban lévő mellékhelyiségét voltak kénytelen igénybe venni, mert nyilvános WC továbbra sem volt. Míg a ’20-as, ’30-as években a nyilvános illemhely hiánya, addig az ’50-es években a megléte, de kihasználatlansága jelentett problémát. A Gyöngyösi út főtérbe torkollásának magasságában a főtemplom közelébe az ’50-es évek-re egy kb. 4x8m-es ormóttan épületet helyeztek. Az 1954-es műemléki vizsgálat városképi szempontokat szem előtt tartva a nyilvános illemhely soron kívüli lebontását sietette, arra hivatkozva, hogy az objektum egyébként is használaton kívül áll.

Piac

A hajdani sokszínű jászberényi piacok közös vonása volt, hogy gyakorlati, praktikus szempontoktól vezérelve – cseppet sem egyedülálló módon – a városközpont különböző kítüntetett helyszínein rendezték meg őket. A két világháború között a keddi és pénteki hetipiacok színesítették a kisváros mindennapjait. Az akkori piac körülölelte a Lehel Szálló három oldalát: a középső sétatér volt az elit része a piacnak, itt vászon- és ponyvasátrabokból árultak. A Városházával szembeni sétányon hetipiac alkalmával végvásznakat, méterárut is árultak. A főtéren a két út közötti sétányon, a Lehel Szállóval szemben volt a gyümölcs piac. A piactér másik része a Lehel közben (ma Holló András utca) volt, lényegében ez volt a kofásor és a tejpiac. A Lehel Szálló harmadik oldalán húzódott a zöldségpiac. Egyik oldaláról a Lehel udvar, néhány bolt és a gimnázium oldala zárta, a hentesüzletekkel szemben kapott helyet. A templomtól északra, az egykori leánynevelő intézettel szemben a mai lakóházak helyén tartották a csirkepiacot ugyan csak kedden és pénteken, kb. 400 négyszögölnyi területen. A mai Szabadság tér északi részén, a Bundáskút mögött volt a búzapiac, ahol szezonális zöldségeket is árultak (például ősszel fejes káposztát). A Zagyva partján – a Szövetkezet utcán a Fecske malomnál balra fordulva – volt a zsidópiac, itt mindenféle ócska holmit, de aprójószágot (nyulat, galambot) és minta szalastakarmányt is árultak.

A második világháborút követő înséges időkben a jelentősen összezsugorodott piac helye a főtéren, a Pálincás csengettyűnél volt, majd idővel áttelepült a Bundáskút háta mögé, a mai áruház elé.

1970-ben még évi hat vásárt tartottak, jelentőségük azonban egyre csökkent, ezzel arányosan pedig az iparcikk- és élelmiszer-felhozatal is, az állatállomány azonban továbbra is jelentős maradt. '70-ben piac gyakorlatilag minden reggel volt a Szabadság téren, ennél komolyabb áru kínálat kedden és pénteken, a régi hetipiac rendjének megfelelően. Három Tsz-nek volt állandó pavilonja, emellett az FMSz árusított zöldséget, gyümölcsöt, és pecsenyesütőt is üzemeltetett.

A 4. ötéves terv állami lakásberuházása miatt – mely a vásárteret is érintette – viszont szükségessé vált a piac áthelyezése, a vásári részt a város határán kívülre, a Jákóhalmi út mellé tervezték telepíteni, a piacot pedig átmenetileg – a fedett vásárcsarnok létesítéséig – az Alkotmány utca (ma: Szent Imre herceg út) melletti közterületre tervezték költöztetni. Erre a lakásépítések mellett azért is volt szükség, mert az új buszpályaudvar helyét is itt jelölték ki, hogy tehermentesítsék a vasúti teherszállítás miatt amúgy is túlterhelt Rákóczi utat. A személygépjármű forgalom fokozódó élénkülése pedig további érvként jelentkezett a piac áthelyezésének szükségessége mellett.

Ünnepi térhasználat, emlékművek, szobrok

A főtereknek mint a települések központi, kiemelt sűrűsödési pontjainak mindig van reprezentatív funkciójuk is. Ezt tovább erősítik a közösségi emlékezetet sűrítő és szervező emlékművek, köztéri objektumok. Mindezek együtthatásának következtében a főtéren zajló események egyfajta szimbolikus jelentést is hordoznak, más minőséget kapnak megvalósulásuk helyszíne által, miközben maguk is újratermelik e szimbolikus mezőt.

A főtéren a város életét meghatározó, jövője szempontjából sorsdöntő események színtereként jelenik meg előttünk akkor, amikor az 1920-as évek közepén az országgyűlési választások alkalmával a korteskedés egyik legfőbb helyszíne lett a településen. A főtéren keresztben el volt reszktve, külön térfélen foglalt helyet a két jelöltet (Apponyit és Almásyt) támogató tábor.

Jászberényben az ünnepi térhasználat sajátos formáját mutatták a két világháború között és a '40-es évek első felében megrendezett nagyszabású, látványos körmenetek. Nagyboldogasszony napján, a templom búcsúján (augusztus 15-én) és húsvétkor a Zagyva-parti széles úton, az első világháborús hősi emlékmű előtt haladt el a körmenet, a gimnázium előtt jobbra fordult, végül a Promenádot megkerülve a kis kápolna mellett, az oldalbejáraton ment be a templomba. Közben szólt a templom nagyharangja, esetenként a harang elhallgatásakor a helybéli cigányzenekar – melynek tagjai szintén a menettel vonultak – a Rákóczi-indulót húzta. Az Úrnapi körmenet (húsvét után a 9. héten) elment egészen a városházáig, ott jobbra fordult, elhaladt a Lehel Szálló mellett, majd a Zagyva-parton jobbra fordulva, a Promenádot mellett elhaladva ment be a templomba. Az egyházi év ciklikusan ismétlődő ünnepein kívül a korszakban több olyan kiemelt alkalomról is tudunk, melyeken nagyszabású körmeneteket rendeztek. 1938. május 22-én jász eucharisztikus kongresszust, jász búcsút szerveztek Jászberényben. A reggel 9 órakor induló mintegy 25-30 ezer fős körmenet a Pálínkás-keresztnél felállított tábori oltárig haladt. 1947. szeptember 24-én Jászsági Mária-napot szerveztek Jászberényben, a körmenetet, melyen 12 000 fő vett részt, a prelátus vezette a főtérrre. A fordulat után, a kommunista párt hatalomra jutásával a körmeneteket Jászberényben is a templomba szorították, a templomon kívüli körmeneteket külön engedélyeztetni kellett. Ha ezt meg is adta a hatóság, de a hagyományos útvonalat lerövidítették, a körmenetet csak a templom körül lehetett megtenni, és sötétedés előtt véget kellett érjen. A rendszerváltás után a Főtemplom főbb ünnepeinek (Feltámadás, Úrnapija, Nagyboldogasszony ünnepe) körmenetei két-három évig újra a gimnáziumig mentek a főúton, később azonban – lényegesen kevesebb résztvevővel, mint a két világháború közti időszakban – csak a templom körül, főbejáratától főbejáratig haladtak.

A 20. század első felét alapvetően meghatározó háborús évtizedek okán a jászberényi főtér gyakorta vált katonai felvonulások színterévé: a nagytemplom előtt sorakoztak fel a háborúba induló katonák, majd pedig az ötvenes évek közepétől – Kármán Antal szemtanú visszaemlékezése szerint – a főtéren masíroztak végig a városban állomásozó szovjet katonai egységek tankjaikkal együtt. Reggel a Dózsa György út felől érkeztek a tere, a Kőhídon át a vasútállomás felé tartva mentek gyakorlatozni, késő délután pedig hasonló útvonalon tértek vissza a Vásártéren levő laktanyájukba.

Az 1945-tel beköszöntő új politikai berendezkedés számos új ünnepet is hozott, melyek helyszíne leggyakrabban ugyancsak a főtér volt. A nagyszabású állami ünnepek: május 1-jei felvonulások, kultúrműsorral egybekötött megemlékezések, a párt ünnepi nagygyűlései szinte kivétel nélkül a főtéren zajlottak, 1948. augusztus 20-án még mezőgazdasági gépek is felvonultak a főtéren. Az ötvenes és a hatvanas években továbbra is a főtér volt a május 1-jei felvonulások színtere, a hetvenes évektől azonban a felvonulásokat a Béke és Barátság ligetben megrendezett, „munkás-paraszt” találkozók váltották fel. A rendszerváltás után ez a majális jellegű rendezvény némi hangsúlyváltással ugyan, de még néhány évig megmaradt,

a résztvevők száma azonban folyamatosan csökkent, mígnem a szervezett ünneplés teljesen megszűnt.

A hetvenes-nyolcvanas évektől rendszeresen kulturális események színteréül is szolgál a tér: a hetvenes évek elején a Székely Mihály Zenei Napok reprezentatív eseményeként az összegyűlt kórusok több száz fős közös éneklésének helyszíne volt a tér. Napjaikban pedig a Folklór Napokra, majd a Csángó Fesztiválra érkező táncegyüttesek felvonulását is itt rendezik meg, továbbá a téren felállított színpadon zajlik az eseménysorozat jelentős része.

A rendszerváltással új kezdeményezések kerültek előtérbe, a képviselő-testület 1991-ben döntött a Város Napjának megünnepléséről. Időpontjának kijelölésével annak kívántak emléket állítani, hogy 1849. április 3-án, a tavaszi hadjáratot követően a jászkun kerületi székházban Kossuth Lajos, Görgey Artúr és Klapka György részvételével haditanácsot tartottak. A képviselők számára némi fejtörést okozott az a tény, hogy az időpont csaknem egybeesett a néhány évvel korábban még kötelező felszabadulási ünneppel. Ennek dacára 1993-ban április 2–3-án kétnapos ünnepségsorozatot rendeztek, mellyel „Jászberény városa a hagyományörzés történetének új fejezetét nyitotta meg”. Az 1848–49-es eseményekről számos formában megemlékező ünnepségen részt vett Göncz Árpád köztársasági elnök is.

A város ünnepnapja 1993 óta állandósult, a lovas bandérium(ok) látványos felvonulása és a tavaszi hadjáratra való emlékezés mellett ekkor kerül sor többek között a városi kintünetések nyilvános átadására is.

A térhasználat kintüntetett alkalmainak áttekintése után a főtéren található emlékművek, szobrok bemutatása következik.

Az OTP-fiók portálja a hetvenes években

A Kálvária és a hozzá tartozó egykori vasharangláb, közismert nevén „Pálinkás-kereszt” a 18. századból származó, többször felújított, átalakított, sőt, eredeti helyéről többször áthelyezett szakrális emlékmű. A Megváltó Jézus tiszteletére fogadalomból Bolemán János özvegye, Bálint Judit állíttatta 1759-ben. A kor szokásának megfelelően a kereszt talapzatához helyezték el a pestis ellen védő Szent Rozália fekvő szobrát. A kereszt a mellette álló Szent Lőrinc kápolna elbontását (1788–89) és a temető lezárását is átvészelte. 1905-ben szecessziós vaskerítést kapott. Többször zajlott hosszas vita az átépítéséről, áthelyezéséről. 1943-ban közadakozásból felújították, Csák József kőfaragó faragta újra a Kálvária három szoboralakját. A második világháborút sértetlenül vészelte át, egészen 1960-ig a régi helyén, a tér déli lezárásában, a Szövetkezet és a Dózsa György út torkolatánál állt. Ekkor a Főtér rendezése, az új úthálózat építése során lebontották, és áthelyezték a Plébánia előtti parkba (ezt egyébként már a 20. század elején is javasolták), azonban a harangláb nélkül. A '90-es években átmenetileg – felújítás céljából – lebontották, 2005. augusztus 14-én szentelték fel újra Egri Hunor közsobrász felújító munkáját követően. Országos műemléki védeltséget élvez.

Az 1848-as emlékoszlopot 1870-ben állították, Klapka és Perczel honvédtábornokok jelenlétében avatták fel. Eredetileg az akkor még közvetlen és fásítatlan főternek a városháza tengelyébe eső részén állt. Innen 68 évvel később, 1938-ban helyezték át a Déryné utca bejáratához. Az oszlop elmozdítása azért vált szükségessé, mert egy Apponyi Albert-szobrot emeltek a helyére. A '48-as emlékoszlop végül 1971-ben került a mai helyére, a Negyvennyolcasok terére. Egy 1972-es restaurálás során találták meg azt a 'rejtekhelyet' az oszlopban, amelyben a járszági honvédek névsora, Kossuth Lajos arcképe és 48-as emlékpénzek voltak. Ennek mintájára az üregbe a város 1972. évi életéről falaztak be ismertetőt. 2010-ben az alépitményen lévő hasáb alakú talapzatra állított fejezetes oszlop tetején lévő címeres-zászlós kompozíció helyi védelem alatt állt. Már a két világháború között itt rendezték a március 15-i emlékünnepeket. A szocializmus éveiben az iskolák vagy a pedagógus szakszervezet szervezésében minden évben tartottak az emlékműnél március 15-i ünnepséget a diákok közreműködésével, de többször rendeztek itt október 6-i megemlékezést is. Különösen nagyszabású műsorral készültek 1948-ban a forradalom 100. évfordulójára.

A „Bundás kút”, Jankovics Gyula köszobra 1912-ben a város legmélyebb, 4 évvel korábban fűrt artézi kútjánál épült, eredeti neve (adományozója után): Pintér-kút. Átadásakor 150 liter vizet adott percenként. A Szabadság tér (egykori kövezett piac) északi súlypontjában áll, jóllehet önmagában nem nagy művészi értékű, de fontos szerepe van a tér tagolásában. Az '50-es években sürgették az eléje helyezett hirdetőoszlop eltávolítását.

Az első világháborús emlékműként 1926-ban felállított jászhuszár szobor Vass Viktor és Pongrácz D. Szigfrid alkotása. Avatásán, október 24-én gróf Apponyi Albert mondott beszédet. A kürtöt fújó jász huszár alakja a város 455 hősi halottjának állít emléket. Kezdetben a promenád legszélén állt az emlékmű, a későbbiekben a parkot kiszélesítették, így ma füves részen található. Ennél búcsúztatták 1942-ben a frontra indulókat. A szobor a második világháborúban megsérült, a városi tanács 1964 márciusában restauráltatta. 2010-ben helyi védetség alatt állt. A Lehel Szálló előtt található Korsós lány kútszobrot 1995-ben, a redemptio 250. évfordulójára állította a Városvédő és Szépítő Egyesület, amelynek régi terve volt az egykori, a főteret mintegy lezáró Szüzlány kútjának mintájára egy szoborkút létrehozása. Alkotója a

jászsági származású Zilahy Zoltán szobrászművész. A Városvédő és Szépítő Egyesület 2002. április 3-án, a város napján adta át a nagyközönségnek a közadakozásból felújított Békás szökökutat, Máté György szobrászművész alkotását a Promenádon. A kút békái közül 2006. november 23-án éjszaka hármat elloptak, azonban 2007-re, ismételt közadakozásnak köszönhetően, kiegészülhetett a szökökút.

A Jász emlékmű, a pattintott kőalapon álló jászkapitány szobor megvalósítását ugyancsak a Városvédő és Szépítő Egyesület kezdeményezte, de a lakosság, helyi cégek, valamint a Jászság majd minden települése hozzájárult az elkészítéséhez. 2005. május 8-án avatták fel Györfi Sándor a Redemptio 260., a Városi Tűzoltóság megalakulásának 110 éves jubileumára készült alkotását, a tíz évvel korábban elbontott Felszabadulási emlékmű helyén. 2010-ben a Jász emlékmű helyi védelem alá helyezésére tettek javaslatot.

A főtér szoboregyüttesének legfiatalabb tagja a Lehel vezér szobor, melyet 2014. május 31-én Áder János köztársasági elnök adott át. „Ez idáig csak vállalatok, intézmények, civil közösségek viselték a legendás vezér nevét Jászberényben”, Melocco Miklós és Párkányi Raab Péter alkotásával „azonban már maga Lehel vezér is megérkezett a jász fővárosba”, Pap Géza, Jászberény Város díszpolgára mecénási tevékenységének köszönhetően.

A ma már nem látható, de a főtér arculatát egykor meghatározó köztéri alkotások közül kiemelkedik Apponyi Albert szobra, melynek keletkezési időpontja nem tisztázott. Németh Ferenc helytörténész, újságíró, ügyvéd, várospolitikus 1936 májusában – Apponyi születésnapjának évfordulójához közeledve – vetette fel a városi lap hasábjain az „Állítsuk fel Apponyi Albert szobrát” című cikkében, hogy az irattárban régóta őriznek egy szobrot, melyet illő lenne végre felállítani a városháza, a járásbíróház vagy a gimnázium előtti területen. Két évvel később, 1938-ban még komoly vita folyt a helyi sajtóban a pontos elhelyezésről, de már ekkor teraszt és lépcsőket alakítottak ki a szobornak, amelyet végül 1939 elején, a gróf halálának hatodik évfordulójára (február 7.) időzítve állították fel a városháza előtt, az épület kapujától néhány lépésre. A második világháború után Apponyi szobra eltűnt a város főteréről, amely 1947-ig egyébként az ő nevét viselte. A rendszerváltás utáni években egy másik teret neveztek el Apponyiról Jászberényben, ahol 1996-ban felállították az ugyancsak Máté György alkotta második szobrát is.

Jászberény is csatlakozott az ereklyés országzászló mozgalomhoz. A zászlót 1935. június 2-án avatták fel Jászberény főterén, mintegy 10 ezer fő érdeklődő jelenlétében. A magas számot indokolhatja, hogy az avatáson jelen volt József Ferenc királyi herceg és felesége, Anna hercegné is, aki a zászlóanya feladatát látta el. Beszédet Urmánczy Nándor országgyűlési képviselő, az Ereklyés Országzászló Nagybizottság elnöke mondott. „Milyen volt ez az országzászlót tartó létesítmény? A négy égtáj felől négy lépcső volt kialakítva, mert egy kis dombra helyezték a sokat mondó márványoszlopot, aminek a tetejét a szent korona márvány mása díszítette. A márványoszlopot kovácsoltvas kerítés övezte, s ezek sarkain az észak, kelet, dél és nyugat szavak is ott voltak. Magán az oszlopon tulajdonképpen egy feszület is kirajzolódott. Ennek felső részén – az oszlop négy oldalán – négy szó volt olvasható: Hazádnak rendületlenül légy híve. A Nagy-Magyarországot mutató térkép – s benne a kis ország határának rajzolata – is megjelent mind a négy oldalon. ÍGY VOLT – felül és ÍGY LESZ – alul, felirattal. A zászlótartó az oszlop északi oldalán volt kialakítva.”

1938-ban a főtér újabb rendezése során elhelyezték a főtérről (a tejszarnok és az adópalota előtti kis térre), majd pár év után visszakerült eredeti helyére, de ekkor már a kovácsoltvas kerítés és lépcső nem volt körülötte, csak az oszlop maga egy kis dombocskán, s rajta a zászlórúd. Érdekes módon ezt az országzászlót nem bontották le rögtön a második világháború után, csak az 50-es évek második felében.

A '45-ös fordulatot követően természetesen Jászberény főtere sem maradhatott szovjet katonai emlékmű nélkül. Az „ágyúlövedék” formájú emlékművet 1945. augusztus 20-án avatták fel. A műkőből készült alkotást Beleznay Ferenc műszaki tiszt tervei alapján Csák József és Szabó László helybeli kőfaragók készítették. 1956. október 27-én az Autóközlekedési Vállalat dolgozói ledöntötték az emlékművet, helyére azonban már a következő évben új emlékmű épült. Utóbbi 1957. április 4-én 10 órakor leplezték le dízsörtűz kíséretében, melyet a temetőben a hősi sírok megkoszorúzása, majd délután nagyszabású sportműsor követett. Az ötvenes évek elején a sztahanovisták és élmunkások dicsőség tábláját állították fel a tér közepén.

A katonai emlékműhöz hasonló szellemben készült Felszabadulási emlékművet, Marton László szobrászművész és Marton István építész hárommalakos, fehér kőből faragott alkotását 1970. április 3-án, a felszabadulás 25. évfordulóján avatták fel a Lehel vezér téren, az egy évvel korábban lebontott, majd áthelyezett 1848-as emlékoszlop helyén. A szobor a '90-es évekre nagyon lepusztult, ezért 1995-ben lebontották. Eltávolításának és áthelyezésének természetesen emellett politikai indítékai is voltak, hiszen az alkotás „időszerűtlenné” vált. Sáros László főépítész azt javasolta, hogy a megüresedett helyre kerüljön vissza az eredetileg itt álló 48-as emlékmű, végül azonban a Jász emlékmű foglalta el a Felszabadulási emlékmű helyét. Utóbbi három évvel később, 1998-ban a Nagykátai út mellett, a Zagyva parton újra felállították Új termés címmel.

Pethő László

A VÁROS VEZETÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI ÉS KORLÁTAI

1930–1990

A kötetet felölelő hét évtized egyfajta szinopszisa az itt következő fejezet, amely kísérletet tesz a város által befutott évtizedek mérlegelésére és áttekintésére. A rendelkezésre álló források megléte és hiánya jelentősen befolyásolta a tanulmány elkészítését. Lényegesen jobban és árnyaltabban sikerült megvilágítani azokat az időszakokat és teljesítményeket, melyekre kellő mennyiségű adat vagy forrás maradt fenn. Ezek közé tartoznak az 1948 előtt készült megyei és városi jegyzőkönyvek, továbbá egy, az 1945–56 közötti időszak történéseit rögzítő krónika, egy részletes napló, több közéleti személy tartalmas visszaemlékezése, illetve több interjú. Jól kiégyesítették ezeket az anyagokat az egykor vezetett, Megyei Levéltárban megőrzött személyzeti nyilvántartások. Sokat segített az egykor történet rekonstruálásában az, hogy éppen a munka kezdetén vált hozzáférhetővé a Verseghy Ferenc Könyvtár gondozásában közreadott 1953–2000 közötti időszakot felölelő, elektronikusan hozzáférhető Néplap archívum.

A itt bemutatott áttekintés készítését jelentős hiányok és korlátok is befolyásolták. Elsők között kell megemlíteni, hogy az 1974–1989 közötti tanácsi jegyzőkönyvek nem kerültek be a levéltárba. Nagyon hiányosak a tanácsrendszer első éveiben készült jegyzőkönyvek, s behatárolta az információk összegyűjtését az a tény, hogy 1949 és 1989 között – egy-két szerény próbálkozástól eltekintve – nem volt helyi sajtó.

A tárgyalandó évtizedek nem múltak el nyomtalanul, a város sokat változott. Természetes módon érték veszteségek, akadtak kisebb nagyobb nekirugaszkodások, voltak olyan vezetők és egyéb közéleti személyek, akik alig hagytak nyomot maguk után. Velük szemben mások jobban éltek a rájuk bízott lehetőségekkel, és tevékenységük nyomán, nemegyszer komoly küzdelmek árán, de gyarapodott a város. A dolgozat utolsó része a sokféle előzmény feltárása és mérlegelése után Jászberény múltbeli és jelenkori esélyeinek áttekintésére vállalkozik.

A magyar városfejlődés néhány sajátossága

A városok fogalmát többféle módon használtuk és használjuk. A leghagyományosabb értelemben a királytól kiérdemelt és megkapott privilégiumok alapozták meg a városok létét. A kapitalizációval majd a modernizációval számtalan új elem gazdagította a városok fogalmkörét. A kereskedelem, az ipar vagy éppen a közlekedés újkeletű, önálló városalakító tényezőkként jelentkeztek, amelyek nem vagy csak nagyon lazán kötődtek közhatalmi státusokhoz és folyamatokhoz. Ha valahol az utak és vasútak találkozásánál forgalmi csomópont jött létre, akkor azért, ha másutt bánya vagy gyár kezdte el működését, akkor annak mentén szerveződött meg a város. A bennünket leginkább érintő térségben, az Alföldön az okszerűbb, piacorientáltabb gazdálkodás jelentkezett városalakító tényezőként.

Kandeláberek a főtéren a háború előtt

A szegedi és a kalocsai paprika, a makói hagyma, a kecskeméti barack egyedinek minősülő, piacképes termékeket, polgárosodó, városalakító komponenseket jelentettek. Mivel képesek voltak ezen termékek előállítására és feldolgozására, egyben formálták városuk arculatát. Ugyanakkor az is tény, hogy éppen ezek a városok le-lemaradtak egy még modernebb városalakító elem: az infrastruktúra fejlődése és fejlesztése terén. Jászberénynek ugyan nem voltak ilyen komoly hírnevet jelentő terményei és termékei, de fejlődése a két háború között mégis leginkább az utóbb említett városokhoz állt a legközelebb.

Nagy fordulatot hozott ebben a tekintetben a leginkább elkárhoztatottként emlegetett ötvenes évek, amikor olyan foglalkoztatási lehetőség jelent meg a városban, ami korábban lényegében elképzelhetetlennek tűnt. (A negyvenes évek végén vádaskodó baloldaliak a vasúti összeköttetés és a cukorgyár megtelepítésének elmulasztásával vádolták konzervatív-jobboldali elődeiket.) Paradox helyzet, hogy az itt megtelepedett gyáripár egy olyan mezővárosba érkezett, amely infrastruktúráját tekintve ugyancsak falusias volt, megtoldva azzal, hogy minden harmadik városlakó csak elemi civilizációs feltételekkel nem vagy alig rendelkező tanyákon élt. Ezzel szemben a korszak ipari mintavárosai újonnan épült, mai szóhasználattal zöldmezős beruházásban épült, korszerű infrastruktúrával ellátott „szocialista” városok voltak. Az ugyancsak szűk mederbe és korlátok közé szorított városfejlesztés új rivalizációs és küzdőpartnereket kapott. Az elégnek sohasem mutatkozó forrásokért hol a megyével, hol a megye más városaival, hol pedig éppen az újonnan megjelent ipar reprezentánsaival csatázott.

A fürdő építése a 60-as években

A jelenkori magyar városfejlődés további sajátossága a főváros, Budapest fejlődésének ténye. A 19. század utolsó harmadától rohamtempóban fejlődő nagyvárossal szemben nem tudott lépést tartani az ország többi városa. Pontosan érzékelték és próbálták követni ezt a folyamatot azok a statisztikusok, jogászok és más kutatók, akik a *Városi Szemle* című folyóirat körül szerveződtek. Tanulmányaikban és egyéb írásaikban szisztematikusan gyűjtötték, elemezték és nemzetközi kitekintést sem elmulasztva szemlélték a városiasodás alkotó folyamatait. A folyóiratban kialakult szellemi műhely legjelentősebb produktumának a magyar városokról készült statisztikai kézikönyveket és folyóiratokat tekinthetjük. Az 1912-ben majd az 1940-ben megjelent városstatisztikai adattár olyannyira hasznosnak bizonyult, hogy a politikai döntéshozatal, a jogalkotás is hasznosítani tudta eredményeiket. (1912:LVIII. tc. és 1929:XXX. tc.) A harmincas évektől ráadásul külön periodikumot szerveztek a *Városok statisztikai évkönyve* címmel, melyben szisztematikusan gyűjtötték és tették közzé városaink létezésének és működésének legfontosabb adatait. A század első felének kezdeményezései nyomán 1966-ban jelent meg egy tekintélyes adatgyűjtemény, melyet később nem követtek hasonló összegzések. Ha valaki fellapozza ezeket a köteteket, nyomon követheti a hazai városfejlődés és városfejlesztés legfontosabb tendenciáit. Ugyanezt teheti az a kutató, aki nagyobb időintervallumban, történeti szempontok mentén vizsgálódik, de azok számára sem lehet ez haszontalan, akik kortársként közelítik meg a problémákat, s így próbálnak meg tájékozódni a ma jelentkező feladatok rengetegében

.A városigazgatás szabályozásának fontosabb keretei

Modern kori városfejlődésünk jogi kereteit az 1870:XLII., majd az 1886:XXI. tc.-ek szabályozták. A kiegyezés időszakában megalkotott törvények pontosabban körülhatárolták a városok helyzetének kritériumait, melynek nyomán meglehetősen sokan veszítették el városi jogállásukat. Környékünkön ezek közé tartozott Jászapáti és Jászárokszállás, melyek nem feleltek meg a korábbinál szigorúbb követelményeknek. Velük szemben Jászbrény város jogi helyzete sértetlen maradt, attól függetlenül, hogy az újonnan megszervezett Jász-Nagykun-Szolnok megye székhelye Szolnok lett. Tovább bonyolította a kérdést, hogy az egykori szabályozások nem különböztették meg a városokat és a vármegyéket.

A városok működését évszázadok, sőt akár évezredek óta törvények és egyéb szabálygyűjtemények határozták meg. A törvények léte önmagában akár független a fennálló politikai rendszertől. A városok újra és újra megfogalmazódó igénye a korlátlan önállóság, vagy másképpen definiálva az autonómia igénye. Az érdekeltek – a politikai küzdőtér segítségével vagy ellenkezésével – időnként több jogositványt szereznek meg, máskor kevesebbel kénytelenek beérni. A probléma középpontjában többnyire a források megosztása állt. Ha gazdag az állam, és vele szemben szegények a városok, akkor az egy olyan ellentmondásos helyzet, amit valamilyen módon fel kellett oldani. Ellenkező előjellel keletkezett konfliktusos helyzet akkor, ha az önkormányzatok bevételei növekedtek, s velük szemben éppen a központi költségvetés szűkölködött. Az ellentmondásos szituációk és az ebből keletkező viták megoldására szabályokat kellett alkotni.

Akár a központi, akár a helyi igazgatás működéséhez forrásokra volt szükség, amely előteremtésének ősi vagy éppen újkeletű technikája az adószedés. Hosszú évszázadokon keresztül az adókat leginkább központilag rótták ki és szedték be. Az új- és jelenkor azonban már differenciáltabban kezelte ezt a problémakört, s egyre nagyobb teret adott a regionális vagy éppen helyi adók bevezetésének és behajtásának. Példa erre a huszas években felépült adóhivatal – a mai rendőrség épülete –, amelytől joggal remélték, hogy hatékonyabb eszköze lesz a városban keletkezett adók behajtásának.

A korszak szisztematikusan összegyűjtött statisztikai adatai pontos képet adnak a város lehetőségeiről. A háború előtt és a két évig utána keletkezett adatokból kitűnik, hogy Jászbrény pénzügyi lehetőségei erre az időszakra már jócskán elmaradtak a megyeszékhelytől, és inkább Karcag adataihoz hasonlíthatnak. (1947 után a hazai statisztikai adatszolgáltatás nem közöl ilyen adatokat.)

*Községi háztartás kiadásai és bevételei 1933–1947
1933–1941 pengőben, 1946–47 forintban*

1933. évi zárszámadás			
	Kiadás	Bevétel	Ebből községi pótdó
Jászberény	506 252	543 694	212 034
Karcag	432 676	519 537	172 506
Szolnok	1 544 832	1 517 249	310 649
1934. évi zárszámadás			
	Kiadás	Bevétel	Ebből községi pótdó
Jászberény	526 044	577 224	252 148
Karcag	424 367	445 703	140 122
Szolnok	1 866 169	1 291 867	193 242
1935. évi zárszámadás			
	Kiadás	Bevétel	Ebből községi pótdó
Jászberény	534 741	581 987	
Karcag	394 395	433 824	
Szolnok	1 330 351	1 388 701	
1936. évi zárszámadás			
	Kiadás	Bevétel	Ebből községi pótdó
Jászberény	551 603	569 125	
Karcag	422 215	495 512	
Szolnok	1 409 823	1 590 449	
1937. évi zárszámadás			
	Kiadás	Bevétel	Ebből községi pótdó
Jászberény	595 404	627 006	
Karcag	490 533	525 545	
Szolnok	1 427 002	1 562 819	
1938. évi zárszámadás			
	Kiadás	Bevétel	Ebből községi pótdó
Jászberény	657 917	697 696	230 441
Karcag	506 096	572 544	207 989
Szolnok	1 526 677	1 619 040	213 452

1939. évi zárszámadás			
	Kiadás	Bevétel	Ebből községi pótdó
Jászberény	740 304	834 759	237 482
Karcag	538 323	646 051	208 735
Szolnok	1 499 128	1 641 482	256 725
1940. évi zárszámadás			
	Kiadás	Bevétel	Ebből községi pótdó
Jászberény	729 179	844 387	257 650
Karcag	614 393	756 577	190 240
Szolnok	1 681 565	1 745 104	299 123
1941. évi zárszámadás			
	Kiadás	Bevétel	Ebből községi pótdó
Jászberény	825 145	918 592	253 462
Karcag	758 858	836 078	204 796
Szolnok	2 419 659	2 613 301	477 146
1942. évi költségvetés			
	Kiadás	Bevétel	Ebből községi pótdó
Jászberény	1 063 522	738 922	324 600
Karcag	825 620	578 483	247 137
Szolnok	2 019 550	1 703 240	316 310
1946/47. évi költségvetés			
	Kiadás	Bevétel	Egyenleg
Jászberény	1 087 055	1 032 568	- 54 487
Karcag	1 497 866	985 866	- 512 000
Szolnok	2 981 148	2 981 146	-
1947. évi költségvetés			
	Kiadás	Bevétel	Ebből községi pótdó
Jászberény	na.	738 922	324 600
Karcag	825 620	578 483	247 137
Szolnok	2 019 550	1 703 240	316 310

Forrás: Városok statisztikai évkönyvei 1933–1947

Hasonló következtetésekre juthatunk a városok vagyona tekintetében. Szolnok lehetőségei szintén jóval nagyobbak voltak, de e tekintetben Karcag és Jászberény adatai jobban eltértek egymástól, s hol az egyik, hol a másik város számára voltak kedvezőbbek vagy kedvezőtlenebbek.

Városok vagyoni állapota 1934–1947

1934			
	Községi háztartás	Alapok	Önálló vagyonkezelésű intézmények
Jászberény	2 521 383	14 858	-
Karcag	5 702 748	356 597	1 792 105
Szolnok	9 626 258	133 079	748 019
1938			
	Községi háztartás	Alapok	Önálló vagyonkezelésű intézmények
Jászberény	2 753 648	34 719	545 273
Karcag	3 861 910	332 668	1 325 153
Szolnok	10 955 664	131 972	2 058 325
1940			
	Községi háztartás	Alapok	Önálló vagyonkezelésű intézmények
Jászberény	2 776 008	47 247	537 922
Karcag	3 769 252	390 474	1 412 935
Szolnok	10 559 907	147 038	2 190 742

Forrás: Városok statisztikai évkönyvei 1933–1940

A következő táblázat csak Jászberény adatait illusztrálja. A két háború előtti adat éveiből növekvő lehetőségek látszanak, s méginkább ez mutatkozik az 1946–47 adataiban. 1934-ben a kiadások jóval meghaladták a bevételeket, a másik két év adatai kiegyensúlyozottabbnak mutatnak. A kiadás és a bevétel legnagyobb tételei az általános igazgatásra vonatkoztak. A közegészségügy kiadásaival szemben számottevő bevételek mutatkoztak. Ezzel szemben a közoktatás, művelődés és vallás bevételei csak szerény ellentételezést képeztek. A háború előtti hitelügy kiadásainak zöme az egykoron felvett Speyer kölcsön törlesztését tartalmazta.

*Községi háztartás kiadásai és bevételei 1933–1947
1933–1941 pengőben, 1946–47 forintban*

Kiadás			
	1934	1938	1946/47
Ált. igazgatás	288 851	329 877	510 319
Közegészségügy	30 703	37 369	77 505
Közoktatás, művelődés, vallás	116 679	134 721	209 234
Szegényügy és népjólét	17 716	31 808	59 137
Közélelmezés	4 533	6 032	18 584
Városépítés, közmunkák	36 298	70 511	145 136
Vagyonigazgatás	25 197	23 523	66 820
Hitelügy	15 964	24 076	320
Összes	535 941	657 917	1 087 055
Bevétel			
Ált. igazgatás	190 057	537 449	799 548
Közegészségügy	10 700	17 461	41 000
Közoktatás, művelődés, vallás	2 275	4 047	2 080
Szegényügy és népjólét	3 376	3 858	4 800
Közélelmezés	17 005	21 609	57 350
Városépítés, közmunkák	14 700	51 785	33 960
Vagyonigazgatás	45 563	49 788	89 930
Hitelügy	7 200	11 699	3 900
Összesen	290 846	697 696	1 032 568

Forrás: Városok statisztikai évkönyvei 1934–1947

Az adózásra visszatérve megemlítendő, hogy annak ténye akarat- és véleményformáló erővé vált, hiszen az ún. virilis képviselők köre éppen a legnagyobb adófizetők közül verbuválódott. Őket ugyanis nem választották, hanem az adóhivatali nyilvántartások alapján névsorukat évről-évre közzétették. A virilizmus ténye megannyi vitát gerjesztett. A dualizmus korában megerősödő liberális politikai mozgalmak és erők elvetették, a szocialisták pedig mihelyt lehetőségük volt rá, azonnal kiiktatták ezt az általuk igazságtalannak tartott megoldást. 1919-ben, majd 1945 után el is törölték a virilizmus intézményét. A második világháború után a virilisekhez hasonló pozícióba kerültek a legnagyobb üzemek és szövetkezetek

képviselői, a rendszerváltást követően pedig a legnagyobb vállalkozók helyi döntéseket befolyásoló ereje és lehetősége növekedett.

A szabályozás igénye folyamatosan megpróbált reagálni a kialakult helyzetre. Az 1848-as liberális törvényhozás megengedőbb volt a városokkal szemben, s törvénnyel biztosította jogaikat. A csakhamar bekövetkező szabadságharc és az abszolutisztikus időszak alatt a negyvennyolcas törvényt nem alkalmazták, s a kiegyezés utáni előregedett liberális irányzat az 1870:XLII., majd az 1886:XXI. tc.-ekkel „összeházasította” a városokat és vármegyéket. Ebből a kényszerű házasságból semmi jó sem származott, mert a közös nemzeti célok, a közjó megvalósítására való törekvéseken kívül merőben más problémáik voltak a vármegyéknek és mások a városoknak. Érezte ezt a századeleji törvényhozás és az 1912:LVIII. tc. külön rendelkezett a városok fejlesztéséről. Akkor ígéretet is kaptak a városok, hogy sorsukat külön törvény fogja szabályozni. A közbejött világháború következtében az ígéret nem valósult meg.

A két háború között újabb szabályozást vezettek be és alkalmaztak. Az 1929:XXX. tc. végeredményben – az eredeti szándékkal ellentétben – úgy szűkítette a városok jogait, hogy egy kalap alá vonta a várost a megyével. Kétségtelen, hogy mind a kettőnek voltak közös vonásai, hiszen a közigazgatási ismeretekre egyaránt szükségük volt. Mégis más volt a vármegye helyzete, ahol a közigazgatásra helyeződött a hangsúly, velük szemben a városok ezen túlmenően még gazdálkodtak is. A gazdálkodási tevékenység külön szervezetet, jogszabályokat és bizonyos mértékben nagyobb szabadságot igényelt.

Az ismertetett szabályok lényegében a tanácsrendszer bevezetéséig megmaradtak. Az 1945-ben bevezetett változások felemásan és meglehetősen rövid ideig érvényesültek. A korábban meghozott törvényekhez való igazodást jelezte, hogy a városi közgyűlések kezdetén rendre hivatkoztak az 1886:XXI. tc.-re, mintegy jelezve ezzel az összehívott ülés törvényességét. (Közben persze a városházán zajlottak a politikai csatározások és osztozkodások, de mivel a törvényt senki nem írta felül, továbbra is erre hivatkoztak.)

A tanácsrendszeren alapuló szabályozás néhány sajátossága

Az 1950-ben elfogadott tanácstörvény – az 1950:I. tv. – inkább szabályozatlanságot teremtett, mintsem szabályozottságot. A magyar önkormányzati rendszer és közigazgatás addigi gyakorlatával és szellemével való szakítás igénye új helyzetet teremtett ugyan, de anarchisztikusnak nevezhető állapotokat is eredményezett.

Nézőpontunkból az tekinthető a leglényegesebb problémának, hogy az új törvény nem rendezte megfelelő módon a központi és helyi igazgatás kapcsolatát, továbbá nem határozta meg és különítette el egymástól a különféle közigazgatásai szinteket. Az utóbbiak egyenes következményeként jött létre az a felemás helyzet, hogy nem definiálta a városokat és ráadásul összemosta a járásokkal. Jászberény esetében ez nem kevesebbet jelentett, hogy a város életét alapjaiban megváltoztató időszakban nem vagy csak a járással megosztva létezett a városvezetés és igazgatás. Igazi „nem tudja a jobb kéz, hogy mit csinál a bal” szituáció jött létre.

Kiemelendő, hogy a tanácsok saját anyagi eszközökkel sem rendelkeztek, mivel a helyi költségvetést az államiba építették be, és megszűnt a városi tulajdon. Így helyi kezdeményezéseket nem támogathattak. A szakirodalom feltárja és leírja, hogy a tanácsoktól főleg agitatív

Pénzes Sándor polgármester

és mozgalmi feladatok teljesítését várták el, ami mindenekelőtt a mezőgazdasági szövetkezetek minél nagyobb számú megszervezését helyezte előtérbe. Korántsem volt tisztázott, hogy ki vár el és mit, és egyáltalán kitől. A ki vár el egyik központi végpontját a Minisztertanács képezte, de nem tisztázták világosan a minisztériumok szerepét. Ráadásképpen bizonyos jogosítványok a köztársasági elnöki funkció-félfét ellátó Elnöki Tanácsnak is jutottak. A kialakult funkciózavaros helyzetben igen gyakran előfordult, hogy az előbb említett szervek nemegyszer egymással ellentétes, egymást keresztező kívánalmakat és követelményeket fogalmaztak meg a tanácsok számára. A hovatovább áttekinthetetlennek minősíthető állapotok további jellemzője, hogy a megyei és helyi szint kapcsolatát a központhoz hasonló funkciózavaros állapotok jellemezték, a két szervezet közötti kapcsolatrendszert sem szabályozták megfelelő módon.

A sokat bírált gyakorlatot elemezve azonban kiemelendő, hogy az új rendszer bizonyos elemei viszont igen időtállóknak bizonyultak. Akkor jött létre 19 megye és a főváros felosztása, amely a rendszerváltozást is túlélte. Hasonlóképpen alakult az először Nagy-Budapestnek nevezett város megszervezése, melyen szintén csak kismértékű változtatásokat eszközöltek.

Sokkal jelentősebb módosulások történtek a városok és a járások rendezése terén. Az 1950-es törvény értelmében megyei, városi, járási és községi tanácsokat működtettek, illetve választottak. A miniszteriális és egyéb központi szervek említett szabályozási problémái mellett hasonló funkciózavarok jellemezték az alsóbb szintek működését. Jászberény esetében ez annyit jelentett, hogy az amúgy is korlátozott autonómia még inkább beszűkült, sőt a járással is osztozkodnia kellett. Hiába működött valami a város területén, mégis gyakran előfordult, hogy a járás és szervezete volt az illetékes.

A demokrácia kiterjesztése jegyében kialakított tanácsok nem a demokrácia írott és íratlan szabályai szerint működtek. A választásra jogosultak körét ugyan lényegesen kibővítették, de egyúttal formálissá tették. Aki elment választani, az csak szavazott. A jelöltek kiválasztásában a lojalitás, a hatalommal való azonosulás volt a legfontosabb szempont. További lényeges elemnek számított a munkás vagy paraszt származás és státusz, melyhez néhány „haladó” vagy „szövevényes” értelmiségit is befogadtak. Az előzetes szelekció nyomán alakultak ki a 100%-os szavazati arányt, illetve támogatottságot felmutató végeredmények.

A tanácstagokkal szemben elsősorban kötelezettségeiket emelték ki és hangsúlyozták. Bizonyos hangsúlyeltolódás érvényesült 1956 után, amikor valamelyest már a tanácstagok jogait is előtérbe helyezték és szabályozták. Kuti György, a Megyei Tanács VB titkára 1958-

*Beszteri Mihály országgyűlési képviselő
megyei és városi tisztségeket töltött be*

ban így összegezte tapasztalatait: „A bizalom növekedését, a tömegkapcsolat fejlődését mi sem igazolja, mint az, hogy 1956-ban alig fordultak a választók a községi tanácstagokhoz, az észrevételek, panaszok, bejelentések 25 százalékra érkezett a tanácstagok tolmácsolásával. Ezzel szemben 1958-ban viszont 70 százalékra tehető az arány. Nagyban erősítette a bizalmat a kormányhatározatok egységes végrehajtása. Míg 1957-ben 96 törvénysértő határozatot kellett a felsőbb tanácsi szerveknek hatálytalanítani, addig 1958 első felében mindössze 15 eset volt olyan, amelyben hatályon kívül helyezéssel kellett a helyi szervek határozatát megváltoztatni.”

A megválasztott tanácstagokból állt fel a városi tanács, melynek tagjai formális jogosítványokkal rendelkeztek. Ők választották meg ugyan a tanács vezetőit, de ez többnyire csak az MDP majd az MSZMP által jelölt személyekre való rábólintást és jóváhagyásukat jelentette. A „kétkamarás” szisztéma jegyében kialakított tanács és annak végrehajtó bizottsága sajátos módon különült el egymástól. A törvény által deklaráltan az esetenként akár 50-100 tagú tanácsnak és a tanácstagoknak volt döntési kompetenciája és jogosítványa. Ezzel ellentétben a mindennapi gyakorlatban sokkal inkább

érvényesült a jóval kisebb létszámú, üléseket sokkal sűrűbben tartó, egymással rendszeresen kapcsolatot tartó tagokból álló végrehajtó bizottság akarata. Az utóbbi tényt jelképezi, hogy a hetvenes évekig magát a tanácselnököt is vb-elnöknek titulálták.

A diszfunkcionálisnak és felemásnak nevezhető gyakorlatot már az ötvenes években is kritizálták. Ennek ellenére sem változtattak a két testület egymás melletti, továbbá fölé- és alárendeltségi viszonyán. A rendszerváltás előtti években különféle hivatalos fórumokon és a szakirodalomban is egyre nyíltabban tették szövé a demokratikusnak egyáltalán nem nevezhető megoldást. Az akár hetente összeülő végrehajtó bizottságban jelen volt a tanácselnök, a helyettese és a vb titkára. Rajtuk kívül az MSZMP városi első titkára, néhány befolyásosabb vállalat, ktsz, iskolaigazgató is részt vett. Mellettük „mutatóban” néhány kisebb befolyással rendelkező „civil” tag szerepelt a testületben. Ez a gyakorlat központosítást és hatalmi összefonódást eredményezhetett és eredményezett. Velük szemben a nagy létszámú, évente 4-5 alkalommal ülésező tanácsot passzivitásra készítette a sokkal sűrűbben összeülő, kis létszámú végrehajtó bizottság. *Mire terjedtek ki a városi tanács jogosítványai és mire nem?*

A Városi Tanács jogosítványai az első tanács törvény életbe lépését követően erősen korlátozottak voltak. A központilag meghozott ipartelepítési döntésekbe nem vagy alig volt beleszólása

a városnak. Hasonló gyakorlat érvényesült az oktatási, egészségügyi és kulturális intézményrendszer területén. A Tanítóképző Intézet a hatvanas évekig megyei, később minisztériumi felügyelet alatt működött. A Lehel Vezér Gimnázium, majd a Kállai Éva Gimnázium (Liska József Erősáramú Szakközépiskola) folyamatosan megyei fennhatóság alá tartozott, velük szemben az általános iskolák működtetése, igazgatóinak kinevezése a város feladatkörét képezte. A sokáig a Városháza épületében működő könyvtár a járáshoz, a múzeum viszont a megyei tanácshoz tartozott. Hasonló példák tovább sorolhatók, a lényeg azonban az, hogy a város vezetésének feladatköre lényeges területeken és intézményekben alig vagy nagyon gyenge jogosítványokat adott a vezetők kezébe.

Némileg tisztázódott a helyzet az 1954-ben meghozott törvény értelmében, amely számos vonatkozásban újrafogalmazta és pontosította a helyi tanácsok feladatait és jogkörét. Egyértelműbbé tette a tanácsok központi irányítását. A hatáskörök felosztásában további változást hozott a központi államigazgatási szervek jogosítványainak egyértelműbb körülhatárolása. Jászberény esetében ez annyit jelentett, hogy visszakapta városi jogosítványait, s egyértelműbben elkülönült a járási tanácstól. Az 1954. május 29-i városi tanácsülés – az Elnöki Tanács 1954. évi 9. számú törvényerejű rendelete alapján – úgy határozott, hogy „*mivel Jászberény vállalatai megyei, sőt gyárai országos érdekeket viselnek, ... hogy kiválik a járás felügyelete alól*”.

A város életét alakító és befolyásoló tényezők közül a városi és a járási tanács együttes jelenléte a következő másfél évtizedben is meghatározta és befolyásolta a helyi irányítást. A tanácsi szervezet további módosulását eredményezte az 1961-es átszervezés, amikor a jászberényi és a jászapáti járást összevonták, és székhelyének Jászberényt tették meg. Az 1971-ben ismét módosított tanács törvény életbelépéséig mind a városi, mind a járási tanács rendelkezett választott testülettel és hivatali apparátussal. A város helyzete volt körülhatároltabb, hiszen ható- és hatásköre a település határán belülről korlátozódott. Vele szemben a járási tanács a városban működött, de jogosítványainak túlnyomó része a környező településekre terjedt ki.

Az 1971-ben meghozott törvény további változásokat is eredményezett. Előbb megszűnt a járási tanács választott testületként való működése, így a szervezet a továbbiakban már a Szolnok Megyei Tanács Jászberényi Járási Hivatala lett és leginkább csak hatósági szervként funkcionált. A következő lépés a nyolcvanas évek elején a járás teljes kiiktatását eredményez-

Andrási Béla 1958–66 között országgyűlési képviselő, 1958–80 között a Városi Tanács tagja

te. A járási hivatal feladatköreinek és vele együtt munkatársainak tekintélyes része a városi tanács apparátusához került. Az új felállás szerint a hivatal a nyolcvanas évek közepéig a városkörnyéki igazgatásban kapott szerepet. Az átszervezés térben is nyomon követhető, a járási hivatal épületét a Bathó-palotából kiköltöző rendőrség kapta meg, helyükre pedig az immáron városi tanács néhány megnövelt létszámú és kiterjesztett hatáskörű ügyosztálya került. A vázolt működési rend lényegében a rendszerváltásig fennmaradt. A szervezeti modell háttérében fontos szerep jutott a megyei tanácsnak, amely a források elosztása mellett lényegében minden fontos szakterület felett felügyeletet és ellenőrzést gyakorolt.

A rendszerváltást megelőző reform- és változtatási igények közül pedig éppen a megyével kapcsolatban fogalmazódott meg a legtöbb kritika. Néhány szakmai kör és politikai erő egyenesen a megye megszüntetését szorgalmazta, mások a több megye összevonásával kialakítandó régiók mellett kardoskodtak. Az egyre hangsúlyosabbá váló viták eleinte csak formális változásokat hoztak, amelynek egyik példája Szolnok megye Jász-Nagykun-Szolnok megyére való átnevezése volt.

Az önkormányzatiság érvényesülése a rendszerváltás után

Az 1990-ben elfogadott önkormányzati törvény középpontjába a helyi autonómiák erősödése került. Jászberény erősebb városi jogosítványokhoz jutott, a megyétől való függősége pedig lényegében megszűnt. A megyének ettől kezdve nem volt módja a forráselosztás befolyásolására. A város önállósága mégsem érvényesült abszolút módon. A kulcskérdésnek számító adó beszédésében a központi szervek kapták a nagyobb szerepet, de néhány területen – iparüzési-, gépjárműadók – a helyi érdekeltségek és lehetőségek is nőttek. Persze később újabb és újabb törvények születtek, s az új szabályoknak mindig akadtak nyertesei és vesztesei.

Az önkormányzati törvény új öszetételű testületek létrehozást eredményezte. A korábbi megkettőzött testületi gyakorlat megváltozott. Ettől kezdve már csak egy testület működött.

A 27 taggal felállt városi képviselő-testület ugyanakkor egyfajta kompromisszumnak is fel fogható. Jóval kisebb létszámú lett, mint a korábbi városi tanács, de létszáma jóval meghaladta a lényegesen kevesebb taggal működött végrehajtó bizottságét. Az új felállásban komolyabb döntéshozókészítő szerephez jutottak a szakbizottságok, elnökeik egyenesen „kisminiszteri”

- 1 -

A Z S O L N O K I K Ö Z S É G N E K	száma:	
	családi és utóneve:	Bányai Lajos
	rendfokozata:	1944. évi. 10. 1. t. t.
	állományviszonya:	Építő
	esapatteste:	1944. évi. 10. 1. t. t. (1944. évi. 10. 1. t. t.)
	állománytete:	1944. évi. 10. 1. t. t. (1944. évi. 10. 1. t. t.)
	azonosítási száma:	1256-22-0663
	foglalkozása:	vezető technikus
	vallás:	ref.

Bányai zsoldkönyve 1944-ből

pozícióhoz jutottak. A bizottságokba viszont nemcsak választott, hanem különféle indítékokból jelölt tagokat is bevontak.

A politikai befolyásolás állandó és váltakozó eszközeiről

1930–1944

A háborút megelőző másfél évtizedben két határozott irányultság különíthető el. A városháza apparátusa többnyire jogvégzett vezetőkkel, mellettük egy mérnökkel és további középszintű végzettségű alkalmazottal rendelkezett. Alapvető feladatuk a városigazgatás szakszerű működtetése volt, de egyes tagok politikai szerepvállalása sem minősült főbenjáró bűnnek. A tárgyalandó időszak mindkét polgármestere – Friedvalszky Ferenc és Pénzes Sándor – hosszú időt töltött a hivatali apparátusban, majd adott helyzetben onnan lépett elő választott vezetővé. Mellettük illendő megemlíteni Mosó Dezső alpolgármestert, aki szintén komoly részt vállalt a város vezetéséből. Ők politikai szempontból közelítve a konzervatív-keresztény párthoz kötődtek, maguk mellé olyan többséget igyekeztek szervezni, amely biztosította e vonal érényesülését. Igyekeztek a város számára minél több központi forrást megszerezni, s ezért olyan parlamenti képviselők megválasztását támogatták, akiktől fejlesztési eszközök megszerzését remélték. Példa erre a városban elismertséget és rangot szerzett Baráth Endre esete. Ő hiába lépett

Bányai János igazolványképe 1951-ből

fel kizsádapárti színekben Apponyi halála után – eséllyel – a megüresedett mandátum megszerzéséért, az mégsem neki jutott, mert a konzervatív-keresztény erők a városban ugyan ismeretlen, de mégis sokkal befolyásosabbnak tartott Imrédy Béla pénzügyminiszter mögé sorakoztak fel. Kísértetiesen ugyanez játszódott le a következő választások alkalmával, s Baráth Endre ugyan folyamatosan jelen volt a képviselő-testületben, de igazán befolyásosnak tekinthető, főispáni pozícióhoz csak a háború után jutott. A két világháború közötti időszak városi képviselői viszonylag szűk körből verbuválódtak. Többségben voltak közöttük a jogvégzett értelmiségiek és a tehetősebb gazdák. Politikai beállítódásukra a konzervatív-keresztény eszmerendszer volt jellemző, a tőlük csekély mértékben különböző kizsádapártiak már ellenzéket képeztek. Ettől akár balra, akár jobbra elhelyezkedő szociáldemokrata vagy nyilaspárti képviselők nem kaptak szerepet a testületben. Esetenként viszont lényeges szerepet is kaphattak a korábban említett virilisták,

akik gazdasági erejüknél fogva – időnként csak a háttérből – komolyan befolyásolhatták a város közgyűlésének döntéseit.

Az adott időszak történetének további lényeges sajátossága a főispán és a megye szerepének erősödése volt. A növekvő befolyás alapját a korábban említett 1929:XXX. tc. teremtette meg. Ettől kezdve a főispán igényt tartott arra, hogy az országgyűlési képviselők kiválasztása előtt a város illetékeseivel egyeztessen. További látványos megnyilvánulása volt a megyével való egyeztetés kikényszerítésének az a tény, hogy a város polgármesterének ettől kezdve jelen kellett lennie a megyei közgyűlés ülésein.

1944–1957

Alapvető változások történetek 1944 végétől, melyen belül az 1948-ig terjedő időszak bizonyos mértékig átmenetet jelentett. A szovjet városparancsnok által kiszemelt, majd megválasztott kommunista polgármester, Tóth György István mellett több párt képviselői is helyet kaptak a várost vezető testületben. Az első időkben még bizonyos mértékű folyamatosság érvényesült, a helyi értelmiség képviselői és más iskolázottabb polgárok is részt kaphattak és vállaltak a vezetésben. A kezdeti években a képzett hivatali apparátus is tovább működött, de 1948-hoz közeledve fokról fokra szorították ki és távolították el őket. Példa erre Gedei János jogvégezett, rövid ideig a jegyzői pozíciót ellátó szakember esete, aki eltávolítása után fuvarosként, majd az Aprítógépgyár esztergályosaként kényszerült munkát vállalni. A vázolt folyamatok végeredményeként a városházán alig maradt közigazgatási képzettséggel rendelkező, abban jártas alkalmazott.

A Magyar Dolgozók Pártja létrejöttével, az egypártrendszer kialakulásával a rendszerhez való hűség, a politikai lojalitás követelménye került előtérbe. Az akkor berendezkedő pártállam alapvető feladatának tekintette a nomenklátúra megteremtését és érvényesítését. Az MDP által kidolgozott és kézben tartott káderhatásköri listák alapján szemelték és emelték ki a párt vezetése által alkalmasnak vélt vezetőket. Így a város vezetését csak olyan személyek láthatták el, akiket 1956 novemberéig az MDP, azt követően pedig az MSZMP apparátusa arra alkalmasnak tartott és elfogadott.

A egyetlen polgármester, majd az őt követő tanácselnökök kiválasztása a tárgyalandó négy évtizedben távolról sem alakított ki egységes, állandósulónak nevezhető gyakorlatot. A kiválasztás módja és szempontjai időről időre módosultak, továbbá az ötletszerűséget sem nélkülözték. Az 1948 és 1979 között pozícióba került vezetők legmagasabb végzettsége alapfokú iskola, később maximum az érettségi, illetve a középfokon szerzett képesítő vizsga megléte volt.

A korra ugyancsak jellemző, igen változatos pályát befutó Beszteri Mihály (1916. február 10.-1993. május 21.), aki a Kisgazdapárt és a Magyar Kommunista Párt alkuja nyomán 1948 szeptemberében jutott a polgármesteri címhez. A városban az 1945 és 1947-es választások alkalmával a Kisgazdapárt fölényesen, a szavazatok 71 és 51%-ának megszerzésével győzött, a városvezetői posztot mégis rendre a kommunista Tóth György Istvánnak kellett átadnia.

Tóth György István azonban csak 1948 augusztus 31-ig tölthette be funkcióját, mert egy sajátos szituációban meg kellett válnia a polgármesteri hivataltól.

Bányai János a 60-as években

A korabeli jegyzőkönyvek szerint Tóth György István egészségügyi problémáira hivatkozva kérte a képviselő-testület hozzájárulását visszavonulásához. A testület, kérésének eleget téve, megszavazta lemondását. Más források szerint visszavonulásának hátterében egy politikai alku húzódott meg. A pártközpontok egyezsége szerint az MKP 2-3 főispáni székért cserébe 5-6 városi polgármesteri helyet adott át a Kisgazdapártnak. Így nyerte el a polgármesteri funkciót Beszteri Mihály, 3 holdon gazdálkodó földműves, aki az elkövetkező években igen látványos, rendhagyó elemekkel tarkított karrier részese lehetett. (Nem lett a város első tanácselnöke, de megyei alispán, tsz-elnök, tanácselnök-helyettes, országgyűlési képviselő volt, majd újra tanácselnök-helyettes és tsz-elnök lett. Komolyabb közéleti munkássága után a hatvanas évek közepétől a városházán látott el gondnoki feladatokat.) Megjegyzendő, hogy Beszteri úgy lett kisgazdapárti polgármester, hogy korábban nem volt tagja a képviselő-testületnek! Így valószínűsíthetően azért választották ki, hogy jelölését a kisgazdák mellett a kommunisták is jóváhagyták. Sőt, olyannyira jó

káder lett, hogy hamarosan Jász-Nagykun-Szolnok megye alispáni székében találta magát.

Ettől kezdve érzékelhető volt a megye – a korábbiakhoz képest – szokatlanul aktív beavatkozása a városvezetői cím elnyerésébe. Beszteri Mihály rövid ideig volt polgármester, majd át kellett adnia a helyét Kapás Rezsőnek, aki utolsó polgármesterként és 1950-től első tanácselnökként egyaránt funkcionált. Kapás a Hunyad vármegyei Petrozsényben született 1913. július 24-én. Szüleivel 1920-ban települtek át Magyarországra. Fél évig az orvostudományi karon is tanult, majd megszakította tanulmányait. 1936-ban református lelkészi diplomája megszerzése után Túrkevéen helyezkedett el hitoktatóként. Komoly – később jócskán elismert – cselekmény részese lett, amikor társaival együtt 1944 októberében 52 sebesült szovjet katonát bűjtatott a városháza pincéjében. 1945. január 8-án Túrkeve polgármestere lett, ahonnan 1950-ben Jászberénybe került és foglalta el az említett pozíciókat. Kapás Rezső kiválasztása, városvezetőként való szerepeltetése több szempontból is figyelmet érdemel. Az 1948-tól az egyházakkal egyre élesebb konfliktusba kerülő párt-, állami- és megyei vezetést esetében egyáltalán nem zavarta, hogy egy lelkésznek juttasson városvezetői funkciót. Kiválasztásának fontos motívuma lehetett, hogy 1949-ben egy katolikus többségű városba helyezték, a Nagyunságból érkeve pedig ez mintegy megduplázta „függetlenségét”. Kapás Rezső esete pedig a sokat emlegetett Jászberény–Solnok ellentét sajátos példája, hiszen – némi kitérével ugyan – Solnokon lett tanácselnök.

Sokkal inkább példa arra, hogy az adott időszakban jelentős káderhiány keletkezett, s nem könnyen találtak funkciókat ellátni képes kádereket.

Bányai és más vezetők lakásai a Hatvani úton

1950. augusztus 15-én választották meg a városi és a jászberényi járási tanácsot. A város első tanácselnöke – Kapus Ferencné népfronttitkár indítványára – Kapás Rezső lett, a végrehajtó bizottság titkára pedig Goda István. Mivel a járás számos tekintetben hatalmat gyakorolt a város felett érdemes megemlíteni, hogy Sipos István lett az első járási tanácselnök, helyettese Muhari Ferenc, titkára pedig Tóth György. A múzeumigazgató által összeállított krónika nem említi, de ekkor került be a városházára Kuti György, aki a későbbiekben – erre másutt még kitérünk – nagyívű és kivételesen hosszú közigazgatási karriert futott be.

A sztálinista-rákosista vezetés az ötvenes évek első felében mindenekelőtt a politikai agitáció színterének teintette a tanácsokat. A korabeli jegyzőkönyvek és a sajtóadatok egyaránt tanúsítják mindezt. A jászberényi tanács jegyzőkönyveiben sokkal többet szerepelt a békeharc, a koreai háború, a termelőségvetkezetek létrehívását szorgalmazó agitáció, a begyűjtés aktuális állapotának ügye, mint a város kommunális helyzetének alakulása. Az utóbbiakkal szinte csak sorok között olvasható, odavetetten találkozhat a kutató.

Az adott időszak politikai cselekvését meghatározó jelensége volt a káderhiány. Mivel a korábban igazgatási vagy választott funkciókat betöltők szóba sem jöhettek, az új káderek kiválasztására és „kinevelésére” csak nagyon korlátozott lehetőségek adódtak, így igen szűk volt a választék. További korszakbeli sajátosság a bizalmatlanság – vagy ahogy akkoriban nevezték, az éberség – jelenléte és csaknem hisztérikussá váló fokozása. Akit ide helyeztek a Kunságból, azt eleve gyanakvással fogadták. A beavatottabbak valamelyest esetleg sejtették, hogy miért vagy milyen priusszal is került ide az illető. További elemként megjegyzendő, hogy a funkcióba helyezett kádert a városban nem vagy alig ismerték, hiszen nem tudták,

hogy „*ki lakik benne*”. Az illető fordított előjellel lehetett gyanakvó, mert a rendelkezésére álló szűk időkeret miatt alig ismerhette meg munkatársait és tágabb környezetét. A bizalmatlanság további okát képezte a mandátum kitöltésének bizonytalansága. Az 1950–57 között tanácselnökké választott négy személynek mindössze néhány év jutott, sőt az 1954 novemberében megválasztott Simon Lukács 1955 márciusában már fel is adta pozícióját!

Megemlítendő, hogy a megye más részéből érkezett, más habitusú jelöltekkel szemben helybeli káderekkel is próbálkoztak. „*Soós elvtárs 1950-ben vonult be tartalékos tiszti iskolára. Előzőleg két és fél évig a város I–II. kerületének (a város régi munkásnegyede) volt alapszervezeti párttitkára. A tiszti iskolát kitűnően végezte. Haza sem engedték, fontos parancsnoki beosztást kapott. A jáászberényi elvtársai, ha hallottak felőle, mindig csak olyan hirt, ami azt mutatta, hogy Soós elvtárs a néphadseregben becsülettel megállja a helyét: öt év alatt érte el az őrnagyi rendfokozatot, kiváló szolgálata elismeréséül megkapta a »Magyar Népköztársasági Érdemérem« arany fokozatát... Visszaérkezése után az I. és II. kerület mindjárt megválasztotta tanácsagnak. A választás reggel hétkor kezdődött, de kilencre már be is fejeződött, addigra mind a százhatvanegy szavazatra jogosult leszavazott Soós Pálra. Özv. Bagi Jánosné dolgozó parasztasszony adta át neki a mandátumot a következő szavak kíséretében: »Aztán dolgozzál úgy fiam, mint 1950 előtt.«*” Az 1955. május 20-án megválasztott tanácselnök nagy lendülettel látott munkához. A helyi vezetők közül talán ő érzékelte először a város megváltozott, mindinkább ipari jellegűvé váló arculatát, amiben komoly fejlődést remélt. Formálódó elképzeléseit és terveit 1956 forradalma keresztezte, 1957 tavaszán ugyan még hivatalában maradt, de utána megvált vagy meg kellett válnia pozíciójától.

A kádári pártállam berendezkedése és annak hatásai a hatvanas években

Az 1956 forradalmát és annak kíméletlen leverését hangsúlyozó elemzésekben a megtorlás, a nyilvánosság és a szólásszabadság szigorú keretek között tartását emelik ki a szerzők. Ezzel mintegy összhangban a mezőgazdaság átszervezését szokták hangsúlyozni. Ez általánosságban valóban így történt. A párt- és tanácsi apparátusok első számú feladatává tették a mezőgazdaság ún. átszervezését, amely az ötvenes évek utolsó éveiben a városházán dolgozók többségének figyelmét és energiáját ugyancsak lekötötte.

A városban 1957 tavaszára komoly, elhúzódó vezetői válság alakult ki, így ismét a megye vette kézbe az ügyek rendezését. A bevált megoldást alkalmazva 1957 végén Szolnokról irányítottak ide tanácselnököt, az MSZMP városi első titkári pozíciójába pedig egy jáászberényi lakost jelöltek, aki korábban Hajdú megyéhez, illetve Törökszentmiklóshoz kötődött. A két jelölt egyike sem törekedett és vágyott igazán erre a pozícióra, de más és jobb lehetőség híján elfogadták a felsőbb szervek ajánlatát.

Kettőjük közül Bacsa Ferencről maradt fenn kevesebb forrás. Személyi anyaga szerint 1922-ben született Komádiban. Debrecenben és Jáászberényben járt tanítóképzőbe, de nem tett képesítő vizsgát. 1943-ban besorozták, őrmesteri rangot szerzett. Harcolt a szovjet (keleti) fronton, 1945 márciusában a Dunántúlról hazaszökött az alakulatától.

1945-ben egy fél évig tanított, majd BM rendőrtisztként, bűnügyi alosztályvezetőként tevékenykedett Törökszentmiklóson. Ottani működéséről nem csak száraz tényeket jegyeztek

Kárpáti József 1977-ben a Ki mit tud? elődöntőjén szurkol

fel 1958. augusztus 16-i keltezéssel. *„Mint jóképű fiatalember elég felkapott volt. Egyszerre több lánynak udvarolt, italt nem fogyasztott. Tapasztalható volt nála egyfajta nagyképűség, megmutatkozott abban, hogy lebecsülte a többi tiszt társát, értelmiséginek tartotta magát.”* 1952-ig volt rendőr, majd a városi pártbizottság áthelyezte a Mezőgazdasági Gépgyárba üzemmérnöknek. Innen került 1955-ben Jászberénybe és a Fémnyomó és Lemezárugyárban lett művezető.

1958. október 20-án *„a városi Párt VB elfogadta Bacsa Ferenc első titkári beosztásba való beállítását”*. A káderkiválasztás felelőseinek valószínűleg nagy kő esett le a szívükről, hiszen a feljegyzések szerint *„Az apparátusban ellentétek voltak, s ez a munka rovására ment. Bacsa elvtárs nagy szorgalommal és igyekezettel látott munkához s a városi PB irányítását és a feladatokat sikeresen oldotta meg”*. – állapították meg első minősítésében. Pozícióban való megtartását is szorgalmazták.

Visszatérve Bacsa Ferenc pályafutására, megemlítenéd, hogy őt 1961-ben két éves pártfőiskolára küldték, onnan visszatérve 1963–64-ben a Megyei Pártbizottság Ipari Osztályának főelőadójaként dolgozott, majd újra jászberényi első titkár lett. Bacsa Ferenc későbbi minősítéseiben megszorodtak a kritikai elemek. 1966. január 20-án a következőket írták róla: *„mezőgazdasági ismerete még mindig elmarad a követelményektől...a város tsz-ei nem fejlődnek megfelelően, termelésük színvonala, szervezetségük a megyei átlag alatt van...kádermunkájában hiányzik a megfelelő bátorság.”* A pártzsargonban „cseszegetésnek” nevezett megítélése ellenére 1970. május 12-ig maradt a pozíciójában, amikor felmentették beosztásából. Felmentési javaslatában a következők szerepeltek: *„Mint a PB titkárának az utóbbi időben sok gondot jelentett a politikai, gazdasági és kulturális életben jelentkező fel-*

adatok irányítása és kézbevétele... vezetői munkájában bizonyos lassúság, bizonytalanság, a következetesség hiánya tapasztalható. Ez nehezíti a politikai, gazdasági élet területén jelentkező problémák megoldását. Kevés nála a kezdeményezés a jelentkező megnövekedett feladatok megoldásában, ebből ered, hogy a város mg-i üzemeiben nagy a lemaradás, lassú a fejlődés.” A joviális, mosolygós vagy éppen magára mosolyt erőltető Bacsa Ferenc tehát távozott posztjáról.

Mivel ezt az időszakot időnként Bacsa–Bányai korszaknak szokás említeni, érdemes bemutatni a nála sokkal tartásosabb és határozottabb első számú partnerét, Bányai János tanácselnököt.

Róla jóval nagyobb forrásbázis maradt fenn, így személyéről és működéséről összetettebb és árnyaltabb kép rekonstruálható. A családtagok által megőrzött, mintegy 80 gépelt oldal terjedelmű visszaemlékezések és egyéb dokumentumok – igazolványok, fényképek – alapján jól visszaidézhető a kezdetben változatos, de a későbbiekben viszonylag kiegyensúlyozott pálya. (Az öccsével, a sógornőjével és lányával készült beszélgetések több vonatkozásban segítettek a róla alkotottak kibontásán.)

Bányai János 1957. november 15. és 1970 között volt a város tanácselnöke, így majdnem ugyanakkor mentették fel, mint Bacsa Ferencet. Ő 1922. november 22-én született Mezőtúron, és 1997. április 12-én halt meg Szolnokon. Apja vasesztergályos, mozigépész, fuvarozási vállalkozó, anyja pedig kereskedő volt. Apja fuvarozási vállalkozása eladósodott és tönkrement, 1929-ben Budapestre költöztek. Iskoláit Kőbányán kezdte el, majd 1932-ben édesanyja halála után visszaköltözött Mezőtúrra, ahol öt elemi után a Református Gimnázium alsó négy osztályát is kijárta. Apja újra megnősült, újabb gyerekei születtek, a család életét ismétlődő konfliktusok kísérték. Megeléjelve e helyzetet kivált a családból, önállósította magát, és 1941. november 1-től szellemi szükségmunkásként dolgozott a mezőtúri városházán. *„Első két havi fizetésemből felöltöztem és a családnak is jutott.”* – írta visszaemlékezésének életrajzával foglalkozó részében. 1942-ben előléptették LÉGŐ előadóvá, 1943. október 4-én bevonult katonának és 1945 novemberében szerelt le. Sokfajta háborús megpróbáltatásban és élményben volt része, melyekből kiemelkedik több hónapos amerikai fogsága, melynek során bejárta és megismerte Ausztria, Németország és Franciaország számos városát. A fogságból 1945. november 1-én tért haza.

Hazatérve bement a városházára, ahol bizalmatlanul fogadták. Gyors tájékozódása után felmérte, hogy politikai támogatást kell szereznie ahhoz, hogy újra munkát kapjon. Egykori élményeit így rögzítette visszaemlékezésében: *„Apámék a kommunista pártnak voltak tagjai. Ennek előzménye, hogy apám mint berautós nagyon sokat tett az illegalitásban levő helyi kommunista vezetők elmenekítése érdekében. Majd a front elvonulása után a szovjet városparancsnok gépkocsivezetője lett. Óriási helyismeretével nagyban tudta segíteni a szökevény katonák garázdálkodásának felszámolását, a banditizmus megszüntetését és így a közbiztonság helyreállítását... 1946-ban tagja lettem a Szociáldemokrata Pártnak. Időközben mint volt városi alkalmazottat az Igazoló Bizottság igazolt, s ezzel ismét megnyílt a lehetőségem a közszolgálati munkára.”*

1948-ban belépett az MDP-be, s ugyanebben az évben fogalmazóvá léptették elő. Tagja lett az MDP mezőtúri végrehajtó bizottságának, de a vezetőségbe – 6 hónapos nyugati fogsága

miatt – már nem választották be. Ezt követően pártiskolára, majd 3 hónapos közigazgatási tanfolyamra küldték. 1949-ben előlépett, főjegyző és polgármester-helyettes lett. Az előléptetések nagyban javítottak anyagi helyzetükön, a napi megélhetési gondjaik megszűntek, a Petőfi úton kaptak egy „szép nagy lakást”.

1950. január 1-jétől „*Kulcsár Jenő alispán behozott Szolnok megyei jegyzőnek*”. Első feladatai közé tartozott a tanácsrendszer bevezetése és a felmerülő szervezési feladatok ellátása. Később afféle „mindenesként” a titkárság ellenőrző csoportját vezette. 1953-ban nevezték ki a Begyűjtési Osztály vezetőjének, s ezt a funkcióját 1956 novemberéig megtartotta. A hírhedtté vált munkakör ellátása meglehetősen bonyolult feladatot jelentett. Nemcsak közvetlen főnökei elvárásainak kellett megfelelnie, hanem a Pártközpont és a Begyűjtési Minisztérium által kirótt feladatok teljesítését is meg kellett oldania. Az adószedéshez hasonló munkakör önmagában is ellenszenvet váltott ki és indulatokat keltett a beszolgáltatásokra kötelezettek körében. Visszaemlékezéseiben felidézett egy olyan esetet, amikor Jászkiséren egy disznóölő késsel halálosan megfenyegették. A forradalom után előbb részt vett hivatala felszámolásában, és egyre inkább érezte, hogy „*mint volt begyűjtési vezetőtől az új megyei vezetők úgy irtóztak, mint ördög a tömjéntől*”. Kérelmére a Talajerőgazdálkodási Vállalathoz helyezték műszaki vezetőnek, majd szeptembertől az Élelmezésügyi Minisztérium alkalmazottjaként a begyűjtési szervezet helyébe lépő felvásárlási rendszer bevezetésével foglalkozott.

1957. október utolsó napjaiban – másutt november elején szerepel – hívta fel Oláh György megyei tanácselnök, és felajánlotta számára Jászberény tanácselnöki posztját, amire rövid családi konzultáció után igent mondott. 1957. november 15-én lett Jászberény tanácselnöke. A városban gyanakvással, fenntartással és némi bizalommal fogadták. A gyanakodók leginkább a Szolnokról ide vezényelt kádert látták benne. Az intézmények vezetőinek zöme tőle remélt megoldást, anyagi természetű gondokkal, megoldandó lakásproblémákkal kilincseltek nála. Ezt követően igyekezett minél alaposabban és sokrétűbben tájékozódni, majd 1958 végén aktívaértekezletet hívott össze és felvázolta programját. Lépéseket kezdeményezett az elmaradt adóbevételek befizetésére, a minisztériumoktól és más főhatóságoktól megszerezhető források bevonására, valamint a helyi, lakossággal, vállalatokkal és szervezetekkel való eredményesebb együttműködésre. Úgy tűnt számára, hogy ezután egyre inkább elfogadták, sőt híveket is követőket is sikerült maga mellé állítani. A város élén töltött csaknem 13 esztendő megpróbáltatások, küzdelmek, praktikák és eredmények tarkították.

Jelentős terjedelemben – a feljegyzések ötödében – emlékezett vissza 1958–59-re, a tsz szervezés időszakára. 1958-ban zajlott a folyamat első hulláma, amit központi utasítást követve megszákítottak. A következő év nyarának végén indították újra az agitálást. A helyismeret alapos hiányára utal, hogy éppen a Porciunkula búcsú napjára hirdettek nagygyűlést, melyre Tömpe Istvánt, a pártközpont küldöttét hívták meg, ami nagy kudarcot eredményezett. A magas rangú vendégre senki sem volt kíváncsi, viszont a búcsúban több ezren gyűltek össze. A történetekhez kapcsolódva érdemes egy rövid kitérőt tenni az időszak egyházpolitikai eseményeire. Példaként érdemes kiemelni a Nagyboldogasszony templom tornyának 1956-ban történt lelövését, melynek helyreállítására csak 13 év elmúltával került sor. A fennmaradt dokumentumokból és Sáros András részletes naplójából tudható, hogy a torony visszaállítását sem az egyházi, sem a városi vezetés nem tartotta lényeges feladatnak. Rozsáli Menyhért

plébános aktívan agitált a tsz-ekbe való belépés mellett, amit a városi vezetés nyugtázott, de több mint egy évtizedig nem zavarta a csonka torony látványa.

Visszatérve Bányai János emlékeire, leírta N. A. négyzállási lakos esetét, aki személyes agitálására írta alá az Ágó-patak hídjánál a belépést, de csak annak fejében, ha segítséget kap fiának a Gödöllői Egyetemre való felvételében. (Ez a feljegyzések szerint meg is történt.) A szervezés azonban alantasabb és kegyetlenebb eszközöket is alkalmazott. *„A szervező munka elején egy megyei politikai vezető utasítására a főtéri üzletek kirakatába megfélemlítésként kiraktak egy ketrecet ábrázoló plakátot, amely mögött egy ember ült....A másik ennél is durvább eset volt, amikor T. peresi gazda erősen tiltakozott a belépés ellen. Az egyik agitátor a gazdát úgy próbálta megtörni, hogy bevitte a tanácsháza egyik üresen álló épületébe, ahol a kályhát vörösizzásig befűtette, majd bekecsbe és gázálarccal melléültette a parasztot gondolkodni...Az elkövető üzemi dolgozó politikai elmarasztalást kapott.”*

A politikai küzdelem még így sem dőlt el, hanem újabb hullámokat vetett. Amikor a parasztság tekintélyes részét beszervezték, akkor másfajta ellenállási formák kerültek előtérbe. *„Augusztus végén látszólag a szükséges őszi vetőmag begyűjtése is megkezdődött. De egy napon Portelken váratlanul megtagadták a vetőmag beadását. Ez óriási veszélyt jelentett, mert ha ennek a híre elterjed, kialakul egy láncreakció, ami megakadályozta volna 1959 őszén az őszi kenyérgabona elvetését. Szinte percek alatt tömeget kellett mozgósítani, erre miután más lehetőség nem kínálkozott, azt a megoldást választottuk, hogy a Hűtőgépgyár délelőtti műszakja azonnal otthagyja a termelést, és az emberek százai minden elérhető járművel kirajzottak a határba, és segítettek a vetőmagot összegyűjteni. A helyzet néhány óra alatt rendeződött, a paraszttal szemben erőszak nem esett, egy súlyos problémát sikerült megoldani.”*

A késhegyig menő összeütközések elcsendesülése után komoly feladatot jelentett a kezdetben 24, idővel 25 tsz-re redukálódott gazdaságok vezetésének és racionális működésének megoldása. Nem volt elég jól képzett és vezetésre alkalmas szakember.

Végül e szakaszra visszaemlékezve – az akkor történeteket felidézve –, mérleget vonva a következőket állapította meg: *„Néhány évtizeddel az események lezajlása után úgy látom, hogy 1959-ben Jászberényben a tsz szervezés nem volt kellően átgondolva, sok kár származott abból, hogy a helyi területi adottságokat figyelmen kívül hagyva a megye nyomására kényszerítő erővel kellett végrehajtani....A megye vezetőinek kíméletlen, csak a mindenáron szerzett eredményt elismerő magatartása számos helyi vezetőt megroppantott, tönkretett, megalázott és indokolatlanul meghurcoltatásban részesített, s mindez eredt abból az elvből, hogy minden bajnak az okai a helyi vezetők, mert tehetetlenek és képtelenek feladataik megoldására...A mezőgazdaság átszervezésével összefüggő feladatok megoldásában ha tetszett, ha nem, nekem mint a városi tanács elnökének mindig első számú felelősnek kellett lenni. De mint segítőtársak jóban rosszban mellettem voltak Beszteri Mihály, Muhari Mihály, Boronkői Jenő, Lampé Károly, Szűcs Imre, Szabó Sándor, Cs. Nagy Mihályné. Politikai vonalon Bacsa Ferenc, Baráth Bálint, Csuka Lajos, Fekete Tibor, Kapus Ferencné, Száraz János, Oláh János. A termelőszövetkezeti vezetők közül kiemelkedett Deme János és Pesti Kálmán.”*

Feljegyzései és egyéb források szerint munkájában az agitatív elem mellett új vonások is felfedezhetők. Példaként kiemelhető, hogy 1958-ban bejelentették, hogy a városban új

szabadtéri színpad létesül, ami már önmagában is távol állt a mezőgazdaság átszervezésétől. Ha pedig a konkrét szereplőket is megnevezzük, akkor még inkább érzékelhető az új megoldások keresése. A város életében ez úgy jelent meg, hogy az akkor 35 éves Bányai János tanácselnök mellett a városháza alkalmazottja lett a frissen végzett építészmérnök, Paksy Gábor, aki korához és tapasztalatához képest rendkívüli lehetőséghez jutott. A mindennapi gyakorlatban alkalmazhatta, próbálhatta ki tudását, melyhez a tanácsi vezetéstől komoly és hathatós támogatásban részesült. Cselekvési területéből a szabadtéri színpad csak a jéghegy csúcsának számított, mert az ő elgondolásai és tervei alapján alakították ki az új, immáron többségében emeletes városközponti házak helyét. Kezdeményezése nyomán formálódott át a Belső-Zagyva környékének megújulása, a közfürdő és a városi strand új helyének kijelölése, továbbá a főter emeletes házakkal való „megmagasítása”, a Szövetkezet út kialakítása és az új Zagyva híd felépítése.

Az idézett példa is jelzi, hogy a tanács apparátusában ebben az időszakban újra előtérbe került a szakfeladatok ellátása és az ehhez szükséges szakemberek alkalmazása. Mindez annyit jelentett, hogy a Városházán – a háborút megelőző gyakorlathoz hasonlóan – újra megfelelő végzettségű, szakirányú feladatok vitelét ellátó alkalmazottak beállítására került sor.

További jó példa az utóbbira Nagy József esete, aki Vácon született 1930-ban, apja püspökuradalmi főszámvevő volt, aki 1935-ben meghalt. 1941–48 között a váci piarista gimnáziumba járt, kitűnővel érettségizett, rossz káderlapja miatt mégsem tanulhatott tovább. Fizikai munkásként helyezkedett el, majd raktárosként és anyagkezelőként dolgozott. 1954-től a váci járási tanácsnál lett adóügyi előadó, majd pénzügyi csoportvezető. 1960-ban került Jászberénybe, ahol kezdetben újra az adóügy területén dolgozott, majd pénzügyi osztályvezető, 1967–71 között pedig tanácselnök-helyettes lett. Munkája mellett az ELTE Jogi Karán tanult, ahol 1963-ban tett abszolutóriumot. 1971-ben leváltották és az Aprítógépgyárba került felelős beosztásba, ahol 1990-ig dolgozott. Visszaemlékezései szerint a hatvanas évek utolsó éveiben megváltoztak a városigazgatás és gazdálkodás feltételei. *„Az addigi tervutasításos és központilag biztosított pénzügyi keretgazdálkodásról át kellett állni a város költségvetésének önálló tervezésére, ki kellett dolgozni a feladatok irányításának anyagi ösztönzési rendszerét, ehhez kapcsolódóan a vezetők felkészítését, önálló gazdálkodásuk beindítását, folyamatos segítségnyújtást és ellenőrzést. Feladatom másik része volt a várospolitikai irányításába való bekapcsolódás, a vb. elnök, Bányai János munkájának tehermentesítése. A politikai irányítást továbbra is ő végezte, én megpróbáltam a szakmai feladatok egy részét átvállalni. Az új gazdasági mechanizmus a várospolitikában is jelentős változásokat hozott. Az addigi központi pénzügyi kereteket lebontották, fenntartási kiadásokra, felújításokra és beruházásokra ezekből, valamint helyi erőforrásokból lehetett és kellett gondoskodnunk. Ebben az időszakban a város jelentős fejlődésnek indult. A két ipari nagyüzem, az ipari és mezőgazdasági szövetkezetek és az egyre bővülő intézményhálózat jelentős munkaerőt igényelt, a környező községekből és a csökkenő tanyahálózatból városba költöző lakosok városias igényei is megjelentek. A város kommunális elmaradottságát a szűkös keretektől csak lassú ütemben lehetett felszámolni.”*

Bányai János felidézte az utak, a hidak, a víz- és villanyhálózat bővítésétől a telefonellátottság feltételeinek javítása terén elért eredményeket. Külön részletezi az egészségügy területén

megvalósult fejlesztéseket, ahol sokszor évekig fennálló hiányosságokat tudtak felszámolni.

A visszaemlékezésekben Bányai János mintegy beavat bennünket „műhelytitkaiba”, részletesen bemutatva az általa alkalmazott munkamódszereket. A kereskedelem fejlesztése terén többszörösen keveredett vitába a megyei illetékesekkel, mert ők nem voltak hajlandók a városban fejleszteni. A megyei kereskedelmi „...vállalat a már korábban jelzett okok miatt nem volt hajlandó Jászberényben építkezni, csak a kész üzletet vette át üzemeltetésre”. A megüresedett és lebontandó pártház helyére többszintes lakás építését hagyták jóvá. Ebben az esetben azért kilincselte, hogy a földszinten üzlet létesüljön. A Városi Tanács 4 millióval járult hozzá ahhoz, hogy felépüljön a „szolnoki csemege”.

Más esetekben kiskapukat keresett, és a szülővárosából származó kapcsolatait igyekezett mozgósítani. Így egyezett meg csereingatlan fejében az onnan származó Jankovich gyógyszerésszel azért, hogy a mai Conselve téren elkezdhesse működését a „pesti csemege”. Az óra-ékszerboltot hasonló módon hozta a városba a vállalat Mezőtúrról származó vezetőjének közbenjárását kérve. Ennek az üzletnek és az OFOTÉRT boltnak a Városháza alatti, megüresedett üzlethelyiségeket tudta felajánlani. Az utóbbi esetben már egyedül kereste fel az OFOTÉRT vezérigazgatóját, akivel sikerült egyezséget kötnie. Kapcsolatkeresése nyomán létesült az IBUSZ irodája, amikor a vállalat igazgatóságán dolgozó jászberényi kötődésű vezetőt megnyerve sikerült kirendeltséget létesíteni a városban.

Újra felbukkant a mezőtúri szál a Szabadság téri áruház létrehozásának hátterében. 1968. január 10-re meghívót kapott szülővárosába, az ott létesült áruház avatására. Az ünnepségen kénytelen-kelletlen szembesült azzal, hogy Jászberényben nem létezett ilyen kereskedelmi bázis. Találkozott viszont régi ismerősével, Varga Illés MESZÖV elnökkel, aki bogarat ültetett a fülebe azzal, hogy felvetette egy jászberényi áruház megépítésének lehetőségét. A tanácselnök értett a szóból, s nyomban megkezdte tárgyalásait a SZÖVOSZ, a MESZÖV és a helyi ÁFÉSZ vezetővel. A szándékot tett követte, és hamarosan napirendre került az áruház helyének kiszemelése, illetve kijelölése. Három közvetlenül érintett családdal: Nagykékkal, Subáékkal és Jászságiékkal egyezségre jutottak ingatlanjaik kisajátítása és ellentételezése ügyében. Szorított az idő, a beruházó szövetkezetek előírták, hogy a területet a rajtuk levő ingatlanokat lebontva augusztus 1-jén át kell adni. A felmerült problémákat sikerült megoldani, így a vállalt határidőre – ármérséklés érdekében a mezőtúri áruház terveit adaptálva – 1969. augusztus 20-ára felépülhetett az áruház.

Néhány hónappal később Bányai János távozott a vb-elnöki székéből, s Szolnokon a Közalkalmazottak Szakszervezete elnökeként folytatta pályafutását. Távozásának okait visszaemlékezéseiben, csaknem 20 év elmúltával sem kommentálta.

A pártállam a hetvenes és nyolcvanas években

A Szabadság téri pártházban egy – a városházinál – lényegesen kisebb apparátus működött. Az irodaházban nemcsak város, hanem a járás pártbizottsága is helyet kapott, sőt két KISZ bizottság is funkcionált. A járások közigazgatási szerepének megszüntetése után a pártszerveket városi-járási pártbizottságokként működtették tovább. A pártállam gyakorlata egy kisvárosban tehát úgy érvényesült, hogy bizonyos funciók és reszortfeladatok megkettőződtek,

a pártházban és a tanácsházán egyaránt foglalkoztak gazdasági vagy éppen művelődésügyi problémákkal.

A két szervezet között lényeges különbség volt hatókör tekintetében, hiszen pártszervezet lényegében minden munkahelyen volt, s a nagyobb gyárakban, tsz-ekben pedig főfoglalkozású pártalkalmazottak dolgoztak. Olyan vállalatoknál és intézményeknél is működtek párt-szervek, melyek megyei vagy minisztériumi felügyelet alatt működtek. Az utóbbi helyeken a helyi tanácsnak nem volt jogosultsága és szerepe. A Városi Pártbizottsághoz folyamatosan érkeztek információk a város egész területéről, melyek irányító és szervező munkájuk alapját képezték.

A pártszervek hatásköre és felelőssége elsősorban a káderek kiválasztásában, megerősítésében, esetenként pedig leváltásában öltött testet. A káderhatásköri listákon főleg a vezető városi alkalmazottak szerepeltek, de véleményezési joguk a minisztériumi fenntartású vállalatok vagy intézmények vezetőire is kiterjedt. A nem könnyen átlátható rendszer további sajátosságaként érdemes kiemelni, hogy a párt irányította ugyan a várost, de a városháza apparátusa lényegesen nagyobb és nem egy esetben felkészültebb volt. Az utóbbi különösen a hatósági funkciók ellátása esetében érvényesült, mert ezekben egyértelműbben behatárolták a szakmai követelményeket, illetve azok ellátását. Anyakönyvvezető, főmérnök, tisztiorvos csak megfelelő diplomával vagy szakvizsgákkal rendelkező személy lehetett. (A hetvenes évek végétől a pártapparátusban dolgozók felkészültsége javult, egyre gyakoribbá vált az, hogy az apparátusban dolgozó munkatársnak agrármérnöki, mérnöki vagy éppen tanári oklevele volt.)

További mozgásteret jelentett a tanács számára a forrásokkal való gazdálkodás. A párt-szervek véleményezték és befolyásolhatták ugyan a költségvetés szerkezetét, de a város pénzét a városháza kezelte. A működés mechanizmusát a következőképpen idézte az egykori pénzügyi osztályvezető: *„Akkoriban is voltak politikai csaták. A tanácselnök bizony nemegyszer falféhen érkezett vissza a pártbizottságtól, ahol hol kisebb, hol nagyobb vehemenciával hozták tudomására a megvalósítandó feladatokat és terveket. A pártnak ugyan nem volt pénze, így a megvalósítást a Városházától várták el, köztük nem egy esetben olyanokét is, melyhez nem állt rendelkezésre megfelelő forrásunk. Mivel pedig ez a kör napi kapcsolatban volt egymással, olyan eset is akadt, amikor nem a tanácselnökön, hanem éppen rajtam, az osztályvezetőn csattant az ostor. A sportegyesület vezetőségi ülésén elhangzott egy hangzatos ígéret a pártbizottság képviselője részéről... Mivel magam is ott voltam, nem a nyilvánosság előtt, de a folyosón kétkedően rákérdeztem a forrásoldalra. Alig telt el egy-két nap, raportra rendelték, s nem éppen baráti hangnemben kérdőre vontak, hogy miért nem támogatom a párt képviselőjét.”*

A hetvenes és a nyolvanas évek városvezetői

A hetvenes évek városvezetőinek működését e keretek határozták meg. Bacsa Ferenc leváltása után a Törökszentmiklósról ide került Semsei Imre töltötte be ezt a posztot. Sokkal rendkívülibb és kockázatosabb megoldást választottak Bojti János alkalmazása esetében, aki tíz évig Karcag vb elnöke volt, de 1969-ben egy fejelemi ügybe torkolló szerelmi kaland-

ba keveredett, és „a szocialista erkölcsi normák megsértése miatt leváltották”. A megye másik végébe áthelyezve a jáászberényi Járási Tanács VB költségvetési üzeme vezetőjeként alkalmazták. Újra nehéz volt tanácselnököket keresni és találni, így tették meg Bojti Jánost 1970. november 1-jén erre a posztra. Városvezetői működése rövid ideig tartott, helyét 1973. május 8-án Kárpáti József foglalta el.

Ezzel a jáászberényiek gyakorta hangoztatott óhaja teljesült, hiszen hosszú évek óta ő volt az első helybeli, aki ilyen pozícióba került. A Hűtőgépgyár MSZMP titkárából vált tanácselnökké, így maga mögött tudhatta a város életében meghatározó szerepet játszó gyár és vezérigazgatója, Gorjanc Ignác támogatását. Kiválasztása, jelölése mégsem nevezhető egyértelműnek, hiszen magában a gyárban megannyi Kárpáti Józsefnél lényegesen képzettebb, párttagsággal rendelkező mérnök, közgazdász, jogász vagy egyéb diplomás akadt. Nem nevezhető egyértelműnek az új vezetői hármass felállása sem, mert Szalóki László tanácselnök-helyettes és Fekete Zoltán a felszámolás alá került Járási Hivataltól érkeztek, ők így már nem voltak „igazán” városiak. További diszharmonia keletkezhetett abból, hogy Kárpáti József egy százmilliókkal gazdálkodó, viszonylag nagyvonalú fejlesztéseket végrehajtó gyári közegből érkezett. Új vezetőtársainak viszont sokkal inkább éppen ennek ellenkezőjét kellett megélniük és nap mint nap tapasztalniuk. Nem véletlen, hogy Fekete Zoltán vb titkár hamarosan kivált a vezetői hármassból.

Az új vezetést lendületesen kezdett munkához. A megyei lapnak adott, inkább agitatív és érzelmi elemeket hangsúlyozó nyilatkozatában az új elnök a következőképpen foglalta össze programját: „Alapvető feladat, a város gazdasági és társadalmi erőforrásaival való helyes gazdálkodás, a lakosság problémáira való érzékeny reagálás, a bürokráciamentes gyors ügyintézés... A legfontosabbak: a tervezett lakásépítési program megvalósítása, a szennyvíz és csapadékvíz csatornarendszer továbbépítése, a 2-es számú vízmű befejezése. Feladatunk továbbá az óvodai helyek és az általános iskolai tantermek számának növelése. Sok a tennivalónk a város kereskedelmi ellátásának, a lakossági szolgáltatás fejlesztésének érdekében. Szükség van a bolthálózat további bővítésére és korszerűsítésére, a pelyhesparti áruház építésének mielőbbi befejezésére. Javítani akarjuk a jövőben a mezőgazdasági nagyüzemek ellátó tevékenységét, és biztosítani a feltételeket a tervezett Patyolat szalon, a Gelka-szerviz és a gépkocsiszerviz építéséhez. Szeretném aláhúzni; célunk együttműködni városunk minden vállalatával, üzemével, az állami, szövetkezeti és társadalmi szervekkel. Ezek a szervek – éppen mert szeretik városunkat – eddig is áldoztak Jáászberény fejlesztéséért. Bizunk abban, hogy ez a jövőben is így lesz.”

Buzás Sándor, a törökszentmiklósi Bercsényi gimnázium futball csapatának tagja 1954-ben

Buzás Sándor jelképesen megnyitja a gázcsapot 1984-ben

Kárpáti József érdemei közé tartozott, hogy igyekezett szélesíteni támogatói bázisát, a tanács szakmai bizottságaiba mérnököket és egyéb szakembereket hívtak be.

Attól sem riadt vissza, hogy Gedei György közigazdászt vegyék fel pénzügyi osztályvezetőnek, pedig Gedei édesapja aktív szereplője volt 1956 forradalmának. Valószínűleg az utóbbi lépés ellensúlyozásaként az új osztályvezető pártba való belépését szorgalmazta és el is érte. Gyorsan átlátta, hogy ha a megye lakásainak több mint 50%-ban gázt használnak, akkor ebből a város sem maradhat ki. Sikertől elintézte, hogy 1974-ben megérkezessen a földgáz a városba, nem rajta múlt, hogy más döntési helyek elálltak a terv megvalósításától. Másfajta, kisebb léptékű kudarcot jelentett a konkrét megvalósítás közelébe került új művelődési központ építésének meghiúsulása, amellyel Sas Isván tanulmánya foglalkozik részletesebben.

A határozott és bátor lépéseket megannyi, idegörlő ütközés kísérte. A vízműfejlesztés költségeinek túllépése miatt a megyei vezetéssel került elhúzódó konfliktusba. „Összerúgta a port” első számú támogatójával. Az öt követő Buzás Sándor egy vele készült interjúban a következőképpen vélekedett: „Arról hallottam, hogy elődöm, aki hűtőgépgyári párttitkárból lett tanácselnök, nem tudott megfelelő kapcsolatot kialakítani Gorjanc Ignác vezérigazgatóval. Megromlott a kapcsolat közöttük.” Buzás értesüléseit mások is megerősítették, s elmondták, hogy akadt olyan időszak, amikor a vezérigazgató és a tanácselnök fél évig nem beszélt egymással. Az ígéretesen induló tanácselnöki pályának 1979 tavaszán vége szakadt, olyannyira, hogy májustól októberig nem akadt olyan helyi személy, aki vállalta volna, és alkalmasnak is találták volna a poszt betöltésére. Így ismét a megyei szervek kezébe került a döntés.

A tanácselnöki poszton Buzás Sándor következett, aki 1935. október 24-én született egy

Buzás Sándor és Vasco Varotto Conselve polgármestere 1989-ben

áthelyezett Tiszatenyőre főként azért, mert innen jobban és egyszerűbben tudtam járni az edzésekre. Mindeközben megkezdtem tanulmányaimat a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola biológia-földrajz szakán, ahol 1964-ben végeztem. A diploma megszerzése előtt azonban újra visszakerültem gazdasági felügyelői munkakörbe a Járási Tanácshoz. Nem sokkal később a művelődési osztály vezetője lettem... 1960-ban léptem be a pártba. Osztályvezető vagy a hivatal elnöke viszont enélkül aligha lehettem volna. A megyei tanács elnöke engem jelölt erre a pozícióra, az elődömet áthelyezték a járási pártbizottságra... Osztályvezetőként hiába kértem, nem kaptam állami lakást. A feleségemmel megismerkedve, még menyasszonyvőlegényként, összetettük kis keresetünket, és befizettünk egy négylakásos OTP-társasházba. 1964-ben nősültem meg, és amíg a társasház el nem készült, addig albérletben laktunk."

A járáások megszűnésével és átszervezésével, afféle kádertartalékként 1973-ban beiskolázták a Politikai Főiskolára, ahol különféle beosztásokban dolgozó kollégákkal járt együtt. „Évfolyamtársaim közül néhányan újságíróként dolgoztak, akadt, aki a Magyar Rádiónál, más megyei lapoknál tevékenykedett főszerkesztőként vagy rovatvezetőként. Többen töltöttek be tanzékhöz vezetői funkciót a Marxizmus-leninizmus Esti Egyetemek megyei Oktatási Igazgatóságán. A szakszervezeti titkár, az üzemi párttitkár és a SZOT iskolai oktató is inkább a mozgalmakhoz kötődött. Hárman: egy megyei egyháziügyi titkár, egy vízgazdálkodási társulat igazgatója és jómagam tartoztunk azok közé, akik szegről-végről a közigazgatást képviselték.” 1976-ban propagandista tanár szakon végzett, és hazatérve szinte rögtön Kunszentmártonba

Törökszentmiklós melletti tanyán, Szenttamáson. Felcseperedése után kapát kaphatott a kezébe, és szüleivel együtt részt vett a gazdálkodásban.

Osztatlan iskolába járt, az alsó- és a felső tagozatban egy-egy pedagógus tanított. Tanulmányi eredménye változó volt, időnként közepes, máskor kitűnő bizonyítványt vitt haza. 1954-ben érettségizett a törökszentmiklói Bercsényi Miklós Gimnáziumban. Gimnazistaként kezdett el futballozni, a Fáklya játékosaként az NB III-ba is feljutott. 1954-ben felvették a Ságvári Endre Hadtáptiszti Iskolába, ahol 1954-től 1956-ig tanult Budapesten, a Hungária körúton. A forradalmat és a laktanya szovjetek által történt elfoglalását a fővárosban élte meg. 1956 novemberében leszerelt és hazatért. „*Borzasztóan nehéz volt munkát találni. Szerencsémre a futballista társaim segítettek, így kerültem először szerződéssel a Járási Tanács pénzügyi, majd mezőgazdasági osztályára. 1959-ig a hivatalban dolgoztam, utóbb pedig Kisújszállásra kerültem, ahol a Sallai-telepi, részben osztott, tanyai iskolában kezdtem tanítani...onnan a megyei művelődésügyi osztály*

Szabó István, az MSZMP városi bizottságnak első titkára, a központi bizottság tagja

„...akartak helyezni az ottani járási hivatalhoz, de a családom ellenállt, és a Megyei Pedagógus-továbbképző Intézet igazgatója lettem.”

Új vezetői beosztásában otthonosan és jól érezte magát. Munkatársaival együtt szervezte a megye pedagógusainak továbbképzését, sokoldalú kapcsolatot épített ki a helyi intézményekkel. A továbbképzési feladatok ellátásában egyetemekkel és főiskolákkal működött együtt, melyek közül a Jászberényi Tanítóképző Főiskolával alakult ki a legszorosabb munkakapcsolata.

1979 tavaszán megüresedett a jászberényi tanácselnöki szék. Az illetékesek lázas keresésbe fogtak, szóba is kerültek jelöltek, de egyikük sem vállalta a feladatot. Buzásék nyáron a Balatonnál nyaraltak, s hazajöve a szomszédok azzal fogadták őket, hogy nagyon keresték Buzás Sándort. *„Másnap már személyesen is jöttek a megyétől és szóba hozták a jászberényi posztot. Mi akkor már tudtuk, hogy ezt az ajánlatot nem szabad visszautasítani... Valószínűleg nagyon rosszul jártam volna, ha újra nemet mondok.”* – emlékezett vissza az egykor történetekre. Végül

mindent mérlegre téve elvállalta a feladatot és hamarosan meg is találta helyét a városban. Először feszélyezte valamelyest, hogy ő is a Kunságból érkezett, de tapasztalta, hogy *„többen is töltenek be komoly funkciókat olyanok, akik a megye másik feléből érkeztek. Akkoriban került ide az Aprítógépgyárba Fehérvári Rudolf, a Zagyvamenti Tsz-be Bolla János és a rendőrkapitány, Szalados József. Szinte „elárasztotta” a várost a Kunság, a különböző vezető beosztásba került személyek jó része nem jászberényi születésű volt.”* Az 1980-as választások után megerősítették tisztségében, és családjával együtt Jászberénybe költözött. A korábbi tanácselnök-helyettes, Szalóki László helyére Emel Józsefet, a Hűtógépgyárból érkezett mérnököt választották meg. Ő igen jó szakember volt és felkészült helyettesnek bizonyult, de korai halála miatt nem sokáig dolgozhattak együtt.

Tanácselnöki munkája hétfőn *„a városi pártbizottságon tartott vezetői értekezlettel kezdődött. Ez egy viszonylag szűk körű megbeszélés volt, melyen az első titkár és a két másodtitkár, a rendőrkapitány és jómagam vettünk részt. Bevezetésül kölcsönösen tájékoztattuk egymást az előző héten történetekről, majd rátértünk az előtűnk álló hét teendőire. Elmondtam, hogy kikkel tanácskoztam, mikor, kivel és miben állapodtam meg a város érdekében. Beszámoltam a fontosabb rendezvényekről, elmondtam, hogy mit tervezünk, és a megoldás módjaira is kitértem. Minderre a pártbizottságiak vagy a rendőrkapitány reagáltak, és hozzáfűzték a maguk véleményét. Ezzel telt el a délelőtt, majd kora délután a tanácsházán következett a vezetői érte-*

kezlet, melyen a vb-titkár, az elnökhelyettes és az osztályvezetők is jelen voltak.

Megbeszélésünkön elmondtam a párt vezetőinek álláspontját és véleményét, kiemelve azt, ami ebből ránk vonatkozott. Mindezek alapján kiosztottam a feladatokat az osztályvezetők számára. Amikor idejöttem 1979-ben az apparátust megörököltem, s egy jó darabig, körülbelül 1981-ig nem változtattam. Ennek alapvető oka volt, hogy nem rendelkeztem kellő helyismerettel. Tehát szükségem volt azokra a dolgozókra, akik elegendő államigazgatási és szakismerettel rendelkeztek. A másik ok az volt, hogy akkoriban működött az ún. káderhatásköri lista, melybe a tanács vezető beosztású munkatársai és az intézményvezetők tartoztak. Leváltásukhoz vagy cseréjükhöz ki kellett kérni a városi pártvezetés és a megyei szakigazgatási szervek véleményét. Hasonló rend házon belül is érvényesült: az osztályvezetők maguk választották meg munkatársaikat, de előzetesen egyeztetniük kellett velem, az elnökhelyetttel vagy a vb-titkárral. Később természetesen történtek változások a jelentkező új feladatok és szervezeti változások függvényében.

A Városi Tanácsnak 71 tagja volt, s ez a testület általában évente 4 alkalommal ülésezett. Lényegesen gyakrabban – havonta – ültünk össze a 11 tagú vb-vel. A kezdetekben András Bélaival, a Tanítóképző főigazgatójával jó kapcsolatban voltam, s úgy vettem észre, hogy az ő véleményét mások is respektálták. Gyakran kértem ki Székely Bandi bácsi véleményét is, úgyszintén mint a Hazafias Népfront elnökét. Gorjancról már többször szóltam, de rendszeres kapcsolatot tartottam Fehérvári Rudolf-fal, az Aprítógépgyár igazgatójával, akivel szinte egy időben jöttünk ide. A tsz-elnökökkel, sőt szinte valamennyi vállalattal, intézménnyel és szövetséggel való kapcsolat vezetése sikerült személyes, jó kapcsolatot kiépíteni. Az ÁFÉSZ elnöke, Bartus Pál jó kereskedő vénájú ember volt, vele maig tartjuk a kapcsolatot. Nos, ilyen emberek véleményét igyekeztem kérni, és hozzájuk is igazodva alakítani a magam álláspontját. Talán nem volt ez rossz módszer, mert többnyire azért elfogadták.”

Vezetési stílusában és munkamódszereiben jócskán eltért elődei gyakorlatától. Alkatas, életkora és sokféle tapasztalata is segítette munkájában. „A város fejlődése számos tekintetben elmaradt a megye más részeitől. Szolnokon vagy a kunsági városokban már régóta gázzal fűtöttek, Jászberényben azonban mindez a rajzasztalokon maradt. Egy tanácselnök igazán akkor lehetett eredményes, ha sikerült az általa vezetett várost fejleszteni. A dolog nem ment máról holnapra. A kiegyenlítettbb fejlesztés érdekében meg kellett győzni a me-

Kovács Miklós tanácselnök-helyettes,
az MSZMP városi bizottságának utolsó
első titkára

gyei pénzügyi osztály vezetőjét, aki korábban kollégám volt Törökszentmiklóson, továbbá a pénzügyet felügyelő elnökhelyettest, Ulveczki Tibort, aki kenderesi volt. Nem számítottam kezdőnek a közigazgatásban, megyei tanács tag is voltam, így pontosan tudtam, hogy minden évben keletkezett pénzmaradvány a megyében, amit valahol nem tudtak felhasználni. Ilyenkor megyei tanács tagként nyújtottam be igényeket. Így tudtunk kórházi műszereket vásárolni, s ilyen keretből vettük meg a Hamza Múzeum épületét is. Azt is sikerült elérni, hogy felszámoltuk a Jászberényben szokásos délelőtt-délutános oktatást. Mindezt tanteremfejlesztéssel sikerült megoldani. A Gyetvai Jánosban 7, a Székely Mihályban, a Bercsényiben és Portelken 2-2, a Lehel vezér Gimnáziumban 5, az Erősáramú Szakközépiskolában 4, a Szakmunkásképzőben 6 tanterem és tornatermek épültek. 1983-ban elkészült a tizenhat tantermes Bajcsy-Zsilinszky úti iskola... Működésem kezdetén a város úthálózatának 22 százaléka volt burkolt, s ez 1990-re 62 százalékra nőtt, újjáépült, ill. felújításra került a város négy hídja. A tanács tagok segítségével meggyőztük az utcák lakóit és a lakóbizottságokat, hogy járuljanak hozzá a költségekhez és lesz útjuk. Felhívásunkra megmozdultak az emberek, kiásták az út tükrét, összeszedték a pénzt, megrendelték a zúzottkővet, a város pedig biztosította az úthengert és a bitumennel való lefedést.”

Új kezdeményezéseket tett és párhuzamosan támogatott is több ötletet és javaslatot. Olyan területeket is felvállalt, amellyel a párt nem foglalkozhatott. Felvállalta a város nemzetközi kapcsolatainak bővítését. „Farkas Mátyással – akiről később derült ki, hogy földiek vagyunk – minden februárban, Mátyás-napon találkoztunk a Főplébánián. Sőt, erre az eseményre nemcsak a Jászságban lévő egyházi vezetők, hanem Heves megyeiek is hivatalosak voltak. Legtöbbször egy ebéd keretében beszélgettünk saját és közös dolgainkról. Elmondtam, hogy mit szándékozunk tenni a városban, s egyben kértem támogatásukat a megvalósításhoz. Válaszképpen ők is elmondták a maguk gondját-baját, a maguk elképzeléseit. Végeredményben nem egy esetben pénzt tudtunk szerezni műemlék jellegű épületek felújításához vagy karbantartásához.

1989-ben kerestek meg bennünket Conselvéből. Ott, a környéken tanított Varga Imre irodalomtörténész, egykori gimnáziumi tanárom Katalin nevű lánya. Tőle kaptunk egy levelet, miszerint a conselvei testületben felvetődött a testvérvárosi kapcsolatot létesítése. Válaszoltunk a levélre, s megírtuk, hogy szívesen látjuk őket... Két vagy három napot töltöttünk Conselvében. Szokatlannak és furcsának tűnt, hogy náluk több párt alkotta a helyi tanácsot. Bennünket a kommunista párt székházába hívtak meg, ahova a többi párt képviselője is eljött, s részt vett a baráti beszélgetésen.”

A nyolcvanas évek végétől felmerült benne a poszt feladása, mérlegelte a változtatás lehetőségét. Ezekben az években párház és a tanács között jellemzővé váltak az átfedések és az átjárások. Szabó István hosszú ideig volt a Megyei Pártbizottság munkatársa, majd 1981. december 19-én választották meg a Városi-Járási Pártbizottság első titkárnak. A helyi pártvezetők közül ő az egyetlen, akit 1985. március 27-én beválasztottak az MSZMP Központi Bizottságába, s így a hazai elit tagja lett. 1988. január 5-én távozott Szolnokra, mivel a Megyei Pártbizottság első titkára lett, s ezt a funkciót 1989. június 4-ig töltötte be. Utána nyugdíjazásáig a BUBIV jászberényi gyáregységében dolgozott.

Kovács Miklós a Városi Tanács osztályvezetője volt, majd társadalmi tanácselnök-helyettes lett. E funkciójából Bakó Gáspárt váltva a Pártbizottság titkárává lépett elő, később, 1988. januárjában ő lett az MSZMP Városi Bizottságának első titkára, méghozzá úgy, hogy ezt a funkciót utolsóként töltötte be. Bakó Gáspár pártbizottsági munkája után a Kossuth Tsz üzemi pártvezetőségének titkára lett.

Kovács (Szücs) Béla gépészmérnök 1977-ben került a Hűtőgépgyárból a Pártbizottság apparátusába. 1985-ben tanácstagga választották, 1986. február 1-től pedig a Városi Tanács főállású, függetlenített elnökhelyettese lett. 1990 novemberében ő adta át a hivatalt Magyar Levente polgármesternek.

Buzás Sándor számára is új politikai helyzetet teremtett a rendszerváltás. *„1985–86-tól lép-ten-nyomon éreztem, hogy a korábbi fejlesztési lehetőségek, a pénzügyi források kezdtek apadni. Egyre kevesebb dolgot tudunk megvalósítani a városban, s ez semmiképpen sem hatott ösztönzően... Visszatekintve úgy látom és értékelem, hogy nekem itt az újonnan alakult pártok közül szinte eggyel sem volt konfliktusom. A portelki iskolában megüresedett az igazgatói állás, felmentésemet kértem. Csaknem 5 évet töltöttem a porteleki iskolában, ahol végeredményben jól érzem magam.”*

Felmentése után nem sokkal szülővárosából új ajánlattal keresték meg. *„Az első helyi önkormányzati választások előtt megkeresett Szabó Ferenc – aki nekem testnevelő tanárom volt a gimnáziumban –, hogy menjek haza, mert a kisgazdák engem jelölnének polgármesternek. Nem vállaltam, több okból. Ideszoktunk, a gyerekek Jászberényben nagyon jól érezték magukat, mi sem voltunk itt már idegenek. A következő választási ciklus előtt újra eljöttek, s megint nemet mondtam. Igaz, akkoriban voltam túl az első infarktuson.”*

A város kommunális fejlesztésének alakulása

A könyvben tárgyalt időszak folyamatosan jelen lévő, szinte állandósuló kérdése az infrastruktúra helyzetének és állapotának kezelése, ami a városfejlődés és fejlesztés központi problémája. Történetileg szemlélve a probléma kezelése folyamatosan változott, új igények keletkeztek, új műszaki megoldásokat vezettek be. Ezzel szemben rendre megjelent és megjelenik a felhasználó lakosság és a város költségvetése, amely lendületet adhat a fejlesztésnek vagy korlátai miatt akadályt képezhetett. A kötetben tárgyalandó hét évtizedben a városvezetés központi problémája volt az infrastruktúra terén megjelenő, folyamatosan változó igényekre való reagálás. A jogosnak, esetenként akár elodázhatatlanak tűnő vagy éppen kevésbé fontos igények megvalósítása ügyében a mindenkori vezetőknek rangsorolni és dönteni kellett. Mivel a rendelkezésre álló források rendre szűkebbnek bizonyultak, mint a felmerülő igények, így szinte mindig konfliktusos helyzeteket eredményeztek. Az infrastruktúra, illetve az abban megjelenő igények folyamatosan változtak és változnak. A harmincas évek központi kérdése az utak állapota volt, s az igények növekedésével párhuzamosan komolyabb fejlesztések történtek a villamosítás terén. Az utóbbi probléma néhány évtized alatt lényegében megoldódott, amit jelez, hogy utoljára az 1980-as népszámlálás idejéig gyűjtöttek, illetve közöltek adatokat erre vonatkozóan. (A város külterületén azonban még a rendszerváltás utáni években is akadt feladat.)

Nagy József tanácsgázi igazolványa, az 1970-es várospolitikai terv szervezője

A harmincas években megtörténtek az első kezdeményezések a vezetékes vízhálózat elindítása ügyében, az új posta felépültével javultak a távközlés, magánkezdeményezések hatására pedig a tömegközlekedés feltételei. Ezzel szemben a várost időnként fenyegető árvizek elhárítására inkább csak elképzelések, mintsem megoldások születtek. A modern közművek: a szennyvízelvezetés, a gáz háztartásokban való hasznosítása viszont akkoriban szinte szóba se került.

A háború után a károk elhárítása – hidak újjáépítése – került előtérbe, majd az ötvenes évek közepétől elkezdődött az igények újrafogalmazása. Az iparosított, majd az ezzel szinte párhuzamosan teret nyerő többszintes beépítés terjedésének hatására egyre nagyobb igény jelentkezett a vízrendszer fejlesztésére. A hatvanas években, különösen annak végén újabb igények jelentek meg a háztartások gépesítése, a tanyákról való beköltözés következtében. Az utóbbiak közül érdemes kiemelni a gáz alkalmazását, amelyet 1960-ban száznál alig több lakás használt, egy évtized múltán viszont negyvenszeresére nőtt a fogyasztók száma. Ők viszont akkor még csak palackos gázt használhattak, mert a város hiába szerette volna a vezetékes gázt, nem sikerült ezt elérnie a központi és megyei szervekkel való alkudozásban. Az évtizedekig elnyúló kilincselés csak 1984-ben hozott eredményt, amikor

a minisztertanács engedélyének elnyerése után megérkezett a vezetékes gáz a városba. Amikor végre megjelent, akkor nemcsak a gyárak, hanem a lakosok áldozatkészsége is hozzájárult a gyors elterjedéshez. A statisztikákat vizsgálva megállapítható, hogy másfél-két évtized alatt lényegében minden háztartásban megjelent a gáz, így ez a kérdés is lekerült a napirendről.

Hosszabban elhúzódó fejlesztés jellemezte a távközlés korszerűsítését. Az új posta – benne a telefonnal – már a harmincas években megjelent, de a telefonnal való rendelkezés hosszú évekig kivételezett helyzetnek számított. A hatvanas, sőt a hetvenes években is a „kurblis készülékek” használata volt jellemző. Helyben viszonylag egyszerű volt kapcsolatot létesíteni, de a közvetlen kontaktus alkalmazására a nyolcvanas évek végéig kellett várni. Azt követően, különösen a kilencvenes évektől meghonosodó új készülékek – majd a mobilok – elterjedésével szinte máról holnapra megoldódott ez az évtizedekig vajúdó probléma.

Ezen rövid, csak a legfontosabb történéseket érintő, vázoló összegzés után egy olyan kérdés áttekintésére kerül sor, amely végigkíséri a vizsgálatba vont hét évtized problémáját. A vezetékes víz megjelenése és elterjedése, majd később az ehhez kapcsolható szennyvízkezelés olyan kérdés, amely makacsul jelent volt és van a város életében. A következőkben dokumentumok és adatok nyomon követésével rekonstruáljuk ezen kommunális ágazat helyzetének alakulását.

A víz- és szennyvízelvezetés problémája és megoldásai

A városban a harmincas évektől, pontosabban 1933-tól beszélhetünk vezetékes vízellátásról. A Friedvalszky Ferenc polgármester által vezetett testület komoly lépéseket tett, amelynek eredményeként a főtér és közvetlen környékének lakói rákapcsolódhattak a városi hálózatra. A kezdeményezés visszhangját jól érzékeltetik az 1936-os költségvetés adatai. Ebből látható, hogy a város vízvezetékét használó lakói 1600 pengő vízdíjat fizettek be, míg nem a vízmű fenntartására 1500 pengőt fordítottak. Első ránézésre akár jövedelmezőnek is minősíthető az ügylet, de jól látható, hogy italmérési adóból, vásárok és piacok helypénzéből, vadászati jogból lényegesen nagyobb bevétele származott a városnak, sőt a helyi mozgóból származó hozam is meghaladta a vízdíjakét. További adalék a felemás helyzethez egy 1939-ből származó szakértői vélemény, mely szerint: „*Jellemző erre a vízvezetésekre a kezdetlegesség, a tervszerűtlenség és az előírások teljes mellőzése. Tervszerű munkával, ugyanolyan befektetés árán valóban jó megoldást lehetett volna teremteni.*”

A kezdeményezés helyi visszhangján túl érdemes áttekinteni, hogy miként alakult a vezetékes víz helyzete akkoriban. A magyar városfejlesztés problémakörét taglaló *Városi Szemle* folyamatosan feltárta és elemezte városaink kommunális fejlesztésének kérdéseit. Egy 1932. évi számában közölt tanulmány megállapította, hogy „*az összes lakosságnak 25-26%-a lakik olyan helyen, ahol vízvezeték van, ebből is 1,004.000 Budapestre, 308.000 pedig Pest környéki városokra esik, ami az összes lakosságnak 15%-át teszi ki, így tehát az egész lakosságnak csak 10,6%-a lakik olyan vidéki városban, ahol vízvezeték van.*” A tanulmány alapján Jászberény ugyan jócskán elmaradt a fővárostól és környékétől, de más

városokkal összevetve adottságai és lehetőségei hasonlóknak látszanak. Ez utóbbit támasztja alá egy 1933-ban végzett, az ország 32 városára kiterjedt felmérés, melyből kiderült, hogy a vizsgálatban szereplő városok közül 13-ban nem volt vízvezeték. Ez utóbbiak közé tartozott Kecskemét, Nyíregyháza, Rákospalota, Hódmezővásárhely, Makó, Kiskunfélegyháza, Szarvas, Gyula, Gyöngyös, Mezőkövesd, Salgótarján és Felsőgalla. A vízvezetékkel nem rendelkező városok többsége alföldi volt, s olyan megyeszékhelyek is szerepeltek a listán, amelyekre ma aligha gondolnánk. A *Városi Szemlében* megjelent tanulmány érvényességét korlátozza, hogy 9 megkeresett városból nem kapott vissza adatokat a tanulmány szerzője. A Jászberényre vonatkozó vízvezeték hiányát rögzítő adatok pontatlanok, mert tudjuk, hogy éppen a vizsgálat idején létesült a főteret és közvetlen környékét ellátó rendszer.

Az áttekintést készítők szerző az eredményeket összegezve fontos megállapításokat tett. *„Pedig ha a kérdést alaposabb vizsgálat tárgyává tesszük, mindjárt kiderül, hogy a helyzet nem annyira lesújtó, amint azt első tekintetre hinnők. Bár alföldi városainkban nincsen egységes vízvezeték, azért ott az egészséges ivóvíz biztosítva van, a nagyszámú mélyfuratú kúton keresztül.”* Leszögezi azt is, hogy a víz- és szennyvízvezeték létesítése megannyi tényezővel együtt jár, együttesen kezelendő, komoly pénzügyi forrásokat igénylő probléma. Ha pedig a szándék és a források rendelkezésre álltak, akkor még a lakosság bekapcsolása sem egyértelmű, *„Olyan községekben és városokban, ahol már vízvezeték van és a pénzkérdés is megoldható lenne, további hátráltató körülmény a lakosság – és itt főleg a földműveléssel foglalkozó lakosságra gondolok – idegenkedése, mert a szennyvizeknek, fekáliának és hulladékoknak a csatornában való elvezetésében okatlan trágya anyagvesztéséget látnak”*. A továbbiakban a szerző kifejti, hogy *„Amint ebből láthatjuk, a teljes vízvezeték építése a mai gazdasági viszonyok mellett aligha lesz megvalósítható. A javasolt berendezésnek éppen abban van a nagy jelentősége, hogy bármelyik városban a meglévő artézi kutakra támaszkodva, a belső sűrűbben lakott városrészben meg lehet építeni a vízvezetékét. Annál is inkább, mert itt tehetősebb a lakosság, könnyebben elviselheti a terheket. A vezeték viszont csak abban a körzetben épül ki, ahol az még gazdaságos”*.

Visszatérve a város konkrét helyzetére, rögzíthető, hogy a harmincas években megtörténtek az első lépések a vezetékes víz biztosítására, de az csak egy viszonylag szűk lakossági és intézményi kört érintett. A képviselő-testület elé időnként vízbevezetési kérvények – valamennyien tehetősebb vagy iskolázottabb polgároké – kerültek. A kérvényezők jelentős anyagi terhet vállaltak, és sokféle műszaki előírás teljesítését is kellett biztosítaniuk.

A mérsékelt lakossági igény mellett a város rendelkezésére álló források meglehetősen korlátozottak voltak, a háborús években pedig még inkább romlott a helyzet. Jól érzékelhető mindez a korabeli gazdaságstatisztikai adatokból. Külön figyelmet érdemel a megyeszékhely és Jászberény adatainak összevetése, amely egyértelműen arra utal, hogy az előbbi pénzügyi lehetőségei általában két-háromszor nagyobbak voltak. Valószínűleg az utóbbiak is hozzájárultak ahhoz, hogy Szolnokon 1936-ban 28,5 km hosszú vízvezeték volt, és a 4200 köbméter/nap vízmű a lakosság 94%-át ellátta vezetékes vízzel, illetve közikifolyóval.

A háború befejezésétől az ötvenes évek elejéig meglehetősen kevés figyelmet kapott a víz-ellátás kérdése. A helyi krónika 1947 augusztusában arról tudósított, hogy a *„...3 éves terv keretében 200 000 forintot irányoztak elő a vízhálózat jobbítására”*. Nincs adatunk viszont

arra, hogy egyáltalán mi valósult meg a tervben megfogalmazott szándékokból. A krónika a város 1950. évi költségvetésének adatait sorolva megemlíti, hogy 65 000 forintot irányoztak elő a fürdő építésére, ami együtödét képezte az akkori beruházási előirányzatnak. Ugyanitt olvashatunk az 1953. évi költségvetés számairól, de abban vízműre vagy egyéb közműfejlesztésre vonatkozó adatok nem szerepeltek. A soroltakból úgy tűnik, hogy a város vezetése – a lózungok hangoztatásán kívül – nem nézett szembe azzal a ténnyel, hogy itt gyárak épültek, melyek működtetéséhez szakemberekre és megtelepedésük biztosítására, parasztházaknál jobban felszerelt lakásokra volt szükség.

Sajátos módon a városnál lényegesen határozottabb álláspontot képviselt és megoldást is kilátásba helyezett az MDP megyei Bizottsága, amely 1955-ben a következőket állapította meg: *„Megyénkben egy közkútra 1350 fő esik. Ezzel szemben az országos átlag 700 fő/kút körül van. Ez megyei szinten, egyes helyeken még nagyobb aránytalanságot takar. Ennek megfelelően a második ötéves tervben 110 közkút létesítését, valamint Mezőtúr, Karcag, Kisújszállás, Túrkeve és Jászberény városok központi vízmű teleppel való ellátását javasoljuk.”*

Az ugyanezen év történéseit feljegyző helyi krónikában az olvasható, hogy a Jászberényi Községgazdálkodási Vállalat 30 köbméteres víztározót létesített, s elkezdte a víztorony építését is, sőt a gőzfürdőben kazáncserét hajtottak végre, amivel *„...biztosították a fürdő zavartalan működését”*.

Tulajdonképpen ettől kezdve beszélhetünk egy korszerűbbnek nevezhető ivóvíz ellátási megoldás meghonosításáról és alkalmazásáról. A hidroglobusz felépítése vagy annak szándéka már 1956 előtt megjelent, de a tényleges kivitelezésre csak később került sor. A megyei sajtó 1958 decemberében némi lelkesedéssel, a következőkről tudósított: *„Jászberényben élénk érdeklődés kísérte a Május 1 szigeten épülő vízmű építési munkáinak ütemét. Az építők, a Fővárosi Vízmű és Csatornaépítő Vállalat dolgozói derekasan kitettek magukért. Nincs lemaradás a tervtől. A tároló ciszterna már teljesen elkészült, a szivattyúház hamarosan tető alá kerül. Az épületben már szerelik a csőhálózatot és a szivattyút. Az építkezés vezetőjétől nyert értesülés szerint a napokban megérkezik a négy részből álló torony is. Ekkorra elkészül a beton alapzat, és hozzáfognak a szereléshez. A glóbus úrtartalma 100 köbméter. Teljesen hőszigetelik üvegyapattal és külső részét alumínium lemezzel burkolják. A torony összeszerelése után kerül sor a felállításra. Ezt, mivel a torony 18-20 tonna súlyú és 30 méter magas lesz, egy nagy erő kifejtésre képes csörlővel és 6-8 segéd csörlővel végzik. A december 24-én, az átadás terv szerinti határidejének napján már fel lehet avatni az új víztornyot.”* Az avatás azonban elmaradt, mert csak 1959 márciusában olvashattunk a *„...lenyűgöző látvány, ég felé karcsú torony...”* részleges üzembe helyezéséről.

A vízmű elkészülte után komolyabb lendületet kapott a hálózat bővítése olyannyira, hogy egyes utcák lakói önmaguk is részt vállaltak a munkákból. *„Ásós, lapátos emberek jelentek meg a maguk jószántából, megásták előre az árkot.”* – írta a megyei lap. 1963-ban egy választási gyűlésen pedig a következő hangzott el: *„Az utóbbi négy év alatt csupán Jászberényben 16 kilométernyi vízvezeték épült, mintegy ötmillió forintért, csatornázásra pedig közel négymillió forintot költöttek.”*

A számokkal való könnyelmű dobálózás példája tükröződik az 1965-ben megjelent sorokból: *„5,5 méter vízvezetékcső jut minden egyes jászberényi lakosra, míg az Alföld 21*

olyan járási jogú városában, ahol a lakosság 25 ezer felett van, az egy főre jutó átlagos csőhosszúság 5,1 méter.” A csövek hosszúsága azonban egyáltalán nem vigasztalta azokat a mérnököket és más pályakezdő szakembereket, akiknek ugyanekkor kannákkal a kezükben, a több száz méterre található közkútig kellett elgyalogolniuk azért, hogy ivóvízhez jussanak. Adatokat idézve viszont kiemelendő, hogy 1960-ban a városban működő kisvízmű 22 km hosszú vezetékéből a 7440 lakás számának 5,7%-ában biztosított vezetékes vizet. (Ugyanez az ellátottsági szint Szolnokon 39,2%, Karcagon 7,3%, Törökszentmiklóson pedig 4% volt.)

Szembenézés a tényekkel, újabb megoldások keresése

1970-ben Nagy József tanácselnök-helyettes irányításával – erre korábban utalás történt – igen alapos és körültekintő munka után elkészült egy várospolitikai terv. A program lényegében minden kulcsfontosságú kommunális kérdéssel foglalkozott: a közlekedés helyzetétől, az egészségügy- és az oktatás állapotán át a víz- és szennyvízelvezetésig. A dokumentum jellemzője a kritikai szemlélet, a megvizsgált területeket tényszerűen és minden szépítgetés nélkül elemezte.

A vízműre vonatkozóan a következő megállapításokat tette: *„A szigeti vízmű 3 kútja jelenleg 900 liter/perc vízhozammal működik, a Kossuth utcai lakótelep 3 kútjának vízhozama pedig 410 liter/perc. Ebből az átlag napi kb. 1200 köbméter vízmennyiségből 24 000 belterületi lakost számítva 50 liter/nap víz jut egy főre. /A korszerű vízellátás 120 liter 1 főre./...A jelenlegi vízmű csak a város központjában, a főutakon és néhány lakóút mentén biztosít korszerű ivóvíz ellátást, a városi lakások 20%-a, 1300 lakás van csak a hálózatra rákötve. Kapacitása és hálózata nem alkalmas az egész város igényeinek ellátására. A lakosság 4/5-e így az 50 közkifolyóról biztosítja napi ivóvíz szükségletét.”*

A helyzet ismertetésén túl a terv rögzítette a város jelentős elmaradását, és lehetséges megoldásként vázolta a kilátásba helyezett megyei forrásbevonás lehetőségét. *„A belterületi lakosság jelenlegi teljes vízigénye 4200 köbméter/nap lenne, a meglévő kapacitás több mint háromszorosa. A működő kutak csekély vízhozama miatt további hálózat-bővítést nem engedélyezhetünk, mivel a vízellátásban így is minden évben – főleg a nyári időszakban – komoly zavarok vannak... A jelenlegi 20%-os ellátottság igen rossz arány, különösen, ha figyelembe vesszük azt, hogy az 1965. december 31-i állapot szerint a megye összlakosságának 41%-a részesült közműves vízszolgáltatásban. A város intézményhálózatának /kórház, rendelő, iskolák stb./ bővítése, újabb lakás-beruházások lehetetlenek addig, amíg e ma már egyáltalán nem fényűző szolgáltatási igényt ki nem elégítjük. Ennek az igénynek a jogosságát egyébként elismeri a 31/1966. sz. MTVB. határozat is, amely az új II. sz. vízmű és hálózatfejlesztés beruházásával kapcsolatban intézkedik.”*

Fontosabb közművekkel ellátott lakások számának alakulása 1941–2011

Év	Lakások száma	Villany-vezetékekkel ellátott	Vízvezetékekkel ellátott	Vízöblítéses WC	Csatornával ellátott	Gázzal ellátott lakások
1941	8 204	2171	93	n.a.	n.a.	n.a.
1949	7 052*	3151	136	117		
1960	8 162	5173	843**	374		116***
1970	9 000	7279	1877	1408	1938	4074***
1980	10 009	9309	5389	4413	5831	7199***
1990	10 719	n.a.	8259	7238	8516	2258/6624***
2000	11 397	n.a.	9482****	9351	5620/4370*****	8780/1656***

Népszámlálási adatok alapján * lakóépületek száma ** vezetékes és házi vízművel ellátott *** palackos gázzal ****500 lakásban házi vízmű *****házi szennyvízkezeléssel ellátott

A várospolitikai terv nyomán készült el a magas házzal kombinált vízmű terve. Ezen elképzelés szerint – a mai Szövekezet úti híd tövében felépülő – 16 emeletes toronyház felső szintjeire került volna víznyomást biztosító berendezés. Az egyre konkrétábbá váló terv azonban meghiúsult, mivel az Építésügyi Minisztérium nem adott engedélyt a magas ház felépítésére.

A probléma megoldása viszont nem került le a napirendről. Egy 1970-ben készült tudósítás szerint egyre közelebb került a vízmű korszerűsítésének lehetősége. „Egyik legnagyobb feladat Jászberényben a II. sz. vízmű felépítése, mely a negyedik ötéves tervben valósul meg. A kiviteli terv szerint több kutat fúratnak, megépítik a 700 köbméteres magas víztározót, a központi szivattyú- és gépházat, 400 köbméteres mélytározót. Mindezek eredményeként napi 4000 köbméteres víztermelői kapacitást nyer a város. A tervidőszak végére mintegy ezer új fogyasztóval számolnak Jászberényben... Természetesen tovább bővítik a szennyvízcsatorna, a csapadékvíz elvezető hálózatukat is. Ami a további kommunális feladatokat illeti: a negyedik ötéves terv második felére fel kell készülnie a városnak a vezetékes gáz fogadására, bővíteniük kell a közvilágítási hálózatot, az új lakótelepeken parkokat, gyermekjátsszótereket kell építeniük. A város külterületén az üzemek, vállalatok segítségével hozzákezdene a béke-barátság liget kiépítéséhez.”

A helyi politika intenzívebb érdeklődésére és élénkülésére utalt az a hozzászólás, melyet az újonnan funkcióba helyezett Semsei Imre első titkár mondott el a megyei pártértekezleten. Beszédében külön kiemelte a város megoldásra váró kommunális gondjait. „A város meglevő lakásainak csak 11,6 százalékában van vízvezeték. A csatornázás minimális, a lakások 4,4 százalékát kötötték rá, a szennyvíz a várost átszelő Zagyvába folyik.” Hozzászólásával mintegy azt is jelezte, hogy az új városi vezetés komolyabban és határozottabban foglalkozik elődeinél ezzel a problémával.

Megjegyzendő, hogy a hatvanas-hetvenes évtizedfordulóra lényegesen megváltozott a lakosság életmódja, és a fogyasztási szokások is jelentősen módosultak. Ezekben az években felgyorsult a tanyak felszámolása és a külterületekről való beköltözés. A városban nagyszámú új és magasabb komfortigényű lakás épült, amely fokozta a korszerűbb víz- és szennyvízkezelési megoldásokkal szembeni igényt. Egyre inkább kezdett általánossá válni a fürdőszobák építése, megszorodtak a háztartásokban a mosógépek és a centrifugák. Az utóbbiak vízigénye még viszonylag szerény volt, de az ezen eszközöket felváltó automata mosógépek sokkal nagyobb környezetterhelést okoztak. A növekvő igényekre nehézkesen reagáló városi vízkezeléssel szemben néhány kútfúró mester és szippantóautó-tulajdonos kínált megoldást. A családi házakban megkezdődött a korábban használt, felszíni vizekből táplálkozó, elszennyeződő kutak kiiktatása, és ezzel szinte párhuzamosan a csökütak „fű-rása”. A 20-50 m mélyről felszínre hozott vízzel házi vízműveket alakítottak ki, melyekkel a fürdőszobák, a mosógépek ellátási igényeit megoldották, sőt az így érkező vizet a kertek locsolására is használhatták. A szükséghelyzetre, illetve annak megoldására utal az, hogy a csökütakból nyert vizet bevizsgáltatták, s ha annak minőségét a hatóság megfelelőnek találta, akkor használata már legálisnak számított. Ha a házak derítőiben vagy egyéb szűk-ségtározóiban pedig felgyülemlett a szennyezett víz, akkor hívni kellett a szippantó autót.

A víztorony létesítésének rövid históriája

A víz- és szennyvízkezelés reményt keltőbb, de ugyanakkor legkülönösebb és legrendhagyóbb eseményei a következő néhány évben történtek. A csaknem botrányossá váló víztorony építésének esete meglehetősen nagy nyilvánosságot kapott, így annak visszaidézése sokféle ténnyel támasztható alá.

A ma Margit-szigetnek nevezett területen álló víztorony szükséghelyzetben létesült. Az előbbieken érintett, hosszan elnyúló tetszetoszaságok, kilincselések, esetenkénti követelések és alkudozások után előbbre lépő vízműfejlesztés elé a Építésügyi Minisztérium említett magas ház építési engedélyének visszavonása gördített akadályt. A tanácsí vezetés kénytelen volt új terveket készíttetni és más helyszínt keresni, ami mindenképpen lassította a létesítmény megvalósulását. Ezzel együtt a vízműfejlesztés ügye a hetvenes évek második és harmadik harmadában központi – politikai – ügyé vált.

1973-ban az új tanácselnök, Kárpáti József is programjába vette a kérdés megoldását. 1974-re már úgy tűnt, hogy a torony megépítése gyorsan haladt, amit a tanácselnök nyilatkozata is megerősített. „Ez évben megépül a Május 1. szigeten a 42 méter magas 840 köbméteres új víztorony, a hozzátartozó nyomóvezeték, valamint a vízmű városon kívüli műtárgyai.”

– jelentette ki magabiztosan az alkalmi városi lapban. Ugyanebben a kiadványban a műszaki osztályvezető leszögezte, hogy „*az új víztorony lehetővé teszi, hogy a város minden lakója, intézménye, vállalatla bekapcsolódjon közvetlenül a vezetékes vízellátásba*”. Néhány sorral később változta a szennyvízelvezetés megoldatlanságát, és optimizmussal állította, hogy „*...5 év alatt a számítások szerint a város szennyvízelvezető csatornáit meg lehetne építeni*”.

Nem úgy történt, ahogy akkor a tanácselnök és az osztályvezető gondolta. A vízmű építése elkezdődött ugyan, de hamarosan kiderült, hogy az alapozásnál nem tartották be vagy lazán kezelték a szabályokat. A megyei lap októberi tudósítása szerint: „*Megtudtuk, hogy a Május 1. szigeten épülő víztorony alapját a gödöllői Közmű és Mélyépítő Vállalat készítette. A 31. sz. építőipari vállalat építette csúszózsákkal a köpenyfalat, amelynek belső felében helyezik el a 840 köbméteres tározót. A létesítményhez a már elkészült alapba megfelelő állvány-rendszert kellett beépíteni. Az állványrendszer készítésekor végzett vizsgálatok során kifogásolták az alap teherbírását, a beton gyenge minőségét. Bár az utólagos számítások igazolták, hogy az alap minősége így is alkalmas lenne a víztorony megtartására, a tervező és a kivitelező úgy határozott, megerősíti az alapot, hogy az megnyugtató módon és abszolút biztonsággal bírja el a terhelést.*” Az építkezés tehát leállt. A helyben kiadott alkalmi kiadvány mégsem látta kritikusnak a helyzetet. A műszaki osztályvezető nyugtatta az olvasókat, hogy a torony megerősítéséhez szükséges tervek elkészültek, és mindössze egy-két hónapot csúszhat az átadás határideje. Ugyanitt Sáros András tanár úr „*Szép új víztorony*” címmel az építmény felépítését támogató cikket közölt, amelyben kifejtette, hogy „*...ami a legörvendesebb, elhelyezése, a környezettel való kapcsolata kitűnő. A sziget nagy, tágas teréből a fák fölé emelkedve, hatalmas méretei ellenére is könnyed hatású. A torony körül lévő nagy tér meggátolja azt, hogy az ódon ferences templom műemléki hatását zavarja*”.

A víztorony hibáinak elhárítása később egyre húzódott. A megyei lap 1976 szeptemberében a költségek növekedését firtatta, olyannyira, hogy szokatlanul részletes tudósításának címében arra próbált válasz keresni, hogy miért is került 36,5 millió helyett 70 millióba a vízmű és a víztorony. A cikk szerzője a beruházás kivitelezésében érdekelt közreműködők véleményét sorolta és ütköztette. A nyilatkozók szóvá tették a felhasznált anyagok megfelelőségét, a felhasznált beton minőségét bizonyító, ún. próbakockák hiányát és eltűnését. A megszólalók azt sem hallgatták el, hogy az építési munkálatokban részt vevő vállalatok és vezetőik nem rendelkeztek a torony felépítéséhez szükséges szakértelemmel és gyakorlattal. Az írás összegzőképpen a költségek alapos túllépését és megduplázódását helyezte középpontba. A megyei tanács illetékes osztályvezetője pedig egyenesen hitelfelvételt javasolt, illetve helyezett kilátásba a város számára.

A városi tanács iratainak hiánya és eltűnése következtében, főleg sajtócikkek alapján rekonstruált történet a helyi politizálás iskolapéldája. Látszólag a műszakiak, mérnökök ügye volt, de a forrásokat a politikusoknak kellett biztosítaniuk. Az utóbbi tényt erősíti meg a városi tanács egykori pénzügyi osztályvezetőjének 2013-ben közzétett visszaemlékezése. „*Ha valamit fejleszteni akartunk, legyen szó vízműről, szennyvízelvezetésről, iskolafejlesztésről vagy éppen egyébről, akkor főleg a megyével kellett egyezsége jutnunk vagy éppen konfliktusba keverednünk. Így döntöttünk annak idején a vízmű 70 milliós fejlesztéséről, amihez a városnak csak 20 milliója volt a kasszában. A beruházás mégis megvalósult, a hiányzó 50*

millió nagy részét nem kis csaták után a megye izzadta ki, de a város részéről már csak 5 milliót kellett kigazdálkodnunk.”

A vízmű végül is elkészült, s 1977 júliusában megtartották a műszaki átadását. Nem sokkal ezelőtt viszont még a vízkorlátozásról tudósított az újság. *„A vízművek dolgozói és az önkéntes rendőrök ügyeltek a vízkorlátozó szabályok betartására. Nappal nem is volt probléma, ám az utóbbi napokban az esti és az éjszakai órákban mutatók egyre nagyobb vízhiány szigorúbb intézkedést sürgetett. Tegnap negyven társadalmi ellenőr indult esti körútra olyan megbízással, hogy a sötétben, a tilalom ellenére locsolókat jelentse a tanácsnak.*”

Időközben és ezt követően lépések történtek a hálózat bővítésére. Egy 1976 januárjában megjelent hír szerint *„...A lakosság önkéntes hozzájárulásával tavalý 5 ezer 200 méter vízvezeték lefektetésével bővítették Jászberény ivóvízhálózatát*”. A lakosság hozzájárulásával és társadalmi munkájával megvalósított hálózatfejlesztés még hosszú évekig gyakorlat volt a városban. Később egyéb finanszírozási formákat és megoldásokat is kerestek. *„12 forintos költséggel 825 méter, nagy átmérőjű gerincvezeték épül a Mátyás, a Katona, Eperfa, Árok utcában és a Dinamit téren.*” – tudósított egy 1986-ban kelt híradás. A lakosság közreműködését elismerően nyugtázta Buzás Sándor tanácselnök. *„A lakossági összefogással történő közműépítésnek szép hagyományai vannak Jászberényben. Így épülnek a vízvezetékek, az utak, a járdák, néhány éve a szennyvízelvezetésre is alakulnak kis közösségek, a múlt évben pedig már a gázvezetékek egy része is így készült.*”

A vezetékes vízellátás ügye a kilencvenes években is napirenden maradt. Ebben az évtizedben több mint ezer lakást kötöttek be a hálózatba, 500 lakást pedig házi vízmű látott el. 2000-ben további, csaknem 2000 lakás nem rendelkezett vízvezetékekkel. Tartósabb problémának bizonyult és bizonyul a szennyvízkezelés kérdése, hiszen ezen a téren még mindig akad és akad felszámolni való.

„Sajnos nem egy község megelőz bennünket a vízellátás biztonságában, a burkolt utak kiépítettségében, ennek következményeit nemcsak a választók, hanem is jól érzékeljük – nyilatkozta 1987 februárjában Buzás Sándor tanácselnök. 2007-ben készült feljegyzései szerint olyan mértékben nőtt meg akkoriban a lakosság vízfogyasztása, hogy a nyári hónapokban a 4. emeleti lakásokban nem volt víz. Az igények kielégítése érdekében növelni kellett a kitermelt vízmennyiséget, amit új kavicsszűrős kutak fúratásával oldottak meg. Az intézkedések nyomán 50%-kal nőtt a vízmennyiség, a tározó kapacitása pedig 23%-kal emelkedett. 1989-re a lakások 90,3%-kát érte el a vízvezeték.

A szennyvízkezelés terén 1980-ban történt az első komolyabb lépés, amikor üzembe helyezték a 4500 köbméter/nap fogadására képes szennyvíztisztító telepet. Ezt követően hitelkonstrukcióval és jelentős lakossági hozzájárulással, utcák, utcacsoportok mentén szervezett társulások jöttek létre. A rendszerváltás idejére a város lakásainak 30,4%-a kapcsolódott a hálózathoz.

A város esélyei

A városkutatással foglalkozó kutatók: statisztikusok, földrajzkutatók, szociológusok, településfejlesztők egyik központi problémája a városok helyzetének pozicionálása. Elemzé-

sük elkészítéséhez különféle adatokat gyűjtenek össze, ezt követően speciális módszerekkel vizsgálják azokat, s végül mindezek összegzésével következtetéseket vonnak le. A kutatások hátterében többnyire megjelenik a „kiváncsi” megrendelő. Az utóbbi lehet a kormányzat, a régió, a megye, de maguk a városok vagy szervezeteik is szerepelhetnek közöttük. A kapott eredményeket sokféle célra lehet használni, része lehet a városfejlesztés terén elért eredmények bizonyításának vagy bizonygatásának. Érvanyagként is felhasználhatók az eredmények, hiszen egy-egy projekt vagy pályázat sikeres lebonyolításában is szerepet kapnak.

A városok fejlettségét és fejlődését megalapozó mutatók régóta használatosak. Tehát komoly múltjuk van, de azonnal hozzá kell tenni, hogy a vizsgált adatbázisok – a városokhoz hasonlóan – folyamatosan változnak. A 20. század elején és a század első felében a lakosságszám alakulását tekintették a legfontosabb mérőszámoknak, s ebből kiindulva állították fel a rangsorokat. Akkoriban a népességszám mellett bizonyos közigazgatási pozíciókat és gazdasági adatokat kapcsoltak hozzá az elemzésekhez. A század közepétől – Budapesten és néhány nagyvárosban valamivel korábban – előtérbe került az infrastruktúra adatainak összegyűjtése és elemzése. Az utóbbi adatok mintegy felzárkóztak a demográfiai adatok mellé, és immáron több szempontúvá vált az elemzés és a következtetések levonása. A század végétől tovább differenciálódott az adatgyűjtés. Egyre fontosabbá váltak a városok vonzására vonatkozó és a foglalkoztatási adatok. Újabbban a vállalkozásokra vonatkozó mutatókkal és az innovációt mérő adatokkal bővült a paletta.

A következőkben az utóbbi évtizedekben elvégzett többszáz vizsgálat közzétett eredményeiből válogatva próbálunk képet adni Jászberény fejlettségének alakulásáról és vele együtt a fejlesztés esélyeiről.

Az 1930-ban megtartott népszámlálás egy nagy határú 27 639 hektáros települést mutat be, amelyben a század első évtizedeiben még gyarapodott a lakosság, de 1920 után már jelentősen – 31 971-ről 30 101-re – csökkent. S mivel akkoriban a kutatókat és a politikusokat erőteljesen foglalkoztatta a „tanyakérdés”, így az is kiviláglik, hogy 10 429 lakos élt külterületen.

Egy 1939-ben megjelent alapos tanulmány a következőkből kiindulva leszögezte: *„A városiassággal szoros összefüggésben van a közművek kérdése. Nem lehet mai értelemben város az, amelynek a legegyszerűbb közművei sincsenek meg. A közművek kérdése pedig a teherbírás kérdése. De döntő szerepet játszik itt a beépítési mód is. A város sűrűbben beépített területeit aránylag kisebb költségekkel lehet ellátni közművekkel. Egy telekre vagy egy házra lényegesen kevesebb közműköltség jut, viszont ezek a telkek és házak éppen értékesebbek. A fejlődés, mint azt az erre vonatkozó statisztikai adatok elének tárják, most a kisebb lakosszámú és a családi házak felé tart, de ezzel együttjár a közművek nagyobb költsége.”*

Ennél sokkal több adatot használt fel és elemzett egy 1966-ban közreadott tanulmány, amely adat és bővebb szempontsort figyelembe véve 26. helyre helyezte el Jászberényt a felállított rangsorában. A dolgozat készítői a várost a legnagyobb területtel, benne igen jelentős külterülettel rendelkező, mérésenként növekvő lakosságú, jelentős természetes szaporodást, minimális vándorlási nyereséget mutató, alacsonyabb népsűrűségi adatokat produkáló településnek minősítették. A rangsor szerint Jászberény adatai leginkább a 25. helyre pozícionált Bajával és Makóval(27.) voltak rokoníthatók. Vonzása messze elmaradt az akkor éppen gyorsan növekvő Dunaújvárostól(24.), Gyöngyös(28.) és Salgótarján(29.) is megelőzte ilyen

tekintetben. Ezzel szemben Baját orrhosszal megelőzte, sőt adatai lényegesen jobbak voltak a nemrégiben még megyeszékhelyi státusszal rendelkező Makónál. Infrastruktúra tekintetében 22 km-es vízhálózatával a kisvízművel rendelkezők közé került csekély különbséggel megelőzve Karcagot és Törökszentmiklóst. Némileg meglepőnek tűnik, hogy a kutatók összegző megállapítása szerint Jászberényt a patinás, nagy múltú városok mellé sorolták be. *„Az ötödik alcsoportba az államigazgatási központi jellegükön kívül csekélyebb mértékben egyéb központi funkciókat ellátó városok kerültek, azaz Gyula, Mohács, Kalocsa, Jászberény, Szentendre, Tata, Komárom, Mosonmagyaróvár, Sopron és Kőszeg. Ezek a városok Kőszeg kivételével járárszékhelyek, azonban lényegesen kisebb vonzáskörzettel rendelkeznek, mint az előbbi csoportba sorolt városok. Néhány város egyik vagy másik jellegzetességével kiemelkedik ebből az alcsoportból. Pl. Mosonmagyaróvár iparával, Sopron iparával és történeti múltjával, Gyula a legnagyobbak közé tartozó vonzáskörzetével.”*

Az 1970-es népszámlálási adatok figyelembe vételével készült el az az elemzés, melyet az országos településhálózat-fejlesztési kereterv alapjának tekintettek. A városokat akkor a területi munkamegosztásban betöltött társadalmi-gazdasági szervező és irányító, továbbá szolgáltató-ellátó szerepkörük, vonzásterületük és lakosság számuk, valamint technikai-műszaki követelményrendszerük (településszerkezet, lakás, kommunális ellátás stb.) alapján minősítették. Jászberény középfokú központként 33. helyen szerepelt a rangsorban. A lista szerint megelőzte Hatvan és Hódmezővásárhely, követte viszont Kalocsa és Karcag. Előnyösebb helyezését az iparban foglalkoztatottak magas arányának köszönhette (7102 fő). Az 1000 főre jutó ipari alkalmazottak száma pedig 238,4 fő volt, mellyel megelőzött egy felsőfokú központot (Debrecen 208,1), és két ugyanide sorolt várossal Péccsel (244,8), Szolnokkal (268,86) hasonló adatokat produkált. A középfokú központok közül Balassagyarmatnak (242,9), Esztergomnak (263,6), Gyöngyösnek (234,1), Bajának (285,0) volt még hasonló mutatója.

A kilencvenes években, majd az ezredfordulón megszapordtak a vizsgálatok. 2004-ben jelent meg az a tanulmány, melyben a téma két avatott szakértője több szempont – az ipar és a foglalkoztatás adatait viszont mellőzve – alapos feltárása alapján összegezte véleményét. Vizsgálódásuk nyomán Jászberényről meglehetősen lesújtó véleményt alkottak.

A tanulmány bevezetőjében kiemelték és a településfejlesztés figyelmébe ajánlották *„...a hierarchikus pozíciójukban erősen visszaeső városokat (Sátoraljaújhely, Balassagyarmat, Jászberény, Makó, Mohács stb.)”*. Sőt mi több, Jászberényt néhány oldallal később egyenesen *„lesüllyedő”* mezővárosnak minősítették. A lefokozás okát főleg abban jelölték meg, hogy ezek a városok egykoron szebb napokat láttak, *„Makó, Jászberény és Kalocsa csak a legutolsó évtizedben került ki a középvárosok sorából, Nagykőrös és Kiskunfélegyháza pedig a »szocialista«* érában”. Az okok keresése közben kiemelték, hogy ezek a városok 1910-ben még a középvárosok közé tartoztak. Megjelölték még, hogy a nevezett városok valamennyien alföldi mezővárosok, melyeknek nem kedvezett *„az agrárkonjunktúra megszűnte, az ipar késői megjelenése, a vonzáskörzetek kialakításának nehézségei”*.

A szerzők több esélyt adtak volna a városnak, ha ténylegesen a Jászság központjaként funkcionált volna. Megítélésük szerint ha Jászberény mégis központi szerepkört kapna, akkor visszanyerhetne abból a vonzásból, amit néhány környező város átvett. *„A »jász identitás-tudat«, a Jászság egészének Berény felé fordulása esetleg fenntarthatná a város magasabb*

*hierarchia-szintjét. Mivel ma már a Jászság »természetes« központjai közé számítódik Szolnok, Gyöngyös vagy akár Hatvan is, Jászberény »jogaiba való visszaállítása« nem nélkülözheti a tevszerűséget, a Jászság egészének közös akaratát.» Megjegyzendő, hogy a két idézett szerző tanulmánya szakmai körökben nem kis vihart kavart. A *Területi Statisztika* című folyóiratban élénk vita bontakozott ki az általuk közölt megállapítások támogatása és megkérdőjelezése mentén.*

Másfajta következtetésekre jutott egy 2010-ben közzétett ún. Green City Index alkalmazásával készült, környezetvédelmi szempontokat középpontba helyező tanulmány. A kutatók a víz-, energiafogyasztás, közmuellátottság, közlekedés, hulladékkezelés, település kényelmi tényezők és a levegőtisztaság adatait tárták fel és vizsgálták. Megállapításaik szerint Jászberény 48. helyre került a felállított rangsorban. A lista első helyét Nagykanizsa foglalta el, a 45–47. helyre Gyula, Balatonfüred és Salgótarján, a 49–51-re pedig Hajdúszoboszló, Duna-keszi és Hatvan került.

Több szempontot kezelő, komplexebb és kiterjedtebb adatbázisra támaszkodó vizsgálatra vállalkoztak a Központi Statisztikai Hivatal munkatársai. A 2015-ben megjelentetett kutatáshoz, a városok funkció szerinti kategorizálásához 10 fő tényezőt vettek figyelembe: népesség, szolgáltatások, vendéglátás, egészségügy, szociális ellátás, oktatás, kultúra, ügyintézés, munkaerő-megtartás és -vonzás, gazdasági potenciál. A feltárt tényezőkhöz további mutatókat rendeltek hozzá. A vizsgálatok lefuttatása után fővárost, felsőfokú központokat, középfokú központokat, alsófokú központokat, falvakat és aprófalvakat különítették el. A kutatás eredményeként Jászberényt a 29 középfokú központ közé sorolták. E kategóra fölött csak a főváros és a 8 felsőfokú központ helyezkedett el. A középfokú besorolást nyert városok között több megyeszékhely és megyei jogú város található, és külön figyelemre méltó, hogy a vizsgálatban közölt térkép-melléletek Nyugat-Magyarország felé billentek. 2 középfokú város Budapest agglomerációjához tartozik, 13 a Dunántúlon, 14 pedig Kelet-Magyarországon található. Az utóbbi térséget szemlélve megállapítható, hogy Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében egyáltalán nincs, Bács-Kiskun és Csongrád megyében pedig csak 1-1 ilyen besorolású város található. A vizsgálat eredménye szerint egy kategóriába került Szolnok és Jászberény.

Az összefoglaló kötet nem közli egyenként a középvárosok adatait, de a kategóriák összegzéséből kiderül, hogy az ide sorolt városokban összességében többen laknak, mint a 8 felsőfokú központban. E kategória népességszámának átlaga 44 329. A fővárosnál(149) lényegesen alacsonyabb a száz gyerekkorúra jutó időskorúak száma(129), vándorlási különbözetük alig tér el a másik két kategóriától.

Lényegesen előnytelenebbek a középfokúak legalább érettségit magában foglaló iskolázottsági mutatói (55,3%), a felsőfokúaké 61,2, a fővárosé pedig 69,9.

A foglalkoztatottság terén elmaradnak ugyan a fővárostól, de megelőzik a felsőfokúak adatait. (Jászberényre vonatkoztatva még kedvezőbbek az adatok.) Fontos adat még a vállalkozások számát összegző adatsor, miszerint a főváros(104) és a felsőfokúak(82) mutatója jócskán megelőzi a közepén elhelyezkedőket.

Összegezve megállapítható, hogy Jászberényre vonatkozóan e vizsgálat eredményei arra utalnak, hogy a város fejlesztésének vannak még mozgósítható tartalékai és reményeket tápláló lehetőségei.

Molnár Marietta

AZ OKTATÁSÜGY HAT ÉVTIZEDE

A mindenkori aktuális oktatáspolitikai iskolai vetületei 1930-tól a rendszerváltásig

A tanulmány alcíme a jászberényi oktatásügy fejlődéstörténetét a hagyományos paradigmába ágyazza, miszerint az oktatáspolitikai tárgya a neveléstörténetnek. Ily módon olyan makroösszefüggések is felszínre juthatnak – a múlt felidézése és értelmezése közben –, mint a nevelés, az oktatás és a képzés politikai körülményei, valamint a pedagógiai programok, módszerek közötti kauzális viszonyban álló tényezők. Ebben a duális viszonyban elevenednek meg azok az iskolai történések, amelyek a közel hatvan évnvi krónikából meríthetők évtizedekre bontva.

A 30-as évek nemzetnevelő oktatáspolitikája

A korszak pedagógiai tevékenységét markánsan meghatározó személyisége Hóman Bálint volt, aki egyetemi professzorként állt több kormányban a kultusztárca élén. Klebelsberg Kunóhoz hasonlóan több ciklust átívelő kultúrpolitikája teret és időt engedett a reformok kivitelezéséhez. Oktatáspolitikai elképzelései, törvényjavaslatok rövid időn belül kifejtették hatásukat a nemzetnevelés gyakorlatában. Miniszterségének központi gondolata a nemzeti egység fokozása és koncentrációja volt. Az oktatáspolitikai hangsúlya a nemzet fiatalágának egységes nevelésére terelődött. Minden intézkedésének alapelveként vált a valláserkölcson alapuló hazafias nevelés. Az 1934-ben megjelent középiskolai törvény megvalósította az egységes középiskolát, a gimnáziumot. E szerint a középiskolai műveltségnek nemzeti jellegűnek kell lennie, melynek fő szempontja a vallásos alapokra helyezett erkölcsi nevelés.

A középiskolákból kikerülő, elsősorban középosztálybeli gyermekek tantervi megalapozottsággal bíró jellemnevelő program részesei voltak, amelyben a hazafiság, a humánus és a szociális érzékenység jelentőségében felülmúlta az értelmi képzést. A nevelési parcellákon (erkölcsi, esztétikai, értelmi nevelés) kifejtett pedagógiai tevékenységek távlati céljaként fogalmazódott meg az erkölcsös ember saját nemzetébe történő tudatos integrációja. A pedagógikum – a maga eszközeivel – megteremtette a szükséges lépéseket a célok realizálása felé. Az 1938-ban közzétett tantervben magasabb órászámot kaptak a nemzeti és esztétikai tartalmakat hordozó tantárgyak, a testnevelés, és megjelent az osztályfőnöki óra. Az idegen nyelv (latin, görög és modern nyelvek) oktatása már korán sem kapott olyan hangsúlyt, mint amellyel korábban gimnáziumi típusok differenciálására is módot adott. A több évszázados, klasszikus humánműveltség jelentősége hanyatlani látszott a reformok követelményeinek sürűjében. Sajátos tendencia mutatkozott továbbá a természettudományos tantárgyak számszerű csökkenésére, valamint a matematika drasztikus redukálására, a gazdasági és társadalmi

ismeretekeket közvetítő tantárgyak javára. Nem véletlenül, hiszen a miniszter rendkívül fontosnak tartotta, hogy a jövő értelmisége tisztán lássa a gazdaság és a társadalom kapcsolódási pontjait. Az 1938-ban megjelent XIII. törvényerejű rendelkezés értelmében teret kaptak a gyakorlati irányú középiskolák, amelyek egy része ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági pályára készítette fel diákjait, szakirányú egyetemi tanulmányi lehetőséghez juttatva, másrészt a társadalomban elfoglalt szerepük szerinti nemzettudattal vértette fel őket. A középfokú oktatás kérdéskörébe illeszkedett a tanítóképzés is. Ez az iskolatípus továbbra sem emelkedett a gimnázium rangjára, de kétségteljesen státusemelő gesztus volt az érettségivel záródó liceumi képzés, majd az arra épülő kétéves akadémiai szintű tanítóképző stúdium tervének bevezetése. Ugyanis a XIX. sz. végén, a XX. sz. elején fokozatosan emelkedett az érettségivel rendelkezők száma. Trianon után az elcsatolt területekről érkezők nagy számban rendelkeztek érettségi bizonyítvánnyal. A középiskolát végző szülők gyermekeik számára is azt az iskolatípust preferálták, ahol érettségi vizsgákkal zárhatják le tanulmányaikat. A tanítók falusi, kisvárosi tekintélye mindinkább csökkent, hiszen egyre több olyan szülő vállalt szerepet az iskolaszékben, aki érettségivel rendelkezett, műveltsége meghaladta a tanítóét.

A 30-as években megszületett törvények lefedték a közoktatás minden területét és szintjét, így a népoktatás sem került ki látószögéből. Folytatta a népiskolák építésének programját. A gazdasági dekonjunkciúrát követő fellendülés anyagi bázist teremtett a 30-as évek második felében 2000 népiskola felépítésére. Súlyos hiányosságokat eliminált ezzel, sajnos anélkül, hogy a népoktatás infrastruktúrájában mutatkozó nehézségeken (zsúfoltság, szegénység) érdemben enyhíthetett volna. Az 1935. évi tanügyigazgatási törvény centralizált rendszert épített ki, amelynek értelmében megszüntette a népiskolai tanfelügyelőség önállóságát. Az országot nyolc tankerületi főigazgatóságra osztotta, s ezek alá rendelte az összes iskolatípust.

A népoktatás egyik legnagyobb horderejű rendelete az 1940. évi XX. törvénycikkben jelent meg, amely törvénybe iktatta a nyolcosztályos népiskolát. A klebelsbergi gondolat realizálására több mint tíz évre volt szükség. Művelődéspolitikai szempontból mindkét miniszter alapvető feladatuként tekintett a népoktatás expanziójára. Megvalósítását több tényező is hátráltatta: egyrészt annak súlyos anyagi vonzatai, másrészt a polgári iskolák megkongatott vészharangjai, attól való félelmükben, hogy a nyolcosztályos népiskola letörli őket az elemi oktatás palettájáról. A szakmai közvélemény sem fogadta egyértelmű, kitörő örömmel, még akkor sem, ha a munka nélkül maradt tanítók újra taníthattak. Szkepticizmusuk forrása az iskolába járás szankcionált szabályozásának hiánya volt.

A 30-as évek oktatáspolitikájának hatása Jászberény iskoláira

Az oktatás irányítása a népoktatást, a népművelést a polgári jogok társadalomépítő, önérvényesítő gyakorlásához szükséges nevelés közegének tekintette. Jóllehet a társadalomépítés liberális jellegét elhalványította, az egyéni érdekeket a társadalmi érdekek alá terelte. „*A jólét önmagában kevés, értelemre, erkölcsre, ítélőképességre, kötelességérzetre és hivatástudatra van szükség.*” Ezeket az erényeket a társadalmi beilleszkedés kritériumaivá emelte. Oktatáspolitikája lehetőséget teremtett a parasztság gyermekeinek továbbtanulására is. Megnyíltak ugyan előttük – sikeres felvételi vizsga esetén – a gazdasági pályák magasabb szintű

gyakorlásának útjai, de valójában a társadalmi mobilitás szűkpályás esélyeit villantotta fel számukra, a felvételi rendszer szigorú szelekciós elvének köszönhetően. Például az 1895-ben alapított Magyar Királyi Földműves Iskola alsófokú intézményként működött Jászberényben, amely gazdasági altiszt, majoros- és béresgazda állások betöltésére adott bizonyítványt, de továbbtanulásra nem jogosított fel. Az intézmény 1936-ban Mezőgazdasági Szakiskola és Mezőgazdasági Szaktanácsadó Állomás néven folytatta tevékenységét, a várostól 5 km-re, dél-nyugati irányban. Deklarált célként fogalmazódott meg a képzés mellett, hogy a tan-gazdaságokban folyó termesztés közvetítésre alkalmas példát nyújtson a környék parasztjainak, illetve szaktanfolyamokat szervezzen a modern és hatékony gazdálkodáshoz szükséges szakismeret terjesztése céljából. Elsősorban azok a fiatalok nyertek felvételt, akik elvégezték az elemi hat osztályát, illetve a polgári iskolát. Képzési idejüket két évben szabták meg. Az intézmény kiterjedt gazdasága, 210 katasztrális hold és a hozzá tartozó épületek kiváló lehetőséget nyújtottak a takarmány- és konyhakerti növények termesztésére, valamint szőlő- és gyümölcsstermesztésre. Rét és legelőterület hiánya ellenére is folytattak állattenyésztést, hiszen a haszonállatok nemcsak a hús eladásából termeltek hasznot, hanem az igavonással, a tejértékesítéssel és az iskola dolgozóinak, tanulóinak ételmezésével is. A konkrét értelem-ben vett földművelési és állattenyésztési ismeretek túlmutattak a hagyományos gazdálkodási módokon, hiszen a szántás már Fordson traktorral, az öntözés bolgár rendszerű öntözőművel történt. Mindezek mellett komplex gazdálkodási attitűddel ruházták fel a növendékeket és az érdeklődő gazdákat. A szakképzés mellett – a korszaknak megfelelően – jelentősen ki-domborodott a nevelés szándéka. „Az iskola legfőbb célja a képzett, becsületes, szorgalmas, kötelességtudó, vallásos, erkölcsös, hazafias gazdák nevelése volt.”

A zárda növendékei a 40-es években

A képzés kiegészítő része volt tanfolyamok és előadások szervezése a gazdakörökben, olvasókörökben, tanyaközpontokban az iskola oktatóinak vezetésével. Négyhetes nyári tanfolyamokat szerveztek a néptanítók számára is, akik a képzőben nyert mezőgazdasági ismereteiket bővítették.

Az iskola rekrutációs bázisát elméletben erősítette a jászberényi polgári fiúiskola, teljes nevén Jászberényi Községi Polgári Fiúiskola megnyitása 1933-ban. Alapításának egyik nyomós indoka az volt, hogy a környékbeli és a jászberényi ifjak elsősorban ipari, illetve mezőgazdasági szakiskolában folytatták tanulmányaikat. Az 1935/36. tanévről szóló évkönyv már 175 tanulót említ, amely országos viszonylatban is népes iskolát jelent. A környékbeli kisiparosok, jobb módú földművesek szívesen íratták be fiaikat ebbe az intézménybe, elsősorban nevelési célkitűzései miatt. A 10-14 év körüli gyermekek fejlesztésének fókuszpontjába a lélekformálás és az egyéniségek kialakítása került. Olyan magatartásformák kialakítására törekedtek, mint például az engedelmesség, a kegyelet, az igazmondás, a kötelességteljesítés, a takarékoság, körültekintés, és természetesen – a korszellemnek megfelelően – az öntudatos nemzeti érzéseken érlelt tevékenységrepertoár is a célok között fogalmazódott meg. Amikor 1938-ban a Bercsényi úti Elemi Népiskola megnyitotta a 7. és 8. osztályait, számos ellenvélemény fogalmazódott meg a polgári iskolával szemben. Az opponálók hangadója Csordás István ipartestületi tag volt, aki sérelmezte azt a kialakult tendenciát, hogy a fiúk nem ipari vagy mezőgazdasági szakiskolában folytatták tanulmányaikat. Megítélése szerint a tisztviselői szakma vonzóbbnak bizonyult számukra.

A fiúpolgári iskolával párhuzamosan működött a Szatmári Irgalmas Nővérek vezetése alatt álló Jászberényi Római Katolikus Leánynevelő Intézet, vagyis a Polgári Leányiskola. Már az 1900-as évektől kezdve működött a lányok körében népszerűnek tekinthető iskola a volt Fehérlő Iskola helyén, a Zárdában, ahol valaha a Fehérlő vendéglő, illetve a német lovagrend háza állt. A harmincas években kisdédvő, 4 osztályú elemi leányiskola, az ugyancsak 4 osztályú polgári leányiskola és egy internátusbefogadására vált alkalmassá az épület, amely 1939-ben egy tornateremmel is bővült. Az éves átlagban kétszáz lány oktatása jelentős szerepet töltött be a város katolikus nőpolgárainak nevelésében. A katolikus öntudatból, a hitéletből eredeztethető erények kiművelése a családi nevelésen keresztül kihatott az egész társadalomra, ennél fogva létjogosultsága vitathatatlan volt. Az 1942/43. tanév évkönyvében a honleányi érzés, a hazai föld szeretete fogalmazódott meg markáns nevelési célként. Karitatív lelkületük 700 db kis csomag elkészítésében ragadható meg az adott tanévben, amit a fronton szolgáló katonáknak szántak. Az intézmény didaktikai célokat is követett, miszerint a munkáltató tanulás jegyében a leánynövendékek aktívan bekapcsolódtak a tanítási folyamatba, saját készítésű mértani testeken végezték a szemléltetést, történelmi munkanaplójukat képekkel illusztrálták, növényeket gyűjtöttek azok részletesebb tanulmányozásához. A háborús években sem csökkent a tanulói létszám, tartósan 300 fő fölött maradt. Elsősorban a kisiparosok és a kisbirtokosok küldték leánygyermeküket körültekintő nevelés céljából ebbe az intézménybe, amelyet a történelem nagy fordulópontja, a II. világháború kitörölt az oktatási intézmények sorából.

Jászberényben 1886-tól működött egy tanonciskola is, amely a társadalomban jó pozíciót betöltő iparosok utánpótlását végezte. A 30-as években 500-600 fő között mozgott a tanulók létszáma. Szakmai, mesterségbeli ismeretekre leginkább a gyakorlatban, az őket foglalkoztató

iparos mesterektől tettek szert, az iskolának nem volt állandó és kinevezett tantestülete valamint igazgatója, az oktatók óraadóként teljesítették feladataikat. Vallástani, számtani, minimális nyelvtani, üzleti, levelezési és rajz ismereteket oktattak. A rendszeres iskolába járást munkájukból fakadóan nem ismerték, munkaadójuk alkalmazásában mindössze a délutáni, illetve a vasárnapi oktatásra kerülhetett sor. Ennek következtében a korszak által nagyra becsült jellemnevelés feladatainak ellátása is a mesterek felelősségi körében jelentkezett. Az iskola megbecsülésének példaereje – úgy gondolták – beívódik a tanoncok magaviseletébe, így pontosan, tisztán járnak iskolába, illendően viselkednek, és tanulási kedvük, valamint erkölcsi érzetük magasabb szintre emelkedik.

Az elemi oktatás intézményei a 30-as években

A Jászberényi Izraelita Elemi Népiskola 1880 óta nevelte a város zsidó lakosságának gyermekeit. 1931-ben – fennállásuk 50. évfordulójára – Apponyi Albert, Jászberény országgyűlési képviselője nagy elismeréssel szövelt az iskola működéséről, mellyel „*hítsorsosai körében a valláserkölcsei alapot megszilárdította és a hazának jó polgárokat nevelt*”. A négy vegyes osztállyal működő intézmény kezdetben nyilvános volt, egyik hitközség felügyelete alá sem tartozott, működéséért az iskolabizottság volt felelős. Később, a két hitközség egyesülése után, a megalakult Jászberényi Izr. Hitközség irányítása alá került, amely a feljegyzések szerint békés, nyugodt életet hozott az iskolának, majd fokozatosan a jászberényi zsidó hitélet fundamentumává vált. 1883-ban költözött a Bercsényi útra, báró Podmaniczky Elemérné 450 négyzetméteres telkén 2700 forintért felépített három tantermes iskolába. Az iskola tanítói kiemelkedő szakértelemmel fejtették ki pedagógiai tevékenységüket. E mellett tanúskodik az a tény, hogy más vallású szülők is szívesen küldték gyermeküket zsidó iskolába, aminek nyelvi akadályai már nem voltak, hiszen a kezdeti időkben a jiddis nyelven történő tanítást felváltotta a magyar nyelvű oktatás. A vallástolerancia jegyében tanította a testnevelést Bronts Miklós gimnáziumi tanár, illetve az éneket Király Győző, a református iskola igazgatója. A tantervi programban megjelent Kossuth, Deák, Széchenyi társadalmi szerepének méltatása, az I. világháború eseményeinek nyomon követése, Trianon igazságtalanságának megvitatása. A hazafias nevelés ékes példáját adja azoknak a leány-növendékeknek az igyekezete, akik az első világháborúban szolgáló katonáknak kötött holmikat készítettek. Ezenkívül a tanulók csokoládét, dohányt, teát és cukrot vittek az iskolába, hogy tanítójuk küldje tovább a harctérre. Szabó Adolf tantervét számos zsidó iskola vette át, mely szerint modern pedagógiai alapelveket követő gyermekközpontú szellemiségben nevelték diákjaikat. A pusztán megértésre irányuló diákszerep helyett aktív, cselekvő alannyá változtatta őket. Szellemiségében megelőzi az új központi tantervet (1925). Az iskola szakmai tevékenységét a királyi vezető tanfelügyelő ellenőrizte. A tanítók aktív résztvevői voltak a pedagógiai szemináriumoknak, ahol a 30-as évek gyakorlatát is meghatározó, a magyar népoktatásban fordulópontként jelölt 1925-ös tanterv cselekvésközpontú tanulás metodikáját sajátították el, illetve jelen esetben gazdagították.

A 30-as évek elejére a tanulólétszám csökkent, egy tanerős osztatlan iskolaként működött, holott az azt megelőző évtizedekben négy tanító is tevékenykedett.

Írásbeli dolgozatainak külső alakja . . . . . *tiosta*

A mulasztott félnapok száma *5*

Ezekből igazolt . . . . . *5* félnapot

Nem igazolt . . . . . *—* félnapot

Kelt *Jászberény*, 1941. évi *jún.* hó *11.*-én.

Jegyzet: _____

Lentván János
igazgató s. k.

Balogh Aladár
tanító s. k.

Jegyzet. A tanulók osztályzatának megállapítása a Rendszab. II. részének 31. §-a szerint a követ-
ő szerint történik: **Erkölcsei magaviselet:** dicséretes, jó, tűrhető. **Szorgalom:** ernyedellen, dicsé-
ző, hanyag. **Előmenetel:** kitűnő, jeles, jó, elegendő, elégtelen. **Írásbeli dolgozatok külső alakja:**
rendes, kevésbé rendes, rendellen.

Dobóczy könyvkereskedés kiadása.

Bizonyítvány részlet 1941-ből

Az iskola felszereltsége kevés kívánni valót hagyott maga után, hiszen az iskolaszék, Jászberény városa, a Jászkerületi Népbank, a Gazdasági Takarékpénztár, az Izr. Nőegylet és magánszemélyek támogatása igen jó körülményt teremtettek az iskolai nevelő munkához. Gergely Adolf iskolaszéki elnök plasztikusan fejezte ki az itt folyó pedagógiai munka lényegét az iskolaalapítás 50. évfordulóján tartott megemlékezésében: „*A mi összejövetelünk a jászberényi zsidóság ünnepies vallomástétele a zsidó iskolához való ragaszkodás iránt. De egyben azt is hirdeti szerényen és határozottan, hogy a gyermeklélek megnevelését végző vallásunk gyakorlása, magyar érzésünk erősítése, ápolása mindig a nemzeti gondolat szolgálatában állt, s ezt a gondolatot ebben a régi szellemben fogjuk tovább fejleszteni az ország megújhodása érdekében.*”

A történelmi korszak szellemisége viszont nem volt képes integrálni ezeket a gondolatokat. Az 1939. évi IV. tc. értelmében Jász-Nagykun-Szolnok vármegye alispánja rendeletben korlátozta a zsidó árusok működését, miszerint a „keresztény kereskedők megélhetését veszélyezteti”. Szigorúan büntették azokat a munkaadókat, akik továbbra is alkalmazták zsidó munkásaikat. Ma már a legborzalmasabb történelmi tények előszeleként értelmezzük ezeket az intézkedéseket, amelyek az iskola sorsát is determinálták.

A legnépesebb iskola a 30-as években a Nagyboldogasszony Római Katolikus Elemi Népiskola volt. 1872-ben még a Fehér Ló Négyosztályos Római Katolikus Népiskola alapításáról szól az iskola krónikája, amely a volt Zárda és a mai Nagyboldogasszony Katolikus Általános Iskola helyén állt.

Képzős diákok a 40-es években

A hajdani épület apró rácsos ablakú, meszelt falú, szűkös tantermekkel működött, amelyeket búbos kemencékkel fűtöttek. A bel- és kültelek nagysága miatt felmerült az a gondolat, hogy az iskola helyén Leánynevelő Intézetet létesítenek. Hamarosan meg is nyitották – 1873 őszén – a Kiskapitány lakhelyén kialakított, csengettyű toronnyal díszített négyosztályú főelemi iskolát, Központi Római Katolikus Elemi Iskola néven, fiú és lányosztályokkal egyaránt. Továbbiakban hozzá tartoztak a város alelemi külső iskolái is: a Felsővárosi, az Alsóvárosi és a Szentkúti Iskola. A Központi iskolában az 1933-as statisztika szerint 6 osztály működött nyolc tanítóval és egy igazgatóval, valamint egy hitoktatóval. A magas tanulói létszám miatt a második és a harmadik osztályból kettő is volt. Összesen 464 tanuló járt az intézetbe, 301 fiú és 163 leány. A Felsővárosi Iskolában elindult az első osztály 51 fővel, a negyedik és az ötödik osztály 54, illetve 63 fővel. A magas osztálylétszám a központi iskolára is jellemző volt (52-67 fő). A Szentkúti Iskolában az első és a második osztály osztatlan volt, a tanulók száma 69-re rúgott, elsőben 39 fővel, míg a második osztályban 30 fővel.

A másik működő osztály a hatodik volt, 53 tanulói létszámmal. Az Alsóvárosi Iskolában mindössze két osztály működött, az első és a második, valamint a harmadik és a negyedik összevonásával.

Az osztálylétszám ebben az iskolában emelkedett ki leginkább: 68 és 61 fővel. Összességében az úgynevezett belterületi iskolákban 883 tanuló tanult, amelyek közül 536 fiú és 347 leány volt. A Központi iskola alkalmas volt hat osztály befogadására, a fentebb közölt magas létszámokkal. A zsúfoltságot enyhítette, hogy 1934-ben elkezdődött az új, emeletes iskola építése a régi helyén. 1937-ig, amíg az építkezés be nem fejeződött, a tanítás a Zárdában, a

Harangozó-házban és a fiókiskolákban folyt. A Posta melletti Központi Római Katolikus Elemi Népiskola – később Belvárosinak nevezett – új épülete nagymértékben enyhítette a tanulók befogadásának gondjait. Hóman Bálint 30 000 pengő támogatást nyújtott a felépítéshez, sajnos ez az összeg kevésnek bizonyult, így Antal István országgyűlési képviselő további 10 000 pengőt szerzett a munkálatok folytatására. A teljes beruházás 67 000 pengőre rúgott, a különbözetet a város hitelből fedezte.

Az 1940. évi rendelet a nyolcosztályos iskolákról nem lehetetlenítette el a hétköznepokat, ugyanis volt tanterem és tanár a hetedik osztály beindítására. A szülők elégedetlensége volt a legdominánsabb, azoké, akik gyermeküket gimnáziumba szánták, és nem az elemi folytatására. Mások pedig mindössze a hat elemi elvégzését igényelték gyermeküktől. Ekkor már magas volt a munkanélküliségi ráta Jászberényben, a tanulók között megugrott a népkonyhások és a cukorakcióások száma. A közeli tanyákról bejáró gyerekek paraszti munkát végeztek a földeken, rendszeresen segítettek a jószágok körül. A szülők praktikus gondolkodásmódjából eredő szükségletek nem találtak a miniszter nemzetnevelő törekvéseivel. A századfordulón kitapintható alulképzettség, sőt mi több, az analfabetizmus továbbra is társadalmi szintű problémát jelentett. A 24 évesnél idősebb férfiak és a 30 év fölötti nők körében alacsony volt az iskolai végzettség. Ez a tény az új parlamenti képviselő, Imrédy Béla pénzügyminiszter megválasztásának procedúrája közben vált akadályozó tényezővé. A számok tükrében látható némi emelkedő tendencia az írni, olvasni nem tudók számának csökkenésében: a 20-as években a lakosság száma 31 971 volt, az analfabéták száma ebből 7019, azaz a jászberényiek 22%-a. Az 1930-as adatok szerint az összlakosság (30 101) 16%-a, 4739 fő bizonyult analfabétának. Ezek a számok mindkét évtizedben meghaladták a megyei átlagot, ami 18,41%, illetve 11,99% volt. Az analfabetizmus csökkentése tehát kiemelt népoktatási feladat volt.

Ennek a törekvésnek intézményszintű manifesztálódásaként tekinthetünk a város Bercsényi úti Állami Elemi Népiskolájára. 1906-ban Gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter Jászberény országgyűlési képviselőjeként elrendelte a 12 tantermes iskola létesítését, amennyiben a város a szükséges területet az állam rendelkezésére bocsájta. A 30-as években a Bercsényi és a Kossuth úton működő iskolák alkották az állami iskolát. A Bercsényi iskolát egy anyakönyvben jelölték a Borsóhalmi tanyai és a Meggyes és Pelei elemi iskolákkal. A negyedik osztály elvégzése után polgári iskolában, gimnáziumban, a 6. osztályból ipari-tanonc és mezőgazdasági iskolákban tanulhattak tovább a gyerekek. Szép számmal maradtak az 5. és 6. osztályokban az elemi iskola elvégzése céljából, a továbbtanulás szándéka nélkül. Az iskolán kívül rekedt közel 1800 gyermek rendszeres iskolába járásának feltételeit nagymértékben biztosította, illetve enyhítette az iskolák zsúfoltságát.

A várost övező tanyavilág iskoláinak alakulása

A trianoni határokon belül az ország kevés népiskolával rendelkezett, hiszen a Lex Apponyi a hazafiasság jegyében elsősorban a nemzetiségiek lakta területeken fejtette ki hatását. A 20-as évek kiemelkedő kultúrpolitikusa – Klebelsberg Kunó – nagy erőket mozgósított az elemi népoktatás expanziójára. Az 1926. évi VII. törvény előírta a népiskolák létesítését

és fenntartását. Eredményeként 5000 tanterem és számos tanítói lakás épült fel, elsősorban az alföldi tanyavilágban és aprófalvakban. Maga az iskolaépítés Eötvöستől kezdve szinte minden kultuszminiszter tárcaprogramja volt. Wlassics Gyula például a millennium alkalmából 28 vármegyegében 105 elemi népiskolát építtetett. Klebelsberg iskolaépítő munkáját történelmi sajátosságok emelték ki elődei sorából. A tanyavilág iskolákkal való ellátása egy komplex infrastruktúrafejlesztő-program kardinális része volt, amelynek célja, hogy kiemelje az alföldi tanyavilág mozdulatlanságában élő embereket, és bevezesse őket – közvetlen régiójukon túl – az ország kulturális és gazdasági vérkeringésébe. A Jászberényhez tartozó tanyavilág iskolái – Kormospart, Meggyespele, Peres, Rét, Homok – szervesen kapcsolódtak ehhez a nemzeti programhoz a maguk tradíciójával, hiszen többek között a Négyszállási iskola már állandó iskolai épülettel bírt 1898-tól. 90-100 fő tanulói létszámmal osztatlan iskolaként működött. 1939-ben részben osztott iskolává minősítették két tanterővel.

Az elemi iskolai tananyagon túl a környék lakosságának nevelése is napi teendőket jelentett a tanítóknak. Szívgyárdát, leánykört és vándorkönyvtárat vezettek. Igen hosszú időn keresztül fejtették ki tevékenységüket, mondhatni következetes kitartással. A népművelési előadások mellett karácsonyi betlehemes játékokat, mesedélutánokat, színelőadásokat és farsangi bálokot szerveztek. Azon túl, hogy közösséget szervezett a tanító, hűen követte az Apponyi törvényrendeleteket megalapozó intenciót, miszerint az elemi oktatással összekötött műveltségnek megszerzése nemcsak az egyénnek, hanem a társadalomnak és az államnak is érdeke. Így az állam megkövetelheti minden polgárától, hogy gyermekeit, gyámoltjait legalábbis az elemi oktatásnak megfelelő műveltség birtokába juttassa. Pörtelek, Alsóboldogháza, Újerdő, Tőtevény, Hajta gyermekei is részesültek elemi oktatásban. Sajnos a szülők többsége mereven elzárkózott a tehetséges gyermekek további iskoláztatásától.

Középiskolák a harmincas években

Jászberény városában a középszintű oktatás két kiemelkedő intézményben folyt, a József Nádor Gimnáziumban, amely 1924 óta reálgimnázium, és az 1917-ben alapított Magyar Királyi Állami Tanítóképző Intézetben. Mindkét intézmény országos szinten is elismerést szerzett a magas színvonalú pedagógiai munkája alapján.

A Jászberényi Magyar Királyi Állami József Nádor Reálgimnázium legfőbb feladata szintén a vallásos alapokra helyezett erkölcsi nevelés, hazafias szellemű oktatás, úgy, hogy általános műveltséghez juttassa növendékeit, és felkészítse azokat a felsőfokú tanulmányokra. A gimnáziumok hagyományos jelzőinek – humán, reál – értelmezése más szempontok szerint történt. A humán gimnázium klasszikus nyelveket – mint például a latin és az ógörög – tanított magasabb órászámban, amelyeken keresztül széles körű irodalmi és grammatikai ismereteket is közvetített. A reálgimnáziumban a klasszikus nyelvek helyett modern idegen nyelveket lehetett tanulni, leginkább franciát és németet (az angol nyelv akkoriban nem töltötte be a lingua franca státust). A természetismereti tantárgyak is magasabb órászámban jelentek meg ebben az iskolatípusban, különös tekintettel a matematikára (nyolc év alatt összesen 31/hét), amely kiemelten a legmagasabb órászámban oktatott tantárgy volt a latin mellett (41/hét 6,5,4 óras heti bontásban). Az oktatás legfőbb didaktikai pillére a munkáltató tanulás volt.

Általános iskolai tanulók az 50-es években

A növényteni munkaórákon a feladatokat kísérletek, illetve probléma formájában kapták a diákok.

A saját élményen megélt tanulás motivációs hatása gazdagabbnak bizonyult, sőt öntevékenységre sarkallta a tanulókat. Mindezek pszichikai és logikai mozzanatait papírra vetették, majd megbeszélték. A pedagógiában jártas olvasót nem kell meggyőzni a módszer kiválóságáról, s arról, hogy mennyi, napjainkban is effektív, módszert rejt oktatástörténetünk. A sikeres érettségi vizsga feljogosította a diákokat tanulmányaik folytatására az ország bármelyik egyetemén.

A tanulók igen gazdag diákéletet éltek az intézmény falain belül. A tantervben is nagy jelentőséget nyert öntevékenységet fejlesztő programok, a tanórán kívüli önképző tevékenységek behálózta a hétköznapiakat. A Széchenyi István Ifjúsági Önképzőkör tevékenységének palettája rendkívül színes. Olvasókör, fotószakosztály, ének- és zeneszakosztály, szavalókör, aerokör, cserkészcsapat és gyorsírókör elégítette ki a tanulók szerteágazó érdeklődését. Célját tekintve a tehetségevel pedagógiai potenciálját testesíti meg, amely az önismeretre, a folyamatos önképzésre, cselekvésbiztonságra fókuszál. A város és a környék gazdagabb polgárai – hasonlóan a polgári iskolákban tanulók származási adataihoz: elsősorban kisiparosok, kisbirtokosok és kiskereskedők – gyermeküket ebben az intézményben taníttatták. A szegény sorsú gyermekek java része kívül rekedt, egyrészt mert a szülők nem bírták a tandíjat fizetni, másrészt a beutazás költségeit sem tudták vállalni. Németh József ny. iskolaigazgató visszaemlékezésében kiemeli, hogy a gimnázium drága volt. Már a beiratkozásnál 20 pengőt kellett fizetni, és a havi díj is ennyibe került. Amennyiben bekerültek a gimnáziumi oktatásba,

nagyobb eséllyel maradtak ki a rendszerből. Az intézmény ez irányú problematikájára vonatkozó megoldási javaslat a következő volt: „*Nagy múltú kultúrintézmény, mely nemcsak a Jászságban, de messze vidéken hosszú időn keresztül az egyetlen középiskola volt..... Feltűnő jelenség az iskola évkönyvében a tanulók létszámának rohamos csökkenése... Az iskola fokozódó elnéptelenedése ellen talán legeredményesebben internátus felállításával lehetne védekezni... Némileg javítaná a helyzetet a vonatkozó elnökökkel való tárgyalás.*” Németh Ferenc arra alapozta félelmeit, hogy közel 100 év alatt nem nőtt, hanem stagnált a tanulói létszám.

A húszas évek közepén a tanulói összlétszám 380 volt, ami a harmincas évek végére valóban lecsökkent majdnem a felére, de az 1943/44. tanév értesítőjében újra 300 fölé emelkedett létszám olvasható.

A Tanítóképző rekrutációs körében a gazdák, a kisiparosok, köztisztviselők, papok, tanárok és tanítók gyermekei jelentek meg a 30-as években. Leginkább a polgári iskola 4. éve után jelentkeztek tanítói tanulmányok végzésére. Minimális hányaduk érkezett gimnáziumból vagy reáliskolából, ugyanis ez az intézménytípus nem adott ki érettségi bizonyítványt, így tanulmányi előmeneteli szempontból visszalépést jelentett volna. A két világháború között a tanítóképzőt végző tanító úgy fejtette ki szűkebb értelemben vett iskolai, és tágabb értelemben vett társadalomépítő tevékenységét, hogy igazodott a paraszti, illetve kisvárosi életközeg létformáihoz. Ezért is alakult szerencsésen a vidéki képzők tanulói összetétele származásukat illetően, számukra nem volt idegen az az életközeg, ahol munkásságukat fogják kifejteni. Az intézmény az iskolai tanításon kívül a lakosság felnőtt tagjainak nyújtott legkülönbözőbb szolgáltatásokat gazdasági és kulturális területeken, a mezőgazdasági

Peresi kisiskolások

szaktanácsadástól a népművelői teendőkhöz. A képzésben is megtalálható minden olyan tevékenységi forma, amit a tanító egy lakóközösség életében is gyakorolhat: énekkar, néptánc, színjátás, ünnepek szervezése, mozifilmek vetítése, rádióműsorok népszerűsítése, mezőgazdasággal összefüggő ismeretek közvetítése. A tanulmányokat képesítési vizsgákkal zárták, ahol a gyakorlatiasság domináns szempont volt. Egy olyan szakképző intézet működött a magyar közoktatás keretében, amelyben a szakképzés és a gimnázium által preferált általános műveltség átadása összekovácsolt célként jelent meg. Nem véletlen, hogy a képzési tartalmak optimális arányainak megtalálása érdekében gyakran módosították az érvényben lévő tanterveket. A törvényalkotás évében hatályossá vált az 1938. évi XIV. törvény, amely a líceumra épülő két évfolyamos tanítóképző akadémia felállításáról intézkedik. 1938-ban elindult a líceumi képzés Jászberényben is. A líceum négy osztályos, gyakorlati irányú középiskola volt, amely érettségivel zárult. *„Ez az érettségi képesít mindazokra az állásokra és tisztségekre, amelyek elnyeréséhez az 1883.I.tc. vagy más jogszabály értelmében középiskolai érettségi vizsgálat szükséges.”* Ez az érettségi törvény továbbiakban feljogosított a tanítóképző-akadémiára való felvételre is. A törvény 9.§-a konkretizálja a tanítóképző-akadémia rekrutációs körét, miszerint gimnáziumi vagy gazdasági középiskolai érettségi bizonyítvány kizárja a jelentkezést. A törvénykezés 3.§-a leszögezi a líceum feladatát: a tanulót vallásos alapon és nemzeti szellemben erkölcsös polgárrá nevelje, gyakorlati irányú műveltséghez, a fiútanulót ezen belül gazdasági, a leánytanulót háztartási ismeretekhez juttassa, továbbá családi és iskolai gyermekneveléshez szükséges alapismeretek tanításával magasabb szaktanulmányokra előkészítse, s végül főiskolai tanulmányokra képessé tege.

Kormosparti iskola

A népiskolai tanítóképzésről szóló törvény 1.§-a írta le a tanítóképző-akadémia feladatát: a liceumban a nevelési alapismeretek tanításával tanítói hivatásra már előkészített tanító és tanítónő jelölteket vallásos alapon és a magyar nemzeti művelődés szellemében folyó népnevelésre szakszerű és gyakorlati tanítással kiképezze. A tanítóképző-akadémia társintézményei voltak a liceum, az internátus és a gyakorlóiskola. Szigorú tanulmányi szabályok fogalmazódtak meg az akadémiai képzést illetően, amelyek keményebb szelekciót tettek lehetővé. Az akadémia második évfolyamára csak az léphetett, aki az első évfolyamot legalább elégséges eredménnyel abszolválta, ugyanis pótvizsgára nem volt lehetőség. Az év első ismétlése is csak legfeljebb két elégtelen osztályzat esetén volt lehetséges. A tervek szerint a II. évfolyam államvizsgával zárult. A végzős diákoknak írásban neveléstudományi és népiskolai tanítás módszertani ismeretekből, míg szóban nemzeti műveltségéből és a neveléstudomány elméleti és gyakorlati ismereteiből kellett bizonyítani felkészültségüket.

A 30-as évek tanítóképzése a liceumi-akadémiai struktúrára való áttérés előtt is szorosán követte a népoktatás gyakorlati irányú működését. *„A változó gazdasági helyzetben olyan nemzedékre volt szükség, amely szilárdan megállja a helyét, foglalkozási körében minden nehézség nélkül végrehajtja a viszonyok és a gazdasági érdekek által megkívánt változtatásokat, s akkor sem esik kétségbe, ha a viszonyok kényszerítő hatása alatt más foglalkozási ágra kell áttérnie.”*

A háborús évek oktatáspolitikája

1942 és 1944 között a Kállay-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere Szinyei Merse Jenő volt.

A II. világháború éveit számos problémával kellett megküzdeni. Többek között a tanítók és a tanítói lakások hiányával, valamint a zsúfolt tantermek okozta gondokkal. Becslése szerint az elsősorban falusi egy- és kéttanítós iskolákban egy tanítóra 70-75 tanuló jutott. A súlyos pénzügyi helyzet orvoslására szinte semmi lehetőség nem adódott, viszont a tanítók hiányából adódó nehézségeket rögtönzött intézkedésével – miszerint a tanítóképzőt végzetteket azonnal munkába állította, illetve az utolsó éves növendékek közül az önként vállalkozókat tanítói szolgálatra osztotta be – próbálta enyhíteni. A költségvetési vitában elhangzott miniszteri beszédében (1942) kiemelt részt kapott az iskolaépítési politikája, amelynek sarkalatos irányelve a falusi osztatlan és részben osztott iskolák túlszűfoltóságának megszüntetése, és annak az egyenlőtlenségnek a nivellálása, amely fennállt a falusi és a városi iskolák között. Utasította a tankerületi főigazgatókat, hogy a kedvező viszonyok között levő városokba, községekbe történő tanítói áramlást fékezzék le, csak a legfontosabb családvédelmi esetek jelentettek kivételt. Az iskolaépítési programban pedig elsősorban a visszatért területeken kezdeményezte az iskolák építését. A képviselőházban elhangzott beszédében (1942. november 11.) támogatásra kérte fel a képviselőtársakat, hogy a visszatért területeken a húszesztendőss elszakítás alatt elhanyagolt iskolahálózatot kielégítően továbbfejlesztse.

A háborús évek okozta megrázkódtatások Jászberény intézményeiben

A háborús évek terheit minden intézmény lehetőségei, kompetenciái keretében élte meg. A tanítóképző kiragadott példája egy iskolatörténeti krónika, de a körülményeket tekintve számos intézménnyel mutat hasonló történéseket. A 40-es évek elején már mutatkoztak az élelmezési és fűtési nehézségek. A tanítás is akadozott, különösen a testnevelést illetően, hiszen a testnevelő tanárok jó részét katonai szolgálatra hívták be. A tanulmányi kirándulások szervezése teljesen leállt a megfizethetetlen költségek és a hiányos közlekedési lehetőségek miatt. A tankönyv- és tanszersegély-kérelmet benyújtók száma is drasztikusan emelkedett.

Az intézmények természetesen benne éltek a hadi helyzetben. 1944-ben egyre sűrűbbek lettek a légvédelmi riadók. Volt olyan nap, hogy a képzős diákok több időt töltöttek a kertben ásványbunkerekben, mint a tantermek padjaiban. A tanév – ennek ellenére tervszerűnek ítéltető – munkájában a hétköznapi részeként épültek be a légi riadók. A Hivatalos Lap 1944. március végi számában közzétették Antal István kultuszminiszter rendeletét, amely plasztikusan érzékeltette a háborús légkört: „Az írásbeli és szóbeli vizsgálatokat lehetőleg áprilisban kell megtartani. Az írásbeliket kora reggel kell megtartani. Ha a légi riadó miatt az írásbeli félbeszakad, a vizsga a riadó után nem folytatható, hanem a meglévő dolgozatöredék alapján osztályozható.” Az V. éves tanítói gyakorlatra kiküldött növendékek tanítói képesítővizsgálatainak írásbeli részére április 19-én, szóbeli részére pedig április 24-én került sor. 1944. szeptember 9-én, a nyári szünet után, megkezdődött a tanítás. Közel egy hónap múltával véget is ért, ugyanis a német katonai hatóságok hadikórház céljaira foglalták le az épületet. Időközben a tanári testület feloszlott. 1944. november 29-én három osztályban kezdődött meg a tanítás, egy magánházban az I. és II., valamint a IV. és V. évfolyamok összevonásával. Ekkor már nem csak a helyi növendékek látogatták az órákat, 25 tanítóképző intézet diákjai kerültek Jászberénybe, közöttük azok a leánytanulók, akik ugyan helyben laktak, de az ország más-más intézményeiben tanultak a háborús évek előtt és alatt. A Jászvári Szabad Nép említést tesz a megkezdett tanév körülményeiről: „Pusztamonostoron és Jászfényszaru táján még nagy csata tombolt, s az intézet ideiglenes otthonául szolgáló magánház ablakai időnként rezegtek az ágyúlövések miatt, de az alkotó munka megkezdődött.”

1944 novemberétől 1945. január közepéig tanügyi vonatkozásban az intézet öntevékenyen működött, ugyanis ez idő alatt a minisztériummal való kapcsolat megszűnt. A debreceni tankerületi főigazgatóságtól január 23-án érkezett rendelkezés a képzés folytatására. Az öntevékeny időszakban hathónapos tanmenetet készítettek, amelyben már az orosz nyelv heti két órás tanítása is szerepelt, egy orosz származású nyelvmester irányításával. 1945 januárjában hagyta el az orosz hadikórház a tanítóképző épületét, amelynek nagy részében még továbbra is katonák voltak elszállásolva. Április 17-én a mindenféle emberi igyekezetet felülíró járványveszély bénította meg a hétköznapiakat. A járvány gócfészke az épület bal szárnyában elhelyezett román kórház volt, ahol több kiütéses tífuszos megbetegedés történt. A hatósági tisztiorvos engedélyével újra kiköltözött az intézet két magánházba, ahol minden tanár két-két órás beosztással valamennyi szaktárgy keretében minden osztállyal foglalkozott. Lassan kiegészült a tantestület, a budapesti és a lévai képzőből érkeztek tanárok.

A József Nádor Reálgimnázium épülete nagyon megrongálódott, az iskola berendezési tárgyai, szertári, könyvtári gyűjteménye majdnem teljesen megsemmisült. A tanítás 1944 decemberében újraindult, de nem az intézmény falain belül, hanem a Fecske Sándor által rendelkezésre bocsájtott épületben, 4 tanteremben, szemléltetőeszközök nélkül. Az 1992-ben közre adott tanári naplók felelevenítik azokat a nehéz napokat, amikor a Fecske-házban a diákok minden nap saját maguk gondoskodtak a téli tüzelőről. A csekély számú tantestület a diákokkal karöltve hősiiesen helytállt a város újjáépítési munkálataiban, a kulturális rekreációban.

A háborús évek áldozatává vált a Mezőgazdasági Szakiskola is. A teljes bezárást megelőzően hanyatlott a tejtermelés, hiszen a szarvasmarhákat nem tudták jó minőségű takarmánnyal ellátni, a közellátási miniszter csökkentette mind a tanárok mind a tanulók után járó kenyérgabona fejadagot, valamint a sűrű katonai behívó is mindkét oldalon megtizedelte a személyi állományt. 1944-ben kiürítették az iskolát, és ideiglenesen egy magánházban kezdte meg működését a Kossuth és a Damjanich utca sarkán. Később Pápára telepítették át, ahol szintén működött egy szakiskola. A kitélepítés időben megtörtént, ugyanis a körzetben zajló hadműveletek elpusztították az iskola tanügyi létesítményeit. A királyi mezőgazdasági szakoktatást elsöpörte a front, de az újjászervezés lehetőségét felkínálta az aktuális oktatáspolitikája.

Az elemi népiskolák is elszenvedték a háború iszonyatos rombolásának következményeit. A Nagyboldogasszony Elemi Népiskola egyik nevelője a következőként írja le a háború okozta pusztítást: „*Rongált falak, lyukas padlózat, a kályhacső a betört ablakon nyúlik ki a szabadba, bútorzat alig, szívet facsaró látvány.*” 1944 áprilisában a Bercsényi úti Népiskolában is megszűnt a tanítás. Munkaszolgálatosak töltötték meg az épületet, majd orosz katonanők továbbképző iskolájaként működött. Oktatás céljára már nem volt használható a megrongálódott épület. A Zsidó Iskola kiüresedett, ugyanis a jászberényi zsidó családok legnagyobb részét a gettósítás után haláltáborokba irányították, ahonnan legtöbbször már nem tért vissza.

Az oktatás újraindításának körülményei, a háborút követő koalíciós évek oktatáspolitikája

1944. december 22-én megalakult az Ideiglenes Nemzeti Kormány, melynek vallás- és közoktatásügyi tárcáját gróf Teleki Géza nyerte el, a volt miniszterelnök, Teleki Pál fia. A hivatalban eltöltött rövid idő alatt – 1945. november 13-án lemondott tisztségéről – számos említésre méltó intézkedés fűződött nevéhez. A front levonulása után azonnal hozzálátott a közoktatás demokratikus szellemben történő átalakításához. Elkezdődött a tankönyvek átírása, a fasiszta világszemléletet tükröző tartalmakat száműzték. Miniszteri rendeletben szabályozta az 1944/45. iskolai tanév elindítását, vagyis az oktatás újraindítását.

A világháború a magyar oktatásügynek jelentős károkat okozott, de a front áthaladása után viszonylag gyorsan konszolidálódott az élet Jászberényben. Megalakult az „Arccal az iskola felé” mozgalom helyi szervezete, melynek irányításával a helyi kisiparosok újjávarázsolták a helyi iskolákat. A V.K.M. által kiutalt 5000 forintból, a 14 000 Ft beszerzési keretből és a szülők 6080 Ft-os támogatásából a tanítóképző minden helyiségét kijavították, kifestették, 430 négyzetméter ablakteret beüvegeztek, helyreállították a vízvezetékét és az öblítő

berendezést, a központi fűtést és a belövés által megrongált falakat. 3500 Ft-ból pótolták a hiányzó konyhai és ebédlőberendezéseket, 10 000 Ft-ért 100 db új, fehérre emallírozott tanulótthoni vaságyakat vásároltak, ugyanannyi tanulóasztalt és széket. Az udvar, a parkok, a kertek gondozását a tanulók vállalták. A helyi salakos teniszpálya rendbe hozása után a városi sporttelepek következtek, valamint a Margit-sziget parkírozása. 1946. február 10-én újra megnyílt az internátus, 118 bentlakó fiútanulóval és 37 bent étkező leánytanulóval. A konzervadományokon túl a minisztérium 19 millió pengőt ígért az új élet elkezdéséhez, ami két hónap múlva 100 millió pengőre rúgott. Június 5-én dologi ellátmány címen 50 billió pengő került átutalásra. A pénzösszeg ugrásszerű növekedése jól érzékelteti a rohamos pénzromlást. Az infláció rövid időn belül olyan mértéket öltött, hogy egy tanár havi fizetéséből mindössze 2-3 db cigarettát vásárolhatott. Ne gondoljuk azt, hogy a kor emberének életét ellehetetlenítette a gazdasági háttér. Egy képzős oktató így ír a tanyai tanítók három hetes nyári továbbképző tanfolyamáról: *„A hét végén 150 tojást kezdtünk el keltetni, s ezt a saját keltetőgépünkön addig folytatjuk, amíg cca. 300 db. csirkénk és 150 db. kacánk nem lesz oly módon, hogy a húsellátást biztosítsa.”*

A Mezőgazdasági Szakiskolát is újjászervezték, majd átköltöztették a Kossuth úti óvoda épületébe, ahol a kollégiumi szálláshelyet biztosította növendékeinek, míg az elméleti oktatás színtere a Méntelep emeleti része lett.

A gimnáziumi oktatás 1945. március 8-án kezdődött meg. Nem az iskola épületében, hanem magánházaknál helyezték el az intézmény 8 osztályát. A tanév végén a katonai kórház már nem működött a falai között, de maga az épület olyan romos állapotban volt, hogy tanügyi célokra alkalmatlannak bizonyult. A tanévzáró ünnepséget ennek ellenére is a romos falak között tartották, hiszen így látták méltónak a tanév befejezését. A nyár folyamán a tanári kar és a diákok lelkes együttműködésen alapuló munkája meghozta gyümölcsét, rendbe hozták a megrongált épületet oly mértékben, hogy az oktatás már a patinás falak között folytatható. Harsányi Zoltán középiskolai szakelőadó jegyzőkönyvében elismeréssel írt erről a munkáról: *„Az újjáépítési versenyben az iskola példamutató tevékenységet fejtett ki. Az iskola rajztanára például az 1945/46-os tanévben kb. 160 ablakszárnyat látott el üvegpótló papírral.”* Korunk embere valóban rácsodálkozik arra az elhivatottságra, ügybuzgalomra, amit kifejtettek elődeink az oktatás – és ebből adódóan – a kultúra, a műveltség megtartásának érdekében. Az elemi iskolák közül elsőként a Nagyboldogasszony iskola kezdhette meg működését. Az 1945 januárjában keltezett hírlevél értesíti az érintetteket, hogy az iskola megkezdte az oktatást a Plébánián. Az 1946/47-es tanévben már a Bercsényi úti iskolában is normalizálódott a helyzet, a magánházakból visszaterelték a diákokat – közel 560 főt – a felújított épületbe.

A háborút követő koalíciós évek fordulatokban gazdag oktatáspolitikája

1945-ben megkezdődött az oktatás új alapokra helyezése. A háború utáni széles körű reformmunkálatok koordinálását az 1945 áprilisában megalakult Országos Köznevelési Tanács végezte. Elnöke a Nobel-díjas tudós, Szent-Györgyi Albert volt, tagjai: Illyés Gyula, Keresztury Dezső, Kodály Zoltán, Szekfű Gyula, Sík Sándor, Ortutay Gyula és Kállai Gyula voltak. Az új

kor új emberideáljának definiálásában jelentős szerepet töltött be e jeles személyeket felvonulató grémium. „*Nekünk nemcsak harmonikus, egységes embert, de egységes nemzetet is kell teremniünk, amelyben minden ember előtt nyitva áll a szellemi élet minden gyönyörűsége. Ezt azonban egy nagy, új, egységes tanügy megtervezésével érhetjük el.*” – fogalmazta meg céljait Szent-Györgyi Albert a tanács alakuló ülésén. Eme nemes feladat minden iskola számára előírta a demokratikus szellemű ideológiai áthangolódást. 1946. október 21-én a gimnázium akkori igazgatója, a pedagógus szakszervezet első elnöke tartotta a város és a járás valamennyi nevelőjének az első demokratikus világnézetű átképző tanfolyamot. Később többhetes tanfolyamot indítottak egyes szaktanároknak át- illetve továbbképzés céljából. Ténylegesen megkezdődött a tankönyvek átdolgozása. 1945 szeptemberében már megjelentek az első demokratikus, humanista elveket közvetítő tankönyvek. A központilag előírt tanmenetek betartását szigorúan ellenőrizték az iskolák praxisában.

A demokratizált oktatásügy pregnáns példája az 1945. évi 6650 számú M.E. rendelet a nyolcosztályos általános iskola létre hozásáról. Legfőbb célja az általános műveltség biztosítása a 6-14 éves gyermekek számára. E koncepció felgyűrűzött a felnőttek körébe is, megszervezték a dolgozók iskoláit. Ennek az iskolatípusnak az alapítása eltörölte a polgári iskolák, a gimnáziumok első négy osztályát, valamint a népiskolák I-VIII. osztályát. Az 1941. évi törvény alapján kialakult nyolcosztályos népiskola gyökeres átalakítását írta elő a rendelet, miszerint az új típusú általános iskolában V-VIII. osztályokban szaktanároknak kell oktatni. Horváth Márton a hetvenes években a közoktatás-politikáról írt tanulmányában kiemeli, hogy az új tanterv tervezett műveltségi tartalma, az osztott és szakrendszerű, ingyenes oktatás követelménye messze felülmúlta a népiskola tananyagát. A törvényben foglaltak gyakorlati megvalósítását már Keresztury Dezső (1945–1947) irányította a kultusztarca élén. Úgy vélte, hogy a művelt magyar társadalom megvalósításának feltétele a tanulás lehetőségének biztosítása mindenki számára, ezért kiemelt célja volt a Dolgozók Iskolájának megszervezése elemi- és középfokon. Az ő tevékenysége szorosan összefonódott a Köznevelési Tanács munkásságával.

Országos adatok szignifikánsan jelzik az általános iskola társadalmi szerepét. Míg 1945-ben a 10-14 éves korosztályból 160 000, 1947-ben már 624 000 fő tanult. Jászberényben a háború előtt az elemi iskolások száma 1200-1300 fő között volt, míg a gimnázium, a tanítóképző és a polgári iskola összesen 600 főt fogadott be. A háborút követően 2900 főt kellett elhelyezni. E nagyarányú tanulólétszám emelkedést viszont nem követte a szükséges infrastrukturális fejlődés.

Az átalakítás elsőprő ereje a tanítóképző intézeteket sem kímélte. Gyakorlatilag megszűntek a képzők. Képzési profiljukat – szovjet mintát követve – az általános iskola alsó és felső tagozatán történő tanításra egyaránt felkészítést nyújtó nevelőképző pedagógiai főiskolák saját rendszerük szerint módosították. A képzők legnagyobb hiányosságát abban látták, hogy nem feleltek meg a kor nevelőképzés követelményeinek, mivel szakképzést nem nyújtanak, tehát mindössze az általános iskolák alsó tagozataira képezhet pedagógusokat. Nehezményezték továbbá, hogy a tanítóképzős tanterv sokoldalú ismeretszerzést preferál ugyan, de bizonyos szétszóródottság, felületesség jellemzi a gimnáziumi tantervhez képest. Amíg a gimnáziumi tantervekben a heti 1-2 órás tantárgyak száma az összóraszám 31%-át tette ki, addig a képzős tantervekben ez az arány 67%-ra rúgott. Hátránynak tekinthető ez abból a szempontból,

hogy az alacsony óraszám az ismeretek rendszerezésének a lehetőségét minimalizálja. Kifogást emeltek az 1941 óta fennálló liceumi és a tanítóképzős rendszer különös állapota ellen, amely megtöri a képzés lendületét, egységét és a társadalmi mobilizáció esélyét. „A liceum életbe lépésével megszűnt az egészséges kiválasztás, s a tanítóképző intézményes felemelkedési helye a tehetséges szegényparaszt, iparos-, munkás- és kistisztviselő gyermeknek.”

A tanítóképző tanárainak a pedagógiai főiskolákra történő automatikus átvétele elvben nem történhetett meg. Egyrészt azért, mert a főiskolák tanári létszáma sokkal kisebb volt, másrészt csak a tudományos felkészültségüket igazolni tudó képzős tanárokat vehette át a főiskola. A gyakorlat viszont azt mutatta, hogy főképpen a képzőkből rekrutálta tanárait, nem a gimnáziumi tanárok sorából. Ez a képzési feladatok számbavételének logikus következményének tűnt. A főiskolai apparátuson kívül rekedt képzős tanárok elhelyezkedésének lehetősége tág körben írható le. Mivel a kormány évi 500 új óvoda felállítását tervezte, legalább 500 új óvónőre volt szükség. Ehhez a szükséglethez – előzetes kalkulációk szerint – 15 új óvónőkészítő intézet alapítása vált időszerűvé. A tervek szerint a megszűnő tanítóképző intézetek óvónőkészítő intézetekké, mezőgazdasági középiskolákká alakulhattak át. További álláshelyet kínált fel a központi és a külső tanigazgatás, valamint a szabadművelődés státuszainak bővülése. A pedagógiai főiskolák képzési idejét három évben határozták meg. Az új forma új szellemmel, új pedagógiai elvekkel telítődött. „A modern nevelői módszereknek lélektani megalapozású kidolgozása és az iskolában való bevezetése, gyakorlati csoportmunka (szeminárium) alapján való megszervezése” szoros együttműködésre hangolta a főiskolát és az általános iskolát. Összességében a pedagógiai főiskola a tanítóképzés célrendszerével nem szakított, hiszen a hivatástudat, a pedagógiai képzettség, az általános műveltség továbbra is kiemelt képzési cél maradt. A különbség a főiskolai státusban, a szakképzés struktúrájában, metodikájában és a gyakorlati képzés csökkenésében tapintható ki. Alig egyévi működés után bizonyossá vált, hogy a pedagógiai főiskolák az általános iskolai pedagógusképzés feladatait nem tudják ellátni. Az alsó- és felső tagozatos nevelőképzés komplexitásából adódóan több képzési időt, másrészt jellegükből fakadóan más-más didaktikai, nevelési, metodikai szakismeretet igényel. Ugyanakkor a két képzési szint tartalmi integrációja nagyobb rálátást nyújtott a fejlődéstani mutatókra: a tanulók testi, lelki, értelmi fejlődését kontinuitásban tanulmányozhatták volna. A gyors mérleget tett követte, így 1949-től megjelent a négy évfolyamos pedagógiai gimnázium, amely tanítóképző szerepét töltötte be. Ezek az intézmények összevont iskolajellegükből adódóan kettős szerepet töltöttek be. Egyrészt a gimnáziumi oktatás klasszikus feladatát teljesítették: általános műveltséget közvetítettek, illetve felsőfokú tanulmányokra készítettek fel diákjait, másrészt az általános iskola alsó tagozatán történő tanításra, óvodai munkára és napközi otthonokban való foglalkozások levezetésére alkalmas pedagógusok képzését végezték. Naiv elképzelésnek bizonyult az a gondolat, hogy a négyéves gimnázium a tradicionális akadémiai jellegű képzésbe zökkenőmentesen képes beemelni a kiemelkedően magas óraszámot igénylő szakképzést. A túlterhelés örökös küzdelme várt újra a tanulókra. A heti 38-40 óra igen magasnak számított 14-15 éves fiatalok számára. A helyzet szövevényes voltát igazolja a kibocsátott tanítók végzettségének heterogenitása. A tanítóhiányból fakadóan, amely igen sürgős intézkedést követelt a minisztériumtól, olyan tanítók kerültek ki az iskolákba, akik nem rendelkeztek tanítói oklevéllel, de elvégezték a

liceumot, amely előkészítette a képzős tanulmányokra a diákokat. A minisztérium a liceum IV. osztályát két részre osztotta, a jobb tanulók részére megnyitotta a tanítóképzőt, így féléves felkészítést követően – érettségi vizsga és képesítő letétele nélkül – 1950 szeptemberében elkezdtek tanítani a tanyai, pusztai iskolákban és kis községek osztatlan iskoláiban.

A korszak történelmi példát hordozó intézkedése az államosítás volt, ami világnézeti, politikai ügyé kerekedett. 1948. június 16-án a parlament képviselői törvénybe iktatták az iskolák államosításáról szóló XXXIII. tc.-t Ortutay Gyula (1947–1950) rövid idejű minisztersége alatt az iskolapolitikát is szovjet mintára szabták át. Gyakorlatilag megszűnt a tanszabadság, az iskolák szoros kontrol alá kerültek. Országosan 6505 iskola közül 5437 általános és népiskola, 98 tanítóképző és liceum, 113 gimnázium államosítására került sor. Megyéinkben 147 iskolát, míg Jászberényben a két felekezeti népiskolát érintette. Keresztury Dezső a művelődéspolitikáról valló beszédében (1946) még kifejezte abba vetett reményét, hogy az egyházak tanító s nevelő munkája termékeny és építő része lesz az új Magyarország életének, de ez a szemlélet mindössze két évig alapozta meg az állam egyházi iskolákhoz fűződő viszonyát. A volt felekezeti iskolák nevelőit állami státusba vették, ami alól akadt kivétel, ugyanis számos esetben leváltották a felekezeti képzőket végzett tanítókat, az állami képzőt végzettenket preferálták egyes álláshelyek betöltéséhez. A szerzetestanárok – több mint 2000-en – nem is vállaltak munkát az államosított iskolákban. Ez kiemelkedő pedagógushiányt gerjesztett ezekben az években.

Az államosítás procedúrája magába foglalta többek között az iskolák felszerelésének leltározását. Jász-Nagykun-Szolnok megyében 34 községi, 86 római katolikus, 32 református, és 2 izraelita, 2 evangélikus és 2 társulási iskola építési és berendezési hiányosságait tárták fel, amelyek kiküszöbölésére, pótlására összesen 4 604 500 Ft-ot igényeltek. A túl magas összeg állami finanszírozása teljes mértékben lehetetlen volt a háborúban kimerült ország esetében. 1948-ban ennek következményeként elindult egy mozgalom, amely széles társadalmi összefogást takart, „Dolgozók az iskoláért” néven került be a magyar oktatás történetébe. Solnok megyében összesen 233 iskolában 670 tantermet, a Jászság alsó járásában 17 iskola 49 tantermét, a felső járásban pedig 13 iskola 32 tantermét állították helyre. Szervezetten működő társadalmi munkát vállaltak üzemek, gyárak, szülők, akik munkáját megyei, járási, városi és községi intézőbizottságok szervezték. Jászberényben 21 832 Ft-ot gyűjtöttek össze, ebből készült el a Serház utcai Iparos Tanonciskola épülete. Jelentős helyreállítási munkálatokat végeztek szinte minden iskolán.

Az államosítás magával sodorta az elit középiskolák rekrutációjának demokratikus jellegét, miszerint a továbbtanulás előszobájából is kitiltották a volt „uralkodó osztály” gyermekeit. Egyfajta kontraszelekció érvényesítése keretében a munkásosztály és a parasztság gyermekeit részesítették helyzetelőnyben, ami történelmi méretű lehetőséget teremtett a szegény családból származók tömeges oktatására. Ugyanakkor igen nagy számban morzsolódtak le közülük, így a már időközben névváltozáson átesett gimnáziumban, a Lehel Vezér Általános Gimnáziumban újra előállt a kiüresedés veszélye. Korrepetálások, tanfolyamok szervezésével kívánták eliminálni a fennálló veszélyt, dokumentált sikerekkel. A történelmi igazsághoz hozzátartozik az a tény is, hogy elsősorban a katolikus gimnáziumokban a 30-as évektől kezdődően egyre több paraszti származású tanuló tanulhatott ösztöndíjas rendszerben. Tehát a nevelés történetében

csak részben tekinthető új jelenségnek a szegény gyermekek továbbtanulásának támogatása. Ugyanakkor a közoktatásban és ebből fakadóan a felsőoktatásban tapasztalható tömeges jelenlétük az új kor oktatáspolitikájának alappillére képezte. 1946-ban az országban az elsők között alapította meg az intézmény a dolgozók gimnáziumát. Az első évfolyamra azok jelentkezettek, akik betöltötték a 17. életévüket, elvégezték a nyolcosztályos gimnázium IV. osztályát, illetve az általános iskola VIII. osztályát, valamint a polgári iskola IV. osztályát, és rendelkeztek üzemi szervezeti javaslattal. A IV. osztály elvégzése pedig azok számára vált lehetővé, akik a régi gimnázium VII. osztályát, illetve az új gimnázium III. osztályát végezték el.

A koalíció éveiben a vallásoktatás deklaráltan érintetlen maradt. 1948. jún. 5-én a kormány elnöke nyilatkozott arról, hogy az államosítás nem érinti az iskolában kötelező vallásoktatás eddigi rendjét.

A Tanítóképzőben a 40-es évek első felétől működő Mária-kongregáció az 1946/47-es tanévben is működött egy fiú és egy leány tagozattal. December 8-án a kongreganista avatás a város nagytemplomában történt. Harminc jelölt tett fogadalmat a Mária lobogóra. Az Actio Catholica rendezésében megtartott világnézeti előadássorozatban a kísérő műsort több esetben is a tanítóképző Mária-kongregációjának tagjai adták. A tanító és egyházi ének-zene képesítő vizsgálatok még a hagyományos módon történtek.

A Nagyboldogasszony iskola az államosítás után a Sztálin-téri Általános Fiúiskola nevet kapta, majd egyszerűen fiúiskola néven emlegették. Kezdetben még ebben az iskolában is imával kezdődött és végződött minden óra, ami oly módon módosult, hogy néma felállás alatt, aki akart imádkozni, az megtette magában.

A Lehel Vezér Általános Gimnázium 1946/47. tanévéről szóló évkönyvben is megerősíti az iskola igazgatója a vallásérkölcsi alapokon álló nevelés autentikus gyakorlatát, miszerint a tanulók vasár- és ünnepnapokon részt vettek a szentmisén. 1947-ben még sok egyházi szervezet, egyesület működött Jászberényben, hiszen a Kisgazda Párt ebben az időben nagy erőket tudott mozgósítani a hagyományok keretében. A nagyobb egyházi ünnepek idején nagy néptömegeket igyekeztek aktivizálni.

Demokráciára nevelés színterei az iskolában

Az iskolák tanórai és tanórán kívüli tevékenységeik sokszínű társadalomnevelő célzatával felépítették az új korszak által felállított követelményeknek megfelelő rendszerüket és oktatási-nevelési gyakorlatukat. Az ideológiai átképzések eléjük vetítették a demokratikus tanárképet, a becsületes emberképet, a szemléltetésen alapuló didaktikai alapelveket. A nevelés-oktatás demokratikus jellege lehetőséget teremtett a felnőttek elemi szintű oktatására is. Az 1948/49-es tanévben a Bercsényi úti Állami Általános Iskola vezette be elsőként a dolgozók esti iskoláját. A helyproblémát próbálta kiküszöbölni a korábban katolikus iskolaként működő Vásártéri és az Árpád úti iskola hozzácsatolása, valamint a kiüresedett zsidó iskola megvásárlása. Gyakorlatilag enyhített a problémán, de a számok diktálta helyszükségletet nem elégítette ki. Városi szinten körülbelül 2900 tanulót kellett elhelyezni, az iskola tanulóinak létszáma 780 volt. Váltott tanítással délelőtt és délután folyt a tanítás. Az iskola sajátossága, hogy már 1947. március elsején megalakult a 790-es számú Bercsényi Miklós Úttörőcsapat, amely tevékenységi köre

átvette a különösen a középfokú iskolákban működő önképző körök tanórán kívüli önfejlesztő tevékenységeit irodalmi körökben, sportkörökben és egészségügyi szakkörökben.

Az önképző körök a nevében is megújult intézményben, a Lehel Vezér Gimnáziumban nagy erővel kezdték el működésüket. 1946-ban a tantestület egyhangúan elfogadta Lehel vezér nevét a József nádor helyett. Már az új név alatt, új struktúrával – eltörölték az első négy osztályt – szervezték meg irodalmi előadásait a város közönségének. Cserkészcsapatuk – a képzőéhez hasonlóan – szakítva a militarista motívumok stigmájával, elsősorban a humanisztikus pedagógia gyakorlatát követte.

Az egyéni adottságok fejlesztése, az önálló gondolkodás és az öntevékenység nem pusztán az egyéni érvényesülés alapköveit jelentette, sokkal inkább az embertársaknak nyújtott segítség, a kooperáció altruisztikus jegyeit hordozta magában. Az önképzés tevékenységi körébe tartozott a sakk, a bélyegyűjtés, növénygyűjtés. Megszervezték továbbá a történelmi, gazdasági, társadalmi és természettudományi köröket. Mindezek a tradicionálisnak tekinthető öntevékenységre alapozó programok hatékonyan egészítették ki a demokráciára nevelés módszertani kereteit. A műveltség nem új célként fogalmazódott meg a pedagógiai credóban, aminek kifinomítása egyfajta versenyszellemben történt. Gyöngyös, Hatvan, Jászapáti, Jászberény és Szolnok város gimnazistái rendszeresen összemérték tudásukat. A test fizikai szférájának az edzése sem maradt ki a programokból, hiszen sportban is megmérettettek a „leheles” fiúk, legtöbbször győzelmükkel büszkélkedhettek.

Az iskolai demokrácia kiteljesedésének legfőbb bizonyítéka a Diákönkormányzat működése.

A tanulók az iskola falain belül saját tapasztalattal készülhettek felnőtt életükre. Az egész diákságot érintő közügyek demokratikus úton történő rendezésének grémiuma volt, amelybe minden osztály

3 tagot delegált. A diákok képviselői hallatták hangjukat társaik érdekében a tantestület felé is. Valódi érdekképviseletet töltöttek be.

1948-ban már megjelent az ifjúsági szervezeteket átfogó Magyar Ifjúság Népi Szövetsége, a MINSZ. Ennek a szervezetnek a létrejötte gyakorlatilag előre vetítette a kommunista ideológia hegemoniáját, hiszen mindenféle párt ifjúsági szervezetét megalakulásával egy időben megszüntette. Rövid regnálást követően megszűnt, elsősorban az államosítás területén fejtette ki tevékenységi körét.

A szovjet modell feltétel nélküli követésére terelt oktatás kezdete

A tanórákra és azokon kívüli tevékenységi körökbe beterelt ideológiai alapú oktatás-nevelés – az 50-es évek elejétől kezdődően – a szocialista hazaszeretetet, a Szovjetunió iránti hűséget, elkötelezettséget és a munkásosztály vezető szerepét kiemelő nézetet alapult. Ortutay Gyula a magyar pedagógusok kongresszusán kijelentette, hogy „a magyar nép helyes útját, amely a nép fellendüléséig vezet, a nagy tanítóval, Rákosi Mátyással az élen éri el. Az ő vezetésével sorakozik fel népünk szorosán, szilárdan annak a nemzetközi békefrontnak a zászlaja alá, amelyet a népeket felszabadító Szovjetunió, s nagy vezére, Sztálin vezet diadalra”. A „diadalmenet” gyakorlatilag a tanszabadság megszüntetését, a marxista-leninista világnézet

megszilárdítását és monopóliumát, majd az egyházi iskolák likvidálását jelentette. Ennek a világnézetnek a manifesztálódása már 1949-ben megtörtént, amikor a marxista-leninista társadalomszemléletet tükröző tananyag jelent meg a tankönyvekben. 1949 szeptemberében 70 új tankönyv jelent meg, amelyekben a természettudományt is az új ideológia szellemiségében tanították. Új szocialista értelmiség kialakítása alapfeltétele volt a szocializmust építő társadalomnak. E cél érdekében a miniszter elrendelte a szakérettségire előkészítő tanfolyamok megszervezését, amely értelmében egyéves bentlakásos tanfolyam keretében a munkás- és parasztfiatalok lehetőséget kaptak két középiskolai tantárgy elsajátítására, amelyekből érettségi vizsgát tettek, majd a megfelelő egyetemi szakokon folytathatták tanulmányaikat. A szocialista hazafiság internacionalista kontextusát egy új idegen nyelv kötelező jellegű tanulása alkotta. Az 1949/50-es tanévben megkezdték az orosz nyelv tanítását, ami több mint 40 éven át prioritizált nyelvként jelent meg a tantervekben. Ortutay Gyula oktatásügyi miniszter 1949-ben az orosz nyelvoktatás konferenciáján tartott előadásában összefoglalta az orosz nyelv tanításának jelentőségét, amely messze túlmutat a didaktikai célokon. Hatása elsősorban a politikai nevelő hatásban manifesztálódik, mind a tanárra mind a tanulóra vonatkoztatva. A politikai tudatosság, az ideológiai tájékozottság modus vivendijeként tekintett az orosz nyelv oktatására, miszerint a fiatalságban fel kell kelteni azt a motivációt, amely a nyelven keresztül elvezet a politikai eszmék megértéséig. *„Maga a nyelvtudás hidat épít a magyar és az orosz kultúra között, lehetővé teszi a szovjet kutatások megismerését az ipar, a mezőgazdaság, egyéb tudományok területén, amely hathatós segítséget nyújt abban, hogy elmaradottságunkat be tudjuk hozni.”* 1952-től már megjelent az a szándék, hogy orosz tagozatos általános iskolákat és gimnáziumokat hozzanak létre. Az ehhez szükséges tanári állományt az Egyetemi Orosz Intézetben képezték ki. Darvas József (1950–1953) közoktatásügyi miniszter megerősítette a pedagógusok ideológiai továbbképzésének rendszerességét, valamint négyévesre emelte az 1950-ben bevezetett pedagógus-továbbképzés időtartalmát. Az 1950-ben megjelent oktatásügyi párthatározat felfedte a nagyfokú iskolai lemorzsolódást tényét. Az általános iskolát a beiratkozottak mindössze 33%-a végezte el. A kudarc okát az ellenség aknamunkájában keresték, amellyel szemben a leghatásosabb fegyvertényként tekintettek az ideológiai át- és továbbképzésre. Az iskolai tananyag ideológiai determináltsága számos pedagógiai problémát vetett fel az orosz szakos tanárok képzésén túl. A tananyag nem vette figyelembe a tanulók életkori sajátosságait, sok volt az ismétlődés, túlzott mennyiségűnek bizonyult a lexikális anyag, s jellemző volt a vulgáris, sematikus tárgyalási mód, az erőszakolt aktualizálás. 1950 őszétől már az új szocialista tantervek szerint folyt az oktatás a hazai iskolákban. A tanszabadság eltűnt, a napi feladatokat átszőtték a központilag kiadott brosúrák, amelyek fogalmazási címetek tartalmaztak. Darvas József a MDP Politikai Akadémiáján 1952. május 16-án elhangzott beszédében követésre méltó példaként említi meg a szovjet iskolákat, miszerint egyre mélyebb és átfogóbb alapismereteket nyújtanak, marxi-lenini világszemlélettel fegyverzik fel a tanulókat. Egyfajta kultúrforradalmat hirdetett meg a szocialista átnevelés érdekében. Az ország diákjait is a szocialista építés szolgálatába kívánta állítani, éppen ezért a hazafias nevelés jelentőségét deklarálta, hiszen a szovjet pedagógusok is szívvel-lélekkel a legmegtisztelőbb feladatnak érzik kiformálni a szovjet hazafiság nagy érzését, mint a kommunista erkölcs legdőntőbb részét. A kultúrforradalom eszméjében tün-

döklő pedagógusok társadalmi megbecsülése igen nagy volt. A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa „kiváló tanító” és „kiváló tanár” címetet létesített, amelyet tekintélyes pénzjutalom egészített ki 3000 forint értékben. Számos pedagógus nyerte el a Kossuth-díjat, többek között a jogászból pedagógussá vált dr. Zalai Ernő, aki a Jászberényi Járás Tanulmányi Felügyelője volt, azt megelőzően tanyai iskolai tanító. A Szolnok Megyei Néplap is elismerő szavakkal méltatja munkájuk társadalmi hasznosságát a már másodszor megrendezett Pedagógusnap alkalmából 1953-ban.

Az ötvenes évek oktatásügyi helyzete

Erdey-Grúz Tibor (1953–1956) a Nagy Imre kormányban még igen kritikus hangvételű beszédeket tartott. Láta a tantermi gondokat, a magas osztálylétszámból eredő túlszűfolttságot, a szakképzett pedagógusok krónikus hiányát, a falusi és a tanyai iskolákban az összevont osztályokban történő tanításból eredő színvonalkülönbséget a városi iskolákkal történő összevetésben. A feltárt tények elvezették ahhoz a következtetéshez, hogy az általános iskola nem képes a célját elérni, vagyis a szilárd alpműveltséget közvetíteni. Hasonló módon vélekedett a középiskolákról. Az 1955-ben tartott oktatásügyi értékelésében hangsúlyozta a munkás-paraszttanulók tanulási nehézségét, és egyben felhívta a figyelmet arra, hogy a tanügynek támogatni kell ezen tanulók sikeres tanulmányát. A Szolnok Megyei Néplapban megjelent cikkében Szalai Jánosné, a szolnoki Általános Leánygimnázium igazgatója hangot adott elkeseredésének, hogy a paraszti származású tanulók közül sokan lemorzsolódnak. Számos szülő párhuzamot von a saját és gyermeke fiatalsága között, és arra a következtetésre jut, hogy gyermekének ebben a korban – hozzá hasonlóan – már dolgozni kell.

A szülők elfelejtik azt – írja az igazgatónő –, hogy életük megváltozott, az állam minden segítséget megad a gondtalan tanuláshoz, mint például: tanulószoba, könyvsegély, bejárósegély, felzárkóztatás. A felzárkóztató program viszont nem követte hatékonyan a tanulmányi követelmények emelését.

A továbbtanulás megkívánt szociális arányát nagymértékben gyengítette a tanulásra alkalmas munkás-paraszt tanulók lemorzsolódása, az optimálisnak tekintett 65% illúzióknak tűnt a realitásokat tekintve. Pedagógiai szempontból viszont nagyra értékelhető Erdey-Grúz azon véleménye, hogy csak a tanítandó tananyag vizsgálatáig jutnak el a szakemberek, nem veszik górcső alá magát a tanulót, egyáltalán képes-e megtanulni a tananyagot. A tananyag túlméretezése, a számonkérés maximalizmusa eleve hátrányt képez a munkás-parasztosztály gyermekei számára, akik otthon nem kapnak segítséget az órákon kívüli tanulásban. Nagyfokú tananyagcsökkentést írt elő, de – tegyük hozzá – elsősorban osztálypolitikai tényezők prioritása érdekében. Nagy Imre leváltása után a miniszter alkalmazkodott a megerősödött Rákosi-féle politikai vonalhoz.

Az 1956-os forradalmat követően a Kállai Gyula (1957–1958) vezette minisztérium az iskolákra a szocializmus biztos támaszáként tekintett. Az iskoláztatás reformja az ideológiai bázisépítés után a struktúrát sem kímélte. Az általános gimnázium mellett megalakultak a technikumok, a szakérettségít nyújtó tanfolyamok. A felsőoktatásban megnőtt az esti és levelező kurzusok száma. Az ideológiai harc célkeresztjébe kerültek az ifjúsági könyvtárak, ahol

a nemkívánatos könyveket bezúrták. Ennek a lendülete semmisített meg számos Grimm és Benedek Elek mesekönyvet. Az ideológiai harc felülírta a józan intézkedéseket, az oktatás minden szegletét átszötte az az igény, hogy szocialista ideológiai elkötelezettséggel rendelkező értelmiséget neveljenek ki. A beiskolázás politikai feladata az volt, hogy a munkás-paraszt származású tanulókat a nemzetgazdaság területein egyenlő arányban képezzék. Ez a törekvés különös gondot fordított az esélytelenebb tanulói rétegre, a tanyai iskolák tanulóira. Zalai Ernő tanfelügyelő a „Tanyai iskoláink és a körzetesítés” című tanulmánya legfőbb gondolatának kivonatát közölte a Szolnok Megyei Néplap, amelyben a tanyán élő és tanuló, paraszti származású tanulók továbbtanulási esélyét mérlegeli. Megítélése szerint azok a tanyai tanulók, akik legalább a hetedik és a nyolcadik évet szakosított és körzetesített iskolában végzik el, nagyobb eséllyel, eredményesebben illeszkednek a továbbtanulást megtestesítő középiskolai követelményekhez. Jászberényben 1956-ban öt körzeti általános iskola működött. Ezzel párhuzamosan megszűnt hét tanyai iskola felső tagozata, ahol a szakos képzés kialakításának feltételei nem voltak adottak. Így alakult, hogy Jászboldogházán, Portelken és Homokon gyalog, kerékpárral, esetleg alkalmi kocsival, Tőtevényen az állami gazdaság sátorlappal fedett kocsiján, Jászberényben pedig a Fiúiskolába autóbusszal jártak a diákok. A tanyai tanulók 16-17%-a ily módon magasabb rendű oktatásban részesült, ezáltal a továbbtanulási esélyeik is megnöttek. A tanyákon rekedt tanulók eredményesebb nevelése érdekében Zalai Ernő egy típusanmenetet dolgozott ki a Mjelnjyikov-módszer alkalmazásával, majd egy iránytanmenet kidolgozását bízták rá országos használatra. A Dunántúli Naplóban Tatár Béla általános iskolai előadó a módszerről Baranya megyében összegyűjtött tapasztalatait osztotta meg. A módszer lényege az volt, hogy az osztatlan iskolákban a tanítónak egy időben több csoport munkáját kellett megszervezni és koordinálni. Amíg az egyik csoporttal ténylegesen kontakttevékenységet végzett, addig a másik csoport önálló munkát kapott. A nívum abban testesült meg, hogy továbbiakban nem robot módon történő másolásra ítélték az önálló munkára fogott tanulókat, hanem a feladatok valóban önálló gondolkodásra és tevékenységre serkentették őket. Tatár Béla megítélése szerint a tanulói alkotói szabadság a fegyelmelésben is megkönnyítette a pedagógusok munkáját.

A továbbtanulás kérdésének politikai tartalma odáig terjedt, gondos propagandamunkát fejtettek ki annak érdekében, hogy a lányokat a pedagóguspályáról eltereljék a mezőgazdasági és ipari képzést igénylő pályákra. Jóború Magda miniszterhelyettes 1952. január 19-én keltezett leiratában, amelyet a Budapesti Tanács VB elnökéhez és az Oktatási Osztály vezetőjéhez intézett, felhívta a tapasztalt aránytalanságokra a figyelmet. A beiskolázást végző bizottságok komolyan dolgoztak azon, hogy lányok is jelentkezzenek ipari technikumba. A népgazdasági érdekek vezérelték az iskolák pedagógus ellátását is, melynek vezérgondolata az volt, hogy szakmailag erősítsék az iskolákat.

A korszak problémáinak kivételése a város iskoláira

Országos szinten is nagy jelentőségűnek értékelhető az a tény, hogy már 1949-ben a Bercsényi úti Általános Iskola felső tagozatán 100%-ban szakos tanárok tanítottak. Az ötvenes években a tanulók létszáma fokozatosan bővült, az elhelyezés gondjait csillapítandó a Városi Tanács

megvásárolta a zsidó hitközségtől az üresen álló zsidóiskola épületét, ami újabb 4 tanteremmel történő bővülést jelentett, így a tantermek száma 11-re emelkedett. A városi adatok is azt a tényre támasztják alá, hogy az osztálytermek túlszűfoltak voltak. A 4863 tanuló összesen 115 osztályteremben kapott elhelyezést, ami annyit jelentett, hogy átlagban egy osztályteremre 42 fő jutott. A zsúfoltság enyhítése céljából bővítették a Kossuth úti és a pórtelki iskolát. A megnövekedett létszám megkívánta a tanulók szociális helyzetének átvizsgálását, aminek következményeként 1953-ban létrehozták az első iskolai napközi otthont a Bercsényi iskolában. A nők tömeges munkába állásának köszönhetően egyre nőtt az igény a napközi otthon iránt a családokban. A délutáni foglalkozásokon kifejtett nevelőmunka tartalmi fejlődése az 50-es évek végére vált erőteljessé. Többek között azt a reményt is táplálta ez a program, hogy az iskolai lemorzsolódás aránya csökken. Az iskola nevelési funkciói mellett kidomborodtak a szociális és gyermekvédelmi feladatai is. A korszak sajátos ellentmondásaként tekinthetünk arra a tényre, hogy pedagógiai szempontból kiemeljük a napközik jelentőségét, ugyanakkor az ott tevékenykedő nevelők java része képesítés nélkül került alkalmazásba. Hosszú ideig állt fenn ez az állapot, a pedagógusképzők is csak a 70-es évektől kezdve reagálnak a szakképzett emberek országos méreteket öltő hiányára.

Az 50-es évek végére kialakult egyfajta funkciózavar, amit az ellenforradalmi események káros hatásának aposztrofáltak. Benke Valéria (1958–1961) az oktatásügyi tálcá élén szembeállt a ténnyel, hogy az általános iskola VIII. osztályát a tanulónak mindössze a 70%-a végezte el. 15 000 tanuló maradt ki az iskolából, s kb. 30 000 fő mulasztotta el a beiratkozást. 1959 őszén megalakult az Iskolai Reformbizottság, amelynek a fentebb említett probléma kiküszöbölésén túl legfőbb célja az iskola, az élet és a termelés összekapcsolása volt.

A közoktatásban tapasztalt zavarok, hiatusok törvényszerűen a pedagógusképzésre tereltek az oktatáspolitikusok figyelmét. Az ötvenes évek kiemelkedő változást hoztak a tanítóképzésben is, különösen a jászberényi képzőben. Az UNESCO 1953. évi genfi ülésén javaslat született a főiskolai szintű tanítóképzés bevezetésére az európai országokban. 1956-ban az Oktatási Minisztérium hazánkban is hozzájárított az érettségire épülő kétéves tanító- és óvónőképzésre vonatkozó terv kidolgozásához. Minisztertanácsi rendelet – parlamenti megmértetés nélkül – deklarálta a tanítóképzők felsőfokúvá válását. Ennek a drasztikus hozamát is megszenvedték bizonyos nagy múltú intézmények, amelyek kapuit hosszú időre vagy véglegesen bezárták. A „lenni vagy nem lenni” bizonytalanságának kellemetlenségével nézett szembe minden képző intézmény. Megszűnt a nagy múltú pápai, soproni és az egri tanítóképzés, mindössze 11 képzőintézetre nehezedett a pedagógushiány enyhítése, amelyek ezerszámra ontották a levelező tagozaton végzett tanítókat, de még így sem számolták fel a képesítés nélküli pedagógusok állományát. Jászberény lakosainak közvéleményét megosztotta annak lehetősége, hogy a város elveszítheti patinás intézményét. Végül is a képzőpártolók véleménye az ellenzők fölé emelkedett. Győri Gyula országgyűlési képviselő, a jászapáti gimnázium tanára, a kulturális bizottság soron következő ülésén kifejtette érveit a kisvárosi képzők létjogosultságáról: „A kisvárosok előnye abban áll, hogy a végzős diákok szívesebben maradnak kisebb településeken is, nem fognak hasra esni a nagyvárosi élettől.” A másik súlyos érv a feszítő pedagógushiány racionális rendezése volt. Az ország másik feléből nem várható szakképzett pedagógus, így helyben kell a problémát kezelni. 1959. május 15-ei számában a Szol-

4 + 2 tanrendi tanulók a Lehel Vezér Gimnáziumban a 60-as években

nok Megyei Néplap nagybetűkkel szedve adta közre az örömhírt, miszerint Jászberényben megmarad, és egyben elkezdődik a felsőfokú tanítóképzés. A státusemelő intézkedés mögött húzódik meg az az ideológia, miszerint „*Ifjúságunk nevelésének letéteményesei elsősorban a pedagógusok. Az új pedagógusok képzésére különös gondot kell fordítani*”. Az elsősorban eszmei alapokon érlelődő reformnak szakmai érvei is voltak. „A középfokú tanító- és óvónőképző munkájának tüzetes elemzése nyilvánvalóvá tette, hogy a tanítóképzők tanulói az általános műveltséget biztosító ismereteket és szakismereteket megfelelő színvonalon elsajátítani nem képesek. Nagyfokú túlterhelésük miatt tanulmányi munkájukat még a felsőbb osztályokban is intenzív tanári segítséggel végezték. Ez önállóságuk, kezdeményező-készségük kifejlődését gátolta.” A minisztériumi okfejtésben a tanítóképzés permanens problematikája jelent meg. Úgy tűnik, hogy az általános és szakismeret optimális arányának megvalósítására való törekvés jelentette a képzés fejlődéstörténetének belső, már-már feszítő dinamikáját. A túlterhelés motívuma is végighúzódik a gyakori reformintézkedések sorozatán. Ez részben a magas óraszámokat, részben pedig az életkortól elrugaszzkodó akadémiai magasságokat érinti. Jelen reform támogatóinak ütőkártyái között szerepelt még az érettebb korban történő pályaválasztás. A felvétel alsó korhatára a világ legtöbb országában – ebben az időben – 17 és 22 év között volt. Összességében a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1958. évi 26. sz. rendelete, amely a középfokú képzők megszüntetéséről és a felsőfokú tanítóképzők létesítéséről szól, történelmi fordulatot hozott a magyar tanítóképzés kulturális örökség részévé emelkedett krónikájában. Érettségire épülő 3 éves felsőfokú képzés vette kezdetét, amely a főiskolai szintű képzés ugródeszkáivá vált. A hét paragrafusból álló rendelkezés meghatá-

rozta az intézetek szervezetét, amelyhez gyakorlóiskola, diákotthon, könyvtár, politechnikai képzést nyújtó műhely és gazdasági kert tartozik, továbbá a képzés célját, feladatait. A felsőfokú tanítóképzés célja a hivatásukat értő és szerető, kommunista világnézetű és erkölcsű tanítók nevelése. A legfőbb feladatok között a korszerű szakismeret elsajátítása, az általános műveltség megszerzése, önálló, kreatív tanulási készségek és képességek fejlesztése, egészséges életmód kialakítása, a szocialista erkölcs megszilárdítása, ifjúsági mozgalmakban való részvétel, népművelési tevékenységek és a hivatástudat tökéletesítése szerepelt. Az átszervezés sorskérdéseivel párhuzamosan az intézetben működő leánygimnázium működését is közös igazgatás alá vonták. Segítő jobbot nyújtott a nagy múltú gimnáziumi képzésben is, amikor az ugrásszerűen megnövekedett tanulói létszám –220 fő – befogadására a Lehel Vezér Gimnázium helyhiány miatt képtelen volt. Hiszen ebben az intézményben is növekedett a tanulói létszám, az 1956/57. tanévben 258 tanulónak jutott 9 osztályterem, tehát egy teremben átlag 29 tanuló kapott elhelyezést. Ez az intézmény is arra kényszerült, hogy két gimnáziumi osztályt helyezzen át a képző tágas épületébe 1955-ben. Pár év lefolyása alatt a gimnázium tanulóinak száma igen megemelkedett, a képzős diákoké mindössze a harmada volt. Csak a dolgozók gimnáziumába 166 felnőtt járt az ötvenes évek közepén.

1959-ben az oktatáspolitikai hangsúlyok vonzáskörében álló gimnáziumok megerősödtek, így a leánygimnázium természetesen kivált a képzőből, és önálló épületben, a korszalapálya melletti épületben, a Rákóczi út 17. szám alatt, önálló tantestülettel kezdte meg az 1960/61-es tanévet. Ebben a tanévben hét osztálya volt az intézménynek, tanulói létszáma meghaladta a 200 főt.

Villamos mérés a Liska József Szakközépiskolában

Algériai diákok a 70-es években a Liska József Szakközépiskolában

A költözés ténye önmagában nem enyhítette a túlszűfoltyságból eredő nehézségeket, hiszen három iskola tantermeiben helyezték el a tanulókat, közvetlenül a képző intézetéből történő kiköltözés után. Ezt követően a képző nem hagyta támogatás nélkül az intézményt, ugyanis szertári eszközöket, középiskolai könyvtári könyveket adományozott számára. Az önállósodás hamar kirajzolta az intézmény saját arculatát, 1961-ben felvette Kállai Éva kommunista mártír nevét, amit 1969-ig viselt. A városi tanács költségvetéséből 1963-ban a Rákóczi út 13-ban folytatta tevékenységét az iskola, vagyis a mai helyén, és fokozatosan bővítette saját tantestületét. Megépült az iskolakonyha, amit maga az iskola üzemeltetett, az udvaron megjelentek a sportpályák. Az ifjú tanerőkkel megerősített tantestület maga is kivette a részét új iskolájuk kellemes és praktikus környezetének kialakításában. Ez a tanév más újdonságot is hozott az iskola történetébe, a leánygimnáziumi osztályok mellett megjelent az első szőlészeti-borászati szakosztály, fiú tanulókkal. Nem okozott különösebb nehézséget a tanulók elhelyezése, ugyanis a 12 osztályt befogadó épület kapacitása ezt kényelmesen lehetővé tette.

A szocializmus korai éveiben két érettségit nyújtó középiskola működött Jászberényben, mindkettő magas színvonalon végezte munkáját. A Lehel Vezér Általános Gimnázium az 50-es években háromszor is névváltozáson esett át. Az 1950/51. tanévben Mikszáth Kálmán Általános Gimnáziumként, majd a következő tanévtől 1955-ig Jászberényi Általános Gimnáziumként tevékenykedett. Az 1955/56. tanévtől nyerte el a ma is használt nevét, Lehel Vezér Gimnázium, amely látszólag a 60-as években bevezetett politechnikai képzés ellenére is megmaradt klasszikus értelemben vett gimnáziumnak, szerepe a közoktatásban az általános műveltség közvetítése volt, amely hivatali munkakörök betöltéséhez elegendő képességfej-

lesztést tartalmazott. A felsőfokú tanulmányokra történő felkészítés is a képzés fókuszpontjában állt az iskola egész profilját tekintve. Ebben az évtizedben az érettségizők száma közel megháromszorozódott. A hatvanas években kibontakozó tendencia viszont differenciáltabbá tette az intézmény képzési profilját. A Kállai Éva Gimnáziumban a szakképzés fokozatosan háttérbe szorította a gimnáziumi képzést, az utolsó gimnáziumi osztályok 1972-ben érettségiztek általános gimnáziumi, illetve kémia-fizika tagozatos osztályokban.

Az ötvenes évek nevelés- és oktatásügyének ideológiai bázisa a társadalomépítés kiemelt feladataként tekint a tanulásra, a kultúra közvetítésére és az önnevelésre. Az ifjúság önnevelésének és öntevékenységének jelentősége kidomborodik az ifjúsági szervezetek munkájában is. 1950-ben már a Dolgozók Ifjúsági Szövetsége – DISZ – átvette a MINSZ szerepét. Különös gondot fordított az eredményes tanulás jutalmazására, amelyre a „leheles” diákok is visszaemlékezhetnek, ugyanis a megyei hetilapban jelentették meg írásukat a Nemzeti Színházban tett látogatásukról, amikor a Csongor és Tünde című darabot tekinthették meg, kiemelkedő tanulmányi eredményük jutalmaként. Tevékenységi köréhez tartozott továbbiakban egy országos mozgalom szervezése, amelynek a „Miénk az iskola” címet adta. A mozgalom keretén belül a diákok felelősséget vállaltak az iskola állandóságára, a tantermek állapotának megőrzésére, virágokkal történő díszítésükre, környezetük esztétikai fejlesztésére. Az ifjúsági szervezetek újabb szerveződése a KISZ volt, a Magyar Ifjúsági Kommunista Szövetség. A Lehel Vezér Gimnázium KISZ alapszervezete 1957. november 22-én jött létre. A 120 aspiráns közül 24 tanuló bizonyult alkalmasnak a következő szempontok szerint: a DISZ-ben kifejtett munkájának minősége, az 1956-os ellenforradalmi tevékenysége, valamint tanulmányi eredménye. Ez az ifjúsági szervezet évtizedeket átívelően szervezte a fiatalok társadalomépítő munkáját. Jászberényben 1959-ben takarékoságra mozgósítottak a szocializmus hatékony építése érdekében. Elsősorban társadalmi munka szervezésével és takarékos anyaghasználattal kívánták céljukat elérni. Városunk esetében a vályogverés, vízvezeték-szerelés, faültetés és üzemtakarítás tartozott a kijelölt feladatok közé. Az iskolai intézmények hatékony együttműködésének értékes példája körvonalazódott, hiszen ebben a projektben a 606-os Iparitanuló Intézet, a Lehel Vezér Gimnázium, a Tanítóképző és a Leánygimnázium működött együtt.

A szocialista iskolák arculata

Az oktatásügyet meghatározó 1961. III. tc. „az általános és kötelező középfokú oktatás megvalósítását” tűzte ki célul. Ilku Pál (1961–1973) a tanügyigazgatásért felelős miniszter több mint egy évtizedes szakmai tevékenységének meghatározó védjegyévé vált ez a törvény, amely egyben az útkeresés pregnáns példáját tárja elénk. A tankötelezettséget a 16. életévhez kötötte. A törvény rendelkezésének sajátossága, hogy a gimnáziumi érettségi mellett szakmai minősítő vizsgát is előírt. Ennek értelmében vezették be az 5+1-es munkarendet, miszerint a tanulók a hét utolsó munkanapján valamilyen fizikai munkát végeztek. A politechnikai képzésnek nevezett iskolai program szoros kapcsolatba hozta az iskolákat a termelőüzemekkel és a termelőszövetkezetekkel. Pedagógiai szempontból az elmélet és a gyakorlat szoros egységét hirdető és manifesztáló didaktikai álláspont a kompetenciaalapú tanulás korszerű forrásponcjaként értelmezhető. A tanítás egyik fontos alkotó elemévé vált a szervezett munkaok-

atás. A valóságban döntőbb szempontnak bizonyult az értelmiségi túlképzés csökkentésének törekvése, oly módon, hogy a tanulóifjúság figyelmét és érdeklődését eltereljék az ipari és mezőgazdasági képzések felé.

Ilku Pál (1964) pozitívumként említette a gimnáziumi oktatás egyoldalú intellektualizmusának megszüntetését, valamint annak lehetőségét, hogy a tanulók nagyobb megbecsüléssel tekinthetnek azokra, akik számukra is előteremtik a mindennapi javakat. Ez a program nagy terhet rótt az iskolákra, az üzemekre, mindenféle befogadó termelési egységre. Ez utóbbiakra vonatkozóan a munkaszervezés jelentett igazi problémát, míg a középiskolákban nagy tömegek jelentek meg. Egyfajta kontrasztelekció érvényesült, amely különösen a gimnáziumokban fejtette ki áldatlan következményét: csökkent a színvonal, annak ellenére, hogy a magas szinten kvalifikált tanárok próbálták fenntartani a tradicionálisan kialakult nívót. Összességében az iskolareform anyagi fedezete sem állt rendelkezésre. A tények azt sugallták, hogy a szakképzéssel bővülő középfokú oktatás differenciált struktúrára szorul, így a szakképzést tovább osztották szakközépiskolákra és hároméves szakmunkásképző intézetekre. Ekkor alakították át a jászberényi Mezőgazdasági Szakiskolát hároméves szakmunkásképzővé. A középfokú oktatás ilyen jellegű polarizálása hozzájárult a demográfiai hullám kezeléséhez, nem lehetetlenült el a tanítás az érettségi adó középfokú intézményekben a túlterheltség miatt. A hatvanas évek közepén számos tanulót irányítottak szakmunkásképzőkbe. Miután eltörölték a tanulóifjúság származás szerinti kategorizálását, egyre többen jelentkeztek gimnáziumba és szakközépiskolákba. A tendencia azt mutatta, hogy szignifikánsan nőtt a szakközépiskolák iránti érdeklődés. Ezen a ponton viszont látható a népgazdasági érdekek és az oktatásügy törekvéseinek szerencsés találkozása.

Tovább tartott a ragaszkodás az 5+1-es rendszerű oktatáshoz, hiszen a munkára nevelés a szocialista pedagógia egyik alappilléreként körvonalazódott. A hatvanas évek közepére azonban kiérlelődött az az álláspont, miszerint ehhez a programhoz összességében nem voltak elegendőek a feltételek, ezért nevelési hatása sem volt effektív. Ilku Pál az országgyűlés előtt 1965. november 11-én számolt be az oktatási reformtörvény végrehajtásának tapasztalatairól, amelyben önbírálatot gyakorolt. A munkára nevelés erőteljes leszűkítése a fizikai munkára elsősorban üzemekben és termelőszövetkezetekben nem tette lehetővé, hogy ezek befogadják, és intenzív nevelést gyakoroljanak a gimnazistákra, a szakközépiskolásokkal, az ipari tanulókkal és az egyetemistákkal párhuzamosan. A középfokú oktatásból kivezették tehát a politéchnikai képzést, ugyanakkor az általános iskolákban megjelent a gyakorlati foglalkozás a munkára nevelés céljából, de egyértelművé vált annak szükséglete, hogy körültekintőbben biztosítsák annak feltételeit.

A város középiskolái a népgazdasági célok szolgálatában

A szakközépiskolák népszerűsége egyfajta iskolafejlesztő programot generált, miszerint – kezdetben – egyes gimnáziumokban – lásd Kállai – beindítottak egy-egy szakközépiskolai osztályt, majd fokozatosan megszülettek az önálló szakközépiskolák. 1965. évi 24. számú rendelet kimondta a technikumok átszervezését, amelyek helyett szakközépiskolákat hoztak létre. A leánygimnázium fokozatosan átalakult az ipari termelést kiszolgáló

villamosipari szakemberképző középiskolává, ahonnan 1977-ben a mezőgazdasági képzést kivették. A szakközépiskolai hálózat kialakítása megyei szinten is nagy körültekintést igényelt. Számba vették az új beruházásokkal járó költségeket, a meglévő üzemek várható fejlesztését, a munkaerő-szükségletek alakulását. A Megyei Tanács VB. Művelődési Osztálya csak az után terjesztette a Végrehajtó Bizottság elé a középiskolákra vonatkozó terveit, hogy alaposan átvizsgálta ezeket a szempontokat. 1969-ben indultak az első osztályok erősáramú szakon, villamos gép- és készülékgyártó szakágakon. Az első évfolyamon 67, a második évfolyamon már 74 diák kezdte meg tanulmányait. Képzésük tantervi struktúrája és tartalma igen erősen megalapozta a szakmai képességet, tájékozottságot, valamint magát a szakértelmet.

A közismereti tantárgyakon kívül tanultak műszaki rajzot, elektrotechnikát, gépészeti ismereteket, technológiát, szakrajzot, üzemgazdaságtant, villamos-, gép- és hálózatismereteket, munkavédelmet, és nem utolsósorban következett a szakmai gyakorlat. Az első érettségiző és egyben szakvizsgát tett osztályok 1973-ban végeztek, középfokú villamosgép- és készülékszerelő képesítést kaptak. Elhelyezkedési esélyük igen széles körben mozgott: erősáramú gyártmányokat előállító üzemekben, villamos energiát termelő vállalatoknál, szerelőműhelyekben. A hűtőgépgyárral történő együttműködés keretében lehetőség nyílt hűtőgépszerelő tanfolyam elvégzésére. Elektrolakatos szakon szakmunkás bizonyítványt is szerezhettek. A vonzó szakmát nyújtó iskola beiskolázásának vonzásköre messze meghaladta a régiót, egyre nagyobb érdeklődés fordult országos szinten az iskola felé. Békés, Hajdú és Heves megye is bejelentette, hogy tanulókat küld az iskolába. 1970-től a tervezett két osztály helyett háromra volt szükség. A megnövekedett tanulói létszám elhelyezéséhez létszükségletté vált a kollégium felépítése, aminek az átadása 1973-ra fejeződött be 204 férőhellyel. Még ebben az évben megkezdődött az esti tagozatos képzés. Az iskola keretén belül folyó szakképzés infrastruktúrája a város, ipari üzemek, a tantestület és a diákok hatékony együttműködésének eredményeként alakult ki, illetve fokozatosan fejlődött. A homogén képzési célokkal működő iskola 1969-ben leadta Kállai Éva nevét, ettől kezdve Erősáramú Szakközépiskolaként működött. Még ebben az évben megtörtént a gimnázium szakközépiskolává válásához szükséges műszaki épületek átadása, mely hat műhelytermet, szakköri és nevelői szobákat jelentett összesen 3 200 000 Ft beruházási költséggel. A mérőműhely, a villanszerelő-műhely, a szerszámgépműhely olyan modern felszereltséggel rendelkezett, hogy a körülmények laboratóriumi szintű szakmai gyakorlatot eredményeztek.

A Lehel Vezér Gimnázium is beintegrálódott a 60-as évek gimnáziumi programjába, sőt megelőzte azt. Az önképzőkörök szellemisége tradicionálisan kiléptette a diákokat az Arts Humanitas tantárgyi köréből, és fokozatosan kialakították a tanulóknak a cselekvő tanulói attitűdöt. Ennek lehetőségeit már az 1956/57. tanévben bővítették. A politechnikai képzés keretében a tanulók műhelygyakorlatokat végeztek, a fémmegmunkálás alapjait sajátították el. 1961-ben szakközépiskolai jelleggel bővült a képzési kör, hasonlóan más gimnáziuméhoz. A képzés struktúrájában viszont sajátosnak mutatkozott, ugyanis 4+2 rendszerben folytatták egyben a gimnáziumi és a szakképző tanulmányaikat. A nyári szünetekben négyhetes gyakorlatot végeztek a Fémnyomó- és Lemezgyárban, napi 7 órás munkában. Ez a rendszer a diákoknak nem csak érettségi bizonyítványt biztosított, hanem szakmunkás-

bizonyítványt is. A városban elhelyezkedő termelő üzemek, gyárak – Hűtőgépgyár, akkori nevén a Fémnyomó- és Lemezgyár, Aprítógépgyár – igényeit kielégítendő a lakatos mesterség elsajátítására adódott mód, így az intézmény hamarosan kiegészítette nevét az Ipari Szakközépiskola részlegével.

A beiskolázásnál megugrott a jelentkezési létszám, 60 jelentkezőből 40-et vettek fel. 1963-ban a jelentkezők száma meghaladta a 100-at. Míg 1961-ben 272 tanuló tanult nap-pali tagozaton, addig a következő oktatási évben csak az első évfolyam tanulói létszáma volt ennyi. 1964-ben 492 tanulója volt az intézménynek. Az esti tagozaton folyó oktatásban is jól látható ez a tendencia, három év alatt 130-ról 420-ra nőtt a tanulói létszám. Ezzel szemben a Kállai Éva Gimnázium szőlészeti ismereteket nyújtó osztályaiban a férőhelyek majdnem fele betöltetlen maradt. Ez a tény egyfajta bizonyítéka annak, hogy a mezőgazdasági ismeretek irányában kevesebb érdeklődés mutatkozott. Az érettségi és szakvizsgát követően kezdetben 10%-uk helyezkedett el a tanult szakmájában, ami később már 50%-ra rúgott. A program elején a tények azt mutatták, hogy az érettségizett tanulók elsősorban a szellemi munkavégzést részesítették előnyben a fizikaival szemben. Az 1963-ban végzett 21 tanuló közül 13 tanult tovább egyetemeken és főiskolákon. A szakmai képzés a helyi tanműhelyekben folyt, illetve a Hűtőgépgyár üzemegységeiben. A lányok elsősorban a szabás-varrás szakismereteit sajátították el. Jászberényben mindkét középiskola esetében a szakképzés infrastruktúrája igen gazdagnak tekinthető országos viszonylatban is. Ennek eredményeként értelmezhető az a szakmai siker, amit a gimnázium tanulói értek el az 1966/67-es tanévben megrendezett IV. Nemzetközi Politechnikai Szemináriumon. 8000 Ft értékű körfűrészgépet és egy 7500 Ft értékű Ajax kalapácsot készítettek el bemutatásra. Nem mondható el mindez a jó felszereltségi állapot a tantermeket tekintve: hiányos laboratóriumi szaktantermek és kevés férőhely jellemezte ezeket az éveket. A célirányos szakképzés és a politechnikai képzés pár évig párhuzamosan folyt, majd az országos szintre kiterjedő döntés értelmében eltörölték. A gimnáziumi képzés és a szakképzés egy intézményen belüli lokális integrációja a hatvanas évek végére kifutott, az 1968/69. tanévben a Megyei Tanács VB Művelődési Osztálya megszüntette a szakközépiskolát a gimnáziumon belül. A profiltiszta gimnázium új tanterv szerint működött tovább, beindították a matematika, fizika, kémia, angol és orosz tagozatos osztályokat. A specializáció lehetőséget nyújtott egyfajta szelekcióra a felvételi során, ugyanis a tömeges érdeklődés a szakközépiskola irányában azzal a következménnyel járt a gimnáziumok tekintetében, hogy az alacsonyabb létszámú belépők között több volt a gyengébb tanuló. Az adott tantárgyakból emelt szintű óraszámban tanultak a diákok, így nagyobb tudást, biztosabb készségeket alakított ki, amely ténylegesen megkönnyítette a felsőfokú tanulmányokra való belépést. Országos szinten a nyelvi tagozat volt a legnépszerűbb, helyi vonatkozásban a tagozatok iránti érdeklődés kiegyensúlyozottnak volt mondható.

Az általános iskolák pedagógiai „fellelézése” az iskolareform értelmében

A hatvanas években már az általános iskolák is megéreztek az oktatás-nevelés általánossá, mindenkire kiterjedtté válását. Az ötvenes évek első felében született gyerekek már ekkor iskolások voltak, tehát a Ratkó-korszak gyermekei beléptek a rendszerbe. A szükséges tan-

termek biztosításán túl a nevelés-oktatás tartalmi kérdéseire helyeződött nagyobb hangsúly. A pedagógiai tevékenységeket fojtogató központi akarat alá terelték az ötvenes években. Rá egy évtizedre, egy reform szellemiségében a nevelőközpontúság érvényesült, miszerint a tanmenetet a tanuló, az osztály adottságaira szabták. Belátták a párton belüli berkekben is, hogy a nemzeti érdek mellett a nevelési célokban kiemelt optimális fejlődés tartalmát magában a gyermekben rejlő adottságok is alakítják, valamint a pedagógus meglátása, önálló kezdeményezésen alapuló tevékenysége sem tereli le a nevelői munkát a szocialista pályáról. Országos programként deklarálták a helyesírás, a számolási készségek, a matematikai gondolkodásmód fejlesztését, kutatták az idegen nyelvek hatékonyabb tanításának módszerét, a világnézetű nevelés tantárgyi bázisának, a történelemnek ideológiába csomagolt oktatási lehetőségeit. A korszak jelmondatává vált: „Együtt keressük a helyes utakat, módokat!” Az általános iskolákban is sor került a „gyakorlati foglalkozás” című tantárgy bevezetésére az

1958/59-es tanévben, s ezzel egyidejűleg jelentek meg a tanműhelyek és a gyakorlókertek. A Tiszántúli Politechnikai Konferencián (1962) tartott beszámolóik között a művelődési osztály vezetője részletesen szolt az általános iskolákban folyó gyakorlati oktatásról, mint érdekes módszertani kísérletről. A megyében több mint 3000 tanuló vett részt ebben a kísérletben, 82 iskola rendelkezett már a hatvanas évek elején tanműhellyel. A legtöbbjét sajnos tantermekből alakították át, ami tovább növelte a súlyos tanterem hiányt. A tanműhelyekben és a minden megyei iskolában megtalálható gyakorlókertekben folyó gyakorlati képzés pedagógiai hasznosságát hosszasan taglalta, miszerint, ezáltal erősödik a tanulók közösségi magatartása, fejlődnek a manuális készségek, megalapozottabb a gyermekek pályaválasztása, fejlődik a fegyelmezettségük, az önállóságuk és a megfigyelőképességük. Ilku Pál az MSZMP Politikai Akadémiáján elhangzott beszédében (1964) kifejtette a gyakorlati foglalkozások kiterjedését országszerte, a felső tagozatos diákok 76,3%-a vett részt ezeken a foglalkozásokon, illetve 1644 iskolának volt gyakorlókertje. Hozzátette, hogy a tantárgy tanításának metodikája még kidolgozatlan, a tárgyi és személyi feltételek is iskolafüggőek, mégis viszonylag gyorsan meghonosodott az iskolákban. Jászberényben összesen 2157 tanuló – a tankötelesek több mint fele – részesült szakszerű ipari és mezőgazdasági gyakorlati oktatásban.

*A Lehel Vezér Gimnázium tanulói
őszi munkán 1970-ben*

*Végzős diákok jelmezben a Lehel Vezér
Gimnázium tablóbájlán 1971-ben*

Az általános képzés tantervében a természettudomány helye és szerepe a hatvanas években nem halványult el, sőt ezt is kiemelt programként tartották számon. Arra biztatták a pedagógusokat, hogy az ismeretnyújtáson túl ragadják meg a sokoldalú nevelőmunka lehetőségét, fejlesszék tanítványaik megfigyelő- és cselekvőképességét. A Jászberényi Általános Fiúiskolában az első osztályos környezetismeret tanításához tanulási segédanyagként pergőfilmeket készítettek. A tavasz és az őszi természeti jelenségeit kapták lencsevégre, a gyermek életkori sajátosságait figyelembe véve. A természet tudatos felfedezése, értelmezése mellett kiemelt pedagógiai program volt az olvasóvá nevelés. Szinte permanens jelenségként láthatjuk évtizedeken át ezt a törekvést, ez esetben szintén a pedagógiai tudatosság ismerve domborodnak ki a szándék mögött. „Legyen a könyv szórakoztató!” „Érzékileg érintse meg a gyermekét!” „Mozdítsa meg a fantáziáját!” „Fejlessze az erkölcsi érzéket, az esztétikai érzéket, és nem utolsósorban alapozza meg a világnézetet!” Egy tanítónó visszemlékezése szerint a zenei nevelés, a

tanuló zeneszeretetre történő rávezetése a kor hangsúlyos célkitűzései között szerepelt. Zeneszerető gyermekek nevelése érzelmi és értelmi motivációval akkor vált lehetővé, ha az órákat cselekvéssel, játékkal szőtték át. A gyermek került a nevelőközpontú pedagógia középpontjába, a tanuló saját léptéke határozta meg a fejlődés lehetőségét, ütemét. Az intézményben folyó pedagógiai munka magas színvonala azt eredményezte, hogy bázisiskolává minősítették, amelyhez hozzátartoztak a járási iskolák, és a szolnoki iskolákkal is szorosan együttműködött. A tanítóképző növendékei számára rendszeresen tartottak bemutató tanításokat. Az iskola 1969. november 15-én ünnepélyes keretek között felvette egykori tanítványának nevét, továbbiakban Gyetvai János Általános Iskolaként vált a város megbecsült intézményévé.

A Bercsényi úti Általános Iskola, hasonlóan a Gyetvai iskolához, követte a reformpedagógiai utasításokat. Az iskola 1960/61. tanévben megkezdte a „gyakorlati foglalkozás” tantárgy oktatását.

Az iskola kezdeményezte, hogy a 400 felső tagozatos diák oktatására építsenek egy korszerű, minden igényt kielégítő tanműhelyt. A gondolat hamarosan tettekben realizálódott, hiszen szülők, pedagógusok, patronáló üzemek komoly felajánlásokat tettek, és hozzáálltak az építéshez.

A Lehel Vezér Gimnázium ballagási ünnepsége 1973-ban

A szakmunkás szülők vezetésével rövid időn belül – öt hét alatt – felépült a műhely, az öltöző és a raktárhelyiség. Az iskola krónikájában feljegyezték a szülők gondos munkáját, miszerint naponta

12-15 szülő is szorgoskodott a nemes cél érdekében. Szeptemberben már elindult a műhelymunka, 6 osztály 12 csoportra bontva dolgozott a műhelyteremben. A kor oktatáspolitikájának látható törekvése volt, hogy mihamarabb rávezesse a gyermeket a fizikai munka élményére, és egyben a szakképzés felé terelje őket. A tanulási környezet a Bercsényi iskolában – mint minden jászberényi intézményben – tartalmi elemeit tekintve korszerűnek volt mondható a szakszerű oktatás tekintetében (93,6%), viszont az egy osztályteremre jutó tanulói létszám 7 csoport esetében a városi statisztika szerint meghaladta a 40 főt. A tantermi zsúfoltság következményeként a Bercsényiben összesen 770 tanuló tanult úgynevezett váltó műszakban. Ez városi szinten 2600 tanulót érintett, ami a belterületi tankötelesek 86,2%-át jelentette.

A város vezetése felelősséget érzett a kültéri, tanyai iskolákban a tanulók korszerű nevelése, oktatása iránt is. Az 1971. októberi statisztika szerint a jászberényi általános iskolások 15%-a, azaz 265 gyerek, közülük 220 alsó tagozatos, tanyai iskolába járt, többnyire összevont tanulócsoportokban tanult. Ezek az iskolák felszereltségüknél fogva nem tudták kielégíteni az iskolai reformokban megtestesült korigényt, hátrányt jelentett a tehetséges parasztyermekek továbbtanulásában. Ennek érdekében felmerült egy tanyai kollégium megépítése, és a körzetesítés gondolata. A tanyai iskolák tanulóinak a belterületi iskolákba történő áthe-

lyezése újabb gondokat eredményezett volna a túlzásúfolytságból adódóan. Mindez arra készítette a város vezetőit, hogy a Megyei Tanács VB. Művelődési Osztályával, a Tanítóképző Intézet igazgatóságával, a Művelődési Minisztériummal együttműködve, közös beruházás keretében egy új általános iskola épüljön Jászberényben. A beruházás teljes költség előirányzata 8 millió Ft volt. 1971 augusztusában már kinyitotta kapuit a nyolc tantermes, politechnikai műhelyekkel, természettudományi előadóval és tornateremmel ellátott felső tagozatos iskola. Egyik szárnya helyet adott egy 60 fős kollégiumnak is, ahol fiúk és lányok kaptak szálláslehetőséget. Az elkövetkező tanévben bezárták a borsóhalmi, a hajtai, a kormosparti, a meggyespelei, a peresi, a rekettyési, a réti, a Szelei úti és az újerdei tanyasi iskolákat. Azok az iskolák, amelyek még működtek ebben az időben – a négyzállási, a homoki és az öregerdei – előbb vagy utóbb folyamatosan elnéptelenedtek.

Az átszervezés bizonytalansággal járt, ahogyan a helyi lap tudósítója is beszámolt róla. A rekettyési kisiskolások autóbusszal járnak majd át Portelekre (ahol már 1952 óta szakosított felső tagozat működött), míg a kormospartiak nem tudják, hogy hová és mivel fognak járnak. Gulyás Antal tanító igen plasztikusan fogalmaz erről a helyzetről: „*Kormosparton egy nagy család volt itt mindenki: a szülők, a gyerekek, a tanító. Most mintha szétesne ez a család, és egyelőre talajtalanok vagyunk.*” Ezek a gondolatok magukban hordozták azt a jövőképet, amiben a kisgyermek kiszakítása a családból meggondolatlanak bizonyult. A kollégium a gyakorlatban nem vált népszerűvé a szülők között. Számosan gondolták úgy, gyermekeik helye a családban van, ezért többnyire magukra vállalták beszállításukat a környező iskolákba a kollégiumi elszállásolás helyett. Néhány év múltán a diákotthon fokozatosan elnéptelenedett.

Jászberény város iskoláiban szerencsésnek tekinthető a szakképzett pedagógusok 90%-ot megközelítő foglalkoztatottsága, nem is alakulhatott volna másképpen a tanítóképzés egyik melegágyában. Nem mondható el mindez az országos viszonyokra kivetítve. A képesítés nélküli pedagógusok száma igen nagy volt. Az elemi oktatás rendszerében egyre több tanítóra, tanárra volt szükség. Ezért az állam tanfolyamokat szervezett a tanítani vágyó érettségizettek számára, amelyek közül egyet – 1961 nyarán – Jászberényben, a Lehel Vezér Gimnáziumban rendeztek meg. Összesen 80 fő vett részt az egyhónapos tanfolyamon. Lélektant, pedagógiát, módszertant tanultak, különös tekintettel a gyakorlati foglalkozások módszertanára. Iskolai reformokról szóló előadásokat hallgattak, megismerkedtek az úttörő foglalkozások pedagógiái

Érettségiző diák 1992-ben

és társadalmi vonatkozásival. A hallgatók úgynevezett szakcsoportokba rendeződtek érdeklődésük szerint: alsótagozati, magyar-történelem, matematika-fizika, biológia-földrajz. A tanítási gyakorlatokat is ennek megfelelően végezték.

A felsőfokú képzés tartalmi elemei a szocialista társadalomban

A hatvanas években már egy felsőfokú tanítóképző működött igen eredményesen Jászberényben.

A tanítóképzés felsőfokúvá válásának progresszív jellege elsősorban abban mutatkozik, hogy a szakirányú képzés elméletét általános pedagógiai és pszichológiai alapokon szilárd bázisra építette.

A szakmódszertan kiemelt szerepével katalizátora lett az elmélet és a gyakorlat hatékony összehangolásának. A leendő tanítókat szakmai kompetenciájuk teljes körében fejlesztették, így ebben az iskolatípusban sem maradt ki a fizikai munka, a társadalmi gyakorlat. A hallgatók a II. félév után tanáraik vezetésével ipari és mezőgazdasági üzemekben, termelőszövetkezetekben termelőmunkát végeztek. A fizikai munka pusztán része volt a gyakorlatnak, ugyanis a hallgatók tájékozódtak a település politikai, gazdasági, népművelési, néprajzi, nyelvi, földrajzi viszonyairól. Törekedtek megismerni a dolgozók életét. A hallgató jó pedagógussá válásában ehhez nem pusztán szemlélődésre, hanem aktív tevékenységre volt szükség, objektíven mérhető feladatok alapján. Benke Valéria úgy vélte, hogy a munka bekapcsolása a nevelésbe megkönnyíti a kor embernevelési eszményeinek megvalósítását, a kommunista jellem kiforrását. Az intézmény hármass funkciója a nevelés, oktatás és a tudományos munka szorosan összefonódott. A képzés szinte minden mozzanatát átszötte a nevelés, hiszen csak a jól nevelt és jól képzett pedagógus képes hasonló karakterisztikával rendelkező leendő felnőtteket nevelni. A tanítóképzés eszmei-erkölcsi nevelési színtere – a tananyagon kívül – a kollégium volt. A kollégiumi közösségeknek patronáló tanáruk volt, akik elindították a közösség életét, majd egyre nagyobb teret adtak az önálló kezdeményezésen alapuló tevékenységeknek. Segítséget nyújtott a kisdobos- és úttörő mozgalomban kifejtett munkában, valamint a városban működő gyermekvédelmi programban. A hallgatók 90%-a kollégista volt, de a néhány helybeli tanuló is részt vett a kollégiumi életben. A kollégiumi közösségek homogenitása és kohéziója annak volt köszönhető, hogy az intézeti tanulmányi csoportok képezték a kollégium primer közösségeit is.

A kulturális, tudományos és önképzőköri tevékenységek a tanítópálya olyan területeire készített fel, amelyeket az intézményesített képzés nem vett be a programjába (színjátszás, rendezvények szervezése stb), de a leendő tanítók munkájának szerves részévé válhat jó esetben. Kétségtelen, hogy nem mindig a tanítói gyakorlatra készített elő, de mindig a tanítóképzést és a pedagógushivatást szolgálta. Messzebbre vitte a hallgatók érdeklődését, képessé tette őket az önerős fejlődésre. Tudományos kutatások indultak el esztétikai, nyelvoktatási, metodikai témákban. Ebben a dekádban került sor annak tudományos átgondolására, hogy a bemutató tanítások milyen mélységben, s mely anyagrészhez kapcsolódóan kerüljenek feldolgozásra. A képzés fokozatosan szakított a középfokú képzés elemeivel, elsősorban az előkép-teóriával, amely a népiskolai tantervhez való erős igazodást jelentette. Az új tanterv a

felsőfokú szakirányú képzés jellegét domborította ki. A gyakorlat visszanyerte jelentőségét, valamint a tantárgypedagógiai stúdiumok óraszámát emelték. Az 1964-ben kiadott tantervben a gyakorlati jellegű képzés 69%-os aránya kimagaslónak tűnt. A képzés tartalma ráhangolódott a korjelenségekre, ugyanis az új tantárgyak a napközi otthon vezetését, ifjúság- és gyermekvédelem aktuális kérdéseit fejtették ki. A közel 4000 fős általános iskolás közül 800 fő részesült napközi otthoni ellátásban. Az arányokat tekintve kevés, viszont nagyságrendjét tekintve jelentős, tehát a képzésben szükségszerűen vezették be ezt a specializációt. A tanítóképzésben az új jelmondat – a felsőoktatási reform értelmében – felidézte a fejlődéstörténetét átfogó aspektust, miszerint az általános iskola igényeiből kell kiindulni, nem pedig az egyetemi modell szemszögéből. A szemináriumi munkaforma az önálló, öntevékeny ismeretfeldolgozás technikáira tanította meg a hallgatókat.

A hetvenes évek oktatásügye, a folyamatos fejlesztés törekvései

A hatvanas évek iskolareformjának eredményei egy újabb reformot érleltek ki ebben az évtizedben, ami egy új oktatáspolitikai koncepcióban öltött testet. „1972-ben az MSZMP Központi Bizottsága határozatot hozott az állami oktatás helyzetéről és továbbfejlesztésének feladatairól.” A hetvenes évek reformjait már nem az ugrásszerű változtatások jellemezték, hanem a folyamatos fejlesztés politikája. Az alapházisát továbbra is az ideológiai nevelés képezte, tartalmát tekintve a tananyagcsökkentés került fókuszpontba, illetve a tanterveméleti kutatások kaptak ösztönzést. Az évtized végén már megjelentek az új tantervek az oktatás minden szintjén. Pedagógikumát tekintve a munkáltatás volt a vezérelv. Az új tankönyvek – tankönyvpályázat eredményeként – is ennek szellemiségében jelentek meg: összefüggések feltárására irányuló kérdések kísérték a tananyagot, elkülönült a mindenkire kötelező törzsanyag és az apró betűs rész, amely nem elhanyagolható információt tartalmazott a törzsanyag könnyebb és differenciáltabb megértéséhez. A pedagógusok munkáját segítő munkafüzetek, szöveggyűjtemények, tanári kézikönyvek tették célorientáltabbá az oktatást. A nyugati világ pedagógiája beszivárgott hazánkba is, számos szakember kapott lehetőséget külföldi tanulmányútra, amely kiváló lehetőséget nyújtott a hazai nevelésügy pszichológiai alapozásának komparatív szempontú értékelésére. Egyfajta módszertani pezsgést hozott az audiovizuális eszközök oktatási célra történő felhasználása. Írásvetítő, magnetofon, televízió a korszerű tanítás-tanulás forráselemeivé váltak. Megindultak a pedagógiai kísérletek, megalakultak a megyei pedagógiai intézetek. 1974. május 13-tól a művelődésügyi tárca kulturális és oktatási területekre vált szét, és az oktatásért felelős miniszter 1980-ig Polinszky Károly volt. 1980. május végén az Országos Pedagógiai tanácskozáson kijelentette, hogy a hetvenes évek a közérdeklődés homlokterébe állította a nevelésügyet.

Az általános iskolák a szakmai és az infrastrukturális fejlődés útján

A pedagógiai tartalom differenciáltsága ellenére a nevelés-oktatás operatív szintjén továbbra is a demográfiai hullám jelentett problémát. Például, a Bercsényi úti Általános Iskolában kezdetben havi, majd heti turnusokban cserélték a délelőtti és délutáni tanítási időt. Szombaton

csak délelőtti tanítottak. Tovább emelkedett a tanulói létszám, ami sürgős megoldást kívánt. 860 tanuló 28 tanulócsoportban, 15 rendelkezésre álló tanteremben tanult. Több osztályt is kihelyeztek az állami Építőipari Vállalattól kölcsönkapott tantermekbe. Összesen négy új tanterem megépítésére lett volna szükség, de a Városi Tanács fejlesztési alapjából kiemelt összeg – 2,3 millió forint – nem fedezte volna a kiadásokat. Polinszky Károly oktatásügyi miniszter az „Aktuális közoktatási kérdések” című előadásában (Országos Pedagógiai Tanácskozás, 1980) az emelkedő demográfiai hullámra hivatkozva kiemeli az általános iskolákkal kapcsolatos teendőket. A körzetesítés gyakorlatával a tanulók 99,2%-a részesült szakszerű oktatásban, azonban a szakosan ellátott órák aránya 86%6-os. Emellett országos szinten több mint 10 000 tanuló nem végezte el az általános iskolát, a tankötelezettség szigorú szabálya mellett.

1974-ben egy újabb iskola átadására került sor Jászberényben, a Pelyhesparton. Négy tanterem, egy napközis foglalkoztató és egy korszerűen felszerelt könyvtár fogadta a diákokat. Annak ellenére, hogy az átadást megelőző tanévben bevezették a harmadik testnevelésórát, nem épült tornaterem az új iskolában, az anyaiskolában is csak egy tornaszobával bővült a helyiségek száma 1970-ben. Ennek hiányát sportudvar létesítésével kívánták pótolni. A közoktatás szakemberei a testi nevelés hiányosságát látták, de a legjobb szándék mellett sem sikerült megteremteni a szükséges infrastruktúráját. A tanterem túlszűfoltóságáról szól az iskolai krónika, miszerint 12 felsős osztályra

9 tanterem és egy előadó jutott. Két osztály állandó vándorlásra volt ítélve, egy napközis csoport pedig az Április 4. úti iskolában vendégeskedett. A Tanács körüli új iskolában a hetvenes évek végére a 4 tanteremben 7 osztály és 3 napközis csoport működött. Ezen a problémán továbbiakban is csak a váltott tanítás újabb gyakorlata, a kéthetenkénti váltás enyhített.

Az oktatás tartalmi korszerűsítésének – gondolkodásfejlesztés és önművelés – egyik eleme, a matematikatanítás módszertani megújulása, ebben az iskolában is megjelent, sőt megelőzte az országos elterjedését. 1971/72-es tanévben a nevelőtestület szavazata értelmében bevezették az első matematika tagozatos osztályt, a felső tagozat 7. osztályában. 1975/76-os tanévben pedig kísérleti jelleggel elindították 1. és 5. osztályokban is. A tagozatokon történő specializáció egyre inkább elterjedt az elemi szintű iskolákban, mintegy pályaválasztási előkészítő munka színtereként.

Ez a tanév még a tekintetben is speciálisnak mondható, hogy a középiskolai előkészítő tanfolyamok bővültek magyar nyelv- és irodalom és orosz tantárgyakból. A következő tanévben a Székely Mihály Általános Iskolában kezdték el az ének-zenei tagozaton a művészeti nevelés programját. Országos szinten is kiemelkedő volt az esztétikai és művészeti nevelés terén kifejtett munka.

A Szolnok Megyei Néplap az 1977. március 30-i számában közérdekűnek tekintette azt a hírt, hogy Jászberényben elsőként a Kossuth Lajos úti Általános Iskola vezette be a délelőtti közös tornát. Tornaterem hiányában a pedagógusok és a tanulók rádió hangjára végeztek testedzést az udvaron.

A tornaterem építésére kerek 10 évet kellett várnia az intézménynek. Mivel a testnevelés pedagógiai jelentősége egyre erőteljesebb lett, a város kereste annak lehetőségét, hogy egy sportiskolát hozzon létre.

A Gyetvai János Általános Iskola életében megjelent a testnevelés tagozatos képzés, amely elsősorban a kielégítő körülményeknek köszönhető. Így a Városi Tanács Művelődésügyi Osztálya nem véletlenül szánta ezt az iskolát a város sportiskolájának. Egyre népszerűbbé váló tagozat lassacskán elhalványította a zenei tagozatot. A tantestületi törekvések elsősorban a testnevelés tanítás személyi állományának a kielégítését célozták meg. Ezen túl szükségessé vált a tornaterem tornaszerekkel történő felszerelése is, hiszen a rendelkezésre álló készleten – öt tornapad, egy szekrény és öt zsámoly – kívül semmi nem volt. A Gyetvai János Általános Iskola és a Sportiskola együttműködési megállapodásában két sportág kiemelt tanítása szerepelt: a röplabda és az atlétika. A szülők segítségével a tornatermet hamarosan mosdók és öltözők övezték. A zárdakertben pedig felépült a kézilabdapálya és egy játszótér. Az egyre népszerűbbé váló tagozat háromszoros túljelentkezéssel a lehető legkörülményesebben válogathatta ki tanítványait. Az intézményben tapasztalt pedagógiai kultúra megalapozta az oktatáspolitikai reformintézkedések zökkenőmentes megvalósítását, az oktatás és nevelés gyakorlatában már egy évtizeddel meg is előzte azokat. Az ehhez szükséges tárgyi feltételek is szerencsésen bővültek, hiszen 1977-ben megnyitották az iskolai könyvtárat, amelynek könyvvállománya a jászberényi vállalatok támogatásával igen gazdaggá vált. A szemléltetéshez szükséges eszközök tárolását már tantárgyi szertárakban végezhették.

Az 1970/71-es tanévben megnyitották a tanítóképző Gyakorlóiskoláját. Az átadás időpontja azért csúszott, mert a kollégium építésével párhuzamosan történt a gyakorlóiskola építése. A 16 tantermes modern iskola 8x2 osztályt fogadott be. A környékbeli tanyai iskolák megszűnése maga után vonta a felső tagozat kiépítésének szükségszerűségét, így a tanítóképzés gyakorló színtere egy nyolcosztályos általános iskola lett. Ebben a tanévben 425 diák tanult a falak között. Számszerűen sok diákot vont el a túlterhelt iskoláktól, de nem eleget a probléma megszűnéséhez. A diákokthonban hét iskolából 68 tanulót gyűjtöttek össze. A kollégiumi nevelés komplementer helyszíne a napközi otthon volt. Mindkét nevelési közeg célul tűzte ki a tanulói önállóság növelését és a nevelési különbségek kiegyenlítését. A hallgatókat aktív munkára serkentették ezeken a színtereken is. A gyakorlóiskola természetéből adódóan a pedagógiai kísérletek gyakorlati terepévé vált. Tantárgypedagógiai kutatások célkeresztjében az olvasmányok önálló feldolgozása és a fogalmazástanítás szemléletváltása állt, ez utóbbi célja is a tanulói önállóság fejlesztése volt. A tanév újdonságai közé tartozott a 3. osztályban bevezetett orosz nyelv tanítása, a komplex matematika-tanítás és az 5. osztályban a problémamegoldó gondolkodásra helyezett Lénárd-féle matematika-tanítás kísérlet.

Középiszolák a szakmai kihívások évtizedében

A hetvenes évek oktatásügyében a legtöbb feszültség a középfokú oktatásban volt kitapintható. A fókuszban továbbra is a népgazdaság aktuális és viszonylag dinamikusan változó szükségleteinek találkozása az oktatással kérdésköre állt. A kulcskérdés a középfokon végzett szakemberek népgazdasági szerepe volt, valamint az általános képzés és a szocialista személyiségformálás.

Az oktatásban megjelent egy ellentmondás, miszerint a képzés széles alapokra tevődött – az aktuális tudományos, technikai fejlődés igénye szerint –, ugyanakkor a vállalatok, üzemek a partikulárisabb szakmai felkészültséggel rendelkezőket preferálták. Ezt a diszrepanciát oly módon tervezték feloldani, hogy egyfajta munkamegosztást kívántak megvalósítani a képző intézmények és az üzemek, vállalatok között. Az elméleti és gyakorlati alapképzés továbbra is az iskolák feladata lett volna, a specializációt pedig fokozatosan tervezték áttérlni a munkahelyekre. A következő évtized szakmai kihívásaként újra megjelentek ez a gondolat, tehát a hetvenes években ez leginkább vízióknak tűnt, annál is inkább, mert az 1978-as tantervi változás értelmében még mindig szűkebb szakmára képezték a tanulókat, ahogyan az Erősáramú Szakközépiskolában is. Az elektrolakatos alapszakmán belül az 504-3. számú villamos-gépszerező és az 504-2. számú háztartási gépszerező szakokat létesítették. Ez a gyakorlati óraszámok megemelkedésével járt együtt, valamint harmadik osztályban kétnapos gyakorlatot írtak elő. A képzés alapházisát jelentő tanműhelyek csak 1983-ra készültek el, de folyamatosan töltötték fel a raktárkészletet háztartási felszerelésekkel. Az iskola profiljából kikerült a szőlészet-borászati szakképzés, 1971-től kertészeti szakközépiskolai osztályokat indítottak. A továbbtanulás sikerességének mutatói a gimnáziuméhoz hasonlóak, a jelentkezők 74%-a került be felsőfokú tanintézménybe.

Az évtized veszteségeként értékelhetjük viszont a szélesebb képzési palettával rendelkező agrárszakember-képzés megszűnését Jászberényben. 1973-ban a Mezőgazdasági Szakmunkásképző a jászapáti intézménnyel fuzionált.

A Lehel Vezér Gimnázium intézménye továbbra is szervesen élt a munkaerő-szükségletre hangolódó oktatáspolitikai rendszerében, hiszen a Hűtőgépgyár és számos jászberényi üzem jelezte az irodai munkavégzésben felmerült hiátusát, így az 1970/71. tanévben megkezdte működését a gimnázium falain belül a gép- és gyorsíró iskola. Ennek a szakmának az elsajátítása később fakultációs tantárgyak keretében a gimnazista diákok számára is lehetővé vált. A gimnáziumi krónikában igen kiemelkedő országos eredményekről olvashatunk, amelyek az iskola és a gimnázium tanulóihoz fűződnek. Az 1976/77. tanévtől kezdődően pedig a dolgozók Közgazdasági Szakközépiskolájának érettségire épülő kétéves kiegészítő tagozata működött az intézményben tíz éven át. 400 fő vehette át a könyvelői, statisztikus, vállalati tervező végzettségéről szóló bizonyítványt. Az 1976/77. tanévben egy országos precedensként működő kezdeményezés figyelhető meg az intézmény működésében. Ebben a tanévben felújították a pedagógiai szakköri tevékenységet, amely a hatvanas években igen aktívan működött. Tematikájában szerepelt a szocialista tanár-diák viszony értelmezése, a szocialista pedagóguskép megrajzolása, összeállították a 18 évesek erkölcsi kódexét. A hetvenes években pedagógiai fakultációként folytatódott a „nevelési alapismeretek” c. tantárgy keretében. Ez a munka szorosan összefonódott a Tanítóképző Főiskola munkaprogramjával. A gimnáziumból évről évre számosan jelentkeztek a helyi tanítóképzőbe, így hasznosnak tűnt a pályaorientáció szempontjából. A két intézmény közötti együttműködést erősítette az az előadássorozat, amit a „családi életre nevelés” c. tantárgy bevezetése jegyében zajlott, nemcsak diákoknak, hanem szülőknak is. A vállalkozásban gazdag évtized kiemelkedő jelensége a Magyar Tudományos Akadémia új kísérletéhez történő csatlakozás.

A program lényege nemcsak a változatlan óraszámú természetismereti tantárgyak tanításának módszertani megújulása volt, hanem a természettudomány tanításában egyfajta paradigmaváltást kívántak meghonosítani. A tantárgyi tananyag felaprózottsága helyett integrált képzést tartottak célra vezetőnek, egy olyan interdiszciplináris rálátást kívántak kifejleszteni a tanulóban, amely a világ megismerését a maga természetében, összefüggéseiben tette lehetővé. A fizika, kémia, biológia tantárgyak helyett „anyagszerkezet” c. tantárgy szerepelt az első osztályban, majd másodikban szerves kémiát, mechanikát, harmadikban biológiát, szerves kémiai és elektrodinamikát, míg negyedikben statikus mechanikát, anyagfejlődést tanultak a diákok. A kísérlet egészen 1984-ig tartott, annak ellenére, hogy az integrált természettudományos képzés tartalmát tekintve nem volt kompatibilis az egyetemi, főiskolai felvételek ismeretanyagával. Láthatjuk viszont, hogy az integrált természettudományos képzés pilot programjának tekinthető kísérletben jászberényi pedagógusok gazdag tapasztalattal bírnak.

Az 1979/80. tanévben megjelent új tanterv évfolyamonként megkülönböztetett célokat fogalmazott meg. A felzárkóztatást az orientáció követte, amikor a tanulók eldönthetik, hogy melyik tantárgy vagy tantárgycsoport keltette fel az érdeklődésüket, amely szerint választják majd a fakultatív tantárgyakat. Az utolsó tanévben a pályaválasztásra került a hangsúly. Az új tantervvel kapcsolatban viszonylag hamar napfényre kerültek a kifogások: az ötnapos munkarendhez képest sok a tananyag, a tankönyvek ismeretanyaga jóval meghaladja a kívánatos mennyiséget, elsősorban reprodukálásra készíti a tanulót, nem a megértésen és gondolkodáson alapuló tanulásra.

A veszélyeztetett és hátrányos helyzetű tanulókkal való foglalkozás szükségszerűsége felgyűrűzött a középiskolákba is. Polinszky Károly oktatási miniszter hathatós harcot indított – elődeihez hasonlóan – a lemorzsolódás ellen. 1979-től a tantestület egyik tagja végzett speciális gyermekvédelmi munkát tervszerűen és hatékonyan. Olyan tanulókat segített, akiknek a családi körülményük ilyen-olyan okok miatt messze elmaradt a kívánatostól. Ezt megelőzően a családi szocializáció kulturális elemeinek pótlására az iskola különórákat szervezett matematikából (20/hét), magyar nyelvtanból (15/hét), idegen nyelvből (19/hét), kémiából (6/hét). Az 1970-es statisztikai adatok szerint a jelentkezők 78%-át vették fel egyetemekre és főiskolákra, a felvettek közül 80% fizikai dolgozók gyermeke volt.

Az oktatás mellett a nevelés hangsúlya is erőteljes ebben az évtizedben is. A szocializmus iskolái a társadalom ideológiai bázisát képezték. A diákok szabadidős tevékenységét sokoldalúan szervezték meg: a tanulói öntevékenységek színhelyei a szakkörök, a diáklklub, a diákpárlament, az író-olvasó találkozó, iskolai kórus, a tornaterem és a tornakert voltak. 1977-ben városi összefogással megépült a mini művelődési otthonnak nevezett pinceklub. Ipari, mezőgazdasági üzemek, szülők vállalták a 210 négyzetméteres pince átalakítását. A KISZ megyei bizottsága jelentős anyagi támogatása tette lehetővé a berendezések megvásárlását. A szülők szakértelmét dicsérték a kovácsoltvas csillárok és az ajtóvasalások. Az iskola általános állapota viszont nem volt kielégítő, jelentős felújításra szorult. A patinás iskola felújításának költsége sajnos meghaladta volna a kulturális ágazat egyévi megyei előirányzatát, ezért erről a tervről egy időre le kellett mondani.

Főiskolai oktatás a városban

A hetvenes években a felsőoktatásban nagyfokú expanzió bontakozott ki hazánkban is. Megszűntek a felsőfokú technikumok, többnyire önálló főiskolákká váltak (Bánki, Kandó, GAMF). Az egyes tárcák létrehozták a maguk főiskoláit az építőipar, a könnyűipar, a közlekedés területein. Ez az expanziós hullám elérte a tanítóképző intézeteket is. A Pedagógusképző Osztály 1972. augusztus 30-i miniszterhelyettesi értekezletre elkészítette azt az elképzelést, amely szerint mindössze két tanítóképzőt emelnek főiskolai rangra, a budapestit és a szombathelyit. Eger, Sárospatak, Nyíregyháza, Pápa, Győr és Jászberény ezek kihelyezett tagozataiként működnek. Az önálló tanítóképzők újra a létbizonytalanság határáig sodródtak. Presztízssértő lépésként értékelték a budai és a szombathelyi képzők kiemelését, minden intézet önállóságuk megőrzése mellett kívánta elnyerni a főiskolai státust. Szolnok megyében az MSZMP Megyei Bizottságának első titkára és a Megyei Tanács elnöke levélben fordult Ilku Pálhoz és helyetteséhez, Polinszky Károlyhoz, amelyben kifejtették kérésüket arra vonatkozóan, hogy a jászberényi képző is emelkedjen főiskolai statusba. A régióban tapasztalt tanítóhiány erős érvnek bizonyult, valamint a megyének az a kötelességvállalása, hogy fejleszteni fogja az intézményt. Az Elnöki Tanács 1974. évi 13. sz. törvényerejű rendelete értelmében a jászberényi tanítóképző intézet a bajai, a győri és a sárospataki mellett 1975. szeptember 1-től főiskolaként működött. Az első főiskolai tanévet Kardos József, az ismert történész, később egyetemi professzor és az MTA elnöke, akkor az OM Tudományegyetemi és Tanárképző Főiskolai Főosztályának vezetője nyitotta meg. Beszédében rávilágított a magyar tanítóképzés újabb fordulópontjának társadalmi jelentőségére, miszerint a képzés korszerűsítése mellett a magyar nép műveltségének szélesebb alapjainak biztosítása várható a képzés akadémiai szintjének emelésével. Ezekben az években nagy teher nehezedett a tanítóképzésre. Ugrásszerűen megnövekedett a levelezős hallgatók száma. Míg 1972-ben 18 fő kapott diplomát, 1974-ben már 76, több mint négyszerese. 1979-ben 151 levelező hallgató végzett, akik feltehetőleg korábban képesítés nélkül tanítottak. A nappali tagozatos hallgatók számával együtt (1974-ben 309, 1979-ben 371) a tömegoktatás mennyiségi paramétereivel kellett számolni.

A képzés tartalmi jegyeinek módosulása összecsengett a közoktatásban végbement változásokkal.

Az alsó tagozaton nem a számolás és mérés, írás, olvasás tantárgyak szerepeltek, hanem a matematika, anyanyelvi műveltség, természetismeret, idegen nyelv (az orosz nyelv oktatását elkezdték 4. osztályban). Az integrált anyanyelvi nevelés, a komplex módszereket felsorakoztató matematika-oktatás magasabb szakmai követelmények elé állították a tanítót. Az 1976-os tanterv tantárgystruktúrája, óraterve a szakkollégiumi specializációt már magába foglalta. Az I. évfolyamtól kezdve felmenő rendszerben minden hallgatónak egy-egy szakkollégiumot kellett választani orosz, ének, rajz, testnevelés, technika, pedagógia, népművelés és könyvtár tantárgycsoportokból.

A pedagógiai szakkollégium szakértelmet nyújtott a gyermekmozgalom vezetéséhez, a nevelőotthonokban történő nevelőmunkához, az ifjúságvédelem szakszerű tevékenységéhez, a kollégiumi nevelők pedagógiai feladataik magasabb szintű teljesítéséhez. A

közművelődés társadalmi feladata továbbra is szerves része maradt a tantervnek azzal a módosítással, hogy a népművelés szakkollégium szakmaspecifikus tartalmakat közvetített. Professzionális tartalmú tudással segítette a szakképzett munkavállalók megjelenésével az oktatás és a művelődés szoros kapcsolatát. A képzés főiskolai státusából adódóan felpezsdült a kutatási tevékenység a frissen alakult tanszékeken.

Az olvasástanítás tantárgypedagógiai szempontú vizsgálata elvezetett a komplex szemléletű metodikai paradigmaváltáshoz: a választott módszerek pszichológiai, nevelési, didaktikai és módszertani szempontú értelmezése került középpontba. Olyan konferenciák megszervezésére került sor Jászberényben, amelyek pilot programként messze megelőzték az 1976-os új tantervet: pl. az orosz nyelvi szakkollégium létesítéséről, valamint a tantárgypedagógia terminus bevezetéséről a módszertan helyett (integrált anyanyelvi nevelésről szóló konferencia, 1973). A kutatási témák igen szoros kapcsolatot mutattak az általános iskolai oktató-nevelőmunka elméleti és gyakorlati kérdésköreivel.

A nyolcvanas évek fejlesztő törekvései

Ennek az évtizednek az oktatásügyi politikáját az újra egyesített művelődési minisztériumból irányították, vagyis a kulturális és az oktatási tárcákat összevonták. A korszak oktatásának meghatározó arcai Pozsgay Imre (1980–1982) és Köpeczi Béla (1982–1988). Pozsgai Imre az oktatásfejlesztési elképzeléseiről tartott beszédében (1981) kritikus hangvételű gondolatoakat fogalmazott meg. Túlméretezettnek tekintette az iskola társadalomformáló lehetőségeit, tulajdonképpen az iskola nem képes a társadalom munkaerő-szükségleteinek maradéktalan kielégítésére. A szerkezetváltás és tartalmi megújulás vitatémájában az utóbbi mellett foglalt állást. A folyamatos fejlesztés prioritása között szerepelt a differenciált képességfejlesztés, szélesben alapozó, jól konvertálható szakmai képzés, amely a változó munkaköri követelményekhez rugalmasan alkalmazkodik. Vállalatokra, illetve speciális szakképzési-továbbképzési intézményekre épülő szakmai képzés rendszerét vizionálta. Úgy vélte, hogy a középiskolák nem kész szakmunkásokat bocsátanak ki, hanem bizonyos szakmacsoportokban jártas szakműveltséggel rendelkező tanulókat, akik rövid munkahelyi ráképzéssel a termelés vagy a szolgáltatás több területén is alkalmazhatóak.

A munkahelyek változó követelményei mind több embert készítetnek arra, hogy élete végéig tanuljon, a választott pálya korrekciójának igénye megemeli a felnőttoktatás társadalmi szerepét. Kiemelte az általános iskola fejlesztésének szükségszerűségét, amely többek között a túlszabályozás enyhítését jelentette, az iskolák önállóságát és a tantestületek döntési jogkörének kiszélesítését célozta meg. Felhívta a figyelmet a demográfiai hullámra, az újabb tantermek szükségességére. A pedagógusképzés szerkezeti és tartalmi fejlesztése mellett a pedagógus-továbbképzés korszerűsítését szorgalmazta, amely az iskola megújulását is eredményezi egyben. Tulajdonképpen meghirdette a pedagógusok módszertani szabadságát, mintegy felhívta őket a kutató-kísérletező munkavégzésre, a pedagógiai innovációra. Az MSZMP KB 1981. december 31-i ülésén őszintén feltárta az oktatásra vonatkozó szűkösre redukált költségvetést, miszerint az 1978-ban előzetes tervként elfogadott 43 milliárd 350 millió forint 1981-re 31 milliárd 757 millió forintra csökkent.

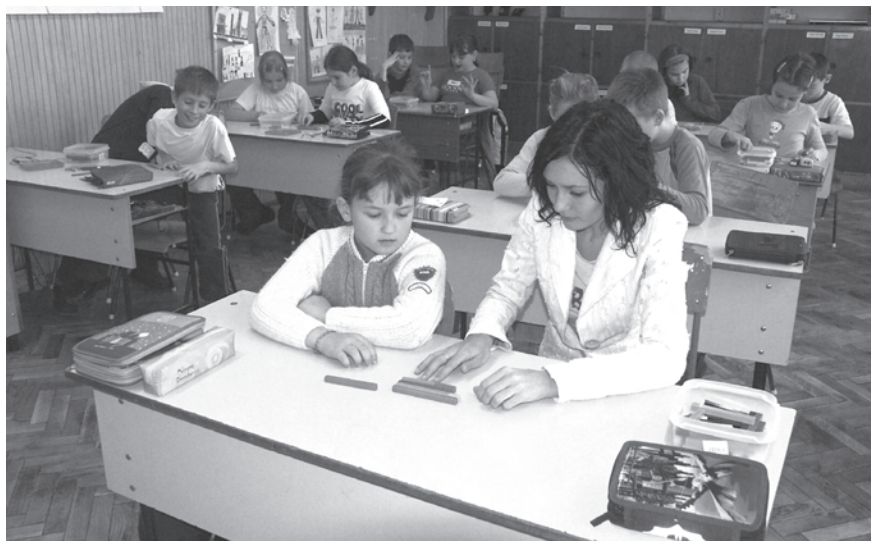

Ballagás a Rákóczi úti általános iskolából 1993-ban

A Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti Karának hallgatói az ezredfordulón

A Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti Karának hallgatói tanítási gyakorlaton

Megítélése szerint ez semmiképpen nem volt indokolt olyan helyzetben, amikor számos szükségteremben folyt országsszerte az oktatás. Ennek a kritikának köszönhetően Kádár János leváltotta Pozsgay Imrét, és a Hazafias Népfront főtitkárának nevezte ki. Utódja, Kőpeczi Béla is reálisan látta a radikális változtatások veszélyét a szűkösebb időkben, a változtatások javaslatával csak akkor élhet a minisztérium, ha a gazdasági feltételek is rendelkezésre állnak. Munkásságának kiemelkedő produktuma az 1985. évi új oktatási törvény bevezetése, amely átfogta teljes vertikumában az intézményes nevelést-oktatást. Legkiemelkedőbb vonása az intézményekben folyó pedagógiai munka nagyobb szabadságában körvonalazódott. Lehetővé tette a módszertani önállóságot, a központi tantervtől történő eltérést. A pedagógiai munka eredményességének szakfelügyeletét a megyei pedagógiai intézetekre bízta, a szakfelügyelők irányítását hatáskörükbe helyezte. A tantestületnek egyetértési jogot biztosított az igazgatóválasztás procedúrájában. Ez a törvény tette lehetővé a közoktatás palettájának színesedését, ugyanis megjelentek az elfeledett reformpedagógiai irányzatot képviselő és az egymásnak alternatívát nyújtó saját pedagógiai programot alkotó iskolák, az alternatív iskolák.

A korszak oktatási kezdeményezései a város iskoláiban

A Bercsényi úti Általános Iskolában a nyolcvanas évek krónikája még említést tesz a tante-rezmisszióról, a váltott tanítási időről. 1981-ben hat első osztályos csoportot indítottak.

1982-ben 996 tanulója volt az iskolának. A napközis csoportokban az alsó tagozatos és az ötödikes diákok kaptak helyet. A váltott tanítás rendszerében az a módosítás történt, hogy a 6., 7., 8. osztályok állandóan délelőtt jártak iskolába, míg a többi osztály kéthetes váltásban. A Bajcsy-Zsilinszky úti Általános Iskola átadása 1983-ban megkönnyítette az intézmény zsúfoltságából adódó problémát, kétszáz diák került át a város új iskolájába. Az új iskolában 16 tanterem állt rendelkezésre. Ezzel párhuzamosan a Városi Tanács folyamatosan bővítette az iskolák tantermeinek számát, hiszen a megnövekedett tanulói létszám befogadására már alkalmatlannak tűntek az intézmények. A Gyetvai iskolában 7 tantermet alakítottak ki a kollégium helyén, a Székely 2, a Bercsényi 2, a Kossuth iskola 1 tanteremmel bővült. Nagyon sok pedagógus, diák és szülő számára hozott megkönnyebbülést a Bajcsy iskola megjelenése a jászberényi közoktatásban, hiszen a délelőtti oktatás bevezetése nagyrészt ennek az intézménynek köszönhető. A hosszú évtizedeket átívelő, permanensnek tűnő problémának további orvoslata az a miniszteri rendelet volt, amely határozatba foglalta az osztályok maximális létszámát.

A korszak oktatási kezdeményezései között találjuk a „számítástechnikai ismeretek” tantárgy oktatását. A Bercsényi iskola az 1984/85-ös tanévben fakultáció keretében vezette be ezt a tantárgyat, mellette még a háztartási ismereteket, az orosz, a németet, a műszaki rajzot, a matematikát, a „föld-víz-levegő”c. tantárgyat és a honismeretet. A Gyetvai iskolában is megjelentek a fakultatív tantárgyak, ahol az orosz nyelv mellett fokozatosan megjelent egy nyugati nyelv tanulásának is az igénye. A fakultáció szintjén szülői kérésre az angol és a német nyelv tanulására nyílt lehetőség, majd orosz–német csoportbontásokban történő párhuzamos nyelvtanulás vette kezdetét. Az iskola egykori igazgatójának visszaemlékezésében olvasható, hogy ez nagymértékben megalapozta a magyar–német két tanítási nyelvű program beindítását. Kőpeczi Béla a „Közoktatásunk néhány mai kérdéséről” (1983) c. tanulmányában a Központi Bizottság állásfoglalását vetíti elénk. Ebben a középiskolai tapasztalatokra utalva az általános iskolai fakultáció bevezetésének sikerét a bölcs pedagógusi mérlegelés keretszövegében állítja. A mérlegelés vonatkozott a tantárgyak helyes megválasztására, az iskolai tevékenységek és az osztályközösségek polarizálására, a tantárgyi tartalmak felesleges ismétléseire.

Középiskolák a változások tükrében

A Lehel Vezér Gimnáziumban is a fejlődés évtizedeként tekinthetünk a nyolcvanas évekre. 1984-ben átadták az új tornatermet. Ezzel együtt egy új épületszárny is keletkezett, ahol újabb öt tanterem és egy számítástechnikai szaktanterem állt az oktatás rendelkezésére. Ezt követte a melléképületek és az udvari épületek felújítása, a könyvtárszoba kialakítása két tanterem terhére, a homlokzat falszigetelése, az udvar aszfaltozása, a tető kijavítása, a gáz-tűzelés bevezetése és a lépcsőház falának márvánnyal történő borítása. Az oktatás tartalmi módosítása jegyében az 1981/82-es tanévben bevezették a technika tantárgy oktatását, kifejezetten az anyag, energia és információ átalakításának, továbbításának ismertetése céljából. A gimnázium tantestülete az elsők között vezette be a két tanítási nyelvű oktatást az 1987/88-as tanévben. Az orosz nyelv került kiválasztásra, hiszen ebből a nyelvből kiemelkedő tanulmányi eredményeket mutatott fel az intézmény megyei és országos szinten. A képzés abban

különbözött a tagozatos képzéstől, hogy bizonyos tantárgyak – matematika, biológia, fizika, földrajz és világtörténelem – tanítása orosz nyelven történt. A képzés ideje négy és fél év volt. A nyolcadik osztály második félévétől a kiválasztott tanulók nyelvi alaponásban vettek részt az előbb felsorolt tantárgyakból, a terminológia elsajátítása, a beszédkészség fejlesztése és nyelvtani ismeretek csiszolása volt a kiemelt feladat. Az osztályok tanulói az ország különböző részeiből érkeztek. A Szovjetunióból érkező tanárok kellemes tapasztalatokkal végeztek munkájukat. Szinte az első naptól kezdve gördülékenyen hidalták át a nyelvi problémákat a tanesztület többi tagjával, számos baráti kapcsolatot alakítottak ki magyar kollégáikkal. A két nyelven folytatott tanulmány felsőfokú nyelvvizsgát nyújtott a tanulóknak ötös érettségi esetén. Sajnos a társadalmi érdeklődés hanyatlott a képzés iránt, így kétéves beiskolázás után megszűnt.

A Liska József Erősáramú Szakközépiskola, Gimnázium és Kollégium képzési programjának meghatározó elemévé vált a technikus képzés fejlesztéséről szóló kormányrendelet (1985). A képzést az elsők között indították el az országban, a tankönyvek összeállításában is kivették részüket a szaktanárok. A képzés technikus ágán a tanulók mélyebb elméleti alapokat kaptak a szakmáról. A negyedik év végén került sor az érettségi vizsgára, majd az ötödik év végén a technikus képesítést szerezhették meg, villamosgép- és berendezési technikus oklevél kíséretében. A szakmunkásképzés keretében a negyedik év érettségi és képesítő vizsgával zárult, tehát az érettségi bizonyítvány mellé megkapták a szakmunkás bizonyítványukat villamosgép- és készülékszerelésből, valamint elektronikai műszerész szakmát szerezhettek. A jászberényi és a környékbeli üzemek szakemberszükségletének függvényében 1986-ban elindult a gépgyártás-technológiai technikusok képzése. A szakképzés folyamatából az Aprítógépgyár mérnökei vették ki részüket. Sajnos ez a képzés mindössze egy ciklust élt meg, a 90-es években már nem mutatkozott igény erre a szakmára. A Szegei Tudományegyetem kísérleti módszere sikeresen, a tanulói teljesítőképesség differenciáltabb képéhez igazodóan kombinálta az intézetben folyó képzési struktúrákat. A gyengébb tanulók a második év végén kiléptek a rendszerből és egy év alatt épületvillamossági szakmát tanultak. A másik lehetőség értelmében az érettségi és a képesítő vizsga birtokában villamosgép- és készülékszerelő érettségizett szakmunkásként fejezték be tanulmányaikat. A motiváltabb tanulók folytatták tanulmányaikat az ötödik évfolyamon, ahol megszerezték technikus oklevelüket. A rendszer nyitottsága nemcsak a kilépést tette lehetővé, hanem a visszacsatlakozást is. 1987. március 13. jeles dátum az intézmény életében. Ezen a napon volt az intézmény névadó ünnepe, ugyanis Liska József villamosmérnök, egyetemi professzor munkásságát találták legmértőbbnek arra, hogy a villamosság területén képző iskola az ő nevét viselje. Az országos szakmai versenyeken magas színvonalon megmértett iskola még sokunk számára az „erősáramú”, de a jelenlegi képzési struktúráját tekintve a diákok már „Liskaként” emlegetik.

A Jászberényi Tanítóképző Főiskola tartalmában és struktúrájában követte a főiskolai jegyeket. 1980-ban jelent meg az új tanterv. Ez a dokumentum kiemeli az oktató- és nevelőmunkára történő felkészítést, mind tanórai kereteken, mind tanórán kívüli szabadfoglalkozások keretein belül. Kötelező tantárgy lett a napközi otthoni nevelés és a korrekciós nevelés. Megjelentek a szabadon választható, ún. C-tantárgyak. Csökkent a túlterhelés, a szaktárgyak száma, viszont a gyakorlati képzés óraszámát megkétszereződött. Ebben az

évtizedben a képzős oktatók már gyakorlatukba építették a tantárgypedagógiai elemeket, amely tudatosabb módszertani attitűdöt fejlesztett ki a hallgatókban. A szakkollégiumi képzés gyakorlati vetülete már kimutatta azt a valós ténytet, hogy az iskolák a specializált képzésben részesülő alsó tagozatos pedagógusokat nem szívesen alkalmazták. Különösen az orosz, a testnevelés és a népművelés szakkollégisták nyilatkoztak úgy, hogy ilyen jellegű ismereteikre az iskolájuk nem tart igényt. Szakmailag nem indokolható ez a hozzáállás, sokkal inkább az a tradicionális szűk látásmód, miszerint a tanítói végzettség a szakmai presztízs hierarchiájában alacsonyabb szinten állt. A valósághoz viszont az is hozzátartozik, hogy az apró falvak iskoláiban elsősorban polihisztor tanítóra volt szükség, az ötvösi modell még mindig élt. Eötvös József „tulajdonképpen minden a pedagógustól függ” meggyőződése esszenciálisan beépült a pedagógiai alapigazságok közé. A pedagógia erős bástyái az emberi kvalitás elemeiből épülnek fel, a pedagógus a személyiségével nevel, oktat, bármilyen oktatáspolitikai érvrendszer öleli át.

Utószó

A tanulmányban feltárt iskolai múlt időkerete mindössze ötven év, ugyanakkor elegendő ahhoz, hogy a történetek emlékké kristályosodjanak. Az olvasó számára minden évtizedből elevenedhetnek meg hétköznapi, ünnepi pillanatok egy-egy iskolából. Ezek az intézmények a város szellemi életének értékes forrásközpontjai voltak és lesznek. Minden intézmény számos oktatáspolitikai ideológia hálójában rajzolta meg saját arculatát. A fentebb vázolt fejlődéstörténetnek legcsodálatosabb közös tényezője maga az ember: a pedagógus a nagyra becsült hivatástudatával, a diák a világmegváltó nyitottságával, a szülő, aki bármikor kész gondoskodó segítséget nyújtani gyermeke iskolájának, a várost vezető politikusok, akik tudatában vannak annak, hogy egy település szellemi pezsgését és értékét milyen mértékben képesek meghatározni annak iskolái.

Bathó Edit

A VÁROS TÁNCKULTÚRÁJA A HARMINCAS ÉVEKTŐL AZ EZREDFORDULÓIG

Bevezetés

A tánc mindig fontos szerepet töltött be a jász ember életében. Átszőtte ünnepeit és színesebbé tette munkás hétköznapjait. A különböző táncalkalmak (a munkához, családi élet ünnepeihez, a polgári életmódhoz fűződő) nem csak a kikapcsolódásra, önfelédlt mulatozásra, de a fiatalok ismerkedésére, az idősebb korosztály társas érintkezésére is lehetőséget nyújtottak.

A hagyományos jászsági táncokat (kanásztánc, oláhos, lassú és friss csárdás) a gyerekek már kiskorukban ellesték a felnőttektől a lakodalomban, a táncmulatságokban. A lépéseket az istállóban vagy a ház mögé elbújva, bottal, seprűvel gyakorolták, hogy ne maradjanak szégyenben a táncpárjuk előtt. A jó táncos legénynek, lánynak mindig nagy becsülete volt, és igen kaposak voltak a mulatságokban. De, jaj volt annak, aki „két ballábas” volt, azzal senki sem akart táncolni, a legtöbbször csak „petrezselymet árultak” a pendzsomban vagy a bálban, és sokszor még ki is gúnyolták őket.

A 19. század második felében lezajlott társadalmi, gazdasági változások hatására fokozatosan átalakult a Jászság paraszti kultúrája. S ez a változás a szórakozás területén is megmutatkozott. Különböző egyletekbe, egyesületekbe tömörültek, s míg korábban magánházaknál és kocsmákban tartották mulatságaikat, a 19. század végétől egyre inkább polgári mintára rendezték báljaikat, s az új, divatos nyugati táncokat (walcer, polka, one step, fox, tangó) már tánciskolákban képzett tánctanároktól sajátítják el.

Jászberény társasági életében a 19. század második felétől a 20. század derekáig rendkívül fontos szerepet játszottak a tánciskolák, és az azokat vezető táncmesterek. A tánctanárok a fiatalokat nemcsak az adott tánc elsajátítására oktatták, de olyan illem- és viselkedésszabályokra is megtanították őket, amelyet egész életükben hasznosíthattak.

A tánciskolákat vezető tanárok a társastáncok mellett néptáncot is tanítottak, s voltaképpen Jászberényben ők alakították meg az első néptánc és társastánc csoportokat is.

Minden túlzás nélkül állíthatjuk, hogy Jászberény mai virágzó táncéletének előfutárai, megalapozói az egykori tánciskolai tánctanárok voltak, akiknek kezdeményezését a 20. század második felétől a városunkban működő, nagy szakértelemmel és elkötelezettséggel bíró táncpedagógusok és a velük együtt dolgozó ügyes táncosok teljesítették ki.

Táncmesterek, tánciskolák, tánc csoportok Jászberényben (1910-es, 1950-es évek)

Bús István és Bús Irén tánc tanárok

A Jászságban a 19. század második felében jelentek meg az első táncmesterek. Az 1870-es években elsőként Jászberényben rendeztek tánciskolát Dobos Adolf vezetésével, aki igen

Bús István tánctanár 1913-ban kiadott oklevelének hitelesített másolata

kedvelt tánctanár volt, de hasonlóan nagy elismerésnek örvendett Rozenkarz Jakab izraelita táncmester is. Ezek a tánctanárok nem helybeliek lévén, csak a tánctanfolyam idejére tartózkodtak az adott településen.

Az 1920-as évek elején kezd meg működését Jászberényben *Bús István* tánctanár, aki családjával együtt az 1940-es évek végéig meghatározó szerepet játszott a város táncéletében.

Bús István 1893. május 6-án született Jászberényben, és eredeti foglalkozása szobafestő-mázoló volt. Kisiparosként több alkalmazottat is foglalkoztatott, de szakmájában csak tavasztól őszig volt munka, ezért elhatározta, hogy jövedelme kiegészítéseként valamilyen téli foglalkozás után néz. Jó táncos lévén, a tánctanítói pályát választotta. A működési engedélyét 1913. július 5-én, Budapesten, a Magyarországi Vidéki Táncitanítók Egyesülete vizsgabizottságának oklevelével kapta meg, amely alapján Bús István jászberényi tánctanár „*a balett és mozdulattművészet kivételével az általános tánc nyilvános tanítására jogosult*”.

Bús István a tánctanítást szülei Nefelejcs utca 8. szám alatti házában kezdte néhány tanulóval, s amikor 1920. november 7-én feleségül vette Harmath Máriát (Jászberény, 1903. november 3.), ettől kezdve a felesége intézte a tánciskola hivatalos ügyeit és pénztárosi teendőit.

1922-ben tagja lett a Magyar Táncitanítók Országos Szövetségének, s tagsági díjként évi 240 koronát fizetett. A Szövetség jelentette meg a Táncitanítók Lapját, amelynek 1925. április 4-i száma közölte a Róka Gyula elnök által összeállított *Táncitanítók tízparancsolatát* is:

1. Tagdíjat pontosan fizess.
2. Tisztességtelen reklámot ne üzz.

3. Becsüld és tiszteld kartársaidat.
4. A Szövetséget el ne hagyd, hogy célhoz juss.
5. Összejöveteleken és üléseken megjelenj, hogy a munkából részedet kivegyed.
6. A határozatokat pontosan betartsd.
7. Légy mindenkivel udvarias.
8. Segélyalapra küldj be mennél nagyobb összeget.
9. A levelekre el ne felejts válaszbélyeget tenni.
10. A továbbképző tanfolyamon okvetlenül vegyél részt és lakásváltozást pontosan jelents be.

A kor törvényes szokásai szerint nyilvános táncoktatást csak rendőrhatalósági engedéllyel lehetett végezni. Az engedély általában 6 vagy 12 hónapra szólt. Bús István 1924-től 1941-ig már a Fötér és a Tánicsics Mihály utca sarkán álló Pannónia Szálló nagytermében tartotta közkedvelt táncóráit. Az egy-egy táncanfolyamra kiadott rendőrségi engedély számos szabályt előírt, amelynek betartása szigorúan kötelező volt mind a tanár, mind pedig a résztvevők számára. Rendelkezett arról is, hogy a helyiségben dohányozni, szeszes italt fogyasztani és árusítani tilos. A növendékek kísérőin kívül más nem tartózkodhat a táncteremben. Az engedély előírta az 5000 korona táncitanítási díjat, és rendelkezett arról is, hogy a gyermekeknek 20 óráig, a felnőtteknek pedig legkésőbb 24 óráig tarthatott a tanítás.

A hatósági engedély előírásai mellett a tánciskolákon való viselkedésre a Magyar Táncantatók Országos Szövetsége által 1925-ben kidolgozott szabályzat is érvényben volt, amely a következőket rögzítette:

1. Az egész előre megállapított tandíjat lefizetni tartozik, a beíratás tényével pedig erre mindenki kötelezi magát. Aki 1 órán vett is csak részt, az is.
2. Az oktató tanárnak mindenben feltétlenül engedelmeskedni tartozik minden növendék.
3. A tanórákon vendégek fogadása tilos.
4. Dohányozni csak az erre kijelölt helyen szabad.
5. Ruhákat a teremben elhelyezni nem szabad, az a ruhatárban leadandó.
6. A tanórákon tartozik minden egyes növendék pontosan megjelenni.
7. A zongora környékét szabadon kell tartani, a zongorást társalgással zavarni nem szabad.
8. Minden növendék tartozik a tandíjnak 1 %-át a Szövetség segély alapja javára a beíratásnál befizetni.
9. Táncolni csakis a jóízlésnek megfelelően szabad. Erkölcstelen táncmodor szigorúan tilos. Az oktató intézkedései szigorúan betartandók.
10. Szeszes italok ki nem mérhetők, kivéve a hűsítőket, ú. m. citrom és málna lé.
11. Az urak kötelesek a hölgyeket táncra felkérni és 3-4 tour után ismét leköszönni. Sértést az urak ezzel el nem követnek.

A tánciskola tanfolyamai diákoknak és felnőtteknek egyaránt szóltak, a korcsoportokon belül is voltak kezdő és haladó csoportok, a tanfolyamokat pedig mindig ösztánc zárta.

A gyermekek tanítása zongorakiséretre történt, míg a felnőtt csoportoknak Fehér István és testvéreinek (Gyula, Pál, Károly) cigányzenekara muzsikált.

A tánctanfolyamokon a növendékek meghatározott időtartam alatt és különböző szinten sajátították el a *nemzeti* (csárdás, kóló, csürdöngölő, körmagyar, palotás, polka), a történelmi (francia négyes, mazurka) és a *modern táncokat* (bécsi- és angolkeringő, slaw fox, tangó, shimmy, rumba stb.)

Bús István Jászberény és a Jászág településeinek több szórakozóhelyén is tartott tánciskolát, amelynek egyes tarifái leánya, Bús Skolasztika jóvoltából megmaradtak az utókornak.

Év	Helyszín	Általános tanfolyami díj	Részleges tanfolyami díj	Különóra díja
1926	Müller József Margit-szigeti vendéglőjének nagyterme	16 pengő	2,40 pengő	0,80 pengő
1928	Pannónia Szálló táncterme	16 pengő	10 pengő	0,80 pengő
1930	Jászfákóhalmi Nagyvendéglő nagyterme	16 pengő	8 pengő	3 pengő
1932	Pannónia Szálló táncterme	16 pengő	6 pengő	3 pengő
1936	Jászberényi Ipartestület nagyterme	16 pengő	6 pengő	3 pengő

Bús István úgy vélekedett, hogy „*A társastáncot bárki, bármilyen életkorban és testalkattal művelheti, csak elszántság és akarat kell hozzá. A táncban a megtanult lépéseket folyamatosan gyakorolni kell, mert fejben csak úgy rögzülnek a lépések, figurák. A fiúknak meg kell tanulni, hogyan kell vezetni a lányokat. A tanfolyamra járók egy közösséget alkotnak, ahol nemcsak önmagukra, hanem a társukra is figyelni kell. Ahhoz, hogy mindenki jól érezze magát a tanfolyamon, segíteni kell őket abban, hogy minél magabiztosabban, jókedvűen gyakoroljanak. lehetőség volt mindenkinek a tanfolyam alatt ismerkedésre, sok barátság és szerelem is szövődött.*”

Bús István a tánctanfolyamok gyakorisága miatt 1930-ban végleg visszaadta szobafestő-mázolóiparengedélyét, és ettől kezdve kizárólagosan csak a tánctanítással foglalkozott. Gyermekeit (Irén, Mária, Ilona, Skolasztika) is igen korán megtanította táncolni, akik később komoly segítséget nyújtottak a tánctanfolyamokon, mivel külön gyakoroltak azokkal a növendékekkel, akik nehezebben tanulták a lépéseket.

Nemcsak a tánciskola szervezéséhez kellett hatósági engedély, de engedélyköteles volt egy-egy táncmulatság (farsangi bál, álarcosbál, batyus bál, jász bál, iparos bál, gazdabál, cigány-

bál stb.) vagy színielőadás megrendezése is. Ezek az összejövetelek igen népszerűek voltak, és nagy tömegeket vonzottak. A farsangi bálokon rendszerint egy-egy társadalmi réteg tagjai gyűltek össze. A bálok rendszerint nyitótáncokkal kezdődtek, melyet a rendezők kívánsága szerint tanítottak be. A nyitótánc betanítása igen sok időt és fáradságot igényelt. A felkért tánctanár a táncosokat rendszerint a tánctanfolyamok legügyesebb, letehetségesebb növendékeiből válogatta össze. Az 1920-as 30-as évek közkedvelt nyitótánca a *francia négyes*, a *körmagyar* és a *palotás* volt.

1926. január 30-án Jászberényben megtartott V. Jász bálon, amelyet József főherceg ő királyi fensége személyes megjelenésével tüntetett ki, a díszpalotás nyitótáncot 10 – magyar ruhába és nádorhuszár egyenruhába öltözött – táncospár mutatta be. Az is előfordult, hogy a farsangi bálok nyitótáncaként olyan különleges táncok szerepeltek, mint az *apacs-tánc* vagy az *indiántánc*.

Ugyancsak gyakoriak voltak a színielőadásokon bemutatott táncbetétek is. Ilyenkor a színjátszó kör vezetője kérte fel a tánctanárt az adott darab témájához illő táncbetétek elkészítésére és betanítására. Számos fényképfelvétel tanúskodik ezekről a közös összefogással készített produkciókról.

Bús István 1943. január 11-én, 50 éves korában meghalt. A tánciskolát özvegyi jogon Bús Istvánné vezette két lánya, Mária és Ilona segítségével. Jászberényen kívül tanfolyamokat szerveztek Portelken, Farnoson, Boldogházán az Üveges kocsmában és Hajtán a Sas-kocsmában is.

Amikor Bús Istvánné harmadik lánya, Irén 1944-ben megszerezte tánctanári diplomáját a budapesti Állami Táncmesterképző Intézetben, akkor már ő folytatta tovább a tánciskolák vezetését a Pannónia Szállóban, majd 1947-től a Lehel szálló földszinti nagytermében. Bús Irén tanfolyamának résztvevői ún. *igazolójegyet* kaptak, amelyen szerepeltek a tanfolyamra vonatkozó rend- és illemszabályok is.

Az 1950-es években fokozatosan csökkent az érdeklődés a tánciskolák iránt, ezért Irénke már tánctanításból nem tudott megélni, így kénytelen volt a Városházán munkát vállalni. A mindennapi munka mellett olykor még tartott tánctanfolyamot az Érseki Polgári Leányiskolában, a jászberényi Tanítóképző Intézetben, a Vasutas Klubban és a 606. sz. Iparitanuló Intézetben.

Jankovics István és Jankovics Istvánné Müller Mária tánctanárok

Az 1940-es években kezdte meg működését *Jankovics István* okleveles tánctanár, aki Jászberényben született 1902. október 27-én, a család elsőszülött gyermekeként. Édesapja *Jankovics Sándor* iparos, édesanyja Pihorik Mária. Nem tudjuk pontosan, hogy édesapja milyen ipart űzött, de feltételezzük, hogy az 1920-as években már ő is tánctanítással foglalkozhatott, mert 1922-ben Bús Istvánnal együtt tagja volt a Magyar Tánctanítók Országos Szövetségének. Működéséről azonban semmit sem tudunk.

Fia, Jankovics István 1927-ben Budapesten, az I. kerületi Tabáni templomban feleségül vette Müller Máriát, akivel – nem tudni mikor – Jászberénybe költöztek. Az 1940-es években Jankovics István mint tánctanár a jászberényi iskolák bérelt termeiben és a Katoli-

Vidra Rózsi és Gulácsi Irma, a tánc csoport tagjai 1955-ben

lér Lajosné fiatal munkásnő, tánctanára pedig Jankovics Istvánné Müller Mária lett. A csoport repertoárjában a következő táncok szerepeltek: ujszászi csárdás, pördítős (brigád tánc) páros, sárpilisi, palóc, sárközi leányjátékok, jákóhalmi leánytánc. A táncsoprot 1954. augusztus 21-én délelőtt már fellépett Szolnokon a Kossuth téri szabadtéri színpadon. 1958 szeptemberében ugyancsak Szolnokon szerepeltek a Megyei Szakszervezeti Napon. Műsorukról a következőket írta a Szolnok Megyei Néplap: „...A Jászberényi Fémnyomó táncsoprotjának még sokat kell tanulnia. A harmonikakíséret nem való magyar tánchoz.”

Müller Mária, akit tanítványai csak Irma néni-nek hívtak, a Fémnyomó néptáncsoprotja mellett alkalmi csoportok betanításával is foglalkozott, akiknek a következő táncokból válogatott: Borsodi leányszökkenő, Bényi, Ecséri, Cserhátsurányi, Kalocsai, Kisnyéki, Kistarcsai, Kisterenyei, Mohácsi, Sárpilisi, Szilágysági leánytáncok. Külön figyelemre méltó, hogy koreográfiái sorában számos jászági, illetve megyei néptánc is helyet kapott: Jászberényi leánytánc, Jászági páros, Kunsági leánytánc, Karcagi csárdás, Kisújszállási csárdás, Ujszászi csárdás. Az említett táncok lépései, térformái, énekei Müller Mária saját kézírásával hagyatékában fenn is maradtak.

kus Legényegylet Víz utcai épületében tartotta tánctanfolyamait. Jankovics István közkedvelt tánctanár volt, kizárólag csak társastáncot tanított, de életéről és működéséről szintén nagyon keveset tudunk. Felesége, Müller Mária 1911. április 30-án született Budapesten, iparos-munkás családban. Édesapja vagyonatlan fodrász volt, kinek korai halála után a család nagy nehézségek között élt. Mária 1927-ben csupán 16 éves volt, amikor férjhez ment Jankovics István táncmesterhez, akivel Jászberénybe költöztek.

Müller Mária ugyan kezdettől fogva segített férjének a tánctanításban, de a II. világháború utáni években a néptáncal kezdett foglalkozni. 1952-ben elvégezte a Népművelési Intézet által Szegeden szervezett egy hónapos táncoktatói tanfolyamot, és ezt követően rendszeresen részt vett szakmai továbbképzéseken, tanfolyamokon. Főként alkalmi néptáncsoprotok tanításával foglalkozott, 1954-től azonban már állandó táncsoprotot is vezetett.

Jászberényben 1954-ben Erdész Sándor, a Jász Múzeum igazgatója vetette fel először a Jász Népi Együttes megalakításának gondolatát. Bár nem ezzel a névvel, de még abban az évben megalakult a jászberényi Fémnyomó- és Lemezárugyár táncsoprotja, amelynek vezetője Pal-

Néptánc a jászberényi sportpályán 1966-ban

A lánytáncok nagy száma arra utal, hogy az alkalmilag összeállt csoportokban a lányok voltak döntő többségben, vagy kizárólag csak lánytáncosokból állt. Ez a probléma a későbbi évtizedekben is mindig kísérte a táncosportokat.

Müller Mária alkalmi táncitanítására utal a jászberényi Iparitanuló Intézet táncosportjának 1955-ös szolnoki szereplése is. A szolnoki Petőfi Kultúrotthonban rendezett kultúrversenyen a jászberényi táncosport *Jászsági lakodalmast* mutatott be, amelyről a következőket írták a megyei lapban: „*A jászberényi táncosport nemcsak táncával aratott nagy sikert, hanem azért is dicséretet érdemel, hogy komolyan ügyelt a ruházkodás terén is a jászsági jelleg megőrzésére. A ruhákat a jászsági községekből kérték kölcsön.*”

Szervezett csoportot a dohánybevéltő, a vasút, a kórház dolgozóiból és a honvédség kötelékéből, de gyakran válogatta ki a férje által vezetett tánciskola legügyesebb növendékeit is. Velük rendszerint az Áfész Ady Endre úti székházában, a Lehel Klub (ma Déryné Rendezvényház) sarokszobájában, illetve a Legényegylet egykori székházában, a Víz utca 1. szám alatt próbáltak, amely 1948-tól már mint Déryné Kultúrotthon működött. A keddi és csütörtöki próbákon a táncot (dunántúli, rábaközi, kalocsai, üveges, zsebkendős, botos, párnás) zongorakíséretre gyakorolták, a fellépéseken pedig egy szál hegedűre, ritkábban zenekar kíséretével mutatták be. Gyakran szerepeltek Jászberényben (Aprítógépgyár előtti új sportpálya avatása, színjátzó csoport műsorának betétszámaként), Jászágon, Jászsalsószentgyörgyön, Pusztamonostoron. Gyakori fellépők voltak az újerdei Zámár-tanyán is.

Jászberényben, 1963 júniusában a Déryné Művelődési Ház kezdeményezésére, a járási pártbizottság és a városi tanács támogatásával 35 fővel megalakult a *Jászegyüttes*, amely

olykor a Déryné Művelődési Ház táncsoportja néven is szerepelt. A táncosokat, énekeseket, zenészeket főként üzemi és termelőszövetkezeti fiatalokból toborozták. Céljukat a következőképpen határozták meg: „...*kapcsolatot teremteni pedagógusokkal, népi dal-, tánc- és zenekincseket gyűjtő folkloristákkal, valamint a jáászági művelődési otthonokkal is. Tervük Várhelyi Lajos koreográfusnak, a Tiszaegyüttes vezetőjének és Jankovits Istvánné táncitanárnak segítségével megtanulni a »Jász rapszódia« című kétórás táncjátékot. Ezzel lépnek először színre, s mutatkoznak be a közönség előtt.*” Az együttes megalakulására felfigyelt a Vasas Szakszervezet Országos Központja is, 25 ezer forint támogatást nyújtott hagyományápoló munkájukhoz. Ennek hatására a járási tanács vb. művelődési osztálya is fontolóra vette a frissen alakult együttes anyagi támogatását. Az újságcikkben említett Jász rapszódia minden valószínűséggel csak terv maradt, mert a megvalósításáról már nem szólnak a hírek. Az 1964. április 19-én Jászberényben, a Déryné Művelődési Ház Lehel Klubjában megrendezett Ságvári Endre Kulturális Szemle városi bemutatóján a Jankovics Istvánné által vezetett táncsoport Lami István: Úveges tánc, Várhelyi Lajos: Szigetközi tánc és Várhelyi Lajos: Bodroghalmi páros című koreográfiáival szerepelt. A további működésükről semmit sem tudunk, csupán annyit, hogy „*Az 1963 nyarán szervezett Jászegyüttes nem volt hosszú életű.*”

Az 1960-as évek közepén a táncsoportok tanításában Müller Mária már segítőtőre is talált, *Lesi Molnár Ilona* – közismert nevén Ibic – személyében, akinek édesapja *Lesi Molnár István* is gyakran tartott tánciskolákat a Jászberény környéki tanyavilág oktatási intézményeiben, kocsmáiban (pl. a meggyespelei Sánta-kocsmá). Molnár Ilona mellett ekkor kezdte meg a tanítást *Bagyari Ildikó* táncitanár is.

Az 1970-es évek közepére a hagyományos tánciskola intézménye fokozatosan megszűnt. Az új zenei- és táncdivat erőteljes terjedése következményeként a fiatalok már nem keringőt, tangót, rumbát akartak táncolni, hanem az új, modern zenéhez (beat) illő modern táncokat (shake, rock and roll). A „régii világ” táncitanárai azonban már nem tudtak lépést tartani az új iránnyal, ezért lassan felhagytak ténykedésükkel. A Jankovics házaspár az 1960-as évek végén Szolnokra költözött ott élő, nevelt gyermekeik családjához.

Jankovics István 1978. november 27-én hunyt el Szolnokon, hamvasztás utáni temetése 1979. január 12-én 14 órakor volt a jáászberényi Fehértői temetőben, ahol ma is nyugszik. Felesége, Müller Mária néhány év múlva követte őt, de halálának éve nem szerepel a sír-emléken.

A Lehel Társastánc Klub

Bagyari Ildikó táncitanár és a Klub megalapítása

1965 körül egy fiatal táncitanárnő, *Bagyari Ildikó* került a Déryné Művelődési Ház kötelékébe, aki rendszeresen szervezett táncanfolyamokat középiskolás diákoknak, de munkás fiataloknak is. Ildikó Jászberényben született 1944-ben, a középiskolát a Lehel Vezér Gimnáziumban végezte, majd az Állami Táncmesterképző Intézetben társastánc- és néptáncoktatói képesítést szerzett.

A Víz utcában és a Lehel Klubban rendezett tanfolyamain a klasszikus társasági táncok mellett már a kor divatos táncait (jive, rock and roll) is tanította. Míg a tanfolyami órákon magnozenére tanulták a lépéseket, addig az össztáncokon gyakran élő zenekar szolgáltatva a muzsikát. Tanítványai szerették őt, és szívesen jártak tánciskolájába.

Bagyari Ildikó is követte táncanár elődei példáját, és társastánc tanfolyamainak legügyesebb táncosait kiválogatva, 1969-ben megalapította a *Lehel Társastánc Klubot*.

A Táncklub, amelynek fenntartásához a rendszerváltozásig a Hűtőgépgyár nyújtott támogatást, a Déryné Művelődési Központ Víz utcai épületében kezdte meg működését. A csoport főként formációs táncokkal foglalkozott, s Ildikó egymás után készítette el a táncosok és a közönség által is kedvelt, népszerű koreográfiákat: Chicago city, rumba bolero, tangó, charleston, people rock stb. A fellépő ruhákat, kellékeket Ildikó vezetésével a lelkes csapat tagjai varrták a tanárnő saját táskavarrógépén. A csoport igazi közösséget alkotott, amelyet elősegítettek nem csak a gyakori fellépések, de a közös kirándulások is. Együtt töltötték a húsvétot a Mátrában, de közösen utaztak el Szombathelyre is, hogy nézőként részt vegyenek a Savaria Nemzetközi Táncversenyen.

1972-ben Bagyari Ildikó férjhez ment a Zágrábban élő Varga Istvánhoz, s közös életüket az akkori Jugoszláviában folytatták. A Táncklub 1971 augusztusában a szabadtéri színpadon megrendezett nagyszabású gálaműsorral búcsúzott el szeretett tanárnőjétől.

Bagyari Ildikó Zágrábban is táncanárként működött, nagyon korán, 1994-ben bekövetkezett haláláig. Csupán 50 éves volt. Fia, ifj. Varga István ugyan a mérnöki pályát választotta, de mellette aktívan táncol, s a standard táncok háromszoros horvát bajnoka.

Mák Lászlóné Tetz Hedvig táncanárnő és a Lehel Társastánc Klub második korszaka

Bagyari Ildikó távozása után nem maradt táncanár nélkül sem Jászberény, sem pedig a Lehel Társastánc Klub. A Déryné Művelődési Központ *Mák Lászlóné Tetz Hedvig* táncanárt hívta meg a klub vezetésére.

Bagyari Ildikó, a Lehel Társastánc Klub alapító vezetője 1971-ben

*Horti István, Gulyás Erzsébet, Nagy Zoltán és Kaszab Zsuzsa
cha-cha-chát táncol, 1971*

Tetz Hedvig 1924. szeptember 25-én született Cegléden egy neves tánctanári dinasztia gyermekeként. Édesapja, Tetz György és testvérei Cegléden jó hírű tánciskolát működtettek. Tetz Hedvig édesapjától tanult táncolni, majd Budapesten elvégezte az Állami Táncmestereképző Intézetet, s utána gyermekeket oktatott édesapja tánciskolájában.

Az 1940-es évek végén férjhez ment Sirotká Sámuelhez és Pozsonyba költöztek, ahol a város főtáncmestereként működött. Ott született meg lánya, Mária is, aki folytatta anyai örökségét, és ma is táncmesterként dolgozik Cegléden.

Hédi néni férje 1967-ben meghalt, ezért lányával együtt hazatért Ceglédre, ahol később ismét férjhez ment, Mák László főügyészéhez. 1972-ben elfogadta a jászberényiek felkérését, és a Déryné Művelődési Központ kebelében működő Lehel Társastánc Klub vezetője lett. A klub próbái ekkor a Víz utcából átkerültek a Déryné Művelődési Központ nagytermébe.

Hédi néni szlovákiai működése révén jelentős tapasztalattal rendelkezett a versenytánc területén, így a klub legfőbb céljának a versenytánc alapjainak megismertetését, valamint a táncversenyeken való részvételt tűzte ki. Ezt az új feladatot nem minden tag fogadta kitörő örömmel, s talán ezzel magyarázható, hogy Papp Imre, az általa 1971-ben megalapított Jászsági Népi Együttes első tagjait éppen – a már táncalapokkal rendelkező – a Lehel Táncklubból toborozta. Néhány tag egy ideig mindkét táncsoportban dolgozott, de nagyon hamar kiderült, hogy ez hosszú távon nem működőképes.

Mák Lászlóné a Táncklubnál eltöltött négy év alatt több versenytáncos párt is kiképzett, de legeredményesebb párosa, a Molnár testvérpár (József és Anna) egészen az „A” osztályig eljutott. A versenytánc mellett továbbra is készültek nagyszerű formációs koreográfiák. Az általa készített angolkeringő formáció Miskolcon az Országos Formációs Táncfesztiválon 4. helyezést ért el.

Látványos, hangulatos koreográfiáikkal rendszeresen felléptek különböző városi, jázsági, megyei rendezvényen. Állandó szereplői voltak a Hütőgépgyár által farsang idején rendezett *Műbulinak* is. 1972. február 18-án a Lehel Klubban megtartott 12. Műbulit a Táncklub 12 párja *francia négyessel* nyitotta meg. A korhú öltözékben, parókában és Szentirmay Szabolcs zenekarának kíséretével bemutatott történelmi tánc óriási sikert aratott a báli közönség soraiban.

Hédi néni a Táncklub vezetése mellett rendszeresen tartott tánctanfolyamokat Jászberényben és a Jázság településein. Nagyon farsztó volt számára az ingázás, hiszen az állandó lakása továbbra is Cegléden volt, s minden egyes próbára, fellépésre, tanfolyamra, össztáncra utaznia kellett. 1976-tól már nem vállalta tovább a klub vezetését, csupán a tánctanfolyamokat szervezte még néhány évig.

Hédi néni távozásával lezárult a Lehel Társastáncklub második jelentős korszaka, amelyet eredményes célkitűzések, sikeres koreográfiák, fellépések és elismerések fémjeltek.

Mák Lászlóné Tetz Hedvig – közismert nevén Hédi néni – 2000. március 9-én hunyt el Budapesten, de szülővárosában, Cegléden alussza örök álmát.

Oláhné Molnár Anna–Molnár József tánctanárok működése és a Lehel Társastánc Klub harmadik korszaka

1976-ban, Mák Lászlóné távozását követően, hogy ne szűnjön meg a közösség, *Molnár Anna* (Jászberény, 1957. február 15.), a klub egyik tagja vette át a csoport vezetését, s ebben jó ideig nem volt segítsége, mivel testvére, Molnár József (Jászberény, 1954. július 27.) éppen kötelező katonai szolgálatát töltötte. A táncklub ekkor került át a Hütőgépgyár Ifjúsági Házába, ahol napjainkban is működik. A Hütőgépgyár egészen a rendszerváltásig volt a csoport fenntartója.

Miután Molnár József leszerelt, Annával együtt elvégezték a tánctanár képzőt, s ettől kezdve, húsz éven át együtt vezették a csoportot. Virágzó időszak kezdődött a Táncklub életében, amelyet számos szakmai siker és eredmény fémjeléz. Anna és József továbbra is folytatták a csoport versenytáncos kiképzését, több párjuk „B” osztályos versenyző lett, 4 párjuk azonban eljutott az „A” osztályig is. (Móczó János–Rácz Éva, Hanuszka József–Móri Krisztina, Virág Attila–Zsótér Anita–Ézsiás Tamás, Zsoldos Csaba–Csík Szilvia) Egykori táncosuk, Móczó János egészen a latin Magyar Bajnoki címig vitte, ma tánctanár Szegeden.

József és Anna az évek során folyamatosan koreografáltak, de mellette versenyeztek és nevelték az utánpótlást. Közben a szakmai elismerések sem maradtak el. Történelmi társastáncok (palotás, francia négyes) készítéséért Miskolcon pedagógiai díjban részesültek. 1998-ban a Miskolci Formációs Táncfesztiválon Elvis című standard mix koreográfiájukkal 2. helyezést értek el. Ugyanebben az évben testvérével együtt Jász-Nagykun-Szolnok Megyéért Díjat kaptak. A Jázság táncéletében végzett kiemelkedő előadói és oktató munkájuk elismeréseként József 1994-ben, Anna pedig 2015-ben vehette át Jászberényben a Városvédő és Szépítő Egyesület

*Bathó Edit interjút készít Mák Lászlóné Hédi nénivel 1989-ben,
a Lehel Táncklub 20 éves évfordulóján*

valamint a Déryné Művelődési Központ által alapított Déryné- emléklakettet.

Az eredményesen működő csoport rendszeresen részt vett versenyeken a környező országokban, de kulturális delegációként jártak Berlinben, Krakkóban, Tallinban, Moszkvában, Svájcban, Franciaországban és Kínában is.

Műsorukkal több nagyszínházi produkcióban szerepeltek (Erkel Színház, Pesti Vigadó, Kongresszusi Központ). A klub 20 éves évfordulójára megkapták a Kiváló Együttes címet.

Molnár Annát 1989-ben Szolnokra hívták, hogy ott alakítson versenytánc klubot. Ekkor hozta létre a megye második versenytánc klubját, a Pelikán Táncklubot.

A Molnár testvérvár útjai 1994-ben végleg szétváltak. Anna időközben férjhez ment Oláh József Attilához, Szolnokra költöztek, ahol megalapította a Melody Táncklubot. Mivel a Lehel Táncklub vezetését is Anna vitte tovább, ezért az 1996-ban megrendezett Operabálon már a két csoport együtt szerepelt a nyitótáncban, amelynek egyik koreográfusa is Molnár Anna volt. 2001-ben a két csoport *Lehel-Melody Tánc-Sport Egyesület* néven egyesült, s azóta is ebben a formában működik. Anna ma is fáradhatatlanul, nagy elkötelezettséggel irányítja az egyesület munkáját. Minden évben megrendezi Jászberényben a népszerű társastánc versenyt, és a társastánc gálát, miközben rendszeresen végez pontozó bírói feladatokat az ország különböző táncversenyein.

Molnár József családjával Jászfelsőszentgyörgyön telepedett le, s onnan szervezte tanfolyamait, s vezette jászfényszarui és jászárokszállási táncsoportjait. Napjainkban már egyre kevesebbet foglalkozik táncitanítással.

A 48 évvel ezelőtt megalapított jászberényi táncklub napjainkban is létezik, eredményesen működik, köszönhetően a tánctanárok kitartásának, a táncosok lelkesedésének, a támogatóknak és a szülők mindenkori segítségének.

A Jászsági Népi Együttes

Papp Imre tánctanár és az Együttes megalapítása

Az együttes története 1971 novemberében kezdődött, amikor *Papp Imre*, a jászberényi Lehel Vezér Gimnázium kémia-biológia szakos tanára összehívott néhány diákot a Lehel Vezér Gimnázium 26-os termében a céllal, hogy tagokat toborozzon a leendő népi együtteshez. A jelentkező fiatalok között jó néhányan már táncoltak a helybeli Lehel Társastánc Klubban, de mégis úgy gondolták, hogy kipróbálják a műfaj másik területét is.

Papp Imre a néptáncal még szülővárosában, Törökszentmiklóson ismerkedett meg, ahol a gimnázium kémia tanára – mivel maga is néptáncolt egykor a Debreceni Népi Együttesben – táncsoportot alakított, és alkalmanként egy-egy táncot betanítvá szerepeltette tanítványait. Imre később a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen is folytatta a néptáncot, ahol főként a Rábai Miklós-féle irányzattal ismerkedett meg. 1964 januárjában a jászberényi Lehel Vezér Gimnáziumba került kémia-biológia szakos tanárnak, ahol először kosárlabda csapatot alakított, de hamarosan őt is megérintette az akkor kibontakozó új szellemű néptánc- és táncművészeti mozgalom. Bekapcsolódott a Népművelési Intézet által meghirdetett „C” kategóriás néptáncoktatói tanfolyam debreceni három éves kurzusába, amelyet gimnáziumi tanítványával, Horti Istvánnal együtt végeztek el. Horti Istvánt, mint a Lehel Társastánc Klub tagját tánctanára, Bagyari Ildikó iskolázta be néptánc szakra, mivel társastáncképzés ekkor nem indult.

Papp Imre 1941. január 21-én született Törökszentmiklóson. A debreceni néptáncoktatói tanfolyamon ismerkedett meg Timár Sándorral és az általa képviselt autentikus néptáncal, amely olyan hatást gyakorolt rá, hogy Jászberényben megalapította a *Jászsági Népi Együttest*.

A Déryné Művelődési Központ akkori igazgatója, Pethő László ugyancsak támogatta és ösztönözte a néptáncsoport elindulását, amely így a művelődési központ egyik művészeti csoportjaként kezdte el működését. Próbatermük kezdettől fogva az egykori Katolikus Legényegylet Víz utca 1. szám alatt álló épülete volt, amelyet néhány évig a Lehel Hűtőgépgyár Szakmaközi Nyugdíjas Klubjával közösen használtak a táncosok. Később az épület kizárólagosan a csoport használatába került, s voltaképpen mind a mai napig otthont ad az együttesnek és utánpótlás csoportjainak. Az elmúlt évtizedek során az épület mint a Jászság Népi Együttes székháza vált ismertté.

Papp Imre igen jó vezetőnek bizonyult, hamarosan igazi közösséggé kovácsolta a táncosokat és „mehódította velük a világot.” Kitűnő szervezőkészségének köszönhetően lehívta Jászberénybe a legjobb korrepetitorokat, tánctanárokat és koreográfusokat, akik megtanították a táncosokkal a technikai alapokat (balett, Molnár-technika), és egymás után készítették a jobbnál-jobb koreográfiákat. Így dolgozott az együttesrel *Török Jolán, Salamon Attila, Varga*

Az 1977-es Ki mit tud? győztes csapata

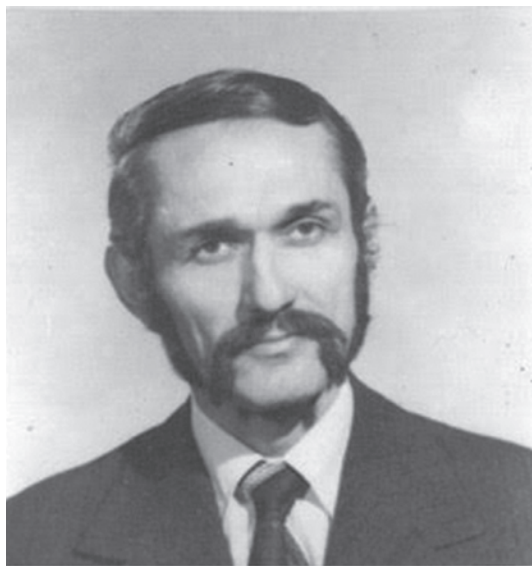
Gyula, Kardos László, Falvay Károly, Tímár Sándor, Varga Zoltán, Zsuráfszki Zoltán, Farkas Zoltán és Végső Miklós. A balett alapjait néhány éven át a Jászberényben élő egykori lengyel balerina, Irina Witovskova (Szőke Csabáné) is oktatta az együttes táncosainak.

Tímár Sándor több éven át volt a Jászság Népi Együttes koreográfusa, az ő működése során érte el az együttes az arany I-es minősítést, nyerte meg 1977-es a Ki-Mit-Tud?-ot, s hozott el több fesztiváldíjat.

Az együttes támogatói (Jászberény városa, a KISZÖV, MESZÖV, TESZÖV, TOT) folyamatosan biztosították a szakmai munka feltételeit, és a külföldön való bemutatkozás lehetőségét. A szövetkezeti fenntartás következtében viselte a csoport éveken át a *Szövetkezetek Jászsági Népi Együttese* nevet. E biztonságos anyagi háttérnek köszönhetően a táncosok a világ számos országát (Csehszlovákia, Románia, Finnország, Lengyelország, Franciaország, Görögország, Szovjetunió, Málta, Norvégia, USA) bejárták és népszerűsítették a magyar táncokat, dalokat, népzénet. Papp Imre indította el 1981-ben a Nemzetközi Táncházt és Zenésztábor, valamint 1990-ben a Csángó Fesztivált, s e rendezvényeket azóta is minden évben nagy sikerrel szervezi meg az együttes.

Szűcs Gábor–Szűcsné Urbán Mária tánc tanárok és a Jászság Népi Együttes második korszaka

Papp Imre 1991-ben adta át a tánckar vezetését, 1996-ban pedig az egész együttes irányítását tanítványainak, *Szűcs Gábornak és Szűcsné Urbán Máriának.*

*Papp Imre, a Jászsági Népi Együttes alapító
művészeti vezetője*

Működésük alatt tovább ívelt az együttes pályafutása, és sikert sikerre halmozva, elismerések és fesztivál díjak sokaságát nyerték el. Nagyszerű koreográfiákat általában az együttes táncosai készítenek (Szücs Gábor, Szücsné Urbán Mária, Kocsán László, Kocsánné Kuli Orsolya, Dudás Dániel, Mosóczi Livia, Busai Norbert, Busai Zsuzsa), de rendszeresen dolgoznak neves vendég koreográfusokkal is: Szabó Szilárd, Németh Ildikó, Lévai Péter, Mihályi Gábor, Kökény Richárd, Hortobágyi Gyöngyvér, Szilágyi Zsolt, Furik Rita. Művészeti munkájuk elismeréseként megkapták az *Örökös Kiváló Együttes* címet, a Csokonai-díjat, 2013-ban megnyerték a *Felzállott a páva* televíziós vetélkedőt, 2014-ben pedig *Országos Prima Díjat* és a *Prima Primissima közönségdíjat*.

A csoport több tagja (Balla Zoltán, Fejér Erika, Szücs Gábor, Szücsné Urbán Mária, Kocsán László, Kuli Orsolya, Bódi Tamás, Dudás Dániel, Dudásné Mosóczi Livia) elnyerte a *Népművészet Ifjú Mestere* címet. Több táncos megkapta már az *Aranyarkantyús* és *Aranygyöngyös táncos* (Balla Zoltán, Fejér Erika, Szücsné Urbán Mária, Sinka Gyula, Sinka Tímea, Ács Erzsébet, Kovács Levente, Busai Norbert, Busai Zsuzsa, Kuli Orsolya, Farkas Tamás, Dudás Dániel, Mosóczi Livia), valamint az *Örökös Aranyarkantyús* és *Aranygyöngyös táncos* (Szücs Gábor, Kocsán László, Kuli Orsolya, Dudás Dániel, Kaszai Lili, Fundák Kristóf, Mosóczi Livia, Vajai Franciska, Dobos Beáta, Busai Norbert, Busai Zsuzsa) címet is.

Az együttes vezetői és táncosai rendszeresen járnak gyűjtőutakra a határon túli magyarokhoz, elsősorban Moldvába, Kalotaszegre, a Mezőségre és a Küküllő-mentére. A gyűjtések anyagából komoly archívumot hoztak létre, ami nagy segítséget nyújt szakmai munkájukhoz. Mindemellett különösen szívügyüknek tekintik a méltatlanul elfeledett jászsági táncok felkutatását is. E munkában különösen *Kocsán László* és *Szücs Gábor* jeleskedik, akik kitaróan kutatják az archívumok, múzeumi adattárak régi film- és hangfelvételeit, írásos anyagait, s keresik fel az egykori adatközlőket, hogy megismerjék, és újból életre hívják a Jászság régi táncait. Kutatómunkájuk eredményeként már több jászsági tánc-koreográfia és egy könyv is született.

A Jászság Népi Együttes 2003-ban mutatta be első önálló táncprodukcióját *A kor falára* címmel. Ezt 2007-ben a *Boldog lelkek tánca*, 2011-ben pedig a *Tiszta szívből* egyrészes színpadi mű követte. Fergeteges és virtuóz műsoraikban nem csak Magyarországon, de már a világ számos országában gyönyörködhetett a közönség.

Az együttes alapításától fogva nagy gondot fordított az utánpótlás nevelésére, így biztosítva a folyamatos működést. Az együttes első gyermekcsoportjai az 1974–1982 között működő Galagonya Együttes (vezetői: Bathó Edit, Bori István, Mihályi Gábor) és a Bercsényi Úti Általános Iskola Néptáncsoportja (vezetői: Szűcs Gábor, Koczka Erzsébet) voltak.

Az 1980-as években Balla Zoltán, Fejér Erika, Rigó Erika, Pető Ferenc, Szűcs Gábor és Urbán Mária vezettek gyermekcsoportokat, de közülük jó néhányan – élve a szakma kínálta lehetőségekkel – hamarosan Budapestre költöztek. S ekkor, a vezető nélkül maradt csoportokból, valamint új jelentkezőkből alapította meg 1987 októberében Hájas Tibor és Hortiné Bathó Edit a *Barkóca Gyermek Néptáncgyűtest*, amelyet a későbbiekben még Sinka Gyula, Bódi Tamás, Kuli Zsolt és Dudás Dániel is vezetett. Az alapító-vezető, Hortiné Bathó Edit húsz év után átadta a stafétát Dudásné Mosóczi Líviának, aki férjével, Dudás Dániellel ma is vezetői az ebben az évben 30 éves évfordulóját ünneplő Barkóca Együttesnek.

Szűcs Gábor és Szűcsné Urbán Mária 1989-ben alapította meg az együttes másik utánpótlás csoportját, az *Arendás Együttest*, amelynek vezetését 2004-ben Dudás Dániel és Mosóczi Lívia vállalta magára, napjainkban Busai Norbert és Busai Zsuzsa az együttes művészeti vezetői.

A néptánc iránti óriási érdeklődés hívta életre a két nagy múltú utánpótlás csoport mellett az új *Galagonya Együttest* Kocsán László és Kocsánné Kuli Orsolya, valamint a *Borbolya Együttest* Szűcsné Urbán Mária vezetésével.

A gyermekcsoportok legügyesebb táncosai az ifjúsági csoportban, a *Jártató Táncgyűttesben* folytathatják a munkát, ahonnan néhány év múltával a Jászság Népi Együttesbe vezethet az út, amelynek napjainkban Szűcs Gábor és Vajai Franciska (Tapolca, 1976. április 30.) a művészeti vezetői.

A Jászság Népi Együttes legfőbb támogatója napjainkban is Jászberény városa, s 1994 óta a Folklor Kulturális Közalapítványon keresztül működteti a csoportot. Az egyre nagyobb méreteket öltő gyermek néptáncoktatás koordinálására 2001-ben létrehozták a Viganó Alapfokú Művészetoktatási Intézményt, ahol nagy szaktudású tanárok tanítják a táncosokat. Az iskola igazgatója Szűcsné Urbán Mária, aki nagy szakmai elhivatottsággal irányítja a több száz gyermeket foglalkoztató iskolát.

Az együttes a táncolni vágyó felnőtt korosztálynak is kínál lehetőséget a Kocsán László és Kocsánné Kuli Orsolya által 1997-ben alapított Jászberényi Hagyományörző Együttesben, illetve a *Dudás Dániel és Dudásné Mosóczi Lívia* által 2008-ban létrehozott *Petrence Táncgyűttesben*.

A jászberényi táncműhely szakmai munkája országosan közismert és elismert. Talán ennek is köszönhető, hogy az ország különböző városaiból érkeznek ide táncosok tanulni. Ugyanakkor számos jászsági táncos került hivatásos együttesekhez (Bakonyi Erika, Kiss Zsuzsa, Fejér Erika, Balla Zoltán, Kosina Mónika, Kiss Árpád, Ács Erzsébet, Kis Zoltán, Boros Ildikó, Kókai Erika, Nagy Gertrúd, Bódi Tamás, Gorác József, Kökény Richárd, Kökény Szabolcs), vagy más együttesek élére (Bakonyi István, Szűcs Béla, Hájas Tibor, Nagy Anikó, Gorác József, Botka Bálint, Kaszai Lili). Az Állami Népi Együttes művészeti vezetője, *Mihályi Gábor* is a Jászságból került a nagyhírű együtteshez. A táncosok rendszeresen járnak tanítani és koreográfiát készíteni nem csak hazai együttesekhez, de külföldre is.

Szűcs Gábor, a Jászság Népi Együttes jelenlegi művészeti vezetője

A 2016-ban 45 éves évfordulóját ünneplő, Örökösen Kiválóan Minősült, Bartók-díjas Jászság Népi Együttes a hazai néptáncmozgalom egyik legjelesebb képviselője.

A Csángó Fesztivál

A 13. század második felében Magyarországra érkező, és IV. Béla királyunk engedélyével a Zagyvamédencében megletelepedő, alán eredetű jászok hosszabb ideig éltek Moldvában, ahol külön kerületet alkottak, és fővárosát, Iasit (Jászvásárhely) is ők alapították. Sem akkor, sem pedig az eltelt évszázadok során senki sem gondolt arra, hogy a jászok mai fővárosában majd nyolcszáz év múlva fesztivált neveznek el a moldvai, gyimesi, hétfalusi csángókról. Pedig így történt. Papp Imre, a Jász-

ság Népi Együttes művészeti vezetője és felesége, Péterbence Anikó moldvai és gyimesi gyűjtőútjaik hatására 1991. augusztus 3–4-én Jászberényben megrendezték az első Csángó Fesztivált, amelynek céljáról így vallanak az alapítók: „...a Csángó Fesztivál szimbólum, a moldvai, a gyimesi, barcasági csángók kultúrájának megőrzését jelenti egyrészt, tágabb értelemben a történelmi viharok során elszakadt nemzetrészek és a diaszpórában élő magyar etnikum kultúrájának ápolását és gyakorlását is jelenti. A Csángó Fesztivál a távoli országokban élő magyar gyökerű fiatal nemzedék nemzeti hovatartozásának, magyarságtudatának kialakításához és megerősítéséhez is hozzájárul.

A moldvai csángókhöz hasonlóan szorongatott helyzetben élnek magyarok többfelé a Kárpát-medencében. Generációk sorsát befolyásolhatjuk azzal, ha megerősítjük bennük az anyanyelv használatának, a közösségi kultúra hagyományainak szükségét. Európaiságunk és életképességünk bizonyítéka lesz, ha megerősítjük a közös gyökereket, s ha képesek leszünk segítséget nyújtani a felénk irányuló kezeknek és konkrét támogatást adunk a szülőföldön maradáshoz.”

Az első Csángó Fesztivál fővédnöke Göncz Árpád köztársasági elnök és Antall József miniszterelnök volt, de védnökei is olyan jeles személyek voltak, mint Andrásfalvy Bertalan művelődési és közoktatási miniszter, Aczél Endre, a Fráter Juliánus Alapítvány elnöke, Bartus Pál, a Jászsági Áfész elnöke, Benda Kálmán történész professzor, Boros Lajos, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közgyűlés elnöke, Domokos Pál Péter néprajzkutató, Entz Géza államtitkár,

Farkas János, a Csángó Szövetség alelnöke, Héra Istvánné, az Országos Közművelődési Központ osztályvezetője, Kallós Zoltán folklorista, Kelemen András államtitkár, Kis Zoltán országgyűlési képviselő, Magyar Levente Jászberény Város polgármestere, Paládi Kovács Attila akadémikus, az MTA Néprajzi Kutató Intézetének igazgatója, Skultéty Sándor címzetes államtitkár és Tökés László református püspök.

A fesztiválhoz nemcsak látványos táncbemutatók kapcsolódtak, de tudományos konferenciát is tartottak a Déryné Művelődési Központban, ahol Benda Kálmán, Csoma Gergely, Halász Péter, Nagy Jenő, Bosnyák Sándor, Faragó József, Kallós Zoltán és Péterbence Anikó tartottak előadást. A konferencia előadásai később könyvben is megjelentek. Ugyancsak ekkor rendezték meg Hodorog Luca csángó énekes emlékére az első énekversenyt is.

Immáron 26 esztendeje annak, hogy a Jászság Népi Együttes az első Csángó Fesztivált megrendezte. Az eltelt évek során a rendezvény eredeti célját és szándékát megtartva némi képp átalakult, s az Európai Kisebbségek Folklor Fesztiváljává nőtte ki magát. A hagyományos programok (felvonulás, táncos forgatag, táncbemutatók, gálaműsorok, folkmise stb.) mellett új programelemek is kapcsolódtak hozzá, például a Magyar-Magyar Konferencia, illetve 2014-től a Kárpát-Haza Magyar Konferencia és az Üzletember találkozók.

A fesztivál főszervezője ma is a Jászság Népi Együttes, amely munkájához kezdettől fogva segítséget kapott a Déryné Művelődési Központtól, illetve kap mai is utódjától, a Jászkerület Nonprofit Kft-től. A Csángó Fesztivál napjainkban Magyarország egyik legnagyobb táncos fesztiválja, turisztikai látványossága, amely augusztus második hétvégéjén ezreket vonz a Jászság fővárosába.

A társasági élet nevezetes táncalkalmai a 20. században

Jász bál

A 20. század elején Jászberény polgársága farsang idején a különböző körök és egyesületek (Korcsolyázó Egylet, Kaszinó Egyesület, Ipartestület stb.) által rendezett fényes bálokban múlatta az időt. A bálók rendszerint jótékony célokat szolgáltak, és szokás volt a belépőjegyet túlfizetni vagy felülfizetni, amelyre egyébként a díszes meghívó is felhívta a figyelmet. A rendezvény után a felülfizetőket a helyi újságban név szerint is közölték. A bált alapos szervezés előzte meg. Több tagból álló rendezőbizottságot, ún. bálbizottságot (elnök, titkár, ellenőr, rendezők), valamint bálanyát választottak. A bálanya tisztét rendszerint egy köztisztviselőben álló polgáraszszony töltötte be, akinek személye már önmagában is garancia volt a bál sikeréhez. A rendezők a bálra díszes meghívót, valamint táncrendet nyomtattak, és igyekeztek a mulatságot minél szélesebb körben propagálni. A táncvigalmat rendszerint a Lehel szálló dísztermében és a Pannónia szálló nagytermében rendezték meg, amelyet erre az alkalomra szépen feldíszítettek és berendeztek. Nyári időszakban a kerthelyiséggel rendelkező Bathó-kert volt a legközkedveltebb szórakozó hely.

A 20. század elején az egyesületi bálók között különösen közkedveltek voltak az ún. Jász bálók vagy Jász főköti bálók, amelynek főrendezője a Budapesten működő Jászok Egyesülete volt. A bált minden évben más és más jász településen (Jászberény, Jászapáti, Jászárokszállás,

Műbuli újság 1973. március 2.

Jászladány) tartották, s a többi mulatsághoz hasonlóan jótékony célokat szolgált. A Jászok Egyesülete 1922-ben Jászberényben rendezte meg az első Jász bált, amelyet a korabeli sajtó így harangozott be: „a jászok összetartásának lesz első impozáns megnyilvánulása.”

A Jász bál minden esetben művészi hangversennyel kezdődött, amelyen a Jászságban élő vagy innen elszármazott neves művészek (pl. Báthy Anna operaénekes, Koncz János hegedűművész, Pethes Imre, Pethes Sándor színművészek, Tarnay Alajos zeneszerző stb.) léptek fel, de rendszeresen közreműködött a műsorban a Palotásy Dalárda is. A hangverseny után vette kezdetét a tánc, amely rendszerint hajnalig tartott. A Jász bálban nem volt ünnepi vacsora, csupán büfé. A fellépő művészeket azonban minden esetben megvendégelték, de számukra külön teremben terítették. A bálnak gyakran volt magas rangú vendége. 1926-ban az V. Jász bált nem kisebb személy tisztelte meg jelenlétével, mint József királyi főherceg.

A nyitótáncot ez alkalommal tíz magyar ruhás hölgy és Nádor huszár egyenruhát viselő fiatalember táncolta, ami ő királyi fenségének igazi gyönyörűséget okozott. A muzsikát rendszerint cigánybanda szolgáltatta. A cigányzenekarok közül nagy népszerűségnek örvendett Jászberényben a század elején Ferike cigány bandája, Pege Károly bandája, Rácz Aladár bandája és Németh Aladár zenekara.

A jász bálók a jászok számára mindig többlet jelentettek egy közönséges farsangi mulatságnál, hiszen nem csak egybegyűjtötte a Jászság színe-javát és teret adott a jászsági művészek bemutatkozásának, de mindenekelőtt a jász összetartozás gondolatát szolgáltatta. A jász bálók rendezésének a II világháború vetett véget, s hagyományait mintegy hatvan év múltán élesztették fel.

Az 1987-ben megalakult jászberényi Városvédő és Szépítő Egyesület kezdettől fogva nagy gondot fordít a régi szokások, hagyományok megismerésére és ápolására. Így, felelevenítve a régi polgári báli hagyományokat, 1990-ben megrendezték az első Jász bált. Mintául természetesen a régi jász bálók szolgáltak, de a rendezésnél figyelembe kellett venni napjaink igényeit is. Ennek megfelelően a régi báli szokások közül csupán azokat elevenítették fel, amelyek napjainkban is gyakorolhatók. A mai Jász bált is egy rendezőbizottság készíti elő. Az alkalomra díszes meghívó és belépő készül, a mulatság „védnökének” bálányát kérnek fel, a bált ma is

nyitótáncsal, majd pedig a bálanya keringőjével nyitják meg, a bál díszvendége mindig egy jászásági kötődésű művész, az est folyamán bálkirálynőt és herceget választanak, s talpalávalót pedig egy szalonzenekar szolgáltatja. Az első két Jász bál még az egykori Építőipari Szövetkezet nagytermében került megrendezésre, 1992-től azonban minden évben a Déryné Művelődési Központ ad otthont a rendezvénynek.

A régiekhez hasonlóan a mai jász bálók is jótékony célokat szolgálnak, s tiszta bevételét mindenkor a rendezők által kitűzött feladatok megvalósítására fordítják. Ilyen segítséggel készült el a Főtéren a Korsós lány kútja, az egykori Jász kun Kerületi Székház falán látható 1848-as bronz dombormű, a Kapitánykert és a Promenádban lévő Békás szökőkút, a Jász- emlékmű, és a II. világháborús emlékmű új névoszlopa.

2012-ben a Városvédő és Szépitő Egyesület és Jászberény Város Önkormányzata közösen szervezte meg a 23. Jász bált, de már nem farsang idején, hanem a Jász kun Redemptio emléknapjához, május 6-hoz közel eső szombaton. Ekkor született meg a döntés arról is, hogy a régi hagyományokhoz híven induljon el a Jász bál jászásági körútra. Ennek megfelelően a következő Jász bált már Jászapáti Városa, a 25. jubileumi bált pedig Jászfényszaru Városa rendezte meg fényes pompával. Ebben az évben, május 13-án immáron 28. alkalommal kerül megrendezésre a Jász bál Jászfényszaruban.

Műbuli, Műszaki bál

A 20. század derekáig Jászberény még egy jellegzetes alföldi mezőváros képét mutatta. Az 1950-es évek elején meginduló gyárépítés, s az ezt követően kibontakozó ipari fejlődés a társadalom új rétegét, a műszaki értelmiséget hívta életre.

Ebben az időben az egykori hagyományos báloknak már híre-hamva sem volt, éppen ezért volt nagy jelentőségű, amikor a Fémnyomó- és Lemezárugyár, később Lehel Hűtőgépgyár Műszaki Főosztálya 1961-ben, első alkalommal megrendezte a Műbuli néven ismertté vált rangos farsangi mulatságot. A bálnak a Déryné Művelődési Központ Lehel Klubja adott otthont. Erre az alkalomra a klub összes termét szépen feldíszítették és az asztalokat megerítették.

1972. február 18-án már a 12. alkalommal rendezték meg a Műbulit, amelynek díszelnöke Gorjanc Ignác vezérigazgató, fővédnöke László Károly műszaki igazgató, főrendezője Pápai Gyula főtechnológus volt, a rendezési feladatokat pedig Czukrász Sándor, Ferencsik Pál, Karácsony István, Kókai Rudolf, Ozsvári Ferenc, Parádi Béla és Szászi Károly végezték. A báli mulatságot a Hűtőgépgyár Lehel Társastánc Klubja francia négyessel nyitotta meg, amelyet 6 pár táncolt: Bathó Edit–Bakonyi István, Gulyás Erzsébet–Horti István, Hamar Éva–Terjéki János, Kaszab Zsuzsanna–Nagy Zoltán, Molnár Éva–Molnár János, Völgyi Mária–Bóna János. A Mák Lászlóné által betanított táncot Szentirmay Szabolcs Zenekara kísérte. A bál konferansziéja Bodor Károly előadóművész volt, s az est folyamán a szórakoztató műsorban felléptek: Kovács Kati és Szécsi Pál táncdalénekesek, Szegedi Molnár Géza parodista, Koncz Tibor zongorista. A zenét a Siconor Együttes és a jászárok szállási Farkas János Népzenekeara szolgáltatta.

A Műbulik, amelynek szervezésébe később a Gépipari Tudományos Egyesület (GTE) is bekapcsolódott, Gorjanc Ignác vezérigazgató 1987. február 10-én történt halálát követően abamaradtak.

A XVII. Jász bál rendezői 2006-ban

A GTE azonban hat év múltával, 1995-ben újra felelevenítette a műszaki értelmiség hagyományos bálját, és *Műszaki bál* néven mind a mai napig megrendezi a régi bálók színhelyén, a Déryné Rendezvényházban. A nagy népszerűségnek örvendő jelenkori Műszaki bál főszervezői Szikra István és Kuzén Zoltán mérnökök, akik a régi hagyományokat megőrizve, új elemekkel (pl. bálkirálynő választása) is gazdagították a mulatságot. 2017. február 18-án már a 23. Műszaki bált rendezték meg.

Ötórai Tea, Disco

Az 1960-as évek közepén Magyarországon is tért hódít a beatkorszak, amely jelentősen megváltoztatja a fiatalok szórakozási szokásait, és új táncalkalmakat teremt. Az új stílus hatására az érdektelenség miatt Jászberényben is megszűnnek a hagyományos tánciskolák, illetve a meghirdetett tánctanfolyamokon már shake-t és rock and rollt is tanítanak.

Az ugyancsak ez idő tájt kibontakozó ifjúsági klubmozgalom is kedvezett a szórakozási formák megújulásának. Jászberényben is megalakult az Ifjúsági Klub Gedei László népművelő vezetésével, amely a Lehel Klubban működött.

Jászberény fiatalságának új szórakozási alkalma az *Ötórai tea* lett, amelyet a Déryné Művelődési Központ szervezett a Víz utcai székházában (Legényegylet, Hepaj, Csecsrázda), a Lehel Klubban, a Petőfi-kertben és később a Pannónia bárban. A Déryné Művelődési Központ igazgatói, Kertész Valter, Balla Gábor Tamás, majd Pethő László is segítette a fiatalok kulturált szórakozásának megteremtését.

Az Ötörai tea, amint a neve is utal rá, 17 órakor kezdődött és 22 óráig tartott, és hasonló szigorú szabályok vonatkoztak a résztvevőkre, mint egykoron a tánctanfolyami össztáncon. A fiúk kizárólag öltönyben, nyakkendőben mehettek be a táncterembe a belépő lefizetése után. A lányok is a fiúhoz hasonlóan illendő öltözékben jelenhettek meg. Az ajtóban minden alkalommal egy-egy rendező állt, aki szigorúan vigyázott a szabályok betartására. Az Ötörai teán volt táncrea kérés és lekérés is. Ha egy lány nem ment el azzal a fiúval táncolni, aki felkérte, vagy a táncpárjától lekérte, számíthatott valamilyen megtorlásra. Például másik alkalommal nem kérték fel táncolni, s az bizony nagy szégyen volt, vagy nem kísérték haza, vagy megfenyegették az udvarlóját.

A táncest szüneteiben büfé is működött, ahol szeszes italt is árultak, de a rendezők hamar kitétek a részeg, duhajkodó fiatal szűrét. Dohányozni is lehetett, de csak az arra kijelölt helyen.

A szombatonként, illetve vasárnaponként megtartott Ötörai teákon mindig élő zene volt, jó alkalmat nyújtott a helyi zenekarok (Rivers, Golden Star, Holymans, Lehel Mercuria, Golden Drót, Narancsrock Zenekar) bemutatkozásának. Az említett zenekaroknak óriási rajongótábora volt, s minden alkalommal zsúfolásig megtelt a táncterem, amikor ők zenéltek. Az 1960-as és 1970-es évek jászberényi zenekarainak közkedvelt zenészei voltak: Ludányi László, Rohonczy Viktor, Harnyos Ferenc, Horváth Ottó, Zalai Tamás, Jakus Vendel, Kovács Attila, Truschinger Károly, Szabó László, Pócz László, Oszterhuber Béla, Szikra József.

A táncest minden alkalommal 22 órakor véget ért. A Golden Star Zenekar komponált is egy záró számot (Ezzel a dallal mai műsorunk is véget ért...), s amikor a dal felcsendült, már mindenki tudta, hogy ez az utolsó dal. A rendezőség azonban szinte minden esetben engedélyezett egy-két ráadás számot.

Az Ötörai teát, az 1960-as 70-es évek jászberényi fiatalságának közkedvelt táncalkalmát az új zenei stílus, a disco zene szorította ki az 1970-es évek végén. De a régi Ötörai teák emléke azonban még ma is elevenen él az idősebb korosztály emlékezetében. Ennek köszönhető, hogy időként nosztalgia Ötörai teákat rendeznek a Déryné rendezvényházban, a régi zenészekkel és a „régiközönséggel”, akik szinte már mindnyájan nagypapa és nagymama korúak, és olykor még az unoka is eljön velük egy-egy bulira.

Az 1970-es évek második felében egy új zenei stílus, a disco zene hódítja meg a világot. Jászberényben is csakhamar kiszorítja az Ötörai teákat, s magát az élő zenét is, hiszen a *discoban* gépről szól a zene, s a lemezeket a disc jockey kezeli. Kitolódik a disco kezdési ideje is, 22 órakor, majd a későbbiekben 23 órakor startol. Az erős hangerő miatt lehetetlenné válik a tánc közbeni beszélgetés, nincs felkérés és lekérés, s mivel a fiatalok zöme már táncolni sem nagyon tud, így divattá válik a körben való közös mozgás, ami sok esetben nem is nevezhető táncnak. Az ezredfordulón a discokban is megjelenik a szeszes ital és a drog, ami komoly problémákat okoz, és azt vonja maga után, hogy – kulturált szórakozás hiányában – Jászberényben bezárják a fiatalok szórakozó helyeit. Sajnálatos módon ez a probléma mind a mai napig megoldatlan.

Jászberény táncélete, szórakozási kultúrája igen figyelemre méltó utat tett meg a 20. század elejétől az ezredfordulóig. Az események jól érzékeltetik az elmúlt száz év életmódjának, erkölcsi normáinak változásait, az egyes időszakokban megjelenő új zenei stílusokat s az azokat követő új táncirányzatokat. Mindezen változások napjainkra gyökeresen átalakították szórakozási kultúránkat is.

Sas István

MOZAIKOK A VÁROS KÖZMŰVELŐDÉSÉBŐL

Kulturális-közösségi élet 1930–1945 között

Jászberény kulturális-, közművelődési életében a két világháború között elsősorban a különféle egyesületeknek volt meghatározó szerepük, bár kétségtelen, hogy az első világháború után a nemzetre szakadt katasztrófásorozat még évtizedekig befolyásolta – sokszor nehezítette – az autonóm önszerveződő közösségek tevékenységét. Nagy részük az egyházakhoz kötődött vagy erős egyházi befolyás alatt állt. E kor kulturális életének értékteremtő közösségei voltak a városban működő amatőr művészeti csoportok, közöttük a két legismertebb színjátszó közösség, a Legényegylet és az Ipartestület társulata. Népszínműveket, vidám darabokat tanultak és mutattak be, hol a Lehel Szálló vagy a Ferences Kultúrház nagytermében, hol az Ipartestület Bercsényi úti vagy a Legényegylet Víz utcai színházában. Kellemes, közkedvelt helyszínnek számított a margitszigeti mulató is.

A XX. század első felében több vándorszíntársulat megfordult Jászberényben. Előadásait a Lehel Szálló nagytermében tartották. A városi lakosság kedvelte a színházat, de érdeklődése változó volt, nagyban függött a mezőgazdasági munkáktól.

A színház, színjátszás, filmnézés mellett a város zenei élete volt élénk abban az időszakban. Azért, mert volt előzmény – többek között Palotási János dalköltő, Tarnay Alajos zeneszerző, zongoraművész, Beleznay Antal zenetanár, zeneszerző munkássága, vagy az 1862-től már működő Palotásy Dalkör tevékenysége –, amelyre lehetett építeni.

A város főterén vagy a bálokon gyakran zenéltek a különböző fűvós vagy jazz zenekarok.

„A Levente Egyesületnek 40 tagú fűvőszekara van, amely rendezvényeken szokott szerepelni. Berzátzy László a karnagyuk. Vasárnaponként az Apponyi téren (mai Lehel vezér tér) korzózó közönség szórakoztatására is gyakran zenélt az alkalmi zenekar...”

A 30-as, 40-es években szólt a cigánymuzsika a város több éttermében, kávéházában, a már említett margitszigeti mulatóban és a főtéren lévő Pannóniában is. Utóbbiban Hilz Károly jazzzenekara is zenélt.

Népszerű volt a kóruséneklés. Nem csak a felnőttek, a fiatalok is szívesen énekeltek, zenéltek közösségben. 1942-ben alakult egy 50 fős énekkar, amelynek vezetője a később világhírű karnagy, Darázs Árpád lett. Egy évvel később már a Ferences Kultúrotthonban adtak nagy sikerű hangversenyt, s teltházassal közönség tapsolta a Jász Ifjúsági Ének és Zenekar műsorát.

1942-re tehető a Jászsági Népfőiskolai Mozgalom kezdete, amely az általános műveltség, gazdasági-, erkölcsi-, vallási ismeretek és a népi kultúra terjesztését tartotta feladatának, elsősorban felnőttoktatás keretében. Jászberényben az Állami Tanítóképző Intézetben 32 hallgató kezdte meg a tanfolyamot 1942. január 8-án.

A népművelői munka lényege abban fogalmazódott meg, hogy szerves folytatása legyen az iskolai nevelésnek, s a közösség minden tagjában állandó művelődési igényt keltsen.

A Palotásy Dalkör egy 1929-ben készült felvételen

„A népművelés nem speciális foglalkozás, ezt a munkát nem csak hivatásos népművelők végzik. Mindenki népművelő, akinek hasznos és léleknemesítő mondanivalója van a közösség számára: az orvos, a gazdasági-, ipari szakember, a közigazgatási tisztviselő, a katona, a művész, az író....”

A két világháború között nagy érdeklődés kísérte a mezőgazdasági kiállításokat és vásárokat. Hétköznapokon a városban 2 helyen is (a Lehel szálló nagytermében, ill. Ferences Kultúrrotthonban) több alkalommal vetítettek filmet.

Ha a kulturális állapotokat akarjuk jellemezni, szólni kell arról, hogy a lakosság több mint egy-negyede tanyán élt, alacsony volt az iskolázottsága, jó néhány írni-olvasni nem tudó emberrel is számolni kellett, de jelen volt – igaz kisebb számban – a polgárság is, a maga igényesebb művelődési szemléletével és aktivitásával. A harmincas évek nehéz és bonyolultnak tűnő időszak – amikor is jelen volt a terror, tapasztalható volt a fasizmus térnyerése – nem kedvezett a szabadabb szemléletű kulturális életnek. A hivatalos kultúrpolitikában tetten érhető volt a nacionalizmus, sovinizmus és a klerikalizmus is. *„A város haladó szellemű kulturális erői így a politikai porondról visszavonulva a múzeum helytörténeti kutató gárdájában tömörültek.”*

A szabadművelődés időszaka (1945–1948) Jászberényben

A második világháború Jászberény közművelődésére is rányomta bélyegét. Miután 1944. november 15-én az utolsó német osztag is elhagyta a város határát, megindult az élet újjászervezése. A művelődés területén az első eredmények az oktatás újraindításában mutatkoztak, de a

várost akkor irányító Nemzeti Bizottság figyelmet fordított arra is, hogy az iskolán kívüli művelődésre is nyíljon lehetőség. Ez legjobban a szakszervezetek kulturális munkájában érhető tetten, de szép számmal alakultak kulturális munkát végző ifjúsági szervezetek, csoportok is.

1945 és 1948 között a művelődési tevékenység Jászberényben is – igazodva a magyar hagyományokhoz – autonóm művelődési intézményekben és egyesületekben, továbbá szakszervezetek, pártok, egyesületek, ifjúsági mozgalmak keretében szerveződött.

A háború után, 1947-től, a kulturális életben is színesedik a paletta. Sokan voltak kíváncsiak a nemzeti ünnepekre összeállított programokra, a városi Szabadművelődési Tanács igyekezett új kezdeményezéseket is elindítani. Kórushangversenyeket, gyermek meseelőadásokat, irodalmi műsorokat, ismeretterjesztő programokat szerveztek. 1947. február 8-án a tanítóképzőben jól sikerült Kodály hangversenyt rendeztek, júniusban pedig jászberényi és vendég kórusok részvételével dalos ünnepet az intézet fennállásának 30. évfordulója alkalmából. Még ebben a hónapban a múzeum is megnyitotta háború utáni első kiállítását. Augusztus 10-én pedig Tóth-György István polgármester a városháza dísztermében nyitotta meg Gy. Riba János festőművész gyűjteményes tárlatát.

A zenei élet további évtizedeire is pozitív hatással volt a nagy múltú, 1862-ben alakult Palotásy Kórus újjászervezése. A Jászsági Népi Bábszínháték Csoport budapesti szereplésével felkeltette a szakemberek érdeklődését a jászberényi műhelymunka és szabadművelődési tevékenység iránt. Ezért városunk népművelői előadóként vehettek részt a júliusi sárospataki Szabadművelődési Akadémián. Augusztusban pedig már Jászberény volt a helyszíne a megyei szabadművelődési ügyintézők tanfolyami képzésének.

Országosan is mintaeértékűvé vált a jászsági tanyavilágban ekkor elindított ún. „vándorkönyvtár” rendszer, amely később filmvetítésekkel (Öregerdő, Tőtevény, Állami Gazdaság, Kerekudvar, Meggyespele, Szőlőgazdaság) és ismeretterjesztő előadásokkal is kiegészült.

Büszke volt a város arra, hogy 1947 novemberében – a vidéki intézmények közül országosan elsőként – szerepelt a rádióban a Tanítóképző Intézet önképző köre, majd az énekkara.

Mindenképpen szólni kell a hivatalos kultúrpolitikai irányvonaltól sok esetben eltérő, egyházi keretek között megvalósuló kulturális rendezvényekről. Jászberényben a vallásoságnak történelmileg kialakult hagyománya volt, s így még 1947-ben is nagyszámú egyházi szervezet, intézmény, egyesület működött a városban. Ezek rendezvényei számos művelődési alkalmat biztosítottak a lakosságnak, s egyben politikai propaganda lehetőségét is a helyi kisgazdapártnak.

Kulturális események a fordulat évétől a 60-as évek elejéig

Az 1948-as esztendő a fordulat évének tekintik, mivel eldőlni látszott a nagy kérdés: ki, kit győz le a politikai csatározások színterén. Jászberény is nagy lépést tett a szocializmus építése útján. Március 15-én nagyszabású ünnepség keretében emlékeztek meg az 1848–49-es Forradalom és Szabadságharc 100. évfordulójáról. Az ünnep előestéjén a Lehel vezér Gimnázium ifjúsága a kultúrházban ünnepi műsort rendezett. 15-én reggel 6 órakor a SZIM és a Jászberényi Hivatásos Zenészek szakszervezetének zenekara gépkocsikkal járta a várost, s zenés ébresztőt

adott a lakosságnak. 1948. október 2-án kultúrhét kezdődött Jászberényben, melynek irányítója Bognár Gyula tanár volt. Szüreti bál, hangversenyek sora, kórustalálkozó, irodalmi est, tan-könyvbemutató, filmvetítések, tánccsoportok előadása színesítette a kínálatot. Ezt a program-sorozatot egy zsűri is értékelte – a kultuszminisztérium képviselőjének bevonásával –, történt ugyanis, hogy még tavasszal Hatvan városa kulturális versenyre hívta ki Jászberényt. Az értékelés alapján fölényesen nyert Jászberény.

A város képviselő-testülete december 10-én Székely Mihály énekművész tiszteletére tartott díszközgyűlésén a következő határozatot hozta: „*Jászberény m. város képviselőtestületének díszközgyűlése egyhangú lelkesedéssel Jászberény m. város díszpolgárává választja Székely Mihály operaénekest, a magyar állami Operaház tagját, Jászberény város szülöttét, a világ egyik legnagyobb művészt.*” A testület megbízta Beszteri Mihály polgármestert, hogy a címet 2 nap múlva az Operaházban adja át azon az ünnepségen, amelyen a művész operaházi tagságának 25. évfordulóját fogják ünnepelni. A polgármester vezette delegáció – melynek tagja volt többek között Németh Pál ügyvéd is – eleget tett a megbízásnak, s a Boris Godunov előadás keretében átadta a díszpolgári címet.

A Székely Mihálynak díszpolgári címet átadó jászberényi delegáció az operaházi díszünnepségen (1948. december 12.). A képen díszoklevéllel a kezében Szakasits Árpád köztársasági elnök látható

Az elkövetkezendő években már korántsem beszélhetünk a kulturális élet pezsgéséről. 1948-ban rendezvények sorával még méltó módon megünneplik az 1848-as szabadságharc 100. évfordulóját (ekkor avatják a Petőfi szobrot is), de az elkövetkező néhány évet a ha-

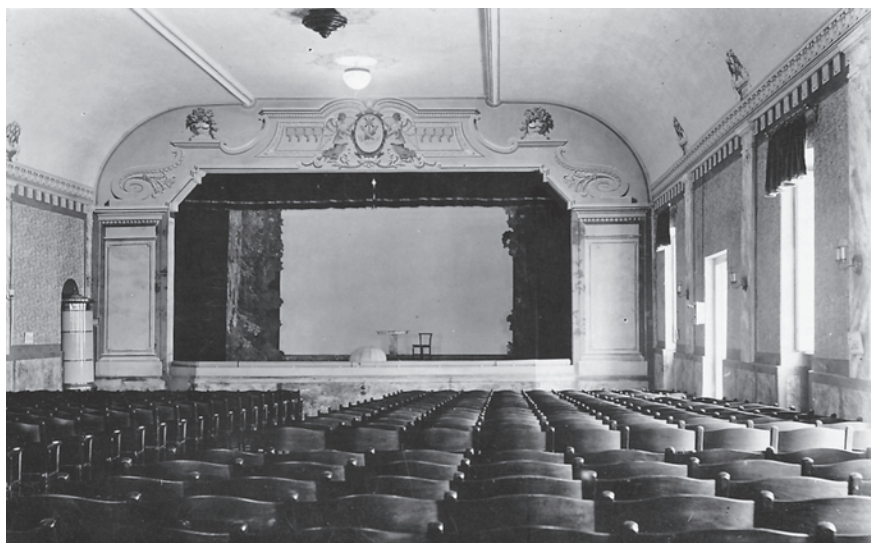

Déryné Színhátszó Kör – Molière: A férfiak iskolája című vígjáték bemutatója (1950)

nyatlás, az aktivitás, az érdeklődés visszaszorulása jellemzi. Az addig öntevékenység és önkéntesség alapján szerveződött közösségek egy részének tevékenysége megszakadt, vagy megszűnt, de voltak olyanok is, amelyek kis névmódosítással – amatőr művészeti csoport, szakkör, kör, klub formájában – tovább működtek.

A kulturális élet megtorpanásának egyik okaként a személyi kultusz ellentmondásos időszakát, egy másiknak pedig azt említhetjük, hogy az 50-es évek elejére elsősorban a gazdasági problémák sürgető megoldása kötötte le a városvezetés figyelmét.

A két ipari nagyüzem (Aprítógépgyár, Fémnyomó- és Lemezárugyár) beindítása jelentős változást idézett elő a város társadalmi szerkezetében is. A döntően mezőgazdasági foglalkozású népesség mellett ezentúl jelentős számú ipari foglalkoztatott igényeit is figyelembe kellett venni. Ez a művelődés területén is változásokat kényszerített ki. A tartalmi megújulás mellett a tárgyi feltételekben is előrelépés történt. 1954 májusában felavatták a felújított Déryné Kultúrotthon, amely szervezője, irányítója lett a népművelési munkának. Október 24-től megrendezték az első „Jász Kulturális Hónapot”. Megalakult a Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat (TIT) helyi csoportja, sorra alakultak új, öntevékeny művészeti csoportok, köztük a Jászsági Népi Együttes is. (A csoport megszűnt jóval azelőtt, hogy 1971-ben megalakult a Jászság Népi Együttes, ezért a Papp Imre által szervezett Jászság Néptánc Együttes nem jogutód). 1955 novemberében – a már addig is működő csoportok részvételével – a Déryné Járási Kultúrotthonban megalakult a 110 tagú Jászsági Művészegyüttes. Ez a társulás magába foglalta az 50 tagú énekkart, a 36 tagú tánckart, a népi és a

A Szent Ferenc (Ferences) Kultúrotthon nagyterme

szimfonikus zenekart. A következő év februárjától számos bemutatót tartottak, s elhatározták, hogy színpadra viszik a „Jákóhalmi lakodalmas” táncjátékot és a „Jászberényi szüret”-et, amelynek anyagát a kultúrház munkatársai gyűjtötték és dolgozták fel.

A Városi Tanács 1956 elején a Déryné Kultúrotthon kezelésébe adta a Ferences templom melletti Ferences Kultúrházat is. A város legnagyobb terme volt, zenekari árokkal, a kor legmodernebb világításával, külön színpaddal, csodálatos nézőtérrel. Az épület életveszélyessé történő nyilvánításáig (70-es évek vége) számos felejthetetlen színházi előadásnak, művészeti bemutatónak adott otthont, s ott működött – többek között – a Lencse Mátyás tanár úr vezette Modellező szakkör is.

A Ferences Kultúrotthonról néhány érdekességet szükséges megemlíteni. Építését P. Riba Hugó, agilis ferences házfőnök kezdeményezte. Többeket megnyert a város értelmiségi rétegéből a kultúrház építésének ügyére, így Almásy Sándor főispánt-fővédnököt, Gosztonyi Aladárt, Fecske Sándort, Szabó Józsefet, Bathó Kálmánt, Balázsovich Oszkárt, Tarnay Tibort és Magyar Jánost. 1926. augusztus 22-én már ezt a felhívást teheték közzé: „Sok nehézséget, utánajárást, kölcsön felvételt követően elkészült a ház.” Színházteremnek épült, ahol filmeket is vetítettek, bár volt a városnak másik mozija is – a Városi Mozgó –, amely a Lehel Szálló nagytermében üzemelt 1941-es megszűnéséig. Még annak az évnek a végén új helyen, a volt Fecske-fürdő helyén megnyílt a város új mozija, a Lehel Muzgó. Jó ideig megélt egymás mellett a Kultúrház Muzgó és a Városi Muzgó – később Lehel Muzgó –, bár néha-néha konkurencia harc is tapasztalható volt közöttük, de mindig megegyeztek.

Carl Orff: Carmina Burana bemutatója Bedőné Bakki Katalin karnagy vezényletével, a városi kórusok és a Talamba Űtőegyüttes közreműködésével a Szabadtéri Színpadon (2003)

A Ferences Kultúrotthon 1927. október 3-4-5-6-án „A gyónási titok áldozata” című film vetítésével világpremiernek adott otthont. Erről a vetítésről így tájékoztatott a Jász Hírlap szeptember 18-án:

„Akik a mozikat látogatni szokták s eleven érzékük van a jó és nemes iránt, bizonyára felvetődött bennük az a kérdés: mire fog ez vezetni, ha a filmgyártás ily tempóban halad. Nem szolgálja – kevés kivétellel – az erkölcsös nevelést és a társadalom javítását. Amerikából – az újítások hazájából öröndetes hírt kaptunk, ahol a jezsuita és ferencrend összeállva egy filmgyárat létesített, s az egész világra árasztja szét megbízottjai által a teljesen vallásos és erkölcsre nevelő filmjeit. A társulat „Catholic Mission Film Society” néven ismeretes. Pár héttel ezelőtt jött Magyarországra megbízottjuk Mr. Michael Hahn, s felkereste P. Riba Hugó házfőnököt, s megtárgyalták e fontos ügyet, amidőn felajánlotta, hogy a Kultúrházban fogja először lejátszani a legelső vallásos filmjüket: A gyónási titok áldozata c. remek művet, melyet történelmi felfogásban Spielmann jezsuita atya készített, s a magyar felírást P. Bruno ferencrendi pap szerkesztette, ki még pár évvel ezelőtt a gvöngyösi zárda lakója volt.”

Figyelemre méltó az is, hogy a kultúrház jövedelméből 1929 májusában „gyermekotthont” nyitottak, vagyis a szegény gyermekek májustól októberig kaptak egy meleg ebédet. A rendház erre a célra kapott a várostól némi segílyt is. Azonban a világgazdasági válság begyűrűzött, egyre nagyobb lett az infláció, egyre kevesebben jártak a moziba, így visszaszorult, majd megszűnt ez a karitatív tevékenység. A negyvenes évek végére az egyházak tevékenységének

erőteljes korlátozása ellehetetlenítette a Kultúrház és a Kultúrház Mozgó működését, és beszűntették tevékenységüket. A kormány rendelete értelmében a jászberényi ferences kolostornak is fel kellett oszlania. A kolostor minden ingatlanja és nagy részben az ingósága is az állam tulajdonába ment át.

Nyilvánvaló, hogy a ferences közösség a XX. század első felében szervesen bekapcsolódott a város közönségének életébe, mindennapjaiba, melynek sajnós a kiépülő diktatúra véget vetett.

Meg kell említeni azt a nem szokványos, de mindenképpen pozitív dolgot is, hogy az 50-es évek közepén a járási könyvtárra – fiatal, lelkes kollektívája munkájának eredményeként – a helyi kulturális élet egyik központjaként lehetett tekinteni. Rendszeresen szerveztek író-olvasó találkozókat, s minden hétvégén zeneestet.

A megyei lap 1956. január 5-i száma elismerően szól a jászberényi Déryné Kultúrotthon színvonalas januári programjáról: *„Példaértékűnek kell állítani a megye valamennyi járási és városi kultúrotthona elé.”*

Az egyre gazdagodó kulturális életet bizonyítja az 1956-os évből alábbiakban kiemelésre kerülő néhány program is, amelyről Erdész Sándor – egykori múzeumigazgató – is ír a város történetét 1945-től bemutató könyvében. *„A jászberényi Bartók Béla zeneiskola február 12-én nagy sikerrel tartotta meg első nyilvános hangversenyét.”*

„A Fémnyomó és Lemezárugyár február 18-án a gyár kultúrtermében álarcos bállal egybekötött farsangi nagy Karnevált rendezett.”

„Február 19-én a Déryné Kultúrotthon színháztermében fellépett Gyurkovics Mária Kosuth díjas, Pósa Mária és több más fővárosi kiváló színész.”

„Ságvári Endre kulturális és sportversenyek városunkban és a járásban március 4-én kezdődtek és május 13-ig folytak. A kulturális versenyeken a jászberényi csoportok szépen szerepeltek.” Ennek a versenynek a júniusi megyei döntőjén a Déryné szalonzenekarát rádióval jutalmazta a bíráló bizottság.

„Április 3-án nyílt meg a jászberényi képzőművészek tavaszi képkiallítása a Jász Múzeumban.”

„A jászberényi Déryné Kultúrotthon színjátszó együttese... április 4-én előadta Gyárfás Miklós: Koratavas című drámáját.”

„Lehel Vezér Általános Gimnázium DTSZ szervezete április 7-én nagy sikerrel adta elő Kisfaludy Károly: A kérők című háromfelvonásos vígjátékát.”

Áprilisban az árvízkárosultak megsegítésére is rendeztek műsort, amelyen jászberényi énekkarok, énekesek, néptáncosok léptek fel.

„A jászberényi Zirzen Janka Állami Tanítóképző április 14-én rendezte meg hagyományos hangversenyét.” *„Április 29-én a Petőfi és a Déryné Kultúrotthon nagy sikerrel együttesen adta elő Kacsóh Pongrác: János Vitéz című háromfelvonásos operettjét.”*

Városunkban júniusban Ünnepi Könyvhetet tartottak, melynek kiemelkedő rendezvénye volt a felújított Lehel szálló nagytermében megtartott megnyitó (jún. 3.), ahol jelen volt Tamási Áron Kosuth-díjas író is, aki részleteket olvasott fel műveiből.

„Június 19-20-án a Déryné Kultúrotthon és a Városi Tanács Csehszlovák Kulturális Napokat szerveztek.” Ennek része volt az a Déryné Színházteremben megtartott nótaműsor

is, amelyen a kultúrház népi zenekara kísérte a fellépő művészeket, köztük Vörös Sári nótanékest és Hemerka Gyulát is, aki akkor a városi kultúrház igazgatója volt.

„Június 24. Fémnyomó klubban Strauss: Denevér c. operett előadása fővárosi művészekkel.”

„Július 7-én Fémnyomó Klubban, »Férjet keresek« címmel műsoros estet rendeztek. A darabot a budapesti Rákosi Mátyás Művek aranyéremmel kitüntetett kultúrscsoportja adta elő.”

Július 28 – Jó munkáért, szép muzsikát hangverseny.

Augusztus 20-án megnyílt a Déryné Kultúrotthon varró szakkörének kiállítása.

Október 7-én a Déryné Kultúrotthonban szüreti bált rendeztek.

„Október 11-én a Fémnyomó Dolgozóinak Klubjában Liszt Ferenc zongoraversenyt rendeztek, melyen Lazarin Berman, a Nemzetközi Liszt Ferenc Zongoraverseny III. díjnyertese vendégszerepelt.”

Az 1956-os forradalmi események megtörték a kulturális-, művészeti-, civil élet lendületét. Átmenetileg hosszabb-rövidebb időre szüneteltették tevékenységüket a művészeti csoportok, körök, egyletek. Elbizonytalanodás volt tapasztalható a kulturális intézmények működésében is. A múzeum, könyvtár és a kultúrotthon vezetője is érintett volt, szerepet vállalt az 56-os jáászberényi eseményekben, amiért a megtorlás időszakában felelniük kellett. Járomi Józsefet, a könyvtár vezetőjét és Erdész Sándort, a múzeum igazgatóját el is ítelték, távozniuk kellett állásukból és Jáászberényből. Kevésbé ismert az, hogy a Lehel Művelődési Klub igazgatójának, Szívós Józsefnek – akit megszállott kultúrosnak ismertek – is szembe kellett néznie a következményekkel. Özvegye így emlékszik az akkor történetekre:

„Jóska 56-ban valóban első igazgatója volt a Lehel Kultúrháznak, ami a főtéren van, ha jól emlékszem az egykori Lehel Szálló épületében található. Már akkor megszállott színpadszervező-, rendező volt. Fiatalokból álló amatőr társulatával '56 őszén az „Aranyember” próbáit tartották, készültek a bemutatására. Arra azonban már nem került sor, egyrészt a forradalmi események miatt, másrészt Jóska 1957. márciusi letartóztatása miatt. Először a jáászberényi pártbizottságra hívták be »elbeszélgetésre«, épp színpadi próbát tartott, s a közben mentek érte. Elköszönt a fiataloktól és kérte, hazafelé szóljanak be a feleségének, lehet, hogy aznap nem megy haza. Így lett. Úgy 2-3 hétig »élvezte« a pesti Katonai Főügyészség kihallgatóinak »vendégszeretétét«. Büntetésből lefokozták kultúrtiltszti vezetői beosztásából közlegénnyé, aztán kiengedték, mivel nem tudtak rábizonyítani semmi főbenjáró bűnösséget. A kultúrházból nem rúgták ki, de a biztonság kedvéért igazgatóból diszletmunkássá minősítették át. Mindig visszaemlékezett az ott töltött időre, ahányszor csak elmentünk Jáászberénybe a Fehértói temetőbe szülei sírjához. Egyszer be is vitt engem a művelődési házba, hogy megmutassa egykori munkahelyét.”

(Szívós József Jáászberényben született 1929. május 19-én, a színjátszás-, rendezés kísérte végig életét. Jáászberény mellett Gyöngyösön az új városi Mátra Művelődési Központ igazgatói állását is betöltötte 10 éven át, nyugdíjazásáig. Jáászberényben az '56-os forradalmi eseményekbe aktívan bekapcsolódott. Már október végén beválasztották a Forradalmi Ifjúsági Szövetséget szervező bizottságba kulturális szervezőként. A Lehel Szálló nagytermében november 1-jén megtartott alakuló ülésen ő szavaltta el Tamási Lajos: Piros vér a pesti utcán című versét, s be is lépett a szervezetbe. Az ifjúság felfegyverzését helytelenítette, ezért némileg visszavonult.

1956-ban már több éve működött a város és a megye által támogatott másik kulturális intézmény, a Déryné Állami Kultúrotthon és Állami Zeneiskola is a Zagyva partján levő Víz utcában, a KALOT egykori épületében. Ennek akkori igazgatója Hemerka Gyula volt, egy Budapestről Jászberénybe került, törekeny testalkatú egykori táncos-komikus színész. Nem politizált, végezte serényen „kultúrosi” munkáját. Helyet adott az öntevékeny művészeti csoportoknak, szervezte a tánctanfolyamokat, s a nagyon látogatott hétvégi zenekaros táncos-, zenés rendezvényeket. A forradalom évének eseményei (pártok alakulása-, aktivizálódása, a forradalom helyi történései) elérték az általa vezetett intézményt, s személy szerint őt is. Erről Császtvay István a *Jászkunság* 1958. január 26-i számában „A kultúrházi csata” címmel írt cikket. *„És ez az alacsony, vékony dongájú kis ember, a kultúrház igazgatója egy napon október végén három érkező vendéget fogadott váratlanul. Holnaptól kezdve ez lesz itt a Független Kisgazdapárt helyisége... Egyelőre, ami itt van, az a miénk. Magával meg majd csak lesz valami. Attól függ, hogyan viselkedik... ahogy az igazgató elment, a háromtagú vezetőség leszedte a kultúrház ajtaja felül a táblát: nincs többé Déryné Kultúrház.”*

Hemerka igazgató (mindenki Gyuszi bácsinak szólította) amit csak tudott (lemezjátszó, lemezek, hangosító berendezés, leltárkönyv) kimentett a házból, szinte csak a bútorok maradtak. Hiába küldték el, mindig ott téblábolt az épületben. Akkor is ott volt, amikor ágyúzás és láncfalpasok hangját lehetett hallani. Kinyitotta az ablakokat, hogy az üvegek ne álljanak ellent a légnyoomásnak, s már az járt a fejében, hogy mikor helyezheti fel újra a bejárat fölé a táblát: „Déryné Állami Kultúrotthon és Állami Zeneiskola.”

A kulturális életnek voltak olyan területei, amelyeket az 56-os városi forradalmi események sem vetettek vissza, vagy csak nagyon rövid ideig, néhány hónapra. Ezek közé tartozott a színházi élet, amely nagyon mozgalmas volt. Addig, s azóta sem volt olyan év Jászberényben, mint az 1957-es, amikor is 52 színházi előadást számláltak. Szinte mindig zsúfolásig megtelt nézőtér előtt játszották a színészek az operetteket, zenés vígjátékokat és a prózai darabokat. (A jászberényi közönség igényes, kritikus volt, kevésbé kedvelte a nagy nevekkel, drága belépőkkel hirdetett esztrád műsorokat). Kritikus volt akkor is, ha nem volt igényes a díszlet vagy kopott ruhákban léptek színpadra a színészek. Éppen megyénk színházával szemben fogalmaztak meg ilyen bírálatot a berényiek: *„Nagy színpad van Jászberényben, s a közönség is megérdemli, hogy az előadásokhoz megfelelő körítést kapjon.”*

A város vezetői is ott voltak az előadásokon, együtt tapsoltak a közönséggel, s látva a nagy érdeklődést intézkedtek a színházterem fűtési rendszerének (Heating kályhás) kiépítésére.

Ennek az évnek – bizonyára számottevő – története volt az, hogy „a jászberényi Déryné Kultúrotthon televíziós rádiót vásárolt”, hiszen a *Szolnok Megyei Néplap* 1957. 12. 01-jei száma is beszámolt az eseményről.

A színházi előadások iránti igény nem apadt a következő évben sem. Az előző évi nagy sikerrel bemutatott „Madam Belzebub” című vígjáték után, 1958 januárjában már ismét Jászberénybe hívták a Nemzeti Színház társulatát, hogy láthassák Básti Lajos, Gobbi Hilda, Gyurkovics Zsuzsa, Temessy Hédi főszereplésével J. B. Priestley: „Veszélyes forduló” című darabját.

Az eszperantó nyelv széleskörű megismertetése érdekében tett törekvéseket jelzi, hogy a Déryné Kultúrházban is alakult Eszperantó szakkör, amely kiállítását szervezett, tanfolya-

mot indított több mint 100 résztvevővel, s tagjaik levelezést folytattak elsősorban szocialista országokban élő partnereikkel.

1958-ban elhatározta a városi kultúrház vezetése, hogy a filmvetítések mellett „tanyaszínházat” is szervez. Így már 1959 januárjától a Déryné Kultúrotthon művelődési autója sorra járta a tanyaközpontokat, és színelőadásokat tartottak pl. az Újerdőben lévő Zámárszölői Tanyaközpontban is.

1958 áprilisában a megye állami és pártvezetése elérkezettnek látta az időt, hogy nagyszabású értekezletet rendezzen a kultúra munkásainak. A tanácskozáson áttekintették az 1945–1958 közötti időszak történéseit, s irányt szabtak az elkövetkezendő időszakra. Az alábbiakban tömörített helyzetértékelés zömében érvényes a jászberényi viszonyokra is, hiszen nem volt lehetőség a központi irányvonaltól való lényeges eltérésre.

1945–48 között kevés önálló létesítmény állt a művelődés szolgálatában, az ösztönösség, öncélúság jellemezte a kultúrát. A fordulat évétől 1952 végéig megtörtént egy jelentős intézményfejlesztés, elkezdődött a céltudatos szocialista irányba nevelés, a szovjet minta példaként állítása és a népművészet felfedezése. ’52 után a népművelés szocialista jellegét háttérbe szorította a giccs, a múltba nézés, nem volt megfelelő a társadalom az általános-, illetve a műszaki tudományok propagandája sem. Az ’56-os események megszakították a korábbi hibáktól való tisztulás folyamatát, a fejekben ismét előtérbe került a régi Magyarország művelődéspolitikája. Ugyanakkor elindult a törekvés az értelmiség megnyerésére a kultúra területén is. Feladatként a kispolgári giccs kiszorítását, a nacionalizmus elleni küzdelmet, a szocialista realizmus tekintélyének helyreállítását állították a kultúra területén dolgozók elé. Városunkból Császtvay István, a tanítóképző tanára szólalt fel a tanácskozáson. Mondandójában kitért arra, hogy a kulturális munkába be kell vonni minden arra termett pedagógust és mindenki mást is, aki szakértelmével segítséget tud nyújtani.

Elérkezve az ’50-es évek végéhez elmondhatjuk, hogy a forradalom és szabadságharc után 1-2 évvel – az országos áramlatokat követve – már Jászberényben is egyre fontosabbá válik az állami és pártvezetés szemében a művelődés ügye. Ennek egyik kézzelfogható bizonyítéka, hogy elhatározzák egy szabadtéri színpad építését. A *Szolnok Megyei Néplap* 1958. február 18-án így tudósít erről: „A Jászberényi Városi Tanács, Népfőnt, KISZ és a Kultúrház 1958-ban szabadtéri színpad megépítését vette tervbe. A színpad a város egyik legszebb helyén épül meg, a Május 1. szigeten. A tervet Paksi Gábor mérnök és Bercsényi Tibor tervező készítették, 1800-2000 férőhellyel. Az építés munkálatai már a napokban megkezdődtek. A színpad túlnyomó részben társadalmi munkával épül fel, amihez a város lakossága nagymértékben hozzájárul. Üzemeltetése, hétköznap kertmozi, vasárnap színházi előadások, hangversenyek lesznek. Jászberény dolgozói nagy lelkesedéssel veszik ki részüket a szabadtéri színpad megépítésében és várják az első előadást.” A kivitelezési munkákat hátráltatta, hogy a földmunkák során török-kori sáncárok cölöp maradványaira bukkantak. A munkában számos városi nagy-, közép és kisvállalat vett részt. Gépekkel, anyaggal, szakmunkával támogatták a társadalmi erőfeszítést. Hétről-hétre megjelent a munkák állását ellenőrizni és irányítani az országos-nemzetközi hírű, jászberényi születésű színházi szakember, Bercsényi Tibor is. Aztán elérkezett az avatás napja, 1959. július 12-e. Idézzük ismét a megyei lapot: „Bakki József karmesteri pálcája a magasba lendült. Néma, ünnepélyes csend szállja meg a szabadtéri színpadot. A Palotási Énekkar

soraiból a Himnusz fenséges hangjai szállnak, kétezer néző egyszerre emelkedik fel ültéből. Jászberényi közönsége az ország egyik legszebb szabadtéri színpadát avatja. Bányai János, a városi tanács VB. elnöke lép a mikrofon elé. Legforróbb szavai azokhoz szállnak, akiknek közreműködése, önzetlen áldozatvállalása lehetővé tette e nagyszerű alkotás megvalósulását. Jászberényi kulturális igényei – az anyagi, gazdasági fejlődéssel párhuzamosan – évről-évre nőnek. A debreceni MÁV Szimfonikus Zenekar kíséretével a debreceni Csokonai Színház művészei Schubert–Berté: Három a kislány című operettjét játsszák. ...Paksi Gábor, Lohr Ferenc hangmérnökkel nem egy ízben tanácskozott arról, hogyan alakítsa ki legkedvezőbbben a szabadtéri színpadot. A klasszikus görög elrendezés mellett döntöttek, így erősítés nélkül is kitűnően hallható minden – akár a legutolsó sorban is. Hetvenezer watt világítja meg a színpadot, üzemelteti a fényfüggönyt. Kereken nyolcszáz háztartás fogyasztása egy óra alatt ez a hetvenezer watt. A fővilágosító toronyban most a tervező, Magda János mérnök és Trautmann Henrik, Sárközi Mihály tűzér látja el telefonon a diszpécser szolgálatot. Mennyit adott a város ezért a remekbe sikerült szabadtéri színpadért? 670 ezer forintot fordítottak erre a nemes célra. A távozók fülében bizonyára Bányai János szavai is megmaradtak: Hisszük és reméljük, hogy az előadások mindenkor méltóak lesznek Jászberény kulturális múltjához...”

Beigazolódtott, hogy jó döntés volt a színpad megépítése. Fél évszázad alatt több mint fél millió néző látta a különböző színházi előadásokat, nóta- és dalesteket, kórusversenyeket, társas- és néptánc műsorokat, könnyűzenei koncerteket, gyermekprogramokat és filmvetítéseket. Szinte minden műfaj magyarországi vezető művészeti együttese, énekesei, előadóművészei felléptek a színpadon, s számos neves külföldi zenei-, ill. néptánc együttes is, nemegyszer a világ egzotikus országaiból. Már a megnyitás évében műsort adott egy drezdai tánczenekar Vámosi János és Zárai Márta közreműködésével, bemutatták Kertész Imre: A szerelem nem válóok című vígjátékát Gobbi Hilda Kossuth díjas, kiváló művész főszereplésével, továbbá a „Sevillai borbély” című zenés vígjátékot az Állami Déryné Színház előadásában. A híres fellépők között találjuk Paul Robesont is, a világhírű néger énekest és békeharcost, aki 1960 szeptemberében látogatott Jászberénybe. A szabadtéri színpadon a tiszteletére rendezett díszünnepségen a Palotásy Kórusral együtt énekelt Kern: Néger dalát – felejthetetlen élményt nyújtva ezzel mind a közönség, mind pedig a kórus számára.

Kiszolgálta a színpad a politikai rendezvények, iskolai programok, szabadidős rendezvények igényeit is.

A Szabadtéri Színpadon nyaranta több mint 2 évtizedig kertmozi is működött, ami nagyon közkedvelt volt, különösen a fiatalok körében.

1972-ben a létesítményt felújították, 1987-ben a színpad fölé tető került, majd 2006-ban a nézőtér középső szektorát 9,5 millió forintból, közel 500 új műanyag székekkel szerelték fel. 2010-ben önkormányzati forrásból, s a rendezvény turizmust elősegítő európai uniós pályázati támogatással közel 140 millió forintos beruházás eredményeként született újjá a létesítmény. Korszerű kiszolgáló épületeket emeltek, befedésre került a 970 műanyag székekkel felszerelt nézőtér, új köntöst kapott a színpad, s megújult, biztonságossá vált a közműhálózat is.

Népművelés – közművelődés a 60-as évektől a rendszerváltásig

A művelődés terén a hatvanas évek elejére az addigi népművelési gyakorlat háttérbe szorult, s helyét átvette a sokkal szélesebb körű, sokrétűbb népművelés, ami szemléletbeli változást is jelentett. A korábbi – sokszor üzemi-, szakszervezeti-, városi-, egyházi kezdeményezésre létrejött és gyengébb-erősebb irányítással működtetett körök – csoportok helyét is átvették az elsősorban önkéntességen, önkézményezésen alapuló művelődési és szabadidős közösségek, klubok.

A hatvanas évek második felétől a Déryné Művelődési Központ tevékenységében megjelenik a felnőttoktatás népszerű formája, a szabás-varrás tanfolyam. A folyamatosan szervezett kezdő és haladó kurzusok egészen a 90-es évek közepéig évente 120-150 asszonynak adtak közhasznú-, alkalmazható tudást Jászberényben és a Jászság más településein is. A közhasznú ismeretátadás másik népszerű formája volt a kazánfűtők képzése. Nem volt ez szokványos tevékenység a kulturális intézményekben, de Jászberényben a közintézmények, gazdasági egységek tömegesen álltak át a vezetékes földgázra, s szükség volt a képesített fűtőkre. A 80-as évek közepétől tíz éven át szervezték a képzéseket – nagy vonzáskörrel. Néhány évig idegen nyelvi tanfolyamokat is szervezett a művelődési központ, de egyre inkább a TIT, majd később a munkahelyek önálló szervezései és a nyelviskolák képzései kerültek előtérbe. A felnőttoktatás keretében megvalósuló közhasznú képzések tisztességes haszonnal is jártak, amelyet fel tudtak használni a hagyományos kulturális munka támogatására, az intézmény költségvetésének stabilizálására.

Meg kell említeni néhány olyan 60-as években elindult fontos kulturális eseményt, rendezvényt, kezdeményezést, amely országos hírnevet is hozott a városnak.

Ekkor szerveződött meg Gedei László kezdeményezésére és vezetésével – elsősorban hűtőgépgyári fiatalokból és a Tanítóképző Főiskola hallgatóiból – az önművelő Irodalmi és Művészeti Ifjúsági Klub. Az országban ez volt az első irodalmi jellegű ifjúsági klub. A klub – melynek vezetőjét, Kertész Valtert, az akkori művelődésház-igazgató kinevezte művészeti előadónak – fennállása alatt minden meghirdetésekor elnyerte a „Kiváló Ifjúsági Klub” címet. Összejövetelein (a kimondottan szórakoztató játékos programok mellett) Jancsó Adriennről Keres Emilig, Baranyi Ferenctől Ratkó Józsefíg, Mede Tibortól Dinnyés Józsefíg neves színészek, rendezők, zeneszerzők tartottak előadói esteket. Közel ötszáz fő részvételével megszervezték Jászberényben az Ifjúsági Klubok Első Országos Találkozóját, valamint az Ifjúsági Klubok Első Országos Vetélkedőjét. Segítették a „kor divatjának megfelelően alakuló” munkahelyi pince-klubok létrejöttét („Papucsüzem”, Tiszti Klub). Kezdeményezésükre jött létre a város fiataljainak kulturális szórakozását biztosító „Ótőrai Tea” elnevezésű élő zenekaros táncos rendezvény, melynek helyszíne a Lehel Klub nagyterme volt. Példájuk nyomán a városban (pl. a Bíró János által szervezett Kereskedelmi Ifjúsági Klub) és a járás településén is ifjúsági klubok jöttek létre. Az IMK tagjaiból szerveződött és vált önálló művészeti csoporttá a Fecske Márta által vezetett „MOZAIK” Irodalmi Színpad. Az ifjúsági klubok mintájára sorra alakultak a városban a szocialista brigádklubok, vagy a speciális érdeklődést kielégítő, elsősorban felnőtteket tömörítő közösségek (film- és fotóklub, kertbarát klub stb.).

*Forgatási megbeszélés a főtéren (1968)
A képen Baráth Károly, Lakatos József, Lipkovics Péter, a Filmklub tagjai*

Az önszerveződő közösségek közül figyelemre méltó munkát végzett az Amatőr Filmklub és a Fotóklub. A Filmklubot alapítása után Ludányi László és Bálint István irányították a Kossuth utcai Béta lakótelep kultúrtermében, később átköltöztek a Petőfi kertbe, majd annak bezárása után (Invitel telefontársaság központja épült a helyén) a DMK Lehel Klubjába. Amikor rövid időre (1966–1967) a művelődési otthon igazgatója Balla Gábor Tamás lett – aki a Lehel Vezér Gimnáziumban érettségizett, s maga is filmezett – a filmes- fotós élet felpezsdült. Ebben az időszakban már Lakatos József is a klub vezéregyénisége volt. 1968-ban a Petőfikerti klubban kialakították az ország első amatőr filmek vetítésére alkalmas moziját, az akkori kornak megfelelő korszerű technikával felszerelve. „Szeptember 30-án 18 órakor avatják az amatőr mozit. Az ország leghíresebb amatőr filmklubjait látják vendégül, ugyancsak ebben a helyiségben tartják az amatőr filmesek öt hónapos tanfolyamát.” – harangozta be az eseményt a Néplap szeptember 19-én.

Rendeztek filmszemléket, vetítéseket, szervezetek szakmai előadásokat is. A meghívottak között a filmes szakma legkiválóbb szakemberei voltak: pl. Buglya Sándor, a Magyar Amatőrfilm Szövetség főtíkára (1968–1977), Sykora Sándor, az MTV rendezője, Valler Júlia, az MTV szinkronmérnöke. A filmklubot a város megbízta mezőgazdasági híradók készítésével, amelyeket rendszeresen vetítettek a tanyamozi előadásokon kísérőfilmként. 1970-ben a város felszabadulása 25. évfordulójára elkészítették „Amíg a városból város lesz” című félórás hangosfilmjüket, de forgattak filmet a Lehel Vezér Gimnázium 200. évfordulójára is.

Mizsei Kálmán, Mizsei Béla és Kövér Béla, a Rádiós Klub tagjai (2005)

Megörökítették Ludnai Márton tanyamozi vetítéseit, s készült film a Kánai menyegzőről és a kékfestésről is. (A 60-as évek közepétől a dokumentum- és néprajzi filmek preferálása volt a jellemző az amatőr filmeseknél).

A klub 1980 körül befejezte munkáját, mert a tagoknak egyre több „direkt megrendelést” kellett teljesíteniük az akkori fenntartónak, s így a művészi alkotómunka háttérbe szorult. Ez hozzájárult – a Petőfi-kerti labor és klubterem megszűnése mellett – a fotóklub fokozatos eróziójához. A fotóklub hozzáértő szakmai vezetője 1966-tól Baráth Károly volt, de mindenképpen meg kell említeni azokat is, akik fáradhatatlanul dokumentálták a város életét, s szervezték a kiállításokat: Bathó László, Beszteri István, Bárkányi Endre, Demeter István, Faragó László, Fecske József, Sárközi János, Völgyi Zoltán.

Mindenképpen szólni kell a rádióskorokról is, akik hosszú ideig kötődtek a városi kulturális intézményhez. A jázszági amatőr rádiózás alapjait az ötvenes évek közepén néhány lelkes fiatal, s az őket felkaroló Szentesi Győző villamosági szakember rakta le. 1955-ben alakult meg a klub, de tevékenységük a 60-as évek elejétől vált jelentőssé, akkortól élénkült meg a klubélet. Készülékek, adók és vevők, antennák építése, morzetanfolyamok, versenyekre való felkészülés kötötte le a tagságot, s nem volt ritka az sem, hogy éjjelleg égett a villany a Petőfi utcában lévő székhelyükön, a volt iparos kör épületében. A klubalapítót a következő évtizedekben Husznay Miklós, Szalóki László, Nagy Imre, Mizsei Kálmán, majd Bánfi Ferenc követte a klubtitkári pozícióban. A tagság nagy része hívójeles amatőr lett, jó részük a rövidhullámú, többségük az URH sávokban dolgozott. A rádióklub egyre inkább URH orientáltságúvá vált, a versenymunkát is főként itt folytatták. Az eredményes URH versenyzés biztosítására a rádióklub magasan

fekvő helyet keresett, melyet a Mátrában, Piszksés-tetőn találtak meg. Óriási erőfeszítések árán egy kimustrált mezőgazdasági lakókocsit vontattak kézi erővel a 939 m magas csúcsra. Lett egy stabil hely, ahol a HG7KLF versenyállomás dolgozhatott.

Felmerült azon igény is, hogy a jászberényi klubállomást is előnyösebb helyre kellene telepíteni. A választás a Déryné Művelődési Házra esett. A magas épület ideális hely volt egy új, korszerű, forgatható antenna elhelyezésére. A klub ekkor vette fel a DMH Rádióklub nevet. A közösség igen eredményes munkát folytatott, a versenyeredmények országos viszonylatban is jók voltak, több megmérettetésen első helyezést is elnyertek. Ennek jutalmául egy nagyméretű csehszlovák faházat kapott a klub, amelyet 1978-ban Piszksés-tetőn állítottak fel. Ez a ház a magyar rádióamatőr társadalom egyik irigyelt helye, s mint társadalmi rádióklub létesítmény, egyedülálló az országban. 1975-ben Jászberényben felépült az MHSZ új székháza, ahol a rádióklub végleges otthonra talált. A jászberényiek Szolnok megye legjobb rádiós klubjává küzdöttek fel magukat, s fiatalok egész seregét nevelték a honvédség számára.

A rendszerváltást követően 1990 júniusától nonprofit társadalmi szervezetként működnek, s felvették a „Jászszági Rádiósok Egyesülete” nevet. A klubtitkári feladatokat ellátását Kövér Béla bízta. A működtetés céljára szerény támogatást kapnak a városi költségvetésből, amelyet szponzorok támogatásával és tagdíjaikkal egészítenek ki. 2006. 12. 17-én egy régi álma valósult meg a rádiósainknak, sikerült megvásárolniuk az ICOM910H típusú rádióamatőr készüléket, amely csúcstechnikának számít. Világ- és Európa bajnoki helyezések, magyar bajnoki címek igazolják a klubban folyó magas színvonalú szakmai munkát. A klub nyitott, különösen a fiatalok számára. Ebben az önzetlen csapatban elsősorban a hozzájuk kerülő fiatalok profi-tálhatnak: pályaválasztásukhoz inspirációt, előképzést, szakmai fejlődést, valamint jó emberi kapcsolatokat szerezhetnek.

1960-ban alakult meg a város zenei életében már több mint fél évszázada jelen lévő Vasas Munkáskórus. A munkásművelődés keretein belül kezdték el a zenekultúra ápolását és népszerűsítését. A társadalmi változásokat követve új utakat kerestek, s kivívták a város és a magyar kóruséneklés elismerését is. (2006-tól már Déryné Vegyeskar néven szerepelnek mindig nagy sikerrel hazai és nemzetközi fellépéseiken).

A Kertész Valter utáni igazgatók is rendszeresen segítették a meglévő közösségek működését, illetve újak létrejöttét, s új művelődési-, szórakozási alkalmak megteremtését: Balla Gábor Tamás – társastánc klub, film-fotó, Papp Imre – táncházmozgalom, néptánc, Sas István – kertbarát klub, díszítőművészeti kör.

A 60-as évek közepén kezdte virágkorát élni a „hakni”, azaz a népszerű művészek és egykét színház (főként a Déryné) tájolósa. Jászberény is fogadta ezeket a programokat, nyáron a szabadtéri színpadon, más évszakokban a kulturális intézményekben vagy vendéglátó egységekben. A Pannónia bárban például néhány éven át bérletes pódium- előadásorozatot is szerveztek. Az igazán nagy művészek ezeken a vidéki tájolásokon is tudtak maradandó élményeket nyújtani, többnyire kellő tartással, alázattal adták elő produkcióikat. A korszak népszerű nagy könnyűzenei együttesei is felléptek a városban. Emlékezetes volt az Omega Együttes 1967-es koncertje a Ferences téri kultúrotthonban. A '60-as évek végén, '70-es évek elején indult el több olyan rendezvény is, amely hagyományt teremtett, és minden évben a kulturális élet kiemelkedő eseményének számított Jászberényben. Székely Mihály jászberényi születésű operaénekesre

emlékezve, a róla elnevezett iskola a várossal karöltve 1969 májusában operaária-hangversenyt rendezett. Nem kisebb vendégművészek léptek a zsúfolásig megtelt Lehel Klub színpadára, mint Ágai Karola, Bende Zsolt, Simándy József, Házy Erzsébet. Szabó Mihály zenetanár a megyei lapban május 14-én megjelent tudósításában lelkesen számol be az eseményről: „*A zenei rendezvény sikere pedig olyan érdeklődést keltett fel az ünnep iránt, hogy a rendező szervek elhatározták, ezután minden esztendőben megrendezik a Székely Mihály Napokat.*”

A rendezvény néhány év után kiteljesedett, s egész hónapos programsorozatot kínált az érdeklődőknek. A hagyományos operaestek mellett kórustalálkozókat, országos Székely Mihály énekversenyeket, hangszeres szólóesteket is rendeztek. Egy rövid időszak után Tudományos és Kulturális Hónap elnevezéssel egészült ki az addigi megnevezés. Az Önkormányzat 31/2003. (V.30.) számú rendeletében újra szabályozta a rendezvény megtartását. Az évenkénti megemlékezés mellett 5 évente április–június hónapokban rendeznek nagyobb szabású „Kulturális és Művészeti Hetek” programsorozatokat Székely Mihály emlékének tiszteletére. Az új tartalmú ünnepfolyamra első alkalommal 2006-ban került sor.

A tervutasításos időszakban a „kulturális forradalom” helyi szervezete(i), bázisa(i) Jászberényben is a kultúrház(ak) volt(ak). Ott jelentek meg a lakossági kulturális igények, s párhuzamosan a politika agitációs-, propagandisztikus törekvései is. Ennek a kettősségnek a kezelése nem volt egyszerű a népművelők számára, s örökségét még a rendszerváltás után is sok évig „cipelni” kényszerültek. A 70-es évek elejétől egyre inkább közművelődésről beszéltek és nem népművelésről. Ez az átcímkezés lényeges tartalmi megújulást is jelentett, s így Jászberényben is megszerveződtek a lazább (nem csak művészeti) klubok, (Jász Kertbarát Klub – 1973), körök, elindult a korszerűbb ismeretterjesztés, teret kaptak a helyi hagyományokat felkutató, azokra épülő, törekvések (Jászság Népi Együttes, Népi Díszítőművészeti Szakkör stb.) is. Az új szemlélet egyik megnyilvánulása volt, hogy 1971 decemberében megalakult a Déryné Művelődési Központ Társadalmi Vezetősége, amely már aktívan közreműködött a következő évi művelődési terv összeállításában. Az új, korszerűbb gyakorlat elterjedését szolgálta (hiányosságaival együtt) az 1976-os Közművelődési Törvény is.

A Jászsági Folklór (később Népművészeti) Napoktól a Csángó Fesztiválig

A Jászság Népi Együttes 1971-ben történt megalakulása hozzájárult ahhoz, hogy a városi művelődési központ tevékenységében is előtérbe került a hagyományörzés, a népművészet különböző területei. Díszítőművészeti-, fafaragó-, képfestő-, fazekas kiállításokat, táncházakat, népzenei koncerteket szerveztek. 1974. augusztus 20-hoz kapcsolódóan megrendezték a 3 napos I. Jászsági Folklór Fesztivált. Ennek részeként a város főterén népművészeti kirakódóvásár színesítette a programot. Az idő tájt még csak az ország néhány idegenforgalmi szempontból frekvenciált helyén (pl. Hortobágy – Hídi vásár, Budai vár) szerveztek ilyen vásárokat, így az ország minden részéről jöttek a népművészek szebbnél-szebb termékeikkel. 1974. aug. 22-én a Szolnok Megyei Néplap így írt az eseményről: „*Mintegy négyezer résztvevőnek nyújtott szemét gyönyörködtető látványt az a több száz táncos és énekes, zenész, fogatos, aki színpompás felvonulással emlékezett meg augusztus 20-án Jászberényben alkotmányunk születésének 25. évfordulójáról. A felvonulás után a*

város szabadterei színpadán rendezték meg a szövetkezeti néptáncgyűttesek jászsági bemutatóját.”

Már ez a találkozó is nemzetközi volt, hiszen Eperjesről és Lengyelországból is rész vett egy csoport. Évről-évre nagyobb szabású lett a rendezvény, amelynek helyszíne a 80-as évek közepétől a Margit-sziget lett. 1991. augusztus elején sor került az I. Csángó Fesztiválra (ennek történetét külön írás dolgozza fel a könyvben), amely átvette és folytatta a Jászsági Folklor (Népművészeti) Napok értékeit.

Új utakon – Nyitott Ház

A Déryné Művelődési Központ a 70-es évek közepétől erőteljesebben bekapcsolódott a szakma országos vérkeringésébe és így a közművelődés területén megjelenő több innovatív kezdeményezés Jászberényben is az elsők között indult el. Az egyik ilyen program a művelődési otthoni tevékenységet megújító, kibővítő „Nyitott Ház” vagy előtér kísérlet volt. Találós szlogenje „az előtér, erőtér” lefedte a tartalmát: az addig többnyire csak ruhahatárként használt előteret a Lehel Klubban információs térére alakították át. Az oda látogatók megtalálták a menetrendeket, a helyi vendéglátók-, szállásadók-, kisiparosok címjegyzékét, tv-t, zenét hallgattak, újságokat olvashattak, gépelhettek, iratot másolhattak, rendezvényekre jegyeket vásárolhattak, a szabás-varráshoz, bőrzéshez, hímzéshez találhattak didaktikus oktató anyagokat, számos logikai és interaktív játékkal játszhattak. Az előtér program 2 évig (1981–1982) zajlott. Naponta 30-150 fő vette igénybe a szolgáltatásait. Délelőttönként 1 fő, délutánonként általában 2 fő népművelő (animátor) segítette a betérő érdeklődők igényeinek kielégítését. Idézet a kísérletet rögzítő naplóból: *„Az egész napos látogatottság nagy, periodikusan visszatér a már ideszokott közönség (kb. 150 fő). Program: zenehallgatás, könyvvarusítás, tv-nézés, újságolvasás, játékkölcsönzés. Keresett játékok: térbeli malom, négy a nyerő, bűvös kocka, bűvös golyó, sakk. 1 személy lemezről készített hangszalagra felvételt, 1 személy szabásmintát másolt. A délutáni tv-filmet 12-en, az estit 19-en nézték. A viselkedési normák betartására többször kellett figyelmeztetni a látogatókat.”*

A kísérlet legfőbb hozadéka az volt, hogy felhívta a figyelmet az előterek sokrétű hasznosítási lehetőségére, s arra, hogy a lakosság olyan igényeire is nyitottnak kell lenni, amelyek a hétköznapi, praktikus életvitelüket segíti. Az ünnepnapok kultúrája mellett teret nyert a mindennapok kultúrája is a közművelődési gondolkodásban.

A gazdasági-, társadalmi-, kulturális élet fejlődésével előtérbe került az iskolarendszerű oktatás segítése, a mezőgazdasági és műszaki ismeretterjesztés, s továbbra is igény volt a közösségi művelődésre. Igazából ekkortól vált egyre szűkösebbé a városban a kulturális alapterület. Különösen azért vált ez kritikussá, mert megszűnt a Petőfi-kerti és a Ferences Kultúrotthon, mint kulturális alaptér, illetve a Jászság Népi Együttes önálló, egyedüli próbaterme lett a Víz utcai intézmény. Egy új művelődési központ biztosíthatna volna a kiscsoportos művelődés feltételeit, és lehetővé tette volna egész évben fesztiválok rendezését is, de a beruházás elmaradt. (A Munkás és Ifjúsági Ház is tipikus nagytermes házként épült, légtelen kiszolgáló és klubövezettel).

Kisfaludy Stróbl Zsigmond által tervezett emlékplakett, amelyet a zenei napok előadói, vendégei kaptak

Nem lett új művelődési központ, de felépült a Hűtőgépgyár Munkás és Ifjúsági Háza

Jászberényben 1930-ban végleg lekerült a napirendről a kultúrpalota építésének több évig húzódó ügye, s közel fél évszázadot kellett várni arra, hogy ismét foglalkozzanak vele. A szocialista kulturális politika nagy vállalkozása volt az egész országra kiterjedő művelődési otthoni hálózat kiépítése. Az országban a 60-as évek végén és a hetvenes években nagyon sok ilyen jellegű intézményt hoztak létre, hiszen állami támogatást is lehetett nyerni a beruházásra. Jászberény város Tanácsa is elhatározta a 70-es évek közepén egy új művelődési központ építtetését. Az V. ötéves terv egyik jelentős városi beruházásának szánták. A gondolat komolyságát és politikai támogatottságát jelzi az is, hogy 1974. november 13-i ülésén a Szalóki László

vezette Városi Tanács Várospolitikai Bizottsága is munkatervi feladatként vette fel, hogy közös ülést tartsanak a kultúrház kialakításával kapcsolatban az ágazati bizottsággal. A meghirdetett tervpályázatra több mint 30 pályamunka érkezett be. A város elbíráltatta a tervek, s kiválasztotta a megvalósításra legalkalmasabbat. A jelenlegi kőhídtól a mai fedett piacig húzódó területen – beleértve az úttestet, s az akkori gyógyszerértártól az út jobb oldalán sorakozó családi házakat is – kezdődött volna el az építkezés, ha nem szólt volna közbe egy váratlan esemény. A város peremrészén rohamtempóban épültek a családi házak, a belvárosban pedig az emeletes épületek. A régi glóbusz helyett egy új víztoronyra volt szükség, amelynek építése el is kezdődött. Egy 1974-es tanácsbi bizottsági jegyzőkönyv szerint komoly gondokat észleltek a már majdnem kész új létesítménynél. A valószínűleg nem megfelelően szakszerű alapozási munkák miatt a betonépítmény stabilitásának biztosítására utólagosan nagyon költséges altalaj munkálatokat kellett elvégeztetni. Az új művelődési intézményre szánt pénz nagy részét át kellett csoportosítani erre a munkára, s így lekerült a napirendről a kivitelezés megkezdése. Már nyomtatásra készen álltak a téglajegyek, amelyeket a város ipari-, mezőgazdasági-, szolgáltató szövetkezetek dogozói létszámarányosan kívántak megvásárolni. Természetesen a két nagyvállalat is támogatta volna az építkezést. A Hűtőgépgyár – megtudva az elképzelés meghíúsulását – úgy döntött, hogy a városi alapba szánt pénzt saját művelődési intézmény építésére fordítja. A gyár tervezési osztálya Emel József osztályvezető irányításával azonnal hozzá is látott a munkához, amely 1977 nyarára el is készült.

*A Munkás és Ifjúsági Ház
Bercsényi úti főbejárata*

Alig több mint 1 év alatt felépült az intézmény, és 1978. november 3-án átadták a Hűtőgépgyár Munkás és Ifjúsági Házát. Jelentőségét és használhatóságát mindenképpen növelte az, hogy a város központjában épült fel, nem pedig a gyárkapun belüli üzemi kultúrotthonként. Így nyitott intézményként programjaival a hűtőgépgyári dolgozók és a városi lakosság művelődési-, szórakozási igényeit is igyekezett kiszolgálni. (A rendelkezésre álló terület szűkössége és a behatárolt anyagi forrás számos kompromisszumra kényszerítette a tervezőt. Így – bár örvendetes volt a városban a kulturális alapterület bővülése – korántsem oldott meg minden jogos igényt).

(Meg kell jegyezni, hogy komplex terv készült a JNE Víz utcai székháza újjáépítésére is Sáros László jászberényi születésű építész-tervező vezetésével, de 2010-ig az is a fiókban maradt).

A 70-es években a Déryné Művelődési Központ járási módszertani munkája példaeértékű volt. Működtette a Jászsági Művelődési Ház Igazgatók Munkaközösségét, rendszeresen nyújtott szolgáltatásokat (kiállítások, szabás-varrás és társastánc tanfolyami vezetők) a Jászság településeinek, helyszíni látogatásokkal segítette a kollégákat, s kapcsolatot tartott a tanácsai fenntartókkal. Többek között ennek a gyakorlatnak a tanulmányozására választották 1978-ban 1 hetes továbbképzésük helyszínéül Jászberényt a Nógrád megyei népművelők.

Nemcsak a tanácsai intézményekben dolgozó kollégáknak, hanem az üzemi-, munkahelyi népművelőknek, kultúrosoknak is rendszeres képzéseket szerveztek a Déryné Művelődési Központ munkatársai.

A 70-es években a munkahelyi művelődés segítése, a szocialista brigádok kulturális életbe történő széleskörű bevonása a közművelődési intézmények kiemelt feladatai közé tartoztak. Jászberényben is számos formája alakult ki ennek a munkának, és sor került egy olyan kísérletre is, amelynek tapasztalatai országos nyilvánosságot kaptak.

Művelődés az Aprítógépgyárban

A 70-es évek közepén a Népművelési Intézet kísérleti program végrehajtását kezdeményezte az ország legkülönbözőbb feltételek között dolgozó, mintegy félszáz üzemében. A program – László-Bencsik Sándor szociográfus, író által előzetesen kidolgozott kutatási és kísérleti terv alapján – a szocialista brigádok művelődési munkájának továbbfejlesztésére irányult.

*Szalóki László tanácselnök-helyettes oklevelet ad át a városi brigádvetélkedőn
(1975)*

Középpontjában a formálódó brigádközösségek álltak. A vizsgálat abból a tényből indult ki, mely szerint a művelődés igénye minden egyes embernél és közösségnél csak akkor realizálódhat kellő hatásfokkal, ha ez az igény úgymond „belülről jön”, s az illető személyes ügyévé válik.

Jászberényben a Déryné Művelődési Központ ekkor már évek óta szervezte a szocialista brigádok többfordulós levelező vetélkedőit, a munkásakadémiai előadásokat, a változatos ismeretterjesztő programokat. Így szerencsésnek bizonyult, hogy a kísérlet egyik helyszíne – támaszkodva Pethő László szociológiai-, szakmai tudására és tapasztalataira – a jászberényi Aprítógépgyár lett. A teljesség igénye nélkül a kísérlet néhány tapasztalatát érdemes összegezni. Erről 1975-ben, a kísérlet zárásakor így vélekedtek a program irányítói:

„Nagyon sok tapasztalatot szereztünk a dolgozók munkához való hozzáállásáról, aktivitásukról, gondolkodásmódjukról, igényeikről. Megláthattunk olyan jelenségeket, amelyek bizonyítják, hogy üzemem belül is tesznek erőfeszítéseket a közművelődési munka megjavítására, másrészt tapasztalhattunk olyan szervezeti- és szervezési problémákat, amelyek hátráltatják a munka magasabb színvonalát. Ezt azért tartjuk igen lényegesnek, mert a közművelődés mindennapi gyakorlatában éppen ezen tényezők ismerete hiányos vagy rendkívül felületes. Ebből adódik munkánk egyik Achilles-sarka, nagy ötleteinket útjukra bocsátjuk, de az esetek túlnyomó többségében fogalmunk sincs róla, hogy kik vesznek róla tudomást. Mi a hatásra is kíváncsiak voltunk.

Megfigyeléseink közül kiemeljük az információk továbbításának kérdéseit. Példaként említjük, hogy a jászberényi műsorfüzetből a kísérletet megelőzően is jelenős példányszám ju-

tott el a gyárba. A kísérlet folyamán – a munkabizottság javaslatára – minden brigádnak rendszeresen adtunk ilyen füzeteket. Ezzel sikerült elérni, hogy a brigádok értesülhettek a városban adódó kulturális lehetőségekről, választhattak belőle, s ezek után nemegyszer éltek is a lehetőséggel. Olyan eseményekre, rendezvényekre jutottak el, amiről korábban nem is értesültek. A kísérlet időszakában többen jutottak el színházba, moziba, mint az azt megelőző időszakban összesen. Többször látogattak el az újonnan megnyitott kiállító terembe, amelynek programjairól előzetesen, szóban is tájékoztattuk őket.

Következzék egy példa arra is, hogy mit jelentenek a brigádok művelődésében a személyes kapcsolatok. A vállalat 1975 tavaszán új autóbust vásárolt. Így lehetőség nyílt arra, hogy a dolgozók hétvégeként kirándulni, színházba vagy cirkuszba menjenek. A vállalat dolgozói esetenként éltek is ezzel a lehetőséggel, de a kezdeti időszakban főleg csak az alkalmazotti állomány, mert a fizikaiakhoz általában későn jutott el a hír. Egy esetben, amikor a szakszervezeti kultúrfelelőssel és a szerszámüzem dolgozóival beszélgettünk, felmerült egy kirándulás gondolata. A kultúrfelelős fel is ajánlotta: menjenek kirándulni. Mire a jelenlevők azonnal felélénkültek: útvonalat javasoltak, s néhány nap alatt együtt volt a 27 brigádtagból és családtagjaikból a 30 személyes autóbusz utazó létszáma.

Végül egy másik jellemző példa. A városi brigádvetélkedőbe az Aprítógépgyárból a kísérlet előtt csak az alkalmazott munkakörben dolgozók kapcsolódtak be. Mi nemcsak a felhívást juttattuk el a brigádokhoz, hanem még a vetélkedő indítása előtt tájékoztattuk őket milyen feladatokat kell megoldani, hogyan lehet rá felkészülni, s ennek nyomán – ha nem is világraszóló eredmény – a 9 fizikai brigád közül 2 benevezett a versenybe, s rendszeresen készültek a politikai, helytörténeti és művészeti feladványokra. Jó néhányan akkor vettek először kezükbe ilyen könyveket.”

A 80-as évek közepétől már érezhető volt a művelődési központ fenntartói támogatásában is a maradék elv érvényesülése. Ezért egyre több olyan tanfolyamot (gépjárművezető, idegen nyelv, számítástechnika) és rendezvényt kellett szervezni, amely hasznot hozott az intézménynek. Emelkedtek a tanfolyami díjak, megszűntek az addig ingyenes szolgáltatások, s a rendezvények belépőjegyeit úgy kellett megállapítani, hogy azok mindenképpen biztosítsák a rentabilitást. Az intézkedéseknél figyelembe kellett venni a lakosság kulturális vásárlóerejének alacsony szintjét, s azt a konkurencia harcot, amely zajlott a városi intézmények, szervezetek között a fizetőképes látogatókért, valamint a mecénások, támogatók megnyeréséért.

A Polgármesteri Hivatal pénzügyi és szakmai ellenőrzésének alábbi megállapításai pontos képet adnak a Déryné Művelődési Központ fenntartói támogatásáról: „Évről-évre – a gazdasági környezethez igazodva – növekszik az intézmény önfinanszírozó képessége. Az önkormányzati támogatás összege – takarékos gazdálkodás mellett – az épületek üzemeltetésének rezsiköltségét, az ügyvitelt, a szakmai vezetők tiszteletdíjait, s az alkalmazottak bérköltségeit, illetve annak járulékait fedezi. A tartalmi, szakmai feladatok megvalósítására csak a saját bevételek, s a különböző pályázatokon nyert pénzeszközök szolgálnak.”

Közművelődés a rendszerváltás után, racionalizálási intézkedések

A rendszerváltás utáni első kormányprogram érdemben nem foglalkozott a közművelődés alapintézményeivel, a művelődési házakkal, azok állapotával, jövőjével és lehetséges átalakulásával. Az önkormányzati törvénybe csak közösségi tér fenntartásának a kötelezettsége került be. Központi anyagi források alig álltak rendelkezésre. Jászberényben is olyan időszak következett, amikor a gazdasági élet szereplői és az érdekképviselői szövetségek visszavonultak a közös fenntartásokból, évről-évre szűkösebb lett – a felmutatott teljesítményhez és igényekhez képest – az önkormányzati támogatás, szinte teljesen elapadtak a megyei források, elmaradtak a látványos fejlesztések.

Mint ilyenkor szokásos, Jászberényben is napirendre került a racionalizálás, az intézményi összevonás, a beszerzések központosítása, az önálló gazdálkodási jogkör megvonása. 2000. május 30-án a város képviselő-testülete elfogadta a közművelődési koncepcióját, amely csak általánosságokat fogalmazott meg, így az változásokat nem generált. 2004-ben rendeletet alkotott a kötelező közművelődési feladat ellátásról, majd 2007-ben átvilágította az önkormányzat a Déryné Művelődési Központot és a Városi Könyvtárat. Ekkor felmerült a jászsági iskolák, civil közösségek évtizedeken át kedvelt két kirándulóhelyének, a nagyvisnyói és öregerdei táboroknak az eladása is. Végül erre nem került sor, sőt az üzemeltető Déryné Művelődési Központ elkezdte a két létesítmény ütemezett felújítását, s komfortosabb feltételek kialakítását a táborok, erdei iskolai programok, hétvégi csapatépítő tréningek stb. fogadására.

Az igényektől és kívánalmaktól elmaradó önkormányzati finanszírozás ellenére az Oktatási és Kulturális Minisztérium Közművelődési Főosztálya 2006-os szakfelügyeleti vizsgálta a művelődési központ és a könyvtár szakmai munkáját magas színvonalúnak, országosan is elismerésre méltónak értékelte.

A Déryné Művelődési Központ és a civil szervezetek is pályázatokból, működési bevételeik növeléséből, közvetlen szponzorálásból igyekeztek a hiányzó anyagi forrásokat előteremteni – váltakozó eredménnyel. Azt is felismerték, hogy a talpon maradást leghatékonyabban az együttműködés jelenti, s kihasználva az előnyöket sokszínű művelődési életet teremtettek Jászberényben. A városban igazából fel sem merült a rendszerváltás utáni években az országban oly divatos kérdés: intézmény vagy civilek kapják-e a továbbiakban az erkölcsi és anyagi támogatást a helyi kulturális élet szervezéséhez. A város mindkét szféra részvételét fontosnak tartotta a városi közművelődési munka lebonyolításában. Ez természetes volt, hiszen sok pozitív eredményt tudott felmutatni az addigi közös tevékenység. Néhány példa a kulturális intézmények – köztük a Déryné Művelődési Központ – és a civil szervezetek összefogásával megvalósult jelentősebb programokra: hagyományörző Jász- Bálók és Déryné-ünnepségek szervezése a Városvédő és Szépítő Egyesülettel; Országos Táncversenyek rendezése a Lehel Társastánc Klubbal; Országos Kórus Találkozók szervezése a Palotásy-, Vasas (később Déryné) Vegyeskarral, Nemzetközi Ifjúsági Bélyegkiállítás az Ifjúsági Bélyeggyűjtő Körrel; Országos és Jászsági Dalostalálkozók szervezése a Kossuth Pávakörrel; kiállítások-, alkotótáborok rendezése a Berényi Műhellyel, az Alkotárs Művészeti Egyesülettel és a Jász Kertbarát Klubbal.

Nagyvisnyó – Vásárhelyi István Üdülőtábor

Mézővásár

Különösen jó példa közművelődési intézmény és civil szakmai szervezet eredményes együttműködésére a ma már nemzetközi elismerést kivívott mézővásár évenkénti megrendezése Jászberényben. 1987-ben Molnár György méhész, a Jászsági Méhészegyesület elnöke megkereste Bíró Jánost, a Hűtőgépgyár Munkás és Ifjúsági Házának munkatársát a mézővásár ötletével. Az esemény már abban az évben meg is valósult az intézmény nagytermében, valamint az udvarban felállított kölcsönzött sátorban – alig több mint száz látogatóval és 5-6 árus részvételével. A jászberényi Mézővásár és Méhésztalálkozó néhány év alatt Magyarország legnagyobb méhészeti rendezvénye lett, ahol széles választékban megtalálhatóak a mézből készült termékek, méhészeti eszközök a több mint 150 hazai és külföldi kiállító és árus jóvoltából. A szakmai előadásokon túl családi programokkal (bemutató, vetélkedő, gyermekműsor, koncert, tombolasorsolás) is várják az egy-egy rendezvényt felkereső 4-5 ezer látogatót. 1994-től mézkirálynőt is választanak azzal a céllal, hogy egy évig – a következő királynő megkoronázásáig – képviselje a méhészeket Magyarországon és külföldön, és népszerűsítse a mézfogyasztást.

A Nemzetközi Mézővásár és Méhésztalálkozón 1999-ben jelent meg először a Vásárujság alkalmi kiadvány háromezer példányban, mely azóta minden évben tartalmazza a vásár programját, a kiállítók névsorát, a standok helyének térképét és a mézkirálynő-jelöltek fotóit, ami segíti a közönség szavazását. 2000-ben részt vett a jászberényi mézővásáron a dán Asger Sjøgaard Jørgensen az Apimondia (Méhészegyesületek Nemzetközi Szövetsége) akkori elnöke.

Az együttműködés elengedhetetlen volt a '90-es években kezdődött testvérvárosi kapcsolatok (nagy részük a kultúra területén indult el) programjainak bonyolításában is. Elsősorban művészeti jellegű közösségek és alkotóművészek mutatkoztak be egymás településén. A fellépések, kiállítások, vendégszereplések szervezéséhez és azok lebonyolításához a Déryné Művelődési Központ – lehetőségei szerint – anyagi és szakmai támogatást nyújtott. Így mutatkoztak be pl. Sucha-Beskidzkában Máté György szobrászművész és Palkó Tibor festőművész, Marosszentgyörgyön a Déryné Vegyeskar, Conselvében a díszítőművészek és képzőművészek, társastáncosok, Vechtában a néptáncosok. De felléphetett a jászberényi szabadtéri színpadon egy vechtai rock együttes, a Lehel Klubban 1994 októberében az 50 tagú vechtai fúvószenekar, s a lengyel testvérváros két művésze (szobrász, festő) is rendezhetett kiállítást a Jászberényi Nyár keretében.

Az egyesülési jogról szóló 1989.II.Tv. (Egyesületi Törvény) új lehetőséget nyitott a civil szervezetek számára. Jászberényben is több – addig lazább szerveződésű – közösség választotta az egyesületi vagy alapítványi formát. Különösen a forrásokhoz való hozzáférés (mecenatúra, pályázatok, 1 % stb.) kényszerítette ki a szervezettebb közösségek bejegyzését.

Ekkor (1991) alakult újjá Budapesten a Jászok Egyesülete, amelynek kulturális-, ismeretterjesztő tevékenysége sok jászági emberhez eljutott. Jászberényben helyi csoportja is alakult, amely önálló programokat szervezett. A Jászági Évkönyv és Jászági Évkönyv Alapítvány is felvállalta a művészeti élet legfontosabb történéseinek folyamatos bemutatását.

Az önkormányzat létrehozta a Sáros András Közalapítványt, amely pályázati úton segítette a civil szervezetek működését, s a városi nagyrendezvények anyagi kiadásait. Többször vállalkozott programok operatív lebonyolítására is, amely nem volt indokolt és szerencsés, mert arra ott voltak a szakemberekkel, infrastruktúrával rendelkező intézmények és civil szervezetek. Kezdetben a város gazdasági egységei, vállalkozásai is fizettek be összegeket az alapítvány számlájára, később már csak az önkormányzat éves költségvetési rendeletében jóváhagyott összegből tudott támogatásokat adni. Ezért a városi „Civil Alap”, – amely felett az önkormányzat kulturális területet irányító bizottsága rendelkezett – átvette az alapítvány feladatát.

A város közművelődési lehetőségeit bővítette a Hamza-gyűjtemény bemutatására, s a jászági képzőművészeti élet felkarolására szerveződött Hamza Múzeum. 2000-ben az önkormányzat létrehozta a – már 5 éve működő – szervezet biztonságos működésének feltételeit megteremtő Hamza Múzeum és Jász Galéria Múzeumi Alapítványt. 4 év múlva megalakult a Jászági Képzőművészet-barátok Egyesülete, amely rendszeres tárlatlátogatásokat is szervez.

2004 és 2009 között 8-10 kulturális jellegű közösség működött a Kossuth utcai Civil Házban, további 20-25 pedig folyamatosan a város kulturális-, közgyűjteményi-, oktatási-, egyházi intézményeiben. 2004. március 1-jén megalakult a Jászági Civil Kerekasztal azzal a céllal, hogy segítse a szervezetek forráshoz jutását, s igyekezzen meggyőzni azokat a bírósági bejegyzés fontosságáról, bemutatva annak előnyeit.

A kulturális intézmények többféle módon segítették a civil szervezeteket (hely, technika, könyvelés, szervezés, szakmai vezető, anyagi támogatás stb.). Amire mindenki számíthatott, az a működési hely díjmentes biztosítása volt. Erre a képviselő-testület 2001 áprilisában hozott rendelete is kötelezte a Déryné Művelődési Központot. Azt megállapíthatjuk, hogy azok a civil szervezetek tudtak fejlődni, amelyek rendszeres önkormányzati forráshoz jutottak, s igénybe

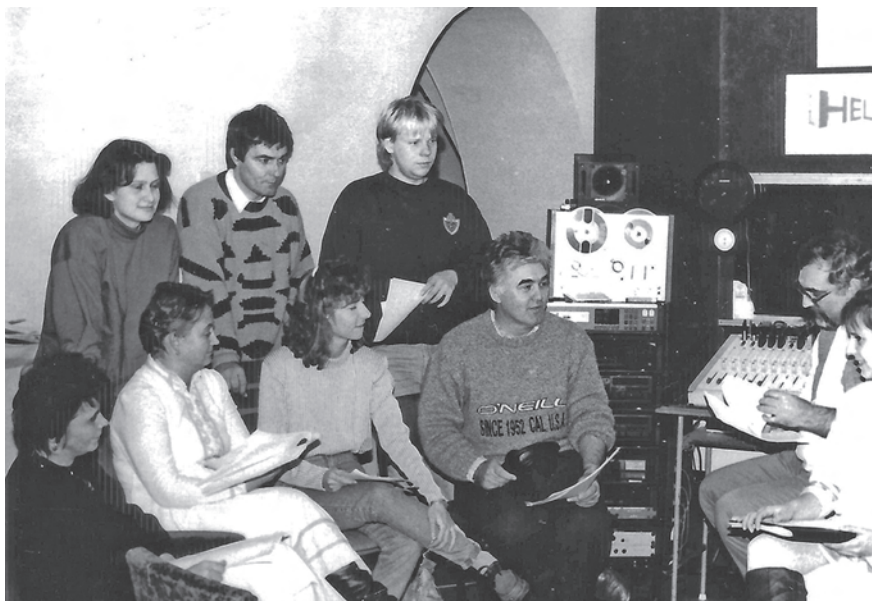
tudták venni a művelődési központ infrastruktúráját. A közművelődési intézmények mindenkor arra törekedtek, hogy valamennyi társadalmi réteg és korosztály számára nyújtsanak művelődési, szórakozási lehetőségeket. Ez az intézményi éves munkatervekből, a 2 évtizeden át havonta megjelenő „Jászsági műsorfüzetből” (később Kulturális Tájéoló) vagy az intézményi honlapok archív anyagaiból egyértelműen kitűnik. Ha a szolgáltatásokat igénybevevők körét vizsgáljuk, látható, hogy az idősek és a gyerekek a legaktívabb intézményhasználók. A gyermek- és ifjúsági munka területén évtizedeken át színvonalas munkát végeztek az intézmények.

A Gyermekek Háza tevékenységét, gazdag programkínálatát indokolt külön kiemelni. A gyerekek és fiatalok kreatív klubokba, kézműves körökbe járhattak, szerveztek részükre játszótérházakat, vetélkedőket, tematikus nyári táborokat, minősített erdei iskolai programokat.

A 90-es évek elején teljessé vált ki az egészségnevelés, a testi-lelki betegségmegelőzés érdekében – már a nyolcvanas évek közepén – elkezdett ismeretterjesztés. Életreform Klub alakult, természetgyógyászok, orvosok tartottak előadásokat a legkülönbözőbb témakörökben: reformkonyha, gyógynövényismeret, káros szenvedélyek stb. Beindult több tanfolyam: intim női torna, jóga, mozgásterápia, személyiségfejlesztő önismereti, kapcsolatfejlesztő. A nagy érdeklődés miatt több alkalommal kellett szervezni gyermekek és felnőttek részére agykontroll tanfolyamot. Egy-egy nyári természetgyógyász táborba 150-200 fő is jelentkezett.

A Déryné Művelődési Központ és a helyi televíziózás, rádiózás

A helyi nyilvánosság két olyan fontos eszközéről, mint a kábeltelevízió és a sugárzó rádió, mindenképpen szólni kell. Egyrészt azért, mert létrejöttük kötődik a közművelődésben dolgozó népművelőkhöz, másrészt azért, mert létrejöttük pillanatától kezdve fontos eszközei a kulturális tevékenység bemutatásának, dokumentálásának és propagálásának. A művelődési központ szakemberei kezdeményezték, majd aktívan közreműködtek a városi kábel-tv és sugárzó rádió adásainak elindításában. Az első tv-adást a művelődési központban kialakított stúdióból az intézmény technikai eszközeivel jutatták el a kábelhálózatra 1990 februárjában. A televíziózás technikai feltételeinek (kábelhálózat, stúdió) megteremtésére a Jászsági Építőipari Szövetkezet megalapította a Kábel Kft-t, amely fokozatosan átvette a művelődési szakemberektől a stúdió üzemeltetését, s 2 év után el is került a Lehel Klubból. A sugárzó rádióra a frekvenciaigényt még 1990-ben beadta a művelődési központ. A város a frekvenciamoratórium feloldása után 1994. november. 02-án megkapta a 97,7 MHz-es frekvenciát. A művelődési központ munkatársai, s néhány hozzájuk csatlakozó újságíró, amatőr riportert Bojtos György vezetésével hozzalátott egy karácsony előtti 1 hetes kísérleti adás összeállításához. Bérelt technikával, adóval, a Lehel Klub erkélyén berendezett ideiglenes stúdióból 1994. december 19-én reggel 6 órakor megszólalt a „Rádió Jászberény”. Az *Új Néplap* dec. 27-i számában Kiss Erika a következőket írja: „...*tűzás nélkül állíthatjuk, hogy a Rádió Jászberény egyhetes kísérleti adása óriási sikert aratott. Arról is van hírünk, hogy Budapesten jól fogták... Felejthetetlen volt hallani a város híres kórusait énekelni a rádióban. Az új önkormányzat alakuló ülésének élő közvetítése pedig valóban egyedi volt. A friss hírek Jászberényről – szinte történelmi pillanatban –, a sok vidám zene, érdekes beszélgetések tették vonzóvá a műsort. A Déryné Művelődési Központ munkatársai vállalták ismét, hogy valami újra vállalkoznak.*”

Az első kísérleti adás stábja a Lehel Klub erkélyén (1994)

Közismert, hogy a kábelévé létrehozásában is ők tették meg az első lépést. ...A frekvencia megszerzéséért, stúdióalapítási és sugárzási engedély elnyeréséért is ők tevékenykedtek. Bebizonyosodott, hogy a hallgatók igénylik ezt a fajta információs lehetőséget.”

A képviselő-testület – reagálva a pozitív visszhangokra – határozatot (23/1995./II.22.) hozott a rádió működtetéséhez szükséges anyagi, tárgyi személyi feltételek biztosítására. Kezdetben napi 6, majd 12, ill. 24 órás adásidővel jelentkezett a rádió, amelynek működtetője és fenntartója évekig a város önkormányzata volt, később átkerült a magánszektorba, de megmaradt közszolgálati jellege. (Meg kell jegyezni, hogy mindkét médium – miután sokan felismerték a bennük lévő sokoldalú lehetőséget a lakosság tájékoztatására, befolyásolására – politikai csatározások tárgya is lett, de ettől a művelődési intézmény távol tudta tartani magát.)

Tourinform Iroda közművelődési intézményben

Magyarországon az 1996-os évet jelölik meg, mint a kultúra és idegenforgalom (turizmus) kézfogásának időszakát. Helyzeti előnyt jelentett a városnak, hogy ezt már több évvel korábban felismerték, s a Jászság turisztikai vonzerejének fejlesztése, a kulturális turizmus és vendégfogadás színvonalának javítása érdekében 1994. augusztus 5-én megnyitották a Déryné Művelődési Központ Lehel Klubja földszintjén a Tourinform Irodát. Ez volt az országban az első, amely művelődési intézmény keretein belül kezdte meg működést. Ettől az időponttól kezdve

ingyenesen bekerültek a város turisztikai kínálatának adatai a Nemzeti Turisztikai Adatbankba, a magyar- és idegen nyelvű propagandaanyagokba, hozzáférhetővé vált az országos turisztikai szoftver. A városi turisztikai vonzerők piacra juttatása, a célirányos marketing munka néhány év alatt mérhető pozitív eredményeket produkált. Az iroda 1995-től részt vesz az UTÁZÁS Nemzetközi Idegenforgalmi Kiállításon.

Év	1999	2001	2003	2005
Belföldi érdeklődés	4830	5860	12930	17009
Külföldi érdeklődés	1722	2110	3010	3278
Összesen	6552	7970	15940	20287
Személyes forgalom	4585	4910	7511	7642
Telefonos érdeklődés	1496	2210	5194	6309
Levél, fax, e-mail	471	850	3235	6336
Összesen	6552	7970	15940	20287

A Tourinform Iroda forgalmi adatai 1999–2005

Kimozdult a holtpontról a turizmus, s 2001 márciusában már a képviselő-testület is tárgyalta a Tourinform Iroda tájékoztatóját „Jászberény város idegenforgalmának helyzetéről, lehetőségeiről”. A téma aktuális volt, mert 2001 januárjában megjelent a Széchenyi Terv turizmusfejlesztési programja számos pályázati lehetőséggel. A Jászberényi Nyár és a Csángó Fesztivál rendezvény együttesen vagy külön-külön több évben sikeresen pályázott a „Nemzetközi és országos turisztikai jelentőségű rendezvények” alapra. A művelődési központ és az iroda munkatársainak összegyűjtött tapasztalatai megjelentek a különböző megyei, jársági és városi, turizmushoz kapcsolódó szakmai anyagokban. Ezek közül a legjelentősebb a 2002-ben készült „Jászberény város turisztikai célú stratégiai fejlesztési programja” című anyag, amely irányítúként szolgált az elkövetkezendő évek munkájához.

Jászberényi Nyár – Vigadalmi Napok

1995 nyarán Jász Világtalálkozót rendeztek Jászberényben. A nagy tömegeket megmozgató, jász identitást erősítő, elszármazottakat is hazahívó rendezvény tovább gondolása eredmé-

nyezte a Jászberényi Nyár – Vigadalmi Napok megszületését. 1996-tól 2011-ig minden évben megrendezték, s a 2010-es 15. jubileumi rendezvény már közel 100 programot kínált a több tízezer látogatónak. A június elejétől augusztus 20-ig tartó rendezvénysorozat fő támogatója minden évben Jászberény Város Önkormányzata volt 4-10 millió forinttal. Hasonló nagyságrendet képviselt a pályázaton nyert és a szponzoroktól kapott támogatás. A költségek további egyharmad részét a társrendező intézmények, civil szervezetek saját költségvetésükből és a rendezvények belépőjegyéből biztosították. A Jászság legnagyobb hagyományörző, kulturális, szórakoztató és sport rendezvénysorozataként tartották számon, amelynek három pillére a Csángó Fesztivál, a Nemzetközi Mézvásár és Méhésztalálkozó és a Jász-expó volt. Programkínálatában minden évben megtalálhatóak a komoly- és könnyűzenei koncertek, irodalmi és színházi estek, kiállítások, kamaraszínpadi műsorok, sportrendezvények, szórakoztató családi- és gyermekprogramok, népművészeti bemutatók, kirakodóvásár, utcabál, tűzijáték. Nemzetközi, országos és régiós ismertséget is kivívott magának a rendezvény, s elnyert két szakmai minősítést is. 2004-től „Az Észak-Alföldi Régió Ajánlásával”, 2006-tól pedig a „Jász-Nagykun-Szolnok Megye Turisztikai Védjegye” címetet is megjeleníthette propaganda anyagain. 2012-től a nyári kulturális programok új koncepció szerint folytatódtak, de a rendezvények között azóta is megtalálhatóak a Jászberényi Nyár – Vigadalmi Napok fő elemei.

A rendezvény közismert logója és programfüzete

Jelesebb közművelődési kezdeményezések és szakmai konferenciák

2003 márciusában az Ifjúsági Ház emeleti részén közel 40 milliós, pályázati támogatásból megvalósuló beruházás eredményeként megnyílt a Multi-Center (Játsva Tanulási Központ), amely egy újabb innovatív lépés volt – elsősorban óvodások, általános iskolások részére – az

ismerethez juttatásban, oktatásban. 8 éven át heti 12-22 órában tartottak foglalkozásokat szervezett csoportoknak az intézmény munkatársai. 2008 után az óvodai modul átadásra került a központi óvodának, az általános iskolás pedig a Belvárosi Általános Iskolának.

A Déryné Művelődési Központ sokirányú tevékenysége országosan is elismert volt. Ezért több alkalommal kapott felkérést országos szakmai konferencia szervezésére vagy kezdeményezte ilyen rendezvények járszberényi megtartását.

2000-ben a Pro-Natúra Díjas Természet és Környezetvédő Tanárok Egyesülete 3 napos konferenciájának volt házigazdája a művelődési központ. A tanácskozás témája a millenniumhoz kapcsolódott: „A Jászság értékei az 1000 év tükrében.”

2001-ben a Kultúra Közvetítők Kamarájának 2 napos összejövetelét szervezték meg. A konferencia „A kisvárosok művelődés-szociológiai helyzete” kérdéskört dolgozta fel.

2007. szeptember 28–30 között a Környezet és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetsége tagszervezeteinek képviselői vendégeskedtek Jászberényben. A művelődési központ 1997-ben alakult Vásárhelyi István Oktatóközpontja bemutatta azt, hogyan gondozzák a járszberényi születésű természettudós – „a Bükk polihisztor” – szellemi örökségét, mit tesznek munkásságának közismertté tétele érdekében.

2007 októberében Muharay Elemér Emlékülést szerveztek a Magyar Művelődési Intézet, a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség és a Jászsági Évkönyv Alapítvány közreműködésével. Ekkor avatták fel a népművelés kiemelkedő személyiségének emléktábláját.

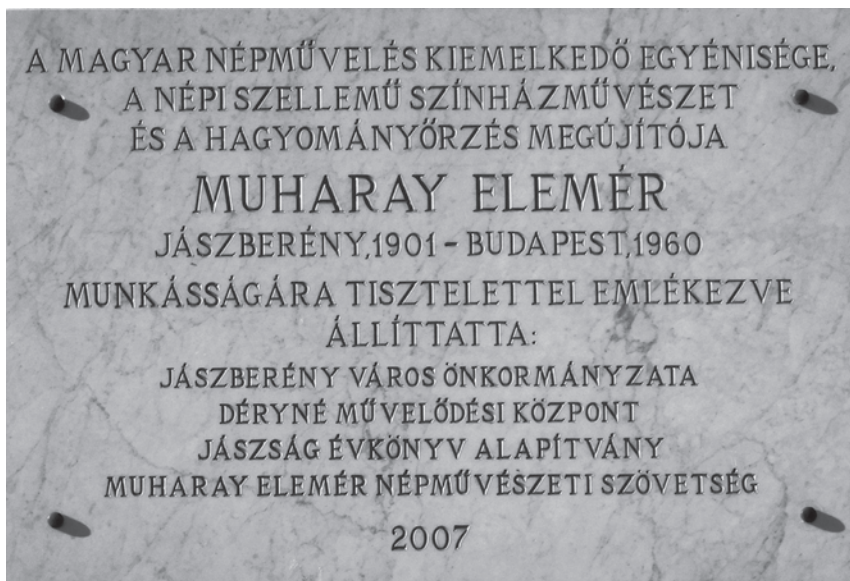
2009-ben a Magyar Népművelők Egyesülete Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Vándorgyűlése szekció ülésének helyszíne volt Jászberény.

A városi kulturális intézményrendszer és változásai

Érdekes áttekinteni az intézményalakítások és átszervezések legfontosabb történéseit, mert azok mindenkor meghatározták a közművelődés gyakorlatának kereteit.

Jászberényben is elkezdődött és 1966-ra be is fejeződött az addig változatos képet mutató kulturális intézményrendszer átszervezése. (Ennek újabb átalakítására legközelebb majd csak 1993–1994-ben került sor).

A Déryné Művelődési Házat 1949-ben alapította Jászberény Város Tanácsa Víz utca 1. sz. székhellyel. 1956 elején a tanács a művelődési ház kezelésébe adta a Ferences Kultúrotthon. 1963. április 1-jével a székhely átkerült az addig a Hűtőgépgyár Üzemi Tanácsa által üzemeltetett (1956 májusában alapított) Fémnyomó Dolgozóinak Klubjába (Lehel Klub), a főterre. Ezzel egy időben az intézményhez csatolták a szakszervezeti (KPVDSZ) Petőfi-kerti Klubot és a szabadtéri színpadot. A jászapáti és a jászberényi járások összevonását követően a művelődési ház 1966-ban átvette Jászapátitól a területi, módszertani feladatokat, s ekkor közös fenntartású (Jászberény Városi Tanács, Járási Tanács, Szakszervezetek Megyei Tanácsa, Hűtőgépgyár) intézménnyé vált. Működtetője Jászberény Város Tanácsa lett, működési engedélyt 1/68. V.31. számon (Déryné Művelődési Központ elnevezéssel) kapott. 1974-ben a Járási Tanács, 1977-ben az SZMT, 1978-ban a Hűtőgépgyár mondta fel a közös fenntartást, így az intézmény kizárólagos fenntartója és működtetője Jászberény Város Tanácsa lett. A következő szervezeti változásokról már a város új képviselő-testülete döntött.

Emléktábla a Déryné Művelődési Központ /Lehel vezér tér 33./ homlokzatán

204/1993. (XII.1.) sz. határozatával a Gyermek Ház (Bercsényi u. 53.) önálló működését megszüntette, s a Déryné Művelődési Központ-hoz csatolta az öregerdei gyermektáborral és a nagyvisnyói Vásárhelyi Üdülőtáborral együtt. 1994. január 1-jével a művelődési központ-ról levált a Jászság Népi Együttes, s további működtetője és fenntartója a város által alapított Folklor Kulturális Közalapítvány lett. A vagyonmegosztás eredményeként a Víz u. 1. sz. alatti telephely is az alapítványhoz került. (Ez a döntés pozitív hatással volt a Jászság Népi Együttes további fejlődésére, s a művelődési központ tevékenységére is.) Az önkormányzat 179/1994. (IX.21.) számú határozatával 1994. július 1-jei hatállyal a Hűtőgépgyártól 1993-ban átvett Munkás és Ifjúsági Házat is a Déryné Művelődési Központ-hoz integrálta. 1994. augusztus 5-én a Déryné Művelődési Központ keretein belül megkezdte működését a Tourinform Iroda a Lehel vezér tér 33. szám alatti épület földszintjén. 1996. december 31-ével a Bercsényi úti épület (Gyermek Ház) kikerült a kulturális alapellátásból, a szakmai tevékenység átkerült a Lehel Klubba. A képviselő-testület a Jászberény, Kossuth u. 58. szám alatt lévő épületét 157/2003. (VII.27.) számú határozatával átadta a művelődési központnak, amely Civil Házként kezdte meg az üzemeltetését. 2010. november 1-jétől egy Európai Unió pályázati támogatás eredményeként megvalósuló felújítás és beruházás után a város történetét, kulturális értékeit bemutató interaktív Látogatóközpontként működik. Az intézményi struktúra a Helyőrségi Művelődési Otthon (Tiszti Klub) 2006-os Déryné Művelődési Központ-hoz csatolásával alakult ki.

A honvédségi művelődési intézmény a város kulturális életében az ötvenes évek közepétől jelentős szerepet töltött be, ezért indokolt rövid bemutatása. A Bercsényi és Ady Endre út sarkán lévő épület 1887-ben került a Kaszinó Egyesület tulajdonába, s Úri Kaszinóként működött. Tevékenységével – amelyben a kultúra is jelentős szerepet játszott – fontos alakítója volt a város társadalmi életének. Az egyesület megszűnése után az épület 1957-ben a honvédség kezelésébe került azzal a feladattal, hogy a városban működő honvédségi alakulatok hivatásos katonái és hozzátartozói részére kulturális, szabadidős lehetőséget biztosítson. A feladat 1992-ig (a honvédségi intézmény megszűnéséig) ugyanaz volt, csupán a név változott, így volt: Helyőrségi Tiszti Klub, Fegyveres Erők Klubja, Helyőrségi Művelődési Otthon, Helyőrségi Klub.

1992-től 2006 novemberéig a Honvéd Jász Kaszinó Kulturális Egyesület működtette a klubot. Ekkor a képviselő-testület a város tulajdonában lévő épület működtetését a Déryné Művelődési Központra ruházta. Az egyesület továbbra is maradt az intézményben, s szervezhette a programjait.

A köztudatban Tiszti Klub-ként ismert intézmény annak ellenére, hogy egészen a 1980-as évek elejéig elég zártkörűen működött, mindig szerves részét képezte a város kulturális életének. Jó kapcsolat volt a honvédségi intézmény és a város többi kulturális és tanintézménye között. A hetvenes években például a Tanítóképző Főiskolával közösen Irodalmi Színpad működött, mely akkor az egyik legsikeresebb csoport volt a városban. Rendszeresek voltak a pódiumműsorok, a kor neves színészei fordultak meg az intézményben.

Az ötvenes évek végén elkezdték a filmvetítéseket, s filmklubot is szerveztek. A klubnak saját könyvtára is volt.

Színvonalas szórakozási lehetőséget is biztosított a „Tiszti”, rendszeresek voltak a hétvégi zenés, táncos rendezvények az udvari kerthelyiségben vagy a pinceklubban (köztudatban „Tiszti alsó”), amely 1970-ben nyílt meg. 1980-ig hivatásos katonák, ezt követően polgári személyek vezették az intézményt.

A kulturális terület mindegyik átszervezése külön történet, s mindegyiknek voltak támogatói és ellenzői is. A különböző elképzelések sokszor tanácsai majd képviselő-testületi üléseken parázs vitákat váltottak ki. Érdemes felidézni az első jelentős, 1963. április 1-jei átszervezés körülményeit, amikor az addig egymással rivalizáló 3 városi kulturális intézményt összevonták. A Szolnok Megyei Néplap többször írt a témáról, s megjelenített az összevonást ellenző véleményeket is. A következőkben idézett „Egyesítés előtt” cikk részlete már a politika által valószínűleg „megdolgozott” véleményeket közli.

„A jászberényi művelődés ügye megköveteli, hogy a művelődési otthonok egységes irányítás alatt, közös programmal, közös anyagi bázison működjenek. Nagy örömiünkre szolgál itt Jászberényben, hogy most már majdnem mindenki egyetért az egyesítés gondolatával. Az ügy elmozdult a holtpontról és egyre gyorsabb iramban halad a befejezés felé. Előnyösebb az egész város számára az, ha egységes irányítás, közös művészi és pénzügyi tervek szerint irányítják Jászberény művelődését. Hátra van még egy nehéz dió, a teljes anyagi egyesítés és a szervezeti összehangolás. Beszéltünk Goriáncz Ignác elvtárral a fémnyomó igazgatójával, aki elmondotta: Semmi kifogásom az egyesítés ellen, ...az új intézménynek azonban a gyár égisze alatt kell működnie, mert a rendelkezések értelmében csak így bizto-

síthatjuk a változatlan összegű anyagi támogatást a jövőben is. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az irányítást nem közösen a várossal végezzük.”

Meg kell jegyezni, hogy már az egyesítés előtti évben, 1962-ben közös művelődési tervet dolgozott ki a Lehel, Déryné és a Petőfi-kerti Kultúrotthon, megegyeztek a színházterem közös használatáról, megszüntették a keresztbe szervezést, mozgósítottak egymás rendezvényeire. Keresték a kapcsolatot a Tiszti Klubbal, s a Moziüzemi Vállalattal. Mindezek előkészítették és elősegítették a nyugodt légkörű intézményi összevonást.

Igazgatók a városi művelődési otthon élén

A mindenkori igazgatók, vezetők személyisége, felkészültsége (sokszor érdeklődési köre is) meghatározó volt a kulturális intézmény szakmai tevékenységében.

Az 50-es évek első felétől Hemerka Gyula volt a Déryné Kultúrotthon igazgatója, aki az 56-os események után rövidesen megvált állásától, s 1958-ban Dénes Pál vette át a Déryné igazgatását, 1960-ban pedig már Zsán Klucsó Zoltán, akit Szegedi János követett Körmentre történő távozásáig. A város 3 kulturális intézményének összevonásakor (1963) Kertész Valter – egy Budapestről Jászberénybe került színész – kapott megbízást az új intézmény vezetésére. Kertész Valter visszament Budapestre, s így 1966-tól másfél évig Balla Gábor Tamás kapott kinevezést. Őt néhány hónapra Varga Béla váltotta az igazgatói poszton. (A várományos az Váczi Géza volt, aki tanítói munkája mellett, az 50-es évek második felétől több mint egy évtizedig vezette a szakszervezeti (KPVDSZ + MEDOSZ) Petőfi-kerti Kultúrotthont, s a 3 városi kultúrház 1963-ban történő összevonása után helyettesként dolgozott. A város támogatása nem volt elegendő, a megye nem hagyta jóvá a jelölését, mert nem rendelkezett képesítéssel). 1968-tól Pethő László kapott megbízást az intézmény vezetésére, s 1973. október 31-ig igazgatta az 1966-tól már járási feladatokat is ellátó művelődési központot. Ekkor (1973. nov. 1.) Papp Imrét – aki a Lehel vezér Gimnáziumban tanított, s 2 évvel korábban megalakította a népi együttest – nevezték ki igazgatónak. 19 évi vezetői munkája után a Jászság Népi Együttest működtető alapítvány alkalmazásába került, mint az együttes szakmai, művészeti vezetője, menedzsere. 1993. július 1-jétől ugyancsak 19 évig Sas István irányította a Déryné Művelődési Központot nyugdíjba vonulásáig.

A dolgozatban közölt adatokból következtethető, hogy bizonyos időszakokban a városban több (üzemi, szakszervezeti, honvédségi) közművelődési intézmény is működött. A vezetők, igazgatók nevei, akikről tudunk: Fémnyomó Dolgozók Klubja – Szívós József, Papp Miklós, Illés Antal; Munkás és Ifjúsági Ház – dr. Knornné Csányi Zsuzsanna, Bathóné Nagy Judit, Czakóné Fazekas Mária, Bíró János; Petőfi-kerti Kultúrotthon – Váczi Géza; Honvédségi – Molnár Béla százados, Németh István őrnagy, Dévai József alezredes, Szigeti Sándor őrnagy, Fekete József kinevezett polgári alkalmazott.

Ami a kulisszák mögött történt

Sohasem volt egyszerű a mindenkori kultúrház, művelődési ház igazgatóknak az aktuális helyi hatalommal megtalálni az éppen célravezető hangot és viszonyulást. Ezt példázza a

következő három történet is az '50-es évek végéről, a '80-as évek közepéről és végéről. Papp Miklós becstületes munkáscsaládból származó fiatalember – a Fémnyomó- és Lemezárugyár Lehel Klubja vezetője – műsorpolitikája olyan vihart kavart, hogy 1958 első félévében 5 alkalommal is terjedelmes cikkben foglalkozott vele a megyei lap. Történt ugyanis, hogy február 12-én a város munkásainak kultúrcentrumában jazz műsort rendezett fővárosi művészek, lenge ruhájú táncosok részvételével „potom” 18 forintot belépővel, kizárólag 16 éven felülieknek. *„Volt ott rock and roll, boogie-woogie, dél-amerikai táncgyveleg, csacsacsacs, mamama, papapa és így tovább, de művészet annál kevesebb.”* Mikor veszik már figyelembe a jászberényi munkások kultúrigényeit a propellellyakkendős neokultúrosok – írta a cikk szerzője. A lap hasábjain az újságíró gondolatait megerősítette Jászberény kulturális ügyeiben magát mindig „ügyeletes” véleménynyilvánítónak tekintő Császtvay István is. *„Mi ez, ha nem zenei vasfüggöny? Saját hazánkban zárnak el bennünket még a szórakozásban is saját könnyűzenéktől. Nincs kitűnő román zenei anyag, vagy nincs NDK, nincs szovjet zene, nem is beszélve a cseh jazz számokról!”* Természetesen több – a műsort támogató, a vasaptost felidéző – hozzászólás is érkezett a szerkesztőségbe, s leírta véleményét a szervező Papp Miklós is. Ezeket a véleményeket nem közölték, csak idézeteket ragadtak ki belőle, s folytatták a műsor totális kritizálását, támadását. Papp Miklós markáns, bátor véleményt fogalmazott meg: *„Bevallom, lett volna más megoldás is. Jazz és revü műsor helyett lehozni J. S. Bach egyik miséjét farsangi műsornak, nagyzenekarral, énekkarral, szólistákkal együtt, s ezzel szórakoztatni a munkásközösséget, vagy csúsztatni a farsangi jazz műsorokat, mondjuk a húsvéti vagy pünkösdi ünnepekre, ráadásul perselypérez belépődíj mellett megtartani egy elhanyagolt, roncs kápolnában.”*

E reagálásra a szerkesztőség sarkos vélemény sommázata egyértelmű: *„Száz szónak is egy a vége: a kultúra új vívmányainak igen, de az utolsókat táncoló giccsnek nem adhat szálást a város. Lássák ezt be Papp Miklós és a többiek is, akik elfogultan, s tévesen állnak ki egy letűnt világ foszladozó szellemi hagyatéka mellett.”*

A cikk hatására a Fémnyomó üzemi pártszervezete és üzemi bizottsága Papp Miklóst utolsó figyelmeztetésben részesítette. Úgy gondolták, hogy a fiatal vezetőt a szép fizetés megszédítette. Körülövezte magát léha, üresfejű, könnyelmű fiatalokkal, és szinte csak az ő szájuk íze szerint szervezte kozmopolita, amerikai ízű műsorait, amerikai ízléstelen reklámmal. Lehetőséget adtak neki, hogy hibáit belássa és jóvátegye.

A bizonyítás nem sikerült, május végén a megyei lap hosszú cikkben elemezte a jászberényi kulturális életben nagy rombolást végző vezető tevékenységét. Jampec módra viselkedett, használta az igazgató címet, holott a szakszervezeti bizottság figyelmeztette, a klubnak csak vezetője van. Többször előfordult, hogy nem kért engedélyt a felsőbb szervektől egy-egy rendezvény megtartására, záróra hosszabbításokat is csinált saját szakállára. Tanácsot nem fogadott el, a szakszervezet kultúrfelelőséről kijelentette, hogy az öreg (28 éves) „bolsi” akadályozza a munkában. A pohár akkor telt be, amikor a Duna Művészegyüttes fellépésén alig volt közönség, holott előtte 2 „jazz parádé” nagy teltházzal ment. A művészegyüttes műsorára a szervező- és propagandamunka elhanyagolásával vádolták, feltételezve, hogy ezzel az volt a célja, bizonyítsa: a jászberényieknek csak a rock and roll és a rumba a kedves. Ezután került sor az elbocsátására. A megye talán legszebb kultúrotthona élére új vezető került.

A következő eset már a '80-as évek közepén egy tavaszi napon történt. A Déryné Művelődési Központ akkori igazgatóját hívták a helyi pártbizottságra. Nem volt ez szokatlan abban az időben, mindig volt mit meghallgatni, s elmondani is a helyi művelődési viszonyokról. A téma akkor más volt. Az első titkár kellő nyomatékkal kérte az igazgatót, hogy bírja jobb belátásra beosztott népművelő kollégáját, aki felkérést kapott pártapparátusi főállású munkára, de azt nem fogadta el. Az igazgató elmondta, hogy kollégája döntésének örül, hiszen jól dolgozik, s a munkamegosztásuk eredményeként érik el azokat az eredményeket, amelyek néhány területen országos, sőt nemzetközi elismertséget jelentenek a városnak is. A pártvezető egyértelművé tette az igazgatónak, hogy amennyiben továbbra is kitart „szűk látókörű” véleménye mellett, akkor rövidesen máshol gyümölcsöztetheti – kollégájával együtt – szakmai tudását. Ekkor lépett be az irodába egy vendég, aki – az első titkárhoz hasonlóan – szintén tagja volt a párt Központi Bizottságának. Megtudva a beszélgetés témáját megfogalmazta azt a véleményét, hogy a pártnak az is jó, ha vannak olyan emberei, akik tudásuknak köszönhetően saját szakterületükön érnek el kimagasló eredményeket. Így maradhatott a szakmájában mindkét ember még több mint 2 évtizedig.

Nemegyszer jelentett fejtörést a mindenkori kultúrház igazgatóknak az sem, hogy eleget tudjanak tenni a pártok teremigényeinek. Mindig a város kulturális (esetleg vendéglátó) intézményei rendelkeztek olyan nagyteremmel, amely alkalmas volt politikai nagyrendezvények megtartására. Különösen választási kampány időszakban kellett körültekintően eljárniuk. „Természetesen” mindenki a legjobb időpontokat igényelte, s számos alkalommal voltak ütközések, amelyek elrendezése kényes kérdésnek bizonyult, többször vitákkal is járt. Volt olyan hétvégi nap (országgyűlési választás finisében), amikor a Lehel Klub nagytermében 3 párt első embere is – miniszterelnök jelöltek – tartott kampánygyűlést.

Talán itt kell felidézni azt az eseményt is, amely egyedülállónak nevezhető a városi kulturális intézmény, a Déryné Művelődési Központ történetében. K. Z. így emlékezik vissza:

„Az 1989. év decembere igen mozgalmasra sikeredett. Karácsonyra készülvén, a fenyőfa megvásárlása közben ért a hír. Romániában tüntetések kezdődtek a „Kárpátok Géniusza” ellen. ...A televízió egyenes közvetítését követve eufórikus hangulat árasztott el. ...Indulni kell, hiszen a partiumi és erdélyi magyarjaink biztosan várják a segítséget. Elkézdjük a gyűjtést P. I. és S. I. szervezésében. A művelődési ház nagyterme (Lehel Klub) pillanatok alatt központi raktárrá alakult. Ruhák, könyvek, élelmiszerek – melyben az ünnepi bejgli vitte a prímet – már halmokban várták külhoni gazdáikat. A felajánlások nagysága miatt keresni kezdtük a segítőköt. Nagyon sokan jelentkeztek, köztük számos taxis. Sorsot húztunk, kik kerüljenek a konvojba. December 26-án hajnali ötkor gyülekeztünk a Lehel étteremben, melynek vezetője – kedves Laci barátom – erre az alkalomra nyitott ki, térítés nélkül adagolta a finom kolbászos rántottát és liter szám pakolta a kávéos termoszkot. Nyolc gépkocsi, hat utánfutóval sorakozott fel az indulásra.”

A történethez tartozik, hogy az adománygyűjtés kezdetekor megjelent egy magát mindenhatóan kikiáltó, rendszerváltó pártember, s erőszakos fellépéssel át akarta venni a művelődési házban szerveződő esemény irányítását az akkori igazgatótól. Nem sikerült neki, nem ismétlődött, már nem ismétlődhetett meg Hemerka Gyula igazgató '56-os esete!

Ács Tibor–Szörös Zoltán

FEJEZETEK A VÁROS VERSENYSPORTJÁBÓL

1960–2000

Városunk sportéletét több mint százötz éve tették hivatalossá. Az 1906-os kezdet óta számtalan sportág működött, működik egyesületi, szakosztályi keretek között. Az eltelt évtizedek során mind az egyéni, mind a csapatsportokban kiemelkedő sikerek születtek. Összeállításunkban negyven év sporttörténetét igyekszünk áttekinteni abban a reményben, hogy sok emlékezetes eseményt sikerül felidézni vagy megismertetni az olvasókkal.

A kiválasztott négy évtized érdekes időszak volt a sport szempontjából. A város meghatározó sportágai kezdetben olyan egyesületekhez voltak köthetők, melyeket a tehetősebb nagyvállalatok hoztak létre, és saját maguk fedezték működésüket, míg '89 után már a város is „beszállt” a támogatásba. A sportági paletta is fokozatosan bővült, a tömeg- és szabadidősporton alapuló, majd versenysporttá előléptetett alapsportágak mellé sorra hozták létre az újabbaknak teret adó klubokat, szakosztályokat. Egy város sportjához, a versenysporton kívül, természetesen hozzátartozik a szabadidő- és az iskolai sport is infrastrukturális vonzáisaival együtt, mint például a létesítmények, működtetési költségek, a sportegyesületek irányítása,

Magyar István magasat ugrik

finanszírozása. Ebben az összeállításban elsősorban a versenysportra fókuszáltunk, amelyben többször megemlítjük az iskolait is, hiszen nagyon sokszor egy-egy jó eredmény eléréséhez egy adott tanintézményben kezdődik az út.

Jászberénynek ugyan nem volt élvonalbeli labdarúgócsapata, mégis ez számított a legnépszerűbb sportágnak sok éven át. A '80-as évek végétől a jégkorong hozta lázba a város, sőt a Jászság sportszerető közönségét. Nagy múltra tekinthet vissza a női röplabda és a női kézilabda is, hiszen mindkét szakág NB I-es tagsággal büszkélkedhetett. Az alsóbb osztályú Nemzeti Bajnokságokban viszont már több sportág is – asztalitenisz, férfi kézilabda, sakk, tenisz és vízilabda – szerepelt. Ezek mellett az atlétika, a birkózás, a gör- és rövidpályás gyorskorcsolya, a műkorcsolya, valamint a torna volt az a sportág, melyekben figyelemre méltó eredményeket értek el Jászberény sportolói. Összeállításunkban azokról a csapatsportágakról írunk, melyek képviselői a Nemzeti Bajnokságban legalább egy-két évet szerepeltek. Az egyéni sikerek közül azokat emeljük ki, amelyek országos szinten vagy a kontinens-bajnokságokon számítottak kiemelkedő eredménynek. A '90-es évek első felétől kezdődően sorra alakultak a harművészettel foglalkozó klubok a városban, kisebb terjedelemben ezekről is szólnunk.

Előre jelezzük, – mivel nagyon sokszor szó esik a későbbiekben –, hogy a Fémnyomó és Lemezárugyár, majd később (1963-tól) a Hűtőgépgyár által működtetett sportegyesület milyen néven szerepelt az évek során. 1983 előtt Lehel SC, majd, miután öt egyesület – a Lehel SC (1906) és a Vasas SC (1952) mellett a Jb. Spartacus (1950), a TSZ SE (1958) és a Jb. Pedagógus (1968) fuzionált Jászberényi Lehel SE néven. 1989-ben szétválás következett be, ez évtől kezdődően a Hűtőgépgyár által működtetett LEHEL SC és a város által támogatott Jászberényi SE volt a város két legnagyobb sportegyesülete.

Labdarúgás

Jászberény labdarúgásának története 110 évre vezethető vissza. A kerek évforduló alkalmából városunk futballjának krónikása, Hoffer András készítette el – a korábbi két kötetéből kimaradt korszakok átfogó feldolgozásával – azt a kiadványt, mely több emberöltő eseményeit, mérközéseit idézi fel. Ezeket a forrásokat, illetve a korabeli sajtó beszámolóit felhasználva igyekszünk rövid áttekintést adni az 1960 és 2000 közötti időszakról.

A négy évtized jelentős részét a város két legkiemelkedőbb egyesülete, a Lehel és a Vasas szereplése határozta meg elsősorban. 1983-tól aztán az összesen öt egyesület fúziójának következtében létrejött Lehel SE lett az egyetlen labdarúgó szakosztállyal rendelkező egyesület. Az 1989-ben megtörtént szétválás idején pedig a futball a Jászberényi SE égisze alá került.

Az Aprítógépgyár által 1952-ben életre hívott Jászberényi Vasas szakosztályai között kezdettől fogva meghatározó volt a labdarúgás. A járási bajnokságból indulva, 1953 tavaszától az Építők jogán már a megyei I. osztályban szerepeltek. 1957/58-ban először játszhattak a berényi piros-kékek az NB II-ben, ahol az 1959/60-as bajnokságot a 10. helyen zárták.

A következő szezonban utolsóként estek ki, majd 1965 végén a harmadosztálytól is búcsúzni kényszerültek.

1966. október 13. jelentős dátum, ekkor adták át az Aprítógépgyárral szemközti füves pályát, mely azóta is a helyi labdarúgás bázisa. Ebben az évben a megyei I. osztályban a város egy

Sportolók a május 1-jei menetben

A Spartacus sportolóinak felvonulása

másik akkori reprezentánsával, a Jászberényi Honvéddal együtt szerepelt a Vasas, a 16 csapat közül a Honvéd a 15., a Vasas a 3. lett. Ekkor csak az utolsó esett ki, így a berényi katonacsapat – már Honvéd Dózsa SE néven – bennmaradt a megyei egyben, míg a Vasas feljutott az NB III-ba. Mindkét gárda számára rosszul alakult a következő bajnokság, és búcsúzni kényszerültek.

Az 1970-es évek elejéig a Vasas a megyei I. osztályban szerepelt, majd az 1971/72-es bajnokság megnyerésével feljutottak az NB III-ba. Ez idő tájt a megyei II. osztályban is volt jászberényi csapat, a Mezőgép. A Vasas egy év után kiesett a harmadik vonalból, s hiába szerzett 1973/74-ben újabb megyebajnoki címet, átszervezés miatt nem volt feljutó. Az újabb elsőségre 1976/77-ig kellett várni, akkor viszont az osztályozón maradt alul a csapat.

A Mezőgép a megyei II. osztály jászsági csoportjában szerepelt, edzője a korábban a Vasasban szerepelt Bukhár László volt. 1977. július 22-én egyesült a Vasas és a Mezőgép, Jászberényi Vasas SC néven.

Különleges év volt 1978, miután a Vasas ismét bajnokságot nyert, osztályozót játszhatott, ahol hármas csoportban küzdöttek a csapatok, s a Hajdúszoboszló mellett a Lehel volt az ellenfél. Jászberényben a helyi riválisok két összecsapását 3500, illetve 3000 néző előtt 2-0-ra és 3-0-ra a Lehel nyerte, megszerezve a harmadosztályú tagságot.

A Vasas ezt követően sorozatban harmadszor is a legjobb lett a megyében, de az osztályozón már nem indultak el, anyagi okok miatt nem tudták volna vállalni a magasabb osztályt. Már ekkoriban felmerült a Vasas és a Lehel két szakosztályának, illetve egyesületének fúziója, amely végül – a bevezetőben is említett – 1983. június 20-án valósult meg.

Városunk legrégebbi sportegyesületét, a Lehelt, 1906-ban Lehel AC néven alapították. Az első öt évtized során sok névváltoztatáson esett át, de a hatvanas években már ismét a Lehel nevet viselte, miután a Hütőgépgyár állt az egyesület mögé. A labdarúgók éppen 1959/60-ban megnyerték a megyei I. osztályt, az edző Kolláth Ferenc volt. 1961/62-ben egyaránt az NB III délkeleti csoportban játszik a Lehel (6. helyezett) és a Vasas (5.). A presztízsmeccs, 1961. szeptember 24-én 3500 néző előtt 2-0 a Vasas javára, és a „visszavágót” is ők nyerik, április 22-én 2500 néző volt jelen, s láthatta a Vasas 1-0-s sikerét. 1963 nyarán átszervezték az NB III-at, a Lehel 3. lett, így az NB II-be került, a Vasas 6. helyével harmadosztályú maradt.

1964-ben a Lehel a jászberényi labdarúgás egyik legnagyobb sikerét elérve az első helyen végzett az NB II-ben, olyan vetélytársakat megelőzve, mint az Eger, a Kecskemét, a Szolnoki MTE vagy a Békéscsaba. Edzőjük a bajnokság jelentős részében Szépföldi József volt, aki Guineába szerződött, utóda Szekeres András lett. A csapat kiemelkedően legeredményesebb játékosának 22 góllal Nagy II József bizonyult. Losonczy Tibor volt a Hütőgépgyári Sportkör akkori elnöke, aki kiemelte, hogy öt éve még a megye egyben szerepelt a Lehel, és onnan indulva jutottak az NB I/B-be. Bár a bennmaradás nem sikerült, a kiesés után folyamatos volt az NB II-es szereplés. Ebben az időben az edző Bukhár László volt. Az 1971/72-es kiesést követően a visszajutás lehetett volna a cél, ám a magyar labdarúgásban oly gyakori átszervezések következtében két szezont követően, 1974-ben osztályozóval kellett a bennmaradást kiharcolni, ami sikerült. 1978-ban újabb átszervezés és osztályozó után a csapat az NB II-be kerül, de négy idény állandósága után a másodosztály létszámát csökkentették, így a területi bajnokság néven futó harmadosztályba került a

Lehel. A csapat 1983/84-ben bajnoki címet nyert már Lehel SE-ként, de az osztályozón alulmaradt.

A hetvenes évek, majd a következő évtized első felének meghatározó játékosa volt Lukácsi Antal, aki tizenöt éven át – 1970 és 1985 között – összesen 436 mérkőzést játszott jászberényi színekben, ezzel harmadik az örök rangsorban, melyet fia, Lukácsi Lóránt vezet 471 meccsel 1990 és 2014 között, a legendás Bíró Istvánt is – 438 meccs 1941 és 1966 között – megelőzve.

Az újabb bajnoki címet 1987/88-ban Sárközi Gyula irányításával sikerült elérni, ám ezúttal is csak egy évig tartott a magasabb osztályú szereplés. 1989 nyarának fontos eseménye az NB II-ből történt kiesés mellett az egyesület szétválása volt. A szakosztályok közül a labdarúgás a Jászberényi SE-hez került.

A kilencvenes évek és az egész jászberényi labdarúgás kiemelkedő alakja Ládi József, aki 1988-ban igazolt Jászberénybe, a sokszoros gólkirály az 1992/93-as bajnokságban az NB III összes játékosa között lett a legeredményesebb 35 góllal, pályafutása során összesen 265 gólt szerzett. Jelentős esemény volt 1995. június 6-án a magyar válogatott vendégjátéka Jászberényben. 3000 néző előtt gólnélküli első félidő után a nemzeti csapat 3-1-re győzött a barátságos találkozón, melynek akkor Mészöly Kálmán volt a szövetségi kapitánya. A berényi gólt Ládi szerezte.

1996 elejétől komolyabb szerepet vállalt a szakosztály működtetésében az Aprítógépgyár, így a labdarúgók JSE-Vasas néven folytatták a szereplésüket.

Az NB II létszámának bővítése miatt ismét átalakult a versenyrendszer, az elért ötödik hellyel erről éppen lemaradt a berényi csapat, így a negyedik osztályt jelentő NB III-ban folytatták. Szabó Imre edző irányításával egy második hely után 1998/99-ben bajnokságot nyertek. Az NB II-ben elért ötödik hellyel – egy újabb átszervezés okán – megismételve minden idők legjobb jászberényi futballeredményét fél évre az NB I/B-be jutottak, ahol kiharcolták a további szereplés jogát, de anyagi okok miatt nem vállalták, és a harmadosztálynak megfelelő NB II-ben indultak. A 2000-es évek hullámvasútja a felnőtt labdarúgás megszűnését is magával hozta, az újjáalakulást követően pedig jelenleg is a másodosztályba jutás a cél.

Az évtizedek alatt húsznál több játékos került Jászberényből az NB I-be, közülük Sárközi István válogatott lett, 1968-ban Mexikóban tagja volt az olimpiai bajnokságot nyerő csapatnak. Szintén szerepelt a nemzeti csapatban Rostás Sándor, míg Pecha László, Dzurják József, Sándor Tamás és Varga Zoltán az olimpiai, illetve ifjúsági válogatottságot jutott.

Futsal (4+1-es kispályás labdarúgás)

A Jászberényben tömegsportként hosszú évtizedek óta népszerű 5+1-es kispályás labdarúgás mellett a kilencvenes évek végén jelent meg a hivatalos versenysportként elismert változat, a futsal.

1997 nyarán Kökény István és Szántai Attila kezdeményezésére alakult csapat FC Viktórió-Pannónia Disco néven. NB II-ben indultak, és Bukhár László edző irányításával bajnoki címet szerezve az első osztályba jutottak. Itt az első évben 16 csapatból újoncként a 10. helyen végeztek, majd a következő évben is kiharcolták a bennmaradást. Ebben a két

évben Farkas Ferenc volt a szakvezető, majd a 2000/2001-es bajnokságban nagy sikert elérve bronzérmesként zárt az ekkor már FC Viktórió Jászberény néven szereplő gárda, Kökény István és Udud János vezetésével.

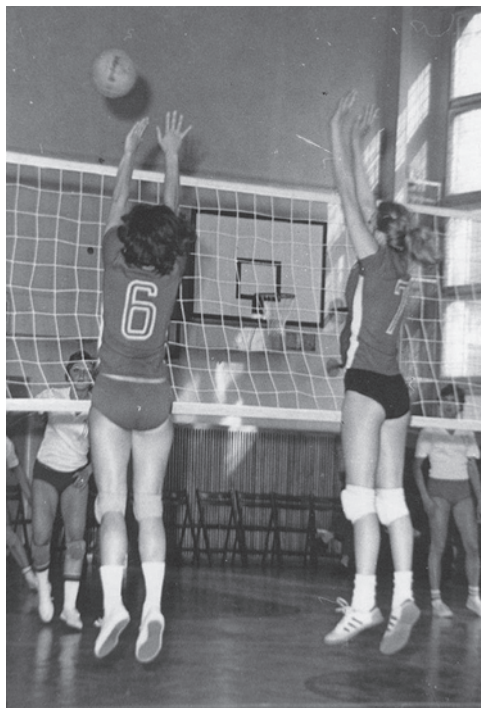
Két válogatott mérkőzést is játszottak Jászberényben, előbb Belgium–1997. március 5-én, (2-4) –, majd Szlovénia volt a magyar nemzeti csapat ellenfele, 1998. március 6-án, (3-3). 2000. május 9-én barátságos meccsen az Európa-bajnok, világbajnoki 3. orosz válogatott 5-1-re nyert az FC Viktórió és a fővárosi Hungaroweiss játékosaiából álló közös csapat ellen.

A 2000-es években egy ideig megszűnt a sportág a városban, majd néhány szezon erejéig újjáéledt. Később az utánpótlás korúak kuparendszerű versenyeztetésével volt jelen a futsal Jászberényben.

Röplabda

Halasi Miklós házi orvos vezetésével a városban 1961-ben alakult meg a Jászberényi Egészségügyi Sport Egyesület, röplabda, természetjáró és sakk szakosztállyal. Halasi doktor lett az elnök és egyben a női röplabdások „mindenesé” is, hiszen sikeresen elvégezte a Testnevelési Főiskolán az egyéves edzői szakot, így egyben edzője is volt a csapatnak.

Az akkori elvárásoknak megfelelően elsősorban azért alakították meg az egyesületet, hogy a jelentésekben szerepelhessen „az egészségügyi dolgozók sportolása”. Nagy volt a meglepetés, amikor kiderült, hogy a „beszervezettek”, vagyis a csapat tagjai akartak is sportolni. Ezt a lányok „tettei” is bizonyították, hiszen 1962-ben a megyei bajnokság 3. helyén végeztek. Egy év múlva már bajnokságot is nyertek, azonban az osztályozón elbuktak a NIM ellen. Az 1964-es év viszont már teljes sikert hozott. Az együttes megnyerte a megyei bajnokságot, a Tisza Kupát, sőt az NB II-be is besorolták őket. A magasabb osztályba jutott csapat játékosai: Tálás Etelka csapatkapitány, Juhász Katalin, Taczmán Terézia, Fraknói Márta, Móri Piroska, (ifjúsági válogatott lett), Losonczi Gabriella, Bozsik Mária, Ritz Zsuzsa, Havasi Ildikó. Az együttes edzője 1963-tól Mészáros János. Később csatlakozott hozzájuk: Lankus Magdolna, Lankus Ilona, (Olimpiai Reménységek Tornájára készülő keretbe került), Muhari Erzsébet, Sinka Éva, Németh Éva, Paksi Katalin és Fecske Edit. Valamint a volt játékosok elmondása alapján: Halasi Gabriella, Klinkó Ella, Mikony

Az NB I-es csapat tagjai Paksi Katalin (6) és Szathmári Katalin „Cofi” (7)

Erzsébet, Misovics Irén, Czákó Ida és Borics Ilona is tagja volt a csapatnak. 1968-ban Mészáros János vezetésével a dobogó 3. fokán végeztek az NB II-ben. A következő évtől viszont már Zircher Tibor vezényelte a női együttest. Teljesítményük értékét növeli, hogy az egészségügyi szervekre épülő egyesület alig kapta meg a működéséhez szükséges minimális támogatást. Mintegy 30-40 ezer Ft-os évi költségvetéssel rendelkeztek. Ennek felét a megyei tanács adta, a többi pedig a csapat gyűjtötte össze különböző rendezvényekkel. Mindezek azonban egyre apadtak, szűkültek, már alig tudtak működni. Súlyos problémákat látva kapott az alkalmon a Hűtőgépgyár sportegyesülete és „megkérte a JESE lányainak kezét”. A „frigy” 1971. november 15-én létre is jött, és a továbbiakban a női röplabda csapat a Lehel SC színeiben képviselte Jászberényt. A fúzió sikeresnek bizonyult, hiszen mindössze egy vereséggel bajnokok lehetnek, és máris a női röplabda legmagasabb osztályának (NBI) táborát erősítették.

Támadás, Paksi Katalin leütését (6) figyeli Juhász Katalin és Lankus Ilona (sötét mez)

Az 1972. évi NB II-es bajnokcsapat edzője Zircher Tibor, szakosztályvezető Halasy Miklós, Lehel SC elnök Monáth Ferenc, elnökhelyettes Grundtner János, titkár Magyar István. A csapatban játszottak: Tar Magdolna, Fecske Edit, Lankus Magdolna, Lankus Ilona, Paksi Katalin, Sinka Éva, Móri Piroska, Tálás Etelka, Juhász Katalin, Losonczy Gabriella, Sima Etelka. 1973-ban, az NB I első idényében a Hűtőgépgyár ebédlője mellett lévő kultúrtermet használták pályának. Ekkor határozták el egy sportcsarnok felépítését, ami 1974-ben el is készült. Ebben az időszakban a fentebb említett játékosokhoz csatlakozott még többek között: Zsidai Rozália, Szabó Zsuzsanna, Szathmári Katalin, Szilágyi Magdolna, Nagy Edit.

Továbbá Sárközy László mint intező, aki nagyon sokáig – mintegy 25 évig – a csapat mellett maradt. 1974. 11. 23-án a Szeged elleni győztes mérkőzésen búcsúzott a csapat két tagja (JESE alapítók) Tálás Etelka és Juhász Katalin.

Mindenképpen fontos kiemelni ezt az évet, hiszen 1974-től 1991-ig „Lehel Kupa” néven Európa-szintű ifjúsági női röplabda tornák zajlottak a Sportcsarnokban. Az elsőt még csak európai csapattal bonyolították, majd a nagy érdeklődésre való tekintettel volt olyan év is, amikor 10 együttes is csatázott a csarnokban. A rendező Lehel SC csapata is elindult 1974-től több alkalommal ezen a nemzetközi kupán, ami a megmérettetésen kívül a felkészülést is segítette. *„Erre az időszakra voltam a legbüszkébb, mert ez a női röplabda torna egy kiemelt esemény volt a magyar röplabda életében akkoriban. A sportág legjobb szakemberei gyűltek össze nálunk. Napközben nézték a mérkőzéseket, figyelték a játékosokat, és nem volt ritka, hogy esténként az előadáson, szakmai megbeszélésen sokszor 30 edző volt jelen. Az előadó legtöbbször Kotsis Attiláné, a magyar röplabdacsport edzőlegendája volt”* – mondta Sárközy László 2016 őszén történt beszélgetésünk alkalmával.

A csapat kemény éveket töltött az NB I-ben, 1975-ben bekerült a szuper ligába. Ebben az évben megnyerték a Magyar Junior Bajnokságot, melynek magját a „felnőtt csapat” tagjai alkották: Zsidai Rozália, Szabó Zsuzsa, Szathmári Katalin, Nagy Edit (mindannyian ifjúsági válogatottak), Lankus Magdolna, Szilágyi Magdolna, Sinka Éva, Móri Ilona, Almási Katalin, Oravecz Éva. E csapat edzője: Szmolnik Lajos volt. A következő évben (1976) a Lehel Vezér Gimnázium tanulója – a Lehel SC junior csapat tagjaival – középiskolás bajnokságot nyertek Kecskeméten. 1976-ban Zircher Tibort beválasztották a magyar válogatott mellett működő edzői-tanácsadói hármasba. Valamint ebben az évben a Testnevelés és a Sport kiváló dolgozója címet is megkapta a Lehel SC edzője. Mindezen elismerések ellenére Zircher Tibor lemondott a bajnokság közepén, és Szmolnik Lajos, a juniorok edzője vette át a csapat irányítását. Vele a Lehel a 6. helyen végzett, egyetlen vidéki csapatként. Valamint az ország legjelentősebb tornáin dobogós helyezéseket értek el, mint pl. az Észak-Magyarországi Kupa, Fesztivál Kupa, Balaton Kupa és a hazai rendezésű Zagyva Kupa.

A Szuper Ligába jutás bár szenzáció volt, a lányok tisztesen helyt is álltak, de a sok vesztes meccs nagyon megviselte a csapatot, a vezetőket, ezért újabb edzőváltások következtek. 1977 őszétől Rausch László, majd 1978 szeptemberétől Váradi Géza töltötte be a funkciót. 1978-ban már érezhető volt, hogy az oly sok sikert elért csapat elindult a lejtőn, de remélték, hogy túljutnak a nehézségeken és tovább tudják folytatni a küzdelmet. *„...Egy biztos: a Hűtőgépgyár és a röplabdacsapat kapcsolata túljutott a »mézeshetekeken«, és miként a házasságban, itt is előjöttek a mindennapi gondok. Az együttes nem szállította futószalagon a sikereket, így a patronálók és a közvélemény figyelme megcsappant...”* – így fogalmazott Palágyi Béla a megyei újságban.

Nagyné Szathmári Katalin beszélgetésünk alkalmával az alábbi időszakra emlékszik vissza szívesen: *„16 évesen ifjúsági válogatott lettem, és éveken keresztül olyan nemzetközi tornákon vehettem részt, amikről előtte csak álmodoztam. Legnagyobb élményem, – 3 hét Észak-Korea fővárosában, Phenjanban – az IBV verseny volt. A Lehel SC színeiben is eseménydús és csodálatos évekre emlékszem. NB I-es bajnokság, majd Szuper Liga, kupák és egy nagybetűs jászberényi Csapat! Mi bíztunk egymásban, csak közben a körülmények*

állandóan változtak, (5 évad, 5 edző) és idővel a remény is elfogyott, de a szeretetünk, barátságunk több évtized elteltével is megmaradt, és a röplabda, az »örök szerelem«, amely még most is összeköti bennünket.»

1979 telén edző nélkül maradt a csapat, majd újra Zircher Tibort nevezték ki, de a szakosztály próbálkozásai nem vezettek sikerre. Az 1979-es idény végén kiesett az NB I-ből Jászberény női röplabdacsapata, és tulajdonképpen szét is esett. Többen abbahagyták, eltávoztak a csapatból, viszont Mészáros János edző „visszatért” edzőnek, vele a középmezőnyben végeztek az NB II-ben.

A mélypontból aztán felemelkedés következett, a fiatalokra kezdtek építeni. 1982 februárjától Szőke Péter, a Jászberényi Tanítóképző Főiskola testnevelő tanára lett a felnőtt csapat edzője. Újra csatasorba állt a „rég” játékosok közül Szathmári Katalin, Szilágyi Magdolna, Móri Ilona, Paksi Katalin és a junior korú Sági Judit. Tálás Etelka volt NB I-es játékos és Dózsa Erzsébet testnevelő tanár utánpótlás edzői szerepet is vállalt. Rajtuk kívül bekapcsolódott a munkába egy fiatalember, edző-tanár, Litkei Gábor is. Néhány év múlva pedig Deme Gábor testnevelő és Paksi Katalin is. A Kalla Tibor vezette Gyetvai Általános Iskola, – mint sportiskola – lett a „bázis”. Az utánpótlás nevelés eredményességét bizonyítja, hogy 1986-ban Zalaegerszegen, az országos „üttörő olimpián” a Gyetvai Iskola csapata aranyérmet nyert. Közben Sárközy László bekerült a Magyar Röplabda Szövetség elnökségébe, akinek vezetésével – mint később kiderült – egy igen hatékony vezetőség állt fel. A szakosztály elnöke Nagy András, az LVG igazgatója, a szakosztályvezető Szűcs András, a Hűtőgépgyár egyik üzemvezetője, Szeles Péter pedig intéző. Céljuk az utánpótlás megszervezése és főleg megtartása, hogy ebből egy ütőképes felnőtt csapatot építsenek. A szakosztályvezetés elképzelése jónak bizonyult. 1990-ben a Lehel SC játékosokból álló Lehel Vezér Gimnázium csapata Szőke Péter edző irányításával az országos diákolimpián a III. korcsoportban aranyérmet szerzett.

Az utánpótlás sikereket követték a felnőttek is. Több mint tíz éves szünet után az 1990/91. évi női röplabdabajnokságban ismét NB I-es lett a LEHEL SC. Az „újjonc” az „A”- csoportba való kerülést tűzte ki célul, ami sikerült is. Szőke Péter vezetőedző csapatában: Benke Anita, Hallgat Andrea, Iványi Andrea, Király Anikó, Larissza Doncsenkó, László Rita, Ludmilla Urvancova, Nagy Marianna, Pesti Anikó, Sági Judit, Szeles Márta és Tóth Miléna szerepelt.

A következő évben még sikeresebben szerepeltek. A felnőttek az 1991/92-es bajnokságban a „kis szuper ligát” jelentő hat közé tornázták fel magukat, a Magyar Kupában pedig meglepetésre a bronzérmes helyet sikerült elcsípnüik. A junior csapat az országos bajnokságon 4. helyezést ért el. A 18 éves korosztály, valamint a 16 évesek csapata az OIK és az OSK versenysorozatban 2. helyezést ért el. Az 1992/93-as diákolimpián a IV. korcsoportban megszerezte az első helyet az LVG csapata Litkei Gábor vezetésével. Az 1992/93-as bajnokságban 5. lett a Lehel SC az NB I-ben, a Magyar Kupában pedig ismét bronzérmesek.

A szezon végén, 1993 tavaszán, a Hűtőgépgyár tulajdonosváltás miatt, „leadta” a női röplabdacsapatot, akik az 1993/94-es bajnokságban már önállóan, szponzor nélkül, Jászberény Önkormányzatának támogatásával, mint Jászberényi Röplabda Klub indultak a bajnokságban, Szőke Péter edző vezényletével. Az őszi fordulóban, 1993 végén, a 7. helyen álltak a tabellán. De ekkorra már több „sebből is vérzett” a csapat. A kilátástalanság miatt Szőke Péter edző

lemondott, helyére az akkori junior csapat edzője, Litkei Gábor került. 1994 tavaszán az alapszakaszt már a 12. helyen zárták. Viszont Deme Gábor Szekszárdon Diákolimpiát nyert utánpótlás csapatával. Az 1994/95. évi idényt ismét jól kezdte a felnőtt csapat. Az alapszakaszban a 3. helyen végeztek. Sajnos a rájátszás után már a 11. helyen zárták az évszámot. Az utánpótlás nevelés viszont sikeresnek bizonyult. 1995-ben, húsz év után, ismét Jászberénybe került a női röplabda junior bajnoki cím Litkei Gábor és Deme Gábor vezérletével.

Az 1995/96. évi szezonkezdés előtt szponzori szerződést kötött a JRK vezetése és a Lakatos András vezette Jász-Tel Rt. Mivel egy csapat nem vállalta az Extra Ligában való indulást, a JRK-t kérték fel az elit osztályban való szereplésre, ahol 1996-ban végül is a 6. helyen végeztek. Emellett legalább olyan öröm volt az is, hogy ebben az évben „költöztek be” a lányok a külső sportcsarnokból a Bercsényi úti játékcarnokba. Az 1996/97-es idényben továbbra is Litkei Gábor az edző, és az 5. helyen végeztek az Extra Ligában. Viszont 1997-ben Nyíregyházával a 7. helyért játszhattak, de mindkétszer kikaptak, így a 8. helyen végeztek. Ekkortájt a csapatban játszottak: Gergelyfi Martina, Illésné Bordás Mónika, Karakas Margit, Kovács Éva, László Rita, Lukács Henriett, Natalia Teron, Pesti Anikó, Svetlana Nazarenko, Tóth Andrea, Hallgat Andrea. 1997 őszén eligazol: Pesti, Nazarenko, Teron és Tóth is. December 1-én lemond Litkei Gábor, akit ismét Szőke Péter követ az edzői székben. De továbbra sem megy a játék, osztályozóra készülnek, amit elveszítenek, így búcsúznak az Extra Ligától a jászberényi lányok, de marad az NB I. Az 1997/98-as őszi szezonban lemond Sárközy László, aki hosszú, sikeres és küzdelmes éveket töltött el a Lehel SC, majd a JRK vezetésében. Őt Karádiné Sass Éva váltotta az elnöki székben. A csapat megfiatalodik, és 1998 augusztusától új vezetőedzője is lett Deme Gábor személyében, aki az utánpótlás korosztály kiváló eredményeivel már letette névjegyét. Vezetésével egy évig még az NB I-ben szerepeltek. Csapatában: Fényes Zsanett, Pesti Anikó, Adorján Anikó, Sági Judit, Kriegel Éva, Kriegel Orsolya, Nagy Ivett, Tóth Viktória, Karakas Margit, Seji Amezinim, Nagy Ivett, Selmeczi Krisztina kapott helyet. Egy éves NB I-es szereplés után ismét Extraligás lett a Jászberényi RK női röplabda csapata, és az ezredfordulót is ott töltötték.

Mindenképpen az ezredforduló történéseihez tartozik, hogy 2000-ben a Jászberényi RK serdülő csapata veretlenül megnyerte az Országos Bajnokságot. Ebben az évben a magyar junior válogatott az EB 12-es döntőjébe jutott. Németh Lajos a vezetőedző, segítője Deme Gábor, aki ebben az évben az év legjobb UP edzője és a junior válogatott másodedzője. Nem egyedüli Jászberényből, hiszen „alapember” a válogatottban Fényes Zsanett, csereként pedig Seji Amezinim, Kriegel Éva, Selmeczi Krisztina és Szabó Dominika is rendelkezésre állt.

Kézilabda

A röplabda mellett a női kézilabda is kiemelkedő sportágnak számított, főleg a 60-as, 70-es években, Jászberényben, hiszen „lányaink” az NB I-ben is szerepeltek két alkalommal. A férfiak szerényebb eredménnyel rendelkeztek, ők az NB II-ig jutottak.

Nők

Jászberényben – a Lehel SC berkein belül – már 1962–1966 között is létezett női kézilabda csapat, viszont csak az 1976-ban alakult együttes szerepeltetése követhető végig az akkori dokumentumok és visszaemlékezések alapján. Ez is a Hűtőgépgyár által támogatott és működtetett Lehel SC egyik szakosztályaként alakult meg. Szakosztályvezető: Huszár László, edző: Hudra István, intéző: Fábián Klára. Szórád Tamás – többek között – az alábbiakat írta róluk: „...*Abban, hogy 1976-ban megalakult a Lehel SC női kézilabda szakosztálya, és hogy 1980-ban párját ritkító gyorsasággal NB II-ben játszhat a csapat, legnagyobb része Hudra Istvánnak, az edzőnek van. Az első évben 7. majd 2., utána az első, és újra az első helyet szerezték meg. Sikeres osztályozó után, a 4 éves múltra visszatekintő csapat jelentős igazolás nélkül az NB II-be jutott...*” Aztán még ebben az évben kiderült, hogy a lányok a „Nagy Szervező” Hudra Istvánt – mivel a kiesés szélére sodródtak – „megbuktatták”. Ő, megelőzve a nagyobb „bajt”, lemondott. Sikertelenségét az alábbiakban indokolta: „*Úgy érzem, a játékosok nem fogták fel, hogy ez már NB II, itt keményen dolgozni kell és a magánéletet is alá kell rendelni a sportnak, ha sikereket akarnak elérni. A vereségek legfontosabb okait a görcsös akarásban és a fegyelmezetlenségekben látom.*” A Lehel SC vezetése Lipták Zoltánt bízta meg az edzői feladatok ellátásával. Az ő vezérletével aztán újra szárnyalt a csapat és megnyerték az NB II-es bajnokságot, sőt az NB I B-t is. A bajnokcsapat tagjai voltak (biztosan): Andrásik Mária, Pomázi Anikó, Csendes Edit, Budai Mária, Csala Erzsébet, Borgulya Katalin, Faul Katalin, Darázs Istvánné, Kovács Ildikó, Vágó Lászlóné, Nagy Éva, Gyurós Zsuzsanna, Tözsér Zsuzsanna, Harsányi Mária, Gál Edit, Pesti Edit. Az NB I-re készülve új játékosokat igazoltak, Kovácsné Dukát Teodóra (Pécs), Hadházi Mária (Ózd), Szabó Irén (Kecskemét) és Csankovszkiné Agócs Adrienn személyében. Mindezek ellenére – igaz, már Csankovszki Pállal – kiestek az I. osztályból.

A következő évben – már az NB I B-ben – nagy „vérátömlesztést” hajtottak végre a női csapatnál, 9 játékos távozott. Az érkezők listáján viszont csak négyen szerepeltek: Tolnai Katalin, Baliné Szabó Mariann, André Katalin, valamint szülés után Darázs Istvánné tért vissza. Az utánpótlásból pedig: Kocsmár Ágnes, Végvári Ildikó, Takács Krisztina és Palotai Csilla kapott helyet. Az újjáalakított csapat nem okozott csalódást, viszont év végén lemondott és távozott Csankovszki Pál edző. Ezt követően Koncz András, majd újra Lipták Zoltán következett az edzői poszton. A Fradi, ill. a Tatabánya 200-szoros válogatott játékosával, Csajbókné Németh Erzsébet leigazolásával erősített a Lehel SC. Ekkortájt Gál Edit volt a csapatkapitány, valamint Patai Ágnes, André Katalin, Csajbókné Németh Erzsébet, Némethné Csala Erzsébet, Palotai Csilla, Kocsmár Ágnes, Bencsik Éva, Ladányi Edina, Molnár Erzsébet, Darabont Anikó, Rozmann Zsuzsa, Fejes Andrea és Brányi Erika játszottak a csapatban. Hiába jött az erősítés, hiába voltak a tapasztalt játékosok, a kiesés felé sodródtak, ám sikerült a kátyúból „kikecmeregni” egy városi fúzióval. Ennek előzménye, hogy közben párhuzamosan működött egy másik női kézilabda csapat is a városban, a Jászberényi Tanítóképzőben. A Lehel SC 1989-ben fuzionált a Jászberényi TKF csapatával, és közösen – kieső helyről – kiharcolták a bent maradási jogot. Az új évadban, 1990/91-ben, az Ugrin György edző vezette „új” alakulatot 1991 tavaszán megerősítették. Ekkor sikerült

Berénybe hozni Kijevből Larisza Poljahot, egy nagyon fiatal tehetséges játékost. Meg is nyerték az NB I B-t, azaz hat év szünet után ismét NB I-es csapata lett Jászberénynek az 1991/92-es idényben. Az NB I B-s bajnokcsapat tagjai voltak: Kemecsi Ágnes, Krisztof Krisztina, Tóth Edit, Balogh Piroska, Esztáriné Hadházi Mária, Szegő Marianna, Dörtl Dóra, Tarjáni Szilvia, Ésik Gabriella, Kókainé Molnár Erzsébet, Lenhardt Ágnes, Vona Krisztina, Larisza Poljah, Szántai Tiborné, Kovács Andrásné. A csapat segítői: András György szakosztályelnök, Takács László szakosztályvezető, Esztári Lajos technikai vezető, Grundtner János intéző, Juan Carlos Crespo orvos, Ugrin György vezetőedző, Garamvölgyi Mihály pályaedző.

Természetesen az NB I-es idényre is erősíteniük kellett, így ismét a Szovjetunióból, a szuperligában szereplő Lvov csapatából a kétszeres olimpiai és világbajnok Maja Fjodorova és Olga Zuborjeva (akik előtte szintén a Kijevben játszottak) érkezett Jászberénybe. Úgy tűnik jó csapatot sikerült összekovácsolniuk, hiszen az első NB I-es (1991/92) bajnoki évben – a TFSE-vel lejátszott helyosztó után – 7. lett a JTKF-Lehel SC. Sőt, a Magyar Kupában a 3. helyen végeztek. *„Ma is büszke vagyok akkori csapatomra. Nagyszerű játékosok alkották, és remek eredményeket értünk el újonc együttesként. Idehaza veretlenek maradtunk, hiszen a nagy csapatok, mint a Fradi és a nemzetközi kupában szereplő Debrecen sem tudott bennünket Jászberényben legyőzni.”* – mondta el Ugrin György, amikor információkkal segítette a jászberényi női kézilabda minél pontosabb „feltárásában”.

Az akkori NB I-es csapat tagjai voltak többek között: a két kapus, Krehlik Tünde és Lenhardt Ágnes. Esztáriné Hadházi Mária, Molnár Erzsébet, Tarjáni Szilvia (ők hárman válogatottak is voltak egyben), Maja Fjodorova és Olga Zuborjeva, Szegő Mariann, Ésik Gabriella, Krisztof Krisztina, Tóth Edit, Fekete Kinga, Vona Krisztina, Gergi Erna, valamint Garamvölgyi Mihály, mint pályaedző segítette a társaságot a sikeres helytállásban. A következő idényben (1992/93) már nem az a csapat lépett pályára, amely előzőleg a legjobb nyolc között végzett. Többen eligazultak, ami elsősorban a támogatások csorbitásával magyarázható. Ennek az lett a vége, hogy 1993 tavaszán, a szezon vége előtt néhány fordulóval visszaléptek a további küzdelmekről. Szerencsére a város önkormányzata támogatásban részesítette a városi női kézilabdát, és a Tanítóképző Főiskolára bízta a jövőbeni működtetést. A továbbiakban már Jászberényi TKF DSE, majd ALURAD-JTKF DSE néven játszottak a 2. vonalban, azaz az NB I B-ben, még 2000-ben is. Itt is szép éveket tudhattak maguk mögött, többször végeztek az első háromban, és több évben is főiskolai bajnokság döntőt játszottak. Az ezredfordulóig a csapat gerincét főiskolások alkották, de összességében Zsibók Györgyi, Krisztof Krisztina, Fekete Kinga, Debre Magdolna, Lenhardt Ágnes, Farkas Szilvia, Szenczy Nóra, Péntes Ibolya, Pesti Edit, Gergi Erna, Gyarmati Nóra, Viczián Paula, Szűcs Tímea, Lengyel Erzsébet, Csik Henrietta, Váradi Judit, valamint Csüllög Aranka, Hubai Judit, Fekete Evelin, Hang Györgyi, Nagy Zsuzsanna, Horváth Anita, Rédei Klára, Bús Linda, Sass Krisztina, Orosz Edina és Káldi Enikő, alkották a női kézilabda csapatot. A felsorolt játékosok közül, Turcsányiné Pesti Edit befejezve játékos pályafutását, mint testnevelő tanár és edző, nagyon sok fiatal tehetséget indított útjára.

Mezei LEHEL SC kézisek

Férfiak

A Jászberényben az '50-es évek férfi kézilabdasporthoz tartozó „meghonosítása” jákóhalmi gyökerekre vezethető vissza. *„Jászjákóhalmán az Általános Iskola udvarán volt egy nyújtó, amit ugyan tornaórán használtunk, de Sztrahea Lacival elkezdtünk rá kézilabdát dobálni. Majd pár nap után a többiek is csatlakoztak hozzánk. Sose gondoltuk volna, hogy egy kézilabda csapat alapjait raktuk le akkortájt”* – mondta el visszaemlékezésében Csillag György. Ignác Kálmán vezetésével az akkori Fémnyomó és Lemezárugyárban kezdtek el szervezni egy férfi kézilabda csapatot, melynek soraiba hívták az egész jákóhalmi csapatot. A gyárban dolgozók közül pedig Tavaszi Ferenc, Baló Rezső, Ballagó Ignác, majd később Mézes Ferenc, Berente Lajos és Nyeste István is csatlakoztak hozzájuk. Így 1959-ben a Lehel SC keretén belül megalakult a kézilabda szakosztály. A megyei bajnokságot első nekifutásra meg is nyerték 1962-ben, de nem vállalták a magasabb osztályt. Közben Csillag György magyar ifjúsági válogatott lett, és Bárdos Józseffel Martfű NB I-es csapatába szerződött három évre. Szerencsére már kezdtek bontogatni szárnyukat a „saját nevelésű” játékosok, köztük Langmár István is. *„Hosszú időn át nem volt a csapatnak edzője, közülünk került ki a játékos-edző, és ez nagy hátrány volt. 1976-ban került ide Koncz András, akinek vezetésével aztán megnyertük a megyei bajnokságot és biztosítottuk az NB II-be való kerülést”* – nyilatkozta Langmár István 1979-ben.

A fent nevezett NB II-es tagságot – osztályozón – Tatán harcolták ki, ahol HTG-Lehel SC 23:27, Lehel SC-Taurus 23:22, GAMMA-Lehel SC 15:18. A legeredményesebb Szöllősi

Mátyás volt, aki 30 góllal járult hozzá a győzelmekhez. Természetesen ezekre a mérkőzésekre emlékezett vissza legszívesebben a csapat egyik tagja, Berente Lajos is 2016 őszén: „*Három fővárosi csapattal kellett megmérkőznünk, amelyekben – többek között – olyan játékos is szerepelt, mint pl. Csík János, a későbbi híres kézilabdaedző. Mi egy kisváros csapataként egyáltalán nem számítottunk esélyesnek, és mindenki nagy megdöbbenésére mégis megnyertük mindhárom meccsünket. Nagyon együtt voltunk azon a meccsen, míg élek nem felejttem el azokat a mérkőzéseket!*”

Az 1979-es idényben tehát az NB II-ben szerepeltek, de év végére kiestek, és a következő évben (1980) újra a megyei bajnokság kötelékében szerepeltek. Ismét Langmár István lett a csapat edzője, és a 2. helyen végeztek. Később is az élbolyban tanyáztak, pl. 1982-ben is. Berente Lajos játékos-edző – aki már csak 1-2 féldőre szállt be – bízott is a jó folytatásban. Sajnos ez elmaradt, hiszen a játékosállomány annyira lecsökkent, hogy nem volt értelme tovább folytatni, így 1983-ban megszűnt a kézilabda szakosztály a Lehel SC-ben. „*Ebben az időszakban, az ifjúsági csapatban nagyon tehetséges játékosok játszottak, akik közül négyen is tagjai voltak a megyei ifjúsági válogatottnak. Sajnos a középiskolát befejezve vagy másutt tanultak tovább, vagy máshol helyezkedtek el, mert mi nem tudtunk megfelelő munkalehetőséget biztosítani számukra. Pedig velük jó eséllyel pályázhattunk volna újra az NB II-es tagságra. Az eligazolt fiatalok közül Bodnár József, Oroszi Zoltán, Ulics István és Urbán Tamás NB I-es csapatokban szerepeltek felnőtt korukban. Egyébként az ifjúsági csapatunk tagja volt Dzurják József (Csöpi) is, aki mint ismert nagy sikereket ért el később a labdarúgásban*” – nyilatkozta az akkori ifjúsági csapat edzője – ma már nyugdíjas –, Berente Lajos.

Birkózás

A birkózásnak már a két világháború között is voltak hagyományai a városban, amelyek aztán 1945 után is folytatódtak. A Fémnyomó alakította meg a szakosztályt 1955. március 28-án. 1959 második felében Szolnokról érkezett új edző Munkácsi András személyében, és 1960 máris ragyogó éve volt a birkózóknak.

Ebben az évben csapatban megnyerték az ifjúsági kötöttfogású bajnokságot, míg az I. osztályú szabadfogású felnőtt magyar bajnokságban Mizsei János lett első. Számos ifjúsági bajnoki helyezést is szereztek, s még ebben az évben nemzetközi cserekapcsolatot építettek ki lengyel birkózókkal. 1962-ben szintén Mizsei remekelt, a felnőttek között a szabadfogású vidék magyar bajnokságon 78 kg-ban nyert bajnoki címet. Csapatban a II. osztályú felnőtt kötöttfogású bajnokságon a negyedik helyen végeztek. Szintén 1962-ben vívták az első nemzetközi birkózó mérkőzést Jászberényben, a vendég a Balti flotta volt, és szoros küzdelemben 5-5-ös döntetlen született. 1963-ban tűnt fel Nagy János ifjúsági versenyzőként, aki még abban az évben bajnokságot nyert kötött- és szabadfogásban is. 1964-ben a vidék ifjúsági csapatbajnokságon harmadik helyezést értek el a berényi fiatalok. 1965-ben távozott Munkácsi András, munkáját Mizsei János folytatta. A különböző korcsoportokban 42 első, 27 második és 35 harmadik helyezést szereztek. Mindezeket úgy érték el, hogy saját edzőhelyiséggel nem rendelkeztek, a fiúiskola tornatermét bérelték. 1968-ban vendégük volt Matura Mihály, a Magyar Birkózó Szövetség elnöke.

Az 1970-es években is az egyik legeredményesebb szakosztály volt a birkózóké, átlaglétszámuk 50 körül volt, ebből 6-8 felnőtt versenyző, a többiek úttörő, serdülő, ifjúsági és junior korosztály. 1979-ben a magyar bajnokságon harmadik Szívós Tibor, aki vidék magyar bajnok is lett, miként Kókény Rudolf és Magócs István. 1974-től a szakosztály elnöke Kisádám Antal lett, egészen 1987-ig. 1977-ben úttörő olimpiát rendeztek Jászberényben, 1979-ben a vidékbajnokságon Győrött három aranyérmes szereztek a Lehel SC birkózói: Kókény Rudolf, Magócs István és Szívós Tibor. Ő (Sz. T.) az országos bajnokságon is remekelt, hét év szünet után szerzett dobogós helyezést, bronzérmes lett.

1981-ben 87 fő birkózik a szakosztálynál, a nevelőmunkát dicséri, hogy 1982-ben hárman is a fővárosba igazolnak: Szívós Tibor (Csepel), Fülöp Gyula (Újpest), Farkas Gábor (FTC). 1984-ben elindul a női birkózás is, de a teremhiány miatt meghiúsult a folytatás. 1985 az egyik legeredményesebb év, 1960 után ismét 18 olimpiai pontot gyűjtenek, ezzel 132 szakosztály közül a tizedikek az országban. 1987-től Kovács György testnevelő lett a szakosztály vezetője, Sütő András, majd Szarvas Ferenc is dolgozott edzőként. 1988-tól a Vass fivérek, Csaba és Attila voltak a legeredményesebbek, 1989-ben pedig Száraz Tibor lett vidékbajnok. Ebben az évben az átszervezés miatt a birkózók a Jászberényi SE kötelékében folytatták.

1991-től Kovács II György az új szakosztályelnök, a korábbi sikeres versenyző, Nagy János is bekapcsolódik a szakmai munkába. A kilencvenes években a grundbirkózás vált népszerűvé. Beépítették az általános iskolai tananyagba és szerepelt az iskolák közötti versenyszámok között is. Kovács György vezetésével elindítottak egy óvodás és alsó tagozatos gyerekekből álló előkészítő csoportot. A gyerekek korosztályuknak megfelelő általános képességfejlesztő és a birkózás legalapvetőbb technikai elemeit elsajátító játékos edzéseken vettek részt. Ez a kezdeményezés is a birkózás népszerűsítését és megszerettetését szolgálta. Többször is Jászberényben rendezték a sportág Országos Diákolimpia döntőjét, melyeken a Bajcsy, később Apponyi Általános Iskola csapata szerzett dobogós helyezéseket.

Az iskolai sikerek felpesztítették a „hagyományos” birkózást is, 1998. április 4-én nemzetközi felnőtt szabadfogású válogatóversenynek adott otthont városunk, melyhez kapcsolódva magyar–román csapatmérkőzést is rendeztek. Ezen jelen volt a szövetség elnöke, Hegedűs Csaba is. A 2000-es évek elején elsősorban a veteránbirkózók révén volt sikeres a berényi birkózás, amely szélesebb alapokon 2008-ban éledt újjá.

Atlétika

Az 1960-as évektől kezdődő jászberényi atlétikai élet „beindítása” az előző évtizedig nyúlik vissza, amikor az Aprítógépgyárban megszervezték az üzemi sportéletet. 1952. május 22-én létrehozták a Jászberényi Vasas SK-t négy szakosztállyal.

A Vasasnak Magyar István volt a legelső titkára, illetve az atléták társadalmi edzője is egyben. Eredményes tevékenységet folytatott a tehetségek felkutatásában és sokoldalú felkészítésében, a jászberényi atlétikának – évtizedeken át – meghatározó edzője volt. Kiváló nevelőedzői munkásságát több, országos és nemzetközi szinten is sikeres atléta neve fémjelzte. Közülük kiemelkedik a sokszoros magyar bajnok és csúcstartó középtávfutó

Kazi Olga, aki az ő szakértői irányításával kezdte pályafutását. Tanítványa sorban állította fel a serdülő és ifjúsági csúcsokat 400 és 800 m-es síkfutásban. 1958-ban a Jászberényi Tanítóképző növendékeként középiskolai országos bajnokságot nyert. Továbbá mint a Jászberényi Vasas SK megyei válogatott atlétája a vidéki OB-n mindkét számban 2. lett. Természetesen a magyar válogatásban is felfigyeltek rá, és 1960-ban már a MAFC színeiben versenyzett. Kazi Olga két olimpián is 1960. Róma és 1964. Tokió képviselte hazánkat. 1962-ben Belgrádban az Európa-bajnokságon 3. volt 800 m-es síkfutásban, az 1963-as Porto Alegre Universiade-én pedig győzött ugyanezen a távon. Ebben az időben Kazi Olgán kívül a J-Vasas SK kiemelkedő versenyzője volt még Gutai Éva, (középtávfutó) Horti Lajos (gyalogló) és Mészáros György. Továbbá Bugyi Jolán és Csohányi Pál (magasugrók), Sárközi János (váltázó), Gulyás János, Tasi Rozália (távolugró), Fejes Piroska, Cseh Erzsébet és Kövér Terézia (középtávfutók). Magyar István tevékenységéért 1966-ban megkapta a „Testnevelés és Sport Kiváló Dolgozója” kitüntetést az OTSH-tól. 1968-tól kezdődően a Lehel SC titkára, majd 1974. március 1-től főfoglalkozású edzőjeként dolgozott. Irányítása alatt a jászberényi atléták országos bajnokságokon 10 első, 5 második és 11 harmadik helyezést értek el. Tizenöt aranyjelvényes versenyzőt neveltek, nyolcvan olimpiai ponttal, amiért 160 ezer Ft eredményességi támogatást kaptak. 1996-ban, 75 évesen, megkapta a „Jászberény város sportjáért” kitüntetést. Magyar István 1982. január 1-jével adta át a stafétabotot utódjának, Novák Nándor edzőnek. Nyugdíjas korában is még sokáig járt veterán versenyeke, nemcsak magyar, hanem külföldi versenyeke is. Pl. Dániában első a távolugrásban, magasugrásban pedig második. 93 éves korában 2014-ben kísérték utolsó útjára Jászjákóhalmán.

Magyar Istvánt sokáig segítette a Vasasnál Timár Mihály főiskolai testnevelő tanár, Medve Mária és Iványi Kálmán is. Az edzői team irányításával sikerült újabb négy válogatott versenyzőt nevelniük. Donkó Ildikó (távolugrásban országos ifjúsági bajnok, Prágában az IBV-n bronzérmes) Gulyás János, (800 m-en hatszor futott aranyjelvényes szintet), Mizsei Ilona, (országos mezei futóbajnok, 150 m-en országos 2.) és André László (gerelyhajítás) személyében. Továbbá Györe Erzsébet (magasugrás), Csorba Antal (súlylökés), Berényi Mária és Hamar Gabriella (ötpróba), Kárpáti Ágnes (magasugrás, gerelyhajítás), Bugyi István (400 m-es síkfutás) Bóta Ágnes (súlylökés), Bathó László (100 m-es síkfutás), Molnár László (négypróba) teljesítménye még a figyelemre méltó.

A Vasasnál 1969 és 71 között Pápai István és Lóczi Márta látta el az edzői feladatokat, majd 1972-ben – megfelelő anyagi támogatás híján – megszűnt az atlétikai szakosztály. Viszont a Lehel SC átvette a sportolókat, így akik a sportok „királynőjének” hódoltak, a Lehelben folytathatták versenyzésüket. Ezt nagyban segítette a Kalla Tibor által 1976 óta működő városi Sportiskola (Gyetzvai János Általános Iskola) utánpótlást nevelő munkája is. 1982. január 1-től Novák Nándor a Lehel SC atlétikai szakosztályának főállású vezető-edzője, aki Debrecenben a Kossuth Lajos Tudományegyetemen tanult. A DEAC-ban és a DVTK-ban első osztályú szinten sportolt. Tízpróbában válogatott kerettag. Irányítása alatt először mindenki „több-próbázott”, megtanulta az alapokat minden számban, és csak később állt rá arra, amiben a legtehetségesebb, legjobb volt. Munkájának két év után kezdett beérni a gyümölcse. A serdülőkorú Csillag Csaba, Nagy Csaba, Muhari Zoltán, valamint Kispál Andrea meghívást kaptak a magyar válogatottba. Kiemelkedően teljesített még Újfalu Mária (800 m síkfutás),

Baráth Jolán (magasugrás). Később Novák Nándor munkáját Veleczki János segítette. 1984-ben 10 aranyjelvényes atlétájuk volt. 1985-ben Csillag Csaba és Muhari Zoltán meghívást kapott a korosztályos magyar válogatottba. A jászárokszállási Kóczián Judit pedig 200 m-es síkfutásban többször volt a magyar ifjúsági válogatott tagja. Rajta kívül még Koczka Anikó (gerelyhajítás) is volt ifjúsági válogatott. Továbbá Ballagó Márta, valamint Koczka Ferenc volt még sokoldalú versenyzője a szakosztálynak. A két edző munkája 1983–1987 között tekinthető a legsikeresebbnek. Ez időszakra datálható a Városi Sporttelepen létesített futófolyosó is, ahol az év minden időszakában tudtak edzeni nemcsak az atléták, hanem más sportág képviselői is. Nagyon jó példa erre, hogy a Tanítóképző tornatermében télen edzettek a leheles atléták, a képzősök pedig használhatták a futófolyosót bérleti díj nélkül.

A sikeres évek után – finanszírozási gondok miatt – 1988 végén Novák Nándor lemondott atlétikai edzői posztjáról. *„Szívesen gondolok vissza a '83–'87 közötti időkre. Remek érzés volt, amikor több alkalommal is a megyei bajnokságokon csak Lehel SC-s atléták álltak a dobogón. Egyedülálló volt az is az atlétika történetében, hogy az országos serdülő válogatott 25%-át Lehel SC-s tanítványaim adták, illetve 1987-ben Pozsonyban 5 atlétám is címeres mezben képviselte hazánkat. A csodálatos 80-as évek eredményei és sikerei visszaigazolták számomra a rengeteg befektetett munkát, hiszen 5 éven keresztül az utánpótlás korosztály legeredményesebb edzője lehettem az országban. Munkám során szoros együttműködést és kiváló kapcsolatot áptunk a Sebőkné Lóczi Márta által vezetett főiskolai atlétika szakosztállyal”* – mondta 2016 őszén Novák Nándor. Sikeres edzői munkáját a jászberényiek közül Nagy Csaba, Bordás János, Juhász Csaba, Sibelka Rita és Sibelka Zoltán, Drabos Sándor, Csillag György, Tasi Erika, Farkas Klára és Urbán Erika neve fémjelezte. A „vidékiek” közül Kovács Ildikó, Lótos Tibor, Szarvas István, Serfőző Melinda, Faragó László, Kelemen László. Továbbá „megörökölte” a Szakmunkásképző kiválóságait Bugyi Ildikó, Lantos Csaba, Balla Tibor, Inges József, Pataki Róbert, Kovács András, Varga Ernő és Birgés Tibor, és a Lehel Vezér Gimnázium leányait Pethő Judit, Kohári Ildikó, Szatmári Anikó, Járomi Edit és Pintér Gabriella személyében.

Veleczki János – szintén az anyagi okok miatt – 1989-től a Jászapáti Mészáros Lőrinc Gimnáziumban kezdett el tanítani, mint testnevelő tanár. Azért még ebben az időszakban is voltak nagyon ügyes tanítványai a szakosztályban. Pl. Telek Zoltán és Szabó Fülöp középtávfutókat, valamint Cseh István távolugró teljesítményét emelte ki beszélgetésünkkor. Mivel mellékállásban nem tudott annyi időt fordítani a tanítványokra, mint előtte, egyenes következménye lett, hogy 1992 végén befejeződött a szakosztály működése. Viszont a város középiskoláinak atlétái továbbra is jó színvonalon képviselték Jászberényt, főleg megyei szinten.

Sakk

A sakkozás – hasonlóan az atlétikához – szintén az '50-es évtizedre vezethető vissza, hiszen a Jászberényi Vasas SK négy szakosztálya között szerepelt a sakkozóké is. Továbbá a sakk 1960 előtt jelen volt az Egészségügyi SE égisze alatt is.

A Jászberényi Vasas SK sakkozói 1960 előtt tömegsport jelleggel tevékenykedtek. Majd a város vállalatai és intézményei között rendezett versenyeken vettek részt, később pedig a járási

és megyei versenyeken szerepeltek. 1961-ben még a megyei bajnokság középmezőnyében végeztek, 1962-ben pedig már bajnokságot nyertek. A csapat tagjai voltak: Boros Dezső, Bognár Ferenc, Bujdosó János, Dalocsa Lajos, Goda Zoltán, Horgosi Ödön, Gyuga József, Orosz Béla, Horváth Dezső, Beszteri Béla, Jergel Zoltán, Nyika Gábor, Tóth K. Barnabás és Kocsis Antal. Az ezt követő osztályozón azonban már nem tudták kivívni a Nemzeti Bajnokságba való kerülést. Így 1963–68 között – Szemere Sándor szakosztályvezetése alatt – sokáig a megyei osztályban szerepeltek. Szemere távozása után Pocsai Tibor, Lipták József, majd Kármán Antal lett a szakosztályvezető – tanulmányi elfoglaltsága végett – rövid ideig. 1973-ban Farkas Pál került a szakosztály élére, de év végén megszűnt a sakk szakosztály. 1976-ban újra megalakult, vezetője Kármán Antal, csapatkapitány Bujdosó János, az intéző pedig Farkas Pál lett, és a megyei osztályban szerepeltek tovább.

A Jászberényi Vasas SK-val párhuzamosan működött egy másik sakk szakosztály is. Az Egészségügyi SE-ben megszűnt a sakk, és a 60-as évek elején megalakult Lehel SC sakkszakosztálya elsősorban az „árván” maradt tagokra építve alakította ki sorait. Az 1964/65-ös megyei csapatbajnokságban először szereplő csapat tagjai: Horgosi Ödön (aki később, 1973-tól a megyei szövetség elnöke), Szombathy Miklós, Kiss Ferenc, Pótári József, Szórád Vendel, Horváth Imre, Lencse Mátyás, Nagy Sándor, Babusa Sándor, Túri István, Farkasdy Gyula, Grundtner János voltak. Már az első évek a megyei csapatbajnokságon az élmezőnybe kerülést jelentették, s mind gyakrabban kerültek el a megyei egyéni versenyekre is. A '60-as évek végén viszont már hullámvölgybe értek, de szerencsére felismerték a fiatalítás lehetőségét. Az ifik – Bordács József, Babucs Illés, Göbecs József – fokozatosan kerültek előbbre a megyei ifjúsági és úttörő versenyeken. Hamar Klára, Sági János nemcsak többszörös megyei ifjúsági bajnokok lettek, hanem az országos ifjúsági bajnokságon is az első 10 közé kerültek. 1965-ben a leánycsapat az országos ifibajnokságon 3. lett. Sági János (1973), Serester Zsolt (1974 és 1975), Horgosi Zsolt (1976), Babusa Attila (1977) révén 5. éve „leheles” sakköző a megyei úttörő bajnok. 1965-ban pedig Horgosi Zsolt az Úttörő Olimpián (Gyula) 6. helyezést ért el.

A megalakulást követő több mint tíz év elteltével (1977-ben) aztán a megyei bajnokságot megnyerve OB II-sek lettek, miután a Gyulán megrendezett osztályozón veretlenül szereztek meg az első helyet. Egy év után kiestek a Nemzeti Bajnokságból, de 1979-ben ismét megyei bajnokok, majd az osztályozót is megnyerve 1980-ban újra az OB II. csapatbajnokságában szerepeltek. 1981-től ismételten kiestek, és csak a felkerülési vágy maradt egészen 1992-ig. Ekkor ismét a sakk OB II-ben található, de már Jászberényi TKF néven. 1993-ban pedig a JTKF sakkszakosztály helyébe a Jászberényi Szekuritás Sakk Kör lépett. Molnár László az elnök, Sinka István a szakmai ügyvezető, míg gazdasági ügyvezetőnek Sági Jánost választották. A megfelelő anyagi háttérnek köszönhetően a kilencvenes években az OB II-es tagságukat mindig megőrizték, és az ifjúság nevelésével is komolyan foglalkoztak. Az NB II-es sakkcsapat él-tábláin általában: Schranz István, Sinka István és Czeglédi László sakk mesterek játszottak. Sinka István elmondása szerint folyamatosan alapembernek számított: Sági János, Székely Béla, Tajti Sándor, Mizsei János, Nagy Károly, Fridvászky Richárd, Bujdosó Béla. Sok szezont játszott még: Szabó T. Zoltán, Puskás József, Horgosi Ödön, Horgosi Zsolt, Horti Ferenc, Bujdosó János, Vereb András, Sztepa Szergej, Babucs Illés, Bézi István, Pernyész Dezső, Ábel Károly, Gáspár Imre és Muhari Gábor is.

A nem berényi játékosok közül Darázs Zoltán, Pusztay Béla és Juhász Béla sokévi klubhűsége emelendő ki. A teljesség igénye nélkül a mesterek által nevelt ifjúságiak névsora, akik az NB II-ben is szerepet kaptak: Berente Ádám, Farkas Ádám, Fülöp Dávid, Dudás Dániel, Dudás Dóra, Dudás Bence, Muhari István, Kiss Gábor, Gulyás Attila, Nagy Zoltán, Molnár László, Forgács László, Dinai Mária, Dinai György, Dinai Zsófia, Kollár Zseraldina, Tóvizi Tibor, Pásztor Máté, Merk Attila és Dobák Dániel.

Torna

Jászberényben a torna, mint versenysport létrejött Harmath Béla nevéhez kötődik, az ő kezdeményezésére jött létre, és mondhatni vele fejeződött be.

Harmath Béla még Szántai József testnevelő tanárnál ismerkedett meg a sportággal. 1966-ban érettségizett a Lehel Vezér Gimnáziumban, de visszajárt edzeni a legendás „Öcsi bácsihoz”, valamint Pápai István tanár úrhoz. Majd a ’60-as évek vége felé Sebőkné Lóczi Mártával közösen oktatták, edzették a gyerekeket. 1972-ben András József – városi-járás sportfelügyelő – segítségével a Jászberényi Spartacus SE egyik szakosztályaként – amelyet a Jászberényi Építőipari Kiszövetkezet patronált – tevékenykedtek. Először a „régí tornászokkal” kezdtek el foglalkozni, majd a városi Sportiskolából több tehetséges gyerek került hozzájuk. Később „saját” edzőtermük is lett. A Ferences Templom mellett üresen álló volt színháztermet kapták meg a várostól 25 évre. Ennek egyetlen feltétele volt, hogy belül felújítják, illetve annak állagát megőrzik. Az új otthon felújítása, rendbetétele elsősorban Novotni Jánosnak, a Spartacus SE elnökének volt köszönhető, de sok társadalmi munkát is végzett – többek között – az edző, a sportolók, a szülők és hozzátartozók egyaránt. Itt már olyan körülményeket teremtettek maguknak, hogy minden nap edzést tudtak tartani.

Mindez kezdett realizálódni az eredményekben is. Nagy presztízscsata zajlott a megyeszékhelyi MÁV MTE szakosztályával. Ezek közül az egyik „gyöngyszem” (1983) Palágyi Béla tollából: „...A közelmúltban megmérkőztek egymással Jászberényben a Szolnoki MÁV MTE és a Jászberényi Spartacus tornászai. Volt sírás-rívás – a vendégkislányok részéről – és vita a szolnoki tornabarátok táborában, mivel nehezen tudták elképzelni, miként született a hazaiak győzelmét hozó végeredmény.” Ezzel nem ért véget a két város tornászainak vetélkedése. Ezt is – nagyon találóan – öles címmel („Eldöntötte a vitát a Spartacus”) hozta a Néplap, mivel a Spartacus SE tornászai magabiztos fölényrel győzték le ismét a szolnokiakat. A MÁV MTE „A” csapata közel húsz, a „B” együttese pedig negyven ponttal kapott ki a Spartacustól. *Eredmények.* Csapatban: 1. Jászberényi Spartacus SE 180.2 pont (Sós Mónika, Egervári Krisztina, Koncz Zsófia, Inges Gabriella, Zakar Edit, Lagzi-Kovács Krisztina, versenyen kívül Hamar Anita). Edzők: Harmath Béla és Nagy Katalin. Csapaton belüli egyéni összetett pontszámok alapján: 1. Lagzi-Kovács Krisztina 37.5 pont. 2. Zakar Edit 36.5. 3. Koncz Zsófia 35,8. mind Jb. Spart.). 4. Hamza Tímea (Szolnoki MÁV MTE) 35.2. 5. Inges Gabriella 35,1. 6. Sós Mónika 34,9 (mindkettő Jb. Spart.).

Később – a sportegyesületek 1983-as fúziója után – Lehel SE néven folytatták tevékenységüket. A legeredményesebb ebben az időszakban Lagzi-Kovács Krisztina volt, aki válogatott kerettag is lett, de sérülése miatt nem tudott címeres mezben porondra lépni. Az

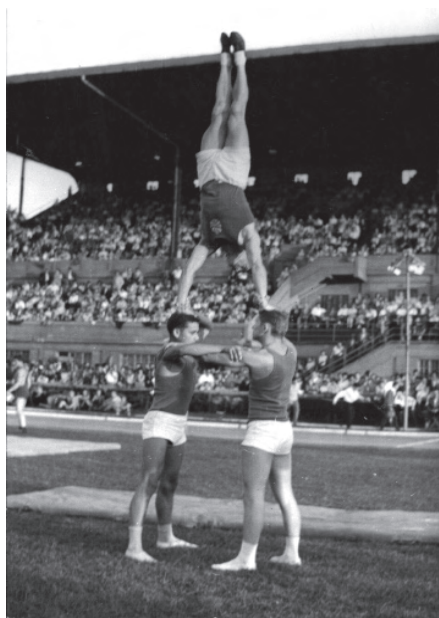

ő korosztályát egy másik nagyon tehetséges társaság követte. Harmath Béla megkeresésére 1985-től már a volt sokszoros magyar válogatott tornász, Sütőné Újszigei Katalin készítette fel őket a versenyekre, aki Békéscsabáról tette át székhelyét Jászberénybe. Mellette még Bukhár Lászlóné is tagja volt az edzői teamnek. Ez az eredményekben is visszatükröződött, hiszen a következő évben (1989) tovább meneteltek a lányok. A korosztályos diákolimpián a területből biztosan jutottak az országos döntőbe, ahol alig lemaradva a dobogóról a 4. helyet szerezték meg. Wirth Erika, Herédi Éva, Lagzi-Kovács Krisztina, Király Ildikó, Zakar Edit, Homoki Rita voltak a csapat tagjai. Az év közepén – a Jászberényi Lehel SE szétválása után – a Jászberényi SE-hez kerültek. Viszont a megfelelő körülményeket azért a Jászsági Állami Gazdaság, a Lenin-, a Kossuth- és a Zagyvamenti Tsz., az Építőipari Kiszövetkezet, valamint a Műszeripari Szövetkezet biztosította számukra.

Mindezeket figyelembe véve, sikerük töretlen maradt, hiszen éremeső hullott a nyakukba a fővárosban. Neves csapatokat megelőzve fölényesen nyerték a Magyar Vidék csapatbajnokságot. Valamennyi szeren és az egyéni összetettben is jászberényi tornászlány állhatott a dobogó legfelső fokára. Az egész mezőnyből kiemelkedett Demény Andrea teljesítménye, hiszen a két duplaszáltós gyakorlatára kapott 9,7 pontja a legmagasabb volt az egész verseny alatt. A lányok eredményei: *Egyéni összetett*: 1. Demény A. 2. Lagzi-Kovács Tímea 6. Mészáros Regina. *Lóugrás*: 1. Demény A. 3. Mészáros R. *Felemás korát*: 1. Demény A. 3. Lagzi-Kovács Tímea. *Gerenda*: 1. Mészáros R. 3. Lagzi-Kovács T. *Talaj*: 1. Demény A. 3. Lagzi-Kovács Tímea.

Lagzi-Kovács Krisztina tornagyakorlata

Gimnazisták gúlya

1993-ban is sikert sikerre halmoztak. A II. országos ifjúsági női csapatok vidékbajnokságán, a JSE tornászlanycsapat bajnoki címet szereztek. *A csapat tagjai:* Juhász Márta, Demény Andrea, Fülöp Katalin, Huszár Éva, Simon Edina és Bojtos Ildikó. 1994 áprilisában Budapesten az „A” kategóriás diákolimpia döntőjében zömmel az egyesületek igazolt versenyzői indultak. Jászberényt a Nagyboldogasszony Általános Iskola tornászai képviselték, és 3. helyezést értek el a tizenhat csapat között. A dobogó 3. fokán: Fülöp Katalin, Farkas Edit, Bojtos Ildikó, Simon Edina, Kármán Alexandra és Mukri Edina álltak. Ezzel a bronzéremmel – az egyesület fennállása óta – a legjobb eredményt érték el a diákolimpiák történetében. Miután ez a korosztály is „kifutóban volt” Harmath Béla természetesen kezdte építgetni a következő csoportot, de ekkortájt már nagy akadályba ütközött, mert az anyagi támogatás kezdett alábbhagyni. Aztán derült égből villámcsapásként érte, hogy a torna szakosztályt a Jászberényi SE – költségvetési nehézségei miatt – 1997. március 15-ével megszüntette. Ezzel együtt a 25 éve tevékenykedő főállású edzőnek fel is mondtak. Viszont a lányokat „megmentették”, akik 1994-től még klub formájában működő, majd 2000-ben *Dance Fitness SE* néven megalakult egyesületben folytathatták pályafutásukat. *„Arra így utólag is büszke vagyok, hogy tanítványaim országos szinten is nagyon szép eredményeket értek el. Továbbá arra is, hogy sok tornászom lett testnevelő vagy éppen edző sportpályafutását befejezve. Mindenképpen meg kell említenem Bús Erika, Lagzi-Kovács Krisztina, Homoki Rita, Király Ildikó és a Huszár testvérek Éva, Erika és Ági nevét”* – mondta el Harmath Béla beszélgetésünk alkalmával.

Úszás és vízilabda

Jászberényben egy úszó és vízilabda szakosztály létrehozásának gondolata Jászapátin keresendő. Varga Zoltán, Borbás Béla és Tóth Tihamér a Jászapátin működő vízilabda csapatban játszottak, de az akkori Fémnyomó és Lemezárugyárban (későbbi Hűtőgépgyár) dolgoztak.

Javaslatuknak fogantaja is lett, és 1957-ben a Lehel SC keretein belül alakult meg az úszószakosztály. Zimonyi Endre főkönyvelő lett a szakosztály elnöke, Losoncai Tibor tervosztály vezető pedig a szakosztály vezetője. A három vezetőségi tag: Pallér Lajos forgalmi könyvelési osztályvezető, Varga Zoltán és Tóth Tihamér. Terveik között szerepelt a jászberényi fiatalok úszni tanítása, és a vízilabdázás megismertetése és népszerűsítése. A városi uszodába rendszeresen lejáró tanulóknak – kezdetben mintegy 14 fő – Makai József festőművész tartott edzéseket. A lelkes úszók mellett megalakult a vízipóló csapat is. A kezdetben lejáró vízilabdázók: Klenk Gusztáv fogtechnikus, Kohári Béla autószerelő, Mizsei Sándor műszerész, Varga Zoltán, Borbás Béla, Tóth Tihamér gyári dolgozók és Tóth Kecskés László egyetemi hallgató, valamint Mizsei István MÁVAÚT forgalmi előadó. Bugyi István lett a játékos-edző. Egy ideig még csak barátságos mérkőzéseket játszottak, később már egy villámtornán is rendeztek Jászberényben. A nagyszámú közönség előtt nem vallottak szégyent, hiszen a 3. helyen végeztek, megelőzve Ózd és Szarvas csapatát. Részt vettek egy másik villámtornán is, amit a miskolciak rendeztek, ahol szintén 3. helyezettek lettek. A tornákon szereplő játékosok: Mészáros Ferenc, Bugyi István, Mizsei István, Varga Zoltán, Czákó Viktor, Mizsei Sándor, Kiss Zoltán és Tóth Kecskés László. Az úszószakosztály 1958. évben hat versenyen vett részt, ahol 10 első, 12 második, 8 harmadik helyezést ért el. A létszám rohamosan nőtt és elérte a

70-80 főt, akik főleg iskolások voltak, így egy úszóedzőt is foglalkoztattak. 1960-ban a gyár patronálásának köszönhetően két öltözőt építettek. A medence feletti világítást szintén a gyár villanyszerelői építették ki.

1960-tól kezdődően a megyein kívül országos versenyeken is részt vettek, azaz több városban álltak rajtköre. Többször szerepeltek a Körös folyam bajnokságon, Szarvason is. Természetesen a vízilabdázók egy része az úszóversenyeken is helyt állt. Több éven át eredményes úszók voltak: Újfalu Klára, Czákó György, Czákó Viktor, Kiss Zoltán, Rajnoha Károly, Hagyó László, Mizsei Sándor, Nagy Gyula, Dezső György, Szentirmai Zsolt, Kispál László, Kispál Sándor, Czákó István. Továbbá: Horváth Ottó, Bagyari Sarolta, Bagyari Béla, Hajós Gyula, Szívós György, Zaják Péter, Adacsics Éva, Káplár Miklós, Döbrentei Judit, Bíró Margit, Hajas Emőke, Antal István, Antal Mária, Zalai Ernő, Horváth Tamás, Koncz András szerepeltek többször a berényi úszócsapatban.

A vízilabdázók a Magyar Úszó Szövetség által kiírt megyei összevont területi bajnokságon szerepeltek a „B” csoportban. A bajnokság végeredménye: 1. Hódmezővásárhely, 2. Lehel SC, 3. Pécsi Uránbányász, 4. Szarvasi MEDOSZ. A 2. helynek köszönhetően a következő bajnoki évben az „A” csoportba kerültek besorolásra. A jászberényi vízilabdázók sikereinek hallatára több szolnoki vízilabdás jelentkezett leigazolásra a Lehelhez. Így Egedi Pál, Gőz András, Bozsó József, Molnár János érkezett Jászberénybe. Kiemelendő, hogy a pólósok a vízilabda szeretete miatt, pusztán a lehetőségért játszottak éveken keresztül Jászberényben. Az 1963-as bajnoki évadra készülvén, június elején, kétnapos (négycsapatos) vízilabdatornát rendezett a város. 1. Egri Vasas SE, 2. *Jászberényi Lehel SC*. A csapatot Egedi Pál, Balázs József, Bugyi István, Mizsei Sándor, Molnár János, Kiss Zoltán, Gőz András, Czákó Viktor, Czákó György alkotta. Majd a bajnokság „A” csoportban: 1. Miskolci VSC, 2. Ceglédi Vasutas, 3. Pécsi Dózsa, 4. Debreceni VSC, 5. *Jászberényi Lehel SC*, 6. Pécsi Urán, 7. Egri Forgácsoló volt a sorrend. A vízilabdázók részt vettek – Jászberény úszósport történetében először – a Magyar Úszó Szövetség által szervezett „TÉLI KUPA” Vízilabda Fedett Téli Kupa bajnokságon is a fővárosban. A város vízilabda csapata 1964-ben került igazán olyan helyzetbe, hogy nyolc együttes részvételével kétfordulós bajnokságon játszhatott. Igaz ugyan, hogy a 8. helyen végeztek, de az elért eredményhez nagyban hozzájárult az a tény, hogy ekkorra már mind a szolnoki, mind a berényi „idős” játékosokat leépítették, csak saját nevelésűekkel játszottak. Tagjai: Bugyi István játékos edző, Mizsei I. Sándor, Tóth Kecskés László, Kispál László, Czákó III. István, Dezső János, Horváth Ottó, Mizsei II. György, Balázs József, Szentirmai Zsolt, Nagy Gyula és Kiss Zoltán. Az 1965-ben kiírt területi összevont vidék OB III. – hat csapatos – vízilabda bajnokságban pedig az 5. helyen végeztek. Ahol az előzőkhöz képest Czákó Viktor, Koncz András és Zaják Péter is szerepelt a csapatban a berényiek közül. Az 1966-os úszó és vízilabda évad befejezésével Bugyi István edző családi okból kifolyólag megvált az egyesülettől.

Így, 1967-ben, edző hiánya miatt a Lehel SC elnöksége megszüntette az úszószakosztály működtetését. A következő években történtek ugyan kísérletek az újraindításra Mizsei Sándor és Czákó Viktor volt vízilabdázók részéről, ez azonban nem járt sikerrel.

Egy jó tíz év elteltével aztán fordulat következett be az úszósportban. A Hűtőgépgyár a sportlétesítmények mellett 1977-ben felépítette az 50x20 m-es, 8 pályás, nemzetközi versenyek lebonyolítására is alkalmas medencét. Ennek köszönhetően 1978-ban újraindult az

úszószakosztály működtetése. Varga Zoltán elnök, Hagyó László szakosztályvezető, Czako Viktor és Kispál László elnökségi tagokkal. Az úszószakosztály 1978-ban leigazolt létszáma 20 fő iskolai tanuló volt. Sokáig nem hallatott magáról az úszószakosztály, hiszen később Liptákné is abbahagyta tevékenységét, és utána Sárközi József úszómester, valamint egyik munkatársa tartott edzéseket a diákoknak. Majd 1993-ban Szöllösi Károly testnevelő tanárt keresték meg, hogy vegye kézbe az úszóedzéseket. Később Pesti Péter – szintén a Bajcsy-Zsilinszky testnevelő tanára – csatlakozott kollégájához. 1995-ben a Jászberényi SE egyik szakosztálya lettek. Ettől kezdődően kezdett kialakulni egy tehetséges úszókból álló team, akik közül kiemelkedik Thassy Thyra és Kun Rubina. Ők többszörös megyei bajnokok voltak a diákolimpiákon, és így természetesen az országos döntőben is többször megmérettették magukat. A 2000-es évek után már egyre több úszó ér el sikereket a megyei és országos diákolimpiai versenyeken. *„Amikor átvettük az edzések irányítását alig 10 úszónk volt. Miután Pesti Péterrel hozzákezdtünk a rendszeres tréningek megtartásához egy nagyon jó, 25-30 fős létszám alakult ki a szakosztálynál. Aztán az iskolák testnevelő kollégáinak segítségével 2000 után már jöttek az eredmények is”* – mondta el Szöllösi Károly 2016 őszén.

Asztalitenisz

A Hűtőgépgyár egykori gépészmérnökének, Kókai Rudolfnak a nevéhez fűződik az első asztalitenisz csapat megalakulása városunkban. A Lehel SC 1961-ben az asztalitenisz szakosztállyal bővült.

A szakosztályban helyet kaptak az LVG diákjai, mint Rigó Lehel, Oláh Bertalan, Dezső György, Fehér Pál, Baranyi Árpád és Kovács József, valamint Kókainé Ilonka asszony is. Először természetesen megyei bajnokságban indult a társaság, majd azt megnyerve a második évben már a Nemzeti Bajnokság 2. osztályába kerültek. Később leigazolták Szolnokról Szabados Miklóst, Leskó Lászlót, Zsigmond Sándort és Fehér Pált, ám egy év elteltével eligazolt a szolnoki társaság. Rigó Lehel pedig abbahagyta az aktív játékot. (1964-ben az LVG-ben tanár, és egyidejűleg egyetemre jár.) Viszont csatlakozott a csapathoz Reisz Tibor, Tóth Ferenc, Bilinszki József és Szarvas Lajos, később Kovács József is, aki befejezte egyetemi tanulmányait, majd 1966-ban az NB II. Barna csoportjában szerepeltek. A csapat meghatározó tagja volt Bilinszki József, aki több ízben nyert országos II. osztályú versenyeket is. Ám sorozatos botrányai, életmódja és igazolatlan hiányzásai miatt eltanácsolták a szakosztálytól. Tóth Ferenc pedig, családi problémái miatt, 1966 végén eltávozott a Hűtőgépgyárból. Így Nyári Zoltán szakosztályvezetőnél a következő években Reisz Tibor, Szarvas Lajos és Kovács József alkották a csapat gerincét, a gárda negyedik emberét a fiatalok között kereste a szakvezetés, akik Erdős Lajos keze alatt a megyei bajnokságban igen jól szerepeltek. 1969 márciusában átszervezés miatt az NB III-ba kapott besorolást a Lehel SC. Áprilisban a Reisz–Kovács–Szarvas–Hájos–Bús összetételű együttes minden mérkőzését megnyerve állt az élen. Ebben nagy szerepe volt Reisz Tibornak, aki minden meccsét győztesen fejezte be. Júliusban végül is a Miskolci Spartacus mögött a 2. helyen végeztek 7 győzelemmel és 1 döntetlennel, így biztosítva, az újbóli NB II-es szereplést. Később, 1974-től folyamatosan Reisz Tibor, Szarvas Lajos és János, Bene László, Hájos János, Gyurkó Miklós, Bartók József összeállításban játszottak, egészen 1983-ig. 1976-

ban 9., majd '77-ben 7. hely a Gárdos csoportban. Nyári Zoltán a szakosztályvezető, Reisz a játékos-edző, mellette kiemelkedik Bene László játéka. A legjobb helyezést 1980-ban érik el, amikor egyenlő pontszámmal, de rosszabb mérkőzés aránnyal szorulnak le a dobogóról és a 4. helyen végeznek. Csapattagok: Reisz Tibor, Bene László, Szarvas János, Hájos László, Gyurkó Miklós és Gál László voltak. Jól szerepeltek az egyéni versenyeken is. Bene László megnyerte a megyei bajnokságot az NB I-es Kilián versenyzői előtt, a Reisz–Bene páros négyeszer jutott döntőbe II. osztályú versenyen, és szintén ők 3. helyet szereztek a Gyopáros Kupa nemzetközi DC versenyen. Abban, hogy a szakosztály ilyen remekül szerepelt, legnagyobb érdemei vitathatatlanul Reisz Tibornak voltak, aki vezető, edző, intéző, játékos is volt egy személyben. Ami még igen figyelemre méltó, hogy rajta kívül csak saját nevelésű játékosok játszottak. A remek szereplést mélypont követte, hiszen 1981 őszén kiestek a II. osztályból, viszont a bajnokság végeztével rendezett II. osztályú versenyen – ahol NB I-es játékosok is indultak – 1. Bene, 2. Reisz, 3. Hájos sorrend alakult ki. 1982-ben ismét felkerülnek az NB II-be. Viszont – kisebb nézeteltérések miatt – 1983-ban Reisz Tibor eligazol Szolnokra, és Nyári Zoltán is távozott a szakosztály éléről. Egy évvel később Bene László is eligazolt Kiskunfélegyházára ('86-ban NB I-es a csapata) és 1984–1987-ig ott pingpongozott. Nehéz lett a helyzete Gyurkó Miklós edzőnek, hiszen Lukács Tibor is visszatért Szolnokra. Szerencsére azért maradtak a II. vonalban, de '85 telén a holt szezonban a 9-10., azaz a kieső helyen várták a jobb folytatást. Ekkor bontogatta szárnyait egy fiatalember, Pásztor Attila, aki veretlenül első a serdülők tízek bajnokságán, és első a megyei úttörő diákolimpián is. Végül is kiestek és az NB III-ban folytatták. Majd az 1989-es nagy átszervezőkor megszűnik az asztalitenisz szakosztály.

Öt év elteltével, 1994-ben, „saját erőből” alakult egy új – Gallai Antal, Kalla Tibor, Kovács József, Rigó Lehel, Hulin György alkotta – csapat a városban. Nagyszerűen kezdtek a megyében, hiszen az összevont bajnokságban, 1993 és 1994-ben az első, ill. a 2. helyen végeztek. A jó szereplésnek köszönhetően igény nyílt egy asztalitenisz klub létrehozására is, ami sikeresen meg is alakult 1994-ben, Jászkiút DSE néven. Az egyesület tagjai voltak: Bognár Tibor, Kalla Tibor, Bene László, Szádvári Endre, Szarvas János, Fábíán György, Kucsma Zoltán, Kövér Károly, Lukács Gyula és Benke Károly. Vezetőjük Kalla Tibor lett. A csapat működéséhez szükséges támogatást a Bognár Tibor igazgató vezette Baby-Bell biztosította. Az 1994/95-ös megyei bajnokságot megnyerték, majd az NB III. Mátra csoportjába sorolták be őket. Innentől kezdődően egy stabil szereplésről beszélhetünk. Sokáig, szinte az ezredfordulóig, főleg az alábbi játékosok alkották a csapatot: Uhrin Ede, Budai Attila, Szarvas János, Hájos János és Szádvári Endre.

Jégsport

Jászberényben a jeges sportok számára meghatározó időpont 1977. január 9., hiszen ekkor nyitották meg a jászberényi műjégpályát a Hűtőgépgyár mellett, olyan híres vendégek fellépésével, mint Regőczy Krisztina és Sallay András jégtáncos bajnokok. A korabeli visszaemlékezések szerint már a műszaki tervezéskor figyelembe vették, hogy lágyabb és közepesen kemény jeget tudjanak készíteni, mivel a műkorcsolyázóknak és a jégkorongozóknak ezek a legalkalmasabbak.

Jégkorong

Mindenképpen sikersportágnak számít a jégkorong Jászberényben, hiszen a Lehel SC révén bajnoki aranyérmét is elkönnyvelhettünk.

A műjégpálya megnyitása után ipari tanuló és középiskolás fiúk önkéntes alapon kialakítottak egy jégkorongozni szerető csapatot. Esténként a jégpálya zárása után szakedző nélkül gyakoroltak. Ezt a csapatot sikerült együtt tartani, és júliustól Fodor Árpád gépészmérnök – a Hűtőgépgyár dolgozója – munkája mellett vezette a csapat edzéseit. Az ifjúságiakkal párhuzamban az úttörőnek nevezett korosztály tagjai is jártak a foglalkozásokra. A főként gimnazistákból, egyetemistákból álló felnőttek 4. helyen végeztek történetük első nagy megmérettetésén (1977–78). A vidékbajnokságban három jóval rutinosabb gárda ellen, ha pontot nem is, de sok tapasztalatot sikerült gyűjteniük.

A következő szezonban már egy úttörő, egy serdülő és egy felnőtt csapat állt csatasorba. Az Országos Felnőtt Bajnokság II. osztályában akkor a cél az utolsó helyről való elmozdulás volt. Az OB I/B néven futó küzdelmek során megszülettek az első győzelmek, öt csapatból a Miskolc előtt végeztek. Miután az érettségit követően a legtöbben elkerültek a városból, a felnőtt csapat csak öt év múlva tudott ismét nevezni a bajnokságra, ez idő alatt az utánpótlás fémjelezte a város jégkorongspotját. 1980 januárjában az első nagy siker az úttörő bajnokságban: Lehel–Ferencváros 8-1. Fodor Árpád munkáját ekkoriban már Szőke Attila segíti. Megfogalmazódtak a jövőre vonatkozó tényleges elképzelések is: a legkisebbeknek pingvin csapat szervezése, 1981-ben ifjúsági, '84-ben felnőtt csapat indítása, '87-re első osztályú szereplést terveztek. Átmeneti visszaesést hozott, hogy három év után Fodor Árpád távozott, Szőke Attila pedig sorkatonai szolgálatra vonult be.

1982 elején minden korosztálynak Rigó Lehel, aki maga is még ifjúsági játékos volt, tartotta az edzéseket, az eredmények elmaradtak a korábbtól, de a létszám – hetven gyerek – és több ifjúsági válogatott – Csókási, Pápai, Simon, Sipos – jelezte, hogy továbbra is él a hoki Jászberényben.

1982 szeptemberében szakmailag előnyös együttműködési szerződést kötöttek a Zvolennel, melynek köszönhetően csapatunk az akkor még csehszlovákiai Zólyomban edzőtáborozhatott.

Koha Csaba bekapcsolódása a szakosztály vezetésébe nagy fordulatot jelentett a berényi hoki számára. A legendássá vált vendéglátós, mesterszakács érkezésének köszönhetően 1984-től új impulzusokat kapott a sportág, újraéledt a felnőtt csapat, melyet az OB II-be neveztek be. A cél az első osztályba jutás, válogatott mérkőzés megrendezése Jászberényben, valamint – már ekkor – a pálya közeljövőbeli befedése volt.

1985 márciusában a mérleg pozitív: a bajnokságban a serdülők harmadikok, a felnőtt csapat is helyt állt, 4. lett. MNK-küzdelmek, továbbá egy magyar–bolgár válogatott meccs rendezői voltunk. Továbbra is gondot okozott azonban a szakképzett edzők, illetve a megfelelő öltöző hiánya. 1985. október 1-jétől állt össze a következő szezonra a felnőtt csapat. Több mint egy teljes sor érkezett Székesfehérvárról, a legnagyobb név Havrán Péter (FTC), aki tízszeres bajnokként, sokszoros válogatottként kulcsembert lett Jászberényben is, nemcsak a következő, hanem még nagyon sok éven át. Az OB I-ben hét csapat között az ötödik helyen végzett a Lehel, miként a következő évben is.

A Lehel ifjúsági jégkorong csapata

Az 1987-88-as bajnokságra már az Erdélyből áttelepült új edző, Kercsó Csaba készítette fel a csapatot, aki aztán nyolc évig tevékenykedett Jászberényben. Két évet még nagyrészt berényiek alkották az együttest, a rájátszásos formában bonyolított bajnokságban az alsóház élén, összesítésben az 5. helyen végzett a csapat. A szakosztály tizedik születésnapján, 1987-ben avatták fel az új világitást, és 1988. január elején Jubileum Kupát rendeztek. Jégre lépett két belga csapat és a Budapest válogatott, valamint a Lehel SE.

Az 1988-89-es 6. hely után következett a „hokiforradalom”. 1989 nyarán döntöttek a Lehel SE szétválásáról, a Hűtőgépgyárhoz (vissza)kerülő szakosztályok között volt a jégkorong is. Koha Csaba elhatározása, hogy egy nagy csapat épüljön, valósággá válik. Jovanov Sándor – aki a Baráti Kör akkori elnöke volt – segítségével szovjet jégkorongozók érkeztek a csapathoz, felkavarva a magyar hoki állóvizét. A máig emlékezetes bajnoki cím megszerzése előtt Magyar Kupa ezüstérem is került Jászberénybe, több éven át a jégkorong lett a városban – sőt a környező településeken is – a legnépszerűbb sportág. Volt, hogy ötezer ember szorongott a pálya körül, a mérkőzések társadalmi eseményt, közösségi élményt jelentettek a szurkolók számára. Barátságos mérkőzésen a magyar válogatottal is játszott a Lehel, a Jászberényben megrendezett találkozón 8-8-as döntetlen született.

Az aranyérmes gárda tagjai (1989–90): Balla Tibor, Bató András, Bálint Artúr, Bugyi Csaba, Bujdosó Gábor, Csik László, Csókási Zsolt, Anatolij Donyika, Havrán Péter, Koha Csaba, Kolbenheyer József, Alekszandr Kulikov, Lajkó Attila, Leleszi Zoltán, Pavel Mihonyik, Pápai Miklós, Borisz Puskarjov, Simon Ferenc, Sipos Zoltán, Szabados Imre, Szajka György, Oleg Vaszjunyin, Alekszandr Vlaszov.

A bajnoki címnek köszönhetően a Bajnokcsapatok Európa Kupájában is képviselhették városunkat, ahol több mint tiszteességgel helyt álltak.

Már ekkor jelentkeztek a finanszírozási és jégkészítési problémák. A Hűtőgépgyár a jégszolgáltatást vállalta, így a Lehel név is maradt, egy új támogató révén 1990/91-ben Generál-Lehel néven szerepeltek. A nehézségek ellenére ebben a szezonban is bajnoki döntőig jutottak, ahol az ellenfél ezúttal is a Ferencváros volt, akik visszavágtak az egy évvel korábbi vereségért, így bajnoki ezüsttel bővült a berényi éremgyűjtemény. Az 1991/92-es idényt nagyban meghatározta Koha Csaba halála, nem sikerült a döntőbe kerülni, a 3. hely akkoriban csalódásnak számított. 1992-ben a helyi ÉMÁSZ vezetője, Szabó Zoltán lett az elnök, akinek munkáját Rusvai József és Nagy Sándor segítette. Átalakult a játékoskeret, három új orosz érkezett csatárposztra, az eredményes szerepléssel ismét az aranyéremért harcolhatott a jászberényi gárda az örök rivális Ferencvárossal. Szoros csatában a Fradi szerezte meg a bajnoki címet.

1993–94-ben az első osztály mellett a második vonalba is neveztek egy jászberényi csapatot, hogy a helyi fiatalok is több játéklehetőséghez jussanak. Az utánpótlás meg is nyerte az OB II küzdelmeit, bővítették a lelátót, ugyanakkor a játékosállomány – ismét csak az anyagi okok miatt – gyengülni látszott, a csapat az 5. helyen végzett, a következő szezonban pedig negyedikek lettek.

1995-ben Kercső Csaba, valamint a meghatározó játékosok távozása után az új szakvezető Basa János lett. Biztató kezdés után az anyagi ellehetetlenülés következtében a bajnokság második felében még a pontszerzés sem sikerült, végül a 4. helyen zárta utolsó élvonalbeli szezonját az ekkor ICE-Lehel néven szereplő csapat.

A pályagondok fokozódtak, a csapat jászberényi magja a feltételek hiányával szembesülve a Tisza Volán Szegedhez igazolt. A megmaradt lelkes fiatalok az OB II-ben kilenc csapat között a hetedik helyen zártak.

1997-ben Lerch Ferenc vezetésével élesztették újjá a csapatot, Jászberény '77 néven. Többen visszatértek a régi játékosok közül, az edzői munkát Havrán Péter vállalta. A harmadosztálynak számító OB II-t magabiztosan nyerték meg, majd 1998-ban egy osztállyal feljebb ezüstérmesek lettek.

1999-ben az OB I-et összevonták az Extraligával, ezt azonban anyagi okok miatt már nem tudta vállalni a csapat, így újabb OB II-es bajnokság következett, újabb elsőséggel. A bajnoki cím tízéves évfordulójára centenáriumi mérkőzéssel emlékeztek 2000. február 16-án. A végeredmény: Lehel–Ferencváros 4-5. Ebben az évben még a serdülők is szerepeltek, edzőjük Sipos Zoltán volt. Ezt követően – mivel már csak közönségkorcsolyázás alkalmával működött a pálya – a versenyszerű jégkorong megszűnt a városban. A meghatározó játékosok ismét szegedi színekben játszottak az első osztályban. Jászberény jégkorongjának első korszaka mintegy huszonöt évet ölel fel. Ez alatt a felnőtteknél egy bajnoki arany, két ezüst és egy bronzérem, a Magyar Kupában egy győzelem, két döntő, a korosztályos csapatoknál egy arany, tíznél több bronz született. Hét felnőtt válogatott játékost adott a szakosztály Pápai Miklós, Balla Tibor, Bató András, Bugyi Csaba, Szajka György, Lajkó Zsolt és Szappanos Dávid személyében. Pápai 1990-ben az év jégkorongozójának választották.

Új fejezet kezdődött azzal, hogy 2008-ban átadták az egykori Tanítóképző Főiskola (ma már az Eszterházy Károly Egyetem campusa) mellett az új műjégpályát, amit hosszú évek

után 2015-ben befedtek, s így már az év jelentős részében biztosít sportolási lehetőséget. Régi álmom vált valóra, s a megfelelő infrastruktúrájának köszönhetően újra van jégkorongélet Jászberényben. A felnőttek között különböző szinten három amatőr csapat is alakult, míg a fiatalok a Jászberényi SE szakosztályaként 2009 óta igyekeznek a régi idők hőseinek nyomába lépni.

Műkorcsolya

1977. februárban Nagy Mariann, az olimpiai- és világbajnoki bronzérmes, Európa-bajnok Nagy testvérpár tagja huszonöt aprósággal kezdte el a munkát, a szakosztály mindenese pedig Péli István volt. A téli gyakorlások után hivatalosan nyáron alakult meg a szakosztály a Lehel SC égisze alatt.

Június 15-től a nyári alapozó edzések mellett hetente egyszer a fővárosi Jégszínházban tartottak tréningeket a kicsiknek, a cél az volt, hogy versenyeken is indulhassanak. Már jégóvodások is voltak az utánpótlásban, és a Szabadkai Spartakkal is felvették a kapcsolatot, hogy együtt működjenek, elsősorban a jég sportok területén. Decemberben a gyár 25 éves évfordulója alkalmából a jeges sportok képviselői tartottak bemutatót, az év utolsó napján pedig három csoportos és tizenkét egyéni szabadkorcsolyázást csodálhattak meg a nézők.

Az 1978–79-es jeges idényben több egyesületi versenyt is rendezett a szakosztály, a január 22-i Mozdulj! c. játékos sportvetélkedőn pedig az ország nyilvánossága előtt mutathatták meg tudásukat, mivel a televízió is közvetítette a rendezvényt. 1978–79-ben a vidék- és országos bajnokságon, illetve további versenyeken számtalan dobogós helyezést szereztek a jászberényi versenyzők. Nagy Mariann mellett Szabó Andrásné edző és Szőke Csabáné balett oktató segédkezett. 1980 elején Jászberényben rendezték az újonc- és serdülő műkorcsolya vidékbajnokságot. Az újonc fiúknál hazai részről Pernyész Csaba győzött, a szakosztály első országos bajnoki aranyérme a Pernyész testvérek nevéhez fűződik, akik a serdülők között lettek elsők. Ők aztán összesen ötször nyerték meg a korosztályos magyar bajnokságot. Három rangos utánpótlásversenynek is otthont adott Jászberény. 1984 elején négy edzőből egy főfoglalkozású, a szakosztályban azonban nagy volt a fluktuáció, jellemzően egy életkor, illetve egy szint elérése után sokan abbahagyták a sportolást.

A versenyek mellett a műkorcsolyázók bemutatói is nagy sikert arattak az évek során, jégre vitték a Hófehérke és a hét törpe című mesedarabot, többször előadták a palotás táncot, ezzel a '84-es Eb nyitónépszerűségén is szerepeltek fiataljaink. Jászberénybe is ellátogatott az ismert angol edző, Arnold Gerschwiler. Budapesten, a juniorbajnokságon a vidék legjobbjának Bodó Ildikó, illetve Pernyész Csaba bizonyult, 1985 februárjában először adott otthont vidékbajnokságnak a város. Nagy Mariann nyolc év után befejezte Jászberényben edzői munkáját, örökségét – budapesti közreműködéssel – Schlut Ildikó vette át, akinek a munkáját a jászberényi Szabóné Varga Veronika segítette. A jászberényi műkorcsolyázók több vidéki versenyen indultak és általában érmes, illetve dobogó közeli eredményekkel zártak. Két év elteltével Schlut Ildikó revü felkérést kapott, így búcsút intett Jászberénynek. A műkorcsolya irányítását a továbbiakban egy erdélyi magyar műkorcsolya edző, Sallak Görgy végezte, aki aztán 1988-tól a jeges szakágak szétválása után megalakuló Magyar Országos

Korcsolyázó Szövetség főtítkára lett. 1988 februárjában tanítványa, Koha Nikoletta az országos vidékbajnokságon megszerezte az egyesület első női vidékbajnoki címét.

A műkorcsolya aztán a jégkoronghoz hasonlóan finanszírozási és pályagondok miatt megszűnt a városban, majd az új jégpálya átadásával 2010 decemberében éledt újjá.

Gör- és rövidpályás korcsolya

Az 1990-es évek elején a Jászsági Diáksport Bizottság többször is rendezett az általános iskolások részére korcsoportos korcsolyaversenyt, ahol az indulók száma többször a 100 főt is meghaladta. Miután tavasszal jobbra fordult az idő – és nem lehetett már jeget „fakasztani” az akkori Hűtőgépgyár melletti műjégpályán –, a gyerekek egy része görkorcsolyára váltott át.

1992-ben a Gyakorló Általános Iskolában – a Balczó DSK égisze alatt – Belovai József és Móczó Erika testnevelő tanárok kezdték tanítani a gyerekeket görkorcsolyázni. 1993-ban már bekapcsolódtak a városok közötti versenyekbe is. A nyár elején részt vettek az I. Országos Görkorcsolyaversenyen, Szombathelyen, majd a II-on is, amelyet Pécssett rendeztek. Szeptember 5-én pedig már a III. Országos versenyt Jászberény rendezhette, aminek csapatversenyét meg is nyerte a több iskola diákjaiból összeálló Balczó DSK. A legeredményesebb hazai versenyzők: Nagy Mariann, Szőke Attila és Gémesi Balázs voltak. Szeptember 12-én az I. Országos Görkorcsolya-bajnokságon a berényi alakulat – a görkorcsolya magyar fellegrárában – Szombathelyen győzte le a vendéglátókat. Első helyezett lett Huszár Erika és Szőke Attila. Az „aranyos csapat” további tagjai: Nagy Mariann, Berke Zsuzsa, Szöllősi Boglárka, Németh Györgyi, Huszár Attila, Darázs Péter, Ferreira Gábor, Huszár Éva, Gémesi Balázs, Gyurkó Péter, Belovai Dénes, Palla Mirkó, Huszár Ágnes, Blauth Ferenc. A felnőtteknél Zsarnovszki Andrea és Gledura Éva. Egy héttel később, a csehországi Zdarban léptek pályára és ott is a berényi gárda nyert, így egy igen sikeres év végére tettek pontot. Bizonyára akkor még senki sem gondolta, hogy az 1993-as év egy nagy menetelés kezdete volt...

Mivel a görkorcsolyához szorosan kapcsolódott a „jeges” korcsolyázás is, télen ezt művelték a gyerekek. A következő év (1994) márciusában a Gyorskorcsolya Vidékbajnokságot a Hűtőgépgyár melletti műjégpályán rendezték. Ez már tulajdonképpen a rövidpályás gyorskorcsolya, azaz short track bajnokságnak volt nevezhető. A korcsoport szerinti küzdelmekben: Lencse Livia, Szöllősi Boglárka, Szőke Attila, Nagy Zsolt, Havrán Bettina és Nagy Mariann lett első, valamint a női váltó és a fiúváltó.

Jég híján júliusban ismét cipőt váltottak a korisok, és az I. Országos Görhoki Bajnokságon szerepeltek a Gyakorló Iskola bitumenes pályáján, amit a hokisokra épülő berényi csapat meg is nyert. Másnap pedig az Érparton rendezett Görkorcsolya Duna Kupa 4. fordulójában remekeltek a Belovai–Móczó edzőpáros tanítványai. Nyertek: a Huszár lányok mindhárman, Kovács Ádám, Darázs Péter, Lencse Livia és Szőke Csaba. A Duna Kupa befejező fordulóját Bécsben rendezték, ahol a 2. és 3. helyezettek mellett, aranyérmes lett: a három Huszár lány, Szőke Csaba, Darázs Rózsa, Darázs Péter és Kovács Ádám. Hab a tortán, hogy a Duna Kupa is Jászberénybe került. Emellett ebben az évben, Huszár Éva és Ágnes, valamint Gémesi Balázs tagja volt az EB-n (8. hely) szereplő magyar válogatottnak. 1995-ben a görkorcsolya

már olyan népszerűsége tette szert, hogy megrendezték az I. Görkorsolya Diákolimpiát is, nem véletlen, hogy éppen Jászberényben. Az Érparton is remekeltek korisaink, hiszen 24 számból 16-ot megnyertek. A következő év elejétől Darázs István is bekapcsolódott a „korcsolyások életébe”, aki a menedzselésben vállalt szerepet. (Később Jászberényi SE Balczó DSE néven működtek egy-két évig, majd a JSE Gör- és gyorskorcsolyázó Szakosztály színeiben szerepeltek a hazai és nemzetközi versenyeken.) 1996-ban január végén ismét Jászberényben rendezték a Rövidpályás Gyorskorcsolya Diákolimpia országos döntőjét. Az már természetes volt, hogy az egyéni versenyeken nagy hazai siker született, sőt a csapatverseny első helyén több pontot szereztek, mint a többiek a 2. és 3. helyen együttvéve.

A Balczó DSK sikereire természetesen felfigyelt a magyar válogatott vezetése is. A „Magyar Köztársaság Jó Tanuló, Jó Sportoló” díjával (1995-ben) kitüntetett gyorskorcsolyázó, Nagy Mariann is kiutazhatott a kerettel Moszkvába, az Olimpiai Reménységek Versenyére.

A magyar csapat legjobbjaként két arany és egy ezüstéremmel tért haza edzőjével, Belovai Józseffel Moszkvából 1996-ban.

Tovább folytatódott a Balczó DSK menetelése görkorsolyában is. 1997-ben a Szombathelyen rendezett Görkorsolya Diákolimpia döntőjén is bebizonyították, hogy csapatban verhetetlenek. Egy hónappal később Belgiumban hét ország legjobbjait is megelőzve diadalmaskodott Belovai József tízfős görkorsolyás delegációja. Ebben az évben Móczó Erika tanárnő – családi elfoglaltság miatt – abbahagyta a korcsolyázó gyerekekkel való foglalkozást, de Darázs István előző évi csatlakozásával – a jó menedzselésnek köszönhetően – egyre jobban ismertté vált a jászberényi társaság sikeres szereplése. Pl. a III. Berlini Nemzetközi versenyen, ahol többször adódott, hogy a dobogón csak a jászsági gyerekek álltak. Darázs Péter kiemelkedően szerepelt, mind a három számot megnyerte. Az ő „aranyai” mellett Szalai Milán, Bábosik Zoltán és Lencse Livia nyakába is a legfényesebb érem került. Egy héttel később, Bécsbe utaztak a Duna Kupa utolsó fordulójára. Itt mind a 11 berényi sportoló a dobogón végzett. Összesítésben Duna Kupa győztes lett: Darázs Rózsa, Novák Péter, Szöllösi Szabolcs és Szőke Csaba. A legfényesebb érmek gyűjtésével végződött az 1997 januárjában rendezett két short track verseny is. A Debrecenben megtartott Hajdú Kupán Lencse Livia, Darázs Péter, Huszár Erika és Ferreira Gábor nyert aranyérmeket, plusz mindkét váltó. Egy héttel később az Utánpótlás Országos Bajnokságon szintén ők diadalmaskodtak.

1997 nyara átírta a berényi görkorsolya addigi történetét. Az augusztusi Görkorsolya Európa Kupán – amit a fővárosban rendeztek – a 4 fős magyar női válogatott közül kettő, Huszár Ágnes és Éva jászberényi volt. A férfiaknál pedig Gémesi Balázs viselt címeres mez. A versenyen a magyar kvartett – köztük a két Huszár lánnyal – mind a váltóban, mind az összetett csapatversenyben bronzérmes lett. Az 1998. február végén rendezett tatabányai Gyorskorcsolya Diákolimpiai döntő is a berényi korisokról szólt, hiszen 15 arany-, 5 ezüst- és 5 bronzérmes zsebeltek be. Az év sikerei mellett mindenképpen meg kell említeni a labdarúgó stadionban elkészült – minden nemzetközi előírásnak megfelelő – görkorsolyapályát. Ezt 1999 nyarán Országos Bajnoksággal „avatták fel” stílszerűen hazai csapatgyőzelemmel, ahol 14 arany-, 6 ezüst- és 7 bronzérem volt a „termés”. Ezek után természetes, hogy a magyar Görkorsolya

Szövetség elnöke, a jászberényi Darázs István a válogatott felét berényi versenyzőkkel „töltötte fel” a németországi Gerában rendezett Junior és Kadett Görkorsolya Eb-re. Meg is hálálták a bizalmat, hiszen Huszár Erika „magyar történelmi” bronzérmeket szerzett a 300 és az 500 méteres távokon. A többiek – Darázs Péter, Kovács Ádám, Nagy Mariann és Kis Kata – szereplése is sikeresnek mondható, hiszen az európai elit mezőnyében egy kivétellel a legjobb húszban végeztek.

A JSE-Balczó DSE sportolói nemcsak a görkorsolyában, hanem a short track-ban is az ország élmezőnyébe tartoztak. Így az is természetes, hogy a válogatott felét ebben a sportágban is ők képviselték a Székesfehérváron rendezett Rövidpályás Gyorskorsolya vb-n, január elején. Nagy Mariann, Huszár Erika és Kovács Ádám mellett szövetségi edzőként Belovai József képviselte Jászberényt. A lányok magyar csúcsokat javítva versenyeztek, és a legjobb húszba kerülve Erikát mindössze négy, Mariannt pedig hat európai versenyző előzte meg. Kovács Ádám ideje ugyan jó volt, de nem sikerült beverekednie magát a legjobb húsz közé.

Sokáig emlékezetes sporteseménynek számít a városban 2000 nyara. Ekkor rendezték Jászberény főterén a VI. Junior Utcai Gyorsasági Görkorsolya Európa-bajnokságot. A verseny első napján a 300 m-es, egyéni indításos versenyszámban Huszár Erika – a belga Vontourhout mögött – egy ezüstéremmel hívta fel a berényi publikum figyelmét. Darázs Péter is remekül futott és 6. lett. A többiek is jól szerepeltek, általában az elődöntőig jutottak. A második nap szenzációra sikeredett. *Huszár Erika* az 500 méteres távon óriási hajrával elsőnek haladt át a célvonalon, megszerezve ezzel a sportág *első magyar EB aranyérmét*. Az esti órákban zajló 5 ezer méteres döntőben ezrek buzdították a város kitűnőségét, aki újabb aranyéremmel hálálta meg a biztatást. Kitűnő eredménynek számított ugyanezen a távon Darázs Rózsa 7. és Kis Kata 8. helyezése is. A harmadik napon először Darázs Péter gondoskodott arról, hogy a lányok mellett a fiúk is rendelkezzenek Eb éremmel, hiszen kitűnő futásának köszönhetően 5 ezer méteren bronzérmet harcolt ki. A lányok versenyzésén is érződött, hogy lesz még mit ünnepelni Jászberény főterén, hiszen 3 ezer méteren Huszár Erika 4., míg Nagy Mariann 6. lett. Az utolsó nap sem maradt szenzáció nélkül. Erről az 5 ezer méteres váltóban három berényi lány gondoskodott. Huszár Erika, Nagy Mariann, Szöllősi Boglárka trió bronzéremmel örvendeztette meg a hazai szurkolótábort. A rendezvény utolsó napján – nem hivatalosan ugyan, de – egy-egy serleggel díjazták korosztályonként az egyéni összetett legeredményesebb versenyzőit. Természetesen a lányoknál Huszár Erika volt a legjobb. A fiúknál Darázs Péter 2., míg Kovács Ádám 3. lett. Emellett számos különdíjat adtak át az Eb-t támogató szponzorok.

Ezzel az Európa-bajnoksággal lezárult egy korszak mindkét korszolya szakág életében, majd folytatódott a későbbi években a jégen Eb bajnoki címmel és kitűnő téli olimpiai eredményekkel.

A fenti sorokban csak a rövidpályás gyorskorsolyáról írtunk részletesen, a nagypályás eredményekről nem. Ez annak tudható be, hogy városunkat – egyesületi szinten – csak a rövidpályás szakág képviselte. Viszont még az ezredforduló előtt Gémesi Balázs, Szöllősi Szabolcs és Szöllősi Boglárka a fővárosban nagypályán folytatta pályafutását, oda jártak edzésre is, de továbbra is JSE színekben. Gémesi Balázs sprintszámban egy alkalommal Országos Bajnokságot nyert. Szöllősi Szabolcs pedig számos diákolimpiai bajnokságot követően 2000 után nyolcszoros Országos Bajnok és a magyar válogatott oszlopos tagja lett.

Junior Görkorcsolya Európa-bajnokság Jászberény főterén

Technikai sportok

Jászberényben az 1960-as évek elején nagy népszerűségnek örvendtek a város főterén rendezett gokart versenyek. Ez annak volt köszönhető, hogy Utast Lajos az AKÖV Jászberényi Üzemegység fiatal mérnöke – munkája mellett – gokarttal kezdett el foglalkozni.

A gokartokat az utolsó csavarig házilag kellett elkészíteniük, hiszen – akkoriban még – semmit nem lehetett beszerezni az üzletekben. A helyi AKÖV-nél a „leeső anyagokból”, illetve más sportágakra kapott támogatásból „spórolták ki” a rávalót. A szerelést pedig a műhelyben végezték önszorgalomból a gokart „alakulathoz” tartozók. Telek József szakoktató, Papp Lajos tanár, Darázs László gépműhelyvezető és Babucs Károly esztergályosok. Valamint az aktív versenyzők: Tóth László, Nyíri József és Lajos, Szarvas Béla, illetve versenyzett még Labáth Mihály és Kalla József is. A gokartok motorjai általában Danuvia és MZ típusúak voltak. Később P-20 is teret kapott, de – mivel 125 m³-es motorokkal versenyeztek – csak a „fele” képezte a meghajtó motort. (A P-20 250 m³-es volt.) A versenyzők először az ország nagyobb városaiban rendezett versenyeken álltak rajthoz, majd a Magyar Autóklub jászberényi csoportja és a 7-es AKÖV jászberényi üzemegysége ’64-ben már hazai gokart versenyt rendezett. 1965. június végén pedig első alkalommal kapták meg az országos bajnoki futam egyikének megrendezését. A Nagytemplom–Kőhid–Táncsics Mihály utca között kirajzolható T alakú pályán lebonyolított verseny nagy közönségsikert (3000 néző) hozott. Később aztán már nemzetközi versenyek színhelye is volt a város főtere, természetesen szép hazai sikerekkel spékelve. Legeredményesebb versenyző volt Tóth László, aki ’63-ban és ’64-ben országos

Junior Görkorcsolya Európa-bajnokság. Huszár Erika Európa-bajnok 500 méteren.

bajnok és sok nemzetközi verseny győztese. Nyíri Lajos is kétszer volt az OB legjobbja, de Szarvas Béla is sok szép eredményt ért el. A hetvenes években a gazdagabb egyesületek már gyári járművekkel jelentek meg a pályán, s ezekkel a berényi „maszek” gépek nem tudták felvenni a versenyt. A csapattagok is korosodtak, családot alapítottak, és az évtized végére abbahagyták a versenyzést.

A gokartokat autóversenyek váltották fel. Az 1970-es évek közepe táján megszűnt „mini versenygépek” után sem maradt a város technikai sport nélkül. A Magyar Autóklub Jászberényi csoportja – akiknek fő „hadiszállása” a Hűtőgépgyárban volt, de nem volt a Lehel SC szakosztálya – rendezett autóversenyeket. 1980-ban pl. a Lehel Kupát, ahol a berényi csapat 2. helyezést ért el. Tagjai: Matalin János, Nagy János, Farkas János, Farkasné Beszteri Edit, Horváth Ottó, Sági Gábor és Dalmadi József. Később aztán „hivatalos csapat” alakult a városban.

Az 1990-es évek elején Lendvay Zoltán és Tóth József már rendelkezett versenyrutinnal, de más városban voltak egyesületi tagok. Így javaslatukra 1994. október 26-án megalakult a Jászberényi SE Autósport szakosztálya. Alapító tagok: Felber Tamás, Gyenes Attila, Járomi Lajos, Kodo József, Lendvay Zoltán, Mondok Károly, Szabó Péter (J.berény), Szabó Péter (Szt.lőrincskáta), Szabó László, Simon Ferenc, Sipos János, Taczman Zsolt, Tóth József és Varga Endre voltak. Pártoló tagok is beléphettek a szakosztályba, ezzel a lehetőséggel Besenyi Viktor, Elekes Pál, Faragó Tibor és Kocsis Róbert élt. A szakosztályvezető Lendvay Zoltán lett, helyettese pedig Tóth József. Az Autósport szakosztály amatőr, szlalom és ügyességi, valamint RALLYE III. és RALLYE II. szakágban kívánta indítani versenyzőit.

Megalakulásuk után több hazai rendezésű verseny fűződik a szakosztály nevéhez. A legjelentősebb országos szintűek az alábbiak: 1995. július, salakos foci pályára: Ügyességi verseny, majd szeptemberben, Hűtőgépgyár parkoló–JÁG–Portelek: Túra verseny. Szintén szeptember, Szövetkezet út: DAEWOO Szlalom verseny. 1996. július, Hűtőgépgyár parkoló–JÁG–Katonák földje: Túra verseny. Szeptember, Hűtőgépgyár parkoló–Salakos pálya–Katonák földje: Túra verseny. 1997. június, Salakos pálya –Jászfényszaru–Boldog–Kerekudvar–Katonák földje: II. BERÉNY RALLYE. 1998. május, Szelei út–Attila út–Apponyi tér, majd Kerekudvar–Katonák földje: III. BERÉNY RALLYE. A rendezvényeket minden alkalommal nagyon sok néző követte figyelemmel.

Természetesen a JSE autósai is ellátogattak más országos versenyekre is. Kiemelkedő eredményeket produkált Halápi Zsolt (Volkswagen Polo), aki az N2 kategóriában három versenyt is megnyert 1998-ban. A párosok: Nagy László–Velkei Zoltán (Trabant), Lipták Zoltán–Velkei Krisztina (Lada), Kotány János –Cseh Attila (Lada) RALLYE III-ban. Rajtuk kívül Felber Tamás–Sárközi György (Lada) és Szabó Péter–Lendvay Zoltán (Lada) RALLYE II. osztályban tették le névjegyüket e sportágban.

1999 januárjában Szabó Péter lett a szakosztályvezető, helyettese Sárközi György, a titkár pedig Felber Tamás. A tagok névsorában is történt változás. Tagok: Cseh Attila, Halápi Zsolt, Hoffer Zsolt, Kotány János, Kövér Tamás, Sárközi Csaba, Szvet György és Kolozsvári Miklós (tiszteletbeli tag). Ez évben főleg egyéni versenyeken vettek részt, eredményeik közül az alábbiak emelkednek ki. Halápi Zsolt - Volkswagen Polo, Budapest, N2 kategória: 1. hely, abszolút: 2. hely, Nagyréde szlalom: 2. hely, Székesfehérvár: 1. hely, Kecskemét: 1. hely, abszolút: 1. hely, Dunaharaszti: 1. hely, Kazincbarcika: 2. hely, Csepel: 1. hely. Halápiné Telek Henrietta Volkswagen Polo, (amatőr versenyző N2 kat.), Budapest: 2. hely, Kecskemét: 6. hely, Dunaharaszti: 4. hely, Csepel: 3. hely. Sárközi Csaba - Lada 2101, Budapest: 3. hely, Domszló: kategória és abszolút: 1. hely, Jászladány: kategória és abszolút: 2. hely, Kecskemét: kategória 3. hely. Szvet György - Renault 5, amatőr kategória, Kecskemét: 3. hely, abszolút 5. hely, Haraszti Kupa: 6. hely. Felber Tamás - Lada Samara (A/5), Jászladány: kategória és abszolút 1. hely, Kecskemét: kategória 3. hely, abszolút 3. hely. Szabó Péter - Lada 2011 és 2105 Sport (A/5), Nagykáta: kategória és abszolút 1. hely, Székesfehérvár: kategória és abszolút 2. hely, Tiszafüred: kategória 4. hely, Jászladány: kategória és abszolút 4. hely, Kecskemét: kategória 2. hely, abszolút 5. hely.

2000-ben – a fent nevezettekén kívül – új tagokkal bővültek: Asztalos Csaba, Kaposznyák Mihály, Sárközi Attila, Ózsvári Róbert, Faragó Richárd, Gyenes Attila személyében. Ebben az évben is nagyon sok versenyen vettek részt, és ami dicséretes, nagyon jó eredményeket értek el. Ezek közül egy „csokorra” való a következőkben olvasható. Halápi Zsolt - Volkswagen Polo, Kecskemét és Veszprém: kat. és absz. 1. hely, Budapest-Rakpart, Heves és Csepel: 1. hely, absz. 2. hely. AMATŐR versenyszámok. Kaposznyák Mihály - Trabant 601 (N1), Csepel: 3. hely, Nagyréde: 2. hely, Kecskemét: 2. hely, Budapest CAMPONA: 3. hely. Sárközi Attila - Mitsubishi Colt (N4), Szolnok, Heves, Gárdony, Kecskemét, és Dunaharaszti egyaránt kat. és absz. 1. hely. Sárközi Csaba - LADA 2101 (A2), Kecskemét OMV Kupa: 3. hely, Dunaharaszti: 2. hely, Kecskemét Silver Kupa: 3. hely. Asztalos Csaba - Volkswagen Scirocco (N4), Kecskemét: 3. hely, Budapest CAMPONA: 6. hely. LICENCES versenyszámok. Felber

Tamás–Sárközi György Lada Samara (A5), Esztergom Rallye 2000 II. osztály: 2. hely, abszolút 7. hely. Ózsvári Róbert–Farágó Richárd Lada 21074 (H1), Budapest Rallye 2000 II. osztály: 3. hely, Győr Rallye 2000 II. osztály: 4. hely. Szabó Péter - Lada 2101 és 2105 Sport (H1/H5), Székesfehérvár: kat. és absz. 1. hely, Kecskemét (V. hó): kat. 1. hely, absz. 2. hely, Budapest CAMPONA: 2. hely, Kecskemét (09. hó): kat. 1. hely, absz. 3. hely.

A későbbi években is tovább meneteltek a JSE Autós Szakosztály versenyzői, és eredményeikkel tovább öregbítették Jászberény hírnevét.

Motorsport

A jászberényi motorsport a JSE Jász-Cross Motoros Szakosztály színeiben ért el sikeres éveket, amely Kis Zoltán – a Jászság akkori országgyűlési képviselője, földművelésügyi minisztériumi államtitkár – támogatásával alakult meg, 1995 szeptemberében. A szakosztály motorosai közül Darók Adrián szerepelt a legsikeresebben, de csapattársai is nagyszerű motorosak voltak.

Darók Adrián ugyan már 3-4 éves korában motorra ült, de első cross-motorját 10 éves korában, 1994-ben kapta. A következő évben (1995), már a Magyar Motorsport Szövetség szervezésében, élete első bajnokságán a 80 cm³-es kategóriában 4. lett. 1996-ban viszont a Jász-Cross 11 éves ifjú titánja már a Burgenland Kupán, sőt a Nemzetközi Duna Kupa első fordulójában is legyőzhetetlennek bizonyult. Adrián sikersorozata tovább folytatódott májusban az amatőr bajnokság 2. békéscsabai fordulójában is. Itt a 80 m³-es géposztályban a serdülők között az első, a juniorok között a pedig a 2. helyen végzett. Szakosztálytársai közül a 125 cm³-es géposztályban Tukora István 5. lett, míg Bárkányi László a 9. helyet szerezte meg a több mint 40 fős mezőnyben. Adrián edzője ekkortájt Gyurászik László volt. 1996 októberében először volt Jászberényben csapatbajnoki futam. A Mukri és Társa Kupát végül a Vörös Ördögök nyerték a Hungaro-Cross (Darók Adrián csapata) és a Gamma előtt. E csapatban pedig, a Jász-Cross másik legjobbjá, Tukora István motorozott. A 80 cm³-es kategóriában Adrián nyert a 12 éven aluliaknál. A II. osztályúak versengése során is született egy szép Jász-Cross siker. A 125 m³-nél a Tukora testvérek közül István 3., míg Csaba 4. lett. Az egyéni versenyek során a senior kategóriában Pócz János a 4. helyen ért célba.

1977. április 20-án az Országos Egyéni Motocross Bajnokság 2. fordulóját a Katonák-földjén rendezték Jász Kupa néven. A 80 cm³-sek 12 éven felüli kategóriájában Darók Adrián megismételte két héttel korábbi, Monorierdőben elért sikerét, azaz mindkét futamát fölényesen megnyerte, így maximális 80 ponttal vezette a bajnoki listát. A Jász-Cross tagjai közül remekül szerepelt Módos Zoltán is, aki a II. osztály 250 cm³-esek versenyében a 3. helyet szerezte meg. A 125 cm³-esek között egymással küzdött a Tukora testvérpár a II. osztály 6-7. helyéért. A családi versenyt István nyerte, 6. lett, míg Csaba a 7. helyet szerezte meg. A nyár végén a Hungária Trophy Országos Bajnokság VIII. fordulója várta a „nyeregülöket” Kecelen, ahol a JSE „fenegyereke” mindkét futamában rajt-cél győzelmet aratott. Ezzel ismét elérhető közelségbe került számára újabb bajnoki címe. A keceli verseny Tukora Istvánnak is sikeres volt, hiszen összetettben a 3. helyen végzett. A következő versenyeken aztán be is biztosította újabb sikerét, és az év végi díjkiosztón a 80 cm³-es junior kategória győzteseként Darók Adrián átvehette az országos bajnoki címről szóló elismerést. Mögötte a szintén jászberényi színekben

motorozó Reinitz Olivér lett a második. A 125 cm³-es motorok II. osztályában Tukora István a 3. helyre motorozta magát. Ebben az évben (1997) első alkalommal csapatot is indított a Jász-Cross. A MOL Kupáért kiírt vetélkedésben is remekül szerepeltek városunk motorosai. A Darók Adrián, Lajos József, Módos Zoltán, Szekeres Sándor, Tukora Csaba, Tukora István összeállítású team a 3. helyen végzett.

A következő évben (1998) az országos bajnokság cross szakágában a JSE versenyzői szerepeltek a legjobban. Cserepkai Csaba az I. osztály 250 cm³-es, Darók Adrián a II. osztály 125 cm³-es géposztályban szerzett bajnoki elsőséget. Wágler Zsolt az I. osztály 125 m³-es, míg Reinicz Olivér a II. osztály 125 cm³-esei között állhatott a képzeletbeli dobogó 2. fokára. A csapatbajnokság is berényi sikert hozott, hiszen az Aral Team néven szereplő jászberényi együttes – Cserepkai, Darók, Reinicz, Tukora, Wágler összeállításban – 100%-os teljesítménnyel végzett az első helyen. A díjkiosztón a jászberényiek örömét az tette teljessé, hogy az MMSZ elnöksége a crossbizottság helyettesét, a Jász-Cross Motoros Szakosztály vezetőjét, Darók Jánost, többéves munkájának elismeréseként különdíjjal jutalmazta.

Darók Adrián 1999 júniusában a Kawasaki Hungária csapat – egyik „beugró” – tagjaként részt vett a Karlovy Varyban (Csehország) rendezett, EB-szintű motoros rendezvényen. A magyar trió a 3. helyet szerezte meg, a házigazda csehek, valamint a németek mögött. A hazai versenyeken pedig már az I. osztályú Magyar Bajnokságban szerepelt, és a 2. helyet szerezte meg a 125 cm³-es géposztályban. 2000-ben szintén maradt az I. osztályban – ugyanabban a kategóriában –, és ezúttal 3. helyezett lett az év végi összesítésben. Ebben az évben már – szintén a 125 cm³-ben – KTM motorjával az Európa-bajnoki futamokon is részt vett több alkalommal.

Tenisz

A jászberényi „teniszélet” elindításának az volt az előzménye, hogy a Hűtőgépgyár 1980-ban – a külső strand mellett – megépített két beton alapú teniszpályát. (Négy év múlva a teniszpályák műanyag borítást kaptak.) Amikor pedig 1986-ban a labdarúgópálya mellett megépült a 3 db salakos pálya is, megalakították a Lehel SC tenisz szakosztályát.

A szakosztály létrehozásában „főszervezőnek” számított: Dobák Ferenc, Illés Zoltán, Szórád Tamás és Vass Attila, aki a szakosztály vezetője is lett egyben. További alapító tagok: Balogh János, Horváth István, Majzik Dezső, Orosz Sándor, Szabó Gyula, Zaja József, Csík Tibor. A csapat két évben is megnyerte a megyei bajnokságot, és 1989-ben már az OB III-ban szerepeltek egészen az ezredfordulóig. Legjobb eredményük az Országos Bajnokság harmadosztályában elért 2. helyezésük volt. 1989-ben a csapatot az alábbi játékosok alkották: Dobák Ferenc, Vass Attila, Szórád Tamás, Illés Zoltán, Horváth István, Orosz Róbert, Ivanics Sándor, Balogh János, Horváth Attila, Szabó Tamás, Csík Tibor, Majzik Dezső, Orosz Sándor, Rédei István és Szabó Gyula. Majd később Matalin János (1990) és Bartóki József (1991) csatlakozott hozzájuk. A férfiak stabil Ob-s szereplését követték a hölgyek is, akik 1995/96-ban – az addigi egyéni eredményük alapján – egyből az OB II-be kaptak besorolást. A női csapat tagjai: Garamvölgyi Erika, Majoros Ágnes, Szilágyi Réka, Zaja Ágnes, Zaja Anikó, Lestár Aliz, Molnár Krisztina, Bogdán Ildikó és Sági Petra. 1996-ban a nő csapat a 3. helyen végzett, ám a következő évben már – anyagi okok miatt – nem indultak.

A tenisz szakosztály életében az utánpótlás nevelés is szerepet kapott. A gyerekek oktatása már 1986-ban megkezdődött. Ebben nagy szerepe volt a Gyakorló Általános Iskolának, mint utánpótlás bázisnak, ahol Kis Lajosné tanárnő irányítása mellett Szerették meg a tanulók a teniszt. A sok gyerkőc láttán 1988-tól létrehozták az utánpótlás szakágot is, aminek vezetői szerepét Tóth Éva töltötte be. (Majd 2005-től a szakosztályelnök Hoffer István lett.) A szakosztályban két korcsoportban kezdődött az oktatás. A gyerekeknek Tóth Éva volt az edzője, akihez Dobák Péter, Farkas Olivér, Garamvölgyi Erika, Egervölgyi Erika, Kiss Éva, Konkoly Éva, Konkoly Noémi, Majoros Ágnes, Papp István, Rabi Ákos, Rabi Tamás, Szabó Ákos, Tiborcz Tamás, Túróczi György és Zaja Anikó járt oktatásra. A serdülők edzője Dobák Ferenc volt, a tanítványai pedig Bata Ákos, Bata Erika, Balla Sándor, Cserhádi Andrea, Egervölgyi Tamás, Gorács József, Hubanov Mihály, Orosz Nóra, Szabó Katalin, Szási Tamás, Szórád Csaba, Takács Roland, Vass Attila és Zaja Ágnes.

Az 1990. év mérőföldkőnek számított az utánpótlás szakág életében. Egyrészt ez évben első alkalommal rendeztek Országos Korosztályos Teniszversenyt Jászberényben. Másrészt Zaja Ágnes megszerezte első megyei bajnoki címét. Innen kezdődően az utánpótlás korosztályból minden évben volt, aki e címmel büszkélkedhetett. Zaja Ágnesen kívül kiemelkedő eredményt produkált még: Majoros Ágnes, Majoros Rita, Garamvölgyi Erika, Vass Attila, Majzén Viktor, Kis Ágota, Maszlag Kornél és Szilágyi Réka. 2000-ben már diákolimpiai bajnokot is ünnepelhettek Belházi Boglárka személyében. A későbbi években is tartották a szintet, azaz a diákolimpiákon és az országos versenyeken is eredményesen szerepeltek a szakosztály fiatal teniszezői.

Lovassport

Jászberényben a Zagyvamenti MG Tsz-ben kezdődött el a „lovasélet” a ’80-as évek elején. A lovakkal való foglalkozásnak az egyik formája a hagyományörzés volt, ezt a Jász Lovas Bandérium létrehozása fémjelezte. Emellett a lovassport alapjainak lerakása is az akkori MG Tsz istállójához fűződik.

A lovassport elindítása a díjugrató- és a fogathajtó szakágban öltött teret. A díjugratásban Buck Viktor, Csollák Zsolt, Hering Antal, Karádi Réka, Pesti Andrea, Ugrin György és Zsíros Krisztina számít berényi „díjugrató-úttörőnek”, akik később – mivel versenyen csak egyesületi tag indulhatott – létrehozták a Jászberényi Zagyvamenti Lovas Sport Egyesületet. A fogathajtást pedig Velkei Sándor és Taczman Elek személye jelentette. Taczman egyébként egy jászárokszállási egyesületnek volt tagja, de akkoriban még nem nagyon választották szét a versenyzőket a tudósításokban, így mindig a város versenyzőiről jelentek meg írások.

A Zagyvamenti Lovas Sport Egyesületet – a Tsz átszervezése miatt – 1990-től Ugrin György vitte tovább. (Azóta is ő az elnöke, és főleg utánpótlás neveléssel foglalkoznak.) A berényi díjugratók, akikhez később (többek között) Bánáti Miklós, Agócs László és Balog Donát is csatlakozott, általában jászági, megyei és területi, de országos versenyeken is indultak. 1993-ban Ugrin György Szenttamásiban az Országos Lovasversenyen 6. lett, de mint a térség legjobbja, megyei bajnoki címet is szerzett egyben. Később a területi közép kategóriában is

bajnokságot nyert. Pesti Andrea is jól szerepelt Szenttamásiban, hiszen az ifik között megyei 3. lett. Karádi Réka legnagyobb sikerét 1999-ben Létavértesen érte el, a Középfokú Tanintézetek Országos Díjugrató Bajnokságán. Egyéniben hibátlan lovaglással 2. lett, míg az Ózike SE csapatban – két fővárosi lovas társaságában – bajnokok lettek. Meg kell még említeni Ugrin Ildikót is (a Lovas SE elnökének lányát), aki az ezredforduló után szerepelt nagyon jól. Utánpótlás korosztályban megyei bajnok, majd a korosztályos magyar válogatott tagja is lett. Ő már az országos versenyeken kívül a nemzetközi mezőnyben is megmérettette magát.

1995-től kezdődően minden évben Jászberényben rendezték – a Jászberényi Lovas Baráti Kör és a Jászberényi Lovas SE szervezésében – az Electrolux Díjugrató Lovasversenyeket. Ez hosszú éveken át nagyon népszerű volt az ország legjobb lovasai körében is, minden bizonnyal a remek rendezés és a nagyszerű díjak miatt. A „nagymenők” mellett természetesen a berényi versenyzők is rajthoz álltak, többek között az akkori vezérigazgató Takács Jánossal az élen. Elmondható, hogy sokszor a dobogón is álltak díjugratóink egy-egy verseny után.

Fogathajtásban városunkból Taczman Elek ért el nagy sikereket országos szinten is. 2001-ben magyar bajnoki cím főzódott a nevéhez, sőt az „örökös magyar bajnok” titlust is megkapta. A következő években pedig – a mozgássérültek mezőnyében – egy ezüstérem után kétszer is világbajnok lett.

Harcművészet

A harcművészet Ázsiából származik, amelynek nagyon sok irányzata honosodott meg hazánkban. Elsősorban a Japánból eredők terjedtek el, de a koreai és kínai is jelen van hazánkban. Jászberényben három harcművészeti szakág az, ami versenyszerűen működik évek óta.

Az ITF Taekwon-do jelenléte Jászberényben Táboros Józsefnek köszönhető, aki 1979-ben az akkori NSZK-ban ismerkedett meg a sportággal. A 4. danos Rudolf Zirzak volt az instruktora, és 1982-ben, amikor hazatért Magyarországra az alapító Harmat László nagymester tanítványaként tovább képezte magát. Később, 1983-ban, Harmat mester tanácsára megalakította a Jászberényi Lehel TKD Klubot. Az első időszakban természetes, hogy igen nagy volt a fluktuáció, és csak az igazán kitartó, nagy önfegyelemmel rendelkező fiatalok maradtak meg a klubnál. Ebből az időszakból mindenképpen szükséges megemlíteni egy fiatal sportvezető, Bojtos György nevét, aki sok segítséget nyújtott a klub munkájához. A taekwon-dósok teljes mértékben önellátóak voltak, az edzőtermet ők fizették és takarították, a versenyeken való részvételüket is saját pénzből finanszírozták. Néhány kiválóság az akkori időkből: Csikós Béla, Darabont István, Eperjesi Nándor, Gulyás Mónika, Péter Anita, Sass Attila és Tuza Péter. Táboros József a kilencvenes évek végén az aktív edzősködést befejezte, s átadta a csoport munkájának irányítását Eperjesi Nándornak. Azonban a sportágtól nem távolodott el, hiszen az új edző munkáját az első időszakban segédedzőként támogatta. Majd később a Jászberényi Lehel TKD Klub – jogfolytonosan – a Jászberényi SE Kondor ITF Taekwon-do Szakosztályaként funkcionált tovább, és ott az új szakosztály vezetőségi tagja lett. Eperjesi Nándor, aki korábban Jásztelken a Jász Taekwon-do Club egyik edzője volt, nagy lendülettel fogott hozzá a fiatalok neveléséhez. Szakosztályához csatlakoztak a jásztelki tanítványok is, (ott megszűnt fokozatosan a helyi klub) de ezzel együtt sem volt könnyű a feladat, hiszen időközben az egész országban egyre

népszerűbb lett a taekwon-do, s egyre erősebb lett a klubok közötti verseny. Eperjesi Nándor munkája igazán az ezredforduló utánra érett be és egyre sikeresebben vettek részt a különböző hazai és nemzetközi megmérettetéseken. Sőt, a későbbiekben tanítványai az Európa-bajnokság dobogójára is felállhattak.

A jászberényi *kyokushin karate* létrejötté Dányi László nevéhez fűződik, aki a nagykáta karate klubból átjáró Lendvai László és Agócs Tibor segítségével 1990. év szeptemberében 30 fővel alakította meg a harcművészeti klubbot. A szervezetet Jászberényi Yakuzák SE néven jegyezték be, és egy év után, 1991-től Agócs Tibor lett a vezetője. Különösen nehéz idők voltak ezek. Folyamatos tagcserék jellemezték ezt az időszakot, de aztán szép lassan kezdett kialakulni az első generációs „mag”.

Közben – a nagykörösi klub színeiben – Agócs Tibor versenyzett is, és bekerült a Furkó Kálmán elnök által vezetett magyar válogatottba. Jól szerepeltek 1992-ben a Nyílt Belga Bajnokságon, köztük ő is, 3. lett a nívós versenyen. A folyamatos jászberényi tréningek mellett 1992. március 7-én részt vett Koppenhágában a Dán Nyílt Nemzetközi versenyen is, ahol a magyar válogatott tagjaként 2. helyezést ért el. 1993 áprilisában a 80 kg-os súlycsoport Magyar Bajnokság Debrecenben. Novemberben pedig Katowicében lépett tatamira, ahol 3. helyet szerzett, és bronzérmét Sosai Masutatsu Oyamától, a kyokushin megalapítójának nagymestertől vehette át.

Négy év után több tanítványa is elkezdte bontogatni szárnyait. 1996 meghozta a várva-várt eredményeket, és a taglétszám is elérte a 80 főt. Innentől kezdődően figyelemre méltó eredményeket értek el, főleg Lőrök Tímea, Simon Orsolya, Demeter Mónika és Fülöp Roland, Csonka Krisztián, Faragó Orsolya, Farkas András, Földi Flórián, Havasi Szilvia, Héja Péter, Molnár Éva, Molnár Aliz, Nagy Mercédesz, Pernyész Gergely, Polgár Csilla, Simon Péter, Szappanos Csaba, Terjéki Zoltán és Virág Réka. A tanítványok sikeres szereplése mellett edzőjük sem hagyta abba a versenyzést. 1997-ben két hónapos meghívást kapott Japánba, ahol a 120 versenyző közül a legjobb 32 közé jutott.

1998. év legfontosabb eseménye a Yakuzák SE számára, hogy „maguknak” rendezhették be a Ferencesek terén lévő létesítményt, ami régebben a tornászok otthona volt.

Az ezredforduló nagy változást hozott a Yakuzák SE életében. A kontinensviadalon a jászberényi kyokushin addigi történetének legfényesebb érme született, hiszen Simon Orsolya Európa bajnok lett. Emellett az Eb legtechnikásabb női versenyzője címet is ő érdemelte ki. Fülöp Roland pedig Eb 3. helyet szerzett. Ez a siker megalapozta a 2000-es évek nagy menetelését a klub számára. *„A karate talán a legjobb személyiségfejlesztő, életminőség javító »program«. Azonnal adaptálható élettapasztalatokkal gazdagítja azt, aki erre az útra lép. Nagyon rövid és értékes a létidőnk ahhoz, hogy önmagunk megismerése nélkül éljük azt, hiszen tenni magunk és a környezetünk javára csak úgy lehet!”* (sensei Agócs Tibor)

Jászberényben a harcművészeti ágak közül a *kempo* meghonosítása Búzás Gyula (3. dan) nevéhez fűződik. A 90-es évek elején megismerkedett Garamvölgyi Mihály testnevelő tanárral, aki előtte már a Táboros József által vezetett Taekwon-do Klub edzésein betekintést nyert a harcművészet világába. A Jászberényi Klapka DSK keretein belül – a kézilabda és a labdarúgás mellett – 1992 októberében megalakult egy küzdősport szakosztály is. Természetesen az első időszakban csak edzés folyt, majd 1994-től jártak versenyekre, és ők is szinte minden évben

rendeztek országos bajnokságot a városban. A növekvő létszám miatt később a fiatalokkal Garamvölgyi Mihály, míg a felnőttekkel Búzás Gyula foglalkozott. A korabeli újságokban a fiatalok közül Berkes Dóra, Berkes István, Bukhár László, Bukhár Máté, Bukhár Zóra, Csík Adrián, Farkas János, Farkas Viktor, ifj. Garamvölgyi Mihály, Garamvölgyi Márton, Kármán Zsófia, Kovács János, Nagy H. Adrián, Ménkú Nikolett, Tukora Bakos Csaba neve szerepelt az éremszerzők között. Később pedig Esztrenga Horváth Éva, Esztrenga Horváth Tibor, Hajas Ildikó, Pap Kálmán, Sas Ádám, Sas Gábor, Tóth Róbert és Váczi Anikó. A felnőtteknél Baráth Ferenc, Gulyás Richárd, Gattyán László, Nagy Hints István, Nagy István és Vass Csaba számított a legeredményesebbnek.

A külföldi versenyek közül legjelentősebbnek számított az USA Toledó nevű városában 1996. október 17–28. között rendezett világbajnokság. Magyarországot egy hat fős team képviselte, melynek tagja volt a Klapka DSK karatékája, Vass Csaba is, aki a csapatversenyben és egyéni önvédelemben is egyaránt ezüstérmet szerzett.

Az 1977-es sikeres évet Tatabányán zárták a Klapka DSK versenyzői a Nyílt Harcművészeti Világkupán, ahol 5 VK győzelem és 38 érem volt a termés. A felnőtteknél pedig Gulyás Richárd törésben és full contact-ban lett VK győztes, Nagy H. István fegyveres önvédelemben, Kocza István pedig formagyakorlatban lett első. Minden előzetes várakozást messze felülmúlt az – október 22–24. között – olaszországi Fiuggiban rendezett Nemzetközi Nyílt Harcművészeti Bajnokság. A nemzetközi 11 ország közel 600 versenyzőjét felvonultató versenyen a Garamvölgyi Mihály edző vezette Klapka DSK 11 karatékája 3 arany, (Kármán Zsófia, Bukhár Zóra és Cseh Róbert), 9-9 ezüst és bronzérmet, továbbá hat negyedik helyet kasszírozott.

Garamvölgyi Mihály – mint azt beszélgetésünk alkalmával elmondta – egyfajta példamutatásként versenyzett is a szeniorok között, de a csapatversenyben is rajthoz állt, ha szükséges volt. Számára és a jászszági kemposok számára mindenképpen a 2000-es év számított felejthetetlen eseménynek. Nevezetesen a Michigan államban rendezett Harcászati Világkupa. A berényi Klapka DSK részéről Gulyás Richárd (akkor a megyei ökölvívó-szövetség titkára is volt egyben) forma- és fegyveres formagyakorlatban is a legjobbnak bizonyult, a küzdelmeket pedig a 3. helyen zárta. Garamvölgyi Mihály a fekete öves kategória kumitéjé-ben ezüstérmes lett, ifj. Garamvölgyi pedig a junior haladók fegyveres formagyakorlatában aratott Világkupa győzelmet. A két „klapkás” mester alkotta páros a csapatküzdelmekben a dobogó harmadik fokáig verekedte magát.

Az előzőekben taglalt eredményeknek köszönhetően természetes, hogy az ezredforduló után is meghatározó versenyzőknek számítottak a Klapka DSK harcművészei.

Csajka Gizella

A VÁROS EGÉSZSÉGÜGYÉNEK ALAKULÁSA

A kezdetektől a II. világháború végéig

A Szolnok Megyei Néplap 1955. szeptember 25-i számában megjelent egy cikk „Megünnepezték a jászberényi kórház 200 éves fennállásának évfordulóját” címmel. Ebben említik, hogy Jászberény város 1755. május 28-án megvette a mai kórház portáját, és a jászkerületek számára kórházat állítottak fel. A jeles évforduló kapcsán Kardos Zoltán „Jászberényi kórház 200 éves története” címmel egy tudományos ülésen előadást is tartott. Az azóta eltelt évtizedekben nyomtatásban is megjelent két tudományos jellegű munka, az egyik *Sugárné Koncsek Aranka*: „*A szegénygondozás, az orvoslás és a közegészségügy története Jászberényben*” (Jászberény, 2000) és *Zádorné Zsoldos Mária*: „*A Jászberényi »Erzsébet« Kórház története (1845–1895)*” (Zounuk, Levéltári Évkönyv 12. 1997). Ezeken kívül Sugárné Koncsek Aranka munkájában több szakdolgozatról, előadásról is említést tett. Könyvében a 20. század közepéig mutatja be a kórház és a város egészségügyének történetét. Zádorné Zsoldos Mária tanulmánya az „Erzsébet” Kórház 19. századi történetét ismerteti, elsősorban a levéltári forrásokra építve.

Mindkét dolgozat kiválóan alkalmas arra, hogy megismerjük Jászberény egészségügyének és főleg kórházának kezdeti történetét 1945-ig. Ezért a jelen tanulmányban csak összefoglalásszerűen közlünk adatokat az előzőekben bemutatott munkákból, vizsgálatunk az egészségügy (és főleg a kórház) 1945–1990-ig eltelt időszakát dolgozza fel.

Sugárné Koncsek Aranka szerint a kórház elődjének számító „ispotály” Jászberényben már a 17. század végén létezett. Alapítására azonban nem talált dokumentumot. Az első írásbeli forrás szerinte egy 1735. évi májusi jegyzőkönyvi bejegyzés, ahol bizonyos Suba Györgyöt említenek, mint az „Ispitály gondviselője”. A következő bejegyzés 1752. november 8-án kelt, ahol gróf Eszterházy Károly egri püspök levelében „ispitály rétje” megnevezést használ. 1766-ban a püspök látogatást tett Jászberényben és megszemlélte az ispotályt is. Az épület csupán 8 személyt tudott befogadni, s nevét ekkor már Szent Erzsébet ispotálynak említik.

Az 1800-as évek elején a Jászkun Kerületek jász kerületi és nem városi ispotály építését tervezték, és ehhez kérték a többi jászsági település anyagi segítségét is. 1811 decemberére az új kerületi ispotály rajza el is készült, de megvalósulására nem került sor.

A Jászkun Kerület 1845 januárjában intézkedett „... a városbeli szegényebb sorsú betegek ápolásul és orvosoltatás miatt indítványozott »Beteg ház« felállításának eszközzése” tárgyában.

József nádor 1846. április 5-én, Budán keltezett leiratában közölte, hogy Jászberény város kérését – melyet megkapott a Kerülettől – a Királyi Építészeti Igazgatósághoz felterjesztette.

A kórház alapkövének letételére 1847. szeptember 7-én került sor, átadása pedig 1853. első felében történt.

1876-tól kezdődően a Jászberényi polgári kórház életében változás történt. Ez az év Jász-Nagykun-Szolnok megye megalakulásának ideje, egyben a közegészségügy rendezéséről szóló 1876. XXIV. tv. megjelenésének is az időpontja volt. A közegészségügy rendezéséről szóló törvény a magyar egészségügy egyik legjelentősebb jogszabálya, amely a közegészségügy helyét, igazgatását, felügyeletét, intézményrendszerét és közegészségügyi szolgáltatást meghatározta. A törvény IX. fejezete foglalkozott a kórházakkal és gyógyintézetekkel. Az 57. §-ban került megfogalmazásra az a lehetőség, hogy az olyan kórház, amely rendszeres igazgatással és felszereléssel ellátott, a helyi és vidéki betegeken kívül megfelelő számú idegen személyeket is képes felvenni, közkórház jelleggel felruházható.

A törvény adta lehetőséget kihasználták, és 1883-ban a jászberényi kórházat közkórházzá alakították. Ettől az évtől „Jászberényi Erzsébet Közkórház” néven végezte munkáját. A kórház a megyei törvényhatósági közigazgatási bizottság közvetlen felügyelete alatt állt. Hatvan ágygal működött, de szükség esetén 80 beteg elhelyezésére is lehetőség adódott. 1895.

október 15-én a jászberényi képviselő-testület közgyűlésén elfogadták az „Erzsébet Közkórház” alapszabályait, mely az intézmény működésének valamennyi alapkérdését koordinálta.

1895-ben a közigazgatási bizottság jelentést kért az Erzsébet Közkórház állapotáról. A beszámoló az intézmény helyzetéről részletesen tájékoztatót. A kórház épülete 51 méter hosszú, 15 méter széles. 9 kórteremmel rendelkezik, 56 ágyas. A kórtermek tágasak, világosak. A kórház épületében a kórtermek mellett 1 letéti szoba, 1 műtőterem, 1 orvosi szoba található. A gyógyító munkát 1 igazgató-főorvos és 2 ápoló végzi.

Már az I. világháború alatt felmerült az igénye egy nagyobb, legalább 200 ágyas kórház létrehozásának. 1918-ban a képviselő-testület tárgyalta is a kérdést, de belátták, hogy ennek teljesítésére a város önerőből képtelen, ezért a Belügyminisztériumot kérték fel az építkezésre. Az elképzelésből semmi sem lett, csupán a kórház telke bővült 1927-ben, amikor megvásárolták a Szelei u. 8. sz. alatti lakóházat és telket. A következő évben egy nagyszabású kórházfejlesztési koncepciót készített az ún. kórházbizottság. A kisebb módosításokkal elfogadott tervet 40 ágyas belgyógyászattal, 60 ágyas sebészettel, 20 ágyas szülészettel, 40 ágyas tuberkolotikummal és 20 ágyas fertőzőosztállyal számolt. A tervet egy része megvalósult 1935-ben, amikor a kórházat háromosztályúvá szervezték. Az osztályok közül a sebészeti 60 ágygal, a belgyógyászati

Kardos Zoltán kórházigazgató

ugyancsak 60 ágygal, a szülészet-nőgyógyászat 24 ágygal rendelkezett. Ezek alapján a kórház ágylétszámát 144-ben állapították meg. A második világháború hadműveletei a jászberényi kórházat sem kímélték. Sugárné Koncsek Aranka említi, hogy a szülészeti épület aknatalálatot kapott, a visszavonuló németek mindent elvittek a raktárból. A bevonuló szovjet csapatok egy időre a főépületben tábori kórházat rendeztek be.

Az egészségügyben történt változások a II. világháború után és hatásuk Jászberény közegészségügyére (1945–1955)

A megye szinte valamennyi lakosát érintette a társadalombiztosítás változása, melynek szerkezetén belül 1945-től egyenesen felfelé ívelő folyamat indult meg. Célja az volt, hogy az ingyenes orvosi ellátás, a társadalombiztosítási juttatások az ország valamennyi lakosára kiterjedjenek. A mezőgazdasági dolgozók kötelező biztosítása 1947-ben vált lehetővé. A termelészövetkezeti parasztságnak igen jelentős segítséget adtak. 1949-től viszonylag alacsony díjért (havi 6 forint) orvosi kezelést, kórházi ápolást és gyógyszert biztosítottak. Ez 1952-től kiegészült családi pótlékkal, 1955-ben anyasági segéllyel. 1950-ben a szakszervezetek vették hatáskörükbe a társadalombiztosítás feladatait. A termelészövetkezetek a társadalombiztosítási szervekkel megállapodást kötöttek. Ezzel a mezőgazdaságban dolgozók tömegei is a biztosítottak körébe kerültek.

A betegbiztosítási szolgáltatás nem csak a közvetlen orvosi, kórházi, gyógyszerellátásban jelentkezett. A szülési és temetkezési segély összegét növelték. A szülési szabadság 12 hetes időtartamára a szülő nők átlagkeresetüket segély formájában megkapták. Jelentős vívmány volt, hogy a kórházi ápolás időtartamát a korábbi 1 évről 2 évre emelték. A nyugdíjasok kórházi ápolási időtartamát 30 napról 90 napra módosították.

1950-ben az Országos Társadalombiztosító Intézet és más biztosítók összevonásával, a biztosító intézetekről az egészségügyi ellátást leválasztották. A volt OTI egészségügyi részei, a gyógyító munka a Megyei Tanács hatáskörébe és egészségügyi szervezetébe beolvadtak. A társadalombiztosítás állami feladat lett.

A változások, a társadalombiztosítás szinte minden lakosra kiterjesztése az egészségügyi intézmények számának növelését követelte. Felszerelésben, műszerezettségben a minőségi fejlesztést kívánta. A nagymértékű betegforgalom növekedés, a betegségmegelőzés és egészségvédelem feladatai az intézményfejlesztést elodázhatalanná tették. A meglehetősen sok pénz igénylő nagyarányú fejlesztések, új gyógyintézetek létrehozása az egymást követő három és öt éves tervekben valósultak meg.

1950-ben létrehozták az Egészségügyi Minisztériumot, amelynek feladata az egészségügyi ellátás új alapjainak megteremtése volt. Hatáskörébe került az egészségügyi ellátás valamennyi területe. Létrejötték a megyei, járási, városi tanácsok végrehajtó bizottságainak egészségügyi osztályai. Az igazgatási hatáskörükbe tartozó területeken elvi, részben gyakorlati kereteket adó irányítást végeztek. A közegészségügyi tevékenységet koordinálták, felügyelték, ezzel párhuzamban a kórház, a rendelőintézet és a körzeti orvosi munka egységét hangsúlyozták.

A Jászberényi Közkórházat rövid idő alatt helyreállították. Az ápolási díjakból keletkezett megtakarításokból szerelték fel új ágyakkal, ágyneművel, orvosi eszközökkel. A tüdőbetegek

ellátására a volt gondnoki épületet 20 ágygal berendezték. 1947-ben a 3 éves terv során a városi egészségügyi központot egészségvédelmi központtá fejlesztették, itt iskola fogászat is létesült. A kórház korszerűsítésére 800 ezer Ft-ot adtak, melyből új osztályok is létesültek. A háború idején tönkrement városi szeretetház bővítésére és átépítésére 300 ezer Ft-ot fordítottak.

1948-ban a belgyógyászat 53, a sebészet 53, a nőgyógyászat 25 ágygal működött. Igazgatónak Klein Lászlót nevezték ki. 1949-ben a belgyógyászati osztály már 60, a sebészet 65, a szülészeti-nőgyógyászat 25 ágygal látta el a betegeket. A kórház ekkor 150 ágygal rendelkezett. A képviselő-testület a város tulajdonában lévő közkórház tisztviselőinek és alkalmazottainak a létszámát a következőképpen állapította meg: 2 osztályos főorvos, 2 rendelő főorvos, 3 al- és segédorvos, 3 irodai és 3 altisztai állás, 1 irodai kisegítő munkaerő, 32 ápoló és egyéb alkalmazott, tehát 45 fő. A 40 fő részére készült Szeretetházat a Népjelölti Minisztérium kiküldöttjei 1948. október 24-én meghítt ünnepség keretében adták át a város vezetőségének. 1949. augusztus 22-én új mentőállomást avattak a városban.

1950-ben a kórház élén igazgató főorvos állt. Az intézmény, amelynek nevét ekkor már „Községi Kórház Jászberény” megnevezéssel is említik, négy osztállyal rendelkezett. A belgyógyászat 60 ágygal szolgálta a betegek gyógyulását, élén egy orvos állt. Személyzetét 1 osztályvezető, 1 ápolónő, 2 ápoló és 1 takarító alkotta. A sebészet 65 ágygal rendelkezett, vezetője 1 osztályvezető főorvos volt. Rajta kívül a gyógyító munkát 1 orvos, 1 segédorvos, 2 műtősnő, 2 műtősné, 1 műtősné, 4 ápolónő végezte. Egy takarító is dolgozott ezen az osztályon. A szülészeti-nőgyógyászat ágyainak száma 25.

A kórház gyógyszerháza

Élén főorvos állt, aki munkáját 1 főápolóval, 1 szülésznővel, 2 ápolóval és 1 takarítóval végezte. Új osztályként jelentkezett az orr-fül-gége osztály, ahol 1 főorvos dolgozott. A Gazdasági Hivatalnál 6 személy dolgozott, az egyéb alkalmazottak létszáma pedig 16 volt.

1951. január 11-én rendkívüli gyűlést tartottak a kórházban, ahol megjelent Kapás Rezső, a városi tanács elnöke is. Klein László bejelentette: a kórházban újonnan létesített csecsemő és gyermekgyógyászat kezdte meg működését, vezetője Stark Emil főorvos lett. Ebben az évben feltűnik a kórház újabb elnevezése: „Jászberényi Járási Kórház”.

A kórház 1955-ben ünnepelte 200 éves fennállását. Amint a bevezető sorokban leírtuk, az 1755. május 28-i eseményre hivatkoztak, amikor a város megvette a mai kórház portáját. 1955. szeptember 25-én a városban egész napos ünnepségeket tartottak. Az ünnepi közgyűlésre a Tanítóképző Intézetben került sor, ahol megjelent Drexler Miklós, az egészségügyi miniszter helyettese is. Az ülést Fodor Mihály, a Szolnok Megyei Tanács elnökhelyettese nyitotta meg, majd Kardos Zoltán, a jászberényi kórház igazgató főorvosa ismertette a kórház történetét. Az 1945 utáni fejlődést a következő szavakkal jellemezte: „A múlt rendszer idején a kórház 80 ágyval rendelkezett, azóta ez az ágylétszám megkétszereződött, jelenleg a kórház 160 ágyas.”

A következőkben beszélt arról, hogy a társadalombiztosítás nagymérvű kiterjesztése folytán jelentősen megemelkedett a gyógyító intézmény betegforgalma. 1939-ben 2069 beteget ápoltak, ez a szám 1954-ben 4619-re emelkedett. Az állam a kórház fejlesztésére 800 ezer Ft-ot fordított. A kórház azóta fertőző osztállyal és gégészettel bővült. Az igazgató beszéde után Drexler Miklós emelkedett szólásra. Többek között az egészségügyben 10 év óta eltelt gyökeres változásokra tért ki. Ezután kitüntetések és jutalmakat adott át a kórház dolgozóinak. Az évforduló tiszteletére ünnepi hangversenyt is tartottak.

Fejlesztések az „évforduló” után (1956–1980)

1956. február 12-én Kardos Zoltán igazgató főorvos előadásával megkezdődött „a tuberkulózis elleni küzdelem hete”. 1957-ben a Svéd Vöröskereszt adományaként 40 ágyat kapott a kórház. Tervek készültek a csecsemő- és gyermekosztály bővítésére.

Májusban a megyei néplap cikke a kórház akkori életét örökítette meg: „...Évente 5000 beteg ember hagyja el felépülten, meggyógyultan a kórház kapuit és tér vissza a termelő munkába. Nyolcvanhárom személy (orvosok, ápolónők, mentők, hivatalsegédek) sokszor nappalt és éjjelt egybeszakító munkájának az eredménye ez. Köszönő levelek halmazát kézbesíti a posta napon-ta, amely sorok egyszerű jász parasztemberek szívéből jönnek, de még Bécsből, Olaszországból is érkeznek levelek, s küldöik hálájukat fejezik ki azért a munkáért, amit a jászberényi kórház alkalmazottai a betegek érdekében elkövetnek...”

1958. április 21-én átadták az új 40 ágyas gyermekosztályt. 1959-ben a szülészeti állapota már tarthatatlan volt, mert a rendelkezésre álló 10 ágy elégtelen volt a betegek elhelyezésére. A városi tanács a gondok elodázását matracok vásárlásával próbálta orvosolni, de bizonyosságot nyert, hogy a problémákat csak az osztály bővítése oldhatja meg.

1960-ban Figus Albertet nevezték ki a kórház igazgató főorvosának. A szülészeti bővítésére azonban még négy évet várni kellett. 1963 februárjában adták át az egyemeletes 28 ágyas szü-

lészeti osztályt. Az építkezés költsége a munkálatok befejezése után hárommillió forintot tett ki. A költségek egy részét állami beruházás, a többi községfejlesztési hozzájárulás fedezte. A kórtermeket 2, illetve 4 ágygal rendezték be. Koraszülötti, orvosi, szülésznői szobák, valamint beteg előkészítő, szülőszoba, műtő és rendelőhelyiségek kialakítása történt az új részlegben. Az átadás után azonban nem a szülészeti költözött ide, hanem a sebészet. A felszabadult épületben elkezdték a korszerűsítést, beépítették a tetőteret is, ahová a gégszét és a nővérszálló 1964 decemberében be is költözött. A 2-3 ágyas szobákban otthont találtak azok az ápolónők, akik korábban albérlésben laktak. A földszintre viszont nem tudott visszaköltözni a sebészet, a kivitelező Szolnok Megyei Tanács Épületszerelő Vállalata annyira hibát hagyott hátra, hogy a kórház saját szakembereinek kellett kijavítani.

A belgyógyászat azonban még mindig a régi vályogépületben működött. Nagy volt a zsúfoltság, a kórtermek egymásba nyíltak, nem volt ügyeletes-, orvosi- és nővérszoba, hiányzott a tálaló, a mosogató, a fürdőszoba. A gondok megoldására 56 ágyas új belgyógyászati pavilon felépítését tűzték ki célul.

1968. január 31-én átadták az új 80 ágyas belgyógyászati pavilont. Az eseményt közvetítette a Magyar Televízió is. Az orvosok és a betegek azonban nem tudták birtokba venni az új épületet, mert a kivitelező itt is nagyon sok hibát hagyott hátra. Azonban nem csak ez okozott problémát! Nem készült szennyvízderítő az új pavilonhoz, a régi pedig már nem tudta ellátni feladatát, hiszen azt az eredetileg 120 ágyas intézmény kiszolgálására tervezték. Ugyancsak nem tudott lépést tartani a kórház konyhája a több mint 300 adagos ételnövekedés előállításával. Kiderült az is, hogy a belgyógyászati pavilont már 1965-ben át kellett volna adni. Ebben az időben (a fejlődés ellenére) a jáászberényi kórháznak a megyében talán a legrosszabb volt az ágyellátása, ugyanis a körzetéhez tartozó mintegy 96 000 lakosnak mindössze 220 kórházi ágy állt a rendelkezésére. Az országos átlagban 10 000 lakosra 43 ágy jutott, a megyében ugyanez 39 ágy, Jáászberényben azonban csak 23 volt.

A sebészet bővítését 1970-ben határozták el, mégpedig olyan formában, hogy egy új 80 ágyas sebészeti pavilonnal bővítik a kórházat. A 10 millió Ft-ba kerülő beruházás összegéhez több mint 6 millió Ft-ot a járásban működő termelőszövetkezetek adtak. Figus Albert igazgató egy jelentésében az 1975-ös évet az 1945 óta eltelt három évtized fejlesztési szempontból legjelentősebb éveként értékelte. Előtte való évben adták át a kórház területén a 24 munkahelyes rendelőintézetet. A szakorvosi rendelőnek a kórház területére költöztetésével lehetőség adódott a poliklinikai egység megvalósítására. Megszüntette a városban több helyen működő szakrendelőket, és a betegeknek lehetőséget adott, hogy egy épületben keressék fel a szakorvosokat. A kórházban a hőenergiát 5 kazánházban állították elő, de ezek szilárd tüzelőanyaggal működtek, nagyban szennyezve a levegőt és környezetüket. Az új kazánház olajtüzeléssel működik, így megszűnt a környék szennyezése.

Az ellátás színvonalára 1 925 000 Ft-ot fordítottak. Ez volt a legmagasabb összeg az akkori időpontig! A fejlesztések ellenére a berényi kórház még mindig „az ország egyik legelmaradottabb intézete” volt, mivel 100 000 lakosra 290 ágy jutott, amely az országos átlag egyharmada volt. Zsúfoltság és elhelyezési gondok voltak az osztályokon, de a kiszolgáló részlegeknél is. A főzőkonyha például 120 adag főzésére létesült, de akkor már 500 adagot kellett előállítania.

Az 1976-ban készült jelentés úgy értékeli a változásokat, mint az integrált egészségügyi ellátás megvalósulását a városban és a járásban. A Jászberényben működő egészségügyi intézetek egyesítésének folyamata 1969-ben kezdődött és 1976-ban fejeződött be. A kórház a rendelőintézettel egységben látja el a fekvőbeteg, járóbeteg-ellátást, a gondozást és a védőnői szolgálatot. Az egyesítések után az intézetben a fekvőbetegek számára 290 ágy volt, amelyhez kapcsolódik 254 szakorvosi óra, 12 tüdőbeteg-gondozói óra, 7 bőr- és nemibeteg-gondozói óra, 27 üzemorvosi óra, 8 iskolaorvosi óra, a városi 9 felnőtt és 4 gyermekorvosi körzet, a védőnői szolgálat, az anya- és gyermekvédelem.

Egy 1980-as főorvosi jelentés úgy emlékezik vissza erre az évre, hogy még a sebészeti pavilon felépítésére is kapott a kórház 33 millió forintot, illetve ígéretet a megyei főorvostól. A hiányzó 10 millió Ft-ot a kórház szerezte meg, a MEDICOR pedig minta műtöt kívánt létesíteni a berényi kórházban. A megye azonban megtiltotta ezek elfogadását, így a sebészeti pavilonból nem lett semmi. A megyei keretből végül csak két eszközt kaptak, egy elektromos vágókészüléket és egy lélegeztető készüléket.

Jászberény Városi Tanács Kórháza (1980–1989)

Figus Albert igazgatói megbízatása 1980. június 30-án lejárt. Helyette Soós Jusztinát nevezték ki a kórház vezetőjének, az igazgatóhelyettes Jakus Zoltán lett.

Jakus doktor vele készült interjúban megemlíti, hogy éppen abban az időben került ide, amikor kemény harcok folytak az intézményen belül, illetve a kórház és a fenntartó városi tanács között.

„...Nem a legszerencsésebb pillanatban kerültem Berénybe, mert éppen kemény viták folytak a kórházon belül a vezetés és a beosztottak között, valamint a tanács és a kórház között. Nem volt kellemes a dolog, kívülállóként belecsöppenni egy általam nem ismert helyzetbe. Melyik oldalra álljak, kinek adjak igazat – ez volt a probléma. A kórházban kialakult helyzet nem oldódott meg békésen. Ennek következménye, hogy azok az orvosok, akik számítottak valamit választott területükön, de még a második vonalhoz tartoztak, azaz később egyre jobban lehetett volna szakmailag rájuk számítani, gyakorlatilag elmentek Berényből. Érintette ez a probléma a szülészetet, belgyógyászatot, sebészetet, hogy csak a legfontosabbakat emeljem ki...”

1981. november 7-én adták át az új 50 ágyas kétszintes gyermekpavilont. A földszinten kapott helyet a több helyiségből álló kilencágyas részleg, ahol a kisgyermekkel beutalt anyákat helyezték el. Itt van a betegek felvevőhelye, az osztályos laboratórium és a csecsemő tejkonyha. A betegszobákat központi üzemeltetésű oxigénellátóval szerelték fel. Újdonság volt az automata kapcsoló, amely áramkimaradás esetén átváltott akkumulátoros üzemmódra. A betegszobákat üvegfallal elválasztott zárt folyosó szegélyezi, amit a látogatók érdekében építettek. A beruházás kb. 33 millió forintjába került a Jászberényi Városi Tanácsnak. A kivitelezési munkákat a KÉV-METRO és a Szolnok Megyei Állami Építőipari Vállalat végezte.

1983-ban az intézet pontos megnevezése „Jászberény Városi Tanács V.B. Kórház – Rendelőintézet”, fenntartója a Jászberényi Városi Tanács Egészségügyi és Szociálpolitikai Osztálya. Működési területe Jászberény városára és a járás településeire terjedt ki. Szakmai felügyeletet a Szolnoki Hetényi Géza Kórház gyakorolt.

Véradás

A jáászberényi kórház szervezetenleg négy nagyobb egységre tagolódott.

Az első az igazgatási osztály. A kórházat igazgató főorvos irányította. A kórház vezetéséhez tartoztak a helyettesek: általános helyettes, járóbeteg-ellátást irányító helyettes és gazdasági-műszaki ellátást irányító helyettes. Az igazgatóhoz tartozott még az intézetvezető főnővér, a személyzeti- és oktatási osztályvezető, a belső ellenőr, a dokumentációs és információs csoport, a statisztikus, a könyvtáros és kórlap kezelő, a központi kartonozó és a betegfelvétel.

A következő nagy egység a gyógyító-megelőző ellátás, amely tulajdonképpen az osztályokat, a részlegeket és a szakrendeléseket fogta össze. Magában a kórházban hat osztály működött. A belgyógyászat, a gastroenterológia, a csecsemő- és gyermekosztály, a fül-orr-gége osztály, a sebészeti osztály és a szülészeti-nőgyógyászati osztály. Az egyéb osztályokhoz tartoztak a radiológia, a laboratórium, a kórbonctan, az anesthesiológia, a kórházi higiénés szolgálat, a vértranszfúziós szolgálat és a központi gyógyszerraktár.

A szakrendelések között a következőket sorolják fel: a tüdőgondozók (a város és a járás helységeit látják el), a dermato-venerológiai gondozó. A szakrendelések közé tartoztak még a szemészet, az idegyógyászat, a reumatológia, az urológia, a sportorvosi rendelés, a szájszépséget, a fogászat és az alkalmassági rendelés.

A gyógyító-megelőző szolgálat közé tartozott a körzeti egészségügyi szolgálat, a körzeti gyermekorvosi szolgálat, az iskola-egészségügyi szolgálat, a körzeti fogorvosi szolgálat, az üzemi egészségügyi szolgálat és a mozgó szakorvosi szolgálat.

Az egyéb gyógyító intézmények között találjuk az Anyatejgyűjtő Állomást, valamint a Városi Fürdő épületében működő Fizioterápiai és Gyógytorna szakrendeléseket.

A harmadik nagy egység a gazdasági műszaki ellátás. Ide tartozott a pénzgazdálkodási osztály, a munkaerő- és bérgazdálkodás, az anyag- és eszközgazdálkodás, az állóeszköz gazdálkodás, műszaki felszereltség és az élelmezés.

A negyedik szervezeti egységet a szociális létesítmények, konkrétan a 17 férőhelyes nővér-szálló jelentette.

1983-ban a krónikus osztály fejlesztésére 2,8 millió forintot fordítottak.

1985-ben a kórház fennállásának 230. évfordulóját ünnepelték meg. Ebből az alkalomból október 10-én tudományos ülést rendeztek. Megnyitó beszédet Szabó István, a városi pártbizottság első titkára mondott, majd Buzás Sándor tanácselnök a város fejlődéséről beszélt. A tudományos ülésen nyolc előadás hangzott el, amelyek a kórház gyógyító munkájának számos területét és a tudományos eredményeket ismertették.

*A kórházi ágyak és a betegek száma
(1986-os Megyei Népi Ellenőrzési vizsgálat adatai alapján)*

Osztályok	Ágyak száma	Ágyak száma	Kiírt betegek	Kiírt betegek
Évek	1980	1985	1980	1985
Belgyógyászat	105	135	3317	4008
Csecsemő- és gyermekgyógyászat	50	50	1240	1331
Szülészet- nőgyógyászat	60	60	3121	2495
Sebészet	55	55	1932	1739
Fül orr gégészet	20	20	790	666
Összesen	290	320	10 400	12 890

1989 elején a kórház 345 ágygal rendelkezett, az előző évben az intézményben 10 500 beteget ápoltak, a szakrendeléseken pedig 46 000 fő jelent meg. A kórház azonban a tíz lakosra jutó ágyak számát tekintve nem érte el a megyei átlag felét, de még jobban elmaradt az országos átlagtól. A kórház kedvezőtlen adottságai már a betegek gyógyulást veszélyeztették. Ez nem az itt dolgozók munkáját, hanem a kórház anyagi, pénzügyi lehetőségeit minősítette. A városi tanács költségvetésében az egészségügy jelentette a legnagyobb tételt, a fejlesztések azonban messze elmaradtak az igények mögött. Az intézmény a város gazdálkodó szerveihez és a Jászság településeihez fordult segítségért. A rendszeres patronáló szervekkel még 1979-ben „együttműködési tanács” jött létre, amely évenként tájékozódott a kórház munkájáról, megbeszélték a műszerezettség helyzetét, a legsürgetőbb kiadásokat. A szponzorok között az első

helyet természetesen a Hűtőgépgyár foglalta el, amely évente 1 millió Ft értékű műszerrel segítette a kórház munkáját. Együttműködési szerződésük értelmében az üzem dolgozói javították a kórház hűtőberendezéseit. A gyár segítségével jutott a kórház ultrahangos röntgengéphez, laboratóriumi vérvizsgáló berendezéshez is. Az Aprítógépgyár szemétegetőt épített a kórházban. A patronálók között említették a Dohánybeváltót, a Tejipari Vállalatot, a Gabonaforgalmi Vállalatot, a Jászsági Állami Gazdaságot, a Jászakiséri Nagyközségi Tanácsot, a Jászboldogházi Termelőszövetkezetet. A Hűtőgépgyár segítségével helyeztek üzembe a belgyógyászaton egy számítógépet, amelyet a szívbetegék gyógyításánál alkalmaztak.

1989. november 30-án az igazgatónő, Soós Jusztina nyugállományba vonult, a kórház vezetésére december 1-től Jakus Zoltán kapott megbízást.

A Jászberényi Erzsébet Kórház a rendszerváltás utáni évtizedekben

Jakus doktor 1975. november 3-án került a jászberényi kórházba a fül-orr-gégészetre. 1976. augusztus 1-jén kapta meg az osztályvezető főorvosi kinevezést.

A legjobb helyzetben a Figus által kialakított gasztroenterológia volt, de még ők is olajkályhával fűtöttek, és több körteremben hiányzott a vízcsap. A városi tanács célja a kórház villany-, víz- és szennyvízhálózatának korszerűsítése volt. Megépült a kazánház, új konyha, mosoda. A Jakus által vezetett fül-orr-gégészet is folyamatosan fejlődött. A szakrendelés a Thököly útról átkerült a kórházba, és kialakítottak egy műtőt a gégészetben. Akkor nyertek újabb helyiségeket, amikor a nővérszálló átköltözött a Szőlő utcába. Az igazgatói iroda és a könyvtár áthelyezésével újabb helyiségeket nyert az osztály. Jakus doktornak a Hűtőgépgyár segítségével sikerült egy „süket kamrát” létesíteni. Ez volt az alapja a hallásvizsgáló kialakításának. Majd amikor a műtősgedeknek újabb helyiségeket szabadítottak fel, megeremődött a lehetősége a hallókészülékek kiadásának.

Jakus doktor részt vett a város közéletében is. 1980-tól a Jászberényi Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának tagja, 1989. december 1-től kinevezték a Jászberényi Kórház igazgatójának. 1990-től minden orvos igazgatói állást választás útján kellett betölteni. Pályázatát sikeresnek ítélték meg, és az igazgatási feladatok ellátására alkalmasnak tartották.

1991-ben az Új Néplapban Jakus Zoltán igazgatóval készített riport jelent meg. Az újságíró a következő kérdést tette fel a kórházigazgatónak: „...*Azt mondják, hogy Ön előszeretettel alkalmaz Erdélyből jött orvosokat. Miért? – Egy sor hiányszakmát (labor, aneszteziológia, iskola-fogászat, ideggyógyászat) lehetett feltölteni az Erdélyből érkezett orvosokkal. Ilyen szakmákra nem jelentkeztek a magyar orvosok, különösen nem egy vidéki kis kórházba. De hadd kérdezzenek valamit: mit szólnának az orvosok, ha Nyugat- Európában vagy Amerikában nem alkalmaznák őket, mert magyarok? ...*” 1991. február 8-án a kórházban látogatást tett Surján László népjóléti miniszter. Az egyórás beszélgetésen a vendéglátók szerették volna megtudni, milyen állami támogatásra számíthatnak a kórház központi konyhájának a befejezéséhez. Az épület ugyanis elkészült, de az üzembe helyezéshez 16 millió Ft megígért, de visszatartott megyei támogatás hiányzott.

1992 novemberében Jakus megbeszélést folytatott a Jászság polgármestereivel egy alapítvány létrehozásáról, amely segítené a kórház műszerezettségét. A következő év áprilisában azu-

tán létrejött a „Jászság egészségéért” alapítvány 2,5 millió Ft induló vagyonnal. Az újságban is nyilatkozott az orvos igazgató. Az Erzsébet Kórház ekkor már 340 ágygal rendelkezett. Jakus doktor beszélt az új támogatási rendszer egészségügyi hatásairól. Korábban ugyanis kórházi ágyra kaptak ellátmányt, az új rendszerben a kórházak a kimenő gyógyult betegekre betegségtől, orvosi beavatkozástól függően igényelheték a kórház fenntartásához szükséges pénzt. Ezt csak a betegek ellátására fordíthatták, műszerek vásárlására nem, így azokat csak az önkormányzat és az alapítvány pénzéből tudták finanszírozni. Mindenesetre sikerült 1991-ben ultrahangos készüléket beszerezni. Az igazgató akkor a legszükségesebbnek egy felnyitás nélküli operáció elvégzésére alkalmas műszer beszerzését tartotta a sebészetre.

1993-ban került sor egy tanácskozásra Jászberényben a berényi, a szolnoki, a mezőtúri, a karcagi kórház vezetői, a megyei tisztí főorvos, a városi önkormányzatok és a Népjóléti Minisztérium képviselőinek részvételével. Itt elhangzott, hogy az „Erzsébet Kórház” a fejlesztések következtében a megyei kórházak közül a legkedvezőbb helyzetbe került. A céltámogatásból megvalósult fejlesztések a megfelelő ütemben haladtak és a kórház jó eséllyel pályázhatott további pénzeszközökre.

1994-ben értékelték a rekonstrukciós program első fázisának eredményeit. A 360 millió forintos beruházás címzett támogatásból valósult meg. Először kórházi gyógyszerár létesült, majd a belgyógyászati osztályt alakították át, melynek része volt az intenzív osztály létesítése. A gyógyszerár forgalma szabályozott volt, csak a kórház területén felírt receptek kiadását tette lehetővé. A gastroenterológiai osztály is új helyre költözött. Ezután valósult meg a mosoda. A fejlesztések ellenére októberre az egészségbiztosítási finanszírozás új rendszere a kórházat nehéz helyzetbe hozta.

1995-ben újabb rekonstrukciós eredményekről történt említés. Július 7-én kis ünnepség keretében adták át az új röntgen- és kórszövettani osztályt. A számítógéppel vezérelt eszközöket, vizsgálati módszereket megtekintette Magyar Levente polgármester és Kis Zoltán államtitkár, a térség országgyűlési képviselője. Az új röntgenosztály kialakításával a kórházon belül egy helyre kerültek a vizsgálatok, a leletek hívása, ellenőrzése.

Júliusban Jakus doktor beszélt az Új Néplap riporterének az új egészségfinanszírozási rendszernek az Erzsébet Kórházra gyakorolt hatásáról. Az igazgató kifejtette, hogy az Országos Egészségbiztosítási Pénztár ígéretéhez híven egy-egy tevékenységnek az árát azonos szintre hozta. Tehát Szombathelyen és Mátészalkán is azonos összegbe került egy vakbélműtét. A berényi kórház működése azonban stabil volt, a gondot inkább a műszerekkel való ellátottság jelentette. Korszerű műszerek nélkül már lemaradtak a kórházak a versenyfutásról. A működési költségekből csípték le ezeket az összegeket. Még az is felmerült, hogy a 382 kórházi ágyból 79-et megszüntetnek, de ezt a döntést nem felső utasításra, hanem helyben hozták meg. A korábbi évtizedekben ugyanis az ágyak száma szerint támogatták a kórházakat. A teljesítmény finanszírozás bevezetése után ennek már nem volt jelentősége. A kórház tevékenysége átalakult: elsőrendű feladata a gyors diagnózis felállítása lett. Ehhez korszerű műszerekre volt szükség, hiszen következő lépésként el kellett indítani a kezelést. Ezután a házi orvosokra bízta a betegeket, hiszen az otthoni, családi környezetben hamarabb meggyógyulnak. A gyermekgyógyászatban működött először ilyen formában az új rendszer.

1996-ban megosztották a sebészetet. A meglévő hasi sebészet mellett harminc ággyal egy új baleseti sebészetet alakítottak ki. A város önkormányzata 25 millió forinttal támogatta az osztály műszerezettségét.

1997-ben Kőkény Mihály népjóléti miniszter tett látogatást a kórházban. Itt jelentette be, hogy az intézmény épületeinek régóta esedékes nagy rekonstrukciója a következő évben elindul. Ugyancsak ebben az évben fejeződött be a szülészeti-nőgyógyászati osztály felújítása. 1998-ban azután az Országgyűlés 1 milliárd 970 millió forintos céltámogatást szavazott meg az intézet felújítására. Az anyagi forrásokból új sebészeti pavilon felépítését tervezték. A központi forrást három ütemben folyósították, 1998-ban 90 millió forintot, 1999-ben 460 milliót, 2000-ben pedig 1 milliárd 240 millió forintot. A parlamenti döntést követően Jászberény Önkormányzata meghirdette a teljes körű lebonyolításra, műszaki ellenőrzésre vonatkozó ajánlati felhívást, melynek nyertese az Épinber Építőipari Beruházási és Ingatlanhasznosító Kft. lett. A tervezési feladatokra a Középvület-tervező Rt-vel kötöttek vállalkozási szerződést. Megkezdődött a tender, a kivitelezési munkálatok tervezése és a tervdokumentációk elkészítése.

1998 őszén megindultak az új épület alapozási munkái. Némi gondot jelentett a magas talajvízállás, emiatt bizonyos módosításokat kellett végezni az alapozás terveiben. 1999 áprilisában már a harmadik emelet tartóoszlopait készítették. Ahogy a belső szerelési munkák megkezdődtek egyre több alvállalkozó csatlakozott a kivitelezéshez. Elindították a nővérhívó, a telefon, a számítástechnikai rendszer, az orvosi gázok tendereztetését. 1999 júniusában már a tetőszerkezetet készítették, decemberben megtörtént a műszaki átadás.

Az új sebészeti pavilon avatására 2000. június 21-én került sor. Az átadáson megjelent Gógl Árpád egészségügyi miniszter is. „...Az új épületszárny átadásakor az értéket teremtőket illeti az első köszönet...” – mondta beszédében a miniszter. A négyszintes, tetőtér beépítéses 95 ágyas pavilon felépítése végül 1,97 milliárd forintba került, amelyhez a város 180 millióval járult hozzá. A több mint 6200 m²-es épületben négy műtő, egy kezelő, a traumatológia, a sebészet, az intenzív részleg, valamint a fül-orr-gégészet kapott helyet.

Ami a Jászberényi Kórházat országosan ismertté tette: a gasztroenterológia

A gasztroenterológia történetében három nevezetes eseményt említhetünk az első 1966, amikor megindult a gasztroenterológiai szakrendelés; a másik 1968, amikor kialakították a fekvőbeteg részleget, ekkor került a kórházba az első gasztrocamera, majd 1969, amikor a kórház megkapta az első modern száloptikás endoszkópot.

A kezdet Figus Illinyi Albert nevéhez fűződik, aki radiológus és belgyógyász szakorvosként a hatvanas évek közepén került kapcsolatba az endoszkópiával. Kezdetben a Belgyógyászati Osztályon dolgozott, majd profilt váltva a Röntgen Osztályra került. Mind belgyógyászból, mind pedig radiológiából szakképesítést szerzett. Radiológusként hazánkban először írt a gyomorvérzések röntgendiagnosztikájáról. Az elsők között végzett tömeges gasztroendoszkópos szűrést.

Figus doktor kezdeményezésére a 1966-ban gasztroenterológiai szakrendelés kezdődött a gyomorbetegek vizsgálata céljából. A történethez tartozik azonban, hogy endoszkóphoz jutni

az országban a hatvanas években nagyon nehéz volt. Figus doktor erre is talált megoldást. Jó kapcsolatot alakított ki Gorjanc Ignáccal, aki hatékonyan támogatta a kórház Japánban készült műszereinek beszerzését. A kórház első endoszkópjai így nem orvosi, hanem ipari használatú - alumínium söröshordók varratát vizsgáló - műszerként kerültek leltárba, amit a gyár „kölcsonzott” a kórháznak. Az 1968-ban behozott Olympus cég gasztrokamerájával a gyomor belsejében felvételeket lehetett készíteni. 1969-ben ezt újabbak követték.

A Hűtőgépgyár más formában is támogatta a kórházat. 1968. március 25-én átadták azt a 25 ágyas fekvőbeteg részleget, amelynek ágyait, padlóburkolatát, központi fűtését a gyár adományozta. Cserébe a Hűtőgépgyár betegei a kórházi ellátásban elsőbbséget élvezhettek, részt vehettek a gasztroenterológiai szűréseken. A kórház üzemorvosi rendelést, szakorvosi ellátást biztosított a gyár alkalmazottainak.

A sokoldalú szervező munka mellett Figus Albert szakmai pályafutása is eredményesnek bizonyult. Munkásságát a Markusovszky-díj mellett más formában is elismerték. Szolnok megye egészségügyéért kifejtett tevékenységéért 1982-ben „Durst János” díjban részesült. 1986-ban a város díszpolgára lett. Több évtizedes szakmai munkássága elismeréséül a Magyar Gastroenterológiai Társaság az e területen adható egyik legmagasabb elismerésben részesítette, amikor 1991-ben neki ítélte a „Pro Optimo Merito in Gastroenterologia” kitüntetést.

Figus mellett mindenképp ki kell emelnünk Simon Lászlót, aki Szegeden szerezte diplomáját, majd két évig tanársegéd volt az I. sz. Belgyógyászati Klinikán. 1968-ban került vissza szülővárosába. Munkakapcsolata, együttműködése Figussal sikeresnek bizonyult, amit igazolnak a tudományos életben elért közös sikerek is. Egy évtizedes együttműködésük után a gyomorrák témakörben elért kutatási eredményeik összefoglalásaként 1979-ben nyújtották be *A korai gyomorrák és rákelőző állapotai* című kandidátusi disszertációjukat. Az értekezés irodalomjegyzéke 51 saját közleményt tartalmazott, ezek közül 23 esetben Figus, 28-ban Simon volt a szerző.

A sikeresen megvédett disszertáció furcsa kontraszjaként mégis konfliktushelyzet alakult ki a kórházban. Miként korábban említettük, Figus Albert nem kapott újabb megbízást a kórház vezetésére. Simon doktor pedig 1980-ban megvált a jászberényi kórháztól és a szekszárdi kórház belgyógyászati osztályának főorvosaként folytatta tovább gyógyító és kutató munkáját.

Kisplasztika, melyet Figus Albert 1980-ban a Siker című műsorban kapott

Két ízben választották meg a Magyar Gasztroenterológiai Társaság elnökének, számos hazai és nemzetközi orvos kongresszuson vett részt és tartott előadást. Kettőszáznyolcvan orvosi publikációja jelent meg, 11 könyv szerkesztésében vett részt. 2000-ben szülővárosában, 2007-ben pedig Szekszárdon kapott Pro Urbe díjat. Simon László 2014-ben halt meg, Jászberényben temették el. A két meghatározó személy mellett - társszerzőként - gyakran jelent meg írása az Orvosi Hetilapban Bánki Gyulának, Detky Barnának és Vitéz Ágnesnek. A gasztroenterológia hírnevét öregbítette Papp Ilona, aki 1988-tól az Országos Onkológiai Intézetben dolgozott, Kazsuba Attila pedig Jászberény után Barcelonában folytatta pályafutását.

A kórház gasztroenterológiai szakrendelése tekintetében önmagában meggyőző, hogy a szakrendelést 1966–1996 között 196 840 beteg kereste fel. A rendelések száma 1975 és 1985 között volt a legnagyobb, amiben szerepe lehet annak is, hogy Berényben már legalább háromfajta vizsgálatot végeztek. Ugyanakkor a környező egészségügyi intézetekben csak az endoszkópos diagnosztika kezdeti lépéseinél tartottak. Az irányításban érdekelt minisztérium és a megyei szakigazgatási szervek nehezen tolerálták azt a tényt, hogy egy „kis kórház” jobb műszerezettséggel rendelkezik, s több megye betegeinek ellátására is vállalkozik.

A Jászberényi Rendelőintézet

Simon László sírja a Szent Imre herceg úti temetőben

A háború után a közegészségügy átalakításának részeként megkezdődött a betegellátás, betegség-megelőzés és egészségvédelem magasabb színvonalú korszerűbb közegészségügyi tevékenységét biztosító intézményeknek, a *rendelőintézeti* hálózatnak a kiépítése. Ezekben zömmel szakorvosok rendelkeztek. A rendelőintézetek létrehozása összefüggött a szakorvosi hálózat indulásával és kiépítésével. 1950-ben a szolnoki rendelőintézet kezdett működni. Nagy, 50 km kiterjedésű hatóköre a zavartalan betegellátást akadályozta. A rendelési idők alatt az intézmény túlszűfolt volt. A betegeknek sok időt kellett utazással eltölteni. A területi betegellátás javítása érdekében további rendelőintézetek létesítése vált szükségessé.

Jászberényben 1951-ben a Mázsa (ma Mészáros Lázár) utcában lévő Egészségházat átalakították, szakorvosi rendelésre jobb feltételeket teremtettek itt. (Az Egészségház átalakítva ma a Jász Múzeum része.) 1956-ban kezdődtek meg az építkezések a rendelőintézettel kapcsolatban, amelyet először a Thököly úton egy régi épület átépítésével hoztak létre. A tervek szerint itt alakították ki a belgyógyászati és a sebészeti szakrendelést. A Thököly u. 13.

sz. alatt felépült egy akkor korszerűnek tekinthető rendelőintézet, amelyet 1957 szeptemberében adtak át ünnepélyes keretek között. A város járóbeteg-ellátását ezután itt végezték. A rendelőintézetet 1959-ben tovább bővítették.

1968-ban a Szolnok Megyei Népi Ellenőrzési Bizottság az egész megyére kiterjedő vizsgálatot végzett a járóbeteg-ellátással kapcsolatban. Többek között ellenőrizték a Jászberényi Rendelőintézetet is. Vizsgálatuk az akkori időkre jellemző képet festett az intézetek munkájáról. A rendelőintézet 1968-as betegforgalmi átlaga 883 fő volt naponta. A megoszlás a következőképpen nézett ki az intézet osztályai között: sebészet 71, gyermekgyógyászat 89, nőgyógyászat 53, fül-orr-gégészet 28, szemészet 50, ideggyógyászat 4, onkológia 24, belgyógyászat 37, röntgen 38, gastroenterológia 21, cardiológia 8, reuma 46, gyógytorna 24, gépjármű-alkalmasság 13, laboratórium 129, fogászat 243 fő.

Az intézet alapterülete 1002 m² volt, a váróhelyiségek területe 199 m², tehát nem felelt meg a gyógyító munkához elvárható igényeknek. Az adott épületviszony mellett a kapacitás bővítésével lehetetlen volt számolni. A rendelési idő 7–20 óráig tartott. A csúsidő a délelőtti órákban zajlott, amikor a váróhelyiség zsúfolva volt betegekkel. A páciensekre fordított idő eltérő volt. A belgyógyászatban átlag 18 perc, az ideggyógyászatban viszont 76 perc. A szűrővizsgálatok (gépjárművezetők, sportolók, munkaegészségügyi vizsgálatok) az összes vizsgálatok 20 %-át tették ki. A betegirányításra kezdetleges módszereket alkalmaztak. A helyi lakosokat a délutáni órákra hívták be, a vidékieket délelőttre. A várakozási idő nagyon hosszú volt, általában fél óra, de előfordult az egy órás időzés is. Központi karterrendszer még nem létezett. Az intézetben gyakorlatilag csak 7 szakorvos dolgozott, helyettesítésre legtöbbször a kórház szakorvosai jöttek át. A rendelő független vezetővel sem rendelkezett, az intézet igazgatójának a kórházigazgató, illetve a városi főorvos számított. A rendelő dolgozóinak munkakörülményei rosszak voltak, például az átöltözés a szekrényajtók mögött történt. A várótermek zsúfoltak voltak, mint ahogy a rendelők is. A vizsgálat a végén megállapította, hogy a problémákat csak új rendelőintézet építése fogja megoldani. Javaslatot is tettek egy új intézmény létrehozására, amely legalább 25-30 munkahellyel rendelkezik.

Év	1961	1964	1967
betegforgalom	172 150	195 790	250 386
teljes foglalkozású orvosok száma	9	17	22
részfoglalkozású orvosok száma	12	14	18
szakképzett orvosok száma	9	17	21
nem szakképzett orvosok száma	-	-	1

A Hűtőgépgyár által 1968-ban vásárolt, Hamburgból Figus és Simon doktorok által hazacsempészett gasztrókamera

A Jászberényi Rendelőintézet fontosabb adatai az 1968-as vizsgálat idején

1974-re épült fel a kórház területén az új rendelőintézet. A 21 millió forintos költségvetéssel készült intézetben 24 munkahelyes szakorvosi rendelőt (belgyógyászat, sebészet, nőgyógyászat, csecsemő- és gyermekosztály) alakítottak ki. Korszerű feltételek mellett látták el a betegeket az EKG, ideggyógyászati és röntgen osztályon. Új szolgáltatásként jelent meg a szájsébeszet és a munkaalkalmassági vizsgálat. Az egészségügyi ellátás javulását jelentette az új központi laboratórium, amely a réginek a négyszerese lett. Általános körzeti orvosi rendelőt is létrehoztak a központi rendelőben, itt végezték el a Pelyhesparton és a kórház környékén lakók egészségügyi alapellátását.

Tüdőbeteg-gondozás

A tüdőbeteg-gondozásra nagy hangsúlyt fektettek 1945 után az országban. A tbc elleni küzdelem állami feladattá vált. Centralizált szervezetet hoztak létre, amely országos intézetből, megyei gondozókból és ezek felügyelete alatt álló egyéb intézetekből állt. Az időszak legfontosabb vívmánya a gyermekek kötelező védőoltása és újraoltása. Nagy jelentősége lett a felnőtt lakosság évenkénti szűrésének, amivel a tbc korai felfedezését lehetett biztosítani. A megfelelő számú férőhellyel pedig a betegek elhelyezése oldódott meg. 1952–58 között az évi új betegek

száma még 30 000 volt, de 1958-tól megindult az új betegek számának rohamos csökkenése. 1969-re pedig ez egyharmadra mérséklődött.

A megyében az első gondozó már 1945. november 9. óta működött. Intézményei közül 8 tbc-gondozó berendezését, 2 új létrehozását 1948-ra befejezték. 1950-re a tüdőgondozói hálózat az egész megyére kiépült.

Jászberényben 1966 áprilisában adták át a tüdőbeteg-gondozóintézet új épületét. Az intézet feladata három részre tagolódott, megelőzés, gyógyítás, gondozás. Személyzete 2 orvos, 12 asszisztensnő, 3 technikai kisegítő személy.

A megelőzés feladata: ide tartozott a 0–20 éves korig tartó gyermekek Mantoux és BCG oltása. A város és a járás területén az általános iskolák II–VIII. osztályos tanulóit, a gimnáziumok és szakközépiskolák végzős tanulóit és a Felsőfokú Tanítóképző III. éves hallgatóit érintette minden évben. A munkát a calmette nővérek látták el. A gondozott betegek családtagjainak oltása folyamatosan történt. A város és a járás területén 1981-ben 2354 oltást adtak. Ezt úgy kell érteni, hogy a város mellett 11 községben végezték a munkát. A lakosság szűrése 10 éves korban évente történt, 14 év felett folyamatosan történt korhatár nélkül. A város és a járás területén ebben az évben 45 726 röntgenfelvételt készítettek. A gyógyítás: a szűrőállomás által készített filmet a tüdőgondozó vezetői értékelték, a gyanúsnak ítélt személyeket újra beidéztek. Amennyiben betegek bizonyult valaki, kórházba utalták. Az új nyilvántartott betegek száma a városban 17 fő, a járás területén 22 fő. Összesen tehát 1981-ben még 39 fő új beteget rögzítettek.

A gondozás a harmadik szakasz, amikor a tbc-s betegek még évekig gondozás, megfigyelés alatt álltak. Negyed vagy félévente röntgenvizsgálatot végeztek rajtuk, ennek keretében a városban 8891, a járásban 8043 átvilágításra került sor. A járásban kb. 4500 volt az állandó ellenőrzésre szoruló betegek száma.

1971-ben a WHO több évig tartó programot kezdeményezett a felnőttkori tbc-s megbetegedések megállapítására. Magyarországot is felkérték a részvételre. A munka három vidéki tüdőgondozóban kezdődött meg. Szolnok megyében dr. Ferenczi György, a szolnoki tüdőgondozó intézet igazgatója irányításával öt orvos vett részt a munkában. A kezdeti munkálatoknál 250 személyt vontak be a vizsgálatokba. A szolnoki és a jászberényi gondozóintézetekben rengeteg röntgenfelvétel, bakteriológiai laboratóriumi eredmény után értékelték az eredményt. A nagyszabású munka 1981-ben fejeződött be.

Bőr- és nemibeteg-gondozás

A háború után a rendelőintézetek működése a betegellátásnak ezen a területén is fejlődést hozott. A nemibeteg-gondozók tevékenysége a bőr- és nemibeteg-gondozásra szélesedett. 1951-ben a szolnoki gondozóintézet megyei hatáskörűvé alakult. Jászberényben az Egészségházban már működött bőr- és nemibeteg-gondozás. Bőrgyógyász szakorvos azonban nem volt a városban, amíg 1976 augusztusában nem kezdte meg rendelését dr. Rápolty Nagy Katalin főorvos. A doktornő a város bőrgyógyászati alpellátását és az egész járás szakellátását végezte. A bőrgyógyászatra beutaló nélkül lehetett jelentkezni. A doktornőnek praxisa kezdetén elég sok furcsa páciense volt, akik nem a betegségről beszéltek, hanem a legkülönbözőbb helyekre kértek beutalót. 1980-ban 16 949 beteget láttak el. A napi forgalom átlaga 58 fő volt. A nemi betegek

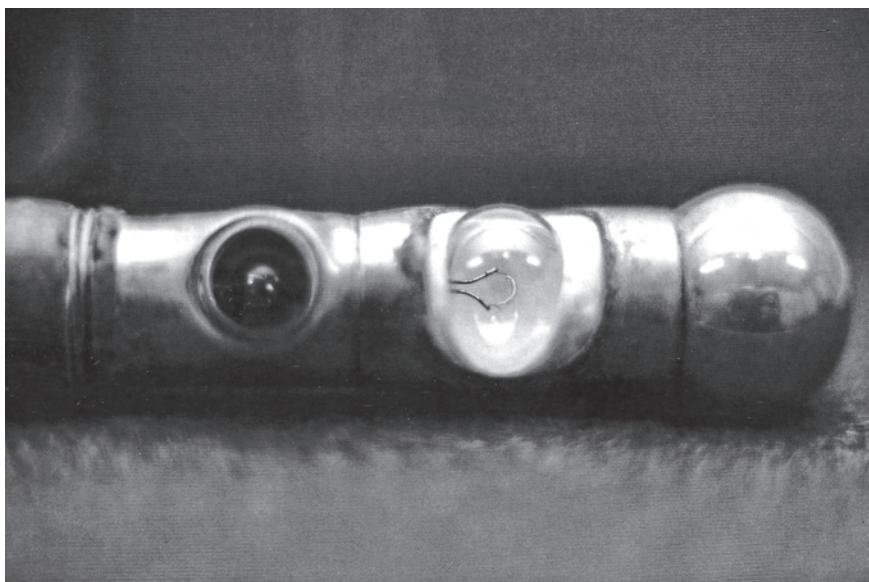
száma elenyészően csekély volt, a megyében itt regisztráltak a legkevesebb ilyen panasszal élő személyt. Általában mindenkit visszahívtak ellenőrzésre. A jelentkező betegek teljes ellátást kaptak. A doktornő három asszisztenssel dolgozott. A speciális ellátást igénylő betegeket a Szegedi Bőrkinikára küldték.

Anya- és Gyermekvédő Szolgálat

A jászberényi Anya- és Gyermekvédő Szolgálat az Egészségházban tevékenykedett. Az 1950-es évektől itt az anya- és csecsemővédelmi tanácsadás rendszeresen működött, a leendő anyák szakszerű orvosi vizsgálatban is részesültek. Képzett védőnők látogatták otthon az édesanyákat és a gyermekeket. Szücs Istvánné 1921-től dolgozott városi védőnőként, Terenyi Jánosné 1934 óta vezető védőnő. Három kolléganőjével együtt 10 naponként 920 családnál tettek látogatást. Hol autóbusszon, kerékpáron, de sokszor gyalog kellett megtenniük az utat a házakhoz. Az Egészségházban kedden, csütörtökön és szombaton végezte dr. Papp Mihály főorvos a tanácsadást.

Onkológia

Az onkológia az újonnan szervezett intézmények közé tartozott. A megnövekedett számú és elterjedésében szélesedő daganatos betegségek elleni küzdelem egyik fontos intézménye lett. A Szolnok Megyei Onkológiai Gondozó szervezetileg 1952 óta létezett. A megyei gondozó az első évben napi 2 óra rendelésidőben dolgozott, nehéz munkakörülmények között. 1952-ben a megyei hálózat kiépítését is megkezdték. Már az évben 4 járási székhelyen napi 1-2 órában onkológiai szakrendelést folytattak. A nőgyógyász szakorvossal rendelkező településeken rákszűrő állomásokat létesítettek. A sok daganatos megbetegedés főfoglalkozású orvosokkal működő onkológiai gondozók megszervezését igényelte. 1960-ban Jászberényben, 1962-ben Karcagon, 1964-ben Tiszafüreden járási-városi gondozók létesültek. 21 rákszűrő állomáson rendszeres szűrést végeztek. A Jászberényi Onkológiai Gondozó a működési rendjében meghatározott gondozási, szűrő, gyógyító, konziliáriusi és egészségnevelő feladatokat látott el. Az 1980-as években a gondozóban egy főállású és egy részfoglalkozású orvos rendelt napi nyolc órában. Évente kb. 3900 beteg fordult meg az intézetben. 1974 novemberében a Tallini Onkológiai Intézet és a Jászberényi Kórház együttműködési megállapodást kötött. A két intézmény tudományos kapcsolatai révén együttműködött az egészséges emberek és a daganatos betegek szűrésében, gondozásában. Egyeztetett módszerekkel végezték az egészségügyi felvilágosító munkát, és 6 féle onkológiai betegségcsoportban vizsgálták a lakosságot. Együttműködésük eredményeiről számos előadás hangzott el szakmai körökben, és tanulmányok jelentek meg hazai és észak-amerikai lapokban. A testvérkapcsolat 10 éves évfordulóján, 1984 októberében háromtagú delegáció érkezett Jászberénybe. 1989-ben az onkológia vezető főorvosa rendelésen 1582, a kórházi betegek között 164 rákszűrést végzett. Ez összesen 1746 szűrés. A nőgyógyászati szakrendelésen 2160 szűrést végeztek, az onkológiai szakrendelésen 308, a kórház nőgyógyászati osztályán 256, és a terhes tanácsadáson 297 szűrés elvégzésére került sor. A városban összesen 4767 rákszűrést végeztek el.

Az elsőként használt Wolf-Schindler-féle fűlmerev gasztroszkóp optikája

Körzeti orvosi rendelők

1952-ben megjelent „A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 95/1952. X. 13. M.T. számú rendelete a körzeti és közegészségügyi orvosi szolgálatról”. A rendelet az állami egészségügyi szolgálat körzeti kezelőorvosi állásait, a községi orvosi, körorvosi és városi orvosi állásokat megszüntette.

Feladatuk ellátására körzeti orvosi és közegészségügyi orvosi állásokat szerveztek. Feladatkörüket és működési szabályzatukat a rendeletben meghatározottakkal egyetértésben az egészségügyi miniszter állapította meg. A körzeti orvosi és közegészségügyi orvosok számát a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának javaslata alapján az egészségügyi miniszter az Országos Létszám Bizottsággal egyetértésben határozta meg. A körzeti orvosok működési területét – az igazgatási területek határainak figyelembevételével, az érdekelt tanácsok végrehajtó bizottságainak javaslata alapján – a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága állapította meg.

Ez a határozat az egészségügyi miniszter jóváhagyásával vált érvényessé. A közegészségügyi orvosok működési területét a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának javaslata alapján az egészségügyi miniszter határozta meg. A közegészségügyi és körzeti orvosok fő-foglalkozású közszolgálati alkalmazottak lettek. A körzeti orvosok kinevezése, áthelyezése, besorolásuk, munkaviszonyuk megszüntetése a városokban a városi tanács, községekben a járási tanács végrehajtó bizottságának hatáskörébe tartozott. A végrehajtó bizottság kinevezési jogkörét a költségvetésben megállapított létszám- és költségkereten belül gyakorolta.

A közegészségügyi orvosok kinevezése, besorolása és munkaviszonyának megszüntetése a városi tanács végrehajtó bizottságának hatáskörébe tartozott. A körzeti orvosok illetményét – megfelelő szervekkel egyetértésben – az egészségügyi miniszter előterjesztésére a Minisztertanács állapította meg. A rendelet hatályba lépésének napján (1952. november 1.) tényleges szolgálatban álló körzeti kezelőorvosok, községi orvosok, körorvosok és városi orvosok körzeti orvosi minőségben folytatták működésüket.

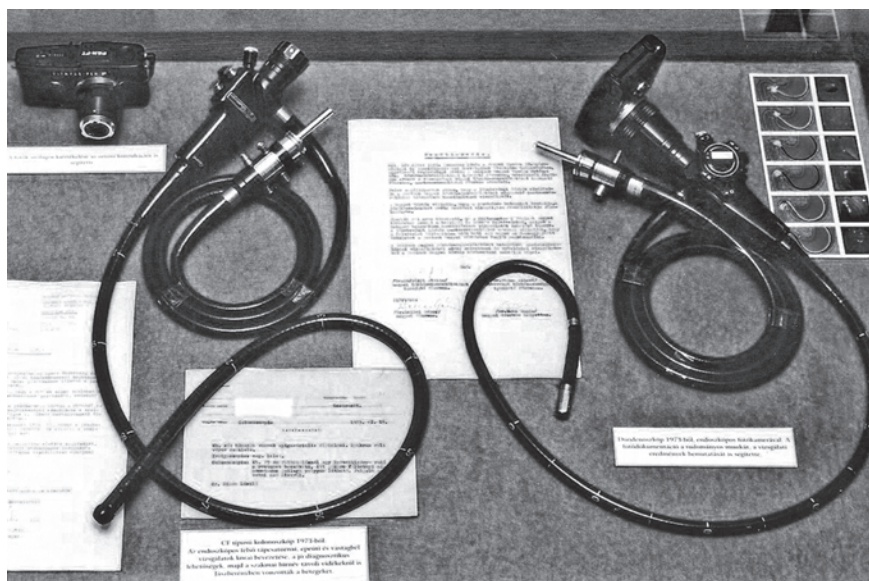
Besorolásukról, beosztásukról az egészségügyi miniszter által – a pénzügyminiszterrel egyetértésben – meghatározott rendelkezések szerint a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága intézkedett. A rendelet végrehajtásáról az egészségügyi miniszter gondoskodott.

Az Egészségügyi Minisztérium 83/83/1952. III. sz. körrendeletében részletesen meghatározta a körzeti orvosi hálózat kialakításának tennivalóit. A körzetek egyesítésével az orvosok illetményét is meghatározták. A Népgazdasági Tanács a körzeti orvosok illetményét 1952. október 21-én hozott határozatával állapította meg, elsősorban az ellátott biztosítottak és az igényjogosult családtagjainak száma alapján. Ezeknek megfelelően a körzeti orvosokat 1953. január 1-től az új bérskála szerint sorolták be. Alapfizetésük mellé a kinevezésük alkalmával megállapított személyi pótlékot is megkapták. Az orvoshiány miatt részfoglalkozású körzeti orvosi állásokat is szerveztek. Szolnok megyében a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottság Egészségügyi Osztálya a városi, községi és körorvosi munkaköröket felszámolta, és helyére megszervezte a körzeti orvosi hálózatot. A rendelet végrehajtásának területi, tervezési, személyi és költségvetési munkálatait határidőre elvégezte. Az új rendszer 1952. november 1-én működését különösebb zökkenő nélkül megkezdte. Jászberényben 7 körzet megszervezésére került sor. 1953-ban merült fel először, hogy önálló körzeti orvosi rendelőt kap a város, berendezésére 83 000 Ft-ot fordítanak. A városban a körzeti orvosok munkahelyének korszerűsítését a huszonnégy munkahelyes szakorvosi rendelő épületének átadása tette lehetővé. Ezzel ugyanis lehetőség nyílt a Thököly úti volt rendelőintézet átalakítására. 1977 novemberében kezdték el az épület átalakítását, bővítését. A munkálatokat a Városi Tanács Költségvetési Üzeme végezte. Az átalakítás idejére a felnőtt körzeti orvosi szolgálatot a város három területén helyezték el. Az egyiket a Kossuth Lajos u. 120. sz. alatti körzeti rendelőben, ahol négy fogszakorvossal két fogászati munkahelyet is létesítettek. A másikat a kórház melletti szakorvosi rendelő épületének első emeletén alakították ki. A harmadik a Mészáros Lázár u. 1. sz. alatt az Egészségházban került elhelyezésre.

1979 júliusában fejeződtek be a Thököly úton a rendelő építkezési munkái. A 6 millió Ft költséggel megvalósított rekonstrukció után felnőtt- és gyermek körzeti orvosi rendelővel, anyatejgyűjtő állomással, védőnői szolgálattal javult a város egészségügyi ellátása. Az átalakított épületben nyolc orvossal kezdte meg a gyógyító munkát a négy felnőtt körzeti orvosi rendelő, és négy orvossal a négy gyermekkörzeti orvosi rendelő.

Az 1980-as évek végén a körzeti alapellátás 10 felnőtt és 6 gyermekkörzet, valamint 9 fogorvosi szolgálat útján történt.

A körzeti orvosok által betegség miatt nyilvántartott gondozottak száma 1989-ben a következőképpen alakult: keringésszervi: 2334 fő, emésztőszervi: 335 fő, légzőszervi: 87 fő, mozgásszervi: 508 fő, endokrin: 318 fő, idegrendszeri: 388 fő, daganatos: 296 fő, tbc-s: 6 fő.

A vastagbél és epeutak vizsgálatára szolgáló kolonoszkóp és duodenoszkóp 1973-ból

A rendelésen 101 938 személy jelent meg, beteglátogatás hívásra 1348 esetben történt, folyamatos ellátás miatt 3594 esetben ment ki a körzeti orvos. Összesen tehát 106 880 esetben intézkedett a körzeti orvos. A gondozottak száma legmagasabb volt a 2, 5, 1-es, legalacsonyabb a 10, 7-es körzetekben.

Külön meg kell említeni a Mozgó Szakorvosi Szolgálatot, amelyet a Csecsemő- és Gyermekosztály végzett a Jászberény vonzáskörzetéhez tartozó településeken (Jászapáti, Jásztelek, Alattyán, Jászfákóhalma, Jászdózsa, Jászivány, Jászszentandrás, Jászfényszaru, Jászfelsőszentgyörgy, Pusztamonostor). Jászárokszállás, Jászágó, Jászladány, Jászkisér, Jászsalsószentgyörgy, Jánoshida, Jászboldogháza településeket két gyermek szakorvos látogatta. A szakorvosi szolgálat munkáját a városi főorvos havonta elkészített kiszállási terve alapján látta el. A községeket havonta egyszer, Jászfényszarut kétszer látogatták.

Említsük meg a város egyik köztisztviselőben álló orvosát, aki 1952-ben az alakuló körzeti orvosi rendszer idején a VII. kerület orvosa. Nos, ő dr. Székely András, aki később nemcsak a gyermekgyógyászat elismert szakembere, hanem a város közeletének egyik ismert személyisége. Székely doktor 1958-tól a város iskoláinak főorvosa volt. Egy akkori Néplap cikk így ír róla: „...Az orvos – a jó orvos – hivatalos óráin túl is az: dr. Székely András délutánonként – s ha kell, éjjel is – kis kék Panniján siet apró betegeihez...” Részt vett a város nyüzsgő közeletében is, több cikluson keresztül megválasztották tanácsagnak, de részt vett a Népfront munkájában is. A Magyar Gyógyepedagógiai Egyesületnek sokáig vezetőségi tagja. 1965-ben

„Érdemes orvos” kitüntető címet kapott, 1985-ben pedig megkapta a Szolnok Megyei Tanács Durts János díját. 1989-ben vonult nyugállományba, 1998-ban Jászberény díszpolgára címet adományoztak neki.

Egészségmegőrző program Jászberényben

A II. világháború után több betegség – a malária, a járványos gyermekbénulás, a kiütéses tífusz – teljesen eltűnt. Jelentéktelenné vált a diftéria, vörheny és szamárköhögés. Csökkent a tetanusz és a hastífuszos megbetegedések száma. A kanyaró elleni védőoltások egy korábbi fertőző gyermekbetegség felszámolását oldották meg. A betegségmegelőző munkára a háború után is nagy gondot fordítottak. A közegészségügy egyik legfontosabb alapelve és gyakorlati munkája a megelőzés maradt. Ahhoz, hogy a megelőzés a közegészségügy és járványügy gyakorlatában következetesen érvényesüljön, a múltból örökölt szervezeti forma és munkamódszer nem bizonyult elégségesnek.

1945 után az élet- és munkakörülmények javulása, az egészségügyi ellátás szélesedése, a közegészségügyi viszonyok javulása, a fertőző betegségek megelőzése és gyógyítása nagymértékben csökkentette a csecsemők, a gyermekek és felnőttek halandóságát.

Az 1960-as évek közepétől főleg a tartós, nagyoobrszét a szervezet elhasználódásából származó betegségek miatt bekövetkező halálozások lettek a jellemzőek.

A fejlett országokban, köztük Magyarországon is, az 1980-as évek végére öt betegségcsoport felelt a halálozások 90 % -ért. Ezek jellemzőek voltak Szolnok megyére és Jászberényre is. Az első helyen álltak a szív- és érbetegségek, ezeket követték a daganatos betegségek, majd az erőszakos halálnevek (balesetek, öngyilkosságok), és végül az emésztő- és a légzőszervi betegségek. Jászberényben is emelkedett a halálozások száma, 1987-ben 540-en haltak meg, 164 fővel többen, mint 1975-ben.

A halálozások többségét egyértelműen az öt betegségcsoport okozta. A keringési és a daganatos megbetegedések okozta halálozásban a 40–59 éves korcsoportban bekövetkezett emelkedés mértéke többszörösét tette ki, mint a 60 éven felülieknél. Az egészségi állapot rosszabbodásában országosan szerepet játszó tényezők hatottak a város lakosságára is. Ezek az okok a környezet változása, az életmód és az értékrend torzulása (ezen belül az egészségkárosító szokások terjedése), az egészségügyi ellátás színvonalának és fejlesztési ütemének elmaradása a szükségestől egymással összefüggve gyakoroltak káros hatást. A városban az 1988-as évekre az alapellátás szervezete kiépült, jelentős fejlesztés történt a szakorvosi óraszám és a kórházi ágyszám tekintetében. Jászberény 30 754 lakosának egészségügyi ellátását 106 orvos, 12 gyógyszerész, 275 egészségügyi szakdolgozó, összesen 577 egészségügyben dolgozó személy végezte. A fekvőbeteg-ellátást biztosító 345 ágy az ellátandó lakosságszámot figyelembe véve kevés volt, ugyanis a kórház tevékenysége a Jászság 65 722 lakosára is kiterjedt.

Ennek ellenére az 1980-as évek végére romlott a lakosság egészségi állapota. Ezért azonban nem hibáztatható az egészségügy. Ugyanis a város és a környező települések akkori egészségügyi ellátására a kórház- és gyógyítás centráltság volt a jellemző. Az alapellátó szolgálatok és a megelőző tevékenység háttérbe szorultak. Az egészségnevelésre, a lakosság életmódjának helyes irányba terelésére pénz és energia nem maradt, a betegségmegelőzés teljesen háttérbe

szorult. A fő cél az egészségmegőrzés lett volna, ehhez a kórház és rendelőintézet hosszú távú programot dolgozott ki még 1988-ban. Az elsődleges hangsúlyt a megelőzésre helyezték. A lakosság egészségi állapotának további javítása érdekében fokozottabb szűrési tevékenységet javasoltak. A szív- és érrendszeri megbetegedések szűrése 1985 óta folyamatos volt. Végeztek onkológiai és audiológiai szűréseket. 1982-től a lakosság tüdőszűrésére 2 évenként, komplex szűrésére 4 évenként került sor. Az iskolaorvosi hálózatnál a szűrések során a 6–14 éves korosztály vizelet ellenőrzését is bevezették. Az infarktuson átesett betegek gondozását, ellenőrzését a kardiológiai szakrendelésen megoldották. Az intézet belgyógyászati szakrendelése végezte a hipertóniás, diabeteses, a perifériás érbetegek, vesebetegek és pajzsmirigy betegek gondozását. A belgyógyász csoportvezető főorvosok végezték el a komplex szűrés által felfedezett betegségekben szenvedők belgyógyász szakorvosi konzíliumát, és a körzeti orvosok vették gondozásba a betegeket, illetve küldték tovább a járóbeteg-, valamint a fekvőbeteg-ellátásra a szűrővizsgálat eredményének megfelelően. 1986 óta az intézet ideg- és alkoholgondozója végezte az alkoholizmus elleni küzdelmet.

A kardiológiai és sebészeti osztályon korszerű rehabilitációt (gyógytornász) indítottak el. Az onkológiai betegségek nagy számára tekintettel kialakították az onkológiai teamet (vezetője az onkológus főorvos, tagjai: gasztroenterológus főorvos, sebész főorvos, belgyógyász főorvos). A nagy mortalitású betegségcsoportok kockázati tényezőinek leküzdéséről, ezen betegségek prevenciójáról a folyamatos ágy és vizsgálóasztal melletti egészségneveléssel próbáltak úrrá lenni. Ezek mellett megpróbálkoztak diabeteses klub működtetésével, lipid klub megszerzésével, az alkoholgondozó keretén belül előadásokkal, és a rendelőintézetben a várakozó betegeknek magnós egészségnevelő előadások tartásával.

	1960	1965	1970	1975	1980
Kórház ágyainak száma	200	220	290	290	290
Ápolási napok száma	69 203	72 095			
Elbocsátott betegek száma	8 088	8 894	11 408	10 970	10 400
Orvosi körzetek		9	9	9	9
Orvosok száma		8	8	7	7
Vizsgálatok száma		104 178	114 437	110 070	102 270
Nyilvántartott tbc betegek		956	506		
Tüdőszűrő vizsgálatok száma		53 417	61 645		

*Jászberény egészségügyének fontosabb adatai a számok tükrében
(Forrás: Szolnok megye statisztikai évkönyvei)*

A Jászberényi Kórház és Rendelőintézet épületeinek leírása 1980-ból

(MNL JNSZML Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat Tervtára. E 2/A 16/10)

„...A jászberényi kórház 290 kórházi ágyszámmal rendelkező bővített alapszakmás kórház.

Az ágyszám megoszlása:

105 ágy belgyógyászati osztályon

55 ágy sebészeti osztályon

60 ágy szülészeti + nőgyógyászati osztályon

50 ágy gyermekosztályon

20 ágy gégyészetű osztályon

A 105 belgyógyászati ágy 2 épületben helyezkedik el. 80 ágy az 1968. évben épült egyemeletes épületben, melynek műszaki állapota megfelelő, 25 ágy a gasztroenterológiai részlegben helyezkedik el, ez az épület 1929-ben épült...

Az 55 ágyas sebészeti épület, építési ideje 1755. Műszaki állapota megfelelő...

60 ágyas szülészeti-nőgyógyászati osztály, 1963-ban épült...

A meglévő 50 ágyas gyermekosztály (Szőlő u.1. alatt). Építési ideje 1905...

A 20 ágyas gégyészetű osztály. Műszaki állapota jó. A sebészeti épületre emeletráépítéssel 1964-ben épült.

A jelenlegi 17 fős nővérszállás szintén a sebészeti osztály felett helyezkedik el. Műszaki állapota jó. 1964-ben épült...

A meglévő konyha korszerűtlen, avult és szűkös... Az épület építési ideje 1930...

A meglévő mosoda korszerűtlen, a növekvő igények kielégítésére alkalmatlan...

Kazánház – 1975-ben épült...”

Közzetű orvosű hálózati 1952. november 1-től

(MNL JNSZML Jászberény Városi Tanács Egészségügyi o. ir. 831-25/2/1952)

Közzetű	Ellátási terület	Orvos
I. kerület	A kerület és a Hatvani u.- Gyöngyösi u. által határolt tanyák	Schlégl László
II. kerület és a III. kerületből az Ady u.-Táncsics u.- Lehel u. északi oldala	A kerület és a Nagykáti – Felsősztgyörgyi út által határolt terület tanyái	Gere Aladárné

III. kerületből az Ady u.–Táncsics u.– Lehel u. déli oldala és a IV. kerület	A kerület és Jákóhalmi út – Szolnoki vasút tanyái	Szőnyi Gyula
V. kerület	A kerület és a Nagykátai u. – Szelei u. – Farmosi u. által határolt terület tanyái	Horti Lajos
VI. kerület	A kerület és a Hatvani u. – Kátai u. – Felsőszentgyörgyi u. közti tanyák	Tarján Géza
VII. kerület	A kerület és a Szelei u. – Farmosi u. – Szolnoki vasút által határolt terület tanyái, valamint Pórtelek	Székely András
VIII. kerület	A kerület és a Gyöngyösi u. – Jákóhalmi u. közti tanyák	Enk Ernő

Rohonczy Viktor

BEATKORSZAK JÁSZBERÉNYBEN

Azok a hatvanas évek...

A beat korszak megjelenése Magyarországon a hatvanas évek közepéhez köthető. A mozgalom köztudottan elsősorban a tanuló, illetve értelmiségi csoportokra gyakorolt nagy hatást, ami természetesen engem és a hasonló gondolkodású fiatalokat is elért itt Jászberényben. Nekem személy szerint az általános hatáson túl a zenélés öröme, a zenekarban való szereplés kezdetét is jelentette. Sokat gondolkoztam azon, hogy valamilyen formában dokumentálni kellene azokat a múltbéli történéseket, amit ez a mozgalom váltott ki többedmagunkban itt a Jászság fővárosában. Miután eddig nem találtam ezzel kapcsolatos „múltidézőt”, így kínálkozott számomra a nagy feladat, hogy mint aktív résztvevő a velem kapcsolatos események tükrében jelen dolgozatban megpróbáljam bemutatni emlékeim alapján Jászberény szórakoztató iparának egy szeletét a teljesség igénye nélkül, ahogy én azt megéltém, ahogy azt megéltük.

Az ének, a zene szeretete nálunk közismerten családi tradíció volt. Általános iskolás koromban tanultam a jászberényi zeneiskolában hegedülni, majd pisztonozni, de egyik hangszer sem tett rám olyan hatást, mint a dob, illetve a dobolás, aminek végül amatőr szinten szerelmese lettem és vagyok a mai napig.

Az általános iskola elvégzése után 1960-ban a Jászberényi Lehel Vezér Gimnáziumban folytattam középiskolai tanulmányaimat az akkor újdonságnak számító 5+1-es reáltagozaton, Sáros András művésztanár osztályában. Érdekességképpen megemlítem, hogy ebben az időszakban indították Jászberényben a leánygimnáziumot, de ennek ellenére egy lány tanuló társunk is volt örömünkre, aki természetesen mindig az érdeklődés középpontjában volt. Erre az időszakra visszagondolva bizony megborzad az ember, amikor arra a rengeteg elsajátítandó dologra gondol, ami tulajdonképpen nem is a konkrét tananyag, hanem az azon kívüli volt. Igaz, abban az időkből a fiatalság felvilágosultsága és felvilágosításuk nem olyan korán kezdődött, mint manapság, pedig a fogékonyság ugyancsak megmutatkozott ebben az irányban is. Így aztán most a tanulásról nem beszélve – mivel emlékező soraimnak nem ez az alapvető célja – csak úgy sóvárogva tengettük napjainkat, és alig vártuk a tánciskolai esteket, ahol azért a tangók alkalmával a kiválasztott lány harmonikus mozgására bizony néha beindult a fantáziánk. Az már egy másik téma volt, hogy ebben a zsenge korban ki engedte megfogni a kezét, de emlékszem egy aranyfogú lányra, aki autóbusszal ment haza a tánciskolai össztáncokról, akit mindig többen vettek/vettünk körül a Petőfi téri állomáson.

Jászberényi tánczenészek...

A tánciskolának a Víz utcai (Legényegylet, Hepaj, Táncház...) kultúrterem adott otthont, ahol a táncesteken természetesen a standard táncon kívül még viselkedéskultúrát is tanulhattak a

résztvevők Jankovits István tánctanártól. És amit fontos megjegyezni: a hatvanas évek zenei irányzatának megfelelő tánczenekar volt, emlékezetem szerint Koppány Lenke tanárnő zongorázott és Forgó Tibor dobolt. Itt játszott még hétvégeken, a nyilvános ösztáncokon, bálokon ha jól emlékszem Krasnyánszki Pál, Tóth Pál (szaxofon), Székely Mihály (dob) és Kuli (pízton). Élőzene nemcsak a mi tánciskolánkban volt, hanem Jászberény számos szórakozóhelyén, mert akkor az volt a divat. Sokan emlékszünk még – mert találkozások alkalmából beszélünk róla – a Lehel étteremre, ahol esténként mindig kiváló szórakoztató zenészek, többek között például Cselényi László népszerű együttese, majd Kiss Károly csapata bővülte el több éven keresztül a társalgások között táncolni is vágyó vendégeket. Megjegyzem, hogy abban az időben egy étterem a társasági élet egyik létformája volt. De még többen emlékszünk a téli hétvégeken a Lehel Klubban, illetve nyáron a Petőfi Kertben kellemes tánczenét játszó Rigó Tibor kiváló együttesére, és az ott fellépő Bathó Zsuzsa és Koczka Pál énekesekre. Mindig tisztelettel emlékszem Rigó Tibor zenekarvezetőre, Koczka Pál énekesre, Hájos Ferenc (Pepi) dobosra, Bathó Frigyes (Frici) és Bathó Sándor szaxofonosokra, Harnyos Ferenc (Afrík) nagybögőse, valamint a zongoristákra, többek között Hulin Istvánra és Bagyari Bélára. Mint tudhatjuk: Hulin István középiskolásként meghatározó tagja volt a Rigó együttesnek, majd orvostanhallgatóként a szegedi Tisza Szálló eszpresszójában virtuóz zongorajátékával szórakoztatta a fiatalokat Hájos Ferenc (Pepi) dobossal. Az egyetem elvégzése után Szekszárdon gyakorolta élethivatását, ahol megalapította és vezette a Szekszárdi Jazz Triót és a kiváló nemzetközi sikereket is elért Szekszárd Jazz Quartett formációt. Bagyari Béla jászberényi gimnazistaként Rigó Tibor együttesében játszott. Budapesten járt egyetemre, ahol 1963-tól a Benkó Dixieland együttesnek volt kiváló zongoristája 1973-ig, amikor egy külföldi fellépés után nem tért vissza a zenekarral. Svédországban mérnökként dolgozott, de a zene mindig jelentős tényező maradt az életében. 1997-ben a Jász Bál vendégeként zongorajátékával szórakoztatta a Jászberényben bálozó közönséget.

Nagy élmény volt hallgatni őket, hisz a remekül előadott számok között sok hazai előadó, többek között Vámosi János, Záray Márta, Németh Lehel és külföldi előadók, mint például Bill Haley, Elvis Presley, Luis Armstrong népszerű slágerei szerepeltek. Az együttesben alkalmanként több helyi énekes is fellépett pályafutásuk során, többek között Batáry Ildikó, és az akkor még általános iskolás, 13 éves Zalai Tamás, de a fővárosi művészek zenei kíséretét is felvállalták, mint például Krencsey Marianne vagy Hofi Géza esetében, hogy csak kettőt említsek a nagy nevek közül.

A beatkorszakról, generációkról...

A beat korszakot megelőző „Rock & Roll” Amerikában alakult ki, ez volt az új zene, amit nem tudtak az eddigi klasszikus irányzatok egyikébe se beskatulyázni, de a fiatalok boldogultak érte. Remek üzletnek bizonyult, ezért aztán „nagyüzemben” gyártották az új műfaj slágereit a korábbi irányzatok, a rhythm and bluse, a rockabilly valamint a swing ötvözetéből. Egy örület született, amely az egész világot – köztük Európát is – meghódította, és a mi generációnk részese lehetett itt, Jászberényben is ennek a nagy változásnak. Az új zenei irányzatot Elvis Presley teremtette meg a That’s all right mama című számával, amelyet két kitűnő

gitáros kíséretében adott elő. Természetesen semmi sem örök, ennek ellenére manapság is találkozunk szerencsére olyan mondatokkal (főleg nosztalgia bulikon) miszerint: „Éljen sokáig a Rock And Roll”. Ez a mozgalom is elcsendesedett, és új divathullám borzolta a kedélyeket a 1960-as évek elején. Álljon itt azért néhány Elvis Presley (mint minden idők legnagyobb rock bálványja) által előadott emlékezetes kedvenc dalcím, amelyet abban az időben a beatnek el kellett halványítani: Heartbreak Hotel, Blue suede shoes, I want you I need you, Love me tender, Jailhouse rock. Ezeket meg az itt fel nem sorolt zeneszámokat a nyugati rádióadók leginkább a Szabad Európa Rádió, Luxemburg fiatalok részére sugárzott adásaiból ismertük meg. A ritmusuk csodálatos volt, az angol szöveget meg a többség nem is értette. Így értek el hozzánk Elvis Presley, Little Richard, majd a Beatles, a Rolling Stones és a többi, ma is kiválónak tartott együttesek csodálatos szerzeményei.

A beat korszak kezdete 1962. október 24. Ezen a napon jelent meg a sikerlistákon a Beatles együttes Love me do című kislemeze. Ezzel jött a „Beatles mánia” (1963. október), ami aztán a mi generációnk ízlésvilágát is hosszú időre, van akinek a mai napig, meghatározta. A hallott különböző zenei irányzatok szelektálták a fiatalokat, és tömegesen buzdították arra, hogy baráti körükben muzikális társaikkal zenekart alakítsanak. Közülük néhányan a mai napig színpadképesek, amiről majd később írok, de azoknak a szereplőknek is kijár a tisztelet, akik valamikor megmérettettek de...

A korszakot röviden bemutató sorok után erről a számomra csodálatos időszakról, az amatőrzenei pályafutásomról szeretnék megemlékezni, mint jeleztem a teljesség igénye nélkül jelen dolgozatomban. Felidézve Jászberény város értékes könnyűzenei életének történéseit a jövő generáció számára.

Talán az új zenei hullám hatására és az akkor divatos országos mozgalommá vált Ki Mit Tud versenyeknek köszönhetően a Lehel Vezér Gimnáziumnak is megalakult egy együttese, amely tulajdonképpen csupán a kiírt vetélkedésre szerveződött talán 1963-ban. A versenyre való felkészülő próbákat az iskola nagytermében tartottuk a diáktársaink nagy érdeklődése kíséretében. Ezek voltak az együtteselés első csodálatos élményei számomra, de mondhatom az akkor fellépő zenésztársaim számára is. Jászberényben a városi vetélkedőn résztvevő gimnáziumi zenekar tagjai: Horváth Ottó klarinét, Kispál László szaxofon, Csák József szaxofon, Angyal István piszton, Rohonczy Viktor dob. A versenyen előadott klarinétszóló remekül sikerült, ami szerintem az otthoni szakfelügyelet melletti gyakorlásnak köszönhető. Nem véletlen, hisz Ottó édesapja Horváth Ottó, akire a jászberényi komolyzenei élet meghatározó egyéniségeként emlékezhetünk, a Jászberényi Nagytemplom főkantora, az egyházi kórus karnagya, zeneszerző és zenetanár volt. Horváth Ottó a főkantori feladata ellátásán túl az ötvenes években vezette a Jászberényi Kamarazenekart, majd a hatvanas években az Aprítógépgyár citerazenekarát, hogy csak néhány formációt említsek. Az elegáns megjelenés még abban az időszakban kötelező volt. A gimnáziumi együttes fúvósokból és egy ütőhangszeresből állt. Ekkor kezdődött csak igazán a későbbi korszakot meghatározó hangszer, a gitár népszerűsége és elterjedése. Úgy emlékszem, hogy a fúvós hangszerek a zeneiskoláé voltak, ahol minden beiratkozott fiatal korlátozott számban kapott egyet tanulás céljából. A dobfelszerelés a gimnáziumé volt, amelyen már akkor is nagy alázattal és vehemenciával játszottam. Természetesen ez az alkalmi gimnáziumi zenekar addig tartott, amíg a zsűri előtt, akikre egyáltalán nem emlékszem, el nem játszottuk

Bob Crosby-tól (1959) a *Petite fleur-Little flower* (Kisvirág) című klarinétra írt melódiát. A szép, dallamos zene nekünk és a baráti körünknek azt hiszem nagyon tetszett, de ez nem volt elég a továbbjutáshoz, mivel a közönség már általában a keményebb nótákat és az azokat játszó együtteseket kedvelte. Ekkor volt nagy sláger Pat Boone: *Speedy Gonzales* száma. Szöveg, azután: la - la - la...

Ebben az időben volt egy merész fiatalokból álló zenekar, akik akkoriban a Petőfi Kert nagytermében próbáltak és játszottak. Ez a hely volt az, ahol szívesen tartózkodtunk – hallgatván a bemutatott ún. „koppintott” számokat. Az említett vetélkedőn nagy sikert arattak Pat Boone dalával, melyet Varga Gábor énekelt. Aztán hogy kire emlékszem biztosan ennyi év távlatából? Hát természetesen *Oszira* (Oszterhuber Béla - ének), *Kelire* (Kisnémeth Kálmán - ének), *Gabira* (Varga Gábor - ének), *Gazzira* (Balogh Ferenc - szaxofon B), *Dodira* (Bozsó Iván - szaxofon), *Tónira* (Lakatos Antal - szaxofon), *Csokira* (Raffael Lajos - dob), *Hoffer* (Hoffer Béla - bőgő) és még *Jegenye* (Gaál István - gitár) is ott volt olykor-olykor. Meg kell jegyezni, hogy valami hullám hatására a fiatalok többsége zenekarban szeretett volna zenélni. Remek hangulat volt ott mindig, és mindenki örjögött, mint ahogy a nyugati ifjúságot elmarasztaló híradó bejátszásokban láttuk. Talán ez volt egy kicsit a szabadság számunkra, és utána a tanulás, hogy a bulikon szőtt zenével kapcsolatos terveinket meg tudjuk valósítani. Ahol csak lehetőségünk volt hallgattuk és tanultunk a zenét, és ahol már ketten-hárman összejöttünk, zenekarost játszottunk. Igen, kicsit nevéstésesnek is tűnhetett a kívülállóknak, de még a fedők, lábasok és fakanalak is „be voltak dobva” a jó cél érdekében, ami aztán odáig fajult, hogy négyen (Oszterhuber Béla, Ludányi László, Gaál István valamint én) elkezdtünk tudatosan gyakorolni. Már nem tudom pontosan felidézni, hogy mikor ki kivel beszélt és egyeztetett a zenekar megalakulásáról, de az olyan gyorsan megtörtént, hogy még nevet sem volt időnk választani. Szorgalmunk és kitartásunk (talán a tehetségünk?) meghozta gyümölcsét, mert a Lehel Klub nagytermében vasárnap működtetett Ótóra Teához a közönségzavazatok alapján a mi beat együttesünket választották. Tulajdonképpen hirtelen föl sem fogtuk, hisz Rigó Tibor remek együttesét váltottuk a közönség kívánsága/akarata szerint. Ez akkor egy óriási dolog volt számunkra. Három gitár, dob, klasszikus Beatles felállás, és természetesen néhány sikerszámot is előadtunk tőlük. Ekkor 1964-et írtunk. Az új zenével jelentkező, új divatot diktáló Beatles zenekar példátlan sikere annak is köszönhető, hogy a 1960-as években bontakoztak ki az akkori nyugati országokban a különböző ifjúsági mozgalmak, új hullámok, a szabadság korlátlan igénye. Mintha megváltozott volna a világ eddig megszokott rendje, amiben a zene bizony élen járt. Ez nekünk éppen kapóra jött. Megfogtuk a zenét és nekilódultunk három gitár + dob klasszikus felállással. A kis csapatunk szorgalmának eredményeként létrejött egy egész estét betöltő műsor, mely elsősorban a Shadows, a Spotnicks, a Ventures, a Beatles, a Rolling Stones, az Animals, a Kings, a Roy Orbison együttesek, valamint Elvis Presley legjobb általunk is előadható számaiból álltak. Ha a felsorolt együttesek egy-egy számára gondolok, a hideg még a mai napig végigfut a hátamon. Mondhatom, megérte még akkor is, ha 1964-ben sok délutánt és estét töltöttünk kemény próbákkal. Igen. Nem adták olcsón, de a táncparketról a színpad felé, felénk sugárzó szeretet, rajongás megtapasztalt élménye csodálatos, leírhatatlan volt. Hát ezt bizony csak akkor tudja az ember, ha átérzi, átéli. Nekünk szerencsénk volt. Ilyenek voltunk a következő fényképfelvétel szerint 18-20 évesen, Beatles zakóban a Lehel Klub színpadán.

Az alapító zenekari tagok, akik miatt minden áldott vasárnap délután az Ötörai Teán megtelt vendégekkel a Lehel Klub nagyterme, nevezetesen: Gaál István basszusgitár/ének, Oszterhuber Béla kísérőgitár/ének, Ludányi László (a képen nem látható) szólógitár és Rohonczy Viktor dob. Ebben a felállásban játszottunk 1965-ben is, abban az időszakban, amikor Ludányi László barátunkat néha nélkülözni kellett egyetemi elfoglaltsága miatt. A képen látható billentyűs, Sás Károly helyettesítette nagy megelégedésünkre. Sás Károly zenei tanulmányait Jászberényben kezdte. Hosszú ideig végzett zenei tevékenységet külföldön. 2013-ban megjelent „*Csillaghúr és barátai*” című mesés, verses könyve. Minden magára adó zenekarnak volt technikusa, így nekünk is, Virsinger Gyula gimnáziumi osztálytársam személyében. Az ő feladata volt az erősítők kezelése, a technikai berendezések telepítése. A próbákat a Lehel Klub színpadán vagy sarokszobájában tartottuk, melyre lehetőséget Kertész Valter az akkori igazgató adott, és egyben szakszerűen felügyelt a kultúrházban zajló eseményekre, irányította az intézmény már akkor is magas színvonalú munkáját. A rendszeres fellépés feltétele egy eredményes OSZK (Országos Szórakoztató Zenei Központ) vizsga volt. Az eseményről a Szolnok Megyei Néplap 1965. július 25-én a *Dob, gitár, zongora... Egy zenekar, amelyik zenélni akar* című cikkében a következőket írja:

„A nézőtér első széksorába ültettek. Velem szemben a színpadon öt fiatalember állt némán és elszántan. A hatalmas hangszórók láttán a legrosszabbra elkészülve tenyeremre hajtottam a fejemet, úgy, hogy legalább az egyik fületem elfedve megóvjam a várható »hangrobbanástól«.

Aztán megszólalt a zenekar. Három gitár, dob és a zongora. Az első szám, egy angolkerin-gő hangjai még idegesen feszengtek, de aztán letisztulva megnyugodtak. A várt »hangrobbanás« elmaradt, a színpadról a zene szólt. Lassan felbátorodva a tenyerem védőfedezékéből a másik fületem is kiszabadítottam. Most már élveztem a jászberényi ifjúsági zenekar játékát, pedig nem lehetett könnyű dolguk, hiszen vizsgázni mindig kellemetlen.

Figyeltem a zsűrit. Tagjaiban ugyanaz a folyamat játszódott le, mint bennem. László Ferenc elnöknek az OSZK megyei megbízottjának, Szatmári Juditnak és Mezriczky Lajosnak, a szolnoki Bartók Béla Zeneiskola tanárainak, a bizottság tagjainak most arról kellett dönteniük, hogy megadják-e a zenekarnak az ideiglenes működési engedélyt. Néha összehajolva tárgyaltak valamit.

A dobos nagyon ügyes. Jó ritmus- és tempó érzéke van. A szólógitáros muzikalitása kitűnő. Érdemes lenne továbbtanulnia, tökéletesíteni hangszeres tudását. Megérdemlik, hogy név szerint megemlítsük az együttes tagjait: zongorista Sás Károly, a három gitáros, Oszterhuber Béla, Gál István. Ludányi László és Rohonczy Viktor a dobos.

A döntés tehát mindenki megkönnyebbülésére megszületett. A hangulat feloldódott, következett a ráadás. Hulin István, aki a jászberényi kórházban tölti szigorló évét, és immár két hete az ifjúsági zenekar vezetője, ráadásképpen zongorázott. A fiatal orvosjelölt kitűnő dzsesszzongorista.”

A kiérdemelt ideiglenes működési engedély tovább erősítette bennünk a beat-zene iránti elkötelezettségünket. Ezt követően is sok időt töltöttünk közös tanulással/gyakorlással. Az együttléttel igazi haszna az volt, hogy ha mondjuk szombaton éjszaka felvettünk egy megtanulható számot, azt jó esetben vasárnap délután az Ötörai Teán már játszottuk. Talán ezért is szerettek, tiszteltek bennünket. Sokan a mai napig elismerően nyilatkoznak a beatzene terén

nyújtott úttörő munkánkról. Az események feljegyzése közben azért még ma is elszoruló szívvel gondolok Ludányi Lászlóra, aki zenei előképesítés nélkül talán az átlagon felüli memóriájának köszönhetően, amit számos középiskolai matematikai versenyen elért eredménye bizonyított, sajátította el a másoknak megoldhatatlan feladatnak tűnő virtuóz gitárszólókat. Azután ugyanúgy Gaál Istvánra is, aki a tiszta zenei hangzás érdekében az abban az időben nehezen hangolható maszek gitárokat oly nagy hozzáértéssel bűvölte, állíttatta, hangolgatta. Személyes találkozások alkalmából talán ezért gondolnak vissza az akkori Ótórai Teán szórakozók a mai napig oly nagy szeretettel, és sorolják az ott elhangzott slágereket és az állandóan jelenlévők névsorát. Népszerűek voltunk a fiatalok, de az idősebbek körében is, aminek nagyon örültünk, azzal vissza soha nem éltünk. 1965 őszén katonai behívót kapott Gaál István és Oszterhuber Béla. A hirtelen adódott kérdésben dönteni kellett: hogyan tovább? A Lehel Klub nagytermében tartott Ótórai Teák állandó vendégei, valamint a Lehel Klub vezetősége is a folytatásra buzdított. Egy megoldásnak kínálkozott a zeneszolgáltatás terén már rutinos Harnyos Ferenc, ahogy akkor mindenki ismerte, Afrik felkérése. Ő kiváló bőgőse és gitárosa volt korábban a Lehel Klubban, illetve a Petőfi kertben játszó (már említett) Rigó Tiborról elnevezett, hagyományos tánczenét játszó zenekarnak.

Szeretett és tudott is zenélni, tanult és tanított, ezért aztán tiszteltük és szerettük. A formálódó együttes: Ludányi László és Rohonczy Viktor (régí tagok), valamint Harnyos Ferencen kívül néhány buli erejéig Horváth Ottó énekes/zongorista, és az új tagok: Zalai Tamás énekes/gitáros, Jakus Vendel ritmusgitáros és Kovács Attila basszusgitáros együtt biztosították a zenekar fennmaradását, illetve ma már kimondhatjuk, sikerét. Horváth Ottó barátunk a jászbe-

Az Ótórai Tea első beategyüttese

rényi iskolaévek után tanulmányait a Zeneművészeti Főiskolán folytatta, ahol klarinétművész diplomát kapott 1969-ben. Keszthelyen volt művelődési ház valamint zeneiskola igazgató, vezette a „Guzsaj” és a „Körös” népzenei együtteseket. Tanított és játszott komoly, valamint könnyűzenét, ahogy fogalmazott: „Már a gimnáziumi évektől kezdve a klasszikusok mellett mindig is ott volt a könnyűzenei vonal is.” 1986 óta egy németországi városi zeneiskolában fűvös tanszékvezető, több zeneműve német kiadóknál jelent meg.

Elárulhatom, nekem az volt a célom, hogy olyan formáció születessen, amit a közönség ugyanolyan lelkesedéssel fogad, mint azt korábban a pályakezdésem elején tette. Visszatérve az eredeti gondolathoz, a formálódó beat zenekarhoz, Harnyos Ferenc zenésztársunk végleges kiválása az együttesből további munkára serkentett bennünket, mivel az ő elvitathatatlan tehetségét pótolni kellett. A veleszületett muzikalitását a Jászberényi Népi Együttes zenekarában nagybögösként kamatoztatta, természetesen főállásban. Az 1977-ben megrendezett országos Ki Mit Tud vetélkedőn első helyezést elért táncegyüttest kíséror zenekar tagjaként bejárta Európát és Amerikát. Az új tagok lelkesedése viszont biztosíték volt arra, hogy talpon tudtunk maradni, és ekkorra már megfogalmazódott a társaság zenei igénye, illetve a magunkkal szemben támasztott követelmény is. Szerencsére Zalai Tamás – akinek zenei pályafutása már 1961 nyarán indult, Rigó Tibor zenekarvezető felfigyelt remek hangjára előadói érzékére – néhány próba után egy éven keresztül énekelt az együttesben különböző rendezvényeken. Nagyon megkedvelte az új iránt fogékony zeneértő közönség az énekhangját, a jókedvét és azt az őszinte lelkesedését, amivel kiállt a zenekar elé. Frontember volt az első perctől kezdve a szó jó értelmében, és a mai napig annak tartom, tarthatjuk. Rövidre szabott volt a beilleszkedési, összeszokási időszak, mert a közönség várta a zenekart. A „régijű” együttes tagjai: Ludányi László, Zalai Tamás, Rohonczy Viktor, Kovács Attila, Jakus Vendel. Ígéretes formációnak indultunk. A *RIVERS* együttes a felvételen lehet, hogy éppen a „Womp-bomp-a-loom-op-a-womp-bam-bom”, azaz a Little Richard rock and roll-ját, a Tutti Fruttit „nyomja”, a háttér függőnyén viszont alig kivehető a zenekar neve. Az együttes nevről jut eszembe, hogy pályafutásom során ez az első csapat, amely a zenekari tagok által adott névvel rendelkezett. Visszagondolva, ez hatalmas érzés volt, de bevallom, akkor nem nagyon érdekelt, hiszen központban a zenélés állt. Az előző formációknak miért nem nevük, azt nem tudom, vagy talán nem is volt érdekes, mivel rajtunk kívül nem nagyon volt sok színpadképes zenekar. Azok majd csak az ezt követő időszakban alakultak, ezzel is színesebbé téve Jászberény zenei életét. Gözerővel „nyomtuk” a zenélést meg természetesen a próbákat is. Célnak volt megszerezni minden új, nyugaton frissen megjelent (a külföldi rádiókban is sugárzott) együttesek legjobb, általunk is előadható nótáit. Persze, hogy átjöttek a „vasfüggönyön” a Rolling Stones, a Kings, a Manfred Mann, a Cream, a Byrds és a Roy Orbison együttesek dalai, csak néhányat említve közülük. Ki ne emlékezne a felsorolt együttesek dalaira, és ha Roy Orbisonnak az Oh, pretty woman számára gondolok, futkároz a hideg a hátamon még most is, ahogy leírtam az előadót, illetve a címet. Ennek a számnak az akkor úgynevezett „vas négy” lendületét bizony néhány színpad előtti szék ülőkéje bánta. Ma már tudom, hogy ez nem volt elfogadható viselkedés a rajongóinktól, de Istenemre, akkor tetszett, mi több, annál keményebben „nyomtuk”. Micsoda idők voltak! Napjaink mentalitásával belegondolva talán el sem hiszik a ma legénykedő zenészek, hogy a zenekari felszereléseket vonattal szállítottuk

A Rivers együttes

a rendeltetési állomásra, ahol már a pályaudvaron vártak bennünket a rendezők. Aki csak tehette, segített a hangszerek mozgatásában, hisz ez akkoriban dicsőségnek számított. Volt olyan alkalom, amikor a jászberényi vasútállomás teheráru-szállító kézikocsiját kértük el, hogy az erősítőket, a dobokat és a hangfalakat ki tudjuk vinni a pályaudvarra. Külön érdekessége volt ezeknek a kézikocsival történő fuvarozásnak, hogy az akkor még kockakövel kirakott Rákóczi úton a kegyetlenül zörgő kocsikerek hangja, a szokatlan zaj az utca mindkét oldalán lakókat kicsalta a kapuk elé.

Játszottunk nagy örömmel Jászberényben és a környező településeken kívül Szolnokon is, ahol szerdai napokon a fiatalokat vonzó, népszerű együttesek fellépésére volt lehetőség. Szorgalmunknak és remek repertoárunknak köszönhetően ez nekünk is megadatott, így néhány alkalommal vendégszerepeltünk a megyeszékhelyen. Lehetőségünk nyílt több alkalommal bemutatni városunk, Jászberény beat-zenei színvonalát a Sport presszó kerthelyiségében, majd a szolnoki Nemzeti Szálló éttermébe szervezett ifjúsági rendezvényeken. Ezekre a fellépésekre nagyon sokan elkísértek a városból, akik szerették, értették a zenénket. A *RIVERS* együttes tagjai nagyon sikeres zenei programmal egyszerűen meghódították a megyeszékhely, Szolnok városának beat zenéért rajongó közönségét. A szolnoki fellépések azért is voltak számunkra érdekesek, mert olyan együttesekkel váltottuk egymást, mint a Kilián, illetve az Integrál együttes, és ha jól emlékszem talán a Fantom zenekar is ebbe a körbe tartozott. Ami a bulik látogatóinak létszámát illeti (mert ez az elfogadottság értékmérője volt), nem volt köztünk különbség, ami nekünk igazi elismerést jelentett.

Ludányi Lászlónak és nekem be kellett vonulni a hadseregbe 1966. november 25-én, így megszakadt egy szerencsés időszak, ami bizony felejthetetlen számomra, de hiszem, hogy

minden zenekari tag számára is. Az együttes természetesen *RIVERS* névvel, tagcserékkel tovább működött még közel egy évig, majd egy új együttes, a Golden Star aratta megérdemelt sikereit a klub színpadán. Az együttes 1967-ben Zalai Tamás vezetésével alakult, aki ekkor a budapesti orvostudományi egyetemre járt, ahol fogorvosként diplomázott.

Az intézmény mindenkori vezetői, munkatársai, népművelői mindig segítették az ott fellépő zenekarokat, mert fontosnak tartották a fiatalok ilyen irányú igényeinek ellenőrzött ki-elégítését. Itt feltétlenül meg szeretném említeni Pethő László nevét, aki 1968-tól 1974-ig volt az intézmény igazgatója, Gedei László akkor fiatal népművelő munkatársat, valamint Sas István 1974-ben kezdő népművelőt, majd 1993-ban kinevezett igazgatót, akik igen sokat tettek a város közművelődéséért, a fiatalok igényes szórakoztatásáért, magáért a klubmozgalomért. Dicséretes és követhető a Lehel Klub (DMK) elhivatott vezetőinek és munkatársainak a jászberényi fiatalokat érdeklő, különböző kulturális igények teljesítésére tett erőfeszítése, amely a különféle önkéntes csoportok szakmai és némi anyagi támogatásában mutatkozott meg. A hatvanas évek második felében alakuló/működő művészeti csoportok: *Lehel Társastánc Klub* (vezető: Bagyari Ildikó), *Mozaik Irodalmi Színpad* (vezető: Fecske Márta), *DMK Filmklub/fotóklub* (operatőr: Lakatos József, fotó: Ludányi László), *Jászberényi Madrigál Kamarakórus* (vezető: Rohonczy Andrea). A tartós fejlődést, illetve átlagon felüli eredményeket felmutató amatőr közösségek működéséhez a Hűtőgépgyár is hozzájárult. Gorjanc Ignác vezérigazgató sokszor találkoztot szervezett kulturális rendezvényeken a fellépő együttesekkel, többek között a Madrigál Kamarakórusal, melynek én is tagja voltam. Egy korabeli fotón Eszes Olga az énekkar tagja adja át betekintésre a kórusnaplót, amit köszönettel fogadott, bejegyzésében gratulált az eddig elért eredményekhez. De védnöke volt a nagyvállalat műszaki dolgozói által szervezett úgynevezett „MŰBULI” műsoros táncestnek is, amit rendszeresen évente, mint a mai műszaki bált a Lehel Klubban, tartottak meg. A rangos rendezvény neves művészek fellépésével kezdődött, amit a nyitótánc követett. A 12. „műszaki bulin” az 1972. évben magam is felléptem Szentirmai Zsolt (zongora), Szalay Zoltán (hegedű), Szentirmai Zsolt (klarinét) és Szentirmainé Katalin (nagybőgő) társaságában, akik a jászberényi zeneiskola művésztanárai voltak. Mindannyian a nyitótánchoz illő, korabeli jelmezben „póztoltunk”.

A jászberényi katonazenekarban...

Katonai szolgálatra a jászberényi Dózsa György Tüzér Laktanyába kerültem, ahol az alakulat már jól működő zekekarral rendelkezett. Szerencsémre az együttesnek dobosra volt szüksége. A későbbi zenésztársaim elmondták, hogy a szerencsémre a zenélésemnek köszönhetem. A laktanyában (félismerve és élve az adott lehetőséggel) tudatosan egy olyan remek zenekar szerveződött, amely sorra nyerte a területi versenyeket, ezzel mintegy kiharcolva magasabb szinten a jászberényi alakulat vezetésének elismerését. A fellépésekre az alakulat civil egyenruhát/fellépő ruhát is készíttetett számunkra, ami erősítette, hatásosabbá tette színpadi megjelenésünk összképét. Nagyon élveztük, hisz a próbák, az utazások, a fellépések által szaladt az idő, ami másoknak bizony a kerítésen belül nem adatott meg. Szerencsések voltunk, de sokat is dolgoztunk közösen a sikerekért, ami nemcsak nekünk és az alakulatnak, hanem Jászberény városának is nagy elismerést jelentett. A *ROCKET* együttes több rangos zenei versenyen négy katona és két

polgári taggal lépett a közönség és a zsűri elé. A jászberényi alakulat tagjai voltak: Bodó Sándor szólógitár/ének, Oszterhuber Béla ritmusgitár/ének, Faragó László orgona, Rohonczy Viktor dob, s vendég (polgári) tagok, akiknek a neve zenész berkekben már jól csengett Jászberényben: Jakus Vendel (kísérőgitár) és Kovács Attila (basszusgitár) lettek.

A vezénylések, ami a katonaságnál egy általános dolog, a zenekart is érintették, de szerencsénkre Truschinger Károly jászberényi zenészbarátunk az alakulatunkhoz került, és ismert rutinos basszusgitárosként azonnal be is kapcsolódott az együttes munkájába. A daltanulás élménye, a közös zenélés öröme volt az, amely közelebb hozott bennünket. Tudtunk egymásra támaszkodni és egymásban hinni, így ezek után el is hitettük magunkkal, hogy a kitartó próbák meg fogják hozni az eredményt. Ennek és a feletteseink, elsősorban G. Szabó Antal és Bodonyi Péter által biztosított feltételeknek köszönhetően számos területi verseny győzteseként hagytuk el az arénát. Többek között megnyertük a hadsereg bajnokságot, ami azért csodálatos dolognak számított akkor, amikor a vetélytársaink között már országosan elismert nevek szerepeltek. Felléptünk a gyöngyösi szabadtéri színpadon, amelyről a Heves Megyei Népújság is beszámolt 1967. június 30-án. Gyémánt László cikkének vonatkozó részlete: *„Gitárkoncert Gyöngyösön. Gyöngyösön a művelődési ház rendezésében tartották meg a szabadtéri színpadon a gitárzenekarok koncertjét. Fellépett a csehszlovák együttes is... Hazai zenekarok közül a szolnoki katonák zenekara aratott nagy sikert. A két jászberényi együttes közül a Rocket együttes játéka tetszett jobban. Gyöngyöst a Devil's együttes képviselte.”* Jutalomként a zenekar tagjainak lehetőséget adott a laktanya parancsnoka, hogy a The Spencer Davis Group együttes budapesti, 1967. július 9-én délután 4 órakor kezdődő fellépésén a patronáló tisztekkel együtt részt vegyünk. A remek hangulatú délutáni előadás után megköszönve a kivételes lehetőséget felvillanyozva tértünk haza. Természetesen megtanultuk és műsorra is tűztük a Gimme some lovin' című számot, amit már a koncerten együtt énekeltünk a zenekarral és a hallgatósággal. Tanulságos volt. Felléptünk Debrecenben az Arany Bika Szálloda csodálatos Bartók Termében, és az ott nyújtott teljesítményünk alapján részt vehettünk 1968-ban az országos Ki Mit Tud versenyen, Budapesten. A vetélkedőn való részvételért a zenekar tagjai *Emléklapot* kaptak, amit én azóta is féltve őrzök. Sajnos a megmérettetés nem úgy sikerült, ahogy azt szerettük volna, így a TV-s szereplés csak egy szép álmom maradt számunka.

A RIVERS együttes felbomlása után (1967) az Ótóra Teán fellépő beat zenekarok...

A *GOLDEN STAR* zenekar 1967-ben alakult, alapító tagjai voltak: Gaál Sándor dob, Somogyi Ferenc szólógitár/ének, Szabó László basszusgitár/ének, Zalai Tamás ritmusgitár/ének. Később a zenekar tagjai voltak még: Jakus Vendel ritmusgitár/ének, Kiss Béla basszusgitár/ének, Knorr János menedzser, Cs. Molnár László ügyintéző, Szabó Károly dob és Truschinger Károly basszusgitár/ének.

Az együttes rendszeresen fellépett a Lehel Klub nagytermében megtartott Ótóra Teákon, a környező települések kultúrházaiban, az Aprítógépgyár és különböző szórakoztató helyek színpadán, valamint a jászberényi Pannónia Bárbán rendezett „Mini Ótóra” teákon. A Szolnok Megyei Néplap 1969. március 28-i száma az alábbiakról számolt be: *„Jól sikerült klubtalálkozót rendeztek a napokban a jásziványi kizesek. Szeretettel fogadták a községükben most*

bemutakozó Golden Star jászberényi gitárzenekart.” Eredményesen vettek részt 1971-ben Kisújszálláson az V. Országos Amatőr Táncczenekari Fesztivál megyei elődöntőjén. Műsoruk jelentősebb részét a Creedence Clearwater Revival slágerei, valamint az együttes saját szerzeményei – *Hová tetted a hajad, Helló részeges, Miért vársz* és a *Milliomos vagyok* – alkották. A zenekar 1972. március 25-én a Ki Mit Tud vetélkedő megyei döntőjén a Pop szolnoki zenekarral együtt jutott tovább a TV selejtezőre, és készült rádiófelvétel is Zalai Tamás, Jakus Vendel, Truschinger Károly és Gaál Sándor tagokkal. A vetélkedőről a Szolnok Megyei Néplap a következőket írta az 1972. március 28-i számában: „Lezárult a Ki mit tud? megyei eseménysorozata címmel ... Már is kiforrott tudású együttesnek tekinthetjük azonban a jászberényi Golden Star, de kiváltképpen a szolnoki Pop muzsikusait. A »klasszikus« liverpooli felállású Golden Star életteli, hangulatot sugárzó beatet játszik...” Az elért igen rangos eredmény csak fokozta az együttes népszerűségét. Sajtóinformáció szerint 1972 szeptemberében a szolnoki ligetavatót követő medencebálon a jászberényi zenekar muzsikájára ropták a táncot a résztvevők, decemberben a Szolnoki Rádió tűzte műsorára a stúdióban felvett hanganyagukat. A közkedvelt Golden Star együttes igen mozgalmasnak mondható, sikeres közel hat év után hivatalosan 1972. december 31-én a Lehel Klub szilveszteri bálja után oszlott fel, melynek történetét véleményem szerint meg kellene örökíteni, ezzel is gazdagítani a jászberényi beat korszak írásos emlékeit.

A HOLYMAN'S csapat 1968-ban szerveződött, és remek aktuális slágerekkel folytatták a Lehel Klubban 1964-ben indított ötórás bulikat. Hamar elnyerték a közönség szimpátiáját. A zenekar rövid ideig, kapott információ szerint 1970 végéig működött. A zenekar megemlézésre került a tisztái árvízvel kapcsolatban a Szolnok Megyei Néplap 1970. június 4-i számában. Részlet a cikkből: „*Felajánlások az árvízkárosultak megsegítésére. ...A jászberényi Déryné Művelődési Központ dolgozói egy napi keresetüket, valamint a Lehel Klubban június 6-án rendezendő táncest teljes bevételét ajánlják fel. A táncesten közreműködő Holymans együttes tagjai tiszteletdíjukat adják...*”

A GOLDEN DRÓT zenekar 1972 végén alakult Jászberényben. A fotó az együttes tagjairól és felszerelésükről a jászberényi színgépen készült, háttérben a Déryné-szobor látható. Állandó fellépési helyük a Lehel Klub Ötórás Tea volt. Működésük információim szerint 1973-ig tartott, majd a zenekar átalakult.

A NARANCS ROCK együttes dobosa Révfy Miklós lett, majd Truschinger Károlyt Szórád Tamás váltotta. Az új zenekar tagjai már több eredményes formációban szerepeltek, előadás-módjuk egy kicsit eltért az eddig megszokottól, talán érezhető volt műsorukon keresztül egy új zenei hullám. A II. Orosházi Beatfesztiválon (1975-ben) Kelet-Magyarország hat megyéjének legjobb amatőr beat együttesei között szerepeltek a Hajdú-Bihari Napló információja szerint. Révfy Miklós a jászberényi évek után hívatásos előadóművészként dogozott táncczenekarával itthon, valamit külföldön. Oszterhuber Béla kiválása után tagja volt még az együttesnek Szikra József gitáros, illetve Szabó János énekes gitáros az 1976-os felbomlásukig.

Ebben az időszakban szűnt (szüntették) meg a hosszú évekig jól működő Ötórás Tea táncos rendezvény a Lehel Klubban. Valószínű a vezetőváltást követően nem fért bele az új kulturális koncepcióba, illetve jött a gépzenével a lemezlovas időszak. Meg kell még említeni az ugyancsak beat zenét játszó jászberényi ZSETON együttest.

*A Holymans együttes: Oszterhuber Béla, Mézes János, Truschinger Károly,
Kovács Attila, Révfy Miklós.*

A csapatot Kolozsvári Miklós basszusgitáros alapította, Szikra József gitár, Szabó János ének/gitár, Varga Péter dob és Lukácsi Sándor dob részvételével még a hatvanas évek végén, és bizony több éven keresztül zenéltek Jászberényben, illetve a környező települések rendezvényein. Meg kell emlékeznünk a jászberényi Pannónia Bárban játszó mindig remek, inkább bárzenét játszó profi együttesekről, hívatásos zenészekről, közülük is elsősorban Szentirmai Szabolcsról és feleségéről, Katiról, akik a mindig jól kiválasztott tagokkal szórakoztatták évtizedeken keresztül közönségüket itthon, később külföldön egyaránt.

Az Ótórai Teán túl...

1970 körül még klasszikus cigányzenekar is szórakoztatta az arra vágyókat Jászberényben, ha jól emlékszem a mai „Kulacs” vendéglőben és a „Borpincében”, a későbbi Stella étterem helyén, és természetesen a „Kőhídi” kocsmában. De jó is volt hallgatni a Kőhídián Misika bácsi ritmikus bőgőjátékát, miközben minden érkező vendéget a szemével üdvözölt. A négy bőgőhúr közül kettő biztos, hogy színes villanyvezeték volt, aminek csattanása hozta a ritmust. Szerettük őket, és olykor-olykor néhány korsó vagy pohár mellett szívesen hallgattuk játékukat. A '60-as évek végén próbált és lépett közönség elé Csernovszky Kálmán, Truschinger Károly, Pócz László és Versegi István, a későbbi Apostolok formáció elődje.

*A Golden Drót zenekar: Oszterhuber Béla,
Truschinger Károly, Mézes János, Gaál Sándor*

Sabbath stílusú zenét játszó formáció tagjai voltak: Gulyás László gitár, Pócz László szólógitár, Szajkó Sándor basszusgitár és Versegi István dob. Igen sok helyre vitték el zenéjüket, végül Berente Imre orgonistával kiegészülve, aki a Jászberényi Öregzenészek Baráti Körének vezetője és a Jászberényi Amatőr Rock Fesztiválok főszervezője volt, a Tiszti Klub pinchhelyiségében szolidabb zenével szórakoztatták a törzsközönséget. A Baráti Körhöz köthető egy nagy létszámú jászberényi amatőr zenésztalálkozó, ami az Ifjúsági Házban került megrendezésre. (A zenészekről készült fotók megtalálhatók: www.duohangszer.hu)

1970-ben alakult a *LEHEL MERCUR* zenekar Ludányi László, Jakus Vendel és Rohonczy Viktor alapítók kezdeményezésére a Hütőgépgyár agyagi támogatásával. A zenekart megemlíti az 1971. május 22-i Szivárvány műsorsorozat rádiós vetélkedőjén résztvevő és díjazott Madrigál Kamarakórust bemutató Szolnok Megyei Néplap cikke „Az ének szerelmesei között” címmel: „Aki este fél nyolc táján látogat a jászberényi Déryné Művelődési Központ munkásklubjába, különleges jelenségnek lehet tanúja. Elcsendesednek a kártyaklub tagjai, abbahagyják a próbát a *MERCUR* beat-zenekar tagjai. Rövid idő múlva a toronyszobából már a következő hangzik: „Figyelem gyerekek megadom a hangot... Megkezdődik a *DMK-Hütőgépgyár* madrigál kamarakórusának próbája Rohonczy Andrea vezetésével.” A cikk természetesen folytatódik a kórus bemutatásával. Az együttest még a Jászberényi Szabadtéri Színpadán fellépő fővárosi művészek zenei kíséretére is felkérték.

A fiatalok szórakoztatására a szabadtéri színpadon megrendezésre kerülő, a város által szervezett zenekari vetélkedőn több helyi és más településről nevezett együttes lépett fel, köztük a *LEHEL MERCUR* zenekar, mint a zenekari vetélkedő legeredményesebb résztvevője. Az együttes tagjai: Jakus Vendel, Rohonczy Viktor, Földes Sándor, Ludányi László.

A zenekarral a szponzor által rendezett összejöveteleken léptünk fel, továbbá több alkalommal a környező települések kultúrházaiban. A fellépések egyre ritkultak, ennek aztán egyenes

Néhányan emlékeznek még a Farkas József (Yoko) vezette Sonora nevű együttesre, sajnos én nem láttam és nem hallottam őket, mint ahogy a Szaniszló József által 1967-ben alapított, néhány évig működő Telstar együttest sem. A zenekar tagjai Pugner István dob, Nagy Dezső kísérő és Csipe Imre basszusgitár voltak. Ma Telstar Gitar Band néven Szaniszló József vezetésével, Szajkó Sándor, Bujdosó János és Rózsa Ferenc tagokkal Shadows-zene tolmácsolására eredményesen újrászerveződtek. Meg kell említenem az *APOSTOLOK* együttest, akik az 1970-es években működtek Jászberényben. A kemény, többnyire Black

következménye volt, hogy a zenekar felbomlott, ezért érthető, hogy számomra nem volt egy nagyon sikeres időszak. Már nem tudom ki volt a kezdeményező, de 1972-ben néhány hónap alatt megszerveződött a következő rövid életű együttes, a *DRÓT*. Tagjai voltak: Oszterhuber Béla ének/kísérőgítár, Szentirmai Zsolt orgona, Balla Tamás gitár/ének, Pócz László szőlőgítár, Kovács Attila basszusgítár és e sorok szerzője, Rohonczy Viktor dob. Igaz, hogy Balla Tamás gitáros volt az együttesben, de nagyon sokat orgonázott. Az aktuális slágereknek túl játszottunk néhány Jimi Hendrix számot, a Foxi Lady-t, a Hey Joe-t, a Fire-t, és a Remember-t. Az együttes néhány fellépést követően énekes, illetve billentyűs váltással átszerveződött, aminek két együttes lett az eredménye: a korábban említett Golden Drót és a következőkben bemutatott Drót 5100.

A *DRÓT 5100* új beat együttes 1973 elején alakult. A *DRÓT* zenekari nevet, ha jól emlékszem Kovács Attila, mindkét formáció oszlopos tagja terjesztette elő, amit mi ugyan egy kicsit furcsállottunk, de végül is egyöntetűen elfogadtunk. A *DRÓT* együttesről sajnos nincs birtokomban fényképfelvétel. A próbahelyünk, valamint kezdeti időszakban az egyik törzshelyünk a Bercsényi úti Ifjúsági Ház volt, ahol nagyon-nagyon sok teltházas bulit szerveztünk a jászberényi fiatalok számára. A zenekar tagjai: Zalai Tamás, Balla Tamás (rövid idő után kivált a zenekarból), Kovács Attila, Jakus Vendel, Pócz László és Rohonczy Viktor. Mondanom vagy írnom sem kell, hogy az átszerveződött zenekar nagy elhatározását szem előtt tartva merült bele az új műsor összeállításába és megtanulásába, amely a régi zenedarabokon kívül az akkor új zenei albumát bemutató Uriah Heep együttes kiváló slágereire Gypsy, July morning, Lady in black, Easy livin', Sunrise... esett. A Hammond hangzásra épülő lendületes zeneszámokat mi Capri orgonával tudtuk pótolni, és mindent megtettünk annak érdekében, hogy hangzásilag és ütemileg ne nagy különbséggel hozzuk az eredetét. Ennek érdekében a próbák rendszeresek és alaposak voltak. Szükség is volt az igyekezetre, ugyanis meg kellett felelni egyrészt a közönség igényének, a magunk elvárásainak, és nem utolsósorban azért, mert rajtunk kívül több tehetséges zenekar is működött Jászberényben. Emlékezetem szerint a működő együttesek között klasszikus értelemben vett rivalizálás nem volt, a közönség megoszlott a zenei kínálatok között, így nem is volt szükség rá. Természetesen az olyan előkelő, egyben rangot adó helyen való fellépésekért, mint a Lehel Klub mindig ment a versengés.

Elérkezett a nagyon várt nap, a *DRÓT 5100 KLUB* indító koncertje a jó akusztikával rendelkező jászberényi Papucs Pincében. Az ünnepi alkalomra fényképes tagsági igazolványok kerültek kiadásra. Knorr János felkért műsorvezető üdvözölte a vendégeket: „Helló fiúk, helló lányok, szeretettel köszöntelek benneteket ezen a verőfényes nyári délutánon...” a szöveg tartott tovább, hisz a zenekari tagokat külön-külön bemutatta, és ez idő alatt ment a zenénk. A műsor szenzációja volt az erre az alkalomra begyakorolt, gyári erősítő berendezéseinkkel előadott Uriah Heep nóták sora, amelyeket a közönség addig nem hallott.

A *DRÓT 5100* együttes 1973-ban, amikor még nagyon-nagyon bíztunk a jövőben. A fényképfelvételen látható felállásban arattuk a sikert azokon a helyeken, ahol megfordultunk, ahová sikerült eljutni zenénkkel. A zenekar tagjai, ahol én gitárosként pózolok: Kovács Attila, Jakus Vendel, Zalai Tamás, Pócz László és Rohonczy Viktor. Természetesen annak ellenére, hogy minden rendezvény, ahová meghívtak bennünket remek volt, viszont nekem – de talán nyugodtan mondhatom a többiek nevében is – a Papucs pince maradt az igazi fellépő hely, ahol

A Drót 5100 együttes

a belső tér minden pontjában érezhető volt az a hangulat, az a nyomás, ami magával ragadta szerdánként a társaságot. Ha már az imént a zenekari erősítők is szóba kerültek, szeretném röviden leírni azokat a márkákat, amivel a pályafutásom alatt találkoztam különböző együttesekben. Az első beat együttesünknek, akikkel indult az Ótórai Tea a maszek erősítőkön túl a gyári berendezése egy sűrke fémházba épített, kültéri beszédhangosításra tervezett két hangfállal rendelkező (fotón is látható) BEAG erősítő volt. A visszhangosítót szalagos magnóból, valamint néhány elektromos berendezést Ludányi László gitárosunk készítette, a hatalmas hangfalakat mi magunk raktuk össze. A Golden Star, valamint a Holymans együttesek már gyári, az akkori NDK-ban gyártott, különböző teljesítményű Regent (MV 3, 30, ill. 60 Wattos) erősítőket használtak. A Golden Drót és a Narancs Rock meghatározó zenekari berendezése a Marshall és a Meazzi volt. Említést érdemel a Lehel Mercur együttes magyar gyártmányú, úgynevezett Beloton márkanevű (Selmer erősítő mintájára készített) hangszererősítő, melyet a szponzor Hűtőgépgyár vásárolt. A DRÓT 5100 zenekar Fender, Marshall, Laney erősítő és Wem visszhangosító berendezésekkel rendelkezett. Ezeket a márkákat használták a világ élvonalába tartozó zenekarok is. Egy zenei brit magazin szerint rangsorban az első a Fender erősítőegység, melynek első darabjai 1948-ban kerültek piacra, második a Marshall 50 wattos külön hangfállal rendelkező kivitele 1962-ben került kereskedelmi forgalomba. Ezeket a márkákat követő (kicsit lemaradva) Laney hang/hangszererősítőket 1967-től jegyzik, ezzel a berendezéssel kezdte pályafutását a Black Sabbath együttes. A nevezett berendezések elektromos (EL 34) készülékek voltak, melyek ma is keresettek a piacon, szemben a félvezetős kivitelekkel. A felsorolt valamennyi erősítő berendezés a közreadott zenekari fotókon felfedezhető. Azután szépen lassan alábbhagytak az induláskori lelkesedések, egyszerűen nem volt mit tenni, 1974-ben szétesett a társaság, ezzel feloszlott a Drót 5100 együttes.

Csak a változás állandó...

Kovács Attila basszusgitárosunk és fúvósunk kiválása az együttesből egyúttal a *DRÓT 5100* zenekar felbomlását is jelentette, ő profi zenész lett. Elszegődött egy Európát járó utazó cirkuszhoz, úgymond cirkuszi zenésznek. Ezt követően, változó felállással jó néhány kert-helyiségnek, többek között Jászapátin (Lombos, ahogy sokan ismerték: Jössze étterem), Jászszentandráson (Fészter) voltunk állandó meghívott vendégei a nyári hónapokban, télen pedig Jászszentandráson az étteremben. Jászapátin pedig egy pinchelyiségben zenéltünk. Az utolsó beat zenét játszó trió formáció (1979 szeptembere) tagjai: Zalai Tamás, Truschinger Károly és Rohonczy Viktor voltak.

Az említett formáción kívül több rövid életű csapatban is volt alkalmam játszani. A rendszeres zenélésünk befejezése után tartottunk néhány említésre méltó, jó hangulatú bulit. Ilyen alkalom volt 1989. január 20-án a Lehel étteremben több résztvevő zenekarral rendezett nosztalgikus est, ahol a korábban rendszeresen bulikba járók igen szép számmal megjelentek visszaidézni a 60-as, 70-es évek hangulatát. A fő szervező a Borbás Ifa volt, a zenekarokat Bathó Edit műsorvezető mutatta be. Többek között fellépett a *GOLDEN STAR* együttes. Előkerültek a régi sikerszámok, amit a közönség nagy örömmel fogadott, és kísértük néhányan Pataki Lászlót (Cselentánó) is, aki az olasz számok előadásában jeleskedett. Érdekesen csengő eredeti hangja, előadói stílusa utánozhatatlannak tűnt. Igazán „olaszos” volt. Az előzőekben megvillantott, jól sikerült rendezvényt követően a Lehel Vezér Gimnázium udvarán egy teherautó pótkocsijából összeállított színpadon ugyanezt megismételtük, talán kevesebb résztvevővel, de annál nagyobb lelkesedéssel. Nagy sikert arattak a Márka formáció tagjai: Truschinger Károly, Szikra József, Pócz László, Harnos Miklós és Rohonczy Viktor. A jó hangulatú rendezvény sokáig beszédtema volt a városban. Itt lépett fel Puskás István énekes, orgonista, előadóművész, valamint néhányan a már korábban bemutatott formációkból.

A minket követő generációból is sok jó együttes szerveződött Jászberényben. Közülük néhány érett, rövid életű formációt egyszer-egyszer magam is szívesen néztem és hallgattam. Szerencsére a beat mozgalom közösségépítő erejének hatása a mai napig él az érintett korosztályban. Az akkor szövődött fiatalkori barátságok és szerelmek a mai napig tartanak. Ennek köszönhetően az alkalmanként megrendezett, a beatkorszakot idéző nosztalgia rendezvényekre az ország minden részéről örömmel jönnek vendégek Jászberénybe.

Vincze János Farkas

RENDSZERVÁLTÁS A VÁROSBAN

I. Változások a Szovjetunióban és változások jelei Magyarországon

I. Bevezető helyett

„A Jászberényi tanács legutóbbi ülésén a városi párt első titkára kérelemmel fordult a testülethez. Az elnökség helyett szeretne eztán a tanácsstagok között helyet foglalni. Tanácsstag ő is, társai között megilleti egy hely. Azt is kinyilvánította ezzel a gesztussal, hogy az MSZMP komolyan akarja a többpártrendszert. Egyforma pozícióból kell politizálni eztán minden pártnak. Ne illesse hát meg az MSZMP városi bizottságának első titkárát olyan előjog, hogy az elnökség asztalánál üljön. Miután a kérést teljesítette a tanácsülés, a szünetet követően Kovács Miklós tanácsstagi székére ült. Igen ám, de rövidesen kiderült, az előbbi döntés jogellenes volt. Tanácshatározat van arról, hogy kik ülhetnek az elnökségi asztalnál. Előbb ezt a határozatot kell módosítani a tanácsülésnek, s Kovács Miklós csak utána ülhet tanácsstagtársai közé. Mert a szabály, az szabály. Döntés, határozat, törvény meg szokásjog köti gúzsba megújulási szándékainkat. Ilyen egyszerű dolgokban is. Hát még a nagyokban!” Ez a kis történet, amely a Maholnap című független hetilapban jelent meg, remekül demonstrálja a rendszerváltás kuszaságát, bonyolultságát és azt, hogy miért lehet annyi elképzelés a mai napig a rendszerváltásról, annak kereteiről, a benne résztvevő pártok és szervezetek vélt vagy valós tevékenységeiről.

De mi is a rendszerváltás? Romsics Ignác szerint az a folyamat, amely politikai értelemben a második világháború utáni egypárti diktatúrából többpárti demokráciába vezetett át, gazdasági értelemben pedig az állami tulajdonra építő gazdálkodásból a magántulajdon alapú piacgazdaságba.

A továbbiakban elsősorban Jászberénynek a rendszerváltás alatti politikatörténetéről lesz szó.

II. A rendszerváltás nemzetközi háttere és hazai előzményei

Németh István az alábbi módon fogalmazza meg a Szovjetunió felbomlásának nemzetközi és hazai jelentőségét: „Az 1980–1990-es évek fordulójának legnagyobb, legfontosabb és következményeiben legkevésbé belátható eseménye 74 éves fennállása után a Szovjetunió felbomlása volt. Az esemény Európára és a világpolitikára nézve földrengésszerű hatással járt, s következményei Ázsiában és Közép-Amerikában is érződtek.”

Bába Iván így ír a szovjetunióbeli változásokról: „Mihail Gorbacsov 1985 márciusában kerül a Szovjetunió élére, akinek legfőbb politikai irányvonalai az uszkorenijje (gazdaság dinamizálása), peresztrojka (gazdaság átalakítása) és a glasznoszty (a nyilvánosság) voltak.

Gorbacsov hitte a szovjet rendszer megreformálhatóságát, azonban politikai tévedései és illúziói az államalakulat bomlásához vezettek. A demokratizálás az egymáshoz lazán kapcsolódó államok eltávolodását eredményezte és a belső feszültségeket is növelte.” Gorbacsov 1983-ban az SZKP (Szovjet Kommunista Párt) mezőgazdasági titkáráként járt Magyarországon, az általa tapasztalt reformokkal, főleg a mezőgazdaságiakkal, rokonszenvezett. 1988 decemberében Gorbacsov az ENSZ-ben bejelentette a kelet-európai államokban állomásozó szovjet csapatok számát. Ezzel szakított a Brezsnyev-doktrínával.

Pozsgay Imre ekképpen emlékezett vissza Gorbacsov magyarországi megítélésére: „Magyarországon Gorbacsov reménykeltő volt. A reményt még erősítette, hogy Kádár megjedte tőle. Kádár nem szerette Mihail Gorbacsovot. Félt tőle. Félelmének két oka is volt. Egyrészt ha egy ilyen dinamikus reformer kezd működni a Szovjetunióban, akkor a magyar reformnibusznak vége. Másrészt a rendszeren belül keletkezhetnek olyan szakadékok, amelyek áthidalhatatlanok lesznek. Amint az meg is történt. Kádár ösztönei jól működtek.”

A magyar politikai életben meghatározó elem volt az Új Gazdasági Mechanizmus, mely az 1968-as bevezetésétől kezdődően a keményvonalasok és a technokraták táborára osztotta a párt tagjait.

De a gazdasági irány nem produkálta egyenletesen azt, amit elvártak tőle. A magyar gazdaság 1956 és 1980 között a legújabb számítások alapján a GDP 2,3-szorosára nőtt. Azonban az 1980–88 közötti időszakban a növekedés csak 1,2-szeres volt. Az 1980-as évek második felében pedig már csak 0,5% körüli volt. A gazdasági válság következtében az áremelkedések elkerülhetetlenek lettek. Elsőként 1974-ben emelkedett az üzemanyag és fűtőolaj ára. 1976-ban a hús, 1977–78-ban a kávé, majd 1979-ben ismét olajár-emelkedés történt, immáron 75%-os, valamint a kenyér ára is 50%-al nőtt meg. 1986-ra a pártvezetésnek is világossá vált, hogy a gazdasági helyzetet nem lehet ideológiai eszközökkel kezelni.

Magyarországon a válság jelei másképp mutatkoztak, mint Lengyelországban vagy Romániában. 1981-ben egy titkos kutatás eredményei kimutatták, hogy a Nyugathoz viszonyítva az emberek még optimisták voltak, mely a rendszer számára megnyugtató volt. Ettől függetlenül a társadalmon belül hangulati ingadozás kezdődött meg. Jelentős változás a társadalom felfogásában 1986 és 1988 között történt. A korábbi felmérés a megismétlést követően már sokkal rosszabb képet festett. Az emberek elveszítették bizalmukat szinte minden téren.

<i>A Nyugathoz viszonyítva Magyarország áll jobban (válaszolók %-ában)</i>			
	1981	1986	1988
A gyermekek megfelelő felnevelésének lehetősége	98	87	42
A munkához való jog	96	93	80
A dolgozók érdekeinek védelme	93	89	46
Az egészségügyi ellátás színvonala	90	66	47
A társadalom erkölcsi színvonala	88	81	50

A családok kiegyensúlyozott élete	86	73	36
A kulturált emberi kapcsolatok	82	78	44
Egyenlő esélyek az érvényesülésre	78	69	38
A véleménynyilvánítás szabadsága	74	67	43
A pénz értékének állandósága	66	41	6
A lakáshoz jutás lehetősége	63	39	16
Szórakozási, pihenési lehetőségek	59	44	27
A szabadidő mennyisége	58	46	27
Az anyagi jólét	46	29	10
Az árubőség	44	34	18
Az emberek öltözködése	42	33	28
A lakások szép berendezése	38	31	18
A külföldi utazások lehetősége	29	27	33
A házimunka gépesítettsége	22	16	13

Forrás: Nagy Lajos Géza: A kettőszakadt társadalom. In: Jel-Kép, 1989/4. 55. Közli: Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris, Budapest. 1999. 521.

Politikai szempontból a demokratikus ellenzék kialakulása a hetvenes évek második felére volt tehető. Elsősorban civil szerveződések indultak útjukra. 1978-tól létrejönnek a repülőegyetemek, amelyek nem marxista alapú előadás-sorozatokat jelentettek. Solt Ottilia 1979-ben megalapította a Karitászzel jellemezhető Szegényeket Támogató Alapot. 1980–81-ben megjelentek az első számizdat kiadványok, közöttük a legsikeresebb a „Beszélő” volt. 1981 októberére és 1989 vége között 27 lapszáma jelent meg, körülbelül 1500-2500 példányban.

III. Mettől-meddig?

Az államszocialista korszakban a meghatározó magyarországi erő az egyetlen párt, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) volt. Nemzetközi viszonylatban pedig, ahogyan a Németh Istvántól idézett gondolatokból is kitént, Moszkva politikája befolyásolta a térség sorsát. Ebből kifolyólag a felgyorsult átalakulást 1985-től, a gorbacsovi reformoktól tekintem, míg magyarországi tekintetben az MSZMP bomlásának kezdeteitől. Mivel vér nélküli forradalomról van szó, mely megannyi kusza eseménnyel tarkítottan zajlott, nem köthető sem a kezdete, sem pedig a vége egyetlen konkrét pillanathoz.

Császár Gyula a kezdeti időszaknak 1980-81-et tekinti. Hasznos Rozália Jászberény város szempontjából 1989. április 14-ét tekinti a rendszerváltás kezdetének, mikor is a Kisgazdapárt helyi szervezete megalakult. Kiss Erika a „gorbacsovi fordulat” évét, 1985-öt tekinti az átalakulás alapjának, mikor így fogalmaz: *„A demokrácia »eljárásához« is hozzáálltak hazánkban, hogy más szelepeket is kinyissanak. Az 1985-ös parlamenti választások során már lehetett több jelöltet is állítani.”* Szintén ő, a gazdasági változást korábbra, 1980-as évek elejére teszi. Romsics Ignác szintúgy kifejezi a rendszerváltás kezdetének és végének definiálási nehézségeit. Úgy gondolja, hogy a kezdete lehet az 1988. május 20-22-i pártülés, melyen puccsszerűen átalakították a Politikai és Központi Bizottságot, Kádár Jánost pedig megfosztották a tényleges hatalomtól, és csak a névleges, pártelnöki pozíciót adták neki.

Romsics Ignác a rendszerváltás végét még megfoghatatlanabbnak tartja. Szerinte a rendszerváltás vége 1990 (a politikai intézményrendszer átalakítása), 1991 (Varsói Szerződés megszűnése és az utolsó szovjet katona elhagyja az országot), a 90-es évek vége (magántulajdonon alapuló piacgazdaság kialakulása), de úgy gondolja, hogy talán még mindig tart, amennyiben a társadalmi átalakulást tekintjük annak.

Annyi azonban megállapítható mindezekből, amit Rainer M. János így fogalmazott meg: *„A rendszerváltás nem más, mint az átmenet, amelynek során a szocializmusra jellemző feltételek átadják a helyüket a kapitalista rendszerre jellemzőknek.”*

A rendszerváltozás csúcsa 1989–1990, de kezdete és vége épp oly megfoghatatlan, mint amennyire sokszínű napjainkban is ennek az időszaknak az értelmezése. Bizonyos tekintetben a rendszerváltozás vége az első Fidesz kormány megbízatásának letelte után záródott le, mivel ekkorra gyakorolhatott tényleges hatalmat mindegyik 80-as évek végén, 90-es évek elején alakult párt, amely képes volt a parlamenti bejutási küszöböt átlépni.

Alapozom ezt Romsics gondolataira: *„Kádár 1988-as leváltását és a rendszer 1989-es bukását tehát nem egy elementáris erejű, a gazdasági válság talaján kibontakozott tömeg-elégedetlenség kényszerítette ki, hanem a legtöbb XX. századi nagy politikai fordulatunkhoz hasonlóan alapvetően ezeket is a külső feltételek megváltozása okozta, illetve tette lehetővé.”*

IV. A magyar rendszerváltásról

A legnagyobb változások 1988 és 1990 között zajlottak az országban. Ezeknek már jelentős szakirodalma van, a 25 éves évfordulóra pedig forráskiadványok és visszaemlékezések is szép számmal megjelentek. Ennek fényében csak rövid áttekintés szükséges, hogy a jászberényi eseményeket, a helyi szervezetek programjait el tudjuk helyezni az országos események között.

1988 elejétől különféle, a Magyar Demokrata Fórum által életre hívott vitafórumokon találkozhattak azok a személyek, akik valamilyen formában a demokrácia intézménye mellett álltak ki. Az első jelentős tüntetésre, mely a Kádár-rendszer addigi legnagyobb tömegmegmozdulása volt, 1988. március 15-én került sor. Mintegy százezer ember követelte az emlékhelyeken a demokráciát és a szabadságot. 1988-ban a hatalom már nem mert fellépni a tüntetéssel szemben.

*Kis Zoltán országgyűlési képviselő
1990–2007*

adtak. Szeptember 12-én a bős-nagymarosi vízlépcső megépítése ellen is felvonulhattak tüntetők.

November 29-én az MSZMP a Budapest Sportszernokban tartott értekezletet, ahol Grósz harcias megnyilvánulásokat tett, előre vetítve, hogy akár fegyverrel is fenntartják a rendet és megvédik az egypártrendszert. Az ellenzéki szervezetek decemberi nyilatkozata azonban egyértelművé tette az állampárt számára, hogy nem várható „fehérterror”, amellyel a Sportszernokban riogattak, csak a békés átmenet mellett köteleződtek el. Ezzel az MSZMP-n belül is erősödtek azok, akik Grósz harciassága ellen ágáltak. Az október 23-ára tervezett tüntetést a hatalom betiltotta, és a szervezők közül őrizetbe is vettek öt főt, Pozsgay Imre államminiszter 1989. január 28-án rádióbeszédében az 1956-os eseményeket ellenforradalomból népfelkeléssé minősítette. Január 11-ével elfogadták az egyesülési joggal foglalkozó 1989. évi II. törvényt, amely véglegesen utat engedett a pártalakításnak. 1988–89 telén újjáalakultak a korábbi pártok, így a Független Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt is Magyar Néppárt néven. 1989 nyarára 30 párt jött létre. Év végére ez a szám elérte a 60-at! Le kell szögezni, hogy sem a régi, sem pedig az új pártok nem rendelkeztek homogén társadalmi bázissal, mindegyikük gyűjtőpárt akart lenni.

1988 tavaszán létrejött a Fiatal Demokraták Szövetsége és a Szabad Kezdeményezések Hálózata, az ősszel megalakuló Szabad Demokraták Szövetségének elődje.

Időközben az állampárton belül is a változás igénye fogalmazódott meg. Míg a Magyar Szocialista Munkáspárt ezekre kizárásokkal válaszolt, a politikai válság tovább mélyült, hiszen érdemi választ nem adott a párton belüli „ellenzék” törekvéseire. 1988. május 20-22-én lezajlott országos pártértekezleten Kádár János némi személyi cserével és Grósz Károly főtítkárrá történő kinevezésével remélte, hogy hatalmát megőrizheti. Ez azonban nem így történt. A Párt Bizottsági tagokból mindössze 3 főt választottak újra. Bekerültek a párton belül más irányt képviselők. Kádár Jánosból pártelnök lett, ami nem járt tényleges hatalommal. A társadalmi és gazdasági átalakításban a PB egyetértett, de ragaszkodott az egypártrendszerhez.

A civil társadalom egyre erősödött, 1988. június 16-án tüntetés zajlott Budapesten Nagy Imre kivégzésének 30. évfordulóján. A rendőrség ezt durván feloszlatta. Június 27-én 30 ezres tüntetést szerveztek a Hősök terére a romániai falurombolás ellen. Erre a hatóságok már engedélyt

A képviselő-testület alakuló ülése 1.

Az ellenzéki pártok és szervezetek egységesen üdvözölték 1989. február 17-én, hogy az MSZMP elfogadta a többpártrendszert, mint hatalomgyakorlási formát.

Lengyel mintára az ellenzéki pártok és szervezetek szorgalmazták, hogy a párt és a kormány kezdeményezzen tárgyalásokat az ellenzékkel a hatalom megosztásáról, a demokráciába való békés átmenet kidolgozásáról és megvalósításáról. 1989. március 22-én megalakult az Ellenzéki Kerekasztal (EKA). E szervezet létrehozására azért volt szükség, mert az állampárt a tárgyalóküldöttsége révén az ellenzék megosztására törekedett és maga akarta kiválogatni a tárgyalópartnereit. Az EKA tagjai voltak a Bajcsy-Zsilinszky Társaság, a Fiatal Demokraták Szövetsége, a Független Kisgazdapárt, a Magyar Demokrata Fórum, a Magyar Néppárt, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, a Szabad Demokraták Szövetsége és a Szabad Szakszervezetek Demokratikus Ligája. A megalakulást követően az ellenzéki pártok csak közösen voltak hajlandóak tárgyalásokat folytatni az MSZMP-vel. Április 7-én az EKA úgy határozott, hogy Kónya Imre nyújtsa át a Parlamentben lévő tárgyalófeleknek az EKA napirendi javaslatait (alkotmányozás demokratikus feltételeinek megteremtése, szabad és demokratikus választások megteremtése, bős-nagymarosi vízlépcső beruházásának megvitatása), ahol az MSZMP-n kívül jelen volt a Baloldali Alternatíva Egyesülés, a Hazafias Néppárt, a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség, a Magyar Ellenállók, Antifasiszták Szövetsége, a Magyar Nők Országos Tanácsa, a Münnich Ferenc Társaság és a Szakszervezetek Országos Tanácsa is. Kónyának csak átadni engedték a levelet, felolvasni nem. Miután a két fél nem jutott eredményre, az EKA hatpontos javaslattal állt elő a demokratikus átmenet megvalósítására. Háromoldalú tárgyalások kezdődtek az MSZMP, a hozzá közel álló szervezetek és az EKA között. Ezzel 1989. június 13-án meg-

kezdődtek a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásai, amelyek feladatai (1) az alkotmányozás, az Alkotmánybíróság felállítása és a köztársasági elnöki intézmény, (2) a politikai pártok működésének szabályozása, (3) választójogi törvények, (4) büntetőtörvénykönyv módosítása, (5) tájékoztatási törvény és (6) az erőszakos megoldások kizárásának jogi feltételeinek megteremtése voltak.

1989. március 22-én létrejön a sztrájk törvény. Április 1-ével megkezdődnek Nagy Imre és társai újratemetésének előkészületei. Április 22-én megszűnt a KISZ, létrejött a DEMISZ. Május 2-án megkezdődött a műszaki zár lebontása a magyar-osztrák határon. Május 8-9-én rehabilitálják a Magyar Tudományos Akadémia azon tagjait, akiket politikai okokból megfosztottak tagságuktól. Május 10-én Németh Miklós átalakította kormányát, Grósz ellenében reformer politikusokat vont be. Május 13-án felfüggesztik a nagymarosi vízlépcső építését. Június 8-án megszüntetik az orosz nyelv kötelező oktatását. Június 16-án lezajlott Nagy Imre és társai újratemetése a Rákoskeresztúri köztemetőben. Július 6-án rehabilitálják Nagy Imrét, és szintén ezen a napon elhunyt Kádár János. Augusztus 29-én megtartották az úgynevezett páneurópai pikniket Sopronnál. Ez alkalommal közel 1000 keletnémet szökött át Ausztriába, ahonnan tovább haladtak az NSZK-ba. Augusztus 20-án megtartották a Szent Jobb körmenetet. 41 év szünet után. Augusztus 24-ével a budapesti NSZK követségen tartózkodó keletnémeteket átengedték a határon. Szeptember közepéig 23 ezer embert. Szeptember 28-án felfüggesztették a szerzetesrendek feloszlataásáról szóló törvényt.

1989 őszén elfogadásra került az új Alkotmány, amely az 1949-es módosítása volt és az 1946-os szellemiségét tükrözte. Ez alapján Magyarország népköztársaságból köztársasággá alakult, széles körben biztosították a szabadságjogokat, tiltották a hatalom kizárólagos birtoklását, kiiktatták az MSZMP vezető szerepét, szentesítették a többpártrendszer és kimondták, hogy egy párt sem gyakorolhat közhatalmat. A gazdaságra vonatkozóan pedig bevezetésre került a piacgazdaság. Az új alkotmányt szimbolikusan 1989. október 23-án tették közzé, s ezzel megszületett a harmadik Magyar Köztársaság. Szűrös Mátyás ideiglenes köztársasági elnök a Parlament ablakából hirdette ki a nagy eseményt. Ezt követően a választások és népszavazások időszaka kezdődött.

Kampányolás kezdődött a pártok részéről az úgynevezett *négyigenes* népszavazás mellett. Négy kérdésre kellett a szavazóknak választ adni, a Munkásörtség megszüntetésére, a pártvagyon elszámolására, a köztársasági elnök megválasztásának idejére és a munkahelyi pártszervezetek megszüntetésére. Az Országgyűlés október 31-én úgy döntött, 1989. november 26-án tartják meg a népszavazást. A népszavazáson a lakosság 60%-a vett részt. Az MDF a népszavazás bojkottálására szólította fel támogatóit.

Változott a pártok támogatottsága is. Októberben/decemberben: az MSZP 35%/16%, az SZDSZ 7%/14%, az MDF 27%/23%, a Kiszgadzapárt 6%/12%. A választások előtt kirobbant a Duna-gate botrány (utalva ezzel az 1972-es Watergate-botrányra), mivel kiderült, a Belügyminisztérium III/III-as ügyosztálya továbbra is lehallgatott és megfigyelt ellenzéki politikusokat. Horváth István belügyminiszter, Richard Nixonhoz hasonlóan, lemondásra kényszerült. A választások előtt a pártok is egymással torzalkodtak. Az ellenzék két tömörülése, az MDF és az SZDSZ ellentétei is kiéleződtek. Végül a 60-nál is több pártból és szervezetből 28 tudott 750 ajánlócédulát gyűjteni és jelöltet állítani. Országos lista állítására 12 párt volt képes, a válasz-

tásokon ők vettek részt. Az első fordulón a bejutási küszöb 4% volt. Ezt nem érte el a Magyar Szocialista Munkáspárt, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Magyar Néppárt sem. Az első forduló eredményei szerint a Kereszténydemokrata Néppárt 6%-ot, a Fidesz 9%-ot, az MSZP 11%-ot, az FKGP 12%-ot, az SZDSZ 21%-ot és az MDF 25%-ot ért el. A második forduló április 8-án tartották, ahol a mandátumok 42%-át az MDF, 24%-át az SZDSZ, 11%-át az FKGP, 9%-át az MSZP, 5-5%-át a Fidesz és a KDNP, 3%-át pedig a függetlenek szerezték meg. Az alkotmányozás egyik zárása az önkormányzati törvénycsomag. Ezzel felszámolták a tanácsrendszert és az ország minden települése visszakapta önkormányzati jogát. 1990. szeptember 30-án a választók 40%-a, október 14-én, a második fordulón a választók 29%-a vett részt a voksoláson. Vidéken főleg nem pártpolitikai alapon zajlottak a választások. A polgármesterek 83, a képviselők 71%-a volt független. A 10 ezer lakos feletti településeken inkább jellemző volt a pártpolitikai alapon létrejövő önkormányzati testület. Ezzel a rendszerváltás rövid, politikai története lezárult, de később is sok, a rendszerváltással kapcsolatba hozható esemény történt az ország és egyes települések életében.

2. Pártok, programok, pártpolitika

1. Pártok és pártprogramok

Az alábbiakban Jászberény politikai palettáján színre lépett pártok kerülnek górcső alá. Hosszabban-rövidebben szó esik a jászberényi szervezetek történetéről, valamint a hitelesség kedvéért teljes terjedelmében olvashatóak a szervezetek által közölt programjaik.

Agrárszövetség

Eredetileg Agrárreformkörök Egyesületeként jött létre 1989 májusában, december 2-án pedig a budapesti első nagygyűlésen új alapszabályról és a névnek Agrárszövetségre történő változtatásáról döntött a 435 résztvevő. A szövetség elnöke a gyáli tsz-elnök, Nagy Tamás lett. Az Agrárszövetséget a támadott tsz-vezetők (akiket az ellenzékiek zöldbáróknak tartottak) hozták létre, az MSZP-hez csatlakozni nem akaró baloldali agrárnépesség számára. A kisgazdákkal azonban nem vehették fel a versenyt sem programban, sem populizmusban. A parlamenti választás során 154 003 szavazattal 3,14%-ot értek el. Ha nem változtatják meg időközben 3%-ról 4%-ra a parlamentbe való bejutás küszöbét, akkor részt vehettek volna az országgyűlési munkában.

Az Agrárszövetség programja (1990. szeptember)

„Az AGRÁRSZÖVETSÉG a mezőgazdaságban (sic!) dolgozók, a vidéken élők, a földért és az ország jövőjéért felelős emberek szövetsége, akik a magántulajdonra alapozott szövetkezést, az erkölcsi és anyagi elégtételt és a társadalmi megbékélést akarják. Az Agrárszövetséget nem a hatalom megszerzése, hanem az önkormányzatban való részvétel indítja arra, hogy legalább abban a környezetben, ahol születtünk, élünk és éltek ősünk, hallgassák meg a

véleményünket és vegyék figyelembe javaslatainkat! Tehát az érdekeltek jogán bele akarunk szólni a város ügyeibe; mindenekelőtt segíteni szeretnénk a gondok megoldását.

ERŐS GAZDASÁGOKAT, AMELYEK ELŐSEGÍTIK A VÁROS FEJLŐDÉSÉT!

Azt javasoljuk, hogy a város segítse a kis-, közép- és nagyüzemek tevékenységét, mert az önkormányzat csak akkor számíthat szélesebb anyagi bázisra, ha a gazdálkodók hozzájárulása is emelkedik.

MUNKALEHETŐSÉGET ÉS BIZTOS MEGÉLHETÉST!

Mindannyiunk számára szó szerint létkérdés a munkalehetőség. Sokan, főként a mezőgazdaságban dolgozók, félnek attól, hogy a tsz-ek szétverésével munkanélkülivé válnak.

KIEGYENSÚLYOZOTT ÉLELMISZER-ELLÁTÁST!

A magyar mezőgazdaság a belföldi ellátáson felül még jelentős mennyiségű terméket exportált. Nehezen képzelhető el, hogy ezt a szerepet a néhány hektáros gazdaságok maradéktalanul betölthetik. Úgy véljük, hogy a kisgazdaságok és a privatizált nagyüzemek együttesen vállalhatják ezt a szerepet.

FEJLETT INFRASTRUKTÚRÁT A VÁROS KÜLSŐ KERÜLETEIBE IS!

Jászberény viszonylag szűk főterén kívül az utcákban rosszabb viszonyok uralkodnak, mint egy csendes kis faluban. Nagy a járműforgalom, nyáron száll a por, esős időben nagy a sár! Sok helyen nincs járda, vezetékes víz, szennyvízcsatorna, gázvezeték. A lakossági összefogáson túl a városnak többet kell a jövőben erre a célra fordítania.

TÖBB GONDOSKODÁST AZ IDŐSEKNEK ÉS A RÁSZORULÓKNAK!

A város és az üzemek eddig is sok segítséget nyújtottak a rászorulóknak. A jövőben az anyagi juttatásokból azoknak is kell részesednie, akik eddig szerényen, esetleg szégyenlősen nem kilincseltek nap mint nap a hivatalokban. A mezőgazdasági üzemek megszűnése esetén az idős korúak a háztáji juttatásoktól is elesnek, ami gondjaikat tovább súlyosbítja.

EURÓPAI SZINTŰ OKTATÁST, MAGASFOKÚ IDEGENNYELV ISMERETTEL!

Támogatjuk a magán- és felekezeti iskolák létrehozását, a diákok külföldi cserekapcsolatait, valamint a korszerű oktatási formák bevezetését.

FÜGGETLEN JÁZSÁGOT!

A Jászság fejlődését akkor látjuk biztosítottnak, ha megszűnik az anyagi függősége a központi szervektől. Ápolni kell a Jászság hagyományait!

A leendő önkormányzattól az adófizetők azt várják, hogy a kapcsolatokat ne a hatalmi, hanem az érdekviszonyok alapján értelmezzék. Az Agrárszövetség a jelöltjeit azzal bízta meg, hogy megválasztásuk esetén – a város érdekeit figyelembe véve – lakóhelyüket és a mezőgazdaságot képviseljék.”

(Magyar) Demokratikus Ifjúsági Szövetség

1989. április 22-én kongresszust tartottak, melyen felszámolták a KISZ-t és létrehozták a DEMISZ-t. E kongresszuson részt vett és beszédet mondott Grósz Károly, aki kiállt a keményvonalas álláspontja mellett. Az átalakulást követő rövid időn belül már a pártvagyon átmentésétől és a KISZ vagyonnal kapcsolatos akcióktól volt hangos a közélet. Később a DEMISZ aláírásgyűjtő akcióba kezdett a népszavazás kikényszerítésére a köztársasági

elnök közvetlen választásának érdekében. Jászberény vonatkozásában 1989. október 28-án tanácsstagi választásra került sor. A DEMISZ és a Népfront is a jelöltállítást célozta meg. Ahogy Kiss Erika fogalmazta egy korabeli cikkében: „*A Demisz tagjai házról házra járták a városközponttól néhány lépésre fekvő, Jászberény régi városrészéhez tartozó földes-sáros, szűk utcácskákat, a századelőn épült házak zömében idős lakóit. A tanácsstagi feladatokról, az arra alkalmas személyekről kértek véleményt.*” Azonban jelöltet nem talált sem a DEMISZ, sem pedig a Népfront. Egyedül az MDF talált jelöltet Pethő László személyében, ám végül a jelölőgyűlés Török Pált javasolta, aki függetlenként indult. Végül Pethő László nyerte a küzdelmet, aki MDF-támogatást élvezett, de nem lett tagja a pártnak.

A DEMISZ Jászsági Tagszervezetének programja (1990. szeptember)

„Nekünk még nem mindegy.

Fiatalok nélkül nem lehet politikát csinálni, nem lehet jövőt építeni, nem lehet rendszer-változást megvalósítani. A különböző pártok írott, s a gyakorlatban megvalósuló programjaiból azonban sok minden kimarad, vagy csupán üres szólam, választási ígéret marad. Sajnos a fiatalok helyzetével, problémáinak megoldásával, érdekeinek képviselésével egyik párt sem foglalkozik igazán.

A DEMISZ pedig épp azt akarja, hogy a fiatalok érdekeit – pártérdektől függetlenül –, napi politikai szándéktól és pártharcoktól mentesen – képviselje.

Ehhez történelmi lehetőség az önkormányzatokba való bejutás. A törvény – amelyet még a tervezet formájában élesen bíráltunk – szerencsére úgy változott, hogy a DEMISZ indulhat a választásokon. Azt akarjuk, hogy jelöltjeink bejussanak a város leendő önkormányzatába, s ott tevékenységükkel hozzájárulhassanak ahhoz, hogy a város fejlődjön, s az itt élő polgárok otthonuknak tekinthessék a várost. Mit akarunk? Legfontosabb, hogy tisztességes, végzettségünknek megfelelő munkánk legyen, mert nem munkanélküli segélyből akarunk élni. Az iskolából kikerülő, és munkahelyet nem találó „pályakezdőknek” is legyen joguk a munkanélküli segélyhez. Pályát nem lehet az utcán kezdeni!

Jászberényben az új önkormányzatnak sokat kell tenni a munkahelyek megőrzésére, újak teremtésére. Ehhez a vállalkozásokat, a privatizációt segíteni kell.

Munkánkért tisztességes fizetésre tartunk igényt. Olyan keresetre, amelyből lakást lehet vásárolni, amellyel családot lehet alapítani. Létbiztonságot az önkiszákmányolás helyett, az európai életmód lehetőségét!

Ebben a városban akarunk élni, s ehhez olyan viszonyokat kell teremteni, melyek letörik a magas lakásárakat, s így segítik a fiatalok otthonteremtését.

Ehhez az önkormányzati ifjúsági bizottságban, ami reméljük létrejön – szeretnénk hathatós segítséget nyújtani.

A politizáló fiatalok ma talán nem túl kedveltek városunkban. Pedig politikus nem születik, hanem azzá válhat, ha vannak egyesületek, önszerveződő csoportok, melyek alakítják gondolkodásmódját, formálják nézeteit.

Épp ezért szeretnénk, s támogatjuk a kulturális élet pezsdítésére, a szabadidő hasznos eltöltésére szerveződő egyesületeket. Ezek fogják elősegíteni, hogy a lakosok polgárokká legyenek.

A képviselő-testület alakuló ülése 2.

Tudjuk, hogy mindez egy hosszabb folyamat során alakul ki. Most sürgető feladatok megoldása vár az önkormányzatra. Olyan szociális feladatok, melyek feszítő gondot jelentenek, például az eddigi igazságtalan és megalázó segélyezés helyett a valóban rászorulóknak kapjanak támogatást.

A környezetvédelem is az a terület, amiben a DEMISZ-re számíthat az önkormányzat, akár a szennyezési gócok felderítésében, akár a megszüntetésében, mert unokáink is élni akarnak!

A DEMISZ Jászsági tagszervezete. Jászberény.”

„Lehel Kürtje” – Fidesz

1988. március 30-án a Jogász Szakkollégiumban alakult a Fidesz, mint a KISZ konkurense. Mivel a pártállam ifjúsági szervezetének volt ellenfele, a csatlakozás kizáró oka a KISZ-tagság volt és nem az MSZMP-tagság. 1988 őszére a Fidesz lett a második legismertebb független politikai szervezet. A Fidesz ellen, mint szervezet ellen egy jogi kiskapunak köszönhetően nem tehettek semmit, mivel a játékszabályokat betartották, ezért a szövetség vezetőit vegzálták különféle módon (pl. Orbán Viktort behívták sorkatonai szolgálatra). 1988 őszén pedig megtartották két részletben első kongresszusukat. Megfogalmazott programjuk politikai céljai „a liberális demokrácia elveihez igazodtak”. Így a szabadságjogok, a parlamenti demokrácia és szabad piacgazdaság jelentek meg dominánsan. Ezt különösen

fontos megjegyezni, mivel igyekeztek az SZDSZ-től elkülönülni, bár szinte mindenben egyetértettek és rendszerellenes radikalizmusuk is egyezett. Gyakorlatilag az MSZMP is egy kalap alá vette őket. A Fidesz a racionális-pragmatikus irányvonalat képviselte a politikai palettán. A jászberényi szervezet létrehozása a párt népszerűsége ellenére késlekedett. Ezáltal a népszavazás kampányáról teljesen, míg az országgyűlési választásokról éppen lecsúsztak. Fidesz csoport létrehozásáról Lantos Krisztina, a csoport vezetője így nyilatkozott egy interjúban: *„Orbán Viktor január huszonharmadikai választási beszédének hatására néhányan összefogtunk, és harmincadikán megalakítottuk a Lehel Kürtje Fidesz csoportot.”* 1990. február 15-én délután hat óraker tartotta alakuló ülését a főiskola kollégiumában. A rendezvény meghívott vendégei voltak Varga Mihály és Várhegyi Attila képviselőjelöltek. Programjukat 8 pontban határozták meg. Részt vettek a plakátháborúban, de első igazi demonstrációjuk 1990. március 15-én zajlott. A választásokon pedig az SZDSZ-t támogatták, plakátot ragasztottak, szórólapokat osztottak. Kezdeti időkben Lantos Krisztina lakásán lehetett jelentkezni a párt helyi csoportjába, de júliustól megkapták az SZDSZ régi irodáját a Déryné utca 6. szám alatt. A csoport fiatalos hozzáállását tükrözi a szervezet kijelentése: *„Várunk mindenkit, akinek kérdése, gondja, problémája, vagy uram bocsá' belépési szándéka van csoportunkhoz.”* 1990. április 25-én a helyi Fidesz csoport húsz tagja a főtéren tiltakozott a Litvánia függetlenségét korlátozó politika ellen. A tiltakozás mellett aláírást is gyűjtöttek, amelyeket a szovjet nagykövetnek akartak eljuttatni. 1990. május 17-én a Maholnap című lap hasábjain nyílt levélben kéri a Fidesz Lehel Kürtje csoportja az Aprítógépgyár vezérigazgatóját, hogy a gyár kéményéről az „Építjük a szocializmust” feliratot távolítsák el.

Az önkormányzati választások kapcsán fejtettek ki nagyobb aktivitást. Közös listát állítottak a szabaddemokratákkal, de három jelöltet egyéni listán a Fidesz is kiállított Jászberényben. Az SZDSZ-szel való együttműködés olyan mérvű volt, hogy a helyi programot is közösen dolgozták ki.

A Fidesz-Lehel Kürtje csoport programja (1990. március)

- „1. A választási kampány során a jászberényi választókerületben elhangzott képviselőjelölti ígéreteket összegyűjtjük, és a megválasztott képviselők számon kérjük.*
- 2. Kapcsolatfelvételt kezdeményezünk erdélyi ifjúsági szervezettel, majdani testvérvárosi kapcsolat kiépítése céljából.*
- 3. A „Fekete doboz” videofolyóirat filmjeinek vetítése.*
- 4. Aláírásgyűjtés a jászberényi Lenin-szobor ellen.*
- 5. Részvétel a jászberényi városvédők egyes programjaiban.*
- 6. Kezdeményezzük az Aprítógépgyár „Szocializmusért” feliratának eltávolítását.*
- 7. Kezdeményezzük és munkánkkal támogatjuk a városi kertmozi felújítását.*
- 8. Részt kívánunk venni a városi tanács ülésein, tanácskozási joggal.”*

A Független Kisgazdapárt

A Független Kisgazdapárt 1988. november 18-i újjáalakítása volt az első párt (az MSZMP mellett) 1949 óta. Az újjáalakulás legfontosabb kérdése volt, hogy milyen lesz a bázisa a pártnak? Az alelnökök között találjuk a Jászországban rendkívül ismert Mizsei Bélát is. November 26-án országos értekezleten jóváhagyták a pártprogram irányelveit. Ezek alapján az agrárius nézetek mellé került a kispolgári liberalizmus is, mely nyitást jelentett a vidéki agrárrétegen túl a városi kisvállalkozók felé is. 1989 első felére már közel 300 alapszervezetet és 6000 tagot számlált a Kisgazdapárt. Minden újjáalakult történelmi párt igyekezett a régi tagok közül a kollaboránsokat kiszorítani a saját pártjából. Erre jó példa a Maholnap című lapban közzétett csatlakozási hirdetés, mely leszögezi, hogy „*mi, a Nagy Ferenc és Kovács Béla-féle kisgazdapárt vagyunk. A Dobi-Ortutay-féle kisgazdapárthoz, amely eladta a parasztot Rákosinak, nekünk semmi közünk*”. Végül a kisgazdák eljutottak 1989. február 25-ére a kizárásokig, melynek alapja a tagok állampárthoz fűződő viszonya volt. A Kisgazdapárt politikai irányvonalának egyik fő pontja az 1945–47-es földbirtokviszony visszaállítása volt. Vajmi keveset foglalkoztak azonban azzal, hogy milyen nehézségekbe ütközik annak megvalósítása, valamint milyen katasztrofális következményekhez vezetett volna. Programjukban folyton szerepelt az 1945-ös választási eredmény. Benkő Péter szerint a párt rendkívül antikommunista és egyben populista, „*egész hangvételük avított és bárdolatlan*” volt. A párt múltjából adódóan a „*múltba révedésre*” a berényi szervezetnél is találunk példákat, ahogy néha vehemens hangvételű nyilatkozatokra is.

A párt képviseli legkövetkezetesebben a konzervatív-antikommunista irányt, amire feljogosítja 1948-as felszámolása. A párt fő bázisa a vidék és az idősebb korosztály.

Elsőként a Független Kisgazdapárt alakult újjá Jászberényben is 1989. április 16-án, melyben a régi, 1947-es tagságból is többen újra képviseltették magukat. A szervezet csendesen, szinte titokban alakult meg. Májusban 41 tagja volt, háromtagú intézőbizottságot választottak. A Népfront és a városi tanács jóindulattal fogadta a pártot. Legfőbb céljuk ekkor még egy állandó helyiség találása volt, hogy összejöveteleiket megtarthassák. A Városgazdálkodási Vállalat által felajánlott Déryné utcai helyiségek túl drágának bizonyultak a szervezetnek. A sors fintora ugyanis, hogy korábbi székházuk az akkori MSZMP székház helyén állott.

1989. október 21-én kisgazda nagygyűlést tartottak a Déryné Művelődési Központ nagytermében. Bár csupán félig telt meg a terem, az érdeklődés sokkal nagyobb volt, alig akart véget érni a kérdések, hozzászólások, vélemények miatt. Szigeti István megnyitóját a Himnusz eléneklése követte, majd Prepeliczay István, az FKGP főtitkára ismertette a párt jellemzőit, felszólalt a kivándorlás megakadályozása érdekében, valamint a fiatalok vallásos nevelésének ügyében. Felrótta az államszocialista időszaknak a családellenes politikát. Természetesen szórt ejtett a földprogramról is, hangsúlyozva, hogy nem nadrágszj-parcellákat akarnak, de nem is a korábbi, centralizált termelősövetkezeti rendszert. Kiss Zoltán Sándor a Független Ifjúság elnöke a sírgondozást, néphagyományok és népviseletek felélesztését szorgalmazta, míg Mizsei Béla a feldolgozóipar fontosságáról és a korszerű paraszti életformáról beszélt. Molnár István, a jászberényi ügyvezető-elnök megköszönte a városi tanács támogatását és együttműködését a rendezvénnyel kapcsolatban.

A képviselő-testület alakuló ülése 3.

1990 májusától a jászberényi szervezeten belül bomlás vette kezdetét, három frakció alakult ki, melyek folyamatos harcban álltak egymással. Célja mindháromnak ugyanaz volt: a berényi szervezet vezetői pozícióinak elfoglalása. Május 13-án tisztújító közgyűlést tartottak. A Jászkiért név szerint említi a tisztújítás során kinevezett vezetőségi tagokat: Molnár Istvánt megerősítették elnöki pozíciójában, alelnöke Bathó Péter lett. Titkárnak Molnár Mihályt választották, vezetőségi tagoknak Szűcs Kálmánt, Hájás Lajost, Kolonics Jánost, Potemkin Edét, Lantos Kálmánt és id. Lőrinc Istvánt. Lukácsi Pál az Új Néplapnak írt, sokat sejtető „Többpárti kiscsapat” című cikke részletezi a Kisgazdapárt jászberényi szervezetén belüli elaprózódást. E beszámoló szerint a Szabó-Szigeti csoport kivonult a közgyűlésről. Később a Molnár-Bathó szövetség is megbomlott, mikor Molnár István és Szegedi Szilveszter létrehozták a párton belül a Parasztszövetséget. A radikálisnak minősített Szegedi célja ezzel az volt, hogy a párton belül egy ún. tiszta szervezet jöjjön létre, vitatható múltú egyének nélkül. Ezt Bathó Péterék csoportja a pártegység megbontásának és személyes hatalmi ambíciók érvényesítésének tekintette. Bathóék válaszlépése Molnárék pártirodából történő kitiltása volt. Szabó Antalék szerint törvénytelenül, nyílt szavazással és határozatképtelenül elosztották a funkciókat egymás között. A FKGP megyei fegyelmi bizottsága a kivizsgálást követően kizárta Bathóékat a pártból, Molnár István visszakapta pozícióját. Azonban kiderült, hogy a kinevezés mégsem neki szól, hanem Szabó Antalnak. Ezért az országos központban megtámadta a végzést, és ismét megszerezte a vezetői posztot, de a központ hamarosan mégis érvénytelenítette a kinevezését. A nézetkülönbségeket jelzi az is, hogy Jászberény három tsz-elnöke egyeztetéseket folytatott a pártokkal a téveszek átalakításáról. Az MSZP-vel és az MSZMP-vel külön alkalommal találkoztak, míg

a többi párttal (SZDSZ, Fidesz, MDF, VP, FKGP) szintén egy másik alkalommal. Kiss Erika így számolt be a téveselnökök és pártok tanácskozásáról a kisgazdákra vonatkozóan: „Ezen a tanácskozáson a kisgazdák a '47-es állapotnak megfelelő rendezési elképzelését szinte mindenki tarthatatlannak minősítette. Csupán két kisgazda állt ki emellett, de pártbeli társaik is más-ként ítélték meg e kérdést.” Mindeközben újjászerveződött a Közbirthokosság is a Kisgazdapárt keretein belül. A Jászkürt közölte az új tanácsosok névsorát: Molnár István, Lantos Kálmán, Nagy Kálmán, Nagy Pál, Bathó Péter, Szűcs Kálmán, Hájas Pál, Hájas Lajos, Kovács Sándor, Fridvalszki János, Szegedi Szilveszter, Bíró Ferenc.

Végül belharcok közepette eljutott a Kisgazdapárt a helyhatósági választásokig. De ekkor sem mentek „simán” a dolgok. Lukácsi Új Néplap-beli cikke tovább taglalja a párton belüli bonyodalmakat: A kopogtatócédulák leadását az aktuális vezetőség intézte, ám kiderült, hogy a másik csoportosulás jogosult rá. A választási bizottság számára mindegy volt, a párton belüli frakcióknak viszont nem, hogy ki kerül be a testületbe. Az utolsó pillanatban a Szegedi Szilveszter vezette Parasztszövetség is állított listát, gyengítve ezzel a kisgazdákat. Szabó Antalt a megye ügyvivővé nevezte ki a párton belül. Molnár szerint ez Szabó sógorának volt köszönhető, így pedig ugyanúgy jártak el, mint korábban a kommunisták. A lényegen azonban nem változtatott, ekkor a Molnár-Szegedi csoport ismét kiszorult a pártirodából. „Kis-gazda színekben tetszelgő volt kommunisták lökdöstek félre.” – véleményezte az esetet Szegedi Szilveszter. Bathó Péter három társával egyetemben felmentő ítéletet várt. Szigeti István pedig becsületsértés miatt tett feljelentést Szegedi Szilveszter ellen. A per lezárulása után újabb és újabb tagok követték Szigeti példáját.

A Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt jászberényi szervezetének programja (1990. szeptember)

„- A földtulajdoni viszonyokat az Országgyűlés által majd elfogadandó törvény szellemében kívánjuk adoptálni (sic!) városunkban. A tulajdonformák számára esélyegyenlőséget és szabad piaci versenyt kívánunk biztosítani.

- Az adó- és pénzügyekben meg kívánjuk szüntetni a magángazdálkodók, iparosok, kereskedők hátrányos megkülönböztetését. Az adókedvezmények fenntartását javasoljuk a mezőgazdasági tevékenységből élők számára, az infláció hatását ellensúlyozva, az 500 ezer Ft-os adómentes határértéket megemelve.

- Szociális védőháló kialakítása az idős, létminimum alatt élők számára. A segélyek, juttatások természetbeni adása (kedvezményes tejtulvány, szén, burgonya, stb.), pályakezdő fiatalok munkához juttatásának segítése. Városi alap létrehozása munkahelyek teremtésének elősegítésére, magánvállalkozások támogatása.

- Egészségügyre fordított pénzek növelése vagy relatív értékének megőrzése. Szabad orvoslás lehetőségének biztosítását kívánjuk, magánygyógyszertárak felállítását támogatjuk.

- Oktatási feltételek további romlásának megállítását tervezzük. A városi költségvetés átalakítása révén, az infrastrukturális fejlesztések kárára is ha kell, mert a jövő nemzedéke mindenél fontosabb kell, hogy legyen. Támogatjuk az iskolai vallásoktatást. Javasoljuk az iskolaszékek felállítását, a tantestületek demokratikus úton válasszák az igazgatókat.

- Közrend, közbiztonság, vagyonbiztonság fokozatos erősítésére törekszünk. Támogatjuk a lakosság és a rendőri erők új alapokon történő közös munkáját ennek érdekében.

A rendőri állomány anyagi, erkölcsi megbecsülését javítani kívánjuk.

- *Városfejlesztés, lakásépítés, közműfejlesztés területén egyre nagyobb szerepet kívánunk szálni a lakossági erőknél, pénzügyi forrásoknak, olyan formában, hogy a fejlesztett területeken a nép valós érdekeinek megfelelő tervek szülessenek és valósuljanak meg. Javasoljuk az építési tilalmak lehetséges felszabadítását, de támogatjuk az építési fegyelem betartását is. Lehetőséget biztosítunk új tanyai épületek építésére is a visszkapott földterületeken.*

- *A városi közlekedési gondok megoldására több figyelmet kell fordítani, meg kell kezdeni (ha tervezési szinten is) a város belterületét elkerülő, két főútvonal forgalmának elterelését.*

- *Városunk minőségi sportja nem fejlődött a kívánt mértékben az erős centralizáció miatt, ezért támogatjuk az egyes egyesületek közötti egészséges versenyszellemet. A tömegsport előnyt kell, hogy élvezzen. A meglévő sportlétesítményeket (iskolai, vállalati) nyissák ki a mozogni, sportolni vágyók számára!*

- *Idégenforgalom, gyógyturizmus fejlesztését javasoljuk a környezetünkben lévő gyógy-, melegvizek hasznosításával, külföldi tőke bevonásával, s amennyiben lehetséges lesz, a Bécs-Budapest világiállítás programjába való bekapcsolódással.*

- *Programunk nem teljes és részletes, mert terjedelmi okok miatt erre nincs lehetőség, de reméljük, hogy a felvetett gondolatok támogatókra, szimpatizánsokra találnak a Tisztelt Választópolgárok körében, s ha ez így lesz, arra kérjük Önöket, szavazatukkal is támogassák a FKGP jelöltjeit és pártját.*

Bort, Búzá, Békességet!*

A Jászberényi Polgári Kaszinó Egyesület

Az egyesület előzménye a városban korábban már létező Polgári Kaszinó Egyesület, mely 1839–1939 között működött. A helyi kaszinó létesítését már 1836 elején felvetette Taczman István kerületi főadószedő, de csak 1839. szeptember 21-én fogalmazták meg az alapítólevelét. A tagok között megtalálható volt a hármaskerület tisztikarának és a közgyűlési tagoknak számos alakja.

A pártállami idők múlásával ismét feltámadt hamvaiból a civil szervezet, és Novotni Jánosné vezetésével 1990. június 13-án újra megalakult.

Jászberényi Polgári Kaszinó Egyesület programja (1990. szeptember)

Az egyesület nem közölt a sajtóban konkrét programtervet. Kerékgyártó Mónika az egyesületről írt cikkében vázolja a következőket, mely programnak tekinthető:

„[...] Az alapszabályban szereplő célmeghatározás az alábbiakat mondja ki: Jászberény lakóinak összefogása a város fejlesztése érdekében, a jáász hagyományok ápolása, a közösségi, kulturális, művészeti élet élénkítése, a környezet- és egészségvédelem, a prevenció fontosságára való figyelemfelhívás, az értékek-érdekek meglátásához nélkülözhetetlen szemlélet, váltásgyorsító, segítő folyamatban való aktív részvétel, a leendő városi önkormányzat születésének, majdani munkájának segítése. [...]”

Kereszténydemokrata Néppárt

A Kereszténydemokrata Néppárt a Barankovics István vezette Demokrata Néppárt örökösének tekintette magát. A párt újraindulását 1989. március 17-én jelentették be, melyet Antall József is üdvözölt, szoros kapcsolatot ápolt a kereszténydemokratákkal. Bár a párt jelezte, hogy világnézeti párt, ám mégis a politikai katolicizmussal azonosították. A pártot nehezen vették fel az Ellenzéki Kerekasztal tagjai közé, a kereszténydemokraták folyamatosan jelezték, hogy korszerű kereszténydemokrata politikát képviselnek, nem pedig az ókonzervatív mindszentysta hagyományt. 1989. június 7-én felvették a pártot az Ellenzéki Kerekasztal tagjai közé. A választásokon azzal okozta a nagy meglepetést, hogy lényegében semmivel sem tűnt ki a többi párt közül. A párt csöndes és háttérben meghúzódó volt, de pont ezért nem volt szabad lebecsülni, hiszen ott rejtett a magyarságban a keresztény hagyomány az elnyomás ellenére.

Ehhez képest viszonylag későn, 1990. augusztus 23-án alakult meg Jászberényben a Kereszténydemokrata Néppárt. Ennek ellenére szeptember 6-án már a választási kampányba is becsatlakozott és nagygyűlést szervezett a Déryné Művelődési Központban, széles érdeklődés előtt. A gyűlés szónoka Varga László volt.

A Kereszténydemokrata Néppárt jászberényi szervezetének programja (1990. szeptember)

„Tisztelt választópolgárok!

1990. szeptember 30-ára kiírt helyhatósági választás egy történelmi korszak lezárását, egyben egy új, humánusabb, emberközpontúbb kor kezdetét jelenti, ha a kínálkozó lehetőséggel felelősen és megfontoltan élnek a választópolgárok. A helyhatósági választás végrehajtása önmagában még nem biztosítja a demokratikus, önkormányzati viszonyok létrejöttét. Ehhez az is kell, hogy a testületbe feddhetetlen, jó felkészültségű, példamutató tagok kerüljenek be, akik a város, a közösség gyarapodását tűzik célul maguk elé.

A megfelelő személyek kiválasztásában kíván résztvenni a KDNP helyi szervezete jelöltek állításával, valamint a választási célkitűzések meghirdetésével.

Célkitűzéseink a párt országos irányelveire épülnek, de természetesen városunk sajátos körülményeihez, igényeihez igazodó tartalommal kiegészítve.

- Megalakulásunkkal, fellépésünkkel a választáson egyik fontos célunk, hogy városunkban a vallásukat gyakorló emberekben évtizedek alatt kialakult és nehezen oldódó félelmet, másodrendű állampolgársági érzést eloszlassuk. Ennek a nem elhanyagolható erejű rétegnek az aktív részvételére szükség van az előttünk álló feladatok megoldásában.

- A városban a választás eredményezzen tiszta erkölcsű közéletet. Korrumpálható, protekciózó ember ne kerülhessen közszolgálati beosztásba. A választás tisztaságának biztosítását érezze mindenki saját feladatának.

- A megválasztott önkormányzati testület éljen a ráruházott hatalommal, önállósággal. A város érdekeivel ellentétes döntés meghozatalára ne tudja rákényszeríteni senki és semmi.

- Az országos döntések előkészítésében az önkormányzat a pártérdekeken felülkerekedve a város lakóinak véleményét, érdekeit képviselje minden fórumon.

- Minden állampolgárnak meg kell teremteni a városban a tisztas megélhetés lehetőségét. A munkaerőt reális árnál kell megfizetni, az indokolatlanul magas jövedelmeket, nyugdíjakat korlátok közé kell szorítani. Kiemelt figyelmet kell fordítani a pályakezdők, átképzés előtt állók, önhibájukon kívül munka nélkül maradtak támogatására. Szociális biztonságot kell nyújtani az idősek, magányosak, elesettek és a nagycsaládosok részére. Mindent meg kell tenni a közbiztonság javítására.

- A városban termelődő és a törvények szerint itt maradó anyagi eszközöket a testület csak helyi célokra használja fel, a telefon-, gáz-, csatorna- közúthálózat építésére és karbantartására. Az elmaradott városrészeket átgondolt fejlesztési politikával fel kell zárkóztatni.

- Maradékitalanul hasznosítani kell a tulajdonosi és anyagi érdekelttség felhajtó erejét. A veszteséges, felesleges és bürokratikus intézményeket meg kell szüntetni. Támogatni kell a vállalkozókat, kisiparosokat, kiskereskedőket. Egyéni földtulajdont, önkéntes szövetkezést!

- Biztosítani kell a természeti környezet, a tiszta levegő, egészséges ivóvíz védelmét. Javasoljuk a város utcáinak nagyobb ütemű fásítását. Gondoskodni kell a kommunális szemét, veszélyes hulladékok megfelelő kezeléséről, megnyugtató elhelyezéséről.

- Helyre kell állítani a család megrendült tekintélyét, hogy építeni lehessen összetartó, nevelő erejére. Ehhez biztosítani kell a keresztény eszmeiség és erkölcs megismerésének és gyakorlásának lehetőségét. Városunk valamennyi iskolájában biztosítani kell a fakultatív hitoktatás zavartalanosságát. Javasoljuk Jászberényben egyházi iskola indítását és a különböző körök, egyletek újraindításához szükséges alapvető feltételek megteremtését.

- A város minden polgárának alapvető joga az európai színvonalú orvosi ellátás. Ennek elérésére fordítson fokozott figyelmet a testület, és ragadjon meg minden eszközt és lehetőséget, hogy ennek tárgyi és személyi feltételeit megteremtse. Javasoljuk a felebaráti szeretet gyakorlását hivatásul válaszoló betegápoló rend életre hívását városunkban.

Végezetül még egy, a köztudatban elevenen élő tévhitet szeretnénk eloszlatni. A Kereszténydemokrata Néppárt nem egyházi párt. Várunk sorainkba minden, a keresztény világnézet érdekeit elfogadó, céljainkkal azonosulni tudó állampolgárt felekezeti különbség nélkül.

Követeljük viszont az egyházak szabad működését többek között azért is, hogy emberformáló, nevelő tevékenységük révén minél több pozitív értékek iránt elkötelezett állampolgár működön közre nemzetünk erkölcsi megújulásában.

Lehet, hogy célkitűzéseinkből hiányoznak a hangzatos ígéretek, ellenben vázoltunk programunkban véleményünket, elképzeléseinket, javaslatainkat városunk jövőjének alakítására, s a végrehajtásban teljes erőnkkel minden tudásunkkal részt kívánunk venni, ha önök, tisztelt választópolgárok szavazataikkal erre méltónak találják bennünket.

Pártunk iránt érdeklődőket szeretettel várjuk Bercsényi u. 7. sz. alatti központunkba minden csütörtökön 18 órától.”

Magyar Demokrata Fórum

A Magyar Demokrata Fórum az 1987-es lakiteleki találkozón jött létre azzal a céllal, hogy „a társadalom tagjai valódi partnerként vehessenek részt a közmegegyezés kialakításában”.

1988 elején komolyan ügyeltek a szervezésre, mivel azok nyilvános politikai fórumok voltak, azonban nem léphették át a vállalható kockázati szint határát. A Fórumnak olyan tagjai voltak, mint Bíró Zoltán, Csengey Dénes, Csoóri Sándor, Csurka István, Fekete Gyula, Für Lajos, Jó Rudolf, Kiss Gy. Csaba és Lezsák Sándor. Ezek a fórumok Lakitelektől eltérően már nyilvánosak voltak. 1988. szeptember 3-án ismét Lakitelken ültek össze és alapították meg „ismét” a Magyar Demokrata Fórumot. 370 fő vett részt az összejövetelen, de már a sajtó is jelen volt. Meghatározták az alapelveket, a gazdasági, mozgalmi programokat és irányelveket, s ezzel végül hivatalossá vált a szervezet. Lakitelek után megkezdődött a tagtoborzás és a Hítel című folyóirat is elindult. 1989 elejére közel 400 alapszervezetet hoztak létre, s közel 10 ezer tagot számlált. Koalíciós jellege miatt szimpatikussá vált az ellenzéki és a rendszerkritikus személyek számára is. Az MDF a nemzeti-keresztény irány képviselője volt, racionális programmal. Az MDF a korábbi alakulásának köszönhetően tudott politikai előnyt kovácsolni, és jobban kiépíthette vidéki szervezeteit, gyorsabban tudta mozgósítani az értelmiségieket.

A Magyar Demokrata Fórum jászberényi szervezete 1989. május 25-én alakult. Az MDF első vezetői: Borbényi Elek, Rusvai György és Mihályi Sándor voltak. Az MDF alakuló ülésén 16 tag és 16 érdeklődő vett részt. A városi program megtervezését, valamint a városi tanáccsal, az MSZMP-vel, a Kiszgazdapárttal és a Népfronttal való megfelelő kapcsolatok kialakítását tűzték ki legfontosabb feladatuknak. Az MDF első berényi székhelye a Hűtőgépgyár Munkás- és Ifjúsági Háza volt a Bercsényi u. 1. szám alatt. Kezdeti politikai tevékenységükhöz tartozott, hogy sikerült elérni a tanácsi lakások kiárusítását, ami a fiatalok lakásínsége miatt is fontos volt, de egyben tekinthető a pártvagyon átmentésére tett szándék megakadályozásának is. 1990. február 5-én költözött át a jászberényi szervezet a Bercsényi u. 7. szám alá és tartott heti kétszer fogadóórakat.

A kezdeti időkben a városi piac szélénél található kisállat-kereskedésben, melynek tulajdonosa Lajkó Imre volt, lehetett belépni az MDF-be. Az üzlet bérlője is tagja volt a pártnak és a helyi szervezetben ő látta el ezt a pártfeladatot. Az egyre növekvő szervezet 1990 júniusának végétől ún. MDF-piacot hozott létre, ahol a *„helyi gazdák, kistermelők kínálják itt zöldség-gyümölcs termékeiket, általában mintegy 20 százalékkal olcsóbban, a többi piaci árnál”*. Továbbá négyrészes vitasorozatot indítottak, melynek keretében megszólalhattak a tanács tagjai is, továbbá a párt tagjai megismerhették azon személyeket, akik bár nem tagjai a pártjuknak, mégis érdemes rájuk támaszkodni a választások során.

1990. június 10-én új vezetőséget választott a helyi MDF. Öttagú elnökség irányította a munkát, melynek tagjai (Borbényi Elek, Balogh János, Boros Dezső, Szentesi Mihály és Pethő László) felváltva töltötték be az elnöki posztot. Az önkormányzati választásig ügyvezetőnek Szentesi Mihályt választották meg. Körülbelül 40 tagot számlált a párt, melyet azzal indokolt Szentesi, hogy *„a kis létszám jelentheti a munkánk minőségét, az emberek politizálástól való tartózkodását, de azt hiszem a város zártágát is – és ezt szellemi életre is értem, – hiszen a többi pártok vagy egyéb szervezetek, egyesületek nagy számával sem dicsekedhet a város”*.

A volt MSZMP tagokra vonatkozóan elmondta, hogy kisebbségben vannak a helyi szervezeten belül is.

A Magyar Demokrata Fórum jászberényi szervezetének programja (1990. augusztus)

„Olyan személyeket akarunk bejuttatni (sic!) a városi képviselő-testületbe, akik szakértelmükkel és becsülettel munkavégzésükkel váltak érdemessé a jelölésre, s érdemi módon tudnak közreműködni a város életének alakításában.

- Jászberényben – a hasonló nagyságrendű városokhoz képest – több magasan képzett szakember él. Ez olyan adottság, melyet mindenképpen jobban ki kell használni. A városban élő és az innen elszármazott szakemberek véleményét minden szakirányú kérdésben – pártérdeken felülemelkedve – ki kell kérni és minél jobban hasznosítani.

- Minden, a jászokra jellemző értéket szeretnénk megtartani, így különösen a nép szorgalmát, újrakezdesi képességét, autonómiára való törekvését és vallásos hagyományait kell értékelni és mozgósítani a következő években.

- Következtesen képviseljük az önkormányzati elv megvalósulását. A város előtt álló problémák megoldásához az erők összefogására van szükség, s ezért megengedhetetlennek tartjuk, hogy egyének vagy csoportok elkülönülten, önös érdekeiknek megfelelően cselekedjenek. Szorgalmazni fogjuk a jászsági, valamint a közelünkben fekvő hasonló nagyságrendű településekkel (Gödöllő, Gyöngyös, Hatvan, Nagykáta) való ésszerű együttműködés keresését. Jobban ki akarjuk használni a város azon adottságát, hogy közel fekszik a fővároshoz.

- Egyenrangúságon alapuló együttműködést szeretnénk megvalósítani Jász-Nagykun-Szolnok megye önkormányzatával, valamint a régió köztársasági biztosával.

- Szeretnénk minden eszközzel elősegíteni, hogy lakóhelyünk gondozottabbá és az itt élők igazi otthonává váljon. Mindenképpen előbbre kívánunk lépni a csatornázás megoldása, telefonhálózat bővítése, a gázellátás kiterjesztése, a tömegközlekedés ésszerűsítése és az idegenforgalom fejlesztése terén. Úgy ítéljük meg, hogy mindenfajta fejlesztést alá kell rendelni a környezetvédelem igényeinek. Lépéseket kell tenni a legsúlyosabb környezetvédelmi problémák megoldása érdekében. (Levegőtisztaság, városközpont forgalmának mérséklése, zöldterületek növelése, szemét- és veszélyes hulladék elhelyezése).

- Ismerjük a város adott pénzügyi lehetőségeit, így semmiféle tetszetős, de az adott helyzetben megvalósíthatatlan fejlesztési megoldást nem támogatunk. Mindemellett szorgalmazzuk, hogy a város gazdálkodása igazodjon a szociális piacgazdaság követelményeihez. Arra fogunk törekedni, hogy az eszközöket ésszerűen hasznosítsuk, felosztásuknál érvényesüljön a nyilvánosság. (Pályázatok, alapítványok)

- Minden igyekezetünkkel azon leszünk, hogy újra helyreálljon a tudás tekintélye. Az iskolák munkájának alapvető mértéke a minőség legyen, ennek rendelődjék alá minden tevékenység. A közművelődés területén minden kezdeményezést támogatunk, legyen szó muzeális vagy építészeti értékeink védelméről, művészeti mozgalmakról, vagy könyvtári ellátásról. Támogatjuk az egészséges életmód megvalósítását célzó sporttevékenység kiterjesztését.

- A város lakosságának alapvető érdeke a színvonalas egészségügyi alapellátás és egy olyan kórház, ahonnan a betegek nem kell máshova menni. Az itt élőknek is alapvető joga, hogy baleset, szívinfarktus és a koraszülés esetén színvonalas ellátásban részesüljenek.

- Az egyre súlyosabbá váló szociális és foglalkoztatási problémák kezeléséhez komoly érdekünk fűződik. Ezen belül különös gonddal szorgalmazzuk a pályakezdő fiatalok, a munkanélküliek, a szegények és a kisnyugdíjasok gondjainak megoldását.

- *A szó igazi értelmében vett közbiztonságot, a lakosság nyugalmát biztosító, megbesült rendőrséget akarunk.*

- *A város úgy gazdagodhat, ha polgárai is gyarapodnak. Ennek érdekében támogatjuk a vállalkozók törekvéseit és mindent meg fogunk tenni azért, hogy e réteg igyekezete elől a helyben felmerülő akadályok elháruljanak. Segítjük a mezőgazdaság átalakítását, a magánkezedményezések kibontakozását.*

- *A város csak egy felkészült, megfelelően dotált szakapparátussal működhet. Ezen alapelvet követve nem támogatunk semmiféle boszorkányüldözést, de az ott folyó eredményes munka érdekében a terveinknek megfelelő szakemberekkel akarunk együtt dolgozni.*

- *Meggyőződésünk, hogy elgondolásaink hozzájárulhatnak egy, a demokrácia célkitűzéseinek megfelelő, a városért érdemi munkát végző képviselőtestület létrehozásához. Mi kérjük a város lakóinak támogatását, s tiszteletben fogjuk tartani a választások során kinyilvánított véleményüket.”*

Magyar Parasztszövetség

A Magyar Parasztszövetség a Független Kisgazdapárton belül alakult újjá 1989 szeptemberében. Országos főtitkára Gerbovits Jenő volt. Megalakult a Magyar Parasztszövetség Jászberényben is. Elnöke Szegedi Szilveszter, alelnöke Nagy Pál, jegyzője Nagy Pál, pénztárosa pedig Fiala Károlyné volt. A Kisgazdapárt Déryné u. 6. szám alatti helyiségében kapott helyet a Parasztszövetség berényi szervezete. A kapcsolatot felvette a szervezet a Hangya szövetkezettel, hogy a gazdák kedvezően vásárolhassanak gépeket, növényvédő szereket, és kedvezően értékesíthessék terményeiket. A szervezet 1990 őszétől arany- és ezüstkalászos tanfolyamok indítását is tervezte. A szövetség egyik célkitűzése volt a jogtalanul előnyt élvezők nyilvánosság előtti vizsgálata és a paraszti gazdálkodással foglalkozók mindennemű támogatása, melynek egyik példája volt Gerbovits Jenő 1990. júniusi látogatása a neszúri zártkertben. A tárca nélküli miniszter Kolonics János jászberényi kisgazdavezető meghívására látogatott a neszúri zártkertbe. A jelenlévők felhívták a figyelmét a kistermelőkkel szembeni jogsértésekre. A kistermelők tizenhétszer több pótdátót fizetnek, mint a nagyüzemek, s e terhen a városi tanács 30%-al tudna csökkenteni. Egyúttal Hájas Lajos tanácsstagot felszólította a Parasztszövetség, hogy terjessze a 30%-os pótdátó törlesztését a városi tanács elé. Portelken pedig az ország egyik legnagyobb birkaállományát vizitálták: a miniszter megtudhatta, hogy a magángazdától nem veszik át a gyapjúkészletet, holott jelentős az import az országban. Ismételten kérték a visszaélések és hátrányos megkülönböztetések felülvizsgálását.

A jászberényi Parasztszövetség megalakítása a Független Kisgazdapárton belüli frakciózáshoz és belharcokhoz is hozzájárult.

A Magyar Parasztszövetség jászberényi csoportjának programja (1990. szeptember)

„A Magyar Parasztszövetség jászberényi célkitűzései:

A jogtalanul, vagy erkölcsileg kifogásolható előnyt élvezőkkel szemben vizsgálatot kell kezdeményezni, és annak nyilvánosságát kell adni. Nem kívánjuk mentesíteni a felelősöket.

Csak tiszta múltú, hozzáértő, tapasztalt vezetőkkel képzeljük el az önkormányzat hatáskörébe tartozó vezetést.

Felül kell vizsgálni a lakásgazdálkodásban és a szociális juttatásban tapasztalható visszасásokat. El kell érni, hogy a helyi adók (például földadó) egyenlő és arányos közteherviselést szolgálják. A közműfejlesztési hozzájárulás gyakorlatát szigorúan a jogszabályokhoz kell igazítani.

Támogatjuk az egészségügy, oktatás és kultúra területén a gyorsan és reálisan megoldható gondok felszámolását.

Meggondolt pénzügyi gazdálkodással gyorsítani kell a kibontakozást, és támogatunk minden ez irányban előrevivő javaslatot, kezdeményezést.

Mindenben segíteni akarjuk a paraszti gazdálkodással foglalkozókat, hogy egyben segítsünk a foglalkoztatási gondon.

Meg kívánjuk oldani a magán mintagazdaságok kialakulását és a mezőgazdasági termelők képzését is helyben.

A gazdálkodókat be akarjuk kapcsolni a nemzetközi parasztszövetség életébe. (Tapasztalatcserék)

Végül a városban még fellelhető veszélyes hulladékok eltávolítását kívánjuk az ivóvizet adó kutak és termőföld környékéről, a megfelelő jogi szankciókkal.”

Magyar Szocialista Párt és a Magyar Szocialista Munkáspárt

1989. október 6-án az MSZMP megnyitotta a XIV. kongresszusát, mely eredeti céljától gyorsan eltért és átalakult egy nap leforgása alatt a Magyar Szocialista Párt alakuló kongresszusává. Sikereket az alapszabály megalkotásában értek el. „*A demokratikus centralizmus írmagját is kiirtották, demokratikus garanciák sokaságával körülbástyázott szervezeti és működési rendet sikerült alkotni.*” 1989. november 27-én megalakult az MSZP jászberényi szervezete is. Ez volt az utolsó összejövetelük a Szabadság téri székházban, mivel a Táncsics Mihály úti párházba megkezdték az átköltözést. A jászberényi szervezet 12 alapszervezetet és 102 tagot számlált, az utolsó taggyűlésen a tagok 70%-a részt vett. Azonban tisztségek vállalására nem akadtak jelentkezők. A szervezet működését 5 tagú társadalmi elnökség irányította, akik háromhavonta cserélték egymást az elnöki székben. Titkos választás után az MSZP jászberényi városi szervezetének elnökségi tagjai lettek Láncki József, az Aprítógépgyár létesítményfelelőse, Nagy Kálmán, a Kossuth Tsz elnöke, Szapponos Ferenc, a Hűtógépgyár üzemvezetője, Varga Sándor, az Aprítógépgyár esztergályosa és Zaja József, a Hűtógépgyár főosztályvezetője. 1990. március 1-éig Láncki József látta el az elnöki tiszteket. Az elnökség és az alapszervezetek delegáltjai december 8-án ültek össze választmányt tartani.

Láncki József célkitűzései között említette a taglétszám növelését, az MSZP programjának népszerűsítését, a szakítást a centralizmussal és a korábbi rendszer szemléletével, valamint a többségi-kisebbségi véleménykülönbségek ütköztetésének engedélyezését. Továbbá a tagok részvételét szorgalmazza a városi infrastruktúra fejlődésében. Ahogy fogalmazott: „*Nyitottan – a lakosság és a többi pártok ellenőrzése mellett – folytassuk tevékenységünket.*”

Az MSZP a rendszerváltás leginkább antikommunista szakaszában jött létre. A pártok mindegyike MSZMP utódpártként és a múlt rendszer örökösének tekintették. Az ellenállás a berényi szervezettel szemben is érezhető volt.

Kis Zoltán az SZDSZ részéről az MSZMP-vel és az MSZP-vel szembeni állásfoglalást szorgalmazta.

A helyzet visszasságát mutatja, hogy 1. az MSZP mindent megtett, hogy elhatárolódjon az MSZMP-től, de 2. az MSZMP mindenáron ragaszkodott a belőle kivált párthoz és próbálta azt magához láncolni és 3. a többi párt okkal érezhette az ellenszenvet az MSZP-vel szemben, hiszen ez a huzavona valóban átlátszó trükknek tűnhetett.

Bár a frissen megválasztott Láncki József nyilatkozatban elhatárolódott a centralizmustól, és engedte volna a városban a kisebbség és többség véleménykülönbségének ütköztetését, gyökeresen szakítani akartak a korábbi rendszer szemléletével, azonban a múlt tovább kísértette a szocialista pártot, mely alapján nőttön-nőtt a gyanú árnyéka. A Munkáspárt 1990 januárjában így nyilatkozott a szocialistákkal való munkáról: „[...] Az MSZP-vel szoros kapcsolatteremtésre törekszünk. A közös munkához megfelelő lehetőségnek látjuk, hogy a jelenleg MSZP kezelésben lévő épületeken belül kapjon az MSZMP helyiségeket, amelyekben a szervezet ügyeit rendezhetné. A gyakorlati közelség eszmei közelséget is hozhatna.”

Ennek fényében az MSZP igyekszik a megváltozott feltételeknek megfelelő módon cselekedni, melynek egyik sarkalatos kérdése a párttulajdonban lévő ingatlanok kérdése volt.

Az SZDSZ 1989. november elején már 4 pontban tesz javaslatokat, melynek első két pontja az MSZP ingatlanok hasznosításáról szól. A szabaddemokraták álláspontja szerint a Szabadság téri épületet az egészségügynek kell átvenni, a munkásörtség laktanyájából középiskolai kollégiumot kell létrehozni, a Thököly úti rendelőintézet helyiségeiből pedig nyugdíjas kulturális napközit kell kialakítani. A fellángoló viták következtében 1989. november 22-én a városi tanács, a pártok és a társadalmi szervezetek képviselői tanácskozást folytattak a különféle párházak helyzetéről. Megállapodtak, hogy elsősorban oktatási célokra szeretnék a különböző épületeket és helyiségeket felhasználni.

A Magyar Szocialista Munkáspárt programja (1990. szeptember)

„Ez a Munkáspárt (MSZMP) jelöltjeinek programja a helyhatósági választáson.

Az MSZMP olyan személyeket akar a helyi önkormányzatba bejuttatni a tisztelt választópolgárok szavazatával, akik pártállásuktól függetlenül Jászberény kétkezi dolgozóit, a munkából és bérből, a nyugdíjuktól élőkét képviselik. Jelöltjeink képviselik a mezőgazdasági, termelőszövetkezeti, állami gazdasági dolgozók, az egyéni kistermelők kisvállalkozók jogos érdekeit is.

A Munkáspárt olyan képviselőket látna szívesen a képviselőtestületben, amely: a kormánytól és a pártok uralmától függetlenül a város, a Jászág valódi érdekeit képviseli, olyan testületet, amelyre nem a pártok vetélkedése, harca a jellemző, hanem a közös cselekvő tevékenység.

A Munkáspárt olyan helyi önkormányzatot támogat:

– amelyben nincs bürokrácia és korrupció. Olyan önkormányzati rendeletek megalkotásait szorgalmazza, amelyek a köz érdekeit szolgálják, s nem egyes pártok érdekeit. Olyan

polgármesteri hivatalt, amelyben csak a szaktudás számít. Ellene vagyunk mindenfajta B-listázásnak. Ugyanakkor valljuk, hogy szükség van a jelenlegi apparátus átszervezésére, létszámának csökkentésére, a lakossági ügyek hatékonyabb intézésére.

- amely gondoskodik a lakosság szociális, egészségügyi és kulturális ellátásáról. Szükségesnek tartjuk többek között: a városi kórház korszerűsítését, munkafeltételeinek, a szülészeti, nőgyógyászati ellátás színvonalának javítását; az iskolák, óvodák, a közétkeztetés minőségének javítását, az ezekért fizetendő igazságosabb térítési rendszer kialakítását; olyan helyi adópolitika kialakítását és megvalósítását, mely differenciáltan, mindenki teherbírásának megfelelően osztja el a terheket. Olyan lakbérrendszer kialakítását szorgalmazzuk, amely figyelembe veszi a lakásbérletk szociális körülményeit (családok nagysága, jövedelme, nyugdíja).

- amely kiemelt figyelmet fordít a nyugdíjasok, az idősek anyagi helyzetére. Szükségesnek tartjuk a szociális védőhálózat fejlesztését: a szociális otthoni férőhelyek növelését; a (öregek) napközi otthonok számának növelését, a napi egyszer ingyenes vagy kedvezményes térítésű meleg étkeztetés biztosítását.

- amely a fiatalok számára biztosítja a tanulás, a művelődés, a sportolás, a szórakozás, a pályakezdés feltételeit. A tehetséges, de szegény sorsú fiatalok főiskolai, egyetemi tanulását alapítványok létrehozásával is segíteni kell. Olyan lakásgazdálkodási koncepciót, s ehhez anyagi fedezetet kell kialakítani, amely elősegíti a fiatalok kedvezményes lakáshoz jutását.

- amely új munkahelyek létesítésével csökkenti, illetve megszünteti a munkanélküliséget. Különböző közmunkákkal, még ha ideiglenesen is, de biztosítani kell a munkanélküliek foglalkoztatását.

- amely népi önkormányzat, és nem politikai pártok, kiskirályok játékszere. Nemet mondunk a pártpaktumokra és a pártok uralmára. Ellenezzük az ejtőernyősrendszer tovább élését, hogy különböző hivatali, gazdasági, oktatói, vezetői helyek betöltésénél a párthoz való tartozás legyen a meghatározó szempont, mint ahogy ma az országos főhatósági szinteken tapasztalható.

Munkáspárt (MSZMP) Jászberényi Koordinációs Bizottsága"

Magyar Szocialista Párt szórólapon terjesztett programja

„Milyen önkormányzatot szeretne a Magyar Szocialista Párt Jászberényben?

Olyat, amely

- nemcsak nevében önkormányzó!

- jogai mellé gazdasági lehetőségei is vannak, így nincs kiszolgáltatva a központi irányításnak.

- emberközpontú, feladatai között az életkörülmények javítása első helyen szerepel.

- nem várja és nézi tétlenül a növekvő munkanélküliséget, hanem aktívan támogat minden új munkahelyteremtő kezdeményezést.

- a városunkban élők széles rétegeinek véleményére támaszkodva hoz döntéseket, nem rendelve alá egyetlen csoport önös érdekének sem.

- területének tagjai köztisztviselőben álló szakértők, nem fűződik hozzájuk korrupció.

– egyetlen pártszervezet döntő befolyását sem tűri, de lehetővé teszi az érdekek valódi ütköztetését, azt hogy a „jobbítás” ne jámbor óhaj maradjon a szavak szintjén. Szocialisták Jászberényi Szervezete”

Szabad Demokraták Szövetsége

Hosszú előkészületek után 1988. március 17-én jött létre a Szabad Kezdeményezések Hálózata, mely a Szabad Demokraták Szövetségének előzménye volt. A felhívást 48 fő írta alá, de április végére már 726-an csatlakoztak. Az MDF-fel ellentétben nem feltűnő nyilvános rendezvényeket szerveztek, hanem a nyilvánosság kizárásával építették a hálózatot. Nyár végére láthatóvá vált, hogy a SZKH laza szerveződése nem lesz elegendő. 1988. november 18-án alakult át a Szabad Kezdeményezések Hálózata a Szabad Demokraták Szövetségévé. Az SZDSZ ügyvivői lettek Göncz Árpád, Iványi Gábor, Kőszeg Ferenc, Magyar Bálint, Mécs Imre, Solt Ottilia, Szabó Miklós, Szent-Iványi István, Vass István. A liberális-demokrata irányzat markáns képviselője volt a párt. Egyértelmű céljuk a nyugati mintán alapuló polgári, liberális fejlődés és a Nyugat-Európához való felzárkózás volt.

Kis Zoltán, az SZDSZ jászberényi ügyvivője így nyilatkozott a szabaddemokratákkal való megismerkedéséről: *„Korábban a samizdat irodalomnak nevezett Beszélővel ismerkedtem meg, sokat és minden sorát elolvastam. Kapcsolatba kerültem Konrád Györggyel és Szelényi Ivánnal, akik megírták Az értelmiség útja című művet. Rajk László, Demszki (sic!) Gábor, Solt*

A képviselő-testület alakuló ülése 4.

Ottília, Tamás Gáspár Miklós letartóztatása március 15-ikéken, október 23-ikákon mindig megdöbbenett. 1988-ban találkoztam először Rajk Lászlóval és Demszki Gáborral. Nagy hatással voltak rám. Akkor még Szabad kezdeményezések Hálózata néven ismerték az illegális mozgalmukat. 1988 áprilisában léptem a Szabad Demokraták Szövetségébe.”

Kis Zoltán már 1989 májusában elkezdte a berényi csoport szervezését, melyre május 14-én már kapott is választ a párt központjából, azonban a küldeményben csak 5 db szabad demokraták újság és elvi nyilatkozat volt. Később kiderült, hogy belépési nyilatkozatok is voltak benne, ám azok eltűntek. A belépési nyilatkozatokat végül május 17-én kapta meg, szintén oly elgyötört formában, mint a korábbi levélsomag. A levelek rendre viharverten érkeztek, ha megérkeztek. A berényi SZDSZ szervezet 1989. augusztus 29-én alakult 12 fővel. Összejöveleteiket kéthetente tartották a Déryné Művelődési Központban, amíg a Déryné u. 6. szám alatt nem jutottak párhelyiséghez. A párt berényi szervezetének alapításában aktívan részt vett Magyar Levente is, akit később polgármesternek választottak. Először szeptember elsején mutatkoztak be, mikor 200 megjelent előtt fogadtak vendégeket: Rajk László ügyvivőt, Vass Istvánt, a Szolidaritás Szakszervezeti Munkásszövetség elnökét, Danis György országos szervezőt. Másnap Szolnokon is bemutatkoztak a szabaddemokraták. Rajk László az „ellenzékiesség, európaiság és radikalizmus” hármasköré csoportosította mondandóját. Az ellenzékiesség szükséges egy pluralista demokráciában, míg az európaiság a célokat és az eszközöket jelöli. A jászberényi célok között szerepelt a város közeleti tisztasága, a korrupció elleni fellépés, városkép romlásának megakadályozása, közpénzekkel történő elszámolás, szociális rászorulókat gondozása.

1989 szeptemberében az SZDSZ jászberényi szervezete megkísérelte egy „Ellenzéki Kör” létrehozását, de az MDF helyi vezetésének magatartása miatt ez nem jött létre.

Október 21-én Demszky Gábor és Juhász Pál tartott előadást az SZDSZ politikai célkitűzéseiről a Hazafias Népfront székházában. Október végén önálló párhelyiséget kaptak a Déryné u. 6. szám alatt a Kisgazdapárt szomszédságában. A párt szponzorok híján a helybérletet sem tudta előteremteni, nem voltak meg a tárgyi feltételek sem. Jászberényben az SZDSZ és a Kisgazdapárt között „példamutató együttműködés alakult ki, amely a népszavazási kampány során még szorosabbá vált” – számolt be róla Kis Zoltán a Jászkiért című hírlapnak. 1989 decemberében a párt kb. 50 tagot számlál a városban. 1990 áprilisában már 160-at. Tagjainak több mint 60%-a fizikai dolgozó. 1990 júliusában az SZDSZ berényi szervezetének elnökévé Szabó Józsefet, az Aprítógépgyár dolgozóját választották.

A Szabad Demokraták Szövetsége és a Fiatalkorú Demokraták Szövetsége jászberényi szervezetének programja (1990. szeptember)

A Fidesz jászberényi szervezete a választáson közösen indult a szabaddemokratákkal, közös programot hirdettek meg a Jászkiért hírlap hasábjain, annak ellenére, hogy a Lehel Kiértje csoport már 1990 márciusában kiadott egy saját munkatervet.

„Az SZDSZ és a Fidesz elsődleges célja annak az önállóságnak a visszaszerzése, amelyben elődeink éltek. Az önállóság visszaszerzése feltételezi a jázsági önkormányzatok összefogását, és azt, hogy azok stabil gazdasági háttérrel, komoly erkölcsi erővel, nagytudású szakértői gárdával rendelkezzenek.

KÉPVISELŐTESTÜLET

A képviselőtestület legfontosabb feladata a város polgárainak érdekvédelme, a település fejlesztése, önálló gazdasági alap megteremtése. A megyerendszer gyengülésével önálló döntések meghozatala és mindazon szükségletek kielégítése, mely a lakosság közérzetének javulását eredményezi. Biztosítani akarjuk a közéletben a szabad politizálás és véleménynyilvánítás jogát, pártok és társadalmi szervezetek működésének alapfeltételeit. Meg szeretnénk teremteni a helyi újság rendszeres megjelenésének lehetőségét, először heti, majd később napilapként.

A gazdaság területén a város fejlődésének meghatározó alappillérei az itt működő gazdálkodó szervezetek, melyek tulajdonjogát minél nagyobb részben magánkézbe kell adni. A testület maga is vállaljon gazdálkodó egységgé, bevételeivel, azok hasznosításával és kamatozásával minél nagyobb nyereség elérésére törekedjen.

A Jászság önkormányzatainak, gazdálkodó egységeinek és polgárainak részvételével önálló pénzügyintézet (Jász-Bank) alapítását megfontolandónak tartjuk.

IPAR

Az önkormányzat és a vállalatok legfontosabb kapcsolata az adófizetési kötelezettségen keresztül valósul meg. Nem engedhető meg azonban, hogy az önkormányzat bármilyen módon is beavatkozzon a vállalatok gazdasági életébe. Támogatjuk a privatizációs törekvéseket, de igényt tartunk az átengedett területek értékének megfelelő önkormányzati részvények biztosítására.

MEZŐGAZDASÁG

Törvényi szinten várható a föld tulajdonjogának rendezése, melyre úgy kell felkészülni önkormányzati szinten, hogy a magángazdálkodói igények támogatására minél rövidebb időn belül sor kerülhessen. Jogszabályi lehetőségek esetén az önkormányzat tulajdonába kerülő erdők és szántók hasznosítására vállalkozásokat tervezünk létrehozni.

KERESKEDELEM

A lakosság részére az alapellátást minden területen biztosítani kell. Az ezirányú magánkezdeményezéseket adócsökkentéssel, kedvezményes terület-biztosítással lehet segíteni. A jelenleg megyei tanács tulajdonában álló, de a városban működő kereskedelmi hálózat tulajdonjogát értékarányosan meg kell szerezni, hogy az itt képződő nyereség ne a közös költségvetésbe kerüljön, hanem a megtermelés helyén realizálódjon.

DOLGOZÓI ÉRDEKVÉDELEM – SZOCIÁLPOLITIKA

Segíteni kell a valódi érdekképviselő megteremtését, független szakszervezetek létrejöttét. Támogatunk minden olyan munkahelyteremtő beruházást, amely a várható munkanélküliség csökkentését célozza.

Szükséges a rászoruló nyugdíjasok házi gondozóhálózatának bővítése. Az idősek házának áthelyezése nagyobb alapterületű ingatlanra.

A mozgás- és szellemileg sérült gyermekek helyi gondozására megfelelő rehabilitációs intézményt kívánunk létrehozni.

EGÉSZSÉGÜGY

Az SZDSZ és a Fidesz olyan életfeltételeket kíván lakosságunknak biztosítani, melyek között az egészség életforma. Jászberényben az egészségügyi ellátás anyagi, műszaki és személyi feltételeit biztosítani kívánjuk. Belső átszervezés útján új tevékenységek kialakítására törekszünk (baleseti sebészet, intenzív ápolás, ápolásra szoruló időszakos elhelyezése, ifjúságvédelmi szervezet kialakítása). Az ehhez szükséges tárgyi feltételek már részben biztosítottak, ugyanis a korábbi MSZMP székházat – nem kis részben az SZDSZ és a Fidesz kezdeményezésére alapján – az egészségügy már megkapta.

OKTATÁS

Szükséges, hogy az iskolák döntő többsége önkormányzati tulajdonba kerüljön, de helyet kell biztosítani az egyházi és magánkezdeményezéseknek úgy, hogy az oktatást egyetlen politikai erő se befolyásolhassa. A hit- és erkölcstan oktatásához állami támogatással a személyi és tárgyi feltételeket biztosítani kell. A pedagógusok fizetésének el kell érnie az értelmiség átlagbérének szintjét. A bérezés legyen differenciált a munkában betöltött évek, valamint az elvégzett oktatói és nevelői feladatok minőségének függvényében.

INFRASTRUKTÚRA

Kiemelt feladatunknak tekintjük a telefonhálózat fejlesztését. A városközpont teljes forgalommentesítését (Lehet vezér tér és a Zagyva közötti területen) a városrendezési tervek és az építési engedélyek betartásával lehet megoldani.

KÖRNYEZETVÉDELEM

Gyorsítani kell a neszúri illegális lerakótelepeken felgyülemlett veszélyes hulladék elszállítását. Az erdőstítést úgy kell elvégezni, hogy a táj- és környezetvédelmi területek eredeti növény- és állatvilága ne károsodjon. A város központján átfolyó Zagyva vizének és környezetének tiszta, egészséges kialakítása nem elsősorban pénz kérdése, szakszerű és folyamatos gondozással fenn lehet tartani.

IDEGENFORGALOM

Jászberényben az idegenforgalom szervezése, irányítása kampányjellegű, nem tervezett, nincs kellő megbecsülése értékeinknek (pl. kerekudvari kastély, termálvízkiincsünk, gyógyidegenforgalom). Termálvízünk vonzerőt jelent, de nem a jelenlegi helyzetében. Érdeklődés ugyan van, de egységes elhatározás híján a külföldi tőkebevonás húzódik. A termálvízkiincs kiaknázása, a gyógyidegenforgalom fellendítése a magántőke bevonásával. A Jászság idegenforgalmának fellendítésére a környező önkormányzatokkal egyeztetve közös utazási irodát lehetne létrehozni, természetesen szabad tőkebevitel fenntartása mellett.

SPORT – KULTÚRA

Városunk sportlétesítmények terén jól ellátott, azok kihasználtsága, gazdaságos üzemeltetése azonban nem biztosított. Fő hangsúlyt kell adni az iskolai- és gyermektestnevelésnek. A Hűtőgépgyár műjégg pályáján több olyan rendezvényt is lehetne tartani, amely nyereséges (jégdiszkó).

Nem várható el, hogy a Hűtőgépgyár valamennyi létesítményét saját költségén tartsa fenn, ezért gazdasági társaságot indokolt létrehozni. Üdvözljük a Jászság Népi Együttes sikeres fejlődését, de meg kell állapítani, hogy ezen kívül a város kulturális élete szinte nem létezik. A lehetőségek adottak: Déryné Művelődési Központ, Szabadtéri Színpad, Hűtőgépgyár Munkás és Ifjúsági Háza. Lehetővé kell tenni önszerveződő művészeti csoportok működését, pld. amatőr színjátszás, irodalmi, képzőművészeti, filmklubok, továbbá egyéb művelődési tevékenységek létrehozását.

A programban vázolt feladatok végrehajtásához az önkormányzatnak ügyfélképes szakgarnitúrát kell kialakítania, amely megfelelő szaktudással, rátermettséggel rendelkezik. Fontos a város közbiztonságának és közrendjének megszilárdítása, a rendőrség személyi állományának megfelelő szakmai fejlesztése, a tárgyi feltételek biztosítása.

Tisztelt Választópolgárok!

Programunk megismerése után reméljük, a megvalósításhoz segítséget nyújtanak, és a szeptember 30-i választásokon szavazataikkal közös jelöltjeinket és listánkat támogatják.”

Vállalkozók Pártja

Megjelent nagyon rövid időre a Vállalkozók Pártja a jászberényi politikai palettán, de gyorsan el is tűnt a színtérről. Elsőként képviselőjelöltet 1990 februárjában indított Bősze Alajos kft. ügyvezető igazgató személyében az 1. számú választókerületben. Február 21-én még tagtoborzással egybekötött választási gyűlést is tartottak a KIOSZ alapszervezet székházában (Alkotmány utca 11.), ahol bemutatkozott Bősze Alajos, mint a párt képviselője.

A párt a választásokon nem teljesítette a 4%-os parlamentbe jutási küszöböt, mindösszesen 1,89%-ot ért el 92 684 szavazattal.

Vállalkozók Pártja programja (1990. szeptember)

„Mi vállalkozók, részt követelünk a szabad, demokratikus ország hatalmának gyakorlásában, a politikai, társadalmi, gazdasági viszonyok alakításában, az összeomlás előtt álló gazdaság talpra állításában, az elszegényedés megállításában.

Tiltakozunk az olyan személyi és vállalkozási jövedelem-adórendszer ellen, amely egyaránt méltatlanul hajtja, fokozatosan elszegényíti a munkásokat, mezőgazdasági dolgozókat, az értelmiséget, a bérből és fizetésből élőket, s a vállalkozókat, minden szférában.

A több százézes vállalkozói, kistermelői társadalom a Vállalkozók Pártja által indítandó, a nép által szabadon megválasztásra kerülő országgyűlési képviselői útján részt kíván venni a törvényalkotásban, az egész népet érintő jogszabályok előkészítésében, megalkotásában.

Olyan törvényeket akarunk, amelyek teljesen szabad, korlátozás nélküli lehetőséget biztosítanak magán- és kisvállalkozásoknak, társulásoknak, melyek biztosítják az egyéni képességek teljes körű kibontakozását, anyagilag és erkölcsileg elismerik minden becsületesen dolgozó állampolgár társadalmilag hasznos tevékenységét.

Támogatjuk, hogy minden tisztességes vállalkozót egyenlő kötelességek és azonos jogok illessenek meg a más szférában dolgozókkal.

Követeljük, hogy akik saját és családi, kisközösségi anyagi, szellemi, fizikai erőforrásukkal közérdekből vállalkoznak, kockáztatnak, az átlagostól több terhet vállalnak, részesüljenek megkülönböztetett elbírálásban az országot súlyos válságba sodort nagyüzemekkel szemben.

Elősegítjük, hogy a vállalkozók minden szinten szervesen épüljenek be a létrejövő önkormányzati és igazgatási rendszerbe.

Hallatjuk a szavunkat mindenütt, ahol vállalkozói érdek forognak kockán.

Támogatásunkkal fellépünk azok érdekében is, akikért e vállalkozások vannak, mert a magánvállalkozásoknak csak akkor lesz igazán jövőjük, ha nem egy elszegényedett, hanem anyagi jólétben, szabadon élő népet szolgálnak.”

Magyarországi Zöld Párt

Magyarországi Zöld Párt Jászberényi Szervezetét 1990 márciusában alakították meg 6 taggal, többnyire tizenévesek voltak. Ezzel a jászberényi lett az első zöld szervezet a megyében. A megalakulást követő időszakban többen csatlakoztak a párthoz, nem csak fiatalok, középkorúak is.

Első megmozdulás a választási plakátok eltakarítása volt a buszmegállókból. A Neszűr méregtetőinek felkutatásában is szerepet játszottak, valamint a helyi környezetvédelmi problémák feltérképezésében. A párt általános elvei mellett a helyi program legfontosabb pontja a Zagyva vízminőségének javítása.

Akcioikat ingyen végezték és ez másoknak is szimpatikus volt. Gázálarcos felvonulást tartottak az április 22-ei Föld Napján. A tevékenységük magasabb körben is szimpátiát váltott ki, a választókerület országgyűlési képviselője is sokszor segítette a fiatalokat. Támogatta őket az irodahelyiség megszerzésében is. A helyi szervezet ügyvivője Szabó Zsolt, akinek lakásán zajlottak péntekenként az összejövetelek. Szabó mellett részt vett az akciókban Tugyi József és Nagy Gábor is. A párt célul tűzte ki az általános iskolások megnyerését is. A „plakáttalanító” akciójuk a későbbi választások során is működött, buzdításukra a DEMISZ is elkezdte a választási plakátok eltávolítását a közterületekről. A jászberényi szervezet tagjai részt vettek és segítették a szolnoki szervezet megalakulását. *„Többen kiemelték: a környezetvédelem nem az a terület, ahol a pártoknak rivalizálni kellene.”*

Szeptember 26-án az Új Néplap a Zöld Párt jászberényi jelöltjének Kerékgyártó Mónikát nevezte meg, aki végül az MSZP színeiben indult a választáson.

A Zöldpárt központi és jászberényi programja (1990. július)

„A Zöld Párt rövid központi programja:

– A fogyasztói társadalom az embert és a természetet kizsákmányolja, ellentétet vált ki az ember és a természet között. Békét kell teremteni az emberek, és az ember és a természet között. Minden élőnek biztosítani kell a jogot az élethez.

– A nők széles körű szerepvállalási lehetőségének biztosítása a családban és a közéletben.

- *Segíteni kell az idős embereket, támogatni a pályakezdő fiatalokat és megkönnyíteni a hátrányos helyzetűek beilleszkedését.*
  - *A politikai tevékenységektől, pártharcoktól elzárkózunk, amennyiben az nem szükséges feltétlenül munkánkhoz. Támogatjuk az önkormányzatok létrejöttét, amely jobb lehetőséget teremt a közösségek fejlődéséhez.*
  - *Egy hosszútávon életképes gazdaságot szeretnénk, ami szükségletekre orientált és környezetkímélő.*
  - *A mezőgazdaságot alapvetően magántulajdonra építve képzeljük el, beleértve az ésszerű szövetkezeteket.*
  - *A központosítás megszüntetését követeljük.*
  - *Környezetbarát közlekedést szeretnénk, elsősorban a tömegközlekedési hálózat fejlesztésével és a közlekedési eszközök környezetkímélőbbé tételével.*
  - *Támogatjuk az iskolarendszer átalakítását. Kívánatos a tudatos környezetvédelemre és a természetszeretetre való nevelés, már gyermekkorban, ezért szeretnénk elindítani Jászberényben a „ZÖLD SZÍV” mozgalmat, amihez a tanítók és tanárok segítségét kérjük.*
- Az általános elvek mellett van helyi programunk is, melynek egyik legfontosabb pontja a Zagyva vízminőségének javítása.*
- Akik programunkkal egyetértenek és egy szebb, tisztább, zöldebb Jászberényt szeretnének, csatlakozzanak hozzánk.”*

II. A rendszerváltás és az ifjúság

Új idők szelei fújtak, és a roskadozó államszocialista rendszer után egy fiatalos, erős demokráciára lett volna szükség. A gombamód szaporodó pártok közül a legesélyesebbek azonban az ifjúságpolitika területét vagy meg sem említették, vagy csak a „tudatlan ifjúságot helyes útra terelő” szerepét vállalták. Magyarország politikai évkönyve ekképpen fogalmaz a magyar fiatalokkal kapcsolatban:

„A magyar fiataloknak nem kellett az utcán kikényszeríteniük a gyors, látványos rendszerváltozást. [...] Lebonyolításukhoz nem volt szükség a fiatalokra, nem is nagyon törődött velük senki. A régi és új pártok vezérei, a földből kinőtt mozgalmak szónokai mind-mind olyan követelésekkel léptek elő, amelyek támogatásához nem érezték szükségét egy új generáció hathatós segítségének. Még az a párt is, amelyik leginkább ifjúsági jellegű (a Fidesz) sokkal inkább a nagypolitika kérdéseire szólt hozzá 1989-ben, mintsem azzal tüntetett volna, hogy az ifjúsági érdekek első számú szószólójaként panaszkoljon föl a 18-30 év közötti korosztályok mindennapjainak világára fojtogatóan rátelepülő nehézségeket.”

De a békés átmenet következménye volt az is, hogy a fiatalok nem juthattak (nyilvánvalóan koruk, tapasztalatlanságuk és anyagi- valamint politikai tőkéjük hiányában) szóhoz. Kolosi Tamás úgy fogalmazta meg a békés átmenet problematikáját, hogy ennek (ti. békés átmenetnek) köszönhetően a régi elit nem kerül megsemmisítésre, nem kell elszenvednie teljes jogfosztottságot, melynek köszönhetően különféle tőkék megléte előnyt jelenthet számára az átrendződés során, és az új elitben szintén vezető szerepekhez juthatnak ezáltal a régi elit tagjai. Mi sem bizonyítja jobban, mint az MDF jászberényi szervezetének kijelentése:

„A korábbi párttagságot nem tekintettük kizáró oknak.”

A különböző pártok jászberényi szervezeteinek programjai alapján lássuk, kik és milyen formában foglalkoztak az ifjúsággal. Elsőként a Szabad Demokraták Szövetsége volt, mely politikai célkitűzéseit a város elé tárta a sajtó hasábjain. 1989 decemberében még nem merült fel az ifjúság semmilyen formában. Azonban alig egy hónap elteltével a párt már megszólítja a fiatalokat, pontosabban a 14 és 20 év közöttieket a *„Ha én lennék a polgármester”* néven futó pályázat keretében. Ebben a pályázóknak ki kellett térni *„a demokratikus rendszerváltás érdekében fontosnak tartott kérdésekre, önkormányzati elképzelésekre”*. Közél fél évnél kellett eltelnie ahhoz, hogy az SZDSZ egy ifjúsági szervezet létrehozását tervezze. A jászberényi *„Fair szervezet”* célja a *„tisztaság, becsületesség, korrektség, igazságosság”*. Továbbá célkitűzés volt, hogy a fiataloknak lehetőségük nyíljon politizálni, szórakozni és politikusokkal, valamint művészekkel találkozni. A szervezet a fiatalok számára különféle szabadidős programokat is szervezett. A korosztály tekintetében érdekes, hogy a januári pályázati korhatár mindkét végét két évvel lentebb vitték. A Fair 12-18 év közötti fiatalokat várt, akik az SZDSZ helyiségében jelentkezhettek.

A fiataloknak szóló szervezet a Demokratikus Ifjúsági Szövetség, vagyis a DEMISZ. Jászberényben is bekapcsolódott a rendszerváltás politikai küzdelmeibe a szervezet, mely a Kommunista Ifjúsági Szövetségének (KISZ) volt az utódszervezete.

„Fiatalok nélkül nem lehet politikát csinálni, nem lehet jövőt építeni, nem lehet rendszerváltozást megvalósítani. [...] Sajnos a fiatalok helyzetével, problémáinak megoldásával, érdekeinek képviselésével egyik párt sem foglalkozik igazán. [...] Éppen ezért szeretnénk, s támogatjuk a kulturális élet pezsdítésére, a szabadidő hasznos eltöltésére szerveződő egyesületeket. [...]” – áll a DEMISZ programjában. Továbbá az Alkotmány 16. §-a bár az ifjúságról történő gondoskodásáról szól, akkori tapasztalataik alapján ezek kedvezőtlenek. A DEMISZ az SZDSZ-től eltérően nem egy ifjúsági tagozat létrehozását célozta meg, hanem az önkormányzatok által létrehozott, *„önálló eszközökkel, jogkörökkel rendelkező”* Ifjúsági Önkormányzati Bizottságot szeretett volna elérni. Mint azt látni fogjuk, ezen céljuk Jászberényben megvalósult, 1990 novemberére létrejött az Ifjúsági és Sport Bizottság.

Az MDF először 1990 augusztusában tesz említést az ifjúságról, de igen szűkszavúan, a szociális programjába integrálva. Ennek értelmében a pályakezdő fiatalok gondjainak megoldását szorgalmazták. Egyéb módon nem említi a fiatalokat. Varga László, a Kereszténydemokrata Néppárt szónokája a szeptember 6-i gyűlésén az MDF-hez hasonlóan fogalmazott a fiatalokat érintően. Csak a pályakezdők nehézségeiről tett említést a szociális kérdések kapcsán.

A Fidesz jászberényi csoportja 8 pontban jelölte meg programját 1990 márciusában. A programpontra a párt nevéhez híven fiatalosak voltak, de a fiatalokat, az ifjúságot csak egy esetben érintette, ám ez esetben ez egy erdélyi ifjúsági szervezettel történő kapcsolatfelvételt jelentett.

A Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt nyilatkozata az ifjúságra vonatkozóan: *„[...] A jövő záloga az ifjúság, tehát annak olyan műveltségre, erkölcsre, hitre, világnézetre van szüksége, melyre biztosan alapozhatjuk a jövő demokratikus Magyarországot. (sic!) [...] Abban minden párt, talán az egész magyar társadalom egyetért, hogy az ifjúságot hitre, erkölcsre, vallásos világnézetre kell nevelni.”* A Kisgazdapárt már 1989 májusában megszólította az ifjúságot, vagyis a Független Kisgazdapárt ifjúsági tagozatát, a *„Független Ifjúságot”*.

A megszólításnak azonban van egy érdekes visszhangja: „*A Független Ifjúság volt tagjai! Akik rokonszenveztek pártunkkal! [...] Hangsúlyozni kívánjuk, hogy mi, a Nagy Ferenc és Kovács Béla-féle kisgazdapárt vagyunk. A Dobi-Ortutay-féle kisgazdapárthoz, amely eladta a parasztot Rákosinak, nekünk semmi közünk.*” A rendszerváltás ifjúsága az iskolában és az esetlegesen otthon elhangzottakon kívül vajmi keveset tudhat elsőre a Nagy-Kovács és a Dobi-Ortutay Kisgazdapárt közötti különbségről. A párt ifjúsági tagozata, ahogyan meg is szólították: „volt tagjai” már az ötvenes-hatvanas éveiben jártak.

A többi, Jászberényben is megalakult pártszervezet nem tett említést ifjúságpolitikai programjáról. Mint látható, az ifjúságot a politikába leginkább a szabaddemokraták akarták bevonní, míg a másik végetet a kisgazdák képviselték a fiatalok konzervatív és irányított nevelésével, melyben nem esik szó azok esetleges politikai neveléséről, függetlenül attól, hogy állampolgári jogaikat még nem gyakorolhatták teljes körűen.

A DEMISZ az SZDSZ-hez hasonlóan a fiatalágot a politika aktív résztvevőivé akarta tenni, sőt, egyenesen így fogalmaztak: „*fiatalok nélkül nem lehet politikát csinálni, nem lehet jövőt építeni, nem lehet rendszerváltozást megvalósítani.*” A DEMISZ elsősorban az iskolapadból kilépő fiatalok érdekei védelmében fogalmazta meg gondolatait. Így a pályakezdekők támogatását és a fiatalok otthonteremtési lehetőségeinek növelését szorgalmazta.

Az „idősek” pártja egyértelműen a Kisgazdapárt, az MSZMP és az MSZP voltak. A Kisgazdák köré sorolható Agrárszövetség külön programpontot szentel az időseknek, míg a fiatalokról egyedül az oktatás átalakítása kapcsán beszél. Az MSZMP az általa képviselni kívánt rétegek között említi „*Jászberény kétkezi dolgozóit, a munkából és bérből, a nyugdíjuktól élőket*”, de a fiatalokról, esetlegesen pályakezdekőkről nem tesz említést, csak a programpontjai között, melyek inkább az oktatásra és az esélyegyenlőségre vonatkozó észrevételek.

III. Az erdélyiek megsegítése

Nicolae Ceaușescu 1988-ra meghirdette a falurombolás politikáját, mellyel a magyarok lakta falvakat akarta megsemmisíteni. 1988. június 27-én több tízezren jelentek meg Budapesten Ceaușescu politikáját ellenezve. A tüntetés érdekessége, hogy a hatóságok engedélyezték.

A nyolcvanas évek második felétől jelentősen megnőtt a főként Romániából Magyarországra menekülők száma. A menekültek elsősorban magyar nemzetiségűek voltak. 1988 és 1992 között a több mint 118 000 főnyi menekülő 99,2%-a Jugoszláviából, Romániából és a Szovjetunióból érkezett.

A Magyar Dolgozók Országos Szervezete országos ruhagyűjtést szervezett 1989 augusztusának végén az erdélyi menekültek számára. E programhoz csatlakoztak a Hűtőgépgyári KISZ tagjai, a jázsági DEMISZ és más jázsági települések fiataljai is. A jászberényi adománygyűjtést a Hűtőgépgyár KISZ irodájában és az ifjúsági házban végezték. A Jászberényben élő erdélyi menekültek a helyi Családsegítő Központ által juthattak adományokhoz. A megmaradt gyűjtést szeptember 7-én juttatták el Hajdúszoboszlóra, az ottani menekülttáborba. A berényi ifjúság szeptember végéig tovább folytatta a gyűjtőakciót, és heti két alkalommal vették át az adományokat, melyeket a környékbeli erdélyi menekülteknek juttattak el. A DEMISZ bútorokkal is segítette a Jászberényben tartózkodó menekülteket, akiknek az elszállásolására a városi

A képviselő-testület alakuló ülése 5.

pártbizottság épületében 6 irodahelyiséget foglaltak le. Romániából Szolnok megyébe száznál többen érkeztek 1988 szeptemberéig. Jászberényben az Aprítógépgyárban már dolgoztak menekültek, ők a családjaikat Romániában hagyták. Az életük Jászberényben jól indult, de sorozatos megjegyzésekkel illették őket („ezekkel a románokkal én nem ülnék egy asztalhoz”), sérelmezték a fizetésüket is, pedig teljesítménybérben dolgoztak.

1989-ben, a Romániában fellépő, tarthatatlan állapotok ellen forradalom tört ki. A magyarországi tüntetések aktív segítségnyújtással alakultak. 1989. december 22-én egész Románia területére rendkívüli állapotot hirdettek 11 óra 50 perckor. A magyar közvélemény élénk érdeklődéssel követte a romániai eseményeket, mely során nagymértékű szolidaritást tanúsított. Azonnal áramlani kezdtek az adományok magánemberek és szervezetek részéről, gépkocsioszlopok özönlöttek a határon át, s a pártok is egymással versengve vettek részt a segítségnyújtásban.

A december 22-i déli hírek hallatára az MDF volt Jászberényben az első, amely szervezésbe kezdett. A kórház és a családsegítő még aznap kötszereket és gyógyszereket vitt Aradra és Temesvárra. Jászberényből Magyar Levente sebész ajánlotta fel segítségét. Az MDF jászberényi szervezete 15 000 forint értékben gyűjtött gyógyszereket és kötszereket, s a jászberényi kórház és a Vöröskereszt irányítása alatt Budapestre, onnan Aradra, majd Temesvárra szállították. Az ünnepek alatt tovább folytak a gyűjtések, és ennek keretében több mint egymillió forint értékű adományt tudtak a rászorulóknak javára eljuttatni. A Kisgazdapárt és az SZDSZ folyamatosan szervezi a gyűjtéseket és kéri a lakosságot, hogy élelmiszert, pénzt, ruhaneműt, higiéniai cikkeket juttassanak el a Déryné Művelődési Központba. Az Aerocaritas közvetítésével majdnem két tonna élelmiszer és bébitápszer gyűlt össze. Az ünnepek alatt a tejüzem, kórház és kenyérgyár,

az ünnepeket követően a többi városi üzem és vállalkozás is kivette részét az adakozásból, gyűjtésből. A jászberényi Vöröskereszt rendkívüli véradást szervezett január 4-ére. A rendkívüli véradást az MSZP helyi szervezete is szorgalmazta a tagsága és a lakosság körében. Az Ideál Kiskereskedelmi Vállalat jászberényi dolgozói karácsony előtt gyűjtést indítottak a „testvérország” lakossága részére. A gyűjtés során hús takarót juttattak el Romániába. A családsegítő a gyűjtés megkezdésének napján, december 23-án saját anyagából biztosított 2 zsák ruhát, 12 kilogramm vajjat és 4 takarót. A Jászszági ÁFÉSZ december 23-án kora délutánra már félmillió forint értékű tartós élelmiszert adományozott, míg a Jászszági Skála Áruház dolgozói 18 000 forint értékben konzerveket és májkrémeket vásároltak. A református egyház és a városi könyvtár január 2-án juttatta el Romániába a ruha- és élelemcsomagjait, míg a városi Vöröskereszt kétszáz mázsa vöröshagymát, gyógyszereket, tartós élelmiszert, hús zsák ruhát és négy katon lábbelit küldött Romániába. A temesvári eseményekkel kapcsolatban a Lehel Vezér Gimnázium II. A osztályos tanulói is megemlékeztek. Mezei Bernadett, az osztály tanulója így nyilatkozott az esetről: *„Eldöntöttük, hogy 1989. december 20-án, szerdán az utolsó tanítási óra után kivonulunk a Jászberény főterén álló karácsonyfához gyertyákkal – közben a gimnázium többi diákja és tanára csatlakozott mozgalmunkhoz -, és a szabad Romániáért elesettekre, a harcolókra, az élőkre emlékezünk. Egy transzparenst is készítettünk, ráírtuk: TEMESVÁRÉRT. Elénekeltek a Szózatot, és aki tudta, a Székely Himnuszt, utána a gyertyákat a karácsonyfa köré állítottuk. Kedves látvány volt, hogy újévig minden este égtek a gyertyák, új feliratok kerültek a régi mellé, fiatalok, idősek, férfiak és nők egyaránt szívükön viselték Románia sorsát Jászberényben.”*

Az MSZP látogatást szervezett Erdélybe, mely útra azokat kérte fel, akik rokonaikat, ismerőseiket akarták ellátni segélycsomagjaikkal. A Déryné Művelődési Központ nyolcnapos gyűjtés után mérleget vont, melyből kiderült, hogy a gyűjtésben a szervezői feladatokat az SZDSZ, a Kiszgazdapárt és az egyházak látták el, segítséget nyújtottak a Lehel Vezér Gimnázium tanulói, a tanács dolgozói és az erdélyi áttelepültek is. Közel ötszáz jászberényi adományozott ruhát, pénzt, vagy élelmiszert. A véradáson több mint százan vettek részt. A magánadományokon kívül intézmények és vállalkozások is hozzájárultak a kezdeményezéshez. A rendőrség dolgozói pénzt ajánlottak fel, a kenyérgyár, tejüzem és az ÁFÉSZ a saját termékeit. Főleg a szegényebbek vettek részt aktívan a segítségnyújtásban. A pénzadományokból antibiotikumot és röntgenfilmet vásároltak, amit a City taxi munkatársai juttattak el Szatmárnémetibe a gyermekkorház részére. A Vöröskereszt jászberényi szervezete további gyűjtései során 26 zsák ruhaneműt és 2,5 tonna élelmiszert juttatott el Margita községbe és Marosvásárhelyre a református egyház-községek részére.

IV. Sajtókérdés és szólásszabadság

Az 1986. évi II. törvény szabályozta a sajtó működését. A korábbi pártos megközelítést felváltotta a „hiteles, pontos és gyors tájékoztatásról való gondoskodás”. Bár a lapalapítás továbbra is állami monopólium volt, de a jogszabály jogbiztonságot teremtett, amely korábban hiányzott. 1988 elején már az újságírók is nyíltan bírálták az MSZMP médiapolitikáját. Márciusban megszűnt a Tájékoztatási Hivatal, augusztusban pedig az Agitációs és Propaganda Osztály. Az első, legálisan, engedéllyel kiadott lap a Hitel volt 1988. november 2-ától. Létrejttek az MSZMP-

hez köthető 168 óra és a Reform. A Fideszhez köthető Magyar Narancs. De megjelentek a szélsőjobboldallal és antiszemitizmussal is kacérkodó lapok is, úgy mint a Hunnia és a Szent Korona. 1989-ben 591 lap kérte nyilvántartásba vételét.

A rendszerváltás kori sajtó történetében szintén jelentős esemény volt az 1989. március 15-ei tüntetés. A Szabadság téren a Magyar Televízió székházának lépcsőjéről szónokolt Csengye Dénes, és bejelentette az MTV jelképes birtokbavételét. Szintén a Szabadság téren hangzott el Cserhalmi György színművész által az ellenzéki szervezetek 12 pontja, amelyek a rendszerváltás követeléseit (szabad választások, jogállamiság, demokrácia, függetlenség, semlegesség, nemzeti címer, hiteles történelemoktatás, Munkásőrség feloszlátása, szovjet csapatok kivonása, Európa kettéosztottságának megszüntetése) foglalták magukba. Az eseményeket a televízió élőben közvetítette, az esti összefoglalókban pedig ismételték.

1989. június 15-én eltörölték a lapalapítási engedélykötelezettség rendeletét. Ennek következtében gyors ütemben alapítottak lapokat 1989-ben.

A sajtó ügye a kerekasztal-tárgyalások során is felmerült, mivel az ellenzéki pártok a tárgyalások nyilvánosságát akarták, ám nem voltak pontos egyeztetések, így a plenáris ülések nyilvánosak lettek, míg a szakbizottsági ülések nem. Az 1989. augusztus elejétől szeptember közepéig tartó időszakban a nyilvánosságot teljesen kizárták a tárgyalásokról. Az ellenzék számára féltő volt, hogy az állampolgároknak ellenszenvet keltenek azzal, ha átláthatatlan alkudozásokba bocsátkoznak a nyilvánosság kizárásával. Az MTV és a Magyar Rádió kénye-kedve szerint szerepeltette az ellenzéket, a számonkérések során pedig a két médium és Pozsgay Imre államminiszter egymásra mutogattak. Az Ellenzéki Kerekasztal egységesen Hankiss Elemért választotta szóvivőjének, augusztus 24-étől pedig elérték, hogy a középszintű bizottságok ülései nyilvánosak legyenek. Ettől függetlenül a televízióban az ellenzék csak az MTV 2-es csatornán, a késő esti „Napzárta” című műsorában kaphatott teret a megjelenésre. Gyakorlatilag azonban a média továbbra is Pozsgay Imre irányítása alatt volt egészen 1990 januárjáig, a választási kampányok kezdetéig. 1989. november 8-án Pozsgay Imre bejelentette, hogy a nemzeti média felügyelete, irányítása és biztosítása felől még megállapodásra nem jutottak. Azonban Pozsgay tervezete szerint a nagyobb társadalmi szervezetekkel együtt többpárti televíziós felügyelet kellene létrehozni. Így viszont féltő volt a „többpárti diktatúra”. Eközben az EKA-n belül sem volt konszenzus a témában. Hegedűs István a Fidesz nevében javasolta a pártatlan bizottság felállítását, ami a Kerekasztal eredeti elképzelései között is szerepelt. A Néppárt képviselőjében Varga Csaba ellenezte ezt a törekvést, az SZDSZ-nek pedig kételyei voltak arról, hogy a pártatlan bizottság létrejöhet pártokból. Végül a küzdelem e téren hiábavalónak bizonyult, a többpárti ellenőrzés mellett döntött az Ellenzéki Kerekasztal is. Vihart kavart Pálffy G. István kinevezése a Híradó és A Hét élére, akinek ismertek voltak nép-nemzeti kötődései. Ezt követően mondott le 1990. január 16-án Pozsgay, mint a médiát felügyelő államminiszter a rádiót és televíziót felügyelő bizottság ellenőrzéséről.

Végezetül egy rendkívül érdekes helyzet állt fenn: az állam sajtóellenőrzése megszűnt. A lapok a fenntartásukra elsősorban külföldi magántőkét szereztek, de szerződéseikben széleskörű autonómiát rögzítettek maguk számára. Az állami kontroll helyére azonban az új pártok még nem érkeztek meg, így az előálló helyzetben az újságírók egy új szereppel ruházták fel magukat: ők lettek a „negyedik hatalmi ág”. A korábban tabunak számító ügyek feltárásával

foglalkoztak, jelentősen részt vettek a rendszerváltás megvalósításában, mivel lapjaikkal mozgósították a tömegeket, tájékoztatást adtak mindenről, ami kicsit is érintette a politikát.

A szólásszabadság terén is ki kellett vívni a jogokat. Ennek egyik legszembeötlőbb példája Jászberényben a kiszagdák 1989. augusztus 28-ai kérvénye. A városi tanács művelődési osztályán jelentkezett három kiszagdapárti képviselő, s kérték Gubicz Györgyné osztályvezetőtől, engedélyezze a berényi szervezeteknek, egyházaknak és pártoknak, hogy ne csak az MSZMP mondhasson beszédet a tanévnyitókón. Az engedélyt vonakodva, de megadták, azzal a kikötéssel, hogy az igazgatónak egy órával az ünnepség előtt be kell mutatni. A cikk névtelen írója így reagál az esetre: *„Tessék figyelni ezt az aprócska momentumot: a szabad választásokra készülők Jászberényben ilyen egyenlő esélyt biztosítanak az induló pártoknak. Az MSZMP szabadon mondhat mindent, az ellenzék csak szűrővel.”* Hét iskolát kerestek fel az egyházak és a pártok. A fogadtatás vegyes volt. Az egyházak négy, a Kiszagdapárt kettő, az MDF egy iskolában mondhatta el tanévnyitó beszédét.

Hírlapok

De mi is történt a média szolnoki és jászberényi berkeiben ez idő tájt? Az írott sajtó területén a megyében a „Néplap” dominált, amely 1949-ben indult, bár előzménye a „Dolgozók Lapja” és a „Tiszavidék” révén már volt. Szolnok és Pest megye független lapjaként indult 1989-ben a „Maholnap”, mely hamar az ellenzék megyei szócsöve lett. Jászberényben 1966 óta megjelent a „Hűtőgép” című havilap, mely mint vállalati lap működött. A rendszerváltás időszakában pedig már városi melléklete is volt. 1989-ben útjára indult Jászberény város lapja a „Jászkürt” is. A sajtó megszerzése kapcsán a megye területén is „harcok” folytak. Elsőként a Maholnap vetette fel a problémát, de a Maholnap sem volt teljesen független: Hortobágyi Zoltán a lap 1990. január 18-ai számában bejelentette, hogy függetlenként, de SZDSZ támogatással jelölteti magát Jász-Nagykun-Szolnok megye 4. választókerületében képviselői posztra. Hortobágyi, a lap későbbi főszerkesztője 1989. szeptember 21-én „Sajtó” címmel vezércikket jelentetett meg lapjában: *„Csak hát hetek óta óriási gond. Hogy kié legyen a sajtó. A televízió kié? A rádió kié? A megyei lapoknak ki legyen a gazdája? Nos, az MSZMP hamar végszót mondott több helyütt: megyei lapját nem adja, mert az az övé. [...] Hogyan juthat fórumhoz az ellenzék, ha a megyei lapok vezetése az MSZMP markában van, a főszerkesztő netán maga is tagja a megyei pártvezetésnek, s mondjuk tőle várják egy Fidesz-cikk elbírálását...? Képtelenség.”* A helyi nyilvánosság is némileg mozgásba jött, több régi megyei MSZMP-napilap is pluralizálódott, és bizonyos mértékben valós híreket adtak a területük alá tartozó eseményekről. Azonban a megyei napilap berkein belül a változás rendkívül lassú volt. 1990. május 17-én a Maholnap még úgy ír a Néplapról, mely a pártállam sajtója, annak jellemzőit változatlanul magán viseli. A cikk apropóját adta, hogy az Axel Springer-Budapest Kft. felvásárolta, azonban az érdekek egyeztek, így a teljes szerkesztőségi gárda és a főszerkesztői poszt is változatlan maradt. A megyében a Fidesz, a Kiszagdapárt, az MDF és az SZDSZ is közleményben szólít fel a lap bojkottjára. Ez pedig tovább fokozódott, amikor már a Fidesz, a Kiszagdapárt, az MDF és az SZDSZ megyében megválasztott parlamenti képviselői is csatlakoztak hozzá. Június 8-án azonban az SZDSZ

és a Szociáldemokrata Párt kilépett a bojkottból a megalakulóban lévő újságíró kamarára hivatkozva.

Bár a Maholnap nem jászberényi székhelyű lap, mégis említést kell tenni annak terjesztéséről, illetve terjesztésének nehézségeiről, mivel Szolnok megye egyetlen ellenzéki lapja volt. A hírlap postai úton került az előfizetőkhoz, ami gyakran nem történt meg. A médiaharcok kiéleződése táján a lapot sem Jászberényben, sem Jászárokszálláson nem lehetett kapni, egyedül Szolnokról volt beszerezhető.

Jászberényi vonatkozásban megkerülhetetlen a Jászkürt című lap. Kiss Erika a Jászkürt megjelenését 1989 tavaszára teszi, ám az később, az év decemberében adta ki első számát. A lap megjelenéséről a „Hűtőgép” tudósít, melynek szerkesztője az a Horti János, aki a Jászkürt szerkesztője is. Fontos megjegyezni, hogy a lap az MSZMP pártvezetés támogatásával indult, Jászberény Tanácsa adta ki, a szerkesztőbizottságba pedig a városi pártbizottság delegált tagokat. Ily módon sem a Jászkürt, sem a Hűtőgép nem lehetett független, objektív lap, még ha arra törekedtek is. A helyzet érdekessége, hogy az első ünnepi mutatványszám közli Palla Lászlóné beszélgetését Simon Pállal, aki a Jászkürt szerkesztője volt 1945 és 1949 között, mely kifejezetten a Kisgazdapárt lapja volt.

Kábeltévé

A kábeltévé nagyívű fejlődése Novotni Jánosné nevéhez köthető. A Jászsági Építőipari Szövetkezetben kezdte munkásságát anyagkönyvelőként. A ranglétra minden lépcsőfokán járt, végül 1976-ra elnökhelyettségé választották. A vezetői pozíció átvételekor, 1980-ban a cég mélyponton volt. Tíz év alatt a szakmabeli alárendelt pozícióból vezetőivé emelkedett fel a szövetkezet. A Hűtőgépgyári lakótelep építéséért a szövetkezet Nívó-díjat kapott, 1990-ben pedig Novotni Jánosnénak ítélte az Ipari Szövetkezetek Országos Szövetsége az Eötvös-díjat.

A Déryné Művelődési Központ 1985-ben kezdte szervezni a városi televíziózást, ám a vállalkozás meghaladta a művelődési intézmény erejét, ezért 1988-ban átvette a Jászsági Építőipari Kiszövetkezet. A szövetkezet létrehozott egy újabb céget a kábelhálózat kiépítésére, mely sikerrel teljesítette a feladatot. Novotni Jánosné nyilatkozata alapján 1989 decemberére már csaknem 500 lakás csatlakozott a kábeltévé-hálózatra. A vonal építésére létrehozták a SAT-ÉP kft-t. 1990 elején tíz műholdas adást nézhetek az előfizetők havi 80 forintért. Rádásként elindult a városi tévé adása is a Kábel Kft. által, ami további előfizetőket vonzott. A televízió stúdiója a Tanárképző Főiskolán jött létre, s a Déryné Művelődési Központ munkatársai és a főiskola hallgatói közösen működtették. Az első szerkesztett műsor 1990. február 23-án indult. A berényi televíziózás vezető alakjai voltak Sas István, Bojtos György, Soós Imre, Bethlendy Csaba és Cserhádi Ágnes. Bojtos György egy személyben volt a kábeltévé szerkesztője, operatőre és technikus. 1990 tavaszán (a kábeltévé kapcsán) a Jászkürt munkatársa kérdezte Novotni Jánosné és Blaskó Istvánnét, hogy honnan van pénz a terjeszkedésre és bővítésre. A kft. alaptőkéje rövidlejáratú kölcsönrel lett kiegészítve, hozzájönnek a befizetések, és a város is egymillió forinttal támogatta a beruházást.

Novotni Jánosné 1988-ban – mint a megyei fegyelmi bizottság tagja – a megye delegáltjai között van 1988-ban az országos pártértekezleten. Jászberény város négy személyt indíthatott, melyből hármat a városi üzemek és intézmények jelölhettek. A 4 helyre 32 jelölt pályázott, közöttük volt Novotni Jánosné is. Az ő 1988-89-ben betöltött párt szerepe azért lényeges a média szempontjából, mert tükrözi a fentebb vázolt országos médiahelyzetet és a politikai csatározásokat. Ez pedig kihatott a polgármester-választást megelőző időszakra. Novotniné mindenütt függetlenként jelent meg, a választásokon is függetlenként indult. Sikert sikerre halmozott az üzleti és a civil életben is. Társadalmi célú tevékenységének eredményeit széles körben elismerték. Azonban a többi párt kételkedett Novotniné pártsemlegességében, ezért úgy érezhették, üzleti sikereiből politikai előnyt kovácsolhat magának. Az SZDSZ, a Kisgazdapárt, a Fidesz és az MDF szerint mivel a televízió a Kábel Kft. tulajdonában van, amely cég Novotni Jánosné alá tartozik, így az nem lehet a városé és nem lehet független. Ahogy Kiss Erika fogalmazott cikkében, Novotni Jánosné *„megszerezte a nyilvánosság legfőbb eszközét, a tévét”*.

A közéleti szereplés közel állt Novotni Jánosnéhoz. 1990 júniusában létrehozták a Jászberényi Művészeti Bizottmányt, amely szigorúan politikamentes működést tűzött ki célul a fiatal művészek felkarolására. Ennek oszlopos tagja volt Novotni Jánosné, aki ekkor már a Jászberényi Városszépítő Egyesület elnöke is volt.

Népszavazások

1989. november 26. – A „Négyigenes” népszavazás

Négy kérdésben kellett a népszavazáson voksolni. 1. Az országgyűlés megválasztása után kerüljön-e sor a köztársasági elnök megválasztására? 2. Kivonuljanak-e a pártszervezetek a munkahelyekről? 3. Elszámoljon-e az MSZMP a tulajdonában, vagy kezelésében álló vagyonról? 4. Feloszlassák-e a Munkásörséget? 1989 augusztusában háttértárgyalások zajlottak az MSZMP és az MDF között. A tárgyalások során egyetértésre jutottak az előrehozott választások kapcsán, a választási rendszer kialakításának módjában, a pártvagyonról, és az MDF elfogadta az MSZMP köztársasági elnök jelöltjét. 1989 októberében Antall József, az MDF vezetője úgy gondolta, hogy az utódpárt MSZP nélkül nem képzelhető el koalíció. Ilyen előzményekkel vágott neki a Fórum a népszavazásnak. Az MDF vezetősége hajlandóságot mutatott, sőt, többségi támogatást élvezett az elképzelés, miszerint Pozsgay Imre legyen az államfő. Azonban az ellenzék legnagyobb pártja, mely közben már az SZDSZ és a Fidesz „kollaboráns” és „kommunistabarát” jelzőit is megkapta, nem engedhette meg, hogy ne állítson saját jelöltet. Így esett az MDF választása Für Lajosra.

A párt nem bízott a népszavazási kezdeményezés sikerében, végül november 13-án állást foglalt: a népszavazás bojkottjára szólította fel a szavazókat. A bojkott mellett azzal érveltek, hogy a négy kérdésből háromra már született válasz: a Munkásörséget megszüntették, valamint rendezték a munkahelyeken a pártszervezetek felszámolását és a pártok vagyonszámolását. Für Lajos a két nappal korábbi állásfoglalást erősítette programismertető körútja során, amikor november 15-én érintette Jászberény városát. Programjában szorgalmazta a mihamarabbi választásokat, mert ezzel lehet megakadályozni a visszarendeződést a korábbi rendszerhez, azonban a népszavazás kapcsán nem tartotta indokoltnak, hogy a köztársasági elnök megválasztása

népszavazási kérdés legyen. A népszavazást az SZDSZ fordította a maga javára. Jelszavuk a kampány során az „*Aki otthon marad, a múltra szavaz*” volt. Ezzel jelentős tömegeket tudott mozgósítani. A szabaddemokraták tovább erősítették az MDF-MSZP körüli alku gyanúját, ami tovább hátráltatta a Fórumot. Ráadásul a válaszreakció is kétesnek bizonyult: az MDF bevezette az „*Aki magyar, otthon marad*” jelszót.

A jászberényi kampányról így fogalmaz a Néplap: „*Szolid plakátháború előzte meg Jászberényben a népszavazást, mert nem tobzódtak ugyan a közterek a felhívásoktól, javaslatoktól, de a hirdetőoszlopokon, kerítésekén nemcsak ragasztások, hanem szaggatások nyomai is látszottak, s ezekből igencsak kivette majd minden párt a részét.*” Az azonban nem biztos, hogy a résztvevők is szolidnak érezték, mivel a szabaddemokrata Kis Zoltán a népszavazást követően egy cikkben kelt ki az MSZP és a DEMISZ ellen is. A kampány során az MSZP és a DEMISZ nagy pénzből ellenpropagandát indított az SZDSZ-nek, letépték éjjelente a plakátjaikat és a felhívásaikat. November 26-án a szavazóköri körökben is kampányplakátokat helyeztek el a 6-os, 9-es és 21-es helyiségek bejáratánál és ablakaiban. A népszavazás maga rendben és fegyelmzetten zajlott. Közel 250 ember vett részt a lebonyolításában, s reggel 6 órától várták a fellobogózott helyiségekben a szavazókat. „*Nagyobb hullámok a misék előtt és után jelentkeztek.*” Mihályi István a népszavazást a következő választásokra vonatkozóan „jó alapozásnak” tartotta, annak lebonyolítása különösebb gond nélkül zajlott. Szavazatszámlláló bizottságok tagjainak olyan személyeket választottak, akik munkahelyükön helytállnak, közéleti jártassággal bírnak. A Néplap munkatársa a szavazókról így fogalmazott: „*A jászokra jellemző megfontoltság és a vidékiek törvénytisztelete még azokat is elvitte a szavazóhelyiségekbe, akiknek fogalmuk sem volt a szavazás módjáról, tétjéről.*”

Országos viszonylatban a három kérdésre (pártszervezetek kivonuljanak-e a munkahelyekről, elszámoljon-e az MSZMP a tulajdonában lévő vagyonnal és feloszlássá-e a munkásorséget) a leadott szavazatok 95%-a volt igen. Ez jelzi az MSZMP támogatottságát, mivel a Munkáspárt a „négyneves szavazás” mellett kardoskodott. A köztársasági elnök választására vonatkozó kérdésre csak az érvényesen szavazók 50,07%-a voksolt igennel. A helyzet érdekessége, hogy Jászberényben a Néplap érdeklődésére egy 82 éves asszony, aki illegális kommunista volt, 1948-ban kongresszusi küldött, majd Csepelen pártmunkás, elmondta, hogy az első kérdésre valószínűleg igennel szavazna.

1990. július 29. – Népszavazás a köztársasági elnök választásáról

A Jász-kürtben olvashatjuk: „*[...] A Magyar Szocialista Párt jászberényi elnöksége úgy véli, hogy a köztársasági elnök személyének a nép által való megválasztása alkotmányos jogunk és egyben kötelességünk is. [...]*” A szavazás azonban teljes érdektelenségbe fulladt. A jászberényi 1. választókerület szavazatszámlláló biztosa, Rácz László a kerületben lévő 1014 választásra jogosult közül 101 főt regisztrált, ők pedig az idősebb korosztályhoz tartoztak. A városban dél körül még nem volt 10%-os a részvételi arány. A 23 ezer választásra jogosult személy közül 45 kérte, hogy utazás miatt máshol szavazhasson. A július 29-ei szavazás során Jászberény választói joggal bíró lakosságának csak 11,6%-a ment el szavazni. Ezzel az országos átlag alatt „teljesített” a város. Az érvényesen szavazók közül 2197 fő voksolt a közvetlen elnökválasz-

tásra és 413 ellene. A kampánytilalmat betartották, a választás rendben zajlott. A népszavazás az érdektelenség következtében érvénytelen volt. Az Országgyűlés által ideiglenesen megválasztott köztársasági elnök, Göncz Árpád augusztus 3-án került hivatalosan is beiktatásra.

V. Emlékezetpolitika

Nagy Imre újratemetése – 1989. június 16.

A politikai megmozdulások a nyolcvanas évek második felétől, főleg az 1987–1990 közötti időszakban váltak gyakorivá és tömegessé. Elsősorban a spontaneitás és a széles társadalmi támogatottság jellemezte ezeket, valamint az, hogy minden esetben határozott politikai célnak volt. Az 1989. június 16-ai esemény a rendszerváltás egyik szimbolikus aktusa volt. A Hősök terén összegyűlt békés tömeg jelentette a szakítást a rendszerrel, és egyben annak békés átalakítását is. Hat koporsó volt felravatalozva: öt a Nagy-per mártírjaié, egy üres pedig minden áldozat emlékére. Az újratemetés jelentette a Kádár-korszak teljes megsemmisülését, mivel az az 1956-os forradalom leverésével vehette kezdetét. A gyászszertartás reggel 9 órakor kezdődött, majd 10 órakor Sinkovits Imre színművész olvasta fel a Történelmi Igazságtétel Bizottság és az ellenzéki szervezetek közös nyilatkozatát. 11 órakor hivatalos koszorúzás, majd fél 1 órakor harangzúgás és a közlekedés leállása jelezte a gyászszertartás kezdetét, melyet Göncz Árpád nyitott meg. Hat koporsó, hat beszéd: Nagy Imre, Gimes Miklós, Losonczy Géza, Maléter Pál, Szilágyi József földi maradványait rejtő koporsók mellett egy üres hatodikat is felravataloztak az ismeretlen áldozatok emlékére. Beszédet mondtak: Vásárhelyi Miklós, Rácz Sándor, Mécs Imre, Zimány Tibor, Király Béla és Orbán Viktor. Utóbbi beszédéből Salamon Konrád az alábbi részletet idézi, mely talán a rendszerváltás jászberényi történéseihez is illeszkedik: „Azok a fiatalok, akik ma az európai polgári demokrácia megvalósításáért küzdenek, két okból hajtanak fejet a kommunista Nagy Imre és társai előtt. Mi azokat az államférfiakat tiszteljük bennük, akik azonosultak a magyar társadalom akarásával, akik hogy ezt megtehessék, képesek voltak leszámolni a szent kommunista tabukkal, azaz az orosz birodalom feltétlen szolgálatával és a párt diktatúrájával. Ők azok az államférfiak számunkra, akik az akasztófa árnyékában sem vállalták, hogy a társadalmat megtizedelő gyilkosokkal egy sorba álljanak, akik életük árán sem tagadták meg azt a nemzetet, amely elfogadta őket és bizalmát beléjük helyezte. Mi az ő sorsukból tanultuk meg, hogy a demokrácia és a kommunizmus összeegyeztethetetlenek.”

Az újratemetésen a teljes magyar társadalom részt vehetett, ezáltal a teljes magyar társadalom csatlakozhatott a rendszerváltáshoz. Az eseményre Jászberényből is indult egy csoport. A szervezésről egy korabeli cikk így emlékezik meg: „A Jászberényi Városi Reformkör javasolja, hogy 1989. június 16-án, Nagy Imrének és sorstársainak temetése napján a Magyar Szocialista Munkáspárt, a Magyar Demokrata Fórum, a Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt, a Szabad Demokraták Szövetsége, az egyházak, a Hazafias Népfront jászberényi tagjai és szervezetei mindazokkal együtt, akik e napot a kiegyezés és a nemzeti megbékélés napjaként elfogadják, közösen róják le kegyeletüket a Hősök terén. Indulás június 16-án 6.30-kor Jászberényből, a Szabadság térről, érkezés Budapestre a Nagy Lajos király út környéki városrészbe, ahonnan gyalog vonulnak a Hősök terére. Az erre a célra felajánlott au-

A képviselő-testület alakuló ülése 6.

tóbuszokra, autókra a gépjárművek tulajdonosai vagy megbízottjaik szervezzék meg az utazó létszámot. A küldöttség a szertartás szabályait tiszteletben tartva vigyen Jászberény feliratú táblát, gyászszalaggal átkötött nemzeti zászlót, zászlókat és egy fehér szegfű koszorút nemzeti színű és feliratos szalaggal. A felirat szövege: »Kegyelettel őrizzük emléküket; a kiegészítést és nemzeti megbékélést óhajtó Jászberény város polgárai.« A városi reformkör felajánlja segítségét az utazás megszervezéséhez, és javasolja, hogy más településen is hasonlóan szervezzék meg a június 16-ai demonstrációt.»

1956-os forradalom – 1989. október 23.

Az ellenzéki pártok engedélyt kaptak a megemlékezésre. A kisgazdák, szabaddemokraták és az MDF kérésére október 23-án, reggel fél nyolckor szentmisét mondtak a nagytemplomban. A megemlékezési program része volt délután három órakor a Tánics Mihály úti párt házban tartott előadás az 1956-os népfelkelésről, melyet Ständeisky Éva, a Párttörténeti Intézet munkatársa tartott meg. Délután fél ötkor pedig emléktábla-avatásra is sor került a városi tanács épületének falán. Az ünnepség 250-300 fő előtt zajlott. Elsőként az úttörő zenekar játszotta el a Himnuszt, majd Bathó Péter, a Kisgazdapárt képviselője megnyitotta az ünnepséget. A kisgazdák nevében Szigeti István, a szabaddemokraták nevében Kis Zoltán mondott beszédet. A férfi kitért Jászberény 1956-os eseményeire, elítélve a megtorlást és az MSZMP politikáját, majd saját pártjaik programjait tolmácsolták. Beszédet mondott utánuk

Somogyi Jenő, aki 1956-ban századosként Jászberény Forradalmi Katona Tanácsának elnöke volt. Az emléktáblát Molnár István, a forradalmi tanács egykori tagja, valamint a Kisgazdapárt berényi szervezetének ügyvivője leplezte le.

Bár az engedélyt megkapták a pártok az 1989. október 23-án esedékes emléktábla elhelyezésére, azonban felvetődött a városi tanács épületében található „Pro Urbe” díjazottak emléktáblájának problémája, ahol a neves művészek mellett helyet kapott olyan személy is, aki az 1956-os forradalom leverésében is részt vett. Az SZDSZ később négyponos javaslatot tett 1989 novemberében, melynek harmadik pontjában a díszpolgári díjak és a „Pro Urbe” kitüntető címek tulajdonosainak felülvizsgálatát és adományozási rendjének módosítását célozták meg.

A Lenin-szobor ügye

1985. november 7-ére elkészült a Lenin-szobor, melyet a Lenin-téren állítottak fel. A város lakóinak a kivitelezés nem igazán tetszett, az érdeklődés iránta gyorsan megcsappant, a fellángolás pedig az újdonságnak volt köszönhető. A Maholnap szerint *„egyre többször lehetett hallani, hogy a nehéz gazdasági helyzetben ostobaság volt a sok-sok százezret kiadni ezért az alkotásért”*. Pontosabban 832 ezer forintba került, s a felállításánál jó ürügyként szolgált a Szövetkezeti úti kereszteződés rendezése. A Lenin-szobor megvalósításának ellenzője nem akadt, mert az ötlet Szabó Istváné, a pártbizottság első emberéé volt, aki ellen nem mertek fellépni akkoriban.

Kiss Erika a Lenin-szobor eltávolításának kezdeményezését az MDF-nek tulajdonítja, mégpedig 1989 őszétől. Annyi biztos, hogy 1990 márciusában tanácstaggi interpelláció hangzott el a Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt, valamint a Szabad Demokraták Szövetsége megbízásából a Lenin-szobor eltávolítására. A testület a második világháborús emlékmű felállítására létrehozott bizottságot felkérte a Lenin-szobor ügyének rendezésére. A döntés megszületéséig azonban a szobor letakarása mellett döntöttek. A Lehel Kürtje Fidesz-csoport egyenesen 8 pontos programjába is belevette a Lenin-szobor eltávolítását, melynek érdekében aláírásgyűjtésbe kezdtek. A szobor eltávolítását érthetően egyedül az MSZMP ellenezte. *„Gyakran megesett, hogy a szobor ölébe zsiroskenyeret helyeztek, s a közeli kocsmá vidám látogatói az üres sörösvégeket is ott hagyták mellette, mert gyakorta oda is ültek a bronz Lenin mellé.”* – így hangzik Kiss Erika egyik anekdotája a bronz Lenin rövidke történetéből. 1990. március 15-ére a városi tanács előrelátó volt, és már 12-én körbeszókáltatta, nehogy sértse az ünneplőket. A szobor így messziről *„düledező putri”* képét festette. A deszkázást 13-án délután 5 óráig őrizte meg, valaki leszedte a léceket és szétdobálta. 14-én délután pedig daruval el is távolították a kölapról a szobrot, teherautóval elszállították. A város lakói a szobor árának megtérítését követelték a tanácstól, mivel az a lakosság megkérdezése nélkül készítette el a művet. Borbényi Elek, az MDF elnökségi tagja a szobor elajándékozását nem tartotta volna szerencsésnek, mivel a város pénzen készült. Múzeumba valónak tartotta, oda is került. Zilahy Zoltán szobrát végül a Jász Múzeum udvarán a padra helyezték el.

A rendszerek változását, valamint a „mici sapkás” Lenin sorsát érzékletesen mutatja be Laki Irén 1989. május 29-én írt verse, a „Lenin Jászberényben”:

*„Lenin bácsi ül magában a padon.
Nem kívánok helyén lenni a betonon.
Süt a nap, fúj a szél,
Szerencse, hogy »mici« sapka a fején.
Ejnye, ejnye Lenin bácsi nincs társad?
Egymagadban elbúsulod magadat!
Rá se nézz, nem tart már sokáig
Magányod!
Te is elmész szép csendesen,
Ellopnak egy éjszaka!
Azt sem tudjuk, merre mentél?
Merre pihensz? Letesznek a hűvösre,
Csak türelmesen ki kell várni,
Kinek jön meg a mersze?!”*

A második világháborús emlékmű

A második világháborús emlékmű felállításának terve egy viharos tanácsülésen került napirendre és elfogadásra 1989 júniusában. Vezető és hatalomellenesség volt érezhető a városban, legalábbis a tanácsstagok észrevételei alapján. Végül elfogadásra kerül a megye nevének megváltoztatása, a városi újság januári elindítása és a közadakozásból történő felállítás a második világháborús emlékműnek. A VB rendelkezett az emlékmű felállításáról, azonban Kis Zoltán (SZDSZ) sérelmezte a felállítás lehetséges körülményeit, mivel a városi tanácsnak a Lenin-szobor kapcsán sikerült ellenérzést kiváltania az emberekből. Ezért javasolta nyílt levélben Buzás Sándor tanácselnöknek a szobor eladását és a befolyt összegből történő emlékmű-felállítást. Buzás az 1989. június 9-ei tanácsülésre hivatkozva felhívta Kis figyelmét arra, hogy a tanács megtette az emlékmű felállításával kapcsolatos lépéseket a pártok részvételével, háromszori kísérlet után szakértőkkel kibővített bizottságot hozott létre külön e célra. Az Emlékmű Bizottság elnökének egyhangúlag Czigány Istvánt választották, aki az eredeti ötlet felvetője is volt Jászberényben. Plakátokon és szórólapokon hirdették az emlékmű tervét és szorgalmazták a lakosságot közadakozásra. Eredetileg országos pályázatot szerettek volna kiírni, és Somogyi József szobrászművész vállalta volna az elkészítését is, ám a pénzszüke miatt a meghívásos pályázat mellett döntöttek. Ennek köszönhetően Győrfi Sándor, Nagy István, Máté György és Zilahy Zoltán szobrászművészek kaptak megbízást a tervezésre. A bizottság többsége a főtérre, a szökőkút környékére szerette volna az emlékművet. Felmerült még a József Attila tér, Szabadság tér és a Ferencesek tere. A helyszínről folyt egyedül vita, végül a Szentkúti (József Attila) teret kapták meg a pályaművek elkészítésére. Az emlékműre a gazdasági egységek több mint egymillió forintot, a lakosság 60-70 ezer forintot

küldött a külön erre a célra felállított OTP-számlára. A pártok közül a Fidesz és a DEMISZ, valamint a cserkészek a lakosságot keresik fel, az MDF a kisiparosokat és kiskereskedőket, az SZDSZ pedig az egészségügyben dolgozókat. Az áldozatokról albumot készítettek, melyet az Emlékmű Bizottság titkára, Bathó Edit készített. Végül Györfi Sándor nyerte el a pályázatot. A Munkácsy-díjas karcagi szobrászművész alkotása fehér műkőből készült, átlagosan négy méter magas oszlopokból, a legmagasabbon pedig egy sebzett szárnyú bronzmadárból áll. Az avatásra 1992. május 17-én került sor. A megemlékezés a református templomban tartott istentisztelettel kezdődött, majd a Szentkúti templomban tartott szentmisével folytatódott. Magyar Levente polgármester mondott bevezetőt, majd Szabad György, az Országgyűlés elnöke tartott emlékbeszédet. Ezt követően megkondultak a város harangjai, majd katonai díszsörtűz következett. Az eseményt koszorúzások zárták.

Kovács Béla emléktábla-avatás – 1990. március 12.

A Kiszegdapárt választási akciója volt az emléktábla avatása, mely Kovács Béla, a párt 1945–47 közötti titkára, valamint földművelésügyi miniszter emléke előtt tisztelig. A márványtábla Kovács egykori börtönéveinek helyén került felavatásra. Vörös Vince, a párt elnöke tartotta meg nyitóbeszédét, majd a Déryné Művelődési Központban tartottak választási nagygyűlést, telt ház előtt. Vörös Vincét vastaps fogadta, beszédében ismertette a párt programját, nagy tetszést nyert el a földek azonnali visszaadásáról szóló gondolatmenete.

Szünet a kampányban - 1990. március 15.

Talán pont a Lenin-szobor ügyének gyors rendezése járult hozzá ahhoz, hogy az ünnepség rendben és politikai küzdelmekről, programbeszédektől mentesen zajlódhatott le. Nyilvánvalóan hozzájárult az is, hogy az MSZMP-MSZP-városi tanács hármasa és az ellenzéki pártok külön időpontokban tartották meg ünnepségeiket.

Március 15-én Jászberényben szüneteltek a választási küzdelmek. Az MDF reggel fél kilenckor, az FKGP, Fidesz és SZDSZ közel 60 fős csoportja pedig kilenc órakor emlékezett meg az 1848/49-es forradalomról és szabadságharcról a 48-as emlékműnél és a Petőfi-szobornál. A központi ünnepség tíz órakor zajlott a városi tanács szervezésében, mintegy ötszáz ember részvételével. A 48-as emlékműnél a fűvós gárda nyitotta az ünnepséget a Himnusszal, majd Ilonka Gabriella tartott beszédet. Koszorúzott a Hazafias Népfront, a városi tanács, az MSZP és az MSZMP, iskolák és intézmények. Az ünnepséget a Petőfi-szobornál folytatták, majd a bíróság épületénél található Kossuth-emléktáblánál zárták. A városvédők a Fehértói temetőben tartották megemlékezésüket Visontai János honvédhadnagy sírjánál, míg a DEMISZ fáklyás felvonulásra hívta a fiatalokat este hét órára. Az ellenzéki pártokkal együtt jelen volt a Vállalkozók Pártja is. A Jászkiút demonstrációként tett említést az ünnepségről, de arról bővebben nem számolt be.

Utcanevek

1990. április 4-én ülésezett Czigány István elnökletével az emlékmű bizottság. Egyúttal az utcanevekről is szót ejtettek. Átnevezési javaslatokkal éltek.

<i>1990. április 4-ei javaslatok</i>	
<i>Régi elnevezés</i>	<i>Új elnevezés</i>
Alkotmány út	Szent Imre herceg útja
Csillik Antal utca	Szent Pál utca
József Attila tér	Szentkúti tér
Komszomol utca	Líceum utca
Május 1.-sziget	Szent Margit-sziget
<i>Változások 1990. július 1-étől</i>	
<i>Régi elnevezés</i>	<i>Új elnevezés</i>
Marx tér	Szent Ferencsek tere
Ságvári Endre utca	Szent Ferenc utca
Köztársaság tér	Szentháromság tér
Cserta Lajos utca	Király utca
Felszabadulás utca	Mária utca
Martos Flóra utca	Pesti utca
Varjas Sándor utca	Fürdő utca
Csillik Antal utca	Szent Pál utca
Lázár Henrik utca	Sándor utca
Lenin út	Gyöngyösi út
Néphadsereg út	Szelei út
Vöröshadsereg út	Jásztelki út

VI. Gazdaság és politika – Vállalati tanácsok

A vállalati tanácsok ügye 1985-ben került napirendre. A vállalati irányítás demokratizálásának egyik eszköze volt ez. A vállalati tanácsok tagjait a dolgozók választották, s a cég stratégiai döntéseibe volt beleszólásuk. Vállalati tanácsokat először 1985-ben hoztak létre, de úgy, hogy azok tagságának 50%-át a dolgozók választották, a fennmaradó 1/3-át az igazgató nevezte ki, a maradékot pedig hivatalból a vállalatvezetés tagjai töltötték be. Így a vállalati tanácsok is a pártállami befolyásnak megfelelően működtek. 1990. szeptember 15-ig újraválasztják a SZDSZ kezdeményezésére a vállalati tanácsokat, hogy a dolgozók szabadon dönthessék el, ki kerüljön a vállalati tanácsba. Az SZDSZ úgy gondolja, hogy az MDF-kormány direkt nem akarja, hogy rendszerváltás történjen a vállalati tanácsoknál is, sőt, inkább csak rontotta a helyzetet.

Nagy Tibor újságíró 1988 szeptemberében a vállalati pártbizottságok gazdasági kérdésekbe történő beleszólásáról kérdezte Hubanov Mihályt, a Hütőgépgyár gyártásfejlesztő mérnökét és a vállalat PB tagját. Hubanov beszámolt arról, hogy nem szólt bele a vállalati PB eddig sem a termelés növekedésének ütemébe, de célokat (belföldi ellátás javítása, a magasabb fogyasztói igények kielégítése, a népgazdasági egyensúly javítása) megfogalmaztak. Piacok közötti megkülönböztetést nem alkalmaztak. *„A hűtős pb az éves gazdasági tervet sem tárgyalja meg. Hiszen vizsgálja azt a vállalati szakszervezeti bizottság, a bizalmi testület, a vállalati tanács. Ha már a pártbizottságunk foglalkozna vele, annak bizonyára nyomós oka lenne. Annyiban azért változott a helyzet, hogy a testület az utóbbi időben sokkal kritikusabb lett önmagával, és másokkal szemben is.”* Dinka Tibor, a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt tagja 1990 márciusában így fogalmazott a vállalati tanácsokkal kapcsolatosan: *„a gyárakban - szinte éhbéért dolgozzanak, mondta, majd így folytatta: követelem a kérdések meggazdagságának sunyin falazó vállalati tanácsok feloszlását, helyettük résztulajdonosi jogokkal bíró munkástanácsokat kell létrehozni. A munkásság legyen a gyárak, a vállalatok tulajdonosa!”* A vállalati tanácsok a hozzájuk fűzött reményeket nem igazolták. *„A helyi tulajdon kialakításának lehetőségei is romlottak 1989-ben. Az állami tulajdonú vállalatok zöme nem kerülhetett egyéni vagy kisközösségi vállalkozások kezelésébe. 1989-ben végérvényesen bebizonyosodott, hogy a jelenlegi vállalati tanácsok nem önkormányzati testületek, hanem a központi akarat s különösen a helyi vállalati vezetés érdekeinek szolgái érvényesítői.”* – fogalmazza meg gondolatait Bilecz Endre a vállalati tanácsok és a párt összefonódása kapcsán.

1989 végén a Hütőgépgyárban a vállalati tanács újraválasztása történt, mely során a korábban 32 fős testület létszámát lecsökkentették 25-re. A vállalati tanács döntött a vezérigazgató kinevezéséről, annak beszámoltatásáról és újraválasztásáról is.

Jászberényben a Hütőgépgyár vállalati tanácsának tagjai voltak 1990 januárjától: Asztalos György, Babucs József, Baranyi József, Benke Kálmán, Berente Miklós, Czakó Viktor, Durucz Zoltán, Faragó János, Fehér Mihály, Hajnal Béla, Horváth István, Kiss D. József, Kovács Gyula, Lipták Zoltán, Majzik Dezső, Nagy Pál, Patik László, Pecha Bertalan, Szappanos Ferenc, Szeremi Sándor, Szilágyi László, Szőke Csaba, Terjéki József, Vida András, Zaja József.

Ahogy azt már láthattuk, Pecha Bertalan független, Nagy Pál, Szappanos Ferenc és Zaja József az MSZP színeiben indult a helyhatósági választáson. A pártok és foglalkozások közötti összefüggések alapján lehetséges, hogy a Hütőgépgyár vállalati tanácsában az MSZP-nek jóval

A képviselő-testület alakuló ülése 7.

nagyobb a reprezentáltsága. Kolosi Tamás a tőkebirtoklás kapcsán alkotott, a tőke és a hatalom átmentéséről szóló vélekedése, miszerint „mind a szovjet típusú társadalmak, mind pedig a kapitalista társadalmak uralkodó rétege tehát ugyanabból a körből választódhat ki: azoknak a köréből, akik tőkét – valamilyenfajta szimbolikus tőkét – tudtak felhalmozni”, szintén alátámasztja azt, hogy a vállalati tanácsok a vállalaton belüli hatalmi pozíciók megőrzése érdekében, egyértelműen a párttal való együttműködésről és összefonódásról, valamint a megszerzett tőke (a vállalati tanácsok esetében gazdasági) átmentéséről és megőrzéséről szól.

1985-ben országgyűlési választásokat tartottak. Ennek érdekessége, hogy az 1983. évi III. tc. értelmében a választópolgárok 10%-a már kezdeményezhette a képviselők visszahívását.

Ugyanez a törvénycikk kötelezővé tette a kettős-jelöltállítást, melynek lényege az volt, hogy a korábbi formális választásokat részben megreformálja. Aki nem került be az Országgyűlésbe, de 25%-nál többen voksoltak rá, az póttagként lett nyilvántartva. Ennek a jogi lehetőségnek köszönhetően Jászberényben az 1985-ös választások során Gorjanc Ignác lett a képviselő, aki már 1967-től részt vett az Országgyűlés munkájában, aki egyben a Hűtőgépgyár vezérigazgatója is volt. Pótképviselő lett Kókai Rudolf, a Hűtőgépgyár pártbizottsági vezetője, aki 27,8%-os eredménnyel ért el. Gorjanc Ignác 1987-ben elhunyt, így Kókai került helyére. 1989 szeptemberében a Visszahívást Kezdeményezők Köre nevében Z. Tóth Imre felhívást tett Kókai ellen, mondván: „Őn pótképviselőként került az Országgyűlés padsorába Gorjancz Ignác halála után. Pótképviselő lett csak a választáson, tehát Jászberény lakossága sem inkább önt támogatta, ön így csak húszon egynéhány százalékos szavazói arányt mondhat magáénak! Ez nevelésesen kevés a bizalomra!” A pótképviselő szemére vetik, hogy bár elvileg a választóit képviseli, mégsem kérte ki a véleményüket az adózás és a bős-nagymarosi vízlépcső kérdésében. Kókai e felvetéseket egyoldalúnak tartotta, mandátumáról nem mondott le. 1989. szeptember 22-én fórumot

tartottak a Hazafias Népfront székházában, ahol jelen volt Z. Tóth Imre és Kókai Rudolf is, továbbá a Demisz, a Független Kisgazda, a Földmunkás és Paraszt Párt, a Magyar Demokrata Fórum, a Magyar Szocialista Munkáspárt, a Szabad Demokraták Szövetsége, a Városi Reformkör, a szakszervezetek városi bizottságai és a városi tanács. A fórum lényegi pontját és egyben eredményét a pártok együttműködéséről való megegyezése jelentette. A hamarosan bekövetkező választásokon Kókai Rudolf szintén indult, a választási eredményekről a későbbiekben lesz szó.

3. Többpártrendszer Magyarországon

VII. Választások

1990. március 25. – Országgyűlési választás első fordulója

Január legvégén elkezdődött a kampány. A jelöltek a választókerületen belüli településeket járták és tartottak fórumokat, előadásokat. Az első forduló szinte vérre menő küzdelmet hozott a jelöltek között.

Dobos László és Török Sándor a járszági felső és alsó választókerületek országgyűlési képviselőjelöltjei felhívták a figyelmet arra, hogy milyen megengedhetetlen visszaélések történtek a kampány alatt. Együttes nyilatkozatot tettek a kampány tisztaságát illetően. A kampányban zajló eseményekről így fogalmaztak: „[...] aggodalommal töltenek el bennünket egyes politikai erők szélsőséges cselekedetei és megnyilatkozásai. Úgy véljük, minden kimondható és kimondandó, ami a múlttal való szembenézéshez, az új Magyarország létrehozásához szükséges. Megengedhetetlen azonban a gyalázkodás, a megfélemlítés, a középületekbe való behatolástól sem visszariadó politikai terrorizmus.” A dolog pikantériája, hogy ekkor még február közepe volt.

Az MDF már jóval korábban, a vitafórumok segítségével megkezdte a későbbi támogatottjával való együttműködést, ugyanis 1989. szeptember 21-én egy vitaestet szervezett az MDF jászberényi szervezete, melyre Pethő László szociológust hívta meg. A vitafórum témái az önkormányzat, az autonómia és a demokrácia voltak. Az együttműködés később is folytatódott, 1990. február 13-án az MDF választási nagygyűlésén, melyet a Tanítóképző Főiskolán rendeztek, már mint képviselőjelölt mutatkozott be.

Az SZDSZ február 13-án egy „nagy dobásra” készült. A Százszorszép presszóban a vendégük volt Csalog Zsolt, a New York-ban élő, egykor Jászberényben érettségizett szociológus-író. A házigazda Kis Zoltán, a párt képviselőjelöltje volt. Az SZDSZ kampányát sokan túl agreszívnek találták. A választások után Kis Zoltán így emlékezett vissza a kampányidőszakra: „Néhéz időszak volt. Egy csoport vállalta a munkát. Két nap alatt ezer ajánlószelvényt gyűjtöttek, néhány nap múlva még 1500-at kaptunk, amelyet a szimpátia megnyilvánulásának könyveltünk el. A választási gyűléseken 25-30 ember működött közre, szervezte a programot társadalmi munkában. Százezer forintot belül maradtunk a költségeket illetően.” A szabaddemokratákhöz hasonlóan a kulturális politizálást az MDF is alkalmazta. Pethő László kreatív kampányt folytatott, a „plakátháborút” megunva művészeti estet rendezett az MDF jászberényi szervezetének

segítségével. A est rendezését így indokolta: „*a tudomány, a kultúra, a művészetek pártolása is fontos dolog. Ez is a politizálás része.*” A Jászsághoz, Jászberényhez kötődő művészeket hívtak meg. Az estet Pethő László nyitotta meg, majd a Palotásy János vegyeskar műsorával folytatódott. Bánffy György színművész, aki az MDF-hez kötődő személy volt, beszédében a választás előtt korteskedett is. Az esemény főleg zenei vonalon mozgott, mindenesetre a résztvevők igen csak jól érezhették magukat, mert az önkéntes adományokból is 2 000 forint jött össze.

Az első szabad választás kampányidénye alatt egy érdekes esemény történt Jászberényben. Csabai Tibor a „Dunagate” és „Tiszagate” botrányok után „Zagyva-gate”-nek nevezte azt az ügyet, amely személye körül zajlott. Az 1. választókerületi független képviselőjelölt feljelentést tett a választási etika és a személyiségi jogainak megsértése miatt. Az első névtelen levelet 1990. február 28-án kapta, melyben a plakátját találta, arca helyére egy nevető gorilla képét ragasztották. A lap hátulján a felirat: „*250 példányban készítve.*” A plakátot nem csak Jászberényben, hanem Puzstamonostoron és Jászfelsőszentgyörgyön is terjesztették. A választási és etikai bizottságok elítélték a történeteket. A nyomozás során kiderült az is, hogy Kiss László állatorvos, az SZDSZ tagja szemtanúk előtt vette le Csabai Tibor plakátját egy intézmény faláról. Feltételezése szerint szakmai ellentét lehetett a plakátlevétel oka. Az ellenplakát készítőjére nem derült fény, azonban a rendőrségi nyomozás kiderítette, hogy Kiss az ellenplakátot elvitte Csabai egy ismerősének, mondván „*az eredeti helyett azt tegyék ki, mert az szimpatikusabb*”.

Dobos László a Néplap hasábjain nyilvános vitára hívta ki jelöltársait. Kis Zoltán a kihívás módszerével és az időpontok ultimátumszerű megadásával nem értett egyet, sőt sérelmezte. A vitaforumot időközben március 22-én megvalósították, arra több jelölt is elment, melyen a részvétel igen jelentékeny volt. Dobos László a Néplapban reagált Kis véleményére, majd a vitaest fontosságáról így fogalmazott: „*[...] természetesen nem az én kedvemért jöttek el polgártársaink. Saját érdekükben: hiszen jelöltek, felkészült hús-vér emberek között akarnak választani, és nem elvont általánosságoktól hemzsegő pártprogramok között.*” Mindeközben Szigeti István és Csabai Tibor is a Néplapot választotta nyílt levelezés formájába öltött agresszív kampányának helyszínéül.

A jelöltek

Az alábbi jellemzéseket a Néplap korabeli számai közölték a jelöltekről. Többé-kevésbé megismerhetőek belőlük a személyek és programjuk, elképzeléseik.

Csabai Tibor (független)

„*A jászberényi állatorvos független jelöltként egyetlen párt támogatását sem élvezi. Nem akart párthoz tartozni vagy támogatásban részesülni, a szó szoros értelmében független kívánt maradni. Állatorvosként nap mint nap járja a várost és a környező községeket. Sok embert ismer, ezért az állattenyésztéssel, növénytermesztéssel foglalkozó kistermelők, a termelőszövetkezeti tagok, a gyári munkások és az értelmiségiek érdekeinek képviselőjét vállalta.*

– *Akadtak, akik szívesebben láttak volna a Független Kisgazdapárt tagjaként, de végül így is elfogadtak. Sokan azt gondolják, hogy a falun élő embereket nem érdekli a jelöltek programja. Dehogynem! Emlékszem, amikor a kopogatócédulákat gyűjtöttük, azt mondták a parasztnénik: a doktor úr jöjjön el, és majd elmondjuk neki, hogy mit képviseljen!*

A képviselő-testület alakuló ülése 8.

– És minek a képviseletével bízták meg?

– Vissza kell szerezni a magántulajdon becsületét. Ha ez sikerül, akkor nagyobb becsülete lesz a társadalmi tulajdonnak is. A földkérdésben például az az álláspontom, hogy mindenkinek a jogos tulajdonát adják vissza. Ha nem kéri, akkor maradjon a föld a téeszeknél, de tisztességes bérleti díjat fizessenek érte. A tulajdonjogot mindenképpen tisztázni kell! Ugyanakkor nem értek egyet a téeszek szétzilálásával, mert számomra óriási gond, hogy mi lesz az agrárértelmiséggel? Akiknek szaktudására pedig szükség van a növénytermesztésben, az állattenyésztésben.

De vajon a magángazdaságok foglalkoztatják-e majd az agronómust, az állatorvost? Ugyanakkor a jelenlegi rendszer se tartható tovább, hiszen ha valaki félév alatt egy sertés tartásán 500-800 forintot tud keresni, az nem éri meg. Tehát az állattartóknak alig van haszna, az üzletekben pedig iszonyú drága a hús. Olyan feltételeket kell teremteni, hogy érdemes legyen állatot tartani, és ne kelljen rettegni, hogy betegség esetén az állatorvos viszi el a nyereséget.

– És azokat hogyan szeretné képviselni, akik nem állattenyésztéssel foglalkoznak?

– Nem tartom tisztességesnek, hogy a munkaidőn túl végzett munkát megadóztatják. Hiszen a pluszmunkával az ember a saját energiáját éli fel, saját egészsége ellen dolgozik. Az adóalapba csak azt a pénzt kellene beleszámítani, amit az állampolgár a munkahelyén keres.

– Milyen kérdéseket tart még fontosnak, ha megválasztják?

– Azok a vezetők, akiket egykoron beültettek a székükbe, azt hiszik, hogy onnan fognak nyugdíjba menni. És ez eddig nagyon sokszor így is volt. Hát ezt egyszer és mindenkorra be kell fejezni! Pályázati rendszerrel jelölt, demokratikusan választott vezetőkre van szükség. Akik

már ott ülnek a székekben, azok szakmai, emberi alkalmasságát újra meg kell vizsgálni. Óriási gondnak tartom még, hogy eddig minden irányítás megyeközpontú volt.

– Nagyobb helyi önállóságot szeretne?

– Igen. Az egész ország Budapest-centrikus, a megyék pedig megyeszékhely-központúak. A helyi gondokat mi, az itt élők ismerjük jobban, a megoldásainkba pedig sokszor bele akarnak szólni »felsőbb helyeken«. Fontosnak tartom még, hogy megteremtjük az újrakezdés feltételeit. A nyugati országokban egy ember kétszer-háromszor újrakezdi az életét, munkahelyet vagy szakmát változtat. Nálunk a röghöz kötöttség ezt nem engedi meg. Olyan nehezen teremtik meg az emberek az életfeltételeiket, hogy nem szívesen változtatnak még lakóhelyet sem. Márpedig nekünk is hozzá kell szokni ahhoz, hogy többször is újra kell kezdeni majd az életünket. Hiszen sok ember munkanélküli lesz, új szakmát kell tanulnia és ezzel együtt jár az is, hogy esetleg más településre kell költöznie.»

Dobos László (független, a Hazafias Választási Koalíció által támogatott)

„Dobos László Budapesten született 1952-ben. Ugyanakkor a gyermekkora nagy részét is, a vakációit a Jászságban töltötte, hiszen nagyszülei, unokatestvérei, rokonsága ma is a megye ezen területén él, talált otthont. Egyszóval ezernyi szál fűzi a felső-jászsági településekhez, emberekhez. Édesapja vasesztergályos, édesanyja betanított munkás volt, ma már mindketten nyugdíjasok. Dobos László nő, két gyermeke született, a felesége pedagógus.

Korábban Közgazdaságtudományi Egyetemet végzett, majd az ELTE Bölcsészettudományi Karán szerzett szociológusi diplomát. Bölcsészdoktori értekezését a két világháború közötti protestáns ifjúsági mozgalmak történetéből írta 1982-ben. Dolgozott kereskedelmi és iparvállalatoknál, jelenleg pedig a Hazafias Néppárt Országos Tanácsa titkárságvezetője. 1989-ig pártonkívüli, tavaly júniusban lépett a Magyar Néppártba. Alapító tagja a Jászságból elszármazottak budapesti körének is. A márciusi országgyűlési választásokon, mint pártfüggetlen jelölt indul, akinek a jelölését a Hazafias Választási Koalíció támogatja.

Meghatározó politikai hitvallása az, hogy a magyar nép milliói nem pártokban gondolkodnak. Ő maga nem volt soha az MSZMP tagja, és most is azért indul pártfüggetlen jelöltként, hogy erejéhez, lehetőségeihez, politikai tapasztalatához mértén dolgozzon bárkiért, a megyéért, a vidéki, felső-Jászságban élőkért.

Vallja, hogy a politika is profikat kíván, hiszen a törvény szerint az újonnan megválasztott országgyűlés évente százötven napnál többet ülészik. A jövő nem könnyű feladatához tisztakezű, felkészült, hiteles vezetők szükségesek, a termelőüzemekben éppen úgy, mint a helyi, megyei és országos közigazgatási egységek élén.

Programjának további pontjai között szerepel az is, hogy vissza kell állítani a nemzet teljes politikai-gazdasági függetlenségét, valamennyi magyar együvé tartozását, függetlenül attól, milyen ország állampolgára. Olyan hazáért küzd, amelyben a fiatal, a középkorú és az idős honfitársainak a társadalmi helyzetét elsősorban a szakmai hozzáértés, a felkészültség, a szorgalom és a munkabírás határozza meg – és nem a pártállás, esetleg a tagsági könyv színe. Szorgalmazza, hogy a gazdaságban esélyegyenlőséget kell teremteni a nagyüzemeknek, a közép- és kisüzemeknek is, a föld pedig – a helyi közösség, közösségek döntése értelmében – azé legyen a valóságban, aki megműveli.

Hiszi: mindezek figyelembevételével az egyént, a dolgozó embert, a családokat megnyomorító inflációt sikerülne végre letörni. Éppen ezért a megvalósítás érdekében küzdene azért is, hogy a megtermelt javakból kevesebb jusson fegyverre, hadi kiadásokra és több az oktatásra, közművelődési és egészségügyi célokra. Így valósítható meg a nép erkölcsi talpra állása, öntudatra ébredése, hiszen ily módon érkezik majd el az a pillanat, amikor minden egyes ember személyes döntésén is múlik, hogy merre, milyen irányban halad tovább az ország szekere.”

Jakus Zoltán (Magyar Szocialista Párt)

„Jakus Zoltán a Jászberényi Kórház-rendelőintézet igazgató főorvosa nyílt, céltudatos, határozott ember; aki közvetlen természetének, szakmai rátermettségének köszönheti a kinevezését. A közelmúltban a kórházi dolgozók aláírásokat is gyűjtöttek ennek érdekében, mert benne látták azt az erőt és képességet, amire oly nagy szüksége van mostanában a jászberényi gyógyító munkában.

Budapesten született 1943-ban, gyermekéveit Jászfényszarun töltötte, majd Jászberényben érettségizett. Orvosi diplomát Szegeden szerzett, 1975-ben került vissza Jászberénybe.

A következő évben átvette a fül-orr-gége osztály irányítását, amitől azóta se vált meg. Felesége orvos, leányuk tanárnak készül.

Munkája során szenvedő, beteg emberekkel találkozik, akik betegségüket sok esetben a társadalom által kínált rossz életideálnak köszönhetik.

Az alkoholizmus, a dohányzás következményei közvetlenül mérhetők, de nincs statisztika a hajszolt életből származó hatásokról, amelyek tönkreteszik az egészséget, megrontják a családi életet. Meg kell teremteni az egészséges életmód gazdasági alapját és a gyógyító munka gazdasági feltételeit.

Eddig a bérek közel felét emésztette fel az úgynevezett ingyenes orvosi ellátás, mégis váltságos helyzetbe került az egészségügy, mert a pénzeket máshol használták fel.

Ezért egészen új társadalombiztosítási rendszer kidolgozását szorgalmazza dr. Jakus Zoltán, melyben az alapvető egészségügyi szolgáltatások térítésmentesek maradnak, de lehetővé válik a szabad orvosválasztás, a hálapénz helyett az orvosok, ápolónők megfizetése, és amely bevonja, érdekeltté teszi az egyént is betegsége megelőzésében.

Százezer lakosú körzet járó- és fekvőbeteg-ellátásáért felel, a feltételek azonban Jászberényben közel sem adottak az elvárásokhoz. A központi támogatást ezért ne az ágyszám határozza meg, hanem az egészségügyi feladatok, egyébként a hátrányos helyzet csak fokozódik.

A szocialista párt ellenzi a tévesek erőszakos szétverését, mert az százezrek megélhetését, milliók ellátását veszélyeztetné. A tagok tulajdonában, de a szövetkezet közös használatában lévő termőföldről a tagok szabadon, központi beavatkozás nélkül dönthessenek. A párt elismeri viszont az életképes magánkezdeményezéseket, a farmer-gazdaságok kialakulását ott, ahol – azonos feltételek mellett – eredményesebbé tehető a gazdálkodás.

A nemzeti vagyon jelentős részét birtokolják a közintézmények. Ez a kisebb településeken az önkormányzat gazdasági alapját képezhetné. Maradjon az adók nagyobb része is ott, ahol azt megtermelték, és a helyi testület szabadon gazdálkodhasson vagyonával, a közösségi földekkel, a vállalatoktól kapott részvényekkel.

Érdemi döntéseket a tanácsi testületek hozzák. Az apparátus feladata a szakszerű végrehajtás legyen, ott már nem ütközhetnek politikai és közösségi érdekek. A tisztességes, szakmai jártasságukat bizonyított közhivatalnokok pedig ne essenek áldozatul a pártharcoknak.

Legyen mindenkinek azonos joga a tanuláshoz, de a tehetségek felkutatására, gondozására kiemelt figyelmet kell fordítani.

A tanulmányait befejező fiatalnak joga van a munkához, a családalapítóknak az önálló lakáshoz, egy becsülettel végigdolgozott élet után pedig mindenkinek a tisztességes megélhetéshez, a nyugodt nyugdíjas évekhez.

Jakus Zoltán az egészséges emberért, az egészséges (társadalmi, gazdasági) környezetért, a biztonságos mindennapokért dolgozik.”

Jánosi Gábor (Magyar Szocialista Munkáspárt)

„Budapesten született 1947-ben. Az orvostudományi egyetem elvégzése után vidéken keresett munkát, azért, mert ott általában mostohább körülmények között dolgoznak az orvosok. A kistérségi kórházi osztályokon kevesebb az orvos, ezért a gyógyító munka jóval szélesebb területével ismerkedhet meg a szakember, nagyobb felkészültséget, nagyobb önállóságot is igényel a mindennapi helytállás.

A Jászberényi Kórház-rendelőintézet sebészeként egészségügyi témájú előadásokat is tart az aranyér és bédaganatos betegségekről, de foglalkoztatja az ember, mint társadalmi lény is. Erről a Néplapban és más újságokban megjelenő cikkei tanúskodnak.

Nem egyéni ambícióból, hanem az MSZMP tagjainak kérésére vállalta, hogy indul a parlamenti képviselő-választásokon. Vállalta azért is, mert a népharagot kiváltó dolgokért nem a

A képviselő-testület alakuló ülése 9.

régi és az újjáalakult párt tagsága, hanem egyes volt vezetők tehetők felelőssé. Nagy szüksége van tehát most pártjának, hogy a bizalmat megszerezze és bebizonyítsa, hogy a bérből és fizetésből élők, a munkások, a szövetkezeti parasztok, a szellemi dolgozók és a saját munkából élő kistulajdonosok politikai érdekeit képviseli. A párt nem mondott le a marxista alapokról és a szocializmusról, mint végcélről. Elutasítják a kapitalizmushoz való visszakanyarodást, de a szocialista építés történelmileg meghaladott, elhibázott módszereit is. Dr. Jánosi Gábort a bemutatkozó gyűléseire egy egész közösség kísérte el, akik szintén részt vettek a párt programjának ismertetésében, népszerűsítésében. Ezt a közösségi munkát kívánják ezután is folytatni, amikor nem néhány személy határozza meg, hanem közösen formálják a politikájukat.

A 14. kongresszus a szervezeti keretet is megteremtette, mivel olyan szervezeti szabályzatot fogadott el, amellyel az alapszervezetekből jövő kezdeményezések, vélemények közvetlenül, áttételek nélkül jelennek meg a központi bizottságban.

Az MSZMP hibásnak tartja, hogy az államosítások idején valójában nem a nép, hanem az állam vette át a tőkésektől kisajátított termelési eszközöket. A dolgozó tömegek tehát nem érezhették magukat tulajdonosnak, nem tekintették a közöset sajátjuknak, nem is úgy bántak azért vele. A kommunisták ma azt mondják, hogy a gyár legyen a gyári dolgozóké, a föld a téesz-parasztoké.

Az ipari és a mezőgazdasági nagyüzemek jól gazdálkodnak, ha az irányításukban érvényesül az önkormányzat és az eredményekben valamennyien közvetlenül érdekeltek. Az önkormányzat azt is jelenti, hogy a közös dolgaiba kívülről senki nem szólhat bele.

Elgondolásuk szerint a föld egyénileg is művelhető, de a magángazdálkodók nem sajátjukon, hanem az országtól ingyenes használatra kapott földön dolgozhatnak. A föld az egyik legfontosabb nemzeti kincsünk, ezért nem vándorolhat magántulajdonba, nem is örökölhető.

Nem zárkóznak el a nyugati tőkétől, amennyiben az új munkahelyek létesítéséből, korszerű technológiák meghonosításából áll, de ellenzik a közös tulajdonú vállalatok kiárusítását.

Hibásnak tartják azt az elméletet, hogy az ország kizárólag csak a tőkés piaci kapcsolatok segítségével állítható talpra. Éppen ellenkezőleg. Szerintük a szocialista közös piacot kell megteremteni, mivel egyedül ott számíthat egyenrangú cserére a magyar áru.”

Kis Zoltán (Szabad Demokraták Szövetsége)

„A Szabad Demokraták Szövetségének képviselőjelöltje a Felső-Jászságban. Jászberényi születésű, 36 éves, nős, két gyermeke van. Jogi egyetemmet végzett Szegeden, jogtanácsosként dolgozik a jásztelki Tolbuhin Tsz-ben. Az SZDSZ jászberényi szervezetének egyik alapítója, ügyvivője.

– Az SZDSZ köztudottan a demokratikus ellenzék örököse. Hogyan került épp ezzel a szervezettel kapcsolatba?

– A szamizdat irodalom, a Beszélő folyóirat eljutott hozzám. Érdekeltek, politikai nézetemhez közel álltak azok a dolgok, amiről ezekben olvastam. Az SZDSZ megalakulásáról megjelent elvi nyilatkozattal szinte egy időben, 1988 őszén kapcsolatba kerültem dr. Demszki Gáborral, Rajk Lászlóval, dr. Danis Györggyel. Belépni 1989 tavaszán sikerült, utána kezdtük el barátaimmal a helyi szervezet létrehozását.

– Mit várhatnak Öntől a választópolgárok, ha mandátumhoz jut?

– Az SZDSZ programpárt. Kidolgozott koncepciónk van, amit következetesen szeretnénk megvalósítani. Ez itt a Jászságban is kézzelfogható lesz. Meg kell teremteni a Jászság önállóságát, a megverendszer lebontását, a helyi önkormányzatok kialakítását. Ez óhatatlanul személycserékkel jár. A tisztségviselőkre, bizonyos politikai beosztásban dolgozókra vonatkozik ez. A szakemberekre nagy szükség van. Szaktudásukat kiteljesíthetik, csupán lojalitást kérünk tőlük. Tehát félelmet nem akarunk kelteni! Viszont a pártállam vezetőinek, ha visszaéltek hatalmukkal, szembe kell nézniük azzal, hogy elszámoltatjuk őket. Nem az SZDSZ, nem is a pártok, hanem a független bíróságok.

S ha törvénybe ütköztől követtek el, bizony vállalni kell a büntetést. Ez az alfája és ómegája a rendszerváltásnak.

– Mi várható a gazdaság életképessé tételében?

– A magántulajdon túlsúlyának megteremtésére törekszünk. A Jászságban döntő lesz a mezőgazdaság átszervezése. A téveseket nem akarjuk szétverni, de lehetőséget kell biztosítani a parasztságnak önálló földtulajdon megszerzésére.

– A jelenlegi telekkönyvi állapotokból indulunk ki. A föld szabad forgalmát, valódi szövetkezést hirdetünk. Az állami vállalatok magántulajdonba kerülése kis részben közvetlen dolgozói tulajdonba adásával, nagyobb részt biztosítótársaságok, alapítványok, szövetkezők révén képzelhető el.

Fontos, hogy a gyárak irányítói és tulajdonosai szétváljanak. A vidék esélyegyenlőségéért is sokat kell tennünk. Elsősorban a helyi önkormányzatoknak kell lehetőséget biztosítani. A vállalkozásbarát, liberális adórendszer az egyik kulcsa ennek. A város, a falu fejlesztését az adók helyi felhasználása segítse. Az önkormányzatok adókedvezményekkel is támogassák a településen élők munkalehetőségeit bővítő kis- és középvállalkozások születését.

– Tehát szabad vállalkozást minden téren?

– Nem egészen. Vannak, lesznek állami feladatok. Például a közoktatás, az egészségügyi alapellátás, a szociális gondoskodás nem lehet csupán a helyi önkormányzat gondja. De az alapellátáson túl érvényesüljön a piac, a versenyszellem. A lakáshelyzet tarthatatlan jelenleg. Az állami építőipar monopolhelyzetét, árdiktátumát versenyszerű helyzet kialakításával meg lehet törni.

– Ha bejut a parlamentbe, döntéseit mi fogja meghatározni, az SZDSZ céljai, a választópolgárok elvárásai?

– A képviselőnek, akit egyéni választókerületben választottak, pártállásra való tekintet nélkül mindenkit képviselni kell. Előfordulhat, hogy az ország érdeke mást fog diktálni, mint a Jászság érdeke. Ez esetben a saját lelkiismeretem szerint fogok dönteni.”

Knorr János (független jelölt)

– Nem szabad elfelejteni, hogy az emberek a munkahelyeken összeszorított foggal dolgoznak. Ennek feloldására elsősorban gazdasági reformokra van szükség, – kezdi a beszélgetést dr. Knorr János, a Hűtőgépgyár jogtanácsosa, aki független, pártonkívüli jelöltként indul.

– Hogyan akar segíteni az országos és az egyéni gondokon?

– A legtokéletesebb piacgazdaság se szünteti meg a munkavállalók kiszolgáltatottságát. Hogy piacgazdaság legyen, ahhoz tőkés is kell, a tőkésnek pedig bémunkásokra van szük-

sége. Félreértés ne essék, én nem csak a gyárban dolgozókról beszélek, mert bér munkás például a rendelőintézeti asszisztens is. Én tehát a bérből, fizetésből, nyugdíjból élők érdekvédelmét vállalom.

– Hogyan képzeli el az érdekvédelmet?

– Három fő elvem van. Az első az autonómia. Szeretném elérni, hogy az egyén ne legyen kiszolgáltatott a hatalomnak, hanem szabad akaratából dönthessen. Szűnjön meg például ez a röghöz kötöttség, amely napjainkban igen erős még. Ha valaki munkahelyet, lakóhelyet akar változtatni, legyen rá pénze és lehetősége. A másik elvem a jogbiztonság. Én nem a politikai harcokat érzem a legfontosabbnak, hanem azt, hogy a felelősségérzet, a szenvedélyes ügyszeretet és az arányérzék jelen legyen az életünkben. Ezekre különösen a törvényhozásban van nagy szükség. A harmadik elvem: a jólét. Nem lehet megengedni, hogy évről évre azoknak a vállalatra rakjanak fokozott terheket, akiknek munkájából az állami költségvetés bevételeinek döntő része származik. Ezért olyan gazdaságpolitikát kell megvalósítani, amely megőrzi a foglalkoztatottsági szintet, meggátolja az államháztartás pazarlását, és megszünteti a piacot uraló vállalatok árfelhajtó tevékenységét.

– Mi szükséges ahhoz, hogy ilyen gazdaságpolitikánk legyen?

– Fel kell számolni a veszteséges gazdálkodást támogató hitelrendszert és segíteni az ésszerű privatizációt. A szerkezetváltás azonban ne csak a veszteséges vállalatok leépítését és a tömeges munkanélküliséget jelentse, hanem új munkahelyek teremtését is. Ezt a működő tőke bevonásával, a vállalatok átalakulásával, az új társasági formák felhasználásával képelem el.

– A gazdasági átalakulás bizonyos vonzataival /pl. a munkanélküliség/ hogyan számol ön?

– A munkanélküliség miatt szükség van átképzési rendszerre, átképzési támogatásra és hatékony munkaerő-közvetítésre. A gazdaságpolitika teremtsen vállalkozási jogegyenlőséget a munkavállalóknak is, hogy ne legyenek teljesen kiszolgáltatottak a munkaadójuknak.

Mivel régóta jogsegély szolgálati munkát is végzek, bepillantatok a családok hétköznapjaiba. Minél nehezebb az életünk, annál fontosabb, hogy a család biztonságot jelentsen számunkra. Mivel a családok összetartását többnyire a nők vállalják, nem mindegy, hogy milyen terheket kell elviselniük. A nőket érintő döntések előtt feltétlenül meg kell hallgatni az ő véleményüket is. A képviselő-választásoknál egyébként fontosabbnak tartom a helyhatósági választásokat. Meg kell változtatni a gazdag gyár, gazdag térsz és a szegény tanács viszonyát.

– Hogyan?

– Növelni kell a helyi önkormányzatok tulajdonosi szerepét. Ha például eladnak egy gyárat, a terület, amelyen a cég található, a helyi önkormányzaté. Így a helyi önkormányzat részvényes lesz, mivel a földterületet ő vitte be a vállalkozásba, részvénytársaságba. Ezzel megeremlődnek az együttműködés feltételei a közéletben, a közművelődésben és a sportban is.

Dr. Knorr János főállásban képzelné el választói érdekeinek képviseletét. E munkájának mottójául a következő gondolatot választotta: „Nem elég az újat kitalálni, és hirdetni; hitet kell tenni mellette. Hitet tenni pedig csak tettekkel lehet, ott és akkor, ahol és amikor szükség van rá.”

Kókai Rudolf (független jelölt)

„Kókai Rudolfot, Jászberény országgyűlési képviselőjét, aki ezt a tisztséget a most következő választáskor is megpályázza, a melegházban, kedvenc kaktuszai között találjuk meg.

– Amióta képviselő vagyok, kevés időm jut erre a szép hobbitra – mondja, – de azért kapcsolódásra nagyon jó. A mai napomat is azzal kezdtem, hogy a futár által hozott kilónyi anyagot tanulmányoztam, s azután jöttem egy kis időre a virágaim közé. Régebben párttag volt, sőt a Hűtőgépgyár üzemi pártbizottságának a titkára. Ezek után jogos a kérdés:

– Miért független jelöltként indul?

– Régóta figyelem a közélet alakulását, s gyakorlatilag már a múlt év végén arra a következtetésre jutottam, hogy szükség lesz a következő parlamentben egy villámhárító erőre, amit én a független képviselőkben látok. Való igaz, hogy korábban párttag voltam, és a jelölések előtt több szervezettel álltam kapcsolatban, de hogy úgy mondjam, nem találtunk egymásra, noha akik ismerik közéleti tevékenységemet, azt, hogy rövid három év alatt mit tettem Jászberényért, azok semmilyen kifogást nem emelhetnek munkám ellen.

– Milyen programmal lép választói elé?

– Úgy hiszem, emelt fővel állhatok az emberek elé. Jó érzés volt számomra, hogy a jelölési időszakban több hűtőgépgyári dolgozó megkeresett, s egyetértett programom kulcsszavaival, amik a következők: gazdaság, ember, vidék, nemzet. Nagyon fontosnak tartom, hogy rendbe tegyünk a magyar gazdaságot. Alapos, nagy műtetre van szükség.

A tulajdonviszonyok rendezését tartom elsődlegesnek, figyelemmel arra, hogy a tulajdonlás vágya a magyar embert évszázadok óta jellemzi. Ezt komplexen kell megoldani, nem úgy, hogy ma rendezzük a földügyeket, holnap a kereskedelmet és így tovább. Máris késésben vagyunk, az új parlament legfontosabb feladatának ezt tartom.

Hazánk jellegéből adódóan fejlett mezőgazdaságot és mellé korszerű élelmiszeripart kell létrehozni. Anélkül a mezőgazdaság csak félkarú óriásnak tekinthető. Nem szabad, hogy a magyar mezőgazdaságot csak a tokaji bor és a szalámi jellemezze a nyugati országokban. Ennél sokkal többre vagyunk képesek. Az ipar fejlesztéséről úgy vélekedem, hogy magas fokú szellemi befektetésre, kevés anyag- és energiaigényes termékek gyártására van szükség. A jövőben nagyon meg kell becsülni a legnagyobb erőforrást, az embert. Az utóbbi évtizedek egyik legnagyobb bűnének tartom az értékrendek felrúgását. Ha ez így folytatódik, lakosságunk helyzete orvosi eset lesz. Tapasztaljuk azt is, hogy nagy jövedelemkülönbségek alakultak ki, a fiatalok helyzete kilátástalanná vált. Egyre több nyugdíjas tengődik a létminimum alatt. Megnyírbálták az emberi jogokat. Ezek mind összefüggenek, ezért az új parlament elsődleges feladatának kell hogy legyen egy feszültségi sorrend kialakítása és a legégetőbb gondok orvoslása. Ide tartozik szerintem a személyi jövedelemadó-rendszer megreformálása.

Ha megválasztanának, következetesen képviselném a vidék érdekeit, hogy a kisebb települések lakói ne érezzék másodrendű állampolgároknak magukat, ugyanolyan juttatásokban részesüljenek, mint a fővárosiak. Ami a Jászszágot illeti: főleg azért küzdenék, amiért eddig is munkálkodtam: az egészségügyi ellátás és a telefonhálózat fejlesztéséért, természetesen nem hagyva figyelmen kívül, hogy ennél jóval több gond is van.

Nemzeti méretekben gondolkozva egyetérték a mai külpolitikával, az egész magyarság összefogásával.

Egyetértek azzal is, hogy a szovjet csapatok mielőbb hagyják el Magyarországot, és belátható időn belül semleges legyen országunk, és szomszédainkkal jó viszonyt építsünk ki.”

Lukács Zoltán (független jelölt)

„Lukács Zoltán 1951. október 16-án született Jászárokszálláson. Középiskolai tanulmányai befejezése után földrajz-testnevelés szakos tanári diplomát szerzett, majd 1983-ban gazdaságföldrajzból doktorált. Jelenleg tizenötödik tanévét tölti az ottani Solymosi Ignác Gimnáziumban.

Nős, egy gyermeke van, a felesége meős a Hűtőgépgyár helyi részlegénél. Lukács Zoltán érdeklődésére ráillik a sokoldalú minősítés. Ugyanis a szakmáján kívül érdeklí a számítógép, de kedveli a történelmet, a zenét és szereti a jó könyveket is. Noha világléteében figyelemmel kísérte és most is kíséri a politikát, sőt véleményt alkotott a szűkebb és bővebb haza mindennapi eseményeiről, az MSZMP-nek nem volt tagja. Tavaly nyáron annyit módosult ez a helyzet, hogy csatlakozott a Magyar Demokrata Fórumhoz. Tette ezt önként, legjobb meggyőződése szerint, hiszen szimpatizált a programjukkal. Mivel másfél évtizedes pedagógus munkássága során jónéhány tisztelője, barátja, jó ismerőse lett a településen, illetve a vonzáskörzetben, nem kevés töprengés után az ő rábeszélésükre mondott végül igent és indult el a választásokon. Elmondása szerint független jelöltként.

Úgy látja, hogy a jelenlegi Magyarországon a nyilatkozatok, meg a szép szavak ellenére – a mindennapi életben – még a legjobban dolgozóknál, a legiparkodóbbaknál is súlyosbodnak a terhek, a megélhetés, a gyermek, a gyermekek nevelésének költségei. Ennek többféle oka közül nem kis szerepet játszik a régi rend képviselőinek halogató taktikázása, döntésképtelensége, amelyek következményeképpen az adósságok és a veszteségek növekednek, és általános-ságban érezhetően romlik a közbiztonság.

Napról napra látja – elvégre a diákévei kivételével az eddigi életét a Jászságban töltötte –, hogy szülőföldjének lakói szinte emberfeletti tűrőképességgel, reggeltől estig tartó kemény küzdelem révén jutnak hozzá azokhoz a javakhoz vagy a javak töredékéhez, amelyek a lét-fenntartáshoz szükségesek. Mindebből az is következik, hogy ma a magyar valóság, a vidék gondja Jászárokszállásnak, Jászberénynek, Jászágonak is a gondja, hiszen a központosított újraelosztásból láthatóan szűkén csordogál a nem fővárosi, illetve nagyvárosi lakosságnak. Ezért szinte hitvallásának tartja a vidék, a vidéki emberek segítségét, a korábbi differenciált településfejlesztés falvakat romboló következményeinek a mielőbbi mérséklését, megszüntetését. Arról sem feledkezik meg, hogy errefelé a szaknyelven fogalmazott infrastruktúra, azaz civilizációs ellátottság sem rózsás. Nincs elegendő telefon, műút, hovatovább néhány településrészben ivóvíz, a szennyvízhálózat döbbenetes hiányáról nem is beszélve. A város-vidék különbség érződik az egészségügy alapellátásában is, elvégre előfordul: olykor egyszerű műszeres vizsgálatért is utaznia kell a falusi, községi embereknek. Mivel például Jászárokszállásról is rengeteg az eljáró, a más városokban, sőt megyében dolgozó, éppen ezért a programja ösztönözné az új munkahelyek, illetve vállalkozások létesítését. Vallja: elérkezett az az idő, amikor a föld, meg a tőkejavak jogos tulajdonosai lehetnek az állampolgárok is. Ez viszont természetesen csak igazságosabb közteherviselés révén, egyes kizsákmányoló adók megszüntetése után valószínűsíthető meg. A Jászságban is rengeteg a kisnyugdíjas, idős ember, így arra mindenképpen törekedne, hogy a ledolgozott évtizedek, a nyugdíj havi járandósága megőriz-

ze vásárlóértékét. Vallja azt is, hogy a társadalom minden rétegének, személyének biztosítani kell az olyan esélyegyenlőséget, ami nem a származáson, a párttagságon, hanem elsősorban szakmai ismereteken alapul.”

Pethő László (Magyar Demokrata Fórum)

„A Magyar Demokrata Fórum országgyűlési képviselőjelöltje a Felső-Jászságban. Néprajz-történelem szakos tanári és szociológiai diplomával rendelkezik, a Jászberényi Tanítóképző Főiskola tanára. Nős, 45 éves, egy gimnazista lánya van. Aktív közéleti ember. Az MDF támogatásával 1989 őszén tanácsstaggá választották Jászberényben. A Megyei Tudományos Koordinációs Bizottság elnöke. Tudományos munkájának – melyet a Soros-alapítvány is támogatott – színtere a Jászság, a vidék, a falu társadalma.

– Tanár úr! Az MDF támogatja Önt. Miért nem lép be mégsem ebbe a szervezetbe?

– A politika mindig érdekelt, de nem akarok tagja lenni egy pártnak sem. Az MDF nem pártként kezdte működését. Én ezt a szellemi, politikai mozgalmat vállalni tudom, egyetértek célkitűzéseivel. Ezért történt úgy, hogy az MDF helyi szervezetével alakult ki jó kapcsolat, s elnyertem az ő megtisztelő bizalmukat. Egy biztos, a Demokrata Fórum szellemiségétől, célkitűzéseitől nem fogok eltérni, még ha nem vagyok igazolt »játékosa«, akkor sem.

– Választói gyűléseken gyakran kérdezik, mit szeretne a képviselő elérni, elintézni a választóközvet javára. Ön mit vállal fel?

– Szerintem a képviselő soha nem feledheti kik választották meg, honnan jön. Én ettől nem akarom függetleníteni magam. Leginkább az Alföldet, a vidéki Magyarországot nem feledhetem. Bármely törvény alkotásánál szem előtt kell tartani, hogy ennek a tájnak, a Jászságban élőknek mi a kedvező. Engem sok szál köt a közművelődéshez, a közoktatáshoz, a művészetekhez, a kultúrához. Bármi történik ezen a téren, nyilván szívügyem lesz, s aktívan fogok részt venni az ilyen kérdések tárgyalásában. Mint szociológus közel kerültem a szociális problémákhoz. A szegénységgel való foglalkozás is sürgető, itt se lehetek csupán szemlélő. Ugyanúgy a fiatalokat érintő témákban sem, hisz köztük élek, ismerem problémáikat.

– Magyarország sorsa a gazdaság megújulásán múlik. Ön ezt hogyan látja?

– Valóban sok szép tervünk válhat köddé, ha gazdasági eredmények nem lesznek. Az MDF programját teljes egészében vallom. Segíteni kell a magánvállalkozásokat. Újra kell gondolni a szövetszervezetek szerepét, az állami tulajdont működőképessé kell tenni. De semmiképpen nem lerombolni azt, ami jó! Én úgy látom, ennek az egész problémakörnek kulcsa az adórendszer. Olyan irányító, szabályozó rendszert /nyugati országokban így is nevezik az adórendszert/ kell kialakítani, ami segíti a vállalkozókat, hogy érdemes legyen magánvállalkozásba kezdeni, hogy megérje az egyénnek és az államnak is. Nem szabad megfojtani, lehetetlenné tenni őket. A vállalkozásbarát adórendszernek nemcsak a gazdaságra van hatása. Ha munkahelyeket teremt, ha megélhetést biztosít a családoknak, már szociális kisugárzása is van. Aki szaktudásának, tehetségének megfelelő munkát végez, s ebből meg tud élni családjával, az tisztességesen fogja fizetni az adót. De annak felhasználását is számon kéri majd. Jelenleg nem csak az adózás, de a közigazgatás is kerékkötője egy-egy vállalkozás beindításának. Milliós engedély, igazolás, pecsét kell. Tehát elkerülhetetlen a közigazgatás új rendszerének kidolgozása. Ebben szintén otthon vagyok. A helyi önkormányzatok kialakításának kérdésével

regóta foglalkozom. Egy ilyen témájú könyv szerkesztésében is részt veszek, s Jászberényben szeretnénk tanfolyamot indítani erről.

– Végezetül meg kell kérdezni, főállásban vállalja-e a képviselői munkát, ha Önre voksolnak a választópolgárok?

– Tudom, hogy egész embert kíván a parlamenti munka. De reménykedem abban, hogy jó szervezéssel megoldható néhány előadás a főiskolán. Az itteni tanítójelölteknek sem lehet érdektelen, ha olyan dolgokról hallhatnak első kézből, ami a parlamentben történik.”

Szabó Béla (Agrárszövetség)

„Szabó Béla 1952. december 18-án született Jászárokszállás tanyavilágában. Mivel a szülei földműveléssel, gazdálkodással foglalkoztak, számára soha nem volt idegen ez az életforma. Mezőgazdasági technikumban szerzett érettségi bizonyítványt, majd beteljesedett régi álma: sikeresen elvégezte az agrártudományi egyetemet. Diplomája kézhez vétele után ösztöndíjas-ként visszakérült Jászárokszállásra az egyik jogelőd termelőszövetkezetbe. Itt először gyakoronok, azután ágazatvezető, fő-ágazatvezető, később pedig termelési főmérnök. A tagság három esztendeje, 1987 őszén a Kossuth téves elnökének választotta. Ami a családi körülményeit illeti: nős, két gyermeke van, a felesége pedig szintén Jászárokszálláson dolgozik, a tanácsnál.

Noha korábban más párt is kereste képviselőjelöltnek, a január 17-i tájértekezleten ő az Agrárszövetség mellett döntött.

Az Agrárszövetség vidéken, a mezőgazdaságban dolgozók, a földért, a falvakért és az ország jövőjéért egyaránt felelősséget érző emberek szövetsége. Nem a hatalom megszerzése a célja, hanem a hatalomban való részvétel, annak az ellenőrzése. Elsősorban azért, hogy megszűnjön az a korábbi állapot, amely évtizedeit az jellemezte, hogy a mezőgazdaságban, a vidéken mindig mások döntöttek az ott élők helyett.

Amit viszont ez a program el szeretne érni, annak megvalósítása érdekében tenni is óhajt. Így Szabó Béla szerint is szükség van a társadalmi és gazdasági rendszerváltozásra: mégpedig szélsőségek nélkül, megfontoltan.

Olyan új rendszer kell, amelyben az eddig emlegetett demokrácia valóságossá válik, és esélyegyenlőséget biztosít a társadalom különböző rétegeinek. A politikai és a gazdasági életben éppúgy, ahogyan a társadalom minden területén. Éppen ezért képviselőjelöltként vállalja, hogy támogatja, segíti a vállalkozásokat, legyen szó magánkezdemenyezésekről vagy szövetkezeti, állami vállalkozásokról.

Az Agrárszövetségnek, így Szabó Béla programjának is meghatározó eleme a felelősség. Felelősség saját sorsunkért, a jövőért, amit másoktól is elvárnak. Ez a felelősség átöleli a legfőbb természeti kincseinket: a földet, a környezetet, életterünket, a magyar vidéket. Sőt az embert is, valláshoz, nemhez, korosztályhoz való tartozás nélkül. Mindezek megvalósítása érdekében a demokratikus centralizmus helyett valódi autonómia kell, amely helyi függetlenséget, önrendelkezést hoz maga után. A cél a megbékélés, a korábbi »törvényes úton« ért sérelmek jogorvoslása. Átfogó, a földre is kiterjedő tulajdonrendszerre van szükség. A múltat meg nem történtté tenni nem lehet, ugyanakkor szükséges a változtatás, hiszen a vidék és a mezőgazdaság hátrányos szerepe sem gazdasági, sem szociális téren nem szűnt meg.

A földtulajdon rendezésénél az 1967-es állapotokat fogadja kiindulópontnak. Ugyanis a kényszermegváltás ezután kezdődött, és ezt szükséges adásvétel formájában rendezni. A

kényszermegváltás során károsodott tulajdonosoknak az erkölcsi és az anyagi jóvátétel mértékéről a társadalomnak kell döntenie, miután az ebből származó jövedelem nem maradt a szövetkezeteknél, hanem központosításra került.

Az Agrárszövetség nem fogadja el, hogy az elkövetkezendő elégtétel a mezőgazdaságban és a vidéken élők sérelmére történjék. Aki ennél a rövid ismertetésnél bővebbet szeretne tudni Szabó Béla programjáról, akit részletesebben érdekel a helymegtartó, településeket támogató elképzelés azt kéri, vegyen részt a képviselőjelölt márciusi választási gyűlésein, amelyek pontos idejéről, helyszínéről lapunk a későbbiekben tájékoztatja olvasóinkat.”

Szigeti István (Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt)

„Nevelt gyerekként nőttem fel Jászberényben, de nevelőszüleimre nagyon jó szívvel emlékszem. Polgári iskolába jártam, géplakatos szakmát adtak a kezembe, melyet a Láng gépgyárban szereztem meg.

A hatalommal korán összetűzésbe kerültem, mert sorkatonai szolgálatom alatt 1952-ben, mint rendellenes személyt letartóztattak, majd le is szereltek.

Az a politikai bélyeg, amelyet még tetézett, hogy 1956-ban tagja voltam a jászberényi forradalmi tanácsnak, végigkísérte életemet, megnehezítette sorsomat. Mindezt vállaltam akkor is, azóta is.

Segítette átvészelnem azt az időszakot, hogy ragyogó képességű labdarúgókkal játszhattam a Lehelben és a Vasasban. Később több munkahelyem volt, közben gépészmérnöki oklevelet szereztem, majd kétéves bécsi munkavállalás után egy kis üzemet alapítottam Jászberényben.

A két fiam is velem dolgozik most, amikor 59 évesen egy nyugatnémet céggel közös vállalat alapításán fáradozom.

Soha pártnak tagja nem voltam, de mindig a demokratikus többpártrendszeren alapuló társadalomért tevékenykedtem. Huszonnyolc kisgazda szervezet létrehozásában vettem részt. Bízom benne, hogy a pártom a választásokon jól szerepel, és megtörik az a folyamat, hogy a város élén többnyire idegen ember áll. Harcolok a teljes politikai rendszerváltásért, a kommunista maradványok megszüntetéséért.

Félreértés ne essék, azokkal az úgynevezett kis kommunistákkal semmi bajom, akiket a korábbi rendszer ugyanúgy becsapott, félrevezetett, mint sok más rendes embert.

Azt azonban követelem, hogy az országot csődberántó és jelenleg is rafinált eszközökkel hatalmukat mentő, vagyont harácsoló vezetőket visszamenőleg számoltassák el. Ezek a gátlástalan emberek óriási prémiumokat vesznek fel a közösből, földet, részvényt vásárolnak, butikokat nyitnak.

A helyhatósági választásokat minél előbb meg kell tartani, hogy a településeken is megtörténjen a hatalomváltás.

Azután az egy párt által a vállalatok, intézmények vezetőinek kinevezett személyek tevékenységét felül kell vizsgálni, hogy csak a rátermettek maradjanak beosztásukban.

Nem akarunk azonban olyan hibába esni, mint annak idején a kommunisták. A félreállítottak helyére tiszta erkölcsű, jó szaktudású, tehetséges embereket kell állítani.

Pártunk alapvető programja az 1947-es tulajdoni állapotok visszaállítása, és a károsultak erkölcsi, anyagi rehabilitálása. Ebből nem engedek én sem. A megmaradt föld pedig az ön-

kormányzathoz tartozzon, amivel szabadon gazdálkodhat, földhöz juttathatja az igénylőket, olcsó építési telkeket adhat a fiataloknak.

Vissza kell adni a jász parasztnak az öntudatát, az iparosnak a megbecsülését, vissza kell állítani az ipartestületeket.

Megengedhetetlennek tartom a jogtalanul magas nyugdíjakat, néhány különleges esettől eltekintve általában a pártok állami támogatását, és ellenzem, hogy a parlamenti képviselők nagy fizetéseket tegyenek zsebre.

A közszolgálatért elégedjenek meg költségtérítéssel. Az iskolákból száműzzék a politikát és visszaadjuk a pedagógusok társadalmi, anyagi megbecsülését. Azt szeretnénk, hogy a tanítók, tanárok hazafias, vallásos szellemben, az Isten-Haza-Család eszményében neveljék az új nemzedéket.”

A népszavazás sikerességére alapozva az országgyűlési választásra is ugyanaz a lebonyolítási forma maradt: a városban 29, a választókerületben 49 szavazókört alakítottak, mind a tanács, mind a pártok delegálták tagjaikat, bizottságokat alakítottak.

Az első forduló előkészítése során tapasztaltak bonyodalmat, ki-mikor kezdte meg a kampányt és azt etikusan tette-e? Jászberényben a választási névjegyzékről, valószínűleg állampolgári mulasztás miatt, lemaradt 138 választópolgár, a választásra jogosultak 0,6%-a. Az I. számú választókerületben a választásra jogosultak száma 38 126 fő volt. Jelöltajánlás időszaka január 24. és február 23. között zajlott. A választókerületben 11 jelölt indult, valamennyien megszerezték az induláshoz szükséges 750 ajánlószelvényt. Az I. választókerület választási bizottságának tagjai: elnök: André Béla tanár, Jászárokszállás. Titkár: Rédei István jogtanácsos, Jászberény. Tagok: Lantos Péter tanár, Jászfényszaru, Babucs József gazdasági igazgató, Jászberény – Lehel hűtőgépgyár, Kabai Sándor nyugdíjas, MDF, Konyhás Mihály nyugdíjas, MSZMP, Lukács Lajos nyugdíjas, független, Molnár István nyugdíjas, FKGP, Nagy János mérnök, MSZP, Szabó József forgácsoló- Aprítógépgyár, SZDSZ, Kiss Tibor, Agrárszövetség, Jászárokszállás, Szőnyi József nyugdíjas, független, Romhányi Andrásné bölcsődevezető, HVK, Jászberény.

Március 25-én délelőtt 10 óraker az első adatok szerint a részvételi aktivitást tekintve a jászberényi 1. számú körzet vezetett 15,91%-al. Délután két óraker továbbra is a berényi körzet vezette a részvételi arányt 41,05%-al. A március 25-ei első fordulón a választók 60%-a részt vett, de az egyéni jelöltek közül senki sem szerezte meg az 50%-os arányt, így a legtöbb szavazatot kapott első három jelölt jutott a második fordulóra. A választókerületben végül a pontos részvételi arány 62,46% volt. A választás eredménye a következőképpen zárult:

1. Kis Zoltán, Szabad Demokraták Szövetsége 26,82 százalék.
2. Szigeti István, Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt 19,19 százalék.
3. Pethő László, Magyar Demokrata Fórum 11,95 százalék.
4. Dobos László, Hazafias Választási Koalíció 8,92 százalék.
5. Jakus Zoltán, Magyar Szocialista Párt 8,76 százalék.
6. Szabó Béla, Agrárszövetség 6,33 százalék.
7. Knorr János, független jelölt 4,92 százalék.

8. Jánosi Gábor, Magyar Szocialista Munkáspárt 4,84 százalék.
9. Csabai Tibor, független jelölt 4,42 százalék.
10. Kókai Rudolf, független jelölt 1,99 százalék.
11. Lukács Zoltán, független jelölt 1,8 százalék.

1990. április 8. – Országgyűlési választás második fordulója

A második fordulót megelőző kampányról és az április 8-ai napról Lukácsi Pál igen romantikus képet fest: *„A választás második fordulójára mintha kifáradtak volna a pártok és a választók is, pedig sokan az első fordulót megelőző kampányháború lendületes folytatásával számoltak. Ehelyett azonban Jászberény utcáin is megfogyatkoztak a plakátok, újjak pedig alig állították meg, szólították fel döntésre a járókelőket. Csendes, novemberi hangulatban pecsételte meg a Jászság tegnap a négy évtized beteljesülését.”*

Az első forduló alig ért véget, március 11-én a Kiszgazdák gyűlést tartottak, ahol Szigeti István képviselőjelölt gyalázkodóan támadta Pethő László MDF-es jelöltet. Beszédében valótlant állított. Az etikai bizottság március 20-ai ülésén elítélte Szigeti cselekedetét, és minden képviselőjelöltet felszólítottak az etikai normák betartására. Fodor Tamás, az SZDSZ szolnoki képviselőjelöltje mérlegelte az első fordulót. Megállapította, hogy Jászberényben fej-fej mellett haladtak az MDF-el, és mivel az erőviszonyok kiegyenlítődtek, az döntött, hogy ki mellé állnak a Kiszgazdák. A kampányharc előbbi esete alapján ez könnyen megállapítható.

A második forduló április 8-án zajlott, a kéthetes kampány egyetlen helytelen plakátragasztást leszámítva, különösebb gond nélkül zajlott. A reggel 6-tól délután 18 óráig tartó választáson a jogosultak mindössze 39,72%-a vett részt. 15 189 szavazat érkezett, melyből 14 889 volt érvényes. Az MSZP jelöltje az első fordulóban kiesett. A szocialisták berényi szervezete megköszönte a választóknak a részvételt, de buzdította őket a második fordulóra is, és javasolták, hogy *„a szavazók saját belátásuk szerint válasszanak az SZDSZ és az MDF jelöltjei közül”*.

A leadott szavazatok alapján az alábbi sorrend alakult ki a második forduló során:

1. Kis Zoltán Szabad Demokraták Szövetsége, 6616 szavazattal, 44,43 százalékkal.
2. Pethő László Magyar Demokrata Fórum, 4252 szavazattal, 28,55 százalékkal.
3. Szigeti István Független Kiszgazda- Földmunkás- és Polgári Párt, 4021 szavazattal, 27 százalékkal.

Ennek értelmében Kis Zoltán nyerte el Jász-Nagykun-Szolnok megye I. választókerületének országgyűlési képviselői posztját. Megbízólevelét április 12-én vette át.

1990. szeptember 30. és október 14. – Önkormányzati választások

A Jászfürt beszámolt arról is, miként vélekedtek a jászberényi kiszgazdák a választásokon történt vereségéről. A Kiszgazdapárt annak tulajdonította, hogy *„az elmúlt év elején újraalakult tradicionális párt nem számolt eléggé a társadalomban a negyven év alatt történt szerkezeti*

változásokkal. [...] A pártnak 1947-ben viszonylag könnyű dolga volt programjának megértésében, mivel a társadalom paraszt és polgár rétegei maguk alkották és benne éltek ebben a programban. Hiba volt, hogy a párt nem kereste, így nem is találta értelmiségi rétegét. [...] Meg kell értetnünk mondanivalónkat a fiatalabb nemzedékkel, bármilyen társadalmi réteghoz tartozzanak is.” Azt igazolja Szigeti István vélekedése is, hogy a fiatalokat nem sikerült megszólítani, az idősök pedig az április 8-ai időjárás miatt inkább távol maradtak a második fordulótól. Azonban a Kisgazdák vehemensen vágtak bele az újabb megmérettetésbe. A berényi szervezet tagjai a Fideszt támadták, mert túlzottan megszerkesztettnek és profinak találták a felszólalásaikat. Úgy gondolták, hogy a fideszes felszólalásokban „érezni lehet a tévedhetetlenség, az igazság egyedüli birtoklásának tévhitét”.

Szeptember 3-án a Fidesz megtartotta jászberényi kampánynyitóját. A 150 résztvevő előtt az eltelt 100 napról alkotott kritikát mutatták be, Fodor Gábor felvetette, hogy a pártok rendszerváltás helyett csak hatalomváltásra törekedtek, az MDF pedig úgy tesz, mint a hatalom egyedüli birtokosa. Beharangozták, hogy a Fidesz és az SZDSZ közös jelölteket indít Jászberényben, esélylatolgatásba nem mentek bele. Szeptember 26-án közgyűlést tartott az FKGP. Mizsei Béla az ellenzéki pártokat közömbösséggel vádolta, ami oda vezethet, ami „az előző napi jászberényi kommunista gyűlésen elhangzott, fegyverrel is képesek az térszöfödeket megvédeni”. Ezt a vérmérsékletet követte az időközben a közgyűlésre megérkező munkaügyi miniszter, Györiiványi Sándor is.

Mindkét fordulóban, de főleg a másodikban a jelöltek kiterjedt kampányt folytattak. A 22 888 fő választójogosultból 6922 fő voksolt. A szavazatok majdnem 95 százaléka érvényes volt, ez az arány megegyezett a szeptember 30-án tapasztaltakkal.

A jászberényi önkormányzati választás jelöltjei			
1. választókörzet			
Jelölt	Kora	Foglalkozása	Párt
Pecha Bertalan	47	géplakatos	független
Boros Dezső	46	gimnáziumi tanár	MDF
Sas István	37	Déryné M.K. igazgatóhelyettes	független
Faragó József	42	hivatásos katonatiszt	SZDSZ-Fidesz támogatással
Tímár Gábor	31	zeneiskolai igazgatóhelyettes	független
Józsa András	53	mezőgazdasági csoportvezető	KDNP
Tóth Tihamér	42	építésvezető	Agrárszövetség
2. választókörzet			

Szakali Jánosné	60	nyugdíjas pedagógus	független
Tábi István	59	gépészmérnök	KDNP
Szalma László	44	üzemmérnök, osztályvezető	PKE
Török Pál	24	környezetvédelmi felügyelő	MDF
Pap Kálmánné	27	építész technikus	FKGP
Füzesi Győző	63	ÁFÉSZ-nyugdíjas	MSZMP
Petri András	67	nyugdíjintézeti igazgató	független
Konkoly József	38	hentesmester, vállalkozó	független
Pócz János	25	érett. mech. műszerész	DEMISZ
<i>3. választókörizet</i>			
Bérczes Anna	44	fogszakorvos	FKGP
Kohári István	47	kőműves, hegesztő, rendész	MSZMP
Bujdosó József	55	főkönyvelő	független
Lánczi József	29	technikus	MSZP
Czigány István	60	nyugdíjas technikus	SZDSZ-Fidesz
Sisa Katalin	40	ügyvéd	MDF-KDNP
<i>4. választókörizet</i>			
Válik Gáspár	47	üzemmérnök, vállalkozó	független
Simon György	58	általános iskolai tanár, igazgató	független
Válenti Béla	54	gyermekszakorvos	független
Virág László	28	autószerelő, targoncavezető	DEMISZ
Járad György	42	agrármérnök	FKGP
Kárpáti József	52	osztályvezető	Agrárszövetség
Kertész György	74	nyugalmozott járási főállatorvos	FKGP
Kovács Miklós	37	lakásszövetkezeti elnök	MSZP
<i>5. választókörizet</i>			
Besenyi Sándor	44	gépészmérnök, vállalkozó	FKGP
Galcsik Tibor	43	gépésztechnikus, exportőr	független

Gedei György	51	közgazdász, osztályvezető	PKE
Kovács György	30	üzletvezető	SZDSZ-Fidesz
Kökény Gusztáv	n/a	n/a	MCIP
Maráczai János	42	nyugdíjas köszörűs	MSZMP
Muhari Jánosné	40	képesített könyvelő, pénztáros	MSZP
Pénzes István	51	földhivatali csoportvezető	MDF
Pintér Tibor	n/a	villanyszerelő	VP
Pócz Péter	29	gépkocsivezető	Agrárszövetség
Szadvári Gábor	35	agrár-gépészmérnök	KDNP
Wirth Lajos	40	főiskolai docens	MSZP
<i>6. választókörizet</i>			
Csabai Tibor	48	állatorvos	független
Kiss István	52	építészmérnök, magántervező	független
Hlavacska András	44	villamosmérnök, főenergetikus	MSZP
Laki László	29	elektronikai műszerész	SZDSZ-Fidesz
Pernyész László	44	műszakvezető, beállító lakatos	MSZMP
Szikra István	44	üzemmérnök, osztályvezető	MDF
<i>7. választókörizet</i>			
Belovai József	38	tanár	független
Cserta István	52	megyei szaktanácsadó, tanár	SZDSZ-Fidesz
Csirke András	46	főelőadó	független
Erki Zoltán	26	agronómus	Agrárszövetség
Kabács János	45	kerületi főállatorvos	FKGP
Koncz András	43	vezető technikus	független
Nagy András	41	Lehel gimn. igazgatója, tanár	független
Sisa József	39	iparművész	független
Taczman András	40	gépészmérnök, technológus	KDNP

Varga Sándor	39	esztergályos	MSZP
<i>8. választókörzet</i>			
Kasza Lajos	n/a	igazgató, vállalkozó	független
Csomor Tamás	30	gépészmérnök	SZDSZ-Fidesz
Mészáros Zsolt	25	agronómus	Agrárszövetség
Molnár József	27	autószerelő	VP
Muhari István	33	érettségizett autószerelő, rendész	DEMISZ
Nagy László	37	esztergályos	MSZMP
Sass László	37	üzemmérnök, kazánház vezető	független
Szatmári Antal	47	géplakatos, anyagbeszerző	KDNP
Szigeti István	59	kisiparos	FKGP
Szücs Kálmán	61	nyugdíjas egyéni gazdálkodó	MPSZ
<i>9. választókörzet</i>			
Baráth Miklós	49	vevőszolgálati vezető	független
Beluzsár András	39	gépészmérnök, osztályvezető	PKE
Madarasi Gábor	40	gépszerelő	Agrárszövetség
Nagy Lajos	39	öntőipari technikus, művezető	MSZMP
Novotni Jánosné	45	építészmérnök, szövetkezeti elnök	független
Rác Lajos	68	nyugdíjas államigazgatási dolgozó	FKGP
Szabó Gyula	37	testneveléstanár	SZDSZ-Fidesz
<i>10. választókörzet</i>			
Galsi György	47	főiskolai tanár	SZDSZ-Fidesz
Kerékgyártó Mónika	25	tanító-népművelő	MSZP
Kovács Gáborné	32	kereskedő	független
Pesti Kálmán	43	mezőgazdasági gépészmérnök	független
Sándor László	50	műszaki tanár	MDF
Szabó László	35	Dacia Márkaszervíz vezető	független

Szappanos Ferenc	36	műszaki főiskolás üzemvezető	MSZP
<i>11. választókörizet</i>			
Balog János	35	szülész-nőgyógyász	MDF
Berke István	36	gépészmérnök	független
Besenyi Vendel	48	agronómus	Agrárszövetség
Bóta Ferenc Kálmán	45	vendéglős	VP
Hudra István	43	diszpécser	független
Kövér Miklós	58	szarvasmarha-ágazatvezető	MSZP
Németh István	54	vámdaráló kisiparos, magángazd.	FKGP
Salamon József	67	nyugdíjas tanár	KDNP
Szegedi Szilveszter	51	kertész-m., növényv. áll. felügyelő	MPSZ
Vidra Jánosné	47	műszerész	független
<i>12. választókörizet</i>			
Csomor József	54	gépészmérnök-főmérnök	MDF
Kalla Miklós	47	kádármester	független
Pásztor Attila	20	karosszerialakatos	PKE
Potemkin Ede	61	nyugdíjas	FKGP
Szabó József	53	köszörűs szakmunkás	SZDSZ-Fidesz
Vas István	38	villanyszerelő	Agrárszövetség
<i>13. választókörizet</i>			
Csik Pál	n/a	boltigazgató	független
Farkas Tibor	35	gépkocsivezető	DEMISZ
Fenyvesi Máté	57	városi főállatorvos	FKGP
Hájas Edit	n/a	kertészeti szakisk. v. bérelszámoló	MPSZ
Huszár László	40	szállítmányozási főosztályvezető	PKE
Kriegel József	36	érettségizett géplakatos	MSZP

Molnár Zoltán	29	betanított lakatos	MSZMP
Pápai Róbert	30	kötélgyártó kisiparos	SZDSZ-Fidesz
<i>14. választókerület</i>			
Balla R. Ferenc	38	gépkocsivezető	független
Kerekes László	n/a	porteleki jelölt	független
Lantos Kálmán	42	magángazdálkodó	FKGP
Nagy György	43	erdésztechnikus	MSZP
Sárközy György	49	erdész	SZDSZ-Fidesz
Telek Béla	54	főiskolai tanár	MDF
<i>További jelöltek</i>			
Kármán József	41	gépészmérnök, főmérnök	Jberényi Polg. Kaszinó Egy.
Petrics István	40	ügyvéd	Jberényi Polg. Kaszinó Egy.
Farkas Ferenc	53	főiskolai tanár	Jberényi Polg. Kaszinó Egy.
Szalóki Miklós	41	Szociális Intézet igazgató	Jberényi Polg. Kaszinó Egy.
Magyar Levente	44	sebész szakorvos	SZDSZ-Fidesz
Lantos Krisztina	20	jogi hallgató	SZDSZ-Fidesz
Kármán Antal	46	gépészmérnök, főtechnológus	SZDSZ-Fidesz
Bathó Péter	58	magángazdálkodó	FKGP
Szentesi Mihály	38	tanár	MDF
Rusvai György	46	kertész	MDF
Jakus Zoltán	47	igazgató-főorvos	MSZP
Zaja József	38	gépészmérnök, főosztályvezető	MSZP
Nagy Pál	42	közgazdász, osztályvezető	MSZP

Vizsgáljuk meg a jelölteket együtt, majd csoportokra bontva. A jelöltek adatainak elemzésekor először is érdemes megnézni az életkort. Választókerületenként számottevő eltérés nincsen az átlagéletkor tekintetében. A jelöltek korát tekintve a „legöregebb” kerület a 4-es számú volt átlagosan 49 évvel, míg a legfiatalabb a 13-as számú 37,8 évvel. A legfiatalabbak még nem léptek a középkorúak táborába, fiziológiai szempontok alapján alig érték el a fiatal felnőttkort, míg a legidősebbek pedig már javában benne voltak, közelítve az érett felnőttkorhoz. Előbbieket a teljesítési vágy hajtja, utóbbiakat a kondicionálás, mely a célokra és politikai szerepvállalásra is hatással lehet.

Választókerület	Átlagéletkor
1.	42,6
2.	45,2
3.	45,8
4.	49
5.	40,5
6.	43,5
7.	40,9
8.	39,6
9.	45,3
10.	38,3
11.	48,4
12.	45,5
13.	37,8
14.	45,2
egyéni	42,6

Érdemes megfigyelni a pártok jelöltjein belüli átlagéletkort is. 40 év alatt volt az Agrárszövetség, a DEMISZ, az MSZP (négy tizeddel) és a VP. Figyelembe véve, hogy az Agrárszövetség szoros kapcsolatban állt az MSZP-vel, a közöttük észlelhető különbség elhanyagolhatónak tekinthető. A Vállalkozók Pártja a fiatal, még kockázatos réteget képviseli a 36 éves átlagéletkorral, míg a DEMISZ jelöltjei tényleg a fiatalabb réteghez tartoztak. A helyzet érdekessége, hogy 40 év alatt a baloldalhoz bizonyíthatóan kötődő párt a négyből három.

Átlagosan a negyvenes éveikben jártak a függetlenek, az MDF, az MSZMP, a Polgári Kaszinó Egyesület és az SZDSZ-Fidesz jelöltjei. Utóbbiak alig lépték túl a negyvenet. Vár-

ható lett volna, hogy az MSZMP jelöltjei az idősebb korosztályból kerül ki, ám mégsem így alakult, esetükben a foglalkozás lesz mérvadó. Ami inkább lényeges, hogy az átlagosan 50 év felettiek között van a KDNP és az FKGP. Talán hozzájárult az is, hogy a 40 év államszocializmus alatt a keresztény gondolkodást és a vallást igyekeztek a társadalomból eltávolítani, a kisgazdák pedig kampányuk során folyamatosan a koalíciós idők sikereire alapoztak, s ezeket személyes élményből fakadóan többségében olyanok érezhették magukénak, akik elmúltak 50 esztendősek.

14 jelölt még a húszas éveiben járt. Véleményem szerint esetükben a kor és a párt választása nincs vagy csak kevéssé van összefüggésben, mint inkább a foglalkozás és a pártállás.

A pártállás és a foglalkozás kapcsolatának vizsgálata során látható, hogy az államszocialista időszak kedvelt terminusával éljek, mely osztályba tartozik. Az Agrárszövetség esetében a jelöltek döntő többsége agronómus és ezáltal kapcsolatban van a párt agrárvonalával, vagy fizikai munkás, ami inkább a párt MSZP-s kapcsolatából fakadhat. A DEMISZ tagjai is a fizikai munkakörhöz állnak közelebb. Elsősorban a gépjárműekkel kapcsolatos foglalkozás köthető a jelöltekhez. A Független Kisgazdapárt berkein belül a gazdálkodók és gazdálkodáshoz kapcsolódó foglalkozások száma a 13-ból csak 3, de ezen felül 4 orvos is indult jelöltként, kik közül 3 állatorvos volt, tehát kapcsolódott a gazdálkodáshoz, az agrárvonalhoz. A fizikai munkából élők inkább technikusok és iparosok voltak. Függetlenként indultak a legtöbben, 32 jelölt. Az ő megítélésük vegyes. Az életkori és foglalkozásbeli megoszlásuk is széles skálán mozogott. Talán a „legelitebbnek” nevezhető szervezet a Jászberényi Polgári Kaszinó Egyesület volt. 9 jelöltjük közül egy kivételével mind felsőfokú végzettséggel rendelkező, vezető beosztású személyek voltak. A Kereszténydemokrata Néppárt soraiban egy kivétellel mind a gépészethez kapcsolódtak, többségében mérnöki pozícióban. 2 esetben kapcsolat van az agrárvilággal is.

Talán az egyik legsajnálatosabb, hogy a Magyar Cigányok Igazság Pártja egyetlen képviselőjéről a nevén kívül semmi sem derül ki. Mivel sem a helyi, sem a megyei sajtó nem érinti a társadalmi rétegződés alsó osztályán elhelyezkedő cigányságot, fontos információ lehetett volna, ha kiderül, melyik korosztály képviseli őket, mivel foglalkozik. A Néplap a Magyar Cigányok Igazság Pártja kapcsán csak a választási listákon tesz említést, sem a programra, sem a szervezetre működésére nem derült fény. Az országgyűlési választások kapcsán Lukácsi Pál a Lehel étteremben beszélgetett egy roma szavazóval, aki szerint „[...] *mi, cigányok mind rá [ti. Kis Zoltán] szavaztunk. Ő tud segíteni rajtunk, leviszi az élelmiszerárakat, megmondta a cigánypárt is*”. A Magyar Cigányok Igazság Pártja valószínűleg az önkormányzati választások idején is az SZDSZ-Fidesz közös jelöltek támogatását szorgalmazta. Mindenesetre érdemes megjegyezni, hogy a már megalakult Antall-kormány közvetett támogatásának köszönhetően több más cigány szervezet is megalakult, elsősorban a Hazafias Népfront és az MSZMP egykori cigány politikusaiból.

A Magyar Demokrata Fórum 11 jelöltje közül 10 felsőfokú végzettséggel bírt. Többségében tanárok és mérnökök voltak. A Magyar Parasztszövetség jelöltjei kapcsolódóan a szervezetükhöz az agrárréteget képviselik. Bár mindösszesen 3 jelöltet indítottak, érdemes megemlíteni, hogy közülük 2 a kertészettel áll kapcsolatban és csak egy gazdálkodó. Talán a leginkább „kasztos” a Magyar Szocialista Munkáspárt volt. Mindegyik jelöltje fizikai mun-

kás, közülük többen gyári munkások. A Magyar Szocialista Párt soraiban a 14 jelölt egyik fele magasabb végzettséggel bíró (tanár, vezető beosztású), míg másik fele a munkásréteget képviseli. A Szabad Demokraták Szövetsége és a Fiatal Demokraták Szövetsége közösen indult a választáson, a 14 jelöltjük közül 7 biztosan felsőfokú végzettséggel kellett, hogy rendelkezzen, míg a jelöltek másik fele az MSZP-vel ellentétben, nem jelenthető ki, hogy egyetlen réteghez tartozó lett volna: munkás, vállalkozó, iparos. A Vállalkozók Pártja 3 jelöltje pedig a vállalkozói réteghez tartozó jelölteket állította.

A választás eredménye:

1. választókerület: Faragó József, katonatiszt – SZDSZ-FIDESZ
2. választókerület: Konkoly József, hentesmester – független
3. választókerület: Bujdosó József, főkönyvelő – független
4. választókerület: Várenti Béla, gyermekorvos – SZDSZ-FIDESZ
5. választókerület: Galcsik Tibor, exportőr – független
6. választókerület: Csabai Tibor, állatorvos – független
7. választókerület: Taczman András, mérnök – KDNP
8. választókerület: Csomor Tamás, mérnök – SZDSZ-FIDESZ
9. választókerület: Novotni Jánosné, szövetkezeti elnök – független
10. választókerület: Pesti Kálmán, mezőgazdász – független
11. választókerület: Németh István, gazdálkodó – FKgP
12. választókerület: Szabó József, gyári munkás – SZDSZ-FIDESZ
13. választókerület: Fenyvesi Máté, állatorvos – FKgP
14. választókerület: Lantos Kálmán, gazdálkodó – FKgP

Listások:

Magyar Levente – SZDSZ-FIDESZ
 Kármán Antal – SZDSZ-FIDESZ
 Cserta István – SZDSZ-FIDESZ
 Lantos Krisztina – SZDSZ-FIDESZ
 Laki László – SZDSZ-FIDESZ
 Zircher Tibor – SZDSZ-FIDESZ
 Boros Dezső – MDF
 Szentesi Mihály - MDF
 Jakus Zoltán – MSZP
 Kabács János – FKgP
 Szigeti István - FKgP
 Kiss István - FKgP
 Mizsei Tamás – KDNP

A „nem-választók”

A demokrácia nyújtotta egyik lehetőség, ha a szavazóképes választópolgár nem járul az urnákhoz. A rendszerváltás két évében 2 népszavazás és a 2-2 fordulóval együtt 4 választás zajlott. Az azt megelőző 40 évben a választás csupán formális aktus volt. A második népszavazásnál és az önkormányzati választásoknál már érezhető volt, hogy a társadalom kimerült. Az átalakulással járó eufória elillant, a politikához, hatalomhoz és a polgárokat szolgáló államhoz való viszony elutasítónak vált.

A képviselő-testület összetételére vonatkozóan Pethő László végzett elemzést. A testületben a magasabb végzettségűek túlsúlya jelent meg, ami a korábbi rendszerhez képest eltérés volt. A testületbe 8 műszaki okleveles, 6 orvos és 3 tanár is bekerült, azonban csupán egy közgazdász, ami a gazdasági gondokkal küzdő testületnek nagy gondot jelentett. A testület „férfiasnak” bizonyult, és főleg az 50 év körüli korosztály képviseltette magát, bár 3 fő a „Fidesz-korosztályhoz” tartozott.

I. Az utolsó tanácsülés és az önkormányzat felállása

1990. május 23-án az MDF tájékoztató beszélgetésre hívta meg Gedei Györgyöt, a tanács pénzügyekben illetékes vezetőjét. Gedei sikerként könyvelte el a tanyák villamosítását, gondnak pedig a gazdálkodó egységek elvesztését. Felmerült a kórháznak szánt 10 millió forint törvénytelen elvonása, mely indulatokat váltott ki. A tanácsi dolgozók egy része az ügyfelekkel nem megfelelően bánt, míg a nyugdíjas korúak nem vonulnak nyugállományba. Ez az ülés is egy lépésnek bizonyult a pénzügyek tisztázása felé.

Buzás Sándor tanácselnök 1990. szeptember 21-én tartotta meg a városi tanács utolsó ülését, melyen beszámolt a város anyagi helyzetéről és átadta a város irányítását. Magyar Levente, a későbbi polgármester az átvételről úgy nyilatkozott, hogy a város nincs rossz helyzetben, működő, funkcionáló település. Ráadásul nem üres kasszát kaptak, hanem 17-18 milliós tartalékkal léphettek át az 1991. esztendőbe. A helyhatósági választást követően azonnal megkezdődtek az alkudozások a pártok és jelöltek között. Egymást keresték fel a Fidesz-SZDSZ-Kisgazda képviselők koalíciós tárgyalásokra. Bár a függetlenekkel nem számoltak, azok egymással összefogva még polgármester-jelöltet is állítottak. Két nappal a választás után az SZDSZ-Fidesz és koalíciós pártok közös polgármester-jelölttel és két alpolgármester-jelölttel álltak elő. Október 18-án, titkos szavazás útján az első körben 9 polgármesterjelölt neve merült fel, de közülük csak Magyar Levente, Boros Dezső és Kiss István vállalta a versenyt. A második fordulóban Magyar 10, Boros 5, Kiss 4 szavazatot kapott. A jelölőlapra felkerült Novotni Jánosné városvédő független neve is, aki vereséget szenvedett. Az alpolgármesterek jelölésénél azonban felborult az ötpárti koalíció alkuja, a Kisgazdák szerint az SZDSZ-nek a támogatás jól jött, de viszonzni már nem tudták, mivel az MDF-es Boros Dezső több szavazatot kapott, mint a kisgazda Kiss István. A koalícióból legalább heten nem tartották be a megállapodást. A sértett kisgazdák végül elérték, hogy egy héttel később újra megtartsák az alpolgármester-választást. A jelöltjüket, Kiss Istvánt lecserélték a független Novotni Jánosnéra, aki a felkérését elfogadta. Azonban a szabaddemokratákat is bántotta a szöszegetés vádjára és a becsületükön esett folt,

ezért a kisgazdákat agitálták, hogy mégis a pártjukon belül keressenek jelöltet. Időközben meg is találták Szigeti István személyében, aminek köszönhetően Novotni Jánosné visszalépett. Mindeközben a független Valénti Béla, aki a jelöltséget elsőként visszautasította, mégis jelentkezett az alpolgármesteri székért. Ezt az egyezség értelmében megtorolták, 21:3 arányban Szigeti győzedelmeskedett és szerezte meg végül az alpolgármesteri posztot.

A képviselő-testület különböző bizottságokat választott, melybe nemcsak képviselők, hanem külsős tagok is bekerülhettek.

Gazdasági Bizottság. Elnöke: Novotni Jánosné.

Tagjai: Kármán Antal, Csomor Tamás, Szigeti István, Konkoly József, Pesti Kálmán, Kabács János, dr. Mizsei Tamás.

Szociálpolitikai és Vallásügyi Bizottság. Elnöke: Taczman András.

Tagjai: Magyar Levente, Németh István.

Egészségügyi Bizottság. Elnöke: Valénti Béla. *Tagjai:* Kabács János, Galcsik Tibor, Szabó József.

Oktatási, Közművelődési és Kulturális Bizottság. Elnöke: Szentesi Mihály.

Tagjai: Boros Dezső, Cserta István.

Közrend- Közbiztonsági Bizottság. Elnöke: Faragó József. *Tagjai:* Laki László, Lantos Kálmán, Szabó József.

Ifjúsági és Sport Bizottság. Elnöke: Fenyvesi Máté. *Tagjai:* Cserta István, Lantos Krisztina.

Környezetvédelmi-Városfejlesztési Bizottság. Elnöke: Kiss István.

Tagja: Csabai Tibor, Csomor Tamás.

Ügyrendi Bizottság. Elnöke: Lantos Krisztina. *Tagjai:* Galcsik Tibor, Jakus Zoltán.

Pénzügyi Ellenőrző Bizottság. Elnöke: Bujdosó József. *Tagja:* Zircher Tibor.

II. Összegzés

Fontos leszögezni, hogy e tanulmány megírása során kizárólag a korabeli sajtó és a szakirodalom nyújtotta az alapot. Bár az elbeszélrtörténelem, vagyis az *oral history* bizonyára még több színes anekdotát és különlegességet tartogatott volna számunkra, azonban az eltelt idő még nem oly számottevő, az emlékek pedig ilyen esetekben gyakran ellentétesek egy-egy eseményről. A továbbiakban a témát fontos lenne a levéltári források alapján is feldolgozni, beépítve az elbeszélrtörténelem forrásanyagát is a kellő forráskritikával. Azonban arra mégis érdemes, hogy betekintést nyújtson a rendszerváltás időszakának kuszaságába, az ország korszakos változásában a jászberényi történések levetülésének vázolására.

A rendszerváltás megítélése máig felemás.

Bathó Edit tanulmányához

A Jászság Népi Együttes csoportképe

Bathó Edit tanulmányához

Francia négyes a Mibulin, 1972-ben.

Bathó Edit tanulmányához

A Lehel Táncklub tagjai charleston ruhában 1972-ben.

Bathó Edit tanulmányához

Molnar Anna táncművész a tanítványával

Bathó Edit tanulmányához

Molnár Anna és Molnár József az IBUSZ-bálon 1986-ban

Sas István tanulmányához

Mézkirálynő és udvarhölgyei (2007)

Sas István tanulmányához

Csángó Fesztivál, kirakodóvásárban, az árus neve Kali

Sas István tanulmányához

Csángó Fesztivál – menettáncos felvonulás a Főtéren

Sas István tanulmányához

Csángó Fesztivál – zenészek a Nagytemplom előtt

Sas István tanulmányához

Mate György és Palkó Tibor kiállítás a lengyel testvérvárosban, Sucha - Beskid-kában (2006)

Ács Tibor–Szörös Zoltán tanulmányához

Táboros András taekwon-do törésttechnikai bemutatója

Ács Tibor–Szörös Zoltán tanulmányához

„Lendületben” Kiss Balázs taekwon-dosok innepi bemutatóján

Ács Tibor–Szörös Zoltán tanulmányához

2000-ben több ezren szurkoltak a főtéren a Junior Görkoresolya Európa-bajnokságon

Ács Tibor–Szörös Zoltán tanulmányához

Szöllösi Boglárka (jobb oldal) rajtja a Junior Görkoresolya Európa-bajnokságon

Vincze János Farkas tanulmányához

Képviselő-testület alakuló ülés

Vincze János Farkas tanulmányához

A képviselő-testület alakuló ülésén jobbról a második Magyar Levente polgármester

Lukácsi Katalin

A KERESZTÉNYDEMOKRATA POLITIZÁLÁS ÚJJÁÉLEDÉSE

Az 1949 és 1989 között fennálló államszocialista hatalom egyházhoz való viszonya mindvégig ellentmondásos volt. A párt nem pusztán ellenségként tekintett ugyanis az egyházakra, hanem eszközként is. Egyszerre akarta felszámolni és saját propaganda céljaira felhasználni. Az állam és egyház szétválasztását követelő kommunista párt hatalomra kerülve egy nagyon egyirányú függő viszont épített ki a szétválasztás helyett. Sőt, talán soha nem fonódott össze annyira állam és egyház Magyarországon, mint a Rákosi- majd a Kádár-rendszerben. Ez a viszony mindkét fél számára egyaránt egészségtelen volt, és az egyházon belül komoly torzulásokat okozott. Intézményesen függeni az elsorvadást akaró hatalomtól? Ebből csak természetellenes túlélési stratégiák és egyéni tragédiák származhattak.

Jászberény ebből a szempontból fontos helyszín volt. A főegyházmegyei rangot viselő Egri Főegyházmegyében mindig is kiemelt helynek számított Jászberény és a Nagyboldogasszony Főplébánia. Homlokterében volt így az állami kontrollnak is. A város nemcsak a homogén katolikus Jászság központja volt, hanem a ferences rendnek is otthont adott. A szerzetesrendek 1950-es feloszlásával azonban a több száz éves kapcsolat megszakadt. Sokkoló lehetett végigélni azt, hogy a hívek által szeretett közösség otthona szerzetesek internálótáborává alakult át. Az államszocialista hatalom összeomlása nagy változást jelentett a megfélemlített és ellenőrzött jászberényi vallásos közösség számára.

Tanulmányomban arról a folyamatról fogok írni, hogy honnan és hová érkezett meg a jászberényi egyházi élet a rendszerváltás fordulóján. Hogyan vált a sakkban tartott és lefojtott közösség ismét önállóvá, és ennek mintegy jelképeként, hogyan jött létre e közösség értékrendjét képviselő politikai párt az immáron tágassá váló politikai térben. Kutatásom során a korabeli sajtótermékek (Néplap, Jászkürt) mellett a korszakot összegző monográfiákra és saját személyes interjúimra támaszkodtam. Jelen dolgozatomhoz négy interjút készítettem. Szatmári Antalné, Szádvári Gábor és Taczman András a Kereszténydemokrata Néppárt jászberényi szervezetének alapítóiként válaszoltak kérdéseimre, míg Kovács Győzöt, aki 1984 és 1989 között káplánként szolgált a Nagyboldogasszony Főplébánián. (Szívesen készítettem volna más egyházi szereplőkkel is a korszakból, azonban már egyedül Kovács Győző él az akkori szereplők közül.) Ezúton is köszönetem fejezem ki, hogy értékes válaszaikkal bepillantást engedtek a rendszerváltás jászberényi eseményeibe, és személyes történeteik által közelebb hozták számunkra az eseményeket.

Egyháztörténeti áttekintés a Rákosi- és a Kádár-korszakból

A Rákosi Mátyás vezette állam teljesen egyenlőtlen és lesújtó megállapodásokat igyekezett kötni az egyházakkal. A protestáns és a zsidó felekezetekkel már 1948-ban, a legnagyobbal, a

katolikus egyházzal azonban csak 1950 augusztusában került erre sor, miután főpásztorát már börtönbe vetették. Az egyház elleni szervezett fellépést az 1950. júniusi, a Magyar Dolgozók Pártjának Központi Vezetősége által „*a klerikális reakció elleni harcról*” címmel elfogadott határozat alapozta meg. Ekkor látott hozzá a pártállam az egyházon belüli, hozzá hű testület, a békepapi mozgalom szervezéséhez is, amely egyszerre szolgálta a nagyobb ellenőrzést, a papság megosztását és az állami ideológia terjesztését. Szeptemberben feloszlatták a szerzetesrendeket, 1951-ben pedig létrejött az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH), amely végrehajtotta a pártállam egyházzal kapcsolatos döntéseit, és igazgatta az egyház működésének ellenőrzését.

Az 1956-os forradalom változást jelentett az egyház életében is. Rövid időre ismét szabaddá vált Mindszenty József prímás, aki azonnal belevetve magát az egyházkormányzásba, többek között felmentette a vezető tisztséget betöltő békepapokat is. A forradalom leverése után, bár tragikus megtorlások kezdődtek, a saját rendszerét konszolidálni és fenntartani igyekvő Kádár János – tanulva az ’56-ot megelőző időkből és a forradalomban megnyilvánuló elégedetlenségből – 1958 után az egyházakkal is más viszonyt épített ki. 1958 júliusában így fogalmazott: „*tudomásul kell venni elvtársak, hogy nekünk a kommunizmust Isten áldásával kell felépítenünk...*”. Tárgyalások kezdődtek a Vatikánnal, és miután 1962 novemberében az MSZMP VIII. kongresszusán Kádár kijelentette, hogy „*leraktuk a szocializmus alapjait*” – tehát kezdődhet a békés építkezés, 1964-ben elsőként a szovjet blokk országai között részleges megállapodást kötött egymással a Szentszék és Magyarország. 1971-ben a Vatikán, az Egyesült Államok és Magyarország hosszas és bonyolult tárgyalásai után Mindszenty József elhagyta a Szabadság téri amerikai nagykövetség épületét és az országot. 1976-ban (Mindszenty halálát követően) Lékai László beiktatásával újra betöltötté vált az esztergomi érseki tisztség. 1977-ben pedig Kádár János lett az első, állami hivatalt be nem töltő kommunista pártvezető, akit magánkihallgatáson fogadott a pápa, VI. Pál.

A Vatikán és a kádári Magyarország együttműködésének megítélése nem egyöntetű sem a hívek, sem a történészek körében. A Vatikán úgynevezett keleti politikáját szent XXIII. János pápa hirdette meg, tudomásul véve, hogy a Szovjetunió tartós szereplője lesz földrészünk politikai életének. Nyugaton a pápa politikáját a szovjet monolit tömböt erodáló, bátor lépésként, a közép-kelet-európai egyházakban inkább kompromittálódásként és behódolásként értelmezik. Ráadásul a képet árnyalja, hogy a Kádár-rendszer egyházakhoz való viszonya önmagában is ellentmondásos volt, hiszen egyszerre törekedett azok lassú felszámolására és a velük való együttműködésre. Az együttműködés a szabadságot súlyosan korlátozó és a keresztény hitelvekkel számos ponton ütköző hatalommal megingatta az egyházba vetett bizalmat. Ugyanakkor a hívők sok esetben maguk is meghozták egyéni kompromisszumaikat az állammal. A szekularizáció folyamata a nyugati, szabad világban is lezajlott, így a vallásosság csökkenéséért sem lehet nálunk csak az elmúlt korszakot és benne az egyházat hibáztatni. Negyven évig az államszocialista hatalom stabilan tartotta markában az egyházakat. Arra a kérdésre is nehéz megtalálni a választ, vajon csak a rendszert éltetők voltak-e felelősek a rendszer fennmaradásáért? Egyértelműen az jelenthető ki, hogy a személyiséget eltorzító és a természetes fejlődést ellehetetlenítő berendezkedés működtetésében valójában minden szereplő áldozat volt.

Az állam a ’80-as évek második felében fokozatosan engedte el az egyházat. 1986-ban már az ÁEH engedélyezte egy szerzetesrend létrejöttét, a Magyarok Nagyasszonya Társaságát.

1988 októberében lezajlott egy egyeztetés a Hivatal és a katolikus püspöki kar között, amely már a közeledő fordulatot készítette elő. 1989 júniusában pedig jogutód nélkül felszámolták az Állami Egyházügyi Hivatalt (tevékenységét összegzendő találó „becenevet” akasztották rá egyházi körökben: az egyházüldözési hivatal). Augusztus 30-án kihirdették a szerzetesrendek működését engedélyező törvényerejű rendeletet (már előtte pár nappal a pálos rend felújította tevékenységét, és visszavette gondozásába a Gellért-hegyi sziklakápolnát). Az október 23-án kihirdetett XXXI. törvény, azaz a Magyar Köztársaság Alkotmánya immáron ténylegesen szavatolta a vallásszabadságot, és intézményesen szétválasztotta egymástól az államot és az egyházat. 1990 februárjában pedig Agostino Casaroli bíboros és Németh Miklós miniszterelnök aláírta a diplomáciai kapcsolatok újrafelvételéről szóló egyezményt a Szentszék és Magyarország között.

A keresztény közösségek helyzete a rendszerváltás előestéjén

A totális, az élet minden területét szabályozni akaró és azt ellenőrzés alatt tartó állam nem hagyott teret, sőt, ellenségesen szemlélt minden önszerveződő, alulról jövő kezdeményezést. Közösségi életre csak a párton belül vagy a Hazafias Népfront keretében volt mód. Gombos Gyula emigráns író, irodalomtörténész 1988 nyarán így írt a magyar társadalomról szerzett tapasztalatáról Kovács K. Zoltánnak, a Barankovics-féle Demokrata Néppárt emigráns országgyűlési képviselőjének: „Magyarországról csak szomorú szívvel lehet visszajönni. Az igazán elszomorító az, hogy a magyar társadalom jobban atomizálódott, mint a többi, akár keleten, akár nyugaton. Hogy ebből ki lehet-e gyógyulni, nem tudom.” Ezzel cseng egybe Taczman András visszaemlékezése is: „A keresztény közösségek eléggé el voltak szeparálva. Tulajdonképpen nem is nagyon voltak közösségek. Meg volt a templom, bementünk a templomba, aztán kijöttünk, és kész. Minden a templomba volt bezsúfolva. Itt nem lehetett külső mozgásokat csinálni, mert megfigyelték az embert, hogy mit tesz, hova megy, mit csinál. Ha egy kisebb csoport valamilyen céllal összegyűlt, arra már fölfigyeltek. Mondjuk, ez már enyhült a nyolcvanas évek végére, látszott a kifulladás. De azért az emberekben benne volt egy ilyen félelem. [...] Például olyan rendezvény, hogy Jó Szó Est vagy megtöltjük az egész Ifjúsági Házat egy Pál Feri [napjainkban széles körben ismert katolikus pap] előadásra, ilyenről akkor szó sem lehetett. Szó sem lehetett arról, hogy valaki keresztény eszméket hirdessen.” Elképzelhetetlen lett volna az is, amit látványos különbségként Szádvári Gábor említett a rendszerváltás előtti és utáni vallásos életéről: „Az úrnapi körmeneteket úgy tartottuk meg, hogy nem minden templom külön saját magának tartotta, hanem az egyik évben a Barátoktól a Főtemplomig, utána a Szentkúti templomtól a Főtemplomig, majd a Szentkúti templomtól a Barátokig. [...] Nemcsak egy templomban egy szűk közösség, hanem az egész városnak az összes hívője ott volt. Aztán a Csángó Fesztiválnak a hivatalos programjába belekerült pl. a Porciunkula búcsú, illetve a városi ünnepegeknek a részévé váltak, úgy, mint március 15-én, augusztus 20-án vagy október 23-án, tehát a városi ünnepség hivatalos programjába az ünnepi szentmise is belekerült.”

Kovács K. Zoltán, aki 1989-ben még Münchenben lakva talán a legtöbbet tette azért, hogy a Kereszténydemokrata Néppárt Magyarországon újra megalakuljon és az örökségéhez

A Cserkészcsapat az újrakezdés idején 1.

méltón működjön, maga is szembesült azzal, hogy milyen nehéz az elmúlt 40 évet végigélt generációval keresztény közösségek szervezéséhez fogni. Ezért is írta '90. júliusi levelében a pannonhalmi és győri bencés gimnáziumokban szervezett kulturális programokról, hogy „ezeknek a szellemi bázisoknak a továbbépítése az egyik leglényegesebb feladat a jövő keresztény közéletiségének kibontakozásában. [...] Így az egykori vetés újrazöldült, nem volt hiábavaló fáradság és remény”. Antall József, a rendszerváltás utáni első magyar miniszterelnök is hasonlóan gondolkodott, aki Várszegi Asztrik pannonhalmi főapáttal négy szemközt osztotta meg ezt a meglátását: „Asztrik, törekedjete arra, ti egyháziak, hogy minél hamarabb civil szervezetek jöjjenek létre. – idézte a főapát. – Tehát az Antall annyira bölcs volt vagy előrelátó, hogy ő nem úgy gondolta, hogy Magyarország jövője a pártoknak az országa, hanem erős civil szervezeteké kell hogy legyen.”

Ezzel ellentétes volt azonban a múlt öröksége. A 40 éves elnyomás és ellenőrzés különösen bénítóan hatott az egyházakra. Várszegi Asztrik főapát, akit éppen a rendszerváltás időszakában, 1989 februárjában szenteltek püspökké, a következőképpen válaszolt arra a kérdésemre, hogy a többi párthoz képest miért is alakult meg később a Kereszténydemokrata Néppárt: „Ezen nem lehet csodálkozni. A Belügyminisztérium (BM) csizmája legtovább az egyházon és a keresztényeken volt. [...] Ez a „BM-valóság”, ez a megfigyelési valóság átjárta az egész magyar társadalmat, de leginkább az egyházat. És én arra vagyok élő tanú, hogy az egyház alig akarta észrevenni, hogy már szabad. Mert a feltételes reflexek annyira kialakultak – hiszen bármit akartunk, először az ÁEH-ra gondoltunk, hogy onnan kell engedélyt kérni. [...] Mi így voltunk szocializálva – hogy mit szól hozzá az ÁEH. Az ÁEH mindent tudni akart. Tehát a késés minden bizonnyal azért volt, mert a bátorság is később jött meg ahhoz.”

Több példát is mesélt erre, például azt, amikor a Központi Szeminárium rektoraként illegálisan szerette volna meghívni a szerzetes előljárókat. Hiába volt a szívügye, megtorpant, vajon szabad-e ezt, mit szólna a Hivatal, mégis úgy döntött: ha szabad, ha nem, megteszi. „*És ez azt jelenti – összegezte a főpap –, hogy 43 évesen, kételyek között, de bennem volt az a szocializáció.*”

Kovács Győző interjújában számos, ehhez hasonló esetet említett, amely arról szólt, hogy az egyház teljes bizonytalanságban fogadta a hirtelen jött változást. Az egyháziak túlélési stratégiái értelmüket veszítették, de a nem egyszer tragikus tapasztalatok által kialakult reflexek egyik napról a másikra nem szűntek meg. 1988-ban, amikor már szabad volt – igaz, még korlátozott keretek között – Izraelbe, a szentföldre utazni Magyarországról, Kovács Győző számos egyházi vezetővel, köztük vezető békepapokkal is, elutazott és bejárta Jézus földi életének helyszíneit. Qumranba (a híres holt-tengeri tekercseket író közösség emlékhelyére) épp március 15-én értek, ahol legnagyobb megdöbbenésére és megilletődésére szabadtéri misét tartva őt kérték fel a prédikáció elmondására. Bár neves teológusok és püspökök is jelen voltak, mégis őt érte az a megtiszteltetés, hogy homíliát mondjon... Később döbönt rá arra, hogy ez korántsem a személyének szólt, „*te szent ég, azért kértek meg engem [egy káplánt] prédikálni, mert ők nem mertek. Nem mertek színt vallani, hogy mit szeretnének. Nem mertek megszólalni, mert ebben a zűrzavaros helyzetben [...] annyira meg voltak lepődve, hogy erre nem mertek reagálni, és a legkisebbet [kérték meg] te prédikálj.*”

Az egyház élénkülését és magára találását az ÁEH sem könnyítette meg, hiszen ez a szervezet az egyike volt azon állami testületeknek, amelyik a legkevésbé észlelte és akarta tudomásul venni a rendszer megváltozásának tényeit. Szintén jellemző példát említ erre Kovács Győző '89 tavaszáról, mikor az utolsó hónapjait töltő ÁEH Szolnok megyei vezetője múlandó hőzöngésnek nevezte az ellenzéki mozgalmak immáron szervezett fellépéseit, és a híres, március 15-í, Szabadság téri követeléseiket.

Az egyházi élet Jászberényben a rendszerváltás előtt

Jászberény katolikus életének felvázolásához segítséget nyújt egy általános kép, a népszámlálási adatok vizsgálata. A pártállami időszakban egyetlenegyszer kérdeztek rá az egyházi hovatartozásra, 1949-ben, a következő adat 2001-ből származik. Mivel a '49-es adatokat százalékban adták meg, így a 2001-es adatokról is így számolok be (Jászberény lakossága kb. 700 fővel nőtt az ötven év alatt). Két látványos változás történt. A város lakosságának 93 %-a nevezte magát római katolikusnak 1949-ben, 2001-ben viszont csak 71 %. (A 28 203 főből 20 256.) Megugrott a felekezethez nem tartozók aránya is, megszázsorozódott, '49-ben még csak a lakosság 0,1 %-a, az ezredfordulón pedig már 10 %-a nem sorolta magát egy felekezethez sem. Ez az arány a Jászágó városai közül (2001-ben Jászakisér még nem számított annak) Jászberényben volt a legmagasabb, a következő Jászapáti 7 %-ról beszélhetünk. Bár hívő emberként óvatosan fogalmazok így, mégis szociológiailag egyértelmű jelenség, hogy a felekezethez nem tartozók aránya általában egyenesen arányos a település városiasodottságával. A többi várossal összehasonlítva 2001-ben a római katolikusok aránya Jászberényben a legkisebb, a 71 %-hoz képest a második legalacsonyabb Jászapáti: 78 %; Jászárokszálláson a

A Cserkészcsapat az újrakezdés idején 2.

legmagasabb, ahol a népesség 84 %-a nevezte magát katolikusnak. A szekularizáció, amely Európában a kommunista diktatúra által nem sújtott nyugati régióban is előrehaladott, a Jász-ságon belül Jászberényben volt a legerőteljesebb, de még így is, a lakosság kimagasló többsége vallotta magát valamely felekezethez tartozónak, és azok közül pedig 96 %-ban római katolikusnak. (A szolnoki adat jóval markánsabb, amely a szekularizáció természetes folyamatánál drasztikusabb képet ölt. 1949-ben Szolnok népességén belül is csak 0,1 %-ot tett ki a vallástalanok aránya, ez az adat azonban 2001-ben 34 %! A katolikusoké 86 %-ról 42 %-re csökkent. Igaz, a lakosságszám pedig megduplázódott (kb. 37 ezerről 77 ezerre).

Az egyház számára különösen is zűrzavaros, rendszerváltás körüli, előre beláthatatlan időszak Jászberényben is megmutatta kétarcúságát. A korabeli jászberényi milió bemutatásához alapvetően Kovács Győző értékes visszaemlékezésére támaszkodok.

1984-ben került a Jászberény Főplébániára káplánként Farkas Mátyás plébános mellé. 1984-ben a nemzetközi politikában még semmi jel mutatott arra, hogy pár év múlva a Szovjetunió többé-kevésbé békés keretek között felbomlik, és az általa megszállt országok felszabadulnak. Magyarország egy sajátos országa volt ennek a kelet-európai blokknak. De hiába voltunk „a legvidámabb barakk”, a diktatúra társadalmat torzító vonásait megőrizte, és bár ország-világ szeme láttára nem történtek látványos tragédiák, személyes életutak derékba törtek, ellehetetlenültek karrierek, kapcsolatok szűntek meg és a bizalmatlanságot tápláló ügynökhálózat folyamatosan működött. Példa erre Kovács Győző és az egri érsek, Kádár László kapcsolata. A felszentelt kispapokkal az érsek személyesen elbeszélgetett. Egy ilyen beszélgetés alkalmával az érsek meglepődve fogadta Kovács Győző kijelentését, hogy ő csak az érseknek akar engedelmessé válni (mondta ezt azért is, mert már a szemináriumban töltött

A Cserkészcsapat az újrakezdés idején 3.

évei alatt is megpróbálták beszervezni – és még utána is sokszor). Az érsek úr ezt komolyan vette, a háttérből igyekezett segíteni a frissen felszentelt pap hivatását, és bármikor szívesen látta irodájában. *„Nyilván ezek a beszélgetések sokat jelentettek neki, mert mondta, hogy menjek be, és tényleg néha csak kipanaszolta magát, tehát ez egy emberi kapcsolat volt [...] Úgy gondolom, hogy igényelte az őszinte szót.”* Szomorú, hogy mennyire egyedülálló volt ez akkoriban, és jellemzi az egyház helyzetét, hogy egy érsek miként lehetett ennyire magányos.

Kovács Győző Mezőkövesdről került Jászberénybe. Ezt személyes kitüntetésként élte meg, hiszen a jászberényi főplébánia egy fontos és kiemelt helyszíne az Egri Főegyházmegegyének. Mint később az érsekével, Kádár Lászlóval folytatott beszélgetésből kiderült, az elhelyezése kényszer volt. Két esettel vívhatta ki az állam rosszallását. Házasságrendezést hajtott végre egy templomba járó asszony és a téeszelnök között. (A házasságrendezést jelenti, hogy egy korábban csak polgárilag megkötött házasságot az egyik vagy mindkét fél katolikus volta miatt később a kánonjog szabályai szerint is megerősítik.) A másik eset az volt, amikor egy hittanosa édesanyja elhunyt. A gyámhatóság a polgári temetési szertartáshoz ragaszkodott, később Kovács Győző egyházi szertartással is elbúcsúztatta, amelyen több száz fő vett részt. *„Ezeket nem lehetett csinálni, hibák voltak, ha úgy tudott valaki hatni gyónáson keresztül vagy lelki vezetésen keresztül, hogy nahát, itt valami több történt. Ezek égbekiáltó hibák voltak”* – emlékezett vissza.

A jászberényi egyházi élet vezetője akkoriban Farkas Mátyás volt, aki 1980-tól húsz éven át haláláig, 2000-ig vezette a Jászberényi Nagyboldogasszony Főplébániát. A jászberényi emlékezete pozitív. A 2002-es Jászsági Évkönyvben egy őszintén méltató nekrológ jelent meg róla, elismerve sokirányú közösség- és egyházszerző tevékenységét. Interjúalanyaim,

Szádvári Gábor és Taczman András is tisztelettel szóltak róla, emberségét Kovács Győző is kiemelte. Békepapi tevékenységére azonban reflektálni kell, azért, hogy a rendszer pontos arcát és torzító hatását bemutassuk.

Az apát úr a megyei békebizottság vezetője és megyei tanácstag volt. Kovács Győző interjújában elmesélte, hogy keveset volt a plébánián, sokat járta a környéket egyházi és politikai szerepvállalásai miatt. Káplánja ezért is ragaszkodott ahhoz, hogy mindig elérhető legyen nyárvégeken a plébánián, mert akkor jelentkeztek a szülők gyermekeik hittanbeíratása miatt, és ha Kovács Győző nem lett volna otthon, Farkas Mátyást kis eséllyel találták volna meg helyette. Farkas Mátyás mindig egyértelműen vállalta a békepapi mozgalomban Szolnok megyében betöltött vezető szerepét. Ez a fajta egyértelműség akár védelmet is jelenthetett káplánjai számára – mint ahogy azt Kovács Győző említette. Mégis magával hozott egy olyan megfelelési kényszert is, amely olykor ellentétes volt az egyház saját törekvéseivel. *„Nagy kitüntetés volt Farkas Mátyásnak, hogy odakerülhetett [Jászberénybe]. Nyilván volt rajta egy kettős nyomás, megfelelési kényszer, hogy megfeleljen az állami elvárásoknak, vagy az ÁEH elvárásoknak, meg azért, hogy azt is el lehessen mondani róla, jó papként működik. [...] A személyében meg kell különböztetni ezt. Az ő lelkiülete, a papi lelkiülete azért az mindig meg volt. Emberként is jó, segítőkész ember volt. Mint békepapi mozgalom megyei vezetőjének nyilván meg kellett felelni az ottani elvárásoknak is.”* Farkas Mátyás – mint akkoriban minden pap, ki jobban, ki kevésbé – két elvárás között őrlődött. Saját lelkiismerete, amellyel papi hivatását akarta teljesíteni, és az állami elvárások között, amelyek határozott korlátokat szabtak a lélek- és közösséggondozás számára.

Az állami elvárásokat Kovács Győző úgy foglalta össze, hogy nem lehetett missziós lelkiülettel tevékenykedni. Hittant tanítani csak azok számára lehetett, akik kérték, de azok között sem mindig könnyedén! A megyei ÁEH pl. alig akarta engedni a felnőtt hittant, és Kovács Győző csak azzal az ürüggyel csikarta ki a hozzájárulást, hogy családi ünnepek alkalmával látogatja meg a kisebb közösségeket, ahol pár házaspár még összejön. Amikor Jászberényben főállt a családsegítő központ Kovács Győző felajánlotta az egyház segítségét, lépni azonban nem léphetett. Konstruktív együttműködés az intézmény és a plébánia között nem alakulhatott ki, hiába volt meg az ismeretség és a megfelelő képzettség. A '70-es, '80-as években jöttek divatba a gitáros misék, és ha egy káplán látványos létszámú ifjúsági közösséget szervezett meg, az már felkeltette az államvédelem érdeklődését és általában rosszallását. A békepapoknak éppen ezért is volt rossz hírük az egyházon belül, hiszen egy békepap alatt csak „lefojtva” működhetett az egyház. A tenni akaró káplánok menekültek az ilyen plébániákról, és a békepapok nem is kértek maguk mellé elszánt segítőköt. Farkas Mátyás azonban szerette volna egyházi hivatásában is megállni a helyét.

Az első félév Kovács Győző számára nagyon nehezen telt. Farkas Mátyás ugyanis kezdetben szerette volna őt is megnyerni a békepapi mozgalom számára. (A plébánosnak bizonyára nagy lelki könnyebbséget jelentett volna, ha a pozíciójából fakadó kettősséget megoszthatta volna káplánjával.) Kovács Győzőnek azonban esze ágában sem volt csatlakozni a mozgalomhoz, ügyes manővereknek köszönhetően még a kötelezően leteendő államesküti is sikerült kikerülnie (talán már ez is a rendszer enyhülésének jele volt). A vívódás és a plébános-káplán kötélhúzás Kovács Győzőben szomatikus tüneteket is idézett elő. Utoljára a gimnáziumban volt

tüszösmandula gyulladása, de jászberényi szolgálatának első félévében ötször is. Volt, hogy 41 fokos lázzal feküdt. A nehéz helyzetet az oldotta fel, amikor kezdeményezésére megállapodást kötöttek: *„Mátyással megegyeztünk abban, hogy én nem szólok az ő dolgába, ő pedig hagy engem papi tevékenységet végezni. Akkor nagyon emberien, és nagyon barátián, és azt mondom, hogy nagyon papi lelkiülettel [mondta azt], hogy ha megpróbálnak beszervezni, [...] akkor ne írj alá semmit, szólj nekem azonnal, és mondd azt, hogy az én fennhatóságom alatt vagy, hogy te velem tartod a kapcsolatot.”*

Ennek a megállapodásnak a szellemében, amikor egy „állami vendég” érkezett (akit Kovács nevezett így, hiszen akkoriban nem volt ismert a III/III-as kifejezés), Farkas Mátyás kedélyesen vezette a társalgást, odahívatta káplánjait, demonstrálva, milyen jó a hangulat a plébánián. Amikor „keményebb” témára terelődött a szó, akkor – egy előre megbeszélte módon – jelzett Kovács Győzőnek, hogy töltsön konyakot. A negyedik konyak után pedig már a tegeződés is kialakult az állami vendéggel, aki – ha később újra meglátogatta a plébániát – a magázás helyett kényszerűen már csak tegeződve beszélhetett a káplánokkal is.

Kovács Győző mellett akkoriban még két káplán szolgált a Főplébánián. Vajk Atanáz Alajos és Szita Imre. Mindketten szerzetesek voltak valaha. Vajk atya ciszterci, Szita Imre pedig ferences, aki a rendek feloszlásakor épp Jászberényben szolgált. A szerzetesek „szélnék eresztésekor” ugyanis egy kis részük számára megengedte az állam, hogy egyházmegyék vegyék át őket, így plébániákra kerülhettek. Vajk atyával nagyon jó kapcsolata volt Kovács Győzőnek, akárcsak a híveknek, Taczman András és fia is szeretettel emlékeztek rá. *„Vajk atyával együtt tudtunk működni. Nagyon jó, bölcs ember volt, és lehetett hozzá bizalommal lenni, amit neki mondtam, azt tudtam, hogy nála marad. Most már látom, nem mindenki azért beszélgetett szívesen [a másik emberrel], hogy csak négy szemközt maradjon az információ, hanem hogy valahová tovább is kerüljön [a kimondott szó]”* – emlékezett Kovács az emberi kapcsolatokat átszövő ügynökhálózatra. Szita Imre azonban zárkózottabb volt, nem tudni, hogy miért, személyes kapcsolat nem alakult ki köztük, de a hívekkel sem igazán.

A Kádár-rendszer egyházakhoz való viszonya ellentmondásos volt, hiszen ellenségnek és partnernek egyszerre tekintette a szervezetet. Ez a rendszer végjátékában is megmaradt. Kovács Győzőnek több ellentétes emléke is van az államszocializmus utolsó éveiből. 1986 vagy 1987 karácsonyán egy különleges pásztorjátékokra készültek az ő betanításával a Főplébánia ministránsai, ahhoz azonban, hogy az előadás igazán szép legyen, hiányoztak a díszletek. *„Karácsony délután négy órakor csöng a telefon, szenteste előtti hatkor kezdődött a pásztorjáték, telefonál egy KISZ-titkár a hűtőgépgyárból, hogy ki tudom-e nyitni a templomajtót.”* Az illetőnek a hűtőgépgyári gyerekek mondták, hogy *„olyan szép lenne a karácsonyi játék, ha lenne díszlet, hát ő megcsinálta, és kiküldi IFA-val. És annyi volt, hogy megjelent, és a három [hungarocell] táblát bevittük.”* A másik eset filmvetítéssel kapcsolatos. 1986-ban vált ismertté Magyarországon a Zefirelli rendezte Jézus élete című film, ekkor már lehetőség nyílt arra, hogy a film bemutatására Kovács Győző nyilvános vetítéseket szervezzen a jászsági plébániákon. Ehhez azonban egy speciális, ún. szuper 8-as gépre volt szükség, amelyért Pestre utazott, hogy az egyháztól az egyetlen meglévőt elkérje. A masina azonban rögtön a második vetítés után elromlott. Kétségbeesett és tanácstalan volt, de egyik hittanosa említette neki, hogy a hűtőgépgyári KISZ-nek van ilyen gépe. *„Telefon a KISZ-titkárnak, és mondom, hogy a plébániáról vagyok*

Kovács Győző, és erre lenne szükségem. Igen, kölcsönadom.” Az átvétel azonban nem volt egyszerű, a KISZ-titkár nyilván nem akarta, hogy ilyen minőségében keresse fel egy káplán, ezért a Hűtőgépgyár főbejáratával szemben lévő büfét beszéltek meg. „*Miről fogjuk megismerni egymást?* – emlékezett a közöttük lezajló beszélgetésre Kovács. *En barna pulóverben leszek. Én meg szürkében. Szó nélkül átadta, annyi volt a párbeszéd közöttünk, hogy bejött, és megkérdezte: rám vár? A büfé alsó polcára betette a gépet, és viszontlátásra. Visszatelefonáltam neki, hogy meddig lehet nálam ez a gép? Ameddig akarja.*” olyan is megtörtént, hogy a Főtemplom körül játszó ministránsok betörték a templom egyik ablakát. Kovács gyorsan megérdeklődte a tűzoltóságnál, hogy nem jönnek-e ki véletlenül gyakorlatozni egy autójukkal a templomhoz, és szigorúan a művelet közben az új ablakot a helyére tennék. Nem szerette volna, hogy ebből kellemetlenség legyen bármelyik gyerek számára. A tűzoltóság rábólintott a felvetésre, mivel a gyerekek sorsa ott is kulcsfontú kérdés volt.

Hiába volt kimúlóban a rendszer, annak fenntartói számára a vég korántsem volt annyira egyértelmű, mint az utólag látszik. Így az ellenzéki, ellenálló magatartás sem kecsegtetett egyértelmű sikerrel. Bár 1988 októberében már számos ellenzéki szervezet működött az országban, október 23-án még durván bántalmazták annak hangadóit a Batthyány-mécsesnél tartott megemlékezésen. Egy év múlva viszont ugyanezen a napon már kikiáltották a köztársaságot.

1986 vagy 1987 nagyszerdáján (húsvétvasárnapot megelőző szerdán) Kovács Győzötől elvették a jogosítványát. Az eset Pesten történt, miután együtt vacsorázott a pszichodráma képzésre járó csoporttársaival. Szállása a Központi Szemináriumban volt, autójával oda indult vissza, mikor egy rendőrautó követni kezdte és leintette. Hiába próbálta tagadni, hogy órákkal korábban, a vacsora elején valóban megivott egy kevés sört, kiderült, hogy egész este megfi-

Középen Farkas Mátyás apát

gyelték tevékenységét. Megfújta a szondát, amelynek eredményét meg sem mutatták neki, és vérvételre vitték. Az orvos is értetlenkedett, miért veszik ilyen komolyan az esetét. Követték akkor is, amikor az autójához gyalogolt vissza, ahol azzal kellett szembesülnie, hogy tilosban parkolt le. Sem otthagyni, sem elvezetni onnan nem merte az autóját, így egy taxist szólított le, aki készséggel segítségére sietett. Mikor az autóval elindultak, azonnal nyomukba szegődött egy rendőrautó. Az igazoltatás után a rendőr döbbenet fogta kezébe a taxis jogosítványát – hiszen nem erre számított. Kovács Győző jogosítványa ennek ellenére mégis náluk maradt. Pénzdíjat nem róttak ki rá, de még egy rendőrbarátja sem tudta elintézni, hogy visszakapja. Később egy befolyásos ismerőse révén váratlanul kapta kézhez.

Ebben az időben történt az is, hogy egy férfi Jászberényben Kovács Győzöt minden miséjére követte. Minden szentmiséről késett, és korábban ment el, csak a prédikációt hallgatta meg. *„És egyszer már annyira fölidegesített – emlékezett vissza –, pont egy elsőáldozás alkalmával, hogy nézte, kik vannak ott vagy hogy vannak. Szóltam a Farkas Mátyásnak, hogy gyere, nézd meg, ez az ember az, aki annyira szeret engem, hogy mindenhová követ. Akkor teljesen kiakadtam.”* Ugyanez a férfi nem sokkal ezen eset előtt egy színes reklámszatyorba rejtett magnóval várakozott a gyóntatószék mellett, majd győnni is ment. Amikor a fülkében letérdelt, a rácson át Kovács Győző egyértelműen látta, hogy a magnót maga elé tartotta, amin forgott a kazetta, és hozzákezdett nagyon furcsa gyónásához: *„Utálom, rühellem Kádárt, legszívesebben fölakasztanám, lelőném, és az összes piszkos kommunistát”. Leizzadtam – emlékezett vissza Kovács Győző –, erre mit mondjak. Más bűne nincs? – Nincs. És megint elkezdte mondani, hogy az összes kommunistát... és akkor bejön a Szentlélek... – Tudja mit mondott Jézus Pilátusnak? – Nem. – Azt mondta, hogy semmi hatalmad nem lenne, ha nem főnről kaptad volna. Higgyen benne, hogy Kádárék is főnről kapták a hatalmat, meg a kommunisták is, ott kéri számon tőlük. Ez az ember kifordult a gyóntatószékből, otthagyvott, mint a Szent Pál az oláhokat...”* A „gyónó” provokáció gyanánt terhelő megjegyzéseket akart kicsikarni Kovács Győzöből.

Ezeket az eseményeket végiggondolva teljesen más ízű feltenni azt a kérdést, hogy a KDNP miért alakult meg legutolsóként a parlamentbe került pártok között, és Jászberényben is miért olyan későn.

Áttekintés: a jászberényi katolikus egyház a rendszerváltás után

Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát egyik interjújában a pártállam egyházellenes intézkedéseinek hatását így foglalta össze: *„Magyarországnak, minden történelmi megpróbáltatása ellenére, az élethagyományában volt egy spirituális hálója, mely Soprontól Záhonyig, Váctól Algyőig valamiféle lelki szűrőberendezésként működött. Előbbek voltak az egyházi közösségeink; nemcsak a római katolikus közösségek, a protestáns közösségek is, akárcsak a zsidó hitközségek. Ezeknek a hívő közösségeknek voltak intézményeik, iskoláik, prostituált otthonai, árvaházai stb. [...] Aki kinyújtotta a kezét, az bele tudott valamibe, valakibe kapaszkodni. Aztán a »Nagy olló« ezeket mind földarabolta, méghozzá helyreállíthatatlanul. A rablógazdálkodásnak az a változata elment rólunk, és itt vagyunk a humán romok között.”* Az egyház hatalmas szociális hálózatát, amellyel a szükséget szenvedőket szolgálta évszázadokon át (ezzel az állam munkáját könnyítve meg), egyik pillanatról a másikra számolta fel. Egyszersmind mindenféle jó-

vátétel nélkül az ezt az intézményrendszert eltartó földbirtok vagyont is elvette az egyháztól. Az egyházi birtok vagyon reformja és egyfajta arányosabb jelenléte a szociális, oktatási szférán érthető vágya lehetett volna bármely modern politikai törekvésnek, a kommunista vezetés drasztikus döntése azonban helyrehozhatatlan károkat okozott. Érthető vágya és törekvése volt az egyházaknak a rendszerváltás idején, hogy intézményrendszerét legalább a régi árnyékához mérten helyreállíthassa. Ilyen kezdeményezések Jászberényben is megfogalmazódtak, amelyben élen járt Farkas Mátyás apát úr is.

A leglátványosabb változás, amelyről a rendszerváltás előtt legkevésbé eshetett volna szó, az a jászberényi katolikus általános iskola sorsa volt. A rendszerváltás idején (1969-től) Gyetvai János Általános Iskola nevet viselő intézmény eredetileg is a katolikus egyházhoz tartozott. 1991-ben a polgármester, Magyar Levente javaslatára a város képviselő-testülete az egyháznak történő visszaadásáról döntött (Nagyboldogasszony Katolikus Általános Iskola). A másik fontos intézményi lépés a szociális otthon ügye volt.

Az iskolához hasonlóan az egyházi szociális otthon sem előzmény előtti Jászberényben, nem beszélhetünk tehát egyik esetben sem pozíciószerezésről, inkább részleges helyreállásról. A Szent Klára Idősek Otthona is 1991-ben került egyházi fennhatóság alá. Szatmári Antalné, az otthon első igazgatója így emlékezett vissza: *„elég rossz állapotban vettem át. Az, ami most is látszik, az annak az eredménye, hogy világszerte nagyon sok helyre pályáztam, pályáztunk, Azt szoktam mondani, hogy csupán Kínába vagy Japánba nem írtunk pályázatokat vagy esetleg a Szovjetunióba, de mindenféle az egész világba. [...] Itt meg kell említeni főleg a németeket, a testvértelepülésünket, Hollandiát, Belgiumból egy szerzetesnővért, aki nagyon sokat segített, de jött Amerikából, Ausztráliából is támogatás. Akkoriban nagyon sokan fordultak a kintiek közül a magyarokhoz a rendszerváltás után, hogy tényleg talpra tudjon állni ez a kis ország. És hát így tudtunk fejlődni.”*

Az infrastruktúra mellett az egyházszervezésben fontos a közösségi élet is, amely a szabadbá váló légkörben azonnal felélénkült Jászberényben. Szimbolikus jelentőséggel bír, hogy – a városban a 20-as 30-as években virágzó – a cserkészlet rögtön, már 1990-ben újraindult a városban a 858. Jász cserkészcsapat. A csapat parancsnoka Vajk Atanáz Alajos atya, korábbi cserkésztsiszt lett. A szervezési munkálatokban is élen járt Farkas Mátyás, aki infrastruktúrával is támogatta a mozgalom újraindulását. Szathmáry István az apát úr halálára írt nekrológjában is kiemelte szerepét e közösségszervezésben.

A Kereszténydemokrata Néppárt rövid története

Magyarországon a Kereszténydemokrata Néppárt 1944 októberében, a nyilas hatalomátvétel árnyékában alakult meg Budapesten. Előörténete azonban jóval korábbra nyúlik vissza. A pártot jellemző kereszténydemokrata politikai irányzat a XX. század első felében alakult ki, amely a katolikus egyház szociális enciklikáira, különösen a XI. Pius által jegyzett, 1931-ben megjelent Quadragesimo Anno kezdetű apostoli körlevélre, valamint a Franciaországban kialakult ún. neokatolikus szellemi mozgalomra épült.

A kereszténydemokrácia egyaránt kritikával illeti a korlátlan kapitalizmust és a szabad versenyt kizáró kommunista gazdaságfelfogást. A teljes individualizmus vagy az egyént elnyomó

kollektívizmus helyett perszonalista, azaz személyközpontú emberképet vall. Mint modern politikai irányzat komoly szerepet vállalt a második világháború utáni Nyugat-Európa újjáépítésében, és a fokozatosan megszülető Európai Unió kezdeményezése is a kereszténydemokrata szellemiségből fakad – a híres alapítók atyák majdnem mind ezen politikai irány képviselői voltak. A kereszténydemokrácia – nevével ellentétesen – nem felekezeti pártok programja, szakítva a 19. században kialakult politikai katolicizmus markánsan egyházas jellegével, hanem egy sokkal nyitottabb, néppárti alapállást vett fel. Kereszténydemokrata párt a magyar közéletben a katolikus politizálás Monarchia-idei szárnypróbálgatásai után tehát csak a Horthy-korszak vég-órájában alakult meg. Bár az igény már a '30-as években elinduló katolikus tömegmozgalmakban és a sajtóorgánumok körül szerveződő szellemi műhelyekben megvolt a párttá alakulásra, de a két világháború közötti magyar politikai rendszer sajátossága és a katolikus püspöki kar bizalmatlansága miatt késlekedett a párt megszületése.

Tagjai hiába folytattak a német megszállás és a nyilas hatalomátvétel után ellenálló és embermentő tevékenységet, az 1945-ben kialakuló új politikai rendszer, nem utolsósorban a Szovjetunió által támogatott Magyar Kommunista Párt, bizalmatlansággal fordult a KDNP-hez. 1945-ös választásokon így még nem, csak az 1947-es országgyűlési voksoláson indultak, ahol több mint 800 ezer szavazattal a legerősebb ellenzéki pártként szerepeltek. Ez volt az ún. „kékcédulás” választás, a diktatúra árnyékában ez a támogatottság tehát külön figyelmet érdemel. 1947 után azonban az események felgyorsultak, és miután 1948 decemberében a katolikus főpásztor, Mindszenty Józsefet börtönbe vetették, a Kereszténydemokrata Néppárt elvhu működése is ellehetetlenült, szabálytalanul bár, de feloszlatta magát.

„40 év bolyongása után” 1989 tavaszán Keresztes Sándor volt országgyűlési képviselő elnökleje alatt elevenedett föl a mozgalom. Pártszervezetek alakultak Budapesten és vidéken, majd 1989. szeptember 30-án megtartották első, országos gyűlésüket számos elismert nyugat-európai kereszténydemokrata politikus jelenlétében. Bár a szervezés nehezen indult, és belső konfliktusok örölték a csoportot, a többi történelmi párthoz képest a KDNP stabil tagsággal bírt, és botrányai koránt sem voltak annyira hangosak, mint a kiscgazdák vagy a szociáldemokraták vitái. A stabilitás „látszata” nem csak annak volt köszönhető, hogy egy önmagát még nem igazán találó és az államvédelmet is kevésbé foglalkoztató politikai alakulat volt, hanem sokat jelentett a politikai örökség és az egyértelmű szellemi irányvonal is. A templomba járó nyugdíjasok nem túl pozitív pártimázsának ellentmondott a KDNP erős és kiterjedt nyugat-európai kapcsolathálózata, amely épp Nyugat-Európa vezető politikai hatalmaival kötötte össze a pártot. E hálózat kiépítésében elévülhetetlen érdeme volt a párt szürke eminenciásának, Kovács K. Zoltán Münchenben élő emigráns politikusnak, aki '89-ben országok között ingázva hatalmas szervezőmunkát bonyolított le. Nem kis részben az ő tevékenységének is köszönhető, hogy a KDNP 1990 tavaszán a szavazáson, elérve a 7 %-ot, 21 mandátummal bejutott a parlamentbe. A kormányra kerülését eredményező MDF-FKgP-KDNP koalíció megkötésében pedig egy másik emigráns, Varga László játszott döntő szerepet, aki aztán Jászberényben is több ízben tartott politikai fórumot. Az 1990-es tisztújításon új elnököt választott a párt Surján László személyében, aki már egy új generációt képviselt, népjóléti miniszterként pedig a kormány tagja is lett. A KDNP az első ciklusban is megőrizte stabilitását. Bár sokan szürkeséggel vádolták, amíg két koalíciós partnerét botrányok és viták rázták meg és a népszerűségük ösz-

szemlolt, addig a KDNP volt az egyetlen, aki a '94-es választáson – bár csak kissé – képes volt növelni korábbi támogatottságát.

A jászberényi KDNP megalakulása

Az 1990-ben első szabadon választott országgyűlésbe bekerült pártok jászberényi szervezetei közül utolsóként alakult meg a Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP). Így volt ez országos szinten is. A Magyar Demokrata Fórum (MDF) keletkezését az 1987. szeptemberi lakitelki találkozóhoz kötik, hivatalos mozgalommá alakulása viszont egy évre rá, 1988 szeptemberében történt. A Fiatalkor Demokraták Szövetsége (Fidesz) 1988 márciusában jött létre, majd első kongresszusokat két részre bontva az év októberében és novemberében tartották. A Szabad Demokraták Szövetségének (SZDSZ) elődje, a Szabad Kezdeményezések Hálózata, 1988 májusában, majd abból az SZDSZ az év novemberében alakult meg. A Független Kisgazda Párt (FKgP) a történelmi pártok közül elsőként, 1988 novemberében alakult újjá. A Kereszténydemokrata Néppárt első országos gyűlését csak 1989 szeptemberében tartotta meg, addigra azonban már a párt márciusi szervezésének indulása óta több vidéki és városi csoport megalakult, és részt vett a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásain is. A Magyar Szocialista Párt (MSZP) ugyancsak 1989 októberében jött létre, a névváltozás számos fontos nézetbeli és alapszabály szintű változást jelentett, de jogfolytonosságát megőrizte a Magyar Szocialista Munkáspárttal, amellyel egy ideig párhuzamosan működött.

Jászberényi szinten az első párt – a később országgyűlésbe jutott hat párt közül – a kisgazdáké volt, amely szervezet 1989 áprilisában alakult meg. Azt követte az MDF zászlóbontása májusban. Az SZDSZ-t Kis Zoltán vezetésével '89 augusztusában hozták létre, míg a Magyar Szocialista Párt helyi szervezete novemberben alakult meg. A Kereszténydemokrata Néppárt jászberényi szervezete csak 1990 augusztusában jött létre, tehát az első szabad választások után, és éppen az első önkormányzati választások előtt, amelyen azonban már indultak KDNP-s jelöltek is.

Szembetűnő és sokat elmond a '88–90-es pártpolitikai szervezkedésekről, hogy jászberényi szinten egy párt országos zászlóbontása után helyi szervezete az MSZP-nek jött létre leggyorsabban, mindössze egy hónap késéssel. Míg az MDF helyi szervezete 8 hónapra, az SZDSZ helyi szervezete 9 hónapra, a KDNP 11 hónapra alakult meg – a Fidesz esetében pedig 16 hónapot kellett várni. Az MSZP szervezeti gyorsaságát csak a kisgazdák tudták a Jászág fővárosában megközelíteni, az országos nyitás után ugyanis 5 hónapra már meg is alakult a berényi szervezet. Fontos evidenciában tartani tehát azt, hogy miközben utólag egyértelműen látható az ellenzéki szervezetek népszerűsége és '90-es országgyűlési sikere, az infrastruktúrában ez egyáltalán nem volt érezhető. Fegyvertény volt az, hogy mely párt hány vidéki körzetben tud megjelenni, az országos lista állítása múlt ugyanis azon, hogy elegendő vidéki csomópontban kiépítsék bázisaikat a megalakuló pártszervezetek. Annak ellenére, hogy a volt állampárti tagságnak csak 5 %-a csatlakozott a megújuló MSZP-hez, a 20 ezres taglétszámmal még így is ők voltak a legnépesebbek a pártok sorában. És ez még csak a taglétszám, ehhez jött az egész országot lefedő infrastruktúra, a helyi irodák, alkalmazottak, technikai eszközök nagy száma, amelyet a párt megörökölt az állampárttól.

A KDNP esetében a hiányzó infrastruktúrát és eszközöket a nyugat-európai kereszténydemokrata pártok és szervezetek, illetve több esetben helyi plébániák támogatásából próbálták pótolni. A KDNP mellett az egyház felső vezetése nem köteleződött el, de informálisan jó kapcsolatot alakított ki Keresztes Sándor elnök a klérussal. Helyi szinteken a plébánosok és a pártvezetőkön múlott a kontaktus. Merev elzárkózásról több éves kutatásom során készített interjúmban nem kaptam példát (ami abból is fakadhat, hogy erre a képviselő az évek múltával sem emlékszik szívesen, vagy nem akarta kritikaként megfogalmazni egyháza iránt). Számos egyértelműen támogató kiállásról viszont hallottam példákat. Juhász Péter – ’90 tavaszán Nógrád megyében a KDNP színeiben egyéni mandátumot nyerő képviselő – arra emlékezett vissza, hogy Nógrád megye egyik plébánosa, aki öt faluban misézett, minden szentmise után lehetőséget nyújtott neki és egy párttársának a bemutatkozásra. A KDNP-t pedig röviden így mutatta be: *„pártkönyvük a Biblia, programjuk a Tízparancsolat”* – ami finoman szólva is túlzás volt. Rubovszky György, Budapest II. kerületének jelöltje azt hozta példaként, mikor az egyik szerzetes atya a mise végén kitért a kopogtatócédulákra: *„Megjöttek a kopogtató cédulák. Én azt tanácsolom a híveknek, hogy úgy töltsék ki, ahogy én, és az anyém ott van kint a templom hirdetőabláján.”* Rubovszky György menten odasétált, hogy szemügyre vehesse, és a cetlin a saját nevét olvasta. Lukács Tamás Heves megyéből a következő példát idézte fel: *„Az egyik körzetben a képviselőjelöltünk első volt a névsorban, és a KDNP Heves megyében a sorsolásnál a 10-es sorszámot kapta. Az egyik helyi plébános ezzel kapcsolatban ezt prédikálta egyszer: Az egyik lapon az egyéniben behúzzátok az elsőt, mert egy Isten van. A másik lapon meg behúzzátok a tizest, mert tíz parancsolat van. Jött a választás napja: menjetek, vége a misének, és menjetek el szavazni, és ne felejtsetek el, hogy egy Isten van és tíz parancsolat!”*

Jászberényben ehhez hasonló nyílt támogatást nem kapott a KDNP. Szatmári Antalné és férje pártba lépésében fontos szerepet játszott Kovács József plébános, Taczman András azonban, aki szintén a Jézus Neve Plébániához tartozott (Barátok temploma), nem kapott ilyen jelzést plébánosától, ami abból is fakadhatott, hogy a Szatmári családnak mélyebb kapcsolata alakult ki a plébánossal. Taczman András inkább Farkas Mátyás szerepét emelte ki, aki bár nyíltan nem állt ki a KDNP mellett, de a közös beszélgetések során és a háttérből támogatta a szerveződést. Visszaemlékezésében saját belátását is megvallotta: *„A Főtemplom plébánosával beszélgettünk sokat erről a kérdésről. És oda-vissza én is kérdeztem, hogy hát plébános úr, miért nem áll ki a KDNP mellett. És nagyon bölcs volt, mert azt mondta, hogy nem tehetem, mert nekem vannak az SZDSZ-ben híveim, vannak az MSZP-ben híveim, vannak a kisgazdapártban, hát ha most én elkötelezem magam, hogy csak a KDNP, akkor az megosztja a híveket is. [...] Voltak aztán olyan helyek, hallottam, ahol márpedig dörgedelmesen, csak a KDNP, csak a KDNP vagy csak az MDF stb. Ezek nem voltak helyes megnyilvánulások, bár ezt szerette volna hallani egy KDNP-s, hogy óh, hát még a plébános is mellette van, és toboroz nekünk tagokat... De utólag aztán rájöttem, hogy igaza volt [Farkas Mátyásnak].”*

Szadvári Gábor is úgy emlékezett vissza, hogy az apát úr nyíltan nem állt ki a párt mellett *„kerületi esperesként nem tehettem”,* de teljes mellszélességgel támogatta pl. a Nagyboldogasszony Általános Iskola újra egyházi iskolává alakítását, ő bábáskodott a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége jászberényi szervezetének megalakítása mellett is (amit

azonban már nem élhetett meg). Szádvári Gábor, talán azért is, hiszen ő ahhoz a plébániához tartozott akkoriban, Súlyom Józsefet is említette: „*Súlyom esperes úr szív ember volt, ő jobban, aktívabban részt vett ebben*”, és valóban, mint később írom, ő a '90-ben létrejött önkormányzati munkában bizottsági tagságot is vállalt külsősként.

A jászberényi KDNP megszületése tehát 11 hónappal a hivatalos országos megalakulás után történt. Helyi és megyei szervezkedés együttes eredménye. Kérdés, vajon miért csak a tavaszi választások után jutott el a KDNP híre, szervezetépítése a jászok fővárosába. A KDNP 1990 tavaszán éppen hogy országos listát tudott állítani, de így is voltak megyék, ahol nem lehetett listán a KDNP-re szavazni, és ezek közé tartozott Jász-Nagykun-Szolnok megye is (Fejér, Somogy és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék mellett). Kimutatható az az összefüggés, hogy azokban a megyékben késlekedett a KDNP megalakulása, ahol gyenge volt a korábbi, demokrata néppárti, Barankovics-i, '47-es emlék. Jász-Nagykun-Szolnok megyéből nem nyert demokrata néppárti képviselő mandátumot 1947-ben.

Mindhárom KDNP alapító interjúalanyomnál rákérdeztem, hogy ismerték-e pártba lépésük előtt a KDNP múltját, szerepet játszott-e ez az örökség a döntésükben. Tudatosan egyikük-nél sem. Szádvári Gábor elmondta, hogy bár pontos ismeretei nem voltak a Barankovics-féle pártról, édesapjától és keresztapjától azt tudta, hogy a háború utáni két választáson ('45-ben és '47-ben) indultak kereszténydemokrata szellemiségű pártok, és amikor hozzálátott a KDNP szervezéséhez, maga is utánaolvasott, mely pártba is lép be. Taczman András a kérdésemre egy másik fontos szempontra is rámutatott: „*Azt hiszem, hogy azt nagyon kevesen ismerték. Ezeket nem nagyon tanították a történelemben, ezek a dolgok tabutémák voltak. És akkor kellett kicsit föllebbenteni a fátylat, hát gyerekek, itt a Kereszténydemokrata Néppárt nem most jön létre, hanem volt egy szünet, és most újra kell indítani egy más aspektusból, egy más történeti miliőbe.*” Valóban csak közvetlen, baráti és rokoni kapcsolatokban áthagyományozott tudásként őrződhetett meg a kereszténydemokrata párt léte.

Mindhárman megerősítették azonban, hogy csak már a szervezési munkák elindulása közben ismerkedtek meg a párt pontos programjával, történetével és szellemiségével. Az kevésbé a jászberényiek mulasztása lehetett, hogy a párt országos szervezésének megindulása után 17 hónappal egy 30 ezerfős város közélet iránt érdeklődő és gyakorló hívei nem ismerték a KDNP-t. Szádvári Gábor egyértelműen meg is fogalmazta, miért csak később lépett be a pártba, hiszen „*a KDNP még nem volt országosan annyira ismert*”.

A kései indulásban azonban a tanulmányom korábbi szakaszában ismertetett lelki törések, bizonytalanságok is szerepet játszottak, amire példát szolgáltat Szatmári Antalné visszaemlékezése: „*És hát itt kilencvenben engem is, a férjemet is megkeresett az akkori esperes, a Kovács esperes, és hát azt mondta, hogy itt meg kellene alakítani a KDNP-t. És mi nem akartuk, mert elég volt nekünk az, amibe addig éltünk, engem is az utolsó pillanatokban be akartak léptetni az MSZMP-be. Mondtam, hogy nem, nem [...] Akkor mondta az esperes úr, hogy de igen, igen. És mi mondtuk, hogy nem, nem, mert elégünk volt »a pártból«, egyetlen párthoz sem akarunk kötődni. [...] És aztán azt mondta mindig, hogy ki, ha nem maguk?*” Végül beadták a derekukat. Szatmári Antalné később a párt megyei kampányfőnöke is lett, amely tisztségéből adódóan és a jól kiépült nyugat-európai kapcsolathálózatnak köszönhetően Hágában és Berlinben is járt politikai továbbképzésen.

Taczman András az indulás nehézségeiről a következőket mondta: „*Gyorsan kellett szervezni a 90-es választásokra, hogy egyáltalán összeszedjünk embereket. Nehéz volt az embereket megszólítani. Félték is, mi lesz itt, jó ebbe lenni, én még soha nem voltam párttag, most meg pártba megyek? De ez egészen más párt lesz! Ezt kellett megértetni. [...] Volt egyfajta félelem, ezt tudom mondani, és ezért nehezen bontakozott ki. Ember, most már eszmélj magadhoz, ellebent fölölünk az a nyomás, és most már saját magunknak kell a sorsunkat a kezünkbe venni.*”

1990 nyarán összehozta a Jászberényben helyi szinten meglévő igény és a Szolnokra leérvő országos szervezés. Deák András, a nemrég elhunyt KDNP-s képviselő volt az, aki a megyéből segítette a berényi szervezést megalakulását. Szádvári Gábor egyéni bekapcsolódásáról a következőképpen vallott: „*Bérczes tanár úr, aki a kiscsajda pártnak volt a helyi embere, édesapámhoz meg keresztapámhoz jött el, hogy csináljátok már meg a Kereszténydemokrata Néppártot Jászberényben, mert az még nem alakult meg. Annak idején mindketten 75 év felett voltak, azt mondták, hogy ők már nem csinálják. Aztán mondtam, hogy akkor majd én megcsinálom.*” Taczman András nosztalgiával gondolt vissza a rendszerváltás körüli időkre: „*Akkor nagyon nagy lelkesedéssel indultunk [...] Lelkesedésünk, hogy a keresztény eszméknek meg kell jelenniük a politikában is. Ez hozzátartozik az életünkhöz, a szeretet törvényeire épülve, és hát lelkesedtek az emberek ezért.*”

Szatmári Antalnéval és Szádvári Gáborral szemben Taczman András volt az egyetlen, aki a '90-es indulás előtt már foglalkozott – igaz, még pártfüggetlenül – közéleti szervezkedéssel. Ő ugyanis '89 telén, '90 elején az akkor még Ságvári Endre nevét viselő utcájában aláírásgyűjtésbe kezdett, hogy nyerje vissza a közterület az eredeti, Szent Ferenc elnevezést. „*Úgyhogy ezzel indítottam én tulajdonképpen a politikai pályafutásomat, és ezzel is embereket szereztem. Amikor elmentem egy utcabéli lakóhoz, és elbeszélgettünk, hogyan látja, mint látja.*” Szádvári Gábornak bár kezdetektől volt közéleti érdeklődése és felelősségérzete, épp a rendszerváltás időszakában Budapesten volt állása, hajnalban indult és sokszor csak késő este ért haza, így nem tudott jelentős aktivitást kifejteni. Amikor azt a munkahelyét otthagyta, akkor adódott lehetősége hozzáfogni a berényi KDNP szervezéséhez is.

Épp ők ketten, Szádvári és Taczman voltak azok, akik a Szolnokról jövő biztatásra ismeretlenül megkeresték egymást egy Rákóczi úti kávéházban, és átbeszélték, kiket kereshetnének meg a KDNP megalakításához. Taczman András véletlenül még azt a papírt is megőrizte, amelyre az első megbeszélés jegyzeteit leírta. Végül a személyes megkeresésekből és a Szuperinfóban megjelentett hirdetésből értesült emberek 1990. augusztus 23-án a Déryné Művelődési Központ egyik emeleti termében alakították meg a pártot. Kezdetben a taglétszám 16 fő volt (a ciklus során emelkedett). Az alapítóelnöknek Tábi Istvánt választották, aki később a jászberényi pártszervezet örökös tiszteletbeli elnöki címét is megkapta. Róla és elnökké választásáról így emlékezett meg Szádvári Gábor: „*Tábi Pista bácsi fejlesztési főmérnök volt. [...] A Hűtőgépgyárban őt nagyon sokszor támadták, mert a legrosszabb időkben is a hitét vállalta, ő templomba járó ember volt, sőt, ő volt a Főtemplomnak az egyháztestületi elnöke. Ő mindenképpen egy nagyon nagy tudású, nagyon pontos, nagyon precíz, ugyanakkor egy rendkívül szelíd, jólelkű és halk szavú ember volt. [...] Ha ő lesz a KDNP elnöke, akkor az eleve már súlyt ad neki. [...] És jól is járt vele a KDNP, hogy Tábi Pista bácsit választotta meg elnöknek. Amikor már kora miatt nem vállalta, akkor tiszteletbeli örökös elnöknek is megválasztottuk.*”

A megalakuló KDNP szervezete többségében olyan emberekből állt össze, akik a rendszerváltás előtt is gyakorolták hitüket. Taczman András azon túl, hogy rendszeresen járt templomba, és már a rendszerváltás előtt is megnyíló lehetőséggel élve hitoktatói feladatot látott el. Szádvári Gábor az esztergomi ferences gimnáziumba járt. Szatmári Antalné pedig hosszú időn át a szeretetotthonban dolgozott, amelynek később vezetője lett.

Bár csak két hónappal az önkormányzati választás előtt jött létre a párt, az önkormányzati választásokon már sikerrel szerepeltek, és Taczman András egyéni kerületben bejutott az önkormányzati testületbe. Őt választották a Szociálpolitikai Bizottság élére, amelynek nevét kezdeményezésére később Szociális- és Vallásügyi Bizottságra változtatták. A bizottsági munkára is – akárcsak a párt indulására – jó szívvel emlékezett vissza: *„Nagyon jó bizottsági tagokat sikerült akkor összetoborozni. Nagyon jó emlékekkel gondolok vissza Súlyom József-re, aki a Szentkúti Plébánia plébánosaként benne volt a bizottságban. Azért, hogy ne legyen rivalizálás a református egyházzal, Tariska Zoltán tiszteletes úr is bekerült ebbe a bizottságba, ők voltak az egyház részéről. Voltak a szociális iroda részéről is, akikre nagyon lehetett támaszkodnom. [...] Jó munkatársakkal tudtam együtt dolgozni, függetlenül attól, hogy valakit milyen párt delegált. 16 éven keresztül végeztem ezt a tevékenységet, és végig a bizottság elnökeként.”*

Szádvári Gábort a berényi pártszervezet megalakulása után '92–94 között a KDNP megyei elnökének is megválasztották – számára váratlanul, ugyanis csak a többes jelölés kényszere miatt vállalta el az elnök jelöltséget. Végül a jelenlévők mégis őt szavazták meg. Ennek köszönhetően nemegyszer elkísérte útjára a megyébe érkező vezető KDNP-s politikusokat. Különösen emlékszik egy, már a '94-es kampányhajrában megtett hosszúra nyúlt körútra: *„Surján elnök úr jött a megyébe. Volt olyan, hogy Jászberényben kezdett, utána Szolnokon volt a következő, és utána még elmentünk Tiszafüred mellé. Ott is volt egy '56 utáni kitelepítés, és annak a tábornak a helyére egy emlékkápolnának az alapkövét rakta le Surján elnök úr”. Ezenkívül Szádvári Gábor kissé a KDNP országos működésébe is bekapcsolódott: „Olyan megegyezés született, hogy a megyei rendezvényekre Tábi István meg Taczman András ment el, én meg az országos választmányba voltam delegálva. Akkor benne voltam a KDNP országos választmányának mezőgazdasági bizottságába.”* Ezen pozíciójának köszönhető az is, hogy Szatmári Antalnéval közösen Jászberényből részt vettek az első, '92-es Gödöllőn rendezett pártkongresszuson. Erről a rendezvényről nemcsak kettejüknek, hanem minden, a KDNP múltjáról visszaemlékező interjúalanyomnak jó emlékei vannak. Hólvényi György, akkor a párt ifjúsági szervezetének vezetője, ma európai parlamenti képviselő, a KDNP szellemi csúcsának nevezte a gödöllői kongresszust, amelyen szintén számos nyugat-európai politikus is részt vett. A kongresszus egy programalkotó rendezvény volt, amelyet már a helyi szervezetek és szakbizottságok műhelymunkái előztek meg, a helyszínen pedig a következő választásokra készülve elfogadtak egy átfogó cselekvési tervet.

Szatmári Antalné így emlékezett vissza: *„Gödöllőn voltam az első kongresszuson, és... megint végigszaladt rajtam a hideg, hogy nekem az olyan csodálatos volt, én akkor azt éreztem, hogy kevesebben, de az egész ország velünk van. [...] Ott nem volt veszekedés, én legalábbis így emlékszem, ott nem volt nézeteltérés, mindenki lelkes volt és egyet akart. Az egy nagyon jó rendezvény volt. Olyan boldogan jöttünk haza.”* Szádvári Gábornak különleges

élménye kötődik a rendezvényhez, amely számára szimbolizálja is a rendszerváltás jelentőségét: „1981-ben végeztem Gödöllőn az egyetemen. 1980-ban szilveszterkor a magyar himnusz után elénekeltük a székely himnuszt is. Kérdezték utána tőlünk a tanulmányi osztályon, hogy be akarjuk-e fejezni az egyetemet? A KDNP első kongresszusát a Gödöllői Egyetem aulájában tartottuk, akkor már záróaktusként teli torokból szépen énekelhettük a székely himnuszt is, és akkor érezte az ember, hogy azért tényleg változott valami, mert most már nem csapnak ki bennünket az egyetemről. Az egy nagyon felemelő érzés volt, ugyanabban az épületben már büntetlenül lehetett énekelni a székely himnuszt.”

Szatmári Antalné is megemlített egy szimbolikus eseményt, ami számára a rendszerváltást jelképezi: „Én nagyon sokszor gondolok a [jászberényi] gyertyagyújtásra a romániai eseményekkel kapcsolatban, arra a harangzúgásra. Emlékszem, hogy az Idősek Klubjában az idősekkel és a dolgozókkal együtt voltunk, és akkor éreztem én azt, hogy most ez innen visszafordíthatatlan.”

Összegzés

A történészek még vitatkoznak azon, kiket és milyen folyamatokat tartsanak a rendszerváltás kiváltóinak. Bár vannak olyan tudósok, akik világtrendek és nemzetközi trendek mozgásai között egyaránt statisztának tartják az ellenzéket és az állampártot, a kutatók többsége elismeri hazánk értelmiségének cselekvő szerepét a rendszer megváltozásában és az új ország kialakításában. A vita tárgyát inkább az a kérdés képezi, vajon a folyamatok alakításában az állampárt reformerei vagy a rendszert bontó ellenzék járt elől.

Az intézményes egyház nem vett részt cselekvően a változásban, a kommunista pártrendszer ettől függetlenül omlott össze. A késlekedés és a bátortalanság az egyéni gyarlóságokon túl azonban az átélt tragédiákból is fakad. A vértanúk (köztük a Szolnokról származó Sándor István vagy a Jászberényben is szolgáló DNP-s képviselő, P. Károlyi Bernát) dokumentált megpróbáltatásain túl rengeteg láthatatlan szenvedést is rejt az 1949 és 1989 közötti időszak. Ítélezés helyett alázatra és elfogadásra taníthat minket, ha a maga valójában ismerjük meg elődeink küzdelmeit.

Kiss András

A HELYI ADÓZÁSBAN TÖRTÉNT VÁLTOZÁSOK A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN

Előzmények

Az 1990-es évek kezdetével hazánk társadalmi-, gazdasági-, politikai életében jelentős változások vették kezdetüket. Az ún. tanácsai adók (pl. telekadó, TEHO stb.) megszüntetése és az önkormányzatok részére adóztatási jogkör biztosítása több szempontból is elkerülhetetlenné vált. A gazdasági életben bekövetkezett változások közül elég utalni a társasági törvényre, a személyi jövedelemadóztatás bevezetésére stb. Legelemibb követelményként fogalmazódott meg ugyanis pl. a szektorsemleges adóztatás érvényre juttatása. Tarthatatlanná vált, hogy más szisztéma szerint adózott ugyanazon adótárgy (pl. a föld) után a mezőgazdasági nagyüzem és az egyénileg gazdálkodó.

A gazdasági indokok mellett politikai szükséglet is alátámasztotta a változtatást. A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV törvény – a módosított Alkotmánnyal összhangban – legmagasabb szinten deklarálta az önkormányzatok önállóságát. Az önkormányzati önállóság magának vindikálta az önálló adóztatási jogkör biztosítását, amelynek a korábbi – ráadásul a jogforrási hierarchia nem is legmagasabb szintjén képviselő – központi szabályozás nem felelt meg.

A jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény értelmében ugyanis parlamenti, tehát törvényi szintű szabályozást igényel az állampolgárok (természetes személyek) és a jogi személyiséggel rendelkező, illetve azzal fel nem ruházott szervezetek adóterheinek megállapítása. A tanácsai adók szabályozási szintje e követelménynek nem felelt meg. (Például a településfejlesztési hozzájárulásról, közismert nevén a TEHO-ról az 1984. évi 12. sz. törvényerejű rendelet intézkedett, a lakosság borfoglalmi adójának szabályait a 36/1970. (IX. 27.) sz. Kormányrendelet állapította meg, a telekadó előírásait pedig a 12/1970. (IV. 16.) PM-ÉVM együttes rendelet tartalmazta.)

Az fentiekben ismertetett indokok alapján került sor a helyi adókról szóló 1990. évi C. törvény megalkotására. A Parlament zsúfolt munkarendje következtében, az új törvény szövegéről az év legutolsó munkanapjainak egyikén, december 28-án szavaztak a képviselők. Az időpontot azért is hangsúlyozni kell, mert ennek következtében az önkormányzatok nem voltak abban a helyzetben, hogy a helyi rendeletalkotással érdemben foglalkozni tudjanak. A törvényalkotóktól ezért mentőövet kaptak, magyarán lehetővé tették számukra, hogy 1991-ben még a régi jogszabályok alapján adóztassanak.

Az önkormányzatok részére biztosított adóztatási jogkör lehetőségként is értelmezhető, azonban a helyi adók bevezetése inkább gazdasági kényszer eredménye.

A helyi adók bevezetésének elvi kérdései, a rendeletek elfogadása a városban

A gazdálkodási kényszer Jászberény esetében 1991-ben azt a kérdést vetette el, hogy le tud-e mondani évi 10-11 millió Ft adóbevételről a város költségvetése, avagy önkormányzati adók bevezetésével ezt meg tudja tartani, netán a bevétel növelésére is lehetőség nyílik.

Az 1991. október 16-án tartott ülésen végül is kétféle helyi adó 1992. január 1-jével történő bevezetéséről döntött a testület. Az egyik a kommunális jellegű adók közé tartozik, a másik pedig a vagyoni típusúakhoz. A vállalkozók kommunális adója gyakorlatilag minden munkáltatót érintett, tehát a vállalatot, szövetkezetet, továbbá a társasági törvény alapján megalakult új szervezeteket, a kft.-ket, bt.-ket is. Az adófizetési kötelezettség a foglalkoztatott személyek számához kötődött, mértéke 1000 Ft/fő/év volt. A foglalkoztatási gondok közepette a képviselő-testület mentesítette az új vállalkozásokat az adófizetési kötelezettség alól a tevékenység (pl. termék-előállítás, szolgáltatás, kereskedelem) megkezdésének évében és az azt követő évben. Támogatta a már működő vállalkozások létszámfejlesztését is, mivel szintén mentesítette az adófizetés alól az „új létszámot” a felvétel évében és az azt követő évben. A város közművesítettsége messze nem volt ideális. Az elmaradottság felszámolása érdekében tett erőfeszítéseket is preferálta az önkormányzat. Ha egy vállalkozás kommunális beruházást hajtott végre, úgy kedvezményként az erre fordított összeget a tárgyévi adójának feléig levonhatta.

A vállalkozók kommunális adójából befolyó összeggel kezdetben nem rendelkezett szabadon az önkormányzat. Ezt a pénzt csak egyetlen célra, a város infrastruktúrájának fejlesztésére fordíthatta, illetve környezetvédelmi feladatokat oldhatott meg belőle. Ezek a kötétségek az ország gazdasági helyzetének változása következtében törvényi szinten feloldásra kerültek.

A másikat, a nem lakás céljára szolgáló helyiségek adóját városunk lakossága már ismerete, beleértve a hagyományos értelemben vett vállalkozót, tehát a kisiparost, kiskereskedőt. Ezzel szemben újként hatott ez az önkormányzati döntés a vállalatok, szövetkezetek esetében. Ezeket a szervezeteket eddig ilyen jellegű adófizetési kötelezettség nem terhelte. (Ellenállásuk leküzdése nem kis erőfeszítésbe került.) Az adómentességet is újszerűen szabályozta a helyi adókról szóló törvény.

A helyi adókról szóló törvény és az önkormányzat rendeletei alapvetően jól funkcionáltak, gyakori módosításaik az alkalmazás során szerzett tapasztalatok jobbitó szándékú átvezetését jelentették. Amellett, hogy az önkormányzat adóbevételei jelentősen meghaladták az utolsó tanácsai éveket már az alkalmazás első két évében is, a gazdasági kényszer a bevételek növelése irányába terelte a gondolatokat.

A bevételek növelésének két járható útja mutatkozott. Egyrészt lehetőség volt a már bevezetett helyi adók mértékének növelésére, mind az ún. építményadó, mind a vállalkozók kommunális adója tekintetében, másrészt szóba jöhetett új adónem, nevezetesen az iparüzési adó bevezetése is. Mindkét változat esetén természetesen fennállt az a törvényi korlát, hogy az adóterhek növelésére év közben nincs lehetőség, tehát a javaslatok vagy bármelyikük elfogadása csak 1994. január 1-jétől léphetett hatályba.

Végső döntést 1993 novemberében hozott a képviselő-testület. A lakosság adóterheinek növelését is eredményező építményadó módosítására irányuló javaslatot elvetette. Hasonló sorsra jutott a vállalkozók kommunális adója mértékét növelő kezdeményezés. Olyan döntés született, hogy ugyanazon réteg – a vállalkozók – adóterheinek növelése ugyan elkerülhetetlen, de nem indokolt kétszeresen meglépni. Az iparüzési adó bevezetésére ilyen előzmények, illetve meggyőződések után került sor. Több változat kidolgozása után szerencsésnek, illetve korrektnek mondható döntés született az adó mértékéről is (az ELAB, azaz az eladott áruk beszerzési értékének, továbbá az igénybe vett alvállalkozói teljesítés értékének leírhatóságától függően 3, illetve 8 ezrelék). A képviselő-testület biztosította – immár hagyományosan – a kezdés évének mentességét, továbbá szintén mentesítette az adófizetés alól az 1 millió Ft adóalapot el nem érő vállalkozásokat.

A helyi adózás eredményei

A bevezetés éve – 1994 – rekord összegű helyi adóból származó bevételt eredményezett:

Építményadó:	22 440 000 Ft
Vállalkozók kommunális adója:	10 726 000 Ft
Iparüzési adó:	86 820 000 Ft

Az adóbevételek alakulása már az első évtől beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Az önkormányzati gazdálkodás fokozatosan nehezedő feltételeit, szűkülő kereteit elviselhetőbbé tette városunkban. Kissé szerénytelenül úgy is fogalmazhatok, hogy a helyi adókból származó bevételek biztosították – eddig legalábbis – városi önkormányzatunk önállóságát. Az alábbi táblázatból látható, hogy az önkormányzat adóbevételei 4 év alatt megháromszorozódtak.

Adóbevételek alakulása Jászberényben 1995–1998-ban

	1995	1998
Építményadó	22,9 M Ft	38,1 M Ft
Váll. komm. adó	9,8 M Ft	12,1 M Ft
Iparüzési adó	142,2 M Ft	450,0 M Ft
Gépjárműadó	18,6 M Ft	68,9 M Ft
<i>Összesen:</i>	<i>193,5 M Ft</i>	<i>569,1 M Ft</i>

Azt a tényt, hogy az első önkormányzati ciklus képviselő-testülete helyesen döntött a bevezethető adónemek köréről, mi sem bizonyítja jobban, minthogy ezekben az elmúlt években sem következett be változás, nem vált indokolttá egyik-másik megszüntetése, új adónem bevezetése, kidolgozása. A szabályozás finomításaira, a gyakorlat által felvetett problémák megoldására természetesen sor került az elmúlt években, részben a központi szabályozás változtatása miatt, részben pedig a helyi tapasztalatok hasznosítása céljából. Egyetlen adónem, az iparüzési adó tekintetében történt érdemi változás a központi, törvényi szabályozás eredményeképpen. A változás az adóalap számítási módjában (anyagköltség levonhatósága) és természetesen az adómérték tekintetében következett be. A változtatásra több lépcsőben, három év alatt került sor. Az adónemek között minden tekintetben az iparüzési adó jelenti a legnagyobb bevételt.

Egy-egy önkormányzat életében, gazdálkodásában, anyagi lehetőségeiben a helyi adóbevételek nagyságrendje meghatározó tényező az állami finanszírozás mellett (pályázati önerő stb.). Ezt a tényt a következőkkel kívánom alátámasztani.

Jászberény város saját bevételi előirányzatai 2010-ben a következő tételekből tevődtek össze:

- a helyi adóbevételek képezték a 60 %-ot,
- az intézményi működési bevételek (pl. térítési díjak) 16 %-os nagyságrendűek voltak,
- a tárgyi eszköz értékesítés bevételei 15 %-ot tettek ki,
- az értékpapírokból származott a bevétel 6 %-a,
- az egyéb bevételek 3 %-ot képviseltek.

A helyi adókon túl további bevételt jelentenek az ún. átengedett adók (pl. gépjárműadó, adók módjára behajtott szabálysértési bírságok), amelyek közül egyedül a gépjárműadó bír számottevő jelentőséggel.

Az egyes önkormányzati adónemekből származó bevételek alakulását a következő táblázat szemlélteti.

Adónemek	1997	2008	2015
Építményadó	36,0 M Ft	131,2 M Ft	318,2 M Ft
Váll. komm. adója	12,3 M Ft	29,3 M Ft	*
Iparüzési adó	347,5 M Ft	2.199,3 M Ft	2.347,8 M Ft
Gépjárműadó	48,2 M Ft	258,2 M Ft	120,5 M Ft **

Megjegyzések:

* A vállalkozók kommunális adóját utoljára 2010-ben kellett fizetni.

** Az ún. átengedett adók között szereplő gépjárműadóból származó bevétel az „átengedés” új megosztási arányát tükrözi.

Az első önkormányzati ciklus képviselő-testületének helyes döntései megmutatkoznak az adóbevételek összetételének alakulásában:

A különféle adónemekből származó bevételek aránya Jászberényben

<i>Adónemek</i>	<i>1997</i>	<i>2000</i>	<i>2010</i>	<i>2015</i>
Építményadó	11,8%	6%	6 %	11%
Váll. komm. adója	5,1%	3%	1%	0%
Iparüzési adó	73,5%	87%	82%	84%
Gépjárműadó	9,6%	4%	11%	4%
<i>Együtt:</i>	<i>100%</i>	<i>100%</i>	<i>100%</i>	<i>100%</i>

A gazdasági élet szereplői

A II. világháború utáni egységesülő Európában mindenki elismerte, hogy a szociálpolitika alapját képező szociális védelmi rendszerek országonként eltérő hagyományokkal rendelkeznek, különböznek.

Az Európai Unió (és jogelődjei) a szociálpolitikát nemzeti hatáskörbe tartozó kérdésnek tekintette, tekinti és fő célkitűzésként azt fogalmazza meg, hogy a szociális biztonsági rendelkezések koordinációját kell megvalósítani. Az Unió számára evidencia pl., hogy a szociálpolitikát el kell választani a foglalkoztatáspolitikától, azaz az európai szociálpolitikának nem a munkahelyekre, hanem az otthonokra kell koncentrálni.

Jászberény legjelentősebb gazdasági egységének, a Hűtőgépgyárnak a privatizációjára a rendszerváltáskor, 1991-ben került sor. A Hűtőgépgyár „vételárából” Jászberény város önkormányzatát 270 M Ft illette meg, amellyel jól sáfárkodott. A város fejlesztését célzó 14 pályázatából (szociális otthon bővítése, sportszarnok építése stb.) 13 nyert, s megvalósításra került. Nem elhanyagolható szempontként azonban megemlítenéd, s külön elemzést érdemelne a munkanélküliség alakulása a városban, az „idő előtt” nyugdíjba vonulók, a „kényszervállalkozók” száma stb., amely szorosan összefügg a rendszerváltással és a privatizációval.

A svéd multinacionális vállalat a privatizációt követően uniós szellemben járt el. „Meggyszabadult” a Hűtőgépgyár által az ún. jóléti alapból megteremtett és finanszírozott „intézményrendszerből”, a jégpályától az állatkertig, az óvodától a sportszarnokig, az uszodával bezárólag. Mindez természetesen nem ment egyik napról a másikra, és még sokáig, az önkormányzattal esetenként kötött megállapodások alapján hozzájárult – és áttételesen ma is hozzájárul – az átadott intézmények, létesítmények fenntartásához.

A Hűtőgépgyár szerepe megkérdőjelezhetetlen volt Jászberény gazdasági életében. (Az Electrolux Lehel Kft.-ről természetesen ugyanez elmondható napjainkban.) A gyár privatizációja cégalapítási hullámot indított el Jászberényben. Összesen több mint 30 cég alakult, döntő többségében 1990–1995 között (pl. KÓD Kft., Trend Kft. stb.). A cégalapítások életképes döntéseknek bizonyultak, hiszen közülük napjainkig mindössze 6 szűnt meg (felszámolás, végelszámolás). Az újonnan alapított gazdasági egységek beszállítói minőségben erősen kötődtek, kötődnek az Electrolux Lehel Kft.-hez.

Egy-egy önkormányzat életében, gazdálkodásában a helyi adóbevételek nagyságrendje meghatározó tényező az állami finanszírozás mellett. Jászberényben pl. 2010-ben az önkormányzat saját bevételi forrásainak 60 %-át a helyi adóbevételek képezték, amelynek döntő hányada iparüzési adóból származott az alábbiak szerint:

	1995	2000	2010	2015
Adóbevételből iparüzési adó	73,5	87	82	84

A százalékmutatók természetesen forintosíthatók is. Az 1995 évi 73,5% pl. 142,2 M Ft-ot jelentett, míg a legutóbbi, tehát a 2015 évi 84% már 2347,8 M Ft saját bevételt eredményezett az önkormányzatnak.

Az iparüzési adót fizetők (adóalanyok) száma jelentős és egyben kiegyensúlyozott is a városban. Az adóalanyok száma pl. 2014-ben 2248 volt, s ez egy év alatt szinte semmit sem változott, 2015-ben 2290 volt az adófizetők száma. (A jogi személy és magánszemély adófizetők száma is stabilitást mutat. A jogi személy adófizetők 2014-ben 1416-an voltak, 2015-ben pedig 1426-an.)

A fentiek ismeretében is az azonban tényként megállapítható, hogy a legtöbb iparüzési adót fizető 20 cég között 25%-kal képviseltetik magukat az Electrolux Lehel Kft. beszállítói. Az Electrolux teherviselése mellett a beszállítói által fizetett adó nagyságrendje a város gazdasági életében, az önkormányzat gazdálkodásában felveti az „egy lábón állás”-ból eredő veszélyforrást.

A foglalkoztatási adatok is magukért beszélnek. A jászberényi cégek pl. 2010-ben 15 153 főt alkalmaztak, azaz ennyi volt az ún. „átlagos statisztikai állományi létszámuk”. (A gazdasági válságra, illetve az abból való kilábalásra utal, ha a fenti adatot összevetjük pl. a 2008-as 14 445 fővel.) Arra nézve sajnos nincs adat, hogy ebből hány fő volt a jászberényi és mennyi a „bejáró” (naponta szállított). Tényadat ugyanakkor, hogy ennek az ún. „átlagos statisztikai állományi létszámnak” 43,8%-át, tehát közel a felét a 20 legnagyobb iparüzési adót fizető cégek foglalkoztatták. (Az Electrolux Lehel Kft. és az első 20 cég között szereplő beszállítói 2015 végén együttesen mintegy 4100 főt alkalmaztak.)

A legtöbb helyi iparüzési adót, mint közterhet viselő jászberényi cégek húszas listája három alkalommal került a Jászvárosi Évkönyvben bemutatásra.

Első ízben 1996-ban, két évvel a helyi bevezetését követően, amikor az adómértéket még ezrelékben „mérték”. 1994-ben 8 ezrelék volt a törvényi maximum, 1996-ban már 1,2%, a 2%-ot – jelenleg is érvényes plafont – 2000-ben vezette be a magyar törvényhozás, a Parlament. Jászberény város Önkormányzata differenciáltan állapította meg a helyi mértékeket, élve az 1990. évi C. törvény biztosította lehetőséggel. Az úgymond termelő szférának kedvezett. Az alábbi adatsor ezt szemlélteti: 1994-ben a termelő szféra esetében 3 ezrelék volt az adó mértéke, a kereskedelem és a pénzügyi szolgáltatások (bankok, biztosítók) tekintetében élt a törvényi maximummal, a 8 ezrelékkal. Ugyanezek a mutatók 1996-ban 5 ezrelék, illetve 1%, 2000-ben pedig 1,7% és 2% voltak.

Másodízben 2010-ben, amikor már 2% volt az adómérték országosan és helyben is.

A lista legutóbbi bemutatására 2016-ban került sor a 2015-ös adatokra alapozva. Jászberényben ekkor már – 2012-től kezdődően – 1,9%-os volt az iparüzési adó mértéke a képviselő-testület döntése nyomán.

Az elmúlt közel két évtized markánsan rányomta bélyegét a húszasok listájára is. A tulajdonos változását, a névváltozásokat is figyelembe véve alig több mint fél tucat azon cégek száma, akik dacolva az idővel, a gazdasági szabályozók gyakori módosulásával, túlélve a gazdasági világválságot is, mindhárom listán szerepelnek.

Ezek a következők:

Electrolux Lehel Kft. (korábban Lehel Hűtőgépgyár Kft.),

Fortaco Zrt. (korábban Ruukki Tisza Zrt., még korábban Aprítógépgyár Rt.),

Szatmári Kft.,

Trend Kft.,

Jász-Plasztik Kft.,

Dometic Zrt. (korábban Electrolux Leisure App. Kft.),

CO-OP Star Zrt., amely a Jászvárosi ÁFÉSZ kezdeményezésére és vezetésével alakult.

A fenti „törzsgárdistának” tekinthető cégek mellett természetesen figyelmet és tiszteletet érdemelnek azok a gazdasági egységek is, amelyek az utóbbi másfél évtizedben „küzdötték fel magukat” a Jászberényi TOP 20-ba. (A következő adatsor sajnos nem lehet teljes, hiszen néhányan nem járulnak hozzá – adótitokra hivatkozva – nevük közzétételéhez).

Ebbe a körbe tartoznak – az adófizetésük nagyságrendjét a sorrendiségénél mellőzve – a következő gazdasági egységek:

Ferro-Press Kft.,

Kód Kft.,

Tesco-Global Zrt.,

Scintilla Kft.,

Elektro-Art Kft.,

Darázs Keverő Kft. (a Jászberényi Kossuth Zrt. is a Darázs Keverő cégcsoport tagja).

A szerzők anyagaiból összeállította: Szabó Jánosné Taczman Mária

1922–1940	Polgármester: Friedvalszky Ferenc
XX. sz. első fele	A jászberényi állami méntelep eredményes működése
1930. évi népszámlás szerint	Jászberény nagy határú, de csökkenő lakosságú város
1930. január 2.	A felújított ferences templom megáldása Jézus Neve templombúcsú napján
1930. június	A tanítóképző épületének műszaki átadása
1931–1933	A városháza rekonstrukciója
1931	A Jászberényi Izraelita Elemi Népiskola fennállásának 50. évfordulója
1932–1960	Gerevich Aladár jászberényi születésű kardvívó hat olimpián hét aranyérmert szerzett
1930-as évek	A Bercsényi és a Kossuth úton lévő iskolák állami iskolaként működtek
1930-as évek	A szőrmés bőrök krómcserezéses kikészítése – a Dancsa család felfedezése
1930-as évek	Új autóbuszok építése Strompf Pál mérnök műhelyében
1933	Meghalt gróf Apponyi Albert, a város aranymandátumos országgyűlési képviselője
1933–1935	Imrédy Béla képviselőisége
1933	A vezetékes vízhálózat kiépítésének kezdete a főtéren
1933	A Jászberényi Községi Polgári Fiúiskola megnyitása
1933	A MATEOSZ (Magyar Teherautó Fuvarozók Országos Központi Szövetkezete) és helyi szervezetének megalakulása
1933. szeptember	A zárda új épületszárnyának (tornaterem) felszentelése
1934–1937	A mai Székely Mihály Általános Iskola felépítése
1934. január 26.	A Jászberényi Tejszövetkezet megalakulása

1934 nyarán	A barokk oratórium felszentelése a ferences templomban
1935	A kórház háromosztályúvá szervezése (sebészet, belgyógyászat, szülészet-nőgyógyászat)
1935–1939	Antal István képviselősége
1935. június 2.	Az Országzászló felavatása a főtéren
1935. szeptember 1.	A jászberényi ipartestület fennállásának ötvenéves évfordulója
1936	A főtéri postapalota átadása
1936	A tangazdaság megkezdte működését Mezőgazdasági Szakiskola és Mezőgazdasági Szaktanácsadó Állomás néven
1937	A Danca család (szücs) elnyerte a Magyarország <i>Koszorús Mestere</i> címet
1937. november 28.	A Jászberény és Vidéke Ipartestület megalakítása
1938	Megnyílt a Jászberényi Állami Borpince
1938	Líceumi képzés elindítása a tanítóképzőben
1938	A Bercsényi úti Elemi Népiskola megnyitotta a 7. és 8. osztályait
1938. május 8.	Ifjúsági Eucharisztikus ünnepség
1938. május 22.	Jászsági Eucharisztikus nap
1938. november 5–10.	A felvidéki bevonulás részesei a jászberényi kerékpáros honvédek
1939–1944	Takách-Tolvaj József gróf képviselősége
1939. február 7.	Apponyi emlékszobor felállítása a városháza előtt
1939	Megkezdődik az új jászberényi laktanya építése (a Nagykátai út mellett)
1939	A Danca cég termékei a New Yorki Világkiállításon
1940	A Jászkerületi Népbank és Takarékpénztár létrejötte
1940. február 8.	Az első Apponyi emlékvacsora
1940-es évek eleje	Megnyílt az Opel autók eladásának és szervizelésének képviselete

1940–1944	Polgármester: Pénzes Sándor
1941. április	Jászberényi zászlóaljak részvétele a délvidéki hadműveletekben
1941. július 13.	A jászberényi páncélosok tűzkeresztsége a szovjetek elleni harcban
1942	A Jász Ifjúsági Ének és Zenekar megalakulása. Karnagy: Darázs Árpád
1942	A Jászsági Népfőiskolai Mozgalom kezdete
1942. június 28.	A keleti harctérre induló jászberényi 32/III. zászlóalj búcsúztatása
1942. július 24–25.	A jászberényi csapattest elért a Donhoz
1942 végén	Megkezdődött a páncélos laktanya átépítése
1943. január 17.	A 32/III. zászlóalj (jászberényi honvédekkel) visszavonulása
1943. június 26.	Az utolsó békebeli tiszti esküvő (Simon László és Balla Rozália Katalin)
1944–1945	Katonai kórházak működtek a zárdában, a gimnáziumban, a tanítóképzőben, a központi iskolában és a kórházban
1944–1945	Tönkrement a Vallus-féle gőzmalom
1944. április 5-től	A zsidó polgárok csak sárga csillaggal léphettek ki az utcára
1944. április 22.	Zsidó kereskedések bezárása
1944. május	A jászberényi gettó létrejött
1944. június 30.	A zsidók deportálása Jászberényből
1944. október 10.	Ideiglenes lelkészi állomás, plébániaalapítás engedélyezése az egri érsek által
1944. november 15.	A várost elfoglalják a szovjet csapatok
1944. november – 1945. január közepéig	A tanítóképző öntevékenyen működött, orosz nyelvet is oktattak
1944. november végétől	Szovjet hadifogoly-gyűjtőtábor létesítése Jászberényben
1944. december 4.	Holló Andrást és ellenálló társait kivégzik a nyilasok

1945–1948	Polgármester: Tóth György István
1945–'70-es évekig	Május 1-jei felvonulások a főtéren
1945. január	Elsőként a zárdában indult be a tanítás a városban
1945. március 8.	A gimnáziumi tanítás kezdete magánháznál
1945. augusztus 20.	A szovjet katonai emlékmű felavatása
1945. május	A gyűjtőtábor felszámolása a huszárlaktanyában
1945 végétől 1948-ig	A város körüli harcokban elesett szovjet, német, román és ismeretlen katonák eltemetése
1946. február 10.	Megnyílt a tanítóképző internátusa
1946	A Lehel Vezér Gimnázium ekkor kapta ma is használatos nevét
1946–	Dolgozók gimnáziuma (esti tagozat) képzés indítása
1946. október 21.	Megkezdődött a nevelők demokratikus világnézeti átképző tanfolyama
1946/47-es tanév	A felújított Bercsényi úti iskolában elkezdődött a tanítás
1947. február	Megnyílt a háború utáni első múzeumi kiállítás
1947. március 1.	A 790-es számú Bercsényi Miklós Úttörőcsapat megalakulása
1947	Mezőgazdasági munkások toborzása svédországi munkára
1947	Városi egészségvédelmi központ kialakítása, iskolafogászat létesítése
1947. május 26.	Első bérmálás a ferences templomban
1947. szeptember 24.	Jászsági Mária-nap, ünnepi körmenet a főtéren 12 000 résztvevővel.
1948–1950	Polgármester: Beszteri Mihály, aki később alispán, tanácselnök-helyettes, országgyűlési képviselő is volt
1948–1955	A kórház igazgatója: Klein László
1948	Elindult a tanyavilágban az ún. „vándor-könyvtár”
1948	Csik Tibor, jászberényi születésű, harmatsúlyú ökölvívó a londoni olimpián aranyérmet szerzett
1948. február 28.	Koholt vádak alapján eljárás indult 3 malomtulajdonos ellen

1948	A Petőfi-szobor felavatása
1948. augusztus	A zárda és más felekezeti iskolák államosítása
1948. október 24.	40 fős szeretetház átadása
1948. december 10.	Székely Mihály operaénekes díszpolgárrá választása
1949. augusztus 22.	Az új mentőállomás átadása
1949/50 tanévtől	Az orosz nyelv oktatásának kezdete az iskolákban
1949 végétől	Közellátási zavarok a városban (kenyér, tej, hús, tüzelő), sorban állás a vásárlásnál
'50-es évek – 1963	A börtön működésének utolsó évei
1950–1951	Jászberény kiemelten fejlesztendő településsé nyilvánítása
1950-es évektől	Megkezdődött az anya- és csecsemővédelmi tanácsadás
1950-es évek közepe	A járási könyvtár a helyi kulturális élet egyik központja
1950	Polgármester: Kapás Rezső
1950	Fül-orr-gége osztály kialakítása a kórházban
1950-től	Jászberény a Felső-Jászság járási székhelye
1950–1953	Tanácselnök: Kapás Rezső
1950. június 10-től	A ferences rendházból állam által kijelölt internáló tábor lesz
1950. június 20.	A városban megszűnt a munkanélküliség
1950. augusztus 19.	Az Aprítógépgyár alapkövetétele
1950. november 5.	A ferences rendház állami fenntartású szociális otthonná válik
1951	Csecsemő- és gyermekosztály kialakítása a Jászberényi Járási Kórházban
1951	Az Egészségház működésének kezdete a Mészáros Lázár utcában
1951–1952	A Fémnyomó- és Lemezárugyár létrejötte
1951. január 28.	Az Aprítógépgyárba jelentkezők kiválogatásának kezdete
1951. november 12.	606. sz. Iparitanuló Intézet újraindulása
1952	Megalakul az Aprítógépgyár sportegyesülete, a Jászberényi Vasas Sport Club

1952. január 1.	A tervszerű, folyamatos termelés kezdete az Aprítógépgyárban
1952. március	Házállamosítások Jászberényben
1953-tól	A rendszeres exporttevékenység elindulása az Aprítógépgyárban
1953	Tanácselnök: Faragó Sándor
1953	Zalai Ernő, a Jászberényi Járás tanulmányi felügyelője, korábban tanyai tanító Kossuth-díjat kapott
1953	A magánkisiparosok száma: 114
1953	Az első teljes termelési év a Fémnyomó- és Lemezárugyárban
1953	Szovjet csapatok érkezése a régi laktanyába
1953	Körzeti orvosi rendelő létrehozása
1954–1955	Tanácselnök: Simon Lukács
1954. február	Gorjanc Ignác a Fémnyomó- és Lemezárugyár főmérnöke lett
1954. május	A felújított Déryné Kultúrotthon felavatása
1954. május 29.	Jászberény visszakapta városi jogosultságait, elkülönült a járási tanácstól
1954. október 24-től	Az első „Jász Kulturális Hónap” megrendezése
1955–1957	Tanácselnök: Soós Pál
1955-től	Gorjanc Ignác a Fémnyomó igazgatója lett
1955. szeptember	Leánygimnázium (két osztállyal) működésének kezdete a tanítóképzőben
1955. november	A 110 tagú Jászsági Művészegyüttes megalakulása
1955	Az Amatőr Rádiós Klub megalakulása
1955	A Heller–Forgó-féle hűtőtornyok gyártásának meghonosítása
1955	Az Aprítógépgyár, a Fémnyomó- és Lemezárugyár először lett élüzem
1955. szeptember 25.	A kórház fennállásának 200 éves évfordulója
1955. augusztus 2.	A Porciunkula kápolna megáldása
1956–1960	A kórház igazgatója: Kardos Zoltán

1956–'70-es évek vége	A Ferences Kultúrház a Déryné Kultúrotthon kezelésében működött
1956. május 5.	A Fémnyomó Dolgozók Klubja megnyitása a Lehel Szálló épületében
1956. június 3.	Az Ünnepi Könyvhét vendége: Tamási Áron
1956-os forradalom első napjaiban	A Független Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt újjászervezése
1956. október 26.	Forradalmi tevékenység kezdete az Aprítógépgyárban
1956. október 27.	Forradalmi Munkástanács megszervezése a Fémnyomó- és Lemezárugyárban
1956. október 27.	A szovjet emlékmű ledöntése
1956. október 27.	Járási és városi Munkás-Paraszt és Katonai Forradalmi Tanács megalakulása, a Forradalmi Ifjúsági Szövetség megszervezése
1956. október 31.	Megkezdődik a fiatalok fegyveres kiképzése
1956. november 4. 16 óra	A szovjet csapatok bevonulása Jászberénybe. Belelőttek a bíróság épületébe, lelőtték a nagytemplom tornyát, ami leégett
1956. november 7.	Összeült a Jászberényi Városi és Járási Forradalmi Munkás-Paraszt Tanács
1956. november 10.	Az MSZMP szervezésének kezdete az Aprítógépgyárban és a Fémnyomóban
1956 után	A megmaradt zsidó lakosság nagy része kivándorolt, szétszóródott a világ számos országában
1957–1970	Tanácselnök: Bányai János
1957	52 színházi előadás volt Jászberényben
1957	A KISZ megszervezése az ipari üzemekben
1957. április 1.	A munkásörszázad megalakulása
1957. május 17.	A tanítóképző tanulói elleni fegyelmi eljárás kezdete 1956-os forradalmi szereplésük miatt
1957. június–augusztus	A forradalomban résztvevő főbb jászberényi szervezők pere
1957. november 22.	Megalakult a Lehel Vezér Gimnázium KISZ-alapszervezete
1957	A kenyérgyár átadása
1957. szeptember	A Thököly úti rendelőintézet átadása

1957 decemberében	A városban nyolc KISZ-alapszervezet működött
1958-tól	Fokozatos átállás a hadiipari termelésről polgári termelésre a Fémnyomó- és Lemezárugyárban
1958	A hűtőszekrények sorozatgyártásának kezdete
1958–1959	A tsz-szervezés időszaka
1958–1966	Andrási Béla országgyűlési képviselő
1959. február 18.	Belügyminiszteri jelentés készült a jászberényi 1956-os eseményekről
1959. május 15.	A felsőfokú tanítóképzés kezdete a tanítóképzőben
1959. július 12.	A szabadtéri színpad avatása
1959	A leánygimnázium önállóan, saját épületében folytatja működését
1959–1971	Ipari szakmunkásképzés a Lehel Vezér Gimnáziumban
1959	Söröshordók és szállítórekeszek sorozatgyártásának kezdete
1959	Megkezdődött a város első rendezési tervének elkészítése
1959	Elhúzódó beruházként felépült a 100 m ³ -es hidroglobusz
1959-től	Orvosi rendelő létesült az Aprítógépgyárban
1960	Onkológiai Gondozó létrejött, elkezdődtek a tömeges szűrések
1960	A Vasas Munkáskórus megalakulása
1960. szeptember	Paul Robeson, a világhírű néger énekes és békeharcos szerepelt a városban
1960–1980	A kórház igazgatója Figus Albert
1960-tól	Lakótelepek létesítése és új városrészek kialakítása
1960-as évek	Iparvágányok létesítése a vasútállomástól a nagyüzemekig
1960-as évek	Önkiszolgáló rendszerű üzletek elterjedése
1960-as évek	Irodalmi és Művészeti Ifjúsági Klub megalakulása
1960-as évek elején	Új üzletek megnyitása

1960-as évek	A közétkeztetés elterjedése
1960/61-es tanév	Bevezették a gyakorlati oktatás tantárgyat az általános iskolákban
1961	A Jászberényi Egészségügyi Sport Egyesület (röplabda-, természetjáró és sakk szakosztállyal) megalakulása
1961	A leánygimnázium felveszi Kállai Éva nevét
1961	Jászberényi és jászapáti járás összevonása Jászberény székhellyel
1961	A szennyvíz-és csatornahálózat első szakaszának megépítése
1961	Az I. Mübuli (Műszakiak farsangi bálja) megrendezése
1962	A városban 82 cigány család élt
1962	Az elavult téglagyár bezárása
1963	A Zagyva rendezése és árvízmentesítése
1963	Szőlész-borászképzés kezdődött a Kállai Éva Gimnáziumban
1963. február	Az új 28 ágyas szülészeti osztály átadása
1963	Felépül az MSZMP székháza
1963. június	Megalakul a rövid életű Jászegyüttes táncsoport
1963. december 1.	A börtön felszámolása
1964	62 élelmiszerüzlete volt a városnak – ebből 10 a tanyavilágban
1964	Megjelenik az első iskolaújság a Lehel Vezér Gimnáziumban
1964. január 1.	Gojanc Ignác lett a Hűtőgépgyár vezérigazgatója
1964. március	Az első világháborús emlékmű, a jász huszár szobor restaurálása
1964	Megalakul az első beategyüttes, amely RIVERS néven vált ismertté
1964	NB II-be jutott a JSE röplabdacsapata
1964	Kiemelkedő futballeredmény: NB I/B-be jutott a Lehel SC
1964. december	A nővérszálló átadása

1964	A vashíd áttervezése és megerősítése
1964–kb. 1976	Ötórai tea, zenés-táncos rendezvények a Lehel Klubban
1965	A város vajkeretét központilag a felére csökkentették
1965-től	Megkezdődött a cigánytelepek felszámolása
1966	Lakásépítés kezdődött a régi gimnáziumi tornakert helyén. A Sasos-kertből a kisajátított Bathó-kertbe került a gimnázium új tornakertje
1966	A patinás, nagy múltú városok közé sorolja Jászberényt egy tanulmány
1966	Megnyílt a „pesti” csemege főtéri üzlete
1966-tól	ROCKET együttes működése a Dózsa György tűzéraktanyában
1966	Gasztroenterológiai szakrendelés kezdete a kórházban
1966. április	A tüdőbeteg-gondozó intézet új épületének átadása
1966. október 13.	Füves pálya létesült az Aprítógépgyárnál
1967–1971	Gorjanc Ignác első parlamenti ciklusa a város képviselőjeként
1967–1972	A Golden Star együttes működése
1967	200 éves a Lehel Vezér Gimnázium
1968-tól	Az új gazdasági mechanizmus bevezetésének kezdete
1968–1969	A nagytemplom tornyának újjáépítése
1968. január 31.	Elkészült a 80 ágyas új belgyógyászati pavilon
1968. szeptember 30.	Az amatőr mozi felavatása a Petőfi-kertben
1968	A zsinagóga lebontása
1968	Sárközi István a Mexikóban olimpiai bajnokságot nyerő futbalcsapat tagja
1969	A Kállai Éva Gimnázium helyett Erősáramú Szakközépiskola
1969	248 kisiparos működött a városban
1969	A Lehel Társastánc Klub megalakulása

1969	Az első modern száloptikás endoszkóp alkalmazása a kórházban
1969	Felépül a szolgáltatóház
1969. májustól évente	Székely Mihály Zenei Napok
1969. augusztus 20.	A Szabadság téren átadták a város első áruházát
1969-től	A hűtőgépgyári lakótelep kialakítása
1970–1973	Tanácselnök: Bojti János
1970	A Hűtőgépgyár jászboldogházi gyáregységének (radiátorgyár) létrejötte
1970	Jászberényt „ <i>közepesen fejlett ipari városnak</i> ” kategorizálták
Hatvanas évek második fele – hetvenes évek eleje	A tanyai iskolák bezárása és felszámolása
1970. április 3.	A felszabadulási emlékmű felavatása
1970. június 4.	A városi könyvtár új épületének átadása a zsinagóga helyén
1970-es évek	Jászberény lakossága: 30500 fő
1970-es évek	Klasszikus cigányzenekar működése a jászberényi éttermekben
1971. augusztus	A gyakorlóiskola és a tanyai kollégium átadása
1971. november	A Jászság Népi Együttes megalakulása
1971–1973	A Hűtőgépgyár 3 alkalommal nyerte el a „Szocialista Munka Vállalata” címet
1971–1975	A város országgyűlési képviselője: Oláh Istvánné, az Aprítógépgyár daruvezetője (Ugyanebben az időszakban Gorjanc Ignác a 14. számú választókerület képviselője volt.)
1972	A Hűtőgépgyár jászárokszállási gyáregységének létrejötte
1972	NB I-ben a LEHEL SC női röplabdacsapata
1972. október–1979	Algériai diákok képzése az Erősáramú Szakközépiskolában
1973–1979	Tanácselnök: Kárpáti József
1973	Új középiskolai kollégium átadása az Erősáramú Szakközépiskolában

1973	A „MACI” Óvoda működésének kezdete
1973	Elkészül a fejlesztési épületnek nevezett 10 emeletes irodaház a Hűtőgépgyárban
1974	A szakorvosi rendelőintézet átadása a kórház területén
1974	Elkészül a Hűtőgépgyár sportcsarnoka
1974. augusztus	I. Jászsági Folklor Fesztivál megrendezése
1974. november	A Tallini Onkológiai Intézet és a kórház együttműködésének kezdete
1975–1986	A város országgyűlési képviselője: Gorjanc Ignác. 1975-től az ipari bizottság elnöke
1975. január	Az acélöntöde ünnepélyes avatása
1975. január 30.	A városban 184 önálló kisiparos működött
1975	A Lehel Gyöngye étterem megnyitása
1976	Gorjanc Ignácot és László Károlyt az Állami Díj II. fokozatával tüntették ki
1976	A párttagok száma: 2259 fő
1976	A hűtőgépgyári strand megnyitása
1976	A pelyhesparti bölcsőde megnyitása
1976–2015	A Gyetvai János Általános Iskola Jászberény sportiskolája
1976–1979	Nagy munkaerőhiány és munkaerő-felesleg a városban
1977. január 9.	Műjégpálya megnyitása
1977	A Kállai Éva Gimnáziumból villamosipari szakemberképző középiskola lett
1977	A városban 624 szocialista brigád dolgozott
1977	Bővül a város bolthálózata, megépül a fedett piaccsarnok
1977	Az állatkert megnyitása
1977. július	Egy elhúzódo beruházás vége: a Margit-szigeti vízmű műszaki átadása
1978	A Hűtőgépgyár önálló exportjogot kap

1978. november 3.	A Munkás- és Ifjúsági Ház átadása
1979–1990	A város tanácselnöke: Buzás Sándor
1979	Megnyílt a patyolat szalon
1979	Elkészült az új rendelőintézet felnőtt- és gyermek körzeti orvosi rendelővel, anyatejgyűjtő állomással, védőnői szolgálattal
1979	NB II-be jutott a LEHEL SC férfi kézilabda csapata
'80-as évek eleje	Vállalati gazdasági munkaközösségek (VGMK) működésének kezdete
'80-as évek eleje	A Járási Hivatal megszűnése
1980	Bevezetésre kerül a konténeres szemétszállítás
1980	Szennyvíztisztító mű beüzemelése
1980	Új bölcsőde átadása a Hűtőgépgyár mellett
1980	NB II-be került a LEHEL SC női kézilabda csapata
1980-as évek	Mozgó szakorvosi szolgálat a város vonzáskörzetének településein
1980–1989	A kórház igazgatója: Sós Jusztna
1981. november 7.	Az új 50 ágyas, kétszintes gyermekpavilon átadása
1981–1988	A Járási-Városi MSZMP első titkára: Szabó István. 1985–1989 között az MSZMP Központi Bizottságának tagja
1983	A Hűtőgépgyár Kutató-Fejlesztő Intézetének átadása
1983	Felépül a 16 tantermes Bajcsy-Zsilinszky úti Általános Iskola
1983	Elkészül a városközpont részletes rendezési terve
1983. március	Az érparti lakótelep kialakításának kezdete
1983. június	Vasas és Lehel football szakosztályainak fúziója

1983–1987	Lengyel vendégmunkások a Hűtőgépgyárban
1984	A Lehel Vezér Gimnázium új épületszárnyának átadása
1984	Fedett uszoda megnyitása
1984 tavasza	A gázhálózat kiépítésének kezdete
1985. október 1.	Vállalati Tanács megalakulása a gyárakban
1986	Az országos „úttörő olimpián” a Gyetvai János Ált. Iskola röplabda csapata aranyérmes
1987. október	A Barkóca Gyermekek Néptáncgyűttes megalakulása
1988–1990	Az MSZMP Városi Bizottságának első titkára: Kovács Miklós (E funkciót ő töltötte be utolsóként.)
1988–1994	Orosz két tannyelvű oktatás a Lehel Vezér Gimnáziumban
1988	Megalakul a munkaerő-szolgálati iroda
1989/90	Bajnok a Jászberényi SE jégkorong csapata
1989–2004	A kórház igazgatója: Jakus Zoltán
1989	A kapcsolatfelvétel kezdete Conselve olasz várossal
1989 tavasza, kora ősze	A Független Kiszegzapárt, az MDF, az SZDSZ és a FIDESZ megalakulása
1990–1995	Növekvő cégalapítási hullám a városban
1990/91 idény	A női röplabdabajnokságban ismét NB I-es lett a LEHEL SC
1990	Megszűnt Jászberény megyétől való közvetlen függősége
1990	Hosszú szünet után újraindul a „Jász bál” szervezése
1990	A cserkészlet újjászervezése a városban
1990. február	Az első helyi televíziós adás
1990. augusztus	A Kereszténydemokrata Néppárt megalakulása
1990. november	Megalakult a 27 tagú képviselő-testület, amely Magyar Leventét választotta meg polgármesternek
1990-es évek elején	A Honvéd Hagyományőrző Egyesület helyi szervezetének megalakulása

1991–2007	Országgyűlési képviselő: Kis Zoltán
1991	A Jászok Egyesülete újjáalakulása Budapesten
1991	A Szent Klára Idősek Otthona egyházi kezelésbe kerül A JTKF-Lehel SC női kézilabda csapata az NB I-be jutott
1991. március 19.	A Hűtőgépgyár privatizációja, az új tulajdonos az Electrolux
1991. június 17.	A Gyetvai János Általános Iskola visszakerült a katolikus egyházhoz
1991. augusztus 3–4.	Az első csángó fesztivál Jászberényben
1991. szeptember	Nyolcosztályos képzés indulása a Lehel Vezér Gimnáziumban
1992. január 1.	Jászberényben kétféle helyi adó (kommunális és vagyoni jellegű) került bevezetésre
1992. április 3-tól	Évente megrendezett város napi hagyományőrző ünnepségek a főtéren
1992. május 17.	A második világháborús emlékmű felavatása a Szentkúti téren
1993. április	A „Jászság Egészségéért” alapítvány létrejötte
1994	Háromféle adó (épitmény, kommunális, iparüzési) bevezetése
1994. augusztus 5.	A Tourinform Iroda megnyitása
1994. december 19.	Megszólalt a „Rádió Jászberény” kísérleti adása
1995	A negyedik féle adó, a gépjárműadó bevezetése
1995 tavasza	A Korsós lány szobor felavatása a főtéren
1995 nyara	Az első Jász Világtalálkozó megrendezése
1995	A női röplabda junior bajnoki cím győztese a jászberényi csapat
1996-tól	A Jászság Népi Együttes vezetői: Szücs Gábor és Szücsné Urbán Mária
1996	Baleseti sebészeti osztály létrejötte a kórházban

1996	A város hat legnagyobb adófizetője sorrendben: Lehel Hűtőgépgyár Kft., Electrolux Leisure App. Kft., Aprítógépgyár Rt., Célgépterv Kft., Szatmári Kft., FOTK RT.
1998. május 6.	A jászberényi páncélosok emléktábla avató ünnepsége a huszárlaktanyában
2000	A JSE-Vasas labdarúgó csapata az NB I/B-be jutott
2000	Simon Orsolya Európa-bajnok lett kyokushin karate sportágban
2000 nyara	VI. Junior Utcai Gyorsasági Görkorsolya Európa-bajnokság megrendezése Jászberényben
2004	Jászberényt „Hierarchikus pozíciójában visszaeső város”-nak minősíti egy tanulmány
2000. június 21.	Az új sebészeti pavilon átadása
2010	A város öt legnagyobb adófizetője sorrendben: Electrolux Lehel Kft., Jász-Plasztik Kft., Ferro-Press Kft., Ruuki Tisza Zrt., Dometic Zrt.
2011-es népszámlálás elemzése szerint	Jászberényt és Szolnokot egyenrangú középfokú központnak minősíti a Központi Statisztikai Hivatal munkatársainak tanulmánya

A szerzők anyagaiból összeállította: Gulyás Erzsébet

Csősz László: A jászberényi zsidóság utolsó évtizedei a családtörténetek tükrében

A zsidóság betelepülését és beilleszkedését tárgyaló helytörténeti munkák közül a legfontosabbak: Palugyay Imre: Jász-Kún Kerületek s Külső Szolnok vármegye leírása. Pest-Pozsony, Heckenast, 1854.; Kálmán Ödön: A zsidóság letelepedése a Jászságban. Bp., Magyar Zsidó Monografiák 1., 1916.; Szabó Adolf: Adalékok a jászberényi zsidó hitközségi élet és a jászberényi zsidó iskolaügy kialakulásának történetéhez. 1850-1889. kézirat, é.n. Jászberény, Jász Múzeum Adattára, 01.; Blénessy János: Jászberény életrajza a kiegyezés utáni évtizedekben. Jászberény, Pesti Nyomda, 1940.; és Fodor Ferenc: A Jászság életrajza. Bp., Szent István Társulat, 1942. A későbbi publikációk is jórészt ezekre a művekre támaszkodnak. Az első világháború idején kibontakozó antiszemitizmus társadalmi hátteréről általában lásd: Bihari Péter: Lövészárkok a hátszágban. Középosztály, zsidókérdés, antiszemitizmus az első világháború Magyarországon. Bp., Napvilág, 2008. A magyarországi antiszemita ideológiai történetéről és a szélsőjobboldali mozgalmakról általában lásd: Gyurgyák János: A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmétörténet. Bp., Osiris, 2001. Az 1919-es eseményekre vonatkozólag az egyik alapvető levéltári forrás: Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL JNSzML) VII.103. A letartóztatottak listáját lásd: Cseh Géza: Adatok a Tanácsköztársaság leverése után letartóztatott személyekről a Jászberényi Fogházparancsnokság iratai alapján. In: Zounuk - A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve, 2. sz. (1987) 333-347. Az 1918-19-es események rövid összefoglalása, a vörösök által letartóztatott jászberényiek névlistájával: Sugárné Koncsek Aranka: Adatok Jászberény múltjából (1918-1919), in JÉ, 8. évf. (2000) 47-55.

A jászberényi zsidóság két világháború közti társadalomtörténetének bővebb összefoglalása: Csősz László: Antiszemita törvények árnyékában. A jászberényi zsidóság a két világháború között. in JÉ, 8. évf. (2000) 27-46. A korszakra vonatkozó források közül legfontosabbak a polgármesteri hivatal iratai (MNL JNSzML V.1. Közigazgatási iratok 1921-1944), Jászberény város születési, halálozási és polgári házassági anyakönyvei, valamint a helyi sajtó anyaga (J H, 1920-1944). A zsidó közösség lélekszámára vonatkozó adatokat lásd: A zsidó népesség száma településként 1840-1941. Bp., Központi Statisztikai Hivatal, 1993.; Magyarország településeinek vallási adatai 1880-1949. I-II. Bp., Központi Statisztikai Hivatal, 1998. Az iskoláztatásra vonatkozó adatokat közli: Karády Viktor: Beiskolázás és tanulmányi kitűnőség. Felekezeti egyenlőtlenségek a jászberényi gimnázium diákságában. In: Iskolarendszer és felekezeti egyenlőtlenségek Magyarországon (1867-1945). Bp., Replika kör, 1997., 131-143. A zsidótörvények szövege: Magyar Törvények. 1920. évi Törvények. Bp., Révai, 1921. 145-146., Magyar törvénytár, 1938. Bp., Franklin, 1939. 132-144., Magyar törvénytár, 1939. Bp., Franklin, 1940. 129-148., Magyar Törvénytár, 1941. Bp., Franklin, 1942. 55-66., Magyar Törvénytár, 1942. Bp., Franklin, é.n. (1943). 89-109.

A zsidóüldözések és a holokauszt eseményeinek legrészletesebb összefoglalása: Csósz László: A jázsági zsidóság a Vészkorszakban in JÉ, 13. évf. (2006) 90-110., további Jászberényre vonatkozó adalékok és a vármegyei események elemzése megtalálható a szerző újabb monográfiájában: Csósz László: Konfliktusok és kölcsönhatások. Zsidók Jász-Nagykun-Szolnok megye történelmében. Szolnok: Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár, 2014. A tanulmány alapjául szolgáló családi és személyes történetek Tomas Kertész magángyűjteményéből valók (Stockholm, Svédország). Támogatását ezúton is nagyon köszönöm. A jászberényi túlélők szerkesztett visszaemlékezései közül kettő nyomtatásban is megjelent: Bálint Pál: Családi történet. Bp., Ex Libris, 2001., Therese Müller: Från Auschwitz till Günskirchen [Auschwitztól Günskirchenig, magyar fordítás: Müller Teréz, a szerző birtokában] Stockholm, Bonnier, 1993. A túlélők és kortársak visszaemlékezéseire támaszkodó helytörténeti cikkek és tanulmányok közül kiemelendő: Berényi Marianna: A zsidóság Jászberényben. In: A Jász Múzeum Évkönyve 1975–2000. Szerk.: H. Bathó Edit–Kiss Erika. Jászberény, Jász Múzeumért Alapítvány, 2001. 237–260.; és Lukácsi Pál: Minden emberi méltóságtól megfosztva. In: Jászkiút, 1994. április 23. 1-2. Egy leszármazott személyes élményeire és gondolataira épülő összefoglaló: Kertész Tamás: Itzig nem mész Auschwitzig. Adatok a jászberényi Holocaust történetéhez. In: JÉ, 2001. 200-206.

A jászberényi holokauszt levéltári forrásai közül a helyi közigazgatás iratai (MNL JNSzML V.1. Közigazgatási iratok 1944-1945) mellett kiemelendő a háború utáni igazságszolgáltatás iratanyaga (VII. 1. Szolnoki Népbíróság 1945-1948, XXV. 1. Szolnoki Népjegyészség 1947, XVII. 412. Jászberényi Városi Igazoló Bizottság 1945-1947., valamint a Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság jegyzőkönyvei (Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, www.degob.hu). Kuti György életrajzát Tóth Tibor jól adatolt tanulmánya foglalta össze: Egy nem mindennapi túléléstörténet. In JÉ, 11. évf. (2014) 351-362. A munkaszolgálat történetéről általában lásd: Csósz László: Veszőtöhelyek és menedékek. Zsidó munkaszolgálat Magyarországon a második világháború éveiben in Kiáltás rám! S fölkelek! Tanulmánykötet a holokauszt 70. évfordulója alkalmából. Szerk. Pécsi Tibor—Szobota István. Budapest, Hetek, 2014, 168-179.

Metykó Béla: A város gazdaságtörténete 1930–1950 között

Források: MNL MATEOSZ iratok Közgyűlési iratok 1938–1939; 2/1. tétel Igazgatósági ülések iratai; 1939–1942 2/2. tétel: Igazgatósági ülések iratai 1943–1945; 15. tétel: Tagnyilvántartás ügyei, tagdíjfizetések 1936-1944; 32. tétel: Kimutatás a gépkocsi roncsok bevontatására kiadott igazolványokról 1941–1945; 6. tétel: A szövetkezet emblémája év nélkül; 7. tétel: A szövetkezet szervezeti felépítése év nélkül; 22. tétel: MÁV-MATEOSZ szerződések, tárgyalások 1935–1943 Az 1922. évi törvény (Forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7523>; Az 1945. évi földosztás hatása a társadalom szerkezetére. Munkanélküliség az 1940-es évek végén / Belényi Gyula: Az alföldi városok és a településpolitika: 1945–1963, Szeged, 1996; Adatok hazánk ivóvízellátására vonatkozóan. Bp., 1937.; Az államosítás előtt működött villamosenergia-ipari és áramszolgáltató vállalatok repertóriuma Bp. 2005; Cégény: Istvánné, Szikszai Mihály: Adatok Jász-Nagykun-Szolnok Megye élelmiszeriparának történetéhez 1–3. r. In: Zounok, 28–30. Sz. 2014-2016; Erdős

Andor: A MATEOSZ útja a fasizmustól a demokráciáig Bp. 1948.; Farkas Ferenc: A Jászsági nyomdák krónikája 1867–1949. Bp., Jb. 2010.; Fodor: Jászság életrajza Bp. 1942; Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz 1935–1936 / Kallós János Bp. 1935–1936.; Gödölle István: A Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Egyesület 100 éve: történeti és archontológiai vázlat; Illyefalvi I. Lajos: Csonka hazánk városai a statisztika tükrében. 2. köt. Bp. 1940; Jász-Nagykun-Szolnok vármegye multja és jelene / szerk. Scheftsik György, Pécs, 1935.; Jékelfalussy József: Magyarország iparosainak és kereskedőinek cím és lakjegyzéke 1885–1892 Bp. 1885–1892.; Karay Pál: Arabmunka. Bp. 1927.; Kiss Erika: AFecske-malomtörténete 1882–2009. Jb., 2009; Kormányjelentés és Statisztikai Évkönyv: 1919–1925; 1930–1931, 1936, 1938. 1941. Bp. KSH <http://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/KormanyjelStatEvkonyv/MeheszkedesAJaszsgaban/> szerk. Bathó Edit Jb., 2007; H. Bathó Edit: A magyar városok háztartási viszonyai az 1934 évben, 1–9. köt. In: Magyar városok statisztikai évkönyv Bp. 1935–1949; http://epa.oszk.hu/02000/02030/00028/pdf/HOM_Evkonyv_33-34_423-451.pdf A paraszttársadalom átalakulása. In: Az alföldi városok és a településpolitika / Belényi 1945–1963. Szeged, 1996.; Pethő László: Egy mikrorégió az ezredfordulón: Tanulmányok, szociográfiák és publicisztikák. Bp. 1999.; <http://vfk.vfmk.hu/00000111/mik16.htm> A szőlő termesztése a Jászságban / szerk. Bathó. Jb. 2014.; Podmaniczky Gyula: Magyarország menesei 1903-ban. Bp., 1903.; http://www.omgk.hu/AH2012/2/magyarorszag_menesei_2.htm; Rendi Társadalom - Polgári Társadalom Társadalomtörténeti Módszerek Konferencia Salgótarján, 1986. szept. 28–30. Salgótarján, 1987. Jb., 2014.; Tolnay Gábor: Föld-ember-törvény – jászberényi méntelep. Sz., 2004.; Víg Albert: Magyarország iparoktatásának története. Bp. 1932., Folyóirat: Borászati Lapok; Czettler Jenő: Jász gazdák – szász gazdák. In: JU, 1912; H, 1908. okt. 20.; JH, 1921–1944; JK, 1906–1912; 1946–1948; JU, 1910–1914; 1910, 09. 29.; 1912. aug.; Halkovics László: Magyar malomipari statisztikai adatok. SZ., 1948–1950.; Hazai és külföldi szemle: A magyar városok rendőrségi hozzájárulása. VSZ, 1928, 14. évf. 1928.; Ijász Olga: A magyar városok lakásviszonyai VSZ, 1940. 26. évf.; Inántsý-Pap Elemér: A városok tartozásai különös tekintettel a kölcsöntartozásokra. In: VSZ, 23. évf. 1937.; Kovács Alajos: Városaink lakóházainak építési anyaga. In: VSZ, 20. évf. 1934.; Linhardt József: Városaink csatornázása és szennyvízkezelése. In: VSZ, 20. évf., 1934.; Máday Lajos: Városaink fejlődési körzetébe eső községi közigazgatási területek hozzácsatolásának törvényes rendezése. In: VSZ, 1929, 15. évf.; Máday: Városaink iparának technikai fejlesztése. In: VSZ, 16. évf. 1930.; Országos Töbftermelési Liga Első Országos Kongresszusa. In: Nyírvidék, 1923, 44. évf. 197–221. sz.; Pikler J. Gyula: Töbftermelés, földbirtokpolitika és adórendszer. In: Nyugat, 1918. 8. sz.; Tátray István: A városrendezés és a városmérés végrehajtása. VSZ, 25. évf. 1939.; A Jászberényi Magyar Királyi Dohánybevéltő Hivatal iratai :1936–1944.; KÉ, 1874–1948. Forrás: <http://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/KozpontiErtesito/> Országos Faluszövetség-kiállításai. In: BH, 1925. aug. p. 133–133.; PH, 1908. 132–156. sz. jún. 30.; 1908. 153. sz. jún. 26.; 31. évf. 1909. ápr. 24.; 33. évf. 1911. márc. 23.; Vámpolitika-polgármester. PH, 34. évf. 1912. dec. p. 1298.; 1911-évi állatlétszám; MSK 058; 1930 évi népszámlálási adatok: Foglalkoztatottsági adatok. In: MSK 086; 1930. évi népszámlálás 3. r.: Népeség foglalkozása. Vállalati statisztika. In: MSK 094; 1930. évi népszámlálás: Népeség foglalkozása a főbb gazdasági ágakban.

In: MSK 096; 1930. évi népszámlálás 6. r.: Végeredmények összefoglalása. In: MSK 11.; 1935. évi Magyarország földbirtokviszonyai településenként. In: MSK 099.; 1935. évben Magyarország földbirtokviszonyai. In: MSK 102; Élelmiszer felhozatal Budapestre. In: Bp. SK 098.; Gyermekhalandóság és fertőző betegségek az 1901–1915. évben. In: MSK 068; Magyarország gyümölcsfaállománya az 1935. évben. In: MSK, 1937.; Magyarország városainak háztartása 1910. In: MSK 041; Mezőgazdaság 1935. In: MSK 105; Mezőgazdaság 1935 speciális vármegyénkénti kimutatás. In: MSK 112.

Anka László: A város országgyűlési képviselői a Horthy-korban

Anka László: Apponyi Albert a Horthy-kori belpolitikában. In: Fejezetek a tegnap világából: Tanulmányok a 19–20. század országgyűlési történelméből / szerk. Csaplár-Degovics Krisztián, Tornyai Anna Bp., 2009. p. 179–196.; Apponyi Albert a Horthy-kori belpolitikában. In: Fejezetek a tegnap világából: Tanulmányok a 19–20. század történelméből / szerk. Csaplár-Degovics, Tornyai. Bp., 2009. p. 179–196.; Vihar tépte büszke tölgyünk: Gróf Apponyi Albert jászberényi kultusza a kezdetektől napjainkig. In: Veritas Évkönyv 2014 / szerk. Ujváry Gábor. Bp., 2015. p. 99–124.; Apponyi Albert: Emlékirataim. Ötven év. Ifjúkorom – huszonöt év az ellenzéken. Bp., 1922.; Bathó Károly ünnepi beszéde a Jászberényi Kaszinó Egyesületben első ízben – 1940. febr. 8-án – megtartott Apponyi-emlékvacsorán. Jb., é.n.; Blénessy János: Jászberény története. Jb., 1937.; Cseh Géza: Országgyűlési választási mozgalmak Jászberényben a kiegyezéstől a millenniumig. In: Zounok 3. Sz., 1988. p. 87–122.; Cseh: Országgyűlési és önkormányzati párharcok Jászberényben a millenniumtól az első világháború kitöréséig. In: Zounok 5. Sz. p. 97–124.; Gömbös Gyula hatalomra kerülése és kormányzása, 1932–1936: Antal István sajtófőnök emlékiratai. Bp., 2004.; Kiss Erika: Jászberényi múltidéző. Jb., 2006.; Országgyűlési almanach az 1935–40. évi országgyűlésről / szerk. Haeffler István. Bp., é.n.; Országgyűlési almanach az 1939–44. évi országgyűlésről / szerk. Haeffler Bp., 1940.; Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig / főszerk. Pethő László. Jb., 2015.; Sipos Péter: Imrédy Béla: Politikai életrajz. Elektra, 2001.; Sugárné Koncsek Aranka: Jász történelmi arcképcsarnok. Jb., 1995.; Folyóiratok: Anka: Apponyi Albert gróf lokális kultusza Jászberényben. In: R, 2013. aug. p. 6–7.; Anka: A békedelegáció elnökének kiválasztása. Miért éppen Apponyi? In: ÉT, 2013. 22. sz. p. 681–683.; Anka: Koncsek Béla vizsgáljuk: Apponyi Albert lobbija a polgármester fiáért. In: R, 2014. okt. p. 2–3.; JH, 1920–1944.; JU, 1933–1935.; KU, 1933–1944.; Magyarország, 1939–1944.; Szécsényi András: Apponyi Albert kultusza a két világháború között. In: Va, 2013. 9. sz. p. 40–54.; Vasárnapi Ujság, 1902., 1906.

Babucs Zoltán: A város honvéd helyőrsége a második világháborúban

Babucs Zoltán: „Század vigyázz! Harckocsira!”: A jászberényi páncélos zászlóalj a II. világháborúban. Jászsági honvédek a II. világháborúban. I. k. Jb. 2000.; Babucs: „Megremeg a föld, amerre magyar honvéd lába lép...” – a m. kir. jászberényi 2/III. és 32/III. honvéd gyalogzászlóalj története: 1939–1943. Jászsági honvédek a II. világháborúban. II. k.

Jb. 2001.; Babucs, Maruzs Roland: „Jász vitézek rajta, előre!” A jászberényi kerékpáros és harckocsi zászlóalj története: 1921–1945. Bp., Nagykovács 2007.; Babucs, Szabó Péter: „Legyetek eskütökhöz hívek mindhalálig!” A budapesti m. kir. „József nádor” 2. honvéd gyalogezred története: 1921–1943. Bp., Nagykovács. 2013.; Béke poraikra... II. Dokumentum emlékkönyv a II. világháborúban a történelmi Magyarország területén elesett, meghalt magyar katonákról és munkaszolgálatosokról / szerk. Bús János, Szabó: Bp. 2001.; Bognár Zalán: Magyarok hadifogságban Magyarországon 1944–1945. Bp. 2010.; Kovács András, Számvéber Norbert: A Waffen-SS Magyarországon. Bp. 2001.; Szülőföldünk a Jászság: Helytörténeti olvasókönyv / szerk. Bathó Edit, Papp Izabella. Jb. 2011. Folyóirat: JH, 1939–1943.

Varga Kamill: A ferences templom, kolostor és plébánia jelenkori történetéből

Bozsóki Pál Gerő, Lukács László SchP: Az elnyomatásból a szabadságba: Az egyház Magyarországon 1945–2001, Bp., 2005; Kálmán Peregrin: „Te meztelen Krisztus, hol hagyta az ingedet?” : Ferencesek a feloszlítás idején, Vác, 2000; Kovács Kamill: Kamill testvér kalandozásai a XX. században. Bp. 1989. Folyóiratcikkek: JH, 1928–1937; Pethő László: Az egyháztörténet professzora: Interjú Szántó Konráddal. In: Jászkunság, 1991. 4. sz. p. 34–36.; Szántó Konrád: Ferences gimnáziumok Magyarországon. In: V, 1967. p. 305–308.; Szántó: A jászberényi ferences templom története: 1472–1972, E, 1974; Kézirat: Historia Parochiae OFM In: Jászberény, ab anno 1944; Jászberény: Historia Domus 1855–1937; Tabula Alma Provinciae S. Joannis a Capistrano in Hungaria diebus 12–17 Julii 1949.; Zadravecz István: A porciunkula, Zsámbék, 1962; Vándor P. Gotfrid: A Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány kispapnevelésének története, Bp. 1980.

Sebők Balázs: Jászberény és a szocialista ipar évtizedei

Levéltári forrás: MNL OL TERINT TÜK. XXVI-A-1. 5.d. Megyék térképei; 21. d.; Területrendezési Főosztály, Szolnok megye iratai.; 9.d. Jászberény ipartelepítési lehetőségeinek vizsgálata; MNL OL OT TÜK XIX-A-16-b. 136.d.; MNL OL XIX-F-6-h. 104.d. GH beruházás.; MNL-M-KS-276-112-44.ő.e. Az MDP Államgazdasági bizottságának ülése 1950. jan. 24.; MNL JNSZML XXXV. MDP JVB 42-1-1. ő.e. 1949–1956. Városi párttervezetek; 42-1-4. ő.e.; 42-1-8.ő.e. 1954.; MDP JVB 42-1-9.ő.e. 1955.; MDP JVB 42-1-10.ő.e. 1955.; 42-1-11.ő.e. 1956.; MNL JNSZML XXXV. 42-1-12. ő.e. Pártaktíva-értekezlet 1949–1956.; JVB 42-2-22. ő.e. 1949–1956.; XXIX-1-9.d. FL mérlegbeszámoló.; MSZMP IVB 4-1-6. ő.e. 1956/57.; 4-1-7. ő.e. 1958.; MSZMP JVB 4-1-8. ő.e. 1958.; 4-1-7. ő.e. 1958.; 4-1-10. ő.e. 1959.; 4-1-11. ő.e. 1959.; XXXV. 4-1-12. ő.e. 1960.; XXXV. 4-1-13. ő.e. 1960.; 4-1-1. ő.e. 1961.; 4-1-4. ő.e. 1961.; XXXV. 4-1-3. ő.e. 1962.; XXXV 4-1-3.ő.e. 1965.; 4-1-4.ő.e. 1965.; 4-1-3.ő.e. 1966.; 4-1-4.ő.e. 1966.; 4-1-2.ő.e. 1967.; 4-1-4.ő.e. 1967.; 4-1-5.ő.e. 1967.; 4-1-4.ő.e. 1968.; 4-1-6.ő.e. 1968. 4-1-3.ő.e. 1969.; 4-1-4.ő.e. 1969.; 4-1-5.ő.e. 1969.; 4-1-6.ő.e. 1974.; XXXV 4.fcs.-16.ő.e. 1975.; 4.fcs.-30.ő.e. 1975.; 4.fcs.-

10.ö.e. 1976.; 4.fcs.-21.ö.e. 1976.; 4.fcs.-23.ö.e. 1976.; 1977. máj. 19.; XXXV 1978. aug. 10.; 1979. márc. 8.; 1979. júl. 12.; 1981. jún. 12.; 1984. szept. 13.; 1986. okt. 9.; 1988. máj. 12.; JBVTVB 1951. febr. 2.; JBVTVB 1951. aug. 2.; JBVTVB 1959. febr. 13. Vállalatok, KTSZ-ek, kisiparosság; JBVTVB 1961. márc. 3. MTH iskola tájékoztatása; JBVTVB 1964. okt. 27. Ipari és mezőgazdasági szakképzés helyzete; JBVTVB 21/1969. Az Aprítógépgyár dolgozóinak szociális, kulturális, egészségügyi, munkavédelmi helyzete; JBVTVB 8/1972. A magánkisipar és magánkiskereskedelem tevékenysége; JBVTVB 8/1973. A Hütőgépgyár dolgozóinak érdekében művelődési, egészségügyi, szociális, munkaügyi, munkavédelmi jogszabályok, intézkedések betartása; JBVTVB 6/1974. A magánkisipar ipargyakorlása, a szolgáltatások mértéke; JBVTVB 1/1974. KTSZ-ek, kisiparosok.

Újságcikkek: Jobb munkával köszönik meg az új gyárat a jászberényi Aprítógépgyár dolgozói. In: N., 1951. okt. 27. p. 5.; Jászberény, a modern nagyüzemek városa. In; N., 1952. szept. 17. p. 3.; Jászberény megváltozott életéről. In: N., 1953. ápr. 30. p. 3.

Feldolgozások: 50 éves a Lehel 1952–2002: Jubileumi évkönyv / szerk. Bojtos József, Kuzén Zoltán, Szikra István Jb., 2001.; Aprítógépgyár: 1951–1971 / szerk. Szilágyi Károly. Jb., 1971.; Belényi Gyula: Az alföldi városok és a településpolitika: 1945–1963. Szeged, 1996.; Hegedűs Kálmán: 15 éves a jászberényi Hütőgépgyár Sz., 1970.; Kiss Erika: A Hütőgépgyár és Jászberény fél évszázada. Jb., 2003.; Kiss: Ipartörténeti érdekességek a XX. század második feléből. In: Tisicum, Sz. 2003. p. 201–221.; Nagy József, Tóth János: Jászberény város története a felszabadulástól napjainkig. Jb., 1970.; Ruisz Rezső: A magyar városok iparosodása. Adalékok az ipari decentralizáció kérdéséhez. In: MSK, 95. 1.sz. 1943.; Sebők Balázs: Szolnok megye szocialista iparosítása: 1950–1970. Sz., 2015.; A gyár, ahol dolgozom. Ismertető a Hütőgépgyár kiállításához / összeáll. Tóth János. Jb., 1977.

Szikszai Mihály: Lakásépítés a szocializmus időszakában

Levéltári források: DJM Könyvtár Jb. általános rendezési terv programja. T.sz.:54-16-2/6-69. VÁTI. Sz. 725. Bp. 1968; MNLJNSZML XXXIII. Jb. VT V.B. jzkv. 1975. III. köt. 681–690. old. Jelentés a magánlakás építés helyzetéről, eredményeiről, az építési feltételek biztosításával kapcsolatos feladatokról; Jb. VT ir. Számrendszeres. ir. 382-2/8/1950.; Jb. VT VB jzkv 115/1962.; Szolnok Megyei Tanács Közlekedési osztály I. 2428/1987. (29 F0); Jb. VT VB jzkv 1970–1972. 19/1970. (VII.8.) VB hat.; Jb. Járási Tanács Igazg.oszt. 809-Jb-19/2/1954.; XXXV. -1/a-1. MSZMP Sz. Megyei Bizottság ir. V.B. jzkv. 1. fondőcsop. III. fond 239.ö.e. 1969 febr 14.; XXXV. 42/a-1. MDP Jb. Városi Biz. Testületi jzkv. 1955 (3 rsz); XXXVI 2/a; Önkormányzat Tervtára. Terület és településrendezési tervek Jb. 37. sz. doboz 1959–1975. 9/C-7/1-9/C-7/6; 38. sz. doboz 1961–1976 /C-7/7-9/C-7/13.; 38. sz. doboz T.sz: 3472/78. 1978. „Jászberény Javaslat a II. 15 éves lakásépítési területek kiválasztására.

Újságcikkek: N. 1952. szept. 17. 1953. ápr. 30, 1953. dec. 16. 1970. márc. 11. 1971. szept. 5. 1973. ápr. 7. 1973. okt. 21. 1973. nov. 14. 1973. dec. 30. 1974. márc. 7. 1974. márc. 22. 1974. okt. 5. 1975. jan. 7. 1976. márc. 26. 1976. aug. 6. 1976. szept. 12. 1976. szept. 30. 1977. máj. 1. 1978. nov. 12. 1979. máj. 11. 1980. szept. 14. 1983. márc. 8. 1983. ápr. 8. 1983. júl. 13. 1983. okt. 1. 1984. jan. 8. 1984. ápr. 7. 1984. nov. 3. 1985. jan. 12. 1985. ápr. 26. 1985. okt. 9.

1986. jan. 23. 1986. máj. 10. 1986. júl. 10. 1987. jún. 13. 1987. szept. 11. 1988. jan. 12. 1988. júl. 13. 1988. okt. 20. 1989. júl. 31. 1989. dec. 16. 1990. ápr. 25. 1990. júl.

Feldolgozások: Nagy József, Tóth János: Jászberény város története a felszabadulástól napjainkig. Jb., 1970.; Parti Csaba, Pethő László: A tanácselnök – beszélgetés Buzás Sándorral. In: JÉ. Jb., 2008.; Paksy Gábor: Esettanulmány Jászberény város 1949–1980 közötti szerkezeti változásairól 1987. Bp., Lechner Tudásközpont Ts-2/2 TSz.25. K2350; Paksy: A jászberényi halmazos településrendszer szerkezetének megőrzése. In: JÉ. Jb., 1995.; Sebők Balázs: Szolnok megye szocialista iparosítása: 1950–1970. Sz., 2015.

Folyóiratok: Kovács Z, M. Douglas: A városépítés időzített bombája – avagy a magyar lakótelep-szindróma társadalom földrajzi megközelítésben. In: FÉ. 1996. 1–2. z.; Körner Zs., Nagy M.: A városrendezési szabályozás története Magyarországon. In: Építés-Építéstudomány. 2002. 1–2. sz.; N. 1952. szept. 17. 1953. ápr. 30, 1953. dec. 16 1970. márc. 11. 1971. szept. 5. 1973. ápr. 7. 1973. okt. 21. 1973. nov. 14. 1973. dec. 30. 1974. márc. 7. 1974. márc. 22. 1974. okt. 5. 1975. jan. 7. 1976. márc. 26. 1976. aug. 6. 1976. szept. 12. 1976. szept. 30. 1977. máj. 1. 1978. nov. 12. 1979. máj. 11. 1980. szept. 14. 1983. márc. 8. 1983. ápr. 8. 1983. júl. 13. 1983. okt. 1. 1984. jan. 8. 1984. ápr. 7. 1984. nov. 3. 1985. jan. 12. 1985. ápr. 26. 1985. okt. 9. 1986. jan. 23. 1986. máj. 10. 1986. júl. 10. 1987. jún. 13. 1987. szept. 11. 1988. jan. 12. 1988. júl. 13. 1988. okt. 20. 1989. júl. 31. 1989. dec. 16. 1990. ápr. 25. 1990. júl.

Kóródi Máté: A város az 56-os forradalom idején

Levéltári források: MNL JNSZML 1956-os különgyűjtemény. Belügyminisztériumi jelentések 1959.; Jászberényi halotti anyakönyv 1956.

Kézirat: Válltva a szabadságért: Tanárok és tanítványok az 1956-os forradalom és szabadságharc idején / bev., összeáll. Gergely Ferenc. Bp., 2014.; *Folyóirat:* Császtvay István: Öszinte szavak a jászberényi Zirzen Janka Tanítóképző tanáraitól és fiataljairól. In: Tiszavidék, 1957. márc. 3.

Besenyi Vendel: Deme János. In: JÉ. 2004.; Cseh Géza: Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból. Sz. 2006.; Czigány István, Goda Zoltán: Munkástanács az Aprítógépgyárban 1956–1957. In: JÉ. 2001.;

Feldolgozások: 1956 kézikönyve 3. köt. főszerk. Hegedűs B. András. Bp., 1996.; Járomi József: Vihar a városban: A forradalom és a szabadságharc napjai Jászberényben 1956-ban. Jb, 1995.

Sebők Balázs: A város társadalma a szocialista korszakban

Levéltári források: MNL JNSZML MDP VPB XXXV 42-2-2. ö.e. Információs- és hangulatjelentések 1949–1950; 42-1-4.ö.e.; 42-1-6.ö.e. 1953.; MNL JNSZML MDP JVB XXXV 42-2-22. ö.e. Ipari üzemek, kereskedelem, önellátás; 42-1-9. ö.e. 1955.; 42-1-10. ö.e. 1955.; XXXV 42-1-11. ö.e. 1956.; MNL JNSZML XXXV. MSZMP IVB 4-1-6. ö.e. 1956/57.; MNL JNSZML XXXV., MSZMP JVB 4-1-7. ö.e. 1958.; 4-1-8. ö.e. 1958.; 4-1-10.

ő.e. 1959.; 4-1-11. ő.e. 1959.; 4-1-12. ő.e. 1960.; 4-1-13. ő.e. 1960.; 4-1-1. ő.e. 1961.; 4-1-4. ő.e. 1961.; 4-1-3. ő.e. 1962.; 4-1-3. ő.e. 1965.; 4-1-4. ő.e. 1965.; 4-1-3. ő.e. 1966.; 4-1-4. ő.e. 1966.; 4-1-2. ő.e. 1967.; 4-1-4. ő.e. 1967.; 4-1-5. ő.e. 1967.; 4-1-4. ő.e. 1968.; 4-1-6. ő.e. 1968.; 4-1-3. ő.e. 1969.; 4-1-4. ő.e. 1969.; 4-1-5. ő.e. 1969.; 4-1-5. ő.e. 1970.; 4-1-8. ő.e. 1970.; 4-1-5. ő.e. 1971.; 4-1-5. ő.e. 1972.; 4-1-6. ő.e. 1972.; 4-1-7. ő.e. 1972.; 4-1-4. ő.e. 1973.; 4-1-4. ő.e. 1974.; 4-1-6. ő.e. 1974.; 4. fcs.-17. ő.e. 1975.; 4 fcs.-29. ő.e. 1975.; -32. ő.e. 1975.; 4. fcs.-15. ő.e. 1976.; 4. fcs.-24. ő.e. 1976.; 4. fcs.-25. ő.e. 1976.; 4. fcs.-26. ő.e. 1976.; 4. fcs.-14. ő.e. 1977.; 4. fcs.-15. ő.e. 1977.; 4. fcs.-16. ő.e. 1977.; 1978. máj. 31.; B 1979. okt. 18.; 1981. ápr. 2.; 1982. szept. 30.; 1983. júl. 21.; 1983. dec. 8.; 1984. jún. 7.; 1986. okt. 24.; 1986. nov. 13.; 1989. ápr. 13.; 1989. aug. 10.; 1989. szept. 21.; MNL JNSZML JBVTVB 1950. szept. 1. Közellátás; 1953. jan. 28.; 1953. szept. 16.; 1953. dec. 24.; 1957. ápr. 19. Kereskedelem; 1957. aug. 9. Közbiztonság; 1958. ápr. 11. Kereskedelmi ellátottság; 1958. aug. 29. A város közrendészetének megtárgyalása; 1959. jún. 12. Közbiztonság; 1960. febr. 5. Közrend-közbiztonság; 1960. szept. 20. Fekete- és kényszervágások helyzete; 1960. okt. 3. Az Ifjúságvédelmi Bizottság munkájának értékelése; 1960. nov. 11. TŰZÉP, a lakosság tüzelőellátása; 1961. jan. 9. Szabálysértési munka értékelése; 1961. márc. 17. Kereskedelmi helyzet; 1961. jún. 30. Ifjúságvédelmi Bizottság; 1961. dec. Jászberény téli kereskedelmi ellátása; A városi kisipar helyzete; 1962. jún. 12. Jászberényi cigányok; Jászberényi zöldség- és gyümölcs ellátása; 1962. júl. 20. A veszélyeztetett családok problémáiról; 1962. aug. 17. A TŰZÉP jelentése a téli tüzelőellátásról; 1962. aug. 24. Vállalatok, KTSZ-ek, kisipar; 1962. okt. 12. Ifjúságvédelem; 1963. ápr. 30. A város zöldség- és gyümölcs ellátása; 1963. júl. 9. Kereskedelmi ellátottság, üzlethálózat; 1963. nov. 12. A lakosság téli tüzelőellátása; 1964. ápr. 28. Közrend, közbiztonság; 1964. jún. 23. A kereskedelmi hálózat fejlesztése; 1964. júl. 8. A tanyarendszer megszüntetése; 1964. júl. 21. A köztékeztetés helyzete a városban; 1964. szept. 29. TŰZÉP, téli tüzelőellátás; 1965. máj. 4. A vendéglátás és a köztékeztetés helyzete; 1965. jún. 15. A város kereskedelmi ellátása; 1965. júl. 13. A cigány telepek felszámolásáról; 1965. okt. 20. A lakosság szolgáltatási igényei; 1966. aug. 24. A gyermek- és ifjúságvédelem helyzete; 1966. okt. 5. A társadalmi tulajdon védelme; 1967. jún. 28. A város kereskedelmi ellátottsága; 1967. nov. 23. Az ifjúság elhelyezkedési problémái; Az alkoholizmus elleni küzdelem eredményei; 1967. dec. 20. Az ifjúság helyzete; 1968. máj. 15. Telepek felszámolása; 1968. okt. 2. Vendéglátóipari egységek, italboltok egészségügyi helyzete; 113/1970; 129/1970. Szociális követelményeknek nem megfelelő telepek felszámolása; 20/1971. A cigány lakosság helyzetének javítása; 7/1971. Az ifjúság helyzetéről; 22/1973. A közrend és a közbiztonság helyzete; 1974. I/p. 311.; II/587. p. A tanyai lakosság helyzete; 1975. II/p. 333. A nők gazdasági és szociális helyzetének megjavítása.; MNL JNSZML MSZMP Szolnok Megyei Bizottság VB iratai XXXV. 1/a-1. 18. doboz 89.ő.e. 1959.

Feldolgozások: Nagy József, Tóth János. Jászberény város története a felszabadulástól napjainkig. Jb. 1970.; Sebők Balázs: Életkörülmények a „vas és acél országában” és Jászberényben (1950–1956) In: JÉ. 2005. 81–97.p. Sebők: A Kádár-rendszer védelmében: Adalékok a jászberényi karhatalmi egységek és a Munkásőrség első éveinek történetéhez. In: JÉ. 2013. 122–135.p.; Sebők: Szolnok megye szocialista iparosítása: 1950–1970. Sz., 2015.;

Pethő László: Vezérigazgató és képviselő – Gorjanc Ignác pályaképe

Levéltári forrás: MNLJNSZML Pártarchivum: Gorjanc Ignác és László Károly személyi anyagai; Műszaki Egyetemi Levéltár: Állami Műszaki Főiskola és a Budapesti Műszaki Egyetem anyakönyvek, diplomák átvételi jegyzőkönyvei; Budapesti Műszaki Egyetem jkv. (1949–1991) HU BMEL 5/a., 5/b.

Interjúk: Babucs László egykori ifjúságmozgalmi vezetővel, Balog János tanárral, gimnáziumigazgatóval, Czinege Károly mérnökkel, Gorjanc Gabriellával, Gorjanc Ignác lányával; László Károly özvegyével; Szatmári Zoltán mérnökkel, az MSZMP Városi Szervezetének egykori munkatársával, Tavasz Ferenc mérnökkel, egykori kereskedelmi igazgatóval. Az interjúk szervezéséhez Szabó Jánosné adott hatékony segítséget.

Újságcikkek: Aki az ördöggel is cimborál / Müller Tibor interjúja Bp. 1986. 6. sz.; Fogaskerék 1948. jún. 9. p. 2.; jún. 27. p. 7.; 1949. márc. 7. p. 3.; 1949. aug. 6. p. 8.; szept. 10. p. 7.; HÜ 1969. szept. 1.; 1987. ápr.; Népszabadság 1957. febr. 16.; 1987. febr. 11. p. 4.; febr. 21. p. 5.; N 1957. febr. 16. p. 1.; 1987. febr. 11.; Népszava 1987. febr. 11. p. 5.; febr. 21. p. 5.; Pethő: Márkus István és a Jászság. In: Jászokévszázad évkönyv 2. Sz. 2014. p. 104–120.; Sipos Gyula: Kinek építkezünk? Kortárs 1960. 6. sz. p. 920–925.

Feldolgozások: Csepel története / szerk. Kubinyi András Bp. 1965., Horváth Ede: Én volnék a vörös báró? Interjú kész. Cserhalmi Imre. Bp. 1990.; Magyar Levente: A Jászság ipari fejlődése az elmúlt 50 évben / In: 50 éves a Lehel. 1952–2002. 13–14.; „A párt foglya voltam”. Demény Pál élete / Az interjú kész. a szöveget szerk., a dokumentumokat vál. Kiss József. Bp. 1988.; Major Máté, Oszkó Judit: Új építészet, új társadalom. Bp. 1981.; Parti Csaba, Pethő László: A tanácselnök – beszélgetés Buzás Sándorral. In: JÉ. 2008. p. 38–50.; Perényi József: Csepel – Magyar városok monográfiája. Bp. 1934. p. 159.; Pethő: Egy karakteres német szociálpolitikus életművéről. In: Identitások: Írások a 75. Éves Bangó Jenő tiszteletére. 2009. p. 230–235.; Pethő: A vállalati szociálpolitika néhány kérdése. In: Szociológia, 1984. 1–2.sz. p. 133–140.; Regék és elbeszélések a Gorjanciakról. In: Bálint Cseh Júlia: A Mátyás-motívum a szlovén népköltészetben – Korunk 2000. 8. sz. p. 110–114.; Egyéb: Vályogváros a Zagyva partján. In: Magyar Rádió, 1969. 08. 14. p. 23. (Megjegyzés: Jb. Városi Könyvtár sajtófigyelője.)

Hajdu Ágnes: A főtér története az utóbbi évtizedekben

Források: A 3. ötéves terv első két évében átadandó lakások építési területeire vonatkozó részletes rendezési tervek felülvizsgálata, Jászberény városközpont. é.n. LT ÉDIK; Jb. városképi és műemléki vizsgálata, 1954. Városépítő Tervező Vállalat LT ÉDIK; Jb. Általános Rendezési Terv programja 1968. dec. LT ÉDIK 2201/1; Jb. Szabadság tér–Tót u.–Békkocsis u.–Lehel tér által határolt tömb rendezési tanulmányterve, 1967. jan., LT ÉDIK 54-16-2/6-67; Jb. várospolitikai terve 1970.; 24/1972. (XI.31.) VB határozat az 1970-es módosított ÁRT jóváhagyásáról LT ÉDIK, tsz.: 1-16-021-8; Jb. Általános Rendezési Terv 1970. LT ÉDIK, tsz.: 1-16-021-8; Jb. Szövetkezet utca–Szabadság tér Molnár utca–Zagyva által határolt terület beépítési tanulmányterve, 1971. dec., LT ÉDIK 2-16-131-1; Jb. Városközpont

Részletes Rendezési Terv 1983. LT ÉDIK DKT/OTTT/BTI/-4795; Jb. Általános Rendezési Terv felülvizsgálata 1993. LT ÉDIK 10185/93/k1; Jb. Lehel vezér tér, Dózsa György út, Bercsényi út, Zoltán u. által határolt tömbök beépítése, 1993. LT ÉDIK 10373/93K; Jb. Zoltán utca és környéke egyszerűsített részletes rendezési terv, 1995. LT ÉDIK 10687/96/K; Jb. város településrendezési eszközeinek (településfejlesztési koncepció, településszerkezeti terv, szabályozási terv és helyi építési szabályzat) felülvizsgálata, 2010. szept. LT ÉDIK tsz.: 64/2008-3.2.2.; Jb. Város Településrendezési Terv Módosítás, Helyi Építési Szabályzat Módosítás, Szabályozási Terv Módosítás, 2013; Talajmechanikai szakvélemény a Jászberény Fémnyomó és Lemezárugyár 48 lakásos épületének talajvizsgálatáról, 1960. LT ÉDIK DKT/ÉGA/FTV/-60_318; Talajmechanikai szakvélemény a jászberényi járási MSZMP székház építéséhez 1962. október 18. LT ÉDIK DKT/ÉGA/FTV/-62-704; Talajmechanikai szakvélemény a Jászberényben tervezett iparcikkáruház altalajáról, 1967. LT ÉDIK 67/577; Talajmechanikai szakvélemény a Jászberény II. sz. vízmű, valamint a vízmű területén kívül építendő 600 m³-es, 35 m magas víztorony tervezéséhez, 1967/2., jelzet: LT ÉDIK 67/751; Talajmechanikai szakvélemény a Jászberény, Szabadság tér 48 lakásos épületre vonatkozóan. 1973. márc. LT ÉDIK 73/281; Talajmechanikai szakvélemény a Jászberény, Lehel vezér téri OTP fiókos társasház tervezéséhez, 1974., LT ÉDIK 74/2221; Tájékoztató talajmechanikai szakvélemény, Jászberény, Lehel Vezér Gimnázium bővítéséhez, emeletraépítéséhez, 1978. márc. 30., LT ÉDIK 78/5320; Műszaki leírás Jászberény Szabadság tér 24 lakásos épület mikrocölöp alapozásához, 1981., LT ÉDIK 81/556; Részletes talajmechanikai szakvélemény a Jászberény, Lehel Vezér Gimnázium bővítésének alapozásához, 1982. LT ÉDIK 82/107-A; Talajmechanikai szakvélemény a Jászberény, Szabadság téri ÁFÉSZ Bútoráruház alapozásához, 1986. dec. 17., LT ÉDIK 86/6429; Talajmechanikai szakvélemény a Jászberény, Szabadság téren épülő takarékszövetkezet és lakások tervezéséhez, 1987. márc. 5., LT ÉDIK 87/6633; Talajmechanikai szakvélemény a Jászberény, Lehel vezér. téren épülő 45 lakás + üzletek épületének alapozásához, 1988. szept. 2., LT ÉDIK 88/5962; Talajmechanikai szakvélemény a jászberényi hitelbank épületbővítéséhez és a csatlakozó 17 lakás tervezéséhez, 1988/2 LT ÉDIK DKT/ÉGA/Idt/-88-6239; Területismertető talajmechanikai szakvélemény a Jászberény, Lehel vezér tér–Zirzen Janka u.–Zoltán u.–Dózsa György u. által határolt tömb beépítéséhez – 1998. 07. 28. LT ÉDIK 98/5068.

Feldolgozások: Adatok a Jászság pénzügyintézeteinek múltjához és jelenéhez / Szabó Béla. In: JÉ. / szerk. P. L. Jb. 1995. p.189–201.; http://epa.oszk.hu/02200/02295/00003/pdf/EPA-02295_Jaszagi_Evkv_1995_szabo.pdf;

Anton Erhardt Martinelli, Rabl Károly és a Jászkun kerületek székháza / Ugyr Bálint. In: Jászberény története a kezdetektől a reformkorig / főszerk. PL. Jb. 2014, p. 309–327.; Itzig nem mész Auschwitzig – Adatok a

jászberényi holocaust történetéhez / Kertész Tamás. In: JÉ. / szerk. P. L. Jb. 2001.;

http://epa.oszk.hu/02200/02295/00009/pdf/EPA-02295_Jaszagi_Evkv_2001_Kertes.pdf;

Jászberény műemlékei / Sáros András. Jb. 2006. 141 p.; Jászberény város társadalma egy vasárnap tükrében / Németh Ferenc. In: A jászberényi Jászmúzeum Évkönyve: 1938–1943 / szerk. Komáromy József, Bp. 1943. p. 257–268.; Jászberényi múltidéző / Kiss Erika. Jb. 2006. 187 p.; Jászberény régi polgármestereiről / Gyurkó Miklósné. In: JÉ. / fel. szerk. P.

L. Jb., 2002. p. 256–263.; http://epa.oszk.hu/02200/02295/00010/pdf/EPA-02295_Jaszgagi_Evkv_2002_Gyurko.pdf; Jászberény város története a felszabadulástól napjainkig / Nagy József, Tóth János Jb. 1970. 302 p.; A jászberényi Főtemplom története / Sáros András. Jb. 2002. 190 p.; A jászberényi halmazos településrendszer szerkezetének megőrzése / Paksy Gábor. In: JÉ. / szerk. P. L. Jb. 1995. p. 179–189.; http://epa.oszk.hu/02200/02295/00003/pdf/EPA-02295_Jaszgagi_Evkv_1995_paksy.pdf; A Jászberényi Szentháromság téri kálvária története / Sugárné Koncsek Aranka. In: JÉ / szerk. P. L. Jb. 1999. p. 76–82.; http://epa.oszk.hu/02200/02295/00007/pdf/EPA-02295_Jaszgagi_Evkv_1999_sugarne.pdf; A jászgagi települések elmúlt évi eseményeiről. In: JÉ. / Pethő László. 1995. p. 298–332.; http://epa.oszk.hu/02200/02295/00003/pdf/EPA-02295_Jaszgagi_Evkv_1995_kronika.pdf; A jászgagi települések elmúlt évi eseményeiről. In: JÉ. / Pethő László. 2006. p. 280–245.; http://epa.oszk.hu/02200/02295/00014/pdf/EPA-02295_Jaszgagi_Evkv_2006_kronika.pdf; A jászgagi zsidóság a vészorkorszakban / Csösz László. In: JÉ. Jb. 2006. p. 90–110.; http://epa.oszk.hu/02200/02295/00014/pdf/EPA-02295_Jaszgagi_Evkv_2006_csosz.pdf; Kiemelkedő állami és sportkarrier: Beszélgetés Bathó Ferenc helyettes államtitkárral, Jászberény díszpolgárával / Kármán Antal, P. L. In: JÉ. / szerk. P. L., Jb. 2016. p. 164–168.; A női kalap tönkremegy, ha sárba tapossák / Mizsei Béla. In: JÉ. / szerk. Pethő László. Jb. 1997. p. 279–292.; http://epa.oszk.hu/02200/02295/00005/pdf/EPA-02295_Jaszgagi_Evkv_1997_mizsei.pdf; A régi jászberényi hetipiacok / Gyurkó Miklósné. In: JÉ. / P. L. 2001. Jb., p. 187–192.; http://epa.oszk.hu/02200/02295/00009/pdf/EPA-02295_Jaszgagi_Evkv_2001_Gyurko.pdf; Szamarórdítástól volt hangos a Főtér / Mizsei Béla. In: JÉ. / szerk. Pethő László. 1996. p. 239–251.; http://epa.oszk.hu/02200/02295/00004/pdf/EPA-02295_Jaszgagi_Evkv_1996_mizsei.pdf; Személyes emlékeim a forradalom hétköznapjairól / Goda Zoltán. In: JÉ. Jb. 2006. p. 22–46.; http://epa.oszk.hu/02200/02295/00014/pdf/EPA-02295_Jaszgagi_Evkv_2006_goda.pdf; Tervek és valóság: két alföldi mezőváros életrajza az 1950-es években / Sebők Tamás. In: JÉ. / szerk. Pethő László. Jb. 2008. p. 127–146.; http://epa.oszk.hu/02200/02295/00016/pdf/EPA-02295_Jaszgagi_Evkv_2008_sebok.pdf; Az üzlet egy életre szól: Szalai György képei Kertész Dénesné ajánlásával. In: JÉ. / szerk. Pethő László. Jb. 2014. p. 75–91.; http://epa.oszk.hu/02200/02295/00022/pdf/EPA02295_jaszgagi_evkonyv_2014_075-089.pdf; Folyóirat: Apponyi Albert első jászberényi szobrának felállítása / Anka László. In: R., 2015, 22. évf. 2. sz. p. 12–13.; http://www.jaszmuzeum.hu/sites/default/files/red._2015_apr_28oldallq.pdf; Egész alakos bronzba öntött hősi emlékművek a Jászágban / Faragó László. In: R., 2014, 21. évf. 5. sz. p. 14–16.; http://www.jaszmuzeum.hu/sites/default/files/red.o_201405_okt_lq.pdf; A Jászkun Kerület székháza / Farkas Kristóf Vince. In: R., 2015, 22. sz. 2. sz. p. 6–7.; http://www.jaszmuzeum.hu/sites/default/files/red._2015_apr_28oldallq.pdf; Lehel vezér szobra Jászberényben / Iris. In: R., 2014, 21. évf. 3. sz. ápr. 10. p. 16.; http://www.jaszmuzeum.hu/sites/default/files/red._201403_jun_lq.pdf; Város Napja '93. / Szántai Tibor. In: Jk, 1993. 5. évf. 7. sz. p. 1., 3.; *Kézirat*: Bányai János visszaemlékezése; Jászberény város története 1945-től az 1956-os ellenforradalomig / Erdész Sándor; Egyházi körmenetek a Főtéren / Szabó Jánosné. Jb. 2016; Esettanulmány Jászberény város 1949–1980 közötti szerkezeti változásairól / Paksy Gábor. 1987. nov. LT ÉDIK K2350

Pethő László: A városfejlesztés lehetőségei és korlátai 1930–1990

Levéltári források: MDP SZMB jkv. 1955. 03. 28.; MNLJNSZML Pártarchívum: Bacsa Ferenc és Bojti János személyi anyagai; MNLJNSZML Vármegyei közgyűlési jkv. 1930–1944. *Kézírtos források:* Bányai János visszaemlékezései. 1989.; JMA: Erdész Sándor: Jászberény város története 1945-től az 1956-os ellenforradalomig; Sáros András kézíratos naplója 1963. febr. 24–969. aug. 21.; Várospolitikai terv 1970 / összeáll. Nagy József *Újságcikkek:* N., 1958. 09. 21., 12. 05.; 1959. 05. 06; 1963. 02. 05.; 1964. 04. 14; 1965. 05. 25.; 1966. 02. 23.; 1970. 02. 27., 11. 01.; 1973. 05. 09.; 1974. 03. 22.; 1976. 01. 23., 08. 18., 09. 12.; 1986. 06. 20.; 1987. 02. 24.

Feldolgozások: Bene Lajos: A magyar városok háztartása. Bp. 1935.; Gerse József, Szilágyi Dániel: Magyarország településhálózata 2. r. Városok és falvak. KSH, 2015.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo_telepuleshalozata/varosok_falvak.pdf
 Illyefalvi I. Lajos: Csonka hazánk városai a statisztika tükrében. Bp., 1940. Károlyi Zsigmond, Nemes Gerzson: Szolnok és a Közép-Tiszavidék vízügyi múltja 3. r. A vízgazdálkodás eredményei 1945–1975-ig. Bp., 1976. p. 90–91. Magyar városok. Bp. 1966.; Magyar Városok Statisztikai Évkönyve, 1–6. köt. 1934–1940. Bp. 1935–1942.; A modern város történeti dilemmái / szerk. Gyáni Gábor. D., 1995. Parti Csaba, Pethő László: A tanácselnök – beszélgetés Buzás Sándorral. In: JÉ. Jb. 2008. p. 38–50.; Parti, Pethő L.: A rendőrkapitány – beszélgetések Moşonyi Sándorral. In: JÉ. Jb. 2008. p. 58–64.; Pethő László: Hetven év néhány tételben: Életképek egy jászberényi család történetéből. In: Mozaikok / szerk.: Rédei Panni, Nagy Nikolett. Jb.; Folyóirat: Beluszky Pál, Győri Róbert: Fel is út, le is út: Városaink településhierarchiában elfoglalt pozícióinak változásai a 20. században. In: TT, 18. évf. 2004. 1. sz. p. 1–41.; Finály Lajos: Alföldi városaink szennyvízkérdése. HK, 1953. 33. évf. 7–8. sz.; Főríz Margit, Orlicsek József: Vidéki városaink funkcionális típusai. In: FÉ. 1963. 12. évf. 1–4. füz. p. 167.; Horváth M. Tamás: A helyi tanácsok működésének jogi és politikai normatív közegéről. In: JTK. 1988. 9. sz.; Kisebbségi közlemények. In: FK, 1973. p. 338–339.; Linhardt József: Városaink csatornázása és szennyvízkezelése. VSZ, 1934.; Tátray István: A városrendezés és a városmérés végrehajtása. VSZ, 1939.

Molnár Marietta: Az oktatásügy hat évtizede a városban

Alvári Ottó: A Bercsenyi iskola története: Szd. Jb., 1995; Bollókné Panyik Ilona: Tanítóképzésünk a két világháború között. D. 1984; Bruder Elemér: A jászberényi izr. elemi népiskola története: A Jászberényi Izr. Elemi Népiskola Jubiláris Emlékkönyve, Jb., 1930; Dokumentumok az iskolák államosításának Szolnok megyei történetéből / szerk.: Antal Árpád, Győri Tibor, Szurmay Ernő, Sz, 1973; Farkas Ferenc: Mozaikok egy jászapáti tanár életéből. In.: JÉ. Jb., 1999. p. 182.; Fodor István Ferenc: A jászvárosi oktatás végvárai. Jb., 2016; Hunyady Györgyné: A négyéves tanítószak programja. Óvó- és tanítóképzés az ezredfordulón. Kaposvár, 2000; Ilku Pál: Az iskola és az élet, a tanulás és a termelés kapcsolata. In: Oktatáspolitikusok és koncepciók a XX. században / Mann Miklós Bp., 2004; Intézeti Értesítő 1931–32. tanévről / szerk. Móczár Miklós, Jb., 1932; Intézeti Értesítő 1935–36. tanévről / szerk. Móczár Miklós,

Jb., 1936; Intézeti Értesítő 1937–38. tanévről / szerk. Móczár Miklós, Jb., 1938; A jászberényi Liska József Erősáramú Szakközépiskola, Gimnázium és Kollégium: 1969–1994. Jb., 1994; A Jászberényi Magyar Királyi Állami Líceum és Tanítóképző Évkönyve / szerk. Móczár Miklós, Jb., 1939; Jászberényi Tanítóképző Évkönyve 1972–79. Jb., 1979; Kardos József: A Magyar iskola elmúlt évtizede, 1945–1996: Iskola a magyar társadalom tükrében. Bp., 1996; Keresztury Dezső: Helyünk a világban. Bp., 1946; Kiss Erika: Jászsági múltidéző. Jb., 2006; Kiss: A jászsági zsidóság emlékeiből. Jb., 2015; A Lehel Vezér Gimnázium története / szerk. Csomor Józsefné. Jb., 1992; A Liska József Erősáramú Szakközépiskola, Gimnázium és Kollégium Jubileumi Évkönyve 1959–2009. Jb., 2009; Lóczi Béla: Emléktábla helyett... Jb., 2006; Mann Miklós : Oktatáspolitikusok és koncepciók a XX. században. Bp., 2004; Mann: Budapest oktatásügye 1873–2000. Bp., 2002; Mann: Oktatáspolitikusok a két világháború között. Bp., 1977. p. 30., 45.; Mészáros István: Magyar Iskolatípusok. Bp., 1991; Nagy József, Tóth János: Jászberény város története a felszabadulástól napjainkig. Jb., 1970; Németh András: A magyar tanítóképzés története. Zsámbék, 1990; T. Kiss Tamás: Egy méltatlanul elfeledett européer. Bp., 1999; Tóth Gyula: Jászberényi Tanítóképző Intézet története a felszabadulástól. In: Tanítóképző Intézet Évkönyve 1968–1971. Jb., 1971; Tóth János: Adatok Jászberény közművelődésének történetéről. Jb., 1975; A zárdától a katolikus iskoláig 1886–2016. 1991–2016. Jubileumi kiadvány. Nagyboldogasszony Katolikus Általános Iskola és Gimnázium, Jb., 2016. Folyóiratok: Bizó Gyula: Tanító- és óvónőképzés átszervezéséről. In: FSz, 1960. 1. sz.; Csomorné Csíbor Ildikó: Százéves a Bercsényi úti iskola. In: Jk, 2006. júl. 1.; Erdey-Grúz Tibor: Oktatásügyünk értékelése a központi vezetőség márc. határozata alapján. In: Köznevelés, 1955. 05.; Fábíán Zoltán: A közösség megszervezésének és segítésének időszerű problémái a tanítók kollégiumában. In: FSz, 1963. 1. sz.; JH, 1932. 09. 02. sz., JH, 1933. 05. 06. sz., JH, 1940. 11. 23. sz.; Köznevelés, 1959. 16. sz. p. 346–347.; N, 1950. dec. 31., N, 1953. jan. 01., N, 1953. jún. 07., N, 1956. jún. 23., N, 1962. máj. 12., N, 1963. máj. 17., N, 1964. nov. 05., N, 1967. jún. 02., N, 1967. jún. 11., N, 1969. dec. 31.; Ortutay Gyula: Az orosz nyelvoktatás politikai jelentősége. In: Köznevelés, 1949. okt. 15. sz.; Pethő László: A tanítóképzés főiskolásításának oktatáspolitikai kérdései. In: Pedagógusképzés, 1999. 1. sz.; Rozsondai Zoltán: A pedagógiai főiskola és a tanítóképző intézetek. In: Köznevelés, 1948. 8:46.; Szövényi Zsolt: A szakkollégiumi rendszerű tanítóképzés. In: FSz., 1980. 4. sz.; Kézirat: Alvári Ottóné, Bús Béláné, Helle Józsefné: Iskolánk, a Bercsényi Úti Általános Iskola megalakulásától napjainkig. Jb., Szerzői kézirat, 1993.; Gyurkó Miklósné: A Fehérló Négyosztályos Róm. Kat. Elemi Népoktatástól a Nagyboldogasszony Róm. Kat. Általános Iskoláig 1873–1993., 1993.

Bathó Edit: A város tánckultúrája a harmincas évektől az ezredfordulóig

A 25 éves Csángó fesztivál emlékezetes pillanatai / szerk. Péterbence Anikó Bp., 2015; H. Bathó Edit: Tánccalkalmak a Jászságban a XVIII–XX. században. In: A Jászság a magyar kultúrában. Sz.: 1998. p. 199–215. H. Bathó: A Jász Múzeum 125 éve / In: A Jász Múzeum Évkönyve 1975–2000. Jb., 2001. p. 5–33.; H. Bathó: 40 éves a Jászság Népi Együttes. In: JÉ. Jb., 2011. p. 14–18; Nagy József, Tóth János: Jászberény város története a felszabadulástól

napjainkig. Jb., 2011; Rohonczy Viktor: A jászberényi beatkorszak emlékei. In: JÉ. Jb., 2013. p. 30–53. Tóth: Adatok Jászberény közművelődésének történetéből. Jb., 1975. Folyóirat: JH. VIII. évf. 1926. febr. 7. 6. sz. 1–2.; N. 6. évf. 1954. aug. 18. 195. sz. 3., N. 7. évf. 1955. márc. 16. 63. sz., N. 9. évf. 1958. szept. 16. 219. sz., N. 14. évf. 1963. jún. 15. 138. sz. 3., N. 29. évf. 1978. nov. 30. 282. sz. 3., N. 30. évf. 1979. jan. 9. 6. sz.; TL 25. évf. 1922. 15. sz., TL 31. évf. 1925. ápr. 4.; Kézirat: Nagyboldogasszony r.k. templom keresztelési anyakönyve, 1902. R.k. Főplébánia Irattára.; Adatközlők: Baráth Károly, Barta Ágnes, Bathó Jánosné Baranyi Erzsébet, Besenyi Vendel, Beszteri Ida, Bús Skolasztika, Czákó Viktorné, Csibra Ferenc, Faragó László, Gulácsi Irma, Koczka Mihályné, Mező Sándorné, Pesti Lászlóné, Háfra Ilona, Szabó Pál Antal, Újszász, Szarvas Béláné Bató Rozália, Szikra István, Varga Mária,

Sas István: Mozaikok Jászberény közművelődéséből

Horváth Attila: Fény–Árnyék. Sz. 2013.; Járomi József: Vihar a városban: A forradalom és a szabadságharc napjai Jászberényben 1956-ban. Jb., 1995.; Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Iskolánkivüli Népművelésének Története. Sz. 1943.; Kiss Erika: Jászberényi múltidéző. Jb., 2006.; Laczkó Ottóné: Jászberény könyv-, könyvtári és olvasási kultúrájának története: 1867–1953-ig: Doktori disszertáció Bp., 1977.; Tóth János: Adatok Jászberény közművelődésének történetéből. Jb., 1975.; Kézirat: Erdész Sándor: Jászberény város története 1945-től az 1956. évi ellenforradalomig. Jb., 1956.; Jánosi Tibor: A jászsági amatőr rádiózás rövid története; Folyóirat: JH, 1927. 09. 18., 1936. 09. 12.; JK, 1947. 06. 14., 1947. 06. 25.; Jászkunság, 1958. 01. 26.; 20 éves az Ifjúsági Ház. Kronográf, 1998.; N. 1956. 01.05., 1957. 12. 01., 1958. 02. 14., 02. 18., 02. 20., 02. 21., 03. 06., 04. 16., 05. 31., 1968. 09. 12., 1969. 05. 14., 1974. 08. 22., 1994. 12. 27.; Pethő László: Művelődés az Aprítógépgyárban. In: Budapesti Népművelő.; Varga Kamill: A jászberényi ferences templom és kolostor története. In: Jászkunság, 1958. 01. 26.; Kézirat: A Déryné Művelődési Központ 2007–2010 közötti működési-, fejlesztési elképzelései, tervei; A Déryné Művelődési Központ éves beszámoló, munkatervei 1993–2010.; Jánosi Tibor: A jászsági amatőr rádiózás rövid története; Jb. Városi Tanács Várospolitikai Bizottság 1974. 11. 13-i ülésének jkv; Tájékoztató a Déryné Művelődési www.fortepan.hu; Levéltári forrás: Jász Múzeum fotóarchívuma

Ács Tibor, Szőrös Zoltán: Fejezetek a város versenysportjából 1960–2000

Bugyi István: A jászberényi úszó- vízilabdasporthoz története 1906–1981; Hoffer András: Lehel futballkrónika, Jb., 1983; Hoffer: Jászberényi futballkrónika 1983–2000. Jb., 2000; Hoffer: 110 éves a jászberényi labdarúgás. Jb., 2016; Horgosi Ödön: „A sakkszakosztály életéből”: történeti vázlat; JÉ. 2016; Magyar Aliz: Apám az atlétika szerelmese 241.; Kaplár F. József: 25 éves a Jászberényi Vasas (1977); Kisádám Antal: A jászberényi birkózás száz éve 1906–2006. Jb., 2006; László Petra főiskolai szakdolgozata; Szeidl István: Jászberényi hősök; Varga László: A Jászberényi Lehel SC története 1906–1981 (1983); Vélemények és vallomások (2012); Yakuzák SE első 10 éve 1990–2000; Visszaemlékezés: Sinka István Jászberényi Sakk Kör vezető dokumentumai; Szabó Péter: JSE Autós szakosztályvezető dokumentumai; Tóth

Éva JSE Tenisz szakosztályvezető dokumentumai; *Újságcikkek, Folyóirat*: HÜ 1976. jan., ápr.; 1977. febr., jún., aug., nov., dec.; 1978. jan., okt., nov.; 1979. jan., febr., ápr., máj., szept., okt., dec.; 1980. jan., márc., ápr., jún. júl., nov., dec.; 1981. jan., febr., júl., szept., nov.; 1982. jan., febr., márc., ápr., jún., aug., szept., okt., nov.; 1984. jan., febr., máj., aug., okt., nov., dec.; 1985. febr., márc., ápr., máj., okt.; 1986. jan.; 1988. márc., aug.; 1989. jún.; 1991. márc., ápr., jún., szept., okt.; 1992. dec.; JK 1993. ápr. 10., szept. 11., 25., okt. 09.; 1994. ápr. 09., márc. 12., júl. 09., szept. 24., okt. 08.; 1995. márc. 25., ápr. 22., máj. 06., máj. 20., szept. 09., szept. 23., nov. 1., dec. 16.; 1996. jan. 27., márc. 09., ápr. 20., máj. 04., máj. 18., jún. 15., júl. 20., aug. 24., szept. 07., okt. 19., nov. 11.; 1997. febr. 15., ápr. 26., jún. 07., aug. 30., nov. 22.; 1998. márc. 14., ápr. 11., ápr. 25., máj. 21., júl. 25., nov. 07., nov. 21.; 1999. jan. 16., jan. 30., febr. 27., márc. 13., ápr. 22., jún. 05., jún. 26., júl. 24., aug. 14., szept. 25., nov. 16., dec. 04., dec. 18.; 2000. jan. 15., márc. 11., ápr. 15., ápr. 22., máj. 06., máj. 13., máj. 27., jún. 03., jún. 17., jún. 27., júl. 01., júl. 15., júl. 22., szept. 30.; 2013. júl.; N: 1965. jan. 09., máj. 01; 1968. febr. 17., jún. 04; 1970. ápr. 10. és aug. 19.; 1971. jún. 11., nov. 23. és dec. 25.; 1978. ápr. 30.; 1979. okt. 01; 1983. febr. 19., ápr. 12.; 1989. jan. 27., jún. 06., nov. 11; 1993. okt. 08.; 1994. ápr. 04.; 1999. máj. 10.; SHOGUN magazin 2005. okt.;

Visszaemlékezések: Agócs Tibor, Belovai József, Bene László, Berente Lajos, Csillag György, Czákó Viktor, Darók Adrián, Fülöpné Paksi Katalin, Garamvölgyi Mihály, Győri-Karádi Réka, Hagyoné Losonczy Gabriella, Harmath Béla, Hájos János, Hering Antal, Kalla Tibor, Kisádám Antal, Krisztof Krisztina, Nagyné Szathmári Katalin, Novák Nándor, Nyíri Lajos, Rigó Lehel, Sárközy László, Sinka István, Szöllösi Károly, Szűcs Judit, Turcsányiné Pesti Edit, Táboros József, Ugrin György

Csajka Gizella: Adatok Jászberény egészségügyének történetéhez

Levéltári források: MNL JNSZML Jászberényi Erzsébet Kórház iratai. Jb. Városi Tanács VB. Kórház: Rendelőintézet egészségvédelmi szakmai programja 1990-ig., Jb.VT VB. Kórház: Rendelőintézet Szervezeti és Működési Szabályzata 1983. Szolnok Megyei Népi Ellenőrzési Bizottság iratai. Célvizsgálat. 1968, 1986. Jászberényi Kórház iratai 1949, 1951 (17/1951), Jb. VT Egészségügyi O. ir. Számrendszeres ir. 831-25/2/1952. ,115-4/2/1954.

Folyóirat, újságcikk: In memoriam prof. Simon László. In: Szekszárdi Vasárnap, 2014. márc. 23., N, 1953. jan. 20., 1955. szept. 18., 1955. szept. 25., 1956. jan. 18., 1956. júl. 10., 1957. máj. 21., 1957. júl. 27., 1957. szept. 19., 1958. ápr. 13., 1958. okt. 3., 1958. dec., 6. 1959. nov. 29., 1960. máj. 25. 1961. aug. 5. 1963. febr. 17., 1963. márc. 12., 1963. aug. 9., 1963. szept. 5., 1965. jan. 1., 1965. márc. 5., 1965. dec. 25., 1966. jún. 17., 1966. aug. 14., 1966. dec. 16., 1968. febr. 11., 1969. okt. 18., 1969. dec. 6., 1970. jan. 8., 1970. febr. 27., 1970. dec. 13., 1971. jan. 1., 1971. jan. 16., 1972. ápr. 13. 1973. nov. 9., 1974. febr. 16., 1974. nov. 21., 1975. szept. 14. 1976. febr. 11., 1976. okt. 27., 1977. jan. 12., 1977. okt. 23., 1978. jan. 29., 1979. okt. 20., 1980. máj. 24., 1981. júl. 26. 1981. aug. 20., 1981. szept. 6.; 1981. szept. 15., 1981. nov. 7., 1983. febr. 10., 1985. febr. 16., 1985. okt. 11., 1987. júl. 18., 1988. dec. 21., 1988. dec. 24., 1989. márc. 2., 1989. márc. 7., 1989. ápr. 27., 1989. okt. 17., 1989. okt. 19., 1989. dec. 2., 1990. febr. 9., 1990. máj. 30., 1991. jan. 21., 1991. febr. 9., 1992. nov.

11., 1992. nov. 14., 1993. márc. 3., 1993. ápr. 17., 1993. szept. 28., 1993. okt. 18., 1993. nov. 30., 1994. márc. 10., 1994. okt. 25., 1994. okt. 28., 1995. jún. 30., 1995. júl. 8., 1995. júl. 11., 1996. ápr. 29., 1996. okt. 19., 1996. dec. 11., 1996. dec. 16., 1997. febr. 8., 1997. okt. 25., 1997. dec. 5., 1997. dec. 23., 1998. febr. 2., 1998. febr. 19., 1998. márc. 18., 1998. ápr. 22., 1998. jún. 20., 1998. dec. 11., 1999. ápr. 9., 1999. júl. 8., 2000. máj. 23., 2000. jún. 22., 2000. dec. 29.

Feldolgozások: Bajtai Attila: In memoriam Figus Illinyi Albert. In: JÉ. Jb., 1994.; Csomor Józsefné: A kórházigazgató – beszélgetés Jakus Zoltánnal. In: JÉ. Jb., 2008. Kazsuba Attila: A gasztroenterológia három évtizede Jászberényben. In: JÉ. Jb., 1997. Parti Csaba, Pethő László: A tanácselnök – beszélgetés Buzás Sándorral. In: JÉ. Jb., 2008. Koncsek Aranka: A szegénygondozás, az orvoslás és a közegészségügy története Jászberényben. Jb., 2000.; Zádorné Zsoldos Mária: A Jászberényi „Erzsébet” Kórház története: 1845–1895. In: Zounok 12. Sz., 1997.; Zádorné: Jász-Nagykun-Szolnok megye egészségügyi szervezetének, helyzetének fő vonásai: 1876–1976. Sz., 1996.

Rohonczy Viktor: Beatkorszak Jászberényben

Dob, gitár, zongora: Egy zenekar, amelyik zenélni akar. In: N., 1965. jún. 25.; Heves Megyei Néplap, 1967. jún. 30., N 1969. márc. 28., 1970. jún. 4., 1971. máj. 22., 1972. márc. 28.

Vincze János Farkas: A rendszerváltás időszaka a városban

Bába Iván: Rendszerváltoztatás Magyarországon. Egy történelmi pillanat leírása. Bp., 2015.; Bagi Gábor: Jászberény reformkora. In: Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig. Jb. 2015. 7–34.; Benkő Péter: A Független Kisgazdapárt: 1988–2000. Bp., 2000.; Bilecz Endre: Helybenjáró helyi társadalmak: 1989. In: Magyarország politikai évkönyve. Bp., 1990. 120–122.; Császár Gyula: A rendszerváltás anatómiája: 1988–1998. Bp., 1999.; Durandin, Catherine: A román nép története. Bp., 1998.; Fricz Tamás: Rendszerváltásban Magyarországon: 1990–1995: Tanulmányok, esszék Bp., 1996.; Hasznos Rozália: Lépésváltás, avagy a rendszerváltás jászberényi krónikája. In: JÉ. 1993. 26–46.; Kéri László: Ifjúság és politika az évtized végén. In: Magyarország politikai évkönyve. Bp., 1990. 101–107.; Kéri László: Pártok és pártrendszerek Magyarországon a kilencvenes évek elején. In: A többpártrendszer kialakulása Magyarországon. 1985–1991. Bp., 1992. 171–189.; Kiss Erika: Az Aprítógépgyár fél évszázada: Ipartörténeti érdekességek a XX. század második feléből. In: Tisicum. A JNSZM Múzeumok évkönyve, XIII. Sz. 2003. 201–217.; Kiss E.: A rendszerváltás időszaka. In: Mozaikok Jászberény történetéből: Olvasókönyv fiataloknak. Jb., 2014. 143–151.; Kolosi Tamás: Aterhesbabapiskóta. A rendszerváltástársadalomszerkezete. Bp., 2000.; Laki Irén: Árokipart: Versek. Békéscsaba, 1991.; Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig / szerk. Lázár. Bp., 2005.; Majtényi Balázs, Majtényi György: Cigánykérdés Magyarországon. 1945–2010. Bp., 2012.; Németh István: Európa 1945–2000. A megosztástól az egységig. Bp., 2004.; Ripp Zoltán: Rendszerváltás Magyarországon. 1987–1990. Bp., 2006.; Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Bp., Osiris.

1999.; Romsics Ignác: Magyar sorsfordulók 1920–1989. Bp., Osiris, 2012.; Salamon Konrád: Magyar történelem. 1914–1990. Bp., 1998.; Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Bp., 2005.; Valuch Tibor: A jelenkori magyar társadalom. Bp., 2015. Folyóiratcikkek: Adományok Románia megsegítésére. In: N, 1989. dec. 29. p. 2.; Agrárreformkörök helyett Agrárszövetség. In: N, 1989. dec. 5. p. 1.; Buzás Sándor: Nyílt levélre válaszol a tanácselnök. In: N, 1990. febr. 12. p. 4.; Czigány István: Leendő emlékmű ürügyén. In: Jk, 1990. márc. p. 1.; DEMISZ-hang. In: Jk, 1990. júl. p. 7.; Dobos László: Válasz a „Válaszra”. In: N, 1990. márc. 23.; Egy betiltott beszéd. In: Mh, 1989. szept. 28. p. 30.; Egy hír nyomában. In: Jk, 1990. jan. p. 6.; Egy néző: Fejlődik a kábeltévé. In: Jk, 1990. ápr. p. 10.; Egyenlőséget a gazdaságban! In: Jk, 1990. szept. p. 7.; Együttes nyilatkozat. In: N, 1990. febr. 13. p. 2.; Elpé: Hová, Iljics? In: Mh, 1990. márc. 29. p. 12.; Emléktábla a jászberényi tanács falán. In: Jk, 1989. okt. 24. p. 2.; Az etikai bizottság közleménye. In: N, 1990. márc. 21. p. 2.; Farkas Ferenc: MDF: Új vezetőség. In: Jk, 1990. júl. 7. p.; Farkas: Mi újság az MDF házatáján? Tájékoztató beszélgetés. In: Jk, 1990. jún. p. 2.; Forgács István: Hogyan szavaztunk? In: Jk, 1990. okt. 1. p.; Forgács István: Hogyan szavaztunk? In: Jk, 1990. aug. p. 11.; Gedei György: Mi történjen a párt- és munkásorszék házzal? In: Jk, 1989. dec. p. 5.; Gondolatok az önkormányzati választások küszöbén. In: Jk, 1990. aug. p. 6.; Hamarosan lesz fair szervezet. In: Jk, 1990. júl. p. 7.; Hasznos Rozália: Bemutatkozik az MDF. In: Jk, 1989. dec. p. 4.; Horti János: Interjú a polgármesterrel. In: Jk, 1990. nov. p. 2.; Horti János: Történelmi időben új, nagy feladatok előtt. In: Jk, 1990. ápr. p. 4.; Hortobágyi Zoltán: A sajtó. In: Mh, 1989. szept. 21. p. 2. p.; H, 1989. nov. p. 5.; H, 1990. jan. p. 3.; A Hűtőgépgyár élén. Választás volt, változás nem történt. In: N, 1990. ápr. 18. p. 1.; J.B.: Hűsz fideszes... In: Mh, 1990. máj. 3. p. 32.; Jánosi Gábor: „Ezt akarja az MSZMP. In: Jk, 1990. jan. mell.; Jk, 1989. dec. ünnepi mutatószám. p. 4.; Jk, 1990. jan. p. 3.; Jk, 1990. jan. p. 4.; Jk, 1990. nov. p. 2.; Jk, 1990. nov. p. 2.; Jk, 1990. nov. p. 6.; Jk, 1990. ápr. p. 1.; Jk, 1990. ápr. p. 2.; Jk, 1990. jún. p. 1.; Jk, 1990. jún. p. 9.; Jk, 1990. júl. p. 2.; Jk, 1990. júl. p. 3.; Jk, 1990. szept. p. 6. Jk, 1990. szept. Választási sz. p. 1-4.; Jászsági fiatalok a menekültekért. In: N, 1989. szept. 29. p. 3.; Jelentés a megye politikai, gazdasági, társadalmi helyzetéről. In: N, 1988. szept. 24. p. 5-8.; Jurkovic János: Nem vagyunk táblabírók, de Jászberényben méltó módon ünneplik. In: Mh, 1989. okt. 19. p. 22.; K.E.: MDF-fórumokon. A polgárok vitáztak Jászberényben. In: Ú, 1990. jún. 21. 16. p.; K.E.: Múzsák és az MDF. A kampány nem csak plakátháborúból áll. In: N, 1990. márc. 8. p. 2.; Kaszab Gyula: Na, nyomás! In: Mh, 1989. okt. 5. p. 28.; Képviselőjük visszahívását kezdeményezik. In: Np, 1989. szept. 18. p. 4.; A kérdés: tükröződik-e a cseppben a tenger? Nyílt levél Szigeti István jelölt úrnak. In: N, 1990. márc. p. 22.; Kerékgyártó Mónika: A barátság kedves tanyája, haladás ház. In: 1990. szept. p. 7.; A Kereszténydemokrata Néppárt Jászberényi Szervezetének választási célkitűzései. In: Jk, 1990. szept. p. 5.; Két választás között. In: Jk, 1990. júl. p. 6.; Kis Z.: Agresszív demagógia, avagy tanulságok az első népszavazás kapcsán. In: N, 1989. nov. 30. p. 4.; Kis Z.: Curriculum vitae SZDSZ. In: Jk. ünnepi mutatószám. 1989. dec. p. 4.; Kis Z.: Egy kihívás margójára. In: N, 1990. márc. 22. p. 2.; Kis Z.: Nyílt levél Jászberény tanácselnökének. In: N, 1990. febr. 1. p. 4.; Kiss E.: Jászberényben a kisgazdák helyet keresnek. In: N, 1989. máj. 17. p. 2.; Kiss E.: Jászberényben aki ad, az kap: Kábéli zűrzavar. In: Mh, jún. 28. p. 9.; Kiss E.: MDF

Jászberényben is. In: N, 1989. máj. 30. p. 8.; Kiss E.: A téeszek működési formája változtatásra szorul. In: N, 1990. júl. 25. p. 1.; Kiss E.: Választanak Jászberényben. Egy független s egy MDF-jelölt. In: N, 1989. okt. 27. p. 2.; Klacsán: Berényben is él a FIDESZ. In: Jk, 1990. ápr. p. 11.; Közélet. In: N, 1990. febr. 15. p. 8.; A közélet hírei. In: N, 1990. febr. 20. p. 8.; Közéleti hírek. In: N, 1990. febr. 3. p. 16.; Közös demonstráció jún. 16-án: A Jászberényi Városi Reformkör felhívása. In: N, 1989. jún. 13. p. 2.; l.p.: Ki legyen a küldött Jászberényben? In: N, 1989. aug. 24. p. 3.; L.P.: Szolid plakátháború Jászberényben. In: N, 1989. nov. 27. p. 2.; Lantos Krisztina: Jászberényi Fidesz-csoport. In: N, 1990. febr. 24. p. 2.; Látogatást szervez az MSZP Erdélybe. In: N, 1990. jan. 4. p. 8.; lazányi: Emléktábla-avató és választási nagygyűlés Jászberényben: Mementó a kiszagdák egykori főtitkáranak. In: N, 1990. márc. p. 12.; Legyen tétje minden szavazásnak! Für Lajos, az MDF köztársaságielnök-jelöltje a megyében. In: N, 1989. nov. p. 16.; l.p.: Ki bontja fel a leveleket? SZDSZ küldemények titokzatos sorsa Jászberényben. In: N, 1989. szept. 28. p. 4.; lp: A föld körül forgott a szó. Kiszagda-nagygyűlés Jászberényben. In: N, 1989. okt. 23. p. 2.; lp: Fidesz kampánynyitó Jászberényben. In: N, 1990. szept. 5. p. 2.; lp: Jászberényi Művészeti Bizottmány. Alapítvány a művészeti élet támogatására. In: N, 1990. jún. 6. p. 1, 3.; lp: Kerekasztal Jászság központjában is. Egyenrangú felekként a város érdekében. In: N, 1989. szept. 25. p. 2.; LP: Kiszagdagyűlés Jászberényben. Az ellenzék és a kommunisták hibásak. In: N, 1990. szept. p. 27. 2.; lp: Maratoni tanácsülés Jászberényben. In: N, 1989. jún. 14. p. 3.; A munkásság legyen a gyárak, vállalatok tulajdonosa! In: N, 1990. márc. 11. p. 2., lp: Parasztszövetség Jászberényben. In: Ú, 1990. jún. 13. p. 3.; lp: Tart még a tanácsalanság. Tisztség viselésére alig akadt jelentkező. Tanácskoztak a jászberényi MSZP-tagok. In: N, 1989. nov. 29. p. 2.; lp: Többpárti kiszagdák Jászberényben. Kettő mindig az élre kerül. In: N, 1990. nov. 7. p. 2.; Lukácsi Pál: A Jászságban az eső lehet a mérleg nyelve. In: N, 1990. ápr. 9. p. 2.; Lukácsi P.: Emlékmű a jászberényi II. világháborús áldozatoknak: Az eltemetetlen halottakért. In: N, szept. 21. p. 4.; Lukácsi P.: Hallgat a felszín, fecseg a mély. Egy jászberényi választás anatómiája. In: N, 1990. nov. p. 8. 2.; Lukácsi P.: Lenin jászberényi kálváriája. In: N, 1990. ápr. p. 24.; Lukácsi: A jászsági építők kilábaltak a válságból. In: N, 1990. ápr. 25. p. 3.; A magánvállalkozásoké a jövő! – vallja a Vállalkozók Pártja. In: N, 1990. febr. 15. p. 2.; Mh., 1989. máj. 5. p. 11.; Mh, 1990. márc. 8. p. 32.; Mh, 1990. jan. 18. p. 32.; Az MDF jászberényi szervezetének választási programja. In: Jk., 1990. aug. p. 6.; Megalakult a zöldek pártja. In: N, 1990. jún.9. p. 3.; Mihályi István: Az első szabad választások összegzése. In: Jk, 1990. ápr. 1. p. 4.; Nagy Tibor: Ösztönzés az élenjáró technológiáknak. In: N, 1988. szept. 10. p. 3.; Nagyszerű összefogás a romániai szenvedők megsegítésére. In: N, 1989. dec. 23. p. 2.; Nekünk még nem mindegy. In: Jk, 9. sz. 1990. szept. 6.; A nép döntött – és el sem ment. In: N, 1990. júl. 30. p.; Népi önkormányzat. In: Jk, 1990. szept. p. 6.; N, 1989. szept. 20. p. 8.; N, 1990. jan. 3. p. 8. p.; N, 1990. febr. 9. p. 16.; N, 1990. febr. 13. p. 8.; N, 1990. febr. 28. p. 3–5.; N, 1990. márc. 27. p. 2.; N, 1990. ápr. 6. p. 2.; N, 1988. máj. 19. p. 3.; Nyílt levél az Aprítógépgyár vezérigazgatójához. In: Mh, 1990. máj. 17. p. 29.; Az oktatás és az egészségügy támogatására. SZDSZ-javaslatok Jászberényben. In: N, 1989. nov. p. 7.; Paksi Éva: Az SZDSZ és a Szociáldemokrata Párt kilépett a bojkottból. In: Mh, 1990. jún. 14. p. 25.; Palla Lászlóné: Hiteles forrásból. In: Jk, 1989. dec. p. 2.; Parlamenti perpatvarok után. In: Jk, 1990. aug. p. 7.; Paulina Éva: Itt a

Zagyva-gate botrány! In: N, 1990. márc. 5. p. 3.; pé: Tovább folyik a nyomozás a Zagyva-gate ügyben. In: N, 1990. márc. 22. p.; Pethő László: Milyen a képviselő-testület? In: N, 1990. okt. 25. p. 7.; Pintér László: Közlemény. In: Mh, 1990. jún. 7. p. 32.; Politikai bojkott a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Új Néplap ellen. In: Mh, 1990. máj. 17. p. 4.; rónai: MDF-fölénnyel zárult a választás. In: N, 1990. ápr. p. 9. 1.; Sebzett szárnyú bronzmadár. II. világháborús emlékművet avattak Jászberényben. In: N, 1992. máj. 18. 1–2. p. 5.; Segítség Jászberényből. In: N, 1990. jan. 4. p. 8.; Segítség Romániának. Újabb adományok. In: N, 1990. jan. 23. p. 8.; Segítsetek...! In: N, 1989. dec. 28. p. 2.; Simon Béla: Új hazát keresve. In: N, 1988. szept. 8. p. 5.; Sz. Z: Zöld szívvel. In: N, 1990. jún. 21. p. 7.; A Szabad Demokraták Szövetsége és a Fiatal Demokraták Szövetsége jászberényi szervezeteinek közös választási programjának kivonata. In: Jk, 1990. szept. p. 7.; A Szabaddemokraták véleménye a vállalati tanácsok újraválasztásáról. In: Jk, 1990. aug. p. 6.; Szabó Antal: A Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt Jászberényi Szervezetének programja. In: Jk, 1990. szept. p. 6.; Sze: Hová üljenek a párttitkárok? In: Mh, 1989. jún. 30. p. 10.; Szegedi Szilveszter: Miniszteri vizit. In: Jk, 1990. júl. p. 2.; Szegedi Szilveszter: Mit akar a Magyar Parasztszövetség? In: Jk, 1990. szept. p. 6.; Szünetelt a választási küzdelem. In: N, 1990. márc. 19. p. 2.; Találkozunk júl. 29-én! In: Jk, 1990. júl. p. 7.; Tisztújítás. In: N, 1990. jún. 20. p. 8.; N, 1990. szept. 26. p. 8.; Ülészett a tanács. In: Jk, 1990. márc. p. 2.; V.M.: Bemutatkozott a Szabad Demokraták Szövetsége. In: N, 1989. szept. 4. p. 2.; Választani és választatni. In: Jk, 1990. szept. p. 7.; A választás központjában. In: N, 1990. márc. 26. p. 2.; A választások helyi adatai. In: N, 1990. márc. 27. p. 2.; Zöld Párt az élet pártján. In: Jk, 1990. júl. p. 7.

Lukácsi Katalin: A kereszténydemokrata politika újjáéledése

Gergely Jenő: Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon: 1790–2005., 2. köt., 1944–2005. Bp., 2005.; Balogh Margit: Rendszerváltás és egyházak. In: Magyar tudománytár, 4. köt. Társadalom, politika, jogrend / szerk. Kulcsár Kálmán, Bayer József. Bp., 2003.; Buschmann Éva: Szent Klára Idősek Otthona. In: JÉ. 2013. p. 252–260.; Izsák Lajos: A Keresztény Demokrata Néppárt és a Demokrata Néppárt. Bp., 1985.; Monory M. András, Tillman J. A.: Ezred-kezdet. Bp., 2003.; Pál József: Békepapok: katolikus békepapok Magyarországon: 1950–1889. Egyházfórum, Bp., 1995.; Parti Csaba, Pethő László: A tanácselnök – beszélgetés Buzás Sándorral. In: JÉ. Jb., 2008.; Ripp Zoltán: Rendszerváltás Magyarországon: 1987–1990. Bp., 2006.; Romsics Ignác: Volt egyszer egy rendszerváltás. Bp., 2003.; Suba Györgyné: Cipruság – virágszál: Isten országának munkásai Jászberényben: 1546–2015. Jb., 2015.; Szathmáry István: Farkas Mátyás: 1931–2000. In: JÉ. Jb., 2002.; Pascal Fontaine: Út Európa szívébe: A Kereszténydemokrata Képviselőcsoport és az Európai Néppárt története az Európai Parlamentben. Magyar kiegészítés: A magyar kereszténydemokrácia útja Európa szívébe / szerk. Kiss Mária Rita Bp., 2015.; Vidovich Kálmán: Az újjáalakult jászberényi cserkészlet első húsz éve. In: JÉ. 2010; Vincze János Farkas: A rendszerváltás időszaka a városban. In: jelen kötet. Jb., 2010; Folyóiratok: Gergely Jenő: A kereszténydemokrácia Magyarországon. In: Múltunk LII 2007/3. sz.; Lukácsi: A Kereszténydemokrata Néppárt újjáalakulása és útja a parlamentbe: 1989–1990. In: Kút, 2015. 1. sz.; N 1989–1990. sz.; Jk.

1989–1990. sz.; Szerző interjúi: (a hangfelvétel a szerző tulajdonában): Hölvényi György, Bp. 2014. febr. 27.; Juhász Péter, Balassagyarmat, 2014. márc. 14.; Kovács Győző, Mátrafüred, 2017. febr. 4.; Lukács Tamás, Bp., 2013. nov. 19.; Rubovszky György, Bp., 2014. jan. 17.; Szádvári Gábor, Jb., 2017. jan. 26.; Szatmári Antalné, Jb. 2017. jan. 20.; Taczman András, Jb., 2017. jan. 17.; Várszegi Asztrik, Pannonhalma, 2014. febr. 6.; 1949. évi népszámlálás – vallási adatok százalékos megoszlása településenként. In: KSH könyvtár, https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1949_vallasi_adatok; 2001. évi népszámlálás: a népesség vallás szerint, területenként, <http://www.nepszamlalas2001.hu> Kovács K. Zoltán hagyatéka: MNL OL P 2264 3. tétel (8. doboz) Levelek Kovács K. Zoltánhoz; Balogh Margit.

Kiss András: A helyi adóztatásban történt változások a rendszerváltás után

B. Kiss András: Az önkormányzati adóztatás első éveit Jászberényben. JÉ. 1995. 168–178.; B. Kiss András: A legtöbb adót fizetők Jászberényben. JÉ. 1998. 84–86.; B. Kiss András: Jászberény legnagyobb adófizetői. JÉ. 2016. 160–164.; Elmont Gizella–Földes Gábor–Hadi László: Az adózás rendjének magyarázata. Saldo, Budapest, 1993.; Kusztosné Nyitrai Edit (szerk.): A helyi önkormányzatok és pénzügyeik. Consulting, Budapest, 1998.; Jászberény város képviselő-testületi üléseinek jegyzőkönyvei

Rövidítések

ápr.	április
aug.	augusztus
Bp.	Budapest
BP. N	Budapesti Népművelő
D	Debrecen
dec.	december
DJM	Damjanich János Múzeum
E	Ecclesia
fcs.	fondcsoport
FÉ	Földrajzi Értesítő
febr.	február
FK	Földrajzi Közlemények
HK	Hidrológiai Közlöny
HÚ	Hűtőgépgyár
IVB	Intéző Bizottság Végrehajtó Bizottsága
jan.	január
Jb.	Jászberény
JVB	Jászberényi Végrehajtó Bizottság
JBVTVB	Jászberény Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága
JÉ	Jászvárosi Évkönyv
JH	Jász Hírlap

JK	Jász Kürt
JMA	Jász Múzeum Adattára
MNL JNSZML Megyei Levéltár	Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok
JNKSZMMÚZ	Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeum
JTK	Jogtudományi Közlöny
JU	Jász Újság
júl.	július
jún.	június
KÉ	Statisztikai Évkönyv
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
máj.	május
márc.	március
MDP	Magyar Dolgozók pártja
Mh	Maholnap
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
MSK	Magyar Statisztikai Közlemények
MSZMP	Magyar Szocialista Munkáspárt
N	Néplap, Szolnok Megyei Néplap, Új Néplap
nov.	november
okt.	október
OT	Országos Tervhivatal
ő.e.	őrzési egység
összeáll.	összeállította
p.	pagina
R	Redemptio
ST	Statisztikai Szemle
Sz.	Szolnok
sz.	szám
szept.	szeptember
szerk.	szerkesztette
TERINT	Területrendezési Intézet
TT	Tér és Társadalom
TÜK	titkos ügykezelt iratok
V.	Vigília
VPB	Városi Pártbizottság
VSZ	Városi Szemle

A szerkesztésben közreműködtek:

Badari Edit, Bathóné Lukács Csilla, Besenyi Vendel, Bojtos Gábor, Cseh Géza (Szolnok), Csörgő László, Fabriczius Imre, Fábiánné Kocsis Lenke, Furcsa Laura, Gyárfás Kálmán (Budapest), Hasznos Rozália, Huszárné Medve Mária, Kardos Zoltán (Szolnok), Kazsuba Attila (Barcelona), Kun Tibor, Lóczy Márta, Magyar Alíz, Nagy József (Vác), Nagy Lehel, Nyíri Mihályné, Papp Izabella, Parti Csaba, Polgár Lajos, Sárközi Ágnes, Sárközy György, Sipos Zoltán, Szántai Katalin, Szöllösi Károly, Szőke Péter, Szűcs Jánosné, Turjányi Sándor, és Vidovich Kálmán